

ΓΕΝΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙ

ΤΗΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΥΠΟ

ΝΕΟΚΛΕΟΥΣ ΚΑΖΑΖΗ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΠΑΡΑ ΤΩ ΕΚΔΟΤΗ ΜΙΧΑΗΛ Ι. ΣΑΛΙΒΕΡΩ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ Ο ΕΡΜΗΣ ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ 38

1894

82

Άντίτυπον, μὴ φέρον τὴν ὑπογραφὴν μου, πηγάζει ἐκ κλεψιτυπίας.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Ε 246554

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Χαρακτηρίζων τὸ ἔργον τοῦ Ἀδάμ Σμιθ, θεμελιωτοῦ τῆς ἐπιστήμης τῆς *Πολιτικῆς Οἰκονομίας*, ὁ ἄγγλος φιλόσοφος *Herbert Spencer* λέγει ὅτι ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐπήνεγκεν ἐν τῷ κόσμῳ μεταβολάς, μείζονας τῶν ὑπὸ πρωθυπουργοῦ τιнос ἐπενεχθεισῶν¹.

Ἡ γνώμη αὕτη δὲν εἶνε ὑπερβολικὴ. Ἡ ἱστορία τοῦ ἀνθρωπίνου βίου μαρτυρεῖ, ὅτι αἱ μεγάλαι ἰδέαι, αἱ συντελέσασαι εἰς τὴν βελτίωσιν αὐτοῦ, πρὶν ἢ τύχῳσι πραγματώτῳ, ἐμελετήθησαν πρότερον καὶ διευτυπώθησαν ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ ρηξικελεύθου σοφοῦ ἀνδρός. Οὐδεμίαν ὑπέστη οὗτος ἐπίσημον ἐκβιαστικὴν ἐπίδρασιν, οὐδ' ἠδύνατο ν' ἀνεχθῆ τοιαύτην. Ἐένος πρὸς τὰς κρατούσας προλήψεις, ἀνώτερος αὐτῶν ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν, δυνάμενος ν' ἀναλύσῃ αὐτὰς καὶ ἐκτιμῆσῃ ἀπὸ περιωπῆς, μόνον μέλημα ἔχει νὰ ἐρευνήσῃ τὴν ἀλήθειαν, νὰ κηρύξῃ αὐτήν, ν' ἀποκαλύψῃ τοὺς νόμους αὐτῆς καὶ τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Ὁ τοιοῦτος ἀνὴρ εἶνε ἀληθῆς καθηγεμὼν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς σκέψεως, ἥτις εἶνε ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐν τῇ ἐργασίᾳ αὐτοῦ δὲν παραφέρεται ὑπὸ ἐφημέρου ἐθνικοῦ αἰσθήματος ἢ προσωπικοῦ πάθους· δὲν ἀποκαλύπτει τὴν σκέψιν αὐτοῦ εἰς τὸ δημόσιον, ἵνα εὐχαριστήσῃ αὐτό, ἐξωθῶν πρὸς ἄδικον πράξιν. Δὲν κρατεῖ σκῆπτρον, ἀλλὰ πρωτίστη μέριμνα αὐτοῦ εἶνε νὰ καταστήσῃ ἰσχυρὸν τὸ σκῆπτρον λαῶν καὶ κυβερνήσεων. Ἡ σκέψις αὐτοῦ, πραγματοποιμένη, δὲν θέλει διαλυθῆ καὶ ἐκλίπῃ ἐν εἶδει πομφόλυγος, θέλει συντελέσῃ εἰς τὴν ἐλάττωσιν τῶν δεινῶν τῶν ἀνθρώπων, καταστήσῃ αὐτοὺς εὐτυχεστέρους, συντελέσῃ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῶν, τῆς ὕλικῆς καὶ τῆς ἠθικῆς εὐημερίας.

Ὁ Ἀδάμ Σμιθ ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν τοιούτων ἀνδρῶν.

¹ Essais politiques (γαλλ. μετάφρασις).

ὑπέδειξε διὰ τοῦ ἔργου αὐτοῦ τὴν ὁδόν, τὴν ἄγουσαν πρὸς τὴν πραγματώσιν μέρους τῆς ἀληθείας. Ὡς πρὸς τοῦτο δὲ πρέπει νὰ ἀναγνωρισθῇ μεταξὺ τῶν μεγάλων νομοθετῶν τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἀνθρωπότητος.

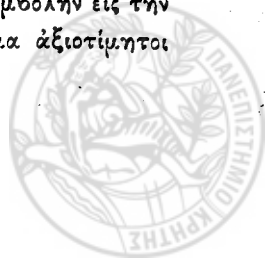
Ἐκ καταγωγῆς ἀνήκει εἰς τὴν χώραν ἐκείνην, ἣτις κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας παρέσχε μεγάλας τῇ ἐπιστῆμῃ ὑπηρεσίας. Ἡ Σκωτία δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ παλαιὰς περγαμηνὰς πνευματικῆς δράσεως, ἀλλ' ἡ ἐπιστημονικὴ αὐτῆς συγκομιδὴ ἀπὸ τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος δύναται νὰ καταριθμηθῇ μεταξὺ τῶν μᾶλλον ἀξιοσημειώτων.

Εἰς τοῦτο συνετέλεσεν ἰδίᾳ ἡ θρησκευτικὴ Μεταρρυθμίσις, ἐπενεγκοῦσα πλήρη πνευματικὴν καὶ κοινωνικὴν μεταμόρφωσιν. Αἱ μεγάλαι ἰδέαι δὲν ἐκδηλοῦνται μεμονωμένως ἐν τινι κλάδῳ τῆς δράσεως τῶν λαῶν· εἰσδύουσι εἰς τὸν κοινωνικὸν ὄργανισμόν, καθιστᾶσαι αὐτὸν ἐντονώτερον καὶ δραστηριώτερον. Ἡ ἰδέα τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως ἦτο ἰδέα τῆς ἀνθρωπίνης χειραφετήσεως καὶ ἐλευθερίας· ἡ δὲ δι' αὐτῆς ἐκδηλωθεῖσα ἐπανάστασις δὲν περιωρίσθη μόνον ἐν τῇ σφαίρᾳ τοῦ θρησκευτικοῦ βίου, ἀλλὰ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ καὶ τοῦ πολιτικοῦ, τῆς καθ' ὅλου ἀνθρωπίνης ζωῆς καὶ ἐργασίας.

ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως τὸ σκωτικὸν πνεῦμα σημειοῖ κατὰ τὸν δέκατον ὀγδοὸν αἰῶνα σταθμὸν γενναίας δράσεως. Ἡ Σκωτία συναγωνίζεται μετὰ τῶν λοιπῶν τῆς Εὐρώπης χωρῶν πρὸς κτήσιν κρείττονος καταστάσεως. Προῖόν δὲ τῆς ἐθνικῆς ταύτης ἐνεργείας εἶνε ἡ λεγομένη *σκωτικὴ φιλοσοφία*.

Δὲν ἀνῆλθεν αὕτη εἰς τὴν περιωπὴν, οὐδ' ἔχει τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν πρωτοτυπίαν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, ἢ τῆς νεωτέρας ἀγγλικῆς, γερμανικῆς καὶ γαλλικῆς φιλοσοφίας· δὲν δύναται νὰ ἐπιδείξῃ Ἀριστοτέλη ἢ Πτολεμαῖον, Κοπέρνικον ἢ Γαλιλαῖον, Βάκωνα ἢ Καρτέσιον, Κάντιον ἢ Δαρβῖνον. Ἡ ἐνέργεια αὐτῆς ἐξεδηλώθη ταπεινότερα, ἀλλ' οὐχ ἦττον πολὺ προσεπορίσατο τῇ ἐπιστῆμῃ ὄφελος.

Οἱ μεγάλοι ἀρχιτέκτονες καὶ δημιουργοὶ εἶνε θαυμαστοὶ καὶ ἐπιζηλοὶ· ἀλλ' οὐδὲν δύναται νὰ πράξωσιν ἄνευ τῆς συμμετοχῆς καὶ τῆς ταπεινῆς συνεργασίας μετριωτέρων πνευμάτων. Οἱ πρῶτοι συνθέτουσι καὶ ὑποτυποῦσι μεγαλοπρεπῆ διαγράμματα παγκοσμίου οἰκοδομήματος, ἀλλ' οἱ δεῦτεροι προσφέρουσιν ἀξίαν λόγου συμβολὴν εἰς τὴν καθίδρυσιν αὐτοῦ. Εἶνε θαυμαστοὶ οἱ πρῶτοι, ἀλλ' ἅμα ἀξιότιμητοι οἱ δεῦτεροι.

Οὐδείς τῶν ἀνδρῶν, τῶν ἀποτελεσάντων τὴν πλειάδα τῆς σκωτικῆς φιλοσοφίας, ὑπῆρξεν ἀστὴρ πρώτου μεγέθους· ἀλλ' οὐκ ὀλίγοι διέλαμψαν καὶ ἐφώτισαν. Μεταξὺ δ' αὐτῶν ὑπέροχον κατέχει θέσιν ὁ Ἄδὰμ Σμιθ.

Ἐμπεφορημένος τοῦ πνεύματος τοῦ αἰῶνος, ἀνχλυτικοῦ ἅμα καὶ συνθετικοῦ, φέρων τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἰδεῶν τῆς Μεταρρυθμίσεως, ἐπὶ μακρὸν χρόνον προπαρασκευασθεὶς νὰ συγγράψῃ τὴν ἱστορίαν τοῦ Πολιτισμοῦ, ὁ Ἄδὰμ Σμιθ κατήρξατο τοῦ σταδίου, διδάσκων τὰς ἀρχάς τῆς ἠθικῆς Φιλοσοφίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Γλασκώθης. Ἡ διδασκαλία αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἐμβριθῆς, ἰσχυρά, κατακτητικῆ· συνώψιζε τὴν μάθησιν καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ αἰῶνος· ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ἀνθρωπίνων νόμων, εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἐπισκόπησιν καὶ ἀνάλυσιν τῶν ἀρχῶν τῆς ἠθικῆς, τοῦ δικαίου, τῆς πολιτείας, ἀφ' ὧν ἀπορρέει καὶ ἐφ' ὧν ἐρείδεται ὁ πολιτισμός.

Βαθὺς παρατηρητῆς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ζητεῖ νὰ ἐρευνήσῃ καὶ ἀποκαλύψῃ τὰ μυστήρια αὐτῆς, ἔχων ὑπ' ὄψει τὰ δεδωμένα τῆς ἱστορίας, θετικὰ καὶ ἀναμφισβήτητα. Ἐλαυνόμενος ὑπὸ ἰδεῶν, αἰτινες τοσοῦτον κατέστησαν δημοτικὴν τὴν σκωτικὴν φιλοσοφίαν, ἀνχορεύει ὡς ἀφετηρίαν καὶ ἐλατῆριον τοῦ βίου τὴν συμπαθειαν. Ἀπὸ τῆς πηγῆς ταύτης ἀπορρέουσι πάντα τὰ αἰσθήματα, δημόσια τε καὶ ἰδιωτικά, συλλήθδην πᾶσα ἀρετῆ. Ἡ ἠθικὴ ἐν τῷ βίῳ τάξις βᾶσιν ἔχει τὴν συμπαθειαν. Καὶ τοῦτο δὲν ἐρείδεται ἐπὶ ἀφηρημένου δόγματος, ἀλλ' ἐπὶ συγκεκριμένου γεγονότος, ἐκδηλουμένου ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ.

Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶνε φίλαυτος, ἐγωιστής. Ὅσον καὶ ἂν ὑποτεθῇ ἐλαυνόμενος ὑπὸ τοῦ προσωπικοῦ συμφέροντος, δὲν ἀδιαφορεῖ δι' ὅ,τι συμβαίνει εἰς τοὺς λοιπούς τῶν ὁμοίων αὐτῷ, πρὸς οὓς συνδέεται μεθ' ὧν συμπράττει. Ἡ εὐδαιμονία τούτων εἶνε ἀναγκαία δι' αὐτῆς καὶ ὅτε δὲν ἔχει τὴν τέρψιν νὰ ᾔηνε μάρτυς αὐτῆς. Οὕτως ὁ Σμιθ ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς κηρύττεται πολέμιος τῆς θεωρίας ἐκείνης, τῆς ἀγγλικῆς, ἣτις θεωρεῖ τὴν φιλαυτίαν ὡς τὴν ἀφετηρίαν τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων καὶ ἣτις ἐξηγεῖ τὴν συμπαθειαν διὰ τῆς φιλαυτίας.

ὑπὸ τῆς αἰαυτάς ἀρχάς ἐγράφη τὸ πρῶτον βιβλίον τοῦ Ἄδὰμ Σμιθ, ἡ *Θεωρία τῶν ἠθικῶν αἰσθημάτων*.

Δὲν ἐπιχειρῶ τὴν ἀνάλυσιν τοῦ βιβλίου τούτου, ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν

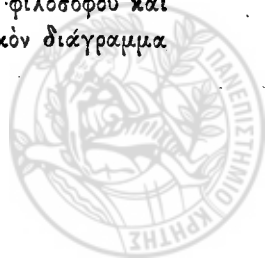

ἀξίου τοῦ εὐγενοῦς καὶ γενναίου πνεύματος τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰ-
ῶνος. Ἐσκόπουν μόνον νὰ ὑποδείξω ἀπὸ ποίεας ἀφετηρίας ὠρμήθη ὁ
φιλόσοφος, ὅστις πρῶτος ἀνέλαβε νὰ διατυπώσῃ μετ' ἐπιστημονικῆς
ἀκριθείας τὰς ἀρχὰς τῆς νέας ἐπιστήμης τῆς Πολιτικῆς Οἰκονο-
μίας καὶ νὰ θέσῃ τὰς βάσεις αὐτῆς μετ' ἀπαραμίλλου συνθετικῆς
τέχνης.

Πρὸ τοῦ Ἀδάμ Σμιθ ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία ἦτο μονονουχὶ ἀπλῆ
τέχνη. Πᾶν ὅ τι περὶ αὐτῆς ἐγράφη εἶνε ἐμπειρικὴ ἐξήγησις οἰκονομι-
κῶν φαινομένων τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἐστερημένη μεγάλης ἐπιστημο-
νικῆς σημασίας. Ἀνελύθησαν μὲν καὶ ἡρμηνεύθησαν νόμοι τινὲς αὐ-
τῆς, ἀλλὰ τὸ σύστημα τῆς ἐπιστήμης οὐδ' ἐνοήθη ἐν συνόλῳ, οὐδ'
ἠκριβώθη.

Βεβαίως ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία δὲν ἦτο ἄγνωστος ὡς ἐπιστήμη.
Ὡς τοιαύτη, ὀφείλει τὴν γένεσιν αὐτῆς εἰς τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ Οἰκονο-
μολόγους καὶ τοὺς ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Εὐρώπης ὀπαδοὺς τοῦ
ἐμποροκρατικοῦ συστήματος καὶ τῆς φυσιοκρατικῆς Σχολῆς. Ταύτη
σύγχρονος, ὑποστὰς ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις τὴν ἐπίδρασιν, οὐ μικρὸν
συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης ὁ Γάλλος
ὑπουργὸς *Turgot*, καὶ ὡς φιλόσοφος καὶ ὡς πολιτικὸς ἀνὴρ, μεταρ-
ρυθμιστὴς ἐν τε τῇ ἐπιστήμῃ καὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ. Ἄλλ' ὁ Ἀδάμ Σμιθ
ἀνεδείχθη πάντων ὑπέρτατος, τοῦ τε *Turgot* καὶ τῶν σὺν αὐτῷ
Φυσιοκρατικῶν.

Οἱ τελευταῖοι οὗτοι, ἀγωνιζόμενοι κατὰ τῶν δογμάτων τοῦ ἐπὶ
αἰῶνας κρατήσαντος ἐν Εὐρώπῃ ἐμποροκρατικοῦ συστήματος, καθ' ὃ
ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ καὶ δύναμις τόπου τινὸς ἐρείδεται ἐπὶ τοῦ ποσοῦ τοῦ
νομίσματος καὶ τῶν πολυτίμων μετάλλων, καὶ καταδεικνύοντες τὴν
σημασίαν τῆς γεωργίας ἐν τῇ ἀναπτύξει τοῦ οἰκονομικοῦ βίου τῶν κοι-
νωνιῶν, προσήνεγκαν μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἐπιστήμην τῆς Πο-
λιτικῆς Οἰκονομίας. Ἄλλ' ἡ ἐργασία αὐτῶν δὲν ὑπῆρξε πλήρης. Τοῦτο
ἐπεφυλάσσετο εἰς τὸν Σκῶτον φιλόσοφον, οὐ τὸ περὶ Πολιτικῆς Οἰκο-
νομίας βιβλίον ἐδημοσιεύετο, ὑπερμεσοῦντος τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος
ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν: *Ἐρευναι περὶ τῆς φύσεως καὶ τῶν αἰτιῶν τοῦ*
πλούτου τῶν ἐθνῶν. Δὲν σκοπῶ ν' ἀναλύσω ἐνταῦθα τὰς ἀρχὰς, ἐφ'
ᾧ συνετέθη τὸ ρηξικέλευθον τοῦτο ἔργον τοῦ Σκώτου φιλοσόφου καὶ
οἰκονομολόγου. Περιορίζομαι μόνον νὰ ὑποδείξω τὸ γενικὸν διάγραμμα

τῆς συγγραφῆς, δικαίως θεωρουμένης ὡς τῆς ἀφετηρίας, ἀφ' ἧς ἰδίᾳ προῆλθε κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἡ ἐπιστήμη τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας.

Σκοπὸς τοῦ Ἀδάμ Σμιθ ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ εἶνε ἡ ἔρευνα τῶν φυσικῶν αἰτίων τοῦ πλούτου. Ἡ μέθοδος αὐτοῦ εἶνε ἐπιστημονικὴ ἐν ἐρείδεται ἐπὶ αὐθαιρέτων ἀξιωμαίων, ἀλλ' ἐπὶ τῶν δεδομένων, ὅσα προσφέρει ἡ παρατήρησις καὶ ἡ ἐμπειρία.

Ἄλλ' ὅτι ἰδίᾳ διακρίνει τὴν συγγραφὴν, εἶνε ἡ ἀρχή, ἣν ἀπεδέξατο ὁ Ἀδάμ Σμιθ καὶ ἣτις εἶνε ἡ κορωνὶς τοῦ ἐπιστημονικοῦ αὐτοῦ κατασκευάσματος.

Πρῶτος οὗτος, συνεχίζων ὑπὸ τινὰ ἔποψιν καὶ ἀναλύων προγενεστέρω· ἐξενεχθεῖσαν γνώμην τοῦ φιλοσόφου *Locke*, ἀπεφαίνετο, ὅτι ὁ ἐθνικὸς πλοῦτος παράγεται ἐκ τῆς ἐλευθέρας ἐργασίας, ἣν ἔθετεν ὡς κρηπίδα καὶ ἀφετηρίαν τῆς ἰδιοκτησίας.

Ἐν τῇ ἀρχῇ ταύτῃ ἐξεδηλοῦτο ἐπιστημονικώτερον ἢ ἄρχουσα ἰδέα τῆς νέας κοινωνίας. Ἡ ἐλευθέρα ἐργασία, θεμέλιον καὶ ἐχέγγυον πάσης ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας, τάξεως καὶ ἰσονομίας, ἦτο ἡ κλεις τῆς λύσεως τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος· δι' αὐτῆς ὁ νεώτερος κόσμος, χειραφετούμενος ἀπὸ τὰ περὶ ἰδιοκτησίας καὶ οἰκονομικῆς ὀργανώσεως δόγματα τῶν παλαιῶν χρόνων, εὔρισκε τὴν ἀληθῆ καὶ μόνην προσήκουσαν ὁδὸν πρὸς τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν πρόοδον. Εἰς δὲ τὸν Ἀδάμ Σμιθ ὀφείλεται οὐ σμικρὴν ἢ γενναίαν ὑπηρεσίαν, ἧς ἔνεκα κατετάχθη μεταξὺ τῶν ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος.

Ὁ ἀνὴρ οὗτος κατέδειξεν ὑπὲρ πάντα ἄλλον τοὺς νόμους, καθ' οὓς παράγεται καὶ λειτουργεῖ ὁ πλοῦτος. Οἱ νόμοι οὗτοι συνοφίζονται ἐν τῇ ἐργασίᾳ. Αὕτη εἶνε ἡ πρώτη πηγὴ, ἀφ' ἧς ἔθνος τι ἀρύεται τὰ πρὸς τὸν βίον χρήσιμα καὶ θεραπευτικά. Ταῦτα δὲ ὅτε μὲν ἀπορρέουσιν ἀμέσως ἀπὸ τῆς ἐργασίας, ὅτε δὲ πορίζονται ἐμμέσως, ἐξ ἀνταλλαγῆς, ἀπὸ τῆς ἐργασίας ἄλλων ἐθνῶν. Οὕτως ὁ πλοῦτος δὲν φέρει μόνον τὴν σφραγίδα ἐθνικῆς ἐργασίας, ἀλλὰ λαμβάνει καθολικώτεραν ἔννοιαν καὶ ἀνθρωπινότερον χαρακτῆρα.

Ὁ Ἀδάμ Σμιθ ἀνέπτυξεν ἀλήθειαν, κοινὴν σήμερον, ἀήθη κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ, ὅτι ἡ γεωργία, ἡ βιομηχανία, ἡ ἐμπορία εἶνε ἀναγκαῖαι καὶ νόμιμοι ἐκδηλώσεις τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας, αἱ κατ' οὐσίαν παραγωγικαὶ δυνάμεις τοῦ πλούτου. Βεβαίως ὑπῆρξαν ἰστο-

ρικοί κοινωνικοί, θεμελιώσασαι τὴν οἰκονομικὴν αὐτῶν δύναμιν ἐπὶ τῆς θεραπείας καὶ τῆς ἀποκλειστικῆς ὑποστηρίξεως ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς οἰκονομικῆς δυνάμεως, ἀλλ' ἡ ὕλική αὐτῶν ἰσχὺς δὲν ἦτο πλήρης, ἡ δὲ παρακμὴ ἐπῆλθε ταχέως.

Τὰ δεδομένα ταῦτα τῆς ἱστορικῆς πείρας ἔχων ὑπ' ὄψει ὁ πολιτικός ἀνὴρ, δὲν πρέπει νὰ ἐνθαρρύνῃ ἀποκλειστικῶς τοῦτον ἢ ἐκείνον τὸν κλάδον τῆς ἐργασίας, καθ' ὅσον βεβαίως ἐπιτρέπεται τοῦτο ὑπὸ τῶν ὑφισταμένων γεωγραφικῶν καὶ ἐθνικῶν συνθηκῶν. Οὕτω χώρα τις δὲν πρέπει νὰ ἦνε ἐξ ὀλοκλήρου γεωργικὴ, βιομηχανικὴ, ἐμπορικὴ. Ὁ ἀληθὴς ἐθνικὸς πλοῦτος ἀποτελεῖται ἐξίσου ἀπὸ τῆς παραγωγῆς τῆς γεωργίας, τῆς βιομηχανίας, τῆς ἐμπορίας.

Ἡ ἐλευθερία τῆς ἐργασίας ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τοῦ Σμιθ ὡς εἰς τῶν ἰσχυροτάτων παραγόντων τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας καὶ τοῦ πλοῦτου τῶν λαῶν. Ἡ δ' ἀρχὴ αὕτη σημαίνει ἐπανάστασιν. Ὁ μέσος αἰὼν διέπεται ὑπὸ τοῦ προστατευτικοῦ συστήματος τῆς ἐργασίας, ὑπὸ νόμων, ἀπαγορευτικῶν πάσης ἐλευθερίας ἐν τῷ οἰκονομικῷ καθεστῶτι. Κατὰ τοῦτο ὁ Σκῶτος οἰκονομολόγος ὑπῆρξεν ἀπαράμιλλος· κατεπολέμησεν οὐχὶ δι' αἰσθηματικῶν φράσεων, ἀλλὰ διὰ τῆς ἰσχυρᾶς καὶ ἀκαταγωνίστου διαλεκτικῆς τῶν πραγμάτων, τὰς κρατούσας ἐν τῇ οἰκονομικῇ λειτουργίᾳ τῶν λαῶν ὀπισθοδρομικὰς ἀρχὰς, ἀρνητικὰς τῆς ἐλευθερίας τῆς ἐργασίας, τὸ καθεστῶς τῶν μονοπωλίων, τῶν προνομιούχων σωματείων, πᾶν ὅτι ἡ ἄγνοια τῶν λαῶν καὶ τῶν κυβερνήσεων ἐθεώρει ἀλάθητον κανόνα οἰκονομικῆς εὐημερίας. Ζητεῖ τὴν ἐλευθερίαν ἐν ταῖς οἰκονομικαῖς σχέσεσι καὶ τῇ κοινοπραξίᾳ τῶν λαῶν, καὶ ζητεῖ αὐτὴν πλήρη, μὴ λαμβάνων πρὸ ὀφθαλμῶν ἐπαρχιακὰς διαιρέσεις, ἐθνολογικὰ μικροσυμφέροντα καὶ ἀντιπαθείας, ἐνόχους φιλοδοξίας, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἀληθὲς συμφέρον τῶν συναλλασσομένων· μετὰ σθένους καταδικάζει τὰ προσκόμματα, τὰ ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους παρεντιθέμενα κατὰ τῆς ἐλευθέρως κυκλοφορίας τῶν προϊόντων, εἰσαγωγικῆς ἢ ἐξαγωγικῆς, εἴτε μετὰξὺ τῶν ἐπαρχιῶν χώρας τινός, εἴτε διαφόρων χωρῶν. Καὶ τοῦτο, ἐπαναλαμβάνω, οὐχὶ ἐξ ἀπόψεως χιμαρικῆς φιλανθρωπίας, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ καλῶς νοουμένου συμφέροντος αὐτῶν. Παρατηρεῖ, ὅτι οἱ ἀπαγορευτικοὶ κανονισμοὶ ἐπιδρῶσιν ὀλεθρίως ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ βίου τῶν λαῶν, εἰσάγουσι δὲ εἰς τὸ πολιτικόν

σῶμα νόσους; ἐξ ὧν δυσχερῶς δύναται νὰ θεραπευθῆ κατὰ τὸν μετέπειτα χρόνον.

Οὐδείς κατηνέχθη εὐγλωττότερον τοῦ Ἀδάμ. Σμιθ κατὰ τῆς προστατευτικῆς πολιτικῆς, ἣτις εἶνε μία τῶν μᾶλλον θανασίμων οἰκονομικῶν πληγῶν τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ἀκόπως ἀλλ' ἐγκληματικῶς πλουτούντων τούτων ἀναλώμασιν ἐκείνων. Ἐτερον διδάγμα ἐπίσης ἀπὸ τῶν ἰδεῶν τοῦ Σμιθ προερχόμενον εἶνε, ὅτι τὸ ἀληθές τῶν λαῶν συμφέρον δὲν κείται ἐν τῇ ὑλικῇ ἐξαντλήσει, ἐν τῇ πενίᾳ τῶν λαῶν, μεθ' ὧν ἐπικαιωνοῦσιν, ἀλλ' ἐν τῇ πάντων εὐημερίᾳ· ἡ ἀρχὴ ἄρα, ὅτι ἡ ἐμπορία ἐρείδεται ἐπὶ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν ἀσθενῶν ὑπὸ τῶν ἰσχυρῶν, εἶνε ἐναντία πρὸς τὰς ὑγιεῖς ἀρχὰς τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας καὶ τὸ ἀληθές τῶν λαῶν συμφέρον, ἀποστολὴ δ' αὐτῆς εἶνε ἡ ἔνωσις μᾶλλον ἢ ἡ διαίρεσις. Ἐμπορικὸς θρίαμβος ἔθνους τινὸς σημαίνει προδήλως καταστροφὴν, ἣτις μετὰ μακρὸν ἢ βραχὺν χρόνον ἐπιφυλάσσεται εἰς αὐτό, ἐπὶ στιγμὴν θριαμβεῦσαν.

Φωτεινὴ ὑπῆρξεν ἡ ἰδέα, ἣν ὁ Ἀδάμ Σμιθ ἐξήνεγκε περὶ τῆς τοσοῦτον γονίμου ἐν τῇ οἰκονομικῇ ἐπιστήμῃ ἀρχῆς τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων. Πρῶτος ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος ἀνέλυσε αὐτὸν μετὰ τσαύτης ἀκριβείας.

Ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων, κατὰ τὸν Σμιθ, εἶνε ἀποτέλεσμα τῆς συνεργασίας ὀλοκλήρου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐν χρόνῳ καὶ τόπῳ, μία τῶν μορφῶν αὐτῆς. Αὕτη ἀπορρέει ἀπὸ τῆς ἀνάγκης τῆς συναλλαγῆς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Τὰ δ' οἰκονομικὰ καὶ κοινωνικὰ αὐτῆς ἀποτελέσματα ἀνέλυσε ὁ πατὴρ τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας μετὰ διαλεκτικῆς δυνάμεως, μέχρι τῆς σήμερον ἀπαραιμίλλου.

Κηρύξας τὴν ἐργασίαν ὡς τὸν πρῶτιστον οἰκονομικὸν παράγοντα ὁ Ἀδάμ Σμιθ, ἐζήτησε αὐτὴν ἐλευθέραν, πεφωτισμένην, ἀπροσκόπτως ἐξειλισσομένην. Πᾶσα ἐπέμβασις, πᾶν πρόσκομμα, ὑπὸ τῆς πολιτείας ἢ οἰαζθήποτε κοινωνικῆς δυνάμεως παρεντιθέμενον, εἶνε ὀλέθριον πρὸς τὴν αὐτόνομον τοῦ ἀτόμου ἐνέργειαν. Κατὰ τοῦτο ὁ Ἀδάμ Σμιθ δεικνύται εἰς τῶν γνησιωτάτων ἀντιπροσώπων τῆς ἀγγλοσαξωνικῆς φυλῆς, τοῦ τοσοῦτον θαυματουργήσαντος κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας ἐλευθέρου τούτου ἔθνους. Ἐν πάσῃ εὐκόσμως καὶ λογικῶς ὀργανωμένη κοινωνίᾳ ἀνθρώπων ἡ ἐλευθερία εἶνε ὁ ὑπέρτατος μοχλὸς καὶ παράγων τῆς προόδου, αὕτη διαπλάσσει τοὺς ἰσχυροὺς καὶ γενναίους

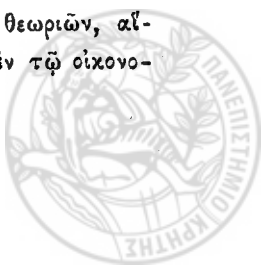
χαρακτήρας ἐν τε τῷ δημοσίῳ καὶ τῷ ἰδιωτικῷ βίῳ καὶ δημιουργεῖ τὰ ἔξοχα ἔργα. Ὡς ἐν ταῖς ἠθικαῖς, οὕτω καὶ ἐν ταῖς ὑλικάς σχέσεσιν, ἡ ἐλευθερία καθίσταται ἀναγκαία συνθήκη. Περιοριζομένη, ἐλαττωμένη, ἐκλείπει σὺν τῷ χρόνῳ· ἀλλὰ συνεκλείπει καὶ ἡ ἰσχὺς τῶν στερουμένων ταύτης ἀτόμων, ἧτις εἶνε ἰσχὺς τῶν κοινῶν.

Ἡ ἀρχὴ αὕτη τῆς ἐλευθέρας ἐργασίας καὶ συναλλαγῆς πρέπει, κατὰ τὸν Σμιθ, νὰ ἐπεκταθῆ καὶ ἐκτὸς τοῦ βίου τῶν ἐν ὠρισμένη ἔθνικῃ πολιτείᾳ βιούντων ἀτόμων, μεταξὺ τῶν λαῶν. Οἱ λαοὶ δὲν ζῶσι μεμονωμένοι, ξένοι, ἀδιάφοροι, ἐχθροὶ πρὸς ἀλλήλους. Ἡ δύναμις αὐτῶν καίται ἐν τῇ ἀμοιβαίᾳ συμπράξει. Οἱ λαοὶ εἶνε αὐτοτελῆ καὶ αὐτόνομα ἄτομα, μέλη τοῦ μεγάλου ὄργανισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος. Αὕτη, ἐν τῇ ὑπερόχῳ ἰδέᾳ, ἦν ἐκπροσωπεῖ, εἶνε ἐνιαῖος κοινωνικός ὄργανισμός, ἔθνος, οὐ τὰ καθ' ἕκαστον ἔθνη διεκδικοῦσιν ἴσα δικαιώματα. Ἡ δὲ ἀληθὴς Πολιτικὴ Οἰκονομία δὲν ἀντιπροσωπεύει τὸ συμφέρον ἐνὸς ἔθνους, ἀλλὰ τὸ τοῦ συνόλου. Τοῦτο οὐδὲν ἀσχετῶς ἡ ἠθικὴ τῶν λαῶν, ἀλλ' ἀπαιτεῖ ἐπίσης τὸ καλῶς νοούμενον οἰκονομικὸν αὐτῶν συμφέρον.

Αἱ ἰδέαι αὗται δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἠρωικὴν, αἰσθηματικὴν καὶ πείρας ἐνδεᾶ ἔτι περίοδον τῆν Πολιτικῆς Οἰκονομίας τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος. Πρὸ ἐνὸς ἔτι ἔτους ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῆς Πεντηκονταετηρίδος τῆς *Ἐταιρείας τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας* ἐν Παρισίοις, ὁ ἕτερος τῶν προέδρων αὐτῆς, ὁ Λέων Σαίης, ταῦτα ἀπεφαινέτο μετὰ φιλοσοφικῆς ἄμα καὶ πολιτικῆς βαθυνοίας: «ἡ οἰκονομικὴ μόνωσις, ἔλεγεν, ὑπῆρξεν ἀείποτε τὸ προοίμιον τῆς πολιτικῆς μονώσεως.»

Ἡ διὰ τῆς ἱστορίας ἐκδηλουμένη ἀνθρωπίνῃ πείρᾳ ἐπικυροῖ ταῦτα μεγαλοφώνως. Ἡ πρόοδος τῶν λαῶν δὲν ἐπιτυγχάνεται ἐν τῇ μισαλληλίᾳ αὐτῶν, ἐν τῇ ἀποκλειστικῇ ἐπικρατήσει τοῦ ἐνὸς ἐπὶ τοῦ ἑτέρου, ἀλλ' ἐν τῇ ἀμοιβαίᾳ συμπράξει, ἀπορροοῦσα ἀπὸ τοῦ καλῶς νοούμενου ἀνταγωνισμοῦ, ὅστις τυγχάνει ὁ ὑπέρτατος παράγων τῆς ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς ἐνεργείας τῶν κοινῶν καὶ τῶν ἀτόμων.

Τὸ πρόγραμμα, ὃ περ διέγραψεν ὁ Ἀδὰμ Σμιθ ἐν ταῖς *Ἐρεῦναις περὶ τῆς φύσεως καὶ τῶν αἰτίων τοῦ πλοῦτου τῶν ἔθνων*, κατέστη ἔκτοτε τὸ πρόγραμμα καὶ ἡ βᾶσις τῆς ἐπιστήμης τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας. Ὁ αἰὼν ἦτο ὄριμος πρὸς ἀποδοχὴν τῶν νέων θεωριῶν, αἵτινες εὗρισκον τὴν πρώτην ἀπόπειραν πραγματώσεως ἐν τῷ οἰκονο-

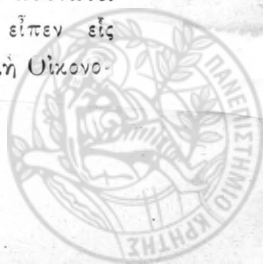
μικῷ συστήματι τοῦ ὑπουργοῦ Turgot, μάτην προσπαθήσαντος διὰ σκοπίμων μεταρρυθμίσεων νάνακόψῃ τὸ ὁσημέρην ἀκατασχέτως χωροῦν ρεῦμα τῆς καταστροφῆς ἐν Γαλλίᾳ. Ἄλλ' ἰδίᾳ περιφανέστερον ἀνεγνωρίζοντο καὶ ἐκυροῦντο κατὰ τε θεωρίαν καὶ πράξιν διὰ τῆς ἀπὸ τῆς γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως ἐγκαινιζομένης οικονομικῆς νομοθεσίας καὶ πολιτικῆς τῶν νεωτέρων λαῶν.

* *

Ἄλλαχού τοῦ βιβλίου τούτου θέλω ἀναπτύξῃ τὰ διάφορα συστήματα τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας καὶ τὰς θεωρίας, αἵτινες ἔσχον ἀφειρηρίαν τὸ ρηξικέλευθον τοῦ Ἀδάμ Σμιθ σύγγραμμα καὶ αἵτινα πού μὲν μᾶλλον, πού δὲ ἦσσαν ἀπέμακρύνθησαν αὐτοῦ, ἢ ἐτήρησαν πίστιν εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ διδασκάλου. Ἡ μετ' ἀφοσιώσεως ἀποδοχὴ τῶν ἀρχῶν ἢ τῶν δεδομένων ἐπιστημονικοῦ τινος ἔργου δὲν εἶνε σημεῖον τοῦ ἀλαθῆτου αὐτοῦ. Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα δὲν εὐρίσκει εὐχαρίστησιν, ἀποδεχόμενον ἀπολύτως τὰ δόγματα τοῦ παρελθόντος· τούναντίον ἠδέεται, ἐρευνῶν, συζητοῦν, ἐπιζητοῦν ἐκάστοτε τέλειόν τι καὶ κρεῖττον, ἔστιν ὅτε καὶ ἐπὶ κινδύνῳ πλάνης ἢ ἀποτυχίας. Ἄλλ' οὕτως ἐξελίσσεται ἡ ἱστορία. Ἡ ἰδέα τῆς σήμερον, ἀποκαθαιρομένη ἀπὸ τῆς πλάνης, θέλει καταστῆ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ πραγματικότης τῆς ὑστερίας.

Ἡ ἐπιστήμη τῆς ἀρχῆς καὶ τῶν αἰτίων τοῦ πλούτου τῶν ἐθνῶν εἶνε ἡ ἐπιστήμη τῆς *Πολιτικῆς Οἰκονομίας*.

Δὲν προτίθεται κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ν' ἀναπτύξω εἰς τίνα κλάδον τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων ἀνήκει ἡ ἐπιστήμη αὕτη, ἂν ὑφίσταται τοιαύτη, ὡς ἰσχυρίζονται οἱ σκεπτικοί, ἂν δύναται νὰ θεωρηθῆ τέχνη. Οἱ ἐρευνηταὶ τῶν φαινομένων, τῶν σχετιζομένων πρὸς τὴν παραγωγὴν, τὴν κυκλοφορίαν, τὴν διανομὴν καὶ τὴν καταναλώσιν τοῦ πλούτου, δίστανται ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ὡς πρὸς τὸν ἀκριβῆ ἐπιστημονικὸν αὐτῶν καθορισμόν. Τὰ φαινόμενα ταῦτα ἐκδηλοῦνται καθ' ἐκάστην ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ μᾶλλον ἢ ἦττον καθ' ἀπάσας τὰς ἱστορικὰς περιόδους, ὑπὸ πάντας τοὺς πολιτισμοὺς. Δὲν εἶνε τυχαῖα, εἶνε παραγόμενα καθολικῶν νόμων, ὧν τὴν ἐνέργειαν ἀδυνατεῖ νὰ πρρακωλύσῃ ἡ ἀνθρωπίνη βούλησις καὶ ἐνέργεια. Ὡς εἶπεν εἰς τῶν ἐπιφανεστάτων διαδόχων τοῦ Ἀδάμ Σμιθ. Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονο-

μία διδάσκει ὅ τι *υπάρχει* και *γίνεται*. διότι ἡ ἐπιστήμη δὲν εἰρεΐ-
δεται ἐπὶ αὐθαριέτων κανόνων, παρακολουθεῖ τὰ δεδομένα, ἐρευνᾷ
αὐτὰ καὶ ἀναλύει, κατασκευάζουσα οὕτω τὸ οικοδόμημα αὐτῆς, τὸ
σύστημα. Πᾶσα δ' ἐκτροπὴ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ταύτης εἶνε ἄρνησις τῆς
ἐπιστήμης, ἀπολήγουσα εἰς πορίσματα, ἐναντία πρὸς τε τὴν ἀλήθειαν
καὶ πρὸς τὸ συμφέρον τῆς κοινωνίας.

Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομικὴ εἶνε ἐξόχως κοινωνικὴ ἐπιστήμη. Εἶνε ἡ
ἐρευνα καὶ ἡ ἀνάλυσις τῶν φαινομένων, τῶν σχετιζομένων πρὸς τὴν
λειτουργίαν τοῦ πλούτου, διαφέρει ἄρα τὰ μέγιστα τὸν ἄνθρωπον καὶ
ὡς ἄτομον καὶ ὡς μέλος τῆς κοινωνίας. Ἡ ἀκριβὴς δὲ κατανόησις
τῶν νόμων, τῶν ρυθμιζόντων τὰς σχέσεις τῆς κυκλοφορίας αὐτοῦ, ἡ
προσθήκουσα αὐτῶν ἐφαρμογὴ, ἦτο, εἶνε καὶ θὰ ἦνε τὸ κατ' ἐξοχὴν μέ-
λημα πάσης συναίσθανομένης τὴν ἑαυτῆς ἀποστολὴν κοινωνίας.

Ἡ μελέτη τῆς φύσεως τοῦ πλούτου, τῆς παραγωγῆς αὐτοῦ καὶ
τῆς κτήσεως, τῆς λειτουργίας καὶ τῆς ἀποστολῆς, εἶνε ἀντικείμενον
διαφέρον καὶ ἀξιόγαστον. Ἐν τῷ βίῳ τῶν λαῶν ὁ πλοῦτος δὲν πα-
ρουσιάζει τι παρείσακτον, ὀλέθριον, ἄξιον καταφρονήσεως καὶ ἀναθέ-
ματος, ὡς πλέον ἢ ἅπαξ ἐδόξασε καὶ ἐκήρυξε θρησκευτικὴ ἢ μεταφυ-
σικὴ ἰδεολογία, ὑπολαμβάνουσαι τὴν κατάχρησιν ὡς κανόνα. Ὁ
πλοῦτος ὑπῆρξε πάντοτε ἐν τῶν ἰσχυροτάτων ἐλατηρίων τῆς ἀνθρω-
πίνης ἐνεργείας, τῆς κοινωνικῆς εὐημερίας, ζωῆς καὶ ὑγιείας, τοῦ πο-
λιτισμοῦ. Δύναται βάσκανος ἀναχωρητῆς, ἐκουσίως αὐτοκτονῶν μα-
κρὰν πάσης κοινωνικῆς δράσεως, ἀποτροπιαζόμενος τὸ θέαμα τοῦ καθ'
ἡμέραν βίου τῶν ἀνθρώπων, ν' ἀναθεματίσῃ αὐτὸν ὡς παραίτιον
παντὸς κοινωνικοῦ ἀτυχήματος. ὡς τὴν ἀφετηρίαν τῆς ἀδικίας καὶ νὰ
ἐχρηθῆ εἰδυλλιακὴν γαλήνην εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος. κατὰστασιν πα-
ραδεισίαν χρυσοῦ αἰῶνος· ἀλλ' ὁ ἀληθὴς ἠθικολόγος, ὁ μετ' ἐπιγνώ-
σεως ἐρευνητῆς τῶν δεδομένων τῆς ἱστορίας καὶ τῶν γενεσιουργῶν αὐτῆς
αἰτίων, δὲν θέλει ἐξενέγκῃ καταδίκην κατὰ τῆς δῆθεν ὑπερφιάλου καὶ
ἐγωιστικῆς δράσεως αὐτοῦ. "Ἄν ὑπάρχῃ τι ἀνεπίδεκτον συζητήσεως,
παρατηρεῖ συβγγαφεύς τις, εἶνε, ὅτι ὁ ἄνθρωπος παρὰ τὸν πόθον τοῦ
εἰδέναι πρὸς οὐδὲν ἕτερον ἠσθάνθη τοσοῦτον πόθον, ὅσον πρὸς κτῆσιν
τοῦ πλούτου. Εἶνε ἄπλῶς ἐγωιστικὸν τοῦτο ἔνστικτον, ἀποβλέπει μόν-
ον εἰς τὴν πλήρωσιν τῶν κοινωνῶν ὁρμῶν καὶ ἐλατηρίων ;

Ἄναδιφήσατε τὰ χρονικὰ τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Ζητήσατε τὴν

λύσει τοῦ προβλήματος ἀπὸ τὸν ἐν ἐρειπίοις ἐπισωζόμενον πολιτισμὸν τοῦ ἀρχαίου ἀνατολικοῦ κόσμου, καὶ ἔτι μᾶλλον ἀπὸ τὰ θαυμάσια λείψανα τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἀπὸ τὰ μνημεῖα τῆς Ἀναγεννήσεως ἐν τῇ νεωτέρᾳ Εὐρώπῃ, ἀπὸ τὰ ὑπερφυῆ ἔργα τοῦ συγχρόνου βίου. Ἄν ἔλειπεν ὁ πλοῦτος, ἡ ὕλικὴ εὐημερία καὶ ἄνεσις καὶ τὰ τούτοις παρακόλουθα, ἡ ἐπιστήμη, ἡ τέχνη, ἡ βιομηχανία θὰ διετέλουν ἐν σπαργανώδει καταστάσει, ὁ δὲ ἄνθρωπος κατ' οὐδὲν θὰ διέφερε τῶν θηρίων τοῦ δάσους.

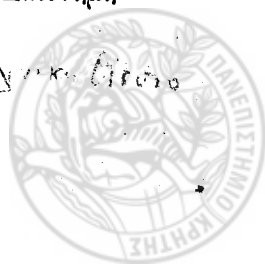
«Σχεδὸν γὰρ πάντων ὑπαρχόντων τῶν ἀναγκαίων καὶ πρὸς ραστώνην καὶ διαγωγὴν ἢ τοιαύτη φρόνησις (φιλοσοφία) ἤρξατο ζητεῖσθαι.»¹ Ἐν τῇ ῥήσει ταύτῃ τοῦ Ἀριστοτέλους κείται μεγάλη ἱστορικὴ ἀλήθεια, ὅτι ὁ πλοῦτος τῶν ἐθνῶν εἶνε ἀφετηρία τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἐρεύνης, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τῆς κοινωνικῆς εὐημερίας.

Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία ἄρα εἶνε ἐξόχως φιλόανθρωπος ἐπιστήμη, ἀγομένη ὑπὸ ἠθικῶν ἐλατηρίων, οὐχὶ δ' ὑπὸ τῶν ἐνστικτικῶν τῆς φιλαυτίας καὶ τοῦ προσωπικοῦ συμφέροντος, ὡς κατακρίνεται ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν. Ἀποστολὴ αὐτῆς εἶνε πρωτίστως ἡ ἀνάλυσις τῶν νόμων, καθ' οὓς παράγονται τὰ ἀγαθὰ, προσηκόντως δὲ διανεμόνται καὶ κυκλοφοροῦσι πρὸς θεραπείαν τῶν ἀνθρωπίνων ἀναγκῶν ἐν πάσῃ περιόδῳ τοῦ κοινωνικοῦ βίου, πεπολιτισμένη ἢ ἀπολιτιστῶ.

* * *

Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία, ἥτις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κατανοηθῇ καθ' ὄν χρόνον ὁ οἰκονομικὸς ὄργανισμὸς τῶν λαῶν δὲν ἐβασίζετο ἐπὶ τῆς ἐλευθέρως ἐργασίας, ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τῆς ἰσότητος καὶ τῆς δικαιοσύνης, ὅποτε θεμέλιον τῆς πολιτικῆς τάξεως ἦτο ἡ κατάκτησις καὶ τὰ παρακόλουθα αὐτῇ, τὸ προνόμιον καὶ ἡ αὐθαιρεσία, ἡ ἐργασία τῶν πολλῶν καὶ ἡ ἀπόλαυσις τῶν ὀλίγων, κατενοηθῆ ὡς ἐπιστήμη μόλις κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους. Ἡ μεγάλη ἰδέα καὶ δύναμις τῆς ἐργασίας εἶνε ἡ κρητοῦσα σήμερον ἰδέα. Αἱ ἐπιδρομαὶ λαῶν κατὰ λαῶν, ἡ καταστροφὴ τῶν ἀσθενεστέρων ὑπὸ τῶν ἰσχυροτέρων, ἀπετέλουν ἄλλοτε τὸ πρόγραμμα τῆς λεγομένης πολιτικῆς τῶν ἐθνῶν. Ἐπιστήμη

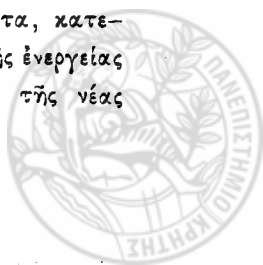
1 Ἀριστοτ. Μεταφ. I, 2, 18.

δέ, ὁμολογοῦσα ὡς κύριον αὐτῆς παράγοντα τὴν ἐργασίαν καὶ τὴν εἰρήνην, ἦτο ἀδύνατον ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ν' ἀναπτυχθῆ καὶ κατανοηθῆ. *Inter arma silent artes*. Ἡ τέχνη, ἡ ἐργασία σύμβολον ἔχουσι τὴν εἰρήνην, τὴν ὁμόνοιαν, τὴν συνεργασίαν τῶν ἀνθρώπων· ἀλλ' ὁ πόλεμος εἶνε ἄρνησις τῶν ἀγαθῶν τούτων, εἶνε ἡ τραγικὴ πίστωσις, ὅτι οὐχὶ ἡ συμπάθεια καὶ ἡ ἀδελφότης, ἀλλὰ τὸ μῖσος καὶ ἡ ἀντιπάθεια χωρίζουσι τοὺς ἀνθρώπους, εἴτε ὡς μέλη μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς, εἴτε πολλῶν ἔθνικῶν οἰκογενειῶν.

Ἄγαθὴ τύχη. Σήμερον ὁ ἄνθρωπος κατενόησεν ἑαυτόν, ἀλλ' ἅμα κατενόησε καὶ τὸν ὅμοιόν του. Οἱ προγενέστεροι πολιτισμοί, ἐστερημένοι ἀσφαλοῦς βάσεως, ἄτε μὴ ἐκπροσωποῦντες τὸ πνεῦμα τῆς κοινωνικῆς ὀλομελείας, ἀλλὰ τὸ συμφέρον τῶν ὀλίγων, ὑπέκυπτον ἐν βραχεῖ χρονικῷ διαστήματι καὶ ἐξηφανίζοντο ὑπὸ τὴν ἐξαχρείωσιν τῶν προνομιοῦχων, ὧν μόνον ἦτο μέλημα ἡ ἀπόλαυσις ἀγαθῶν, ὑπὲρ τῆς κτήσεως τῶν ὀποίων οὐδ' ἐμερίμνησαν, οὐδ' εἰργάσθησαν, ὧν ἀσχολία ἦτο ἡ ἀργία καὶ τὰ αὐτῆς παρακόλουθα, ὑπὸ τὸ μῖσος καὶ τὴν ἀποστροφὴν, τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν ἐξάμβλωσιν καὶ νέκρωσιν τῶν μεγάλων ὁμάδων, αἵτινες προωρισμένοι νὰ ἐργάζωνται μόνον, δουλεύουσαι ὑπερφιάλους κυρίους, ὑπέκυπτον ὑπὸ τὸ ἄχθος ἐκμηδενιστικῆς ἐργασίας, ἀδιαφοροῦσαι περὶ τῆς συντηρήσεως τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ, οὗ ἀπετέλουν τὸ παθητικὸν μέρος, οὐχὶ δὲ δραστηρίαν δύναμιν, κατ' οὐδὲν συντελοῦσαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ καὶ τὴν λειτουργίαν.

Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία, διὰ τῆς ἀνακηρύξεως τῆς ἐργασίας ὡς ἀφετηρίας τῆς νέας οἰκονομικῆς τάξεως, ἔλυσε διὰ παντός τὸ ἱστορικὸν πρόβλημα τῶν λαῶν. Τὸ ἄτομον, καθιερωθείσης τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ, ἐχειραφετήθη. Ὁ νέος πολιτισμὸς ἀναγνῶριζεται ὡς τὸ ἔργον αὐτοῦ, τὸ πόρισμα τῆς λειτουργίας τῶν σωματικῶν καὶ ἠθικῶν αὐτοῦ ἐνεργειῶν, ἡ ἱστορικὴ ἀποκάλυψις τοῦ πνεύματός του, οὐχὶ δὲ τὸ ἀποτέλεσμα καὶ ἡ ἐκδήλωσις ὑπερφυῶν καὶ ὑπερανθρώπων δυνάμεων. Πρότερον ὁ ἄνθρωπος παρενοεῖ ἑαυτόν, ἀποδίδων τὴν ὕπαρξιν ἑαυτοῦ καὶ τὴν ἐνέργειαν εἰς ὑπερφυᾶ βούλησιν, ἄνω τεθειμένην καὶ δι' αὐτοῦ λειτουργοῦσαν. Ἀλλὰ σήμερον μετεβλήθησαν τὰ πράγματα, κατενόησε δὲ τὸν ἱστορικὸν βίον ὡς ἐκδήλωσιν καὶ ὑπόστασιν τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ. Ἡ μεγάλη αὕτη ἐπανάστασις εἶνε ἡ ἀφετηρία τῆς νέας

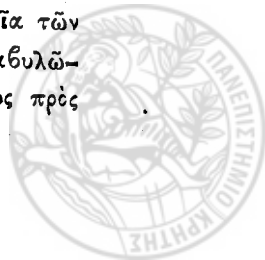

κοινωνίας, ἀλλ' ἐπίσης καὶ τῆς ἐπιστήμης τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας.

Ἐπὶ τῶν νόμων τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας ἐρειδομένη ἡ ἐπιστήμη αὕτη, ταύτην ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἐπικαλεῖται ἐν τῇ ἐρευνῇ καὶ τῇ ἀναλύσει τῶν προβλημάτων τοῦ οἰκονομικοῦ βίου. Ἡ ἐλευθέρα καὶ αὐτόνομος τοῦ ἀνθρώπου ἐνέργεια, τὸ *laisser faire* τῆς φυσιοκρατικῆς Σχολῆς, προσηκόντως κατανοούμενη καὶ ἐφαρμοζομένη, εἶνε τὸ σύμβολον τῆς ἐπιστήμης. Ἡ ἐλευθερία εἶνε ἡ χειραφέτησις τοῦ ἀτόμου, ἀλλὰ καὶ ἡ χειραφέτησις τῆς κοινωνίας. Ἄλλ' ὅπως ὑφίστανται ὅρια τῆς ἐνεργείας τῶν ἀτόμων ἐν τῇ ἐκδηλώσει τῶν ἐλευθέρων αὐτῶν δυνάμεων, οὕτως ὑφίστανται καὶ ὅρια ἐν τῇ ἐκδηλώσει τῆς οἰκονομικῆς ἐνεργείας. Τοῦτου δεδωμένου, τὸ *laisser faire* δὲν δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ὡς ἡ ἀπόλυτος παράστασις ἀχαλινώτου οἰκονομικῆς ἐλευθερίας, ὡς τὸ δόγμα τῆς ἐξοντώσεως τῶν ἀπλυστέρων ὑπὸ τῶν πονηροτέρων, ἀλλ' ὡς ἡ ἀναγνώρισις καὶ ἡ κύρωσις τῆς ἀτομικῆς ἐκάστου αὐτονομίας.

Ἡ νεωτέρα οἰκονομικὴ ἐπιστήμη ἀπεδέξατο κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον ἀπαρεγκλίτως τὰς ὑπὸ τοῦ Ἀδάμ Σμιθ ἀνακηρυχθείσας ἀρχάς, αἵτινες δὲν ἦσαν μόνον ἰδεολογικὴ ἡμολογία σοφοῦ, μελετῶντος τὴν φύσιν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῶν κοινωνικῶν θεσμῶν ἀπὸ τοῦ σπουδαστηρίου, ἀλλ' αὕτη ἡ συνείδησις καὶ ἡ πράξις τῶν νέων κοινωνικῶν. Τὸ πρόγραμμα τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, οἷον συνετέθη ὑπὸ τοῦ Σκώτου φιλοσόφου, ἀνεγνωρίζετο ὡς κυρίαρχον δόγμα τῶν νεωτέρων οἰκονομικῶν συστημάτων, καὶ μετ' ὀλίγον καθιεροῦτο πανδημῶς ἐν ταῖς νομοθεσίαις τῆς βορείου ἀμερικανικῆς Συμπολιτείας καὶ τῶν ἀπὸ τῆς γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως ἀναπτυχθέντων ἐθνικῶν Συνταγμάτων. Ὅποια τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀρχῆς ταύτης; Πρὸ πέντε μόλις ἐτῶν ἡ νέα Γαλλία καὶ σὺν αὐτῇ ἡ ἀνθρωπότης ἐπανηγύριζον θαυμάσιον πολιτισμόν, οὗ τὸ κατακόρυφον σημεῖον παρίστατο ἐν τῷ *Μεγάλῳ τῶν Μηχανῶν* τῆς παγκοσμίου Ἐκθέσεως, χθὲς δὲ ἡ τριῶν μόλις αἰῶνων ἀριθμοῦσα βίον Ἀμερικὴ προσεκάλει τοὺς λαοὺς τοῦ παλαιοῦ καὶ τοῦ νέου κόσμου νὰ θαυμάσωσι τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἐργασίας, ἀλλ' ἅμα καὶ τῆς ἐλευθερίας.

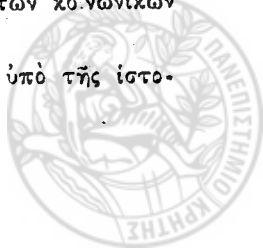
Ἡ ἐργασία αὕτη δὲν ἐτελέσθη ὑπὸ δούλων, ἀλλ' ὑπ' ἐλευθέρων ἀνθρώπων. Οἱ πρῶτοι παρήγαγον τὰς Πυραμίδας, τὰ μνημεῖα τῶν Θηβῶν, τῆς Βαλθέκ, τῆς Μέμφιδος, τῆς Νινευθ καὶ τῆς Βαβυλώ-
νος, τοῦ ρωμαϊκοῦ Κολοσσαίου ἐπὶ τέλους, ἄνευ σκοποῦ, ἀπλῶς πρὸς

ἐπίδειξιν καὶ κατάπληξιν. Ἄλλ' οἱ ἐλεύθεροι λαοὶ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἐν τῇ ἐργασίᾳ αὐτῶν ἐπιζητοῦσι τὸ κοινωφελές ἅμα, τὸ καλὸν καὶ τὸ ἀνθρώπινον. Σήμερον ἡ ἐργασία δὲν εἶνε ὁ κλῆρος τοῦ δυστυχούς, ἀλλ' ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρώπου. Εἰς αὐτὴν δ' ὀφείλονται τὰ μεγάλα ἔργα τῶν καθ' ἡμᾶς γενεῶν, τὰ τοσοῦτον συντελέσαντα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐπικοινωνίας αὐτῶν, τῆς συνεργασίας, τοῦ συνδέσμου καὶ οὐχὶ τοῦ πολέμου τῶν ἀνθρώπων πρὸς τοὺς ἀνθρώπους.

Ἄλλὰ γινώσκω καὶ γινώσκουσι πάντες, ὅτι ἐν τῇ ὑπερφυεῖ εἰκόνι τοῦ νεωτέρου βιομηχανικοῦ πολιτισμοῦ, οἷος ἀπέρρευσε ἀπὸ τῆς ἐλευθέρας ἐργασίας, ὑπάρχουσι σκιαί, ἀσχημίζουσαι αὐτὴν καὶ ἐνιαχοῦ ρυπαίνουσαι. Γινώσκω, ὅτι ἡ ἐλευθερία ἐν τῇ οἰκονομικῇ ὀργανώσει καὶ ἐνεργείᾳ τῶν νεωτέρων λαῶν δὲν κατενοήθη πάντοτε ὡς ἠθικὴ δύναμις καὶ ἰδέα, ἀλλ' ἐνίοτε ἐξεδηλώθη ὡς ἐριννὺς ἰδέθρου τῶν ἀγαθωτέρων ὑπὸ τῶν πονηροτέρων, καὶ δὲν διστάζω ν' ἀνομολογήσω, ὅτι ἐξ ὀνόματος τῆς ἐλευθερίας ταύτης, ἧς κηρύττουσι τὸ ἀλάθητον τινές τῶν περὶ τὴν Πολιτικὴν Οἰκονομίαν ὀρθοδόξων θεωρητικῶν, προέρχονται οὐ σμικρὰ ἀδικήματα, ἅτινα μετὰ πόνου καταγγέλλουσι ἀπὸ τινων δεκαετηρίδων οἱ φιλόθρωποι, λαθραίως δὲ καὶ ἀνοσίως προβάλλει ἐπὶ τοῦ σταδίου τῆς συγχρόνου οἰκονομικῆς δράσεως, ὑποκριτικῶς μεταμορφωμένη καὶ πρωταγωνιστοῦσα τάξις, κατ' οὐδὲν διαφέρεισα τῆς τῶν προνομιοῦχων τῶν παρελθόντων αἰώνων. Ἄλλὰ τὸ τοιοῦτον φαινόμενον, ὅσον καὶ ἂν παρακωλύη τὴν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ πραγματώσιν τῆς ἀπολύτου δικαιοσύνης, δὲν δικαιολογεῖ τὸν φανατισμὸν, μεθ' οὗ καταφέρονται κατὰ τῶν ἀρχῶν τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας ἀμείλικτοι ἐχθροί. Τὰ ἐκ τῆς ἄκρας οἰκονομικῆς ἐλευθερίας κακὰ δὲν εἶνε τοιαῦτα καὶ τσαῦτα, ὥστε νὰ δικαιολογῶσι τὴν καθάραισιν αὐτῆς ὡς ἐπιστήμης, τὴν δυσπιστίαν καὶ καταφρόνησιν πρὸς τὰ διδάγματα αὐτῆς, τὴν καταστροφὴν τῆς ἀτομικότητος, εἰς ἣν ὀφείλει ὁ ἄνθρωπος τὴν θαυματουργὸν ἀμίλλαν μεταξὺ τῶν λαῶν καὶ τῶν ἀτόμων, ἧτις παρακολοθεῖ αὐτὰ ἀπὸ τοῦ ἱστορικοῦ λίκνου, κρατύνει τὰς φυσικὰς καὶ ἠθικὰς αὐτῶν δυνάμεις, ἐμπνέουσα τὰς γενναιοτάτας τῶν ἀρετῶν, προκαλοῦσα τοὺς ὑψίστους τῶν κοινωνικῶν ἀγῶνας.

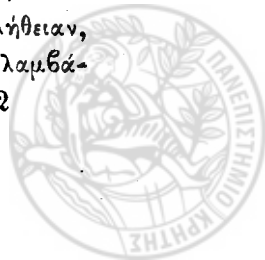
Τὰ δεδομένα ταῦτα, τὰ μεγαλοφώνως πιστούμενα ὑπὸ τῆς ἱστο-

ρίας, ἀγνοῶν ἢ παρανοῶν ὁ λεγόμενος *Κοινωνισμός*, ἐν ταῖς ποικίλαις αὐτοῦ μορφαῖς καὶ ροπαῖς ἀμφισβητεῖ τὰς ἀρχάς τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, ὡς φυσικοὺς νόμους ἐχαρακτήρισαν οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν θεωρητικῶν αὐτῆς. Καὶ ἤδη ὁ νεώτερος κόσμος ἐντρομος παρίσταται πρὸ φαινομένου, οὗ τὴν ἐξέλιξιν οὐδέποτε μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης ἀντελήφθη ἢ ἀνθρωπότης, ἀνήσυχος δ' ἀναμένει τὰ ἀποτελέσματα. Τὰς παλαιὰς διαιρέσεις, τὰ προγενέστερα μίση τῶν ἀρχαίων κοινωνιῶν, ἅτινα πρωίμως καὶ πρόρριζα ὑπέσκαψαν τὰ θεμέλια αὐτῶν, διεδέχθησαν ἤδη διαιρέσεις καὶ μίση, δεινότερα καὶ ἀπαισιώτερα. Ὁ ἀγὼν τῶν ἀκτημόνων κατὰ τῶν κεκτημένων, ἢ ὅπως συνθήσεται λέγεται, ὁ ἀγὼν τῆς ἐργασίας κατὰ τοῦ κεφαλαίου, ἐν τῇ καταστροφῇ τοῦ ὁποίου προσδοκᾶται καὶ ἐλπίζεται ἡ λύσις τῶν ἀνθρωπίνων δεινῶν, διατελεῖ ἐν τῇ ἡμερησίᾳ διατάξει.

Περὶ τὸν ἀγῶνα τοῦτον καταναλίσκονται ἀπὸ τινος χρόνου οὐ μικρὸν αἰ ἠθικαὶ καὶ πνευματικαὶ δυνάμεις τῶν λαῶν, ἀποτρεπομένου ἴσως αὐτοῖς νὰ μεριμνήσωσι περὶ ζωτικωτέρων ἀντικειμένων. Καθ' ἐκάστην κηρύττεται πανταχοῦ τὸ Εὐαγγέλιον τῆς ἀνατροπῆς τοῦ ὑφισταμένου καθεστῶτος. Ἀκούομεν τὸ κήρυγμα πλήρεις ἐκπλήξεως. Οἱ δειλοί, οἱ ἀδαεῖς τῶν συνθηκῶν τῆς ἱστορικῆς ἀνελιξεως, κατέχονται ἴσως ὑπὸ τρόμου, ὡς κατεῖχοντο ὑπὸ τοιοῦτου οἱ πιστεύοντες ἄλλοτε, ἐν χρόνοις σκοτίας, εἰς τὸ πολυθρύλητον *millenium* τῶν μέσων αἰώνων.

Ἀλλὰ διὰ τοὺς ψυχροὺς καὶ μεμετρημένους ἐρευνητὰς τῶν ἱστορικῶν νόμων τὰ φαινόμενα ταῦτα δὲν εἶνε ἐπὶ τοσοῦτον ἀνησυχητικά, ὅσον παρίστανται ὑπὸ τῶν δειλῶν ἢ τῶν κακοβούλων. Αἱ ἀπειλαὶ τοῦ Κοινωνισμοῦ ἢ τῆς Ἀναρχίας δύνανται ν' ἀποσοβηθῶσι τῇ πεφωτισμένῃ ἐνεργείᾳ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἐλευθερίας. Καὶ τοῦτο, οὐχὶ διότι τὰ ἐν τῷ κηρύγματι ἀναγραφόμενα παράπονα εἶνε ὅλως ἀνυπόστατα, ἀλλὰ διότι δύνανται νὰ θεραπευθῶσι διὰ τῆς προσηκούσης κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ὀργανώσεως. Ἡ ἐπιστήμη δὲν εἶνε ψυχρὰ καὶ ἐγωιστικὴ ἰέρεια φαύλου καθεστῶτος, ἀρεσκομένη εἰς τὸ θέαμα τῶν κοινωνικῶν δεινῶν, ὡς ἦσαν αἱ ἰέρειαι τῶν παλαιῶν θρησκειῶν, αἱ ἀνοσίως ἐξασκοῦσαι τὰ τραγικὰ αὐτῶν καθήκοντα. Αὕτη πρωτίστην ἔχει ἀποστολὴν νὰ φωτίσῃ, νὰ εἴπῃ τὴν ἀλήθειαν, ν' ἀποκαλύψῃ αὐτήν, νὰ παρυστήσῃ τί δέον γενέσθαι, μὴ λαμβά-

νουςα ὑπ' ὄψει τὰ συμφέροντα, τὰ πάθη, ὧν καθίστανται ἔρμαιον οἱ κοινοὶ τῶν ἀνθρώπων, αὕτη δὲ εἶνε κεκλημένη νὰ καταστείλῃ καὶ νὰ καταδαμάσῃ.

Τὸ φαινόμενον τῶν ἀνατρεπτικῶν ροπῶν τῆς τάξεως ἐκείνης, ἐφ' ἧς βαρύνει κατ' ἐξοχὴν ὁ οικονομικὸς ἀνταγωνισμὸς, καθ' ὃν κρατοῦσιν οἱ ἰσχυρότεροι, ὑφίστανται δὲ ἀποτελέσματα αὐτοῦ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ ἀσθενέστεροι, οὓς δὲν κατορθοῖ νὰ προστατεύσῃ ἡ κοινωνικὴ τάξις καὶ δικαιοσύνη, δὲν δύναται ν' ἀποτρέψῃ καὶ ν' ἀποσοβῆσῃ τοὺς ἐξ αὐτοῦ κινδύνους, ἢ μόνον ἡ προσήκουσα κατανόησις τῶν ἀρχῶν τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας. Εἰς δὲ τοὺς ἀξιοῦντας νὰ λύσωσιν ἐκ τῶν προτέρων καὶ καθ' ὠρισμένον κανόνα τὸ κοινωνικὸν πρόβλημα, χωρὶς νὰ λάβωσιν ὑπ' ὄψει τὸ δυνατὸν γενέσθαι, ὀφείλει ν' ἀντιτάξῃ αὕτη τὰ πράγματα, τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, τὴν κοινωνικὴν τάξιν, ὑποὶ ἧς ὑφίσταται καὶ λειτουργεῖ ἀπ' αἰῶνων. Ἐν τούτῳ κεῖται ἡ εὐρεσις τῆς λύσεως τοῦ προβλήματος τοῦ μέλλοντος, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀποστολὴ τῆς οικονομικῆς ἐπιστήμης.

Ὁ Κοινωνισμὸς, τουτέστιν ἡ διδασκαλίᾳ καὶ ροπῇ πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ κοινωνικοῦ καθεστῶτος διὰ θεμιτῶν ἢ ἐκτρόπων μέσων, πλεόν ἢ ἀπαξ ἀπεπειράθη καὶ κατὰ θεωρίαν καὶ κατὰ πράξιν νὰ παραβιάσῃ τοὺς φυσικοὺς νόμους τῆς συνθέσεως τῶν κοινωνιῶν διὰ τῆς ἀυθαίρετου μεταρρυθμίσεως ἰδίᾳ τῶν οικονομικῶν αὐτῶν συνθηκῶν. Παρασυρόμενος συνήθως ὑπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς καθιερώσεως τῆς ἀπολύτου ἰσότητος, τοῦ δυνατοῦ τῆς ἄρσεως πάσης ἀνομοιότητος ἐκ τοῦ περιορισμοῦ τῆς ἐλευθερίας, ἐκήρυξε δόγματα καὶ ὑπέδειξε συστήματα, ἐξ ὀλοκλήρου ἀντιφατικὰ πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Αἱ θεωρίαι τοῦ Πλάτωνος, αἱ χιμαιρικαὶ συλλήψεις ἐνίων τῶν μετ' αὐτὸν θεωρητικῶν τοῦ Κοινωνισμοῦ, ὅσον καὶ ἂν διακρίνωνται ἐπὶ ἀρχιτεκτονικῇ πολλακίς εὐφυΐᾳ καὶ συμμετρίᾳ, κατ' οὐσίαν ἀποδείκνυνται ἕωλι καὶ ἀλυσιτελεῖς. Παρανοοῦσι τὴν ἐλευθερίαν, ἀρνούνται τὸ δίκαιον τῆς ἀτομικῆς αὐτονομίας, ἀποδίδουσαι εἰς αὐτὴν πονηρὰν μόνον βούλησιν καὶ ἀκράτους πλεονεκτικὰς ροπὰς, ἐπιζητοῦσι δὲ νὰ ὑποτάξωσι τὸν ἀνθρώπον εἰς τάξιν, οἴαν οὐδέποτε μέχρι τῆς σήμερον ἔγνωρισε καὶ ἧς ἡ πραγματώσις ἤθελε προκαλέσῃ τὴν ἐξασθένωσιν τῶν φυσικῶν καὶ ἠθικῶν ἡμῶν δυνάμεων, τὴν καταστροφὴν αὐτῶν, δημιουργήσῃ δὲ καθεστῶς, ψευδῆς καὶ ἀβήχιστον, κατασκευάσμα ἀμφιβόλου τέ-

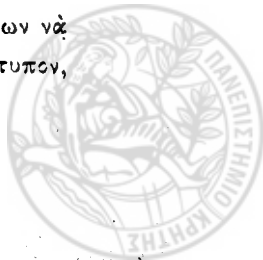

χνης, οὐχὶ δ' ἀπορρέον ἀπὸ τῶν νόμων τῆς φύσεως καὶ τῆς ἱστορίας.

Ὁ ἰσχυρότατος τῶν παρὰ γόντων ἐν τῇ δράσει τῶν ἀτόμων εἶνε ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ αὐτῇ παρακλόουτος αὐτονομία. Μόνος ὁ ἔχων συνείδησιν αὐτῶν ἔχει ἀληθῆ ἑαυτοῦ συνείδησιν, ὧν ἰκανὸς ν' ἀνταγωνισθῇ ἐκάστοτε κατὰ τῶν παρεντιθεμένων προσκομμάτων.

Τὸ δόγμα τοῦτο, ἐκδηλούμενον ἐν παντὶ χρόνῳ καὶ τόπῳ, ἀπορρέον δ' ἀπὸ τῶν νόμων τῆς φύσεως, εἶνε ὁ κατ' ἐξοχὴν νόμος τῆς ἀνθρωπότητος. Ὑφ' οἰονδήποτε κοινωνικὸν ἢ πολιτικὸν σύστημα ὀρμεμφύτως ὁ ἀνθρώπος διεξεδίκησεν εὐρύτερα τὰ ὅρια τῆς ἐλευθέρως ἐνεργείας. Ὁ Ἀδάμ Σμιθ, ἀναγορεύσας τὴν ἐλευθερίαν ὡς τὸν κατ' ἐξοχὴν παράγοντα ἐν τῇ ἐργασίᾳ καὶ τῇ συναλλαγῇ, ἐν τῇ παραγωγῇ, τῇ διανομῇ καὶ τῇ καταναλώσει τοῦ ἐκ τῆς ἐργασίας προϊόντος, τοῦ πλοῦτου, ἐκήρυξεν ἀλήθειαν, πιστομένην ὑπὸ τῆς ἱστορίας καὶ κυρουμένην ὑπὸ τῶν φυσικῶν νόμων. Ἡ ἀρχὴ δ' αὕτη ἔμελλε νὰ καταστῇ ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος τῶν νέων κοινωνικῶν συστημάτων.

Καὶ σήμερον ὁ ἀγὼν τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας κατὰ τῶν ἀμφισβητούμενων τὰ δόγματα αὐτῆς εἶνε πολλαπλοῦς: κατὰ τῶν κυβερνητικῶν συστημάτων, τῶν ἐκ παραδόσεως ἢ μυωπίας ἐμμενόντων εἰσέτι εἰς τὰς ἰδέας τοῦ παρελθόντος ἐπὶ τῷ λόγῳ, ὅτι ἡ οἰκονομικὴ τάξις καὶ ἰσορροπία τῶν κοινωνιῶν ὑφίσταται κατ' ἀνάγκην τὴν κηδεμονίαν τῆς πολιτείας καὶ τὸν ὑπ' αὐτῆς διακανονισμόν τῆς οἰκονομικῆς ἐνεργείας τῶν ἀνθρώπων· τῶν παραγωγωριζόντων τὸν παράγοντα τῆς οἰκονομικῆς ἐλευθερίας, ἐπιδιωκόντων δὲ τὴν ὑλικὴν ἀνάπτυξιν καὶ εὐημερίαν τοῦ λαοῦ, οὗ τὰς τύχας διέπρουν, διὰ τοῦ προστατευτικοῦ συστήματος, τῶν μονοπωλιῶν καὶ τῶν κυβερνητικῶν περιορισμῶν· κατὰ τῆς νομοθεσίας, ἣτις ἀξιοῖ νὰ κανονίξῃ τὰς σχέσεις καὶ τὸ ἰσοζύγιον μεταξὺ παραγωγῆς, διανομῆς καὶ καταναλώσεως τοῦ πλοῦτου, τῆς ἐξαναγκαστικῆς τὴν κατανάλωσιν ὑπὲρ τὰς δυνάμεις τῆς παραγωγῆς διὰ τῆς πολυτελείας καὶ τῆς σπατάλης ἐν τῇ διοικήσει, ἐν τῇ ἀνοχῇ καὶ μισθοδοτήσει δημοσίων λειτουργιῶν, ἥμιστα παραγωγικῶν καὶ κοινωφελῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐπιβλαβῶν, ὡς συμβαίνει ἐν τῇ παρὰ φύσιν συντηρήσει τῶν μονίμων στρατῶν, τῆς μεγάλης ταύτης καὶ καταστρεπτικῆς νόσου τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων· ἐπίσης κατὰ τῶν νεωτεριστικῶν ροπῶν τῶν συγχρόνων συστημάτων, τῶν ἀξιούμενων νὰ κανονίσωσι τὰς σχέσεις τῆς κοινωνίας κατὰ τι ἡμιόμορφον πρότυπον,

τῶν ἐπιδιωκόντων τὸν περιορισμὸν ἢ μᾶλλον τὴν καταστολὴν πάσης ἀτομικῆς ἐλευθερίας καὶ αὐτονομίας, ἀναγορευόντων δὲ ὑπέρτατον ἐν τῇ κοινωνίᾳ παράγοντα καὶ δύναμιν τὴν πολιτείαν, ἣτις μόνη ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ σκέπτηται, νὰ ἐργάζεται καὶ νὰ λειτουργῇ ἐπὶ ἐξουθενώσει τῶν μελῶν, τῶν ἀποτελούντων τὸν κοινωνικὸν ὀργανισμὸν ἐπὶ τέλους κατὰ τῶν ἀναρχικῶν ἐκείνων καὶ ἐκ συστήματος ἀνατρεπτικῶν στοιχείων, τῶν ἐπιζητούντων τὴν καταστροφὴν χάριν τῆς καταστροφῆς καὶ τὴν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ὑφισταμένης ἀξέως ἐγκαθιδρυσιν τῆς ἀναρχίας.

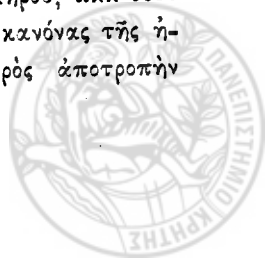
* *
*

Τοιαύτη εἶνε ἡ ἀποστολὴ τῆς ἐπιστήμης τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας: ἡ ἐξεύρεσις τῆς ἁρμονίας τῶν συμφερόντων ἐν τῷ οἰκονομικῷ βίῳ τῶν λαῶν διὰ τῆς συνεργασίας τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, οὐχὶ δὲ διὰ τοῦ διηγεκοῦς ὀλεθρίου ἀνταγωνισμοῦ, ἢ τῆς ἐκμηδενιστικῆς ὑποτελείας.

Ἡ ἀποστολὴ αὕτη εἶνε κατ' ἐξοχὴν ἔντιμος καὶ ἀνθρωπιστικὴ. Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία, ἐξηγοῦσα τὰ αἷτια καὶ τοὺς νόμους τῆς παραγωγῆς, διανομῆς καὶ καταναλώσεως τοῦ πλούτου, δὲν ὀρμαῖται ἐξ ἐγωιστικῶν ἀπόψεων, μετ' ἀδιαφορίας ἀναλύουσα τοὺς νόμους τούτους, κωφεύουσα πρὸ τῶν δυναμένων νὰ προκληθῶσι κοινωνικῶν κακῶν ἐκ τοῦ ἀπολύτως ἐκδηλουμένου ἀνταγωνισμοῦ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων· διδάσκει, ἀλλ' ἐμμέσως καὶ νοουτεῖ καὶ ὑποδεικνύει· δὲν θύει εἰς τὸν χρυσοῦν μύθον τοῦ ἐγωισμοῦ, ἀλλ' εἰς τὴν μεγάλην ἰδέαν τῆς ἀλληλεγγύης καὶ τῆς κοινότητος τῶν συμφερόντων λαῶν καὶ ἀνθρώπων.

Ἡ ἰδέα αὕτη πρωτίστως εἶνε ἡ ἰδέα τῆς ἐλευθερίας· διότι μόνον ὑπὸ τὴν σκέπην αὐτῆς καὶ τὴν αἰγίδα δύναται νὰ ἐκδηλωθῇ πλήρης ἡ ἀνθρωπίνη ἐνέργεια, νὰ πραγματοποιηθῇ δὲ ἡ ἠθικότης.

Ἄλλ' ἡ ἐλευθερία αὕτη δύναται νὰ ᾔνη ἐπιβλαβῆς εἰς τινὰς περιστάσεις, ἀναγνωριζομένης τῆς ἀπεριορίστου ἐνεργείας τοῦ ἀτόμου, δυναμένης δὲ νὰ προκαλέσῃ ἐκ τούτου συγχρούσεις καὶ σύγχυσιν ἐν τῷ κοινωνικῷ ὀργανισμῷ. Τὸ *laissez faire* τῆς οἰκονομικῆς ὀρθοδοξίας δὲν δύναται, οὐδὲ πρέπει νὰ καταστῇ ἀποδεκτὸν ἐξ ὀλοκλήρου, ἀλλ' οὐδὲ νὰ περιορισθῇ, ἢ μόνον κατ' ὅσον ἀντιβαίνει πρὸς τοὺς κανόνες τῆς ἠθικῆς καὶ τὰς ἀνάγκας τοῦ δημοσίου συμφέροντος. Πρὸς ἀποτροπὴν

ἐνδεχομένων τοιούτων δύναται μόνον νὰ ἐπιτρέπηται ἐν ἐκτάκτοις περιστάσεσιν ἢ ἀνάμιξις τῆς δυνάμεως ἐκείνης, ἥτις μεγάλη τὸ πρῶτον οὔσα, ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς συστάσεως τῶν κοινωνιῶν, μειοῦται σὺν τῷ χρόνῳ, καθ' ὅσον ἐκδηλοῦνται ἐνεργότεραι καὶ ζωτικώτεραι αἱ δυνάμεις τῶν ἀτόμων, κατανοούντων ὑπὸ τὰ διδάγματα τῆς ἱστορίας, ὅτι ἡ πρόοδος αὐτῶν εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἰδίας βουλήσεως καὶ ἐνεργείας.

Κατὰ τὴν ἀρχὴν ταύτην ἡ δράσις τῆς πολιτείας δὲν δύναται νὰ ᾔνε ἀπόλυτος, πολυειδής, ἀπορροφητικὴ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δραστηριότητος τῶν ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀτόμων. Εἶνε ἴσως πολὺ τολμηρὸν νὰ εἴπω μετὰ τοῦ ἀνδρός, ὃν ἀρχόμενος ἐπεκαλέσθη, μετὰ τοῦ Spencer, ὅτι ἡ πολιτεία καὶ ἡ κυβέρνησις εἶνε ἀναγκαῖα κακὰ ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων, ἐπιδιωκόντων τὴν ἀπ' αὐτῶν ἀπαλλαγὴν ἐν τῇ προόδῳ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἐξημερώσεως. Ἄλλὰ δὲν ἀποδίδω εἰς αὐτάς τὴν ὑπερφυᾶ ἐκείνην σημασίαν, ἣν ἀρέσκονται ν' ἀποδίδωσιν ἐνίοι τῶν θεωρητικῶν τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, μὴ διστάζοντες νὰ θυσιάσωσιν εἰς τὸν βωμὸν αὐτῶν πολλάκις τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν αὐτονομίαν τῶν ἀτόμων λόγῳ τοῦ κακῶς νοουμένου κοινωνικοῦ συμφέροντος.

Ἐπίσταται σήμερον πανταχοῦ σχεδὸν τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου *κοινωνικὸν ζήτημα*, τὸ ζήτημα τῆς οἰκονομικῆς τάξεως, τῶν σχέσεων τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ κεφαλαίου κατὰ τὴν κρατοῦσαν φρασεολογίαν. Ἄλλὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ λυθῇ ὑπὸ τῆς πολιτείας, ἀναλαμβάνουσης, πρὸς ἄρσιν ἀναποφεύκτων ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων κακῶν, τὴν ὑπερτάτην αὐτῶν διεύθυνσιν καὶ κηδεμονίαν. Ἡ δράσις αὐτῆς δεόν νὰ περιορισθῇ προσηκόντως, ἀναγνωριζομένης πρωτίστως τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου. Οὕτω δὲ θέλει μόνον ἐπιτευχθῆ ἡ ἄρσις τῶν κοινωνικῶν δεινῶν καὶ ἡ ἀποσόφθις τῶν ἐξ αὐτῶν κινδύνων.

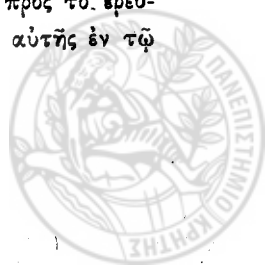
Ὁ παλαιὸς ἀγὼν τῆς ἐργασίας κατὰ τοῦ κεφαλαίου, τῶν πεινῶν κατὰ τῶν πλουσίων, ὃν μάτην ἐπειράθη ἄλλοτε νὰ καταστείλῃ ἡ νομοθετικὴ περίνοια τοῦ Ἀθηναίου Σόλωνος ἢ τὸ εὐγενὲς φιλόπολι τῶν Ῥωμαίων Γράκχων, ἐκδηλοῦται σήμερον τραχύτερος καὶ ἀπαισιώτερος ὑπὲρ πᾶσαν ἐποχὴν. Κηρύττεται οὐχὶ πλέον ἡ *Σεισάχθεια*, ἀλλ' ἡ ἐκμηδένισις τοῦ κεφαλαίου, ἡ κηδεμονία τῆς ἐργασίας, ἡ διεύ-

θυσις τῶν ἀτόμων ὑπὸ τῆς πολιτείας. Ἄλλ' ὁ ἐμφύλιος οὗτος ἐν τοῖς κόλποις τῆς ἀνθρωπότητος ἀγών, ὁ ἐπαπειλῶν τὴν παγκόσμιον τάξιν, δὲν δύναται ν' ἀρθῆ, κλονιζομένων κρείττον τῶν κατ' αὐτὸν καὶ λυσιτελέστερον, ἢ διὰ τῆς κατανοήσεως καὶ τῆς πραγματώσεως σώφρονος οἰκονομικῆς ὀργανώσεως.

Ἡ ἱστορία διδάσκει, ὅτι πλείονες τοῦ ἐνὸς πολιτισμοῦ περιῆλθον εἰς κατάπτωσιν ἕνεκα τοῦ μεταξὺ πενήτων καὶ πλουσίων ἀνταγωνισμοῦ. Ὅπου ὁ πλοῦτος, ἕνεκα πλημμελοῦς ὀργανώσεως τῆς κοινωνίας, περιορίζεται εἰς χεῖρας ὀλίγων, ἀδυνατοῦσι δ' οἱ πολλοὶ νὰ παρακαθήσωσιν εἰς τὴν τράπεζαν τῆς κοινωνικῆς εὐημερίας, ἐκεῖ θέλει ἐπέλθῃ ἀναποδράστως ἡ μεταξὺ ἀδελφῶν διάσπασις, ἡ σύγκρουσις, τιθεμένου ἐπὶ κεφαλῆς τῶν δυσηρεστημένων ἐχθρῶν τῆς κοινωνικῆς τάξεως τοῦ πρώτου τυχόντος Σπαρτάκου. Ἐκ τῆς ὑπεράγχην ἀνισότητος τοῦ πλούτου, ἐξ οἰαςδήποτε αὐτῆ καὶ ἂν προέρχηται αἰτίας, εἴτε ἐκ τῆς ἀρπαγῆς, εἴτε ἐκ τῆς πονηρᾶς ἐκμεταλλεύσεως τῶν πολλῶν ὑπὸ τῶν ὀλίγων, ἀναπτύσσονται τὰ κινδυνωδέστατα τῶν κοινωνικῶν παθῶν, μῖσος ἀδιάλλακτον, ἔλλειψις πάσης συμπράξεως. Ὁ κίνδυνος οὗτος ἀπειλεῖ ἰδίᾳ τὸν νεώτερον κόσμον· φοβερὰ σημεῖα προαγγέλλουσιν αὐτόν. Οὐαὶ δὲ τοῖς λαοῖς, οἵτινες ἀδιαφοροῦντες θὰ καταστῶσιν ἔρμαα τούτων ἢ ἐκείνων τῶν ἐγωιστικῶν ἐνστίκτων, ἀντὶ ν' ἀναζητήσωσι καὶ ν' ἀνέυρωσι τὰ πρόσφορα θεραπευτικὰ μέσα, δι' ὧν θέλουσιν ἀποσοβῆσαι τοὺς ἐπικρεμαζόμενους κινδύνους.

Πρωτίστως δύναται νὰ ὑποδείξῃ τὰ μέσα ταῦτα ἡ ἐπιστήμη τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας. Ἐν τῇ κατανοήσει καὶ ἐφαρμογῇ τῶν νόμων, τῶν κανονιζόντων τὰς σχέσεις τῆς ἐργασίας καὶ τῆς συναλλαγῆς τῶν ἀνθρώπων, τῶν ἐξηγούντων ἐν ἐπιστημονικῇ ἀμεροληψίᾳ τὰ φαινόμενα τῆς παραγωγῆς, διανομῆς καὶ καταναλώσεως τοῦ πλούτου, ὅστις δέον νὰ ᾖν τὸ πόρισμα τῆς ἐλευθέρας ἐργασίας, οὐχὶ δὲ τῆς κατακτήσεως ἢ τῆς ἐκμεταλλεύσεως, ἐν τῷ καθορισμῷ τέλους τῶν ὀρίων τῆς ἐνεργείας τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς πολιτείας, κεῖται ἡ εὕρεσις τῆς λύσεως τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος. Τούτου πραγματοποιήτου, ἡ ἀνθρωπότης θέλει ἀκολουθήσῃ τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν αὐτῆς, ἔχουσα τοὺς αὐτοὺς πόθους τῆς βελτιώσεως, τὴν αὐτὴν ἀκατάσχετον ἐφεσιν πρὸς τὸ ἔρευναν, πρὸς τὸ εἰδέναί, ὃ περ ἦτο ὁ κατ' ἐξοχὴν κληρὸς αὐτῆς ἐν τῷ

παρελθόντι και ὁ περὶ τῆς ἐξακολουθῆσας ὄντος τοῦ εὐγενέστατον τῶν μελημάτων τοῦ μέλλοντος.

Ἡ λύσις τοῦ προβλήματος τῶν συγχρόνων κοινωνιῶν ἐξαρτάται κατ' ἐξοχὴν ἀπὸ τῆς προσηκούσης λύσεως τοῦ οικονομικοῦ αὐτῶν προβλήματος. Περὶ τοῦτο καταναλίσκεται κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους καιροὺς ἡ δραστηριότης τῶν λαῶν καὶ τῶν κυβερνήσεων, τοῦτο εἶνε τὸ θέμα τῆς οικονομικῆς ἐπιστήμης.

Ἄν ἀλλαγῶν ἢ ἐπιστήμη αὕτη θεωρεῖται σήμερον, παρὰ τὰς κατ' αὐτῆς κατακραυγὰς εὐαρίθμων, ὡς μία τῶν σπουδαιοτάτων καὶ κοινωφελεστάτων, διδασκομένων τῶν ἀρχῶν αὐτῆς καθ' ἅπασας τὰς βαθμίδας τῆς δημοσίας ἐκπαίδευσως, χρήσιμος καὶ ἀναγκαῖα εἰς πάσας τὰς κοινωνικὰς ομάδας, σήμερον εἴπερ ποτε ἡ ἀνάγκη αὐτῆς καὶ ἡ διδασκαλία ἐπιβάλλεται ἡμῖν, ὑφ' ἧς διατελοῦμεν οικονομικὰς συνθήκας. Αὕτη θέλει διδάξῃ, θέλει ἐνθαρρύνῃ, θέλει συνεργασθῆ μεθ' ἡμῶν ἐν τῷ μεγάλῳ ἀγῶνι τῆς ἀνορθώσεως· διότι μόνη αὕτη θέλει ἐξηγήσῃ τὸ δύσλυτον ἀπόρητον τῆς ὑλικῆς προόδου καὶ εὐημερίας, ἣτις εἶνε δι' ἡμᾶς ἀναγκαστικὰ ἀφετηρία πολιτικῆς ἀνορθώσεως.

ΓΕΝΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙ
ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΕΝ ΓΕΝΕΙ

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ

ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΙΣ ΕΝΝΟΙΑΙ

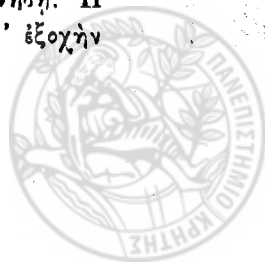
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Ὄνομασία τῆς Ἐπιστήμης

Π. (Ὁ ἄνθρωπος φύσει ἀρέσκεται νὰ ἐρευνᾷ τὴν ἔννοιαν τῶν πραγμάτων, τὴν φύσιν αὐτῶν καὶ τὴν οὐσίαν. Ἐν τούτῳ κείται κατ' ἐξοχὴν ἡ δύναμις αὐτοῦ, ὡς λογικοῦ καὶ ἠθικοῦ ὄντος. Διὰ τῆς ἐρεύνης κατανοεῖ ἐναργῶς τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἐν πάσῃ δὲ πράξει ἐνεργεῖ μετὰ συνειδήσεως.

Ἐντεῦθεν ἡ ἐπιστήμη, ἣτις ὑπὸ ποικίλας ἐμφανίζεται ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ σχέσεις καὶ μορφάς, ὅσαι καὶ αἱ σχέσεις καὶ ἡ ποικιλία τῶν πραγμάτων.

Πάντα τὰ φαινόμενα τοῦ βίου, τοῦ τε ἐξωτερικοῦ καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ, τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ ἠθικοῦ κόσμου, προσπαθεῖ ν' ἀναλύσῃ τὸ ἀνθρώπινον ὄν. Μόνον οὕτω θέλει κατανοήσῃ αὐτὰ καὶ διευκρινήσῃ. Ἡ τοιαύτη δὲ γνῶσις καὶ κτῆσις τῶν δεδομένων εἶνε τὸ κατ' ἐξοχὴν προσὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως.

Εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ποικίλων φαινομένων τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ἀνήκουσι πρὸς τούτους καὶ τὰ *οἰκονομικά* φαινόμενα. Ταῦτα δὲν ἐκδηλοῦνται εἰκῆ καὶ τυχαίως. Λειτουργοῦσι νόμοι ἐν τῇ ἐμφανείᾳ αὐτῶν. Τούτους δ' ἐρευνῶν ὁ ἄνθρωπος, ἀναλύων, κατανοῶν, τίθησι τὰ θεμέλια ἰδίᾳ ἐπιστήμης, τῆς *οἰκονομικῆς*.

Ἡ λέξις *οἰκονομία*, ἐν Ἑλλάδι τὸ πρῶτον πλασθεῖσα, σημαίνει τὴν διεύθυνσιν, τὴν διοίκησιν, τὴν τάξιν τοῦ οἴκου. Τίνι τρόπῳ συντηρεῖται καὶ λειτουργεῖ ὁ οἶκος; ἄρα πῶθεν πορίζονται οἱ ἐν αὐτῷ τὰ πρὸς τὸ ζῆν· καὶ ἐν εὐρυτέρᾳ ἔννοιά πῶς διεξάγεται ἡ παραγωγή, ἡ διανομὴ καὶ ἡ κατανάλωσις τῶν πραγμάτων, ἅτινα χρησιμεύουσι πρὸς τὴν συντήρησιν τοῦ οἴκου.

Ἡ λέξις εἶνε σύνθετος ἐκ τοῦ οἴκου καὶ νέμω. Χρηται δὲ ἄπρῶτος ταύτῃ ὁ Ξενοφῶν. Λέγει κατ' αὐτὸν ὁ Σωκράτης: «Ἐπέ μοι, ὦ Κριτόβουλε, ἄρα γε ἡ οἰκονομία ἐπιστήμη τινὸς ὀνόμα' ἐστίν, ὥσπερ ἡ ἱατρικὴ καὶ ἡ χαλκευτικὴ καὶ ἡ τεκτονικὴ; — Ἔμοι γε δοκεῖ, ἔφη ὁ Κριτόβουλος. — Ἡ καὶ ὥσπερ τούτων τῶν τεχνῶν ἔχοιμεν ἂν εἰπεῖν ὅ τι ἔργον ἐκάστης, οὕτω καὶ τῆς οἰκονομίας δυναίμεθ' ἂν εἰπεῖν ὅ τι ἔργον αὐτῆς ἐστί; — Δοκεῖ γοῦν, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, οἰκονόμου ἀγαθοῦ εἶναι εὐοικεῖν τὸν ἑαυτοῦ οἶκον. — Ἡ καὶ τὸν ἄλλου δὲ οἶκον, ἔφη ὁ Σωκράτης, εἰ ἐπιτρέποι τις αὐτῷ, οὐκ ἂν δύναιτο, εἰ βούλοιο, εὐοικεῖν, ὥσπερ καὶ τὸν ἑαυτοῦ; ὁ μὲν γὰρ τεκτονικὴν ἐπιστάμενος ὁμοίως ἂν καὶ ἄλλῳ δύναιτο ἐργάζεσθαι ὅτι περ καὶ ἑαυτῷ, καὶ ὁ οἰκονομικὸς γ' ἂν ὡσαύτως; — Ἔμοι γε δοκεῖ, ὦ Σώκρατες. — Ἔστιν ἄρα, ἔφη ὁ Σωκράτης, τὴν τέχνην ταύτην ἐπισταμένῳ, καὶ εἰ μὴ αὐτὸς τύχοι χρήματα ἔχων, τὸν ἄλλου οἶκον οἰκονομοῦντα ὥσπερ καὶ οἰκοδομοῦντα μισθοφορεῖν; — Νὴ Δία καὶ πολὺν γε μισθόν, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, φέροισ' ἂν, δύναιτο οἶκον παραλαβὼν τελεῖν τε ὅσα δεῖ καὶ περιουσίαν ποιῶν αὐξάνειν τὸν οἶκον. — Οἶκος δὲ δὴ τί δοκεῖ ὑμῖν εἶναι; ἄρα ὁ περ οἰκία, ἢ καὶ ὅσα τις ἐξω τῆς οἰκίας κέκτηται, πάντα τοῦ οἴκου ταῦτά ἐστιν; — Ἔμοι γ' οὖν, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, δοκεῖ, καὶ εἰ μὴδ' ἐν τῇ αὐτῇ πόλει εἴη τῷ κεκτημένῳ, πάντα τοῦ οἴκου εἶναι ὅσα τις κέκτηται » ¹

Οὗτος εἶνε ὁ πρῶτος ὁρισμὸς τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης.

¹ Οἰκονομικός κεφ. Α'.

Ὁ Ἀριστοτέλης ἐρευνᾷ ἐπιστημονικώτερον τοῦ Ξενοφῶντος τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα ἐν τοῖς *Πολιτικοῖς* καὶ τῷ εἰς αὐτὸν ἀποδιδόμενῳ *Οἰκονομικῷ*.

Ἡ πολιτικὴ Οἰκονομία δρίζεται ὑπ' αὐτοῦ τὸ μὲν ὡς *χρηματιστική*, ἀντικείμενον ἔχουσα τὸν πορισμὸν τῶν πρὸς τὸν βίον χρειωδῶν, τὸ δὲ ὡς *Οἰκονομική*, δι' ἧς ὁ ἄνθρωπος διαθέτει ἐν τῷ οἴκῳ τὰ ὑπὸ τῆς χρηματιστικῆς παρεχόμενα χρήσιμα.

Ἡ χρηματιστικὴ αὕτη λέγεται καὶ *κτητική*.

Ἄλλ' ἐν τῇ ἀναλύσει ὁ φιλόσοφος συγχέει τὰ ὅρια τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης.

Ἄλλαχού ἐπίσης ἀποδίδει τῇ οἰκονομικῇ ἐπιστήμῃ γενικώτερον χαρακτῆρα.

Οὕτω λέγει :

« Ἐν μὲν οὖν εἶδος κτητικῆς κατὰ φύσιν τῆς οἰκονομικῆς μέρος ἐστίν, ὃ δεῖ ἤτοι ὑπάρχειν ἢ πορίζειν αὐτήν, ὅπως ὑπάρχη, ὧν ἐστὶ θησαυρισμὸς χρημάτων πρὸς ζωὴν ἀναγκαίων καὶ χρησίμων εἰς κοινωνίαν πόλεως ἢ οἰκίας.»¹

Ὡς νοεῖται, σαφῆ ἔννοιαν τῆς ἐπιστήμης δὲν ἔχει ὁ Ἀριστοτέλης. Οὐχ ἤττον, ἢ ὀνομασία, ἦν αὐτός τε καὶ ὁ Ξενοφῶν ἔδωκαν τῇ ἐπιστήμῃ τῆς παραγωγῆς καὶ διανομῆς τοῦ πλοῦτου, ἐγένετο ἀποδεκτὴ κατὰ τὸν μετέπειτα χρόνον.

Ἡ λέξις *Οἰκονομική* ἢ *Οἰκονομία*, σημαίνουσα τὴν διοίκησιν τῶν τοῦ οἴκου, ἐξῆλθε τῶν ὀρίων αὐτοῦ, τῆς *περιορισμένης* τοῦ ἀνθρώπου *δράσεως*, κατὰ συνθήκην δηλοῦσα τὴν ἐν τῇ αὐτῇ ἐννοίᾳ διοίκησιν τοῦ μεγάλου τῶν πολιτῶν οἴκου, τῆς *πόλεως*, τῆς *πολιτείας*, ἐν ἣ συναντῶνται καὶ συμπράττουσι τὰ πολλὰ καὶ ποικίλα τῶν πολιτῶν συμφέροντα καὶ οἱ σκοποί.

Τοιαύτη, σκοτεινὴ καὶ συγκεχυμένη, εἶνε ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη ἐν τῇ ἀρχαιότητι. Δι' οὓς λόγους δὲ ἐν Ἑλλάδι, οὕτω καὶ ἐν Ρώμῃ, οὐδεμίαν ἔσχεν ἀνάπτυξιν. Τοῦτο ἀπέκειτο εἰς τὴν κοινωνικὴν, πολιτικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῶν νέων αἰώνων.

Κατὰ πρῶτον τὸ ὄνομα *Πολιτικὴ Οἰκονομία* φέρεται ἐν συγγράμματι, δημοσιευθέντι γαλλιστὶ ἐν ἔτει 1615 ὑπὸ τινος *A de Monti*

¹ Πολιτικά Α, III.

chrétien.¹ Πραγματεύεται περί *Βιομηχανίας, Ἐμπορίας καὶ Ναυτιλίας*. Στερεῖται ἀξίας· ἡ δὲ ἐπιγραφὴ δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὸ περιεχόμενον.

Εἶτα χρῶνται τῇ ὀνομασίᾳ ταύτῃ πλείστοι τῶν συγγραφέων τοῦ δεκάτου ὀγδόου καὶ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος. Οὐχ ἦττον γίνεται χρῆσις καὶ ἄλλων λέξεων.

Σὺν τῷ χρόνῳ κατισχύει ἡ λέξις *Πολιτικὴ Οἰκονομία*.

Χρῶνται ταύτῃ ἰδίᾳ οἱ ἰδρυταὶ τῆς *φυσικοκρατικῆς Σχολῆς* ἐν Γαλλίᾳ. Εἰς τῶν κορυφαίων, ὁ *Duront de Nemours*, ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ χρῆται τῇ λέξει «πολιτικὴ οἰκονομία».

Συγχρόνως ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ὁ θεμελιωτὴς τῆς ἐπιστήμης τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας ἐν τῷ περὶ *Πλοῦτου τῶν Ἐθνῶν* συγγράμματι αὐτοῦ πολλαχοῦ ποιεῖται μνηεῖαν τῆς λέξεως ταύτης.

Ἡ λέξις αὕτη ἔκτοτε ἤρξατο γενικευομένη ἐν Εὐρώπῃ. Τὰ πλείστα δὲ τῶν περὶ παραγωγῆς καὶ διανομῆς τοῦ πλοῦτου συγγραμμάτων φέρουσι τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην.²

1. *Traité de l'Economie politique*.

2 Σημειοῦνται ἐνταῦθα τὰ κυριώτατα τῶν συγγραμμάτων τῶν δύο τελευταίων αἰῶνων.

Ἐν Ἰταλίᾳ :

Genovesi *Economia publica, Economia civile* (1754).

Verri *Memorie storiche sulla Economia publica* (1763).

Veccaria *Economia publica* (1769).

Verri *Meditazioni sulla Economia publica* (1762).

Ταῦτα κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας ἐν Ἰταλίᾳ. Ἡ δ' ὀνομασία αὕτη ἐξακολουθεῖ μέχρι τῆς σήμερον ἡ αὐτή.

Ἐν Ἀγγλίᾳ :

David Ricardo *The Principles of political Economy and Taxation* (1817).

Th. Malthus *The Principles of political Economy etc.* (1820).

J. St Mill *Principles of Economy etc.* (1848).

Ἐν Γαλλίᾳ :

J. B. Say. *Traité de l'Economie politique* (1803).

S. de Sismondi *Richesse commerciale, ou principes d'Economie politique* (1803).

Ἡ ὀνομασία δὲν ἀποτελεῖ βεβαίως τὴν ἀξίαν τῆς ἐπιστήμης. Παρατηρητέον οὐχ ἤττον, ὅτι ἡ σύγχυσις τῶν ὀνομάτων δύναται νὰ προκαλέσῃ σύγχυσιν ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τῶν δεδομένων καὶ τῶν πορινομάτων.

Τοῦτο δ' ἐτι μᾶλλον καθίσταται προφανές ἐν τῇ Πολιτικῇ Οἰκονομίᾳ.

Ὁ Σαίης ἐλυπεῖτο, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Rossi, ὅτι ἐν τῷ ρηξικελεύθῳ αὐτοῦ συγγράμματι ὁ Ἀδάμ Σμιθ ἐχρήσατο τῇ λέξει *Πολιτικὴ Οἰκονομία*, ἣτις δι' αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν εἰσήχθη εἰς τὴν ἐπιστήμην τῆς *Παραγωγῆς* καὶ *Διανομῆς* τοῦ Πλούτου. Ἄν τοῦτο δὲν ἐγένετο, δὲν θὰ ἀνεπτύσσοντο ἴσως πολλαὶ διαφοραὶ καὶ ἀντινομίαι σήμερον ἐν τῇ οἰκονομικῇ ἐπιστήμῃ. ¹

Ch. Dunoyer Traité de l' Economie politique (1830).

P. Rossi Cours d' Economie politique (1840, 1841).

M. Chevalier Cours d' Economie Politique (1855).

Τοῦτον τὸν τίτλον φέρουσιν ἐπίσης καὶ τὰ νεώτατα οἰκονομολογικὰ συγγράμματα. Ἡ ὀνομασία δ' αὕτη φαίνεται μᾶλλον καθιερωμένη ἐν Γαλλίᾳ ἢ ἀλλαγοῦ.

Ἐν Γερμανίᾳ σπανιώτερον γίνεται χρῆσις τῆς λέξεως ταύτης. Ἡ ἐπιστήμη τοῦ πλούτου καλεῖται συνήθως *Volkswirtschaftliche lehre* (λαϊκὴ Οἰκονομία), *national Economik* (ἐθνικὴ Οἰκονομία), *social Economik* (κοινωνικὴ Οἰκονομία) κτλ.

Τῇ λέξει Πολιτικὴ Οἰκονομία χρῶνται πρὸς τοὺς ἄλλοις

Fr List das nationale System der politischen Economie.

K. Knies die politische Economie etc (1853).

Πλείττοι τῶν συγγραφέων ἐπίσης χρῶνται ταῖς ἐπομέναις λέξεσι : *Κρηματιστικὴ*, *Χρυσολογία*, *Καταλλακτικὴ*, *Πλουτονομία*, *Πλουτολογία*, *Βιομηχανικὴ Οἰκονομία* κτλ.

Ἄλλοι χρῶνται τῇ λέξει *Οἰκονομική*. Σημειωτέον ἰδίᾳ ὁ *Mirabeau* (πατήρ), ὁ *Yves Guyot*, ὁ *M. Block* κτλ.

1) Πλείονα ὑπὸ *Garnier*, de l'origine et de la filiation du mot Economie politique et des divers autres mots donnés à la Science économique (Ἰούλιος τοῦ 1852).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ὅρισμός τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας

Ἐκ τῶν δυσχερεστάτων πάσης ἐπιστήμης εἶνε καὶ ὁ προσήκων ὀρισμὸς αὐτῆς. Καὶ ἐν τούτοις δὲν δύναται νὰ βοηθῇ ἐπιστήμη ἄνευ ὀρισμοῦ. Ἐπιτυχῆς διατύπωσις συντελεῖ εἰς πληρεστέραν κατανόησιν τῆς ἐπιστήμης, τοῦ σκοποῦ, τῶν νόμων, καθ' οὓς ἐξελίσσεται.

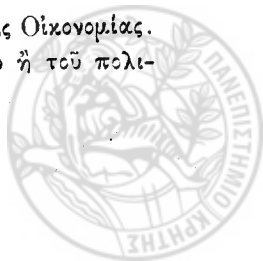
Ἐν τῷ ὀρισμῷ ἐκδηλοῦται τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐπιστήμης, ὁ σκοπὸς αὐτῆς, τὸ πρόγραμμα. Οὕτως ἀποφεύγεται ἡ ἐκτροπὴ τοῦ ἔρευνητοῦ εἰς ἀθάίρετα, ἄσχετα πρὸς τὸ κύριον θέμα, συμπεράσματα.

Ἐὰν ἐν πάσῃ ἐπιστήμῃ ὁ ὀρισμὸς πρέχῃ δυσχέριαν, κατὰ μείζονα λόγον παρατηρεῖται τοῦτο ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας. Πολλοὶ ἐδόθησαν ὀρισμοὶ αὐτῆς ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ Σμιθ. Ἄλλοί οἱ πλείστοι ἐξελέγχονται ἀνεπιτυχεῖς, παρὰ τὴν ἐμβρίθειαν καὶ τὸ κῦρος τῶν συγγραφέων.

Τοῦτο δὲν σημαίνει, ὅτι ἀφοῦ τσαῦται δυσχέριαι ἐκφύονται περὶ τὴν διατύπωσιν τοῦ προσήκοντος, ἀπὸ τῶν δεδομένων ἀπορρέοντος, ὀρισμοῦ, δεόν νὰ καταφρονηθῇ ἡ τριαύτη ἐργασία, ὡς ἥκιστα σκόπιμος καὶ λυσιτελής. Πολλὰ εἶνε τὰ ἐκ τῆς ἐργασίας ταύτης πλεονεκτήματα διὰ τε τὸν συγγραφέα καὶ τὸν παρακολουθοῦντα αὐτῷ. Ἡ φαντασία, ἣτις ἐνίοτε πλέον τοῦ δέοντος κρατεῖ παρά τισι, δεσμεύεται, περιορίζεται ἢ ἐλευθερία, ἐμμένουσι σταθερῶς ἐργαζόμενοι καὶ ἀναλύοντες ἐντὸς τοῦ πλαισίου τοῦ ὀρισμοῦ, μὴ ἐπιτρεπομένου αὐτοῖς νὰ ἐξέλθωσιν. Τούτου γινομένου, δὲν παρεμβάλλονται εἰς ἔρευαν θέματα, ἀντικείμενα πρὸς τὸ κύριον θέμα.

Ἄλλ' ἐν ἡ περιπτώσει εἶνε δυσχερὲς νὰ διατυπωθῇ ἀκριβῆς καὶ πλήρης ὀρισμὸς τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, οὐδὲν δὲ προστιθεταὶ τι καινόν, φευκτέα ἢ καινολογία. Κρείττων ἢ ἀντιγραφῆ. Φιλοδοξοῦσι τινες νὰ εἴπωσι τι ἄηθες, ἐλαυνόμενοι ἐκ πόθου πρωτοτυπίας· δὲν κατανοοῦσιν ἐν τούτοις, ὅτι ναυαγοῦσιν ἐν μέσῳ λιμένα.

Αὐτὸς ὁ Σμιθ ἠστόχησεν ἐν τῷ ὀρισμῷ τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας. Αὕτη, λέγει, εἶνε κλάδος τῆς ἐπιστήμης τοῦ νομοθέτου ἢ τοῦ πολι-

τικοῦ ἀνδρός, σκοπὸν δ' ἔχει νὰ παράσχη εἰς τὸν λαὸν ἀγαθὴν πρόσδοον καὶ ἀφθονα τὰ τῆς συντηρήσεως μέσα, νὰ καταστήσῃ δ' αὐτὸν ἱκανὸν εἰς τὸν πορισμὸν αὐτῶν καὶ νὰ προνοήσῃ, ἵνα ἡ πολιτεία ἔχῃ ἀρκούν εισόδημα διὰ τὰ δημόσια βάρη.

Ἄλλὰ τοῦτο μεταβάλλει τὴν Πολιτικὴν Οἰκονομίαν ἀπὸ ἐπιστήμης εἰς τέχνην. Ἡ ἐπιστήμη σκοπὸν ἔχει τὴν ἀνάλυσιν καὶ ἐξήγησιν τῶν νόμων, καθ' οὓς συμβαίνει τι, οὐχὶ δὲ τὸν τρόπον τῆς ἐφαρμογῆς, ὅπερ προσήκει τῇ τέχνῃ.

Δὲν ἐσφάλη ὡς πρὸς τὴν διατύπωσιν τοῦ ὅρισμοῦ τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας μόνος ὁ Σμίθ. Οἱ πλείστοι τῶν μετ' αὐτὸν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον συγγέουσι τὰ ὅρια τῆς ἐπιστήμης ταύτης, θεωροῦντες τέχνην, ἀξιοῦντες ἄρα παρ' αὐτῆς ἐπέκεινα τῆς προσηκούσης ἀποστολῆς. Ἐνῶ ὁ *Say*, ἀκριβῶς κατανοῶν τὸν σκοπὸν αὐτῆς, ἐπιζητεῖ τὴν ἐκθεσιν τοῦ τρόπου, καθ' ὃν παράγεται, διανέμεται καὶ καταναλίσκεται ὁ πλοῦτος, χωρὶς ἐν τούτοις ν' ἀναφέρῃ τι περὶ τῆς προσηκούσης ἐφαρμογῆς τῶν οἰκονομικῶν νόμων, ὁ Σισμόνδης ἰσχυρίζεται, ὅτι ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία σκοπεῖ τὴν ὑλικὴν εὐημερίαν τοῦ ἀνθρώπου, καθ' ὅσον τοῦτο δύναται νὰ ἐξαρτᾶται παρὰ τῆς κυβερνήσεως.

Ἐν ταῖς διαφωνίαις ταύταις καὶ ταῖς ἀντινομίαις κυμαίνονται οἱ σύγχρονοι περὶ τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας ὅρισμοί. Ἐλεεινῶς συγγέονται τὰ ὅρια τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης. Οἱ μὲν ἐρευνῶσι τὰ φαινόμενα αὐτῆς ἀπὸ ἐπιστημονικῆς, ἀπὸ ὅλων ἀνεξαρτήτου σκοπιᾶς, ἕτεροι δὲ καθιστᾶσιν αὐτὴν τέχνην, κλάδον τῆς κυβερνητικῆς δράσεως.

Ποῦ κεῖται ἡ ἀλήθεια ;

Ὡς ἀπεράνθη ὁ *Turgot* ἐν μέρει, μετ' αὐτὸν δὲ ὁ *Say*, ὁ *Rossi*, ὁ *Mill* καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία πραγματεύεται περὶ τῆς παραγωγῆς καὶ διανομῆς τοῦ πλοῦτου· ἀλλὰ τοῦτο καθ' ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῶν νόμων τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Οἱ νόμοι οὗτοι δὲν ἐκδηλοῦνται πάντοτε ἀπολύτως, ὡς διδάσκει ἡ καθαρὰ ἐπιστήμη. Ὑπάρχουσι περιστάσεις, ποικίλαι ἠθικαὶ συνθήκαι, καθ' ἃς καὶ διακανονίζει τὰ κατ' αὐτοὺς προσηκόντως ἐπὶ κοινῷ ἀγαθῷ ἢ διὰ τῆς νομοθεσίας ἐκδηλουμένη κοινωνικὴ ἐνέργεια. Ἐν τούτῳ κεῖται ἡ ἀποστολὴ τῆς τέχνης, ἐπικούρου καθισταμένης τῇ ἐπιστήμῃ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

**Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία ὡς ἐπιστήμη
καὶ ὡς τέχνη.**

Ὡς ἐκ τῶν εἰρημένων συμπεραίνεται, ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία διπλοῦν ἐπιδιώκει σκοπόν. Τὸ μὲν εἶνε *ἐπιστήμη*, ἐρευνῶσα καὶ ἀναλύουσα τοὺς νόμους, καθ' οὓς παράγεται, κυκλοφορεῖ, διανέμεται καὶ καταναλίσκεται ὁ πλοῦτος, τὸ πόρισμα τοῦτο τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἐργασίας, τὸ δὲ εἶνε *τέχνη*, ἀφορῶσα εἰς τὴν ἐπιδίωξιν καὶ τὴν ὑπόδειξιν τῆς ἐπιτεύξεως τῆς κοινωνικῆς εὐημερίας διὰ τῶν προσφόρων μεθόδων τῆς ἐφαρμογῆς, καθ' ἃς σκοπιμώτερον καὶ λυσιτελέστερον δύναται νὰ λειτουργήσῃ ὁ πλοῦτος.

Δυσδιάκριτά εἰσι τὰ ὅρια τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης ἐν τῇ Πολιτικῇ Οἰκονομίᾳ ὑπὸ τὴν ἐποψιν ταύτην. Πλεῖστοι τῶν Οἰκονομολόγων ἡσάχθησαν ἐν τῇ τοιαύτῃ διακρίσει. Ἐνιοὶ ἀνέμιζαν τὴν τέχνην τῇ ἐπιστήμῃ. Ἐντεῦθεν ἐπῆλθε σύγχυσις. Οἱ φυσικοὶ νόμοι, καθ' οὓς ἐκδηλοῦνται καὶ λειτουργοῦσι τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα κοινωνίας τινός, παρενόθησαν.

Ἐνῶ προσεπάθουν νὰ ἐρμηνεύσωσι τὴν φύσιν καὶ τὴν λειτουργίαν οἰκονομικοῦ φαινομένου, ἐπιλαθόμενοι τούτου, ἐξέφραζον γνώμην περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν τὸ φαινόμενον ἠδύνατο καὶ *ἔπρεπε* νὰ λειτουργήσῃ. Ἡ ἐπιστήμη ὑπεχώρει εἰς τὴν τέχνην, τὸ ὅν εἰς τὸ *τί δέον εἶναι*.

Πόσον δίκαιον εἶχεν ὁ *Rossi*, γράφων : ἡ ἐπιστήμη εἶνε ἡ μετ' ἐπιστασίας γνῶσις τῶν σχέσεων, αἵτινες ἀπορρέουσιν ἀπ' αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων !

Ἐν πάσῃ ἐπιστήμῃ, ἥτις ἀποτελεῖ τὸ σύνολον τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων καὶ τῆς προηγηθείσης ἱστορικῆς πείρας, ἐκδηλοῦνται ἀλήθειαι, νόμοι, δεδομένα, κυρωθέντα ἀπὸ αἰῶνων, ἐξελεγχθέντα καὶ πιστωθέντα ἀπὸ αἰῶνων. Εἶνε τολμηρὸς ὁ ἀποπειρώμενος ν' ἀμφισβητήσῃ ταῦτα, τὴν λογικὴν αὐτῶν, τὴν ἀλήθειαν, τὴν πραγματικότητα. Ἡ ἐπιστήμη τότε, ἡ θεωρία, ἡ ἀπὸ τοσοῦτου χρόνου κεκτη-

μένη πείρα, εκτρέπεται τῆς εἰδικῆς αὐτῆς ἀποστολῆς. Τὰ δεδομένα, ἄτινα τέως ἐθεωροῦντο ἀναμφισβήτητα, ὑφίστανται τὴν ἐπίδρασιν ποικίλων γνωμῶν, καὶ ἔτι χειρόν, προσκαίρων ροπῶν καὶ ἀντικρουομένων συμφερόντων. Ἡ ἀλήθεια τῆς ἐπιστήμης, ἡ λογικὴ αὐτῆς λαμβάνουσιν αὐθαίρετον ὑπόστασιν. Δὲν διδάσκεται τὸ τί ἐστίν, ἀλλὰ τὸ τί δεόν εἶναι.

Ἄν τοῦτο δύναται νὰ διακυβεύσῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν χρησιμότητα πάσης ἐπιστήμης, ὑποβαλλομένης εἰς τὴν αὐθαιρεσίαν τοῦ ὑποκειμένου, κατὰ μείζονα λόγον δύναται νὰ συμβῇ ἐν τῇ *Πολιτικῇ Οἰκονομίᾳ*.

Τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα δεόν νὰ ἐρευνῶνται ὅλως ἀπὸ ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως. Ἡ ἐπιστήμη προτίθεται τὴν ἐρευναν τῆς ἀληθείας, τοῦ ὄντος. Παρεκτρεπομένη τούτου, δὲν δύναται ἢ ν' ἀστοχήσῃ. Τὰ δεδομένα αὐτῆς δὲν φέρουσι πλέον τὴν σφραγίδα τῆς αὐστηρᾶς ἐρεύνης, στεροῦνται ἀληθείας. Ἐκ τούτου δὲ ἡ ἀποτυχία, ἣν ἔσχον οὐκ ὀλίγοι συγγραφεῖς, παραβιάσαντες τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπιστημονικῆς αὐστηρότητος ἐν τῇ ἐρευνῇ καὶ τῇ ἀναλύσει τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων, ἐκουσίως ἢ ἀκουσίως πραγματευθέντες τὴν Πολιτικὴν Οἰκονομίαν ὡς τέχνην.

Ἦπερ πᾶσαν ἄλλην ἐπιστήμην ἀποβλέπει αὕτη εἰς τὴν ἐπίτευξιν τῆς ἀνθρωπίνης εὐημερίας. Εἶνε ἡ ἐπιστήμη τῶν μεγάλων κοινωνικῶν συμφερόντων, ὅποια τὰ οἰκονομικὰ. Αὕτη ἢ ἐκεῖνη ἡ λύσις οἰκονομικοῦ προβλήματος, τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ πόρισμα, δὲν εἶνε ἀδιάφορα πρὸς τὴν κοινωνικὴν τάξιν καὶ ἁρμονίαν. Δὲν παραβιάζονται ἄρα ἀποινεῖ τὰ ὅρια τῶν σχέσεων μεταξὺ ἐπιστήμης καὶ τέχνης ἐν τῇ Πολιτικῇ Οἰκονομίᾳ. Ἡ δὲ προσήκουσα αὐτῶν διάκρισις διαφέρει οὐ μόνον τὴν ἀνάπτυξιν καὶ σημασίαν τῆς ἐπιστήμης, τὴν ἐκτίμησιν αὐτῆς καὶ ἀναγνώρισιν, ἀλλὰ πρωτίστως τὰ ὑπέρτατα καὶ οὐσιωδέστατα συμφέροντα τῆς προόδου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

**Περὶ μεθόδου ἐν τῇ Πολιτικῇ Οἰκονομίᾳ. —
Ἡ ἐκ Συναγωγῆς καὶ ἡ ἐξ Ἑπαγωγῆς μέθοδος.**

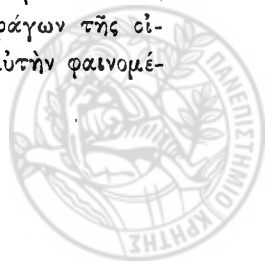
Τὸ πρόβλημα τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας δὲν εἶνε εὐλύττον. Διαφωνία κρατεῖ ἐν τῇ ἀναλύσει, τῇ ἐρευνῇ καὶ τῇ ἐφαρμογῇ τῶν νόμων αὐτῆς καὶ τῶν δεδομένων. Κατὰ τινὰς μὲν εἶνε ἐπιστήμη, κατ' ἄλλους δὲ τέχνη, ἄθροισμα παρατηρήσεων καὶ κανόνων περὶ τοῦ τί δέον γενέσθαι. Καὶ ὁ περ τὸ χερίστον, ἐπιζητεῖται ἡ λύσις τῶν προβλημάτων αὐτῆς κατὰ τὰ ἐφήμερα συμφέροντα καὶ τὰς στιγμιαίας ἀνάγκας τῶν κοινωνιῶν καὶ τῶν ἐκάστοτε πολιτικῶν κομμάτων.

Τὰ κακὰ ταῦτα ἀποσοβοῦνται οὐ μικρὸν διὰ τῆς προσηκούσης ἐπιστημονικῆς μεθόδου.

Ἐν τῷ ἱστορικῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων ἀναπτύσσεται τὸ πρῶτον ἡ τέχνη ἐκ τῆς ἀνάγκης, εἶτα δέ, τῇ παρελεύσει τοῦ χρόνου, ἡ ἐπιστήμη. Τὸ σύνολον πασῶν τῶν γνώσεων, ἐξ ὧν αὕτη ἀποτελεῖται, εἶνε ἀποτέλεσμα μακρᾶς, διὰ τοῦ χρόνου πιστωθείσης καὶ κυρωθείσης ἐμπειρίας. Ἡ ἐπιστήμη δὲν ἀποκαλύπτεται πλήρης, τελεία, ἀλάθητος. Εἶνε τὸ πόρισμα μακροχρονίων παρατηρήσεων τοῦ ἀνθρώπου, εἰς οὐδεμίαν τιθεμένων ἀντίρρησην καὶ ἀμφιβολίαν.

Τοιοῦτό τι συμβαίνει καὶ ἐν τῇ οἰκονομικῇ ἐπιστήμῃ. Ὑπὸ τῶν χρειῶν τοῦ βίου ἐξαναγκάζομενος ὁ ἄνθρωπος ἐφευρίσκει ὠρισμένους τρόπους θεραπείας αὐτῶν. Ἐντεῦθεν ὁ πλοῦτος, παραγόμενος, διανεμόμενος, καταναλισκόμενος ὁμοιοτρόπως ἐπὶ μακρὸν χρόνον. Ἡ τοιαύτη ὁμοιόμορφος ἐνέργεια καὶ λειτουργία, ἀποδεικνυμένη χρήσιμος ἐκ τῆς μακρᾶς ἐφαρμογῆς, ἀναγνωρίζεται ἐπὶ τέλους ὡς κανὼν ἐν τῇ τέχνῃ τοῦ βίου. Οὕτως ἡ πείρα πρωτίστως καὶ ἡ παρατήρησις εἶνε ἡ ἀφετηρία τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης.

Τὸ ἀληθές ἄρα ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ταύτῃ δὲν ὀρίζεται αὐθαίρετως, ἐκ τῶν προτέρων, ἀλλ' εἶνε ἐκεῖνο, ὁ περ ἡ μακρὰ παρατήρησις καὶ ἡ πείρα κατέδειξε καὶ ἐπίστωσεν. Ὁ ἄνθρωπος, ὡς παράγων τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, παρακολουθεῖ τὴν ἀνέλιξιν τῶν κατ' αὐτὴν φαινομέ-

νων, κατὰ σταθεροὺς νόμους ἐκδηλουμένων. Ἐρευνᾷ τὰς ποικίλας σχέσεις, ὑφ' ἃς τὰ φαινόμενα ταῦτα ἀνελλίσσονται, ἀναλύει αὐτάς, ἐξάγει πορίσματα, ὧν ἡ ὑπόστασις καὶ ἀλήθεια ὁσημέραι πιστοῦνται.

Τοιαύτην ἔχει ἀφετηρίαν ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη. Καθ' ὅσον αἱ δι' αὐτῆς πιστούμεναι ἀλήθειαι εἶνε ἐναργεῖς, κατὰ τοσοῦτον αὕτη κατακτᾷ ἔδαφος, βοηθημένη ὑπὸ τῶν δεδομένων τῆς τε παρατηρήσεως καὶ τῆς πείρας.

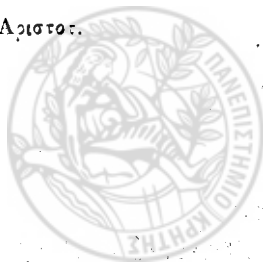
Ἐκ τούτων συμπεραίνεται, ὅτι τὸ ζήτημα τῆς μεθόδου εἶνε ἐν τῶν καιριωτάτων θεμάτων τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης.

Ἀσφαλέστερον καὶ ταχύτερον καταφθάνει εἰς τὸ τέρμα τῆς πορείας αὐτοῦ ὁ ἀκολουθῶν τὴν πρόσφορον ὁδόν. Τοῦτο ἐν πάσῃ ἐρεύνη. Ὁ χρώμενος τῇ κρείττονι, ἄρα τῇ ἀληθεστέρα, μεθόδῳ, εἶνε ἀσφαλῆς περὶ τῆς ἐπιτεύξεως τοῦ σκοποῦ του.

Δύο μέθοδοι λειτουργοῦσιν ἔκπαλαι ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ ἐργασίᾳ τῶν ἀνθρώπων : ἡ ἐκ *Συναγωγῆς* (deduction) καὶ ἡ ἐξ *Ἐπαγωγῆς* (Induction). Ἐκατέρω τούτων κέκτηται ἴδια πλεονεκτήματα καὶ μειονεκτήματα, χρησιμοποιοεῖται δὲ συνωδᾷ τῇ διεξαγομῆν πρὸς εὐρεσιν τῆς ἀληθείας ἐργασίᾳ. Τινι μεθόδῳ ἐχρήσατο τὸ πρῶτον ὁ ἄνθρωπος, ἀναζητῶν τὴν ἀλήθειαν; Εὐχερῆς ἢ ἀπόκρισις. Καθ' ἑκάστην τοῦτο συμβαίνει ἐν τῇ ἐξελιξεί τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων.

Ἐξ ἐπαγωγῆς μέθοδος¹ (ἐπαγωγικὸς συλλογισμὸς) καλεῖται ἐκείνη, δι' ἧς ἐκ τῆς μακρᾶς τῶν φαινομένων παρατηρήσεως, πιστωθείσης ἐπὶ σειρὰν ἤδη γενεῶν καὶ ἐρευνῶν, ὁ ἄνθρωπος σχηματίζει γνώμην περὶ τῆς ἀρχῆς, τῶν αἰτίων καὶ τῆς φύσεως αὐτῶν ὁ συλλογισμὸς ἀπὸ τῶν μερικῶν εἰς τι γενικόν, ἀπὸ τῶν γνωστῶν εἰς τὸ ἄγνωστον. Ὁ τι πολλάκις ἐν ὁμοίαις καὶ δεδομέναις περιστάσεσιν ἐπαναλαμβάνεται, δὲν συμβαίνει τυχαίως, δυνάμενον ἐν τῇ αὐτῇ περιστάσει καὶ ὑπὸ τὰς αὐτάς συνθήκας νὰ ἐκδηλωθῇ καὶ κατ' ἀντίθετον τρόπον. Ἐν τῇ τοιαύτῃ ἐξωτερικεύσει τῶν φαινομένων κρατεῖ καθολικὴ ἀρχή, νόμος, ὅστις ἄρα βεβαιεῖται ἐπὶ τῆς ἀληθείας. Ἡ μέθοδος αὕτη εἶνε ἡ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν· ἀνέπτυξε τὸ πρῶτον τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτῆς σημασίαν ὁ Ἀριστοτέλης· ἀλλ' ἴδια ὀφείλεται ἡ πλη-

¹ Ἐπαγωγή δὲ ἡ ἀπὸ τῶν καθ' ἕκαστον ἐπὶ τὸ καθόλου ἔφοδος Ἀριστοτ. τοπ. I, XII, 4.

ρεστέρα αὐτῆς κατανόησις καὶ χρησιμοποίησις εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους. Δι' αὐτῆς ἀπεκαλύφθησαν τὰ ἀπόρρητα τῆς φύσεως καὶ τῶν ἐνεργειῶν αὐτῆς. Εἶνε ἡ μέθοδος τῶν δύο Βακίωνων, τοῦ Λεονάρδου Νταβίντση,¹ τῶν μεγάλων φυσιοδιφῶν τῶν τελευταίων αἰώνων, τῇ ἀρωγῇ τῆς ὁποίας τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα τοσαύτας καὶ τηλικαύτας ἔταμε νέας ὁδοὺς. Οὐχ ἦττον, γίνεται τῆς μεθόδου ταύτης χρῆσις καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς, ταῖς μὴ ἰδίᾳ φυσικαῖς ἐπιστήμαις.

Ἐκ συναγωγῆς δὲ μέθοδος λέγεται ἐκείνη, καθ' ἣν ἀναγνωρίζεται τὸ πρῶτον γενικὴ τις ἀρχή, διὰ τῆς προσηκούσης δὲ λογικῆς ἐργασίας, συμπεραίνονται νέαι ἀλήθειαι καὶ πορίσματα, ἀπορρέοντα ἀπὸ τοῦ ἀρχικοῦ δόγματος.

Ὡς ἐρρήθη, τὰ πορίσματα τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας εἶνε κατ' ἐξοχὴν ἀποτελέσματα τῶν ἐνεργειῶν τῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς πείρας. Ἡ ἔρευνα ἄρα αὐτῶν καὶ ἡ ἀνάλυσις προσήκει μᾶλλον τῇ ἐξ ἐπαγωγῆς μεθόδῳ· ἐν τούτοις ἐν δεδομέναις περιστάσεσι γίνεται χρῆσις καὶ τῆς ἐτέρας, τῆς ἐκ συναγωγῆς, ἀλλ' ἀφοῦ εἰργάσθη πρότερον καὶ ἐχρησιμοποιήθη ἡ ἐξ ἐπαγωγῆς.

ὑπὸ τὴν λειτουργίαν τῆς μεθόδου ταύτης δὲν ἀποδεχόμεθα ὡς ἀληθὲς πᾶν αὐθαίρετον λογικὸν κατασκευάσμα, ἀλλ' ὅτι εἶνε δῆλον, πόρισμα τουτέστι μακρῶν παρατηρήσεων, ὅτι ἀποδείκνυται ὑπὸ τῶν πραγμάτων πιστούμενον. Εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν φαινομένων τούτων δὲν δικαιούται νὰ ἐπεμβαίνῃ αὐθαίρετως ἡ ἐξ ὑποκειμένου βούλησις, ἀξιοῦσα νὰ κανονίσῃ αὐτὰ κατὰ τὸ προσῆκον αὐτῇ. Ὅτι συμβαίνει ἐν τῇ ἐξελίξει τῶν φαινομένων τοῦ φυσικοῦ κόσμου, τῆς ἔλξεως, τῆς βαρύτητος τῶν σωμάτων κτλ. τοῦτο συμβαίνει καὶ ἐν τῇ ἐξελίξει τῶν φαινομένων τοῦ οἰκονομικοῦ βίου. Λειτουργοῦσι ταῦτα κατ' αἰδίους φυσικοὺς νόμους, ἐφ' ὧν οὐδὲν ἰσχύουσιν ἡ βούλησις καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀποστολὴ ἄρα τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, χρωμένῃς τῇ μεθόδῳ ταύτῃ, εἶνε νὰ πιστοποιήσῃ μᾶλλον τὰ φαινόμενα ἢ νὰ κανονίσῃ

1 Πρὸ τοῦ δευτέρου Βακίωνος ὁ μέγας Ζωγράφος τῆς Ἀγαγεννήσεως διέτύπωσε τὰ πλεονεκτήματα τῆς ἐξ ἐπαγωγῆς μεθόδου. Λέγει ἐν τινι συγγράμματί του: «Ἡ ἐμπειρία ἐρμηνεύει τὰ ἀπόρρητα τῆς φύσεως· οὐδέποτε ἀπατάται· ἡ κρίσις ἡμῶν ἀπατάται ἐνίοτε.»

αυτά και διευθετήση κατ' ἴδιον τρόπον. Ἐν τούναντίον συνέβαινε, θὰ περιέπιπτεν εἰς τὴν σύγχυσιν, τὰς ἀντιφάσεις, τὸ χάος.

Οἱ φυσικοὶ νόμοι τῆς βαρύτητος, τῆς ἔλξεως τῶν σωμάτων, τῆς λειτουργίας ἐν γένει τοῦ σύμπαντος, εἶνε αἰδίσι, ἀναλλοίωτοι. Οὐδεὶς δύναται νὰ μεταρρυθμίση αὐτούς ἢ τροποποιήσῃ. Ἐν καὶ κατ' ἐλάχιστον ἠδύνατο νὰ πραγματοποιῆ τοῦτο, θὰ ἐπῆρχετο ἀνατροπὴ τῆς ὑφισταμένης φυσικῆς τάξεως τοῦ σύμπαντος, ἐξαφάνισις τῆς ἰσορροπίας, καταστροφὴ. Τοιοῦτό τι συμβαίνει καὶ ἐν τοῖς νόμοις, τοῖς διέπουσι καὶ κατοπτρίζουσι τὰ φαινόμενα τοῦ οικονομικοῦ βίου. Οὐδεὶς δύναται ν' ἀμφισβητήσῃ ἢ ἀρνηθῇ τὴν ὑπόστασιν καὶ τὴν ἐνέργειαν τῶν νόμων τούτων, ἄρα καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῶν.

Οὕτως ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία, ὡς ἐμπειρικὴ ἐπιστήμη, πρωτίστως διὰ τῆς ἐξ ἐπαγωγῆς μεθόδου δύναται νὰ ἐξαγάγῃ τὰ πορίσματα αὐτῆς.

Βεβαίως δυνατόν ἐνίοτε ν' ἀστοχήσῃ καὶ ἡ ἐξ ἐπαγωγῆς μέθοδος, νὰ καταλήξῃ εἰς ψευδῆ πορίσματα, προκειμένου περὶ κοινωνικῶν ἀντικειμένων καὶ περιστάσεων. Ἐν ταῖς κατ' ἐξοχὴν φυσικαῖς ἐπιστήμασι, ἐπὶ παραδειγματι, ταῖς ἐχούσαις ἀντικείμενον καὶ πρόβλημα μόνον τὰ φαινόμενα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου καὶ τοὺς διέποντας αὐτὰ νόμους, ἡ ἔρευνα διεξάγεται *sine ira et studio*, ἀντικειμενικῶς ἐξ ὀλοκλήρου. Ὁ ἔρευνῶν, ἂν ἡ δύναμις τῆς νοήσεως αὐτοῦ εἶνε πλήρης, ἂν ἡ πρὸς τοῦτο ἐργασία διεξάγεται ἐν ἐπιστημονικῇ ἐπιγνώσει, ἀδύνατον ν' ἀπατηθῇ ἢ παρεκτραπῇ εἰς τὰ πορίσματα αὐτοῦ. Ἐξ ἠθικῶν αἰσθημάτων, κοινωνικῶν ἰδεῶν, ἢ πολιτικῶν παθῶν, ἐξ ἀνατροφῆς ἐν γένει, δὲν παραπλανᾶται, ἀναζητῶν διὰ τῶν προσηκουσῶν τῇ ἐπιστήμῃ μεθόδων τοὺς νόμους καὶ τὰ αἷτια τῶν φυσικῶν φαινομένων τῆς θροσχῆς, τῆς χαλαζῆς, τῆς ἀνατολῆς καὶ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου· ἐκτὸς τῶν θρησκευτικῶν προλήψεων ἐν παλαιτέροις καιροῖς, οὐδεμίᾳ ἀπόρρητος, ὑπερτέρα πολλᾶκις τῶν ἀγαθῶν προθέσεων, δύναμις παρασύρει αὐτόν. Ἐν εἰλικρινείᾳ ἐργαζόμενος καὶ ἀμεροληψία, εἶνε ἀπεροφημένος ὑπὸ τοῦ θέματός του, ὡς πάλαι ὁ Ἀρχιμήδης. Ἄλλὰ τοῦτο δὲν συμβαίνει ὁμοιοτρόπως καὶ ἐν τῇ ἐρεύνη τῶν φαινομένων τοῦ ἠθικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου. Ἐν τῇ ἐξετάσει αὐτῶν καὶ τῇ ἀνασκοπήσει ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶνε πάντοτε ἀμερολήπητος καὶ ἀδιάφορος, ἢ καὶ ἂν ἐπιθυμῇ καὶ προσπαθῇ νὰ ᾔνη τοιούτος, δὲν δύ-

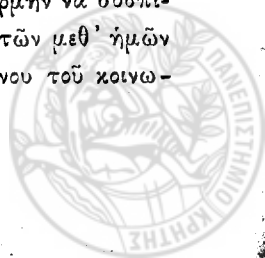

ναται λίαν εύχερώς νά κατορθώση τούτο. Ἐπενεργοῦσιν ἐπὶ τῶν ἀγαθῶν αὐτοῦ προθέσεων πολλαὶ περιστάσεις, συμπάθειαι, κλίσεις, αἰσθητάτα, πάθη, ὧν τὴν ἐπίδρασιν δὲν δύναται πάντοτε νά καταπολεμήσῃ ἢ βούλησις, ὅσον καὶ ἂν διατελῇ πεφωτισμένη.

Προκειμένου περὶ τῆς κατανοήσεως καὶ τῆς λύσεως κοινωνικῶν ζητημάτων, ὁ ἄνθρωπος ὑφίσταται πρωτίστως τὴν ἐπίδρασιν τοῦ περιέχοντος, εἴτε ἐν τῇ εὐρείᾳ, εἴτε ἐν τῇ περιορισμένῃ αὐτοῦ ἐννοίᾳ. Ἐνίοτε ἡ κοινωνία παρακαλύει αὐτὸν νά μελετήσῃ τὰ πράγματα ἐν πάσῃ αὐτῶν τῇ ἐναργείᾳ καὶ ἀληθείᾳ: ἄλλοτε καὶ ἐθνικὰ ἰδέαι, προλήψεις, φυλετικὰ μίσῃ ἢ θρησκεία ἐπίσης ἐξασκεῖ μεγάλην ἐπιρροὴν ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῶν γνωμῶν περὶ τῶν διαφόρων ὑπὸ συζήτησιν ἀντικειμένων: πρὸς τῇ θρησκείᾳ ἢ διάφορος παιδείσις, ἄρα καὶ ἡ διάφορος κρίσις, ἣν ὁ ἄνθρωπος λαμβάνει ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, τῷ σχολείῳ, τῷ κύκλῳ τῶν φίλων, μεθ' ὧν ἀναστρέφεται, ἐν ταῖς σημεριναῖς πολιταίαις τὸ κύμμα, ᾧ ἀκολουθεῖ ἐξ οἰκογενειακῶν παραδόσεων, ἐκ κοινωνικῆς τάξεως, ἐκ προσωπικῶν αἰσθημάτων, πολλάκις ἐκ συμφέροντος καὶ ὑπολογισμοῦ. Πᾶσαι αὗται αἱ ἀναντίρρητοι ἐν τῇ ἐξελίξει τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ἐπιρροαί, συγκρουόμεναι, ἀλληλαναιρούμεναι, συνδιαλασσοόμεναι ἐπὶ τέλους μετὰ μακρὸν ἐσωτερικὸν τοῦ πνεύματος ἀγῶνα, καταλήγουσιν εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ λεγομένου προσωπικοῦ κριτηρίου.

Ἄλλ ἐρωτᾶται: Ἐκδηλοῦσι πάντοτε τὰ δεδομένα ταῦτα τῆς ἐμπειρικῆς μεθόδου αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ὑπόστασιν τῶν πραγμάτων; Ὅσον καὶ ἂν φέρωσιν ἀνεξίτηλον τὴν σφραγίδα τῆς παρατηρήσεως, εἶνε πάντοτε ἀλάνθαστα; ἢ μὴ ὁ ἄνθρωπος παρεπλανήθη ἔκ τε τῶν παρατηρήσεων καὶ τῶν κρίσεων;

Ὁ Mill, ἐν τῇ ἐκτιμῇ τῆς ἐπιστημονικῆς ὀξύτητος καὶ σημασίας τῆς ἐξ ἐπαγωγῆς μεθόδου ἐν ταῖς ἠθικαῖς καὶ κοινωνικαῖς ἐρεῦναις, κατακρίνει τὴν χρῆσιν αὐτῆς ἐν ταῖς τοιαύταις περιστάσεσι, μετ' ἀγανακτήσεως χαρακτηρίζων τὸ φαινόμενον τούτο τῆς ὑπερτιμῆσεως τῆς ἐμπειρικῆς μεθόδου ὡς ἐν τῶν ἀναμφιβόλων σημείων τῆς καταπτώσεως τῶν θεωρητικῶν δυνάμεων τῆς ἐποχῆς... Δι' οὗς λόγους παρετηρήθη πρότερον, καθ' ἑκάστην λαμβάνομεν ἀφορμὴν νά δυσπιστῶμεν περὶ τῆς ἐν γνώσει ἢ ἐν ἀγνοίᾳ ἀμεροληψίας τῶν μεθ' ἡμῶν συζητούντων καὶ πραγματευομένων περὶ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ κοινω-

νικοῦ θέματος καὶ προβλήματος. Ὄντων πολλῶν καὶ ποικίλων τῶν αἰτίων, συνεχῶς ἀλλοιουμένων ἐν τῇ ἐξωτερικεύσει αὐτῶν καὶ τῇ ἐπιδράσει κατὰ χρόνον καὶ τόπον, ἐπεταὶ ὅτι καὶ τὰ πορίσματα ἡμῶν δὲν εἶνε πάντοτε ἀσφαλῆ καὶ ἀλάνθαστα.

Ἡ ἐξ ἐπαγωγῆς ἄρα μέθοδος δύναται ἐν τισι περιστάσεσι ν' ἀστοχῆσῃ ὡς πρὸς τὴν ἔρευναν τῶν ἠθικοπολιτικῶν ζητημάτων, τὸ δὲ σπουδαιότατον, δύναται καὶ ἐπιβλαβῶς νὰ ἐπιδράσῃ ἐν τῇ ζητήσει καὶ εὑρίσει τῆς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας.

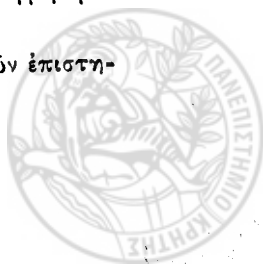
Ἄλλὰ τοῦτο δὲν σημαίνει, ὅτι ἡ χρῆσις αὐτῆς εἶνε ἀπορριπτέα. Ἐκτὸς εἰδικῶν περιπτώσεων, ἐν τοῖς πλείστοις θέμασιν ἄγει ἀναντιρρήτως πρὸς τὴν εὑρεσιν τῆς ἀληθείας. Δύναται τις ν' ἀπατηθῆ ἔνιστε, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἡ ἐπιτυχία εἶνε βεβαία.

Ἐν τῷ μακρῷ αὐτῆς σταδίῳ ἡ ἀνθρωπότης ἐχρήσατο ἐκ περιτροπῆς ἀμφοτέραις ταῖς μεθόδοις: ὑπῆρξεν ὁτὲ μὲν *συνθετικῆ*, ὁτὲ δὲ *ἀναλυτικῆ*. Αἱ μείζονες ἀνακαλύψεις ἐγένοντο διὰ τῆς ἐξ ἐπαγωγῆς μεθόδου. Οὐχ ἦττον δὲν εἶνε δίκαιον νὰ ἀρνηθῆ τις ἐξ ὀλοκλήρου τὴν σπουδαιότητα καὶ τὴν χρησιμότητα τῆς ἑτέρας.

Ἀμφοτέραι αἱ μέθοδοι, συνεργαζόμεναι, δεόν ἐπίσης ἀμειβαίως νὰ ἐξελέγχωνται. Εἰς οὐδεμίαν ἐξ αὐτῶν ὁ ἀνθρώπος δεόν νὰ ἔχῃ ἀποκλειστικὴν ἐμπιστοσύνην. Λαμβάνων ἀφορμὴν ἀπὸ τῶν μερικῶν δεδομένων ἀντικειμένου τινός, καταλήγει εἰς τὸν καθορισμὸν γενικῆς ἀρχῆς, νόμου· ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ ἀποδεχθῆ αὐτὸν ἐξ ὀλοκλήρου. Ὀφείλει νὰ ἐξελέγξῃ προσηκόντως τὸ πορίσμα του, τότε δὲ μόνον νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν ἐκ συναγωγῆς μέθοδον, ὅταν βεβαιωθῆ περὶ τῆς ἀκριβείας τῆς προτέρας ἐργασίας.

Πολλάκις κατακρίνεται ἡ χρῆσις τοῦ συλλογισμοῦ, ἀμφισβητοῦνται δὲ τὰ πορίσματα αὐτοῦ. Ἄλλ' οὐχὶ δικαίως. Ἐνδεχόμενον, ὡς παρατηρεῖ συγγραφεὺς τις, τὸ θεωρούμενον σφαλερὸς συλλογισμὸς νὰ προῆλθεν ἐξ ἀτελείας τῶν ὑπὸ τῆς ἐξ ἐπαγωγῆς μεθόδου παρασχεθεισῶν προτάσεων. Ὁ ἄρτος δὲν δύναται νὰ ᾔηνε ἀγχθὸς εἰς βρώσιν καὶ πέψιν, ἐν ἣ περιπτώσει δὲν ἦτο τοιοῦτος ὁ σῖτος. Τῆς πρώτης ἀρχῆς μὴ οὔσης ἀληθοῦς, τὰ συμπεράσματα ἔσονται ἐπίσης μὴ ἀληθῆ. Ἄλλὰ τούτου ἕνεκα δὲν δικαιούμεθα νὰ ἐπιρριψώμεν ἀποκλειστικῶς τὴν εὐθύνην εἰς τὴν ἐκ συναγωγῆς μέθοδον.

Ἐν τῇ Πολιτικῇ Οἰκονομίᾳ, ὡς καὶ ἐν ταῖς πλείστοις τῶν ἐπιστη-

μῶν, δέον νὰ γίνηται χρήσις ἐκατέρας τῶν μεθόδων κατὰ τὸ εἶδος τοῦ ἐρευνωμένου θέματος. Παρὰ τὰς ἐκατέρωθεν ὑπὸ τῶν οἰκονομολόγων ἐκφερομένης δοξασίας καὶ προτιμήσεις ὑπὲρ ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς μεθόδου, κατ' οὐσίας γίνεται χρήσις ἀμφοτέρων. Καὶ τῆς μὲν ἐξ ἐπαγωγῆς μεθόδου γίνεται χρήσις ἰδίᾳ ἐν τῇ ἐρεύνη τῶν φαινομένων τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς καταναλώσεως· τὸναντίον δὲ τῆς ἐτέρας ἐν ταῖς περιστάσεσι τῆς διανομῆς τοῦ πλοῦτου. Ἄλλ' οὐχὶ ἀπολύτως τοῦτο· δέον νὰ προϋποτιθῆται πάντοτε, ὅτι τὰ δεδομένα τῆς παραγωγῆς εἶνε ἀκριβῆ καὶ πεπιστωμένα. Γίνεται χρήσις ἐν τοῖς θέμασι τῆς κυκλοφορίας τοῦ πλοῦτου ἀμφοτέρων τῶν μεθόδων, ἅτε ἐν τῇ κυκλοφορίᾳ ἐνεργοῦ ὑφισταμένης καὶ τῆς παραγωγῆς.

Οἰκονομολόγοι τινὲς ἀπεπειράθησαν νὰ καταστήσωσι τὴν ἐπιστήμην τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας μαθηματικὴν, ἀπλούστατα ζητοῦντες νὰ ἐφαρμόσωσι τὴν λεγομένην μαθηματικὴν μέθοδον ἐν ταῖς ἐρευναις αὐτῶν. Οὕτω τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα ἀναλύονται καὶ ἐξακριβοῦνται διὰ τῶν μαθηματικῶν ἀξιωματῶν, συλλογισμῶν καὶ ἀποδείξεων. Ἡ μέθοδος αὕτη φέρει ἐν πρώτοις μειονεκτήματά τινα τῆς ἐκ συναγωγῆς μεθόδου, ἀναγορεύει ἐκ τῶν προτέρων ἀξιώματα, δυσχερῶς ἄρα δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ δι' αὐτῆς ἡ εὕρεσις τῆς ἀληθείας. Ὁ Οἰκονομολόγος ἀναγκάζεται πολλάκις νὰ χρησιμοποίησιν ἀλγεβρικοὺς τύπους ἐν τοῖς συλλογισμοῖς αὐτοῦ· ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶνε πάντοτε ἐπιτυχές. Οὗτοι εἶνε αἰώνιοι, ἀμετάβλητοι, ἐνῶ τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα καθ' ἐκάστην ὑφίστανται τὴν ἐπίδρασιν ποικίλων αἰτίων. Πρὸς τούτοις καθίσταται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀκατάληπτος, ἀναγράφων ἀφηρημένους τύπους, ἐνῶ πρόκειται περὶ συγκεκριμένων πραγμάτων, ἅτινα δέον νὰ καταστῶσι τοῖς πᾶσι κοινὰ.

Ἡ ἐπιστήμη ἐν γένει δὲν πρέπει νὰ διατελῇ ἀπόρρητος· πρέπει νὰ ᾔηνε καταληπτὴ παρὰ πάντων, τῶν τε μεμνημένων καὶ τῶν ἀμνήτων. Ἰδίᾳ δὲ ἐπιστήμη, ἣτις ἀποστολὴν ἔχει νὰ καταστήσῃ τὰς ἀληθείας αὐτῆς ὅσον ἐνεστὶν εὐρυτέρας καὶ παγκοινοτέρας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία καὶ ἡ Ἠθικὴ.

Ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ δὲν κρατεῖ πάντοτε πλήρης ἡ ἠθικὴ τάξις, ἡ *συμπάθεια*, ὡς θὰ ἔλεγεν ὁ Ἀδάμ Σμιθ. Ὁ ἄνθρωπος καθίσταται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐγωιστής, εἴτε ἐκ φύσεως πονηρᾶς, εἴτε ἐκ συμφέροντος, εἴτε καὶ ἐξ ἀνάγκης. Ἄλλ' οὕτω πράττων, ἀρνεῖται τὸ ἀγαθόν, οὐ κενεὸν διακυβεύεται ἢ ἐν τῇ κοινωνικῇ τάξιν, ἢ εἰρηνικῇ συμβίωσιν. Ἡ ἀρχὴ τῆς ἀλληλοβοηθείας ὑφίσταται παντοῦ καὶ πάντοτε· ἀλλὰ τοῦτο οὔτε ἐφικτόν εἶνε, οὔτε πραγματοποιήσιμον ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ.

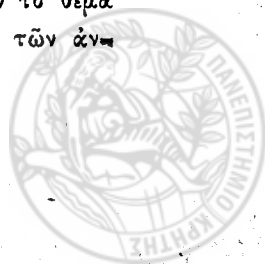
Ἐντεῦθεν τὸ πρόβλημα τῆς συνδιαλλαγῆς τῶν δύο ἀντιθέσεων, ὑφ' ὧν τὴν δράσιν διεξάγεται ὁ κοινωνικὸς ἀγών. Τοῦτο σκοπεῖ ἡ κοινωνικὴ ἐπιστήμη, εἶνε δὲ καὶ τὸ μέλημα τῆς Ἠθικῆς.

Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία ἀντικείμενον ἔχει τὸν Πλοῦτον, οὗ ἡ κτῆσις μετὰ λόγου ἐπιδιώκεται ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. Ἡ παραγωγὴ ἄρα αὐτοῦ, ἡ διανομὴ καὶ ἡ κατανάλωσις ἦσαν καὶ ἔσονται ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων μελημάτων καὶ ζητημάτων τῆς τε ἐπιστήμης καὶ τῆς κοινωνίας.

Πῶς ἐπιτευχθήσεται τοῦτο; τίνι τρόπῳ ὁ πλοῦτος θὰ θεραπεύσῃ κατὰ τὸ ἐνὸν καὶ τὸ προσῆκον τὰς χρείας τῶν ἀνθρώπων; Εἰς τὸ συμπόσιον τοῦ βίου τίνι τρόπῳ θὰ μετὰσχῃ πάντες;

Τὸ θέαμα κοινωνίας, ἐν ἧ τὰ μὲν τῶν μελῶν αὐτῆς ἀπολαύουσιν ἀνέτως ἐν τῇ θεραπείᾳ τῶν χρείων, πολλάκις δὲ καὶ δημιουργοῦσι νέας τοιαύτας πρὸς μείζονα καὶ ἐξεζητημένην ἡδονὴν, τὰ δὲ στερούμενα θνήσκουσι, εἶνε ἐκ τῶν τραγικωτάτων, ἃ δύναται νὰ φαντασθῇ ὁ ἄνθρωπος.

Τί σημαίνει τοῦτο; Ὅτι ὁ πλοῦτος δὲν συντελεῖ πάντοτε εἰς τὴν ἐν γένει θεραπείαν τῶν καθ' ὅλου χρείων, πλέον δ' ἢ ἅπαξ καθίσταται ὄργανον ἀδικίας. Ἡ Ἠθικὴ ἔπρεπε νὰ λάβῃ ὑπὸ σημείωσιν τὸ θέμα τοῦτο, νὰ ζητήσῃ δὲ τὴν προσήκουσαν λύσιν ἐν τῷ μεγάλῳ τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἀγῶνι.

Ἄλλὰ τὰ τοιαῦτα θέματα δὲν λύονται συνήθως μεθ' ὄσης τίθενται εὐχερείας.

Πρωτίστη βάσις τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας εἶνε ἡ ἐλευθερία. Ὁ ἄνθρωπος, ἐλευθέρως παράγων, ἐλευθέρως καὶ καταναλλίσκει τὸ ὑπ' αὐτοῦ παραχθέν. Ὑπὸ τοιαύτην ἀρχήν, ὅπως ἔχουσι τὰ ἀνθρώπινα, ἐν τῇ διαφορᾷ τῆς ἰδιοφυίας καὶ τῆς ἰκανότητος, οὐδεμία δύναμις δικαιούται νὰ ἐξαναγκάσῃ τοὺς εὐποροῦντας νὰ παρᾶσχωσι τὰ μέσα τῆς εὐζωίας εἰς τοὺς ἀποροῦντας.

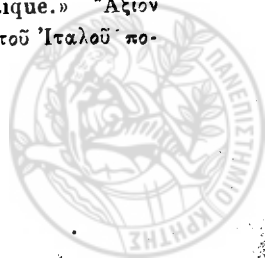
Τὸ τοιοῦτο ἀρχαῖά τε καὶ νεώτερα θρησκευτικὰ καὶ ἠθικὰ συστήματα ἐκήρυξαν ἀντίθετον πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς φιλάνθρωπίας. Οὕτως ὁ πλοῦτος κατεδικάσθη· ἡ δὲ Πολιτικὴ Οἰκονομία, ὡς ἐπιστήμη τοῦ πλούτου, ἄτε μὴ ὑποκύπτουσα εἰς τὰ δόγματα τῆς Ἠθικῆς, ἐθεωρήθη μονονουχὶ ἄρνησις αὐτῆς.

Ὁ Σισμὸνδης, ἐν τῇ δευτέρᾳ περιόδῳ τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτοῦ δράσεως, ἀποφαίνεται κατὰ τοῦ κρατοῦντος οἰκονομικοῦ ἀνταγωνισμοῦ, μὴ τηρῶν δὲ μέσον ὄρον ἐν ταῖς κρίσεσιν αὐτοῦ περὶ τῶν σχέσεων κεφαλαίου καὶ ἐργασίας, συνηγορεῖ μεροληπτῶν ὑπὲρ τῆς δευτέρας ταύτης. Ἀναλύων τὸν πλοῦτον, εὐρίσκει, ὅτι ἐναποτίθεται ἐν αὐτῷ ἡ δύναμις τῆς κοινωνίας, ἡ κεκλημένη νὰ βοηθήσῃ τὸ ἔργον τῆς Προνοίας. Ὁ πλοῦτος πρέπει νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἐν γένει εὐτυχίαν τῶν ἀνθρώπων. Τοιοῦτό τι ἐπίσης ἐπιζητοῦσιν ἕκτοτε καὶ οὐκ ὀλίγοι τῶν νεωτέρων Οἰκονομολόγων, θέλοντες νὰ ὑποτάξωσι τὴν Πολιτικὴν Οἰκονομίαν εἰς τὴν Ἠθικὴν, ἐνῶ τούναντίον ἄλλοι ἀρνοῦνται τοῦτο.

Οὕτω τὸ θέμα τῶν σχέσεων τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας πρὸς τὴν ἠθικὴν διατελεῖ ἀπὸ τινος καιροῦ ὑπὸ συζήτησιν. Ἡ δὲ ἐν Παρισίοις Ἀκαδημία τῶν Ἠθικοπολιτικῶν ἐπιστημῶν ἔθηκεν ἐν ἔτει 1856 διαγώνισμα «περὶ τῶν σχέσεων τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας πρὸς τὴν Ἠθικὴν».¹

Οἱ θιασῶταί τῆς ἀπὸ τῆς Ἠθικῆς ἀνεξαρτησίας καὶ αὐτοτελείας τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας ἀποφαίνονται, ὅτι αὕτη διατελεῖ ξένη πρὸς

¹ Ἐν τῷ ἀγῶνι ἐκείνῳ ἐβραβεύθη τὸ σύγγραμμα τοῦ Οἰκονομολόγου Baudrillard «des Rapports de la Morale et de l' Economie Politique.» Ἄξιον ἐπίσης ἰδίας μνείας εἶνε πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὸ σύγγραμμα τοῦ Ἰταλοῦ πολιτικοῦ Μιγκέτη.

πᾶν σύστημα, εἶνε οὐδετέρᾳ. Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία ἐκθέτει τὰ πράγματα, ὡς συμβαίνουν, δὲ ἀποφαίνεται δὲ περὶ τῆς ἠθικότητος τῶν ἐπιδιωκομένων σκοπῶν. Διδάσκει τίνα εἶνε τὰ ἀποτελέσματα τῶν οἰκονομικῶν νόμων, οἵτινες εἶνε φυσικοί, ἀλλ' ἀδιαφορεῖ ἂν ταῦτα εἶνε καθ' ὄλου σύμφωνα πρὸς τοὺς ἠθικοὺς νόμους. Χορηγεῖ ἔν γένει εἰς τὸν ἄνθρωπον τὰ μέσα τοῦ σχηματισμοῦ τῆς προσηκούσης λογικῆς πεποιθήσεως περὶ ἐπιδιώξεως τοῦ συμφέροντός του.

Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία, προσθέτουσιν οἱ συνήγοροι τῶν τοιούτων ἀρχῶν, διδάσκει πρωτίστως τὴν ἀντὶ παντός ἐπίδιωξιν τοῦ προσωπικοῦ συμφέροντος, ἅρα δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ ἐμπνήται ὑπὸ τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἠθικῆς.¹ Ἡ ἰδέα, ὅτι μόνον ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν αὐτῆς δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ διανομὴ τῶν προϊόντων, εἶνε χίμαιρα, ἄσχετος πρὸς τὴν πραγματικότητα τοῦ κόσμου τούτου, ἐν ᾗ ἡ ἀτομικὴ ἐνέργεια ἐξελίσσεται ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν καὶ παρόρμησιν τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος. Τούτου μὴ λειτουργοῦντος, ἤθελεν ἐπέλθῃ ἡ ἀδιαφορία ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἡ ἀτονία ἐπὶ τέλους καὶ ἡ ἀποσύνθεσις τῶν δυνάμεων αὐτῆς.

Ἡ Ἠθικὴ, λέγουσιν ἄλλοι, δεόν νὰ κρατῇ τέλειον ἐν ταῖς σχέσεσι τῶν ἀνθρώπων, ἅρα καὶ ταῖς οἰκονομικαῖς. Ὁρθόν. Ἀλλὰ ἡ ἠθικὴ διδάσκει τὸν ἄνθρωπον, ἐὰν ἔχη δύο χιτῶνας, νὰ δώσῃ τὸν ἕτερον εἰς τὸν ὁμοίον του. Δύναται, διὰ τὸν λογικῶς ἐξετάζοντα τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, νὰ προβῇ ἡ ἀφιλοκέρδεια μέχρι τοῦ σημείου τούτου; Εἶνε εὐκολόν τὸ διδάσκειν, τὸ νοουθετεῖν· ἀλλ' ὅταν ἐπιστῇ ἡ σκληρὰ ὥρα τῆς ἐκτελέσεως; Πάντες προτιμῶμεν νὰ καταστῶμεν ἀμαρτωλοί, μὴ ἐκτελοῦντες καθήκον, δι' ὃ δὲν αἰσθανόμεθα ἡμᾶς αὐτοὺς ἱκανοὺς.

Ἡ ἀπόλυτος ἠθικὴ ζητεῖ θυσίας· ἀλλ' ἡ κοινωνικὴ πραγματικότης διαμαρτύρεται· ἡ δὲ Πολιτικὴ Οἰκονομία, ἥτις εἶνε θετικὴ ἐπιστήμη, οὐδένα θὰ εἶχε σκοπόν.

Ἐξετασθήτω μᾶλλον συγκεκριμένως τὸ θέμα.

Ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τῷ τε φυσικῷ καὶ τῷ ἠθικῷ, κρατεῖ ὁ περὶ ὑπάρξεως ἀγών. Οὗτος εἶνε ἀποτέλεσμα παντοίων δυνάμεων, κατ'

1 Ἐν τινι τῶν τελευταίων συνεδριῶν τῆς «Ἐταιρείας τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας» ἐν Παρίσις ὁ Guyot ἀπεφαίνετο μετὰ πεισματώδη συζήτησιν καὶ πολλῶν ἐταίρων ἐπινευόντων, ὅτι ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν Ἠθικὴν.

ανάγκην ἀντικρουομένων, αἵτινες ὡς ἐκ τούτου καθίστανται ἰσχυρότεροι. Αἱ δυνάμεις δ' αὐταί εἶνε οἱ κράτιστοι παράγοντες ἐν τῇ λειτουργίᾳ τοῦ ἐνοργάνου κόσμου, ἐπὶ τέλους τοῦ ἀνθρώπου.

Τὸ σύμπαν διεξάγει ἀκατάπαυστον ἀγῶνα· ἡ κίνησις τῶν οὐρανίων σωμάτων εἶνε ἀποτέλεσμα διηνεκοῦς ἀνταγωνισμοῦ, οὗ ἄνευ ἤθελεν ἐπέλθῃ ἡ στασιμότης, ἡ ἀδράνεια, ἡ καταστροφή.

Ἐκ τοῦ φυσικοῦ τούτου ἀνταγωνισμοῦ δύο ἢ πλείονες ἀντιθέσεις διηνεκῶς συγκρούονται. Κατ' ἀνάγκην ἄρα δημιουργοῦνται νικηταί καὶ ἠττημένοι.

Ἄλλως οὐκ ἔστι γενέσθαι.

Εἶνε ὁ νόμος τοῦ σύμπαντος.¹

Τὰ φυτὰ ἀγωνίζονται πρὸς ἄλληλα· τὰ ἰσχυρότερα καταβάλλουσι καὶ ἀπορροφῶσι τὰ ἀσθενέστερα, τούτων τὰ ἐπισωζόμενα ἐκ τῆς καταστροφῆς παλαίουσι πρὸς τὰ θηρία· ταῦτα παλαίουσι πρὸς ἄλληλα κατ' ἄτομα ἢ κατ' ὁμάδας· ἐπαναλαμβάνεται δ' αὖθις τὸ αὐτὸ φαινόμενον τῆς κατισχύσεως τοῦ ἰσχυροτέρου εἶδους. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν ὁ ἀνθρώπος ἀγωνίζεται πρὸς τὰ θηρία καὶ ἐπὶ τέλους πρὸς τὸν ὁμοίον του.

Ὁ ἀγὼν οὗτος ἐκδηλοῦται πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ἐν ταῖς οἰκονομικαῖς σχέσεσιν.

Ἐν χώραις βαρβάραις ὁ οἰκονομικὸς ἀγὼν διεξάγεται βαρβάρως· ἀλλὰ κανονίζεται καὶ ὀργανοῦται ἠθικώτερον παρὰ τοῖς πεπολιτισμένοις λαοῖς. Ἐξαντλεῖται ἐκ τούτου ἡ ἀνθρωπίνη ἐνέργεια; τοῦναντίον, ἐνισχύεται. Ὁ ἀνθρώπος, πρὸς εὐρεσιν τῶν χρειδῶν, μὴ δυνάμενος νὰ χρησιμοποίησῃ τὴν ἀρπαγὴν, τὴν βίαν ἢ τὴν κατάκτησιν, καταφεύγει ἐξ ἀνάγκης εἰς τὴν ἐργασίαν· αὕτη δὲ τὸν ἐνισχύει ὑπὸ πᾶσαν ἐποψιν.

Τὰ δεδομένα ταῦτα, φυσικὰ καὶ ἀναμφισβήτητα, δὲν δύναται νὰ μὴ λάβῃ ὑπ' ὄψει ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη. Καὶ τὰ ἀναλύει, καὶ τὰ ἐκθέτει, καὶ τὰ συνιστᾷ μετὰ πάσης τῆς εἰλικρινείας καὶ οὐδετερότητος.

Ἡ ἠθικὴ ἄρα δὲν δικαιοῦται νὰ ὑποτάξῃ τὴν Πολιτικὴν Οἰκονομίαν· ἀλλ' ἐπίσης καὶ αὕτη ἐκείνην, ἐπὶ ὀλιγωρίᾳ τῶν φυσικῶν νόμων.

1) *Novikou les luttes entre Sociétés humaines.*

Ἡ ἠθικὴ ἰδέα κρατεῖ ἐν τῷ βίῳ. Ὁ ἄνθρωπος κατ' ἀρχὴν εἶνε ἠθικός, ὡς ἄτομον, ὡς μέλος οἰκογενείας, ἔθνους, τῆς ἀνθρωπότητος. Πρὸς τοῦτο δὲ δὲν εἶνε ἀνάγκη ἐξαναγκασμοῦ ὑπὸ τῶν νόμων, ἢ ἄλλης δυνάμεως. Ἄλλ' ἡ ἀπόλυτος ἠθικὴ, οἷαν ἐπικαλεῖται τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ φιλοσοφικὸν ἢ θρησκευτικὸν σύστημα, ἀσκητικὴ, εἶνε ἀδύνατον νὰ λειτουργήσῃ.

Σύστημα, ἀξιῶν τοιοῦτό τι, εἶνε ξένον πρὸς τὰ πράγματα τοῦ κόσμου. Οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ ὑποτάξωσι τὴν Πολιτικὴν Οἰκονομίαν εἰς τὴν Ἠθικὴν, ἀγωνιζόμενοι δὲ κατὰ τῆς οἰκονομικῆς ἐλευθερίας, ζητοῦσι νὰ δεσμεύσωσι τὴν ἀνθρωπίνην ἐνέργειαν.

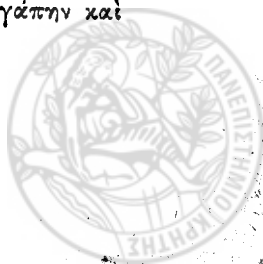
Ἡ ἀληθὴς ἠθικὴ δὲν ἐρείδεται ἐπὶ τῆς εὐδαιμονίας, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἐλευθερίας, τῆς παρορμώσεως τὰ ἄτομα πρὸς τὴν αὐτόνομον ἐκδήλωσιν τῶν ἐνεργειῶν των. Οὕτω μόνον ἐπετεύχθη ἡ πρόοδος.

Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία ἄρα δὲν διατελεῖ κατ' οὐσίαν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὴν Ἠθικὴν. Τούναντίον ἐπιδιώκει τὸν σκοπὸν αὐτῆς συνωδᾶ τοῖς δόγμασι ταύτης, καθ' ὅσον εἶνε χρήσιμα καὶ κοινωφελῆ. Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία ἐπιδιώκει τὴν κατὰ τὸ ἐνὸν μείζονα καὶ εὐρυτέραν εὐημερίαν τῶν ἀνθρώπων. Δὲν ἐπιτυγχάνεται τοῦτο πάντοτε· ἀλλ' ἡ εὐθύνη δὲν προσήκει αὐτῇ· προσήκει τῇ ἀτελείᾳ τῶν ἐγκοσμίων πραγμάτων.

Ἐν τῇ ἀληθινῇ αὐτοῦ ἐννοίᾳ τὸ προσωπικὸν συμφέρον συμπράττει τῷ κοινωνικῷ. Ἐν τῇ φύσει καὶ τοῦ ἐγωιστικωτάτου τῶν ἀνθρώπων, τοῦ μάλλον διεφθαρμένου, ὑπολανθάνει μῶριον διαφέροντος ὑπὲρ τοῦ κοινου ἀγαθοῦ. Διατελεῖ ψυχρὸς, ἀδιάφορος, ἀπαισιος· ἀλλ' ὑπάρχουσι στιγμαί, καθ' ἃς ἡ ἠθικὴ φύσις ἐξεγείρεται, ἐπιτάττουσα τὸ τί δεῖον ποιῆσαι. Καὶ ὑποκύπτει.

Ὁ φιλόσοφος τῆς Συμπαθείας ἐπ' αὐτῆς θεμελιῖ τὸ οἰκονομικὸν αὐτοῦ σύστημα· φρονεῖ, ὅτι ἡ σύμπραξις τοῦ προσωπικοῦ καὶ τοῦ καθολικοῦ συμφέροντος πάντοτε εἶνε ἀναγκαία καὶ ἐπιτακτικὴ ἐπ' ἀγαθῷ ἀμφοτέρων.

Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία ἄρα καὶ ἡ Ἠθικὴ συμπράττουσιν. Ἡ μὲν πρώτη διδάσκει τὴν ἐργασίαν, τὴν ἀποταμίευσιν, τὰ κοινὰ συμφέροντα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἄλλὰ τί ἄλλο διδάσκει ἡ Ἠθικὴ; τὴν ἐργασίαν ἐπίσης, τὴν νηφαλιότητα, τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην καὶ τὴν μετ' αὐτοῦ σύμπραξιν.

Τὸ προσωπικὸν συμφέρον, εἶπεν ὁ Βένθαμ καὶ σὺν αὐτῷ οἱ Χρησιμοθηρικοί, εἶνε τὸ ἐλαττήριον πάσης ἐν τῷ βίῳ πράξεως. Ἄλλὰ τοῦτο δὲν λειτουργεῖ μεμονωμένον, πραγματοῦται ἐν συνδέσμῳ πρὸς τὸ προσωπικὸν συμφέρον τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων, συνδυαζόντων τὸ ἴδιον ἑαυτῶν πρὸς τὸ τῶν πάντων συμφέρον.

Ὁ ἄνθρωπος νοεῖ, ὅτι πρὸς συντήρησιν ἑαυτοῦ δὲν ἀρκεῖ μόνον ἡ ἀποκλειστικὴ ἐπιδίωξις τοῦ προσωπικοῦ συμφέροντος· ἤθελεν ἐπέλθῃ τὸ *bellum omnium contra omnes*· ἀναγνωρίζει ἄρα καὶ τὸ ἀντίθετον τῶν μετ' αὐτοῦ βιούντων συμφέρον. Οὕτως ἀποτελεῖται τὸ κοινωνικὸν σύνολον ἀπὸ τῆς συνθέσεως δύο ἀντιμάχων δυνάμεων, τῆς φιλαυτίας καὶ τῆς φιλαλληλίας.

Παράδοξος ἐπέρχεται συνδιαλλαγὴ ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ τέως φίλαυτος καθίσταται φιλόανθρωπος. Τὸ ἐγὼ ὑποχωρεῖ εἰς τὴν ιδέαν τοῦ συνόλου, μετουσιοῦται ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ δὲν ἐκλείπει· ἐργάζεται ἐν τῷ εὐρυτάτῳ τούτῳ κόσμῳ, ὃν ἐκουσίως ἐδημιούργησεν, ἐργάζεται ὡς ἄτομον ἄμα καὶ ὡς σύνολον.

Τὸ λογικὸν καὶ τὸ αἴσθημα, τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ χρήσιμον συμπράττουσιν. Οὕτω συντίθεται καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἐξελίσσεται ἡ κοινωνία καθ' ὅλας αὐτῆς τὰς σχέσεις, ἐπίσης καὶ τὰς οικονομικὰς, καθ' ἃς Ἠθικὴ καὶ Πολιτικὴ Οἰκονομία δὲν εἶνε ἐχθραὶ δυνάμεις, ἀλλὰ σύμμαχοι καὶ συναρωγοί, οὐδὲ δύναται ἐν γένει νὰ νοηθῇ ἢ μία ἄνευ τῆς ἄλλης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

Τὸ Ἄτομον καὶ ἡ Πολιτεία ἐν τῇ Πολιτικῇ
Οἰκονομίᾳ.

Ὡς ἐρρήθη ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ, μεταξύ τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς κοινωνίας, τῆς μονάδος καὶ τῆς ὁμάδος, διεξάγεται ἀγὼν ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐκ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ δὲ τούτου ἀπορρέει ἡ πολλαπλῆ κοινωνικὴ δράσις, ἀλλὰ καὶ ἡ ζωτικότητα τῶν τε ἀτόμων καὶ τοῦ συνόλου.

Ὁ ἀνταγωνισμὸς οὗτος, παρὰ τὰ κατὰ τὸ φαινόμενον καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματα, κατ' οὐσίαν, ἀσφαλῶς κρινόμενων τῶν πραγμάτων, δὲν εἶνε ἄξιος καταδίκης. Ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην δύναμιν συντελεῖ εἰς τὴν πρόοδον τῆς κοινωνίας, ἥτις ὑπὸ ἀντίθετον καθεστῶς, τὸ τῆς ἀπολύτου γαλήνης καὶ ραστώνης, ἤθελεν ὑποπέσει εἰς μαρασμὸν, σῆψιν, ἀποθηρίωσιν ἐπὶ τέλους.

Ἡ σύμπραξις τῶν δύο τούτων δημιουργικῶν παραγόντων τῆς ἀνθρωπίνης δράσεως ἐν τῷ οικονομικῷ βίῳ εἶνε ἀναπόδραστος ἐν πάσῃ ὀργανωμένῃ κοινωνίᾳ. "Ὅπου κατίσχυσε τὸ ἄτομον, ἐκεῖ ἡ ἀναρχία· ὅπου δὲ ἡ πολιτεία ἀπερρόφησε τὴν οικονομικὴν δραστηριότητα τοῦ ἀτόμου, ἀπερρόφησε καὶ πᾶσαν αὐτοῦ ζωτικὴν ἰκμάδα.

Νεώτερα συστήματα (συλλήθδην κοινωνιστικά), λαμβάνοντα ὑπ' ὄψει, ἀποκάτινα τῆς οικονομικῆς ἐλευθερίας, ζητοῦσι τὸν περιορισμὸν αὐτῆς καὶ τὴν κηδεμονίαν τῆς πολιτείας, καθισταμένης ἀληθοῦς Προνοίας.

Οἱ ἐπικριταὶ τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας προσάπτουσιν αὐτῇ τὴν μομφήν, ὅτι διὰ τῶν διδαγμάτων τῆς ὑποθάλλει ἐλατήρια ἀτομισμοῦ καὶ φιλαντίας· χαρακτηρίζουσι τὴν ἐλευθερίαν ὡς τὴν ὀργανωμένην κλοπὴν καὶ ἐκμετάλλευσιν τῶν ἀπλουστέρων ὑπὸ τῶν πονηροτέρων, ζητοῦσι δὲ τὴν ὑπὸ τῆς πολιτείας ἀφαίρεσιν πάσης ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας.

Ἡ ἀλήθεια κεῖται ἐν τῷ μέσῳ.

"Ἄν ἀφεθῇ ἀπόλυτος, ἀνεξέλεγκτος, ἡ οικονομικὴ ἐλευθερία εἰς τὸ

ἄτομον, θὰ ἐπήρχετο πλήρης ἀναρχία. Τοιοῦτό τι ὁμως οὐδεὶς σωφρο-
νῶν δύναται νὰ ἐπιδοκιμάσῃ.

Ἄλλὰ περιοριζομένης τῆς ἐνεργείας τοῦ ἀτόμου, ἀντικαθισταμένης
ὑπὸ τῆς περιληπτικῆς ἐνεργείας τῆς πολιτείας, ποῖον ἔσται τὸ ἀποτέ-
λεσμα ;

Ἡ καταστροφή πάσης τοῦ ἀτόμου αὐτενεργείας.

Ἡ ἐργασία ἤθελεν ἐλαττωθῆ καὶ σὺν αὐτῇ ἡ παραγωγή, ὁ πλοῦ-
τος ἄρα ἡ νοητικὴ δράσις, αἱ τέχναι, αἱ ἐπιστῆμαι, πᾶσα ἐν γένει
πρόδος.

Ἄλλ' ὑπὸ τὸ ἐνεστῶς σύστημα τῆς οἰκονομικῆς ὀργανώσεως καὶ
ἐλευθερίας τὰ κακὰ ταῦτα δὲν ὑφίστανται. Δεσπόζει μὲν τὸ προσω-
πικὸν συμφέρον, ἀλλ' ὅπισθεν αὐτοῦ ἐνυπολανθάνει ἀείποτε τὸ κοι-
νωνικόν.

Ὅσον καὶ ἂν ᾔνε πεφωτισμένη καὶ δραστηρία ἡ πολιτεία, δὲν δύ-
ναι νὰ ἔχῃ τὴν πρόνοιαν τοῦ ἰδιώτου· ἀναλαμβάνουσα πᾶσαν αὐ-
τοῦ ἀσχολίαν καὶ ἐνέργειαν, θὰ ἀποτύχῃ.

Ἐκ τῶν δεδομένων τούτων ἀφορμωμένη ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία
ἀναγνωρίζει πλήρη οἰκονομικὴν ἐλευθερίαν εἰς τὸ ἄτομον, ἐκτὸς τῶν
περιστάσεων, καθ' ἃς εἶνε δυνατόν νὰ ἐπέλθωσιν ἀποτελέσματα ἀντι-
κοινωνικά.

Ἡ ἐνέργεια τῆς πολιτείας, συνωδὰ τῇ φύσει αὐτῆς καὶ τῇ ἀποστολῇ.
ἄρχεται ἐκεῖ, ὅπου λήγει ἡ τοῦ ἀτόμου (συγκοινωνία, δημοσία τάξις,
ἀσφάλεια, ἐθνικὴ ἄμυνα κτλ.) Τοῦτο πιστοποιεῖ ἡ ἱστορία τοῦ ἀνθρω-
πίνου γένους, τὰ δεδομένα τοῦ πολιτισμοῦ, ὅστις κατ' ἐξοχὴν ὀφείλει
τοὺς θριάμβους αὐτοῦ εἰς τὴν ἐνέργειαν τῶν ἀτόμων μᾶλλον ἢ εἰς
τὴν κηδεμονευτικὴν ἀντίληψιν τῆς πολιτείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

Παγκόσμιος χαρακτήρ τῆς Πολιτικῆς
Οικονομίας.

Ἡ ἐπιστήμη δὲν ἔχει πατρίδα. Τὰ δόγματα αὐτῆς, τὰ διδάγματα, δὲν ἀφορῶσιν εἰς ὠρισμένην τόπου καὶ χρόνου κοινωνίαν, ἀλλ' εἰς τὸ ὅλον ἀνθρώπινον γένος. Τὰ συμφέροντα τῶν μελῶν αὐτοῦ εἶνε ταυτούσια καὶ ἀλληλέγγυα. Καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἐπίσης ἐπιστήμη, ὡς ἡ ἐπιστήμη τῶν συμφερόντων τούτων, ἐρείδεται ἐπὶ τοῦ συνόλου αὐτῶν, εἶνε κατ' οὐσίαν ἀνθρωπίνη, οὐχὶ δὲ μερική, ἐθνική.

Ἄλλ' ἡ ἱστορικὴ Σχολὴ τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας ὅλως τάντιθετα δοξάζει. Κατ' αὐτὴν ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη δὲν εἶνε κοσμοπολιτική, οἱ δὲ νόμοι αὐτῆς, ἀπορρέοντες ἀπὸ ὠρισμένων σχέσεων τόπου καὶ χρόνου, δὲν ἔχουσι κῦρος ἐπὶ τῶν σχέσεων τῆς ἀνθρωπότητος.

Καὶ περαιτέρω προβαίνουσα ἡ Σχολὴ αὕτη κηρύττει τὴν Πολιτικὴν Οἰκονομίαν δημιούργημα τῆς Νομοθεσίας.

Αἱ ιδέαι αὗται δὲν διδάσκονται κατὰ πρῶτον. Πρὸ τοῦ List, πρὸ τῆς ἱστορικῆς Σχολῆς ἐδιδάχθησαν καὶ ἐφηρμόσθησαν ὑπὸ τῶν Ἐμποροκρατικῶν τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνος. Ἡ ἀποδοχὴ τῆς γνώμης ταύτης εἶνε ἄρνησις τοῦ ὑφισταμένου κοινοῦ τῶν ἀνθρώπων δικαίου. Ἡ ἀρχή, ὅτι τὸ συμφέρον τῶν ἐθνῶν κεῖται ἐν τῷ οἰκονομικῷ πολέμῳ αὐτῶν καὶ τῇ βλάβῃ τοῦ ἐτέρου τῶν διαμαχομένων, εἶνε οὐ μόνον ψευδής, ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνος. Ὁ ἐθνικὸς παντὸς λαοῦ πλοῦτος δὲν ἀπορρεῖ ὅλως ἀπὸ τῆς ἐργασίας, ἀλλὰ καὶ ἀπο τῆς παγκοσμίου συναλλαγῆς, ταῦτόν εἰπεῖν τῆς ἐργασίας τῶν ἐπικοινωνούντων λαῶν.

Βεβαίως ὁ νομοθέτης πολιτείας τινὸς δὲν πρέπει νὰ παρασυρθῇ ἐξ ὀλοκλήρου ὑπὸ τοῦ στροβίλου μεταφυσικοῦ κοσμοπολιτισμοῦ, θυσιαζῶν τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνθρωπίνης ιδέας. Ἡ ἀρμονία μεταξὺ ἀμφοτέρων εἶνε ὁ κάλλιστος ὁδηγὸς διὰ τὴν ἐπιστήμην, ἀλλ' ἐπίσης καὶ διὰ τὴν ἐθνικὴν οἰκονομικὴν νομοθεσίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΓΔΩΟΝ

Ταξινόμεις τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας.

Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία παρά τινων μὲν τάσσεται εἰς τὰς φυσικάς καὶ παρ' ἄλλων εἰς τὰς ἠθικοπολιτικάς καὶ κοινωνικάς ἐπιστήμας. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ οἱ κατατάσσοντες αὐτὴν εἰς ἀμφοτέρας. Παρά τινων θεωρεῖται ἐπίσης μαθηματικὴ ἐπιστήμη.

Εἶνε δίκαιον ν' ἀπελπισθῇ τις ἐκ τῆς πολυγωνμίας ταύτης; Οὐδαμῶς· τούναντίον πρέπει νὰ σχηματίσῃ πεποιθήσιν περὶ τῆς σπουδαιότητος αὐτῆς ἐν τῇ ποικιλίᾳ τῶν ὁρισμῶν καὶ τῇ διαφορᾷ τῶν γνωμῶν. Ὅτι τὰ μάλιστα συζητεῖται, δὲν εἶνε ἀνάξιον λόγου· διαφέρει τὸν ἄνθρωπον, ἀφορῶν εἰς τὰ ζωτικώτατα αὐτοῦ συμφέροντα.

Ἐν οὐδεμιᾷ ἐπιστήμῃ συμβαίνει ἐπὶ τοσοῦτον τοῦτο. Ὅσον καὶ ἂν ἀρέσκηται ὁ ἄνθρωπος, συζητῶν, ἀμφισβητῶν περὶ τῶν ἐναργεστάτων πραγμάτων καὶ ἀληθειῶν, ὅσον καὶ ἂν ἀποπειρᾶται νὰ κατασκευάζῃ ἴδια συστήματα, νὰ διατυποῖ τολμηρὰς θεωρίας, κατ' ἀνάγκην ἀπολήγει εἰς τι ὀριστικὸν ἀποτέλεσμα. Ἐν τῇ Πολιτικῇ Οἰκονομίᾳ ὑφίσταται σήμερον ἡ τοιαύτη διχογνωμία· ὑπό τινος ἐπόψεως φέρεται βλάβην τοῦτο ἐν τῇ λύσει ζητημάτων τινῶν· ἀλλ' ἐν συνόλῳ ἔσται τελεσφόρον διὰ τὴν ἐν τῷ μέλλοντι ἀνάπτυξιν αὐτῆς.

Οἱ κατατάσσοντες τὴν Πολιτικὴν Οἰκονομίαν εἰς τὰς φυσικάς ἐπιστήμας, ὁ Σαίης ἐκ τῶν πρώτων, φρονοῦσιν ὅτι τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ἐκδηλοῦνται κατὰ τοὺς αὐτοὺς νόμους, καθ' οὓς καὶ τὰ φυσικὰ φαινόμενα. Δέον ἄρα τὰ κατ' αὐτὴν ν' ἀναλυθῶσι καὶ νὰ μελετηθῶσιν ὡς τὰ φαινόμενα τῆς Φυσικῆς.

Τινὲς τῶν ὀπαδῶν τῆς Σχολῆς ταύτης προβαίνουνσι μάλιστα μέχρι τοιούτου σημείου, ὥστε νὰ ἀξιῶσι νὰ διδάσκηται ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη ἐν ταῖς Σχολαῖς τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν.

Ὁ Ρόσσης κατατάσσει τὴν Πολιτικὴν Οἰκονομίαν εἰς τὰς λογικάς καὶ φιλοσοφικάς ἐπιστήμας· ἐπίσης ὁ Σισμὸνδης, ἀξιῶν ὅτι αὕτη εἶνε καθαρῶς ἠθικὴ ἐπιστήμη, σκοπὸν ἔχουσα τὴν ἐπίτευξιν τῆς ἀνθρώπινης εὐημερίας.

Οἱ πλεῖστοι τῶν ἐν Γερμανίᾳ συγχρόνων Οἰκονομολόγων, οἱ ἀποτελοῦντες τὴν φάλαγγα τῆς λεγομένης *ιστορικῆς* σχολῆς τῆς Πολιτικῆς, ἢ διὰ τὸ ἀκριβέστερον *Λαϊκῆς Οἰκονομίας*, (*Wolkswirtschaftslehre*) κατατάσσουσιν αὐτὴν εἰς τὰς ἱστορικὰς ἐπιστήμας. Κορυφαῖοι αὐτῶν εἶνε ὁ Roscher, ὁ Knies, ὁ Wagner, ὁ Schmoller, εἰς τινὰς τῶν ὁποίων ἀπεδόθη χλευαστικῶς ἡ ὀνομασία *Κοινωνιστῶν ἀπὸ Καθέδρας*.

Ἐτεροι διδάσκουσιν, ὅτι ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία εἶνε *σύμμικτος* ἐπιστήμη, φυσικὴ τε καὶ ἠθικὴ.

Ποῦ κεῖται ἡ ἀλήθεια ;

Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία κατ' οὐσίαν εἶνε κοινωνικὴ, ἠθικοπολιτικὴ ἐπιστήμη. Ἄλλ' ἡ μέθοδος τῆς ἐρεύνης τῶν φαινομένων αὐτῆς δέον νὰ ᾖ ἡ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Μόνον τὸ ὄν, οὐχὶ τὸ δέον εἶναι, σκοπεῖ νὰ ἀναλύσῃ, νὰ ἀνεύρῃ, νὰ ἐκτιμήσῃ. Ὡς πρὸς τοῦτο, ἐπι-κχλεσθῶμεν τὸ κῦρος τῆς γνώμης τοῦ *Laplace* διδάσκοντος, ὅτι ἐν τῇ μελέτῃ τῶν φαινομένων τοῦ κοινωνικοῦ κόσμου δέον νὰ χρώμεθα τῇ μεθόδῳ, ἣτις ἀπὸ τοῦ Βάκωνος ἐφηρμόσθη ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ καὶ ἣς πασίγνωστὰ εἰσι τὰ ἀποτελέσματα.

Ἄλλὰ, διότι χρώμεθα, ἐν τῇ ἐρεύνῃ τῶν ἐπιστημῶν τούτων, τῇ ἐξ ἐπαγωγῆς μεθόδῳ, δὲν ἔπεται, ὅτι ὀφείλομεν νὰ κατατάξωμεν καὶ τὴν Πολιτικὴν Οἰκονομίαν εἰς τὸν κύκλον αὐτῶν. Ἐκτός ἂν ἀποδεχθῶμεν μίαν κατηγορίαν ἐπιστημῶν μόνον, ταύτας δὲ πάσας συλλήθδην ἀποκαλέσωμεν *φυσικάς*.

Τὸ ζήτημα λύεται τότε εὐκόλως, ἀλλ' ἀμφίβολον ἂν γενήσεται ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἐπιστήμης καὶ ἂν θὰ ἐπιτευχθῇ πάντως ἡ εὔρεσις καὶ ἡ κτῆσις τῆς ἀληθείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΑΤΟΝ

Σχέσεις τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας καὶ τῶν συναφῶν ἐπιστημῶν.

Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία, κέντρον καὶ σκοπὸν ἔχουσα τὰ κατὰ τὸν πλοῦτον, συνδέεται κατ' ἀνάγκην, ἀμέσως ἢ ἐμμέσως, πρὸς πάσας τὰς ἐπιστήμας, τὰς ἀντικείμενον ἔχουσας καὶ μέλημα τὸν ἀνθρώπινον βίον. Τὰ δεδομένα δ' αὐτῶν λαμβάνουσα ὑπ' ὄψει, χρησιμοποιεῖ, ἀναπτύσσουσα τὰ πορίσματα αὐτῆς καὶ τὴν ἐργασίαν.

Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία σχετίζεται πρὸς τὰς Φυσικὰς ἐπιστήμας. Τὰ φαινόμενα τοῦ πλοῦτου δὲν εἶνε ἄσχετα πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν ἐργασίαν καὶ τὰ δεδομένα τῆς Φυσικῆς, τῆς Μηχανικῆς, τῆς Χημείας. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἐπιστημῶν τούτων αἱ σχέσεις τοῦ ἀνθρώπινου βίου οὐ μικρὸν μετεβλήθησαν, μεγάλα δ' ἀλλοιώσεις ἐξεδηλώθησαν ἐν αὐτῷ κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους, αἵτινες οὐσιωδῶς ἐμελλον νὰ ἐπιδράσωσιν καὶ ἐπὶ τῆς λειτουργίας τοῦ οἰκονομικοῦ βίου.

Τῶν ἐπιστημῶν τούτων τὰ πορίσματα δὲν δύναται ν' ἀγνοῇ ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη. Ἡ Μηχανικὴ, ἡ τεχνολογικὴ Χημεία δὲν εἶνε ξένοι πρὸς αὐτήν. Τοσαῦται ἀνακαλύψεις, ὀφειλόμεναι εἰς αὐτάς, τὰ ἀποτελέσματα τούτων, ὅποια ὁ ἠλεκτρικὸς τηλεγράφος, ἡ κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν ἀτμῆρης συγκοινωνία, ἄλλα τεράστια ἔργα, ὀφειλόμενα εἰς τὴν ἐπιστημονικωτέραν ἐρευναν τῶν ἀπορρήτων τοῦ φυσικοῦ κόσμου, δὲν εἶνε ἄσχετα πρὸς τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα.

Ἄλλ' ἐπίσης σχετίζεται ἡ ἐπιστήμη αὕτη καὶ πρὸς τὸν ἕτερον τῶν ἐπιστημῶν κλάδον, τῶν ἠθικοπολιτικῶν ἢ κοινωνικῶν, εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν κατατασσομένη ὑπὸ τῶν πλείστων Οἰκονομολόγων. Ὅπως λέγει ὁ *Wolowski*, «εἶνε κλάδοι κοινοῦ κορμοῦ, ἐν οἷς δέον νὰ διαρρήθῃ ὁ αὐτὸς χυμὸς.» Τὰ δεδομένα τῶν ἐπιστημῶν τούτων σχετίζονται καὶ ἐπιδρῶσι κατ' ἀνάγκην ἐπὶ τῶν δεδομένων τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας. Ζητεῖται παρὰ πολλῶν ἡ ἀπομόνωσις αὐτῆς, ἡ ἀποξένωσις ἀπὸ πάσης ἄλλης συναφοῦς ἐπιστήμης καὶ ἐνεργείας. Ἄλλ' ἀναμφιβόλως

ἤθελεν ἐπέλθῃ ἐκ τούτου στείρωσις μᾶλλον ἢ ἡ εὐρυτέρα κυκλοφορία τοῦ ἐν αὐτῇ χυμοῦ, συμμιγνυμένου καὶ ζωοποιουμένου διὰ τῆς μεταγίσεως τοῦ χυμοῦ τῶν λοιπῶν συναφῶν ἐπιστημῶν.

Πρὸ τοῦ Ἀδάμ. Σμιθ ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία ἦτο ἀπλοῦς κλάδος τῆς Ἠθικῆς Φιλοσοφίας, μέρος τοῦ τμήματος τῆς Πολιτικῆς Ἐπιστήμης. Ἄλλ' ἀπ' αὐτοῦ κατέστη αὐτετελής.

Ὁ ἄνθρωπος, εἴτε ὡς ἄτομον εἴτε ὡς σύνολον, εἶνε ἄθροισμα ποικίλων φυσικῶν τε καὶ ἠθικῶν σχέσεων καὶ ἐνεργειῶν, ἀλληλεπιδέτων. Πᾶν ὅ τι συντελεῖ εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ βίου, γλῶσσα, θρησκεία, ἐπιστήμη, τέχνη, δίκαιον, πολιτεία, οἰκονομία συνδέονται ἀλλήλοις καὶ συνεργάζονται. Ἐν τῇ ἰσχύει ἡ δύναμις νὰ κατορθώσῃ ἡ ἀνθρωπίνη ἐνέργεια ἄνευ τῆς γλώσσης καὶ ἄνευ θρησκείας; οὐδέν. Τὸ δίκαιον ἐξασφαλίζει τὴν ὀρθότητα τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ὁμάδων, δι' ἧς καὶ ἐξ ἧς ἀναπτύσσονται τέχναι καὶ ἐπιστήμαι, ἡ πολιτεία ἐπὶ τέλει, τὸ ἄκρον ἄκρον τῆς ἠθικῆς τοῦ ἀνθρώπου φύσεως καὶ δραστηριότητος. Ἄνευ αὐτῆς ὁ πολιτισμὸς θὰ διετέλει ἐν διηνεκεῖ ἐμβρωῶδει καταστάσει.

Πᾶσαι αὗται αἱ σχέσεις δὲν εἶνε ξέναι καὶ ἀσχεταὶ πρὸς τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα, ὑφίστανται ταῦτα τὴν ἐπίδρασιν ἐκείνων, ἣν καὶ ἀνταποδίδουσιν. Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία ἄρα συνδέεται πρὸς αὐτὴν ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν.

Ἐν πρώτοις σχετίζεται πρὸς τὴν Φιλοσοφίαν. Οὕσα ἡ ἐπιστήμη τοῦ χρησίου, τοῦ συντελεστικοῦ εἰς τὴν ἀνθρωπίνην εὐημερίαν, στενῶς συνδέεται πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ ἀληθές. Ἐν τῇ οἰκονομικῇ αὐτοῦ δράσει ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐλαύνεται μόνον ὑπὸ τῶν ἐνστικτῶν τοῦ προσωπικοῦ συμφέροντος, ἀποβλέπει καὶ εἰς τὸ συμφέρον τῶν μετ' αὐτοῦ βιούντων. Τοῦτο δ' ἐτι μᾶλλον ἐνισχύει ἡ γνῶσις καὶ ἡ ἐπίδρασις τῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν καὶ διδασμάτων.

ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς φιλοσοφίας ὁ ἄνθρωπος καθίσταται ἐλευθερώτερος, αὐτονομώτερος, ἐρευνᾷ καὶ σκέπτεται μετὰ συνειδήσεως, οὐδ' ὑποκύπτει εἰς μοιραίαν δύναμιν, ἣν δὲν κατανοεῖ τὸ παράπαν. Οὕτω καθίσταται δημιουργὸς τοῦ κοινωνικοῦ καθεστώτος συνωδᾷ ταῖς χρεῖαις αὐτοῦ, μὴ ἀναμένων ἐξωτερικὴν ἀντίληψιν καὶ ἐπικουρίαν.

1) Roscher, System der Volkswirtschaft. I.

Οὐδεμία ψευδὴς θεωρία ἢ ἀπατηλὴ ἐνέργεια δύναται νὰ τὸν ἀποπλανήσωσιν. Εἶνε ἀληθὴς κοινωνικὸς ἄνθρωπος, γινώσκων νὰ συνδυάζῃ ἐν ἑναρμονίᾳ διατάξῃ τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ καλόν, τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ χρήσιμον. Βδελύσσεται τὸν Ἐπικούρειον, ὅπως περιφρονεῖ καὶ τὸν Ἀσκητὴν, ἀμφοτέρους θεωρῶν ὡς ἀντιθέτους μᾶλλον ἢ ὡς βιωφελεῖς δυνάμεις ἐν τῇ μεγάλῃ λειτουργίᾳ τοῦ κοινωνικοῦ συμπαντος.

Ἡ ἀνθρωπίνη κοινωνία βασιζέται ἐπὶ συστήματος ἀλληλεγγύης καὶ συνδέσμου τῶν ἀνθρώπων, οὗ μὴ ἐπιτυγχανομένου τέλεον ἢ παραβιαζομένου, ἐξασφαλίζεται οὗτος διὰ τοῦ δικαίου. Τὸ δίκαιον λειτουργεῖ ἐν πάσῃ σφαίρᾳ τῆς κοινωνικῆς ἐνεργείας, ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, τῇ φυλῇ, τῷ ἔθνει, τῇ παγκοσμίᾳ πολιτείᾳ· εἶνε ἰδιωτικόν, πολιτικόν, ἐμπορικόν, διεθνές κτλ. καθιερῶν τὸν σύνδεσμον καὶ τὴν ποικίλην ἐξέλιξιν τῶν ἀνθρωπίνων συμφερόντων. Κοινωνία, ἐν ἣ δὲν λειτουργεῖ τὸ δίκαιον, εἶνε ἐστερημένη σκοποῦ.

Ὅπου τὸ δίκαιον οὐδαμῶς ἐξασφαλίζεται, ἡ οἰκονομικὴ ἐνέργεια δὲν δύναται νὰ λειτουργήτῃ, τελοῦσα τὴν ἀποστολὴν αὐτῆς τελεσφόρως. Ὁ πλοῦτος, τὸ προϊόν τοῦτο τῆς ἐργασίας, τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν ὁ μέγας παράγων, ἀναπτύσσεται, ἀξάνεται καὶ χρησιμοποιεῖται μόνον ἐν πολιτείαις, ἐν αἷς ὑφίσταται πλήρης ἡ οἰκονομικὴ πίστις καὶ τὸ κράτος τῶν νόμων. Ἐν ἐναντία περιπτώσει, ἐπέρχεται ἀτονία καὶ νάρκη τῆς λαϊκῆς ζωῆς καὶ ἐργασίας, ἀποτέλεσμα δὲ ἡ ἐξαφάνισις τῶν συνθηκῶν, ὑφ' ἧς παράγεται καὶ κυκλοφορεῖ, προσηκόντως κατανεμόμενος καὶ χρησιμοποιούμενος ὁ πλοῦτος.

Ἐκ τούτων ἔπεται, ὅτι ἡ ἐπιστήμη τοῦ δικαίου στενῶς συνδέεται πρὸς τὴν τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας.

Ἀντικείμενον τῆς Πολιτικῆς, ὡς ἐπιστήμης καὶ ὡς τέχνης, εἶνε ἡ φύσις, ὁ ὀργανισμὸς, καὶ ἡ λειτουργία τῆς πολιτείας, ἐν ἣ κατακορυφούται ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ καὶ ἐνέργεια. Ἡ ἐπιστήμη αὕτη, ὑπὸ τοιαύτην ἔννοιαν καὶ ἀποστολὴν, λαμβάνουσα ὑπ' ὅψει τὰ τε ἱστορικὰ καὶ τὰ κοινωνικὰ δεδομένα τῶν λαῶν, τὴν ψυχὴν αὐτῶν καὶ τὸ σῶμα, ἀποφαίνεται περὶ τοῦ προσήκοντος ἐκάστοτε ἐν χρόνῳ καὶ τόπῳ πολιτικοῦ ὀργανισμοῦ καὶ περὶ τῆς μεταρρυθμίσεως ἢ τῆς βελτιώσεως τῶν κακῶς κειμένων.

Εἶνε ἐπιστήμη ἄρα τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας. Ἀλλὰ καὶ ἡ Πολι-

τική Οικονομία ἐν πολλοῖς συμπίπτει πρὸς αὐτήν, ἀντικείμενον ἔχουσα τὴν ἔρευναν τοῦ οἰκονομικοῦ ὀργανισμοῦ τῆς κοινωνίας, τὴν λειτουργίαν αὐτοῦ καὶ τὰ φαινόμενα· δὲν δύναται ἄρα νὰ εὐδοκιμήσῃ ἄνευ τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης.

Ἐπίσης ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία σχετίζεται πρὸς τὴν ἐπιστήμην τοῦ διεθνοῦς δικαίου, τοῦ ἐν εὐρυτέρᾳ, παγκοσμιωτέρᾳ, ἐννοίᾳ πολιτικοῦ δικαίου.

Ὡς ἐρρήθη ἀλλαχού τοῦ βιβλίου τούτου, τὰ συμφέροντα τῶν λαῶν ὑπὸ τὴν ποικίλην αὐτῶν ὄψιν, ἠθικά, πνευματικά, πολιτικά, οἰκονομικά, κατ' οὐσίαν εἶνε παγκόσμια. Εἶνε μάταιος, ἄπειρος ὁ λαὸς ἐκεῖνος, ὁ φρονῶν, ὅτι ὑποχρεοῦται νὰ μεριμνᾷ μόνον περὶ τοῦ συμφέροντός του, ἀδιαφορῶν περὶ τοῦ τῶν ἄλλων, ἢ καὶ εὐχαριστούμενος ἐπὶ τῇ ζημίᾳ αὐτῶν. Ἡμέραν τινὰ θ' ἀποτίσῃ τὰ ἀντίποινα τῆς ἐγωιστικῆς ταύτης πολιτικῆς.

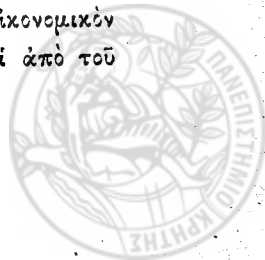
Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία συνετέλεσεν οὐ σμικρὸν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν κανόνων τοῦ διεθνοῦς δικαίου κατὰ τὸν τελευταῖον τοῦτον ἰδίᾳ αἰῶνα. Δὲν κατώρθωσε τοῦτο μόνον ἡ ἐξέγερσις τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως τῶν λαῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ εὐρυτέρα κατανόησις τοῦ οἰκονομικοῦ αὐτῶν συμφέροντος.

Πρότερον ἴσχυε τὸ δόγμα, ὅτι ἡ ζημία τούτου τοῦ ἔθνους εἶνε ὠφέλεια τοῦ ἐτέρου. Διεξήγετο δεινὸς μεταξὺ αὐτῶν οἰκονομικὸς πόλεμος· σήμερον δ' ἀγὼν οὗτος ἔλαβεν εἰρηνικώτερον χαρακτῆρα, ὅσημέραι δ' αἶρεται ἀπὸ τοῦ μέσου. Ἐκαστος λαὸς κατανοεῖ, ὅτι δὲν συμφέρει αὐτῷ ἡ πενία τῶν γειτόνων. Οὗτοι εἶνε πελάται καὶ καταναλωταὶ τῶν τῆς ἐργασίας αὐτοῦ προϊόντων.

Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία καθίσταται ἀφρημένη ἐπιστήμη, ἄνευ τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν δεδομένων τῆς ἱστορίας. Ὅσον καὶ ἂν ᾔην ὀξύνοος ὁ θεωρητικὸς, εὐχερῶς κατανοῶν τὰ πράγματα, ἀστοχεῖ, μὴ ἐπικαλούμενος πρὸς πίστῳσιν τὰ ἱστορικὰ γεγονότα.

Ἡ ἱστορία εἶνε ἡ γνῶσις τοῦ προτέρου βίου τῆς ἀνθρωπότητος, μόνη δυναμένη νὰ διδάξῃ καὶ διαφωτίσῃ τί τὸ ἀληθές, τὸ ἀγαθόν, τὸ προσῆκον, τὸ χρήσιμον ἐν γένει.

Δι' αὐτῆς πληροφροῦμεθα, ὅτι ὑπὸ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ οἰκονομικὸν σύστημα λαὸς τις εὐημέρησεν ἢ τάνάπαλιν. Πάντες δ' οἱ ἀπὸ τοῦ

Σμῖθ Οικονομολόγοι ἐπεκαλέσθησαν τὰ διδάγματα αὐτῆς καὶ τὰ δεδομένα.

Οὐχ ἦττον καὶ ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία ἀναγκαιοῖ εἰς τὴν ἱστορίαν, ἀποκαλύπτουσα εἰς αὐτὴν τὰ αἷτια τῆς πτώσεως λαοῦ τινος, ἐν ἣ περιπτώσει παρενοήθησαν οἱ νόμοι καὶ οἱ ὄροι τῆς οἰκονομικῆς αὐτοῦ λειτουργίας.

Πρὸς τῇ Ἱστορίᾳ ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία σχετίζεται πρὸς τὴν Γεωγραφίαν καὶ τὴν Στατιστικὴν. Ἡ μὲν πρώτη ἀποκαλύπτει εἰς αὐτὴν ποῖον ἔδαφος ἢ κλίμα, ποία γεωγραφικὴ τοποθεσία, ἢ παραλία, ἢ μεσόγαια, τὸ ὄρος συντελοῦσι μᾶλλον εἰς τὴν οἰκονομικὴν εὐημερίαν, εἰς τὴν αὐξήσιν τοῦ πλοῦτου· ἡ δὲ δευτέρα μείζονα ἔτι παρέχει συνδρομὴν εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην. Ἡ Στατιστικὴ εἶνε ἡ ἐπιστήμη τῶν κοινωνικῶν δεδομένων, ἐκφραζομένων δι' ἀριθμῶν. Τούτους χρησιμοποιοῖ ἐν ταῖς ἐρευναῖς αὐτῆς καὶ τοῖς πορίσμασι. Διὰ τῆς Στατιστικῆς ἀποκαλύπτεται ἡ εἰκὼν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς καὶ δράσεως καθ' ὠρισμένας ἡμέρας τοῦ ἱστορικοῦ τῶν λαῶν βίου, ἰδίᾳ δὲ κατὰ τὸν σύγχρονον. Ἡ Στατιστικὴ πιστοποιεῖ πᾶν ὅτι ἡ ἐπιστήμη ἀντιλαμβάνεται, μὴ καταφεύγουσα εἰς ὑποθέσεις καὶ εἰκοτολογίας.

Ἐπὶ παραδείγματι. Πρόκειται νὰ ἐρευνηθῇ, ἂν τελωνιακὸς τις δασμὸς ἐπὶνήνεκε τὸ προσδοκώμενον δι' αὐτοῦ ἀποτέλεσμα. Ἐξετάζονται οἱ πίνακες τῆς ἐμπορικῆς κινήσεως πρὸ καὶ μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ δασμοῦ. Ἐκ τούτου διδασκόμεθα, ἂν ἡ ἐπιδιωχθεῖσα ὠφέλεια ἐπετεύχθη διὰ τὸ δημόσιον, ἢ διὰ τὴν ἐσωτερικὴν παραγωγὴν καὶ κατανάλωσιν τοῦ δασμολογούμενου ἐμπορεύματος. Ἐκ τῶν στατιστικῶν δεδομένων καὶ πινάκων προκύπτει ἄρα ὠφέλεια οὐ μόνον τῇ Πολιτικῇ Οἰκονομίᾳ περὶ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ συστήματος ἐν τῇ τελωνιακῇ νομοθεσίᾳ, ἀλλὰ καὶ τῇ νομοθετικῇ καὶ τῇ ἐκτελεστικῇ ἐξουσίᾳ περὶ τῶν προσηκουσῶν μεταρρυθμίσεων πρὸς κρείττονα λειτουργίαν τοῦ ἐν λόγῳ δασμοῦ, ἢ πρὸς παντελῆ αὐτοῦ κατάργησιν.

Ἐν γένει ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία δὲν δύναται νὰ βαδίσῃ ἄνευ τῆς Στατιστικῆς, ἀλλὰ καὶ αὕτη δεῖται τῆς χειραγωγίας ἐκείνης πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου αὐτῆς μετὰ μείζονος ἐπιτυχίας.) η.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ

Οἱ φυσικοὶ Νόμοι τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας.

Ἐγένετο ἐνίοτε καὶ γενήσεται λόγος περὶ τῶν φυσικῶν νόμων τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, καθ' οὓς παράγεται, κυκλοφορεῖ, διανέμεται καὶ καταναλίσκεται ὁ πλοῦτος.

Καὶ ἐν πρώτοις, τί ἐστὶ νόμος ;

Κατὰ τὸν Μοντέσκιον,¹ «Οἱ νόμοι, ἐν τῇ εὐρυτάτῃ αὐτῶν ἐννοία, εἶνε αἱ ἀναγκαῖαι σχέσεις, αἱ ἀπορρέουσαι ἀπὸ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων.» Οὗτοι εἶνε συμφεεῖς τῷ ἀνθρώπῳ· εἶνε κανόνες, ὑφ' ὧν τὴν ἐπιρροὴν διατελεῖ οὗτος, τῆρῶν πάντοτε τὴν προσήκουσαν αὐτοβουλίαν καὶ ἐλευθερίαν.

Οἱ νόμοι οὗτοι κανονίζουσι πάσας ἐν γένει τὰς σχέσεις, τὰς συνδεομένας πρὸς τὴν κοινωνικὴν τάξιν, ἐπίσης δὲ καὶ τὰς οἰκονομικὰς.

Σχολαὶ τινες ἀμφισβητοῦσι τὴν ὑπαρξιν καὶ τὴν λειτουργίαν τῶν νόμων τούτων. Μόνος, λέγουσιν, ὁ ὑλικὸς κόσμος ὑπόκειται εἰς φυσικοὺς νόμους, σταθεροὺς, ἐν ᾧ ὁ ἄνθρωπος ἐν παντὶ ἀκολουθεῖ ἐλευθέρως τὴν ᾄθησιν τοῦ λογικοῦ, τῶν παθῶν, τοῦ αὐτεξουσίου. . .

Πᾶν οἰκονομικὸν δεδομένον εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα διπλῆς αἰτίας, φυσικῆς καὶ ἠθικῆς, ὧν ἡ μὲν πρώτη δὲν μεταβάλλεται, ἡ δὲ δευτέρα ἀλλοιοῦται ἀπαύστως· ἡ σύμπραξις ἄρα αὐτῶν δὲν δύναται νὰ συμβῆ δις μετὰ τῶν αὐτῶν στοιχείων.

Ἡ ἐλαχίστη ἐν τούτοις ἔρευνα καὶ ἀνάλυσις τῶν τε κοινωνικῶν καὶ τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων τοῦ ἀνθρωπίνου βίου μαρτυρεῖ, ὅτι ταῦτα ἐξελίσσονται κατὰ γενικοὺς κανόνας καὶ νόμους. Οὗτοι εἶνε σταθεροί, αἰδίοι, οἱ αὐτοὶ πάντοτε, ὡς εἶνε κατ' οὐσίαν ἐκάστοτε ὁ ἄνθρωπος. Ἡ δὲ παράβασις αὐτῶν ἔχει ὀλέθρια ἀποτελέσματα ἐν τῇ οἰκονομικῇ λειτουργίᾳ τῶν λαῶν, ὑφισταμένων τὰ ἀντίποινα τῆς παρὰ φύσιν ταύτης πράξεως.

¹ Esprit des Lois, L. I, Ch. I.

Ἐν πάσῃ αὐτοῦ ἐργασίᾳ, σωματικῇ ἢ πνευματικῇ, ὁ ἄνθρωπος εἶνε ὁ αὐτός. Ἐχει τὰς αὐτὰς φυσικὰς καὶ πνευματικὰς χρείας, τοὺς αὐτοὺς πόθους καὶ ροπὰς.

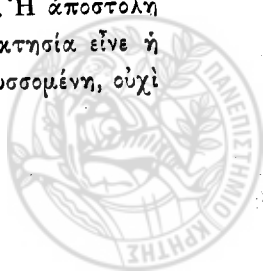
Ἀπὸ αἰῶνων ἐπίσης ἀπαραλλάκτως σχεδὸν ἐξελίσσεται παρ' αὐτῶ ὁ οἰκονομικὸς βίος. Ἐργάζεται, ἀποταμιεύει, πρὸς τὸν αὐτὸν ἀποβλέπων σκοπὸν, τὴν φυσικὴν συντήρησιν, τὴν πρόνοιαν περὶ τοῦ μέλλοντος, τὴν ἐν γένει βελτίωσιν τῶν σχέσεων αὐτοῦ.

Ὅντος τοιοῦτου κατὰ χρόνον καὶ τόπον τοῦ ἀνθρώπου, ἐπιταί, ὅτι οἱ αὐτοὶ νόμοι διέπουσι καὶ κανονίζουσι τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ. Ἡ εὐημερία ἐξασφαλιζεται ἐν τῇ τηρήσει τῶν νόμων τούτων· ἀλλ' ὁσάκις οὔτοι παρεβιάσθησαν, ἀμείλικτος ἐπέσκηψεν ἡ τιμωρία.

Πρώτιστοι τῶν φυσικῶν νόμων τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας εἶνε ἡ ἐλευθερία τῆς ἐργασίας καὶ ἡ ἰδιοκτησία, ἀφ' ἧς ἀπορρέει ἡ ἐλευθερὰ ἀνταλλαγὴ τῶν προϊόντων τῆς ἐργασίας.

Ἡ ἐλευθερία τῆς ἐργασίας ὡς νόμος πιστοῦται ὑπὸ τῆς ψυχολογικῆς παρατηρήσεως τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος, ὑπὸ τῶν δεδομένων τῆς ἱστορίας. Ἄν ὁ ἄνθρωπος ἀνεπτύχθη σωματικῶς τε καὶ ἠθικῶς διὰ τῶν αἰῶνων, τοῦτο ὀφείλει πρωτίστως εἰς τὴν ἐλευθερὰν ἐξάσκησιν τῶν φυσικῶν καὶ πνευματικῶν αὐτοῦ δυνάμεων, εἰς τὴν ἐλευθερὰν ἐργασίαν. Δι' αὐτῆς ἔσχε πληρεστέραν συνείδησιν ἑαυτοῦ. Οἱ πόθοι αὐτοῦ, τὰ ἐλατήρια, ἡ ἐνέργεια, ἡ εὐρωστία, ἡ παραγωγὴ ἐξεδηλώθησαν καὶ ἐπραγματώθησαν θαυμασιώτατα. Ἡ ἐλευθερία τῆς ἐργασίας εἶνε μίᾳ τῶν πρώτων ὑποστάσεων τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας. Πᾶς ἄρα αὐτῆς περιορισμὸς, διακανονισμὸς ἐπὶ τὸ εὐφημότερον, εἶνε ἄρνησις τῆς ἐλευθερίας, δουλεία ἐν εὐρυτέρᾳ ἢ στενοτέρᾳ ἐννοίᾳ.

Ἡ ἀναγνώρισις καὶ ὁ σεβασμὸς τῆς ἰδιοκτησίας ἀποτελεῖ τὸν δευτερον νόμον τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας. Αὕτη εἶνε πρὸς τούτοις ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἐλευθερίας τῆς ἐργασίας. Πᾶσα ἀτομικὴ δράσις, καταργουμένης αὐτῆς, ἤθελε περιορισθῆ· ἡ δὲ κοινωνία ἤθελεν ἀπολέσῃ πᾶν ἐλατήριον πρὸς ἐργασίαν, ἄρα πρὸς παραγωγὴν. Ἄν δ' αὐθαίρετως ἐζήτει νὰ κανονίσῃ τὰ κατ' αὐτὴν διὰ τῆς νομοθετικῆς ὁδοῦ ἢ πολιτείας, ἤθελεν ὀλεθρίως ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῆς ἐργασίας. Ἡ ἀποστολὴ τῆς Πολιτείας εἶνε ἠθικὴ, οὐχὶ βιομηχανικὴ· ἡ δὲ ἰδιοκτησία εἶνε ἡ ἐξέλιξις τῆς ἀνθρωπίνης ἐργασίας, κατὰ φύσιν ἀναπτυσσομένη, οὐχὶ δὲ ἱστορικὴ κατηγορία.

Πρὸς τοῖς φυσικοῖς τούτοις νόμοις πλείστοι ἕτεροι λειτουργοῦσιν, ἄξιοι προσοχῆς. Εἰς τούτων εἶνε ὁ τῆς οἰκονομίας τῶν δυνάμεων.

Πρὸς παραγωγὴν ἀγαθῶν, χρησίμων πραγμάτων, ὁ ἄνθρωπος καταβάλλει πάσας τὰς φυσικὰς καὶ πνευματικὰς αὐτοῦ δυνάμεις. Κατὰ τὸν νόμον τούτον, προσπαθεῖ κατὰ τὸ ἐνὸν νὰ ἐξοικονομήσῃ τὰς δυνάμεις ταύτας, τουτέστι νὰ ἀποκτήσῃ ἀντικείμενα μείζονος ἀξίας καὶ χρησιμώτερα δι' ἥττονος καταναλώσεως τῆς παραγωγικῆς αὐτοῦ δυνάμεως. Καθ' ὅσον ὁ οἰκονομικὸς ὀργανισμὸς κοινωνίας τινὸς ἀναπτύσσεται καὶ ἐνισχύεται, καθ' ὅσον τέχνη καὶ ἐπιστήμη χρησιμοποιοῦνται ἐν τῇ μεγάλῃ ἐνεργείᾳ τῆς παραγωγῆς, κατὰ τοσοῦτον κατανοεῖται ἡ σημασία τῆς οἰκονομίας τῶν δυνάμεων. Τὸ φαινόμενον δὲ τοῦτο ἐκδηλοῖ τὴν φυσικὴν ροπὴν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἐλάττωσιν τῶν καταβαλλομένων πόνων, τῆς ἐργασίας, αὐξῆσιν δὲ τῶν ἀπολαύσεων.

Ἄλλος φυσικὸς νόμος εἶνε ὁ τοῦ οἰκονομικοῦ ἀνταγωνισμοῦ. Ὁ ἀνταγωνισμὸς, ὡς ἐρρήθη ἀλλαχοῦ, εἶνε ἐμφυτος τῷ ἀνθρώπῳ, ἐκδηλούμενος κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἄειποτε νόμους. Καθ' ὅσον τὰ προϊόντα τῆς παραγωγῆς αὐξάνονται, ἕνεκα τῆς αὐξανόμενης καταναλώσεως αὐτῶν καὶ τῆς αὐξήσεως τοῦ ἀνθρωπίνου πληθυσμοῦ, κατὰ τοσοῦτον μείζων ἐκδηλοῦται ἡ ἀνάγκη πρὸς παροχὴν αὐτῶν κρείττονα κατὰ τε ποσὸν καὶ κατὰ ποιόν. Πρὸς τοῦτο ὁ ἄνθρωπος προσπαθεῖ νὰ παραγάγῃ πλείονα κατὰ τὸ ἐνὸν ἀντὶ εὐτελεστέρας δαπάνης καὶ ἥττονος πόνου. Ἐντεῦθεν ὁ νόμος τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως, περὶ ὃν ἐν ταῖς πεπολιτισμέναις κοινωνίαις στρέφεται ὁ οἰκονομικὸς βίος τῆς ἀνθρωπότητος. Αὐξανόμενης τῆς προσφορᾶς, ἐλαττοῦται ἡ ζήτησις, καὶ τ' ἀνάπαλιν. Οὕτως ἡ ἐργασία ἀναπτύσσεται πρὸς παραγωγὴν πλείονων πραγμάτων κρειττόνων κατὰ ποιόν, δυναμένων νὰ ζητηθῶσιν εὐχερέστερον.

Ὁ νόμος τοῦ ἀνταγωνισμοῦ καὶ σὺν αὐτῷ ὁ τῆς ζητήσεως καὶ προσφορᾶς προσέρχονται ἐπίκουροι εἰς τὴν οἰκονομίαν τῶν δυνάμεων ἐν τῇ συμπράξει δὲ ταύτῃ κρατύνεται ἡ οἰκονομικὴ παραγωγή τῶν λαῶν καὶ χρησιμοποιεῖται ὁ πλοῦτος.

Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία θεμελιούται ἐξ ὀλοκλήρου ἐπὶ τοιούτων νόμων, φυσικῶν καὶ ἀμεταβλήτων, οὐδὲ δύναται νὰ ἐπιτελέσῃ πλήρη τὴν ἀποστολὴν αὐτῆς ἄνευ τῆς ἀληθοῦς ἀναγνωρίσεως καὶ πραγματώσεως αὐτῶν. Ἐν τούτῳ κεῖται ἡ δύναμις αὐτῆς, ἐν τῇ παραγωγῇ καὶ τῇ σκοπίμῳ καταναλώσει τοῦ πλοῦτου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΔΕΚΑΤΟΝ

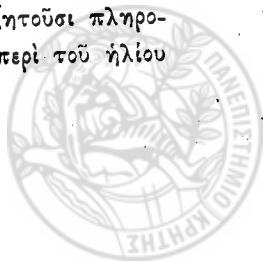
**Ἀμφισβήτησις καὶ προλήψεις κατὰ τῆς Πολιτικῆς
Οἰκονομίας ὡς ἐπιστήμης.**

Μετὰ τὰ εἰρημένα, ἦτο ἐπόμενον ν' ἀμφισβητηθῆ ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία ὡς ἐπιστήμη. Καὶ τοῦτο, οὐ μόνον ὑπὸ τῶν ἐχόντων συμφέρον ν' ἀρνηθῶσι τὴν σημασίαν αὐτῆς καὶ τὸ κύρος πρὸς ἐξυπηρέτησιν ἰδίων σκοπῶν, νὰ ἐξενέγκωσι δισταγμούς περὶ τῆς ἀληθείας τῶν νόμων, τῆς ἐφαρμογῆς καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῆς, ἀλλ' ἐπίσης καὶ ὑπ' ἀνδρῶν, ἐξ ἀγαθῆς πίστεως ριπτόντων λίθον ἀναθέματος.

Καθ' ἐκάστην περιστάμεθα πρὸ τοῦ φαινομένου τούτου. Οἱ σκεπτικοί, οἱ ἀπαισιόδοξοι, οἱ κοινωνισταί, οἱ ἀνατρεπτικοί, οἱ ἠθικολόγοι ἀμφισβητοῦσι τὴν ἐπιστημονικὴν ἀξίαν καὶ σκοπιμότητα τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, ζητοῦσι δὲ τὴν διαγραφὴν αὐτῆς ἀπὸ τῶν προγραμμάτων τῆς πανεπιστημιακῆς διδασκαλίας.

Μεταξὺ τῶν ἐκ συστήματος, ἐξ ἀνατροφῆς, ἢ ἐκ συμφέροντος πολεμιῶν τούτων τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, ἄξιος ἰδίας μνείας τυγχάνει ἀνὴρ, οὐχὶ ξένος πρὸς αὐτήν, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο ἐρμηνευτῆς καὶ διδάσκαλος, ὁ *Bonamy Price*, καθηγητῆς τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας ἐν τῷ Ὁξωνίῳ πανεπιστημίῳ. Παραβάλλον οὗτος αὐτὴν πρὸς ἄλλας ἐπιστήμας, τὴν *Χημείαν* ἐπὶ παραδείγματι, τὴν *Ἀστρονομίαν*, τὴν *Μετεωρολογίαν*, τὴν *Φυσικὴν*, τὴν *Μηχανικὴν*, συμπεραίνει, ὅτι διὰ μὲν τῶν ἐπιστημῶν τούτων ἐπιτυγχάνομεν τὸ ζητούμενον ἐν τῷ πραγματικῷ βίῳ, ἐνῶ δὲν εὐστοχοῦμεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διὰ τῶν μαθημάτων τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας.

Πλείστοι ἄνθρωποι πρὸς τούτοις δὲν σπουδάζουσι τὴν *Χημείαν* καὶ τὴν *Ἀστρονομίαν*, ἀτε γινώσκοντες, ὅτι ἡ ἐκμάθησις αὐτῶν εἶνε ἀνωτέρα τῶν δυνάμεων των. Ἄλλ' ἐπίσης γινώσκουσιν, ὅτι αἱ ἐπιστῆμαι αὗται περιλαμβάνουσι διδάγματα σπουδαιότατα, εἶνε δὲ πρόθυμοι ν' ἀκολουθήσωσι τὰς ὁδηγίας, ἃς θέλουσι παράσχη εἰς αὐτάς οἱ ἐπαίοντες. . . Ὁ νοήμων βαφεύς, ὁ ἀγρονόμος ζητοῦσι πληροφoρίας παρὰ τοῦ χημικοῦ, ὁ ναυτίλος ἐπικαλεῖται τὰς περὶ τοῦ ἡλίου

καὶ τῆς σελήνης παρατηρήσεις τοῦ ἀστρονόμου καὶ συμβουλευέται τοὺς μετεωρολογικοὺς αὐτοῦ πίνακας. Ἄλλὰ δὲν συμβαίνει τοῦτο περὶ ἀντικειμένων τῆς οικονομικῆς ἐπιστήμης. Οὐδεὶς ἐρωτᾷ τὴν γνώμην τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ διδασκάλου αὐτῆς, πᾶς τις δὲ φρονεῖ, ὅτι προκειμένου περὶ τοιούτων ἀντικειμένων δύναται νὰ σκέπτηται κρεῖττον τοῦ Οἰκονομολόγου. Καὶ ἀληθῶς τοιοῦτό τι συμβαίνει ἐν τῇ καθ' ἡμέραν πράξει. Οἱ θεωρητικοί, ἐπιστήμονες τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, εἶνε ἐν τῇ κτήσει τοῦ πλούτου ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὑποδεέστεροι πολλῶν, μὴδὲ καὶ κατ' ἐλάχιστον δυναμένων νὰ εἰσδύσωσιν εἰς τὰ ἀπόρρητα αὐτῆς.¹

Ταῦτα καὶ ἄλλα ἰσχυρίζεται ὁ καθηγητῆς τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας.

Ὁ καθηγητῆς πλανᾶται. Διαφέρει ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματα ἢ θεωρία τῆς πράξεως. Ἡ θεωρία διδάσκει τί γίνεται, λαμβάνουσα ὑπ' ὄψει τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ ἐνέργειαν. Ἐν τῷ τί γίνεται δὲ τούτῳ περιλαμβάνεται, ἐξυπακουμένη, καὶ ἡ ἔννοια τοῦ τί δεόν γενέσθαι ἀλλὰ μεταξὺ τῆς διδασκαλίας, τῆς θεωρίας, καὶ τῆς ἐφαρμογῆς, τῆς πράξεως, ἐμφιλοχωροῦσι πολλὰ ζητήματα καὶ προσκόμματα, ἅτινα, ὅσον καὶ ἂν λάβῃ ὑπ' ὄψει ὁ θεωρητικός, ἐν ἐξαρτᾶται ἡ ἄρσις αὐτῶν ἀπὸ τῆς βουλήσεώς του. Ὁ θεωρητικὸς γινώσκει καὶ διδάσκει τοὺς νόμους, καθ' οὓς διεξάγεται καὶ ἀναπτύσσεται ἡ γεωργία, ἡ βιομηχανία, ἡ ἐμπορία, συνωδὰ τοῖς νόμοις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, κατόπιν μελέτης καὶ γνώσεως τῶν ἱστορικῶν καὶ ἐθνολογικῶν δεδομένων τῶν διαφόρων λαῶν. Ἀποφαίνεται ἀξιώματα. Ἄλλὰ δὲν συμπεριίνεται ἐκ τούτου, ὅτι τὰ ἀξιώματα ταῦτα δύνανται πάντοτε νὰ τύχῃσι πραγματώσεως. Τοῦτο ἐξαρτᾶται συνήθως καὶ ἐξ ἄλλων αἰτίων· ταῦτα δὲ εἶνε ἡ προσωπικὴ ἰδιοφυΐα, ἡ πρακτικὴ νοημοσύνη καὶ δραστηριότης τοῦ γεωπόνου, τοῦ βιομηχάνου, τοῦ ἐμπόρου· ἐκτὸς δὲ τούτου, μυρία ἄλλαι κοινωνικαὶ συνθήκαι καὶ περιστάσεις, ποικίλως δυνάμεναι νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν ἐπίτευξιν τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ.

Ὅτι ἡ οικονομικὴ ἐπιστήμη, ἀκουσμένη ἐπὶ ζητημάτων πρακτικῆς οικονομικῆς σημασίας, δύναται νὰ ᾔηνε ἐπωφελής, μαρτυρεῖ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἢ κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη δράσις ἐνὸς τῶν ἐμβριθεστάτων αὐτῆς ἀντιπροσώπων, τοῦ L. Beaulieu ἐν Γαλλίᾳ. Ὁ ἀρχισυντά-

¹ *Chapters on Practical Political Economy* πρὸς Guyot la Science Economique.

κτης τοῦ «Γάλλου Οἰκονομολόγου» πλέον ἢ ἀπαξ προῦκάλεσε τὴν προσοχὴν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ δημοσίου ἐπὶ τῆς πλημμελοῦς διαχειρίσεως τῶν δημοσίων οἰκονομικῶν εὐρωπαϊκῶν τινῶν καὶ ἀμερικανικῶν πολιτειῶν, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς λειτουργίας ἀνωνύμων τινῶν ἐταιρειῶν. Αἱ γνῶμαι αὐτοῦ περὶ ἀναποφεύκτων οἰκονομικῶν καταστροφῶν ὑπῆρξαν, ὡς μὴ ὄφειλε, προφητικαί. Βεβαίως δέ, ὅσοι τῶν κατόχων τίτλων (χρεωγράφων, μετοχῶν, ὁμολογιῶν) παρέσχον προσοχὴν εἰς τὰς νουθεσίας αὐτοῦ, δὲν ἐζημιώθησαν.

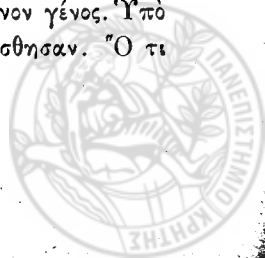
Τὰ διδάγματα τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας δέον νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψει ἐν συνόλῳ· ἀλλ' οὐχ ἥττον δέον νὰ ἐκτιμᾶται προσηκόντως καὶ νὰ μελετᾶται τὸ ἔδαφος τῆς ἐκτελέσεως τῶν διδασμάτων τούτων. Τούτου μὴ συμβαινόντος, τῆς ἐκτελέσεως διεξαγομένης ἀστόχως, ἔνεκα πλημμελοῦς ἐκτιμήσεως τῶν πραγμάτων, ἔνεκα κακῆς χρήσεως τῶν μέσων τῆς ἐκτελέσεως, τότε ἡ οἰκονομικὴ ἐπιχείρησις ἀποτυγχάνει. Ἄλλ' ὡς ἐκ τούτου δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ ἔνοχος ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία, ν' ἀποκηρυχθῆ ὡς ἐπιστήμη.

Ἐπῆρχον ἐν παλαιτέροις καιροῖς καὶ ὑπάρχουσι ἐτι ἐνιαχοῦ προλήψεις κατὰ τινῶν ἐπιστημῶν, ὡς μὴ πραγματουσῶν τέλεον τὸν σκοπόν, ὃν προτίθενται. Τοιοῦτό τι συμβαίνει σήμερον καὶ ὡς πρὸς τὴν Πολιτικὴν Οἰκονομίαν.

Ἡ ἐπιστήμη αὕτη διδάσκει τίνι τρόπῳ παράγεται καὶ διανέμεται ὁ πλοῦτος. Καὶ ἐν τούτοις, παρὰ τὰ διδάγματα αὐτῆς καὶ τὴν κοινωνικὴν δράσιν, οὐδ' ἄφθονος παράγεται οὗτος, οὐδὲ προσηκόντως διανέμεται. Ἐπάρχει ἀνθρωπίνη δυστυχία. Ἐπὶ τίνα ἡ εὐθύνη; Οἱ ἄδαεῖς δὲν διστάζουσι νὰ συλλάβωσι δισταγμούς περὶ τῆς σπουδαιότητος καὶ τῆς χρησιμότητος ἐπιστήμης, ἣτις καλεῖται μὲν ἐπιστήμη τοῦ πλούτου, ἀλλ' ἣτις δὲν κατορθοῖ νὰ καταστήσῃ πάντας τοὺς ἀνθρώπους πλουσίους καὶ εὐτυχεῖς ! . . .

Πολλοὶ τοιαῦται μωμφαί ἐκτοξεύονται ἀπὸ τινος χρόνου κατὰ τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης. Γινώσκοντες καὶ μὴ γινώσκοντες ρίπτουσι κατ' αὐτῆς λίθον ἀναθέματος.

Ἄλλ' ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία προσήνεγκε κατὰ τοὺς δύο τούτους τελευταίους αἰῶνας μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος. Ἐπὶ τῶν διδασμάτων αὐτῆς λαοὶ τε καὶ κυβερνήσεις ἐφωτίστησαν. Ὅτι

διδάσκει, εἶνε ἀληθές, ἀρκεῖ δὲ ἡ προσήκουσα καὶ λελογισμένη αὐτοῦ ἐφαρμογὴ πρὸς ἐπιτυχίαν.

Κατηγορεῖται ἐπίσης ὡς ἄσπλαγχνος, ὡς ἀπάνθρωπος, ὡς ἀμφοσθητοῦσα διὰ τῶν δογμάτων αὐτῆς τὰ καθιερωμένα θρησκευτικὰ ἢ κοινωνικὰ δόγματα τῆς φιλανθρωπίας.

Ἡ τε θρησκευτικὴ καὶ ἡ κοινωνικὴ ἠθικὴ παραγγέλλουσιν ἔκπαλαι τὴν ἐλεημοσύνην, ἀλλ' ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία διδάσκει, ὅτι αὕτη δύναται νὰ καταστῇ ἐπιβλαβὴς τῇ κοινωνίᾳ ὡς θεσμὸς τοῦ κράτους, παρέχουσα εὐρὺ στάδιον εἰς τοὺς φυγοπόνους καὶ τοὺς ἀέργους. Εἶνε διὰ τοῦτο ἄσπλαγχνος καὶ ἀνήθικος; ὡς ἐπιστήμη διδάσκει, ὅτι ἕκαστος ἀνθρώπος δέον νὰ ἀναθέτῃ τὴν συντήρησιν ἑαυτοῦ εἰς τὴν ἰδίαν ἐργασίαν, εἰς τὴν αὐτοβοήθειαν Ὁ ἐργαζόμενος, καὶ ἠθικῶς, καὶ πνευματικῶς, καὶ σωματικῶς εὐεκτεῖ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν Ἡ ἐργασία εἶνε ἀφετηρία τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς κοινωνικῆς ὑγείας. Τοῦτο διδάσκει ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία· καταδικάζει ἄρα τοὺς κοινωνικοὺς ἐκείνους θεσμούς, οἵτινες δύνανται νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῆς ἀργίας καὶ τῆς φηγοπονίας.

Ἄλλὰ δὲν συμπεραίνεται ἐκ τούτου, ὅτι ἐπιτάσσει τὴν ἄσπλαγχνίαν, προσβάλλουσα τὴν ἐλεημοσύνην ὡς θεσμόν. Τοῦναντίον δι' ὄλων τῶν θεωριῶν αὐτῆς καὶ τῶν διδαγμάτων, ἐμμέσως ἢ ἀμέσως, ὑποδεικνύει τὴν ἀρχὴν τῆς συμπράξεως ὡς τὸ ἀσφαλέστατον τῶν κοινωνικῶν θεμελιῶν, ἄρα τῆς τε ἠθικῆς καὶ τῆς ὑλικῆς τῶν λαῶν εὐημερίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΩΔΕΚΑΤΟΝ

Σημασία καὶ χρησιμότης τῆς Πολιτικῆς
Οἰκονομίας.

Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία σκοπὸν προτίθεται νὰ καταστήσῃ ὅσον τὸ δυνατὸν εὐχερεστέραν τὴν κοινωνικὴν εὐημερίαν. Ἀποστολὴ τοιαύτη βεβαίως δὲν εἶνε ἀναξία λόγου· διαφέρει τὰ σπουδαιότατα τῶν συμπεφόντων τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Ὡς πρρατηρεῖ ὁ *Laveleye*,¹ ὁ ἰατρὸς ὑποχρεῖται νὰ γινώσκῃ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, νὰ καθορίζῃ τὰς νόσους αὐτοῦ, νὰ διαγράψῃ τὰ φάρμακα, ὡς καὶ τὴν ὑγιεινὴν διαίταν. Τοῦτο δ' ἐπίσης πρέπει νὰ πράξῃ καὶ ὁ Οἰκονομολόγος διὰ τὸ κοινωνικὸν σῶμα. Πρέπει νὰ γινώσκῃ κατὰ τὸ ἐνὸν τὸν ὀργανισμὸν αὐτοῦ, τὴν λειτουργίαν, τοὺς νόμους, καθ' οὓς αὕτη διεξάγεται. Ἐν τοιαύτῃ ἐκ τῶν προτέρων γινώσκει δύναται νὰ ἐπιτελέσῃ τὴν ἀποστολὴν του.

Τοιαύτη οὖσα ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία εἶνε ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων κοινωνικῶν ἐπιστημῶν, διαφέρουσα οὐ μόνον τοὺς ἐξ ἐπαγγέλματος ἀφοσιουμένους εἰς αὐτήν, ἀλλὰ καὶ πάσας τὰς κοινωνικὰς τάξεις.

Ἡ πρώτη φροντίς καὶ ἡ πρώτη ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου, ἐν οἰαδῆποτε περιόδῳ τοῦ βίου αὐτοῦ, ἐν οἰαδῆποτε ἡλικίᾳ καὶ κοινωνικῇ τάξει, εἶνε ἡ θεραπεία τῶν σωματικῶν χρειῶν. Αἱ χρειῆαι τοῦ σαρκίου εἶνε αἱ ἐπιτακτικώταται τῶν χρειῶν. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται ὁ πλοῦτος. Μόνον δι' αὐτοῦ ἐπιτυγχάνεται τὸ ζητούμενον. Ἡ παραγωγὴ δὲ καὶ ἡ διανομὴ τοῦ πλοῦτου εἶνε τὸ μέλημα καὶ τὸ ἀντικείμενον τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας.

Ἀλλὰ ἡ ἐπιστήμη αὕτη δὲν εἶνε μυστικὴ Ἀλχημεία τῆς παραγωγῆς τοῦ πλοῦτου. Δὲν ἀρκεῖ μόνον ἡ γνῶσις αὐτῆς, τῶν διεπόντων νόμων, πρὸς παραγωγὴν τῶν χρησίμων εἰς τὸν βίον πραγμάτων. Πρώτιστος ὅρος τῆς παραγωγῆς ἦτο καὶ ἔσται ἡ ἐργασία καὶ ἡ σκόπιμος αὐτῆς διεξαγωγὴ.

1 *Eléments d'Economie politique.*

Οὐχ ἦττον, ἢ ἐπιστήμη αὐτή, εἰ καὶ δὲν παράγει ἀμέσως τὸν πλοῦτον, συντελεῖ ὅμως εἰς τὴν παραγωγὴν. Ἐκ τῶν διδαγμάτων αὐτῆς ἀρύεται τὸ ἀνθρώπινον γένος τὸ κεφάλαιον τῶν οικονομικῶν γνώσεων αὐτοῦ. Ἀείποτε ὑπῆρξαν ἀνεγνωρισμένοι, ἔστω καὶ ἀμυδρῶς, οἰκονομικοὶ νόμοι, κρατοῦντες ἐν τῇ λειτουργίᾳ τοῦ πλούτου. Ἦτο ἄγνωστος ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη, ἀλλ' ὑφίστατο ἡ οἰκονομικὴ τέχνη.

Ἐπιβάλλεται ἄρα παντὶ ἀνθρώπῳ ἢ γυνῶσις τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας. Ἐν πολλοῖς θέλει διεξαγάγῃ τὸ ἔργον αὐτοῦ μετὰ συνειδήσεως καὶ διακρίσεως· δὲν θέλει πλανηθῆ. Παντός οἰκονομικοῦ φαινομένου θέλει γινώσκῃ τὸν λόγον καὶ τὰ γενεσιουργὰ αἴτια. Τὰ φαινόμενα τῆς παραγωγῆς, τῆς κυκλοφορίας, τῆς διανομῆς καὶ τῆς κατανάλωσews τοῦ πλούτου δὲν θέλουσιν εἶναι ἀπόρητα, ἀκατάληπτα, προκαλοῦντα ἐν οὐ δέοντι τὴν ἀγανάκτησιν αὐτοῦ, τὴν ὀργήν. Ἐμβαθύνων εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς ἐπιστήμης θέλει γινώσκῃ τὰ αἴτια τῆς μείζονος ἢ τῆς ἐλάσσονος παραγωγῆς κατὰ χρόνον καὶ τόπον, τὰ πλεονεκτήματα καὶ τὰ μειονεκτήματα τῆς γεωργίας, βιομηχανίας καὶ ἐμπορίας. Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία θέλει διδάξῃ τὰ αἴτια τῆς αὐξήσεως καὶ ἐλαττώσεως τοῦ πλούτου, ἄρα τὰ αἴτια τῆς αὐξήσεως καὶ ἐλαττώσεως τῶν κερδῶν, τῶν μισθῶν, τοῦ εἰσοδήματος. Οὕτως ὁ γινώσκων τοὺς νόμους αὐτῆς δὲν ἀποθαρρύνεται ἐν τῇ ἀποτυχίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῇ ἐπιτυχίᾳ δὲν καταλαμβάνεται ἐξ ὑπερφοροσύνης.

Ἄλλὰ μείζονα ἐξοῦσιν ὠφέλειαν ἐκ τῶν διδαγμάτων τῆς ἐπιστήμης ταύτης ὁ πολιτικὸς ἀνὴρ καὶ ὁ νομοθέτης. Κατανοοῦσιν εὐχερῶς οὗτοι ὅποια οἰκονομικὴ νομοθεσία τυγχάνει προσφεστέρα ἐν ταύτῃ ἢ ἐκείνη τῇ χώρᾳ· ὅποιον φορολογικὸν σύστημα κρεῖττον προσαρμόζεται· κατὰ τίνας ἀρχὰς θέλουσι κανονισθῆ προσφορώτερον τὰ τῆς νομισματικῆς κυκλοφορίας, τὰ τῆς οἰκονομικῆς πίστεως. Θέλουσι σκεφθῆ καὶ ἀποφασίση περὶ τοῦ κρεῖττονος συστήματος ἐν τῇ παραγωγῇ καὶ κυκλοφορίᾳ τῶν προϊόντων, τοῦ τῆς ἐλευθέρως ἐμπορίας, ἢ τοῦ τῆς προστασίας. Συλλήβδην περὶ πασῶν τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων, περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐθνικῆς ἐργασίας θέλουσιν ἀποφασίση τὰ κράτιστα καὶ τὰ μάλλον εἰς τὸν τόπον συμφέροντα.

Ὡς προσφυῶς παρατηρεῖ συγγραφεὺς τις ¹, ψευδῆς ἀστρονομικὴ θεω-

1) *Baudrillard Manuel d'Economie politique.*

ρία δὲν κωλύει τὴν γῆν νὰ κινῆται περὶ τὸν ἄξονά της, τὸ δὲ σύμπαν ν' ἀκολουθῆ τὴν ἀπ' αἰῶνων πορείαν αὐτοῦ. Ὁ ἱστορικὸς δύναται ν' ἀστοχῆ ἐν τῇ ἐκτιμῆσει τῶν αἰτίων τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς παρακμῆς τῶν λαῶν, ἀλλὰ ψευδῆς θεωρία περὶ τῆς παραγωγῆς τοῦ πλοῦτου, περὶ οικονομικῆς πίστεως, περὶ φορολογίας, περὶ ἐμπορίας, δύναται νὰ προκαλέσῃ φοβεράς συνεπειάς, νὰ περιαγάγῃ λαὸν ὀλόκληρον εἰς ὄλεθρον. Αἱ οικονομικαὶ κρίσεις καὶ καταστροφαὶ εἶνε συνήθως προάγγελοι κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν κρίσεων καὶ καταστροφῶν. Ἡ διοικήσεις ἔθνους τινὸς δὲν ἀπαιτεῖ μόνον προσωπικὴν εὐφύϊαν· πρωτίστως ἀπαιτεῖται γνῶσις βαθεῖα κατὰ τε θεωρίαν καὶ κατὰ πράξιν τῶν οικονομικῶν νόμων καὶ φαινομένων.

Ἐν ἔτει 1810, ἐπὶ τῆς ἀκμῆς ἔτι τοῦ Ναπολέοντος, ἐρρήθη: « Ὑπάρχει μονάρχης ἐξίσου ἰσχυρὸς ὡς ὁ Ναπολέων· οὗτος εἶνε ὁ Ἀδάμ Σμίθ. » Οἱ μέγιστοι τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῶν νεωτέρων χρόνων εἶνε οἱ ἐπιτυχόντες ἐν τῇ οικονομικῇ αὐτῶν ἐνεργείᾳ. Οὗτοι ἐγένοντο εἰσηγηταὶ τελεσφόρων οικονομικῶν μεταρρυθμίσεων.

Ὁ πολιτικὸς ἀνὴρ, ὡς Οἰκονομολόγος, δὲν πρέπει νὰ γινώσκῃ μόνον τὰ ἐπιστημονικὰ δεδομένα, ἀλλὰ πρωτίστως νὰ ἔχῃ ὀρθὸν νοῦν, προσήκουσαν ἐκτίμησιν καὶ χρησιμοποίησιν πάντων τούτων. Τοιοῦτος ὢν, καθίσταται ψυχρὸς καὶ ἀμερόληπτος ἐκτιμητῆς, βλέπων τὰ πράγματα ὡς εἶνε καὶ οὐχὶ ὡς πρέπει νὰ ᾔη· πειθόμενος μεταβάλλει γνώμην, δὲν ἐμμένει εἰς τὴν ἀρχικὴν. Παράδειγμα ἀξιόμιμητον παρέχει πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ Ροβέρτος Πήλ, ἀποδεξάμενος κατόπιν μακρῶν ἀγῶνων τὰ ἐλεύθερα οικονομικὰ δόγματα τῶν περὶ τὸν Ριχάρδον Κόβδεν.

Ὁ Οἰκονομολόγος πρέπει νὰ ᾔη ἀνώτερος τῶν κοινῶν προλήψεων. Τὸ πολὺ πλῆθος ἐθίζεται εἰς τὸ καθεστῶς, τὰ παραδοθέντα, καλοῦν αὐτὰ πείραν, ὀρθὸν νοῦν. Ἄλλ' ἡ ἐπιστήμη εἶνε ἀνωτέρα αὐτῶν.

Πλέον ἢ ἀπαξ ἡ ἐπιστήμη, ὑφισταμένη τὴν ἐπίδρασιν κοινῶν προλήψεων ἢ συμφερόντων, διεμαρτυρήθη κατ' ἀγαθῶν οικονομικῶν θεσμῶν, πολλάκις δὲ καὶ κατὰ παντὸς νεωτερισμοῦ. Οὕτως ἀπεφάνθη κατὰ τοῦ συστήματος τῶν μηχανῶν, κατὰ τῆς ἐλευθέρας συναλλαγῆς, κατὰ τῆς ἰδιοκτησίας ἐπὶ τέλους, κατὰ πλειστων οικονομικῶν μεταρρυθμίσεων καὶ ἐφευρέσεων, βλέπουσα τὴν ζημίαν ὀλίγων, τυφλώττουσα δὲ πρὸς τὸ ὄφελος τῶν πολλῶν. Ὁ ἀληθὴς Οἰκονομολόγος δὲν θέλει

ὀρρωδῆση ἐκ τούτου. Ἐχων ὑπ' ὄψει τὸ κοινὸν συμφέρον, θέλει προβῆ εἰς τὸ μεταρρυθμιστικὸν ἔργον.

Μεγάλαι πρόοδοι, κοινωνικαί, πολιτικαί, οικονομικαί συνετελέσθησαν κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ὑπὸ τοὺς οἰωνοὺς τῆς οικονομικῆς ἐπιστήμης, ἄξιαί τῆς ἰδιαίτερας ἐκτιμῆσεως καὶ μνείας τῆς ἱστορίας. Ὁ Γλάδστων, καταδεικνύων πρό τινων ἐτῶν τὰ μεγάλα ἔργα τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον, παρέρχεται ἐν σιγῇ τὰ πολεμικὰ κατορθώματα καὶ περιορίζεται εἰς δύο μόνον γεγονότα : τὴν νέαν οικονομικὴν πολιτικὴν, ἐρειδομένην ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τῆς ἐλευθέρως συναλλαγῆς καὶ τὴν ἐν ἔτει 1861 ἱδρυσιν τῶν ταχυδρομικῶν ταμειουτηρίων. Ταῦτα δ' ἀναντιρρήτως ὀφείλονται εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῶν ἰδεῶν τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας.)

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΒΕΒΑΙΕΙΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Οικονομικαὶ περίοδοι ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἀνθρώπινου γένους.

Ὁ ἄνθρωπος ἔχει χρείας, πρὸς ὧν τὴν θεραπείαν, μὴ ἐπαρκούσης τῆς φύσεως, δεῖον νὰ ἐργασθῆ.

Ἡ ἀνάγκη ἄρα τῆς ἐργασίας ἀναπτύσσεται ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ ἀνθρώπινου βίου, σὺν αὐτῇ δὲ καὶ ἡ τῆς ἀποταμιεύσεως, ἕνεκα τῆς περὶ τοῦ μέλλοντος προνοίας.

Οὕτως ἐκδηλοῦται ἡ πρώτη οικονομικὴ ἐνέργεια, στοιχειώδης μὲν, ἀλλὰ καθισταμένη μία τῶν συνθηκῶν τῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς συντηρήσεως τῶν ἀνθρώπων.

Ἐκαστος λαός, ἀπόσπασμα ὧν καὶ μέλος τῆς μεγάλης ἀνθρωπίνης οικογενείας, οὕτως ἄρχεται τῆς οικονομικῆς δράσεως. Ἀλλὰ, προϊόντος τοῦ χρόνου, ἐπέρχεται διάφορος ἡ ἐξέλιξις, ὑφισταμένη τὴν ἐπίδρασιν τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου, φυσικῶν καὶ κοινωνικῶν συνθηκῶν.

Πᾶσα ἱστορικὴ περίοδος παρουσιάζει ἰδίαν οικονομικὴν φυσιογνωμίαν. Δυσχερὲς ἐν τούτοις νὰ ὀρισθῆ, ὅποια ἦτο ἀκριβῶς ἡ πρώτη.

Ἐκ τῶν εἰδήσεων, ἃς ἔχομεν περὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν τῇ πρωτογόνῳ αὐτῶν καταστάσει, συμπεραίνομεν ὅτι οὗτοι ἦσαν φυτοφάγοι. Πολλοὶ ἰσχυρίζονται, ὅτι ἡ φυτοφαγία εἶνε τροφή, φυσικωτέρα τῆς κρεωφαγίας. Κατ' ἀρχὴν βεβαίως δὲν εἶνε ἀδιάφορον τοῦτο εἰς τὴν οικονομικὴν. Ἄλλ' οὐ τοῦ παρόντος τὸ ζήτημα.

Ἡ χρῆσις τοῦ πυρὸς πρὸς θεραπείαν τῶν ἀνθρωπίνων χρειῶν (τροφῆς, θερμάνσεως), ἀποτελεῖ σπουδαῖον σταθμὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἀλλ' ἅμα καὶ ἐν τῇ Οἰκονομικῇ (Προμηθεύς).

Ἐν τῇ ἐπικοινωνίᾳ τῶν διαφόρων φυλῶν, ἣτις διεξάγεται ὅτε μὲν διὰ τοῦ πολέμου, ὅτε δὲ διὰ τῆς εἰρηνικῆς συνεννοήσεως, ἐφευρίσκονται νέοι τρόποι καὶ τέχναι πρὸς θεραπείαν τῶν χρειῶν, σημαίνονται ἄρα διάφοροι φάσεις ἐν τῇ οἰκονομικῇ ἐξελιξεί τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Τούτων κυριώταται εἶνε αἱ ἀκόλουθοι :

Α) ΘΗΡΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

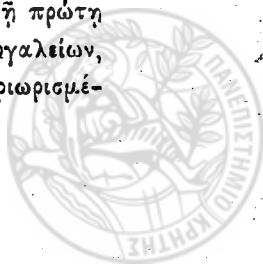
Κατ' αὐτὴν ὁ ἄνθρωπος ζῆ ἐκ τῆς θήρας ἐπὶ τε τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης. Διάγει συνήθως ἐν τοῖς δάσειν, ἢ παρὰ τὰς ὄχθας τῶν λιμνῶν καὶ τῶν θαλασσῶν. Περίοδος ἀγρίου ἀγῶνος, ὃν διεξάγει διὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ διατιθεμένων ἀτελῶν μέσων ἀμύνης καὶ προσβολῆς κατὰ τῶν δυνάμεων τῆς φύσεως, τῶν ἀγρίων θηρίων καὶ τῶν ὁμοίων αὐτῷ ὄντων. Ὁ ἄνθρωπος, ἐκ τοῦ ἀγῶνος, καθίσταται ἀγριώτερος τοῦ εἰρηνικοῦ φυτοφάγου, ἀλλ' ἐν τῇ φυσικῇ αὐτοῦ ἐνισχύσει ὑπολανθάνουσι καὶ ὑποθάλλονται τὰ σπέρματα τῆς μετὰ ταῦτα κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἐνεργείας καὶ ζωῆς.

Ἦδη καθίσταται κοινωνικώτερος, ὀργανοῦται εἰς ομάδας, ἐπιδιωκούσας τὸν αὐτὸν σκοπὸν, κατανοεῖ τὴν ἀνάγκην τῆς συμπράξεως.

Ἡ παραγωγὴ χρησιμεύει πρὸς θεραπείαν τῶν χρειῶν, ἀλλὰ τούτων σὺν τῷ χρόνῳ πολλαπλασιάζομένων, ἐκδηλοῦται ἡ ἀνάγκη βιομηχανικωτέρας παραγωγῆς, πρὸς δὲ καὶ ἀποταμιεύσεως. Γίνεται τὸ πρῶτον χρῆσις τοῦ ἄλατος πρὸς συντήρησιν τῶν ἀποταμιευομένων διὰ τὰς χρείας τοῦ μέλλοντος ζῶν.

Ἡ χρῆσις τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ ἄλατος, ἢ σὺν τῷ χρόνῳ ἐπερχομένη περιβολὴ τοῦ σώματος ἐκ τῆς δόρας τῶν φονευομένων θηρίων, ἢ κατασκευὴ κατοικίας, θεραπευοῦσης τὰς στοιχειωδεστάτας τῶν χρειῶν, εἶνε ἐκ τῶν πρώτων ἐκδηλώσεων τῆς ἀνθρωπίνης βιομηχανίας.

Πρὸς τοῦτο γεννᾶται τὸ κεφάλαιον, ἀποτελούμενον ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ μορφῇ ἐκ τῶν θηρευτικῶν καὶ λοιπῶν βιωφελῶν ἐργαλείων, ἅτινα κατασκευάζει ὁ ἄνθρωπος πρὸς συμπλήρωσιν τῶν περιωρισμέ-

ων αὐτοῦ σωματικῶν δυνάμεων. Δι' αὐτῶν ἡ οἰκονομικὴ δύναμις τοῦ πολλαπλασιάζεται.

Τὰ ἐργαλεῖα ταῦτα εἶνε ξύλινα, ἀλλ' ἰδίᾳ λίθινα ὡς στερεώτερα (λιθινὴ ἐποχὴ). Ἐκαστος κατασκευάζει τὸ ἐργαλεῖον αὐτοῦ. Πάντες οἱ ἄνθρωποι εἶνε ἴσοι· οὐδεὶς δούλος. Ἀρχεται ἤδη ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων.

Ἀντικείμενα τῆς πρώτης παραγωγῆς εἶνε καρποὶ τῆς γῆς, ζῶα ξηρᾶς καὶ θαλάσσης. Ἡ δὲ ιδιοκτησία ὑφίσταται ἐπὶ τῶν κινητῶν μόνον πραγμάτων.

Θεραπευμένων προσφύεστερον τῶν χρειῶν, ὁ πληθυσμὸς αὐξάνεται· μᾶλλον ἢ ἐν τῇ προτέρᾳ περιόδῳ. Ἀλλὰ πολιτισμὸς δὲν ὑφίσταται. Πλάνης ὑφίσταται βίος καὶ ἀλληλομαχία.

B) ΠΟΙΜΕΝΙΚΗ ἢ ΝΟΜΑΔΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Ὁ ἄνθρωπος ἤδη καθίσταται μονιμώτερος, κατανῶν ἔτι μᾶλλον τὴν ἀνάγκην τῆς οἰκογενείας. Ἀποζῆ ἰδίᾳ ἐκ τῆς κτηνοτροφίας. Τὸ θηρίον ἐξημεροῦται, καθιστάμενον ὑπηρετικὸν τῶν χρειῶν αὐτοῦ. Ὁ κοινωνικὸς βίος ἐκδηλοῦται πληρέστερον.

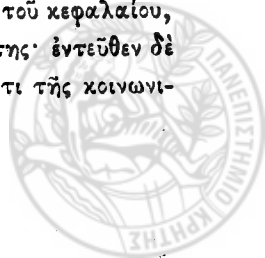
Ἡ ἐργασία διοργανοῦται σκοπιμώτερον, μεταξὺ φύσεως καὶ ἀνθρώπου ἀναπτύσσεται συμμαχία πρὸς παραγωγὴν. Μειζων δ' εἶνε ἡ ἐπίδρασις τούτου ἐπ' ἐκείνης.

Τὸ κτήνος δὲν εἶνε μόνον ἀντικείμενον τροφῆς, ἀλλὰ καὶ συνεργασίας, ἐπικουρικόν. Ἀποτελεῖ μέρος τοῦ κεφαλαίου, εἶνε ἀντικείμενον κτήσεως.

Ἡ ἐγγεῖος κτήσις εἶνε κοινὴ, ἀνήκουσα ἐξ ἀδιαιρέτου εἰς τὴν μεγάλην οἰκογένειαν, τὴν κοινότητα, καὶ ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ εἰς τὴν φυλὴν, μεταβάλλουσαν αὐτὴν κατὰ τὰς ὥρας τοῦ ἔτους.

Χαρακτῆρ τῶν λαῶν τῆς περιόδου ταύτης εἶνε ὁ νομαδικὸς βίος, ἡ ἐκουσία ἢ ἡ καταναγκαστικὴ μετάβασις αὐτῶν ἀπὸ χώρας εἰς χώραν.

Ἀποτελουμένου πληρέστερον ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ τοῦ κεφαλαίου, ἐν τῇ λειτουργίᾳ αὐτοῦ καὶ τῇ διανομῇ ἐπέρχεται ἀνισότης· ἐντεῦθεν δὲ ὁ πλοῦτος καὶ ἡ πενία. Ἐν τῷ προηγουμένῳ καθεστῶτι τῆς κοινωνι-

κῆς ἰσότητος δὲν ὑφίστατο δουλεία, ἀλλ' ἤδη ἄρχεται ἀναπτυσσομένη καὶ καθιερωμένη ὡς κοινωνικὸς θεσμὸς, ἐπὶ τέλους *θεία τάξις*. Τὰ ἰσχυρότερα ὄντα, ἄτομα ἢ λαοί, ὑποτάσσουσι τὰ ἀσθενέστερα, ἀρπάζουσι τὰς κτήσεις αὐτῶν, καθισταμένων ὑπηρετικῶν.

Οὐχ ἥττον πολιτισμὸς τις ἄρχεται ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ· καταστέλλονται πῶς τὰ ἄγρια ἔνστικτα. Ὁργανοῦται κοινωνικὸς καὶ πολιτικὸς βίος (πατριαρχικὴ οἰκογένεια ἐν εὐρείᾳ πολιτικῇ σημασίᾳ).

Ὁ οἰκονομικὸς βίος ὀργανοῦται ἐπίσης, ὑφιστάμενος μείζον τὴν ἀρχὴν τῆς ἐνότητος καὶ τῆς κοινοπραξίας. Ἡ παραγωγὴ καθίσταται οἰκογενειακὴ, μᾶλλον εἶνε κατὰδηλος ἢ ἀνάγκη τῆς ἀποταμιεύσεως καὶ τὰ αὐτῇ ἐπακόλουθα. Ἀναπτύσσεται ἐπίσης ἐν ταῖς σχέσεσι τῶν ἀνθρώπων ἡ ἀνταλλαγὴ, μεταβλητικὴ, ἀεζαμένη ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν, τῷ τὰ μὲν πλείω, τὰ δ' ἐλάττω ἔχειν τοὺς ἀνθρώπους¹.

Τὴν οἰκονομικὴν ταύτην ἀνάπτυξιν παρακολουθεῖ πολιτικὴ πρόοδος. τὰ ἦθη ἐξημεροῦνται, ἀναπτύσσεται τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα, αἰρεται δὲ πρὸς τὸν ἐξω τῶν αἰσθήσεων, πρὸς ἰδανικὸν τινα κόσμον, ἢ φαντασίαν. Ὁ ἄνθρωπος καθίσταται κοινωνικώτερος. Ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ εὐρίσκουσι τὴν πρώτην ἀφετηρίαν θεμελιώδεις θεσμοί, προσηκόντως ἐξασφαλιζόμενοι (ἰδιοκτησία, οἰκογένεια, κληρονομία) τὴν πολυανδρίαν διαδέχεται ἡ πολυγυνία. Ὁ ἄνθρωπος λαμβάνει μείζονα καὶ εὐρύτεραν ἑαυτοῦ συνείδησιν.

Γ) ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Ἐφέστιος ἦρως καὶ εὐεργέτης τῆς περιόδου ταύτης εἶνε ὁ *Τριπτόλεμος*. Ἡ ἀνθρωπίνη κοινωνία, μετὰ τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ ἄλατος, χρησιμοποιοεῖ τὸν σῖτον, προβαίνουσα ἤδη ἐν περαιτέρω βῆμα πρὸς τὸν πολιτισμὸν. Μεγάλῃ σημαίνεται οἰκονομικὴ πρόοδος διὰ τῆς καλλιεργίας τοῦ σίτου, τῆς ἀμπέλου, τῆς ἐλαίας. Εἶνε τὰ σύμβολα τῆς εἰρήνης καὶ τῆς εὐνομίας, ἰερά δῶρα τῶν θεῶν, τοῦ Τριπτολέμου, τοῦ Διονύσου, τῆς Ἀθηνᾶς.

Τότε κατὰ πρῶτον πραγματοποιεῖται ἡ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου κατάκτη-

¹ Ἀριστοτ. Πολιτικά Α'. 3.

σις καὶ χρησιμοποίησις τῆς γῆς. Ὁ βίος καθίσταται μονιμώτερος· ἡ ἰδιωτικὴ κτῆσις ἀπὸ κοινοτικῆς οἰκογενειακῆ. Διὰ τῆς κρείττονος καλλιεργίας τῆς γῆς τὰ εἶδη τῆς παραγωγῆς αὐτῆς πολλαπλασιάζονται.

Ἡ μονιμότης τῆς κατοικίας δημιουργεῖ ἀλληλεγγύην μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ ἐδάφους· νοεῖται ἤδη ἡ πατρις καὶ τὰ παρακόλουθα αἰσθήματα· ὁ οἰκονομικὸς βίος ρυθμιζέται σκοπιμώτερον, ἀποτελεῖται δὲ πολιτεία καὶ ἔννομος τάξις.

Ἡ γεωργικὴ κοινωνία παρίσθησι τὸν τύπον τῆς ἡμερότητος. Πολλαπλασιάζονται μὲν αἱ χρεῖαι, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐργασία ἐκδηλοῦται ζωηροτέρα.

Ἐν τῇ παραγωγῇ τῶν προϊόντων τῆς φύσεως συμπράττει καὶ ἡ τέχνη. Ἄλλ' ἡ κατανάλωσις ὑπερβαίνει τὰς ἀξιώσεις τῶν ἀτομικῶν χρεῶν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ἀνταλλαγὴ ἐπεκτείνεται εἰς εὐρύτερον κύκλον, τὸ πρῶτον ἐντός, εἶτα δ' ἐκτός γεωγραφικῆς τινος περιφερείας.

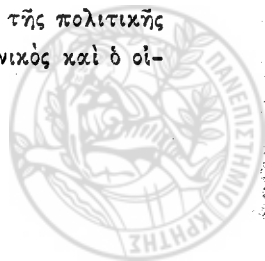
Ἡ κατὰ τὴν προτέραν περίοδον γεννηθεῖσα δουλεία καθίσταται ἤδη θεμελιώδης κοινωνικὸς θεσμός· ἐκπροσωπεῖ οἰκονομικὴν ἰδιάζουσαν σημασίαν.

Ἡ κοινωνία ἀποτελεῖται ἐξ ἐλευθέρων καὶ δούλων, τὸ μὲν ἐκ κατακτήσεως, τὸ δὲ ἐξ ἀνταγωνισμοῦ καὶ ἐπικρατήσεως σὺν τῷ χρόνῳ τῶν ἰσχυροτέρων ἐπὶ τῶν ἀσθενεστέρων.

Ἡ σύστασις τῆς δουλείας προέρχεται οὐ μόνον ἐξ ἀναπτυσσομένης φιλανθρωπίας, ἀλλὰ καὶ ἐξ οἰκονομικοῦ ὑπολογισμοῦ. Πρότερον ὁ ἥττώμενος ἐφρονεῦετο, ἤδη γίνεται οἰκέτης. Ἐχει ἡ δουλεία καὶ τὰ ἀγαθὰ αὐτῆς. Οἱ κύριοι, οἱ μὴ ἐργαζόμενοι σωματικῶς πρὸς συντήρησιν, ἐπιδίδονται εἰς τὴν θεραπείαν εὐγενεστέρου σκοποῦ, εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος.

Δ) ΕΜΠΟΡΟΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Ἦδη ἡ ἐργασία καὶ ἡ αὐτῇ ἐπομένῃ κατάκτησις τοῦ φυσικοῦ κόσμου ὑπὸ τοῦ ἠθικοῦ, ἀναγνωρίζεται θεμελιώδης ἀρχὴ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, ἐπὶ τὸ τελειότερον δ' ὀργανοῦται ὁ τε κοινωνικὸς καὶ ὁ οἰκονομικὸς βίος τῶν λαῶν.

Τότε κατὰ πρῶτον σχηματίζονται πόλεις, κέντρα ἀνθρώπων, πολλαχόθεν συνεροχόμενων πρὸς ἐπιδιώξιν κοινού σκοποῦ. Ὁ βίος καθίσταται ἀνησυχώτερος, ἀπόλλυσι δὲ τὸν ἥμερον χαρρακτῆρα τῆς γεωργικῆς περιόδου.

Ἡ ἀνάγκη τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων ἐκδηλοῦται κατ' ἐξοχὴν ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ. Ἀποτελεῖται ἡ κοινωνικὴ διαίρεσις τῶν ἀξέων, θεραπευούσης ἐκάστης ὠρισμένον κλάδον ἐργασίας καὶ παραγωγῆς, ἀναπτύσσεται δὲ παραλλήλως ἡ τέχνη καὶ τὰ ἀγαθὰ αὐτῇ ἐπακόλουθα.

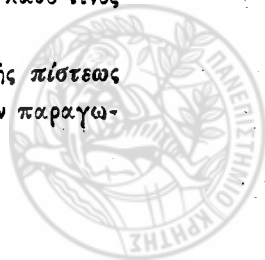
Ἐκ τοῦ διὰ τῆς τέχνης πολλαπλασιασμοῦ τῶν προϊόντων καὶ τῆς μεταφορᾶς αὐτῶν ἀπὸ χώρας εἰς χώραν προάγεται ἡ ἐμπορία. Δι' αὐτῆς ἀπόλλυσιν ἡ παραγωγή τὸν τοπικὸν χαρακτῆρα καὶ λαμβάνει διεθνή σημασίαν, σκοποῦσα τὴν θεραπείαν τῶν χρειῶν, οὐ μόνον τῶν ἐν ὠρισμένη γεωγραφικῇ περιφερείᾳ βιούντων ἀνθρώπων, ἀλλ' ὅλου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Κατὰ πρῶτον ἡ ἀνταλλαγὴ διεξάγεται εἰς εἶδος. Ἄλλὰ τοῦτο εἶνε δυσχερές. Τοῦτου ἕνεκα ἔνωρις εὐρέθη μέτρον, χρησιμεῖον εἰς παράστασιν τῆς ἀξίας τῶν ἀνταλλασσομένων πραγμάτων (βοῦς, σῖτος, ἄλας, τέιον κτλ.). ἡ ἀνταλλαγὴ διευκολύνεται, ἀλλὰ καὶ οὕτω διεξαγομένη, ἀποδεικνύεται σὺν τῷ χρόνῳ ἀνεπαρκῆς. Ἐντεῦθεν ἡ ἀνάγκη καθορισμοῦ προσφορωτέρου ἀνταλλακτικοῦ ὄργανου, παγκοσμιωτέρου. Τοιοῦτο θεωρεῖται τὸ μέταλλον, ἅτε μᾶλλον στερεὸν καὶ προσφυές πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ἀνθρωπίνης ἐπικοινωνίας καὶ συναλλαγῆς.

Διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ νομίσματος ἡ παραγωγή (γεωργικὴ, βιομηχανικὴ), ὁ πλοῦτος ἐν γένει λαμβάνει τεραστίαν ἀνάπτυξιν. Ὁ πολιτισμὸς προβαίνει, συντελεῖται οὐ μόνον ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν προϊόντων, ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν γνώσεων, τῶν ιδεῶν, τῶν ἐπιστημῶν, τῶν τεχνῶν, αἱ κοινωνικαὶ σχέσεις εὐρύνονται, καθίσταται δὲ καθολικώτερα ἡ ἀνθρωπίνη ιδέα.

Ἡ οἰκονομικὴ δραστηριότης τῶν λαῶν προβαίνει, ἀναπτυσσομένη ἐπὶ εὐρυτέρου ἐδάφους παγκοσμίου δράσεως· τὰ περιωρισμένα λαοῦ τινος συμφέροντα ὑποχωροῦσιν εἰς τὰ καθολικά.

Μέγα γεγονός τῆς περιόδου ταύτης εἶνε ἡ εἰσαγωγὴ τῆς πίστεως ἐν ταῖς οἰκονομικαῖς σχέσεσιν. Αὕτη ἐνισχύει οὐ μόνον τὴν παραγω-

γικήν τῶν ἀνθρώπων ἐργασίαν, ἀλλά καί τήν σύσφιγξιν τῶν ἀμοιβαίων συμφερόντων.

Ἄλλ' ἰδίᾳ ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς περιόδου ταύτης ἡ δύναμις τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ ἡ εἰσαγωγή τῶν ἐφευρέσεων αὐτῶν καὶ ἀνακαλύψεων εἰς τὰς τέχνας τοῦ βίου. Ἡ τε διὰ ξηρᾶς καὶ ἡ διὰ θαλάσσης ἐπικοινωνία προάγονται τεραστίως· αἱ δυνάμεις τῶν λαῶν πολλαπλασιάζονται, ὁ πλοῦτος ἐπίσης καὶ σὺν αὐτῷ ἡ ἀνθρωπίνη ἠθικότης, ἡ ὕλική εὐημερία, ἡ πνευματικὴ πρόοδος, ἡ πολιτικὴ ὀργάνωσις.

Παρατηρητέον ἐπίσης, ὅτι ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ οικονομικῇ περιόδῳ, τῇ καθ' ἡμᾶς, ἀνεγνωρίσθη ὑπὲρ τὰς προηγουμένας ἡ ἐν τῷ βίῳ σημασία καὶ σπουδαιότης τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰδιοκτησίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

**Ἡ Ἐπιστήμη τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας
ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτῆς ἐξελίξει.**

Καθ' ὅλας αὐτοῦ τὰς γενεὰς ὁ ἄνθρωπος, μόλις ἤρξατο ἐρευνᾶν περὶ τῆς ἀρχῆς, τῆς φύσεως καὶ τῶν αἰτίων τῶν πραγμάτων, ἡσχολήθη καὶ περὶ τοῦ οἰκονομικοῦ προβλήματος. Τίνι τρόπῳ παράγεται ἀφθονώτερον καὶ σκοπιμώτερον ὁ πλοῦτος, πῶς κυκλοφορεῖ, διανέμεται καὶ καταναλίσκεται προσφύεστερον ὑπὲρ τῶν χρεῶν. Ἐν οἰαδῆποτε ἠθικῇ καὶ πνευματικῇ καταστάσει καὶ ἂν διετέλει, τὸ πρόβλημα τοῦτο δὲν διέλαθε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ.

Οὐχ ἤττον ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη ἐμελετήθη βραδύτερον ἐν παραβολῇ πρὸς ἄλλον κύκλον ἀνθρωπίνων ἐρευνῶν. Εἰς τοῦτο συνετέλεσαν βεβαίως ποικίλαι κοινωνικαὶ καὶ ἱστορικαὶ συνθήκαι καὶ περιστάσεις. Δύναται τις δ' εἰπεῖν, ὅτι αὕτη εἶνε ὅλως πλάσμα τῶν νεωτέρων αἰώνων.

Οὐχ ἤττον, παλαιὰ ἢ νέα, εἶνε μία τῶν οὐσιωδεστάτων ἐπιστημῶν. Ἡ γνῶσις ἄρα τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτῆς ἐξελίξεως, ἥτις εἶνε ἅμα καὶ γνῶσις τοῦ οἰκονομικοῦ παρελθόντος τῶν λαῶν, καθίσταται τὰ μάλιστα διαφέρουσα. Ἀμερικανὸς φιλόσοφος ἀπεκάλει τὴν ἱστορίαν τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας βιβλίον ἀγαθὸν καὶ ἐπωφελές, ὅσον οὐδὲ μία τῶν ἱερῶν Βίβλων τῶν γενεῶν τοῦ παρελθόντος. Ὅρθον ἢ μὴ τοῦτο, ἀδιάφορον. Ἄν ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη εἶνε μία τῶν οὐσιωδεστάτων κοινωνικῶν ἐπιστημῶν, ἐπίσης ἡ ἱστορία αὐτῆς παρέχει τὸ ἀνάλογον διαφέρον καὶ τὴν προσήκουσαν διδασκαλίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία ἐν Ἑλλάδι καὶ Ρώμῃ.

Ὡς ἐπιστήμη ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία ἄρχεται τὸ πρῶτον κατανοουμένη ἐν Ἑλλάδι. Τὸ κοινωνικὸν καθεστῶς τῶν ἀνατολικῶν λαῶν, βασιζόμενον ἐπὶ τῆς ἀνισότητος ἀνθρώπων καὶ τάξεων, ἐπὶ τῆς ἐλλείψεως πάσης ἐλευθερίας καὶ οἰκονομικῆς ὀργανώσεως, δὲν ἐπιτρέπει τοῦτο. *Πᾶσα ἡ γῆ βασιλικὴ ἢ ἱερατικὴ.* Ἐννοια πλήρης τῆς ἰδιοκτησίας δὲν ὑφίσταται· ἀναπτύσσεται μὲν ἐνιαχοῦ (Αἴγυπτος, Φοινίκη) ἡ βιομηχανία καὶ ἡ ἐμπορία, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πλήρης οἰκονομικὴ τάξις. Ἑλλείπουσιν ἄρα τὰ κυριώτατα τῶν στοιχείων πρὸς μὀρφωσιν τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης.

Τὸ φαινόμενον τοῦτο ἐκδηλοῦται ὀλιγώτερον ἐν Ἑλλάδι.

Στερούμεθα ἀρτίου ἐπιστημονικοῦ ἑλληνικοῦ συγγράμματος περὶ Πολιτικῆς Οἰκονομίας, ἐξ οὗ ἐπιταί, ὅτι ἡ ἐπιστήμη αὕτη δὲν ἔσχεν οἶκον αἰ ἄλλαι ἀνάπτυξις.

Τοῦτο ὀφείλεται πρωτίστως εἰς τὴν ἀτέλειαν τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς κοινωνίας ἐκείνης.

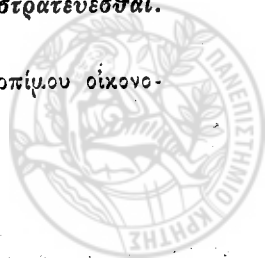
Βεβαίως οἰκονομικοὶ τινες θεσμοὶ τῶν ἑλληνικῶν πολιτειῶν εἶνε ἄξιοι πολλῆς ἐκτιμήσεως, ἰδίᾳ ἡ τῶν Ἀθηνῶν δημοσιονομία, ἀλλ' ἐν συνόλῳ ἡ οἰκονομικὴ αὐτῶν ὀργάνωσις ὑστερεῖ.

Τὰ αἷτια εἶνε πολλά, ἄξια δὲ μνείας ταῦτα :

Ἡ ἐργασία δὲν ἐτιματο· αὕτη ἔθεωρεῖτο ἴδιον ἀνελευθέρων ἀνθρώπων, πρὸς οὐδὲν εὐγενές, εἴτε ἐκ φύσεως, εἴτε ἐκ τύχης ἀξίων. Γεωργία, βιομηχανία, ἐμπορία ἦσαν ἀνελεύθερα ἐπαγγέληματα.

Ἡ πολιτεία ἐξεπροσώπει τὰ συμφέροντα εὐαρίθμων ἀτόμων, ἐλευθέρων καλουμένων, οἵτινες αὐθις ἀπερροφῶντο ἐν πάσῃ ἐνεργείᾳ ὑπ' αὐτῆς. Ἀποστολὴ αὐτῶν ἦτο τὰ πολιτικὰ πράττειν καὶ στρατεύεσθαι. Τὰ λοιπὰ τοῖς μετόικοις καὶ τοῖς δούλοις.

Ὀλιγίσται πόλεις κατενόησαν τὴν σημασίαν τῆς σκοπίμου οἰκονο-

μικῆς ὀργανώσεως, συνδυασμοῦ τινος τῶν σχέσεων πλουσίων καὶ πενήτων. Ἐντεῦθεν οἱ ἀγῶνες αὐτῶν, πληροῦντες τὰ χρονικὰ τῶν ἀρχαίων πολιτειῶν.

Ἐκ τῶν ἀγῶνων τούτων προῆλθε κατ' ἐξοχὴν τὸ ἀποικιακὸν σύστημα τῶν πολιτειῶν ἐκείνων, οὐ γνωστὰ τὰ ποτελέσματα κατὰ τὴν Ἀνατολὴν καὶ Δύσιν. Ἀξία πολλοῦ λόγου ἦτο ἡ ἀποικιακὴ νομοθεσία, ἀνωτέρα ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις τοῦ προστατευτικοῦ ἀποικιακοῦ συστήματος ἐνίων πολιτειῶν τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων.

Ὁλεθρίως ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἐργασίας καὶ τῆς οἰκονομικῆς τάξεως τὸ κηδεμονευτικὸν σύστημα, ὃ περ ἐξήσκησεν ἡ ἀρχαία πολιτεία. Ἐν τε τῇ ἐργασίᾳ καὶ τῇ καθ' ὅλου συναλλαγῇ ἄγνωστος διετέλει ὁ νόμος τῆς ζητήσεως καὶ προσφορᾶς. Τὰ πάντα ἐκανονίζοντο ὑπὸ τῆς πολιτείας, ὁ τόκος, οἱ μισθοί. Αὕτη ἦτο ἡ γενικὴ ταξινόμος τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων.

Σώφρονές τινες νομοθετικαὶ μεταρρυθμίσεις κατὰ τῆς τάξεως ταύτης δὲν ἐπέτυχον, διότι ἡ δύναμις τῶν ἡθῶν καὶ τῶν προλήψεων ἦτο ἀνωτέρα τῆς τῶν νόμων.

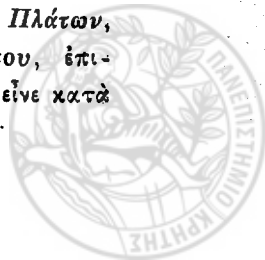
Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, οἱ πολῖται ἀνέμενον τὰ πάντα σχεδὸν ἀπὸ τῆς πολιτείας. Οἱ διέποντες τὰ κοινὰ ἐμερίμων πῶς ἡδύναντο νὰ πλουτίσωσι τὸν λαὸν οὐχὶ διὰ τῆς ἐργασίας, ἀλλὰ διὰ τῆς παροχῆς τῶν δημοσίων προσόδων. Τὸ δημόσιον χρῆμα ἰθεωρεῖτο κοινὴ κτήσις, ἔπρεπε νὰ διανέμηται εἰς τοὺς ἰδιώτας.

Παράδειγμα πρὸς τοῖς ἄλλοις τὰ Θεωρικά.

Παραδοξώτατον τῶν οἰκονομικῶν συστημάτων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἦτο τὸ τοῦ Λυκούργου ἐν Σπάρτῃ. Ἡ κοινότης, καθόλου ἐν τῇ κτήσει, ἐν μέρει ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, εἶνε ὁ χαρακτῆρ τῆς νομοθεσίας ταύτης, ἣτις προῦκάλεσε θαυμαστάς κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα, ἀλλὰ πλείονας κατηγορούς.

Ὁ Κοινωνισμὸς οὗτος ἔσχε θεωρητικούς τὸ πρῶτον μεταξὺ τῶν Σοφιστῶν. Ἐξετόξευσε πικρὰ βέλη ὁ Ἀριστοφάνης κατ' αὐτῶν ἐν ταῖς Ἐκκλησιαζούσαις. Εἶτα τὸν Πλάτωνα, καθ' οὐ ἀντεπεξῆλθεν ὁ Ἀριστοτέλης.

Ἐκ τῶν πραγματευθέντων τὰ Οἰκονομικὰ διακρίνονται ὁ Πλάτων, ὁ Ξενοφῶν καὶ ὁ Ἀριστοτέλης. Διάλογός τις περὶ Πλούτου, ἐπιγραφόμενος Ἐρυξίας καὶ ἀποδιδόμενος εἰς τὸν Πλάτωνα, εἶνε κατὰ

πᾶσαν πιθανότητα ἔργον Σωκρατικοῦ τινος φιλοσόφου, τοῦ Αἰσχίνου

Ἄξια λόγου εἶνε ἡ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος διατύπωσις τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων.

Οὕτως ἀναλύονται τὰ κατ' αὐτήν : « Ἡμῶν ἕκαστος οὐκ αὐτάρκης, ἀλλὰ πολλῶν ἐνδούς . . . Οὕτω δὴ ἄρα παραλαμβάνων ἄλλος ἄλλον ἐπ' ἄλλου χρεῖα, πολλῶν δεόμενοι, πολλοὺς εἰς μίαν εἰκῆσιν ἐγείραντες κοινωνοὺς τε καὶ βοηθοὺς, ταύτη τῇ ξυνοικίᾳ ἐθέμεθα πόλιυ ὄνομα. . . . Πρώτη γε καὶ μεγίστη τῶν χρεῖων ἡ τῆς τροφῆς παρασκευή, δευτέρα δὲ οἰκῆσεως, τρίτη δ' ἐσθῆτος. . . Πῶς ἡ πόλις ἀρκέσει ἐπὶ τσαύτην παρασκευήν; ἄλλο τι γεωργός μὲν εἷς, ὁ δὲ οἰκοδόμος, — ἄλλο δὲ τις ὑφάντης; ἢ καὶ σκυτοτόμον αὐτόθι προσθήσομεν, ἢ τιν' ἄλλον τῶν περὶ τὸ σῶμα θεραπευτὴν; — Ἐνα ἕκαστον τούτων δεῖ τὸ αὐτοῦ ἔργον ἅπασιν κοινὸν κατατιθέναι, οἷον τὸν γεωργὸν ἕνα ὄντα παρασκευάζειν σιτία τέσσαρσι καὶ τετραπλάσιον χρόνον τε καὶ πόνον ἀναλίσκειν ἐπὶ σίτου παρασκευῇ καὶ ἄλλοις κοινωνεῖν, ἢ ἀμελήσαντα ἑαυτῷ μόνον τέταρτον μέρος ποιεῖν τοσούτου χρόνου, τὰ δὲ τρία, τὸ μὲν ἐπὶ τῆς οἰκίας παρασκευῇ διατρίβειν, τὸ δὲ ἱματίου, τὸ δὲ ὑποδημάτων, καὶ μὴ ἄλλοις κοινωνοῦντα, πράγματα ἔχειν; » . . . Ψυχολογικὰ αἷτια τοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας : « πρῶτον μὲν φύεται ἕκαστος οὐ πᾶν ὁμοῖος ἐκάστῳ, ἀλλὰ διαφέρων τὴν φύσιν. » ¹

Περίεργα εἶνε ἐπίσης τὰ περὶ νομίσματος, « συμβόλου τῆς ἀλλαγῆς ἕνεκα. » Τὸ οικονομικὸν σύστημα τοῦ φιλοσόφου εἶνε μὲν ἄξιον μελέτης, ἀλλὰ καὶ ἐν πολλοῖς ἄστοχον.

Ὁ Ξενοφῶν δὲν διαφέρει τοῦ Πλάτωνος. Ἐκτιμᾷ μὲν τὴν Γεωργίαν, « μητέρα καὶ τροφὸν τῶν ἄλλων τεχνῶν » ἧς εὐ φερομένης ἔρρωνται καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι ἅπασαι, ² ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν ἐκτίμησιν τῆς Βιομηχανίας καὶ τῆς Ἐμπορίας δὲν εἶνε καὶ οὗτος ἀνώτερος τῶν συγχρόνων.

Ὁ Ἀριστοτέλης κατανοεῖ κρεῖττον τὴν φύσιν τῶν οικονομικῶν φαινομένων, οὐχ ἥττον ὑποκύπτει ἐπίσης εἰς τὰς κρατούσας προλή-

1 Πολιτ. Β'. XI.

2 Οἰκονομικὸς Β'. 17.

ψεις. Διαιρεῖ τοὺς ἀνθρώπους εἰς φύσει ἐλευθέρους καὶ δούλους. Οἱ ἐλεύθεροι εἶνε προωρισμένοι διὰ τὸν πολιτικὸν βίον· διότι ἀσχολοὺν καὶ ταπεινὴν ποιοῦσι τὴν διάνοιαν αἱ βάνασοι τέχνηαι.»

Κατανοεῖ τὴν ἔννοιαν τοῦ πλοῦτου, οὐχὶ «πλήθους νομίσματος,» ἀλλὰ «πλήθους ὀργάνων οικονομικῶν καὶ πολιτικῶν.» Τὸ νόμισμα εἶνε λῆρος καὶ εἰς νόμος παντάπασι, φύσει δ' οὐδέν, ὅτι μεταθεμένον τε τῶν χρωμένων, οὐθενὸς ἄξιον οὔτε χρήσιμον πρὸς οὐδέν τῶν ἀναγκαιῶν ἐστί, καὶ νομίσματος πλοῦτῶν πολλάκις ἀπορήσει τῆς ἀναγκαιᾶς τροφῆς.»

Διττὴ εἶνε ἡ φύσις τοῦ νομίσματος· τὸ μὲν εἶνε ἀνταλλακτικὸν μέσον, «οἶον ὑπάλλαγμα κατὰ συνθήκην,» τὸ δὲ μέτρον, συμμετρα ποιῆσαν, ἰσάζει . . . εἶνε στοιχεῖον καὶ πέρασ τῆς ἀλλαγῆς, μετρεῖται γὰρ πάντα νομίσματι.»

Ὁ τόκος καταδικάζεται· «γίγνεται νόμισμα νομίσματος· ὥστε καὶ μέγιστον παρὰ φύσιν οὗτος τῶν χρηματισμῶν ἐστίν.»

Ὁ φιλόσοφος δὲν εἶνε πολέμιος τῶν μονοπωλίων. «Ἐνικὶ τῶν πόλεων τοῦτον ποιοῦνται τὸν πόρον, ὅταν ἀπορῶσι χρημάτων· μονοπωλίαν γὰρ τῶν ὠνίων ποιοῦσιν.»¹

Τοιαύτη εἶνε ἐν συνόψει ἡ οικονομικὴ ἐπιστήμη ἐν Ἑλλάδι.

Ἐν Ρώμῃ ἐπίσης δὲν ἀνεπτύχθη διὰ τοὺς αὐτοὺς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον λόγους. Ἡ ρωμαϊκὴ πολιτεία ἦτο πολιτικὴ, στρατιωτικὴ, ἤκιστα δὲ οικονομικὴ καὶ βιομηχανικὴ. Καὶ ἰθεραπεύθη μὲν κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας ἡ γεωργία, ἀλλ' εἶτα παρημελήθη ἐξ ὀλοκλήρου.

Δόγμα τῆς ρωμαϊκῆς πολιτείας ἦτο ἡ κατάκτησις καὶ διοίκησις τῶν ἠττημένων λαῶν, ὑποχρεουμένων νὰ ἐργάζωνται πρὸς συντήρησιν τῶν νικητῶν. Οὐδεμίᾳ ἐλήφθη ποτὲ πολιτικὴ μέριμνα περὶ τῶν οικονομικῶν παραγόντων τοῦ βίου. Πάντες ἀπεχθάνονται τὴν ἐργασίαν. Τί ἐντιμον δύναται νὰ προέλθῃ ἐκ παντοπωλείου; ἔλεγεν ὁ Κικέρων, παραφράζων τὸν Ἀριστοτέλη.

Οὐδεὶς τῶν φιλοσόφων ἢ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς κατενόησεν ἢ ἀνέπτυξε τὰ ἀγαθὰ σώφρονος οικονομικῆς ὀργανώσεως. Τιμᾶ-

ται μὲν ἐνίοτε ἡ γεωργία, ἀλλ' ὡς ἄσυλον τῶν τεταραγμένων πνευμάτων, οὐχὶ δὲ ὡς σπουδαῖος οἰκονομικὸς συντελεστής. Περὶ τὰ τέλη τῆς αὐτοκρατορίας ἡ μεγάλη ἰδιοκτησία ἐπήνεγκεν ἐρήμωσιν ὕλικήν, ἠθικὴν, κοινωνικὴν. (Latifundia perdidere Italiam).

Παρατηρητέον πρὸς τοῦτοις, ὅτι τὸ μέχρι τῆς σήμερον θαυμαζόμενον σύστημα τῶν ρωμαϊκῶν ὁδῶν ὑπηγορεύθη ἐκ στρατιωτικῶν μᾶλλον ἢ ἐξ οἰκονομικῶν αἰτίων.

Παρά τὰς ἀξιώσεις αὐτῆς ἡ αὐτοκρατορία πρὸς καθίδρυσιν καὶ ἐξασφάλισιν τῆς δημοσίας τάξεως, κλονηθείσης ὑπὸ τῶν δημοκρατικῶν ὑπερβολῶν, ἐδείχθη κατωτέρα αὐτῶν. Ἐπήνεγκε τελείαν κοινωνικὴν καταστροφήν.

Τότε ἐνεφανίσθησαν ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς ὁ **Χριστιανισμὸς** καὶ οἱ **Βάρβαροι**.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

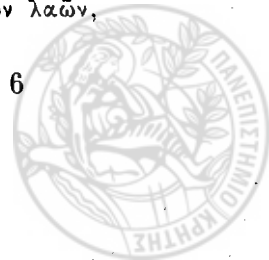
**Οικονομικαὶ θεωρίαι τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τῶν
ἀπὸ τῆς Μεταναστεύσεως χρόνων μέχρι
τῆς Μεταρρυθμίσεως**

Αἱ οἰκονομικαὶ θεωρίαι τοῦ Χριστιανισμοῦ κατ' οὐδὲν διαφέρουσι τῶν προηγουμένων, ἐν πολλοῖς δὲ καὶ ὑπερβαίνουσιν αὐτάς ὡς πρὸς τὴν ἔλλειψιν ἀκριβοῦς ἐκτιμήσεως τῶν πραγμάτων. Καὶ ἀνεγνώρισε μὲν οὗτος τὴν ἰσότητά τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἐκήρυξε τὴν χειραφέτησιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀδελφότητα τῶν λαῶν, ἀλλ' οὐδαμῶς κατενόησε τὸ πρόβλημα τῆς οἰκονομικῆς ὀργανώσεως. Ἡ κατάργησις τῆς δουλείας εἶνε ἀποτέλεσμα τοῦ χριστιανικοῦ δόγματος, ἀλλ' αὕτη δὲν κατορθοῦται πλήρως· μεταβάλλεται ἡ δουλεία εἰς δουλοπαροικίαν.

Οὐχ ἥττον τότε Εὐαγγέλιον καὶ οἱ ἐρμηνευταὶ αὐτοῦ Θεολόγοι καὶ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας παραγνωρίζουσι τὴν ἀρχὴν τῆς ἰδιοκτησίας καὶ καταφρονεῖσι τὸν πλοῦτον· ὁ τόκος καταδικάζεται αὐστηρότερον ἢ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἐν γένει δὲ περιφρονεῖται πᾶσα ὕλική εὐημερία ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὅστις θεωρεῖται ἢ ἐν πόνῳ διεξαγομένη προπαρασκευὴ πρὸς τὴν οὐράνιον βασιλείαν.

Πᾶσαι αἱ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ χριστιανικοῦ κηρύγματος ἰδρυθεῖσαι πολιτικαὶ κοινωναὶ ἐν τε τῇ Ἀνατολῇ καὶ τῇ Δύσει ἀπὸ τῆς Μεταναστεύσεως ὑφίστανται τὴν ἐπίδρασιν ἀστόχων οἰκονομικῶν ἰδεῶν. Βραδύτερον δὲ ὁ **Τιμαριωτισμός**, παρὰ τὰς προσπάθειάς ἡγεμόνων τινῶν πρὸς σκοπιμωτέραν ὀργανώσιν τῶν νεοστευκτῶν ἐκείνων κοινωνιῶν, παρὰκωλύει ἐπίσης τὴν οἰκονομικὴν αὐτῶν ἀνάπτυξιν.

Κρατεῖ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὸ σκότος τῶν μέσων αἰώνων. Ἀναρχία καὶ χάος· δίκαιον εἶνε ἡ δύναμις τοῦ ἰσχυροῦ· οὐδεμία δὲ τάξις. Μόνη ἡ Ἐκκλησία ἐπιδραῖ ὅπως δῆποτε ἐπὶ τῶν ἀγρίων ἐκείνων λαῶν, ἀλλὰ μετ' ἐλαχίστου ἀποτελέσματος.

Ἐναπτύσσεται ἤδη ἀπό τινος καὶ ὁ μοναχικὸς βίος, αἱ δὲ θεωρίαι αὐτοῦ κρατοῦσι τὰς ἡνίας τῶν λαῶν ἐκείνων — καὶ αὐτῶν τῶν σοφωτάτων ἀνδρῶν. Μόνος Θωμάς ὁ Ἀκυινατῆς ἀναπτύσσει γεννηιότερὰς οἰκονομικὰς ἰδέας, δικαιολογῶν τὴν ἐμπορίαν. Ἄλλὰ τοῦτο, καθ' ὅσον συντελεῖ εἰς τὴν συντήρησιν τῆς οἰκογενείας καὶ τὴν συνδρομὴν τῶν ἀπόρων τάξεων τοῦ λαοῦ.

Ἐν τούτοις ἀπὸ τῶν *Σταυροφοριῶν* ἐγκαινιζομένη ἀξία λόγου οἰκονομικῆ περιόδου ἐν Εὐρώπῃ. Ἡ ἐπικοινωνία Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ἀναπτύσσει τὴν δραστηριότητα τῶν Ἑσπερίων λαῶν. Μεγάλα γεγονότα συντελοῦσιν εἰς τοῦτο. Ἄξιον ἰδίας μνείας εἶνε ἡ ἐμφάνεια τῆς λεγομένης *τρίτης τάξεως*, τῶν βιομηχανῶν καὶ ἐμπόρων, ἐπὶ τῆς σκηνῆς τῆς οἰκονομικῆς δράσεως καὶ ἡ κίνησις τῶν *Κοινοτήτων*.

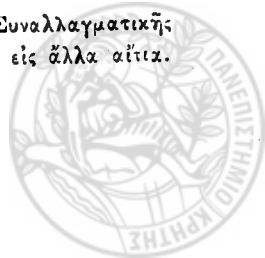
Οὐχ ἤττον τὸ τιμαριωτικὸν σύστημα διεξάγει ἀπελπιν ἀγῶνα κατὰ τῶν νέων τούτων κοινωνικῶν καὶ οἰκονομικῶν ροπῶν.

Ἐν τοιαύτῃ στιγμῇ οἱ Ἰουδαῖοι, ἀπόκληροὶ παντὸς ἀστικοῦ καὶ πολιτικοῦ δικαίου, ἀναδείκνυνται σπουδαῖοι συντελεσταὶ καὶ παράγοντες τῆς οἰκονομικῆς κινήσεως καὶ προόδου τῶν χρόνων ἐκείνων. Πλουτοῦντες, καθίστανται ἰσχυροὶ ἐπιδίδονται εἰς τὴν ἐμπορίαν καὶ τὰς συναλλαγὰς, εἰς τὴν τραπεζιτικὴν. Τούτοις ἀποδίδεται ὑπὸ τῶν πλειστων ἱστορικῶν ἡ εἰσαγωγή τῆς *πίστεως* ἐν ταῖς οἰκονομικαῖς συναλλαγαῖς, ἐπίσης ἡ *Συναλλαγματικὴ*¹. Τότε δὲ ἐτέθησαν εἰς χρῆσιν ὑπὸ τινων κυβερνήσεων καὶ πόλεων τὰ λεγόμενα *Ἐνεχυροδανειστήρια* (Monts-de-Piété).

Ἐμπορικαὶ πόλεις, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Γερμανίας, ἀμυνόμεναι κατὰ τῶν τιμαριωτικῶν παρεκτροπῶν, ἀποτελοῦσι τὸν *Ἀνσεατικὸν δεσμόν*, ἐμπορικὸν καὶ βιομηχανικόν, ἐπὶ αἰῶνας διεξαγαγόντα τὴν ἐμπορίαν τῆς κεντρικῆς καὶ τῆς βορείου Εὐρώπης, μεγάλας δὲ παρασχόντα ὑπηρεσίας διὰ τῶν πρακτορείων του εἰς τὴν οἰκονομικὴν προαγωγὴν τῶν χρόνων ἐκείνων.

Συγχρόνως ἐσχηματίσθησαν ἐν Εὐρώπῃ τὰ βιομηχανικὰ *σωματεῖα* (Corporations, Zünfte).

¹ Ἱστορικοὶ τινες ἀποδίδουσι τὴν πρώτην χρῆσιν τῆς Συναλλαγματικῆς εἰς τοὺς Λομβαρδοὺς, ἕτεροι εἰς τοὺς Φλωρεντινοὺς καὶ ἄλλοι εἰς ἄλλα αἰτίαι.

Ἡ πίστις ἔτι μᾶλλον ἐνισχύθη διὰ τῆς ἰδρύσεως *τραπεζῶν*, τὸ πρῶτον ἐν Βενετία, εἶτα δὲ πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης.

Τὸ ἐμπορικὸν πνεῦμα καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἐργασία τῶν αἰώνων ἐκείνων οὐ σμικρὸν προώδευσαν ἐκ τῶν μεγάλων γεωγραφικῶν ἀνακαλύψεων, ὧν πρωτεύει ἡ τῆς *Ἀμερικῆς*.

Μετ' ὀλίγον ἡ θρησκευτικὴ *Μεταρρυθμίσις*, ἀπὸ πολλῶν αἰώνων παρασκευαζομένη ἐν Εὐρώπῃ, ἐνισχύει ἔτι μᾶλλον τὴν οἰκονομικὴν δραστηριότητα τῶν κατοίκων αὐτῆς. Ἐπέρχεται εἶτα ἡ *ἐκλαϊκευσις* πλείστων μοναστηριακῶν κτημάτων, περιελθόντων εἰς ἐνεργητικωτέρας χεῖρας ἐν ταῖς χώραις τῆς *Μεταρρυθμίσεως*: αἱ δὲ *ἐφορτάσιμοι* ἡμέραι ἐλαττοῦνται.

Ἀναπτύσσεται ὁσημέραι τὸ πνεῦμα τοῦ *Συνεταιρισμοῦ*, εὐρύνεται δὲ ἡ ἐνέργεια τῶν πνευμάτων καὶ αἱ ἰδέαι αὐτῶν διὰ τῆς ἐφευρέσεως τῆς *Τυπογραφίας*.

Τσιούτην εἰκόνα παρουσιάζει ἡ τέως τιμαριωτικὴ Εὐρώπη, ἀρχόμενου τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Αἱ ἀπαρχαὶ τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας
ἐν Ἰταλίᾳ.

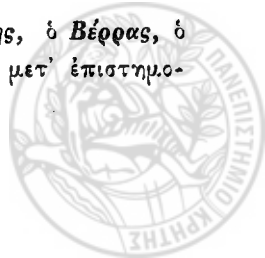
Ἡ πρώτη ἐκδήλωσις τοῦ νέου πνεύματος ἀποκαλύπτεται ἐν Ἰταλίᾳ. Αὕτη περιέσωσεν ὅπως δῆποτε τὴν κληρονομίαν τῆς παλαιᾶς Ρώμης, ἀλλὰ τὴν πρωιμωτέραν αὐτῆς ἀνάπτυξιν ὤφειλεν εἰς τὴν γεωγραφικὴν θέσιν, οὗ ἕνεκα κατέστη τὸ πρῶτον συγχωικωνίας κέντρον μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως.

Ἀπὸ τῶν Σταυροφοριῶν ἤδη ἡ οἰκονομικὴ ἐργασία ἐν Ἰταλίᾳ κατέστησεν αὐτὴν μίαν τῶν πλουσιωτάτων χωρῶν. Τῆς Ἀμάλφης τὸ ἐμπόριον ἐκτείνεται πολλαχοῦ τῆς Ἀνατολῆς. Εὐδοκιμοῦσιν ἡ Νεάπολις, ἡ Φλωρεντία, ἡ Πίζα, ἡ Γένουα, ἡ Βενετία, τὰ Μεδιόλανα.

Ὁ Δόγης τῆς Βενετίας Μοτσενίγος ἀναλύει ἐν τινι αὐτοῦ Λόγῳ εἰς τὸ Συμβούλιον τῶν Δέκα τὴν θεωρίαν τῶν ἐμπορικῶν διεξόδων (débouchés), πρὶν ἢ διδάξῃ τὴν σημασίαν αὐτῶν κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ὁ Σαίης. Πρῶτοι οἱ Φλωρεντῖνοι συντάσσουσι προϋπολογισμὸν ἐσόδων καὶ δαπανῶν (bilancio). Ἡ συναλλαγματικὴ, ἡ ἐμπορικὴ ἐπιταγὴ, ἡ θαλασσία ἀσφάλεια, ὁ συνεταιρισμὸς κατενοήθησαν πρῶτον καὶ ἐφηρμόσθησαν ἐν Ἰταλίᾳ· τὸ νόμισμα ἐμελετήθη κατὰ τὴν θεωρίαν καὶ πράξιν. Ἡ δὲ ἰδέα παγκοσμίου νομίσματος ὠνειροπολήθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ διὰ τοῦ Scaruffi.

Παρὰ πάντων ἀναγνωρίζεται σήμερον, ὅτι ἡ Ἰταλία ἔσχε τὴν πρωτοβουλίαν ἐν ταῖς ἐρευναῖς τῆς παραγωγῆς καὶ διανομῆς τοῦ πλούτου. Πρὸ τοῦ Ἀδάμ Σμιθ οἱ Οἰκονομολόγοι τῆς Χερσονήσου λίαν ἐμβριθῶς ἐπραγματεύθησαν πλεῖστα εἰς τὴν ἐπιστήμην αὐτῶν ἀναγόμενα ζητήματα.

Ἀξιομνημόνευτοι εἶνε ἰδίᾳ ὁ Σέρρας, ὁ Γενοβέξης, ὁ Βέρρας, ὁ Παυλέττης, ὁ πρότερον μνημονευθεὶς Σκαροῦφνης, μετ' ἐπιστημο-

νικῆς ἐμβριθείας ἀναλύσαντες πλείστα τῶν θεμάτων τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, ἐν πολλοῖς ὑπέρτεροι τῆς ἐποχῆς αὐτῶν. Ἐν τῇ συγγραφῇ αὐτοῦ περὶ τοῦ νομίσματος ὁ πρῶτος μετὰ πολλῆς ὀξυνοίας ἐρευνᾷ τὰ αἷτια τῆς ἐλλείψεως τοῦ χρήματος καὶ προτείνει τὰ πρὸς τοῦτο θεραπευτικὰ μέσα. Τὸ χρήμα, λέγει, ἀφθονεῖ ἐν αἰς χώραις ἀκμάζει ἢ βιομηχανία καὶ ἰδίᾳ ἢ τεχνουργική, διοικεῖ δὲ σώφρων κυβέρνησις· ὁ δεῦτερος ἐπίτη; ρίπτει πολὺ φῶς διὰ τῶν συγγραφῶν αὐτοῦ ἐπὶ πολλῶν θεμάτων τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης.

Ἄλλ' ὑπέρτατος πάντων καὶ μεταρρυθμιστικώτατος τυγχάνει ἰδίᾳ ὁ συγγραφεὺς τοῦ περὶ Ἀδικημάτων καὶ Ποινῶν πολυβρυλήτου συγγράμματος Καῖσαρ Βενκαρίας. Οὗτος ἐρμηνεύει θαυμασιῶς τὸ φαινόμενον τῆς παραγωγῆς, λέγων πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὅτι οὐχὶ ἡ μεγίστη ποσότης τῆς τελεσθείσης ἐργασίας, ἀλλὰ τὸ ἐξ αὐτῆς ὄφελος συντελεῖ εἰς τὴν εὐημερίαν τῶν λαῶν. Προσφωῶς ἐξηγεῖ τὴν φύσιν τοῦ κατχμερισμοῦ τῶν ἔργων, τὴν ἔννοιαν τοῦ κεφαλαίου.

Ὁ Βέρρας ἐπίσης ἐν ταῖς Μελέταις αὐτοῦ καταδείκνυσι παντὸς ἄλλου κρεῖττον τὴν οἰκονομικὴν δύναμιν τῆς Ἐμπορίας, ὁ δὲ Φιλαγγιέρης ἀναπτύσσει τὸν νόμον τοῦ ἀνταγωνισμοῦ ἐν τῇ παραγωγῇ τῶν λαῶν.

Τελευταῖος πάντων εἶνε ὁ ἀββᾶς Γαλιάνης, διαπρέψας κατὰ τὸ τέλος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος διὰ τῆς εὐφυΐας μᾶλλον ἢ τῆς οἰκονομολογικῆς ἐμβριθείας καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Μελχιῶρ Τζόγας.

Δεν κατώρθωσαν πάντες οὗτοι νὰ τάμωσι νέας ὁδοὺς ἐν τῇ Οἰκονομικῇ ἐπιστήμῃ. Ἄλλ' ἡ δράσις αὐτῶν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τῆς ἐπιστημονικῆς ζυμώσεως δὲν ὑπῆρξεν ἀναξία λόγου.¹

1 Κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἡ Ἰταλία, παρὰ τοὺς μεγάλους αὐτῆς καὶ μᾶλλον ἐπείγοντας ἀγῶνας πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος, ἠσχολήθη μετ' οὐ σμικρᾶς ἐπιτυχίας εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην. Ἄξιοι λόγου Οἰκονομολόγοι ἀνέπτυξαν τὰς θεωρίας τοῦ Σμιθ καὶ τοῦ Σαίη, ἄλλοι ἀπέκλιναν εἰς τὰς προστατευτικὰς ἰδέας καὶ κατὰ τὰς τελευταίας ταύτας δεκαετηρίδας ἐπῆλθεν ἡ ἐπίδρασις τῆς ἐν Γερμανίᾳ Ἱστορικῆς Σχολῆς. Διαπρέπουσι πρὸς τοῖς ἄλλοις ὡς Οἰκονομολόγοι τῶν διαφόρων Σχολῶν ὁ Μάρκος Μιγκέτης, ὁ Cattaneo, ὁ Σέλλας, ὁ Λαμπέρτικος, ὁ Κόσσας, ὁ Λουτσάτης, γνωστὸς ἰδίᾳ ὡς ἀπόστολος τοῦ λαϊκοῦ συνεταιρισμοῦ ἐν Ἰταλίᾳ.

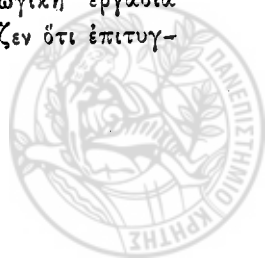
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

Τὸ ἐμποροκρατικὸν σύστημα.

Ἡ ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς ἐμελλε νὰ προκαλέσῃ ἀνισοροπίαν καὶ ἀνατροπὴν τῶν ὄρων τοῦ ὑφισταμένου οἰκονομικοῦ καθεστῶτος τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν. Ὁ ἐκ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν ἐν τῷ νέῳ κόσμῳ μεταλλείων ἀποτόμως ἐπελθὼν πολλαπλασιασμός τῶν πολυτίμων μετάλλων προῦκάλεσεν ἐπὶ καιρὸν νέα οἰκονομολογικὰ καὶ κυβερνητικὰ συστήματα καὶ νέας θεωρίας. Αὗται φέρουσι τὸ ὄνομα ἐμποροκρατικὸν σύστημα, ἄξιον συντόμου μελέτης, ἅτε δεικνῶσι τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς καὶ τὸν σταθμὸν, δι' οὗ διήλθεν ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη, ἵνα εὗρῃ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τελειοτέραν τὴν προσήκουσαν αὐτῇ κατανοήσιν.

Τέως τὸ οἰκονομικὸν σύστημα τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν ἦτο ἀτελέστατον, ἐκτὸς ἐξαιρέσεων πεφωτισμένης οἰκονομικῆς διοικήσεως εὐαριθμῶν κυβερνήσεων. Ὑπὸ τὸ κρατοῦν καθεστῶς τὰ δημόσια οἰκονομικὰ ἠϋξάνοντο ἐκ τῆς ἐλαττώσεως τῶν ἰδιωτικῶν, μὴ δυνάμενα νὰ ἐπαρκέσωσιν ἄλλως εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς πολιτείας, ἕνεκα τῆς πλημμυλοῦς αὐτῶν ὀργανώσεως. Ἡδὴ δέ, μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν ἐν Ἀμερικῇ μεταλλείων, ἐνομίσθη, ὅτι ἡ ἀφθονία τοῦ μετάλλου ἀποτελεῖ τὸν ἔθνικόν πλοῦτον.

Τὸ σύνθημα ἐδόθη ἐξ Ἰσπανίας, ἧς ἡ ἐγκληματικὴ οἰκονομικὴ πολιτικὴ κατεδείχθη ἤδη ἐν ὄλῃ τῇ ἐναργείᾳ κατὰ τὴν ἐξορίαν τῶν Μαύρων καὶ τῶν Ἰουδαίων. Τὸ ταμειυτικὸν πνεῦμα τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων ἐξεγείρεται πρὸ τῆς θέας τοῦ ἀμερικανικοῦ χρυσοῦ· τρέχουσι πάντες ὀπισθὲν τοῦ χρυσοῦ δέρατος. Ἡ παραγωγικὴ ἐργασία παρημελήθη. Ἐκαστος ἐζήτει νὰ πλουτήσῃ, καὶ ἐνόμιζεν ὅτι ἐπιτυχῶς χάνει τοῦτο διὰ τῆς συσσωρεύσεως νομίσματος.

Ἐν μὲν τῇ Ἰσπανίᾳ, λέγει ὁ *Blanqui*,¹ τὰ μεταλλεῖα τοῦ νέου κόσμου εἶχον ἀποτρέψῃ τὴν κυβέρνησιν καὶ τὸν λαὸν ἀπὸ τῶν ἀληθινῶν τρίβων πρὸς πορισμὸν πλοῦτου, ἐν δὲ Γαλλίᾳ ἐξηναγκαζέτο ὁ ἡγεμὼν νὰ πολλαπλασιάσῃ τοὺς φόρους, ἀγωνιζόμενος κατὰ τοῦ ἰσπανικοῦ ἀνταγωνισμοῦ, καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ ἐδίδοτο ἀφορμὴ εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν πενήτων φορολογίαν, μίαν τῶν ὀλεθριωτάτων ἐπινοήσεων τῶν νεωτέρων χρόνων.

Ὀλίγιστα οἰκονομικὰ συστήματα ὑπῆρξαν τοσοῦτον ὀλέθρια εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, ὅσον τὸ ἐμποροκρατικὸν σύστημα· ἀπηγόρευεν ἀντὶ νὰ προσατεύῃ. Δόγμα αὐτοῦ ἦτο, ὅτι ἡ εὐημερία τοῦ γείτονος εἶνε ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν ἰδίαν εὐδαιμονίαν. Ὁ θάνατός σου ζωὴ μου. Ἡ οἰκονομικὴ ἀντιζηλία ἐγένετο ἀφετηρία κηταστρεπτικῶν ἀποτελεσμάτων. Φαῦλον ἀπεικιακὸν σύστημα, καθιδρυσίς μονοπωλίων, ἤκιστα συντελεστικῶν πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς παραγωγῆς, τοιαῦτα ἐν συντομίᾳ τὰ ἀπαίσια ἀποτελέσματα ἀτόπου συστήματος.

Καὶ ἐξεδηλοῦτο μὲν ἐνιαχοῦ ἀντίδρασις κατὰ τοῦ συστήματος· ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Γαλλίᾳ, ἐπὶ τοῦ μεγαλοπράγμονος ὑπουργοῦ *Sully*, ἐθριάμβευεν ἐν τῇ κρατούσῃ πολιτικῇ.

Ὁ *Sully* ἰδίᾳ ἐπέδειξε χαρακτῆρα καὶ ἦθος μεγάλου καὶ μεταρρυθμιστικοῦ ἐν πολλοῖς κυβερνήτου. Μετὰ τοὺς Φλωρεντίνοὺς πρῶτος οὗτος συνέταξε Ἡερῦπολογισμὸν, οὗ κρατούσα ἰδέα ἦτο, ὅτι δι' ἐκάστην δαπάνην ὠρίζετο εἰδικὸν μέρος τῆς δημοσίας προσόδου, μὴ ἐπιτρεπομένου νὰ διατεθῇ αὕτη ἄλλως· κατέστησεν ἀνθρωπινότερον τὸ σύστημα τῆς εἰσπράξεως τῶν φόρων· ἐνόησεν, ὅτι ὁ πλοῦτος τοῦ ἡγεμόνος στενωῶς συνδέεται πρὸς τὸν πλοῦτον τῶν ὑπηκόων, ἐπὶ πᾶσι δὲ κατενόησε τὴν μεγάλην οἰκονομικὴν δύναμιν τῆς γεωργίας καὶ τῆς κτηνοτροφίας. Συνείθιζε νὰ λέγῃ: *Labourage et paturage sont les deux mamelles de l'État.*²

Ἄλλ' ὑπάρχει πλάνη τις ἐν τῷ συστήματι τοῦ ἀνδρός. Δὲν ἐξετίμησε τὴν βιομηχανίαν, ἀπέκρουσε δὲ τὴν γνώμην τοῦ βασιλέως Ἐρρίκου τοῦ τετάρτου περὶ καλλιεργίας τοῦ μεταξοσκώληκος. Ἐβλεπε τὸ μεγαλείον

1 Histoire d'Economie politique. Ἐπίσης *Lecky Geschichte der Aufklärung in Europa.*

2 Economies royales.

καὶ τὴν ἰσχὺν τῆς Γαλλίας παρὰ τοῖς ἀγρόταις, νηφαλιωτέροις ἐκ τῆς ἀνατροφῆς καθισταμένοις, ἐνῶ ἡ βιομηχανία ἐκνευρίζει τὸν ἄνθρωπον, διαφθείρουσα παντὶ τρόπῳ.

Ἐντεῦθεν αἱ κατὰ τῆς ἐμπορίας καὶ τῆς βιομηχανίας περιοριστικαὶ διατάξεις τοῦ ὑπουργοῦ τούτου, θεωροῦντες δημοσίαν συμφορὰν τὴν ἐκ τῆς Γαλλίας ἐξαγωγὴν χρήματος.

Ὁ Sully, τοιαῦτα φρονῶν, δὲν ἠδυνήθη νὰ συντελέσῃ, παρὰ τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ, εἰς τὴν οἰκονομικὴν εὐρωστίαν τῆς πατρίδος του, ἐλάχιστον κατορθώσας νὰ διαφύγῃ τὰς πλεκτάνας τοῦ ἐμποροκρατικοῦ συστήματος· οὐχ ἤττον ἔθηκε τὰς πρώτας βάσεις πρὸς τὴν μέλλουσαν ἐργασίαν.

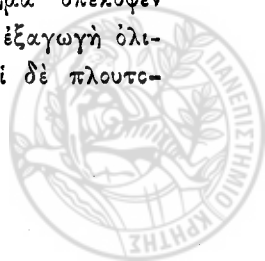
Ὡς πρὸς τούτο οὐ σμικρὸν προέβη πρὸς τὰ πρόσω βῆμα ὁ ὑπουργὸς Κολβέρτος.

Οὗτος δὲν ἐκέκτητο βεβαίως πλήρη τὰ στοιχεῖα θεμελιωτοῦ ἀληθοῦς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, ἀλλ' ἐνεφορεῖτο ἀγαθῶν προθέσεων πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς οἰκονομικῆς δυνάμεως τῆς Γαλλίας. Ἐκ τούτου δ' οὐ σμικρὸν ἐπέτυχεν.

Τὸ οἰκονομικὸν αὐτοῦ σύστημα ἐβασίζετο ἐπὶ τοῦ περιορισμοῦ τῶν τελῶν ἐν τῇ ἐξαγωγῇ τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων· ἐπὶ τῆς ἐλαττώσεως αὐτῶν κατὰ τὴν εἰσαγωγὴν παντὸς χρησίμου ὡς πρώτης ὕλης εἰς τὰ ἐργοστάσια· ἐπίσης ἐπὶ τῆς ἀπαγορεύσεως τῶν προϊόντων τῆς ξένης βιομηχανίας.

Ἡ οἰκονομικὴ αὕτη πολιτικὴ ἐπεκλήθη *Colbertismo* ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν· ἦτο *προστατευτικὴ*. Αὕτη μετερρυθμίσθη πῶς κατὰ τὸν μετέπειτα χρόνον, ἐν τούτοις κατ' οὐσίαν διετέλεσεν ἡ αὕτη· καὶ συνετέλεσε μὲν εἰς τὴν ἐπίδοσιν τῆς γαλλικῆς βιομηχανίας, ἀλλ' ἡ γεωργία παρημελήθη.

Παρὰ τὰς πλάνας αὐτοῦ ὁ Κολβέρτος κατῴρθωσε νὰ κανονίσῃ ἐπιτυχῶς ἐπὶ τὸ λογικώτερον καὶ τὸ συμφωρότερον τὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐμπορίου τῆς Γαλλίας. Διερρύθμισε τὸ φορολογικὸν σύστημα, τὸ τελωνιακὸν δασμολόγιον καὶ περιώρισε τὰ μονοπώλια. Ἄν αἱ μεταρρυθμίσεις αὗται ἐξηκολούθουν, τὰ τῆς Γαλλίας ἤθελον περιέλθῃ εἰς κρείττονα κατάστασιν. Ἄλλὰ τὸ κολβερτικὸν σύστημα ὑπέκυψεν αὐθις εἰς τὴν ἀντίδρασιν. Ἡ εἰσαγωγὴ πλείονος καὶ ἡ ἐξαγωγὴ ὀλιγωτέρου χρυσοῦ· τοιοῦτον ἦτο τὸ κρατοῦν δόγμα· αἱ δὲ πλουτο-

φόροι πηγαί, ἡ γεωργία, ἡ ἐμπορία, ἡ βιομηχανία, ἐξηραίνοντο ὀσημέραι.

Οὐχ ἦττον καὶ ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ ἐξεδηλοῦτο ἀντίδρασις κατὰ τῶν τοιούτων δογμάτων. Ἐπιφκνῆς ἀνὴρ, ὁ *Vauban*¹, ἐζήτηε οἰκονομικὰς μεταρρυθμίσεις διὰ τῆς καταργήσεως τῶν ἐσωτερικῶν τελωνείων καὶ τῆς ἐλαττώσεως τῶν τελῶν ἐπὶ τῶν ξένων προϊόντων, κατάργησιν δὲ τῶν ἐμμέσων φόρων. Ἄλλὰ τὰ τοιαῦτα ἐγράφοντο μόνον· δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τύχῃσι πραγματώσεως ὑπὸ τὸ κρατοῦν δεσποτικὸν καθεστῶς.

Βιαιότερα ἄρνησις τῶν ἀρχῶν τούτων ἐμελλε νὰ προέλθῃ ἐκ τῶν χωρῶν τῆς θρησκευτικῆς Μεταρρυθμίσεως, αἵτινες πρῶται κατενόησαν τὴν ἀρχὴν τῆς οἰκονομικῆς ἐλευθερίας.

Ἐκ τῶν πρωτοστατῶν τῆς ἸΜεταρρυθμίσεως ὁ μὲν Καλβῖνος δὲν καταδικάζει τὸν τόκον, τὸναντίον ἀνγκυωρίζει τὴν χρησιμότητα αὐτοῦ, ὑπερμαχεῖ δ' ἐπίσης ὁ Γρότιος. Πρὸς τούτοις ἡ ἐξ ἐπαγωγῆς μέθοδος τοῦ Βάκωνος ἐξηγεῖ εὐκρινέστερον καὶ πραγματικώτερον τὰ φαινόμενα τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας.

Ταῦτα κατὰ θεωρίαν· ἀλλὰ κατὰ πρᾶξιν πρώτη ἡ Ὁλλανδία ἐμελλε νὰ καταδείξῃ τὸ ψεῦδος τῶν προστατευτικῶν συστημάτων καὶ τὴν ζωτικὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀρχῶν τῆς οἰκονομικῆς ἐλευθερίας. Ἡ δὲ κατὰ τὸν δέκατον ἔβδομον αἰῶνα ὑπέροχος αὐτῆς δύναμις (πολιτικὴ, πνευματικὴ, οἰκονομικὴ) ὑφείλεται κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν ἀποδοχὴν καὶ πραγματάωσιν τῶν δογμάτων τῆς νέας ταύτης ἐλευθερίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

Τὸ φυσιοκρατικὸν Σύστημα.

Ὅπως ἀντιθέτως πρὸς τὸ ἐμπορικρατικὸν ἀνεπτύχθη κατὰ τὸν δέκατον ὄγδον αἰῶνα τὸ φυσιοκρατικὸν σύστημα.

Τὸ πρῶτον ἔσχεν ἀφετηρίαν τὴν ἀγνοίαν τῶν οἰκονομικῶν νόμων καὶ ἰδίᾳ τὰς πλεονεκτικὰς ροπὰς ἀσώτων κυβερνήσεων: Βεβαίως συνετέλεσαν αἱ προστατευτικαὶ ἰδέαι νὰ ἐμψυχώσωσι πῶς τὴν ἐμπορίαν καὶ τὴν βιομηχανίαν, ¹ ἀλλὰ πλήρης ἔννοια οἰκονομικῆς ὀργανώσεως καὶ προόδου ἦτο ἀδύνατος.

Κρεῖττον κατενόησε ταῦτα ἡ φυσιοκρατικὴ σχολή.

Ταύτης τὸ πρῶτον δόγμα εἶχε διατυπώσῃ ἤδη ἐν Γαλλίᾳ ὁ Sully, στρέψας τὴν προσοχὴν αὐτοῦ πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας. Εἶτα ὁ μεταρρυθμιστικὸς Μαρκήσιος d'Argenson, κατακρίνων τὸ ἐμπορικρατικὸν καὶ προστατευτικὸν σύστημα, εἶπε τὸ πολυθρύλητον ἐκείνο *pas trop Gouverner*.

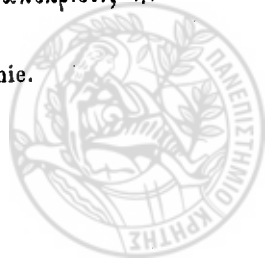
Ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τούτων ἐβασίσθη ἡ φυσιοκρατικὴ Σχολή, μεσοῦντος τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος.

Δύο ἄνδρες ἰδίᾳ συνετέλεσαν εἰς τοῦτο, ὁ Quesnay καὶ ὁ de Gournay.

Ὁ μὲν πρῶτος ἰσχυρίσθη, ὅτι ὁ πλοῦτος χώρας τινὸς ἐξαρτάται ἀπὸ τῆς γεωργίας, ἐν ἣ περιπτώσει ἡ φύσις συνεργάζεται μετὰ τοῦ ἀνθρώπου. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ ὀνομασία φυσιοκρατικὴ σχολή.

Ὁ δὲ δεῦτερος ἐπίσης ἐδίδασκεν, ὅτι δὲν ἀποτελεῖ τὸν πλοῦτον μόνον ἡ ἐμπορία καὶ ἡ βιομηχανία. Ἀμφότεραι αὗται αἱ οἰκονομικαὶ δυνάμεις τῶν λαῶν δὲν δύνανται νὰ προοδεύσωσιν ἄνευ τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ. Καὶ ἐπανελάμβανε τὴν πολυθρύλητον ἀπόκρισιν, ἣν

¹ Ἴδε List das nationale System der politischen Economie.

Γάλλος ἔμπορος εἶχε δώσει εἰς τὸν Κολβέρτον, ἐρωτῶντα αὐτὸν τί ἐφρόνει περὶ τοῦ κρείττους τρόπου ἀναπτύξεως τῆς γαλλικῆς ἐμπορίας: *laissez faire; laissez passer.*

Ἡ φυσιοκρατικὴ θεωρία βασιζέται ἐπὶ τῶν ἐπομένων ἀρχῶν·

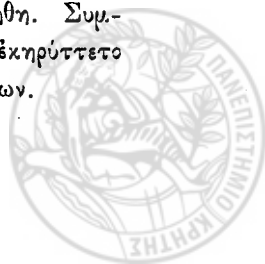
Ἄφετηρία τοῦ πλούτου εἶνε ἡ φύσις, ὁ ὕλικός κόσμος· ἡ γεωργικὴ ἄρχα βιομηχανία εἶνε ἡ μόνη ἀληθῆς καὶ συμφέρουσα εἰς τὸν ἄνθρωπον.

Ὁ κόσμος διέπεται ὑπὸ φυσικῶν καὶ ἠθικῶν νόμων ἀμεταβλήτων. Ἀπόκειται δὲ τῷ ἀνθρώπῳ, νοητικῷ ὄντι, νὰ τοὺς ἀνακαλύψῃ, νὰ τοὺς ἐρευνήσῃ, νὰ τοὺς παραβιάσῃ πρὸς ὄφελος ἢ ζημίαν. Οὕτως ἐξασκεῖ τὰς τε φυσικὰς καὶ πνευματικὰς αὐτοῦ δυνάμεις πρὸς καθυπόταξιν τῆς ὕλης καὶ θεραπείαν τῶν χειρῶν· ἐντεῦθεν δὲ ἡ βελτίωσις τῶν κατ' αὐτόν. Ἄλλ' ἡ ἐργασία αὕτη δεόν νὰ τελεσθῇ συμφῶνως τῇ ἰδέᾳ τοῦ δικαίου καὶ τοῦ χρησίμου. Ὁ ἄνθρωπος, ἔχων συνείδησιν καθήκοντος καὶ δικαίου, κατανοεῖ, ὅτι εἶνε ἄρνησις τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ ἀγαθοῦ ἡ ἀναζήτησις τῶν αὐτῷ συμφερόντων ἐπὶ ζημίᾳ τῶν λοιπῶν. Αἱ ἰδέαι δ' αὗται ἀναπτύσσονται ἐν τῷ πνεύματι τῶν ἀτόμων καὶ τῶν λαῶν, καθ' ὅσον ὁ πολιτισμὸς προβαίνει.

Ἡ ἀνθρωπίνη δικαιοσύνη ἐκδηλοῦται πρωτίστως διὰ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰδιοκτησίας, ἐκάστου ἐξασκοῦντος τὸ ἑαυτοῦ δίκαιον ἄνευ τῆς βλάβης τοῦ κοινῷ συμφέροντος. Ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ἰδιοκτησία ἀπορρέουσιν ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, εἶνε δὲ τοσοῦτον οὐσιώδη δίκαια, ὥστε οἱ νόμοι καὶ αἱ συμβάσεις τῶν ἀνθρώπων δεόν νὰ τὰ ἀνγκυωρίζωσι καὶ νὰ τὰ κυρῶσιν. Οὐδ' ἔχουσιν ἄλλην ἀποστολὴν αἱ κυβερνήσεις ἢ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν δικαίων τούτων, δι' ὧν θεραπεύονται αἱ ἠθικαὶ καὶ ὕλικαί χρεῖαι τῶν ἀνθρώπων.

Παρὰ τοὺς εὐρεῖς αὐτῆς κοινωνικούς ὀρίζοντας, ἡ φυσιοκρατικὴ Σχολὴ ἐν πολλοῖς ἡστόχει περὶ τὴν ἀληθῆ ἐκτίμησιν τοῦ οἰκονομικοῦ ὀργανισμοῦ τῶν κοινωνιῶν. Ἡ ἀξία τῶν πραγμάτων δὲν κατανοεῖται ὑπ' αὐτῆς, ὅλοσχερῶς· τὰ φεινόμενα τῆς παραγωγῆς παραγωγίζονται, ἐπίσης δὲ ἡ σχετικὴ καὶ ἡ ἀπόλυτος χρησιμότης πάντων τῶν κλάδων τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας, γεωργικῆς, ἐμπορικῆς, βιομηχανικῆς.

Πλὴν τῆς γεωργικῆς, πᾶσα ἄλλη παραγωγή δὲν ἐξετιμῆθη. Συμφῶνως δὲ τῇ ἀρχῇ τοῦ οἰκονομικοῦ τούτου συστήματος ἐκηρύττετο φυσικὴ ἢ ὑπεροχὴ τῶν γαιοκτημόνων ἐπὶ τῶν ἄλλων τάξεων.

Ἦτο ὁ ἀντίπους τοῦ ἐμποροκρατικοῦ συστήματος.

Ἄλλὰ τὰ μάλιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀναγνώρισιν γενναίας ἀρχῆς, τῆς ἐμπορικῆς ἐλευθερίας. Μεγάλοι περιορισμοὶ ἐδέσμευον τῶς ἐν Εὐρώπῃ τὴν οικονομικὴν ἐργασίαν, τιμὴ ἄρα ὀφείλεται τοῖς τοιούτοις προμάχοις ἰδεῶν ἀληθῶν καὶ σωτηρίων. Πᾶς περιορισμὸς τῆς οικονομικῆς ἐλευθερίας, ἐκηρύχθη ὑπ' αὐτῶν περιορισμὸς αὐτῆς τῆς φυσικῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου.

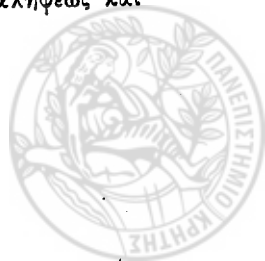
Κατὰ τὴν Σχολήν, ἡ φορολογία ἐπιβαρύνει τοὺς γαιοκτήμονας, καθ' οἷονδῆποτε καὶ ἂν ἐκτελεῖται τρόπον. Ἐκ τούτου ἐφρόνει τὴν ἀνάγκην τῆς καθιερώσεως ἐνιαίου ἐγγείου φόρου, ἀπαγορευομένης πάσης ὑποχρεώσεως καὶ τέλους τῶν καταναλωτῶν, ἅτινα ἐκάλουν ἐμμέσους φόρους.

Τοιαῦται ἦσαν αἱ θεωρίαι τῆς] φυσιοκρατικῆς Σχολῆς, ἀλλ' ἅμα καὶ ἡ ἀφετηρία τῆς νέας οικονομικῆς ἐπιστήμης. Ἦσαν πορίσματα τῶν φιλοσοφικῶν ἰδεῶν καὶ ροπῶν τοῦ αἰῶνος, ἀλλ' ἐκυροῦντο καὶ ὑπὸ τῆς οικονομικῆς πράξεως χωρῶν τινῶν τῆς Εὐρώπης. Ἡ ἐπίδρασις αὐτῶν ἤρξατο καταφανομένη παντοιοτρόπως καὶ ἐν τῇ νομοθεσίᾳ. Ὑπὸ τοιούτων ἰδεῶν, εὐρυτέρων ἔτι ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις, ἐνεπνέετο ὁ ὑπουργὸς *Turgot*, ἔτι δὲ μᾶλλον ἔθηκον αὐτάς εἰς ἐνέργειαν αἱ ἀπὸ τοῦ 1789 γαλλικαὶ Συνελεύσεις, ψηφίζουσαι τοὺς νόμους τῆς οικονομικῆς ἐλευθερίας.

Ἄλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς οικονομικῆς νομοθεσίας πολλῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης ἐπέδρασεν ἡ φυσιοκρατικὴ Σχολή, ἰδίᾳ δὲ ἐν Τσκαῖν καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἰταλίας· πολλαχοῦ ἐπίσης τῆς Γερμανίας, ἐν Αὐστρίᾳ, μέχρι τῆς Ρωσίας. Ἡ δὲ Αἰκατερίνη ἐζήτησε νὰ συμβουλευθῇ πρὸς μεταρρυθμίσειν τῶν οικονομικῶν τοῦ κράτους ἓνα τῶν κορυφαίων τῆς Σχολῆς, τὸν *Mercier de la Rivière*.

Ἄλλ' ἰδίᾳ συνετέλεσεν εἰς τὸ κῦρος τῆς Σχολῆς ἡ ἀποδοχὴ θεωριῶν τινῶν αὐτῆς ἐν τῷ ρηξικελεύθῳ βιβλίῳ τῆς οικονομικῆς ἐπιστήμης, τῷ «Πλούτῳ τῶν Ἐθνῶν» τοῦ Ἀδάμ Σμιθ.

Οἱ μεταρρυθμισταὶ συμπίπτουσιν, ὑφιστάμενοι ἀμοιβαίαν ἐπίδρασιν. Εἶνε ἡ ἐποχὴ, τὸ πνεῦμα αὐτῆς καὶ αἱ ἰδέαι, ἧτις εὕρισκει ἀντιπροσώπους, πανταχοῦ ὅπου ἡ ἀλήθεια ζητεῖται ἄνευ προκαταλήψεως καὶ συμφέροντος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΓΔΩΟΝ

Ἡ Οἰκονομικὴ Ἐπιστὴμὴ ἐν Ἀγγλίᾳ. — Ἀδάμ Σμιθ καὶ ἡ Σχολὴ αὐτοῦ.

Προσφορώτατον ἔδαφος πρὸς καλλιέργιαν ἐμέλλε νὰ εὔρη ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη ἐν Ἀγγλίᾳ κατὰ τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα.

Ἀπὸ μακροῦ ἤδη χρόνου τὸ ἐλεύθερον πνεῦμα τοῦ βρεττανικοῦ λαοῦ ἤρξατο ἐκδηλούμενον καὶ δρῶν καθ' ἀπάσας τὰς κοινωνικὰς σχέσεις. Καθιέρου ἤδη ἐλεύθερον πολιτικὸν σύστημα, ὅφ' ὃ πᾶσαι αἱ κοινωνικαὶ τάξεις μετεῖχον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον. Ἐν τοῖς γράμμασι καὶ ἐν ταῖς ἐπιστήμαις παρῆγεν ὑπέροχα, κοσμοϊστορικὰ πρότυπα. Ἐν δὲ ταῖς οἰκονομικαῖς σχέσεσιν ἡ ἐθνικὴ δραστηριότης ἐξεδηλοῦτο μεταξὺ τῶν πρώτων ἐν Εὐρώπῃ.

Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἦτο ἐπόμενον νὰ τύχη σπουδαίας ἐρεύνης καὶ μελέτης ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη.

Πρότερον ὁ φιλόσοφος Locke, ἀναλύων τὴν ἀρχὴν τῆς ιδιοκτησίας, ἀνῆγεν αὐτὴν εἰς τὴν *ἐργασίαν*. Μετὰ τινα δὲ χρόνον ὁ ἱστορικός καὶ φιλόσοφος Χιούμης ἐδημοσίευσεν τὰς οἰκονομικὰς αὐτοῦ πραγματείας, καθίστατο δὲ, ὡς παρατηρεῖ ὁ Σαίης, ὁ ἀληθὴς διδάσκαλος τοῦ Ἀδάμ Σμιθ.

Φωτειναί, ὑγιεῖς, ρηξικέλευθοι ἦσαν αἱ ἰδέαι τοῦ Χιούμη περὶ πολλῶν ἀντικειμένων τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης ὧς πῆρξεν ἀληθῶς ὁ πρόδρομος τοῦ συμπατριώτου του. Κατεπολέμησεν τὰς θεωρίας τοῦ ἐμποροκρατικοῦ συστήματος, ἀποδείξας, ὅτι ὁ πλοῦτος τῶν ἐθνῶν εἶνε ἀποτέλεσμα τῆς βιομηχανίας αὐτῶν, τοῦ πληθυσμοῦ, τῆς παραγωγῆς ἐν γένει χρησίμων πραγμάτων, οὐχὶ δὲ τῆς ἀφθονίας πολυτίμων μετάλλων· πλείστας δ' ἐν γένει ἐξήνεγκεν ὁ ἀνὴρ ὀρθὰς γνώμας περὶ νομίσματος, περὶ τόκου καὶ περὶ ἄλλων ἀντικειμένων τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης.

Αί θεωρίαι τοῦ Χιούμη δὲν ἔμειναν ἄνευ ἀποτελέσματος ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ συμπατριώτου καὶ φίλου του. Δικαίως δ' ἠυφράνθη ἐπὶ τῇ δημοσιεύσει τοῦ «Πλοῦτος τῶν Ἐθνῶν»¹, ἐνὸς τῶν σπουδαιοτάτων γεγονότων τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, ὡς περὶ τέκνου του.

Δεινὸς ἐκράτει τότε ἀγὼν μεταξύ τοῦ φυσιοκρατικοῦ καὶ τοῦ ἐμποροκρατικοῦ συστήματος. Ὁ Σμιθ, συνδεδεμένος ἤδη πρὸς τοὺς θεωρητικούς τοῦ πρώτου συστήματος, ἀποδέχεται μὲν τὴν φύσιν ὡς ἓνα τῶν παραγόντων τῆς οἰκονομικῆς παραγωγῆς τῶν λαῶν, ἀλλὰ ταύτη προσθέτει καὶ ἕτερον — τὸν τῆς ἐργασίας.

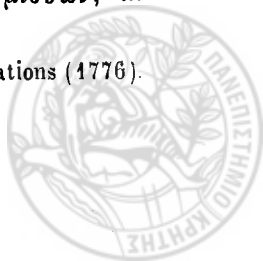
Ἀφετηρία τοῦ πλοῦτου τῶν ἐθνῶν, κατὰ τὸν Σκῶτον φιλόσοφον, εἶνε κατ' ἐξοχὴν ἡ ἐργασία, δι' ἧς παράγονται πάντα τὰ πρὸς κατανάλωσιν ἀναγκαῖα καὶ χρήσιμα εἰς τὸν βίον πράγματα.

Δικαίως. Τί εἶνε ἡ φύσις, ὁ ὕλικὸς κόσμος; τὸ σύνολον παθητικῶν μόνον καὶ ἀσυνειδήτων δυνάμεων ἡ οἰκονομικὴ αὐτῶν λειτουργία ἐξιλλίσσεται περιωρισμένη, κατ' ἐλάχιστον συντελοῦσα εἰς τὴν θεραπείαν τῶν ἡμετέρων χρειῶν. Ἄν ὁ ἄνθρωπος ἤρκετο εἰς τὴν παραγωγὴν αὐτῆς, μόλις θὰ διέφερε τοῦ θηρίου. Ἄλλ' εἶνε λογικὸν ὄν νοεῖ, ὅτι ἐκτὸς τῶν φανερῶν ἡ φύσις κέκμηται καὶ ἀποκρύφους θησαυρούς, οὓς δύναται νὰ χρησιμοποίησῃ διὰ τῆς ἐργασίας, αὐξάνων τὸ προϊόν τῆς παραγωγῆς. Ἐν τούτῳ ὑπερέχει ὁ ἄνθρωπος, ἀπὸ ὑποτελοῦς πρότερον ὄντος καχιστάμενος δεσπότης καὶ κύριος.

Ὁ ἐργαζόμενος ἄνθρωπος εἶνε ἀρχὴ καὶ τέλος τῆς οἰκονομικῆς. Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ταύτης ἀναχωρῶν ὁ Σμιθ, διετύπωσε νέας ἰδέας καὶ ἐξηγήσεις τῶν νόμων καὶ φαινομένων τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας. Αὕτη καθίσταται ἤδη δι' αὐτοῦ ἀληθὴς ἐπιστήμη.

Ὁ Πλοῦτος τῶν Ἐθνῶν εἶνε πλήρες σύστημα. Ἐρευνῶνται τὸ πρῶτον τὰ αἷτια, τὰ βελτιώσαντα τὰς παραγωγικὰς δυνάμεις τῆς ἐργασίας, ἀναλύεται εἶτα ὁ νόμος τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων, τὰ αἷτια καὶ τὰ πλεονεκτήματα αὐτοῦ ἡ χρησιμότης τῆς ἐμπορίας, ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ χρῆσις τοῦ νομισματος ἡ ἀξία καὶ ἡ χρησιμότης τῶν πραγμάτων ἡ ὀνομαστικὴ καὶ ἡ πραγματικὴ τιμὴ τῶν ἐμπορευμάτων, εἶτα τῆς ἐργασίας, ὡς καθολικοῦ τῶν ἀξιῶν μέτρου ἔρευnäται ὁ νόμος τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως, ἡ ἔννοια τῶν μισθῶν, αἱ

1 Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations (1776).

περιστάσεις, αἱ ἐπιδρῶσαι ἐπὶ τῆς αὐξομειώσεως αὐτῶν, οἷαι εἶνε ὁ πληθυσμὸς, ἡ εὐφορία καὶ ἡ ἀφορία. Νέαι ἰδέαι ἀναπτύσσονται περὶ τῶν κεφαλαίων, τῆς ἀρχῆς αὐτῶν, τῆς αὐξήσεως καὶ τῆς χρήσεως· περὶ τῶν προόδων τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς κοινωνικῆς εὐημερίας παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς. Πρὸ παντὸς εἶνε ἐν ταῖς ἐρευναῖς αὐτοῦ μεταρρυθμιστής· ἔπραξε διὰ τὴν οικονομικὴν ἐπιστήμην ὅ τι ὁ Βάκων διὰ τὴν φιλοσοφίαν.

Ἐν τῇ θεωρίᾳ τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων, ἐν τῇ ἀναλύσει καὶ ἐκτιμῆσει τῆς ἐργασίας εἶνε ἀπαράμιλλος. Ἡ ἐργασία πρέπει νὰ ᾖ ἐλευθέρα. Ἄλλοτε ἐξεδηλοῦτο ὑπὸ τὸν θεσμὸν τῆς δουλείας· σημερον διεξάγεται ἐλευθέρως ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ παλαιὸς ἐργάτης ὑπῆκουεν· ὁ σημερινὸς σκέπτεται.

Μαρτυρεῖ ἡ ἱστορία· τὸ ἐπικυροῖ καθ' ἑκάστην ἡ παρατήρησις. Ἡ ἐργασία δὲν ἀποθηριῶ· τοῦναντίον ἐξευγενίζει τὸν ἄνθρωπον. Ἐπὶ τῆς γῆς οὐδὲν ἰσχυρότερον τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἐργαζόμενος ἄνθρωπος δὲν εἶναι μόνον παραγωγικὴ δύναμις, ἀλλὰ καὶ ἠθικὴ, καὶ κοινωνικὴ, καὶ πολιτικὴ.

Ὁ κανονισμὸς τῆς ἐργασίας προκαλεῖ ἐξ ἀνάγκης τὴν ἐλάττωσιν αὐτῆς. Κατὰ τὸν Σμίθ, τὰ ὑπὲρ τῆς πολιτείας ἢ τῶν ἀτόμων νομοθετούμενα μονοπώλια ἐν τῇ γεωργίᾳ, τῇ ἐμπορίᾳ καὶ τῇ βιομηχανίᾳ προκαλοῦσιν ἀνιάτους νόσους τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ, καταστροφάς. Ἡ πολιτεία δεῖν νὰ ἔχῃ ἐποπτικὴν μόνον, οὐχὶ δὲ κανονιστικὴν, κυριαρχικὴν ἐξουσίαν.

Ἐπὶ τέλους μετ' ἀγανακτήσεως καταφέρεται κατὰ τῆς ἐγωιστικῆς πολιτικῆς τῶν ἔθνων, φρονούντων, ὅτι ἡ πενία τούτου ἔσται ὁ πλουτισμὸς ἐκείνου. Λαὸς τις, λέγει, εἶνε μέγα, περιληπτικὸν ἄτομον· οἱ δὲ νόμοι, οἱ κρατοῦντες ἐν ταῖς σχέσεσι τῶν ἀτόμων μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς κοινωνίας, δεῖν νὰ κρατῶσι καὶ ἐν ταῖς σχέσεσι τῶν μεγάλων ἔθνικῶν ὁμάδων.

Τοιαῦται αἱ γενικαὶ γραμμαὶ τῆς οικονομικῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀδάμ Σμίθ. Ἄμα τῇ δημοσιεύσει τοῦ βιβλίου, αἱ ἐν αὐτῷ ἰδέαι κατέστησαν ἀποδεκταὶ πρὸ πάντων. Τὰ θεμέλια τοῦ οἰκοδομήματος ἐτέθησαν· ἡ δὲ ἐργασία ἀνεγνωρίσθη ὡς φυσικὸς νόμος ἐν τῇ παραγωγῇ τοῦ πλοῦτου.

Ἄλλ' ἀμέσως ἐτέθη τὸ ἐπόμενον θέμα.

Ἔνεκα τίνος αἰτίου ἢ ἄνισος διανομὴ τοῦ πλούτου, ἀφοῦ πηγὴ αὐτοῦ καὶ ἀφετηρία εἶνε ἡ ἐργασία ; Εἰς τὸ συμπόσιον τοῦ βίου τίνος ἔνεκα οἱ μὲν ἀφθόνωσ ἀπολαύουσιν, ἄλλοι δὲ ὀλίγον ἢ οὐδαμῶσ ;

Εἶνε τὸ πρόβλημα τοῦ αἰῶνος.

Ἐρωτᾶται. Τὸ κακὸν τῆς ἀνίσου διανομῆς τοῦ πλούτου ἀπορρέει ἀπὸ φυσικῶν νόμων, ἢ εἶνε ἀποτέλεσμα ἀδίκων κοινωνικῶν κανόνων ; καὶ δὲν δύναται νὰ ἐπέλθῃ θεραπεία διὰ κρείττονος καὶ ἀνθρωπινότερας νομοθεσίας ; Ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις ἔλαβεν ὑπ' ὄψει τὸ πρόβλημα τοῦτο, ἀλλὰ χωρὶς νὰ προβῆ εἰς ὀριστικὴν λύσιν. Πλεῖσται γνῶμαι ἐδημοσιεῖθησαν, ἀλλ' οὐδεμία διηκρινίζεν ἐπαρκῶσ τὸ θέμα· οὐχ ἦττον εἰς τὴν ἀπορίαν ταύτην ἀπεδίδετο ἡ ὑφισταμένη ἐκρυθμὸς κατάστασις τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας.

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων ἐδημοσιεῦετο τὸ τελευταῖον ἔτος τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνος βιβλίον τι ἐν Ἀγγλίᾳ : « Δοκίμιον περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πληθυσμοῦ. »¹

Συγγραφεὺς ἦτο ὁ Θωμᾶς Μάλθος, ὅστις ἀνέλαβε νὰ προτείνῃ ἰδίαν λύσιν εἰς τὸ κοινωνικὸν ζήτημα. Αὕτη συνοψίζεται ὡσ ἐξῆς :

1) Τίνα εἶνε τὰ αἰτία, ἅτινα παρεκώλυσαν μέχρι τοῦδε τὴν πρόοδον τῶν ἀνθρώπων, ἢ τὴν αὔξησιν τῆς εὐτυχίας των ;

2) Πῶσ δύναται πιθανῶσ ν' ἀποσοβηθῶσι, καθ' ὅλου ἢ ἐπὶ μέρους, τὰ αἰτία, τὰ παρακωλύοντα τὴν πρόοδον ἡμῶν ;

Ὁ Μάλθος ἀποκρίνεται ὡσ ἐξῆς, ἀναλύων τὸ φαινόμενον τῆς αὐξήσεως ἢ τῆς ἐλαττώσεως τοῦ πληθυσμοῦ :

Τὰ φυτά, τὰ ζῶα, ὁ ἀνθρώπος ρέπουσιν ἐξ ἐνστίκτου πρὸς αὔξησιν τοῦ εἶδους, ἀλλὰ τοῦτο συμβαίνει περισσότερον, παρ' ὅσον ἐπιτρέπει τὸ ποσὸν τῆς τροφῆς, τὸ ὑπάρχον εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῶν. Οὕτως ἔλ. λειψὸς χώρου καὶ τροφῆς καταστρέφει ἐν τῷ βασιλείῳ τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζῶων πᾶν τὸ γεννώμενον ἐπέκεινα τῶν ὀρίων, τῶν ἐπιτετραμμένων εἰς ἕκαστον εἶδος. Ἀλλὰ τ' ἀποτελέσματα τοῦ προσκόμματος τοῦτου εἶνε περιπλοκώτερα διὰ τὸν ἀνθρώπον. Ἐλαυνόμενος οὗτος ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐνστίκτου, σταματᾷ, ὑπακούων εἰς τὴν φωνὴν τοῦ λογικοῦ, ἐμπνέοντος τὸν φόβον τῆς τεκνοποιίας, ἧς τὰς χρείας δὲν θέλει

¹ An Essay on the Principles of population, as it affects the future improvement of society.

δυνηθῆ νὰ θεραπεύσῃ. Ὑποχωρεῖ εἰς τὸν δίκαιον τοῦτον φόβον, ἀλλ' ἀναλώμασι τῆς ἀρετῆς. Κατισχύοντος ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ἐνοστικτοῦ τούτου, ὁ πληθυσμὸς αὐξάνεται πέρα τῶν μέσων τῆς διατροφῆς. Ἐντεῦθεν κατ' ἀνάγκην ἐπέρχεται ἡ ἐλάττωσις αὐτοῦ, ἕνεκα τοῦ δυσχεροῦς τῆς εὐρέσεως ἐπαρκoῦς τροφῆς. Τὸ δὲ πρόσκομμα τοῦτο πρέπει νὰ καταστῆ ἐπαισθητὸν ἐν πάσῃ κοινωνίᾳ ἀνθρώπων, παριστάμενον ἀκαταπαύστως ὑπὸ τὰ ποικίλα χρώματα τῆς ἀθλιότητος καὶ τοῦ δικαίου τρόμου, ὃν ἐμπνέει.

Ἀναλύων εἶτα τὸ θέμα του, ἐξακολουθεῖ λέγων :

Τὰ μέσα τῆς διατροφῆς κατὰ τὰς εὐνοϊκωτάτας εἰς τὴν βιομηχανίαν περιστάσεις αὐξάνονται κατ' ἀριθμητικὴν πρόοδον. Ἐν τούτοις, τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ μὴ παρακωλυομένης, ἕνεκα προσκόμματός τινος, διπλασιάζεται οὗτος κατὰ πᾶσαν εἰκοσιπενταετίαν, αὐξάνων ἀπὸ περιόδου εἰς περίοδον κατὰ γεωμετρικὴν πρόοδον. Ἴνα καταστήσῃ δὲ μᾶλλον ἐκπληκτικὴν τὴν ἀντίθεσιν ταύτην, ἀντιπαρβάλλει τὰς δύο ταύτας προόδους ὡς ἐξῆς.

Τρόφιμα

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9.

Πληθυσμὸς

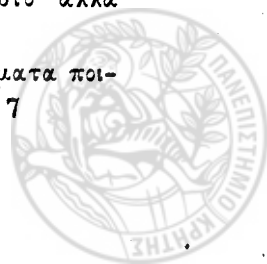
1, 2, 4, 8, 16, 32, 64, 128, 256

Ἄλλὰ ταῦτα, λέγει ὁ Μάλθος, εἶνε *ροπαί* μόνον, διότι πράγματι ὁ πληθυσμὸς δὲν δύναται νὰ ὑπερβῇ τὰ μέσα τῆς συντηρήσεως, ἅτινα δὲν αὐξάνονται ἀορίστως.

Τὰ πρὸς αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ προσκόμματα εἶνε διττά, φυσικὰ καὶ ἠθικὰ· διαίρει δὲ ταῦτα ὁ συγγραφεὺς εἰς *προληπτικὰ* ἢ *ἀνασταλτικὰ*, συντελοῦντα εἰς τὴν μὴ αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ, καὶ εἰς *κατασταλτικὰ*, καταστρεπτικὰ. Τὰ πρῶτα εἶνε ἐκούσια καὶ ἴδια εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἀπορρέουσι δ' ἀπὸ τῆς νοητικῆς αὐτοῦ δυνάμεως· τὰ δὲ δεύτερα, πάντα καταστρεπτικῆς φύσεως, δὲν προέρχονται ἀπὸ τῆς βουλήσεως.

Πρὸς ἀποφυγὴν τῶν κακῶν τούτων τῆς ὑπὲρ τὰς δυνάμεις τῶν ἀνθρώπων αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ δέον νὰ ἐπέλθῃ καταναγκασμὸς κατὰ τῶν *ροπῶν* ἡμῶν πρὸς τεκνοποιίαν. Εἶνε κακὸν τοῦτο· ἀλλὰ μείζον εἶνε τὸ κακόν, καθ' οὗ τίθεται.

Τὰ πρὸς αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ παρεντιθέμενα προσκόμματα ποι-

κίλλουσι· πάντα ταῦτα τείνουσι νὰ βραχύνωσι τὸν ἀνθρώπινον βίον διὰ τοῦ πάθους καὶ τῆς δυστυχίας. Τοιαῦτα δὲ εἶνε αἱ νοσηραὶ ἐργασίαι, οἱ ὑπερβάλλοντες πόνοι, ἡ ἀκαθαρσία τῶν μεγάλων πόλεων, πᾶσα νόσος καὶ ἐπιδημία, ἡ πείνα, ὁ πόλεμος.

Ἐντεῦθεν ἐπιβάλλεται εἰς τὸν ἄνθρωπον ἡ ἀποχὴ ἀπὸ τοῦ γάμου, ἡθικὸς καταναγκασμὸς, σωφροσύνη ἐν τῷ γάμῳ· καὶ τὸ ἐγκλημα, ἡ ἀκολασία, ὁπότε οὗτος ἀποβλέπει εἰς τὴν ἡδονὴν μόνον, παντὶ δὲ τρόπῳ ἀποφεύγει τὴν παιδοποιίαν.

Τοιαύτη ἐν συνόψει ἡ θεωρία τοῦ Μάλθου ἀνελύθη καὶ ἐκρίθη διαφόρως· ἔσχε θερμούς ὀπαδούς καὶ ἀντιπάλους. Διετύπωσεν ὁ ἀνὴρ πρόβλημα κοινωνικὸν καὶ οικονομικὸν μεγάλης σπουδαιότητος, οὐ τὴν λύσιν δυσχερῶς δύναται νὰ καθορίσῃ ἡ ἐπιστήμη.

Ἐπάρχει οὐ μικρὰ ἀλήθεια ἐν τῇ θεωρίᾳ ταύτῃ· ἀλλὰ τὰ πρὸς περιορισμὸν τοῦ πληθυσμοῦ προβαλλόμενα μέτρα διὰ τῆς δῆθεν σωφροσύνης εἶνε ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐπικίνδυνα. Ὁ ἄνθρωπος ἀπόλλυσιν ἐν τοιαύτῃ περιστάσει πᾶν αἴσθημα· πλεῖστοι καταδικάζονται εἰς ἀγαμίαν, εἰς αἰωνίας στερήσεις, εἰς τὴν παραβίασιν τῶν νόμων τῆς φύσεως.

Οὐχ ἦττον ὁ Μάλθος ἐξήνεγκε γνώμας, καθ' ἑκάστην ἐκ τῶν πραγμάτων πιστουμένας. Ἡ θεωρία αὐτοῦ ἀποκαλύπτει ζοφεράν κοινωνικὴν εἰκόνα, ἧς τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν διετύπωσε, βασιζόμενος ἐπὶ τῶν δεδομένων.

Πᾶν συνοικέσιον μὴ οικονομικῶς ἐξησφαλισμένον, καταλήγει συνήθως εἰς ὀλίθρια ἀποτελέσματα. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ συμβουλὴ τοῦ Μάλθου συμπίπτει τῇ τοῦ κοινοτάτου τῶν ἀνθρώπων. Ἀποχὴ ἀπὸ τοῦ γάμου. Οὕτως ὁ πληθυσμὸς θέλει περιορισθῆ εἰς τὸ σημεῖον, καθ' ὃ εἶνε δυνατὴ ἡ διατροφή αὐτοῦ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων μέσων. Μὴ ἀπεχόντων ὅμως τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τοῦ γάμου, θέλουσιν ἐνεργήσῃ κατ' ἀνάγκην τὰ κατασταλτικὰ προσκόμματα, ἡ πείνα, αἱ νόσοι, ὁ θάνατος.

Ἡ θεωρία τοῦ Μάλθου ἐν ταῖς ὑπερβολαῖς αὐτῆς ἀναγράφει καὶ μεγάλας ἀληθείας. Ὅπως δῆποτε ἔσχε σπουδαίαν ἐπίδρασιν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἀγγλίας.

Εἰς τὴν ἐν τῇ χώρῃ ταύτῃ ἀνάπτυξιν τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας συνετέλεσεν οὐ μικρὸν καὶ ὡς φιλόσοφος καὶ ὡς οικονομολόγος ὁ Ἰερσείας Βένθουμ.

Ἡ ἀρχή, ἐφ' ἧς βασιζει τό τε φιλοσοφικόν καί τὸ οἰκονομικόν αὐτοῦ σύστημα ὁ ἀνὴρ οὗτος, εἶνε ἡ τῆς *χρησιμοθηρίας*. Ταύτην δὲ ἀνέλυσε καὶ ἀνέπτυξεν ἐν πολυαριθμοῖς συγγραφαῖς.

Πᾶν ὃ τι πράττει ὁ ἄνθρωπος, τὸ πράττει, ἔχων ὑπ' ὄψει τὴν προσωπικὴν αὐτοῦ ὠφέλειαν, τουτέστι τὴν αὐξήσει τῶν ἡδονῶν καὶ τὴν ἐλάττωσιν τῶν πόνων. Ἡ ζήτησις αὕτη οὐδαμῶς εἶνε ἀρνησις τοῦ ἀγαθοῦ ὡς ἔλεγεν ὁ Ἐπίκουρος, *ἀχώριστον τῆς ἡδονῆς ἢ ἀρετῆς*.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Βένθαμ κηρυττομένη αὕτη ζήτησις τῆς ἡδονῆς δὲν εἶνε ἐγωιστικὴ.

Τὸ συμφέρον παντός ἀνθρώπου, λέγει, εἶνε τὸ κρατοῦν παρ' αὐτῶν ἐλαττήριον· ἀλλ' ἐν τῇ ἐπιδιώξει ταύτῃ δὲν παρακωλύεται ἡ ἐξάσκησις τῆς ἀρετῆς. Ἡ εὐτυχία ἐκάστου ἀνθρώπου κεῖται ἐν τῇ αὐξήσει τῆς εὐτυχίας ὅσον μείζονος ἀριθμοῦ ἀνθρώπων.

Τὸ δίκαιον καὶ τὸ χρήσιμον, τὸ καλὸν καὶ τὸ ἀγαθὸν φύσει συμπίπτουσιν. Κατὰ τὰς ἀρχὰς ταύτας ὁ Βένθαμ ἔγραψε τὰ οἰκονομικὰ αὐτοῦ συγγράμματα, ἰδίᾳ δὲ τὸ πολυθρύλητον περὶ τόκου, ἐν ᾧ θερμῶς ἀντεπεξέρχεται κατὰ τῶν κριτικῶν αὐτοῦ, ὡς πρὸ ὀλίγου εἶχε πράξει. τοῦτο ὁ Γάλλος Turgot μετὰ μεγάλης ἐπίσης ἐπιτυχίας. Τὸ βιβλίον τοῦ Ἀγγλοῦ φιλοσόφου ἐκηρύχθη παρὰ τῶν Οἰκονομολόγων ἀνώτερον πάσης κριτικῆς, πλήρες φωτεινῶν ἀληθειῶν.¹

Σύγχρονος τοῦ Βένθαμ, ὁ Δαυὶδ Ρικάρδος, ἀνέπτυξε μετ' ἐμβριθείας τὰς ἀρχὰς τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας.² Ἀξία μνείας εἶνε ἰδίᾳ ἡ περὶ ἐγγείου προσόδου θεωρία αὐτοῦ, ἔχουσα ὡς ἐξῆς.

Ἐν ταῖς πρώταις ἡμέραις τῶν κοινωνιῶν αἱ πρὸς καλλιέργιαν γαῖαι δὲν καταλαμβάνονται συγχρόνως, μὴ ὄντος πυκνοῦ ἔτι τοῦ πληθυσμοῦ.

Ἡ γῆ, τὸ πρῶτον στάδιον, ἐφ' οὗ ἐκδηλοῦται ἡ ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου πρὸς θεραπείαν τῶν χρειῶν αὐτοῦ, διαιρεῖται εἰς δύο κατηγορίας· εἶνε γόνιμος ἢ ἄγονος. Οἱ δὲ ἄνθρωποι καταλαμβάνουσι πρὸς καλλιέργιαν τὰς μᾶλλον γονίμους, οὐσας ἀδεσπότους, μηδὲν ἄρα καταβάλλοντες μίσθωμα. Σὺν τῷ χρόνῳ περιέρχονται εἰς τὴν ἰδιωτικὴν

1 Defense of Usury.

2 Principles of political Economy.

κυριότητα αἱ κατὰ προτίμησιν καλλιεργηθεῖσαι γαῖαι, ὡς καὶ αἱ παρὰ τὰ μεγάλα κέντρα τοῦ πληθυσμοῦ. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, οἱ μετέπειτα καλλιεργηταὶ ἀναγκάζονται νὰ καλλιεργήσωσι γαίας ἥττον καρποφόρους, μακρότερον δὲ κειμένας τῶν κοινωνικῶν κέντρων. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο δὲν συμφέρει αὐτοῖς, ἀπευθύνονται κατ' ἀνάγκην πρὸς τοὺς ἰδιοκτῆτας τῶν καλλιεργηθεισῶν γαιῶν, παρ' ὧν ζητοῦσι τὴν καλλιεργίαν αὐτῶν ἐπ' ἀμοιβῇ. Ἐντεῦθεν ἡ ἀρχὴ τῆς ἐγγείου προσόδου.

Τὸ τοιοῦτο μίσθωμα, κατὰ τὸν Ρικάρδον, παρίστησι τὴν διαφορὰν, ἣτις ὑφίσταται μεταξὺ τῆς παραγωγικότητος τῶν εὐφόρων καὶ μὴ εὐφόρων γαιῶν, ὧν τὴν καλλιεργίαν ἀποφεύγει ὁ γεωργός. Τοῦτο συμφέρει εἰς αὐτόν, διότι ἀπαλλάσσεται μειζόνων δαπανῶν καὶ πόνων, εἰς ἃς θὰ ὑπεβάλλετο διὰ τὴν καλλιεργίαν τῶν ἥττον καρποφόρων καὶ ἀπώτερον κειμένων γαιῶν.

Ἐν τούτοις, καθ' ὅσον αὐξάνεται ὁ πληθυσμός, οἱ καλλιεργηταὶ ἀναγκάζονται νὰ καλλιεργήσωσι γαίας ἥττονος ποιότητος καὶ χρησιμότητος, τούτου δ' ἕνεκα ἐν τῷ ἀνταγωνισμῷ τῶν κρειτόνων καὶ τῶν ἥττόνων γαιῶν, τὸ μίσθωμα τῶν πρώτων κατ' ἀνάγκην αὐξάνεται. Ἡ αὐξησης ἄρα τοῦ πληθυσμοῦ ἐπιφέρει τὴν αὐξησην τοῦ μισθώματος, τῆς ἐγγείου προσόδου, καὶ ἐν ἡ περιπτώσει οὐδὲν πράττει ὁ ἰδιοκτῆτης.

Ὁ Ρικάρδος ἐρευνᾷ διὰ μακρῶν μετὰ πολλῆς βαθυνοίας τὰς σχέσεις μεταξὺ προσόδου, μισθοῦ καὶ κέρδους, συμπεραίνει δέ, ὅτι οἱ μισθοὶ καὶ τὰ κέρδη βαίνουνσιν ἐλαττούμενα σὺν τῇ αὐξήσει τοῦ πληθυσμοῦ, τούναντιον δὲ ἡ πρόσδος αὐξάνεται. Ἐκ τούτου στενοχωρία καὶ πενία διὰ τὴν θητικὴν τάξιν, τὴν τῶν ἐργατῶν, ἐν τῷ μέλλοντι.

Ἐν τῷ ἀνταγωνισμῷ πρὸς καλλιεργίαν τῶν συμφορωτέρων γαιῶν ἡ ἐγγείος πρόσδος θὰ βαίῃ αὐξανομένη, οὕτω δὲ ἡ πενία τῶν ἐργατικῶν τάξεων θέλει πολλαπλασιασθῆ.

Τὰ πορίσματα καὶ οἱ φόβοι ἐκ τῆς θεωρίας τοῦ Μάλθου ἐμελλον νὰ ταράξωσι τὸ πνεῦμα τοῦ Ρικάρδου. Καταφαίνεται ἐκ τῶν ἀναλύσεων αὐτοῦ καὶ τῶν συμπερασμάτων ἢ φροντίς περὶ τοῦ μέλλοντος. Ἐνῶ σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου ὁ κλῆρος τῶν ἰδιοκτητῶν μάλλον βελτιοῦται, τούναντιον ὁ τῶν καλλιεργητῶν ἐπὶ τὰ χεῖρα φέρεται.

Τοιοῦτον ἐν συντομίᾳ τὸ πόρισμα τῆς θεωρίας τοῦ Ρικάρδου.

Ἡ θεωρία αὕτη, ἅμα δημοσιευθεῖσα, ἐπέσυρε τὴν προσοχὴν τῶν τε ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ Οἰκονομολόγων, ἀλλ' ἔσχε καὶ πολλοὺς ἐπικριτάς. Ἰδίᾳ οἱ Κοινωνισταί, ὀρμώμενοι ἀπὸ τῶν πορισμάτων αὐτῆς, προβάλλουσι διάφορα συστήματα ἀποσοβήσεως τοῦ κακοῦ ἐν τε τῷ παρόντι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ὧν τὸ πρῶτιστον, τὸ τοῦ Ἀμερικανοῦ Ἑρρίκου Γεωργίου, κεῖται εἰς τὴν ὑπὸ τῆς πολιτείας ἐξαγοράν, κατ' ἄλλους δὴμευσιν, τῆς ἐγγείου κτήσεως.

Ὁ Ρικάρδος ἔσχε μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς συγχρόνου οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, ἰδίᾳ δὲ διὰ τῆς περὶ φόρου διδασκαλίας αὐτοῦ, ἣν ἀπεδείξαντο καὶ οἱ μὴ ἀποδεχόμενοι τὴν θεωρίαν περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐγγείου προσόδου.

Οὐκ ὀλίγοι Οἰκονομολόγοι, ὧν πρῶτιστοι ὁ Βενθαμιανὸς *James Mill*, ὁ *Macculloch*, ὁ *Senior*, ὁ *Torrens*, ὁ *Jones*, ὁ *Cairnes*, ὁ *Bagehot*, *Jevons*, ἐπηκολούθησαν ἐν Ἀγγλίᾳ τὴν μεγάλην ταύτην γενεάν τῶν θεμελιωτῶν τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, ἐν μέρει ἀπομακρυνθέντες, ἐν μέρει δ' ἀκολούθησαντες τὰς ἀρχάς καὶ τὰ πορίσματα τῆς διδασκαλίας τοῦ Σμιθ, τοῦ Μάλθου καὶ τοῦ Ρικάρδου. Ἠστόχησαν βεβαίως περὶ τινὰ καίρια ζητήματα καὶ προβλήματα τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, καὶ ἰδίᾳ περὶ τὸν καθορισμὸν τῶν σχέσεων ἐργασίας καὶ κεφαλαίου. Ἄλλ' ἢ ἐν γένει ἐπιστημονικὴ αὐτῶν δρᾶσις ἀπομένει ἀξία πάσης ἐκτιμῆσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΑΤΟΝ

Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία ἐν Γαλλίᾳ.

Καθ' ἓν χρόνον ἐδημοσιεύετο ἐν Ἀγγλίᾳ τὸ βιβλίον τοῦ Ἀδάμ. Σμῖθ, ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη ἀντεπροσωπεύετο ἐν Γαλλίᾳ ὑπὸ τῆς φυσιοκρατικῆς Σχολῆς, ἧς τὰ δόγματα ἐπέδρασαν οὐ μόνον ἐπὶ τοῦ Ἀγγλοῦ Οἰκονομολόγου, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν Γαλλίᾳ Κοινωνιολόγων, οἵτινες διὰ τῆς Ἐγκυκλοπαιδείας καὶ ἄλλων συγγραφῶν ἐμελλον νὰ ἐπενέγκωσιν ἐπανάστασιν ἐν τε τῷ κοινωνικῷ καὶ τῷ πολιτικῷ βίῳ τοῦ κόσμου.

ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν θεωριῶν τούτων ἀνέπτυξαν ποικίλα οἰκονομικὰ προβλήματα ὁ Μοντέσκιος, ὁ Βολταῖρος, ὁ Ρουσσώ, ὁ *Raynal* καὶ πλεῖστοι ἄλλοι.

Ἄλλ' ὑπέροχον μεταξὺ πάντων διεκδικεῖ θέσιν, ὡς τε θεωρητικὸς καὶ ὡς πρακτικὸς Οἰκονομολόγος, ὁ *Turgot*. Ὁ ἀνὴρ οὗτος μετὰ τοῦ Σμῖθ δύναται νὰ θεωρηθῇ εἰς τῶν θεμελιωτῶν τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης.¹

Ὡς οἱ Φυσιοκρατικοὶ καὶ ὁ Σμῖθ, οὕτω καὶ ὁ *Turgot* ἀπεδέξατο τὴν ἀρχὴν τῆς οἰκονομικῆς ἐλευθερίας, μετὰ ζήλου δὲ ὑπερεμάχησε τῆς καταργήσεως τῶν μονοπωλίων καὶ τῶν λοιπῶν ἐν Γαλλίᾳ περιορισμῶν.

Ἀνώτατος καταστάς οἰκονομικὸς λειτουργός, προσεπάθησε τὸ ἐπ' αὐτῷ νὰ πραγματώσῃ τὰς προοδευτικὰς του ἰδέας. Συγχρόνως εἰργάζετο ὑπὲρ τοῦ προσηλυτισμοῦ διὰ συγγραφῶν μεγάλης ἀξίας.

Ἡ παραγωγή καὶ ἡ διανομὴ τοῦ Πλούτου ἀπησχόλησε τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτοῦ δραστηριότητα· διδάσκει μετὰ τῶν Φυσιοκρατικῶν,

1 *Réflexions sur la formation et la distribution des Richesses.*

ὅτι πρωτίστη πηγή τοῦ πλούτου εἶνε ἡ γῆ· ἀλλὰ δὲν περιπίπτει εἰς τὰς χιμαιρικές ἐκείνων θεωρίας. Εἶνε πολλῶν πρακτικώτερος. Θεωρεῖ τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν ἀνγκαιάν εἰς τὴν πρόοδον τῶν λαῶν, ζητεῖ δὲ τὸν περιορισμὸν τῆς κυβερνητικῆς ἐξουσίας, δημοτικὴν αὐτονομίαν καὶ ὅ τι ἄλλο συντελεστικόν.

Ἡ ἀνάλυσις τῆς γενέσεως καὶ τῆς λειτουργίας τοῦ κεφαλαίου εἶνε ἐν τῶν ἐπιστημονικωτάτων κεφαλαίων τοῦ βιβλίου του. Ἐπίσης τὰ περὶ τόκου.

Ἐπολέμησεν ἐντόνως τὰς θεωρίας τοῦ γνωστοῦ Σκώτου Οἰκονομολόγου *Law*, αἵτινες τοσαῦτα δεινὰ ἐπήνεγκον τῇ Γαλλίᾳ καὶ αἵτινες οὐχ ἦττον ἔσχον θιασώτας.

Φιλόσοφος τῆς Προόδου, θαυμασίας γράφας περὶ αὐτῆς σελίδας, ἐπίστευσεν εἰς αὐτὴν καὶ ἤρξατο μετὰ ζήλου σοβαρὰς ὡς ὑπουργὸς ἐν Γαλλίᾳ μεταρρυθμιστικῆς ἐργασίας.

Ἡ Γαλλία εἶχε καταβληθῆ οἰκονομικῶς, ὁ δὲ *Turgot* ἐφρόνει, ὅτι ἡ ἀνάρρωσις αὐτῆς θὰ ἐπῆρχετο οὐχὶ διὰ τῆς αὐξήσεως τῶν φόρων ἢ τῆς πτωχεύσεως, ἀλλὰ διὰ τοῦ περιορισμοῦ τῶν δημοσίων δαπανῶν. Δὲν εἰσηκούσθη· ἀντ' αὐτοῦ ἀπεκρίθη ἡ Ἐπαναστάσις.

Αὕτη ἐπραγματώσατο πολλὰς θεωρίας τῶν τε Φυσιοκρατικῶν καὶ τοῦ *Turgot*, ἀναγράψασα ἐν τῇ οἰκονομικῇ αὐτῆς νομοθεσίᾳ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐλευθερίας. Ἄλλ' ἐπλανήθη ἐν πολλοῖς ἐξ ἀγνοίας, ἢ ἐξ ἀνάγκης. Σημειωτέον ἐν τοῖς οἰκονομικοῖς ὀλισθήμασι τῶν χρόνων ἐκείνων τὸ πολυθρόλητον *χαρτονομίσμα* τῆς Ἐπαναστάσεως (*assignats*), δευτέραν ἐκδοσιν τῶν ἰδεῶν τοῦ *Law*.

Μετὰ τὴν ἐπανακολουθήσασαν κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν ἀναρχίαν, ἡ Γαλλία κατέληγεν εἰς τὴν δεσποτείαν τοῦ Ναπολέοντος.

Τὸ οἰκονομικὸν αὐτοῦ σύστημα ἦτο ἀντάξιον τοῦ κατακτητοῦ. Ὑγιεῖς οἰκονομικαὶ ἰδέαι δὲν δύνανται ν' ἀναπτυχθῶσιν ἐν καιρῷ πολέμων. Ἄξιον μνείας εἶνε τὸ γνωστὸν κατὰ τῆς Ἀγγλίας πραξικόπημα τοῦ Ναπολέοντος (*Blocus Continental*), δι' οὗ ἐζήτησε ν' ἀποκλείσῃ ἀπὸ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἀγορῶν τὰ ἀγγλικά προϊόντα. Εἶτα αὐτὸς αὐτὸς ἐκάλεσε τὸ σύστημά του εἰπάνοδον εἰς βαρβάρους χρόνους. Οὐχ ἦττον, ἢ ἐν Εὐρώπῃ βιομηχανία, προεξαρχούσης τῆς γαλλικῆς, ἔσχεν ἀξίαν λόγου ἐπίδοσιν.

Ἀρχομένου τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος, σὺν τῇ κοινωνικῇ καὶ τῇ

πολιτικῇ ἐπαναστάσει τελεῖται καὶ οἰκονομική. Τὸ προστατευτικὸν σύστημα ἐξέπιπτεν ἐν τῇ συνειδήσει τῶν λαῶν, πειθόμενων ἐκ τῶν πραγμάτων, ὅτι μόνον διὰ τῆς ἐλευθερίας τῶν συναλλαγῶν ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀληθὴς εὐημερία.

Οὐδείς ἴσως κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους κατενόησε καὶ ἀνέπτυξε τὸ θέμα τοῦτο μετὰ μείζονος ἐπιτυχίας, ὅσον ὁ *I. B. Σαίης* ἐν Γαλλίᾳ. Δι' αὐτοῦ ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη καθίστατο μεθοδικωτέρα καὶ προσιτωτέρα. Οἱ Οἰκονομολόγοι τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος συνέχουν αὐτὴν μετὰ τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης, ἐν δὲ Γερμανίᾳ μετὰ τῆς διοικήσεως. Ἦδη ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία καθίστατο διὰ τοῦ Σαίη αὐτοτελὴς ἐπιστήμη.

Κατὰ τὸν Σαίην, ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία εἶνε ἡ ἐπιστήμη τοῦ πλούτου, οὗτος δὲ παράγεται διὰ τῆς γεωργίας, τῆς ἐμπορίας καὶ τῆς βιομηχανίας. Πρώτιστα τῆς παραγωγῆς ὄργανα εἶνε τὰ κεφάλαια καὶ τὸ ἔδαφος. Τὸ κεφάλαιον ἀποκτᾶται διὰ τῆς φειδοῦς καὶ τῆς ἀποταμιεύσεως· ἡ δὲ ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου, τῇ ἐπικουρίᾳ τῆς φύσεως καὶ τῶν μηχανῶν, παρέχει τὴν γένεσιν εἰς τὸ σύνολον τῶν προσόδων, τὸν πλοῦτον.

Εἰς τὸν Σαίην ὀρεῖται πρωτίστως ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη τὴν θεωρίαν τῶν ἐμπορικῶν διεξόδων τῆς καταναλώσεως τῶν προϊόντων (*débouchés*).

Οἱ παραγωγοὶ δὲν δύνανται νὰ καταναλώσωσιν ἐξ ὀλοκλήρου ἐν τῷ τόπῳ τῆς παραγωγῆς τὰ προϊόντα αὐτῶν, ἀναγκάζονται ἄρα νὰ ζητήσωσι καταναλωτὰς ἀπώτερον, ὅπου τοῦτο εἶνε δυνατόν. Τὰ προϊόντα δὲ ταῦτα ἀνταλλάσσουσι πρὸς ἄλλα ξένων τόπων.

Πᾶν προϊόν ἔχει χρησιμότητα, ιδιότητα πρὸς θεραπείαν χρείας τοιοῦτο δ' ὄν, καθίσταται ἀντικείμενον ζητήσεως. Τούτου δεδομένου, διεξάγεται ἀνταλλαγὴ προϊόντων, ὅτε μὲν μεταξὺ τῶν τμημάτων χώρας τινός, ὅτε δὲ μεταξὺ διαφόρων χωρῶν, συνωδὰ ταῖς ἐκατέρωθεν χρεῖαις. Τὰ ἔθνη ἄρα δεῖον νὰ θεωρῶσιν ἄλληλα ὡς συνδεδεμένα διὰ κοινῶν δεσμῶν ἠθικῶς τε καὶ οἰκονομικῶς. Ἔθνος, χρήσιμον ὡς ἀγορὰ καταναλώσεως τῶν προϊόντων τῆς ἐργασίας καὶ τῆς παραγωγῆς ἄλλου ἔθνους, προσφέρει μεγάλην εἰς αὐτὸ ὑπηρεσίαν. Λαός, εὐημερῶν ὑλικῶς, δεῖον νὰ θεωρηθῇ φίλος, οὐχὶ δ' ἀνταγωνιστής.

Πρότερον ἦσαν ἄγνωστοι σχεδὸν αἱ τοιαῦται ιδέαι. Ἡ ἐπιδιώξις

τῆς οικονομικῆς βλάβης ἄλλων ἐθνῶν ἐθεωρεῖτο φιλοπατρία, ἐθνικὴ νίκη. Ἄλλ' ἡ ἐπιστήμη κατεπολέμησε τὴν πλάνην ταύτην. Κατ' αὐτήν, ὁ εὐχόμενος τὴν ὑλικὴν εὐημερίαν τῶν λαῶν, «ἀγαπᾷ καὶ ὑπηρετεῖ τὴν πατρίδα του.»

Ὁ Σαίης ἐμελέτησεν ὅσον ἐλάχιστοι τότε, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Γαλλίας, τὰ φαινόμενα τῆς οικονομικῆς δράσεως καὶ προόδου τῶν λαῶν, ἔχων ὑπ' ὄψει τὰ κοινωνικὰ καὶ ἱστορικὰ αὐτῶν δεδομένα· καὶ τοῦτο ἐπραξε μετὰ πολλῆς εὐθυκρισίας, μετὰ μεγάλης ἐπιτυχίας.

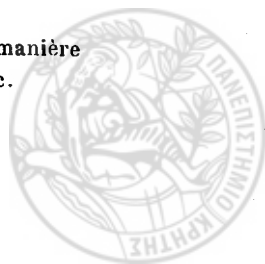
Εἶνε ὁ κατ' ἐξοχὴν θεωρητικὸς τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, ὡς φυσικῆς ἐπιστήμης. Βεβαίως ἐπὶ πολλῶν οικονομικῶν ζητημάτων δὲν ἠδυνήθη νὰ εἶπῃ τὸν τελευταῖον λόγον. Οὐχ ἤττον κατέδειξε κρεῖττον παντὸς ἄλλου τὴν ἀληθῆ μέθοδον τῆς ἐπιστήμης ταύτης, ἣν κατέστησε προσιτὴν καὶ δημοτικὴν, οὐ μόνον ἐν Γαλλίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ.

Κατὰ τὸν κίωνα τοῦτον ἡ ἀνθρωπίνη κοινωνία εἰσῆλθεν εἰς νέον στάδιον οικονομικῆς δράσεως. Ἡ διὰ τῶν ἀτμομηχανῶν ἐπελθοῦσα τεραστία ἀναπτυξίς πάντων τῶν κλάδων τῆς βιομηχανίας ἐπήνεγκε ριζικὰς μεταβολὰς ἐν ταῖς οικονομικαῖς σχέσεσι τῶν λαῶν. Ὁ νέος κόσμος, καταλυθέντος ἀπὸ τῆς γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ τιμαριωτικοῦ συστήματος, οὐσιωδῶς μετεβλήθη· κατέστη ἐργατικώτερος καὶ παραγωγικώτερος. Οἱ ἄεργοι, οἱ ἐκ τοῦ προνομίου ἀποζῶντες, ἠλαττώθησαν, μὴ ἀνεχομένων αὐτοὺς τῶν νέων κοινωνικῶν συστημάτων, ἡ δὲ ἐργασία καὶ ἡ βιομηχανία ἀνεγνωρίσθησαν ὡς οὐσιώδεις παράγοντες τῆς κοινωνικῆς εὐημερίας. Ἡ λεγομένη *τρίτη τάξις* (*tiers état*), ἡ τάξις τῶν κεφαλαιούχων καὶ τῶν ἐργατῶν ἐν τῇ εὐρείᾳ ἐννοίᾳ, γεωργικῆ, ἐμπορικῆ, βιομηχανικῆ, ἐπέβαλε τὸ κύρος αὐτῆς καὶ τὴν δρᾶσιν ἐπὶ τῆς παγκοσμίου πολιτικῆς. Ἄλλ' ἐν τῇ νέᾳ ταύτῃ φάσει ἐξετυλίχθησαν νέα κοινωνικὰ προβλήματα, ἀφορῶντα εἰς τὸν κανονισμὸν τῶν οικονομικῶν συνθηκῶν.

Ἄνεπτύχθη ἡ παραγωγή τεραστίως. Ἄλλὰ δύναται τις εἰπεῖν, ὅτι ἐπετεύχθη καὶ ἡ ἀνάλογος διανομή;

Τὸ θέμα τοῦτο ἀπησχόλησεν ἕνα τῶν μᾶλλον διακεκριμένων Οἰ-

1 Traité d'Economie politique, ou simple Exposition de la manière dont se forment, se distribuent et se consomment les Richesses etc.

κονομολόγων τῆς Γαλλίας κατὰ τὰς πρώτας δεκαετηρίδας τοῦ αἰῶνος, τὸν Σισμόνδην. Ἐπραγματεύθη δ' αὐτὸ οὐχὶ μετὰ πάθους, ἀλλὰ μετ' ἀγαθῆς προαιρέσεως, ἀναζητῶν τὰ αἷτια τῆς κακοδαιμονίας τῶν πολλῶν καὶ προτείνων τὰ μέσα τῆς θεραπείας. δι' ὧν ἐλάττωθήσεται ἡ δυστυχία, πάντων μετεχόντων τῶν ἀνθρώπων εἰς τὰ ἀγαθὰ τῆς παραγωγῆς.

Ἐτερον ἐπίσης φαινόμενον ἐξεδηλώθη διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν μηχανῶν καὶ τῆς ὑπ' αὐτῶν ἀντικαταστάσεως τῶν ἐργατικῶν χειρῶν, ὁ ἀνταγωνισμὸς τούτων καὶ ἐκείνων, ὡς ἐκ τούτου δὲ ἡ ἐλάττωσις τοῦ μισθοῦ τῶν ἐργατῶν καὶ ἡ μείζων αὐτῶν δυστυχία ἐν παραβολῇ πρὸς τὴν τῶν παρελθόντων αἰῶνων.

Τὰ φαινόμενα ταῦτα, ἡ ὁσημέραι προβαίνουσα κατίσχυσις τοῦ κεφαλαίου ἐν τῇ βιομηχανικῇ παραγωγῇ, ἡ πολλαπλῆ αὐτοῦ προστασία καὶ ἐνίσχυσις διὰ τῶν τραπεζῶν καὶ τῶν ἄλλων οἰκονομικῶν καὶ κερδοσκοπικῶν συνδυασμῶν, προσεῖλκυσαν τὴν προσοχὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἀνδρός, μεταβάντος εἰς Ἀγγλίαν καὶ μελετήσαντος ἐκ τοῦ πλησίον τὰ πράγματα. Οὕτως ἐν ἔτει 1819 ἰδημοσίευσεν τὸ περὶ Πολιτικῆς Οἰκονομίας σύγγραμμα, ἐν ᾧ ἀπεμακρύνετο οὐσιωδῶς τῶν πρότερον, ἐν ἔτει 1803, ἐκτεθεισῶν ἰδεῶν αὐτοῦ κατὰ τὰς θεωρίας τοῦ Ἀδάμ Σμῖθ.¹

Ἐν τῷ πρώτῳ αὐτοῦ συγγράμματι ὑπερήσπιζε τὴν ἀρχὴν τῆς ἐλευθέρας ἀνταλλαγῆς καὶ κατεδίκαζε τὰ μονοπώλια, ὡς ἄρνησιν τοῦ δικαίου ἐκάστου πρὸς τὸ πωλεῖν καὶ ἀγοράζειν ἐλευθέρως, ὡς καὶ πάντα ἄλλον οἰκονομικὸν περιορισμὸν, ἐξ οὗ ὠφελοῦνται μὲν ὀλίγοι, ζημιοῦνται δὲ οἱ πολλοὶ ὑπὸ τὸ πρόσχημα προστασίας τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ κλάδου τῆς ἐργασίας.

Ἄλλὰ, προϊόντος τοῦ χρόνου, μετέβαλε γνώμην. Πρὸ τῆς κοινωνικῆς δυστυχίας, ἐνόμισεν ὅτι θεραπεία τοῦ κακοῦ δύναται νὰ ἐπέλθῃ μόνον διὰ τοῦ περιορισμοῦ τῆς ἀπολύτου οἰκονομικῆς ἐλευθερίας.

Ἐκ τοῦ κρατοῦντος σήμερον οἰκονομικοῦ συστήματος διὰ τῆς ἐισαγωγῆς τῶν μηχανῶν ἐπῆλθεν ἡ ἐλάττωσις τῶν ἡμερομισθίων, οἱ ἐργατικοὶ ἄρα πληθυσμοὶ δυστυχοῦσιν, ἐνῶ τούναντιον οἱ κεφαλαίου-

1 De la Richesse commerciale, ou Principes d'Economie politique etc. Nouveaux principes d'Economie politique etc.

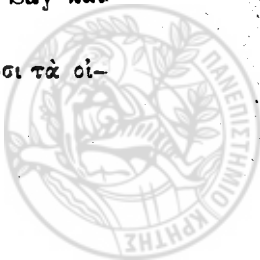
χοι σκανδαλωδῶς πλουτοῦσιν ἐκ τοῦ ἰδρῶτος τῶν πενήτων. Ἔνεκα τῆς εἰσαγωγῆς τῆς μεγάλης καλλιεργίας ἐν τῇ ἀγροτικῇ ἰδιοκτησίᾳ οἱ ἐργάται ἐξεδιώχθησαν ἐκ τῶν ἀγρῶν, τῶν ὑπὸ τῶν πατέρων των καλλιεργούμενων, οἱ δὲ ἄλλοτε μικροὶ γαιοκτῆμονες κατέστησαν ἡμερόβιοι ἐργάται. Ταῦτα ὀφείλονται εἰς τὸν ἐλεύθερον ἀνταγωνισμόν, τὸν διέποντα τὰς οικονομικὰς συναλλαγὰς τῆς νέας κοινωνίας, οὗ ἔνεκα παρκαλύεται ἡ δικαία διανομὴ τῶν προϊόντων τῆς ἐργασίας. Πρὸς ἀποσόβησιν τοῦ κακοῦ ἐν μόνον δύναται νὰ χρησιμεύσῃ, ἢ παρέμβασις τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς, ὑποχρεουμένης νὰ καταστῇ ἀδ' προστάτης τοῦ ἀσθενοῦς κατὰ τοῦ ἰσχυροῦ, ὁ ὑπερασπιστὴς τοῦ μὴ δυναμένου νὰ ὑπερασπίσῃ ἑαυτόν». Ἄλλὰ τίνι τρόπῳ δύναται νὰ τελεσθῇ τοῦτο, νὰ ἐπέλθῃ δὲ ἡ ἀρμονία μεταξὺ κεφαλαίου καὶ ἐργατῶν, προσηκόντως ἀμειβομένων τούτων; *Ἀνσχερὲς νὰ ὀρισθῇ.*

Οὕτω περατοῖ τὸ βιβλίον αὐτοῦ ὁ Σισμόνδης. Εὐρίσκει τὴν δικαίαν διανομὴν τῶν προϊόντων *ὑπέρτερον σχεδὸν τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων*, οὐδὲ δύναται νὰ κατανοήσῃ κατάστασιν ἰδιοκτησίας, διάφορον ἐκείνης, ἣν προσφέρει ἡμῖν ἡ πείρα.

Ἡ κραυγὴ, ἣν ἐξήνεγκεν ὁ Σισμόνδης κατὰ τῶν τραγικῶν ἀποτελεσμάτων τῆς οικονομικῆς ἐλευθερίας, δὲν ἔμεινεν ἄνευ ἀπηχήσεως καὶ ἀποτελέσματος. Πλεῖστοι τῶν Οἰκονομολόγων ἐνεπνεύσθησαν καὶ συνεκινήθησαν ἐκ τῆς ζοφερᾶς αὐτοῦ εἰκόνας, τινὲς τούτων συντηρητικοί, ἄλλοι ριζοσπαστικώτεροι. Συνετέλεσεν ἀκουσίως βεβαίως εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ἀντιδραστικῶν ροπῶν κατὰ τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, ὧν πλήρης ἀρνησις εἶνε αἱ σύγχρονοι κοινωνιστικαὶ θεωρίαι, ἀλλ' ὁ ἀνὴρ δὲν εὐθύνεται ἐπὶ τούτῳ· ἐπετέλεσε καθήκον, ὑποδείξας ὅτι ἐν τῇ λαμπρᾷ εἰκόνι τῆς συγχρόνου βιομηχανίας ὑπολανθάνουσιν ἀσχημί-ζουσαι αὐτὴν οὐκ ὀλίγαι κηλίδες.

Αἱ ἰδέαι τοῦ Σισμόνδη, παρὰ τὴν ἀπήχησιν αὐτῶν καὶ τὰς συμπαθείας, μεθ' ἧς ἐγένοντο ἀποδεκταί, δὲν παρεκώλυσαν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς οικονομικῆς ἐπιστήμης ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὰς θεωρίας τοῦ Σμιθ, τοῦ Τυργῶ καὶ τοῦ Σαίη. Διακρίνονται ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτῆς ὁ Κάρολος Κόντης, ὁ *Dunoyer*, ὁ Ρόσσης, ὁ Μπαστιά, ὁ M. Chevalier, ὁ Courcelle-Seneuil, ὁ P. L. Beaulieu, ὁ L. Say καὶ πολλοὶ ἄλλοι κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον.

Πάντες οὗτοι προσεπάθησαν μᾶλλον ἢ ἥττον ν' ἀναλύσωσι τὰ οἰ-

οικονομικά τῆς κοινωνίας φαινόμενα, ὅποια ἀπορρέουσιν ἀπὸ τῶν νόμων αὐτῆς, ἐκάστοτε ὁμοίων καὶ ἀναλλοιώτων. Ἐρευνήσαν μετὰ πολλῆς ἐμβριθείας, ἀλλὰ καὶ ἐπιστημονικῆς εἰλικρινείας, τὸ πρῶτιστον τῶν φαινομένων τοῦ οικονομικοῦ βίου τῶν λαῶν κατὰ πάντα χρόνον καὶ τόπον, τὰς σχέσεις τοῦ κεφαλαίου πρὸς τὴν ἐργασίαν. Ἡ κατάστασις τῶν κατωτέρων τάξεων, λέγει ὁ *Dunoyer*, δὲν προέρχεται μόνον ἐκ τῆς πρὸς αὐτάς ἀδικίας τῆς ἀνωτέρας τάξεως· προέρχεται ἐπίσης ἐκ τῶν παρομαρτούντων τῇ τάξει ταύτῃ ἐλαττωμάτων, τῆς ἀπαθείας, τῆς ἀμεριμνησίας, τῆς ἀγνοίας τῶν αἰτίων, ὧν ἔνεκα ἐπέρχεται ἡ αὐξήσις ἢ ἡ ἐλάττωσις τοῦ ἡμερομισθίου. Καὶ ἂν ἡ κοινωνία ἀρχῆθην ἀποκαθίστατο ἐπὶ δικαιοτέρων βάσεων, καὶ ἂν οἱ ἰσχυροὶ ἀπεῖχον πάσης πῶν ἀδυνάτων καταδυναστεύσεως, οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι θὰ ἀνεπτύσσετο ἐν τοῖς κόλποις τῆς κοινωνίας τάξις δυστυχῶν, μᾶλλον ἢ ἦτον πολυάριθμος.

Τὰς αὐτάς ἀρχὰς ἠκολούθησε καὶ ὁ Ἴταλός, ἐν Γαλλίᾳ διδάξας καὶ συγγράψας, Πελεγρίνος Ρόσσης, μετὰ πολλῆς εὐκρινείας καὶ κρεῖττον τῶν πρὸ αὐτοῦ ἐρμηνεύσας καὶ ἀναλύσας τοὺς νόμους καὶ τὰ φαινόμενα τῆς οικονομικῆς ἐπιστήμης. Ὁμόφρων τῷ Μάλθω καὶ τῷ Ριχάρδῳ, ἀνέλυσε μεθοδικώτερον τὰς περὶ πληθυσμοῦ καὶ προσόδου θεωρίας αὐτῶν, ὑπεστήριξε δὲ δι' ἀκαταμαχῆτων ἐπιχειρημάτων τὰς ἀρχὰς τῆς οικονομικῆς ἐλευθερίας.

Δεινὸς καὶ ἀκατάβλητος ἐπίσης ὑπέρμαχος τῶν ἰδεῶν τούτων κατὰ τὴν πέμπτην δεκαετηρίδα τοῦ αἰῶνος ὑπῆρξεν ὁ Φρειδερίκος Μπαστιά. Κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1848 ἐπέτεθη κατὰ τε τῶν *Προστατευτικῶν* καὶ τῶν *Κοινωνιστῶν*, ἀναλύσας τὰς ἀρχὰς τῆς ἐλευθέρας συναλλαγῆς μεθ' ὅσης ἐπιτυχίας ἔπραττον τοῦτο ἐν Ἀγγλίᾳ οἱ περὶ τὸν Ριχάρδον Κόβδεν. Κατέστησε καταληπτὰς τὰς ἀρχὰς τῆς οικονομικῆς ἐπιστήμης, σαφηνίσας οὐ μικρὸν καὶ τὰ δυσχερέστατα τῶν προβλημάτων. Δὲν ἦτο θεωρητικὸς τοῦ σπουδαστηρίου μόνον ἢ τῆς ἀκαδημαϊκῆς ἑδρας. Τὸ σθένος τοῦ πνεύματος, τὴν ὑγίαν τοῦ σώματος κατηνάλωσε, συζητῶν καὶ

1 Liberté du travail.

2 Cours d'Économie politique.

προσηλυτίζων ὑπὲρ τῶν ἀληθῶν οικονομικῶν συμφερόντων τῆς πατρίδος του καὶ τῶν τὰ αὐτὰ συμφέροντα ἐπιδιωκόντων λαῶν.¹

Ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ *l'Etat* πολεμῆ τὰς τότε ἀρχομένας ἢ ἀναπτύσσονται κοινωνιστικὰς θεωρίας περὶ τῆς δράσεως τῆς πολιτείας, αἵτινες, ὡς μὴ ὄφελε, τοσοῦτον ἐκράτησαν σήμερον ἐν τῇ οικονομικῇ ἐπιστήμῃ. Μετὰ σθένους καὶ εὐφυίας πολεμῆ τὴν παμβασιλείαν τῆς πολιτείας. Ἐν ταῖς *Οἰκονομικαῖς Ἀρμονίαις* ἀναπτύσσονται μετὰ σαφηνείας ἄξιαί λόγου ἰδέαι, εὐρεῖς ὀρίζοντες ἐν τῇ Πολιτικῇ Οἰκονομίᾳ. Ζητεῖται ἡ ἀπόδειξις τῆς ἁρμονίας, ἥτις ὑπάρχει μετὰ τῶν οικονομικῶν νόμων καὶ φαινομένων, τῶν ἀνθρωπίνων συμφερόντων, πάντων ρεπόντων πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν. Ἐκ τούτου προσδοκᾶται μείζων βελτίωσις ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἀποδεικνύει μετὰ πολλῆς δυνάμεως, ὅτι ἡ ἐπιδίωξις τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος οὐδαμῶς ἀντίκειται εἰς τὴν ἐπιδίωξιν τῶν κοινωνικῶν συμφερόντων.

Ἡ τοιαύτη διδασκαλία καθίσταται γόνιμος καὶ εὐεργετική. Δύναται τις δ' εἰπεῖν, ὅτι οὐδέποτε αἱ ἀρχαὶ αὗται παρεγνωρίσθησαν ἐν Γαλλίᾳ, οὐκ ὀλίγον συντελεσάσης εἰς τοῦτο καὶ τῆς ἐν ἔτει 1842 ἰδρυθείσης «Ἐταιρείας τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας» ἐν Παρισίοις. Βεβαίως πλέον ἢ ἀπαξ ἀντίθετα δόγματα ἐκράτησαν ἐν τῇ πολιτικῇ τοῦ τόπου, ἐν τε τοῖς κοινοβουλίοις καὶ ἐν τῇ κυβερνήσει, ἀλλ' ἐν συνόλῳ οὐδέμίαν ἔσχον ριζικὴν ἐπίδρασιν.

Ἡ οικονομικὴ πρόοδος τῆς Γαλλίας οὐ μικρὸν δέον νὰ ἀποδοθῆ εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῶν τοιούτων θεωριῶν.

1 *Harmonies Economiques: Sophismes Economiques etc.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ

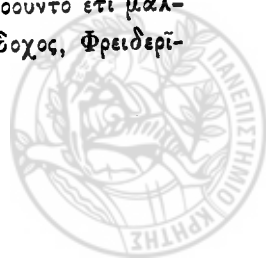
Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία ἐν Γερμανίᾳ.

Τὴν ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς καὶ γαλλικῆς Σχολῆς δοθεῖσαν ὄθησιν ἐν τῇ Πολιτικῇ Οἰκονομίᾳ παρακολούθησεν ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἡ Γερμανία. Πρότερον ἐλάχιστον εἶχε καλλιεργηθῆ ἕνεκα ποικίλων αἰτίων.

Ἡ Γερμανία κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα διὰ τῆς συστάσεως τοῦ ἀν-
 σεατικοῦ δεσμοῦ εἶχε ὄωση οὐ σμικρὰν ὄθησιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς
 ἐμπορίας καὶ τῆς βιομηχανίας. Ἐλεύθεραι δέ τινες αὐτῆς πόλεις κατέ-
 στησαν ὑπὸ πᾶσαν ἐποψιν οἰκονομικῶς ὑπέροχοι, κατεπολεμήσασαι μετ'
 ἐπιτυχίας τὸ τιμαριωτικὸν σύστημα τῆς ποικίλης διαρπαγῆς τῶν αἰ-
 ῶνων ἐκείνων.

Ἄλλ' ὁ Τριακονταετῆς θρησκευτικὸς πόλεμος, ἡ ἐκ τούτου ἐπελ-
 θούσα ἐρήμως τῆς χώρας, ἡ καταστροφὴ τῆς γεωργίας, τῆς βιομη-
 χανίας καὶ τῆς ἐμπορίας, ἀνέκοψαν τὴν οἰκονομικὴν αὐτῆς πρόοδον.
 Τούτοις προσθετέον τὴν ἄκραν πολιτικὴν ἀτονίαν, ἕνεκα τῶν ἐθνικῶν
 διαίρέσεων καὶ ἐρίδων. Ἐνῶ ἡ Ἀγγλία, ἡ Ὁλλανδία, ἡ Γαλλία
 καὶ οὐκ ὀλίγαι τῶν λοιπῶν τῆς Εὐρώπης χωρῶν συλλαμβάνουσιν ἤδη
 πληρεστέραν ἐννοίαν τῆς ἐργασίας καὶ τῆς οἰκονομικῆς δράσεως, ἡ
 Γερμανία ὑστερεῖ. Τὸ δὲ μεταφυσικὸν πνεῦμα τοῦ ἔθνους συντελεῖ ἐτι
 μᾶλλον εἰς τὴν πλημμελεῖ κατανόησιν τῶν ἀρχῶν τῆς οἰκονομικῆς ἐπι-
 στήμης. Καὶ ταῦτα, ἐνῶ οἱ ἄλλοι τῶν ἐπιστημῶν κλάδοι ἐλάμβανον
 ἀξίαν λόγου ἀνάπτυξιν.

Καὶ ὡς τέχνη καὶ ὡς ἐπιστήμη ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία ἤρξατο νοου-
 μένη καὶ καλλιεργουμένη ἀπὸ τῶν χρόνων ἤδη τῆς Μεταρρυθμίσεως
 καὶ τῆς ἐκ ταύτης προελθούσης κοινωνικῆς ζωῆς καὶ ζυμώσεως. Ἄλλὰ
 κατὰ τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα αἱ ἀρχαὶ αὐτῆς κατενοοῦντο ἐτι μᾶλ-
 λον. Νεανίας ἐτι, ἐπίδοξος τοῦ πρωσικοῦ θρόνου διάδοχος, Φρειδερί-

κος ὁ δεύτερος, ἔγραφεν ἐν τῷ *Ἀντιμακιαβέλλῃ*, ὅτι ἡ ἰσχὺς τῆς πολιτείας ἐρείδεται οὐχὶ ἐπὶ τοῦ μεγέθους τῆς χώρας, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ πλούτου καὶ τοῦ πληθυσμοῦ. Αὕτη ἦτο τότε ἐν γένει ἡ οἰκονομικὴ πολιτικὴ τῆς Πρωσίας, ὑγιᾶς καὶ πεφωτισμένη ἐν τῷ ἐσωτερικῷ, μεταρρυθμιστικὴ καὶ προοδευτικὴ, παρὰ τὸ κατακτητικὸν πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, οὗ δὲν ὑπῆρξεν ἀνώτερος καὶ αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς τοῦ *Ἀντιμακιαβέλλῃ*.

Οἱ μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ *διατάγματος* τῆς Νάντης (1685) ἀποδιωχθέντες ἐκ Γαλλίας Διαμαρτυρόμενοι εὗρισκον ἄσυλον ἐν Πρωσίᾳ καὶ προστασίαν, οὗ σμικρὸν δὲ συνετέλει τοῦτο εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν οἰκονομικῶν συνθηκῶν τῆς χώρας καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανίας. Ἡ οἰκονομικὴ τοῦ Φρειδερίκου πολιτικὴ ἦτο παντὸς ἐπαίνου ἀξία. Δὲν ἦτο οὗτος περιορισμένος τὸν νοῦν ἡγεμών, μόνον ἔχων μέλημα τὴν στρατιωτικὴν ἰσχύν τῆς χώρας. Ὁ διὰ προσηκούσης μεταρρυθμιστικῆς νομοθεσίας προκαλέσας τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πρωσικοῦ λαοῦ μεγάλως εἰργάσθη καὶ ὑπὲρ τῆς οἰκονομικῆς αὐτοῦ προόδου. *Ὁ πλοῦτος τῆς πολιτείας θεωρεῖται παρ' αὐτοῦ ὁ σφυγμὸς αὐτῆς· ὁ δὲ ἡγεμών, ὁ ἀληθῶς κατανοῶν τὴν δύναμιν ταύτην, εἶνε παντοδύναμος.* Ἄλλ' αἱ προλήψεις τῆς ἐποχῆς, τὸ προστατευτικὸν σύστημα, τὰ μονοπώλια καὶ οἱ λοιποὶ περιορισμοὶ τῆς οἰκονομικῆς ἐλευθερίας δὲν ἦσαν ξένα πρὸς τὸ πολιτικὸν σύστημα Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου.

Οὗχ ἤττον ἀναγνωρίζει οὗτος τὴν κοινωνικὴν σημασίαν καὶ δύναμιν τῆς γεωργίας, «τῆς πρώτης τῶν τεχνῶν, ἧς ἄνευ δὲν δύνανται νὰ ὑπάρξωσιν ἐμπορία, δύναμις βασιλέων, ποίησις, φιλοσοφία» φρονεῖ, ὅτι πλοῦτος ἀληθῆς εἶνε ὁ ἔγγειος μόνον· καταδικάζει τὸ τιμαριωτικὸν σύστημα, ὡς καὶ τὴν δουλοπαροικίαν. Ἀληθῆς μεταρρυθμιστῆς, φίλος καὶ συνεργάτης τῶν *Ἐγκυκλοπαιδικῶν* τῆς Γαλλίας, προστάτης τοῦ ἐν Γερμανίᾳ *Φωτισμοῦ*, ὁ Φρειδερίκος παρέσχε μεγάλην ὠθησιν εἰς τὴν χειραφέτησιν τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας.

Ἡ φυσιοκρατικὴ Σχολὴ ἔσχεν ὀπαδοὺς καὶ ἐν Γερμανίᾳ μετὰ τὴν ὑποχώρησιν τῶν ἐμποροκρατικῶν ἰδεῶν. Ἐν τοῖς πρώτοις διακρίνεται ὁ ἐκ Βάδης κόμης Φρειδερίκος, ἀναπτύξας τὰς ἀρχὰς τοῦ φυσιοκρα-

τικού συστήματος ἐν Ἐγχειριδίῳ τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας.¹ Ἄξιος μνείας εἶνε ἐπίσης ὁ Schmalz, ἀνήκων ἐπίσης εἰς τὴν φυσιοκρατικὴν σχολήν. Οὗτος παραβάλλει τὸ προστατευτικὸν σύστημα, τὸν Κολβερτισμὸν, πρὸς τὸ ἀστρονομικὸν σύστημα τοῦ Πτολεμαίου, τὸ φυσιοκρατικὸν πρὸς τὸ Κοπερνίκειον, τὸν δὲ Ἀδάμ Σμιθ πρὸς τὸν Τυχοβράχιον, ὅστις ἐπεζήτησε τὴν δόξαν τῆς πρωτοτυπίας διὰ τῆς συνδιαλλαγῆς τῶν ἰδεῶν τῶν δύο προτέρων συστημάτων.²

Ἀρχομένου τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος, ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστῆμη ἐκαλλιεργήθη φιλελευθέρωτον ἐν Γερμανίᾳ, εἰ καὶ πολλαὶ πλάναι εἰσέδυσαν εἰς τὰς συγγραφὰς τῶν πλείστων Οἰκονομολόγων. Ἄλλ' ἡ θεωρία τοῦ Σμιθ διέλυσε τὰς σκιὰς τῆς ἐμποροκρατικῆς Σχολῆς.

Ἄξιος ἀντιπρόσωπος τῶν ἀγγλικῶν ἰδεῶν, ἰδίᾳ ἐν τῇ πρακτικῇ πολιτικῇ, εἶνε ὁ βαρῶνος von Stein, ὑπέροχος μεταρρυθμιστῆς τῆς πρωσικῆς Μοναρχίας μετὰ τὴν ἐν Ἰένῃ καταστροφὴν.

Ἀρχὴ τῶν οἰκονομικῶν αὐτοῦ μεταρρυθμίσεων εἶνε ἡ «ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς ἰδιοκτησίας ὑπὸ ἀπλῆν καὶ ἰσχυρὰν διοίκησιν.» Θεωρεῖ τὴν ἰδιοκτησίαν βάσιν τῆς κοινωνίας, ἄρα προσιτὴν πᾶσιν. Ἐν τῇ μεταρρυθμιστικῇ αὐτοῦ ἐργασίᾳ, τῇ τε διοικητικῇ καὶ τῇ οἰκονομικῇ, ὀρίζει ἀρχὰς σώφρονος ἐλευθερίας.

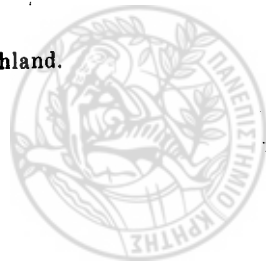
Ἀναλόγους ἰδέας περὶ πολιτείας καὶ τῶν ὁρίων τῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς αὐτῆς ἐνεργείας διετύπωσεν ἐπὶ τὸ ἀγγλικώτερον καὶ ὁ τοῦ Σταϊν συναγωνιστῆς Γουλλιέλμος Οὐμβόλδος.

Κατὰ τῶν φιλελευθέρων τούτων ροπῶν τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς τῆς πρωσικῆς μοναρχίας ἐξεδηλώθη ἀντίδρασις, ἀρχομένου τοῦ αἰῶνος, ἀπὸ κοινωνιστικῆς μὲν ἐπόψεως ὑπὸ τοῦ φιλοσόφου Φίχτου, ἀπὸ ἀντιδραστικῆς δὲ ὑπὸ πολλῶν, ὧν κορυφαῖοι ὁ Haller καὶ ὁ Müller, ἀλλ' αὐταὶ δὲν κατίσχυσαν πρὸ τοῦ φιλελευθέρου πνεύματος τῶν καιρῶν καὶ τῶν πραγμάτων.

Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία, ὡς κλάδος τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν, ἤρξατο διδασκομένη ὑπὸ πλείστων καθηγητῶν, ὧν διασημότετοι ὁ Rau καὶ ὁ Herrmann. Πλείστοι ἐπίσης συγγραφαί, ἄξια πολλοῦ λόγου, ἐδημοσιεύθησαν περὶ αὐτῆς.

¹ Abrégé des principes de l' Economie politique.

² Roscher Geschichte der Nationaleconomik in Deutschland.

Ἄξιος ἰδίαις μνείας ἔνεκα τῆς ἐπιδράσεως, ἣν ἔσχεν ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν πραγμάτων τῆς Γερμανίας, εἶνε ὁ Φρειδερίκος List. Ἐκρίθη διαφόρως ὑπερετιμήθη καὶ ὑπετιμήθη. Παρὰ τὰς ἀξιώσεις του δὲν δύναται νὰ διεκδικήσῃ πρωτοτυπίαν· οὐ σμικρὰ σύγχυσις κρατεῖ ἐν τῷ συστήματί του. Γενναῖον τοῦ List ἔργον εἶνε ὁ προσηλυτισμός, ὃν δεξιῶς διεξήγαγε κατὰ τῶν ἐσωτερικῶν τελωνείων τῆς Γερμανίας διὰ τῆς ἰδρύσεως τοῦ παγγερμανικοῦ τελωνιακοῦ συνδέσμου (Zollverein).

Ὁ Roscher καλεῖ αὐτὸν προφήτην τῆς οἰκονομικῆς καὶ ἔθνικῆς παλιγγενεσίας τῆς Γερμανίας.¹ Ἄνευ ἐπισήμου ἀξιώματος ἐν τῇ πολιτικῇ, τῇ νομοθεσίᾳ, τῇ διοικήσει, διὰ τῆς συγγραφικῆς μόνον παρὰ τῷ ἔθνει δραστηριότητος, μὴ φοβηθεὶς τὰς προγραφὰς καὶ τὰς καταδιώξεις τῆς ἐξουσίας, κατῴρθωσε πολλά. Ἐν τῷ κυρίῳ αὐτοῦ συγγράμματι κατακρίνεται ἡ ἀρχὴ τοῦ κοσμοπολιτισμοῦ ἐν τῇ Πολιτικῇ Οἰκονομίᾳ, τῇ ἐκπροσωπούμενῃ ἰδίᾳ ὑπὸ τῆς Σχολῆς τοῦ Σμίθ, ζητεῖται δὲ ἡ δημιουργία νέου συστήματος ἔθνικοῦ τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, ἀβασίζομένου ἐπὶ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων, τῶν διδασμάτων τῆς ἱστορίας καὶ τῶν ἀναγκῶν τῶν ἔθνων». ²

Ὁ List ἐξετάζει τὴν Πολιτικὴν Οἰκονομίαν ἀπὸ γερμανικῆς ἐπίψεως. Οὐχ ἤττον δὲν παραγνωρίζει καὶ τὴν σημασίαν τῆς παγκοσμίου οἰκονομικῆς ἐλευθερίας, καίπερ μὴ κατακρίνων τὸ προστατευτικὸν σύστημα, ὃ περ θεωρεῖ χρήσιμον ἐν τισὶ περιστάσεσιν.

Ἀπὸ τῆς πέμπτης δεκαετηρίδος τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος δύναται τις εἰπεῖν, ὅτι ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία εἰσῆλθεν εἰς νέαν φάσιν, ἐξ ἧς μεγάλη προέκυψεν ἐπίδρασις οὐ μόνον διὰ τὴν ἐν Γερμανίᾳ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκτὸς τῶν ὁρίων αὐτῆς ἀνάπτυξιν τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης.

Αἱ κοινωνιστικαὶ θεωρίαι, σχοῦσαι μεγάλην ἐπίδοσιν τὸ πρῶτον ἐν Γαλλίᾳ, εἰσέδυσαν καὶ ἐν Γερμανίᾳ, ἣτις εἶχεν ἀκούσῃ ἤδη τὸν πρῶτον λόγον ἀπὸ τοῦ κοινωνιστικοῦ κηρύγματος τοῦ φιλοσόφου Φίχτου, ἀμφισβητοῦντος τὴν λογικὴν καὶ τὸ δίκαιον τῆς ἰδιοκτησίας, ἐπικαλουμένου δὲ τὴν παμβασιλείαν τῆς πολιτείας πρὸς διακανονισμόν τῶν ποικίλων κοινωνικῶν καὶ οἰκονομικῶν σχέσεων. Ἀλλὰ τὰ διδάγματα ταῦτα ἔφερον ὅλως θεωρητικὸν χαρακτῆρα, ἐλαχίστην δ' ἔσχον ἐπί-

1 Geschichte der Nationalökonomik in Deutschland.

2 das nationale System der politischen Ökonomie.

δρασιν ἐπὶ τοῦ εὐρυτέρου γερμανικοῦ δημοσίου. Τοῦτο ἐπεφυλάσσετε εἰς τοὺς κοινωνιστικούς ἀποστόλους τῆς ἐπομένης ἀπὸ τοῦ 1840 γενεᾶς. Μεταξὺ τούτων ἐπίσημον κατέλαβον θέσιν ὁ Vëitling, ὁ Marlo, ὁ Rodbertus-Jagetzow καὶ ἰδίᾳ ὁ Marx καὶ ὁ Lassalle, εἰτινες ἀφθονώτατον ἔσπειραν τὸν σπόρον τῶν κοινωνιστικῶν θεωριῶν, ἀλλ' ἅμα καὶ τὸ μῖσος καὶ τὴν ἀντίδρασιν κατὰ τῶν ἀρχῶν τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, ἣν κατέστησαν ὑπεύθυνον σχεδὸν ἐπὶ τῇ κρατούσῃ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους οἰκονομικῇ δυσπραγίᾳ.

Καὶ ἐπῆλθε μὲν ἀμέσως ἰσχυρὰ κατὰ τῶν ἐπαναστατικῶν τούτων δογμάτων ἀντίδρασις ὑπὸ πολλῶν ἐγκρίτων, θεωρητικῶν καὶ πρακτικῶν, Οἰκονομολόγων, ἰδίᾳ τοῦ Scultze Delitzsch, τοῦ κατ' ἐξοχὴν ἰδρυτοῦ τῶν ἐργατικῶν συνεταιρισμῶν, οὐχ ἥττον ἢ Πολιτικῆ Οἰκονομία ἐν Γερμανίᾳ ἔλαβεν ἀντίθετον τροπὴν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κατὰ τῶν θεωριῶν τῶν περὶ τὸν Σμιθ Οἰκονομολόγων. Ἐνῶ οὗτοι διδάσκουσιν αὐτὴν ἀπὸ κοσμοπολιτικῆς ἐπόψεως, οἱ ἐν Γερμανίᾳ θεωροῦσιν αὐτὴν ἐθνικὴν μᾶλλον καὶ λαϊκὴν, ἔχουσιν ὑπ' ὄψει οὐχὶ τὰ καθολικὰ τῶν ἀνθρώπων συμφέροντα, ἀλλὰ τὰ ὠρισμένης ἐθνικῆς ἢ λαϊκῆς ομάδος (Volskwirthschaft).

Ἀπὸ τῶν ἰδεῶν τούτων ἀνέθορον ἡ καλουμένη σήμερον ἱστορικὴ Σχολὴ τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας ἐν Γερμανίᾳ. Αὕτη ἐζήτησε νὰ πράξῃ διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην ὅ τι ἐπραξάν οἱ περὶ τὸν *Savigny* καὶ τὸν *Eichhorn* διὰ τὸ δίκαιον.

Αὕτη, λέγει ὁ Roscher, εἰς τῶν κορυφαίων ἀντιπροσώπων, δύναται νὰ κληθῇ καὶ *πραγματικὴ*. Λαμβάνει ὑπ' ὄψει τὸν ἄνθρωπον, οἷος πράγματι εἶνε, ἐλαυνόμενον ὑπὸ ποικίλων ἐλατηρίων, ἐπίσης μὴ οἰκονομικῶν, ἀνήκοντα δὲ εἰς ὅλως ὠρισμένον λαόν, πολιτείαν, αἰῶνα. Ταῦτα τὰ δεδομένα δεῖν νὰ λαβῶσιν ὑπ' ὄψει ἢ τε θεωρία καὶ ἢ πρακτικὴ, οὐχὶ δὲ νὰ κατασκευάσωσιν ἀφρηημένον τι ὄν ἐκ τοῦ ἀνθρώπου, ξένον τῶν ἰδιαιτέρων τούτων συνθηκῶν. Εἰς τοῦτο τὸ σφάλμα περιέπεσον οὐκ ὀλίγοι τῶν θεωρητικῶν τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, ἐντεῦθεν δὲ πολλῶν ἐξ αὐτῶν ἡ ἀποτυχία.

Ἡ Σχολὴ αὕτη δύναται νὰ κληθῇ καὶ *ἱστορικὴ*. Ἡ ἱστορία περιλαμβάνει τὰς ἀκαταπαύστους μεταβολὰς τῶν ἀνθρωπίνων χρειῶν, ἰδιοφυϊῶν, ἰδεῶν καὶ σχέσεων. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶνε παντοῦ καὶ πάντοτε ὁ αὐτός.

Ὁ ἄνθρωπος τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης δὲν εἶνε ἄρα ὁ ἄνθρωπος τοῦ φυσικοῦ δικαίου, ἀλλ' ὠρισμένον ἱστορικὸν ὄν.

Ἐρωτᾶται. Τίνες οἱ οἰκονομικοὶ νόμοι, οἱ συντελεστικοὶ εἰς τὴν εὐ-
ημερίαν τῶν λαῶν. Ἡ ἱστορικὴ Σχολὴ ἀποκρίνεται: Διάφοροι λαοὶ
καὶ ἐποχαὶ ὑπὸ διαφόρων διέπονται οἰκονομικῶν νόμων, προσφυῶν αὐ-
τοῖς. Δὲν ὑφίστανται οἱ νόμοι χάριν τῶν ἀνθρώπων. Καὶ οὕτως ἡ
Πολιτικὴ Οἰκονομία δὲν εἶνε ἔργον τῆς φύσεως, ἀλλὰ τῶν νόμων.

Ἡ Σχολὴ αὕτη, ἐξακολουθεῖ λέγων ὁ *Roscher*, δύναται νὰ κληθῆ
καὶ ἠθικὴ, καθ' ὅσον ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη δὲν ἐξετάζει μόνον τί
εἶνε ὠφέλιμον εἰς τὸ ἄτομον, ἀλλὰ τί ὠφέλιμον εἰς τὸν λαόν.¹

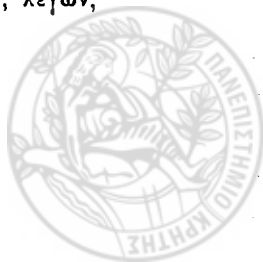
Ἡ ἱστορικὴ Σχολὴ ἐπικαλεῖται ὑπὲρ ἑαυτῆς τὴν ἱστορίαν, ἰσχυ-
ριζομένη ὅτι πρότερον αὕτη παρημελήθη. Ἐν τούτοις ἡ ἐλαχίστη με-
λέτη τῶν πρὸ αὐτῆς θεωρητικῶν τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, ὁ Ἀδάμ
Σμιθ ἐκ τῶν πρώτων, πλείον ἢ ἅπαξ ἐπικαλέσθησαν τὰ ἱστορικὰ τῶν
λαῶν δεδομένα πρὸς ὑποστήριξιν τῶν θεωριῶν των. Ἡ ἱστορία εἶνε
τὸ *vade mecum* τῶν ἀνθρωπίνων γενεῶν. Ἄλλ' ἡ ἀποκλειστικὴ ἐπί-
κλησις αὐτῆς δὲν εἶνε πάντοτε ἐπιτυχῆς, δύναται νὰ καταστῇ ἐπικίν-
δυνος. Τοῦτο δὲ δεόν νὰ ἔχη ὑπ' ὄψει πᾶς ἐρευνητῆς τῶν φαινομένων
τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, καὶ τῶν οἰκονομικῶν.

Ἡ ἱστορικὴ Σχολὴ, ὑπερεξάρασα τὴν ἐν τῇ οἰκονομικῇ ἐπιστή-
μῃ σημασίαν τῆς ἱστορίας, διηυκρίνισεν οὐχ ἥττον πολλὰ ζητήματα,
ἱστορικά, ἀρχαιολογικὰ μᾶλλον τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, ἀλλ' ἐν
τῇ σημερινῇ πράξει οὐ μικρὸν ἠστόχησεν, καταστάσα συντηρητικὴ,
ὀπισθοδρομικὴ. Παρατηρεῖ μόνον τὰ γεγονότα, ἀλλ' ἀδιαφορεῖ διὰ
τοὺς προκαλέσαντας νόμους, ὧν καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα ἀπεχθάνονται τινες
τῶν θεωρητικῶν αὐτῆς.

Τοιαύτας ἀρχὰς ἀποδεξάμενοι, εἴτε μᾶλλον παρεξέτράπησαν οἱ
ἀναγνωρίζοντες οἰκονομικοὺς νόμους μόνον τοὺς ὑπὸ τῆς πολιτείας τε-
θειμένους. Εἶνε οὗτοι οἱ ἀπὸ *Καθέδρας Κοινωνισταί*, μεγίστην ἐξα-
σκήσαντες ἐπίδρασιν διὰ τῆς σοφῆς αὐτῶν ἄλλως διδασκαλίας ἐντὸς
τε καὶ ἐκτὸς τῆς Γερμανίας.

Ἐξ αὐτῶν ὁ *Schmoller* φρονεῖ, ὅτι ἡ πολιτεία δύναται νὰ πράξῃ
τὰ πάντα, ἅτε νομοθετοῦσα. Παραπλήσια διδάσκει ὁ *Held*, λέγων,

1 Geschichte der Nationalökonomie in Deutschland.

ὅτι τῇ σημερινῇ πολιτείᾳ μείζων ἐπιβάλλεται ἐπέμβασις πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ δημοσίου πνεύματος· ὁ *Wagner*, ὅτι ἡ πολιτεία, ἐκτελοῦσα τὸν ἀληθῆ αὐτῆς προορισμόν, ὀφείλει νὰ ἐπεμβαίη εἰς πάσας τὰς κοινωνικὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων, νὰ ἐπιτρέπη τὸν γάμον, τὴν ἐγκατάστασιν ἀπὸ δήμου εἰς δῆμον, τὰς μεταναστεύσεις, νὰ ὀρίξη τὸν ἀριθμὸν τῶν οἰκογενειῶν ἢ τῶν τέκνων ! . . .

Οἱ ἀπὸ Καθέδρας Κοινωνιστῶν διαφέρουσι τῶν Ἐπαναστατικῶν, καθότι ἐκείνοι μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ζητοῦσι νὰ ὑποτάξωσι τὰ πάντα τῇ πολιτείᾳ πρὸς ὄφελος τῆς κρατούσης τάξεως, οὗτοι δὲ πρὸς τὸ τοῦ λαοῦ, τῶν ἐργατῶν. Κατ' οὐσίαν συναντῶνται. Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία καθίσταται κυβερνητικὴ τέχνη, ἐκάστοτε παραλλάττουσα κατὰ τὰ συμφέροντα τῆς κρατούσης τάξεως.

Ἀπὸ τοιούτων ἰδεῶν ἀνεπτύχθη κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους καὶ ὁ λεγόμενος πολιτικὸς κοινωνισμὸς (*Socialisme d'état, Staatssozialismus*) πολλοῦ τῆς Εὐρώπης, ἀλλ' ἰδίᾳ ἐν Γερμανίᾳ.

Αἱ τοιαῦται θεωρίαι προεκήθησαν πρωτίστως ἐκ τῆς κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον τελεσθείσης οικονομικῆς ἐπαναστάσεως, ἐνεκα τῆς τεραστίας ἀναπτύξεως τοῦ συνεταιρισμοῦ καὶ τῆς βιομηχανίας. Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία ἀπτεται σήμερον τῶν πλείστων τῆς ἡμέρας ζητημάτων, αὐτῆς τῆς πολιτικῆς. Ἐν τῇ πάλῃ τοῦ συγχρόνου βίου, ἐν τῷ περὶ τοῦ βίου ἀγῶνι τῶν κοινωνιῶν καὶ τῶν ἀτόμων, ἡ οικονομικὴ ἐπιστήμη προσκαλεῖται πανταχόθεν ἐπίκουρος. Δυστυχῶς δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν τὰ πράγματα, αὐτὸ τὸ τῶν κοινωνιῶν συμφέρον, καὶ οὕτως αὕτη καθίσταται ὄργανον χιμαιρικῶν ἰδεῶν ἢ πονηρῶν συμφερόντων.

Ἄλλ' ἡ ἐπιστήμη δεόν νὰ ἴσταται ὑπερτέρα. Ὁ ἀναλαμβάνων νὰ ἐρευνήσῃ τοὺς νόμους αὐτῆς, ζητεῖ αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν, ἣν κατ' οὐδένα τρόπον δικαιοῦται νὰ παραγνωρίσῃ ἢ νὰ παραβιάσῃ. Ἄλλως ἐπίρρονται τὰ ἀντίποινα τῆς παραβιάσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΔΕΚΑΤΟΝ

Οι νέοι ὀρίζοντες τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας.

Ἡ σημερινή κατάσταση τῆς κοινωνίας, κατὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἰδίᾳ ἡμῖς τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος, δύναται νὰ θεωρηθῇ μεταβατική μᾶλλον ἢ συνθετική καὶ δημιουργική. Οὐδὲν τὸ σταθερὸν καὶ μόνιμον. Τὰ πάντα ὑφίστανται τὸν ἔλεγχον τῆς κριτικῆς. Ἡ ζύμωσις ἡσυχάζεται ἐκδηλοῦται ζωηρότερα, ὁ δὲ ἄνθρωπος ἀναζητεῖ τί τὸ κρεῖττον, τὸ δυνάμενον νὰ πληρώσῃ τοὺς πόθους αὐτοῦ, νὰ θεραπεύσῃ τὰ αἰσθήματα καὶ τὰς ιδέας του.

Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία ἐπίσης ὑφίσταται τὴν τοιαύτην κριτικὴν, μὴ δυναμένη νὰ φανῇ ἀνταξία τῶν προσδοκιῶν τοῦ ἀγνοούντος τὰ κατ' αὐτὴν πλήθους καὶ νὰ θεραπεύσῃ πάσας τὰς κοινωνικὰς χρείας.

Οὐδεμία βεβαίως ἐπιστήμη κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους ὑπέστη τηλικαύτην κρίσιν, ὅσον ἡ ἐπιστήμη αὕτη. Πανταχοῦ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου τὰ πορίσματα αὐτῆς καὶ τὰ δεδομένα ἀναιροῦνται μετὰ περισσῆς δυνάμεως καὶ ἐχθροπαθείας. Ὁ Κοινωνισμὸς, ποικίλοι ἄλλαι κοινωνιολογικαὶ σχολαὶ ἀμφισβητοῦσι τὸ δίκαιον αὐτῆς. Θεωρεῖται ἐπικείμενον τὸ τέρας τοῦ τέως λειτουργούντος οἰκονομικοῦ κόσμου. Ἡ δὲ Πολιτικὴ Οἰκονομία εἶνε ἡ Βίβλος, καθ' ἧς ἐκτοξεύουσι τὰ βέλη αὐτῶν πάσης κατηγορίας πολέμιοι.

Βεβαίως δύναται τις νὰ εὕρῃ τρωτὰ ἐν τῇ σημερινῇ διδασκαλίᾳ τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, ὅσα διεσκευάσθη καὶ διευτυπώθη ὑπὸ τοῦ Ἀδάμ Σμιθ καὶ τῶν ἐπιγόνων. Ἀλλὰ τὰ θεμέλια, ἐφ' ὧν ἐρείδεται τὸ οἰκοδόμημα αὐτῆς, δὲν δύνανται, οὐδὲ πρέπει νὰ διασαλευθῶσι.

Τὰ θεμέλια ταῦτα, ἐρρήθη ἤδη, εἶνε ἡ ἀτομικὴ ἐλευθερία καὶ ἡ ἰδιοκτησία.

Ἀληθῆς, σὺμφων ὀικονομικὴ ἐπιστήμη δὲν δύναται, οὐδ' ὀφείλει νὰ παρεκκλίνῃ τῆς ἀρχῆς ταύτης. Ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ἰδιοκτησία

πρέπει νὰ ὦσι τὸ παλλάδιον καὶ τὸ ἔρεισμα τῆς κοινωνικῆς τάξεως, ἢ προτομὴ τοῦ μυθικοῦ ἥρωος, ἢ τιθεμένη ἄλλοτε, εἰσὶν πρὸς σκέπη, ἐπὶ τῶν πυλῶνων τῶν μεσαιωνικῶν πόλεων.

Οἱ σπουδαιότατοι τῶν συγχρόνων Οἰκονομολόγων εἶνε πεπεισμένοι περὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας καὶ τῆς κοινωνικῆς χρησιμότητος τῆς ἀρχῆς ταύτης. Ἐνιοὶ ἐδίστασαν ἢ ἀπετόχθησαν, πρὸς καιρόν, ταῖς ἰδέαις ταύταις, ἐπιζητήσαντες εὐρύτεραν τὴν δικαιοδοσίαν τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ὡς πρὸς τινὰ οἰκονομικὰ ζητήματα, τοῦθ' ὁ περ καθίσταται ἐνίοτε ἀναπόφευκτον πρὸς αὐξήσιν τοῦ πλοῦτου τῆς πολιτείας καὶ ἐνίσχυσιν αὐτῆς.

Γενναίας ἰδέας ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐκ τῶν νεωτέρων Οἰκονομολόγων ἐδίδαξεν ὁ Ἄγγλος φιλόσοφος I. Στ. Μίλλ. Ἐν τῇ *Λογικῇ* αὐτοῦ ἐζήτησε νὰ συνδιαλλάξῃ τὴν ἐκ συναγωγῆς καὶ ἐξ ἐπαγωγῆς μέθοδον. Ἐν τῇ *Ἐλευθερίᾳ* κηρύττει τὸ δόγμα τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας ὡς ἓνα τῶν μεγίστων παραγόντων τοῦ βίου ἐν ἄλλῳ συγγράμματι ζητεῖ τὴν χειραφέτησιν τῆς γυναικὸς ἔνεκα κοινωνικῶν τε καὶ οἰκονομικῶν λόγων· ἐπὶ τέλους συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μειοψηφῶν ἐν τοῖς Κοινοβουλίοις.

Ὡς Οἰκονομολόγος εἶνε ἀξίος ἰδιαιτέρας μνείας διὰ τὴν τελευταίαν ταύτην περίοδον τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης. Ἀναπτύσσει εὐρύτερους ὀρίζοντας. Καθίσταται ρηξικέλευθος. Δι' ὅλου αὐτοῦ τοῦ βιβλίου διήκει πρὸς τὴν ἐρεῦνη τῆς ἀληθείας τὸ κοινωνικὸν συμφέρον, συνδυαζόμενον καὶ συμπράττον τῷ ἀτομικῷ.

Ὁ φιλόσοφος ἔδωκε νέαν ὄθησιν εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ Βένθαμ. Εἶνε καὶ αὐτὸς χρησιμοθηρικός· ἀλλ' ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ ἀτόμου ζητήσει τοῦ συμφέροντος λαμβάνεται πρωτίστως ὑπ' ὄψει τὸ κοινωνικὸν συμφέρον.

Ὁ Μίλλ συνηγορεῖ ὑπὲρ τῶν δικαίων τῶν ἐργατικῶν τάξεων, τῆς κρείσσονος αὐτῶν ἀποκαταστάσεως. Εἰ καὶ θιασώτης δὲ τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας, φρονεῖ οὐχ ἥττον, ὅτι ἐπιβάλλονται τῇ πολιτείᾳ καθήκοντά τινα, ἀδυνατοῦντος τοῦ ἀτόμου, πρὸς δικαίαν καὶ σκόπιμον διανομὴν τοῦ πλοῦτου.

Ὁ φιλόσοφος πιστεύει εἰς τὴν πρόοδον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· τοῦτα δ' ἐπιτευχθήσεται διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως καὶ τῆς ἀποδοχῆς τῶν ἀληθῶν δογμάτων τῆς ἐπιστήμης.

Ἐμνήσθη μόνον τοῦ Μίλλ ἐν τῇ ἐπιθεωρήσει ταύτῃ τῶν κατὰ τὰ

τελευταίον ἤμισυ τοῦ αἰῶνος πρόδωκ καὶ ὑπηρεσιῶν τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης. Ἄλλ' ὁ Μίλλ δὲν εἶνε μόνος. Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία σήμερον ἐν τε τῇ Εὐρώπῃ καὶ τῇ Ἀμερικῇ ἀριθμεῖ ἐξόχους θεωρητικούς καὶ πρακτικούς πολιτικούς, οἵτινες διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτῶν ἐνεργείας προὐκάλεσαν τὴν λύσιν δυσχερεστάτων κοινωνικῶν προβλημάτων. Οὔτε ὁ σημερινός, οὔτε οἱ μετ' αὐτὸν αἰῶνες θέλουσι λησμονήσῃ τὸ μέγα ὄνομα τοῦ Ριχάρδου Κόβδεν, κατορθώσαντος ὅσα δὲν κατώρθωσεν ὁ ἰσχυρότατος τῶν δυναστῶν.

Ἡ νέα Πολιτικὴ Οἰκονομία δὲν εἶνε, οὔτε δύναται νὰ ᾔηνε, ψυχρὰ μόνον ἀνατόμος τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων. Τοῦτο πράττουσα κατὰ καθήκον, ὑποδεικνύει καὶ τὸν τρόπον τῆς θεραπείας τῶν ὑφισταμένων κοινωνικῶν δεινῶν ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ χρησίου.

Ἐπ' αὐτὴν τὴν δρᾶσιν ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία ἀπευθύνεται κατ' ἐξοχὴν εἰς τὰς ἀτομικὰς δυνάμεις τῶν ἀνθρώπων, τὴν συνεννόησιν αὐτῶν καὶ τὴν σύμπραξιν διὰ τῆς μεγάλης δυνάμεως τοῦ Συνεταιρισμοῦ, οὐχὶ δ' εἰς τὴν δύναμιν τῆς Πολιτείας, ὅσον αὕτη καὶ ἂν τυγχάνῃ ἀπορρέουσα ἀπὸ τῆς λαϊκῆς βουλήσεως. Ἡ κατανόησις τῆς ιδέας καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ ἀτόμου εἶνε ὁ σωτήριος Λόγος τῆς νέας κοινωνίας. Τὸ ἄτομον, κατανοοῦν καὶ συναισθανόμενον ἑαυτό, συμπράττον μετὰ τῶν ὁμοίων του, χωρὶς ν' ἀναμένη τὴν σωτηρίαν ἑαυτοῦ ἀπὸ τινος ὑπερτέρας δυνάμεως, τοιοῦτον ἐστὶ τὸ πρόβλημα τοῦ μέλλοντος. Ἡ Πολιτικὴ ἄρα Οἰκονομία τοῦ μέλλοντος δὲν δύναται ἢ νὰ ᾔηνε κατ' ἀνάγκην ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη τοῦ Συνεταιρισμοῦ. Τοῦτο ἐστὶν ἡ ἀναγνώρισις καὶ πραγμάτωσις τῶν κοινῶν συμφερόντων τῶν ἀτόμων διὰ τῆς αὐτοβουλίας καὶ τοῦ συνεταιρισμοῦ, οὐχὶ δὲ διὰ τοῦ ἀπολύτου καταστρεπτικοῦ ἀνταγωνισμοῦ.

Ὁ συνδυασμός τῶν ποικίλων συμφερόντων, ἡ σύμπραξις αὐτῶν καὶ ἡ ἁρμονία ἀποτελοῦσι τὸ κύριον αὐτῆς θέμα, ὃ περ εἶνε ἡ αὔξησις τοῦ πλοῦτος καὶ ἡ προσήκουσα αὐτοῦ διανομὴ πρὸς τὴν κατὰ τὸ ἐνὸν πρό-
σδον καὶ εὐημερίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

ΤΜΗΜΑ ΤΡΙΤΟΝ

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ ΑΙ ΧΡΕΙΑΙ ΑΥΤΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Ὁ ἄνθρωπος.

Ὁ ἄνθρωπος ἐν γένει.

Ἄρχῃ καὶ τέλος τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, ὅπως καὶ πάσης κοινωνικῆς ἐπιστήμης, εἶνε ὁ ἄνθρωπος.¹

Πρὸ παντὸς ἄρα ἐπιβάλλεται ἡ ἀνάλυσις καὶ κατανόησις αὐτοῦ.

Τίς ἡ φύσις, ἡ καταγωγὴ, ἡ ἀποστολὴ, ἡ δρᾶσις αὐτοῦ ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ ; ὅποια ἡ δύναμις ὡς οἰκονομικοῦ παράγοντος ;

Ἄλλοτε ὁ ἄνθρωπος θεωρεῖτο ἀνήκων εἰς προνομιοῦχον τάξιν ὄντων, πλασθεὶς ἀπὸ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ μέρους τοῦ θεοῦ, ὃν ἐκπροσωπεῖ ἐπὶ τῆς γῆς, τεταγμένος πρὸς τὸ ἄρχειν πάντων τῶν ἐν αὐτῇ.

Ἡ φιλοσοφία παρηκολούθησεν ἐν τῇ φαντασίᾳ ταύτῃ ἐπὶ αἰῶνας τὴν θεολογίαν.

Ἄλλ' ἡ ἐπιστήμη διεσχέδασεν ἀβασίμους προλήψεις. Ἐπραξαν τοῦτο πρῶτοι οἱ Ἰωνεὺς καὶ οἱ περὶ τὸν Δημόκριτον ἰδίᾳ Φυσιοδίφαι, ὧν τὰς θεωρίας συνεπλήρωσαν οἱ νεώτεροι.

Ὁ ἄνθρωπος θεωρεῖται σήμερον φυτὸν ἐπίγειον—ὄργανισμὸς πληρέστερος καὶ συνθετώτερος τοῦ τῶν ἄλλων πλασμάτων τοῦ ἐνοργάνου κόσμου.

Ἄλλὰ τοῦτο δὲν ἠλάττωσε τὴν δύναμιν αὐτοῦ, τὴν εἰς ἑαυτὸν πε-

1 Carey Principes de la Science sociale.

ποίθησιν· τούναντίον κατῆλθε δραστηριώτερος ἐν τῷ περὶ τοῦ βίου ἀγῶνι.

Ἄλλοτε ἐπίστευεν εἰς παρελθόντα χρυσοῦν αἰῶνα. *παράδεισον*. Σήμερον ἐργάζεται ὑπὲρ ἐπιτεύξεως αὐτοῦ. Ἐν τούτῳ κείται κολοσσαία διαφορὰ μεταξύ τοῦ προτέρου καὶ τοῦ νεωτέρου ἀνθρώπου.

Ἡ ροπή αὕτη πρὸς κτῆσιν κρείττονος βίου εἶνε ἰδιάζων αὐτοῦ χαρακτήρ. Δι' αὐτῆς ἐξῆλθεν ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς καταστάσεως, παραπλησίας τῆ τοῦ θηρίου, ἀγωνιζόμενος δὲ κατὰ μυρίων προσκομμάτων (φυσικῶν στοιχείων, θηρίων κτλ.) ἐμόρφωσεν ὑπέρτερον βίον.

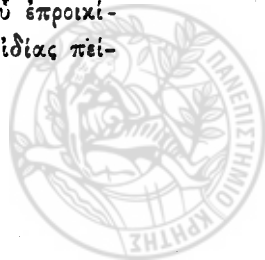
Ἐν τῇ πρώτῃ, τῇ *φυσικῇ*, καταστάσει ὁ ἄνθρωπος ἤκιστα διαφέρει τοῦ θηρίου· μονονουχὶ ἔχει τὰς αὐτὰς χρείας· ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ, ὠθοῦσης αὐτὸν τῆς φύσεως, ἀποκαλύπτει νέον, ἄγνωστον κόσμον· ἐφευρίσκει καὶ τελειοποιεῖ τὴν *γλῶσσαν*, δημιουργεῖ *θηρσκευτικόν* τι σύστημα, καθίσταται *κοινωνικός*. Ἐν τῇ ἐνεργείᾳ δὲ ταύτῃ κείται ἡ ὑπεροχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῶν θηρίων.

Ταῦτα κατ' οὐσίαν διατελοῦσι μέχρι τῆς σήμερον τὰ αὐτά, ὅσον καὶ ἂν ἐτελειοποιήθησαν διὰ τῆς ἀνθρωπίνης ἐργασίας. Ὁ *Κάστωρ* κατασκευάζει μέχρι τῆς σήμερον τὴν φωλεάν αὐτοῦ καθ' ὃν τρόπον ἐπραττε τοῦτο ἅμα τῇ ἐπὶ γῆς ἐμφανίσει· ὁ μύρμηξ, ἡ μέλισσα ἐπίσης. Ἄλλ' ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ ἐπῆλθον τεράστια μεταμορφώσεις.

Παραβληθῆτω ἡ πρώτη αὐτοῦ κατοικία (τρώγλη, ὑπόγεια σπήλαια, φυσικὰ ἢ τεχνητὰ, παραλίμνιοι κατοικίαι κτλ.) πρὸς τὰ τελειότατα τῶν σημερινῶν μεγάρων· ἡ πρώτη αὐτοῦ τροφή (φυσικὰ καὶ ἄγρια προϊόντα τῆς ξηρᾶς ἢ τῆς θαλάσσης) πρὸς τὴν σημερινὴν χλιδὴν τῆς τραπέζης τῶν πεπολιτισμένων λαῶν· ἡ σωματικὴ περιβολὴ τῶν παλαιῶν αἰώνων πρὸς τὴν σύγχρονον.

Δικαίως ἔλεγεν ὁ Saint-Simon, ὅτι ὁ χρυσοῦς αἰὼν ἀνήκει οὐχὶ εἰς τὸ παρελθόν, ἀλλ' εἰς τὸ μέλλον.

Ὁ ἄνθρωπος, ὑπέρτερος ὢν ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις τῶν θηρίων, ἔντισιν ὑστερεῖ αὐτῶν. Δὲν εἶνε τέλειος, περιβάλλεται ὑπὸ πολλῶν χρεῶν ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς γεννήσεως μέχρι τῆς ὥρας τοῦ θανάτου. Θὰ ἔλεγέ τις, ὅτι ἡ φύσις ὑπῆρξεν ἄστοργος πρὸς αὐτόν, συμπαθεστέρα δὲ καὶ ἐπικουρικωτέρα πρὸς τὴν μέλισσαν καὶ τὴν ἀράχνην, τὸν μύρμηκα καὶ τὸν κάστορα. Ἐνδεῆς τοῦ θαυμασίου ἐνστίκτου, δι' οὗ ἐπροκίσθησαν ζῶά τινα ὑπ' αὐτῆς, ἀναμένει τὰ πάντα ἀπὸ τῆς ἰδίας πεί-

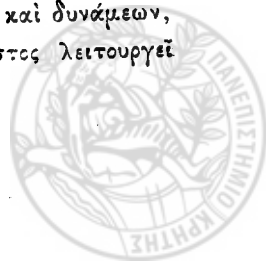
ρας. Τίς οίδεν ; ἴσως τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ζῶν, παρατηρεῖ συγγραφεῖς τις, ἀπεκάλυψεν εἰς τὸν ἄνθρωπον πολλακίς τὸ ἀπόρρητον τῆς πρώτης διαίτης. Ἄλλὰ τὸ κατὰ τὸ φαινόμενον ἐπὶ τοσοῦτον ὑποδεῖς καὶ ἀτελεῖς τοῦτο ζῶν καθίσταται σὺν τῷ χρόνῳ πλήρες, τέλειον, ἐξωτερικεῦον καὶ ἐξάσκουν τὰς ἐμφύτους φυσικὰς καὶ ἠθικὰς δυνάμεις. Πᾶν ὃ τι μανθάνει, πᾶν ὃ τι τίθησιν εἰς ἐνέργειαν, ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἐλαυνόμενον, τὸ ἀποταμιεύει ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, καθίσταται τοῦτο πείρα, προστιθεμένη, τῇ παρελεύσει τοῦ χρόνου, εἰς νέαν, ἣτις αὐθις ἐπιπροστίθεται, γινομένη κοινὸν κτῆμα τῶν ἀνθρωπίνων γενεῶν, ἀλληλοδιδασκομένων.

Ἡ φύσις τὸ πρῶτον, ἀλλ' εἶτα ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς πείρας συνετέλεσεν εἰς τὴν μεγάλην μεταμόρφωσιν, καθ' ἣν ἐξῆλθεν οὗτος ἀπὸ τῆς θηριώδους καταστάσεως, κηρύξας ἑαυτὸν διὰ τῶν θρησκευτικῶν συστημάτων τῷ θεῷ ὅμοιον.

Χαρακτῆρες τοῦ ἀνθρώπου.

Πρώτιστος τῶν χαρακτήρων τοῦ ἀνθρώπου εἶνε τὸ ἐγὼ αὐτοῦ. Μικροσκοπικὸν ἀπόσπασμα τοῦ σύμπαντος, δὲν κύπτει πρὸ αὐτοῦ συντριβόμενον, τηρεῖ ἐν παντὶ καὶ πάντοτε τὴν ἰδίαν ἀτομικότητα, ἀγαπᾷ ἑαυτὸν, θεραπεύει, προβαίνειν εἰς βαθμὸν νὰ θεωρῇ ἑαυτὸν κέντρον τῶν πέριξ δυνάμεων καὶ ἐνεργειῶν. Τὸ ἐγὼ τοῦτο ἐκδηλοῦται ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τοῦ βίου· νομίζει πολέμιον πᾶν ἄλλο ἐγὼ, πολλακίς παραγνωρίζον τὰ κοινότατα τῶν συμφερόντων αὐτοῦ. Τὸ πλήρες τοῦτο κράτος τοῦ ἐγὼ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου εἶνε παροδικὴ μόνον κατάστασις· παρατεινομένη καθίστησιν αὐτὸν δυστυχῆ· ὑποχωροῦσα, ἀποκαλύπτει τὴν ἀληθῆ φύσιν, ἣτις εἶνε ἡ ἐνότης τοῦ μέρους καὶ τοῦ ὅλου, τοῦ ἀτομικοῦ ἐγὼ καὶ τῶν ἐπιλοίπων.

Δεύτερος χαρακτῆρ τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος εἶνε ἡ κοινωνικότης. Ὁ νόμος τῆς ἔλξεως, καθολικὸς νόμος τοῦ σύμπαντος, διέπων πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ, ἐπενεργεῖ καὶ ἐπ' αὐτοῦ· καὶ ἐξ ὁρμηφύτου καὶ ἐξ ἀνάγκης ρέπει πρὸς τὸν ὅμοιόν του. Ἐν τῇ ὑπερφυεῖ ταύτῃ δυνάμει τῆς ἐνότητος ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐνεργεῖ ἐν τῷ βίῳ ὡς ἀπλῆ, αὐτοτελὴς μονάς, ἀλλ' ὡς σύνολον μονάδων καὶ δυνάμεων, ἀποτελουσῶν ἐνιαίαν ὑπόστασιν καὶ δύναμιν. Ἐκαστος λειτουργεῖ

καθ' ἑαυτόν, ἐν τῇ ἰδίᾳ σφαίρᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ φαινομενικῇ ταύτῃ μερική λειτουργίᾳ συμπράττει αὐτῷ μᾶλλον ἢ ἦττον τὸ ὅλον ἀνθρώπινον γένος κατὰ χρόνον καὶ τόπον, καὶ ὅταν ἐνίοτε παρίστανται διηρημένα καὶ ἀντιδρῶσαι αἱ ποικίλαι αὐτοῦ ἐνέργειαι καὶ δυνάμεις.

Βεβαίως ἡ ἐνότῃς αὕτη δὲν κατορθοῦται εὐχερῶς, ἄνευ προσκομμάτων· πολλὰ αἷτια κωλύουσιν αὐτήν· ἀλλ' ἡ κοινωνικὴ δύναμις, ἡ ἀδάμαστος ἔλξις, ὁ φυσικὸς οὗτος νόμος τοῦ σύμπαντος, κατισχύει ἐν τῷ μεγάλῳ ἀγῶνι κατὰ τῶν διασπαστικῶν ροπῶν τῶν ἀνθρώπων.

Ἄτομικὴ ἰδιοφυΐα παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ.

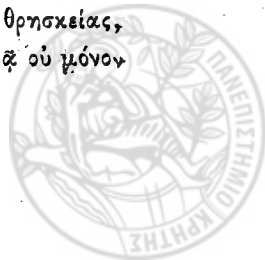
Τὸ σύμπαν δὲν παρουσιάζει τὴν αὐτὴν ἐνιαίαν, ὁμοιόμορφον, ὁμοιογενῆ εἰκόνα. Μεγάλῃ διαφορᾷ, ἀνομοιότης φύσεως, δυνάμεων, ἐνεργειῶν. Τοιοῦτος εἶνε ὁ χαρακτήρ, ἀλλὰ καὶ ἡ δύναμις τοῦ κόσμου· ποσὸν καὶ ποιὸν ποικίλλει, δυνάμεις καὶ ἐνέργειαι παραλλάσσουν.

Τὰ πλανητικὰ συστήματα διαφέρουσιν ἀλλήλων· οἱ ἀστέρες τοῦ αὐτοῦ πλανητικοῦ συστήματος ἐπίσης.

Ἐν τῷ γήινῳ τούτῳ κόσμῳ κρατεῖ ἡ αὐτὴ διαφορὰ καὶ ποικιλία. Ἄνευ ταύτης, ἄνευ τῶν ἀναγκαίων ἀντιθέσεων καὶ τῆς συνθέσεως ἀνομοίων δυνάμεων, ὁ κόσμος δὲν ἠδύνατο προσφόρως νὰ λειτουργήσῃ.

Παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ ἡ διαφορὰ αὕτη, ἡ ἰδιοφυΐα, εἶνε οὐσιῶδες προσὸν καὶ στοιχεῖον τῆς ζωῆς αὐτοῦ καὶ τῶν ἐνεργειῶν. Τὸ ὁμοιόμορφον εἶνε ἀποτέλεσμα τοῦ ἀτελοῦς ὀργανισμοῦ, ἐνῶ τὸναντίον ἡ ποικιλία εἶνε ἐκδήλωσις ἰδιοφυΐας πληρεστέρας. Ἄνευ τῶν διαφορῶν τούτων ἡ ἐξέλιξις καὶ ἡ αὐτῇ παρεπομένη φυσικὴ καὶ ἠθικὴ τελειότης θὰ ἦσαν ἀκατόρθωτα.

Συντελεσταὶ τῆς ποικιλίας ταύτης, τῆς ἰδιοφυΐας, εἶνε πολλοὶ καὶ διάφοροι. Τὸ μὲν ἡ ἐπίδρασις τοῦ φυσικοῦ, εἶτα δὲ ἡ τοῦ κοινωνικοῦ περιέχοντος. Οἱ ἀνθρώποι διαφέρουσι κατὰ γένος, φυὴν καὶ δυνάμεις. Πάντα ταῦτα διεπλάσθησαν ὑπὸ τῆς φύσεως, ἀλλ' ἐπίσης καὶ ὑπὸ τῆς ἱστορίας. Ἡ τοιαύτη τοῦ ἀνθρώπου ἰδιοφυΐα, εἶα ἐκδηλοῦται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν φυσικῶν συνθηκῶν καὶ δεδωμένων (κλίματος, βορρᾶ, νότου, ἀνατολῆς, δύσεως, μεσημβρίας, ὄρους, μεσογείας, παραλίας, τροφῆς κτλ.), ἢ ἠθικῶν (κληρονομίας, φυλῆς, θρησκείας, πολιτεύματος, κοινωνικῶν καὶ ἱστορικῶν αἰτίων κτλ.) ἐπίδραξ οὐ μόνον

ἐπὶ τῶν ἠθικῶν σχέσεων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν, αἵτινες εἶνε τὸ κύριον ἀντικείμενον τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας.

Ὁ ἄνθρωπος ὡς οἰκονομικὸς παράγων.

Ἐνδιαφέρει ἡμᾶς κατ' ἐξοχὴν ὁ ἄνθρωπος ὡς ἀρχὴ καὶ τέλος τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης. Εἶνε τέκνον τῆς ἐργασίας αὐτοῦ, ὡς διεξάγει, ἀγωνιζόμενος πρὸς συντήρησιν κατὰ ποικίλων προσκομμάτων. Ἐκ τοῦ ἀγῶνος τούτου ἀναπτύσσονται πρωτίστως αἱ τε φυσικαὶ καὶ αἱ ἠθικαὶ αὐτοῦ δυνάμεις. Μόνος κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας ἐργάζεται πρὸς κατάκτησιν τοῦ φυσικοῦ κόσμου, ὑφ' οὗ τὸ κράτος ὑποκύπτει τὸ πρῶτον, ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ ἀναλαμβάνει τὴν προσήκουσαν ὑπεροχὴν, ὑποτάσσων τὴν φύσιν καὶ καθιστὰς αὐτὴν κοινῶν καὶ συντελεστὴν τοῦ ἀγῶνος τῆς εὐρέσεως τῶν πρὸς συντήρησιν τρόπων.

Ἐν τῇ ἐργασίᾳ ταύτῃ, ποικίλως ἐκδηλουμένη, ἀπὸ αἰῶνος εἰς αἰῶνα ἐπιτεινομένη ἀνά τὴν ὑδρόγειον σφαῖραν, κείται μεγάλη ἀποστολὴ τοῦ ἀνθρώπου—ἡ οἰκονομικὴ. Ἡ φύσις δι' αὐτὸν εἶνε εὐρὺ στάδιον δράσεως· πάσας τὰς δυνάμεις αὐτῆς, πᾶσαν ἐνέργειαν χρησιμοποιοῖ διὰ τῆς ἐργασίας. Ἄνευ αὐτοῦ ὁ φυσικὸς κόσμος οὐδεμίαν θὰ εἶχε σημασίαν· ἐν τῇ αὐτῇ δὲ καταστάσει θὰ διέρρεεν, ὡς συνέβαινεν ἴσως τοῦτο ἐπὶ μυριάδας αἰῶνων. Ἄλλ' ἡ ἐμφάνεια αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς μετέβαλεν ἐν διαστήματι ὀλίγου χρόνου τὴν ὑπόστασιν αὐτῆς. Ἀπόρητοι, νεκραὶ τέως διατελοῦσαι, δυνάμεις ἀπεκαλύφθησκν καὶ ἐχρησιμοποιοῦνθησαν. Τοῦτο δ' οὐχὶ ἀδιαφόρως, ἀλλὰ σκοπίμως, πρὸς εὐρύτεραν καὶ ἀνυσιμωτέραν θεραπείαν τοῦ βίου.

Ἐν τῇ δράσει ταύτῃ, τῇ οἰκονομικῇ, ὁ ἄνθρωπος εἶνε ὁ κατ' ἐξοχὴν δεσπότης τοῦ γήινου πλανήτου. Ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν τῆς ποικίλης αὐτοῦ ἰδιοφυίας χρώμενος πᾶσι τοῖς τρόποις τῆς παραγωγικῆς ἐργασίας, τῆς κατακτήσεως καὶ τῆς καλλιέργειας τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάσσης, ἐξέρχεται τῆς σφαίρας τῆς μονώσεως καὶ τῆς ὑποτελείας, καθίσταται λογικὸν ὄντως καὶ ἐλεύθερον ὄν, θεραπεῦον ὅσον τὸ ἐνὸν ἀφθόνως τὰς ἀναποδράστους ἐπιθυμίας καὶ ροπὰς ἐν τε τῷ φυσικῷ καὶ τῷ ἠθικῷ αὐτοῦ βίῳ—τὰς χρείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Χρειαί.

Ἐννοια τῶν χρειῶν.

Ὁ ἄνθρωπος ἔχει χρειαί· διὰ τὴν ζήσιν, τὴν συντηρηθῆν, ἔχει ἀνάγκην πολλῶν πραγμάτων, ὧν ἡ ἔλλειψις ἤθελεν ἐπενέγκῃ τὴν καταστροφὴν τοῦ. Αἱ χρειαί αὗται ἐμφανίζονται ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ βίου, παρακολουθοῦσιν αὐτόν, αὐξανόμεναι ἢ ἐλαττούμεναι, μέχρι τοῦ τέλους, ἡ δὲ θεραπεία αὐτῶν εἶναι ἀναπόφευκτος αὐτοῦ ὄρος.

Ὡς εἶπεν ὁ Σαίης, αἱ χρειαί τοῦ ἀνθρώπου ἀπορρέουσιν ἀπὸ τῆς φύσεως αὐτοῦ τοῦ ὀργανισμοῦ, φυσικοῦ ἢ ἠθικοῦ. Ἡ ἐκάστοτε ἐμφάνισις αὐτῶν, ἡ ἐπιτακτικὴ πρόσκλησις ἀμέσου θεραπείας, εἶναι τὸ καθημερινὸν φαινόμενον τοῦ βίου· προκαλεῖ ὀδύνην, ἐνῶ διὰ τῆς θεραπείας ἐπέρχεται ἡδονή, πληρουμένου τοῦ πόθου. Ἐν τῇ τοιαύτῃ ἐναλλαγῇ ἐκδηλουμένου πόθου καὶ πληρουμένης θεραπείας αὐτοῦ παρέρχεται ὁ ἀνθρώπινος βίος. Ἡ χρειαί ἄρα εἶναι τὸ πρώτιστον κέντρον καὶ ἐλαττήριον τῆς οἰκονομικῆς ἐξελιξέως, τῆς ἐργασίας τοῦ ἀνθρώπου, ἐν τῇ ἀτελείᾳ αὐτοῦ ἐπιζητοῦντος πληρεστέραν κατάστασιν διὰ τῆς ἄρσεως τῆς ἀπὸ τῶν χρειῶν ἐκδηλουμένης στενοχωρίας καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἐπερχομένης εὐτυχίας.

Πολλαπλασιασμὸς τῶν χρειῶν

Ἐν τῷ βίῳ ἡ διηνεκὴς μεταβολὴ εἶναι ὁ κρατῶν νόμος. Ὁ ἄνθρωπος ὑφίσταται ποικίλας μεταβολὰς καὶ φάσεις. Ἐνῶ δὲ τὰ λοιπὰ τῶν ζώων χαρακτηρίζει καὶ διακρίνει ἡ στασιμότης, ἡ ὑπὸ πάσαν ἐποψίν ἀκίνησις, τούναντιον ὁ ἄνθρωπος διηνεκῶς μεταμορφοῦται, μεταβαίνων ἀπὸ ἀτελεστέρας εἰς τελειότεραν κατάστασιν. Ἡ μεταμόρφωσις

εἶνε οὐσιῶδες στοιχεῖον τῆς φύσεως αὐτοῦ. Τὴν ἀλλοίωσιν δὲ ταύτην ὑφίστανται καὶ αἱ χρεῖαι, πολλαπλασιαζόμεναι, καθ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος μεταβαίνει ἀπὸ ἥττονος εἰς κρείττονα κατάστασιν.

Ποικιλία τῶν χρεῶν.

Αἱ χρεῖαι δὲν ἐκδηλοῦνται αἱ αὐταί· ποικίλλουσι κατὰ γένος καὶ ἡλικίαν, κατὰ τόπον καὶ χρόνον, κατὰ βαθμὸν πολιτισμοῦ. Διαφέρουσιν αἱ χρεῖαι τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικός, τοῦ βρέφους καὶ τοῦ παιδός, τοῦ νεανίου καὶ τοῦ γέροντος· τοῦ κατοικοῦ τῶν θερμῶν ἢ τῶν ψυχρῶν κλιμάτων, τοῦ πεπολιτισμένου καὶ τοῦ ἀπολιτίστου. Ἐν τῇ ἀείποτε μεταβαλλομένη σκηνογραφίᾳ τοῦ βίου συµμεταβάλλονται ποικίλλουσαι καὶ αἱ χρεῖαι, πολλαπλασιαζόμεναι ἢ ἐλαττούμεναι κατὰ ποσὸν καὶ ποιὸν συνφῶς τῇ ἐκάστοτε καταστάσει.

Διαίρεσις τῶν χρεῶν.

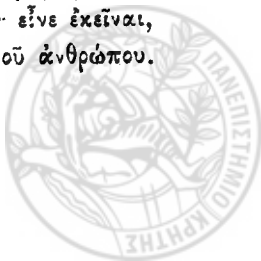
Αἱ χρεῖαι ἐκδηλοῦνται ποικιλαχῶς. Αἱ κυριώτεραι δ' αὐτῶν εἶνε αἱ ἀκόλουθοι :

1) *Σωματικαὶ καὶ πνευματικαὶ χρεῖαι.* Ὁ ἄνθρωπος, ἅτε ἀποτελούμενος ἐκ σώματος καὶ πνεύματος, ὑφίσταται τὴν ἐκδήλωσιν διττῶν χρεῶν.

2) *Πρῶται χρεῖαι.* Αὗται εἶνε πρωτίστως φυσικαί, ἐμφανιζόμεναι ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τοῦ βίου. Τοιαῦται εἶνε αἱ τῆς τροφῆς, τῆς οἰκήσεως, τῆς ἐνδυμασίας. Τούτων μὴ προσηκόντως θεραπευόμενων, ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται ἢ νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν καταστροφὴν καὶ τὸν θάνατον.

Αἱ πρῶται αὗται χρεῖαι εἶνε κοιναί εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἀλλ' ἢ θεραπεία αὐτῶν παραλλάσσει ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν συνθηκῶν, ὑφ' ἃς ἐξελίσσεται ὁ βίος. Ἐν τοῖς ψυχροῖς κλίμασιν εἶνε ἐπιτακτικώτεραι ἢ ἐν τοῖς θερμοῖς. Ὁ ἄνθρωπος δεῖται ἀφθονωτέρας καὶ στερεωτέρας τροφῆς· κρείττονος κατοικίας, ἀσφαλεστέρας ἐνδυμασίας ἐν τοῖς κλίμασι τούτοις ἢ ἐν τοῖς θερμοῖς, ἐνθα γεννᾶται ὀλιγαρχέστερος.

3) *Κοινωνικαὶ χρεῖαι.* Ἐτέρα κατηγορία τῶν χρεῶν εἶνε ἐκεῖναι, αἵτινες ἐκδηλοῦνται ἰδίᾳ ἐν τῇ κοινωνικῇ καταστάσει τοῦ ἀνθρώπου.

Πρώτη εἶνε ἡ χρεία τῆς κοινωνίας, τῆς μετὰ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων συμβιώσεως καὶ κοινοπραξίας, εἶτα πλείσται ἄλλαι, πολλαπλασιαζόμεναι σὺν τῷ χρόνῳ. Τοιαῦται εἶνε πολλαί, ἀνχγράφονται δ' ἐνταῦθα αἱ κυριώταται : ἡ τῆς ὑγείας, τῆς καθαριότητος, τῆς ἀσφαλείας, τῆς ἠθικότητος, τῆς παιδεύσεως, τῆς θυμηδίας, τῆς καλαισθησίας, προβαινούσης μέχρι φιλαρεσκείας καὶ καλλωπισμοῦ, ιδιοτήτων, ἐκδηλουμένων καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ἀγρίοις.

Ἐν ταῖς κοινωνικαῖς ταύταις χρεαῖς συλλήβδην δύνανται νὰ περιληφθῶσιν αἱ τε πνευματικαὶ καὶ αἱ ἠθικαί, αἵτινες εἶνε συμφυεῖς τῷ ἀνθρώπῳ βεβαίως, ἀλλ' ἡ ἀνάπτυξις αὐτῶν ἐπέρχεται ἐν κοινωνικῇ καταστάσει καὶ ὑπὸ προϊόντα πολιτισμόν.

4) *Λογικαὶ καὶ ἐξεζητημέναι χρεαῖ, ἀναγκαῖαι καὶ ὑπερβάλλουσαι.* Ὁ ἀνθρώπος αὐξάνων τὰς χρεαῖς αὐτοῦ, δὲν πράττει τοῦτο ἐξ ιδιοτροπίας, δὲν ἀποβλέπει εἰς τὴν πλήρωσιν μόνον ἀσκόπων ἐπιθυμιῶν. Ὁρέξεις, ἀποσκοποῦσαι εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ σώματος ἢ τοῦ πνεύματος, τὴν ἀποθηρίωσιν, εἶνε παθολογικὰ φαινόμενα νοσηρᾶς καταστάσεως.

Βεβαίως ἡ ἄσκοπος καὶ ἀλόγιστος δημιουργία νέων ἐκάστοτε χρεῶν, ἐξεζητημένων, ὡς συμβαίνει ἐν παρακμάζοντι πολιτισμῷ, δὲν εἶνε ἐνδείξεις κοινωνικῆς ὑγείας. Ἐπῆλθεν ὁ ἐκφυλισμὸς ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν. Ἄλλ' ἡ προσήκουσα καὶ λελογισμένη ἐκδήλωσις καὶ θεραπεία τῶν χρεῶν ἐπιβάλλεται. Ἐν τῇ αὐξήσει τῶν χρεῶν καὶ τῶν πόθων καὶ ἐν τῇ πληρώσει αὐτῶν ἐπιδιώκεται καὶ πραγματοποιεῖται ὁ ὑπέρτατος τοῦ βίου σκοπός. Οἱ ὀρίζοντες τοῦ πνεύματος εὐρύνονται, ἡ δὲ κοινωνικότης λαμβάνει τὴν προσήκουσαν αὐτῇ ἀποστολήν. Καὶ ἐν ἡ μὲν περιπτώσει αἱ χρεαῖ συντελοῦσιν εἰς τὴν ἐπιτευξίν ἀνωτέρου σκοποῦ, εἶνε *λογικαί*, ἀξιαὶ πάσης προσοχῆς καὶ θεραπείας. Τοῦναντίον δέ, εὐσαι *ἐξεζητημέναι*, ἐπιφέρουσι τὸ ἀντίθετον ἀποτέλεσμα. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ ἀνθρώπος καὶ ἠθικῶς, καὶ πνευματικῶς, καὶ φυσικῶς ἐκπίπτει.

5) *Ἵποκειμενικαὶ καὶ ἀντικειμενικαὶ χρεαῖ.* Καθ' ὅσον προσιδιάζουσιν εἰς ἓν ἄτομον, λόγῳ ιδιοφυίας, ἀνατροφῆς, πολιτισμοῦ κτλ. καὶ καθ' ὅσον εἶνε πρᾶγματικά, παρὰ πάντων ἀνεγνωρισμέναι. Αὐταὶ δύνανται νὰ κληθῶσιν ἐπίσης ἀτομικαὶ καὶ κοινωνικαί.

Ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς χρεῖας ὑπολανθάνει ἡ ἐννοια τῆς ἐπιθυμίας καὶ

τῆς ἐξ αὐτῆς προερχομένης ὀδύνης. Ὁ ἄνθρωπος, ἐπιδιώκων τὴν θεραπείαν ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς χρείας, καταβάλλει πρὸς τοῦτο ἐργασίαν, σωματικὴν καὶ πνευματικὴν ἐνέργειαν, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ συλλειτουργεῖ ὀδύνη καὶ πόνος. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, καθίσταται εὐτυχής, πληρουμένης τῆς χρείας. Ὑφίσταται ἄρα εὐδαιμονία ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης, ἐπερχομένης ἰσορροπίας μεταξύ τῆς ὀδύνης τῆς χρείας καὶ τῆς ἡδονῆς τῆς θεραπείας. Ἡ Ἠθικὴ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ταύτης βασιζει τὸ σύστημα αὐτῆς· ἀλλὰ καὶ ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία ὀφείλει νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψει καὶ ἀναλύσῃ τὸ φαινόμενον τοῦτο.

Αἱ χρεῖαι ὑπὸ ἠθικὴν ἐποψιν.

Ἡ οἰκονομικὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐργασία εὕρισκει στάδιον ἐκ τῆς ποικιλίας τῶν χρεῶν. Ἄλλ' οἱ ἠθικολόγοι, ἀναλύοντες τὴν ἔννοιαν αὐτῶν, ὡς ἐπιθυμιῶν, καταδικάζουσιν ἀξιοῦντες τὸν περιορισμὸν. Ὁ ἀσκητικὸς βίος θρησκευτικῶν τινῶν συστημάτων ἐρεῖδεται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ περιορισμοῦ τῶν χρεῶν, καὶ αὐτῶν τῶν φυσικωτάτων τῆς τροφῆς, τῆς κατοικίας, τῆς εὐδαιμονίας, τοῦ ὕπνου, τῆς κοινωνίας κτλ. Ἄλλ' ἡ κατῖσχυσις τῶν θεωριῶν τούτων ἤθελεν ὑποβιάσῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς μείραν κατωτέρην καὶ τῆς τοῦ θηρίου.

Ὁ Ἰνδὸς ἢ ὁ Χριστιανὸς ἀσκητὴς φρονεῖ, ὅτι καθίσταται τέλειος, φρονέων σάρκα καὶ πνεῦμα διὰ τοῦ περιορισμοῦ τῶν χρεῶν. Ἄν τοῦτο ἐξετελεῖτο παρὰ πάντων τῶν ἀνθρώπων, θὰ ἐπῆρχετο ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἡ καταστροφή. Αἰρέσεις, ἐπιζητοῦσαι τὴν καταστολὴν πασῶν, καὶ τῶν φυσικωτάτων χρεῶν, εἶνε ἀντίθετοι πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς κοινωνίας.

Ἄλλ' ἡ θεραπεία αὐτῶν δὲν εἶνε ἀξιοκατάκριτος. Ἡ δὲ μεταξύ τῶν δύο τούτων ἀντιθέσεων ἰσορροπία, τὸ μέτρον, εἶνε τὸ ἄκρον ἄκρον τοῦ βίου. Ὁ μὲν ἄγαν περιορισμὸς ἐπιφέρει τὸν ἐκμηδενισμὸν τῶν αἰσθητικῶν καὶ τῶν αἰσθημάτων, ἀλλ' ἅμα καὶ τὸν θάνατον τοῦ ἐν ἡμῖν ἠθικοῦ κόσμου. Ἄλλ' ἐπίσης καὶ ἡ μεγάλη, ἢ κατὰ κόρον ἀνάπτυξις αὐτῶν, φέρει ἐξ ἀντιθέτου τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα.

Μέτρον τῶν χρειῶν.

Συζητεῖται ἐκπαλαι, ἂν δικαιῶνται ἡ θρησκεία ἢ ἡ πολιτεία νὰ καθορίζωσιν ἐκάστοτε μέτρον τι ἢ κανόνα ἐν τῇ θεραπείᾳ τῶν χρειῶν.

Οἷος δὴποτε περιορισμὸς εἶνε ἄρνησις τῆς ἐλευθερίας. Ὁ ἄνθρωπος, προσηκόντως ἀνατρεφόμενος, λογικὸν καὶ ἠθικὸν ὄν, μόνος αὐτὸς ὀφείλει καὶ δύναται νὰ καθορίσῃ τὰ ὅρια τῆς θεραπείας τῶν χρειῶν, μὴ ἀφιέμενος εἰς τὴν ὑπερβολὴν, ἀλλ' ἐπιδιώκων ἐκάστοτε τὸ προσῆκον.

Ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη, ἐν τῇ ἀναλύσει τῆς χρήσεως τοῦ πλούτου, τοῦ ὄργανου τούτου τῆς θεραπείας τῶν χρειῶν, δὲν δύναται νὰ θέσῃ κανόνα ἐκ τῶν προτέρων περὶ τοῦ πρακτέου. Τοῦτο πράττουσα, ἤθελεν εἰσέλθῃ εἰς τὴν σφαῖραν καὶ τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Ἠθικῆς. Οὐχ ἤττον δὲν δύναται καὶ νὰ τηρήσῃ ἀδιαφορίαν. Συμπεραίνεται ἄρα, λαμβανομένης ὑπ' ὄψει τῆς φύσεως τῶν ἀνθρώπων, ὅτι μόνη ἡ κατὰ τὸ προσῆκον ἐλευθερία πρέπει νὰ ᾔνε ἐκάστοτε τὸ ἐν τῇ θεραπείᾳ τῶν χρειῶν μέτρον, ἀποφευγομένων τῶν ἐκατέρωθεν ὑπερβολῶν.

Τοῦτο παραλλάσσει κατὰ χρόνον καὶ τόπον, φυσικὰς ἢ κοινωνικὰς συνθήκας. Ἄλλ' ἡ ἐκατέρωθεν ὑπερβολή, χωρὶς νὰ ὑπηρετῇ τὰς ἀρχὰς τῆς Ἠθικῆς, ἥκιστα ἐπίσης ἀνταποκρίνεται καὶ πρὸς τοὺς νόμους καὶ τοὺς κανόνας τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Οικονομικά ἀγαθά. Πλοῦτος.

Περὶ τῶν ἀγαθῶν ἐν γένει.

Ἡ θεραπεία τῶν χρειῶν τοῦ ἀνθρώπου, σωματικῶν τε καὶ πνευματικῶν, ὑλικῶν τε καὶ ἠθικῶν, ἐν οἰαδήποτε αὐτοῦ καταστάσει, κατὰ πάντα χρόνον καὶ τόπον, συντελεῖται διὰ τῶν ἀγαθῶν.

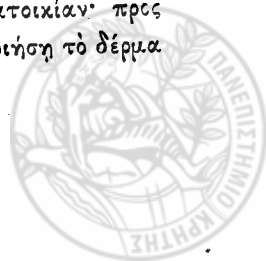
Ταῦτα εἶνε προϊόντα τοῦ φυσικοῦ κόσμου, ἀμέσως παρεχόμενα ἢ ἐμμέσως, διὰ τῆς ἐργασίας. Καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην κατηγορίαν κατατάσσονται ὁ ἀήρ, τὸ ὕδωρ, τὸ φῶς, δωρεὰν παρεχόμενα ὑπὸ τῆς φύσεως· εἰς δὲ τὴν δευτέραν τὰ γεννώμενα διὰ τινος προσπαθείας, πόνου, ἐργασίας τοῦ ἀνθρώπου. Ταῦτα ἰδίᾳ διαφέρουσι τὴν οικονομικὴν ἐπιστήμην, καλούμενα συνήθως οἰκονομικὰ ἀγαθά.

Τὰ ἀγαθὰ ταῦτα ποικίλλουσι, καθ' ὅσον ποικίλλει καὶ ἡ ἀνθρωπίνη δραστηριότης, ὑφ' ἧς τὴν ἐνέργειαν κυρίως παράγονται.

Ἐπὶ τῶν τῆς πρώτης κατηγορίας ἀγαθῶν ἐξασκοῦσι κυριότητα καὶ χρῆσιν πάντα τὰ εἶδη τοῦ ἐνοργάνου κόσμου, τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα· ἀλλ' ὁ ἀπολαύων κατ' ἐξοχὴν αὐτῶν εἶνε ὁ ἄνθρωπος.

Οὗτος, ὡς ἐρρήθη πρότερον, ἔχει πλείονας τῶν ἄλλων ζῶων χρείας. Ἄλλ' ἡ φύσις δὲν ἐπαρκεῖ, ἢ λίαν ἀτελῶς δύναται νὰ θεραπεύσῃ ταῦτα. Τούτου δ' ἕνεκα ἐκβιάζεται νὰ καταβάλλῃ τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ πρὸς πορισμόν.

Πρὸς θεραπείαν τῆς πρώτιστα πασῶν ἐκδηλουμένης χρείας τῆς τροφῆς ὀφείλει ὁ ἄνθρωπος νὰ θηρεύσῃ, νὰ ἀλιεύσῃ, νὰ συλλέξῃ τοὺς καρποὺς τῆς γῆς· πρὸς θεραπείαν τῆς χρείας τῆς οἰκίσσεως ὀφείλει νὰ κατασκευάσῃ τρώγλην, σκηνήν, οἰανδήποτε ἀσφαλῆ κατοικίαν· πρὸς θεραπείαν τῆς χρείας τῆς ἐνδυμασίας δέον νὰ χρησιμοποίησῃ τὸ δέρμα

τοῦ φονευθέντος πρὸς τροφήν ζώου, εἶτα δὲ τὸ ἔριον αὐτοῦ· ἐπίσης τὸν βάμβακα, τὸ λίνον καὶ ὅ τι ἄλλο συντελεστικόν.

Περὶ τῶν ἀύλων ἀγαθῶν ἢ ὑπηρεσιῶν.

Αἱ φυσικαὶ χρεῖαι θεραπεύονται ἰδίᾳ διὰ τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν. Ἄλλὰ πρὸς ταύταις ὁ ἄνθρωπος ἔχει καὶ πνευματικὰς χρεῖας. Αὗται δ' εἶνε πολυσχιδεῖς, ἀύξανόμεναι ἢ ἐλαττούμεναι, ἕνεκα πολλῶν, φυσικῶν ἢ κοινωνικῶν αἰτίων.

Ἐντεῦθεν ἀναπτύσσεται δευτέρᾳ κατηγορίᾳ οικονομικῶν ἀγαθῶν, διαφερόντων οὐσιωδῶς τῶν τῆς πρώτης κατηγορίας. Εἶνε δὲ καὶ ταῦτα ἐπίσης παραγωγικά, ἃ τε θεραπευτικὰ τῶν χρεῶν.

Ταῦτα Οἰκονομολογοὶ τινὲς ἐκάλεσαν ὑπηρεσίας. Ἄλλ' ἕτεροι ἀμφισβητοῦσι τὴν παραγωγικὴν αὐτῶν σημασίαν, ἰσχυριζόμενοι, ὅτι τὰ κατ' ἐξοχὴν οικονομικὰ ἀγαθὰ συναθροίζονται, ἐνῶ δὲν συμβαίνει τοῦτο καὶ διὰ τὰ ἄυλα. Ἐν τούτοις ἡ ἀκριβὴς αὐτῶν ἐξέτασις πιστοποιεῖ, ὅτι καὶ τὰ πλεῖστα τούτων συναθροίζονται, ἐπιπροστιθέμενα· εἶνε στοιχειώδη καὶ σύνθετα. Ἐπὶ παραδείγματι· ἡ ἐπιστημονικὴ παιδείσις καὶ ἰκανότης, οὕσα οικονομικῶς παραγωγικὴ, εἶνε ἄθροισμα γνώσεων, ἐμπειρίας κατὰ χρόνον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Παρέχει καὶ αὕτη ὑπηρεσίας, ὅπως καὶ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ἥκιστα ἀμφισβητούμενον ὑλικὸν ἀγαθόν. Ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ ὑπάρξη ἄνευ τῆς ἐπικουρίας αὐτῶν. Βεβαίως αἱ ὑπηρεσίαι αὗται δὲν προσπίπτουσιν ἀμέσως εἰς τοὺς ὀφθαλμούς, μὴ ἐνσωματούμεναι ἐν τῷ ὑλικῷ κόσμῳ. Ἄλλ' ἡ δι' αὐτῶν κατορθουμένη χρησιμότης εἶνε ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀνωτέρα τῆς χρησιμότητος τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν.

Ὅριζεται περὶ πολλῶν ἐπίσης καὶ ἑτέρα διάκρισις μετὰ τῶν ὑλικῶν καὶ τῶν ἀύλων ἀγαθῶν, ὅτι τὰ μὲν πρῶτα ἀνταλλάσσονται, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὰ δεύτερα. Ἡ παρασκευασθεῖσα τροφή, ὁ οἶκος, τὸ ὑπόδημα κτλ. ὑπόκεινται εἰς ἀνταλλαγὴν· πλὴν δὲν συμβαίνει τὸ αὐτὸ διὰ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τέχνην.

Ἐν τούτοις ἀνταλλάσσονται τὰ προϊόντα, τὰ πορίσματα τῆς τε ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης καὶ αἱ δι' αὐτῶν προσφερόμεναι ὑπηρεσίαι — ἡ ὑπηρεσία τοῦ ἱατροῦ ἐπὶ παραδείγματι πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἰκνηγόρου.

Περὶ τοῦ Πλούτου ἐν γένει.

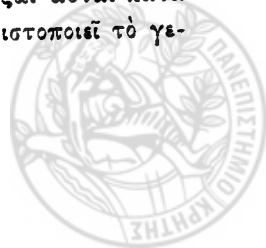
Τὸ σύνολον πάντων τούτων τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν καλεῖται **Πλοῦτος**.

Ὁ πλοῦτος ἐν τῇ Οἰκονομικῇ δέσν νὰ νοηθῇ διαφόρως, παρ' ὅπως νοεῖται συνήθως ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων· δὲν σημαίνει μόνον ἀφθονίαν ἀγαθῶν; πληθὺν πολυτίμων μετάλλων κτλ.

Πλοῦτος εἶνε πᾶν ἀγαθόν, κεκτημένον **χρησιμότητα**, πρόσφορον τουτέστι πρὸς θεραπείαν τῶν χρειῶν.

Ἐν τῶν δυσχερεστάτων προβλημάτων τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης εἶνε ὁ ἀκριβὴς καὶ κατὰ λόγον ὀρισμὸς τοῦ πλούτου. Ἄλλοτε, ἐν χρόνοις μὴ ἀκριβοῦς γνώσεως τῶν πραγμάτων, ὁ πλοῦτος ἔθεωρεῖτο ὑπὸ περιωρισμένην ὄλως ἔννοιαν. Ἐν ταῖς νομαδικαῖς κοινωνίαις, ἐν τῇ θηρευτικῇ ἢ τῇ ποιμενικῇ περιόδῳ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, πλοῦτος νομίζεται τὸ σύνολον τῶν πρὸς θήραν χρησίμων ἐργαλείων, τὸ πλῆθος τῶν ποιμνίων, ἅτινα κατ' ἐξοχὴν δημιουργοῦσι τὴν οἰκονομικὴν δύναμιν τοῦ κατέχοντος αὐτά, τὴν εὐημερίαν δὲ τῶν ἀνθρώπων. Ἐἶτα, σὺν τῇ ἐμφανείᾳ τῆς γεωργικῆς περιόδου, πλοῦτος εἶνε τὰ ἀκίνητα ἀγαθὰ, τὰ κτήματα, ὧν εὐμοιρεῖ τὸ ἄτομον ἢ ἡ πολιτεία· καὶ ἐπὶ τέλους ἐν τῇ ἐμποροβιομηχανικῇ κοινωνίᾳ ὁ πλοῦτος λαμβάνει εὐρύτεραν ἔννοιαν. Ὁ κύκλος τῶν ἀγαθῶν εὐρύνεται καὶ σὺν αὐτοῖς ἡ ἔννοια τοῦ πλούτου.

Ὡς ἐρρήθη ἐν προηγουμένῳ κεφαλαίῳ, συστατικὸν στοιχεῖον τοῦ πλούτου ἔθεωρήθη κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας ἰδίᾳ ἡ πληθὺς τῶν πολυτίμων μετάλλων, οὐχὶ δὲ ἡ κτηνοτροφία καὶ ἡ γεωργία, ἡ ἐμπορία καὶ ἡ βιομηχανία, τὰ ἀποτελέσματα ἐν γένει τῆς γῆς καὶ τῆς ἐργασίας. Ἡ τε ἐπιστήμη καὶ ἡ πολιτικὴ ἐπλανήθησαν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐν τῇ τοιαύτῃ συλλήψει τοῦ πλούτου. Ἦτο ὁ αἰὼν τοῦ καλουμένου **ἐμποροκρατικοῦ συστήματος** (Système mercantile) Ἄλλ' ἀρκεῖ ἡ ἐλαχίστη ἐπισκόπησις τῶν αἰτίων καὶ τῆς φύσεως τοῦ πλούτου πρὸς πίστωσιν τοῦ ψεύδους τῆς θεωρίας ταύτης, ἥτις ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀπεπλάνησε λαοὺς καὶ κυβερνήσεις. Ἡ σύγκρισις τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν χωρῶν, ἐν αἷς ἐκράτουν αἱ δόξαι αὐταὶ κατὰ τε θεωρίαν καὶ πράξιν, πρότερον καὶ μετὰ ταῦτα, πιστοποιεῖ τὸ γε-

γονός, ὅτι οὐχὶ τὰ πολύτιμα μεταλλεῖα εἶνε ἡ πηγή τοῦ πλούτου λαοῦ τινος, ἀλλ' ἡ ἐργασία καὶ τὰ αὐτῆς ἀποτελέσματα. Ὁ οἰκονομικὸς βίος τῆς νεωτέρας Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς εἶνε ἡ πίστωση τῆς ἀρχῆς ταύτης.

Πᾶν ὅτι ἄρα εἶνε χρήσιμον καὶ εὐάρεστον εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἅμα δὲ ἀνταλλαγῆς ἐπιδεκτικόν, δύναται νὰ θεωρηθῆ πλοῦτος. Εἶπον εὐάρεστον καὶ ὀφείλω νὰ ἀναλύσω τὴν ἔννοιαν αὐτοῦ καὶ τὴν σημασίαν, αὐτὴν τὴν χρησιμότητα ἐν τῷ βίῳ. Οὐκ ἐπ' ἄρτω μόνον ζήσεται ἄνθρωπος. Ἡ συντήρησις τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος, κεκτημένου ποικίλας λογικᾶς καὶ ἠθικᾶς δυνάμεις καὶ ιδιότητας, δὲν δύναται νὰ ἐπιτευχθῆ μόνον διὰ τῆς ἀπλῆς θεραπείας τῶν σωματικῶν χρειῶν. Αἱ πνευματικαὶ χρειᾶι ἔχουσιν ἐπίσης τὸ δίκαιον αὐτῶν ἐν τῇ ὑποστάσει τοῦ βίου· καὶ ταύτας δ' ὀφείλει νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψει κατ' ἀνάγκην ὁ ἄνθρωπος.

Πλοῦτος ἄρα ἐν γένει δύναται νὰ θεωρηθῆ πᾶν ὅτι κτᾶται ἢ ἀνταλλάσσει ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς ἐνεργείας τῶν φυσικῶν καὶ ἠθικῶν αὐτοῦ δυνάμεων. Τὸ τοιοῦτο περιλαμβάνει ἅπειρα ἀντικείμενα, ἀγαθὰ, πολλαπλασιαζόμενα ἢ ἐλαττούμενα κατὰ χρόνον καὶ τόπον, κατὰ βαθμὸν πολιτισμοῦ καὶ κοινωνικῆς ἐργασίας.

Οὕτως ὁ πλοῦτος ὑφίσταται τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ, τοῦθ' ὁ περ σημαίνει τὴν αὐξήσιν τῶν ἡμετέρων χρειῶν. Ὑφίσταται ἐκπαλαί στενὴ σχέσις καὶ ἀλληλουχία μεταξὺ χρειῶν καὶ τῶν θεραπευόντων αὐτὰς ἀγαθῶν. Ἀντικείμενόν τι, μὴ χρησιμοποιοῦμενον, μηδὲ θεραπεῦον χρειάν τινά ἢ ἐπιθυμίαν τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος, δὲν δύναται νὰ κληθῆ ὑπ' αὐτοῦ ἀγαθόν, ἄρα δὲν ἀποτελεῖ στοιχεῖον τοῦ πλούτου.

Ἐν ἀρχαίᾳ περὶ Πλούτου συγγραφῇ, παρὰ τινων μὲν ἀποδιδομένη τῷ Πλάτῳ, παρ' ἄλλων δ' Αἰσχίνῃ τῷ Σωκρατικῷ,¹ ἀναγράφεται, ὅτι πλούσιος εἶνε ἄνθρωπος οὐχὶ ὁ ἔχων «τάλαντον ἀργυρίου, ἀλλ' ὁ κεκτημένος ἀγρὸν διτάλαντον». Κατὰ τὴν ἰδέαν ταύτην, «ὅσα μὲν τυγχάνει χρήσιμα ὄντα ἡμῖν, ταῦτα χρήματα, καὶ ὅσα δ' ἀχρεῖα, ταῦτα δ' οὐ χρήματα». Ἐπίσης ὁ Ἀριστοτέλης φρονεῖ, ὅτι πλοῦτος

¹ Ἐρμείας ἢ περὶ Πλούτου. Περιλαμβάνεται συνήθως ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Πλάτωνος.

εἶνε «πλῆθος ὀργάνων, οικονομικῶν καὶ πολιτικῶν... καὶ νομίσματος πλουτῶν τις πολλακίς ἀπορῆσει τῆς ἀναγκαίας τροφῆς». ¹

Ἐν τῷ ὀρισμῷ τοῦ πλοῦτου δέον νὰ περιληφθῶσιν ἀναμφισβητήτως πάντα τὰ ἀγαθὰ, ὑλικά τε καὶ ἄυλα· πᾶν ὅ τι φέρει χρησιμότητα εἰς τὸν ἄνθρωπον· οὐχ ἦττον τοῦτο ἀμφισβητεῖται παρὰ πολλῶν Οἰκονομολόγων.

Τὰ λεγόμενα ἄυλα ἀγαθὰ, ὧν ἡ οἰκονομικὴ ἔννοια δὲν ἦτο πάντη ἄγνωστος καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ἐκανονίσθησαν ἰδίᾳ ὑπὸ τοῦ Σαίη, ἐγένοντο δ' ἀποδεκτὰ ὑπὸ πολλῶν Οἰκονομολόγων.

Ὁ Ἀδάμ Σμιθ, καὶ περ μὴ ἀποδίδων πλήρη οἰκονομικὴν σημασίαν εἰς τὰ ἄυλα ταῦτα ἀγαθὰ, τὴν «δεξιότητα καὶ τὴν νοημοσύνην», οὐχ ἦττον δὲν παραβλέπει αὐτὰ ἐν τῇ παραγωγῇ τοῦ πλοῦτου. Ἀληθῶς πᾶν ὅ τι τυγχάνει παραγωγικὸν χρησιμότητος, εἶνε ἀγαθόν, πλοῦτος διὰ πᾶσαν κοινωνίαν. Ἄνευ τῆς συμβολῆς αὐτῶν, ἢ τε συντήρησις καὶ ἡ εὐημερία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους δυσχερῶς θὰ ἐπραγματοῦντο.

Ὡς παρατηρεῖ ὁ Μίλλ, ἀποτελεῖ πλοῦτον ἡ ἐργασία, ἣτις δημιουργεῖ ἢ συντελεῖ εἰς τὴν δημιουργίαν ὑλικῶν προϊόντων, ἢ ἱκανότητων, ἢ ἰδιοτήτων, ἀλλ' ἣτις δὲν ἀποβλέπει εἰς τοῦτον καὶ μόνον τὸν σκοπὸν, οφείλουσα ἐπίσης νὰ παραγάγῃ ἀπόλαυσιν. Τοιαύτη εἶνε, ἐπὶ παραδείγματι, ἡ ἐργασία τοῦ δικαστοῦ, τοῦ νομοθέτου, τοῦ ἀστυνομικοῦ ὑπαλλήλου, τοῦ στρατιώτου. Πάντες οὗτοι προστατεύουσι τὸν ἄνθρωπον ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ. Ἐν τῇ τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει εἶνε παραγωγικοί· ἀλλ' ὁσάκις τὸν προστατεύουσι μόνον ἐν τῇ ἀπλῇ τοῦ βίου ἀπολαύσει, τότε δὲν εἶνε παραγωγικοί.

Χρησιμότης καὶ Πλοῦτος.

Ἐκ τούτου ἐπεταί, ὅτι συστατικὸν στοιχεῖον τοῦ πλοῦτου κατὰ πρῶτον μὲν εἶνε ἡ παρεχομένη *χρησιμότης*, ἣτις ἀπορρέει ἀπὸ τῆς ἐργασίας, σωματικῆς ἢ πνευματικῆς. Δεύτερον δὲ ἡ ἀπόλαυσις, ἣτις ἐπίσης δὲν στερεῖται ποιάς τινος χρησιμότητος ἐν τῷ τοῦ βίῳ ἀγῶνι.

Ἐπὶ παραδείγματι· ἰατρὸς δίδει συμβουλήν, δικαστὴς ἐκδίδει ἀπό-

¹ Πολιτικά Βιβλ. Α'. κεφ. 3.

φασιν, ρήτωρ ἀγορεύει, μουσικός ἄδει. Τοῦτο εἶνε τὸ ἔργον αὐτῶν, καταναλίσκεται, ὡς πᾶσα ἐργασία, ἀλλὰ δὲν εἶνε τοῦτο τὸ προϊόν αὐτῶν, λέγει ὁ Say· ὑφίσταται τὸ προϊόν τοῦτο, ὡς τὸ τῶν παντοίων παραγωγῶν, ἐν τῷ ἀποτελέσματι τῆς ἐργασίας παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, ἐφ' ὧν ἐνήργησαν· ἐν τῇ ὑγείᾳ τῇ ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ ἀποδοθείσῃ εἰς τοὺς ἀσθενεῖς, ἐν τῇ ἠθικότητι, τῇ παιδεύσει, τῷ καλλιτεχνικῷ αἰσθήματι, ἅτινα παρεσχέθησαν ὑπὸ τοῦ διδασκάλου, τοῦ καλλιτέχνου κτλ. Δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι τὰ προϊόντα ταῦτα πρὸς οὐδὲν ἔχουσι σχέσιν· σχετίζονται πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ὡς σχετίζεται καὶ τὸ προϊόν τοῦ νηματοργοῦ, τοῦ ὑποδηματοποιοῦ κτλ. πραγματοποιῶνται δι' ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων.

Βεβαίως ἡ περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου συζήτησις δὲν εἶνε ἀναξία λόγου. Τὰ οἰκονομικὰ ἀγαθὰ, ὕλικά ἢ ἄυλα, ὁ πλοῦτος ἐν γένει, εἶνε ἡ ἀφετηρία καὶ ὁ σκοπὸς τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας. Ἡ ἀνάλυσις ἄρα αὐτῶν, ἡ διάκρισις καὶ ἡ ταξινόμησις, δὲν εἶνε ἀδιάφορον ἀντικείμενον. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ πλούτου, τῶν ἀγαθῶν (ὕλικῶν ἢ ἀύλων) ἐξυπακούεται ὁ ἄνθρωπος, αἱ χρεῖται αὐτοῦ καὶ ὁ προσφορώτερος τῆς θεραπείας τρόπος πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ καὶ εὐημερίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Περὶ Ἀξίας.

Ἐννοια τῆς ἀξίας.

Τὰ ἀπὸ προσώπου εἰς πρόσωπον μεταβιβαζόμενα ἀγαθὰ, πρόωρισμένα νὰ θεραπεύσωσι χρείας ἢ ἐπιθυμίας τοῦ βίου, λαμβάνουσιν ὑπέροχον σημασίαν ἐν τῇ οικονομικῇ λειτουργίᾳ. Ζητοῦνται, τιμῶνται, ἀνταλλάσσονται. Δὲν ὑπάρχει οικονομικὸν ἀγαθόν, στερούμενον μικρᾶς ἢ μεγάλης ἀξίας.

Ἡ ἀξία παραλλάσσει. Ὑφίσταται καθ' ὑποκείμενον ἢ ἀντικείμενον καθ' ὅσον ὀρίζεται ὑφ' ἐνὸς προσώπου, ἢ ὑπὸ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Καὶ τοῦτο πάλιν κατὰ χρόνον καὶ τόπον, τῆς σημασίας καὶ τῆς ζητήσεως τῶν οικονομικῶν ἀγαθῶν καθ' ἐκάστην ποικιλοῦσης καὶ μεταβαλλομένης.

Ἐκαστον οικονομικὸν ἀγαθόν, ἀντικείμενον ζητήσεως, ἀνταλλαγῆς ἐπιδεκτικόν, ἔχει ἀξίαν. Διαφέρει ἄρα ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν τὸν ἄνθρωπον.

Τὸ πρόβλημα τῆς ἀξίας ἐν τῇ οικονομικῇ ἐπιστήμῃ τὰ μέγιστα συνεζητήθη, θεωρηθὲν ὡς ἐν τῶν σπουδαιωτάτων αὐτῆς ἀντικειμένων, ὁ θεμελιώδης λίθος τοῦ οικονομικοῦ οἰκοδομήματος.

Ὁ Bastiat ἔλεγεν: «ἡ θεωρία τῆς ἀξίας ἐν τῇ Πολιτικῇ Οἰκονομίᾳ εἶνε ὁ τι ἡ ἀρίθμησις ἐν τῇ Ἀριθμητικῇ».¹

Ἀξία εἶνε ἡ ἐν τινι ὑλικῷ ἀγαθῷ ἢ ὑπηρεσίᾳ ὑφισταμένη ιδιότης ἢ σχέσις, ἧς ἔνεκα ἀνταλλάσσεται τοῦτο πρὸς ἄλλα πράγματα ἢ ὑπηρεσίας. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ δὲ ταύτῃ πᾶν ἀντικείμενον, ἀνταλλαγῆς ἐπιδεκτικόν, θεωρεῖται κεκτημένον ἀξίαν.

1 Harmonies Economiques.

Στοιχεῖα τῆς ἀξίας. Χρησιμότης καὶ ἀνταλλαγή.

Κατὰ τὸν Ἀδὰμ Σμιθ,¹ ἡ ἀξία ἐμφανίζεται ὑπὸ δύο μορφάς: καὶ ὅτε μὲν σημαίνει τὴν *χρησιμότητα* ἀντικειμένου τινός, ὅτε δὲ τὴν *ιδιότητα*, ἣν παρέχει ἡ κτῆσις τοῦ ἀντικειμένου τούτου πρὸς ἀγορὰν ἄλλων ἐμπορευμάτων.

Καὶ ἡ μὲν πρώτη δύναται νὰ κληθῇ *ἀξία χρησιμότητος*, ἡ δὲ δευτέρα *ἀξία ἀνταλλακτικῆς*.

Ἐν τούτοις παρατηρεῖται τὸ ἐπόμενον οικονομικὸν φαινόμενον.

Πράγματα, κεκτημένα *μεγίστην ἀξίαν χρησιμότητος*, πολλάκις οὐδεμίαν ἔχουσι ἢ *ἐλαχίστην ἀνταλλακτικὴν ἀξίαν*· καὶ πάλιν πράγματα, ἔχοντα *μεγίστην ἀνταλλακτικὴν ἀξίαν*, *ἐλαχίστην ἔχουσι ἀξίαν χρησιμότητος*.

Ἐπεκρίθη ὁ ὀρισμὸς οὗτος τοῦ Σμιθ, οὐχ ἥττον ἐκφράζει *μεγάλην ἀλήθειαν*.

Ἐν τῇ ἀντιθέσει *χρησιμότητος καὶ ἀξίας* κεῖται τὸ πρόβλημα τῆς δευτέρας, ὃ περ πολλοὶ ἐθεώρησαν ὡς τὸ πρόβλημα τῆς οικονομικῆς ἐπιστήμης.

Ἡ ἀνάλυσις δύναται μόνη νὰ διευκρινίσῃ τὸ ὑπὸ μελέτην θέμα.

Ἐποθείσθω, ὅτι ἡ ἀξία σημαίνει τὴν *χρησιμότητα* πράγματός τινος. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ *ἀήρ*, τὸ *ὔδωρ*, τὸ *φῶς*, πάντα κεκτημένα *μεγίστην οικονομικὴν χρησιμότητα*, ἔπρεπε κατ' ἀνάγκην νὰ διεκδικῶσι καὶ *μεγίστην ἀξίαν*.

Ἐν τούτῳ κεῖται τὸ πρόβλημα τῆς ἀξίας καὶ αἱ περὶ αὐτῆς διαφωνίαι τῶν Οἰκονομολόγων.

(Ἡ ἀξία δὲν ἐκδηλοῖ ἀπόλυτον ἔννοιαν· ἐξελίσσεται διαφόρως ἐν τῷ οικονομικῷ βίῳ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἐκ τούτου ἄρα ποικίλλει. Ἀληθῶς.) Τῶν πραγμάτων ἡ ἀξία δὲν παρίσταται παντοῦ καὶ πάντοτε ἡ αὐτή. Καθ' ὅσον ποικίλλουσιν οἱ ἄνθρωποι κατὰ χρόνον καὶ τόπον, ἀμα δὲ καὶ αἱ χρεῖαι αὐτῶν, κατὰ τοσοῦτον παραλλάσσει καὶ ἡ ἀξία τῶν ταύτας θεραπευόντων πραγμάτων. Ἐν κοιλὸν σίτου ἀλλάσσεται πρὸς ἓν πρόβατον ἐν τινὶ χώρᾳ. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει

1 Wealth of Nations.

λέγεται, ὅτι ἡ ἀξία τοῦ κοιλοῦ τούτου τοῦ σίτου ἰσοφαρίζει πρὸς τὴν ἀξίαν ἑνὸς προβάτου. Ἄλλ' ἐν ἄλλῃ χώρᾳ τὸ κοιλὸν τοῦτο δύναται νὰ ἔχη τὴν ἀξίαν δύο προβάτων, πολλῶν τοιούτων παραγομένων ἢ προσφερομένων.

Ἡ ἀξία ἄρα κεῖται ἐν τῇ χρησιμότητι ἅμα καὶ ἐν τῇ ἀνταλλακτικῇ δυνάμει τῶν πραγμάτων.

Παράγοντες τῆς ἀξίας.

Πρᾶγμα τι ἔχει ἀξίαν, ἐν ἣ περιπτώσει πληροῦνται αἱ ἐπόμεναι συνθήκαι :

- 1) πόθος πρὸς κτῆσιν ἢ χρησιμοποίησιν
- 2) προσπάθεια πρὸς κτῆσιν
- 3) ἀπόλαυσις
- 4) μεταβιβαστόν
- 5) δυσαπόκτητον.

Εἶνε δυσχερές νὰ ὀρισθῇ ἡ ἔννοια τοῦ πόθου. Οὗτος παραλλάσσει ἐν τῷ ἡμετέρῳ βίῳ ἕνεκα πολλῶν καὶ ποικίλων αἰτίων. Αἱ ὀρέξεις τῶν ἀνθρώπων, οἱ πόθοι, αἱ χρεῖαι αὐτῶν ποικίλλουσιν ἐκάστοτε. Ἄλλ' ἡ ἀξία τῶν πραγμάτων δὲν ἐλαττοῦται ἐκ τούτου. Ὁ ἄνθρωπος ἐπιθυμεῖ ἀντικειμένον τι, τὸ μὲν, διότι καθίσταται τοῦτο *χρήσιμον* αὐτῷ πρὸς σωματικὴν συντήρησιν (τροφή, ἐνδυμασία, οἰκησις)· τὸ δέ, διότι εἶνε *εὐάρεστον*, θεραπεῦον πνευματικὴν χρεῖαν, αἴσθημα καλοῦ, ἰδιοτροπίαν, ματαιότητα, θρησκευτικὴν πρόληψιν (εἰκὼν μεγάλου καλλιτέχνου, λείψανον ἢ ὁμοίωμα ἀγίου, μεγάλου ἀνδρός, συγγενούς, περιήπτον, ἀδάμας, τρίχαπτα κτλ.)

Πάντες οἱ ἄνθρωποι, βάρβαροι καὶ πεπολιτισμένοι, ἔχουσι τοιούτους πόθους· ρέπουσι νὰ εὐρύνωσι τὸν κύκλον τῶν τε σωματικῶν καὶ πνευματικῶν αὐτῶν ἀπολαύσεων.

Ἡ πρὸς κτῆσιν προσπάθεια ἀποτελεῖ κατὰ δεύτερον λόγον τὴν ἔννοιαν τῆς ἀξίας. Πρᾶγμα τι ἔχει τοιαύτην, οὐχὶ καθ' ἑαυτὸ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕνεκα τοῦ καταβληθέντος πρὸς κτῆσιν πόνου. Ὅ τι παρέσχεν ἡμῖν πόνους, ἀγρυπνίας, τλαιπωρίας, κέκτηται μείζονα ἀξίαν ἢ ὃ τι ἐπετεύχθη δι' ἀσημάντου προσπαθείας. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει

δὲν λαμβάνεται πάντοτε ὑπ' ὄψει ἡ ἀπλή μόνον χρησιμότης, ἢ ἡ περὶ αὐτοῦ γνώμη τοῦ κόσμου.

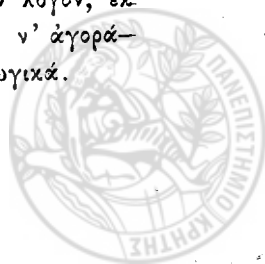
Ἡ ἀπόλαυσις τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ποικίλων πραγμάτων, ὑλικῶν καὶ ἀύλων, εἶνε ἀναπόσπαστος ἀνάγκη τοῦ βίου. Πληρουμένων τῶν πρώτων χρειῶν ἕκαστος ἄνθρωπος ρέπει ἀπὸ φύσεως, ἐξ ἀνατροφῆς, κατὰ μίμησιν, νὰ θεραπεύσῃ καὶ ἄλλας χρειάς, φυσικὰς ἢ ἐπικτητῶν. Ἡ θεραπεία αὐτῶν δὲν εἶνε ἀναπόφευκτος ὄρος τοῦ βίου· οὐχ ἦττον ἐν τῇ ἐπιτεύξει τῆς θεραπείας ταύτης ὁ ἄνθρωπος αισθάνεται ὑψίστην ἡδονήν, ἀπόλαυσιν. Μεγίστην δ' ἀποδίδει σημασίαν καὶ ἀξίαν εἰς πᾶν τὸ παρέχον αὐτῷ τὴν τοιαύτην ἀπόλαυσιν.

Οἰκονομικὴν ἐπίσης ἀξίαν κέκτηται ἀντικείμενον τι, ἔνεκα ἐτέρας αὐτοῦ ιδιότητος· εἶνε μεταβιβαστόν, παραδιδόμενον ἀπὸ ἀνθρώπου εἰς ἄνθρωπον πρὸς θεραπείαν εἰδικῆς χρειάς. Πολλὰ εἶνε τὰ ἀγαθὰ ἐν τῷ ἡμετέρῳ βίῳ, ἀξίαν κεκτημένα, ἀλλὰ ταῦτα δὲν μεταβιβάζονται ἀπὸ ἀνθρώπου εἰς ἄνθρωπον. Ἡ ὑγεία, ἐπὶ παραδείγματι, εἶνε μέγα ἀγαθόν, οἰκονομικὴν ἐπίσης κεκτημένον σημασίαν διὰ τὸν ἔχοντα αὐτήν. Ἄλλ' αὕτη εἶνε προσωπική, δὲν μεταβιβάζεται ἀπὸ προσώπου εἰς πρόσωπον, ἀπὸ τοῦ κεκτημένου εἰς τὸν στερούμενον. Τούτου τοῦ λόγου ἔνεκα αὕτη δὲν εἶνε ἀνταλλαγῆς ἐπιδεκτικὴ· ἔχει ἄρα ἠθικὴν μᾶλλον ἢ καθόλου οἰκονομικὴν σημασίαν.

Τὸ δυσαπόκτητον εἶνε ἕτερον στοιχεῖον τῆς ἀξίας. Οὐχ ἦττον ὑπάρχουσι πράγματα ἐν τῷ φυσικῷ κόσμῳ, κεκτημένα μεγάλῃ ἀξίαν (ἀήρ, ἥλιος κτλ.)· ἄνευ αὐτῶν ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται ἐπὶ στιγμὴν νὰ ζήσῃ· ἀλλὰ ταῦτα δὲν εἶνε δυσαπόκτητα.

Παραλλαγὰι ἐν τῇ ἀξίᾳ.

Ἐκ τούτων ἐπιτεταί, ὅτι ἡ ἀξία παραλλάσσει ἔνεκα πολλῶν αἰτιῶν, οὐδὲ λαμβάνεται πάντοτε ὑπ' ὄψει ἡ χρησιμότης αὐτῆς. Ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου, ἡ καρδία αὐτοῦ δὲν ὑπάγονται εἰς γενικούς κανόνας. Ἐρασιτέχνης, ἐπιθυμῶν ν' ἀποκτήσῃ εἰκόνα τοῦ Ραφαήλου, δὲν διστάζει νὰ προσενέγκῃ κολοσσαῖον χρηματικὸν ποσόν· τοῦτο δύναται οὐχ ἦττον νὰ πράξῃ καὶ χυδαῖος πλούσιος δι' ἄλλον ἀντίθετον λόγον, ἐκ ματαιότητος. Ἐν τούτοις οἱ αὐτοὶ ἢ ἄλλος τις ἡδύναντο ν' ἀγοράσωσιν ἀντικείμενα οἰκονομικῆς ἀξίας, χρήσιμα καὶ παραγωγικά.

Ἡ ἀξία ἀντικειμένου παραλλάσσει ἐπίσης κατὰ χρόνον καὶ τόπον. Πράγμα τι ἐπιζητεῖται μᾶλλον ἐν πεπολιτισμένη ἢ ἐν ἀπολιτίστῳ κοινωνίᾳ, καὶ τ' ἀνάπαλιν. Τοῦτο προέρχεται ἐκ πολλῶν αἰτίων, τοῦ πόθου τῆς κτήσεως, ἀνεξαρτήτως πρὸς τὴν χρησιμότητα. Περιδέραιον μαργαριτῶν κέκτηται μεγάλην ἀξίαν ἐν πεπολιτισμένη κοινωνίᾳ, ἥς πάντως στερεῖται ἐν ἀπολιτίστῳ. Τοιοῦτό τι ἐξ ὑέλων ψευδοχρύσων κέκτηται ἀξίαν παρὰ βαρβάρους φυλαῖς, ἐνῶ στερεῖται καὶ τῆς ἐλαχίστης ἐν πεπολιτισμέναις. Κύπελλον ὕδατος ἐπίσης δύναται ἐν τισὶ περιστάσεσι, ἐν ἐρήμῳ π. χ., μετὰ μακρὰν κόπωσιν, νὰ ἔχη μείζονα ἀξίαν, ἢ ἐν ἄλλῃ περιστάσει. Ὁ βασιλεὺς Ριχάρδος δὲν διατάζει ἐν τῇ τραγωδίᾳ τοῦ Σαιξπήρου νὰ ὑποσχεθῇ καὶ τὸ βασιλείον του δι' ἓνα ἵππον κτλ.

Ἡ ἀξία δὲν ἀνταποκρίνεται πάντοτε πρὸς τὴν χρησιμότητα. Πράγματα χρήσιμα οὐδεμίαν ἔχουσιν οἰκονομικὴν ἀξίαν· καὶ τὰνάπαλιν, μὴ χρήσιμα ἔχουσι μεγάλην τοιαύτην ἀξίαν.

Οἰκονομολόγοι τινές, λαμβάνοντες ὑπ' ὄψει τὰς ἀντινομίας ταύτας μεταξὺ τῆς ἀξίας καὶ τῆς χρησιμότητος, ἠρνήθησαν πᾶσαν ἔννοιαν εἰς τὴν ἀξίαν. Ἄλλ' οὐκ ὀλίγοι ὑπερήσπισαν τὴν φαινομενικὴν ταύτην ἀνωμαλίαν.

Εἶδον ἐν αὐτῇ ἁρμονίαν.

Ἄν τὰ πρὸς θεραπείαν τῶν χρειῶν χρησιμώτερα ἀντικείμενα ἦσαν ἀκριβώτερα ἐν σχέσει πρὸς τὴν χρησιμότητα αὐτῶν, ὁ ἄνθρωπος ἤθελεν ὑφίστασθαι διηνεκεῖς στερήσεις. Ἄλλ' ἐν τῇ προνοίᾳ αὐτῆς ἡ φύσις διέταξε πᾶν τὸναντίον. Ὅτι περιττὸν ἀπὸ φυσιολογικῆς ἀπόψεως, εἶνε καὶ τὸ ἀκριβώτερον. Οὕτως ὁ ἄνθρωπος θεραπεύει τὰς χρεῖας αὐτοῦ εὐχερέστερον.

Ὡς πρὸς τοῦτο ἄνθρωπος τοῦ λαοῦ διατελεῖ πολλάκις ἐν ἴσῃ μοίρᾳ μετ' εὐγενοῦς. Ἀμφότεροι μετὰ τῆς αὐτῆς εὐχερείας θεραπεύουσι τὰς χρεῖας αὐτῶν διὰ πραγμάτων ἐξίσου χρησίμων, καίπερ ἐχόντων διάφορον ἀξίαν. Οὕτως ἐκδοσις πολυτελοῦς βιβλίου μεγάλου συγγραφῆως καὶ ἐκδοσις εὐθηρῆς θεραπείουσι ἐξίσου τὴν χρεῖαν τῆς μαθήσεως καὶ τῶν τέρψεων τοῦ τε πλουσίου καὶ τοῦ πένητος.

Ἡ οἰκονομικὴ ἀξία πολλῶν πραγμάτων ἐλαττοῦται, τοῦ πολιτισμοῦ προϊόντος διὰ τῆς προόδου τῆς τέχνης καὶ τῆς βιομηχανίας, εἰ καὶ ἡ

έσωτερική αὐτῶν ἀξία καὶ χρησιμότης οὐδεμίαν ὑφίστανται ἐκ τούτου ἐλάττωσιν.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλοι λόγοι συντελοῦσιν εἰς τὴν διηνεκῆ ἀλλοίωσιν καὶ τὰς μεταλλαγὰς τῆς ἀξίας τῶν πραγμάτων· οὐδ' ἐξαρτᾶται μόνον ἐκ τοῦ πόθου τῆς κτήσεως αὐτῶν καὶ τοῦ δυσχεροῦς πρὸς κτῆσιν. Εἶνε ὁ νόμος τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ἀξία δὲν ὀρίζεται, ὡς ἰσχυρίζονται τινες, ὑπὸ τῆς πρὸς παραγωγὴν ἐργασίας. Ἀντικείμενά τινα ἔχουσι τὴν αὐτὴν ἀξίαν, εἰ καὶ ἡ καταβληθεῖσα πρὸς παραγωγὴν ἐργασία διαφέρει. Οὕτως ἔχουσι κατ' ἀνάγκην τὴν αὐτὴν ἀξίαν κοιλὸν σίτου, παραχθὲν ἐν εὐφόρῳ ἀγρῷ, καὶ ἕτερον, παραχθὲν ἐν ἀφόρῳ. Ἡ ἀξία ἐν τοιαύτῃ περιστάσει λαμβάνεται ὑπ' ὄψει ἐκ τῆς χρησιμότητος, ἐκ τῆς στερήσεως, ἐκ τῆς ζητήσεως.

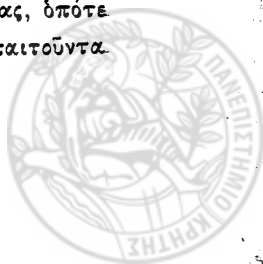
Ἔτεροι παραλλαγαὶ τῆς ἀξίας.

Πρᾶγμα τι ἔχει ἀξίαν, οὐχὶ πάντοτε αὐτὸ καθ' ἑαυτό, ἀλλὰ καθ' ὅσον ἀπαιτεῖται πρὸς κτῆσιν αὐτοῦ πολὺς πλοῦτος· καὶ τ' ἀνάπαλιν. Ἡ ἀξία ἐν τοιαύτῃ περιστάσει ὑποδιαιρεῖται εἰς *πραγματικὴν* καὶ *σχετικὴν*.

Ἐν τῷ οἰκονομικῷ βίῳ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ὁ καθορισμὸς τῆς ἀξίας πράγματος διατελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν πολλῶν αἰτίων, φυσικῶν τε καὶ ἠθικῶν, ἀλλὰ πρωτίστως ἐκ τοῦ ποσοῦ καὶ τοῦ ποιῶ τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ καταβληθέντος κεφαλαίου πρὸς παραγωγὴν αὐτοῦ. Ταῦτα ὡς πρὸς τὸ πρᾶγμα αὐτὸ καθ' ἑαυτό· ἀλλὰ τοῦτο δὲν λαμβάνεται πάντοτε ὑπ' ὄψει. Ὡς ἐρρήθη ἤδη, ἡ προσφορὰ καὶ ἡ ζήτησις αὐξάνει ἢ ἐλαττοῖ τὴν οἰκονομικὴν, τὴν ἀγοραίαν ἀξίαν, παντὸς πράγματος.

Ἐπίσης ἐρρήθη ἤδη, ὅτι πράγματός τινος ἡ χρησιμότης διατελεῖ οὕσα ἄείποτε ἢ αὐτῇ· καὶ ἐν τούτοις ἡ ἀξία αὐτοῦ ἐλαττοῦται. Τοῦτο προέρχεται καὶ ἐκ πολλῶν μὲν ἄλλων αἰτίων, ἀλλ' ἰδίᾳ ἐκ τῆς ἐλάττωσεως τῶν δαπανῶν τῆς παραγωγῆς.

Τοῦ φαινομένου τούτου ἔχομεν ἄπειρα παραδείγματα κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους. Ἐν τοῖς πρώτοις χρόνοις τῆς βιομηχανίας, ὅποτε αὕτη διεξήγετο διὰ τῶν χειρῶν, τὰ προϊόντα αὐτῆς, ἅτε ἀπαιτοῦντα

μειζονα καὶ ἐπιπικνωτέραν ἐργασίαν, εἶχον μειζονα ἀξίαν, εἰ καὶ πολ-
λάκις ἀνεπαρκῶς ἐπλήρουν τὸν σκοπὸν αὐτῶν, τὴν θεραπείαν τῶν χρειῶν.
Ἄλλὰ ταῦτ' ἀντικείμενα, κατασκευαζόμενα σήμερον διὰ κρείττονος
μηχανικοῦ συστήματος, τῇ βοθείᾳ τοῦ ἀτμοῦ καὶ τοῦ ἤλεκτρισμοῦ,
κέκτηνται ὀλιγωτέραν ἀνταλλακτικὴν ἀξίαν, εἰ καὶ ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν
παρέχουσι μειζονα χρησιμότητα. Νῦν ἀνταμείβεται ἥττων δαπάνη
παραγωγῆς ἐν παραβολῇ πρὸς τὰ πρότερον. Οὕτως ὠρολόγιον, ὃ περ
ἄλλοτε εἶχε μεγάλην ἀξίαν, ὅποτε κατασκευάζετο ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης
χειρὸς, σήμερον κέκτηται ἐλαχίστην τοιαύτην, ἕνεκα τῆς μηχανικῆς
αὐτοῦ κατασκευῆς. Καὶ ἐν τούτοις πάλαι τε καὶ νῦν τὴν αὐτὴν κέ-
κταιται χρησιμότητα ἐν τῇ θεραπείᾳ χρείας τοῦ βίου.

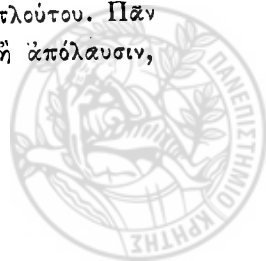
Ἡ ἀξία ἄρα τῶν πραγμάτων ἀπορρέει πολλάκις οὐχὶ ἀπὸ τῶν
ἐν αὐτοῖς πλεονεκτημάτων, ἢ τῆς ἐγχειμένης χρησιμότητος, ἀλλ' ἀπὸ
τῆς ἀνταλλακτικῆς αὐτῶν δυνάμεως. Ὁ ἀδάμας τοῦ Μεγάλου Μογ-
γόλου, λείψανον θαυματουργοῦ ἀγίου, ἢ πρώτη τυπογραφικὴ ἐκδοσις
τῆς Βίβλου, ὁ Μωϋσῆς τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου, μυρία ἄλλα πολύτιμα
κειμήλια παρελθόντων αἰώνων, οὐδεμίαν ἔχουσι χρησιμότητα οἰκονο-
μικὴν, οὐχ ἥττον δύναται νὰ προσενεχθῇ πρὸς κτήσιν αὐτῶν μέγα
ποσὸν πλοῦτου ἐν πεπολιτισμένη ἢ προληπτικῇ κοινωνίᾳ. Ἄλλ' ὑπάρ-
χουσι περιστάσεις, καθ' ἃς κοιλὸν σίτου, μέτρα τινὰ ὑφάσματος κέ-
κταιται μειζονα ἀνταλλακτικὴν ἀξίαν, λαμβανομένης ὑπ' ὄψει ἀπλῶς
καὶ μόνον τῆς συμφουῆς χρησιμότητος.

Χρησιμότης καὶ ἀξία.

Μετὰ τὰ εἰρημένα, ἐν τῶν οὐσιωδεδστάτων συστατικῶν τῆς ἀξίας
τῶν πραγμάτων εἶνε ἐν γένει ἡ χρησιμότης αὐτῶν. Αὕτη τυγχάνει
οὖσα συμφυῆς αὐτοῖς ιδιότης, θεραπευτικὴ ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν τῶν
χρειῶν.

Ἡ χρησιμότης τῶν πραγμάτων ἐκδηλοῦται ὑπὸ ποικίλας κατηγο-
ρίας. Δίγεται φυσικὴ ἢ τεχνητὴ, καθ' ὅσον εἶνε συμφυῆς, ἢ ἐγένετο
διὰ τῆς ἀνθρωπίνης ἐργασίας.

Ἡ χρησιμότης, ὑφ' οἰανδήποτε μορφήν καὶ δύναμιν καὶ ἐν ἐκδη-
λῶται, εἶνε εἰς τῶν θεμελιωδεδστάτων παραγόντων τοῦ πλοῦτου. Πᾶν
τὸ χρήσιμον, τὸ θεραπεῦον χρείαν, τὸ πληροῦν πόθον ἢ ἀπόλαυσιν,

ἐπιζητεῖ ἀκορέστως ὁ ἄνθρωπος. Καθίσταται κέντρον αἱ ἐλατήριον τοῦ βίου, τῶν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν αὐτοῦ τέρψεων καὶ ἀπολαύσεων. Οὐδέποτε εὐχαριστεῖται. Ὁ τι ἔχει, τὸ ἀνταλλάσσει πρὸς ἕτερον, οὐ στερεῖται. Εἰς τοῦτο δ' εὐρίσκει χρησιμότητα, ἄρα ἀξίαν.

Ἐκ τούτου ἐπεταί, ὅτι ἡ χρησιμότης εἶνε ἀπαραίτητον προσὸν τῆς ἀξίας, ἀλλ' οὐχὶ καὶ αὕτη ἐκείνης. Ἀμφότεραι ἐν τούτοις ἐκφράζουσι τὴν ὑφισταμένην σχέσιν μεταξὺ τῶν πραγμάτων καὶ τοῦ πρὸς κτῆσιν αὐτῶν ἡμετέρου πόθου.

Μέτρον τῆς Ἀξίας.

Ὁ Σαίης εἶπεν, ὅτι ὁ ζητῶν ἀναλλοίωτον μέτρον τῆς ἀξίας τῶν πραγμάτων τίθησι πρὸ ἑαυτοῦ πρόβλημα, χιμαιρικώτερον τοῦ τετραγωνισμού τοῦ κύκλου¹

Ἐν τῇ ποικιλίᾳ καὶ ταῖς ἀντινομίαις τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἐν τῇ ἐκάστοτε αὐξήσει καὶ ἐλαττώσει τῶν χρειῶν διὰ τῆς παλινστροφίας τῶν καιρῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων, τὰ πάντα μεταμορφοῦνται καὶ μεταβάλλονται: χρεῖαι, πόθοι, ιδεαί, προλήψεις καὶ ὁ τι ἄλλο χαρακτηρίζει τὸν ἱστορικὸν ἄνθρωπον, ποικίλας ἐκάστοτε ὑφίστανται περιπετείας. Ὑπὸ τὰς τοιαύτας τῆς ἐξελίξεως συνθήκας δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ κοινόν τι ἐκ τῶν προτέρων κριτήριον, ἄρα κανὼν, μέτρον τῆς ἀξίας. Πρὸς τοῦτο πολλὰ συντρέχουσιν, ἅτινα δὲν ὑφίστανται πάντοτε καὶ παντοῦ. Μόνη ἡ ἐργασία, μόνη ἡ χρησιμότης, ἡ διάρκεια, ἡ σπανιότης, ἡ πρὸς κτῆσιν δυσχέρεια, τὸ κριτήριο, δὲν ἐπαρκοῦσι: πάντα ταῦτα μεταβάλλονται κατὰ χρόνον καὶ τόπον. Ἄλλ' ὁ τι μετὰ τινος πεποιθήσεως δύναται νὰ ὀρισθῇ, εἶνε ὅτι πρὸς δημιουργίαν τῆς ἀξίας ἀπαιτεῖται συνήθως ἡ συμμετοχὴ πασῶν τούτων τῶν ιδιοτήτων.

Εἶχε δίκαιον ὁ Μπαστιά², ἀμφισβητῶν τὸ κῦρος μιᾶς ἐκάστης τῶν ἄνω εἰρημένων ιδιοτήτων πρὸς παραγωγὴν ἀξίας, νὰ ἰσχυρίζηται, ὅτι ἀφετηρία αὐτῆς εἶνε ἡ παρεχομένη εἰς τὸν ἄνθρωπον ὑπηρεσία. Καθ' ὅσον ἡ ὑπηρεσία, ἄρα ἡ ἐξ αὐτῆς ἀπόλαυσις καὶ ἡδονή, εἶνε μεγαλη-

1 *Traité d' Economie politique.*

2 *Harmonies Economiques.*

τέρα, κατὰ τοσοῦτον πράγματι ἔχει μείζονα ἀξίαν. Ἡ ἔννοια ἄρα αὐτῆς δὲν εἶνε ἀπόλυτος, ἀλλὰ σχετική· παραλλάσσει κατὰ χρόνον καὶ τόπον, κατὰ τὰς ἐκάστοτε ποικιλοῦσας φυσικὰς καὶ κοινωνικὰς συνθήκας.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΕΡΙ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΤΟΥ ΠΛΟΥΤΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ

ΠΕΡΙ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΕΝ ΓΕΝΕΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Φύσις καὶ ἔννοια τῆς παραγωγῆς.

Ὁ ἄνθρωπος ἔχει χρεῖας, εἰς ὧν τὴν θεραπείαν δὲν ἐπαρκεῖ ἡ φύσις. Τοὺς καρπούς αὐτῆς δὲν παρέχει δωρεάν. Δέον ἄρα αὐτὸς καὶ μόνος νὰ μεριμνήσῃ, ὑποβοηθῶν κατὰ πάντα τρόπον τὴν φύσιν, ἀποσπῶν δ' ἀπ' αὐτῆς τὰ μέσα τῆς τῶν χρεῶν θεραπείας.

Ἐν τούτῳ κεῖται κατ' ἐξοχὴν ἡ ἀνθρωπίνη ἐνέργεια.

Καθ' ἐκάστην παρουσιάζονται ἐν τῷ βίῳ ἡμῶν νέαι πόθει καὶ χρεῖαι, δηλωτικαὶ τῆς ἀτελείας ἅμα καὶ τῆς ἐντελείας τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ θεραπεία αὐτῶν εἶνε ἡ ἀσχολία, ὁ πόνος, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἡ εὐχαρίστησις.

Θεραπευομένων ἀπαξ τῶν χρεῶν, πληρουμένων τῶν πόθων, ἀναφέρονται ἄλλοι· καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἐν τῇ ἀκαταπαύστῳ ταύτῃ ἀλληλουχία ἐξελίσσειται ἡ ἱστορία.

Παραγωγή εἶνε ἡ ἐξ ὑπάρχοντος πράγματος μεταμόρφωσις ἐτέρου. Οὐδὲν παράγεται ἐκ τοῦ μηδενός. Οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον ἄτομον ὕλης δύναται νὰ παραγάγῃ ἐκ τοῦ μη ὄντος ὁ ἄνθρωπος.¹ Τὴν πρώτην

¹ Say Cours d'Economie politique.

ύλην παρέχει αὐτῷ ἡ φύσις, οὗτος δὲ καταβάλλει τὴν ἐνέργειαν τῆς μεταμορφώσεως.

Οἰκονομικὴ παραγωγή ἄρα εἶνε ἡ κατεργασία καὶ μεταμόρφωσις πραγμάτων ὑπαρχόντων ἤδη ἐν τῷ ὑλικῷ κόσμῳ, συντελεστικῶν δὲ εἰς θεραπείαν τῶν χρειῶν.

Ἐκ τῆς πρώτης στιγμῆς τοῦ βίου αὐτοῦ ὁ ἄνθρωπος συναντᾶται μετὰ τῆς φύσεως. Αὕτη δὲν προσφέρεται αὐτῷ πρόθυμος χορηγὸς τῶν χρειωδῶν, τῶν ἐπιτηδείων. Ταῦτα πόνῳ κτῶνται, ἐλαχίστων πραγμάτων πικρομένων ἄνευ ἐργασίας. Οὕτως ἐξαναγκάζεται ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων προμήθειαν τῶν ἐπιτηδείων, εἰς τὴν παραγωγὴν.

Ἐν τῇ παραγωγικῇ ταύτῃ ἐνεργείᾳ συμπληροῦται τὸ ἔργον τῆς φύσεως. Ἐτι πρὸς. Ἡ νεκρὰ καὶ ἄμορφος ὕλη ἐξέρχεται τῆς ἀχρηστίας· διὰ δὲ τῆς ποικίλης αὐτῆς ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης τέχνης κατεργασίας κκτοροῦται ἡ θεραπεία τῶν χρειῶν, δημιουργεῖται ἡ χρησιμότης, συντελοῦσα ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν εἰς τὴν ὑλικὴν καὶ ἠθικὴν τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος εὐημερίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Δυνάμεις τῆς φύσεως ἐν τῇ παραγωγῇ.

Φύσις ἐν γένει.

Ἐν τῇ οἰκονομικῇ ἐννοίᾳ τῆς φύσεως ἐξυπακούεται κυρίως ὁ καθ' ἡμᾶς πλανήτης, ἡ γῆ καὶ αἱ ἐπ' αὐτῆς ἐνεργοῦσαι δυνάμεις. Πάντα ταῦτα προσφέρονται εἰς τὸν ἄνθρωπον, διαθέτοντα αὐτὰ προσηκόντως· εἶνε ὄργανα, ἅτινα δύναται νὰ χρησιμοποιήσῃ κατ' ἀρέσκειαν, μηδενὸς δικαιουμένου νὰ διεκδικῇ ἐπ' αὐτῶν ἀποκλειστικὴν κυριότητα.

Τὰ ὄργανα ταῦτα εἶνε κοινὰ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Εἶνε τὸ γῆινον ἔδαφος, τὸ θαλάσσιον καὶ τὸ ποτάμιον ὕδωρ μετὰ τῶν δι' αὐτοῦ ἐκδηλουμένων δυνάμεων, ἡ ἐνέργεια τῶν ἀνέμων, τὸ πῦρ, ἡ θερμότης καὶ πᾶν ὅτι ἀπορρέει καθ' ὅλου ἀπὸ τῆς φύσεως.

Πάντα τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἀναπτυσσόμενα προϊόντα τῶν παραγωγικῶν αὐτῆς δυνάμεων, ποικίλως χρησιμοποιουμένων, παρέχονται εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὄρον τῆς κατεργασίας αὐτῶν, τῆς καλλιεργίας. Ἡ ποικίλη βλάστησις, ἣτις παρασκευάζει τὴν τροφήν αὐτοῦ, τὴν αἰκῆσιν, τὴν ἐνδυμασίαν, περιλαμβάνεται ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς φυσικῆς παραγωγῆς. Ἐπίσης τὰ διάφορα πετρώματα τῆς γῆινης ἐπιφανείας.

Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς εὑρισκομένων πραγμάτων δεόν νὰ προσθεσῶσι τὰ ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν, τὰ πολλὰ καὶ ποικίλα ὄρυκτά (μέταλλα, ἄνθραξ, κτλ.), συντελοῦντα εἰς διαφόρους χρείας καὶ χρήσεις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ταῦτα πάντα καλοῦνται συνήθως ἐπίκτητα ὄργανα πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν τῆς πρώτης κατηγορίας, τῶν φυσικῶν ὀργάνων τῆς γῆινης παραγωγῆς.

Ἄλλ' ὅτι εἶνε ἄξιον ἰδιαιτέρου λόγου καὶ μνείας ἐν τῇ παρεχομένῃ εἰς τὸν ἄνθρωπον συμβολῇ πρὸς παραγωγὴν, εἶνε ἡ εὐρεία

ἐπιφάνεια τῆς γῆς, αἱ ἀπέραντοι καλλιεργήσιμοι πεδιάδες, ἐφ' ὧν ἐξελίσσεται ἡ ἀνθρωπίνη ἐνέργεια ἐν τῇ παραγωγικῇ αὐτῆς ἐργασίᾳ.

Πάντα ταῦτα συλλήβδην ἀποτελοῦσι τὴν ἔννοιαν τῆς φύσεως ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ οἰκονομίᾳ. Ἐκκστον τῶν στοιχείων τούτων ἐνέχει συνήθως πολλὰς καὶ ποικίλας ιδιότητες, ἅς μόνη ἡ ἀντίληψις δύναται νὰ κατανοήσῃ καὶ χρησιμοποίησῃ. Ἐπὶ πρᾶδειγματι, τὸ δένδρον συντελεῖ εἰς πλείστας λειτουργίας καὶ χρείας τοῦ ἀνθρώπινου ὄντος. Διὰ τῶν φύλλων αὐτοῦ ἀποκαθαίρει τὸν ἀτμοσφαιρικὸν ἀέρα καὶ ἐκπέμπει ὑγίαιαν καὶ ζωὴν· τὸ ἐξ αὐτοῦ κοπτόμενον ξύλον χρησιμοποιεῖται εἰς οἰκοδομήσιμον ὕλην πρὸς κατοικίαν, εἰς ἄνθρακα πρὸς θέρμασιν καὶ καθεξῆς. Ὁ ἄνθραξ, ὃ διὰ μυρίων πόνων ἐξορυσσόμενος ἀπὸ τῶν ἐγκάτων τῆς γῆς, χρησιμεύει ἐξ ἴσου εἰς τὴν θεραπείαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν παραγωγὴν δυνάμεως πρὸς διεξαγωγὴν τῆς βιομηχανικῆς ἐργασίας. Ὁ σίδηρος χρησιμοποιεῖται εἰς πολυπληθεῖς χρείας. Τὰ πολύτιμα μέταλλα (χρυσός, ἄργυρος κτλ.) συντελοῦσιν ὡς ἀνταλλακτικὰ τῶν ἀξιῶν ὄργανα πρὸς εὐχερῆ ἀνταλλαγὴν καὶ μεταβίβασιν τῶν προϊόντων τῆς γῆς καὶ τῆς βιομηχανίας ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ἀλλ' ἐπίσης καὶ εἰς μυρίας οἰκογενειακὰς καὶ κοινωνικὰς χρείας.

Πάνυ δικαίως, λαμβανομένων ὑπ' ὄψει τῶν ποικίλων ιδιοτήτων καὶ δυνάμεων τῆς γῆς, ἐχαρακτηρίσθη αὕτη ὡς τεραστία καὶ πολυποίκιλος μηχανή, ἢ μᾶλλον ὡς ἄθροισμα μηχανῶν, ἀνομοίων καὶ ἀνίσων δυνάμεων καὶ ἐνεργειῶν. Ὡς τοιαύτη, διατελεῖ ἀπὸ παλαιτάτου χρόνου τὸ ἀσφαλές καὶ ἀμετάβλητον στάδιον, ἐφ' οὗ ἐξελίσσεται ἡ ἀτομικὴ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου, ἐκμεταλλεομένου αὐτὴν παντοιοτρόπως διὰ τῆς ἐργασίας καὶ τῶν κεφαλαίων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Κατηγορίαι τῆς Παραγωγῆς.

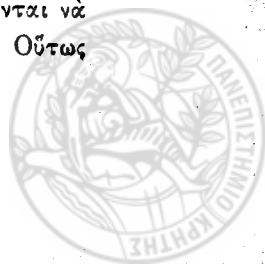
Υλικὴ καὶ ἄυλος παραγωγή.

Ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου ἐκδηλοῦται τὸ πρῶτον ἐπὶ τῆς ὑλικῆς φύσεως, τοῦ ἀνοργάνου κόσμου, ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει ἡ παραγωγή φέρει ὑλικὸν ὅλως χαρακτηῖρα. Ἄλλ' ὑπάρχουσιν ἐπίσης περιστάσεις, καθ' ἃς ἢ ὑπ' αὐτοῦ καταβαλλομένη προσπάθειαι πρὸς παραγωγὴν χρησιμοτήτων δὲν ἐκδηλοῦται ἐξ ὀλοκλήρου ἐναργῶς ἐπὶ τοῦ ὑλικοῦ κόσμου, τὰ δὲ προϊόντα τῆς ἐνεργείας ταύτης δὲν ὑποπίπτουσιν ἀμέσως εἰς τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν· ταῦτα τότε κλοῦνται ἄυλος παραγωγή, ὑπηρεσίαι. Ἡ τοιαύτη παραγωγή σημαίνει μεγάλως ἐν τῇ οἰκονομικῇ ἐπιστήμῃ. Πολλάκις ἡ παροχὴ ὑπηρεσιῶν κέκτηται μείζονα οἰκονομικὴν σημασίαν ἢ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ εἶδος τῆς ὑλικῆς παραγωγῆς. Ὡς τὸ πνεῦμα ὑπερέχει τοῦ σώματος, οὕτω καὶ ἡ ἄυλος παραγωγή τῆς ὑλικῆς.

Οὐχ ἦττον ἐν πάσῃ κοινωνικῇ οἰκονομίᾳ ἀμφοτέρωτα ταῦτα τὰ εἶδη τῆς παραγωγῆς συμβαδίζουσιν.

Τὸ κατ' ἐξοχὴν στάδιον τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας εἶνε ὁ ὑλικὸς κόσμος. Τοῦτον ποικίλως ὁ ἀνθρώπος κατεργάζεται, καὶ διαπλάττει, μεταβάλλων τὰς ιδιότητας αὐτοῦ. Διεξάγεται μὲν ἀπλῆ μεταμόρφωσις, ἀλλὰ παραπλήσιος τῇ δημιουργίᾳ.

Λαμβάνω κόκκους σίτου· σκάπτω τὴν γῆν, ἐν τοῖς κόλποις τῆς ὁποίας ρίπτω αὐτούς· διὰ πολλαπλῆς ἐργασίας, τῆς γῆς μὴ ἐπαρκούσης, καθιστῶ αὐτὴν γονιμωτέραν (διὰ λιπάνσεως, δι' ἀρδύσεως κτλ.). Ὁ σπόρος μεταβάλλεται εἰς φυτόν, παράγον μείζονα ποσότητα τοῦ ἐν τῇ γῇ ἀποτεθέντος σίτου. Πλεῖστα νέα εἶδη παραγωγῆς δύνανται νὰ προέλθωσιν ἐκ τοῦ προϊόντος τούτου (ἄλευρον, ἄρτος κτλ.). Οὕτως ἡ θεραπεία τῆς πρώτης χρείας ἐπετεύχθη.

Ὁ τι συμβαίνει διὰ τὴν γεωργικὴν παραγωγὴν ἐν τῷ σίτῳ καὶ τῷ ἄρτῳ, τῇ σταφυλῇ καὶ τῷ οἴνῳ, τοῦτο ἐν εὐρυτέρῃ πολλὰκις ἐννοία κακορθοῦται ἐν τῇ τεχνουργικῇ παραγωγῇ. Τίς δύναται νὰ φαντασθῇ, ὅτι ἐκ τινος μικροσκοπικοῦ σχεδὸν σπόρου, ἐξ οὗ θέλει ἐκκολαφθῇ σκώληξ, τῇ βοηθείᾳ ἐπιπόνου ἐργασίας παράγεται ἡ μέταξα, καὶ ἐξ αὐτῆς τὰ τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα καλλιτεχνικώτατα ὑφάσματα τῆς Προούσης, τῆς Περσίας ἢ τοῦ Λουγδούνου, ὅτι ἐξ ἀσημάντου ὕλης κατασκευάζονται τὰ ἀριστουργήματα τῶν Γοβελίνων· ἢ ὅτι ἐκ κερμάτων ὀρυκτοῦ, κιτρίνου ἢ λευκοῦ, ἐξῆλθον τὰ ἀριστουργήματα τοῦ Μπενβενούτου Τσελλίνη;

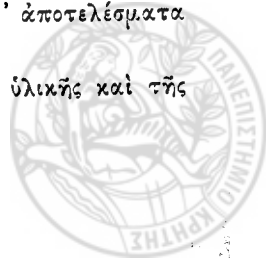
Καὶ οὕτω καθεξῆς.

Πάντα ταῦτα δὲν παρήχθησαν ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου· δυνάμει ὑφίσταντο ἤδη ἐν διαφόροις σπόροις ἢ μορίοις, πρώταις ὕλαις· ἀλλ' οὗτος ἐπέθηκεν ἐπ' αὐτῶν ἀληθῶς δημιουργικὴν σφραγίδα τῆς μεταμορφώσεως τῆς ὕλης καὶ τῆς νέας παραγωγῆς.

Γνωστὸν ἤδη, ὅτι τὸ κατ' ἐξοχὴν ἀποτέλεσμα τῆς παραγωγῆς, τὰ προϊόντα, ἐμφανίζεται καὶ διατυπῶνται κυρίως ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ, τοῦ ὑλικοῦ κόσμου. Ὡς τοιαῦτα δὲ εἶνε ἐνεργῆ, ὑποπίπτουσιν ἀμέσως εἰς τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν, ἅ τε ὑλικά ὄντα. Ἀλλ' ἐν τῇ εὐρυτέρῃ τῆς παραγωγῆς ἀναλύσει παρατηρεῖται, ὅτι τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς δὲν εἶνε μόνον ὑλικά, παραχθέντα διὰ τινων διαδοχικῶν μεταμορφώσεων ἀπὸ τοῦ ὑλικοῦ κόσμου. Ἡ παραγωγή ὑφίσταται πρὸς τούτους καὶ ἐν τῇ χρησιμότητι, τῇ ἀξίᾳ, ἣν ἄνθρωπός τις κέκτηται — φυσικῇ ἢ ἐπικτητῇ — καὶ ἣν παρέχει τοῖς ὁμοίοις αὐτοῦ ἐν τῷ μεγάλῳ τοῦ βίου ἀγῶνι. Ἡ παρεχόμενη αὕτη χρησιμότης καλεῖται ἐν τῇ οἰκονομικῇ γλώσσῃ ὑπηρεσία.

Αἱ τοιαῦται ὑπηρεσίαι, οὔσαι ποικίλαι, πολλαπλασιάζονται ἐπ' ἄπειρον· παραλλάσσουν κατὰ χρόνον καὶ τόπον, κατὰ τὴν κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἀνθρώπων. Πολλὰι τούτων, ὅσον καὶ ἂν ἦνε πνευματικαὶ καὶ ἄυλοι, ἄρα δυσπροσδιόριστοι, εἶνε θετικαὶ ὡς πρὸς τὰ οἰκονομικὰ αὐτῶν ἀποτελέσματα. Τοιαύτη εἶνε ἡ ὑπηρεσία τοῦ διδασκάλου, τοῦ ἱατροῦ, τοῦ δικηγόρου, τοῦ δημοσίου ὑπαλλήλου. Ἡ ὑπηρεσία αὐτῶν εἶνε παραγωγικῆ, τὰ δ' ἀποτελέσματα ἀποτελοῦσιν ἐπίσης δύναμιν πλοῦτου.

Μεταξὺ ἀμφοτέρων τούτων τῶν κατηγοριῶν τῆς ὑλικῆς καὶ τῆς

άυλου παραγωγῆς ὑφίσταται κατ' οὐσίαν ἢ αὐτὴ ἀνολογία καὶ σχέσις, τοῦθ' ὁ περ ἐν τούτοις πλέον ἢ ἄπαξ παρενοήθη ὑπὸ τῶν Οἰκονομολόγων.

Κατὰ τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα, οἱ *Φυσιοκρατικοί*, παρανοήσαντες τὴν σχέσιν ταύτην μεταξὺ τῶν ὑλικῶν προϊόντων καὶ τῶν ὑπηρεσιῶν, ἐθεώρησαν πάσας τὰς τάξεις, πλὴν τῆς γεωργικῆς, μὴ παραγωγικὰς· ἀλλ' ἡ σχέσις ἀμφοτέρων τούτων τῶν κατηγοριῶν τῆς παραγωγῆς ἀναγνωρίζεται σήμερον σχεδὸν ὑπὸ πάντων.

Ἄληθῶς, πρὸς παραγωγὴν ἀμφοτέρων ἐργάζονται αἱ αὐταὶ ψυχικαὶ δυνάμεις, οἱ αὐτοὶ παράγοντες. Ἐχει δίκαιον ἔρχ ὁ οἰκονομολόγος ἐκεῖνος,¹ ὅστις οὐδεμίαν ποιεῖται διάκρισιν μεταξὺ ὑλικῆς καὶ άύλου παραγωγῆς. Πάντα τὰ προϊόντα αὐτῆς, θεραπευτικὰ τῶν ἀνθρωπίνων χρειῶν, εἶνε προϊόντα τοῦ νοῦ, εἴτε ἢ ἐνέργεια αὐτοῦ ἐξασκεῖται ἐπὶ τῆς ἀψύχου ὕλης, εἴτε ἐπὶ τοῦ ἐμψύχου ὄντος.

¹ Garnier, Eléments d' Economie politique.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Συντελεσταὶ τῆς Παραγωγῆς.

Ἄμεσοι Συντελεσταί.

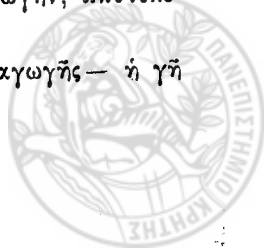
Ὡς ἐρρήθη ἤδη, πρὸς παραγωγὴν χρησιμότητος δεόν νὰ μετάσχῃσι δύο κυρίως στοιχεῖα, φυσικοὶ καὶ ἠθικοὶ παράγοντες, ἡ φύσις καὶ ὁ ἄνθρωπος, ἡ ἐργασία.

Γεωργὸς παράγει σῖτον, ἢ καλλιεργεῖ ἄμπελον· ὁ καλλιεργούμενος ἀγρὸς εἶνε ἡ φύσις, αἱ δὲ ἐνεργοῦσαι σωματικαὶ δυνάμεις ὁ ἄνθρωπος. Ἡ γῆ ἄρα καὶ ὁ ἄνθρωπος, ἡ ἐργασία, εἶνε οἱ πρῶτοι συντελεσταὶ πάσης παραγωγῆς.

Ἄλλὰ δὲν ἀρκεῖ πάντοτε τοῦτο μόνον. Ἡ ὡς εἴρηται παραγωγή εἶνε ἐξ ὀλοκλήρου στοιχειώδης, ἀτελής ἔρα καὶ πρόχειρος. Αἱ χεῖρες τοῦ ἀνθρώπου, τὸ σῶμα αὐτοῦ, δι' ὅσης καὶ ἂν ἦνε πεπρσιμισμένον ἰσχὺς καὶ δεξιότητος, δὲν ἐπαρκεῖ μόνον εἰς τὴν παραγωγὴν. Ἀνάγκη ἐπικουρίας καὶ ἄλλων μέσων, ὀργάνων, ἅτινα αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος δα-νειζεται παρὰ τῆς φύσεως, μεταπλάττων καὶ χρησιμοποιῶν. Ταῦτα οὗτος, ἐκμεταλλεῦόμενος ἐπὶ μακρὸν ἢ βραχὺν χρόνον, δὲν ἀπορρίπτει, ἅμα τῇ τελέσει τῆς ἐργασίας, ὡς ἄχρηστα· διαφυλάττει αὐτὰ πρὸς χρησιμοποίησιν ἐν εὐθέτῳ χρόνῳ. Ἐντεῦθεν γεννᾶται νέα δύναμις, τὸ κεφάλαιον, οὗ ἡ πρώτη ἀφετηρία εἶνε σύμπραξις τῶν τε φυσικῶν καὶ τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων.

Ἰπὸ τὴν τοιαύτην ἔννοιαν τὸ κεφάλαιον στερεῖται τοῦ πρωτογόνου χαρακτῆρος τῆς φύσεως καὶ τῆς ἐργασίας· εἶνε δευτερόθετον. Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν δύο τούτων πρωτοθέτων δυνάμεων, ἀποταμιευθὲν καὶ χρησιμοποιηθὲν ἐν καιρῷ πρὸς τὴν περαιτέρω παραγωγὴν, ἀποτελεῖ τὴν πρώτην ἔννοιαν τοῦ κεφαλαίου.

Κατ' οὐσίαν ἄρα δύο εἶνε οἱ συντελεσταὶ τῆς παραγωγῆς— ἡ γῆ

καὶ ἡ ἐργασία· ἐν δὲ τῇ οἰκονομικῇ ἐξελιξεί τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀποκαλύπτεται καὶ λειτουργεῖ τὸ κεφάλαιον.

Καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιόδῳ τῆς οἰκονομικῆς παραγωγῆς τὴν ὑπεροχὴν κέκτηται ἡ φύσις. Αὕτη παράγει σχεδὸν αὐτομάτως, ἐλάχιστον ἐνεργοῦντος τοῦ ἀνθρώπου. Ἐν ταῖς θερμαῖς χώραις, ἐν αἷς ἡ πρώτη αὐτοῦ κατοικία, ὑπάρχουσι δένδρα, δυνάμενα νὰ θρέψωσιν αὐτόν, νὰ θεραπεύωσιν τὴν πρώτην χρεῖαν τῆς τροφῆς, αὐτοφυᾶ ἐντὸς τῆς γῆς σπῆλαια, ἢ δένδρα, κατεσκευασμένα ἐκ τῶν ἐπηρειῶν τοῦ χρόνου, ἐν αἷς δύναται νὰ εὔρη ἄσυλον καὶ κατοικίαν. Ἀλλὰ προΐόντος τοῦ πολιτισμοῦ ἡ ἐργασία λαμβάνει καὶ διεκδικεῖ μείζονα ὑπεροχὴν ἐπὶ τῆς φύσεως.

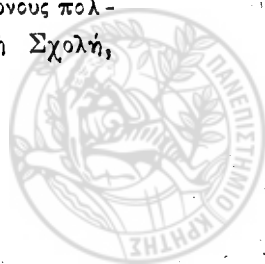
Ἐν τῷ ἀνταγωνισμῷ τούτῳ καὶ τῇ συνεργασίᾳ μεταξὺ τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ ἠθικοῦ κόσμου ὁ ἄνθρωπος καθίσταται ἰσχυρότερος, δημιουργικώτερος, κατανοῶν δὲ σὺν τῷ χρόνῳ τὴν ἀνάγκην τῆς χρήσεως ὀργάνων, ὑπηρετικῶν τῆς ἐργασίας αὐτοῦ, δημιουργεῖ τὸ κεφάλαιον, ὁπότε ἡ ἐργασία γίνεται πληρεστέρα.

Εἶνε σημεῖον πολιτισμοῦ, νίκη τοῦ πνεύματος ἡ ἐποχὴ ἐκείνη, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος, καταβάλλων τὴν φύσιν καὶ χρησιμοποιοῦν τὰς δυνάμεις αὐτῆς, καθίσταται ὁ κατ' ἐξοχὴν συντελεστὴς τῆς παραγωγῆς.

Ἐμμεσοὶ Συντελεσταί.

Πρὸς τοῖς εἰρημένους συντελεσταῖς, οἵτινες ἐκφράζουσι συνήθως τὴν σχέσιν μεταξὺ προσώπου καὶ πράγματος, προσθετέον καὶ ἕτερον, ἔμμεσον τοῦτον, τὰ μάλα χρήσιμον πρὸς τὴν ἀφθονωτέραν καὶ εὐχερστεράν παραγωγὴν. Ὁ συντελεστὴς οὗτος εἶνε ἡ Πολιτεία, ἡ ὑπόστασις αὕτη τῆς μεγάλης κοινωνικῆς ἐνότητος καὶ ἁρμονίας τῶν ἀνθρωπίνων συμφερόντων.

Πολλαχῶς ἡρμηνεύθη μέχρι τοῦδε τὸ πρόβλημα καὶ ἡ θέσις τῆς πολιτείας ἐν τῇ διεξαγωγῇ τῶν κοινωνικῶν σχέσεων τῶν ἀνθρώπων, καὶ δὴ τῶν οἰκονομικῶν. Οἱ εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν τοῦ Ἀδάμ. Σμιθ ἐμμένοντες ἀξιοῦσι παρ' αὐτῆς τὴν ἀσφάλειαν μόνον τοῦ ἀτόμου, οὐδεμίαν δ' ἄλλην ὑποχρέωσιν. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους πολλαχού, καὶ ἰδίᾳ οἱ ἐν Γερμανίᾳ Οἰκονομολόγοι (Ἱστορικὴ Σχολή,

Κοινωνισμός από καθέδρας) αποδίδουσι τῇ πολιτείᾳ μείζονα δικαιώματα ὀργανωτικὰ τῆς ὑφισταμένης οικονομικῆς τάξεως.

Ὅπως ποτ' ἂν ᾖ, ἡ δράσις τῆς Πολιτείας, εἴτε εὐρεῖα, εἴτε περιωρισμένη, δὲν δύναται νὰ μὴ ληφθῇ ὑπ' ὄψει καὶ νὰ μὴ ἐκτιμηθῇ προσηκόντως ἐν πάσῃ κοινωνικῇ οἰκονομίᾳ· ἡ ἱστορικὴ πρόοδος τῶν λαῶν οὐ σμικρὰ ὀφείλει τῇ πολιτείᾳ. Ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς μέχρι τοῦδε ἐτελέσθησαν πλεῖστα ἔργα ὑπερόχου σημασίας.

Ἡ πολιτεία ἄρα συντελεῖ τὰ μάλιστα εἰς τὴν οικονομικὴν ἐνέργειαν τῶν λαῶν, εἰς τὴν παραγωγὴν αὐτῶν. Ἐξασφαλίζουσα τὰ ἄτομα ἐν τῇ ἐνεργείᾳ αὐτῶν, ἀπονέμουσα τὴν δικαιοσύνην, προάγουσα τὴν ἐκπαίδευσιν, ἐνισχύουσα παντὶ τρόπῳ τὴν συγκοινωνίαν καὶ μυρία ἄλλα πράττουσα ἐν τῇ κοινωνικῇ αὐτῆς ἀποστολῇ, δὲν εἶνε ἀδιάφορος δύναμις, ἀλλ' οὐσιώδης καὶ γενναῖος συντελεστής ἐν τῇ οικονομικῇ παραγωγῇ τῶν ἀνθρώπων. Ἡ τύχη αὐτῶν δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἀπὸ τῆς προσωπικῆς δραστηριότητος καὶ ἐνεργείας. Ἀπαιτεῖται πρὸς τοῦτοις εὐχοσμος ὑπὸ πᾶσαν ἔννοιαν κοινωνικῆς τάξεως· ταύτην δὲ δὲν δύναται νὰ ἐξασφαλίσῃ καὶ ἀποκαταστήσῃ ἄλλη δύναμις πλὴν τῆς πολιτείας.

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Η ΦΥΣΙΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

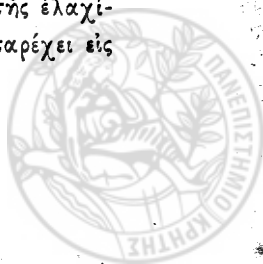
Οικονομικὴ ἔννοια τῆς φύσεως.

Ὡς ἐρρήθη ἤδη, φύσις εἶνε ἡ δύναμις, ἡ παρέχουσα εἰς τὸν ἄνθρωπον τὰ μέσα, τὴν ὕλην τουτέστι καὶ τὰς ἐνεργείας, πρὸς θεραπείαν τῶν χρειῶν. Ταύτας δὲ κατεργάζεται καὶ διατίθεισιν οὗτος ποικιλοτρόπως.

Τούτου δεδομένου, ἡ μὲν συμβολὴ τῆς φύσεως ἐν τῇ οικονομικῇ παραγωγῇ δύναται νὰ θεωρηθῇ παθητικὴ μᾶλλον, ἢ δὲ τοῦ ἀνθρώπου ἐνεργητικὴ. Βεβαίως δύναται νὰ ἐγερθῇ ὡς πρὸς τοῦτο, καὶ ἡγέρθη ἤδη, ἀντίρρῃσις. Ἡ φύσις δὲν εἶνε πάντοτε ἡ ἄψυχος ὕλη, ἡ ἐστερημένη βούλησεως καὶ αὐτενεργείας, ὑπέικουσα δὲ καὶ ὑποκύπτουσα εἰς τὴν βούλησιν καὶ τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἀνθρώπου. Ὑπάρχουσιν ἐν αὐτῇ ἐναργεῖς ἢ λανθάνουσαι δυνάμεις, οὐχὶ ἀδρανεῖς, ἀλλ' ἐνεργοὶ αἰείποτε καὶ ἀεικίνητοι. Ἄλλ' αὐται, παρὰ τὴν προφανῆ καὶ ἀκατάπαυστον αὐτῶν ἐνέργειαν ὑπὸ φυσικὴν ἔποψιν, ὑπὸ οἰκονομικὴν δὲν δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσι, λειτουργοῦσαι προσηκόντως ἄνευ τῆς παρεμβάσεως καὶ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ συμβολὴ αὕτη τῆς φύσεως, εἴτε παθητικὴ θεωρηθῇ, εἴτε ἐνεργητικὴ, ἀναμφισβητήτως τυγχάνει ἡ πρώτη ἀφετηρία καὶ δύναμις τῆς οἰκονομικῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐργασίας.

Ὁ ποιητὴς δύναται ν' ἀποκαλέσῃ τὴν φύσιν μεγαλόδωρον, ἀλλ' ὁ οἰκονομολόγος δὲν δύναται νὰ εἴπῃ τοῦτο. Πιστοῦται ἐκ τῆς ἐλαχίστης ἐρεῦνης τῶν δεδομένων αὐτῆς καὶ τῆς συμβολῆς, ἣν παρέχει εἰς τὴν παραγωγικὴν ἐργασίαν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ φύσις δὲν παρέχει τὰ προϊόντα αὐτῆς εὐχερῶς, ὑφ' οἰονδήποτε κλίμα, ἐν οἰαδήποτε χώρᾳ, καὶ τῇ εὐφορωτάτῃ. Πᾶν ἀγαθὸν αὐτῆς, καὶ τὸ εὐτελέστατον, πύνω κτάται. Ἀπαιτεῖται τουτέστι νὰ καταβληθῇ προσπάθειά τις, ἐνέργεια, πρὸς συλλογὴν τῶν καρπῶν τῆς γῆς, πρὸς ἀντλησιν ὀλιγίστου ὕδατος. Ὁ πόνος οὗτος, ἔστω καὶ ἐλάχιστος, δέον νὰ καταβληθῇ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου.

Αἱ ὑπηρεσίαι τῆς φύσεως κατὰ γενικὸν κανόνα εἶνε προαιρετικαὶ διὰ τὸ ἀνθρώπινον γένος· ἀλλ' αὐταὶ μένουσι νεκραὶ καὶ ἀχρησιμοποίητοι, ἂν τοῦτο δὲν γινώσκῃ ἢ δὲν θέλῃ νὰ χρησιμοποιήσῃ αὐτάς προσηκόντως. Παντός, οὐ χρήζει ὁ ἀνθρώπος, εὐμειρεῖ ἢ φύσις. Ἀλλ' ἄνευ τῆς ἐργασίας αὐτοῦ οὐδὲν γενναῖον. Ὁ ἀήρ, τὸ ὕδωρ, τὸ πῦρ, πλεῖσται ἄλλαι μηχανικαὶ δυνάμεις ὑφίστανται ἐν τῇ φύσει, λαμβανόντως δρῶσαι, ἄνευ ἀποτελέσματος πολλάκις· ἀλλὰ καθίστανται διὰ τῆς ἐργασίας συντελεστικαὶ εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν.

Τούτου πιστουμένου ὑπὸ τῶν πραγμάτων, ἡ παραγωγὴ ἀνήκει ἐξίσου εἰς τὴν φύσιν καὶ τὸν ἀνθρώπον. Οὐδὲν οὗτος δύναται νὰ πράξῃ ἄνευ τῆς συμβολῆς ἐκείνης. Τοῦ φυσικοῦ κόσμου αἱ δυνάμεις ἀπομένουσιν ἀδρανεῖς. Δυσχερὲς βεβαίως νὰ ὀρισθῇ, καὶ κατὰ τοὺς ἀκριβεστάτους ὑπολογισμούς, τὸ μέρος τῆς παραγωγῆς, τὸ ἀνήκον εἰς τὴν φύσιν ἢ εἰς τὸν ἀνθρώπον, ἀλλ' ἡ συμμετοχὴ ἑκάτερου τούτων δὲν ἀμφισβητεῖται.

Ὁ μεταξὺ φύσεως καὶ ἀνθρώπου ἀνταγωνισμὸς, ὅτε μὲν ἔχθρα, ὅτε δὲ εἰρήνη καὶ συμμαχία, ὁ ἐξακολουθῶν ἀπὸ τῆς πρώτης ἐκδηλώσεως τοῦ βίου τοῦ δευτέρου τούτου συντελεστοῦ τῆς παραγωγῆς, παρουσιάζεται ἐκάστοτε ὑπὸ νέας φάσεις, οὐ ἕνεκα καὶ διάφορος ἢ μοῖρα ἐν τῇ παραγωγῇ τῶν δύο τούτων δημιουργικῶν δυνάμεων. Ἐν ταῖς πρώταις ἡμέραις τῆς ἐξελιξέως τοῦ ἀνθρώπου, ὅποτε οὗτος διατελεῖ ἐν καταστάσει, παραπλησίῳ τῇ τῶν θηρίων, ἀγνοεῖ δ' ἔτι τὴν χρῆσιν τῶν σωματικῶν καὶ πνευματικῶν αὐτοῦ δυνάμεων, ἡ φύσις κατ' ἀνάγκην παρέχει μείζονα συμβολήν, πλεῖον ποσὸν προϊόντων εἰς τὸν ἀνθρώπον ἢ ἡ ἐργασία αὐτοῦ. Τὸ ποσὸν τοῦτο εἶνε βεβαίως πενιχρόν, παραβλλόμενον πρὸς τὸ τῶν μεταγενεστέρων περιόδων, ὅποτε ὁ φυσικὸς κόσμος ὑφίσταται τὴν κατάκτησιν τοῦ ἠθικοῦ. Τότε ἡ φύσις καθίσταται παραγωγικωτέρα, κρεῖττον χρησιμοποιουμένων οὐ μόνον τῶν

άνθρωπίνων δυνάμεων, ἀλλὰ καὶ ἐκείνων, ἃς παρέχει αὕτη. Πλήρης καὶ ἀληθεστέρα γνῶσις τῶν πραγμάτων, ἀποτέλεσμα μακρᾶς πείρας καὶ κατανόησεως, ἐξέγερσις τοῦ λογικοῦ, ὅτι καλεῖται ἐν γένει τέχνη καὶ ἐπιστήμη, λαμβάνουσι μείζον μέρος ἐν τῇ τέως μονομερῶς διεξαχθεμένη ἐργασίᾳ τῆς φύσεως. Ἄγνωστοι τέως θησαυροὶ πλούτου ἀποκλύπτονται. Καθ' ὅσον δὲ ἡ νέα αὕτη φάσις τῆς πρᾶξις γενικεύεται, κατὰ τοσοῦτον καὶ ἡ συγκομιδὴ εἶνε ἀφθονωτέρη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Παραγωγική δύναμις καὶ ποικιλία τῆς φύσεως.

Ἡ φύσις δὲν παρίσταται ἡ αὐτὴ ὑπὸ οἰκονομικὴν ἔννοιαν πανταχοῦ τῆς ὑδρογείου σφαίρας. Τὸ ἔδαφος ποικίλλει ἐπ' ἄπειρον. Ἀλλαχοῦ μὲν εἶνε μᾶλλον γόνιμον, ἀλλαχοῦ δὲ στεῖρον καὶ ἐν τισι τόποις μεσεύει. Οὕτως ἡ παραγωγή ἐν τισι μὲν τῶν χωρῶν εἶνε ἄφθονος, ἐν τισι δὲ περιωρισμένη. Ἐνιαχοῦ τουτέστι πληροῦνται εὐχερέστερον καὶ ἀνετώτερον αἱ χρεῖαι τοῦ ἀνθρώπου, ἐνιαχοῦ δὲ οὐχί.

Τὸ φαινόμενον τοῦτο πιστοῦται ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς οἰκονομικῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Ἄ τε τοῦτο ἐπιζητοῦν ἄφθονα τὰ μέσα τῆς συντηρήσεως καὶ τῆς διατροφῆς, ρέπει συνήθως νὰ κατοικήσῃ γονιμωτέρας χώρας, ἐν αἷς ἡ ἐργασία αὐτοῦ δὲν ἀπαιτεῖται ἐπὶ τοσοῦτον μεγάλη Παρητηρήθη ἤδη, ὅτι αἱ μεγάλαι ἐν τῇ ἱστορίᾳ μεταναστεύσεις τῶν λαῶν διεξάγονται ἀπὸ τῶν ἀπορωτέρων εἰς τὰς εὐπορωτέρας τῶν χωρῶν. Φύσει ὁ ἄνθρωπος ἐπιζητεῖ πληρέστερον τὴν θεραπείαν τῶν χρεῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ σπεύδει νὰ καταλάβῃ τὰ ἔδαφη ἐκεῖνα, ὅπου τοῦτο δύναται νὰ πραγματοποιῆ ἀσφαλέστερον. Πᾶσα ἄρ' ἱστορικὴ μετανάστευσις ἔχει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἰκονομικὸν μᾶλλον ἢ ἔθνικόν καὶ πολιτικὸν σκοπόν. Αἱ μεγάλαι τῶν τε παλαιτέρων καὶ τῶν νεωτέρων λαῶν κάθοδοι συγκεντροῦνται κατ' ἐξοχὴν περὶ τοῦτο—περὶ τὴν κατάληψιν εὐφορωτέρας καὶ παραγωγικωτέρας χώρας.

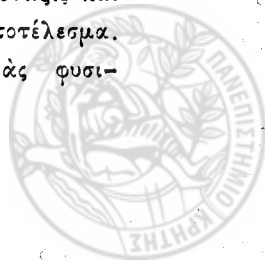
Καὶ ἐν τούτοις οὐχὶ ἅπαξ ἐν τῇ πραγματικότητι ἐπέρχεται τὸ ἀντίθετον ἀποτέλεσμα. Δυνατὸν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὰ προϊόντα ἀγόνου χώρας νὰ ᾔηνε κατὰ τὸ ποσὸν καὶ κατὰ τὸ ποιὸν ἀφθονώτερα καὶ ὑπέρτερα τῶν τῆς γονίμου. Τίς ὁ λόγος τοῦ φαινομένου τούτου; Ἐξ ἀπόδεικτος. Παρατηρεῖται ἐκ τῆς φυσιολογικῆς ἀναλύσεως τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι ὅπου οὗτος εὐρίσκει ἄφθονα τὰ πρὸς θεραπείαν τῶν βιωτικῶν

χρειῶν μέσα, μὴ ἐξαναγκάζομενος εἰς ἐργασίαν, διηνεκῇ τουτέστιν ἐν-
 τασιν τῶν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν αὐτοῦ δυνάμεων, καθίσταται ἐπὶ
 τέλους φυγοπονώτερος, νωθρότερος κατὰ τε τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα. Οἱ
 μυῶνες, τὰ νεῦρα, τὸ αἷμα διατελοῦσιν ἐν διηνεκεῖ ἀτονίᾳ. Εἶνε βέ-
 βαιον, ὅτι λαοὶ ὑγιεῖς καὶ δραστήριοι ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν, κατοικοῦντες
 ἄλλοτε ἄστοργα ἐδάφη ὡς πρὸς τὸ ποσὸν καὶ τὸ ποιὸν τῆς παραγω-
 γῆς, ἀλλ' εἶτα καταλαβόντες γαίας γονίμους, διεφθάρησαν μετὰ τινὰς
 γενεὰς ἐκ τῆς ραστώνης καὶ τῆς ἀκίνησιος.

Παρατηρεῖται ἐπίσης, ὅτι οὐ μόνον τὸ γόνιμον ἐδαφος ἐκνευρίζει
 τὸν ἄνθρωπον, μὴ ποιούμενον συχνὴν χρῆσιν τῶν δυνάμεων αὐτοῦ, ἀλλὰ
 καὶ τὸ κλίμα ἐν γένει ἐπιδρᾷ διαφόρως ἐπὶ τῆς φυσικῆς ἢ ἠθικῆς αὐτοῦ
 συστάσεως. Τὸ θερμὸν κλίμα καθίστησι τὸν ἄνθρωπον νωχελέστε-
 ρον καὶ ἀμελέστερον περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν οἰκονομικῶν ὑποχρεώ-
 σεων. Ἐν τοῖς κλίμασι τούτοις ἔχει οὗτος ὀλίγας χρείας, ταύτας
 δὲ εὐχερῶς θεραπύει. Κολοσσαῖα δένδρα τῶν Τροπικῶν προσφέρουσι
 τοὺς καρποὺς ἐπὶ μακρὸν χρόνον εἰς τοὺς κατοικοὺς αὐτῶν, ἄνευ
 πόνου καὶ ἐργασίας προμηθευομένους αὐτούς. Ἀλλὰ, τούτου ἕνεκα, μὴ
 ἐκδηλουμένης πλήρους τῆς ἐργασίας τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, ἡ πα-
 ραγωγή τῆς φύσεως διατελεῖ περιωρισμένη. Τούναντίον ἐν τοῖς ψυχροῖς
 κλίμασιν, ὡς καὶ ἐν τοῖς ξηροῖς τόποις, ἐν οἷς ἡ γῆ εἶνε πενιχρὰ μάλ-
 λον, ὁ ἄνθρωπος καταβάλλει μὲν μείζονα προσπάθειαν καὶ ἐνέργειαν
 πρὸς παραγωγήν, ἀλλ' αὕτη σὺν τῷ χρόνῳ καθίσταται μείζων. Τὸ
 κεφάλαιον ἄρα τῆς προσωπικῆς ἐργασίας τοῦ ἀνθρώπου ἐν ταῖς μὴ
 παραγωγικῶς εὐεκτούσαις χώραις ἀντικαθίστησι τὴν παραγωγικὴν αὐ-
 τῶν ἀνικανότητα. Οὕτως ἐπέρχεται συνήθως ἰσοσταθμία μεταξὺ τῶν
 διαφόρων χωρῶν, ἐνιαχοῦ μὲν κατισχυούσης τῆς γῆς, ἐνιαχοῦ δὲ τῆς
 ἐργασίας.

Ἡ χρησιμοποίησις τῶν τε φανερῶν καὶ τῶν λανθανουσῶν δυνά-
 μεων τοῦ φυσικοῦ κόσμου εἶνε ἐν τῶν μεγίστων προβλημάτων τοῦ βίου,
 ἀλλὰ καὶ τῆς ἐπιστήμης. Πολλάκις τοῦτο ἦ ἐκεῖνο τὸ στοιχεῖον, ὁ ἀήρ,
 τὸ ὕδωρ, τὸ πῦρ καὶ ἡ ἔνοικος ἐν αὐτῷ δύναμις ἐκδηλοῦνται ἐν κα-
 ταστρεπτικῇ ἐνεργείᾳ ἐπὶ τε τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ ἠθικοῦ κόσμου. Ἐν
 τούτοις, ἢ μετ' ἐπιστασίας χρησιμοποίησις αὐτῶν, ἢ καθυπόταξις καὶ
 ἰδιοποίησις ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου προκαλοῦσι τὸ ἀντίθετον ἀποτέλεσμα.
 Ἡ ἀνθρωπότης, πεφωτισμένη, ἐργαζομένη, καθίστησι τὰς φυσι-

κὰς δυνάμεις, ἀπὸ ἐχθρικῶν πολλακίς καὶ δυσμενῶν, συμμάχους καὶ ἐυεργετικὰς.

Ἐν τῷ ἀγῶνι τῆς φύσεως πρὸς τὸν ἄνθρωπον, αὕτη ἀνθίσταται, ἐπιμένει, ἀλλ' ἐπὶ τέλος ὑποχωρεῖ. Τὸ πνεῦμα κατισχύει τῆς ὕλης. Καὶ ἂν ἡ γῆ δὲν δύναται νὰ κατακτηθῇ ὀλοσχερῶς, οὐχ' ἦττον ὑποκύπτει. Ἐπὶ τῆς ὑποταγῆς δὲ ταύτης θεμελιῦται κατ' ἐξοχὴν τὸ οἰκονομικόν, τὸ ἠθικόν ἅμα κράτος τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος.

Ἐκ πρώτης, ἐξ ἀτελοῦς ἀντιλήψεως τῶν πραγμάτων, δύναται τις εἰπεῖν, ὅτι ἡ φύσις παρέχει τὴν ἐκμετάλλευσιν καὶ χρησιμοποίησιν τῶν δυνάμεων αὐτῆς δωρεάν, ἄνευ ἀντιστάσεως· ἀλλὰ μετ' ἐπισταμένην ἔρευναν ὀφείλει νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι ἡ προσφορὰ αὕτη δὲν ἐπέρχεται ἐθελουσίως· παρέχεται μετὰ μακρὸν ἀγῶνα, καθ' ὃν ὑποκύπτουσιν αἱ ὑλικαὶ δυνάμεις, ἀλλὰ καὶ συνεργάζονται μετὰ τῶν ἠθικῶν, ἡ γῆ μετὰ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ γῆ ἐν γένει εἶνε ὁ πρῶτιστος τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς· ἀλλ' ἡ παραγωγή αὕτη θὰ ἦτο ἀναξία λόγου, ἂν δὲν παρίστατο ἐκάστοτε ὁ ἄνθρωπος, χρησιμοποιοῦν τὰς ποικίλας αὐτῆς δυνάμεις καὶ ἐνεργείας. Ἐν τῇ συνεργασίᾳ ταύτῃ κεῖται ἡ μηδέποτε ἐλαττωμένη ἢ ἀπολλυμένη παραγωγικότης τῆς ὑδρογείου σφαίρας, ἀλλ' ἐπίσης καὶ τὸ οἰκονομικόν στάδιον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Παραγωγικὴ ἀνισότης τῆς γῆς.

Καθὰ ἐρρήθη ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ, ἡ ποικιλία εἶνε ὁ νόμος τοῦ φυσικοῦ κόσμου. Πού μὲν ἐκδηλοῦται μείζων καὶ εὐρυτέρα ἢ παραγωγικὴ δύναμις καὶ ἐνέργεια τῆς φύσεως, πού δὲ ὀλιγωτέρα. Τμήματά τινα αὐτῆς ἐπλάσθησαν λόγω τοποθεσίας κεντρικώτερα καὶ προσφορώτερα εἰς τὴν μετὰ τῶν ἀνθρώπων σύμμιξιν καὶ συνεργασίαν, ἕτερα δὲ ἀπροσφορώτερα. Ἡ ἐπιπολαιότατη παρατήρησις τῆς ὑδρογείου σφαίρας ὑπὸ οἰκονομικὴν ἐποψίν πιστοποιεῖ, ὅτι ἡ παραγωγικὴ αὐτῆς δύναμις ὑφίσταται ποικίλας αὐξομειώσεις κατὰ λόγον τοποθεσίας. Τὰ τρία κύρια στοιχεῖα τῆς δυνάμεως ταύτης, ὁ ἀήρ, τὸ ὕδωρ, τὸ πῦρ ἐν τῇ ποικίλῃ αὐτῶν συνθέσει καὶ ἐνεργείᾳ ἀλλαχοῦ μὲν προκαλοῦσι μείζονα παραγωγὴν, ἀλλαχοῦ δὲ ἐλάσσονα. Τὸ ἔδαφος τῆς γῆς ἀλλαχοῦ μὲν τυγχάνει γόνιμον, ἀλλαχοῦ δὲ ἄγονον. Πλείεσται ἐπίσης ἄλλαι συνθῆκαι τῆς ὑδρογείου σφαίρας ἐτι μᾶλλον προκαλοῦσι τὴν κατὰ τόπον ἀνάπτυξιν τοῦ φαινομένου τούτου τῆς παραγωγικῆς ἀνισότητος.

Οὕτω τὰ προϊόντα τῆς γῆς διανέμονται ποικίλως καὶ ἀνίσως κατὰ χώρας καὶ κλίματα. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς πρὸς ἀλλήλας ἀνταλλαγῆς.

Ἐν ταῖς θερμαῖς χώραις τὰ προϊόντα ταῦτα εἶνε ἀφθονώτατα. Ἐν αὐταῖς φύονται ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἢ διὰ σμικρᾶς μόνον συμμετοχῆς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους πάντα τὰ εἶδη ἐκεῖνα τῆς γεωργικῆς δημιουργίας, ὧν ἡ χρῆσις καὶ ἡ ἀπόλαυσις καθιστᾶσι τὸν βίον ὅσον ἐνεστι γαλήνιον καὶ ἄπονον. Δάση ἐκ βανανεῶν καὶ φοινίκων καλύπτουσι τὰς χώρας τῶν Τροπικῶν ἢ ἄμπελος καὶ ἡ ἐλαία, ὁ σῖτος καὶ ἡ ὄρυζα καὶ οὐκ ὀλίγα ἄλλα προϊόντα τῆς παραγωγικῆς δυνάμεως τῶν εὐκράτων χωρῶν παρέχονται σχεδὸν δωρεάν. Ἡ φύσις εἶνε ἡ μυθικὴ Ἀμάλθεια,

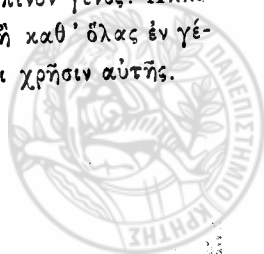
ἤτις οὐδὲν ἀρνεῖται εἰς τὸν ἄνθρωπον. Κεκτημένοι οὗτος τὰ πάντα ἐν ἀφθονίᾳ δὲν εὐρίσκεται κατηναγκασμένος εἰς τὴν διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων παραγωγικὴν ἐργασίαν.

Ἄλλ' αὐτὴ αὕτη ἡ φύσις, ἡ τοσοῦτον ἀφειδῶς δωροφοῦσα τὴν ζωὴν εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἐν τῇ ἀφθονίᾳ ταύτῃ καὶ τῇ μεγαλοδωρίᾳ ἐγκυμονεῖ καὶ τὸν κάματον, τὴν ἐξάντλησιν τῶν σωματικῶν καὶ πνευματικῶν δυνάμεων, τὸν ἐκνευρισμόν. Ὁ μὴ ἐξαναγκασμὸς εἰς ἐργασίαν, προστιθεμένης καὶ τῆς ἄγαν θερμότητος τῶν χωρῶν τούτων, ἐπιφέρει πλήρη τὴν χαλάρωσιν τοῦ ἀνθρώπινου ὄντος. Ἡ παραγωγή εἶνε αὐτόματος σχεδόν, φυσικὴ, ἥκιστα μετεχούσης ἐν αὐτῇ τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ.

Τοῦναντίον φαινόμενον ἐξελίσσεται ἐν ταῖς ψυχραῖς χώραις. Τὸ ἔδαφος εἶνε ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τραχὺ καὶ ἄγονον. Ἡ θερμότης καὶ ἡ ζωὴ, αἰτινες ἐν μεγίστῃ ἀφθονίᾳ εἶνε ἀλλαχοῦ ἐπικεχυμένα, ἐνταῦθα εἰς ἐλάχιστον βαθμὸν ἐκδηλοῦνται. Τὰ φυσικὰ δῶρα τῆς γῆς εἶνε περιωρισμένα· ὁ ἄνθρωπος ἀναγκάζεται νὰ κάμη χρῆσιν πρωτίστως τῶν δυνάμεων αὐτοῦ πρὸς παραγωγὴν, πρὸς πορισμὸν τῶν ἐπιτηδείων. Τὸ γεγονός δὲ τοῦτο καθίστησιν αὐτὸν σύννου, παρὰ μηδενὸς ἐλπίζοντα ἢ μόνον παρὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων. Οὕτως ἡ ἄστοργος φαινομένη ἐκ πρώτης ἀντιλήψεως μήτηρ γῆ τῶν ψυχρῶν κλιμάτων καθίσταται κατ' οὐσίαν ἀγαθὴ καὶ εὐεργετικὴ ἐν τοῖς ἀποτελέσμασιν.

Ἐν τῇ οἰκονομικῇ ταύτῃ εἰκόνι τῆς ἀνίσου διανομῆς τῶν φυσικῶν προϊόντων καὶ εὐεργεσιῶν τῆς ὑδρογείου σφαίρας ἀποκαλύπτεται ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ ἢ ἱστορικῇ εἰκόνι, ἢ εἰκόνι τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ. Οὗτος ἐξεκολάφη τὸ πρῶτον ἐν ταῖς θερμαῖς χώραις, ἀλλ' ἐλαχίστην ἔσχεν ἐπίδοσιν, στερουμένου τοῦ ἀνθρώπου δραστηριότητος. Ἐπὶ αἰῶνας φυτοβιοῖ ἐν ταῖς χώραις τούταις. Εἶτα ἄρχεται ἡ μετανάστευσις πρὸς κλίματα καὶ χώρας, ἃς ὀλιγώτερον θερμαίνει καὶ ζωογονεῖ ὁ ἥλιος.

Ἐπεταὶ ἐκ τούτου, ὅτι ἡ οἰκονομικὴ καὶ καθόλου ἡ ἐκπολιτιστικὴ ἰσχὺς τοῦ ἀνθρώπου εἶνε κατ' ἐξοχὴν ἀποτέλεσμα τῆς ἰδίας ἐργασίας τὸ πρῶτον, κατὰ δεῦτερον δὲ λόγον τῆς συνεργίας τῶν φυσικῶν δυνάμεων. Ἡ φύσις προσφέρεται γενναία εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος. Ἀλλὰ δὲν εἶνε εἰς κατὰστασιν, καθ' ὠρισμένην περίοδον, ἢ καθ' ὅλας ἐν γένει τὰς περιόδους, πάντα τὰ μέλη αὐτοῦ νὰ κάμωσι χρῆσιν αὐτῆς.

Τοποθεσία γεωγραφική.

Ἡ γεωγραφικὴ τοποθεσία χώρας τινὸς εἶνε ἐν τῶν συντελεστικῶν ὀργάνων εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς οἰκονομικῆς ἰσχύος τῶν κατοίκων αὐτῆς, εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ πλοῦτου. Χῶραι, περιβρεχόμεναι ὑπὸ θαλασσιῶν ἢ διαρρεόμεναι ὑπὸ ποταμίων ὑδάτων, κεντρικαὶ ἐν γένει, παρέχουσι τὰ μέσα, ὡς λεωφόροι, εἰς τὴν ἐπικοινωνίαν τῶν λαῶν, εἶνε πρόσφοροι πρὸς παραγωγὴν. Ἐν ταῖς χώραις ταύταις ὁ ἄνθρωπος εἶνε συνήθως ζωηρότερος, δραστηριώτερος, ἀποδημητικώτερος, παραγωγικὸς ἐν γένει ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν. Τὸ ρέον καὶ ἀεικίνητον ὕδωρ εἶνε ἡ ἐξωτερικὴ παράστασις τοῦ ἐσωτερικοῦ ὄντος. Ἀνησυχεῖ τοῦτο διηνεκῶς, δὲν ἀρέσκεται εἰς τὸ ἐνεστώς· ζητεῖ μεταβολὰς καθ' ἐκάστην ἀποδημητικόν, ρέπει ἀκαταπαύστως πρὸς νέους ὀρίζοντας. Ὑπὸ ταύτην ἀφετηρίαν ἐξελίσσεται ὅ τε ἠθικὸς καὶ ὁ οἰκονομικὸς τοῦ ἀνθρώπου βίος. Κατὰ τε τὴν ἀρχαιότητα καὶ τοὺς νεωτέρους χρόνους οἱ παραθαλάσσιοι καὶ παραποτάμιοι λαοὶ διὰ τῶν παρεχομένων αὐτοῖς ὑπὸ τῆς φύσεως μέσων πρωτηγωνίστησαν ἐν τῷ πολιτισμῷ, ὅστις, δύναμαι νὰ εἶπω, κατ' ἐξοχὴν ἔσχεν οἰκονομικὴν τὴν ἀφετηρίαν. Ἐν τῇ ἀρχαιότητι οἱ Φοίνικες καὶ οἱ Καρχηδόνιοι, οἱ Ἕλληνες καὶ ἰδίᾳ τὸ ἰωνικὸν στοιχεῖον, ὀφείλουσι τὸν πολιτισμὸν αὐτῶν εἰς τὴν γεωγραφικὴν τοποθεσίαν, εἰς τὴν θάλασσαν. Τοῦτ' αὐτὸ δὲ ρητέον καὶ περὶ τῶν πλείστων ἐκ τῶν νεωτέρων χωρῶν—τῆς Ἰταλίας, τῆς Ὀλλανδίας, τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γαλλίας. Ὁ πολιτισμὸς αὐτῶν ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα τῆς οἰκονομικῆς ἐπιδόσεως, ἧτις ἰδίᾳ προῆλθεν ἐκ τῆς γεωγραφικῆς τοποθεσίας.

Γεωλογικὴ σύστασις.

Ἐτέρα συνθήκη τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως λαοῦ τινος εἶνε ἡ γεωλογικὴ σύστασις, τὸ ποῖόν τῆς χώρας, ἐφ' ἧς κατοικεῖ. Ὡς ἐρρήθη πρότερον, στοιχεῖα τῆς οἰκονομικῆς παραγωγῆς δὲν ὑφίστανται μόνον ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν. Τὰ ποικίλα ὀρυκτὰ καὶ μέταλλα, τὰ ἐν τοῖς κόλποις τῆς ὑδρογείου σφαιρας εὐρισκόμενα, δὲν ὑπάρχουσι διανεμημένα ἐξίσου. Ἄλλαι μὲν χῶραι εὐμειροῦσι τοιούτων, ἄλλαι δ' οὐχί. Αἱ τῆς πρώτης κατηγορίας δύ-

νανται ποικίλως νὰ χρησιμοποιήσωσι τὸν ὑποχθόνιον αὐτῶν πλοῦτον, ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν καθιστάμεναι παραγωγικώτεροι.

Ὁ σύγχρονος βιομηχανικὸς πολιτισμὸς κατ' ἀνάγκην ἐμελλε ν' ἀναπτυχθῆ παρὰ τοῖς λαοῖς ἐκείνοις, παρ' οἷς ἐν ἀφθονίᾳ ὑφίσταται ὁ ὑποχθόνιος πλοῦτος. Ἡ βιομηχανικὴ δύναμις τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Βελγικῆς προῆλθεν οὐ μόνον ἐκ τοῦ φιλοπόνου καὶ ἐπιχειρηματικοῦ χαρακτῆρος τῶν κατοίκων αὐτῶν, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν ἐκ τοῦ ὑπογείου αὐτῶν θησαυροῦ, εὐφύεστατα χρησιμοποιηθέντος ἐν τῇ οἰκονομικῇ ἐργασίᾳ τῶν λαῶν τούτων. Δὲν ἀρκεῖ μόνον ἡ βούλησις, ἀπαιτεῖται πρὸς τούτοις καὶ ἡ παροχὴ τῶν μέσων πρὸς ἐπίδοσιν τῆς βιομηχανίας. Ὅπως δὲ ἡ γεωργία ἀναπτύσσεται κατ' ἐξοχὴν ἐν χώραις προσφόροις πρὸς καλλιέργιαν, ὅπως ἡ ἐμπορία λαμβάνει ὄθησιν ἐκ τῆς γεωγραφικῆς αὐτῶν τοποθεσίας, οὕτω καὶ ἡ βιομηχανία, ἐν τῇ εἰδικῇ αὐτῆς ἐννοίᾳ, τὴν πρώτην καὶ ὑπερτάτην λαμβάνει ἀφετηρίαν ἐκ τῆς γεωλογικῆς συστάσεως τοῦ ἐδάφους, παρέχοντος πάντα τὰ μέσα — τὸν ἄνθρακα, τὸν σίδηρον, τὰ κυριώτατα τῶν ὀργάνων τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς.

ΤΜΗΜΑ ΤΡΙΤΟΝ

ΕΡΓΑΣΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Θεωρία τῆς ἐργασίας.

Ἡ φύσις καὶ ὁ ἄνθρωπος.

Ἡ φύσις δὲν ἐπαρκεῖ εἰς τὴν θεραπείαν τῶν χρεῶν. Ὅσον καὶ ἂν ἦνε ἐνιαχοῦ δαφιλήτης καὶ πλουσιοπάροχος, οὐχ ἤττον τὰ προϊόντα αὐτῆς δὲν δύνανται νὰ συντηρήσωσι τὸ ἀνθρώπινον ὄν, καὶ ἐν ἐλαχίστη ποσότητι ἐπ' αὐτῆς οἰκοῦν. Ἐντεῦθεν ὁ ἐξαναγκασμὸς αὐτοῦ εἰς ἐξεύρεσιν τῶν ἐπιτηδείων πρὸς συντήρησιν, πρὸς μείζονα καὶ δαφιλεστέραν παραγωγὴν, ἡ ἀρχὴ τῆς ἐργασίας.

Ἐννοια τῆς ἐργασίας.

Ἐργασία, ἐν τῇ οικονομικῇ ἐννοίᾳ, εἶνε ἡ καταβολὴ τῶν σωματικῶν καὶ πνευματικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου πρὸς παραγωγὴν.

Εἶνε κατάρρα ἢ εὐλογία διὰ τὸν ἄνθρωπον ;

Ἡ *Γραφή* λέγει ὅτι, ὅτε κατηράσθη ὁ Θεὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἀποδιώξας ἐκ τοῦ παραδείσου, κατεδίκασεν αὐτὸ νὰ τρώγῃ τὸν ἄρτον ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου. Τοιαύτη εἶνε ἐπίσης ἡ ἐκτίμησις τῆς ἐργασίας παρὰ τοῖς πρώτοις λαοῖς. Θεωρεῖται ὡς ἀτυχὴς κλήρος.

Προφανὴς ἡ ἐννοια καὶ εὐχερὴς ἡ ἐξήγησις τῆς τοιαύτης συλλήψεως τῆς ἐργασίας. Ὑπὸ τὴν στυγεράν κατάστασιν τοῦ ἀνθρώπινου γένους κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ περίοδον, ὁ βίος ἐνομίζετο ἀποτέλεσμα κατάρρας. Πρὸς θεραπείαν τῶν στοιχειωδεδεσμάτων χρεῶν ἠναγκάζετο

νά διεξάγη ἀκατάπαυστον ἀγῶνα πρὸς τὴν φύσιν. Οὕτω σὺν τῷ χρόνῳ, ἐπιζητοῦν τι κρεῖττον καὶ νομίζον ὅτι τοῦτο κεῖται ἐν τῷ παρελθόντι, διετύπωσε τὸν θρῦλον τῆς πρώτης παραδεισίου κατοικίας.

Ἄλλ' ἡ ἐργασία ἐν τῇ πραγματώσει αὐτῆς εἶνε μία τῶν γενναιοτάτων ιδιοτήτων τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Κατανοεῖ τοῦτο ἐξ ἐμφύτου, ὅτι ἡ ἀτομικὴ εὐδαιμονία δὲν ὑφίσταται ἐν τῇ ἀπραγμοσύνῃ· ἀντιλαμβάνεται τάποτελέσματα τοιαύτης καταστάσεως. Ἡ φύσις δὲν παρέχει δωρεὰν τοὺς καρποὺς αὐτῆς· ἡ ἀρπαγὴ δὲν ἐξασφαλίζει τὴν συντήρησιν τοῦ βίου. Ἐντεῦθεν ὁ ἐσωτερικὸς καταναγκασμὸς τοῦ λογικοῦ πρὸς τὴν ἐργασίαν.

Ἐργασία καὶ ἡδονή.

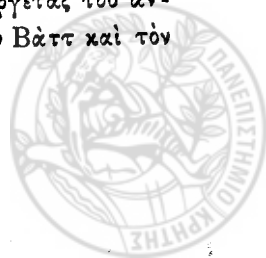
Ἡ ἐργασία προξενεῖ εὐχαρίστησιν.

Ἡ ἐργασία εἶνε ἐνέργεια, κίνησις, ζωὴ. Ὁ ἐργαζόμενος αἰσθάνεται ἑαυτὸν ζωηρότερον καὶ ὑγιέστερον· τούναντίον δὲ ὁ ἀπράγμων καταβάλλεται ὑπὸ τῆς νάρκης, καθίσταται δυστυχῆς, νοσεῖ· ἢ ὧν ἀκτῆμων, φυτοβοῖ· ἐκλείπει πρὸ τῆς ὥρας.

Οὕτως ἡ μὲν ἐργασία εἶνε ἡ φυσιολογικὴ κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου, ἡ δὲ ἀργία παθολογικὸν φαινόμενον.

Τῇ ἐργασίᾳ παρομαρτεῖ ἐκάστοτε ὁ πόνος, ἡ ταλαιπωρία, ὁ κίνδυνος πολλάκις· ἀλλ' ὅποια ἡ μετὰ ταῦτα εὐχαρίστησις! Χρεῖα τις θέλει θεραπευθῆ· ὅσῳ δὲ μείζων ὁ πόνος, τοσοῦτῳ ἀφρονωτέρα ἡ παραγωγὴ καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς εὐχαρίστησις.

Ταῦτα ὡς πρὸς τὴν σωματικὴν ἐργασίαν· ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν πνευματικὴν μείζων ἔτι ἡ ἡδονή. Ἡ ἐργασία τοῦ ἐπιστήμονος, τοῦ τεχνίτου ἐξελίσσεται ὑπὸ τὴν ἀμέριστον αὐτοῦ εὐχαρίστησιν. Ὁ ἐπιστήμων, αὐτὸς ὁ ἐρασιτέχνης, ἐπὶ ἔτη διέρχεται τὸν βίον ἐν τῇ ἐργασίᾳ· λησμονεῖ τὸν ἄρτον, τὸν ὕπνον, τὰς πρωτίστας τῶν χρεῶν. Ὁ βίος αὐτοῦ εἶνε τραγωδία. Τίς ἐπιβάλλει αὐτῷ τὴν ἐργασίαν; ἡ εὐχαρίστησις, ἥτις καθίστασι τὸν Ἀριστοτέλη πνευματικὸν μικρόκοσμον, ἥτις γεννᾷ τὸν Κλεάνθην καὶ τὸν Σπινόζαν, ἥτις παράγει τὰ μεγάλα κοσμοϊστορικὰ συστήματα τοῦ Πτολεμαίου, τοῦ Κοπερνίκου καὶ τοῦ Νεύτωνος, δημιουργεῖ δὲ ἀπὸ ἐργατῶν εἰς εὐεργέτας τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος τὸν Κολόμβον καὶ τὸν Γαλιλαῖον, τὸν Βάττ καὶ τὸν Φούλτωνα, τὸν Ἐδισσῶνα καὶ τὸν *Pasteur*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἱστορικὴ Ἐξέλιξις τῆς Ἑργασίας.

Ἡ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐξέλιξις τῆς ἐργασίας εἶνε μία τῶν περιεργοτάτων ψυχολογικῶν μελετῶν τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος, συνδέεται πρὸς αὐτὴν αὐτοῦ τὴν ἱστορίαν, τοῦ πολιτισμοῦ, οὗ σημειοῖ τοὺς διαφόρους βαθμοὺς καὶ τὰς ποικίλας φάσεις.

Ἐν τῇ προϊστορικῇ περιόδῳ ἡ ἐργασία παρίστησι τὴν καταδυναστευσιν τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ τῆς φύσεως. Ἐχει ἀνάγκην τροφῆς· τίνι τρόπῳ προμηθευθήσεται αὐτὴν; μόλις θὰ κατορθώσῃ νὰ πράξῃ τοῦτο ἀντὶ ὑπερφυῶν πόνων. Ἄλλὰ ποῦ θὰ εὔρῃ στέγην, ἵνα προφυλάξῃ τὸ ὑπὸ τοῦ ψύχους ἢ τοῦ καύσωνος καταβεβλημένον σαρκίον; διὰ τίνων ἐργαλείων θὰ κατασκάψῃ βράχον, ἵνα παρασκευάσῃ τρώγλην, νὰ κόψῃ δένδρον, ἵνα κατασκευάσῃ καλύβην, κλάδους αὐτοῦ, ἵνα πῆξῃ σκηνήν; Ἐν τῷ πρὸς αὐτοσυντήρησιν τούτῳ ἀγῶνι οἱ πλείστοι τῶν ἀνθρώπων ὑποκύπτουσιν, ἐλάχιστοι δ' ἐπιζῶσιν.

Παρερχομένης τῆς περιόδου ταύτης, ἡ ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου ἐκδηλοῦται μᾶλλον ἐλευθέρα καὶ ὑπέροχος ἐπὶ τῆς φύσεως. Ἄλλ' ἄλλη ἐπέρχεται κατάστασις. Ὁ ἀνθρώπος καταδυναστεύεται ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἐργασία εἶνε ἐπιβεβλημένη, οὐχὶ ὑποχρεωτικὴ, καθήκον· πόνος καὶ οὐχὶ εὐχαρίστησις. Πρὸς συντήρησιν τῶν ὀλίγων, τῶν καταναλωτῶν, ἐργάζονται οἱ πολλοί, οἱ παραγωγοί.

Θαυμάζονται αἱ Πυραμίδες, τὰ μνημεῖα ἐν γένει τῆς παλαιᾶς Ἀνατολῆς, αὐτῆς τῆς Ἑλλάδος καὶ Ρώμης. Ἄλλὰ πῶς ἐτελέσθησαν; διὰ τίνων ἀνθρώπων καὶ μηχανικῶν μέσων; Ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἔχει ἀξίαν, ἐργάζεται οὐχὶ πρὸς τι κοινὸν ἀγαθὸν καὶ συμφέρον, ἀλλὰ πρὸς εὐχαρίστησιν ὑπερφιάλου δεσπότου.

Ἐν τῇ γεωργίᾳ, ἐν τῇ βιομηχανίᾳ ἡ ἐργασία εἶνε ὁ κλῆρος τοῦ

κοινωνικοῦ ἀποκλήρου, καταδίκη, ἣν εὐάριθμοι ἄνθρωποι ἐκφέρουσι κατὰ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· διεξάγεται καταναγκαστικῶς.

Τοιαύτη εἶνε ἡ δευτέρα φάσις τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως τῆς ἐργασίας.

Ὁ ἄνθρωπος χειραφετεῖται ἐπὶ τέλους ἀπὸ τῆς κηδεμονίας καὶ τῆς καταδυναστεύσεως τῶν σωματικῶν καὶ πνευματικῶν δυνάμεων, ἀναγνωρίζεται δὲ ἡ προσωπικότης αὐτοῦ καὶ ἡ ἐλευθερία. Μεγάλη ἐπανάστασις τελεῖται. Ὁ δούλος καθίσταται ἐλεύθερος· δὲν ἐκβιάζεται· συναλλάσσεται Ἡ ἐργασία εἶνε αὐθόρμητος, ὁ ἐργολήπτης προσέρχεται πρὸς τὸν ἐργοδότην ἴσος πρὸς ἴσον, συνομολογεῖ πρὸς αὐτὸν συμβόλαιον ἀμοιβαίας ἀναγνωρίσεως δικικωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων. Ἐν τούτῳ κεῖται ἡ νίκη τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἀπελευθέρωσις αὐτοῦ διὰ τῆς χειραφετήσεως τῆς ἐργασίας. Εἰς τὴν μεγάλην δὲ ταύτην καινοτομίαν, ἣν ἀπὸ τινων αἰῶνων ἐπεδίωξεν ἡ ἀνθρωπότης, ὀφείλεται ἡ ὕλική ἅμα καὶ ἠθικὴ πρόοδος αὐτῆς. Ἡ ἐργασία, κηρυχθεῖσα ἐλευθέρη, κατέστησε τὸν ἄνθρωπον ἰσχυρότερον καὶ ἐξηυγένισεν αὐτόν. Δὲν εἶνε οὗτος πλέον ὑποτελής, ἀλλὰ κατακτητὴς καὶ κύριος τῶν δυνάμεων τῆς φύσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

**Φυσικοί και Ήθικοί παράγοντες ἐν τῇ ἀνελίξει
τῆς ἐργασίας.**

Φυσικοί Παράγοντες.

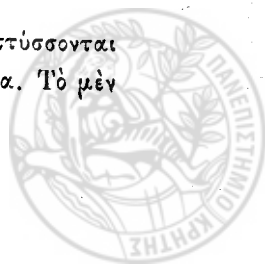
Ἡ ἐργασία δὲν διεξάγεται ὁμοιοτρόπως παντοῦ καὶ πάντοτε. Ὑφίσταται κατὰ πρῶτον τὴν ἐπίδρασιν ποικίλων αἰτίων, φυσικῶν τε καὶ ἠθικῶν.

Τοῦ φυσικοῦ κόσμου, τοῦ περιέχοντος, ἡ ἐνέργεια ἐπὶ τῆς συστάσεως τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ ἀνεγνωρίσθη ἔλπαλαι (Ἰπποκράτης, Ἀριστοτέλης). Ἄλλ' ἰδίᾳ ἀπέδωκαν εἰς αὐτὴν μεγάλην σημασίαν νεώτεροι φυσιοδίφαι καὶ κοινωνιολόγοι, (Βοδίνος, Μοντέσκιος, Κυβιέρρος, Καβανῆς, Βούκκλε κτλ.)

Τὸ θέμα τοῦτο, πολλάκις συζητηθὲν καὶ ἀμφισβητηθὲν, διαφέρει οὐ μόνον τὸν ἱστορικὸν καὶ τὸν κοινωνιολόγον, ἀλλὰ καὶ τὸν οἰκονομολόγον. Ἡ ἐλαχίστη τοῦ βίου τῶν λαῶν παρατήρησις πιστοποιεῖ, ὅτι ἐν τισὶ χώραις ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ ἐκδηλοῦται ἰσχυροτέρα ἢ ἀσθενεστέρα κατὰ τὸ φυσικὸν περιέχον. Ἡ γεωλογικὴ σύστασις τῆς χώρας, τὸ ἔδαφος αὐτῆς, ὄρεινόν ἢ πεδινόν, γρανιτικὸν ἢ ἀμμῶδες, μονότονον ἢ ποικίλον, ἀύχμηρόν ἢ διαρρέομενον ὑπὸ ποταμῶν καὶ διαπνεόμενον ὑπὸ ποικίλων ἀνέμων, πρᾶλιον ἢ μεσόγειον, συντελεῖ προφανῶς ἐπὶ τῆς φυσικῆς συστάσεως καὶ ἰσχύος τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν τε ἀνθρώπων καὶ τῶν ἐπικουρικῶν αὐτοῖς ζώων καὶ φυτῶν, ἐπὶ τῆς ἠθικῆς καὶ νοητικῆς αὐτοῦ ἐνεργείας καὶ δραστηριότητος. Πάντα ταῦτα εἶνε ἐναργεῖς δυνάμεις καὶ ἀφετηρίαι τῆς ἀνθρωπίνης παραγωγῆς.

Οὕτως ἐν τῇ παραγωγικῇ αὐτῆς ἐννοίᾳ ἡ φύσις φέρει προφανῆ τὴν σφραγίδα καὶ τὴν ἐπιβολὴν τοῦ φυσικοῦ περιέχοντος.

Ἡ γεωργία, ἡ βιομηχανία, ἡ ἐμπορία δυσχερῶς ἀναπτύσσονται καὶ ἀκμάζουσιν ὑπὸ τὰ ἄγαν ψυχρὰ ἢ ἄγαν θερμὰ κλίματα. Τὸ μὲν

ψυχος καθίστησι δυσκίνητον τὸ μυϊκὸν σύστημα, ὃ δὲ καύσων καταβάλλει αὐτὸ καὶ ἀπονεκροῖ. Τούναντίον ἐν τοῖς εὐκράτοις ὁ ἄνθρωπος εἶνε δραστηριώτερος.

Εὐχερῆς ἢ ἀπόδειξις. Ἐν τῇ αὐτῇ γεωγραφικῇ μοίρᾳ καὶ ὑπὸ τὰς αὐτὰς φυσικὰς συνθήκας ἢ δραστηριότητος τοῦ ἀνθρώπου παραλλάσσει κατὰ τὰς ὥρας τοῦ ἔτους. Αὐτὴ ἢ φύσις ὑφίσταται τὴν ἐπιρροὴν ταύτην ἐν τῇ ὀργανικῇ αὐτῆς ἐνεργείᾳ, κατὰ μείζονα δὲ λόγον ὁ κατοικῶν ἄνθρωπος.

Παρατηρητέον ἐν τούτοις, ὅτι αἱ φυσικαὶ ἐπιδράσεις ἐλαττοῦνται διὰ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ἄνθρωπος καθίσταται πνευματικώτερος, ἀλλὰ καὶ ἰσχυρότερος, ὑπερνικῶν τὴν παντοδυναμίαν τοῦ φυσικοῦ περιέχοντος.

Ἠθικοὶ Παράγοντες.

Τὸ φυσικὸν περιέχον καταρτίζει ἐν πρώτοις τὴν ποικίλην σύστασιν τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος, τὸν ὀργανισμόν αὐτοῦ, φυσικόν τε καὶ ἠθικόν. Οὕτω σὺν τῷ χρόνῳ ἀποτελεῖται ἡ φυλὴ, ἴδιος, διακεκριμένος φυσιολογικὸς τύπος ἀνθρώπων, κεκτημένων κοινὰ πλεονεκτήματα καὶ μειονεκτήματα.

Αἱ διάφοροι φυλαὶ τῆς ὑδρογείου σφαίρας παραλλάσσουσι κατὰ φυσικὴν σύστασιν, εἶνε δραστηριώτεραι ἢ νωθρότεραι. Τοῦτο τὸ φαινόμενον ἐκδηλοῦται καὶ ἐν τῷ οικονομικῷ βίῳ.

Ἐπάρχουσι χῶραι, ὧν οἱ κάτοικοι προκρίνουσι μᾶλλον ν' ἀποθάψωσιν ἢ νὰ ἐργασθῶσιν· ἀλλαγῶν ἢ ἐργασία παρέχει τέρψιν.

Ἐκάστη φυλὴ διακρίνεται ἐπὶ μείζονι ἢ ἐλάσσονι ἰδιοφυΐᾳ καὶ δεξιότητι περὶ τὴν ἐργασίαν, ἐπὶ στερεότητι, ἐπὶ οικονομικωτέρᾳ παραγωγῇ.

Ταῦτα ὡς πρὸς τὸν ἐν γένει χαρακτῆρα τῆς φυλῆς.

Ἰδίᾳ πολλοὶ παράγοντες, μερικοὶ καὶ ὠρισμένοι, συντελοῦσιν εἰς τὴν αὖξιν ἢ τὴν ἐλάττωσιν τῆς ἐργασίας κατὰ χρόνον καὶ τόπον.

Κυριώτατοι τούτων εἶνε :

1) Ἐρησκευτικὰ συστήματα. Ἐρησκευτικόν τι σύστημα διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ ἐνισχύει ἢ ἐκνευρίζει τὸν ἄνθρωπον ἐν τῇ οικονομικῇ παραγωγῇ.

Τὰ πλείστα τῶν ἀρχαίων θρησκευτικῶν συστημάτων, ὄντα ἢ ἐκ-
δήλωσις τῆς κοινωνικῆς συνειδήσεως τῶν λαῶν, παρ' οἷς ἐγεννήθη-
σαν, τιμῶσι καὶ γεραίρουσι τὴν ἐργασίαν καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς ἀποτελέ-
σματα. Ἡ Βίβλος τοῦ ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, τὸ *Zend-avesta* τῶν Περσῶν
πολλαχῶς παραινοῦσι τὴν ἐργασίαν.

Τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος οἱ ἠθικολόγοι γεραίρουσι τὴν ἐργασίαν. Ὁ
παλαιὸς Ἡσίοδος, ὁ ἐρμηνευτῆς οὗτος τῶν τότε κρατουσῶν ιδεῶν,
πολλαχοῦ ἐπαινεῖ τὴν ἐργασίαν καὶ τὴν ἀποταμίευσιν.¹

2) *Ἠθικαὶ καὶ κοινωνικαὶ ιδέαι.* Ἡ κρατοῦσα ἠθικὴ τάξις ἐν τινι
κοινωνίᾳ, αἱ ἠθικαὶ ιδέαι οὐ μικρὸν συντελοῦσιν εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς
ἐργασίας καὶ τῆς παραγωγῆς. Τῆς ἐργασίας τιμωμένης ὑπὸ τῶν ἡθῶν,
τῶν παραγωγικῶν παραγγελμάτων ἀναγνωριζομένων ὡς χρησίμων, ὁ
πλοῦτος καθίσταται θαυμάσιος. Εἰς τὴν ἀναγνώρισιν ταύτην καὶ
τὴν ἐκτίμησιν τῆς ἐργασίας ὀφείλουσι τὴν ἀκμὴν αὐτῶν ἀρχαῖαι τι-
νες πολιτεῖαι τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Ἑλλάδος, ἰδίᾳ δὲ τῆς τελευταίας,
κέντρα κατχρῆσθαι θαυμασίου πολιτισμοῦ καὶ ἐν τοῖς νεωτέροις χρό-
νοις πόλεις τινὲς τῆς Ἰταλίας, τῆς Γερμανίας, τῆς Φλανδρικῆς, ἢ
Ὁλλανδίας, ἢ Γαλλίας κτλ.

Ἡ ἀγγλοσαξωνικὴ φυλὴ ἰδίᾳ παρίτησι τὸν εὐγενέστατον τῶν ἐρ-
γατικῶν λαῶν τύπον.

Ἐπισκέφθητε χώραν τινά. Ἄν ἴδητε αὐτὴν καλλιεργημένην, ἔμ-
πλεων καπνοδοχῶν, πλήρεις τοὺς λιμένας πλοίων, μὴ ἀμφιβάλλετε,
ὅτι κατοικεῖται αὕτη ὑπὸ λαοῦ φιλοπόνου, νηφαλίου, ἀποταμιευτικοῦ,
ἐλευθέρου καὶ νομοταγοῦς. Πᾶσαι αὗται αἱ ἀρεταὶ συμβιβάζονται.
Τοῖς τοιοῦτοις λαοῖς προτῆκει ἡ ἀποταμίευσις· τοῦναντίον δὲ οἱ βάρ-
βαροι καὶ οἱ ὀκνηροὶ σκέπτονται μόνον περὶ τῶν χρειῶν τῆς σήμερον.

3) *Πολιτικὴ ἰσότης καὶ ἐλευθερία.* Ἐν πάσῃ κοινωνίᾳ ὁ ἐλεύθε-
ρος βίος, ἡ ἰσονομία καὶ ἰσηγορία, ἡ ἰσχὺς ἐν γένει τοῦ δικαίου συντελοῦ-
σιν εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς ἐργασίας. Ὅπου ἐξασφαλίζεται ἡ ἐλευθερία
καὶ ἡ δρᾶσις τοῦ ἀτόμου ὑπὸ τῶν νόμων, ἐκεῖ ἡ ἐργασία καὶ αἱ συν-
αλλαγαὶ διεξάγονται κανονικώτερον.

1 Ἔργον δ' οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη δὲ τῶνειδος. . .

Εἰ γάρ κεν καὶ μικρὸν ἐπὶ μικρῷ καταθεῖο
καὶ θαμὰ τοῦτ' ἔρδος, τάχα κεν μέγα καὶ τὸ γένοιτο.

Ἡ τοιαύτη ἀναγνώρισις τῆς ἐργασίας, ἥς ἀποτέλεσμα εἶνε ὁ θεσμός τῆς ἰδιοκτησίας, καθίσταται εἰς τῶν πρωτίστων οἰκονομικῶν παραγόντων τοῦ ἀνθρώπου. Ἄλλὰ σὺν τῇ ἀναγνώρισει τῆς ἰδιοκτησίας πρέπει ν' ἀναγνωρισθῇ καὶ τὸ δίκαιον τῆς κληρονομίας ἐν τῇ πλήρει ἔννοια τῆς οἰκογενειακῆς ἰσότητος.

Πάντα ταῦτα ἀποτελοῦσι συλλήβδην τὸ ἐλεύθερον πολιτικόν σύστημα, ποικίλως ἐπιδρῶν ἐπὶ τῆς ἐργασίας, ἄρα καὶ ἐπὶ τῆς παραγωγῆς καὶ διανομῆς τοῦ πλούτου.

Τὰ ἐλεύθερα πολιτεύματα ἐμπνέουσιν εἰς τὸν λαὸν πεποιθήσιν, ἥς στερεῖται ἐν τοῖς μοναρχικοῖς.

Ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ πολιτεύματος ἀναγνωρίσει τῆς ἐλευθερίας τῆς ἐργασίας ὁ ἄνθρωπος ἐργάζεται δραστηριώτερον· καθίσταται παραγωγικὸς· συνεταιρίζεται, συναλλάσσεται, μηδὲ μὴ παρκαλωμένος Ἐκ τῆς ἐνεργείας δὲ ταύτης τοῦ ἐλευθέρου ἀτόμου ἡ ἐργασία καθίσταται παραγωγικώτερα.

Τοῖς ἐλευθέροις πολιτεύμασι πλείστα ἀρετὰ παρέπονται, συντελοῦσαι εἰς τὴν ἐνίσχυσιν καὶ τὴν χρησιμοποίησιν τῆς ἐργασίας. Ἡ ἀνατροφή (οἰκογενειακὴ, κοινωνικὴ), ἡ παιδείσις, ἡ ἐπιστήμη, πολυλαχῶς κρατύνουσι τὰς πνευματικὰς δυνάμεις, πάντα δὲ ταῦτα ὑπὸ τὴν σκέπην ἐλευθέρου καὶ ἰσονόμου πολιτείας ἐξελισσόμενα, ἀναπτύσσουσι τὴν ἐργασίαν. Ἡ παιδείσις τοῦ λαοῦ, κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἔννοιαν, σωματικὴ καὶ πνευματικὴ, εἶνε πολύτιμος ἀρωγὸς τῆς ἐργασίας. Ἡ σωματικὴ ἀσκήσις εἶνε ἀφετηρία καὶ τῆς πνευματικῆς. Οἱ κατὰ σῶμα ὑπέροχοι λαοὶ εἶνε τοιοῦτοι καὶ κατὰ πνεῦμα, δραστηριώτεροι καὶ παραγωγικώτεροι ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν.

Διὰ τῆς ἐπιστήμης, ἐλευθέρως διδασκομένης καὶ ἐφαρμοζομένης, ἀναπτύσσονται εὐρεῖς ὀρίζοντες γνώσεων καὶ ἐργασίας. Ὁ ἀπαιδευτός ἄνθρωπος φοβεῖται τὸ πῦρ, τὸ ὕδωρ, τὸν ἀέρα, ὡς δυνάμεις τοῦ κακοῦ· ἀλλ' ὁ ἐπιστήμων συλλέγει αὐτάς, χρησιμοποιῶν. Αὐξάνεται ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ, πολλαπλασιάζεται ἡ ἐργασία, ἀλλὰ πρὸς τούτοις καὶ ὁ πλοῦτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Ἐλευθερία τῆς ἐργασίας

Τὸ ζήτημα.

Ὑπὸ τίνος συνθήκας δεῖον νὰ διεξάγῃται ἡ ἐργασία πρὸς τὴν ὅσον ἔνεστι μείζονα παραγωγὴν καὶ σκοπιμωτέραν διανομὴν τοῦ πλούτου ; Ποικίλα μέχρι τοῦδε προτάθησαν συστήματα, ἡ δ' ἐπιστήμη ἀπὸ πολλοῦ ἀγωνίζεται νὰ καθορίσῃ τοὺς ἀκριβεῖς κανόνας τῆς ἐξασκήσεως τῆς ἐργασίας.

Κρεῖττον ἡ ἐργασία νὰ καθορίζηται ὑπὸ τῆς πολιτείας κατὰ τινὰ κανόνα, ἢ ν' ἀφήται πλήρως ἐλευθερία ἐν τῇ ἐξασκῆσει αὐτῆς ;

Ἐρευνα τοῦ ζητήματος

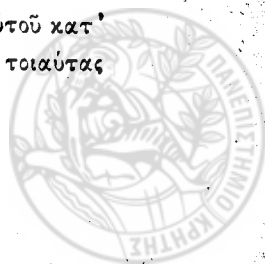
Τὸ πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας εἶνε τὸ πρόβλημα αὐτῆς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ἡ ἀμφισβήτησις αὐτῆς, ἡ παραβίασις εἶνε ἄρνησις τῆς κοινωνικῆς τάξεως, ἧς τὰ δεδομένα ἀπορρέουσιν ἀπὸ τῆς ἐλευθέρως βουλήσεως.

Ἡ ἐλευθερία εἶνε συμφυῆς τῷ ἀνθρώπῳ. Ἐλεύθερος ὢν οὗτος, κέκτηται μείζονα καὶ εὐρυτέραν συνείδησιν ἑαυτοῦ· γινώσκων, ὅτι πᾶσα πρᾶξις αὐτὸν καὶ μόνον εὐθύνει, ἐνεργεῖ μετὰ διακρίσεως.

Ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ ταύτῃ ἢ τε ἀτομικὴ καὶ ἡ κοινωνικὴ ἐνέργεια λειτουργοῦσι πληρέστερον, ἢ δὲ παραγωγῇ, ὃ κατ' ἐξοχὴν σκοπὸς τῆς ἐργασίας, ἐκδηλοῦται συνωδᾶ τῇ ἐπ' αὐτῆς ἀποτυπουμένη ἐλευθέρᾳ βουλήσει.

Ἐλευθερία τῆς ἐργασίας — πλεονεκτήματα.

Τούτων δεδομένων, ὁ ἀνθρώπος δεῖον νὰ ἐξασκῇ τὸ ἔργον αὐτοῦ κατ' ἐλευθέραν ἐκλογὴν, ἀσπαζόμενος τὸ ἐφ' ὃ πέφυκεν. Ὑπὸ τοιαύτας

συνθήκας ἐξασκουμένη ἡ ἐργασία, καθίστησιν αὐτὸν φιλοπονώτερον καὶ παραγωγικώτερον. Τὰ παλαιὰ συστήματα, τὰ κατὰ τάξεις καθορίζοντα τὴν ἐργασίαν, προὐκάλουν τὴν ἐλάττωσιν μᾶλλον ἢ τὴν αὐξήσιν τῆς παραγωγῆς. Ἡ ἀνθρωπίνη φύσις παραβιάζεται διὰ τῆς τοιαύτης ἀρχῆς. Οὐδεὶς ἐργασθήσεται εὐχαρίστως, ἐκβιαζόμενος ἀπὸ ὄντος σκεπτομένου, καθίσταται μηχανή. Ἐνῶ ὁ ἐλεύθερος ἐργάτης νυχθημερὸν διατελεῖ ἀφωσιωμένος εἰς τὸ ἔργον του, ὁ μὴ τοιοῦτος πράττει τοῦτο μετ' ἀποστροφῆς, καθιστάμενος ἐχθρὸς τῆς κοινωνίας, τῆς οἰκονομικῆς αὐτῆς παραγωγῆς κατ' ἐλάχιστον αὐξανομένης.

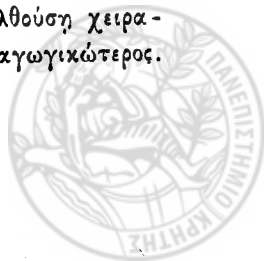
Ὁ ἐλευθέρως συναλλασσόμενος ἐργάτης ἀναπτύσσει ἀρετάς, ἅς ἀγνοεῖ τέλειον ὁ δούλος, ἢ ὁ διατελῶν ὑπὸ τὴν αἰγίδα κηδεμονευτικῆς καθεστῶτος ἐλεύθερος. Ὁ τοιοῦτος ρέπει ἡμεῖρας νὰ καταστῇ ἀνώτερος ἑαυτοῦ, βελτιούμενος ἀποταμιεύει, προνοῶν περὶ τοῦ μέλλοντος. Ἡ ἐλευθερία ἀποκαλύπτει αὐτῷ τὸ μυστήριον τῆς προόδου, ὃ περ ἀγνοεῖ ἐν ἄλλῃ κοινωνικῇ καταστάσει.

Κανονισμὸς τῆς ἐργασίας.

Νεώτερά τινα κοινωνιολογικὰ συστήματα, ἀδιαφοροῦντα πρὸς τὰ δεδομένα τῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς ἱστορίας, ἀμφισβητοῦσι τὸ δίκαιον καὶ τὴν χρησιμότητα τῆς ἐλευθερίας ἐν τῇ ἐργασίᾳ, ζητοῦσι δὲ νὰ κανονίσωσι τὰ κατ' αὐτὴν διὰ τῆς πολιτείας. Ὅσον τοῦτο καὶ ἂν προέρχεται ἐξ ἀγαθῶν διαθέσεων ὑπὲρ τῶν ἐργατικῶν τάξεων, κατ' οὐσίαν θ' ἀπολήξῃ εἰς ὀλέθρια ἀποτελέσματα. Διὰ τοῦ διακανονισμοῦ ἡ ἠθικὴ φύσις τοῦ ἀνθρώπου παραβιάζεται, πᾶσα ἐνέργεια δεσμεύεται, καθίσταται δ' ἐπίσης νευρόσπαστον, ὡς ἐν τοῖς χρόνοις, καθ' οὓς ἐκράτουν τὰ συστήματα τῆς δουλείας καὶ τῶν συντεχνιῶν.

Ἄλλ' ὁ σκοπὸς τῆς πολιτείας δὲν δύναται, οὐδὲ πρέπει νὰ ᾔνε τοσοῦτον εὐρύς. Ἡ ἐνέργεια αὐτῆς, ἐπιτεινομένη καθ' ὅλας τὰς σχέσεις τοῦ κοινωνικοῦ βίου, θέλει προκαλέσῃ τὴν ὑποτελείαν καὶ τὴν ἐξασθένωσιν τοῦ ἀτόμου.

Βεβαίως ἡ πολιτεία ἐξασκεῖ ἀγαθοποιὸν ἐπίδρασιν ἐν ταῖς πρώταις ἡμέραις τῶν κοινωνιῶν, ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἀποστολὴ δέον νὰ ᾔνε παροδική. Ὅπου δὲ συνέβη τοῦτο, ὁ ἀνθρώπος, ἐν τῇ ἐπελθούσῃ χειραφετήσει, κατέστη ἐλευθερώτερος καὶ δραστηριώτερος, παραγωγικώτερος.

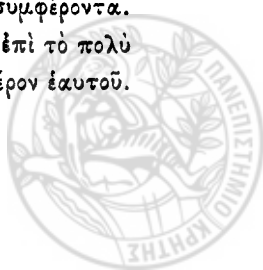

Πρωτίστως ἐν τῇ κοινωνικῇ τάξει ἡ πολιτεία ἐκπροσωπεῖ τὴν συνθετικὴν αὐτῆς δύναμιν καὶ ἰδέαν. Ἐν τῇ δυνάμει δὲ ταύτῃ κεῖται ἡ πραγμάτωσις τοῦ δικαίου καὶ ἡ ἐξασφάλισις τῆς ἐλευθερίας. Ἐξω τῆς λειτουργίας ταύτης ἡ πολιτεία δὲν δικαιουται, ἢ ἐν ἐκτάκτοις μόνον περιστάσεσι, νὰ ἀναλάβῃ καὶ ἕτερα κοινωνικὰ καθήκοντα.

Ἡ ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῆς ἐργασίας παρέμβασις τῆς πολιτείας θὰ ᾔτο ὁ μέγιστος νοητὸς δεσποτισμὸς. Αὕτη ἔχει ἀείποτε τὸ σύστημα αὐτῆς, τὰ πάθη, τὰ μίση, προλήψεις, συμφέροντα. Τῆς ἐργασίας ἄρα, κανονιζομένης ὑπὸ τοιαύτης, μεροληπτικῆς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, δυνάμεως, θέλει ἐπέλθῃ, ὡς εἶπέ τις Οἰκονομολόγος, οὐχὶ ἡ ὀργάνωσις αὐτῆς, ἀλλ' ἡ τῆς ὀκνηρίας.

Ἡ κοινωνιστικὴ Πολιτεία τῶν ἐργατῶν.

Ἔσται αὕτη ἐμφυχὸς τις πολιτικὴ πρόνοια, πανταχοῦ παροῦσα, τὰ πάντα πληροῦσα καὶ διέπουσα, κανονίζουσα πάσας τὰς σχέσεις τοῦ βίου, τὴν οἰκογένειαν, τὴν ἰδιοκτησίαν, τὴν κληρονομίαν, ἅτινα κατ' οὐσίαν θέλουσιν ἐκλίπη· τεράστιος Λεβιάθαν, οὗ οἱ πλόκαμοι θέλουσι περισφίγγῃ ὅλον τὸ κοινωνικὸν σῶμα, χωρὶς νὰ δύναται ν' ἀναπνέῃ, νὰ ζῇ. Δεσπότης ἀπόλυτος, εἰς οὐδὲν ἄτομον θὰ ἐπιτρέπῃ τὴν προσήκουσαν, τὴν ἀναγκαίαν ἐλευθερίαν. Αὕτη ἔσται γεωργός, κτηνοτρόφος, βιομηχανός, ἔμπορος, τραπεζίτης, κανονίζουσα κατὰ τὸ δοκοῦν πᾶσαν οἰκονομικὴν σχέσιν· θέλει καλλιεργῇ τὴν γῆν διὰ τῶν ἐργατῶν αὐτῆς, θέλει πωλῇ καὶ ἀγοράζῃ διὰ τῶν ὑπαλλήλων αὐτῆς, θέλει ἔχῃ βιομηχανικὰ ἐργοστάσια, ἀρτοποιεῖα, παντοπωλεῖα, ὑποδηματοποιεῖα κτλ. Τοιαύτη κατ' ἀρχήν. Ὅτι ἀπαρέσκει αὕτη δὲν ἔχει λόγον ὑπάρξεως. Οἰαδήποτε νέα ἰδέα ἢ ἐφεύρησις, εὐεργετικὴ, συντελεστικὴ εἰς τὴν αὐξήσιν τῶν ἀγαθῶν ἢ εἰς τὴν μείωσιν τῶν δεινῶν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, δεόν νὰ ὑποβληθῇ τὸ πρῶτον εἰς τὸν ἔλεγχον αὐτῆς, ἵνα τύχῃ πραγματούσεως. Ἀλλὰ ποσάκις ἡ πολιτεία, καὶ αὐτὴ ἡ μάλλον φιλελεύθερος, δὲν εἰδείχθη συντηρητικὴ, μηδὲν ἢ τὰ παραδεδεγμένα ἀναγνωρίζουσα! Ἐκ τίνος ἀκατανοήτου φιλαυτίας περιφρονεῖ πᾶν τὸ μὴ ἐκπροσωποῦν τὰς ἰδέας αὐτῆς καὶ τὰ συμφέροντα. Ἐν δὲ ταῖς οἰκονομικαῖς σχέσεσι δύναται τις εἰπεῖν, ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὀρθοφρονεῖ ἥττον τοῦ ἰδιώτου, κρεῖττον κατανοῦντος τὸ συμφέρον ἑαυτοῦ.

Ἐλπίζεται, ὅτι διὰ τῆς ὑπὸ τῆς πολιτείας ὀργανώσεως τῶν οικονομικῶν σχέσεων τῶν λαῶν θέλει ἀρθῆ ὁ ἀνταγωνισμός, δι' ὃν καταγγέλλεται συνήθως ἡ οικονομικὴ ἐλευθερία. Ἄλλ' ἂν ὑπάρχῃ ἐλαττήριον ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ, προκαλοῦν τὰ μεγάλα ἔργα, τοῦτο εἶνε ὁ ἀνταγωνισμός. Εἶνε ὁ ἀτμός ἢ ὁ ἠλεκτρισμός τῆς ἀνθρωπίνης δράσεως, τὸ θαυμασιώτατον ὄργανον τῆς εὐθηνίας τῶν προϊόντων. Ἐξ αὐτοῦ ἐπετεύχθησαν πλεῖστοι οικονομικαὶ βελτιώσεις καὶ μεταρρυθμίσεις. Ἄνευ αὐτοῦ, τίς ἐργάτης, τίς ἐπιστήμων, θέλει καταναλώσῃ πολλὰ ἔτη τοῦ βίου πρὸς τελειοποίησιν ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς μεθόδου, ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς μηχανῆς πρὸς ἀφθονωτέραν παραγωγὴν; Ἡ ἀμοιβὴ εἶνε ἄδηλος· ἡ ἀνακαλύψις θὰ τεθῆ εἰς χρῆσιν τῶν πολιτῶν. Τί ἄρα θὰ τὸν παρωθήσῃ εἰς τὴν ἐργασίαν ταύτην, ἐκλείποντος τοῦ συμφέροντος; Ἄπλῃ ἐπιζήτησις φήμης; Ἀμφίβολον.

Διὰ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ ὁ ἐργάτης ὡς καταναλωτῆς εἶνε εὐτυχέστερος· τὰ πράγματα πωλοῦνται εὐθηνότερον· ἐν ᾧ διὰ τῆς προστασίας ὁ ἐπιχειρηματίας, ἀμοιρῶν ἐλευθέρως δράσεως, θέλει παρχαγᾶν ὀλιγώτερα, ἄρα καὶ ἀκριβώτερα.

Ἡ οικονομικὴ ἐλευθερία, ἐν ἣ καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς ἐργασίας, ἀπορρέει ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐλευθερίας τοῦ προσώπου, ἐκάστου δικαιουμένου φύσει νὰ ἐκλέξῃ τὸ προσήκον ἐπάγγελμα, νὰ προμηθευθῇ κατ' ἀρέσκειαν τὸ ἀναγκαῖον ὑλικόν, τὰ ὄργανα τῆς ἐργασίας, νὰ ἐργασθῆ περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον καὶ ν' ἀμειψθῇ συνωδᾶ τῇ ἐργασίᾳ αὐτοῦ. Ἡ οικονομικὴ δ' αὕτη ἐλευθερία δὲν εἶνε πόλεμος ἢ ἀναρχία, ἀλλ' ἡ ἐπίρρωσις τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων.

Ὡς ἐγνωμοδότησαν οἱ σπουδαιότατοι τῶν πολιτειολόγων καὶ οικονομολόγων, αὐτὸς ὁ Ἀδάμ Σμιθ, ἡ ἀποστολὴ τῆς κυβερνήσεως κεῖται ἐν τῇ προστασίᾳ τοῦ ἀτόμου κατὰ πάσης ἕξωθεν ἢ ἔσωθεν βιαίας πράξεως, ἄρα εἰς τὴν ἀποκατάστασιν ἀσφαλείας καὶ δικαιοσύνης· καὶ ἐπὶ τέλος εἰς τὴν σύστασιν καὶ διατήρησιν ἔργων χρησιμότητος, δι' ἃ δὲν ἐπαρκεῖ ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία.

Πέρα τῶν καθηκόντων τούτων ἄρχεται ὁ δεσποτισμὸς ὑπὸ τὸ εὐφρον ὄνομα τῆς κοινωνικῆς προστασίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

Περὶ Καταμερισμοῦ τῶν ἔργων.

Ὁ καταμερισμὸς ἐν τῇ φύσει.

Ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων ἐγκρατεῖται ἐν τῇ εἰδικῇ ἐργασίᾳ, ἣν ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων ἐξασκεῖ συνωδᾶ τῇ ἰδιοφυίᾳ αὐτοῦ ἢ τῇ τεχνικῇ ἀνατροφῇ. Βασίζεται δὲ ἐπὶ τῆς πολλαπλῆς ποικιλίας τοῦ τε φυσικοῦ καὶ τοῦ ἠθικοῦ κόσμου.

Πᾶσαι αἱ χῶραι τῆς ὑδρογείου σφαίρας δὲν ἔχουσι τὴν αὐτὴν κατασκευὴν, οὐδ' ἐκδηλοῦσι τὴν αὐτὴν ἰδιοφυίαν. Ἡ ἄρμονία τοῦ κόσμου κεῖται ἐν τῇ διαφορᾷ καὶ τῇ ἀνομοιότητι. Τοῦτο παρατηρεῖται ἐν τῷ συστήματι τοῦ παντός, ὡς καὶ ἐν τῷ γήινῳ πλανήτη.

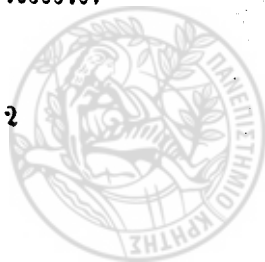
Ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει προέρχεται ἀπὸ τοιαύτης αἰτίας· εἶνε ἀρχαῖος, ὡς ὁ κόσμος. Τὸ βασιλείον τῶν φυτῶν, τῶν ζώων διέπονται ὑπ' αὐτοῦ· ἔτι δὲ μᾶλλον ὁ ἄνθρωπος.

Μόλις ἐξέληθ' οὗτος ἀπὸ τῆς σφαίρας τῆς περιορισμένης ἀτομικῆς ἐνεργείας, δημιουργῶν στοιχειώδη οἰκογένειαν, κατανοεῖ τὴν ἀνάγκην τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων. Εἷς ἀνὴρ, μία γυνή· τὰ δύο ταῦτα ὄντα ἀποτελοῦσι τὴν πρώτην οἰκογένειαν, ἀλλ' ἅμα καὶ τὴν πρώτην κοινωνίαν. Ἀρχεται δ' ἀμέσως καὶ ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων.

Ὁ ἀνὴρ ἐξέρχεται τοῦ οἴκου πρὸς πορισμὸν τῶν χρειῶν ἢ γυνὴ παραμένει ἐν αὐτῷ, παρασκευάζουσα τὰ τῆς τροφῆς, τῆς ἐνδυμασίας κτλ. Τοιαύτη ἡ πρώτη ἀρχὴ τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων.

Καθ' ὅσον ἐν τούτοις ἐξελίσσειται ὁ κοινωνικὸς βίος, κατὰ τοσοῦτον καὶ ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων πραγματοποιῆται πληρέστερον. Ὡς εἶπεν ὁ Roscher, «καθ' ὅσον δένδρον τι ἀναπτύσσεται, κατὰ τοσοῦτον καὶ ἐκφύει πλείονας κλάδους καὶ κλώνας».¹

1 System der Volkswirtschaft. I.

Παλαιαὶ καὶ νέαι θεωρίαι περὶ τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων.

Ἡ μεγάλη οικονομικὴ χρησιμότης τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων κατενοήθη ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. Τὰ κατ' αὐτὴν ἐξηγεῖ ὡς ἐξῆς ὁ Ἀθηναῖος Ξενοφῶν :

«Ὡσπερ γὰρ καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι διαφερόντως ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσιν ἐξειργασμέναι εἰσίν . . ἐν μὲν ταῖς μικραῖς πόλεσιν οἱ αὐτοὶ ποιῶσι κλίνην, θύραν, ἄροτρον, τράπεζαν, πολλακίς δὲ ὁ αὐτὸς οὗτος καὶ οἰκοδομεῖ, καὶ ἀγαπᾷ, ἦν καὶ οὕτως ἰκανοὺς αὐτὸν τρέφειν ἐργοδότας λαμβάνη. . Ἐν δὲ ταῖς μεγάλαις πόλεσι, διὰ τὸ πολλοὺς ἐκάστου δεῖσθαι, ἀρκεῖ καὶ μία ἐκάστῳ τέχνῃ εἰς τὸ τρέφεσθαι· πολλακίς δὲ οὐδ' ὅλη μία, ἀλλ' ὑποδήματα ποιεῖ ὁ μὲν ἀνδρεῖα, ὁ δὲ γυναικεῖα· ἔστι δ' ἔνθα καὶ ὑποδήματα ὁ μὲν νευρορραφῶν μόνον τρέφεται, ὁ δὲ σχίζων, ὁ δὲ χιτῶνας μόνον συντέμνων, ὁ δὲ γε τούτων οὐδὲν ποιῶν, ἀλλὰ συντιθεῖς ταῦτα. . Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο πέπονθε καὶ τὰ ἀμφὶ τὴν δίαιταν.»¹

Ἀναλυτικώτερον δ' ἐτι καταδεικνύει τὴν οικονομικὴν σημασίαν τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων καὶ τὰ παρεπόμενα κοινωνικὰ ἀποτελέσματα ὁ Πλάτων :

«Ἀλλὰ μὴν πρώτη γε καὶ μεγίστη τῶν χρειῶν ἢ τῆς τροφῆς παρασκευὴ τοῦ εἶναι τε καὶ ζῆν ἔνεκα. . . Δευτέρα δὲ οἰκήσεως, τρίτη δ' ἐσθῆτος καὶ τῶν τοιούτων. . . Πῶς ἡ πόλις ἀρκέσει ἐπὶ τσοαύτην παρασκευὴν ; ἄλλο τι γεωργός μὲν εἷς, ὁ δὲ οἰκοδόμος, ἄλλος δὲ τις ὑφάντης ; ἢ καὶ σκυτοτόμον αὐτόσε προσθήσομεν, ἢ τιν' ἄλλον τῶν περὶ τὸ σῶμα θεραπευτὴν ; Εἴη δ' ἂν ἢ γε ἀναγκασιότατη πόλις ἐκ τεττάρων ἢ πέντε ἀνδρῶν. . . Ἐνα ἕκαστον τούτων δεῖ τὸ αὐτοῦ ἔργον ἅπασι κοινὸν κατατιθέναι, οἷον τὸν γεωργὸν ἕνα ὄντα παρασκευάζειν σιτία τέτταρσι καὶ τετραπλάσιον χρόνον τε καὶ πόνον ἀναλίσκειν ἐπὶ σίτου παρασκευῇ καὶ ἄλλοις κοινωνεῖν, ἢ ἀμελήσαντα ἑαυτῷ μόνον τέταρτον μέρος ποιεῖν τούτου τοῦ σίτου ἐν τετάρτῳ μέρει τοῦ χρόνου, τὰ δὲ τρία, τὸ μὲν ἐπὶ τῇ τῆς οἰκίας παρασκευῇ διατρίβειν, τὸ δὲ ἱματίου, τὸ δὲ ὑποδημάτων, καὶ μὴ ἄλλοις κοινωνοῦντα πράγ-

¹ Κύριον Παιδείας Η'. Β, 5.

ματα ἔχειν, ἀλλ' αὐτὸν δι' αὐτὸν τὰ αὐτοῦ πράττειν ; . . πρῶτον μὲν φύεται ἕκαστος οὐ πάνυ ὅμοιος ἑκάστῳ, ἀλλὰ διαφέρειν τὴν φύσιν, ἄλλος ἐπ' ἄλλου ἔργου πράξιν». Τοῦτο ἔχει σημαντικὰ ἀποτελέσματα· «κάλλιον πράττει ἂν τις εἰς ὧν πολλὰς τέχνας ἐργαζόμενος, ἢ ὅταν μίαν εἰς ;— Ἐκ δὴ τούτων πλείω τε ἕκαστα γίνονται καὶ κάλλιον καὶ ῥᾶον, ὅταν εἰς ἓν κατὰ φύσιν καὶ ἐν καιρῷ, σχολὴν τῶν ἄλλων ἄγων, πράττη. . . «Πλειόνων δὴ πολιτῶν ἢ τετάρων ἐπὶ τὰς παρασκευὰς ὧν ἐλέγομεν· ὁ γὰρ γεωργός, ὡς ἔοικεν, οὐκ αὐτὸς ποιήσεται ἑαυτῷ τὸ ἄροτρον, εἰ μέλλει καλὸν εἶναι, οὐδὲ σμινύην, οὐδὲ τᾶλλα ὄργανα, ὅσα περὶ γεωργίαν· οὐδ' αὖ ὁ οἰκοδόμος· πολλῶν δὲ καὶ τούτῳ δεῖ ὡσαύτως δὲ ὁ ὑφάντης τε καὶ ὁ σκυτοτόμος. . . Ἄλλὰ μὴν, κατοικίσαι γε αὐτὴν τὴν πόλιν εἰς τοιοῦτον τόπον, οὗ ἐπισηαγωγίμων μὴ δεήσειται, σχεδὸν τι ἀδύνατον. Προσδεήσει ἄρα ἔτι καὶ ἄλλων, οἱ ἐξ ἄλλης πόλεως αὐτῇ κομίσουσιν ὧν δεῖται. . . δεῖ δὴ τὰ οἴκοι μὴ μόνον ἑαυτοῖν ποιεῖν ἱκανά, ἀλλὰ καὶ οἶα καὶ ὅσα ἐκείνοις, ὧν ἂν δέωνται. . . Καὶ ἐὰν μὲν γε κατὰ θάλατταν ἡ ἐμπορία γίγνηται, συχῶν καὶ ἄλλων προσδεήσειται τῶν ἐπιστημόνων τῆς περὶ τὴν θάλατταν ἐργασίας» κτλ.

Ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Ἰσοκράτης ἐκ τῶν ἀρχαίων ἀνέλυσαν ἐπίσης τὰ κατὰ τὸν καταμερισμὸν τῶν ἔργων.

Βραδύτερον Ὁμαῖς ὁ Ἀκρινάτης, ὁ Λούθηρος, ὁ Ρουσσώ, ὁ Βεκακαρίας, ὁ Τυργκῶ καὶ πλείστοι τῶν καθ' ἡμᾶς Οἰκονομολόγων ἐξήρσαν τὴν σημασίαν τοῦ φυσικοῦ τούτου φαινομένου.

Ἡ κατὰ τὸν Ἀδάμ Σμιθ ἀνάλυσις τῆς ἀρχῆς τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων.

Ἐν ταῖς Ἑρεύναις περὶ τῆς φύσεως καὶ τῶν αἰτίων τοῦ Πλούτου τῶν Ἑθνῶν ἀνελύθη ἰδίᾳ ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ σημασία τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων.

Ἀναγράφονται τὰ ἐπόμενα :

Πρὸς κατασκευὴν καρφοβελόνης ἀπαιτεῖται μερικὴ ἐργασία δέκα ὀκτῶ σχεδὸν ἀνθρώπων. Ἐν μικρῷ τοιοῦτῳ ἐργοστασίῳ, ἐν ᾧ δέκα

μόνον ειργάζοντο ἐργάται, ἔπρεπέ τινες ἐξ αὐτῶν νὰ ἐκτελῶσιν ἀνά δύο ἢ τρεῖς μερικὰς ἐργασίας. Οἱ ἐργάται οὗτοι ἦσαν ἄποροι, τούτου δ' ἔνεκα ἐστεροῦντο τῶν ἀναγκαιούτων μηχανημάτων ἐν τούτοις ἠδύναντο διὰ συντόνου ἐργασίας νὰ κατασκευάζωσιν ὁμοῦ ἡμερησίως **12** περίπου λίτρας καρφοβελονῶν. Ἐπὶ μιᾶς λίτρας ἀναλογοῦσιν ὑπὲρ τὰς χιλίας καρφοβελόνας μεσαίου μεγέθους. Οἱ ἐργάται ἄρα οὗτοι ἠδύναντο νὰ κατασκευάζωσι καθ' ἑκάστην **48,000** καρφοβελονῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἕκαστος τούτων κατεσκεύαζε τὸ δέκατον τῶν **48,000**, κατεσκεύαζεν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ **4,800** καρφοβελονῶν. Ἄν οἱ δέκα οὗτοι ἐργάται ἐξετέλουν τὴν ἐργασίαν αὐτῶν ἰδίᾳ καὶ ἀνεξαρτήτως ἀλλήλων, δὲν ἦσαν δὲ ἐντριβεῖς εἰς τὸ εἰδικὸν τοῦτο ἔργον, οὐδεὶς βεβαίως ἐξ αὐτῶν θὰ κατεσκεύαζεν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ οὐ μόνον εἴκοσιν, ἀλλ' οὐδὲ μίαν καρφοβελόνην.¹

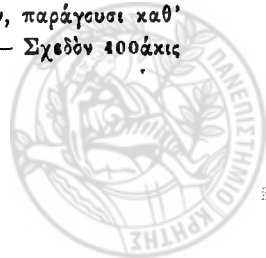
Ἀποτελέσματα τοῦ Καταμερισμοῦ τῶν Ἔργων.

Πολλαχῶς ἀνελύθησαν καὶ ἐξετιμήθησαν τὰ ἐκ τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων πλεονεκτήματα. Συλλήθδην ταῦτα εἶνε τὰ ἀκόλουθα :

1) Ἀνάπτυξις τῆς δεξιότητος. Ὁ ἄνθρωπος, ἀσχολούμενος ἐπὶ μακρὸν εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἔργον, ἀποκτᾷ σὺν τῷ χρόνῳ ἰδιοφυίαν, πείραν, ἰκανότητα. Ἡ ἐργασία μονονουχὶ τελεῖται καθ' ἕξιν. Πᾶσα τέχνη λαμβάνει μείζονα ἔντασιν ὑπερφυῶς αὐξάνεται ἡ δεξιότης. Ἡ δημιουργουμένη εἰδικότης ἐκτείνεται κατὰ τε τὴν σωματικὴν καὶ τὴν πνευματικὴν ἐνέργειαν.

2) Ἐξοικονόμησις χρόνου. Πρὸς τῇ ἐκ τῆς μακρᾶς ἀσκήσεως ἀναπτυσσομένη ἐμπειρίᾳ καὶ δεξιότητι, ἕτερον ἐπίσης ἐπέρχεται πλεονέκτημα, ἡ ἐξοικονόμησις τοῦ χρόνου. Ὁ χρόνος εἶνε χρῆμα. Ὅσον δ' οὗτος προσφυῶς ἐξοικονομεῖται, ἐπὶ τοσοῦτον ἡ παραγωγή εἶνε ἀξία λόγου. Ὁ δεξιὸς ἐργάτης γινώσκει τὰς ιδιότητας καὶ τὴν χρῆσιν τοῦ ἐργαλείου, εἶνε κύριος αὐτοῦ, ἐργάζεται ἄρα ταχύτερον.

¹ *Wealth of Nations*. — Ἐν τῷ *Journal des Economistes* ἐδημοσιεύθη κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐπιστολὴ ἐκ Κορυδαλλοῦ, ἐν ἣ ἑσημειούτο, ὅτι τέσσαρες ἄνθρωποι διὰ μηχανῶν 70, μότων σχεδὸν κινουμένων, παράγουσι καθ' ἑκάστην 7,500,000 καρφοβελονῶν, ἧτοι 1,875,000 ἕκαστος. — Σχεδὸν 400άκις περισσότερον, παρ' ὅ τι συνέβαινεν ἐπὶ Ἀδάμ Σμιθ.

3) *Ἐλάττωσις τοῦ χρόνου τῆς μαθητείας.* Διὰ τῆς ἀποκλειστικῆς ἀφοσιώσεως τοῦ ἐργάτου εἰς ἓνα μόνον κλάδον ἐργασίας ἐλαττοῦται ὁ χρόνος τῆς μαθήσεως, μισθοδοτεῖται ἄρα οὗτος ταχύτερον. Πρότερον ἀπῆλθοντο τέσσαρα καὶ πέντε ἔτη πρὸς ἐκμάθησιν τέχνης τινός· ἀλλ' ἤδη ὁ ἐργάτης, ὅσον καὶ ἂν τυγχάνῃ ἀδέξιος, ἐκμανθάνει τέχνην τινὰ ἀναλόγως τῆς μικρᾶς ἢ μεγάλης εὐφυΐας του, οὕτω δὲ δὲν εἶνε ἐπὶ μακρὸν χρόνον βάρος εἰς τὴν οἰκογένειάν του.

4) *Χρῆσις τῶν Μηχανῶν.* Ἐν τῷ συστήματι τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων κατορθοῦται σκοπιμώτερον ἢ ὑποκατάστασις μηχανῶν εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν χειρῶν. Ἐκ τούτου ἐπέρχεται ἐλάττωσις μὲν δαπάνης, αὐξήσις δὲ τῆς παραγωγῆς, ἄρα μείζων εὐθηνία.

5) *Προσέκουςα χρησιμοποίησις τῆς ἰδιοφυΐας.* Καταμεριζομένων τῶν ἔργων, πάντες μετέχουσι συνωδᾶ τῇ ἰκανότητι αὐτῶν — δεξιῶι καὶ ἀδέξιῶι. Οὕτως ὁ ἐργολάβος δύναται νὰ προσλάβῃ ἐν τῇ ἐκτελέσει παντὸς ἔργου πρὸς τοῖς δεξιῶις καὶ ἐξησηκμένους ἐργάταις παιδιὰ καὶ γυναῖκας, ἀναθέτων αὐτοῖς τὴν προσήκουσαν ἐργασίαν.

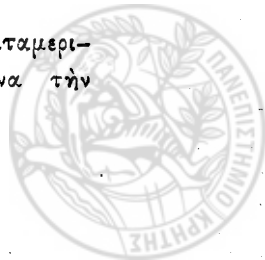
6) *Αὐξήσις τῶν παραγωγικῶν κεφαλαίων.* Τοῦτο συμβαίνει, συγκεντρουμένων μεγάλων κεφαλαίων ἐν μεγάλοις ἐργοστασίοις· ἐπέρχεται δ' ἐξοικονόμησις χρόνου καὶ χρήματος.

7) *Ἐλάττωσις τῶν δαπανῶν τῆς παραγωγῆς.* Διὰ τῆς ὑποκατάστασεως τῶν μηχανῶν καὶ τῆς ἐλαττώσεως τῶν ἐργατικῶν χειρῶν, ἐπέρχεται ἐλάττωσις τῶν παραγωγικῶν δαπανῶν. Ἀποτέλεσμα τούτου ἔσται ἡ αὐξήσις τῆς καταναλώσεως, ἔνεκα τῆς εὐθηνίας, ἄρα ἡ ἀπόλαυσις πολλῶν πραγμάτων χρησίων ἢ εὐαρέστων ἀντὶ ἐλαχίστης δαπάνης. (Ἄρτος, κρέας, ἐνδυμασία, διδασκαλία, συγγραφαί, μουσικαὶ συνθέσεις, καλλιτεχνικὰ ἀντικείμενα, ὑγιεινότερα καὶ ἀνετωτέρα οἴκησις, περιηγήσεις καὶ ἡ ἐξ αὐτῶν διδασκαλίαι καὶ τέρψις, ὕλικὴ ἐν γένει καὶ ἠθικὴ χρησιμότης).

8) *Ἀνάπτυξις τῆς ἀνθρωπίνης ἐπικοινωνίας.* Τὰ προϊόντα, ἄφθονα καὶ εὐθηνὰ παραγόμενα, ἀποστέλλονται ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, οὕτω δὲ δημιουργεῖται μεταξὺ αὐτῶν μείζων κοινπραξία.

9) *Μείζων ἀμοιβή.* Οἱ ἐργάται σὺν τῷ χρόνῳ καθιστάμενοι δεξιώτεροι καὶ παραγωγικώτεροι, ἀμείβονται πληρέστερον.

10) *Παγκόσμιος συνεργασία.* Ἐν τῷ συστήματι τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων ἕκαστος λαὸς προσφέρει μείζονα ἢ ἐλάσσονα τὴν

συμβολήν αὐτοῦ ἐν τῇ βιομηχανικῇ ἐργασίᾳ, ἥτις ἀείποτε μὲν, ἀλλ' ἰδίᾳ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, ὡς ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τῆς συγκοινωνίας, δὲν ἔχει πλέον τοπικὸν μόνον, ἀλλ' ἐν γένει παγκόσμιον χαρακτῆρα. Ἀποτέλεσμα τοῦ φαινομένου τούτου εἶνε ἡ συνεργασία τῶν ἀνθρώπων, ἐργαζομένων ἰδιοφυῶς τῶν τε ἀτόμων καὶ τῶν ἐθνικῶν ομάδων πρὸς μείζονα παραγωγὴν, κατανάλωσιν καὶ ἀπόλαυσιν.

Κοινωνικὴ σημασία τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων.

Ἐκαστος πρὸς ὃ πέφυκεν. Τὸ ρητὸν τοῦτο τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου πιστοῦται, ἐκπαλαί ἐν τῷ βίῳ τῶν λαῶν καὶ τῶν ἀτόμων. Ἡ αἰθίος φύσις ἐπέθηκε τὴν σφραγίδα αὐτῆς ἐπὶ τῆς περικίλης τῶν ὄντων ἰδιοφυΐας. Χῶραι, λαοί, ἄτομα ὑφίστανται τὴν ἐνέργειαν ταύτην. Τὸ ἐναντίον θὰ ἦτο ἄρνησις τῶν στοιχειωδισταίων αὐτῆς νόμων.

Ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων δὲν εἶνε μόνον δεδομένον τῆς φύσεως, ἀλλὰ καὶ προῖόν τῆς ἀνάγκης. Ὁ ἄνθρωπος, ὢν ὑποχρεωμένος νὰ τυρβάζῃ περὶ πολλὰ ἔργα, εἰς ὧν τὴν ἐκτέλεσιν δὲν ἔχει τὴν προσήκουσαν ἰδιοφυΐαν, εἰς οὐδὲν ἐξ αὐτῶν καθίσταται δεξιός· τὸναντίον, ἀφοσιούμενος εἰς τι ὠρισμένον ἐπάγγελμα, ἀποκτᾷ δεξιότητα. Ἡ ἐξέλιξις τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν εἶνε ἀποτέλεσμα τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων. Παρὰ τοῖς πρωτογόνοις λαοῖς εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος θεραπεύει πλείονας τῆς μιᾶς τέχνας καὶ ἐπιστήμας. Ἀλλὰ καθ' ὅσον εὐρύνονται οἱ ὀρίζοντες τοῦ πνεύματος, κατὰ τοσοῦτον ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων ἐπιβάλλεται. Βεβαίως ὑπάρχουσιν ἐξαιρέσεις τοῦ κανόνος, ἀλλ' ἐλάχιστα εἶνε αὐταί. Ἐν γένει κρατεῖ ἡ ἀρχὴ τῆς ἐιδικότητος, ἀποτέλεσμα τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων.

Ὁ ἐργάτης, καθιστάμενος ἐιδικός, κατανοεῖ τὰς ἐλλείψεις καὶ τὰ μειονεκτήματα τοῦ ἐργαλείου αὐτοῦ, ὃ περ, νοήμων ὢν, δύναται νὰ βελτιώσῃ. Βεβαίως μεγάλη μηχανικὴ ἐφευρέσις δὲν δύναται νὰ τελεσθῇ παρ' ἀπλοῦ ἐργάτου· διαφεύγει τοῦτο τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ δύναμιν· ἀλλὰ δευτερεύουσαι ἐφευρέσεις ἐν τοῖς μηχανουργείοις ὀφείλονται ἰδίᾳ εἰς ἐργάτας. Ὁ ἐπιστήμων μηχανικός, ὁ διευθύνων ἐργασίαν τινά, παρατηρεῖ τὸ σύνολον, μὴ δυνάμενος νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὰς λεπτομερείας· δὲν ἀντιλαμβάνεται ἄρα τῶν εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ ἐργατοῦ μόνον ὑποκειμένων μειονεκτημάτων.

Ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων κατὰ γεωγραφικὴν χώραν.

Ἐρρήθη ἤδη, ὅτι πᾶσαι αἱ χώραι τῆς ὑδρογείου σφαίρας δὲν ἔχουσι τὴν αὐτὴν παραγωγικὴν δύναμιν. Ἡ παραγωγή παραλλάσσει κατὰ χώρας, κλίματα καὶ ἐδάφη. Ἐπίσης ἀλλαχοῦ μὲν εἶνε μείζων, ἀλλοχοῦ δ' ἐλάσσων.

Ὁ σῖτος, ἡ ἄμπελος, ἡ ἐλαία, ἡ συκῆ, ὁ φοῖνιξ, ἡ βανανέα, δὲν εὐδοκιμοῦσι πανταχοῦ. Ἐπίσης ὑπὸ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ κλίμα τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ προῖόν εὐδοκιμεῖ μᾶλλον εἰς ξηρὸν ἢ εἰς παχὺ ἔδαφος. Οὕτως ἡ φυσικὴ παραγωγή εἶνε διανενημένη μεταξὺ τῶν χωρῶν.

Ἡ εἰδικότης αὕτη τῆς φύσεως ἀναπτύσσει σὺν τῷ χρόνῳ καὶ τὴν εἰδικότητα τῆς καλλιέργειας τοῦ φυομένου προϊόντος. Ἐπὶ παραδείγματι· ἐν τινὶ χώρᾳ εὐδοκιμεῖ κατ' ἐξοχὴν ὁ σῖτος καὶ ἡ ἐλαία, οὐ μόνον ἔνεκα κλιματολογικῶν αἰτίων, ἢ διότι συντελεῖ εἰς τοῦτο προσφορὴς ἔδαφος, ἀλλ' ἐπίσης καὶ διότι σὺν τῷ χρόνῳ ἀναπτύσσεται ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ μεγάλη δεξιότης ἐν τῇ καλλιέργειᾳ καὶ τῇ βελτιώσει τοῦ προϊόντος. Ἀναμφισβήτητον τυγχάνει, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ἐν οἰαδήποτε βαθμίδι πολιτισμοῦ, ρέπει ζεῖποτε νὰ βελτιώσῃ τὰς σχέσεις του κατὰ πάντα τρόπον. Ἐν δὲ τῇ οικονομικῇ παραγωγῇ πράττει τοῦτο διὰ τῆς τελειοποιήσεως τῆς ἐργασίας. Ἡ τέχνη καὶ ἡ ἐπιστῆμη παρέχουσιν εἰς αὐτὸν προσφύεστερα καὶ τελειότερα ὄργανα. Μέγιστος δ' ὀδηγὸς καὶ παράγων εἶνε ἐν τῇ λειτουργίᾳ ταύτῃ ἡ πείρα.

Ἡ παραγωγικὴ ἄρα ἰδιοφυία χώρας τινὸς προκαλεῖ κατ' ἀνάγκην κρείττονα τεχνικὴν παραγωγήν ἢ φύσις ἐπικαλεῖται ἐπίκουρον τὴν τέχνην. Πᾶσαι σχεδὸν αἱ χώραι τῆς ὑδρογείου σφαίρας δύνανται νὰ ἐπιδείξωσι τοιαύτην φυσικὴν εἰδικότητα, ἰδιοφυϊάν, προσηκόντως χρησιμοποιοῦμένην ἐν τῇ βιομηχανικῇ ἐργασίᾳ.

Οὕτως ἐνιαχοῦ τῆς Ἑλλάδος καλλιιεργεῖται τεχνικώτατα ἡ σταφίς, αὐξανόμενου τοῦ τε ποσοῦ καὶ τοῦ ποιοῦ τῆς παραγωγῆς· ἀπὸ τινος δὲ χρόνου ἤρξατο κατακτῶσα ἔδαφος ἡ παραγωγή τοῦ ἐκ σταφυλῶν ἀποστάγματος (Cognac). Ἐν Ἰταλίᾳ εὐδοκιμεῖ ἡ τεχνικὴ παραγωγή τοῦ ἐλαίου καὶ τοῦ οἴνου, ἐν Γαλλίᾳ ἡ τοῦ οἴνου, τῆς μετᾶξης καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς προϊόντων. Ἐν Ἑλβετίᾳ, Ὀλλανδίᾳ, Ἀγγλίᾳ ἡ βιομηχανία τοῦ τυροῦ ἢ τοῦ βουτύρου, ἐν Ρωσίᾳ ἡ τοῦ σίτου.

Ἄφθονος παράγεται ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ σίδηρος καὶ ὁ ἄνθραξ. Ἄλλ' ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἔστησεν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις τὴν ἔδραν αὐτοῦ ὁ τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ καθηγεμών, ὁ Ἡφαιστος.

Ἐκάστη χώρα, ἕκαστον χώρας τινὸς διαμέρισμά εὐδοκίμοισιν ἐκ φύσεως ἢ ἀπὸ τῆς τέχνης ἐν τοιαύτῃ παραγωγικῇ εἰδικότητι. Διὰ τῆς φύσεως τὸ μὲν, διὰ τῆς τέχνης ἀφ' ἑτέρου, δημιουργεῖται ἄφθονος πλοῦτος, ὑλικὴ καὶ πνευματικὴ εὐημερία ἐν ταῖς γινωσκούσαις νὰ χρησιμοποιῶσιν τὰ φυσικὰ αὐτῶν πλεονεκτήματα χώραις.

Ὁ κατὰ τόπους καταμερισμὸς τῶν ἔργων, ἀτελής ἐν ταῖς πρωτογόνους κοινωνίαις, ἐν αἷς ἡ χεὶρ τοῦ ἐργάτου ἀποτελεῖ σπουδαιότατον ὄργανον, μείζονα λαμβάνει ἀνάπτυξιν, καθ' ὅσον ἡ χρῆσις τῶν μηχανῶν καὶ ἄλλων τεχνικῶν τρόπων ἐπιφέρει εὐρυτέραν παραγωγὴν.

Μεγάλα πλεονεκτήματα, ἀλλ' ἐπίσης καὶ μειονεκτήματα, παραμρτοῦσι συνήθως ἐν τῇ τοπικῇ ταύτῃ καταναμῇ. Ἡ παραγωγή χώρας τινὸς δὲν ἐκδηλοῦται πάντοτε ἐν μέτρῳ καὶ κανονικῶς. Εἴτε ἕνεκα φυσικῶν, εἴτε ἕνεκα κοινωνικῶν αἰτίων, ἐπέρχονται νεσηραὶ περίοδοι ἐν τῷ οικονομικῷ βίῳ τῶν λαῶν, αἱ καλούμεναι κρίσεις. Ἐννοεῖται, ὅτι τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν καθίστανται ἐπαισθητότερα ἐν αἷς χώραις οἱ πληθυσμοὶ ἀποζῶσιν ἐκ τῆς ἀποκλειστικῆς θεραπείας εἰδικοῦ τῆς παραγωγῆς κλάδου. Βεβαίως θάττον ἢ βράδιον τὸ κακὸν τοῦτο παρέρχεται. Ἐν τούτοις σωφρονέστερον φέρονται οἱ ἄνθρωποι, προνοοῦντες καὶ τὰ πρόσφορα μέτρα λαμβάνοντες κατὰ τῶν ἀναποδράστων τούτων κρίσεων. Ἰδίᾳ δὲ προνοητικὸς τυγχάνει ὁ λαός, ὁ παρεσκευασμένος ν' ἀντιταχθῇ κατὰ τῶν τοιούτων κρίσεων. Ἐπιβάλλεται ἄρα εἰς τὰς χώρας ἐκείνας, αἵτινες εὐνοοῦνται ὑπὸ τῆς φύσεως πρὸς τῖνα εἰδικὴν γεωργικὴν παραγωγὴν, νὰ μὴ περιορίζωνται εἰς τοῦτο μόνον, ἀλλ' ἐπίσης νὰ περιθάλλωσι καὶ ἄλλους παραγωγικοὺς κλάδους. Ἐπερχομένης οικονομικῆς δυσχερείας ἐκ τοῦ κρατοῦντος κλάδου, προσέρχονται ἄρωγοὶ καὶ ἐπίκουροι οἱ ὑπολειπόμενοι.

Ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων κατὰ κληρονομίαν.

Ὁ κατὰ κληρονομίαν καταμερισμὸς τῶν ἔργων παρά τε τοῖς ἀτόμοις κατ' ἰδίαν καὶ τῇ κοινωνίᾳ καθ' ὅλου ἀπορρέει ἐκ τε φυσικῶν καὶ ἐξ ἠθικῶν αἰτίων.

Κέκτηται μὲν βεβαίως πλεονεκτήματά τινα, ἀλλ' οὐχ ἦττον παρομαρτοῦσιν αὐτῷ καὶ μειονεκτήματα.

Τὸ σύστημα τοῦ κληρονομικοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων κρατεῖ ἰδίᾳ παρὰ λαοῖς, διαβιοῦσιν ὑπὸ καθεστῶς μονίμου κοινωνικῆς ἀνισότητος καὶ προνομίων. Ὡς τοιοῦτο δ' ἀπάδει πρὸς τὰς ὑγείας ἀρχὰς τῆς ἐλευθέρως οικονομικῆς ἐργασίας.

Ἡ κληρονομικότης ἐν τῇ φυσικῇ καὶ τῇ ἠθικῇ ἐξελίξει τοῦ ἀνθρώπου γένους ἀποτελεῖ οὐσιώδη δύναμιν. Ἐκαστος ἄνθρωπος εἶνε ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὸ ἀκριβὲς ἀπεικόνισμα, φυσικὸν καὶ πνευματικόν, τῶν γονέων αὐτοῦ, πολλάκις τετελειοποιημένον διὰ τῆς προσηκούσης ἀνατροφῆς καὶ μορφώσεως. Οὕτω σὺν τῷ χρόνῳ δημιουργεῖται φυσικὴ καὶ τεχνητὴ δεξιότης ὑπὸ τὸν νόμον τῆς κληρονομικῆς ἐξελίξεως. Παρ' οἰκογενεῖα, παρ' ἣ ἐκαλλιεργήθησαν φυσικά τινα καὶ πνευματικά πλεονεκτήματα, ταῦτα μεταβιβάζονται συνήθως ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, ἀποτελοῦσι δ' οὐ μόνον οἰκογενειακὴν, ἀλλὰ καὶ κοινωνικὴν καὶ οικονομικὴν δύναμιν (καλλιτεχνικὴ δεξιότης, ἐπιστημονικὴ ἰδιοφυΐα, βιομηχανικὴ ἰκανότης κτλ.) Ἡ κληρονομικὴ αὕτη ἰδιοφυΐα ἐξακολουθεῖ ἐπὶ μακρὸν χρόνον, ἰδίᾳ ἐν τοῖς κλάδοις τῆς ἐργασίας ἐκείνοις, παρ' οἷς ἀπαιτεῖται προσοχή, ἥκιστα δ' ἐξέχος ἰδιοφυΐα.

Ἐν πολλαῖς χώραις τῆς ὑδρογείου σφαίρας, ὑπὸ οικονομικὸν σύστημα στάσιμον, τὰ βιωτικὰ ἐπαγγέλματα μεταβιβάζονται διαδοχικῶς ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν παρὰ τῇ αὐτῇ οἰκογενεῖα. Καὶ ἐν ἡ μὲν περιπτώσει συμβαίνει τοῦτο κατὰ συνήθειαν ἀπλῆν καὶ ἐλευθερίαν, οὐχὶ δ' ἐπιβεβλημένως ὑπὸ τῆς πολιτείας ἢ τῆς κρατούσης κοινωνικῆς τάξεως, ἔχει καλῶς· τὸναντίον δέ, δύναται νὰ καταστῇ ὀλέθριον. Πολλάκις ἐπέρχονται ἀνόσια ἀποτελέσματα ὑπὸ τὸ τοιοῦτο καθεστῶς. Ἄτομόν τι ἐπὶ παραδείγματι εἶνε πεπροικισμένον ὑπὸ τῆς φύσεως δι' ἰδιαζούσης δεξιότητος ἐν τινι κλάδῳ τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως καὶ ἐργασίας· ἀλλ' οἱ κρατοῦντες θεσμοὶ καὶ αἱ προλήψεις δὲν ἐπιτρέπουσι τοῦτο. Φοβερὰ τραγωδία τελεῖται ἐν τῷ πνεύματι τοῦ ἀνθρώπου τούτου. Ρέπει πρὸς εὐρεῖς ὀρίζοντας, δύναται νὰ καταφθάσῃ αὐτοῦς, ἀλλ' οἱ κοινωνικοὶ νόμοι ἀνθίστανται. Ἐπὶ τέλους θέλει συντριβῆ ὑπὸ τὸ ἄχθος τῆς ὀδύνης καὶ τῶν κοινωνικῶν προλήψεων.

Ἦτο ποιμὴν προβάτων ἐν τῇ παιδικῇ αὐτοῦ ἡλικίᾳ ὁ Γιώττος. Μιᾶ τῶν ἡμερῶν εἶχε συναντήσῃ αὐτὸν ὁ Σιμαβύης. Ὁ νεαρὸς ποιμὴν

ἐκλινε κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην πρὸς τὸ ἔδαφος, διαγράφων ἐπ' αὐτοῦ ἐξαίσια σχήματα. Ἐξέπλάγη ὁ Σιμαθῦς· παρέλαθε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ἐδίδαξε τὸν Γιώττον τὴν τέχνην του. Ὁ πρῶν ποιμὴν κατέστη ὁ θεμελιωτὴς τῆς ζωγραφικῆς ἐν Ἰταλίᾳ, ὑπερβαλὼν τὸν διδάσκαλον.

Ἐν τούτοις, ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις, καὶ τεχνικὰς καὶ οἰκονομικὰς, συμφέρει τοῖς τέκνοις νὰ συνεχίζωσι τὸ ἔργον τῶν γονέων. Ἰδίᾳ δὲ ἐν ταῖς κατὰ τέχνην καὶ ἐπιστήμην προηγημέναις κοινωνίαις, ἐν αἷς ὁ περὶ τοῦ βίου ἀγὼν διεξάγεται μετὰ πολλῆς δραστηριότητος, λίαν δυσχερὴς καθίσταται ἡ ἀνά πᾶσαν στιγμὴν ἐπὶ ἀσφαλῶν βάσεων ἐμπορικῆ ἢ βιομηχανικῆ ἐπιχειρήσις ἐν τῷ κρατοῦντι οἰκονομικῷ ἀνταγωνισμῷ, καθ' ὃν οἱ ἔχοντες μείζονα μέσα δύνανται νὰ καταστρέψωσι τοὺς στερουμένους τοιοῦτων. Οὐχ ἥττον δεόν ν' ἀφήται πλήρης ἐλευθερία ὑπὸ τῆς πολιτικῆς τάξεως ἐν τῇ ἐκλογῇ τοῦ ἐπαγγέλματος.

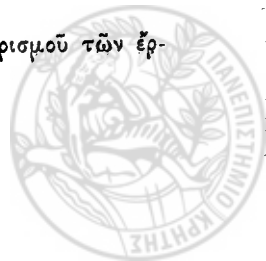
Ἄναγκαῖαι συνθῆκαι πρὸς πραγμάτων τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων.

Ἡ ἐργασία διεξάγεται διαφόρως ἐν ἐκάστη ἱστορικῇ ἐποχῇ, ἐπενεργουσῶν ἐπ' αὐτῆς ποικίλων συνθηκῶν. Αἱ δὲ κοινωνικαὶ χρεῖαι δὲν εἶνε ἄσχετοι πρὸς τὴν ἐκάστοτε πραγμάτων αὐτῆς.

Ἐν ταῖς πρώταις ἡμέραις τοῦ βίου τῶν λαῶν ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων μόλις κατανοεῖται, ἢ καὶ ἂν τυγχάνῃ πραγματώσεως, τοῦτο συμβαίνει ἐν περιωρισμένῃ ἐννοίᾳ. Ἡ βιομηχανοσ τέχνη εἶνε κατ' ἐλάχιστον ἀνεπτυγμένη. Ἐκαστος δ' ἄνθρωπος δύνανται εὐχερῶς νὰ ἐξασκήσῃ μίαν ἢ καὶ πλείονας τούτων.

Ἄλλὰ τῶν χρεῶν αὐξανομένων, τῆς δὲ τέχνης προαγομένης, καὶ δυσχερέστερον δυναμένης νὰ ἐξασκηθῇ, ἰδίᾳ δὲ αὐξανομένου τοῦ πληθυσμοῦ, ἄρα καὶ τῆς καταναλώσεως, ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων ἐπιβάλλεται ἐκ τῶν πραγμάτων, συμπαραμορφοῦντος μάλιστα καὶ τοῦ αἰτίου τῆς ἐπιστημονικωτέρας ἐξελίξεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τῆς προόδου τοῦ πολιτισμοῦ, οὗ ἕνεκα αὐξάνονται μὲν αἱ χρεῖαι, ἐπιζητεῖται δὲ ὡς κρεῖττον ἡ θεραπεία αὐτῶν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, μὴ ἀρесоμένων εἰς οἰονδήποτε προῖον στοιχειώδους καὶ ἀτελῶς ἐξασκουμένης ἐργασίας.

Τὰ κατ' ἐξοχὴν αἴτια τῆς ἀναπτύξεως τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔρ-

γων εἶνε ἡ αὐξήσις τῶν κεφαλαίων καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῆς καταναλώσεως. Ἐλλειπόντων τῶν κεφαλαίων, ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων λίαν περιορισμένως κατορθοῦται. Πρὸς ἴδρυσιν μεγάλου ἐργοστασίου, ἐν ᾧ θέλουσιν ἐργάζεσθαι πολλοὶ ἐργάται, ἀπαιτεῖται σημαντικὸν κεφάλαιον πρὸς κατασκευὴν οἰκοδομήματος, ἀγορὰν μηχανῶν καὶ τῶν λοιπῶν ὑλικῶν καὶ χρησίμων πραγμάτων, ἅτινα θ' ἀποτελέσωσι τὴν ἀφετηρίαν τῆς βιομηχανίας.

Ἄλλὰ τὸ μᾶλλον προκαλοῦν τὴν ἀνάγκην τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων εἶνε ἡ κατανάλωσις τῶν προϊόντων. Μεταξὺ ταύτης καὶ τῆς παραγωγῆς, τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζήτησεως, ὑφίσταται πλήρης ἰσορροπία. Γινώσκων ὁ παραγωγὸς, ὅτι θέλει εὖρη ἀγορὰς ἐσωτερικῆς ἢ ἐξωτερικῆς καταναλώσεως τῶν προϊόντων αὐτοῦ, θὰ ἐπιζητήσῃ τὸν πολλαπλασιασμὸν αὐτῶν, καθιστὰς εὐθηνότερα, ἄξια λόγου κατὰ τε ποσὸν καὶ ποιόν.

Ἐπικρίσεις κατὰ τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων.

Αὗται συνοψίζονται ὡς ἀκολούθως :

1) Ἡ εἰδικότης ἐξαναγκάζει τὸν ἄνθρωπον νὰ ἐπιδοθῇ διηνεκῶς εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἔργον. Οὕτω καθίσταται σὺν τῷ χρόνῳ νευρόσπαστον, μηδεμίαν κεκτημένος· αὐτοβουλίαν, μὴ σκεπτόμενος. Ὑπὸ τοιαύτην δ' ἐποψίν ὁ βάρβαρος, εἰ καὶ ἐλαττούμενος κατὰ πολλὰ τοῦ πεπολιτισμένου ἐργάτου, κέκτηται σχετικῶς εὐρύτερους δρίζοντας, εἶνε αὐτονομώτερος καὶ ποικιλώτερος ἐν τε τῷ βίῳ αὐτοῦ καὶ τῇ ἐργασίᾳ. Ὁ ἀσχολούμενος δὲ εἰς ἐλάχιστόν τι ἔργον, νὰ κατασκευάζῃ ἐπὶ παραδείγματι διηνεκῶς τὸν τροχὸν τοῦ ὥρολογίου, ἐλαττοῦται κατὰ πνεῦμα σὺν τῷ χρόνῳ.¹

Ἄληθές ἐν μέρει τοῦτο· ἀλλὰ καὶ τὸ ἀντιθετὸν σύστημα δὲν παρορσιάζει κρεῖττονα ἀποτελέσματα. Ὁ ἐργάτης κατ' ἀνάγκην διατελεῖ προσηλωμένος εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἔργον, εἴτε κατασκευάζων μέρος ὑποδήματος τινός, εἴτε ὀλόκληρον. Γινώσκει μὲν πλείονας κλάδους τῆς αὐτῆς τεχνουργικῆς ἐργασίας, ἀλλὰ καθόλου εἰπεῖν οὐδεμίαν γινώσκει ἀκριβῶς. Βεβαίως ἐν ἀμφοτέραις ταῖς περιστάσεσι δὲν δυνά-

¹ Lemontey Influence morale de la division du Travail.

μεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν πότε ἡ ἐργασία εἶνε μᾶλλον ἀποθηραιοτική. Κατὰ μὲν τὸ πρῶτον σύστημα ὁ ἐργάτης, πολυάσχολος ὢν, διέρχεται τὰς ἡμέρας αὐτοῦ, ἀσχολούμενος εἰς ὅλα τὰ τμήματα μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐργασίας, μηδὲν ἐπιστάμενος, δυσχερέστατα δὲ συντηρούμενος, μὴ δυνάμενος ἄρα νὰ σκεφθῆ γενναιότερον. Τούναντίον ὁ ἐργάτης κατὰ τὸ ἐνεστώδες σύστημα, διατελῶν μᾶλλον ἐλεύθερος, δύναται ν' ἀφοσιωθῆ ἐν ὧραις σχολῆς εἰς πνευματικώτερα ἔργα. Ἄληθῶς δέ, πιστοῦται ἐκ τῶν πραγμάτων καὶ τῶν στατιστικῶν δεδομένων τοῦ καθ' ἡμᾶς βιομηχανικοῦ κόσμου, ὅτι ἀπὸ τῆς ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀμερικῇ ἐφαρμογῆς τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων ἡ πνευματικὴ κατάστασις τῶν ἐργατῶν ἐβελτιώθη μᾶλλον ἢ ἐβλάθη. Δυνατὸν εἰς τοῦτο νὰ συνετέλεσαν καὶ ἄλλα αἰτία βεβαίως. Οὐχ ἦττον οὐδαμῶς ἀποδείκνυται, ὅτι ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων ὀλεθρίως ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς νοητικῆς καταστάσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην βιομηχανικὴν αὐτοῦ περιόδον.

2) Ἐν τῷ κρατοῦντι συστήματι τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων ποικίλαι φυσικαὶ καὶ οικονομικαὶ περιπέτειαι καὶ δυσφορία ὀλεθρίως ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τῆς τύχης τοῦ ἐργάτου, στερουμένου πολλάκις τῶν πρὸς συντήρησιν ἐπιτηδείων ἕνεκα οικονομικῆς κρίσεως, ἀνακαλύψεως παραγωγικωτέρας μηχανῆς, ἀνταγωνισμοῦ, ἑσωτερικοῦ ἢ ἐξωτερικοῦ, ἐν τῇ καταναλώσει τῶν παραγομένων προϊόντων.

Πάντα ταῦτα τὰ ἐπεισόδια ἐν τῷ οικονομικῷ βίῳ τῆς βιομηχανίας εἶνε ἀναπόδραστα βεβαίως, μοιραῖα σχεδόν. Ἄλλὰ μὴ δὲν ἐπέρχονται τοιαῦτα, ἕνεκα ἀναλόγων ἢ παραπλησίων αἰτίων, καὶ κατὰ τὸ ἄλλο σύστημα τοῦ μὴ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων; Αἱ κρίσεις, αἱ νόσοι αὗται τοῦ οικονομικοῦ ὀργανισμοῦ τῶν λαῶν, ἐπέρχονται ἐκάστοτε ἕνεκα ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς ἀφορμῆς. Ὅπως τελειότερον μηχανικὸν σύστημα, εἰσαγόμενον ἐν τινι βιομηχανίᾳ, δύναται νὰ καταστήσῃ ἐκ ποδῶν ἀτελέστερον σύστημα καὶ νὰ βλάψῃ τοὺς ἐξ αὐτοῦ ἀποζῶντας ἐργατικούς πληθυσμούς, οὕτως ἐργάτης, κρεῖττον διεξάγων τὸ ἔργον αὐτοῦ, δύναται νὰ καταστήσῃ ἄχρηστον ἕτερον ἐργάτην, ἀτελέστερον ἐργαζόμενον, καταδικάζων ἴσως αὐτὸν εἰς τὸν ἐξ ἀσιτίας θάνατον.

Ταῦτα εἶνε φαινόμενα, μὴ λείποντα καὶ ἐκ τῶν δύο συστημάτων.

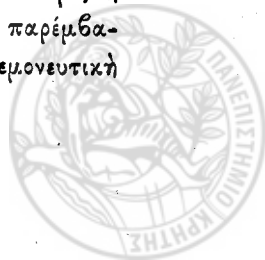

Πορίσματα. — Δυνατὰ μεταρρυθμίσεις καὶ βελτιώσεις.

Μεγάλη ἐπῆλθεν οἰκονομικὴ πρόοδος ἐκ τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων ἐν τῷ βίῳ τῶν λαῶν. Ἡ μὲν παραγωγὴ ἀνεπτύχθη κατὰ ποσὸν καὶ ποιόν, ἡ δὲ κατανάλωσις νύξῃθη κατὰ ποσὸν καὶ κατ' εὐθηνίαν. Πολλὰ πράγματα, ἀντικείμενα πρότερον πολυτελείας, κατέστησαν σήμερον προσιτὰ καὶ εἰς τὸν τελευταῖον ἀποχειροβίωτον. Οἱ ἄνθρωποι ἀπολαύουσι νῦν πληρέστερον ἢ κατὰ τὸ παρελθόν. Ἐβελτιώθη ἄρα μᾶλλον ἢ ἐχειροτέρευσε ἡ τύχη τῶν ἐργατικῶν τάξεων. Πάντες μετέχουσι τῶν ὠφελημάτων τοῦ παραγομένου πλούτου, τῶν ἀγαθῶν, ἅτινα πρότερον διετίθεντο ὑπὲρ εὐαρίθμων ὁμάδων.

Οὐχ ἦττον παρομαρτοῦσι καὶ τινα ἄτοπα ἐν τῷ οἰκονομικῷ τούτῳ συστήματι. Εἶνε ἀληθές, ὅτι καταγγέλλονται μετὰ περισσῆς μεροληψίας, ὥστε νὰ προκαλῶσιν ἐνίοτε τὸν δισταγμὸν καὶ τὴν δυσπιστίαν τῶν ἐλευθέρως ἐξεταζόντων καὶ κρινόντων τὰ πράγματα, ἐν τούτοις ἀληθεία τις ὑφίσταται ἐν ταῖς ἐπικρίσει ταύταις. Εἰς τὴν ἄρσιν τῶν ὑφισταμένων ἀτόπων πάντες διαφέρονται — καὶ ἐργάται, καὶ ἐργοστασιάρχαι, καὶ πολιτεία. Πάντες ἄρα καλοῦνται νὰ συνεργασθῶσιν ἐν ὁμοφωνίᾳ καὶ ἀμοιβαίᾳ ἐμπιστοσύνῃ πρὸς τὴν ἄρσιν τῶν ἀτόπων τούτων, ἅτινα τὰ αὐτὰ σχεδόν, ἴσως καὶ ὑπὸ χεῖρονα μορφήν, ἐξεδηλοῦντο ἐν τῇ προτέρᾳ οἰκονομικῇ τάξει τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ πληρεστέρα τοῦ ἐργάτου παιδευσις συμφέρει οὐ μόνον εἰς αὐτὸν τοῦτον, ἀλλ' ἐπίσης καὶ εἰς τὸν ἐργοστασιάρχην. Ἐργάτης, ἀνεπτυγμένος πνευματικῶς, καθίσταται ἰσχυρότερος παράγων, μεταβιδάζει δὲ τὰ πλεονεκτήματα ταῦτα καὶ εἰς τὴν οἰκογένειάν του. Ἐπίσης ὁ κατὰ τὸ προσῆχον περιορισμὸς τῶν ὥρῶν τῆς καθημερινῆς ἐργασίας ἐπιβάλλεται ἐξ αὐτοῦ τοῦ συμφέροντος τῶν ἐργοστασιάρχων, ὡς καὶ ἡ ἐν μέτρῳ καὶ κατ' ἠθικὴν ἐργασία τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδιῶν.

Πάντα ταῦτα ὀφείλουσι πρωτίστως νὰ λάβωσιν ὑπ' ὄψει, νὰ μελετήσωσι καὶ διαρρυθμίσωσιν ἀπὸ κοινοῦ, ἄνευ δυσπιστίας καὶ ἀντιπαθείας ἐκατέρωθεν, οἱ διαφερόμενοι, ἐργοδοταὶ καὶ ἐργάται. Μόνον, τούτων δυστροπούντων, δύναται καὶ ὀφείλει νὰ προσέλθῃ ἐπίκουρος ἡ πολιτεία, ἀλλ' ἔχουσα ἀείποτε ὑπ' ὄψει, ὅτι ἡ ὑπεράγαν παρέμβασις κακὸν μᾶλλον ἢ ἀγαθὸν δύναται νὰ προκαλέσῃ. Κηδεμονευτικὴ πολιτικὴ πρῶτον θέλει βλάβῃ τὸν κηδεμονευόμενον.

ΤΜΗΜΑ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Γένεσις τοῦ κεφαλαίου.

Ὁ τρίτος τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, τὸ κεφάλαιον, κατ' οὐσίαν δὲν εἶνε πρωτόγονος, ἀναπτύσσεται βραδύτερον, κατανοουμένης τῆς ἀνάγκης αὐτοῦ. Ἐν ταῖς πρώταις ἡμέραις τοῦ βίου ἡ παραγωγή τελεῖται ἰδίᾳ διὰ τῆς γῆς καὶ τῆς ἐργασίας.

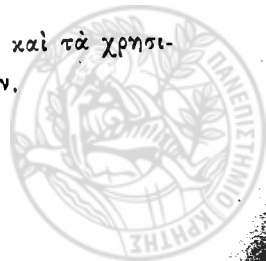
Ὁ ἄνθρωπος ἀνέρχεται ἐπὶ δένδρου καὶ κόπτει τοὺς ἐπ' αὐτοῦ καρπούς· ἀπλῆ ἐνέργεια, ἀπαιτοῦσα τὴν συνδρομὴν τῆς φύσεως καὶ τινα κίνησιν τοῦ σώματος.

Ἄλλ' ἀτελῶς ἐπιτυγχάνεται ἡ θεραπεία τῶν χρειῶν. Τὰ ἀπὸ τοιαύτης ἐνεργείας προϊόντα διανέμονται, καταναλίσκονται ἀμέσως. Ἐνεκα φυσικῶν αἰτίων δὲν δύναται νὰ παράγῃ ὁ ἄνθρωπος καθ' ἑκάστην· πρέπει νὰ μεριμνήσῃ καὶ περὶ τῆς ἐπαύριον.

Ἐντεῦθεν ἡ πρόνοια ἀποταμιεύσεως, συντηρήσεως ἐπὶ μακρὸν ἢ βραχὺν χρόνον πραγμάτων, δυναμένων νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς θεραπείαν τῶν χρειῶν, καὶ ἔτι πρὸς, τῆς κατασκευῆς ἐργαλείων, δι' ὧν δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ εὐχερέστερον ἡ κατάληψις τῶν φυσικῶν προϊόντων.

Ὁ ἄνθρωπος, θηρεύων, ἢ ἀλιεύων, μὴ ἐπαρκούμενος εἰς τὴν ἐκ τῶν καρπῶν τῆς γῆς συντήρησιν, προσπαθεῖ νὰ εὕρῃ ἀφθονώτερα καὶ ποικιλώτερα τὰ πρὸς τὸ ζῆν μέσα. Τὰ ἐργαλεῖα, ὧν ποιεῖται χρῆσιν ἐν τῇ θήρᾳ, τῇ ἀλιείᾳ ἢ τῇ καλλιεργίᾳ τῆς γῆς, δὲν ἀπορρίπτει ὡς ἄχρηστα μετὰ τὴν ἐργασίαν.

Αἱ πρὸς συντήρησιν τοῦ μέλλοντος αὐταὶ προμήθειαι καὶ τὰ χρησιμολογούμενα ἐργαλεῖα ἀποτελοῦσι τὸ πρῶτον κεφάλαιον.

Εἶνε θαυμαστὴ ἡ στιγμή, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος κατασκευάζει τὸ πρῶτον ἐργαλεῖον. Ἀτελεστάτη εἶνε ἡ ἐργασία· ἐλάχιστα δὲ τὰ ἀποτελέσματα· ἀλλ' οὕτω τίθενται αἱ βάσεις εὐτυχεστέρας παραγωγῆς. Ἡ φύσις ὑποχωρεῖ εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἐνέργειαν.

Ἄλλὰ, καθ' ὅσον ἡ νοημοσύνη καὶ ἡ δραστηριότης τοῦ ἀνθρώπου ἀναπτύσσονται, καθ' ὅσον περατηρεῖ, ὅτι ἐλάχιστα πράγματα παρέχει αὐτῷ ἡ συνδρομὴ τοῦ λιθίνου ἐργαλείου, προσπαθεῖ νὰ εὑρῇ ἕτερον ὄργανον ἰσχυροτέρας ἀντοχῆς. Τοιοῦτον εἶνε ὁ σιδήρος, κεκτημένος μείζονα πλεονεκτήματα. Εἶνε εὐκαμπτότερος, λαμβάνει ποικιλωτέρας μορφὰς καὶ διαστάσεις, χρησιμοποιεῖται εἰς πλείονας ἐργασίας. Οὕτως ἀναπτύσσεται ὁ σιδηροῦς αἰὼν, ὅποτε ἔρχεται ἡ ἀληθὴς βιομηχανικὴ περίοδος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Τοῦ σιδήρου τέκνα εἶνε αἱ *μηχαναί*, τὰ ἀπλᾶ ἢ σύνθετα ἐργαλεῖα, τὰ τοσοῦτον προσφωῶς συντελοῦντα εἰς τὴν ἐργασίαν. Ἐπὶ αἰῶνας αὗται τίθενται εἰς χρῆσιν, κινούμεναι ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ ἀνθρώπου, εἶτα δὲ ὑπὸ τῶν ζώων, καὶ τοῦ χρόνου προϊόντος ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, τοῦ ὕδατος, τοῦ ἀτμοῦ, τοῦ ἠλεκτρισμοῦ κτλ.

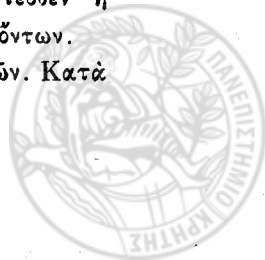
Ἐν τῇ χρήσει τῶν μηχανικῶν ἐργαλείων ὁ ἄνθρωπος, ἀπὸ ὑποτελοῦς τῶν φυσικῶν δυνάμεων ὄντος, διεξεδίκησεν ὑπέροχον μοῖραν, ὑπέταξεν εἰς τὰς πνευματικὰς αὐτοῦ δυνάμεις καὶ κατέστησεν αὐτὰς θεραπευτικὰς καὶ συνεργάτιδας. Ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ ἐξεδηλώθη πρωτίστως ἡ λογικὴ φύσις, τὸ προνοητικόν, ἡ αὐτοπεποιθήσις. Ἐφριπτε πρῶτον πρὸ τῆς θέας τῆς θαλάσσης, τοῦ ποταμοῦ· ἀλλὰ διὰ τῶν μηχανικῶν ἐργαλείων κατασκευάζει πλοῖα καὶ γεφύρας, νικῶν τὰς ἐχθρικὰς ταύτας δυνάμεις· ἀποκαλύπτει στάδια δράσεως, ἧτις θὰ ἐξοικονομήσῃ οὐ μόνον τὰς σωματικὰς, ἀλλὰ καὶ τὰς πνευματικὰς χρείας.

Παράγοντες τοῦ κεφαλαίου.

Οἱ πρῶτοι παράγοντες, οἱ προκαλοῦντες τὴν γένεσιν τοῦ κεφαλαίου, εἶνε ἡ *ἐργασία* καὶ ἡ *ἀποταμίευσις*.

Ὁ ἄνθρωπος, ἀγωνιζόμενος πρὸς συντήρησιν ἑαυτοῦ, μεριμνᾷ οὐ μόνον περὶ τοῦ παρόντος, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ μέλλοντος. Ἐντεῦθεν ἡ *πρόνοια*, ἰδιότης τῶν τε ἀλόγων θηρίων καὶ τῶν λογικῶν ὄντων.

Παράγει ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ πρὸς θεραπείαν χρεῶν τριῶν ἡμερῶν. Κατὰ

τάς δύο ημέρας δὲν ἀναπαύεται, ἀλλὰ παρασκευάζεται πρὸς νέαν παραγωγὴν. Ἐπὶ παραδείγματι κατασκευάζει σκαπάνην, ἐπικουρικὴν τῶν χειρῶν ἄροτρον, κλαδευτήριον, ἀξίνην, πᾶν ὅ τι θέλει διευκολύνῃ τὴν ἐργασίαν. Τοιαύτη ἡ γένεσις τοῦ κεφαλαίου.

Ἡ καταβαλλομένη αὕτη πρόνοια ἀποτελεῖ τὴν ἔννοϊαν τῆς ἀποταμίεως.

Τὰ κατασκευαζόμενα ἐργαλεῖα δὲν ἀπορρίπτονται μετὰ τὴν κτῆσιν τοῦ πριόντος· τηροῦνται πολλαπλασιαζόμενα· αἱ προμήθειαι ἐπίσης. Οὕτως ἡ παραγωγὴ τοῦ μέλλοντος ἔσται εὐχερεστέρα καὶ ἀφθονωτέρα, τὸ δὲ κεφάλαιον πολλαπλάσιον.

Ἀποταμίευσις ἄρα εἶνε παρακαταθήκη ἀγαθῶν πρὸς εὐρυτέραν ἐν τῷ μέλλοντι παραγωγὴν.

Ἄν ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔπραττε τοῦτο, ἂν εἰργάζετο μίαν ἡμέραν πρὸς θεραπείαν χειρῶν τριῶν ἡμερῶν, ἀνεπαύετο δὲ τὰς δύο ἡμέρας, ἡ παραγωγὴ θὰ περιορίζετο, οὐδεμία θὰ ἐπετυγχάνετο οἰκονομικὴ πρόοδος, ἡ πρώτη δὲ δυσχέρεια ἤθελεν ἐπενέγκῃ καταστροφὴν.

Ὁ ἀποταμιευτὴς εἶνε φίλος ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Ἄλλ' ἡ λειτουργία τοῦ οὕτωςι σχηματισθέντος κεφαλαίου δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὴν προσωπικὴν τοῦ κατασκευαστοῦ χρῆσιν. Ἐν πολλαῖς περιστάσεσι δύναται νὰ παράσχη τὸ ἐργαλεῖον αὐτοῦ εἰς ἕτερον, ἔχοντα ἀνάγκην, δι' ὃν εἶνε χρήσιμον. Παρ' αὐτοῦ λαμβάνει συνήθως τὸ προσῆκον ἀντάλλαγμα — ἀμοιβήν. Οὕτω τὸ κεφάλαιον καθίσταται παραγωγικὸν ἀμφοτέροις.

Ὁ πρῶτος κατασκευαστὴς ἐργαλείου εἶνε εὐεργέτης ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν συμβιούντων, ἀπομιμουμένων. Ἐκ τῆς ἀμίλλης περὶ κρείττονος κατασκευῆς, ἣτις ἔσται καὶ κρείττων παραγωγὴ, ἀναπτύσσεται βιομηχανία τις, ἣτις ὁσημέραι βελτιοῦται.

Ἄλλ' ἐν τῇ μηχανικῇ ταύτῃ προόδῳ συμβαίνει καὶ τοῦτο :

Ἄνθρωποι τινες εἶνε δεξιώτεροι περὶ τὴν κατασκευὴν ἐργαλείων. Ὑπὸ τὴν ἰδιοφυίαν δὲ ταύτην ἀναλαμβάνουσιν ὑπὲρ ἄλλων, ἀδεξιωτέρων, τὴν κατασκευὴν τοιούτων ἐπ' ἀνταλλάγματι. Σὺν τῷ χρόνῳ καθίστανται εἰδικοί, τοῦτο τὸ ἐπάγγελμα μετερχόμενοι, κατασκευάζοντες χρήσιμα ἐργαλεῖα ταχύτερον καὶ ἐπιτηδεϊότερον. Οὕτως ἀναπτύσσεται μὲν ἡ βιομηχανία, ἀλλ' ἐπίσης πολλαπλασιάζεται καὶ τὸ κεφάλαιον.

Τοιαύτη ἡ φυσιολογικὴ γένεσις καὶ ἐξέλιξις τοῦ κεφαλαίου. Δὲν εἶνε ὁ δεσπότης, ἀλλ' ὁ εὐεργέτης τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Ἡ τοιαύτη γένεσις μαρτυρεῖ τὸ λογικὸν καὶ τὴν ἠθικότητα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ἡ ἀρπαγὴ εἰς οὐδὲν θὰ ὠφέλει. Πρὸς τίνα λόγον θὰ εἰργάζεται τις ἐν τῇ πρωτογόνῳ καταστάσει, ὅποτε τὸ κύρος ἀνωτέρας δυνάμεως ἦτο ἄγνωστον, ἂν ἐβλεπεν, ὅτι ἡ ἐργασία αὐτοῦ δὲν ἦτο σεβαστὴ, ἠρπάζοντο δὲ παρὰ τοῦ πρώτου ἰσχυροῦ τὰ ἀποταμιεύματα καὶ τὰ κεφάλαια; Θὰ κατηνάλισκεν αὐθιμερόν ὅτι παρῆγεν, ἡ δὲ ἀνθρωπότης θὰ διῆγε μέχρι τῆς σήμερον βίον θηρίων.

Ὁ ἀνθρώπος, ἀποταμιεύων, καθιστάμενος κεφαλαίουχος, εἶνε ἐργατικός, νηφάλιος, φειδωλός, παραγωγικός· νυκθιμερόν μεριμνᾷ περὶ τῆς αὔριον· βελτιοῖ τὰς συνθήκας τοῦ βίου, καταβάλλων μειζονας πρὸς παραγωγὴν προσπαθείας.

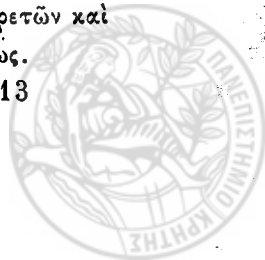
Τὸ Κεφάλαιον ἐν ταῖς καθ' ἡμᾶς κοινωνίαις.

Οὕτως ἀποτελεῖται τὸ κεφάλαιον ἐν ταῖς πρώταις κοινωνίαις. Ἄλλὰ σὺν τῇ ἀναπτύξει αὐτῶν ἡ ἐργασία λαμβάνει ποικίλας μεταμορφώσεις καὶ ὑποστάσεις, ἡ δὲ γένεσις τοῦ κεφαλαίου παρουσιάζει δυσχερέστερον χαρακτῆρα, δυσδιακριτώτερον.

Οὐχ ἦτον καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις τὸ αὐτὸ συμβαίνει. Ἡ ἐργασία καὶ ἡ ἀποταμίεσις εἶνε οἱ παράγοντες τοῦ κεφαλαίου.

Ἐξασκεῖ τις ἐπάγγελμα ἐν οἰωδῆποτε κλάδῳ ἐργασίας, ὑλικῆς ἢ πνευματικῆς. Τὴν ἐπὶ τούτῳ ἀμοιβὴν ἢ ἀντιμισθίαν δὲν δαπανᾷ ἐξ ὀλοκλήρου. Μέρος τι ἀποταμιεύει — τὸ πλεονάζον· τοῦτο δὲ καὶ χρησιμοποιοῖ πρὸς παραγωγὴν νέων οικονομικῶν ἀγαθῶν· ἀγοράζει γαίας, καθίσταται μέτοχος ἐμπορικῆς ἢ βιομηχανικῆς ἐπιχειρήσεως, ἀγοράζει χρεώγραφα, δημόσια ἢ ἰδιωτικά, πλεῖστα ἄλλα ἀντικείμενα, χρήσιμα ἅμα καὶ παραγωγικά. Πάντα ταῦτα ἀποτελοῦσι τὸ ἰδιωτικὸν κεφάλαιον, ἀλλ' ἐπίσης καὶ τὸ ἐθνικόν· εἶνε ἀφετηρίαί τῆς παραγωγῆς. Τὸ κεφάλαιον τοῦτο, προσηκόντως διευθυνόμενον, δύναται ἐν εὐνοϊκαῖς περιστάσεσι νὰ πολλαπλασιασθῇ ἐπ' ἄπειρον.

Ἡ τοιαύτη ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου πρὸς γένεσιν καὶ πολλαπλασιασμόν τοῦ κεφαλαίου εἶνε μία τῶν εὐγενεστάτων αὐτοῦ ἀρετῶν καὶ ἰδιοτήτων· ἐγγύησις εὐημερίας, κρηπίς τῆς κοινωνικῆς τάξεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Περὶ τῶν στοιχείων τοῦ Κεφαλαίου.

Τὰ στοιχεῖα, ἐξ ὧν ἀποτελεῖται τὸ κεφάλαιον λαοῦ τινος, ποικίλλουσι, παραλλάσσοντα κατὰ χρόνον καὶ τόπον καὶ κατὰ τὰς ὑφισταμένας κοινωνικὰς χρεῖας. Μέχρι τοῦδε πολλαὶ ἐγένοντο διαιρέσεις καὶ ταξινομήσεις αὐτοῦ. Ἄλλ' ἐν γένει τὸ κεφάλαιον ἀποτελεῖται ἐκ τῶν ἀκολουθῶν στοιχείων.

Ἐν τῇ πρώτῃ κατηγορίᾳ τῶν κεφαλαίων δύνανται νὰ ταξινομηθῶσι τὰ ἀμέσως καταναλισκόμενα. Τοιαῦτα δὲ εἶνε τὰ **τρόφιμα**, τὰ **ἐνδύματα**, αἱ **οἰκοδομαὶ** καὶ τὰ ἐν αὐταῖς ἐπιπλα.

Ταῦτα ἀνάγει ὁ Ἀδάμ Σμιθ εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν **ἀπροσόδων** κεφαλαίων, τῶν ὑποκειμένων εἰς ἀπλὴν κατανάλωσιν. Οὐχ ἦττον τινὰ τούτων ἐνίοτε φέρουσι καὶ πρόσοδον. Ἐπὶ παραδείγματι οἰκοδομητικαί, ἐπιπλα ἐν τισὶ περιστάσεσιν.

Ἐν χώραις οἰκονομικῶς ὀργανωμέναις τὸ κεφάλαιον ἀπορρέει ἀπὸ τῶν ἀκολουθῶν στοιχείων :

1) Ἀπὸ τοῦ **καλλιεργησίου ἐδάφους καὶ τῶν ἐπ' αὐτοῦ**. Τὸ ἐδάφος δὲν εἶνε πάντοτε παραγωγικόν. Τούτου δ' ἕνεκα εἶνε ἀνάγκη κατεργασίας αὐτοῦ, καλλιεργίας, βελτιώσεων. Ὀλίγα ἐδάφη τῆς ὑδρογείου σφαίρας φέρουσι τὰ συστατικὰ εὐχεροῦς καὶ αὐτοσχεδίου, ἄνευ ἐργασίας καὶ πόνων, παραγωγῆς τὰ πλεῖστα ἀπαιτοῦσιν ὑπερφυεῖς ἀγῶνας. Οἷα ἐπὶ παραδείγματι διαφορά μεταξὺ τοῦ ἐδάφους τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Ὀλλανδίας !

Αἱ βελτιώσεις τοῦ ἐδάφους ἀποτελοῦνται ἀπὸ τῆς προσηκούσης καλλιεργίας, ἀρδεύσεως καὶ διανομῆς τῶν ποταμίων καὶ τῶν βροχίμων ὑδάτων, ἀπὸ τῶν τεχνικῶν ἐργασιῶν, αἵτινες ἐκτελοῦνται πρὸς παρακώλυσιν τῆς κατακλύσεως τῶν ὑδάτων, ἀπὸ τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας, δενδροφυτειῶν κτλ.

2) Ἀπὸ τῶν οἰκοδομῶν, ἰδιωτικῶν τε καὶ δημοσίων, ὁδῶν συγκοινωνίας, μεγάλης ἢ μικρᾶς κτλ.

3) Ἀπὸ τῶν ἐργαλείων, μηχανῶν καὶ ἄλλων παραπλησίων ὀργάνων τῆς ἐξοικονομήσεως τοῦ χρόνου καὶ τῆς ἐργασίας.

4) Ἀπὸ τῶν ξύλων, τῶν ἐπικουρικῶν καὶ χρησίμων τοῖς ἀνθρώποις.

5) Ἀπὸ τῶν πρώτων ὑλῶν, καταναλισκομένων πρὸς παραγωγὴν, μὴ σωματοποιουμένων δὲ μετὰ τοῦ νέου προϊόντος. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπάγονται ὁ ἄνθραξ, ἡ πυρίτις, ὁ σίδηρος, πᾶν τὸ συντελοῦν πρὸς παραγωγὴν, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ λαμβάνῃ αὕτη τὸ ἐλάχιστον παρ' αὐτῶν ὑλικόν.

6) Ἀπὸ τῶν μέσων τῆς συντηρήσεως, τῶν εἰς τοὺς παραγωγούς παρεχομένων πρὸ τῆς συμπληρώσεως τῆς ἐργασίας.

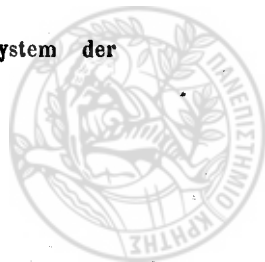
7) Ἀπὸ τῶν ἐμπορικῶν προμηθειῶν.

8) Ἀπὸ τοῦ χρήματος, ὡς ἀνταλλακτικοῦ ὀργάνου, κεκτημένου δὲ χρησιμότητα καὶ ἀξίαν.

9) Ἀπὸ τῶν ἄλλων κεφαλαίων, τῶν χρησιμοποιουμένων πρὸς πᾶσαν παραγωγὴν. Τοιαῦτα εἶνε ἡ πελατεία ἐμπορικοῦ οἴκου, ἡ δεξιότης ἐργάτου κτλ.

10) Ἀπὸ τῆς φήμης τῶν ἐμπορικῶν ἢ βιομηχανικῶν οἴκων ἐπὶ δεξιότητι, ἀκριθείᾳ, τιμιότητι κτλ.¹

Πλεῖστα ἄλλα στοιχεῖα τοῦ κεφαλαίου, μείζονος ἢ ἐλάσσονος σημασίας, λειτουργοῦσιν ἐν τῇ παραγωγῇ τοῦ πλούτου. Τούτων δὲ τὰ μὲν ἀναπτύσσονται ἀπὸ τῶν πρώτων ἀρχῶν τοῦ οικονομικοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων, τὰ δὲ ἐκδηλοῦνται διαφόρως κατὰ χρόνον, τόπον, πολιτισμὸν κτλ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

**Παραγωγικότης και λειτουργία τοῦ Κεφαλαίου.
Κατηγορίαι αὐτοῦ. Ὑλικά και ἄϋλα κεφάλαια.**

Παραγωγικότης.

Θεμελιώδης ἔννοια τοῦ κεφαλαίου δὲν εἶνε ἡ ἄμεσος αὐτοῦ κατα-
νάλωσις και καταστροφή, ἀλλ' ἡ εἰς μέλλουσαν παραγωγὴν ἡ χρησι-
μοποίησις.

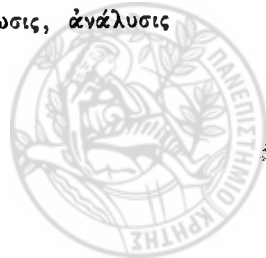
Τὸ κεφάλαιον πολλαπλασιάζει τὴν ἐργασίαν, προκαλοῦν τὴν ἐν αὐτῇ
παραγωγικὴν δύναμιν. Ὑπάρχει μεταξὺ αὐτῶν πλήρης σύμπραξις.
Ἡ μὲν ἐργασία δὲν δύναται νὰ τελεσφορήσῃ ἄνευ τοῦ κεφαλαίου, ἐπί-
σης δὲ και τοῦτο δὲν δύναται νὰ πληρώσῃ τὴν ἀποστολὴν του ἄνευ
τῆς ἐπικουρίας ἐκείνης.

Τὸ κεφάλαιον εἶνε ἐργασία συγκεντρωμένη πρὸς παραγωγὴν. Μετὰ
πεποιθήσεως δὲ δύναται νὰ ὀρισθῇ, ὅτι τὸ σημερινὸν κεφάλαιον εἶ-
θνος τινός, ἢ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καθ' ὅλου, δὲν ἀπορρέει μόνον
ἀπὸ τῆς παραγωγικῆς ἐργασίας ὀλίγων ἀνθρωπίνων γενεῶν, ἀλλ' ὅτι
εἶνε πολλακίς μεταμορφωμένη ἐργασία παλαιῶν χρόνων. Εἶνε ἡ ἐκ-
δήλωσις τῆς οἰκονομικῆς ἀλληλεγγύης τοῦ ἐνεστῶτος, τοῦ παρελθόντος
και τοῦ μέλλοντος.

Λειτουργία τοῦ κεφαλαίου.

Σταθερὰ και κυκλοφοροῦντα κεφάλαια.

Τὸ κεφάλαιον ἐν τῇ ἀρχικῇ αὐτοῦ ὑποστάσει ἐκδηλοῦται διττῶς :
ὑπὸ τὴν μορφήν τῶν προμηθειῶν και τὴν τῶν ἐργαλείων. Τοῦ χρό-
νου δὲ προϊόντος, ἐπέρχεται ἡ ποικίλη αὐτοῦ μεταμόρφωσις, ἀνάλυσις
και σύνθεσις.

Αί τεχνικαί τῆς λειτουργίας τοῦ κεφαλαίου ὑποδιαίρεσεις καὶ κατηγορίαι εἶνε σταθερά, πάγια ἢ ἀμεταμόρφωτα κεφάλαια, καὶ κυκλοφοροῦντα, μεταμορφούμενα.

Ἐν τῇ παραγωγικῇ λειτουργίᾳ τοῦ κεφαλαίου ἀμφοτέραι αἱ κατηγορίαι συναντῶνται καὶ συνεργάζονται πολλαχῶς. Οὐδαμῶς δὲ δύναται νὰ τελεσιουργήσῃ αὕτη ἄνευ τῆς ἐπικουρίας ἐκείνης.

Σταθερὰ κεφάλαια εἶνε τὰ μὴ ἀμέσως, ἀλλὰ μετὰ μακρὰν χρῆσιν καταναλισκόμενα. Ὁ παραγωγὸς ἄρα δὲν δύναται ν' ἀδιαφορῇ, ὑποθέτων αὐτὰ αἰώνια· ὀφείλει ν' ἀφαιρῇ ἀπὸ τοῦ κέρδους τῆς παραγωγῆς ποσὸν τι πρὸς βελτίωσιν αὐτῶν καὶ ἀντικατάστασιν.

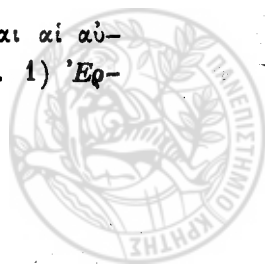
Εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν μεταμορφουμένων, τῶν κυκλοφορούντων κεφαλαίων ὑπάγονται τὰ ἀπαξ μόνον χρησιμοποιούμενα πρὸς παραγωγὴν πράγματα. Τοιαῦτα εἶνε κατὰ πρῶτον λόγον αἱ προμήθειαι καὶ αἱ λεγόμεναι πρῶται ὕλαι, αἵτινες συγχωνεύονται τέλεον ἐν τῷ προϊόντι, ὑφιστάμεναι πλήρη μεταμόρφωσιν, (ἄνθραξ, ἔριον, ἔλαιον ἐν τῇ βιομηχανικῇ παραγωγῇ). Ἡ ἀξία τῶν κεφαλαίων τούτων οὐδαμῶς ἀπόλλυται ἐκ τῆς μεταμορφώσεως, ἀλλ' ἀναπαράγεται ἐν τῷ προϊόντι, προστίθεται δ' εἰς αὐτὴν καὶ ἡ ἀξία τοῦ μισθοῦ τῆς ἐργασίας, τὸ κέρδος τοῦ κεφαλαίου, ἡ ἀμοιβὴ ἐν γένει τοῦ ἐπιχειρηματίου καὶ τῶν λοιπῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς.

Ἄυλα κεφάλαια.

Περὶ τῆς φύσεως τῶν κεφαλαίων τούτων ἐρρήθησαν ὅσα καὶ περὶ τῆς αὐλοῦ παραγωγῆς καὶ ἐργασίας. Μεγάλαι ἐγένοντο συζητήσεις παρὰ τῶν Οἰκονομολόγων.

Κατ' ἀρχὴν πᾶν τὸ εἰς τὴν παραγωγὴν συντελοῦν εἶνε κεφάλαιον· ἄρα τοῦ τε ὕλικου καὶ τοῦ ἠθικοῦ κόσμου αἱ δυνάμεις καὶ ἐνέργειαι. Τούτου θεέντος, ἡ πνευματικὴ εὐφυΐα καὶ δεξιότης ἐν τῇ τέχνῃ καὶ τῇ ἐπιστήμῃ, ὅφ' ὧν τὴν ὄθησιν αὐξάνεται κατὰ τε ποσὸν καὶ κατὰ ποιὸν ἡ παραγωγή, δεόν νὰ θεωρηθῶσιν ἐπίσης ἀναγόμενα εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν κεφαλαίων, ὡς ὑπάγονται ὁ ἄνθραξ, ὁ σίδηρος, ἡ μηχανὴ κτλ.

Πρὸς δημιουργίαν ἐπίσης αὐλῶν κεφαλαίων ἀπαιτοῦνται αἱ αὐταὶ συνθήκαι, οἵαι καὶ πρὸς δημιουργίαν ὕλικῶν κεφαλαίων. 1) Ἐρ-

ρασία, χάριν μέλλοντος αποτελέσματος· 2) στερήσεις, αποταμιεύσεις, θυσίαι. Ούτω μεταξύ τῶν ὑλικῶν καὶ τῶν ἀύλων κεφαλαίων ὑπάρχει κατ' οὐσίαν ἢ αὐτῇ ἀναλογία ἐν τῇ δημιουργικῇ αὐτῶν παραγωγῇ.

Πολύτιμον διεκδικοῦσι σημασίαν τὰ κεφάλαια ταῦτα ἐν τῷ οἰκονομικῷ βίῳ τῶν λαῶν. Τυχάνουσι ἀναφαίρετον αὐτῶν κτῆμα, ἀναμφιβόλως δὲ ὑπὲρ πᾶσαν δύναμιν συντελοῦσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πλούτου. Ἐμπνέουσιν ἐμπιστοσύνην ἐν τῇ συναλλακτικῇ ἐργασίᾳ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Τὰ αὐλα κεφάλαια παρακολουθοῦσι τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ. Καὶ ἐκδηλοῦνται μὲν ἐπ' ἐλάχιστον ἐν ἑποχαῖς βαρβάροις· ἀλλὰ πολλαπλασιάζονται καὶ μεγίστην ἐξασκοῦσι παραγωγικὴν ἐνέργειαν καὶ οἰκονομικὴν δύναμιν ἐν προηγμέναις κοινωνίαις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Ἱστορικὴ ἐξελίξις τοῦ κεφαλαίου

Ἡ ἱστορία καθ' ἀπάσας αὐτῆς τὰς φάσεις δὲν ἐκδηλοῦται ὁμοιόμορφως. Ὑφίσταται τὴν διαδοχικὴν ἐπίδρασιν ποικίλων δυνάμεων, ρευμάτων, αἰτίων καὶ παραγόντων. Οὐδεμία ἠθικὴ ἢ κοινωνικὴ δύναμις καὶ ἰδέα ἐξεδηλώθησαν ὁμοιοτρόπως ἐν τῷ βίῳ τῶν λαῶν. Ὑπέστησαν ποικίλας φάσεις καὶ μεταμορφώσεις.

Τοιοῦτό τι συμβαίνει καὶ ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐξελίξει τοῦ κεφαλαίου.

Αἱ μεγάλαι αὐτῆς περίοδοι ἢ φάσεις εἶνε τρεῖς.

Πρώτη περίοδος.

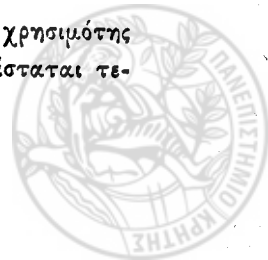
Τὸ κεφάλαιον ὑφίσταται ἐν ἐλαχίστῃ μοίρᾳ. Ἡ φύσις καὶ ὁ ἄνθρωπος εἶνε τὰ κατ' ἐξοχὴν στοιχεῖα τῆς παραγωγῆς, ἡ δὲ ἐργασία αὐτοῦ ἀποσπᾷ μόλις ἀπὸ τῆς γῆς τὰ μέσα τῆς διατροφῆς· τεράστιοι πρὸς τοῦτο καταβάλλονται ἀγῶνες.

Ὁ ἄνθρωπος ζῆ ἐν μοίρᾳ θηρίου, ἀγνοεῖ τὸν τρόπον τῆς μεθοδικῆς καὶ σκοπίμου κατεργασίας τῆς γῆς. Ἐλαχίστας ἔχει προμηθείας, ἀτελέστατα δ' ἐργαλεῖα. Νόσοι καταστρεπτικαὶ ἐξαφανίζουσιν αὐτὸν ἐκάστοτε, φυσικαὶ περιπέτεια. Ἡ πενία εἶνε ἀχώριστος σύντροφος.

Ἡ κατάστασις αὕτη καθίστησιν αὐτὸν προνοητικώτερον καὶ τεχνικώτερον. Κατανοεῖ τὴν ἀποταμίευσιν, δημιουργεῖ δὲ διὰ μακρῶν στερήσεων τὸ πρῶτον κεφάλαιον.

Δευτέρα περίοδος.

Τούτου ἀπαξ γενομένου, κατανοεῖται σὺν τῷ χρόνῳ ἡ χρησιμότης καὶ ἡ σημασία τοῦ κεφαλαίου. Δι' αὐτοῦ ἡ ἐργασία καθίσταται τε-

χνικωτέρα καὶ παραγωγικωτέρα· τὰ προϊόντα δ' αὐτῆς δὲν χρησιμο-
ποιῦνται μόνον εἰς τὴν πλήρωσιν τῶν χρειῶν ἄτε πλεονάζοντα ἤδη,
ἀποστέλλονται εἰς ξένας χώρας, ἀνταλλάσσόμενα ὑπὸ κρείττονας
δρους. Ἐντεῦθεν ἡ ἀρχὴ τῆς ἐμπορίας. Ἐκ τῶν ξένων χωρῶν μετα-
κομίζονται προϊόντα εὐθηνότερα· ἀλλ' ἐπίσης καὶ γνώσεις, καὶ βίος
εὐκοσμότερος. Τὸ κεφάλαιον, πολλαπλασιαζόμενον, συντελεῖ εἰς κοι-
νωνικὴν τινα ἄνεσιν καὶ ραστώνην, εἰς κατανόησιν τῆς ἀνθρωπίνης
φύσεως καὶ ἀποστολῆς, εἰς θεραπείαν τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης.
Τίθενται τὰ πρῶτα τοῦ πολιτισμοῦ θεμέλια.

Εἰς τὴν τοιαύτην ἀνάπτυξιν καὶ ἐπίδρασιν τοῦ κεφαλαίου ὀφείλεται
ὅ τε τεχνικός καὶ ὁ ἐπιστημονικός πολιτισμὸς τῶν ἀρχαίων λαῶν.

Τρίτη περίοδος.

Ἦδη ἡ ἐξέλιξις τοῦ κεφαλαίου εἶνε πληρεστέρα. Ἐν τῇ προηγου-
μένη περιόδῳ ἐλλείπουσιν ἐπαρκῆ μέσα πρὸς τὴν πλήρη αὐτοῦ χρησι-
μοποίησιν, ἀσφάλεια, τεχνικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ μέθοδος. Ἄλλ' ἤδη ὁ
ἄνθρωπος τρέπεται πρὸς τὰ πρόσω. Ἐκ τῆς πολυχρονίου ἀποταμιεύ-
σεως τὸ κεφάλαιον εἶνε ἀφθονώτερον, καθίσταται παραγωγικώτερον.
Ἡ τέχνη καὶ ἡ ἐπιστήμη ἀναπτύσσονται ὁσημέραι. Ἀνακαλύπτονται
ξένοι χῶραι, ἐφευρίσκονται τεχνικαὶ μέθοδοι, ποικίλως ἐνεργοῦσαι ἐπὶ
τῆς χρησιμοποίησεως τῶν φυσικῶν καὶ ἠθικῶν δυνάμεων, τῆς γῆς καὶ
τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ καθ' ἡμᾶς αἰὼν εἶνε ἡ ἐποχὴ τῆς βασιλείας τοῦ κεφαλαίου·
ὀφείλεται εἰς αὐτὸ ἡ θαυμασιὰ παραγωγικὴ ἀνάπτυξις τῆς βιομηχα-
νίας. Ἀληθεὶς εὐεργέται τῆς ἀνθρωπότητος εἶνε οἱ εἰς τοῦτο συντελέ-
σαντες: ὁ Βάττ καὶ ὁ Φούλτων, ὁ Στέφενσον καὶ ὁ Ἐδισσων. Ὁ
συνεταιρισμὸς τῶν κεφαλαίων καὶ τὰ ἔξοχα αὐτοῦ ἀποτελέσματα
προῆλθον ἐκ τῶν τεχνικῶν τούτων προόδων. Εἰς τὸ αἷτιον δὲ τοῦτο
ὀφείλεται κατ' ἔξοχὴν ἡ ἐκτέλεσις τοσούτων καὶ τηλικούτων ἔργων
παγκοσμίου χρησιμότητος, σιδηραὶ ὁδοί, ἀτμοπλοικὴ συγκοινωνία,
διατρήσεις ὀρέων, διορύξεις ἰσθμῶν, τηλεγραφικὴ ἐπικοινωνία κτλ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Ὅργανωσις τοῦ κεφαλαίου.

Τὸ κεφάλαιον κατέστη ἀναμφισβητήτως σήμερον ἡ μεγίστη τῶν κοινωνικῶν δυνάμεων· τὸ πρόβλημα ἄρα τῆς κρείττονος αὐτοῦ διευθύνσεως καὶ διαχειρίσεως, τῆς ὀργανώσεως, διατελεῖ ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων.

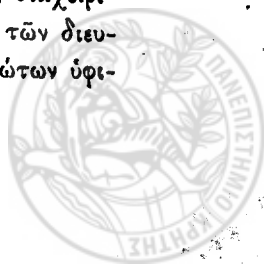
Ἵπὲρ πᾶσαν ἄλλην δύναμιν χρησιμεύει νῦν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐθνικῆς παραγωγῆς καὶ προόδου τῶν λαῶν. Διὰ τοῦ κεφαλαίου ἡ ἐργασία, πολλαπλασιαζομένη κατὰ ποσόν, βελτιοῦται καὶ κατὰ ποιόν· συμφώνως δὲ ἀναπτύσσεται καὶ ἡ παραγωγή, ὑφισταμένη τὴν ἐπίδρασιν τῆς δυνάμεως καὶ τῆς λειτουργίας τῶν κεφαλαίων.

Ἐν τούτοις αἱ ὑπηρεσίαι αὐτοῦ, αἱ τε πάλαι καὶ αἱ νῦν, ἀμφισβητοῦνται ἀπὸ τινος μετὰ περισσῆς προκαταλήψεως καὶ ἐχθροπαθείας.

Ἡ ἀπολογία τοῦ κεφαλαίου ἔγκειται ἐν αὐτῇ αὐτοῦ τῇ οικονομικῇ καὶ ἱστορικῇ ἐξελίξει· ἀλλ' ὡς ἔχουσι σήμερον τὰ πράγματα, ἐπιβάλλεται ἡ ὀργανωσις αὐτοῦ ἐκ τε κοινωνικῶν καὶ οικονομικῶν λόγων.

Ὡς ἐρρήθη, τὸ κεφάλαιον ἀπετελέσθη πρωτίστως ἐκ τῆς ἀποταμιεύσεως, ἀφαιρέσεως μέρους τῆς παραγωγῆς, πρὸς τὴν ἐν τῷ μέλλοντι τοιαύτην. Ἡ ὑποτιθεμένη στέρησις δὲν παρέχει ὀδύνην· τούναντίον εὐχαρίστησιν, γνωστοῦ ὄντος ἐκ πείρας, ὅτι ἡ στέρησις αὕτη ἔσται ἀφετηρία μείζονος ἀφθονίας καὶ εὐθηνίας τῶν προϊόντων. Ἡ ἀποταμίευσις ἄρα εἶνε λογικὴ καὶ ἀναγκαία· ἐπιβάλλεται ὑπ' αὐτοῦ τοῦ συμφέροντος τῆς παραγωγῆς.

Ἐν τούτοις τὸ κεφάλαιον, οὕτω καταρτιζόμενον, ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν ἀποταμιευόμενον καὶ λειτουργοῦν, συγκεντρούμενον εἰς εὐαριθμούς χεῖρας, πιθανόν νὰ καταστῇ ἐνίοτε ὄργανον πλημμελοῦς διαχειρίσεως καὶ διανομῆς τοῦ πλοῦτου μεταξὺ τῶν κεφαλαιούχων, τῶν διευθυνόντων τὴν ἐργασίαν, καὶ τῶν ἐργατῶν, μείζονας τῶν πρώτων ὑφι-

σταμένων παραγωγικούς αγώνας. Ἐντεῦθεν τὸ λεγόμενον κοινωνικὸν ζήτημα, τὸ τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς ἐργασίας, ὧν ὁ ἀνταγωνισμὸς διαταράσσει τὸν σύγχρονον κόσμον. Ὁ ἀγὼν οὗτος, μὴ προσηκόντως κανονιζόμενος, δύναται νὰ ἐκτραπῆ εἰς φοβερὰν διαμάχην, ὀλεθρίαν διὰ τὴν κανονικὴν ἔκβασιν καὶ λειτουργίαν τοῦ καθ' ἡμᾶς πολιτισμοῦ.

Πῶς διευθετηθήσεται ; πῶς κατορθωθήσεται ἡ συνδιαλλαγή τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς ἐργασίας ἐπὶ ἀσφαλεστέρων θεμελίων ;

Κατάργησις τοῦ κεφαλαίου καὶ δήμευσις αὐτοῦ ὑπὸ τῆς πολιτείας θὰ ἦτο πραξικόπημα κατὰ τῆς οικονομικῆς ἐξελίξεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἡ ἀποταμίευσις θὰ ἤλαττοῦτο, θὰ ἐπανάρχετο δὲ ὁ ἀνθρώπος εἰς τὸ ἀρχέγονον οικονομικὸν καθεστῶς.

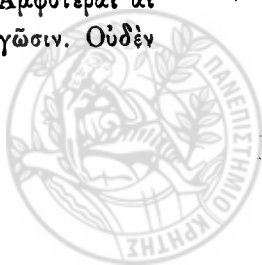
Ἄνθρωπος ἄνευ ἐλατηρίων, ὑπὸ τῆς ἐλευθερίας ἐξεγειρομένων ἰδίᾳ, ἄνευ αὐτονόμου δράσεως καὶ ἀπολαυστικῶν ροπῶν, θὰ ἐστερεῖτο πάσης δραστηριότητος καὶ ροπῆς πρὸς ἐργασίαν. Οὕτως ἡ παραγωγή θὰ ἤλαττοῦτο καὶ σὺν αὐτῇ τὰ πλεῖστα τῶν μέσων, ὑλικῶν τε καὶ ἠθικῶν, ὧν ἄνευ ὁ βίος καθίσταται νωθρὸς καὶ ἄχαρις.

Τὸ κεφάλαιον, τὰ συμπαρομαρτοῦντα αὐτῷ ἀγαθὰ, οὐ σμικρὸν ὑποθάλλουσι τὴν ἀνθρωπίνην ἐνέργειαν. Οὐδεμία δὲ σώφρων νομοθεσία δύναται νὰ σκεφθῆ περὶ καταργήσεως αὐτοῦ. Ἐν τούτοις εὐκοσμος πολιτικὴ τάξις ὀφείλει νὰ συντελέσῃ, καὶ δύναται, ἵνα τὸ κεφάλαιον καταστῆ προσιτὸν εἰς πάσας τὰς κοινωνικὰς ὁμάδας.

Τοῦτο δύναται νὰ κατορθωθῆ τὸ μὲν διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς διδασκαλίας, τὸ δὲ διὰ τῶν προσηκόντων νομοθετικῶν μέτρων.

Διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς διδασκαλίας κατανοεῖται, ὅτι καὶ ἡ ἐλαχίστη ἀποταμίευσις ἐπαρκεῖ πρὸς σχηματισμὸν κεφαλαίου καὶ ἀπόλαυσιν τῶν ἐξ αὐτοῦ ὠφελιμάτων. Ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν δὲ τῆς πολιτείας ἡ ἀποταμίευσις δύναται νὰ λειτουργήσῃ διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ.

Ἡ πολιτεία ἐπίσης ὀφείλει νὰ λάβῃ τὰ ἀπρόσηκοντα νομοθετικὰ μέτρα πρὸς εὐκοσμον λειτουργίαν τῶν κοινωνικῶν ἐκείνων θεσμῶν, δι' ὧν τὸ πνεῦμα τῆς ἐργασίας, τῆς ἀποταμιεύσεως, τῆς συμπράξεως τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς ἐργασίας, δύναται νὰ εὐδοκιμήσῃ. Ἄλλὰ πᾶσα παρέμβασις αὐτῆς πρὸς αὐθαίρετον κανονισμὸν τῶν σχέσεων κεφαλαίου καὶ ἐργασίας ὀλέθρια θὰ εἶχεν ἀποτελέσματα. Ἀμφότεραι αἱ οικονομικαὶ αὗται δυνάμεις ἀφ' ἑαυτῶν δέον νὰ λειτουργῶσιν. Οὐδὲν

δύναται τὸ κεφάλαιον ἄνευ τῆς ἐργασίας, ἀλλ' ἐπίσης καὶ αὕτη ἄνευ ἐκείνου.

Μεγίστην ἔχει πρὸς τούτοις ὑποχρέωσιν κατὰ τὸν νῦν αἰῶνα ἡ πολιτεία — τὸν περιορισμὸν τῶν δαπανῶν — στρατιωτικῶν, πολιτικῶν, τὴν κατάργησιν ἀργομίσθων θέσεων.

Οὕτως ἡ ἐργασία, ἐλαφρυνομένη, καταστήσεται δραστηριωτέρα καὶ παραγωγικωτέρα.

Διὰ τοῦ συνεταρισμοῦ τῶν ἐργατικῶν ὁμάδων ἡ δύναμις τοῦ κεφαλαίου οὐ σμικρὸν περιορισθήσεται. Αἱ δυνάμεις τοῦ ἐργάτου ἀποτελοῦσιν ἐπίσης ἰσχυρὸν καὶ μόνιμον κεφάλαιον, ἰσχυρότερον πολλάκις τοῦ ἀποτετελεσμένου κεφαλαίου.

Ἐν τούτῳ κεῖται συλλήβδην ἡ ἀρετὴ τῆς φιλοπονίας, τῆς νηφαλιότητος, τῆς ἀποταμιεύσεως, τῆς ἀλληλοβοηθείας. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἡ παραγωγή ἔσται μείζων, μὴ καταργουμένου, ἀλλὰ τούναντίον συντηρουμένου καὶ προσηκόντως λειτουργούντος τοῦ κεφαλαίου.

ΤΜΗΜΑ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΕΒΒΛΙΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Σύμπραξις κεφαλαίου καὶ ἐργασίας.

Ὡς ἐγνώσθη ἐκ τῶν εἰρημένων, ὄρος ἀναπόφευκτος ἀξίας λόγου παραγωγῆς εἶνε ἡ σύμπραξις τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς ἐργασίας. Καὶ ἐν μὲν τοῖς παλαιότεροις καιροῖς διευθύνουσα οἰκονομικὴ δύναμις ἦτο ἡ ἐργασία, νῦν δὲ τὸ κεφάλαιον.

Τῆς παραγωγῆς διεξαγομένης ὑφ' ἐνὸς ἀνθρώπου, ὡς ἐν ταῖς πρώταις κοινωνίαις, τὸ κεφάλαιον ἡσσονα ἐπιτελεῖ λειτουργίαν. Ὁ παραγωγὸς τυγχάνει ἐργάτης ἅμα καὶ κεφαλαιούχος· ἀλλ' ἡ παραγωγή εἶνε ἀναξία λόγου.

Οἱ ἐχθροὶ τοῦ κεφαλαίου δύνανται νὰ γοητευθῶσιν ἴσως ἐκ τῆς εἰκόνας ταύτης τῆς ἀρχετύπου παραγωγῆς. Ἀλλὰ τὸ προϊόν αὐτῆς μόλις ἐπαρκεῖ εἰς θεραπείαν τῶν στοιχειωδῶστων χρειῶν.

Ἡ παραγωγή ἐν τῇ συγχρόνῳ κοινωνίᾳ εἶνε δυσχερὲς καὶ πολυσύνθετον ἔργον. Δὲν ἀπαιτεῖται μόνον ἀπλῆ ἐργασία, ἀλλὰ πρωτίστως συνδυασμὸς περιστάσεων καὶ συνθηκῶν, ἐκτίμησις αὐτῶν, ἐμετάλλευσις.

Καὶ ἡ μὲν ἀρχετύπος παραγωγή διατελεῖ σύμφωνα ταῖς χρείαις τοῦ ἀνθρώπου· εἶνε σχετικὴ. Ἀλλὰ καθ' ὅσον αὐταὶ πολλαπλασιάζονται, ὑφίσταται δ' ἀνάγκη πλειόνων προϊόντων, κατὰ τοσοῦτον ἐπιβάλλεται ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων, ἡ σύμπραξις ἄρα τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς ἐργασίας.

Ἐπὶ τίνα ἡ διευθύνσις ;

Τὸ κεφάλαιον ἐν ταῖς καθ' ἡμᾶς κοινωνίαις διατελεῖ *συγκεντρωμένον* εἰς χεῖρας ὀλίγων, ἢ ἐκ προσωπικῆς αὐτοβοουλίας καὶ δραστηριότητος, ἢ ἐκ τύχης (κληρονομίας κτλ.). Τοῦτο θέλει συμπράξῃ μετὰ τῆς ἐργασίας. Ἄλλὰ πρὸς εὐδόκιμον παραγωγὴν ἀπαιτεῖται δεξιὰ διεύθυνσις. Αὕτη δὲ δέον νὰ δοθῇ εἰς τὸν καταλληλότερον. Τοιοῦτος παράγων κατ' ἀνάγκην ἐν τῇ βιομηχανικῇ παραγωγῇ εἶνε τὸ κεφάλαιον. Πᾶσα ἐπιχείρησις δὲν ὑπόσχεται πάντοτε ἐπιτυχίαν. Δυνατὸν ν' ἀποτύχη καὶ δι' ἄλλους μὲν λόγους, ἀλλὰ πρωτίστως δι' ἔλλειψιν ἐπαρκοῦς διευθύνσεως.

Τούτου ἕνεκα τὸ κεφάλαιον ἀξιοῖ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν διεύθυνσιν. Ὡς γνωστόν, ἀντιπροσωπεύει ἐπίσης καὶ τὴν ἐργασίαν, ἥτις ἐν προτέροις καιροῖς κατεβλήθη.

Ἡ ἐπομένῃ ἀνάλυσις θέλει καταδείξῃ τὴν ὀρθότητα τῆς θεωρίας ταύτης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Περὶ τῶν Μηχανῶν καὶ τῆς ἐπιρροῆς αὐτῶν
ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς παραγωγῆς.

Αἱ Μηχαναὶ ἐν γένει.

Θαυμάσιον φαινόμενον παρίστησιν ὁ κόσμος οὗτος ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἀνθρώπου — τὸν ἀγῶνα μεταξὺ τούτου καὶ τῆς φύσεως. Αὕτη ἔχει τὸ πρῶτον ὑποτελῆ τὸν ἄνθρωπον· ἀλλ' ὁ νοῦς ἐπανίσταται κατὰ τῆς δεσποτείας ταύτης. Εἶνε ἢ μακρὰ ἐποποιία τῆς ἱστορίας. Πλέον ἢ ἀπαξ ὑπέκυψεν ὁ ἄνθρωπος· ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐξῆλθε νικητής.

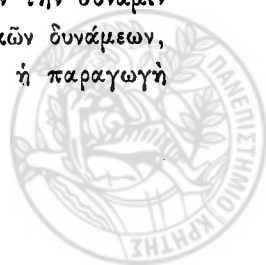
Ὁ πολιτισμὸς εἶνε τοῦ ἀγῶνος τούτου ἀποτέλεσμα.

Πῶς κατωρθώθη ;

Διὰ τῆς ἐργασίας. Εἰς τὰς σωματικὰς αὐτοῦ δυνάμεις ὁ ἄνθρωπος προσέθηκε νέας, τεχνητάς, ἐπικουρικές, δι' ὧν ἤρξατο ἀγωνιζόμενος κατὰ τῆς φύσεως. Ἐντεῦθεν τὰ ὄργανα τοῦ πρώτου βίου του, δι' ὧν ἐνίσχυσε τὰς τέως ἀσθενῶς καὶ περιορισμένως ἐκδηλουμένας δυνάμεις τοῦ σώματος.

Ἄλλ' ὅσον καὶ ἐν ἠϋξήθη ἡ ἀνθρωπίνη δύναμις διὰ τῶν ἐργαλείων τούτων, ἐπολλαπλασιάσθη ἡ παραγωγή, ἐπετεύχθη δὲ ἡ πλήρωσις πολλῶν ἄλλων πόθων ἐπὶ αἰῶνας, ὁ ἄνθρωπος δὲν ἠὲ χαριστήθη. Ρέπων ἀπὸ φύσεως πρὸς τὴν πρόοδον, κατενόει, ὅτι διὰ μόνων τῶν ἀρχηγῶν ἐκείνων ὀργάνων δὲν ἠδύνατο νὰ πληρώσῃ τέλει τὸν προορισμὸν αὐτοῦ, αὐξάνων τὴν παραγωγὴν πρὸς μείζονα καὶ εὐρυτέραν θεραπείαν τῶν ἀείποτε αὐξανόμενων χρειῶν.

Ὅσημέραι βελτιῶν τὰ πρωτόγονα ὄργανα, αὐξάνων τὴν δύναμιν αὐτῶν κατὰ ποσὸν καὶ ποιόν, τῇ ἐπικουρίᾳ τῶν φυσικῶν δυνάμεων, κατώρθωσε τὴν ἐφεύρεσιν τῶν Μηχανῶν. Δι' αὐτῶν ἡ παραγωγὴ

επολλαπλασιάσθη. Ἐκτοτε δ' ἀληθῶς σημαίνεται νέα ἐποχὴ ἐν τῇ σταδιοδρομίᾳ τοῦ βίου.

Ὁ Ἀριστοτέλης, σίονει προαισθανόμενος τὴν μεγάλην ταύτην νίκην τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, λέγει τὰ ἐπόμενα : «Εἰ γὰρ ἡδύνατο ἕκαστον τῶν ὀργάνων κελευσθὲν ἢ προαισθανόμενον ἀποτελεῖν τὸ αὐτοῦ ἔργον . . . οὐδὲν ἂν ἔδει οὔτε τοῖς ἀρχιτέκτοσιν ὑπηρετῶν, οὔτε τοῖς δεσπόταις δούλων».¹

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς χρήσεως τῶν μηχανῶν ἐν τε τῇ παραγωγικῇ, τῇ οἰκονομικῇ καὶ τῇ ἠθικῇ ἐν γένει ἐργασίᾳ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους πολλαχῶς ἀνελύθησαν καὶ ἐξετιμήθησαν. Εἶνε ἡ ἀνέλιξις θαύματος. Ἐκαστον εἶδος βιομηχανικῆς παραγωγῆς μαρτυρεῖ τὴν ὑπέροχον ἐνέργειαν τοῦ πνεύματος. Τοῦτο δὲ θέλει πιστώσῃ ἔτι μᾶλλον ἡ ἀνάλυσις τῆς γενέσεως, τῆς ἐξελίξεως, τῆς κοινωνικῆς ἐπιδράσεως σιουδήποτε ἀντικειμένου.

Λαμβάνω ἐν βιβλίῳ.

Πῶς τοῦτο ἀπετελέσθη ;

Ἡ παραγωγή αὐτοῦ ἐγένετο κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον :

Εἰσέλθετε εἰς *Χαρτοποιεῖον*.

Ὀλίγα ράκη, ἀπορρίμματα τῆς χρήσεως τοῦ δυστυχεστάτου, τοῦ πενεστάτου τῶν ἀνθρώπων, διὰ διαδοχικῆς κατεργασίας, τῇ βοθηαίᾳ πολυσυνθέτων μηχανῶν, μεταμορφοῦνται ἐντὸς βραχυτάτου χρονικοῦ διαστήματος εἰς χάρτην. Ἐπ' αὐτοῦ θέλει ἀναγραφῇ ἡ σκέψις μεγάλου πνεύματος, ποιητοῦ, φιλοσόφου ἢ ἐπιστήμονος. Οἷα διαφορὰ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς μηχανικῆς ταύτης ἐργασίας καὶ τῶν παλαιῶν μεθόδων τῆς ἀντιγραφῆς τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως ἐπὶ ξυλίνης, λιθίνης ἢ χαλκίνης πλακός, ἐπὶ Περγαμηνῆς ἢ Παπύρου ! Ἄπειρος εἶνε ἡ παραγωγή τοῦ προϊόντος τούτου, μεγάλη ἡ εὐθηνία· εἶνε προσιτὸν εἰς πάσας τὰς τάξεις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Ἄλλ' ἡ ἐξέλιξις, ἡ χρῆσις καὶ ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ δὲν ἀπετελέσθησαν ἔτι.

Ἀπὸ τοῦ χαρτοποιεῖου εἰσέλθετε εἰς *Τυπογραφεῖον*. Ἄλλη ἐνέργεια καὶ μεταμορφώσεις. Μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἡ σκέψις εἶνε ἀναγεγραμμένη ἐπὶ ἐνὸς φύλλου χάρτου· εἶνε κτῆμα ἐνὸς ἀνθρώπου, τῶν

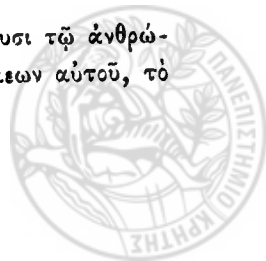
εὐτυχησάντων ν' ἀναγνώσωσιν αὐτήν. Τὸ πολὺ ἐγνώσθη δι' ἀντιγράφων εἰς εὐάριθμον κύκλον, ἴσως φυγοπόνων καὶ οὐδαμῶς δημιουργικῶν πνευμάτων. Οἱ πολλοί, οἱ φιλομαθεῖς, οἱ ἐρευνητικοί, στεροῦνται τῆς διδασκαλίας ταύτης καὶ τῆς ψυχικῆς ἀπολαύσεως. Πρὸς τί τόσαι μεγάλαι σκέψεις, τί θέλουσι δημιουργήσῃ νέον, κατὰ τί θέλουσι καταστῆ χρήσιμοι τῇ κοινωνίᾳ διὰ τῆς ἐπ' αὐτῶν συζητήσεως, τῆς διαδόσεως, τῆς ἐφαρμογῆς; Ἡ τέχνη τοῦ τυπογράφου, τὸ μηχανικὸν αὐτοῦ ἐργοστάσιον λύει τὸ πρόβλημα.

Ὁ χάρτης ἐκεῖνος, τὸ πάλαι ἀπόβλητον ράκος, διὰ μηχανικῆς ἐνεργείας, ὑποβηθουμένης ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης χειρός, καὶ ἔτι πρὸς, ὑπὸ τοῦ ἀτμοῦ, προκαλουμένης, συμπραττόντων καὶ ἄλλων παραγόντων, τῶν τυπογραφικῶν στοιχείων, κατεσκευασμένων ἐκ μολύβδου, τυπογραφικῆς μελάνης, κατασκευασθείσης δι' ἄλλων μηχανικῶν ἐργασιῶν, καθίσταται ἐπὶ τέλους βιβλίον. Τοῦτο ἐκτυποῦται εἰς μυριάδας ἀντιτύπων εὐαναγνώστων, εὐθηνῶν, προχείρων, προσιτῶν παντὶ ἀνθρώπῳ, καὶ αὐτῷ τῷ πενηστάτῳ, ἀπὸ τῶν ρακῶν τοῦ ὁποίου κατὰγεται ἴσως τὸ βιβλίον. Ὅτι τέως ἦτο χλιδὴ καὶ πολυτέλεια, καθίσταται ἤδη κοινὴ χρῆσις. Τὸ ἐπὶ περγαμηνῆς ἢ παπύρου ἀντίγραφον ἠδύνατο νὰ ᾔνε κτῆσις εὐαρίθμων πλουσιῶν, μηδ' ἀναγινωσκόντων αὐτὸ ἴσως, ἐκ ματαιότητος μόνον ἐπιδεικνυόντων αὐτό, οὐχὶ τοῖς φιλομαθεῖσιν, ἀλλὰ τοῖς περιέργοις καὶ τοῖς ματαιοσκόλοις. Ἦδη εἶνε τὸ κτῆμα, ἀλλὰ καὶ ὁ πλοῦτος τοῦ πένητος καθίσταται προσιτὸν εἰς πᾶσαν διάνοιαν, ἣτις τὸ ἐρευνᾷ, τὸ κρίνει, τὸ ἐπωφελεῖται. Ἡ σκέψις δὲν εἶνε ἀπόρητος, ἀλλὰ πάνδημος. Μεγάλῃ πρόοδος ἐξεδηλώθη διὰ τοῦ βιβλίου, ἣτις ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ σοφοῦ λαμβάνει σάρκα καὶ ὑπόστασιν, συγκεντροῦται ἐν τῇ κοινωνικῇ συνειδήσει, καθίσταται πραγματικότης.

Πλεῖστα ἀντικείμενα, θεραπευτικὰ τῶν ἀνθρωπίνων χρειῶν, παρήχθησαν διὰ τῆς μηχανῆς κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας. Οὕτως ἡ ἀνθρωπότης ἠύξησε τὴν δύναμιν αὐτῆς, τὸν βίον, κατὰ τε ποσὸν καὶ ποιόν.)

Ὑπηρεσίαι τῶν Μηχανῶν.

Διφυεῖς εἶνε αἱ ὑπηρεσίαι, ὡς αἱ μηχαναὶ προσφέρουσι τῷ ἀνθρώπῳ· τὸ μὲν αὐξάνουσι τὴν παραγωγικότητα τῶν δυνάμεων αὐτοῦ, τὸ

δὲ χρησιμοποιοῦσι τὰς τυφλὰς καὶ ἀσυνειδήτους δυνάμεις τῆς φύσεως. Ὅτι δὲν δύναται νὰ κατορθώσῃ ἡ χεὶρ, ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου ἢ μετὰ μεγάλης δυσχερείας καὶ λίαν ἀτελῶς, ἐκτελεῖται διὰ τοῦ ἐργαλείου, ἀτελοῦς ἢ τελείου, καθίσταται εἰσὶν συμπληρωτικὸν ὄργανον, προέκτασις τῶν ὀργάνων τοῦ σώματος· ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα τοιαύτης συνεργασίας εἶνε ἀνυπολογίστως μείζον.

Τοιαύτη εἶνε ἡ πρώτη ἔννοια τῆς χρησιμότητος τῶν μηχανῶν. Αἱ ὑπηρεσίαι δ' αὐτῶν εἶνε ἀναμφισβήτητοι κατὰ χρόνον καὶ τόπον.

Κατὰ τὴν γνώμην τῶν Μηχανικῶν, αἱ μηχαναὶ δὲν παράγcuσι δύναμιν· τούναντίον καταναλίσκουσι τοιαύτην. Καλλίστη δὲ εἶνε ἡ μηχανή, ἡ χρησιμοποιοῦσα τὰ τρία τέταρτα τῆς ἐμπιστευθείσης αὐτῇ φυσικῆς δυνάμεως.

Ἡ σημασία τῶν μηχανῶν κεῖται ἰδίᾳ ἐν τῇ δι' αὐτῶν ὑποτάξει καὶ χρησιμοποίησει ἀπείρου δυνάμεως, τέως ἀχρήστου διατελοῦσης.

Ὁ ἄνεμος, τὸ ὕδωρ, τὸ πῦρ καθίστανται διὰ τῶν μηχανῶν θαυμάσιαι καὶ τελεσιουργοὶ δυνάμεις κοινωνικῆς χρησιμότητος. Ἡ παραγωγή πολλαπλασιάζεται, γινομένη ταχύτερα, τελειότερα, εὐθνοτέρα.

Τοιαύτης οὔσης τῆς μηχανῆς, ἐπέρχονται κατ' ἀνάγκην τὰ ἐπόμενα πλεονεκτήματα, συντελεστικὰ εἰς τὴν εὐημερίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ταῦτα συνοψίζονται ὡς ἐξῆς :

- 1) Ἐλάττωσις τῆς ἀνθρωπίνης ἐργασίας κατὰ χρόνον.
- 2) Φυσικὴ καὶ ἠθικὴ ἐπίρροσις τοῦ ἀνθρώπου. Πρότερον ἦτο μηχανή, ὑποζύγιον· νῦν κατέστη νοῦς καὶ διεύθυνσις τῆς μηχανῆς.
- 3) Ἐπιτέλεσις ἔργων, δυσχερῶς διεξαγομένων κατὰ τὸ παλαιὸν σύστημα.
- 4) Ταχύτης ἐν τῇ ἐκτελέσει τῆς ἐργασίας.
- 5) Αὔξησις τῆς παραγωγῆς.
- 6) Εὐθηνία ἐν τῇ καταναλώσει.
- 7) Ἀπόλαυσις καὶ χρησιμοποίησις.

Ἡ λειτουργία τῶν Μηχανῶν.

Ἡ διὰ τῶν μηχανῶν ἐπίτευξις τῆς παραγωγῆς δὲν ἐκτελεῖται

ἄνευ προπαρασκευαστικῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἐπὶ τούτῳ ἰκανότητος.

Πρὸς λειτουργίαν δ' αὐτῶν ἀπαιτοῦνται τὰ ἐπόμενα :

1) *Κεφάλαια*. Ταῦτα ἀποτελοῦνται ἐκ προμηθειῶν, ἐξ ἐργαλείων, ἐξ οἰκοδομῶν, ἐξ ἀποταμιεύσεων πρὸς παραγωγὴν ἢ κατανάλωσιν.

2) *Ἰκανότης τῶν ἐργατῶν*, ἀνωτέρων τε καὶ ὑποδεστέρων.

3) *Τόποι καταναλώσεως* ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ἢ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ τῆς χώρας.

5) *Κοινωνία* πολυάνθρωπος καὶ πεπολιτισμένη, ἔχουσα χρείας καὶ γινώσκουσα νὰ ἐκτιμᾷ τὴν βιομηχανικὴν παραγωγὴν.

Ἀντίδρασις κατὰ τῶν Μηχανῶν.

Ἡ μεγάλη εὐεργεσία, ἣτις παρεσχέθη εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος, δὲν κατενόηθη ἀμέσως, οὐδ' ἐγένετο εὐγνωμόνως ἀποδεκτὴ ὑπ' αὐτοῦ. Ἡ μηχανὴ προῦκάλεσε τὴν ἀνάπτυξιν κοινωνικῶν καὶ οἰκονομικῶν προβλημάτων, ἅτινα ἀπασχολοῦσιν ἀπὸ τινος χρόνου τοὺς κύκλους τῶν πολιτικῶν, τῶν οἰκονομολόγων καὶ τῶν φιλανθρώπων, αὐτῶν τῶν ἐργατῶν, πρότερον ἐλάχιστον μελετησάντων τὸ πρόβλημα αὐτῶν. Ἔσχεν ἐπικριτάς, τὸ μὲν ἐκ δεισιδαιμονίας καὶ ἐκ προλήψεων, τὸ δὲ ἐξ ἐσφαλμένης ἐπιστημονικῆς ἐκτιμῆσεως.

Κατὰ πρῶτον ἐπέδειξεν ἐχθρικὰς διαθέσεις πρὸς τὴν μηχανὴν αὐτὸς ὁ λαός, οὗ ὁ οἰκονομικὸς κληρὸς πάντως ἐβελτιοῦτο¹ εἴτα οἱ ἔχοντες ἀντίθετα συμπερὸντα ἐκ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν τοιούτων νεωτεριστικῶν συστημάτων.

Πλείστα μηχανικαὶ ἐφευρέσεις, ὅσα ἡ *τυπογραφία*, ἡ *ἀτμῆρης ναυτιλία*, τὸ *μηχανικὸν ἄροτρον*, ἡ *κλωστικὴ μηχανή* καὶ ἄλλαι τοιαῦται ἔτυχον τῆς τιμῆς τῆς καταδιώξεως ὑπὸ τῶν ἀμαθῶν ἢ τῶν πονηρῶν. Εἶνε ἡ μοῖρα τοῦ αἰωνίου Προμηθέως, τιμωρουμένου ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς, ἅτινα ἐπήνεγκεν εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος.

Μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἡ δημαγωγία δὲν διστάζει ν' ἀντιταχθῆ κατὰ τῆς ἐφαρμογῆς μηχανικῶν ἐφευρέσεων ἐν τῇ τεχνουργικῇ βιομηχανίᾳ, τῇ συγκοινωνίᾳ, κολακεύουσα μικρὰς ἢ μεγάλας ομάδας

¹ Περὶ τῆς λαϊκῆς κατὰ τῶν μηχανῶν ἀντιδράσεως ἴδ. *L. Beaulieu Précis d'Economie politique.*

τοῦ λαοῦ, ὑπὸ τὸ πρόσχημα μερίμνης περὶ τῶν συμφερόντων αὐτοῦ. Οὕτω καὶ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον τὸ μαρτυρολόγιον τῶν τεχνικῶν ἀνακαλύψεων καὶ ἐφευρέσεων ἔχει νὰ ἐπιδείξη σὺν ὀλίγα θύματα, τὸ μὲν τῶν ἀντιθέτων συμφερόντων τῶν ἐργοστασιαρχῶν, τὸ δὲ τῆς ἀμαθείας καὶ εὐπιστίας τῶν ἐργατῶν, καὶ ἐπὶ τέλος τῆς ἐκμεταλλεύσεως ὑπὸ τῶν δημοκολάκων ἀνοσιῶν συμφερόντων.

Ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη καὶ αἱ Μηχαναί.

Ἡ ἄγνοια, ἡ ἀπειρία, ἡ μοχθηρία δυνατὸν νὰ τυφλώττωσι πρὸ τῶν γεγονότων. Παράδοξον ἐν τούτοις φαινόμενον παρέστησε πλέον ἢ ἅπαξ ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη, ἐν εἰλικρινεῖα ἀμφισβητήσασα τὰ ἀγαθοποιὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μηχανῶν εἰς τὴν τεχνουργίαν ἀποτελέσματα.

Πρωτεύει ὁ Σισμόνδης.

Ἐκ διαφέροντος πρὸς τὸ συμφέρον τῶν ἐργατικῶν τάξεων, ἐξετάζων ἀρχομένου τοῦ αἰῶνος τὸ φαινόμενον καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μηχανῶν εἰς τὴν τεχνουργίαν, τὰ ἠθικὰ καὶ οἰκονομικὰ ἀποτελέσματα, προέβη εἰς συμπεράσματα καὶ κρίσεις δυσμενεστάτας. Ὡς εἶπεν ὁ *M. Chevalier*, αἱ περὶ Μηχανῶν θεωρίαι τοῦ Σισμόνδη ἀποτελοῦσι τὸ κατηγορητήριον, τὸ ἀπαγγελθὲν κατὰ τῆς βιομηχανίας καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῆς κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον.¹

Αἱ κατηγορίαι αὗται συνψίζονται ὡς ἐξῆς :

1) *Αἱ μηχαναὶ στεροῦσι τὸν ἐργάτην τοῦ ἔργου αὐτοῦ, ἄρα τῶν πρὸς συντήρησιν μέσων.*

Δὲν εἶνε ἀκριβὲς τοῦτο.

Διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μηχανῶν τὰ προϊόντα τῆς παραγωγῆς κατέστησαν ἀφρονώτερα καὶ εὐθηνότερα, ἄρα τὸ πολὺ πλῆθος ἀπολαύει δαψιλέστερον. Τούτου μὴ ἀφισθητομένου, πῶς ἐπέρχεται πενία καὶ ἀθλιότης εἰς τινα κοινωνικὴν τάξιν, καὶ δὴ τὴν πολυαριθμοτάτην; Βεβαίως, μηχανῆς τινος εἰσαγομένης εἰς τὴν βιομηχανίαν, μερὶς ἐργατῶν στερεῖται ἐργασίας. Ἄλλὰ τοῦτο συμβαίνει προσωρινῶς μόνον. Αὐξανομένης τῆς παραγωγῆς, πολλαπλα-

σιάζεται ἀφ' ἑτέρου ἢ ἐργασία, μετατιθεμένων τῶν ἐργατῶν εἰς ἄλλον κλάδον ἐργασίας.

Βεβαιούται ἐπίσης ἐκ τῶν στατιστικῶν δεδομένων τῆς συγχρόνου βιομηχανίας, ὅτι ἡ μηχανὴ δὲν εἰσάγεται ἀμέσως, αἰφνιδίως καὶ συγχρόνως εἰς πᾶν εἶδος βιομηχανικῆς ἐργασίας. Τοῦτο συμβαίνει βαθμηδόν. Αἱ τεχνικαὶ ἀνακαλύψεις καὶ ἐφευρέσεις γεννῶνται διαδοχικῶς, δὲν εἰσάγονται ἀμέσως, οὐδ' εὐρίσκουσι πανταχοῦ καὶ πάντοτε τὰ ἀπαιτούμενα κεφάλαια. Προσθετόν ἐπίσης, ὅτι πολλοὶ τῶν βιομηχάνων, ἐξ ἰδιοσυγκρασίας ἢ ἐκ συμφέροντος, ἐπιμένουσιν εἰς τὸ καθεστῶς, παρὰ τὰ μειονεκτήματα αὐτοῦ.

Τὰ πρὸς συντήρησιν τοῦ ἐργάτου μέσα, ὡς φρονοῦσιν οἱ πολέμιοι τῶν μηχανῶν, οὐδαμῶς ἐπίσης ἀφαιροῦνται. Ἀποδείκνυται, ὅτι κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐργατῶν ἠὺξήθη μᾶλλον ἢ ἠλαττώθη. Διὰ τῆς μηχανῆς ἐτελειοποιήθησαν αἱ μέθοδοι τῆς παραγωγῆς, αὐξηθείσης ἐν γένει, ἐπολλαπλασιάσθη δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν εἰς τὰ βιομηχανικὰ ἐργοστάσια ἐργαζομένων.

Βεβαιούται ἐπίσης ἐκ τῶν στατιστικῶν δεδομένων ἡ αὐξήσις τοῦ ἡμερομισθίου, ὃ περ ἀποδοτέον εἰς τὴν αὐξήσιν τῆς παραγωγῆς.

Τὸ συμπέρασμα εἶνε, ὅτι διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μηχανῶν ἐπῆλθον μὲν προσωρινῶς διχταράξεις ἐν τῇ βιομηχανικῇ τάξει, ἐν ταῖς σχέσεσι τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς ἐργασίας, ἐν τῷ ἡμερομισθίῳ τοῦ ἐργάτου, ἀλλ' ἐν γένει ἡ εὐημερία αὐτοῦ ἠὺξήθη μᾶλλον ἢ ἠλαττώθη. Τὰ προϊόντα, τὰ διὰ τῆς μηχανικῆς ἐργασίας παραγόμενα, ἄρα δι' ἐλαττώσεως τῶν χειρῶν, εἶνε εὐθηνότερα. Τοιαῦτα δὲ ὄντα, εἶνε μᾶλλον ἐπιζήτητα, ἄρα ἡ παραγωγὴ αὐτῶν πολλαπλασιάζεται. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει οἱ ἐργοστασιάρχαι ἔχουσι συμφέρον ν' ἀναπτύξωσι τὴν παραγωγικὴν αὐτῶν ἐργασίαν, αὐξάνοντες τὸν ἀριθμὸν τῶν μηχανῶν, ἄρα καὶ τοὺς δι' αὐτῶν ἐργαζομένους. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας δὲν ἀποπέμπονται οὗτοι τοῦ ἐργοστασίου, ἀλλὰ μᾶλλον παραμένουσιν ἐν αὐτῷ, αὐξανόμενοι κατ' ἀριθμόν.

2) Ἡ μηχανὴ καθίστησιν ἀκανόνιστον τὴν ἐργασίαν καὶ τὴν παραγωγὴν. Ὅτε μὲν ἐκδηλοῦται διὰ τῶν ἐργοστασίων ἔκτακτος δραστηριότης, ὅτε δὲ στασιμότης. Ὁ ἐργάτης ἐπίσης ἐξαντλεῖται ἐκ κοπώσεως, ταχέως περιπίπτων εἰς ἀχρηστίαν καὶ ἀθλιότητα.

Καὶ ἡ κατηγορία αὕτη δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὰ πράγματα. Ἀποδείκνυται δὲ δι' αὐτῶν τὸνναντίον.

Ἡ ἴδρυσις μεγάλου μηχανικοῦ ἐργοστασίου δὲν εἶνέ τι εὐχερές, οὐδὲ δύναται νὰ τελεσθῇ αὐτοσχεδίως. Ἀπαιτεῖται μέγα κεφάλαιον, δι' οὗ θέλουσιν ἀσφαλισθῆ ἐπὶ μακρὸν χρόνον τὰ πρὸς παραγωγὴν ἀπαιτούμενα, προμήθειαι, πρῶται ὕλαι, ἀποθήκαι προϊόντων, ἐργοστάσιον, προσωπικὸν καὶ ὅ τι ἄλλο ἀναγκαῖον. Κατ' οὐδένα δὲ τρόπον συμφέρει εἰς τὸ κεφάλαιον καὶ ἐπὶ ἐλάχιστον χρόνον νὰ διακοπῇ ἡ λειτουργία τοῦ ἐργοστασίου, οὗ ἔνεκα θὰ ἐπῆρχοντο μεγάλαι οἰκονομικαὶ καταστροφαί. Πολλάκις τὸ κεφάλαιον ἀναγκάζεται νὰ παράγῃ ἄνευ ἀμοιβῆς, διότι πᾶσα διακοπὴ τῶν ἐργασιῶν ἤθελεν ἐπενέγκῃ καταστροφὴν εἰς αὐτό, οἱ ἐργάται ἄρα, ἔστω καὶ μὲ ἀσήμαντον ἔκπτωσιν, ἐξακολουθοῦσι μισθοδοτούμενοι.

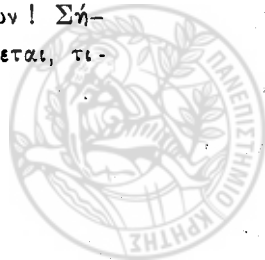
Ἐπέρχονται ἐν τῷ οἰκονομικῷ βίῳ τῶν λαῶν κρίσεις. Ἀλλὰ τοῦτο δύναται νὰ συμβῇ ἐξίσου ἐν τε τῇ μικρᾷ καὶ τῇ μεγάλῃ βιομηχανίᾳ.

3) Ἡ μηχανὴ ἐπιβάλλει δυσβάστακτα βάρη εἰς τὸν ἐργάτην, παρακολουθοῦντα τὴν ἐνέργειαν αὐτῆς, κινουμένης μετὰ δυνάμεως πολλῶν ἴππων. Καθίσταται ἄρα οὗτος παράρτημα αὐτῆς, στερεῖται δὲ πάσης προσωπικῆς δράσεως καὶ αὐτενεργείας.

Καὶ τοῦτο ἀνυπόστατον. Ἡ μηχανὴ καθίστησι τὸ ἔργον τοῦ ἐργάτου ἡττον κοπιῶδες. Οὐχὶ ἡ μηχανὴ τὸν ἐργάτην, ἀλλ' οὗτος ἐκείνην κινεῖ καὶ διευθύνει.

Παραβληθῆτω ἡ ἐργασία τῶν χωρῶν, ἐν αἷς λειτουργεῖ ἡ ἀτμομηχανή, πρὸς τὰς τῶν χωρῶν, ἐν αἷς δὲν λειτουργεῖ. Μεγίστη ἡ διαφορὰ ἐκατέρωθεν. Ἐν τῇ πρώτῃ περιστάσει ὁ ἐργάτης εἶνε κύριος, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ὑποζύγιον.

Τίνι τρόπῳ κατεσκευάσθησαν τὰ τεράστια κατ' ὄγκον καὶ διαστάσεις μνημεῖα τῆς παλαιᾶς Ἀνατολῆς, τὰ πελασγικὰ τείχη τῆς Ἑλλάδος, τὰ ἐπὶ τῆς ἀθηναϊκῆς Ἀκροπόλεως μνημεῖα καὶ καθεξῆς; Διὰ τίνων ὑπερανθρώπων πόνων ἐτίθησαν ἐπ' ἀλλήλων οἱ τεράστιοι λίθοι, ἐξ ὧν ἀποτελοῦνται τὰ μνημεῖα ταῦτα τῆς ἀνθρωπίνης ἐργασίας; Ἄλλ' ἡ σημερινὴ βιομηχανικὴ ἀγνοεῖ τοὺς πόνους τούτους καὶ τοὺς κινδύνους. Πόσοι ἐθανατώθησαν ἐν τῇ κατασκευῇ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἔργου τῶν ἀρχαιοτέρων αἰῶνων! Σήμερον ὁ βαρύτατος τῶν λιθίνων ἢ σιδηρῶν ὄγκων μετακομίζεται, τι-

θέμενος ὅπου δεῖ διὰ τῆς μηχανικῆς δυνάμεως τοῦ ἀτμοῦ ἄνευ ἐλαχίστου πόνου καὶ ἀγῶνος. Ὁ ἄνθρωπος τέως ἦτο ὑποζύγιον, νῦν κατέστη δύναμις δρῶσα καὶ διευθύνουσα.

4) *Αἱ μηχαναὶ παρατείνουσι τὰς ὥρας τῆς ἡμερησίας ἐργασίας ἐπὶ βλάβῃ τῶν ἐργατικῶν τάξεων.*

Δυστυχῶς πολλαχοῦ συμβαίνει τοῦτο· ἀλλὰ συνέβαινε καὶ ἐν τῷ παρελθόντι. Δὲν εἶνε εἰδικὴ κατηγορία, δυναμένη ν' ἀπευθυνθῇ κατὰ τῶν μηχανῶν· νοήμονες ἐργοστασιάρχαι κατανοοῦσιν ἀπὸ τινος χρόνου, ὅτι ἡ πέρα τοῦ δέοντος ἐπασχόλησις τοῦ ἐργάτου καὶ ὑπὲρ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ οὐδὲν ἀγχθὸν παρέχει ἀποτέλεσμα. Βλάπτει αὐτὴν τὴν παραγωγὴν. Τοῦτου δ' ἔνεκεν ἠλάττωσαν τὰς ἐργασίμους ὥρας.

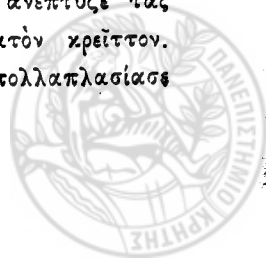
5) *Ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων, παρομαρτῶν τῇ ἀτμομηχανῇ, ἐπιδρα ὀλεθρῶς ἐπὶ τῶν ἐργατῶν. Ὁ νοῦς αὐτῶν περιορίζεται ἐν τῇ εἰδικῇ περὶ ἓν ἔργον ἀσχολίᾳ. Ὑπὸ τοιαύτας δὲ συνθήκας ὁ ἄνθρωπος καθίστάται μηχανικὸν ὄργανον, ἥκιστα διαφέρων ἐκείνου, ὃ περ κινεῖ.*

Ἄλλ' ἐρρήθη ἤδη ἐν τῷ περὶ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων κεφαλαίῳ, ὅτι καὶ πρότερον ὑπὸ τὸ ἀντίθετον σύστημα ὁ πνευματικὸς ὀρίζων τοῦ ἐργάτου δὲν ἦτο εὐρύτερος. Ἐν τε τῇ μικρᾷ καὶ τῇ μεγάλῃ βιομηχανίᾳ διατελεῖ οὗτος πνευματικῶς περιωρισμένος. Οὐχ ἦττον συγκριτικῶς σήμερον διάκειται εἰς κρείττονα μοῖραν. Ὁ τῶν μεγάλων ἐργοστασιῶν ἐργάτης παρακολυθεῖ μετὰ διαφέροντος τὴν λειτουργίαν τοῦ συστήματος τῶν μηχανῶν· ἐργαζόμενος διδάσκεται ἅμα. Κεκτημένος δὲ νοητικὴν δεξιότητα, δύναται ν' ἀνέλθῃ σὺν τῷ χρόνῳ διὰ τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῆς ἐπιμελείας εἰς ὑπέροχον σημεῖον δράσεως.

Ἐλαχίστη παραβολὴ τῶν ἐργατῶν τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος πιστοποιεῖ τοῦτο. Ὑπὸ τὸ παλαιὸν καθεστὼς ὁ ἐργάτης ἦτο δοῦλος· σήμερον εἶνε ἐλεύθερος. Ὁ χρόνος θέλει συντελέσῃ εἰς μείζονα τελειότητα.

Πορίσματα.

Θαυμάσια εἶνε τ' ἀποτελέσματα τῶν μηχανῶν ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ καὶ ἐν γένει ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ ἀνάγκη ἐδημιούργησε τὴν βιομηχανίαν, αὕτη δὲ πάλιν ἀνέπτυξε τὰς ἀνάγκας τῶν ἀνθρώπων, ἃς θεραπεύει νῦν ὅσον τὸ δυνατόν κρείττον. Ἡ βιομηχανία προήγαγε τεραστίως τὴν ἐργασίαν, ἐπολλαπλασίασε

τὸ κεφάλαιον, οὕτω δὲ οἱ ἐργατικοὶ πληθυσμοὶ εὐρίσκουσιν εὐχερέστερον σήμερον ἢ ἄλλοτε ἐπασχόλησιν καὶ συντήρησιν. Ἡ μηχανὴ ἐπέδρασε τὰ μάλιστα ἐπὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ἤρυνεν εἰς μέγιστον βαθμὸν τὸν ὀρίζοντα τῶν γνώσεων καὶ τῶν ἀπολαύσεων τοῦ ἀνθρώπου. Πρὸ τῶν πλεονεκτημάτων αὐτῆς ἐκμηδενίζονται τὰ ἀναπόδραστα μειονεκτήματα. Στενοχωρεῖται πρὸς στιγμὴν ὁ ἐργάτης, ἀμα τῇ ἐφευρέσει νέας μηχανῆς· ἀλλ' ἡ στενοχωρία αἴρεται· ὁ κύκλος τῆς ἐργασίας εὐρύνεται. Οὕτω δὲ ἐξακολουθεῖ, μηδαμῶς ἀνακοπτομένη, ἡ προοδευτικὴ σταδιοδρομία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Περὶ τοῦ Συνεταιρισμοῦ καὶ τῆς οἰκονομικῆς
αὐτοῦ δυνάμεως.

Περὶ τοῦ Συνεταιρισμοῦ ἐν γένει.

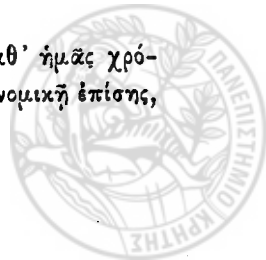
Ὁ ἄνθρωπος, ὅσον καὶ ἂν ᾖ δραστήριος, τίμιος, φυσικῶς καὶ ἠθικῶς ἰσχυρός, ἀδυνατεῖ νὰ κατορθώσῃ τι γενναῖον διὰ τῶν μεμονωμένων δυνάμεων. Ἡ βούλησις αὐτοῦ καὶ ἡ ἐνέργεια συντρίβονται πρὸς ὑπερτέρων δυνάμεων. Τοῦτο κατανοεῖ ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ βίου. Αἰσθάνεται ἑαυτὸν ὑποδεᾶ ἐν τῇ περιωρισμένῃ σφαίρᾳ τῆς ἀτομικῆς ἐνεργείας, καταβάλλεται. Ἄλλὰ ρέπει πρὸς κοινωνίαν· καθίσταται μέλος τοιαύτης, ἡ δὲ πρώτη προσχώρησις εἰς αὐτὴν εἶνε ἐκδήλωσις ἐμφύτων ροπῶν πρὸς ἐνέργειαν ἰσχυροτέραν.

Ἡ πρώτη κοινωνία εἶνε ροπή, τὸ μὲν πρὸς αὐτὴν ὀρμηφύτου, τὸ δὲ οἰκονομικῆς ἀνάγκης. Μὴ τυγχάνων αὐτάρκειας ὁ ἄνθρωπος, ζητεῖ τὴν σύμπραξιν τῶν ὁμοίων του. Οὕτως ἀποτελεῖται μία μονὰς ἐν πολλαπλῇ ὑποστάσει.

Ἡ σύμπραξις αὕτη, ὁ συνεταιρισμὸς φυσικῶν καὶ ἠθικῶν δυνάμεων καὶ ἐνεργειῶν, εἶνε ὁ χαρακτήρ πασῶν τῶν ἱστορικῶν φάσεων καὶ περιόδων τοῦ κατ' ἄνθρωπον βίου. Τοῦτο δ' ἐκδηλοῦται ἐξόχως σήμερον. Καθ' ἐκάστην ἐκτυλίσσεται εὐρύτερον τὸ φαινόμενον καὶ τ' ἀποτελέσματα, ἠθικὰ καὶ οἰκονομικά, τοῦ συνεταιρισμοῦ τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων.

Διαφέρει ἐνταῦθα πρωτίστως ἡ ἔρευνα τοῦ συνεταιρισμοῦ τῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων, εἰς ἃν καὶ πάλαι μὲν, ἰδίᾳ δὲ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον τσαῦτα ὀφείλει ἡ ἀνθρωπότης.

Ὁ συνεταιρισμὸς εἶνε ἡ λύσις τοῦ προβλήματος τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Ἄλλοτε ἡ κοινωνία ἐν τῇ ἐργασίᾳ αὐτῆς, τῇ οἰκονομικῇ ἐπίσει,

ἐξεπροσωπεῖτο ὑπὸ τῆς πολιτείας, ἧς τὸ μεγαλουργὸν ἢ μὴ πνεῦμα ἦτο ὁ συντελεστὴς παντὸς κοινωφελοῦς ἔργου. Ἄλλ' ἀπὸ τινος χρόνου τὸ ἄτομον χειραφετηθὲν ὅπως δῆποτε ἀπὸ τῆς κηδεμονευτικῆς ἐπιδράσεως τῶν κυβερνήσεων, ζητεῖ ἀπὸ τῶν ἰδίων δυνάμεων τὴν λύσιν τοῦ τε κοινωνικοῦ καὶ τοῦ οἰκονομικοῦ προβλήματος.

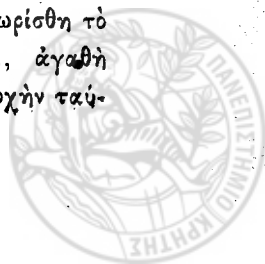
Τοῦτο ἐπετεύχθη ὅπως δῆποτε, ὁ δὲ συνεταιρισμὸς εἶνε ἀποτελεσματικὸς τῆς μεγάλης ταύτης ἐπαναστάσεως.

Ὁ οἰκονομικὸς συνεταιρισμὸς ὑπὸ πάσας αὐτοῦ τὰς ἐκδηλώσεις εἶνε ὁ συνδυασμὸς τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ χρησίμου. Καὶ αἱ τρεῖς αὗται ἀρχαὶ συμπράττουσιν ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ. Δὲν δύναται νὰ κατανοηθῆ, οὐδ' ἐπιτυχῶς νὰ λειτουργήσῃ ἢ μία ἄνευ τῆς ἄλλης. Ἀρέσκειται ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ ἐξασκήσει τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας, ἐπιζητεῖ αὐτὴν παντὶ τρόπῳ, οὐχ ἥττον κατανοεῖ, ὅτι εἶνε ὄν κοινωνικόν, ὅτι ἔχει τὴν ἀνάγκην τῆς συμπράξεως τῶν ὁμοίων του. Ἡ εἰς ἑαυτὸν συγκέντρωσις εἶνε ἄρνησις πάσης κοινωνίας, ἄρα πάσης μεγάλης ἐργασίας.

Ὁ συνεταιρισμὸς κεῖται ἐν αὐτῇ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, ἐν ταῖς χρείαις τοῦ ἀτόμου. Πανταχοῦ καὶ πάντοτε ἐκδηλοῦται, καὶ ὅτε καταδιώκεται ἢ κωλύεται ὑπὸ τῶν θετῶν νόμων. Ἡ πρὸς συνεταιρισμὸν ροπὴ ἰδιαίξει πάση προοδευτικῇ κοινωνίᾳ. Ἐν τῇ μονώσει ἐλάχιστα παράγει ὁ ἄνθρωπος· ἀλλ' ἐνισχύεται διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ. Εἶνε δ' ἐκδηλώσεις αὐτοῦ καὶ ὑποστάσεις ἢ Ἐκκλησία, τὰ ἐπιστημονικὰ σωματεῖα, τὰ ἠθικά, τὰ φιλανθρωπικά.

Ἄλλ' ὁ οἰκονομικὸς συνεταιρισμὸς ἐκδηλοῦται εὐρύτερον. Διὰ τῆς ἀμοιβαίας ἐμπιστοσύνης καὶ ἐπικουρίας τὰ ἄτομα, ἐλευθέρως συμπράττοντα, ἀλλήλοις προσφέροντα τὰς οἰκονομικὰς αὐτῶν δυνάμεις, μεγάλας ἢ μικράς, τὰ κεφάλαια καὶ τὴν ἐργασίαν, κατορθοῦσι τὴν ἐκτέλεσιν μεγάλων ἔργων, τοῦθ' ὃ περ ἐυσχερῶς θὰ κατάρθουν ὑπὸ ἀλλότριον καθεστῶς.

Ὁ συνεταιρισμὸς δὲν δύναται νὰ λειτουργήσῃ ἄνευ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς αὐτονομίας τῶν ἀτόμων. Ἄλλοτε ἐδεδεσμεύετο ὑπὸ κοινωνικῶν προλήψεων, ὑπὸ πολιτικῶν περιορισμῶν. Ἄλλ' ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ὑγιῶν ἀρχῶν τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης ἀνεγνωρίσθη τὸ δίκαιον τῆς ἐλευθέρας αὐτοῦ λειτουργίας. Σώφρων νομοθεσία, ἀγαθὴ διοίκησις δεόν νὰ λάβωσιν ὑπ' ὄψει καὶ ἀναγνωρίσωσι τὴν ἀρχὴν ταύ-

την, ἐνισχύουσαι τὸ συνεταιριστικὸν τῶν λαῶν πνεῦμα, ὃ περ ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ μόνον ἐπιρρῶννυται, ἀποφέρον τοὺς ἐπιζητούμενους καρπούς.

Ὁ Συνεταιρισμὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Ἡ γένεσις καὶ ἐξέλιξις τοῦ συνεταιρισμοῦ εἶνε ἐν τῶν σπουδαιοτάτων κεφαλαίων τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας.

Περὶ τοῦ συνεταιρισμοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὀλίγιστα γινώσκοντες, καὶ ταῦτα οὐχὶ ἀξία λόγου. Οὐχ ἤττον ἀναμφισβήτητος ἡ λειτουργία αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ.

Μεῖζονα ἔσχεν ἀνάπτυξιν ἐν Ἑλλάδι.

Ὁ συνεταιρισμὸς κατενόηθη ἐν αὐτῇ ἀπὸ παμπάλαιου. Εἰς τοιαύτην τινὰ αἰτίαν πρέπει ἴσως ν' ἀποδοθῇ ἡ μυθικὴ παράδοσις τῆς Ἀργεῦς πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ χρυσοῦ δέρατος. Ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ τὸ συνεταιριστικὸν πνεῦμα ἐνισχύεται. Ἡ κοινὴ ἰδέα προεξέρχει ἐν τῷ βίῳ τῶν ἑλληνικῶν λαῶν, ὃ δὲ συνεταιρισμὸς ἐκδηλοῦται ὑπὸ ποικίλα ὀνόματα (ἔρανοι, σύλλογοι, σύνοδοι, κοινά, ἐργασίαι, συνέδρια, συμβιώσεις, συντάγματα, συνάφειαι, συνεργασίαι, συναγωγαί, ἐταιρεῖαι, φατρία κτλ.).

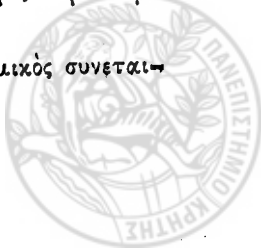
Ἐν γένει νομοθέται καὶ φιλόσοφοι τῆς Ἑλλάδος μεγάλην προσδίδοσι σημασίαν εἰς τὴν δύναμιν τοῦ συνεταιρισμοῦ. Ὁ Ἀριστοτέλης λέγει: «χρήματα ἀποστερῆσαι ἐταῖρον δεινότερον ἢ πολίτην.»

Δὲν εἶνε ὑπερβολή, ἂν εἴπη τις, ὅτι εἰς τὸ συνεταιριστικὸν πνεῦμα τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου ὀφείλεται ἡ ἐπιτυχία τοῦ ἀποικιακοῦ αὐτοῦ συστήματος, μὴ ἀπορρέοντος μόνον ἐκ πολιτικῶν, ἀλλ' ἐπίσης καὶ ἐξ οἰκονομικῶν λόγων.

Ὁ ἐξ ἐράνων συνεταιρισμὸς δι' οὗ συνεκτροῦντο ἐν τῷ αὐτῷ πολλὰ κεφάλαια πρὸς ἐμπορίαν, δὲν ἦτο ἄγνωστος. Ἐπίσης κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐν Ἑλλάδι τὸ πρῶτον ἐγνώσθη καὶ ἐπραγματώθη ἡ ἀρχὴ τῆς ἑτερορρυθμοῦ ἐταιρείας.

Ἐπῆρχον ἐν Ἀθήναις καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐταιρεῖαι ἀλλοβοηθείας, κοινὸν ἔχουσαι ταμεῖον, πληρούμενον ἐκ τῶν μηνιαίων εἰσφορῶν τῶν μελῶν, χρησιμοποιουμένων ἐκάστοτε πρὸς περιθαλάψιν τῶν δυστυχοῦντων. Μνημονεύει αὐτῶν ὁ Θεόφραστος.

Πληρεστέραν ἔσχεν ἐπίδοσιν καὶ ἀνάπτυξιν ὁ οἰκονομικὸς συνεται-

ταιρισμός ἐν Ρώμῃ. Ὑπῆρχον καὶ ἐν αὐτῇ ἑταιρεῖαι (societates), σωματεῖα (corporationes), ἀποβλέποντα πρὸς τε οἰκονομικὸν σκοπὸν καὶ πρὸς ἀλληλοβοήθειαν. Διείποντο συνήθως ὑπὸ ἰδίων θεσμῶν, πολυλαὶ δὲ δημόσιαι ὑπηρεσίαι ἦσαν ἀνατεθειμέναι τοῖς δεσμοῖς τούτοις.

Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Γαλατίᾳ, ἐν τῇ πρωτογόνῳ Γερμανίᾳ τὸ πνεῦμα τοῦ συνεταιρισμοῦ δὲν ἦτο ἐπίσης ἄγνωστον· ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ἐπεξετάθη ἐπὶ τῶν νεωτέρων λαῶν διὰ τῆς χριστιανικῆς ἐπιδράσεως. Εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ συνεταιρισμοῦ, ὃ περ εἶνε τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας, ὀφείλεται κατ' ἐξοχὴν τὸ ἔργον τῶν νεωτέρων αἰώνων—ἠθικόν, κοινωνικόν, πολιτικόν, οἰκονομικόν. Ἄνευ αὐτοῦ πλεῖστοι ἠθικαὶ καὶ κοινωνικαὶ δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου θὰ διετέλουν ἔτι ἀδρανεῖς καὶ νεκραὶ. Ὁ συνεταιρισμὸς ἐξήγειρεν αὐτάς, ὠργάνωσεν, ἐχρησιμοποίησεν. Ἀληθῶς τὸ ἔργον τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ εἶνε τοῦ ἀνθρωπίνου συνεταιρισμοῦ τὸ κατ' ἐξοχὴν ἔργον.

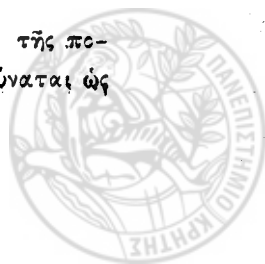
Ἡ ἐλευθερία ἐν τῷ Συνεταιρισμῷ.

Τὸ δίκαιον τοῦ συνεταιρισμοῦ εἶνε κοινωνικὸν δίκαιον, ἄρα ἐμφυτον καὶ ἀπαραβίαστον. Σήμερον ἀνεγνωρίσθη πανδημῶς τούτο.

Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ παρελθόν, δυσπίστως προσβλέπον εἶδη τινὰ συνεταιρισμῶν, ἢ νεωτέρα κοινωνία παρέχει πλήρη εἰς αὐτοὺς ἐλευθερίαν, ἐκτὰς τῶν περιπτώσεων, καθ' ἃς προσβάλλονται θεμελιώδεις θεσμοὶ τῆς ἠθικῆς τάξεως.

Περὶ τῆς συστάσεως καὶ λειτουργίας τῶν οἰκονομικῶν σκοποῦς ἐπιδικουσῶν ἑταιρειῶν ποικίλαι ὑπάρχουσι διχογνωμίαι. Ζητεῖται παρά τινων ἢ αὐστηρὰ καὶ διηνεκῆς κυβερνητικὴ ἐπίβλεψις τῶν ἑταιρειῶν ἐν τε τῇ συστάσει αὐτῶν καὶ τῇ μετὰ ταῦτα λειτουργίᾳ. Εἶνε δυνατὸν πολλάκις ἐν τοῖς οἰκονομικοῖς συνεταιρισμοῖς ἢ κερδοσκοπία νὰ ἐκμεταλλεῖται τὴν ἀπειρίαν τῶν ἀπλουστέρων. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει ἢ πολιτεία δὲν δικαιούται νὰ ἀδιαφορῇ, ἀλλὰ νὰ ἐπιβλέπῃ τὴν λειτουργίαν τῆς ἑταιρείας, τῶν ἑταίρων μὴ δυναμένων ἐξ ἀγνοίας, εἴτε ἀπόντων ἐκ τοῦ κέντρου τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐπιχειρήσεως, νὰ παρακολουθῶσι τὰ ἐκάστοτε συμβαίνοντα.

Ἄλλοι φρονοῦσιν, ὅτι ἡ συνεχὴς ἀνάμιξις καὶ ἐπέμβασις τῆς πολιτείας εἰς ἀντικείμενα ἰδιωτικοῦ συμφέροντος καὶ κέρδους, δύναται ὡς

ἐπὶ τὸ πλεῖστον νὰ καταστῇ ὀλεθρία. Τῆς πολιτείας δικαιουμένης νὰ ἐπεμβαίνειν ἐκάστοτε καὶ νὰ ἐξελέγχη, ὁ συνεταιρισμὸς θέλει προσκόψη κατ' ἀνάγκην, στερούμενος αὐτονομίας καὶ ὑφιστάμενος τὴν πλημμελῆ ἐπίδρασιν τῆς κυβερνητικῆς ἐξουσίας.

Τὸ ζήτημα εἶνε ἀληθῶς περίπλοκον, δυσχερὴς δ' ἡ λύσις αὐτοῦ. Βεβαίως πρέπει νὰ ᾔνε ἀνεγνωρισμένη ἡ ἀτομικὴ ἐλευθερία, ἀλλ' ἐν ἡ περιπτώσει αὕτη δὲν δύναται νὰ παραγάγη τι γενναῖον καὶ χρήσιμον, ποιά τις ἐποπτεία τῆς πολιτείας δὲν εἶνε ἄστοχος. Αὕτη, ἐξασκοῦσα ἐνίοτε προληπτικὴν ἐνέργειαν, δύναται νὰ διακανονίζη διὰ τῆς νομοθετικῆς ἢ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας τὰ τῆς συστάσεως ἑταιρείας τινός, ἐν ἡ περιπτώσει ἡ νοημοσύνη τῶν μετόχων δὲν εἶνε ἐπαρκής. Καὶ τοῦτο πρὸς τὸ συμφέρον αὐτῶν.

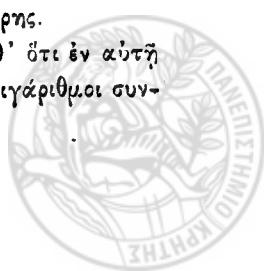
Ἐξέλιξις τῆς Ἑταιρείας.

Ἡ ἑταιρεία ἀποτελεῖται ποικιλοτρόπως. Κατὰ πρῶτον ὡς ὁμόρρυθμος ἐκείνη, καθ' ἣν δύο ἢ πλείονα πρόσωπα συμπράττουσι πρὸς τινα οἰκονομικὸν σκοπόν.

Ἡ ἀνάγκη τοῦ σχηματισμοῦ τοιαύτης ἑταιρείας εἶνε προφανής. Ὑπάρχουσιν ἐπιχειρήσεις, μὴ δυνάμεναι νὰ διεξαχθῶσιν ὑφ' ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου, στερουμένου ἐπίσης τῆς προσηκούσης ἰκανότητος. Κρείττονες τοῦ ἐνός οἱ πολλοί· τοῦτο κατενόησεν ἔκπαλαι ὁ ἄνθρωπος καθ' ἀπάσας αὐτοῦ τὰς σχέσεις, καὶ δὴ τὰς οἰκονομικὰς.

Ἡ ἑτερόρρυθμος ἑταιρεία εἶνε πληρεστέρα ἐξέλιξις τῆς ὁμορρυθμοῦ ἐκδηλοῦσιν τὴν σύμπραξιν ἐνός ἢ πλείονων ὁμορρυθμῶν καὶ ἑτερορρυθμῶν ἑταίρων. Ἡ ἑταιρεία αὕτη εἶνε δημιουργημα τῶν νεωτέρων χρόνων. Κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα, ὅποτε αἱ ἐμπορικαὶ ἐπιχειρήσεις θεωροῦντο εὐτελὲς ἐπιτήδευμα πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης ὡς ἐκ τοῦ κρατοῦντος τιμαριωτικοῦ συστήματος, εὐγενὴς κεφαλαιούχος, ἀπαξιῶν νὰ μετέλθῃ ἐμπορικὴν ἐπιχείρησιν, παρεῖχε τὰ κεφάλαια αὐτοῦ εἰς τρίτους, μὴδὲνα διατρέχων κίνδυνον ἢ τὴν ἀπώλειαν αὐτῶν μόνον. Οὕτως ἐν τῇ ἑταιρείᾳ ταύτῃ τινῶν μὲν ἑταίρων ἡ εὐθύνη περιορίζεται εἰς τὸ καταβληθὲν ποσόν, τῶν δὲ λοιπῶν τυγχάνει πλήρης.

Ἡ ἑτερόρρυθμος ἑταιρεία διαφέρει τῆς ἀνωνύμου, καθ' ὅτι ἐν αὐτῇ διαχειρίζονται τὰ ἑταιρικά συμφέροντα οἱ ὁμορρυθμοὶ, ὀλιγάριθμοι συν-

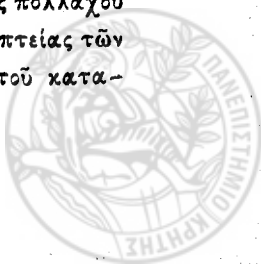
ήθως ὄντες, εὐθυνόμενοι δὲ πρὸς τοὺς ἑτερορρυθμούς καὶ τοὺς μετ' αὐτῶν συναλλασσομένους. Τούναντίον ἐν τῇ ἀνωνύμῳ ἢ εὐθύνῃ βαρύνει τὴν καταβολὴν ἐκάστου τῶν μετόχων. Ἐνεκα τούτου καὶ ἄλλων αἰτίων ἡ ἔταιρεία αὕτη θεωρεῖται σήμερον ὡς ἡ κρεῖττον ἐκπροσωποῦσα τὸ πνεῦμα τῆς οἰκονομικῆς προόδου.

Ἄνωνυμος Ἐταιρεία.

Αὕτη εἶνε ἡ πληρεστέρα ἐκδήλωσις τοῦ συνεταιρισμοῦ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ἢ κατ' ἐξοχὴν δυναμένη νὰ πραγματώσῃ εὐρυτέρους οἰκονομικοὺς σκοπούς. Διὰ τῆς καταβολῆς ὀλίγων κεφαλαίων, περισσευμάτων τοῦ πλουσίου, ἀποταμιευμάτων τοῦ πένητος, ἀποτελεῖται κολοσσαῖον χρηματικὸν ποσόν, οἰκονομικὴ δύναμις, δι' ἧς συντελοῦνται μεγάλα δαπανηρὰ ἔργα, ὧν ἡ κατασκευὴ δὲν εἶνε ἔργον τῆς κυβερνήσεως, ἀποφεύγει δὲ νὰ διακυβεύσῃ τὰ κεφάλαιά του καὶ ὁ μέγιστος τῶν κεφαλαιούχων καὶ ὁ ἰκανώτατος τῶν ἐπιχειρηματιῶν.

Ἡ ἀνάπτυξις τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων τῶν συγχρόνων λαῶν κατέστησεν ἀναπόδραστον τὴν ἐν τῷ αὐτῷ συγκέντρωσιν μεγάλων κεφαλαίων. Τοῦτο δὲ κατορθοῦται διὰ τῆς ἀνωνύμου ἑταιρείας, φερούσης τὸν τύπον *μικροσκοπικῆς οἰκονομικῆς πολιτείας*. Αὕτη ἰδρύεται ἐλευθέρως κατὰ τι καθεστῶς ὑπὸ τῶν ἐταίρων, εἴτε ὡς ἰδρυτῶν, εἴτε ὡς μετὰ ταῦτα ἀποδεχομένων τοῦτο. Πρὸς νομιμοποίησιν δὲ πολλοῦ ἀπαιτεῖται ἡ ἔγκρισις τοῦ καταστατικοῦ τῶν τοιοῦτων ἑταιρειῶν παρὰ τῆς ἐκτελεστικῆς ἢ τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας. Αἱ νεώτεροι νομοθεσίαι καθορίζουσι γενικοὺς τινὰς κανόνας, ὧν μὴ τηρουμένων, ἡ ἑταιρεία ἀπόλλυσι τὸ νόμιμον κῦρος, οἱ δὲ τὰ αὐτῆς διευθύνοντες ὑπέχουσιν εὐθύνας.

Ἐκ τῆς φύσεως τῆς ἀνωνύμου ἑταιρείας παρίσταται ἀνάγκη, πρὸς ἐπιτυχεστέραν διαχείρισιν, ν' ἀνατεθῇ αὕτη τοῖς μᾶλλον προσήκουσιν ἐκ τῶν μετόχων, κεκτημένους ἐν τούτοις ὠρισμένον ἀριθμὸν μετοχῶν, ἄρα διαφορομένων ὑπὲρ τῆς ἑταιρείας· ἀλλ' ἐνδεχόμενον νὰ ἐπέλθῃ κατάχρησις ἐνίοτε τῆς ἐμπιστοσύνης τῶν ἐταίρων ὑπὸ τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου, τοῦ ὑπ' αὐτῶν ἐκλεγομένου, καθὰ συνέβη ἰσχύτως πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Ἐντεῦθεν ἡ ἀνάγκη ἐποπτείας τῶν ἐργασιῶν τῆς ἑταιρείας διὰ τῆς προηγουμένης ἐγκρίσεως τοῦ κατα-

στατικού αὐτῆς, ἀλλὰ πρωτίστως τῆς νοημοσύνης τῶν μετόχων ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν συμβούλων καὶ αὐστηρᾶς ἐξελέγξεως ὑπὸ τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας.

Τὸ καταστατικὸν τῆς ἀνωνύμου ἐταιρίας εἶνε ὁ θεμελιώδης τῆς λειτουργίας αὐτῆς χάρτης, οὗ τὰς διατάξεις δὲν δικαιοῦνται νὰ παραβῶσι τὸ παράπαν οἱ διαχειρισταί. Ἐν αὐτῷ ὀρίζονται ἰδίᾳ ἡ ἔδρα τῆς διεύθυνσεως, τὸ εἶδος τῆς ἐργασίας, τὰ καθήκοντα τοῦ συμβουλίου καὶ τοῦ διευθυντοῦ, ἡ διανομὴ τῶν κερδῶν, τὰ κατὰ τὴν διάλυσιν ἐν ὠρισμένῳ ἢ ἀορίστῳ χρόνῳ, πᾶν ὅ τι σχετικὸν πρὸς τὴν ἐταιρικὴν ἐπιχείρησιν.

Παρὰ ταῖς ἐταιρείαις, ταῖς ἐπιδιωκούσαις εὐρυτέρους οικονομικοὺς σκοποὺς, ἐξ ὧν ἐξαρτάται πολλάκις ἡ δημοσία χώρας τινὸς πίστες, ἀντιπροσωπεύεται συνήθως ἡ κυβέρνησις δι' εἰδικῆς ἐπιτρόπου, διατελουσῶν οὕτως αὐτῶν ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς πολιτείας. Ἡ ἀνώνυμος ἐταιρεία ἐκπροσωπεῖ ἰσχυρὰν κοινωνικὴν τε ἅμα καὶ οικονομικὴν δύναμιν, ἐπικίνδυνον πολλάκις, ὡς ἐκ τοῦ ὄργανισμοῦ αὐτῆς καὶ τῶν διατιθεμένων χρηματιστικῶν μέσων, τῇ τε πολιτείᾳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ· δύναται νὰ ἐκμεταλλευθῇ τοὺς ἀπλουστέρους καὶ νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων τῆς χώρας, πρὸς τὸ συμφέρον ὃ ὠρισμένων ἀτόμων ἢ κόμματος νὰ ταραξῇ τὴν ἀρμονίαν τῆς δημοσίας τάξεως, προκαλοῦσα δι' ἐγκληματικῆς κερδοσκοπίας κατάστασιν, ἐξ ἧς δύναται νὰ ἐπέλθῃ ἡ διαίρεσις καὶ τὸ μῖσος τῶν κοινωνικῶν ἑμάδων. Ἐντεῦθεν ἡ ἀνάγκη ἀνωτέρας ἐπιβλέψεως.

Εἶνε κοινωνικὸν καὶ οικονομικὸν ἅμα συμφέρον νὰ μὴ ᾖ ἐπιτετραμμένον εἰς καὶ ὁ αὐτὸς σύμβουλος νὰ ᾖ τοιούτος εἰς πολλὰς ἐταιρείας. Ὡς μὴ ὄφελος, πολλαχοῦ παρουσιάζονται τοιοῦτοι ἐξ ἐπαγγέλματος, γινώσκοντες νὰ μεριμνῶσι περὶ τῶν συμφερόντων τῶν ἰδίων μᾶλλον καὶ τῶν φίλων ἢ περὶ τῶν καθολικῶν τῶν ἐταίρων.

Ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ὄργανισμοῦ τῆς ἀνωνύμου ἐταιρείας ἡ ἐταιρικὴ μετοχὴ, εἴτε ὀνομαστικὴ, εἴτε ἀνώνυμος, μεταβιβάζεται εὐχερῶς ἀπὸ προσώπου εἰς πρόσωπον, χωρὶς νὰ ταραχθῇ τὸ παράπαν ἡ λειτουργία τῆς ἐταιρείας· δύναται ἡ μετοχὴ νὰ μεταβάλλῃ κύριον καὶ δι' ἀπλῆς τηλεγραφικῆς ἐντολῆς. Ἡ δὲ τοιαύτη κυκλοφορία τοῦ κεφαλαίου εἶνε ἐν τῶν θαυμασιωτάτων φαινομένων τῆς οικονομικῆς πίστεως καὶ ἀλληλεγγύης τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος.

Ἡ ἀνώνυμος ἐταιρεία, ἐν τῇ ἐπιδιώξει τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς, διατελεῖ ἀνεξάρτητος πάσης περιπετείας, εὐτυχίας ἢ συμφορᾶς, τοῦ μετόχου, ἐξακολουθεῖ τὸ ἔργον αὐτῆς, ὡσεὶ μηδὲν εἶχε συμβῆ. Πολλάκις οἱ συναλλασσόμενοι πρὸς τὰς ὁμορρυθμούς ἢ ἑτερορρυθμούς ἐταιρείας ἀγνοοῦσι τὴν πραγματικὴν αὐτῶν κατάστασιν, δύνανται ν' ἀπατηθῶσιν, ἐμπιστευόμενοι εἰς αὐτάς. Ἄλλ' ἐν τῇ ἀκωνύμῳ δὲν συμβαίνει τοῦτο. Ἡ οἰκονομικὴ αὐτῆς κατάστασις γνωστοποιεῖται καθ' ἐκάστην ἐν τῷ χρηματιστικῷ κόσμῳ, ἐτι μᾶλλον δὲ διὰ τῆς καθ' ὠρισμένην χρονικὴν περίοδον δημοσιεύσεως τοῦ ἰσολογισμοῦ.

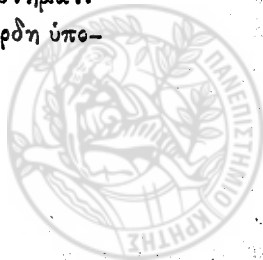
Μειονεκτήματα τῆς ἀκωνύμου ἐταιρείας.

Πρὸς τοῖς ρηθεῖσι πλεονεκτήμασιν ἡ ἀκωνύμος ἐταιρεία ἔχει καὶ τινὰ μειονεκτήματα. Βεβχίως πλήρης ἐξέλιξις αὐτῆς δὲν ἐγένετο ἐτι. Καθ' ὅσον ὁ οἰκονομικὸς βίος τῶν νεωτέρων λαῶν προβαίνει πρὸς τὰ πρόσω, ἡ δὲ πῆρα παρέχει τὰ διδάγματα αὐτῆς καὶ τῇ ἐπιστήμῃ καὶ τῇ νομοθεσίᾳ, πλείστα ἀποκαλύπτονται ἄτοπα καὶ κενά, ὧν ἡ ἄρσις ἐπιδιώκεται ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων.

Ἐκ τῶν καταγγελλομένων μειονεκτημάτων ἀξία εἰδικῆς μνείας εἶνε τὰ ἐπόμενα :

1) *Περιορισμὸς ἐν τῇ διαχειρίσει.* Ἡ γενικὴ συνέλευσις τῶν μετόχων ὀρίζει τὰ κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τῆς ἐταιρείας. Λαμβάνει βεβαίως ὑπ' ὄψει ἐν τῇ ἐκλογῇ αὐτῆς τὰ προσφύεστατα τῶν προσώπων, εἰς ἃ ἀναθέτει τὴν διαχείρισιν τῶν συμφερόντων αὐτῆς. Ἄλλ' ὅσον καὶ ἂν ᾖ ταῦτα ἀνώτερα ὑπονοίας, δὲν ἐμπιστεύεται ἀπολύτως, δὲν παρέχει εἰς αὐτὰ πλήρη ἐλευθερίαν ἐνεργείας. Ὅρίζει τὸ εἶδος τῆς ἐργασίας, μὴ ἐπιτρέπουσα τὴν ἐλαχίστην ἐκτροπὴν.

Ἄλλ' εἶνε πάντοτε τοῦτο προσφύες πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς ἐταιρείας ; Παρουσιάζεται ἀξία λόγου κερδοσκοπικὴ ἐπιχείρησις, μὴ περιλαμβανομένη ἐν τῷ Καταστατικῷ. Ἡ διοίκησις δὲν δικαιούται ν' ἀναλάβῃ αὐτήν. Τί ποιητέον ; Δέον νὰ συγκληθῇ ἡ συνέλευσις τῶν μετόχων· ἀλλὰ τοῦτο εἶνε ἀδύνατον ἐν βραχεῖ χρονικῷ διαστήματι· θέλει παρέλθῃ καιρὸς, ἀποτύχη δ' ἐπιχείρησις, σπουδαῖα κέρδη ὑποσχόμενη τῇ ἐταιρείᾳ.

Ἐν τῷ περιορισμῷ τούτῳ τῆς διοικήσεως κείται βεβαίως μειονέκτημα. Οὐχ ἤττον ἀπόλυτος πληρεξουσιότης δὲν εἶνε πρέπον νὰ δοθῇ εἰς αὐτήν, δυναμένην νὰ παρεκτραπῇ ἐν τῇ ἐξασκήσει τῆς ἐξουσίας ἐξ οἰωνδήποτε λόγων. Προτιμότερα δὲ ἡ στήρσις τοιούτων κερδῶν, ἢ τὸ ἀβέβαιον καὶ παρακεκινδυνευμένον τῆς ἀπολύτου πληρεξουσιότητος τῆς διοικήσεως.

2) *Παραβάσεις ἐν τῇ διαχειρίσει ἐξ ἀμελείας ἢ δόλου.* Ἡ διαχειρίσις τῆς ἀνωνόμου ἐταιρείας δύναται πολλάκις νὰ προσκόψῃ ἕνεκα ἀμελείας ἢ δόλου τῆς διοικήσεως. Αὕτη, ὅσον καὶ ἂν τὰ μέλη αὐτῆς ἐνδιαφέρονται ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς ἐταιρείας, κατέχουσι δὲ πολλάς μετοχάς, διαχειρίζεται ἀλλότρια συμφέροντα. Τοῦτου ἕνεκα ἀπαιτεῖται μεγάλη προσοχὴ ἐν τῇ ἐκλογῇ τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου.

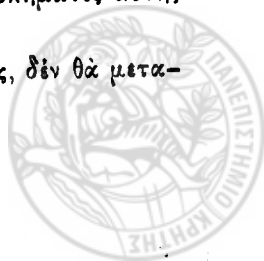
3) *Ἀπειρία ἢ ἀδιαφορία τῶν μετόχων.* Μειονέκτημα ἐπίσης τῶν ἀνωνόμων ἐταιρειῶν εἶνε ἡ ἀπειρία, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δὲ ἡ ἀδιαφορία τῶν μετόχων. Ἐν ἀμφοτέροις ταῖς περιστάσεσιν ὁ μέτοχος, εἴτε δὲν προσέρχεται εἰς τὴν συνέλευσιν, εἴτε ἀδιαφορεῖ, παρέχων εὐχερῶς τὴν ψῆφόν του εἰς τοὺς ἐπαγγελλομένους τὸν σύμβουλον τῶν ἀνωνόμων ἐταιρειῶν, πτούμενος πολλάκις πρὸ τοῦ κοινωνικοῦ αὐτῶν ὄγκου, ἢ ὑποχωρῶν εἰς ἐπιτηδεῖους συστάσεις. Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ τοιούτου φαινομένου πολλάκις κατεδείχθησαν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις περὶ τὴν ἴδρυσιν τοιούτων ἐταιρειῶν, ἰδρυομένων καὶ διευθυνομένων ὑπὸ τινων ἐξ ἐπαγγέλματος. Τὰ καταστατικά συντάσσονται καὶ ψηφίζονται μονομερῶς, μηδενὸς ἐφιστάντος τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς τὰς διαφόρους αὐτῶν διατάξεις.

Ταῦτα δὲν θὰ συνέβαινον, ἂν οἱ μέτοχοι ἐγίνωσκον ἢ δὲν ἠδιαφόρουν συνήθως ὡς πρὸς τὴν διαχείρισιν τῆς ἐταιρείας.

Βελτίωσις τοῦ συστήματος τῶν ἀνωνόμων ἐταιρειῶν.

Ὅσημέραι ἡ ἀνόνομος ἐταιρεία καθίσταται ὁ σπουδαιότατος τῶν παραγόντων τῆς οικονομικῆς λειτουργίας τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν, τοῦτου δ' ἕνεκα ἐπιβάλλεται καὶ ἡ εὐρυτέρα τοῦ προβλήματος αὐτῆς κατανόησις καὶ λύσις.

Οἱ μέτοχοι, ὅσον καὶ ἂν φωτισθῶσιν ὑπὸ τῆς πείρας, δὲν θὰ μετα-

βάλωσιν έντελῶς φύσιν, οἱ δὲ κερδοσκόποι χρηματισταί, ἔτοιμοι πάντοτε νὰ καταχρασθῶσι τῆς ἀγνοίας καὶ τῆς εὐπιστίας τῶν πολλῶν, δὲν θὰ ἐκλίπωσιν ἀπὸ τοῦ κόσμου. Ἐπιβάλλεται ἄρα τῇ πολιτείᾳ μέριμνα ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῶν ἐταιρειῶν τούτων, ἀλλὰ μέριμνα, μὴ ὑπερβαίνουσα τὰ ὅρια τῆς φυσικῆς αὐτῆς δικαιοδοσίας.

Συμπεραίνεται ἐκ τούτου, ὅτι ἡ ἐγκρισις καὶ ἡ ἀνάμιξις τῆς πολιτείας εἰς τὰ τῶν ἐταιρειῶν τούτων δὲν εἶνε κατ' ἀρχὴν ἀναγκαία. Οὐχ ἦττον δέον νὰ ὀρίξη ὁ νόμος αὐστηρὰς διατάξεις ἐν τῇ συστάσει αὐτῶν, ἔχων ὑπ' ὄψει τὴν ἀρχὴν τῆς οἰκονομικῆς ἐλευθερίας, ἅμα δὲ καὶ τὴν νοσημοσύνην τῆς κοινωνίας.

Τὰ συμβαίνοντα ἄτοπα δὲν εἶνε δίκαιον ν' ἀποθαρρύνωσιν. Ἐν πάσῃ ἀνθρωπίνῃ ἐνεργείᾳ πρὸς τῷ ἀγαθῷ παρομαρτεῖ καὶ τὸ κακόν. Διότι δύναται νὰ καταστραφῇ σιδηροδρομικὴ τις γραμμὴ ἐξ οἰουδήποτε φυσικοῦ ἢ τεχνητοῦ αἰτίου, ἢ μηχανικὸν ἐργαστάσιον ἐκ τινος ἐκρήξεως, δὲν εἶνε ὀρθόν νὰ καταδικασθῇ ἀπολύτως ἡ εἰσαγωγὴ τῶν μηχανῶν εἰς τὴν συγκοινωνίαν ἢ τὴν βιομηχανίαν.

Παρὰ τοὺς παρομαρτοῦντας κινδύνους ὁ συνεταιρισμὸς εἶνε οὐσιωδέστατον ὄργανον οἰκονομικῆς προόδου· βελτιούμενος δὲ καὶ ὄργανούμενος προσηκόντως, δύναται οὐ σμικρὸν νὰ συντελέσῃ εἰς ἐπιτυχῆ λύσιν τοῦ κοινωνικοῦ ζητήματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Περὶ τῆς Συγκοινωνίας καὶ τῆς οἰκονομικῆς
αὐτῆς δυνάμεως.

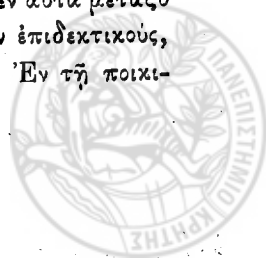
Περὶ τῆς Συγκοινωνίας ἐν γένει.

Ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ τῶν λαῶν, ἄρα ὁ ὀργανισμὸς αὐτῶν, ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ λειτουργία, ἀναπτύσσεται κατ' ἐξοχὴν διὰ τῆς συγκοινωνίας. Ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ ὁ ἄνθρωπος, ὅσον καὶ ἂν ὑποτεθῆ, ὅτι ἐπλάσθη τέλειος, ἀδύνατον νὰ ἐκδηλώσῃ τι γενναῖον καὶ συνθετικόν, ἄνευ τῆς μετὰ τῶν ὁμοίων του κοινωνίας καὶ συμπράξεως· κατ' ἀνάγκην περιορίζεται ἐν στενοτάτῃ ἐνεργείᾳ σφαίρα. Οὐδεὶς οὐδέποτε ἐσκέφθη νὰ δημιουργήσῃ ἴδιον κόσμον. *Eis* οὐδεὶς. Τὸ δόγμα τοῦτο ἀπορρέει ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τῶν ἀτελειῶν αὐτῆς. Εἶνε μειονέκτημα, ἀλλ' ἐπίσης καὶ μέγιστον πλεονέκτημα.

Ἡ συνένωσις τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ ἀνθρώπου, καί, ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ, χώρας μετὰ χώρας, εἶνε ἐν τῶν ἰσχυροτάτων μέσων πρὸς ἐπιτευξιν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς οἰκονομικῆς παραγωγῆς τῶν λαῶν.

Ὅσον καὶ ἂν ᾔνε χώρα τις πεπροικισμένη ὑπὸ τῶν δώρων τῆς φύσεως, δὲν ἔπαρκεῖ ἡ παραγωγή αὐτῆς εἰς πλήρη θεραπείαν τῶν χρειῶν τῶν κατοίκων. Ὁ καταμερισμὸς τῶν προϊόντων τῆς φύσεως ποικίλλει κατὰ χώρας, δὲν ἐπιτυγχάνεται δ' εὐχερῶς ἡ παντοία παραγωγή. Χωραὶ τινες παράγουσι σῖτον, ἕτεραι οἶνον, ἔλαιον καὶ καθεξῆς· εὐμοιροῦσιν ἀνθράκων, σιδήρου, χρυσοῦ, ἀργύρου· τὰ δάση χωρῶν τινων προσφέρουσι ξυλείαν πρὸς οἰκοδομήν. Ἄλλαι εἶνε πρόσφοροι πρὸς κτηνοτροφίαν.

Ἡ φύσις, πολλαπλασιάζουσα τὰ δῶρα αὐτῆς, διήρσεεν αὐτὰ μεταξὺ χωρῶν καὶ ἀνθρώπων, καταστήσασα δ' αὐτοὺς χρειῶν ἐπιδεκτικούς, ἐξηνάγκασε πρὸς τὴν ἐπιδίωξιν τῆς τούτων θεραπείας. Ἐν τῇ ποιικι-

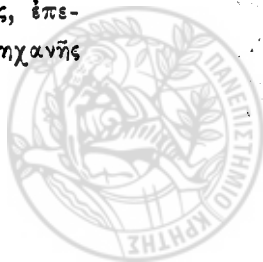
λίαν ταύτη καὶ ταῖς ἀντιθέσεσι κείται ἡ ἄρμονία, ὁ σύνδεσμος τῶν ἀντιθέσεων, ἡ ἐπίτευξις τῆς καθολικῆς εὐημερίας.

Ἡ ἐν ἐκάστη χώρᾳ παραγωγή ἐν τισι μὲν εἶνε ἱπαρκῆς συνήθως πρὸς τὰς χρείας τῶν κατοίκων αὐτῆς, ἐν τισι δὲ πλεονάζει, εἶτι μᾶλλον πολλαπλασιαζομένη διὰ τῆς ἐργασίας, ἣτις ἀποβλέπουσα τὸ πρῶτον εἰς τὴν θεραπείαν τῶν χρειωῶν, αὐξάνεται ἀκολούθως ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς τῶν οἰκείων προϊόντων ἀνταλλαγῆς πρὸς ξένα, ὧν ἡ χρησιμότης ἀποκαλύπτεται τῷ ἀνθρώπῳ προϊόντος τοῦ βίου.

Χώρα, παράγουσα σῖτον πλεονάζοντα, ἀνταλλάσσει τὸ ὑπερβάλλον διὰ τοῦ οἴνου ἢ τοῦ ἐλαίου. Ἐν τούτῳ κείται ἡ ἔννοια τῆς ἀνταλλαγῆς, ἀλλ' ἅμα καὶ ἡ τῆς παραγωγῆς αὐξήσις. Χώρα ἐπίσης, παράγουσα ὡς πλεῖστα προϊόντα καὶ ἀνταλλάσσουσα αὐτά, δημιουργεῖ δύναμιν, οὐ μόνον οἰκονομικήν, ἀλλὰ καὶ πνευματικὴν καὶ πολιτικὴν.

Ἡ ἐλαχίστη ἔρευνα τῶν συνθηκῶν τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πολιτισμοῦ ἀποκαλύπτει, ὅτι αὕτη κείται ἐν τῇ δυνάμει τῆς παραγωγῆς, ἣτις πάλιν σχετίζεται πρὸς τὴν ἐπέκτασιν καὶ τὴν λειτουργίαν τῆς συγκοινωνίας. Ἐν ἡ χώρᾳ βρῖθουσιν αἱ ὁδοὶ καὶ τὰ μέσα τῆς λαϊκῆς κυκλοφορίας, ἀδιστακτικῶς ἐπέρχεται τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ παραγωγή δύναται νὰ λογισθῇ κατ' εὐθείαν ἀναλογίαν πρὸς τὴν συγκοινωνίαν. Καθ' ὅσον ἡ παραγωγή ἀναπτύσσεται, κατὰ τοσοῦτον καὶ ἡ χρεία αὐτῆς ἐπιβάλλεται. Αὕτη τρέφει ἐκείνην καὶ ἀντιστρόφως. Μείωσις τῆς παραγωγῆς κατ' ἀνάγκην ἐπιφέρει τὴν μείωσιν τῆς συγκοινωνίας, καθισταμένης ἀχρήστου.

Πλεῖστα προϊόντα τῆς φύσεως καὶ τῆς τέχνης οὐδεμίαν θὰ εἶχον χρησιμότητα, ἄρα ἀξίαν, ἄνευ τῆς συγκοινωνίας. Αὕτη κατέστη σήμερον ἡ τεραστία πτερόεσσα ἄμαξα τοῦ πολιτισμοῦ, μεταφέρουσα πανταχοῦ τοῦ κόσμου ἀνθρώπους καὶ πράγματα, ἰδέας καὶ προϊόντα, διασκορπιζουσα τὸ φῶς τῆς ἐξημερώσεως τοῦ ἀνθρώπου. Αἱ σχέσεις τῶν λαῶν ἀναπτύσσονται, συσφίγγονται οἱ δεσμοὶ αὐτῶν, πολλαπλασιάζεται ἡ δύναμις. Ἡ ἀνθρωπότης, ἀπὸ ἐξηθρωμένου ὄργανισμοῦ, καθίσταται ἐνιαία. Ὅτι δὲν κατῴρθωσεν ἀπὸ αἰῶνων ἡ διδασκαλία τοσοῦτων θρησκευτικῶν καὶ φιλοσοφικῶν συστημάτων, κηρυττόντων τὴν ἐνότητα καὶ τὴν ἀλληλεγγύην τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἐπετεύχθη διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ ἀτμοῦ. Τὸ σύριγμα τῆς ἀτμομηχανῆς

εισδύει νῦν βαθύτερον εἰς τὴν συνείδησιν τῶν ἀνθρώπων, παρ' ὅσον εἰσέδυσεν ἄλλοτε τὸ εὐγλωττότατον τῶν κηρυγμάτων τῆς ἀδελφότητος.

Διὰ τῆς συγκοινωνίας ὁ ἄνθρωπος γενικεύεται· δὲν ἀνήκει μόνον εἰς μίαν χώραν, εἰς μίαν φυλὴν. Αὐθημερὸν μεταβαίνει εἰς ξένην αὐτῷ χώραν· ἔχει πολλὰ νὰ διδαχθῆ παρ' αὐτῆς· ἀναγνωρίζει παρ' ἄλλοις λαοῖς ταυτότητα ἰδεῶν, φρονημάτων· εὐρίσκει φίλους καὶ οὐχὶ ἐχθρούς. Οὕτως αἱ ἔθνικαὶ ἀντιπάθειαι αἴρονται σὺν τῷ χρόνῳ, ἀποκαθίσταται δὲ κοινότης ἰδεῶν, συμφερόντων, ἐργασίας, παραγωγῆς. Ὁ ἀτμὸς μεταφέρει ἐν ἀκαρεῖ πανταχοῦ πᾶσαν νέαν ἰδέαν ἢ ἀνακάλυψιν, ἀλλ' ἐπίσης συντελεῖ μετὰ τῆς αὐτῆς ταχύτητος εἰς τὴν διανομὴν τῶν προϊόντων, τοῦ πλοῦτου.

Ἡ Συγκοινωνία ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

*Ἐκπαλαὶ κατενόησεν ὁ ἄνθρωπος τὴν ἀνάγκην καὶ τὴν σημασίαν τῆς συγκοινωνίας. Ἀκατάπαυστος ἀνησυχία καὶ ἐνέργεια ὠθεῖ αὐτὸν πρὸς τὴν μεταλλαγὴν· ζητεῖ πανταχοῦ τὰ μέσα μείζονος εὐημερίας. Ὑπάρχει τι τὸ παγκόσμιον ἐν τῇ φύσει αὐτοῦ, ὅπερ ρέπει ὀσημέραι νὰ πραγματοποιῶσῃ.

Ἡ συγκοινωνία διεξάγεται τὸ πρῶτον διὰ τῶν ποδῶν, τὰ δὲ προϊόντα μεταφέρονται ἀπὸ τόπου εἰς τόπον ἐπὶ τοῦ σώματος. Οὕτως ὁ ἄνθρωπος καθίσταται ὑποζύγιον. Ἀλλὰ, καθ' ὅσον κατισχύει τῶν φυσικῶν δυνάμεων, κατὰ τοσοῦτον νοεῖ, ὅτι δύναται νὰ χρησιμοποίησῃ τὸν ἄλογον κόσμον· πρὸς τοῦτο μεταχειρίζεται τὰ θηρία, ἅτινα τιθασσεύει, εἶτα δὲ τὸ ἔδαφος τῆς γῆς, τὸν ποταμὸν ἢ τὴν θάλασσαν. Μεταβαίνει ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, μεταφέρον ἐαυτὸν ἢ τὰ προϊόντα τῆς φύσεως καὶ τῆς ἐργασίας ἐπὶ τῶν νώτων τοῦ ὄνου, τοῦ ἵππου, τῆς καμήλου. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ. Ὁ ἄνθρωπος σὺν τῷ χρόνῳ καθίσταται τεχνικώτερος· ἐφευρίσκει τὴν ἄμαξαν, διὰ τοῦ συστήματος τῶν τροχῶν αὐξάνει τὴν μεταγωγικὴν δύναμιν τῶν ζώων κατὰ βᾶρος καὶ ταχύτητα. Πρὸς τοῦτο δ' ἀναγκάζεται νὰ ἰσοπεδώσῃ τὸ ἔδαφος, ἐφ' οὗ μέλλει νὰ διέλθῃ ἡ ἄμαξα.

Διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ ὕδατος ἐπίσης ὁδοῦ ἡ συγκοινωνία λαμβάνει ποικίλας μεταβολὰς καὶ βελτιώσεις. Ἀρχεται ἡ μετάβασις τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ἢ μεταφορὰ τῶν προϊόντων αὐτῶν

καὶ τῶν ἐμπορευμάτων, τὸ πρῶτον διὰ πλοίων, ἐλαυνομένων ὑπὸ τῆς κώπης τῆ συνδρομῆ τῆς ἀνθρωπίνης χειρός, εἶτα διὰ τοῦ ἰστίου, ἀντικαθιστάντος τὴν κώπην καὶ σήμερον διὰ τοῦ ἀτμοῦ, ἐπιενεγκόντος ἐπανάστασιν ἐν τῇ διὰ τοῦ ὕδατος συγκοινωνίᾳ.

Ὁ ἀτμὸς ἐν τῇ συγκοινωνίᾳ εἶνε ἐν τῶν μεγίστων γεγονότων τῆς ἱστορίας. Δι' αὐτοῦ ἐπῆλθεν ἐλάττωσις τοῦ χρόνου, ἀλλ' ἐπίσης τοῦ ποσοῦ τῆς ἐργασίας καὶ τῶν δαπανῶν τῆς μεταφορᾶς. Ἄλλοτε ἡ μεταφορικὴ ἐργασία ἦτο σωματικὴ καὶ τὰ μάλα ἐπίπονος. Σήμερον δ' ἀνθρώπος ἡκιστα καταπονεῖται. Ἡ δύναμις τοῦ ἀτμοῦ, δι' ἧς προκαλεῖται ἡ κίνησις τῶν σωμάτων, ἐλαχίστην ἔχει ἀνάγκην τῆς σωματικῆς ἐνεργείας τῶν ἀνθρώπων.

Παρατηρητέον, ὅτι ἡ συγκοινωνία ἐγένετο ἑκπαλαὶ καὶ ὄργανον πολιτικῆς ἐνεργείας. Ἡ Ρώμη διὰ τῶν ὀπλῶν ὑπέταξε τὴν Οἰκουμένην, ἀλλὰ τὴν πολιτικὴν αὐτῆς δύναμιν ἐχρησιμοποίησε διὰ θαυμασίου συστήματος ὁδῶν, ὧν μέχρι τῆς σήμερον καταφαίνονται τὰ ἔχνη. Τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη ἐφαρμόζουσι κατὰ τοὺς χρόνους ἡμῶν τὴν πολιτικὴν ταύτην.

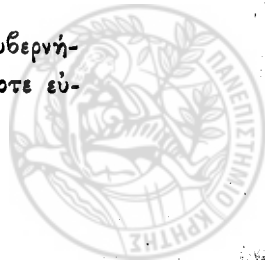
Τρόποι Συγκοινωνίας.

Ἡ συγκοινωνία διεξάγεται κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν.

Ἡ κατὰ ξηρὰν συγκοινωνία εἶνε ἡ ἀρχαιότερα. Τὰ δὲ εἶδη αὐτῆς εἶνε τὰ ἐπόμενα:

1) *Κοινὰ ὁδοί.* Τὸ ἔδαφος κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τοῦ ἀνθρώπινου γένους δὲν παρεῖχεν εὐχερῶς τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας. Μόλις κατωρθοῦτο αὕτη διὰ τοῦ φορτηγοῦ ζώου (ὄνου, ἡμίονου, καμήλου κτλ.) Ἄλλὰ βαθμηδὸν κατενοήθη ἡ ἀνάγκη τῆς ἐκκαθάρσεως καὶ ἰσοπεδώσεως τοῦ ἐδάφους, ἐφευρέθη δὲ ὁ τροχὸς καὶ σὺν αὐτῷ ἡ ἀμάξα. Ὅσον ἀτελῶς καὶ ἂν ἦτο αὕτη κατεσκευασμένη, ἡ δύνατο νὰ φέρῃ μείζονα βάρη ἢ τὰ νῶτα τοῦ ἰσχυροτάτου τῶν ζώων. Παρατηρητέον ὅτι, καθ' ὅσον ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἐδάφους εἶνε στερεωτέρα, κατὰ τοσοῦτον εἶνε ἰσχυροτέρα ἡ κίνησις τῆς ἀμάξης, εὐχερῶς μεταφερούσης τὰ ἐπ' αὐτῆς βάρη.

Ἡ ὁδὸς προσφέρει μεγάλας ὑπηρεσίας τῇ συγκοινωνίᾳ. Κυβερνήσεις, προνοοῦσαι περὶ κατασκευῆς τοιούτων, ἐθεωρήθησαν πάντοτε εὐ-

εργετικά. Αί δι' αὐτάς ἀπαιτούμεναι δαπάναι δὲν ρίπτονται μάτην εἰς τὸ ἔδαφος· ἢ τε παραγωγή καὶ ἢ κατανάλωσις, ὁ πλοῦτος, πολ-
λαπλασιάζονται.

Ἡ κατασκευὴ τῶν τοιούτων ὁδῶν συγκοινωνίας μαρτυρεῖ τὴν δραστηριότητα τῶν λαῶν καὶ τὴν ὑπὲρ αὐτῶν μέριμναν τῶν κυβερνή-
σεων. Δὲν ὑπάρχει σήμερον χώρα πεπολιτισμένη, μὴ δαπανῶσα ἐτη-
σίως μεγάλα χρηματικά ποσὰ πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς διὰ τῶν ὁδῶν
συγκοινωνίας.

Αἱ ὁδοὶ διαιροῦνται συνήθως εἰς δημοτικάς, ἐπαρχιακὰς καὶ ἐθνι-
κάς, καθ' ὅσον διὰ τῆς κατασκευῆς αὐτῶν ἐξυπηρετοῦνται τὰ συμφέ-
ροντα καὶ αἱ χρεῖαι τῶν δήμων, τῶν ἐπαρχιῶν, ἢ τοῦ τόπου ὀλοκλή-
ρου. Ἐκάστη τούτων ἔχει ἴδιον χαρακτῆρα καὶ ἴδιαν ἀποστολήν.

2) Σιδηρόδρομοι. Τὰ κατ' αὐτούς εἶνε ἄξια εἰδικωτέρας καὶ εὐ-
ρυτέρας ἐρεύνης καὶ μελέτης.

Οἱ σιδηρόδρομοι εἶνε δημιούργημα τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ἀλλὰ
τὰ ἐξ αὐτῶν ἀποτελέσματα, ἠθικά, πολιτικά, οικονομικά, εἶνε τοσοῦ-
τον μεγάλα, ὥστε ὑπερέβαλον πᾶν ἄλλο σύστημα συγκοινωνίας.

Ἐν ταῖς πεπολιτισμέναις χώραις αἱ σιδηραὶ ὁδοὶ ἀποτελοῦσι σήμε-
ρον τὴν κυρίαν βᾶσιν τῆς τε ἐπιτοπίου καὶ τῆς διεθνοῦς συγκοινωνίας.
Αἱ λοιπαὶ κατὰ ξηράν, ποταμόν, ἢ θάλασσαν ὁδοὶ εἶνε παρακόλουθοι
τῆς σιδηροδρομικῆς συγκοινωνίας. Ἄπειρα εἶνε τὰ ἐξ αὐτῆς πλεονε-
κτῆματα. Ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου πολλαπλασιάζεται. Οὕτως οἱ
σιδηρόδρομοι συντελοῦσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐπιστημῶν, εἰς τὴν
οικονομικὴν παραγωγὴν καὶ κατανάλωσιν, εἰς τὴν ταχέειαν ἐπικοινωνί-
αν τῶν διεθνῶν ἰδεῶν, εἰς μείζονα σύμπραξιν τοῦ ἀνθρωπίνου γέ-
νους. Εἶνε τὸ κατ' ἐξοχὴν ὄργανον τῆς προόδου.

Ἐν διαστήματι τριῶν ἡμερῶν μεταβαίνει τις σήμερον ἀπὸ Παρι-
σίων εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐν ᾧ ἄλλοτε μῆνες ἀπητοῦντο πρὸς τοῦτο.
Σπανιώτατα διακόπτεται ἡ συγκοινωνία. Ὁ ταξειδιώτης ἔχει πάσας
τὰς ἀνέσεις τοῦ οἴκου ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ σιδηροδρόμου (τράπεζαν,
κλίνην, γραφεῖον, σφαιριστήριον, ζατρίκιον, ἀναγνωστήριον κτλ.) Ἄ-
διαφορεῖ, ἂν ἐξω πίπτει χιῶν, ἢ μαίνεται ἡ καταιγίς.

Τὰ τρόφιμα, χρειώδη ἢ ἀπολαυστικά, μεταφέρονται ἀπὸ τόπου
εἰς τόπον μετὰ ταχύτητος ἀτμοῦ. Μεγάλῃ διεξάγεται ἀνταλλαγὴ
τῶν προϊόντων τῶν διαφόρων κλιμάτων.

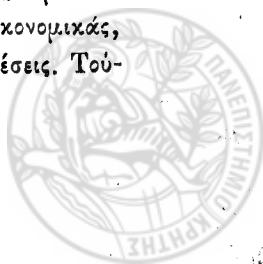
Ἀναπτύσσεται ἐπίσης ὁ πόθος τῶν ταξειδίων ἢ ἐξ αὐτῶν εὐχαρίστησις καὶ διδασκαλία. Μυριάδες περιηγητῶν διατρέχουσι τὸν κόσμον, σπουδάζοντες ἢ ἄνεσις ζητοῦντες. Οἱ λόγῳ ὑγείας μὴ δυνάμενοι νὰ ζήσωσιν εἰς ψυχρὰ κλίματα κατέρχονται εἰς εὐκραέστερα, παντοῦ, ὅπου ἡ φύσις, ἡ τέχνη καὶ ἡ ἱστορία προκαλοῦσι τὸν θαυμασμόν. Ἡ ἀνθρωπότης λαμβάνει κοσμοπολιτικώτερον χαρακτῆρα· χῶραί τινες καθίστανται διεθνεῖς. Πάντα ταῦτα ὀφείλονται εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἀτμοῦ.

Οἱ σιδηρόδρομοι εἶνε πλατεῖς ἢ στενοί, ὄντος τοῦ πλάτους αὐτῶν μειζονος ἢ ἐλάσσονος συνήθως ἐνὸς μέτρου.

Ἡ πρώτη κατηγορία προσήκει ἰδίᾳ χῶραις πολυανθρώποις ἢ ἐχούσαις μεγάλην κίνησιν ἀνθρώπων καὶ μεταφορὰν ἐμπορευμάτων. Ἄλλ' ἀπαιτοῦνται πολλὰ δαπάναι πρὸς κατασκευὴν αὐτῶν καὶ συντήρησιν· τούτου δ' ἕνεκα δὲν δύνανται νὰ εὐδοκιμήσωσιν ἐν πτωχαῖς ἢ ὀλιγανθρώποις χῶραις, αἵτινες δύνανται νὰ ἐξοικονομηθῶσι καὶ διὰ στενοῦ σιδηροδρόμου, ἀπαιτοῦντος ὀλιγωτέρας δαπάνας. Οὐχ ἥττον ἐνίοτε προνοητικαὶ κυβερνήσεις δύνανται νὰ προβῶσιν εἰς κατασκευὴν πλατέων σιδηροδρόμων, ἐν ἧ περιπτώσει προβλέπεται ταχεῖα ἐν τῷ μέλλοντι ἀνάπτυξις τῆς συγκοινωνίας καὶ αὔξεις τῶν πόρων αὐτῶν. Μέσον τι ὅμως σύστημα σιδηροδρομικῆς συγκοινωνίας τυγχάνει τὸ πάντων προσφορώτατον.

Κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας τοῦ αἰῶνος τούτου τὰ δημόσια οἰκονομικὰ χωρῶν τινῶν ὑπέστησαν καταστροφάς, ἕνεκα τῆς κατασκευῆς τῶν δημοσίων αὐτῶν ἔργων, ἰδίᾳ δὲ σιδηροδρόμων, μὴ δυναμένων, ἕνεκα ἐλλείψεως πληθυσμοῦ καὶ προϊόντων, ν' ἀποδώσωσι τοὺς τόκους τῶν δαπανῶν τῆς κατασκευῆς. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ σιδηρόδρομος καθίσταται ἀντικείμενον πολυτελείας μᾶλλον ἢ χρησιμότητος.

Ἡ κατασκευὴ σιδηρᾶς ὁδοῦ δὲν εἶνε εὐχερὲς χρῆμα· ἀπαιτεῖται μεγάλη δαπάνη, ἐπιστημονικὴ δὲ καὶ τεχνικὴ δεξιότης. Δέον νὰ διατηρηθῶσιν ὄρη, νὰ ζευχθῶσι ποταμοί, νὰ κατασκευασθῶσι τεχνικὰ ἔργα. Ἡ σιδηρὰ ὁδὸς θὰ διέλθῃ διὰ ξένων ἰδιοκτησιῶν· θὰ ἔλθῃ εἰς συνάφειαν μετὰ τῶν ὁμοίων ἄλλων χωρῶν. Ἡ κατασκευὴ ἄρα καὶ χρησιμοποίησις τοιαύτης ὁδοῦ ἀφορᾷ οὐ μόνον εἰς τὰς οἰκονομικὰς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς κοινωνικὰς καὶ πολιτικὰς χῶρας τινὸς σχέσεις. Τοῦ-

του ἕνεκα ἐν τῇ κατασκευῇ τῶν ὁδῶν τούτων λειτουργοῦσι κανόνες, ἀναγεγραμμένοι ἐν τῇ νομοθεσίᾳ τῶν νεωτέρων πολιτειῶν.

Ἡ κατασκευὴ καὶ ἡ ἐκμετάλλευσις σιδηρᾶς ὁδοῦ εἶνε ἀντικείμενον δημοσίας τάξεως, εὐρυτέρου κοινωνικοῦ συμφέροντος. Δὲν δύναται ἄρα ν' ἀφεθῆ πλήρως πρὸς λειτουργίαν αὐτοῦ ἐλευθερία. Μεγάλα συμφέροντα ἐξαρτῶνται ἀπὸ τῆς εὐστόχου κατασκευῆς καὶ ἐκμεταλλεύσεως τοιούτων ὁδῶν. Τούτου ἕνεκα ἡ πολιτεία καθῆκον ἔχει· νὰ ἐποπτεύῃ διηνεκῶς τὰ κατ' αὐτάς.

Ἡ κατασκευὴ σιδηρᾶς ὁδοῦ σπανίως ἐκτελεῖται ὑφ' ἐνὸς ἀτόμου, ὅσον καὶ ἂν διαθέτῃ μεγάλα κεφάλαια. Οἷοσδήποτε ἐπιχειρηματίας δὲν διακυβεύει τὴν περιουσίαν αὐτοῦ ὑπὲρ ἔργου, μὴ ὑποσχομένου πάντοτε ν' ἀποδώσῃ ἀμέσως καὶ ἀσφαλῶς τὰ κέρδη τῆς ἐπιχειρήσεως. Συνήθως ἀναλαμβάνει αὐτὸ ἀνώνυμος ἐταιρεία. Ἐρευνᾶται πρότερον τὸ ἔδαφος τῆς χώρας, ἐν ἣ μέλλει νὰ διέλθῃ ἡ σιδηρᾶ ὁδός, ἀπὸ ποικίλης ἀπόψεως, ἐδαφικῆς, οικονομικῆς, κοινωνικῆς, εἶτα ζητεῖται ἄδεια τῆς κυβερνήσεως, ἐξεταζούσης καὶ ταύτης προσηκόντως διὰ τῶν οἰκειῶν μηχανικῶν. Παρέχει ἡ κυβέρνησις πολλὰς ἀτελείας τῇ ἐπιχειρήσει, ἐνίοτε ἀποζημιώσεις κατὰ χιλιομέτρον, ὑπόσχεται δ' ἐπίσης, ὅτι δὲν θέλει χορηγήσῃ ἐπὶ ὠρισμένον χρόνον τὴν κατασκευὴν παραλλήλου ὁδοῦ εἰς ἄλλην ἐπιχείρησιν, μὴ ἐκ τοιούτου ἀνταγωνισμοῦ ἐπέλθῃ οικονομικὴ ζῆμια. Ἡ κυβέρνησις, ἐν συνεννοήσει μετὰ τῆς ἐπιχειρήσεως, ὀρίζει τὰς βάσεις τῆς κατασκευῆς καὶ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ ἔργου, τὰς ἀποζημιώσεις πρὸς τοὺς ἰδιοκτῆτας τῶν γαιῶν, δι' ὧν θὰ διέλθῃ ἡ σιδηρᾶ ὁδός. Αὗται ἀποζημιοῦνται καταλαμβανόμεναι λόγῳ δημοσίας ἀνάγκης. Πολλὰ ἄλλα ἐπίσης λεπτομέρεια κανονίζονται μετὰ κυβερνήσεως καὶ ἐπιχειρήσεως, σχετικαὶ πρὸς τὴν κρείττονα εὐδοκίμησιν τοῦ ἔργου.

Ὅριζεται ὁ χρόνος τῆς ἐκμεταλλεύσεως, μὴ ὑπερβαίνων συνήθως αἰῶνα. Μετὰ ταῦτα ἡ ἐπιχείρησις καθίσταται κτῆμα τοῦ δημοσίου. Οὐχ ἥττον δύναται καὶ ἐν τῷ μεταξὺ νὰ ἐξαγορασθῇ ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ τῇ προσηκούσῃ ἀποζημιώσει.

Ὅριζεται ἐπίσης ἡ διατίμησις τῆς μεταφορᾶς τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν πραγμάτων ἀναλόγως τῶν δαπανῶν τῆς κατασκευῆς καὶ τῆς συντηρήσεως.

Κατ' ἀληθῆ οικονομικὸν κανόνα, ἡ κατασκευὴ σιδηρᾶς ὁδοῦ προσ-

ήκει κατ' ἐξοχὴν ἰδιωτικῇ ἐπιχειρήσει. Πολλὰ καὶ ποικίλα εἶνε τὰ ἐκ τούτου πλεονεκτήματα.

Πρῶτον ἡ *δαπάνη*. Εἶνε ἀποδεδειγμένον, ὅτι αἱ ὑπὸ ἰδιωτῶν διεξαγόμεναι ἐπιχειρήσεις διεξάγονται ὀλιγοδαπανώτερον ἢ ὑπὸ τοῦ δημοσίου, τῶν μὲν πρώτων ὄντων φειδωλῶν, τούναντίον δὲ τοῦ δευτέρου καθ' ἐκάστην ἀποδεικνυμένου ἀδεξίου διαχειριστοῦ.

Δεύτερον πλεονέκτημα εἶνε ἡ *εὐθύνη*. Ἡ ἰδιωτικὴ ἐνέργεια ὑφίσταται ἔλεγχον, ἐνῶ ἡ τοῦ δημοσίου καὶ τῶν ὀργάνων αὐτοῦ διεκφεύγει συνήθως αὐτόν, ὅσον καὶ ἂν ᾗνε ἡ δημοσία διοικήσεις προσηκόντως ὠργανωμένη καὶ ἐρρυθμισμένη.

Ἔτερον πλεονέκτημα παρίσταται, τὸ ἐκ τῆς *διευθύνσεως*. Ἡ κυβερνήσις, διεξάγουσα παντοίας κοινωνικὰς λειτουργίας, δὲν ἐπαρκεῖ εἰς πάντα· ἡ οικονομικὴ δράσις δὲν προσήκει αὐτῇ· ἀποτέλεσμα δ' ἔσται ἡ ἐκμηδένισις τοῦ ἀτόμου. Ὅσον καὶ ἂν ᾗνε κοσμίως συντεταγμένη ἡ πολιτεία, ἡ διοικητικὴ αὐτῆς ἐνέργεια ἐν ἰδιωτικαῖς ὑποθέσεσι προκαλεῖ ὀλέθρια οικονομικὰ ἀποτελέσματα.

Οἱ ὅπαδοι τοῦ συστήματος τῶν δημοσίων σιδηροδρόμων ἐπικαλοῦνται τὸ ἐπιχείρημα τῆς κοινωνικῆς τάξεως, τῶν πολιτικῶν ἐν γένει καὶ στρατιωτικῶν συμφερόντων τῆς χώρας. Ἀμφισβητήσιμον τοῦτο. Οὐδεμία κυβέρνησις παραχωρεῖ εὐχερῶς καὶ ἀμελετήτως τὴν κατασκευὴν καὶ ἐκμετάλλευσιν σιδηρᾶς ὁδοῦ εἰς ξένους. Ἄλλ' οἰοῖσθε καὶ ἂν ὦσιν οὗτοι, ἐξασκουμένης ἐπ' αὐτῶν διηνεκοῦς ἐποπτείας διὰ τῶν ὀργάνων τῆς διοικήσεως, οὐδεὶς ὑφίσταται κίνδυνος ἐξ ἐσωτερικῶν ἢ ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν.

Ἡ ὑπὸ τῆς πολιτείας ἐκμετάλλευσις τῶν σιδηρῶν ὁδῶν, ἰδίᾳ δὲ ἐν *ἐκλογικαῖς* πολιτείαις, παρίστησι πολλάκις λυπηρὸν θέαμα. Αἱ θέσεις παρέχονται εἰς ἀδεξίους ὅπαδούς τοῦ κρατοῦντος συστήματος. Σπατάλη περὶ τὴν διοίκησιν· κομματικὴ πίεσις καὶ καταχρήσεις. Ἡ κυβέρνησις εὐρίσκει πλείονα μέσα διαφθορᾶς πολιτικῆς, ὡσεὶ μὴ ἤρκει αὐτῇ ἡ παροχὴ τῶν δημοσίων θέσεων. Καὶ πλείστα ἄλλα.

Ἡ σιδηροδρομικὴ νομοθεσία εἶνε μίᾳ τῶν σπουδαιοτάτων τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Τούτου δ' ἔνεκα δεόν νὰ καταβληθῇ μεγάλη προσοχὴ περὶ τὴν σύνταξιν αὐτῆς. Ἐξαρτῶνται οὐ μόνον οικονομικὰ συμφέροντα χώρας τινός, ἀλλὰ καὶ κοινωνικά, καὶ πολιτικά, καὶ διεθνῆ.

Ἐπὶ τοῦ ὕδατος Συγκοινωνία.

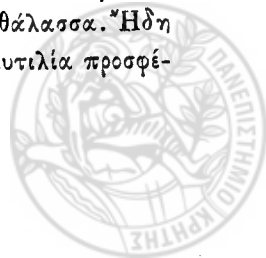
1) Πλωταὶ ὁδοί. Ἡ ἐπὶ τοῦ ὕδατος συγκοινωνία, τῆς βαδιζούσης ὁδοῦ, ὡς ἔλεγεν ὁ Pascal, διεξάγεται ἀπὸ παλαιτάτου καιροῦ. Τὸ σύστημα τοῦτο εἶνε οικονομικώτερον, οὐχ ἦττον παρουσιάζει καὶ δυσχερείας. Οἱ ποταμοὶ ὑφίστανται πολλαχοῦ τὴν ἐπίδρασιν τῶν φυσικῶν περιπετειῶν, βροχῶν, διαλύσεως χιόνων· τὸ ὕδωρ αὐτῶν αὐξομειοῦται, στεριεύουσιν ἢ ὑπερεκχειλίζουσιν. Οἱ ποταμοὶ ἔχουσιν ἄφθονον ὕδωρ τὸν χειμῶνα, ὅποτε ἡ συγκοινωνία εἶνε περιορισμένη, ὀλιγώτερον δὲ τὸ θέρος, ὅποτε εἶνε συχνότερα. Ἐπίσης εἶνε εὐχερῆς μὲν ἡ κατάβασις τῆς νηὸς ἐν τῷ ποταμῷ, δυσχερῆς δὲ ἡ ἀνάβασις, μάλιστα πρὸ τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ ἀτμοῦ, οὗ ἡ κινητήριος δύναμις ἐξουδετεροῖ σήμερον τὴν δύναμιν τοῦ ρεύματος. Οἱ ποταμοὶ διὰ τὰς εὐκολίας, ἃς παρέχουσιν εἰς τὴν συγκοινωνίαν, τὴν γεωργίαν καὶ τὴν βιομηχανίαν, ἐνωρὶς κατέστησαν κέντρα ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ καὶ οικονομικῆς δράσεως. Πλείονες τῆς μιᾶς χώραι ἐβάσισαν τὴν δύναμιν αὐτῶν ἐπὶ ποταμοῦ. Αἱ πλείστα δὲ καὶ αἱ μέγιστα τῶν πρωτευουσῶν τοῦ τε παλαιοῦ καὶ τοῦ νέου κόσμου ἐκτίσθησαν καὶ ἀνεπτύχθησαν παρὰ τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν.

Εἰς τὸν ποταμὸν Νεῖλον ὀφείλει ἡ Αἴγυπτος τὴν θαυμασίαν τοῦ ἐδάφους αὐτῆς εὐφορίαν καὶ τὴν λοιπὴν οικονομικὴν δύναμιν.

Αἱ διώρυγες ἀποτελοῦσι τεχνητοὺς ποταμούς, οὓς κατεσκεύασεν ἡ χεὶρ τοῦ ἀνθρώπου. Ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις πλεονεκτοῦσι τῶν ποταμῶν. Ἐλλείπουσιν ἀπ' αὐτῶν τὰ ἰσχυρὰ ρεύματα, αἱ συχναὶ αὐξομειώσεις τοῦ ὕδατος, αἱ τοσοῦτον ἐπισηφαλῆ καθιστάσαι τὴν διὰ τῶν ποταμῶν ναυσιπλοΐαν. Ὀλίγη ποσότης ὕδατος ἀρκεῖ πρὸς συντήρησιν διώρυγος, ἐνῶ αὕτη θὰ ἦτο ἀνεπαρκῆς διὰ τὸν ποταμὸν.

Τῶν διωρύγων ἐν τούτοις πηγνυται εὐκόλως ἐν καιρῷ χειμῶνος τὸ ὕδωρ. Εἶνε ἄρα ἀκατάλληλοι μὲν διὰ ψυχράς, χρήσιμοι δὲ δι' εὐκράτους καὶ θερμὰς χώρας.

Ἡ ἐπὶ τοῦ ὕδατος συγκοινωνία προκόπτει ἰδίᾳ ἐν τῇ θαλάσῃ. Αὕτη εἶνε τὸ πρῶτιστον ὄργανον τῆς ἐπικοινωνίας τῶν ἀνθρώπων, τῆς οικονομικῆς αὐτῶν καὶ κοινωνικῆς συναλλαγῆς. Οὐδεμία ἄλλη φυσικὴ δύναμις συνετέλεσε τοσοῦτον εἰς τὸν πολιτισμὸν, ὅσον ἡ θάλασσα. Ἡδὴ μάλιστα διὰ τῆς λειτουργίας τοῦ ἀτμοῦ ἡ ἀτμήρης ναυτιλία προσφέ-

ρει εἰς τὰς οἰκονομικὰς καὶ κοινωνικὰς συναλλαγὰς τῶν λαῶν τὰς αὐτὰς ὑπηρεσίας, ἅς κατὰ ξηρὰν ἢ σιδηροδρομικὴν συγκοινωνία.

Ταχυδρομικὴ καὶ Τηλεγραφικὴ Συγκοινωνία.

Σπουδαιοτάτην ἀποστολὴν ἐκπροσωπεῖ καὶ κοινοτάτην μεταξὺ τῶν λαῶν λειτουργίαν διεξάγει ἡ διὰ τῶν ταχυδρομείων, τηλεγράφων καὶ τηλεφῶνων συγκοινωνία. Ἀναμφισβητήτως δὲ τὰ ἀποτελέσματα τῆς τριπλῆς ταύτης ἐπικοινωνίας τυγχάνουσιν ὄντα οὐ μόνον ἠθικὰ καὶ κοινωνικά, ἀλλὰ καὶ οἰκονομικά ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν.

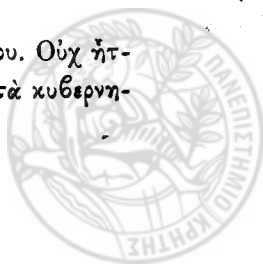
Τὸ ταχυδρομεῖον δὲν εἶνε ἐφεύρεσις τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Λειτουργεῖ ἐν τῇ ἐπικοινωνίᾳ τῶν λαῶν ἀπὸ τῆς παλαιότητας ἀρχαιότητος. Πάντες οἱ λαοί, ἐν οἰαδήποτε καὶ ἂν διετέλουν καταστάσει, κατενόησαν ἐνωρὶς τὴν κοινωνικὴν ἀνάγκην καὶ τὴν οἰκονομικὴν σημασίαν τοῦ ταχυδρομείου. Οἱ Ἀσσύριοι, οἱ Πέρσαι, οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ Μεξικανοί, οἱ Ἕλληνες, οἱ Ρωμαῖοι καὶ μετ' αὐτούς οἱ νεώτεροι λαοί, ἀνέπτυξαν ἐκπαλαι, ἐν ταῖς ἐπιχωρίοις ἢ ταῖς διεθνέσι σχέσεσιν αὐτῶν, τὸν θεσμόν τῆς ταχυδρομικῆς συγκοινωνίας.

Κυρίως εἰπεῖν, ἐν τῇ ἀρχικῇ αὐτοῦ συστάσει τὸ ταχυδρομεῖον ἐχρησίμευεν ὡς ὄργανον τῆς πολιτικῆς τῶν πρώτων κυβερνήσεων, αἰσθανομένων τὴν ἀνάγκην νὰ μεταβιβάζωσι διαταγὰς καὶ νὰ λαμβάνωσι πληροφορίας περὶ τῶν ἐν τῇ χώρᾳ συμβαινόντων. Ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ αἱ ὑπηρεσίαι τῶν ταχυδρομείων ἐπεξετάθησαν ἀπὸ τῶν κυβερνητικῶν, τῶν δημοσίων, καὶ εἰς τὰ ἰδιωτικὰ συμφέροντα.

Ὑποχωροῦντος τοῦ μέσου αἰῶνος, φωτιζομένων καὶ γραμματιζομένων τῶν λαῶν, μανθανόντων γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν, ἡ ταχυδρομικὴ συγκοινωνία ἤρξατο ἐπὶ μᾶλλον εὐνοημένη, ἐξασκουμένη ἰδίᾳ ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων. Βραδύτερον κατενόηθη καὶ ἡ δημοσιονομικὴ αὐτῆς σημασία ἐν Γαλλίᾳ τὸ πρῶτον ἐπὶ τοῦ ὑπουργοῦ Sully· εἶτα ἀπεμιμήθησαν αὐτὴν καὶ αἱ λοιπαὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων.

Ἡ ταχυδρομικὴ ὑπηρεσία ὑπὸ τίνων δέον νὰ ἐξασκῆται; ὑπὸ τῆς διοικητικῆς ἀρχῆς, ἢ ὑπὸ ἰδιωτῶν, ἀναλαμβανόντων αὐτὴν ὑπὸ τινὰς ἐγγυήσεις;

Πολλὰ δύνανται νὰ ρηθῶσι περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου. Οὐχ ἤττον ἡ πείρα διδάσκει, ὅτι ὅσον καὶ ἂν ἀπεχθάνηται τις τὰ κυβερνη-

τικά μονοπώλια, ἐν τῇ λειτουργίᾳ τοῦ ταχυδρομείου συμφορώτερον εἶνε διὰ τε τὰ δημόσια καὶ τὰ ἰδιωτικά συμφέροντα ν' ἀνατεθῇ αὕτη, τό γε νῦν ἔχον, τῇ πολιτείᾳ.

Πλεῖστα συμφέροντα σχετίζονται ἐν τούτῳ. Τὸ ταχυδρομεῖον εἶνε ὁ ἀγωγός, δι' οὗ διέρχονται ἄπειρα ἠθικά, κοινωνικά καὶ οἰκονομικά συμφέροντα πάντων συλλήβδην τῶν λαῶν. Τοιαύτη δὲ λειτουργία αὐτῆς δέον νὰ διατελῇ ἐξησφαλισμένη ὑπὸ τῆς πολιτείας.

Σήμερον ἡ ταχυδρομικὴ συγκοινωνία, δύναται τις εἰπεῖν, ὅτι εἶνε σχεδὸν παγκόσμιος. Τὰ κατ' αὐτὴν διέπουσι κοινοὶ κανόνες, ἀνεγνωρισμένοι διὰ διεθνῶν μεταξὺ πασῶν τῶν πολιτειῶν συμβάσεων. Πρὸς τοῦτο δ' ἀπετελέσθη πρό τινων ἐτῶν ὁ λεγόμενος *παγκόσμιος ταχυδρομικὸς σύνδεσμος*, οὗ τὸ κεντρικὸν γραφεῖον λειτουργεῖ ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τῆς ἑλβετικῆς Συμπολιτείας.

Παραπλήσιον τῷ τῶν ταχυδρομείων σκοπὸν ἐπιδιώκει ἡ τηλεγραφικὴ καὶ τηλεφωνικὴ συγκοινωνία. Ὀφείλεται τοῦτο εἰς τὴν δύναμιν τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ἥτις ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ἐξεμηδένισε σήμερον τὰς ἀποστάσεις. Ὅπως αἱ ἐφαρμογαὶ τοῦ ἀτμοῦ, οὕτω καὶ αἱ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ ἀποτελοῦσιν ἓνα τῶν μεγίστων θριάμβων τῆς συγχρόνου ἀνθρωπότητος, τὴν νίκην τοῦ πνεύματος ἐπὶ τῆς ὕλης.

Καὶ ἐν μὲν τῇ τηλεγραφικῇ συγκοινωνίᾳ, ἥτις, εἰρήσθω ἐν παρόδῳ, δὲν εἶνε καθ' ὀλοκληρίαν εὔρημα τῶν νεωτέρων καιρῶν, οὐδ' ἐγεννήθη μετὰ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, διὰ τινων ἀπὸ κοινοῦ καθωρισμένων σημείων ἐκφράζουσι τὰ διανοήματά των οἱ ἄνθρωποι, ἅτινα μεταβιβάζουσιν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον· ἐν δὲ τῇ τηλεφωνικῇ μεταβιβάζουσιν αὐτὴν τὴν φωνὴν, συνδιαλεγόμενοι ἐξ ἀποστάσεως χιλιομέτρων.

Τῇ τοιαύτῃ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ χρησιμοποίησι δὲν παρέπονται μόνον ἠθικά καὶ πνευματικά ἀποτελέσματα, ἀλλ' ἐπίσης καὶ οἰκονομικά. Ἄλλοτε ἡ ἀνθρωπότης ἐβάδιζε μετὰ τῆς ταχύτητος τῆς καμήλου ἢ τοῦ ἵππου· ἀλλὰ σήμερον πετᾷ μετὰ τῆς ταχύτητος καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ ἀτμοῦ καὶ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, δι' ὧν μεταδίδονται οὐ μόνον ἐπιστημονικαὶ γνώσεις καὶ ἰδέαι, ἀλλ' ἐπίσης διεξάγεται ἡ οἰκονομικὴ τῶν λαῶν λειτουργία, οὐδενὸς κατ' αὐτῆς προσκόμματος παρεντιθεμένου.

ΤΜΗΜΑ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΙ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Ἡ ποικίλη πραγμάτων τῆς Ἑργασίας.

Ἡ ἀνθρωπίνη ἐργασία, ἡ τέχνη τοῦ βίου, ποικίλως ἐκδηλουμένη καὶ διεξαγομένη ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων, ἀμέσως ἢ ἐμμέσως αὐτὰ χρησιμοποιοῦσα, ἀποκαθίστησι τὴν ἰσορροπίαν μεταξὺ τοῦ πόθου τῆς κτήσεως καὶ τῆς ἀπολαύσεως, τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς καταναλώσεως, περὶ ὃ οὐ σμικρὸν ἀσχολεῖται ὁ ἄνθρωπος ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Πρὸς τοῦτο παρέχεται πᾶν ὃ τι ἡ φύσις προσφέρει, ἐπιδεκτικὸν δὲ τυγχάνει κατεργασίας καὶ χρησιμοποίησεως.

Πρὸς θεραπείαν τῶν χρειῶν αὐτοῦ, πρὸς παραγωγὴν πλούτου, ὁ ἄνθρωπος κατεργάζεται καὶ ἐκμεταλλεύεται ποικιλοτρόπως τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον. Πᾶσα αὐτοῦ ἡ ἐνέργεια ἐκδηλοῦται μυριοτρόπως. Τῆς ἐνεργείας δὲ ταύτης πολλαὶ κατηγορίαι δύνανται ν' ἀποτελεσθῶσιν, ἀλλ' αἱ κυριώταται εἶνε αἱ ἀκόλουθοι :

1) *Πρωτόγονος ἐργασία ἢ βιομηχανία.* Εἰς ταύτην ὑπάγονται ἰδίᾳ ἡ θήρα, ἡ ἀλιεία, ἡ μεταλλευτικὴ.

2) *Γεωργικὴ βιομηχανία* καὶ σὺν αὐτῇ *Κτηνοτροφία* καὶ *Δασονομία.*

3) *Τεχνοργική Βιομηχανία.*

4) *Ἐμπορικὴ βιομηχανία.*

Χρῆσις τῆς λέξεως Βιομηχανία.

Ἐν ταῖς καθ' ἐκάστην συνδιαλέξεσι γίνεται χρῆσις τῆς λέξεως

ταύτης, καθ' ἣν περίπτωσιν δηλοῦται ἡ χειροτεχνικὴ ἐργασία, ἡ σκοποῦσα τὴν μεταμόρφωσιν καὶ εἰδοποίησιν τῶν ὑπὸ τῆς φύσεως παρεχομένων προϊόντων. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει γίνεται διάκρισις γεωργίας, ἐμπορίας καὶ βιομηχανίας. Ἡ διάκρισις αὕτη ἐξακολουθεῖ κρατοῦσα μέχρι τῆς ὥρας παρὰ τῷ λαῷ, γίνεται δὲ χρῆσις καὶ ἐν τῇ ἐπισήμῳ νομοθεσίᾳ.

Ἐν τῇ οικονομικῇ αὐτῆς σημασίᾳ ἡ βιομηχανία εἶνε ἡ ἀνθρωπίνη ἐργασία ἄνευ διακρίσεως εἶδους ἐν τῇ ἀπεριορίστῳ αὐτῆς ἐφαρμογῇ. Βιομηχανία ἄρα καὶ ἐργασία εἶνε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον συνώνυμα.

Διαφέρουσι κατὰ τοῦτο.

Διὰ μὲν τῆς ἐργασίας ἐκφράζεται ἡ ἀπλῆ καὶ καθαρὰ ἐνέργεια τῶν φυσικῶν καὶ πνευματικῶν ἡμῶν δυνάμεων ἐν τῇ εὐρείᾳ αὐτῶν ἐξελιξεί, διὰ δὲ τῆς βιομηχανίας δηλοῦται ἡ ἐφαρμογή, ἡ θετικὴ πραγμάτωσις τῶν ἐνεργειῶν τούτων ἐν τῷ ποικίλῳ αὐτῶν οικονομικῷ συνδυασμῷ. Ἡ μὲν ἐργασία ἄρα φέρει γενικώτερον χαρακτῆρα, τούναντίον δὲ εἰδικώτερον ἡ βιομηχανία. Ὑπὸ τὴν ἐποψίν ταύτην αὕτη περιλαμβάνει τὸ σύνολον τῆς οικονομικῆς τοῦ ἀνθρώπου δράσεως. Εἶνε τὸ παγκόσμιον δένδρον, οὗ οἱ κλάδοι συνδέονται δι' ὀργανικῆς ἀλληλουχίας.

Ἡ βιομηχανία ἀντιπαραβάλλεται συνήθως πρὸς τὴν ὑψηλοτέραν καὶ εὐγενεστέραν θεωρουμένην ἐργασίαν, τὴν ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης, τῆς τέχνης, τῶν γραμμάτων, καὶ τῆς δημοσίας λειτουργίας ἐκπροσωπούμενην, τὴν πνευματικὴν ἐν γένει ἐργασίαν.

Οὐχ ἥττον ἀμφοτέραι αὗται αἱ κατηγορίαι τῆς ἐργασίας, ἡ τε πνευματικὴ καὶ ἡ ὕλική, μετὰ λόγου ἀνάγονται σήμερον εἰς τὰ ἔλευθέρια ἐπαγγέλματα.

Τοῦτο ἐπιβάλλεται ὑπὸ τῆς κρείττονος κατανοήσεως τῶν οικονομικῶν ὄρων, καθ' οὓς λειτουργεῖ ἡ κοινωνία, ὑπὸ τῆς συγχρόνου ἐπιστήμης καὶ πολιτείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Πρωτόγονος Βιομηχανία (Θήρα, άλιεία, μεταλλευτική).

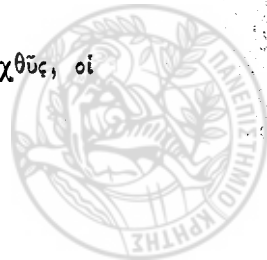
Κατά τούς πρώτους χρόνους τοῦ οικονομικοῦ αὐτοῦ βίου ὁ ἄνθρωπος, ἀδυνατῶν ὡς ἐκ τῆς ἀνεπαρκείας τῶν μέσων νᾶ καταδαμάσῃ καὶ χρησιμοποίησῃ τὸν ὑλικὸν κόσμον, περιορίζεται εἰς τὴν ἕμσον συλλογὴν τῶν ἐναργῶν, τῶν προσκειμένων εἰς τὰς αἰσθήσεις αὐτοῦ προϊόντων τοῦ γήινου ἐδάφους. Ταῦτα εἶνε ἐλάχιστα. Ἄνευ πολλοῦ κόπου προχείρως συλλέγει καὶ λαμβάνει αὐτά, πληρῶν τὰς ἐπειγούσας χρείας.

Τοιαῦτα εἶνε οἱ ἄγριοι καρποὶ καὶ τὰ φυτὰ, τὰ προϊόντα τῆς ἀλιείας καὶ τῆς θήρας, οἱ λίθοι καὶ τὰ προχείρως ἐξαγόμενα μέταλλα· οὕτω θεραπεύει τὴν χρεῖαν τῆς τροφῆς διὰ τῶν ἀγρίων καρπῶν, διὰ τῶν προϊόντων τῆς θήρας καὶ τῆς ἀλιείας, ἀλλ' ἐπίσης χρησιμοποιοῖ τὸ δέσμα τῶν ζῶων, ἅτινα φονεύει πρὸς τροφήν, διὰ τὴν ἐνδυμασίαν αὐτοῦ. Διὰ δὲ τῶν λίθων καὶ τῶν μετάλλων κατασκευάζει στοιχειώδη ἐργαλεῖα, ἐπικουρικὰ τῆς ἐργασίας.

Ἡ τοιαύτη βιομηχανία δὲν ἐξέλιπεν, ἐκλιπόντος τοῦ πρωτογόνου, τοῦ κατὰ φύσιν βίου, μετεμορφώθη καὶ ἐβελτιώθη, πολλαχοῦ καταστάσα ἄξιος λόγου κλάδος τῆς ἀνθρωπίνης παραγωγῆς.

Ἡ ἀλιεία σήμερον ἀκμάζει κατὰ τε ποσὸν καὶ κατὰ ποιόν. Πολλαχοῦ δὲν περιορίζεται πλέον εἰς τὴν ἀπλὴν συλλογὴν τῶν προϊόντων τῆς θαλάσσης, τῶν λιμνῶν ἢ τῶν ποταμῶν, ἀλλὰ διὰ τῆς τέχνης ἔσχε μεγάλην ἀνάπτυξιν. Ὅπως ἡ ξηρά, καλλιεργεῖται καὶ τὸ ὕδωρ, χρησιμοποιοῦνται αἱ γεννητικαὶ αὐτοῦ δυνάμεις, οὕτω δὲ τὰ προϊόντα αὐτοῦ πολλαπλασιάζονται. Χῶραί τινες ἀντλοῦσι τὸν πλοῦτον αὐτῶν ἐκ τῆς τοιαύτης παραγωγῆς.

Ἐκ τῶν σπουδαιωτάτων τροφῶν τοῦ ἀνθρώπου εἶνε οἱ ἰχθύς, οἱ

κάτοικοι οὔτοι τοῦ ἐναλίου κόσμου, θρεπτικοί, ὑγιεινοί, εὐάρεστοι. Χρησιμοποιοῦνται πρὸς τροφήν, ἅμα τῇ συλλήψει αὐτῶν, ἐπίσης δὲ καὶ διὰ τῆς ἐπὶ μακρὸν χρόνον διατηρήσεως. Παρατίθενται ἐν τῇ τραπέζῃ τοῦ τε πτωχοῦ καὶ τοῦ πλουσίου ἐν μείζονι μοίρᾳ τῶν χερσαίων ζώων. Ὑπῆρξαν μάλιστα λαοὶ ἰχθυοφάγοι. Τὸ ἔλαιον τῶν ἰχθύων χρησιμοποιεῖται πολλαχῶς.

Ἡ τοιαύτη χρησιμότης τῶν προϊόντων τοῦ ὕδατος κέκτηται μεγίστην σπουδαιότητα διὰ τὴν οἰκονομίαν παντὸς λαοῦ. Ὑπάρχουσι δὲ χῶραι, ἐν αἷς ἡ ἄλιεῖα παράγει ὅσα καὶ ἡ γεωργία. Ἀφθονώτερα εἶνε τὰ ζωικὰ προϊόντα τῆς θαλάσσης τῶν τῆς ξηρᾶς. Ἐν τούτοις ἡ ἄλιεῖα αὐτῶν δέον νὰ ἐκτελῆται μετὰ προσοχῆς, ἐπισταμένως. Ἀκαταλλῆλως διεξαγομένη δύναται νὰ προκαλέσῃ καταστροφὴν ἐπιβάλλεται ἄρα εἰς τὸ δημόσιον καὶ τοὺς ιδιώτας ἡ μέριμνα σκοπιμωτέρας ἄλιεῖας.

Τὰ προϊόντα τῆς θήρας δὲν ἔχουσι σήμερον τὴν αὐτὴν οἰκονομικὴν σημασίαν, ἣν εἶχον ἐν παρελθόντι χρόνῳ. Οὐχ ἦττον ἀποτελοῦσι πολλαχοῦ ἄξιον λόγου κλάδον παραγωγῆς ὡς ἡ ἄλιεῖα, οὕτω καὶ ἡ θήρα κανονίζεται συνήθως ὑπὸ τῆς πολιτείας, ἵνα μὴ ἀκαίρως ἐξασκουμένη, ἐπιδρᾷ ἐπιβλαβῶς ἐπὶ τῆς παραγωγῆς.

Πρὸς τῇ ἄλιεῖα καὶ τῇ θήρᾳ ἡ μεταλλευτικὴ, ἡ ἀπὸ τῶν ἐγκάτων τουτέστι τῆς γῆς ἐξαγωγή καὶ χρησιμοποίησις τῶν μετάλλων, κατεδείχθη ἔνωρις ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων. Τὰ μέταλλα συνετέλεσαν τὰ μάλιστα εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς ἀνθρωπίνης ἐργασίας, εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ δὲ βιομηχανία ἐρεῖδεται κατ' ἐξοχὴν ἐπὶ τῆς συμβολῆς αὐτῶν.

Σήμερον ὁ γαιάνθραξ καὶ ὁ σίδηρος κατέστησαν ἐκ τῶν πρωτίστων παραγόντων πάσης οἰκονομικῆς ἐργασίας. Ὑπολογίζεται, ὅτι ὁ πρῶτος δύναται νὰ ἐπαρκέσῃ ἀκόμη ἐπὶ τρεῖς ἢ τέσσαρας αἰῶνας εἰς τὰς χρείας τῆς ἀνθρωπότητος. Τί γενήσεται μετὰ ταῦτα; Οἱ ἀπαισιόδοξοι ἀνησυχῶσιν. Ἀλλὰ τίς οἶδεν, ὅποσαι καὶ ὅποιαι κινητήριοι δυνάμεις ὑπάρχουσιν ἔτι ἐν τοῖς κόλποις τῆς φύσεως, ἃς θέλει χρησιμοποίησιν ἡμέραν τινα ὁ ἄνθρωπος τῇ συνῶρομῃ τῆς ἐπιστήμης;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Κτηνοτροφία.

Κτηνοτροφία ἐν γένει.

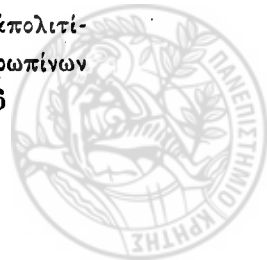
Ὁ ἄνθρωπος, ἀγωνιζόμενος πρὸς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον κατὰ τὴν περίοδον τῆς πρώτης αὐτοῦ οἰκονομικῆς ἡλικίας, ἐπιρρύννεται σωματικῶς τε καὶ ψυχικῶς ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Οὕτω καθίσταται κυρίαρχος τῆς πέριξ φύσεως, καταδαμάζων αὐτὴν καὶ χρησιμοποιῶν. Μία τῶν πρώτων ἐκδηλώσεων τῆς φυσικῆς καὶ ἠθικῆς αὐτοῦ ρώμης εἶνε πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ἡ τιθάσσευσις καὶ ἡ σκοπιμωτέρα χρησιμοποίησις θηρίων τινῶν, ἄτινα, τέως ἄγρια καὶ δυσυπότακτα ὄντα, καθίστανται ἐπὶ τέλος ὑπηρετικὰ καὶ χρήσιμα.

Οὕτω δημιουργεῖται ἡ οἰκονομικὴ περίοδος τῆς κτηνοτροφίας, ἡ πρώτη οἰκονομικὴ ἐξέλιξις ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων, εἰσερχομένων εἰς νέον, εὐρύτερον στάδιον παραγωγικῆς καὶ ἐκπολιτευτικῆς ἐνεργείας.

Διὰ τῆς κτηνοτροφίας ὁ βίος καθίσταται μονιμώτερος, πολλαπλασιάζεται δὲ ὁ πλοῦτος. Καὶ συντελεῖ μὲν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς ἡ φύσις καὶ τὸ ἔδαφος χωρῶν τινῶν κατ' ἐξοχὴν, οὐχ ἥττον περιθάλλουσιν αὐτὴν οἱ ἄνθρωποι, ἐπὶ σειρὰν γενεῶν εὐρίσκοντες ἐκ τῶν προϊόντων αὐτῆς τὴν θεραπείαν τῶν πρωτίστων χρειῶν, τῆς τροφῆς, τῆς ἐνδυμασίας κτλ.

Ἡ Κτηνοτροφία ὡς οἰκονομικὸς παράγων.

Καὶ πάλαι καὶ νῦν ἡ κτηνοτροφία ἀνεγνωρίσθη ὡς εἰς τῶν σπουδαιοτάτων οἰκονομικῶν παραγόντων ἐν τῷ βίῳ τῶν λαῶν, ἀπολιτίστων τε καὶ πεπολιτισμένων. Πρὸς τῇ θεραπείᾳ πόικιλων ἀνθρωπίνων

χρειῶν μεγίστας παρέχει ὑπηρεσίας τῇ γεωργίᾳ, τῇ τεχνουργίᾳ, τῇ ἐμπορίᾳ. Οἱ ἀποκλειστικῶς κτηνοτροφικοὶ λαοὶ ἐλαττοῦνται μὲν κατὰ πολιτισμὸν καὶ εὐημερίαν τῶν γεωργικῶν, τεχνουργικῶν καὶ ἐμπορικῶν, ἀλλ' ἡ σημασία αὐτῶν ἐν τῇ καθόλου οἰκονομικῇ ἐξελίξει τοῦ ἀνθρωπίνου γένους δὲν εἶνε πρέπον νὰ παροραθῇ. Ἡ κτηνοτροφία, ὠργανωμένη, σκοπίμως θεραπευομένη, εἶνε ἀξία λόγου δύναμις. Πάντες οἱ λαοὶ καὶ πάντες οἱ πολιτισμοὶ ἀνεγνώρισαν τοῦτο.

Τὸ κρέας τῶν κτηνῶν, τὸ γάλα αὐτῶν, τὸ λίπος, τὸ δέρμα, τὸ ἔριον, τὰ κέρατα, ἡ κόπρος, χρησιμεύουσι ποικιλαχῶς εἰς ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας καὶ τεχνουργίας, ἀποτελοῦσι δὲ πολλῶν λαῶν ἀξίον λόγου πλοῦτον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Γεωργία.

Γεωργία ἐν γένει.

Ἡ Γεωργία ὑπῆρξεν ἑκπαλαι μία τῶν σπουδαιοτάτων δυνάμεων τοῦ πλούτου. Δι' αὐτῆς ἐκδηλοῦται ἰδίᾳ ἡ πρώτη ἡὼς παντὸς πολιτισμοῦ, ἀποκαθίσταται δὲ κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ μονιμότης καὶ τάξις. Ὁ ἄνθρωπος, μετὰ τὴν ἐξοδὸν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ νομαδικοῦ βίου, τοῦ ἀλιευτικοῦ, τοῦ θηρευτικοῦ, τοῦ ποιμενικοῦ, λαμβάνει ἀνὰ χεῖρας τὸ ἄροτρον καὶ τὴν δίκελλαν, ἀναπτύσσων ἐπὶ μᾶλλον τὴν παραγωγικὴν ἐνέργειαν τῆς γῆς, ἐν ἣ εἶδεν ἀείποτε φιλόστοργον τροφὸν καὶ μητέρα.

Ἔνεκα τῶν κοινωνικῶν καὶ οικονομικῶν αὐτῆς ἀποτελεσμάτων ἡ γεωργία ἠυλογήθη καὶ ἐξυμνήθη ὑπὸ πάσης θρησκείας καὶ κοινωνίας. Ἐν Ἑλλάδι ἐθεοποιήθησαν ἡ *Δημήτηρ* καὶ ὁ *Τριπτόλεμος*, οἱ εἰσαγαγόντες εἰς τὴν χώραν τὸν σῖτον. Ποιηταὶ αὐτῆς καὶ ἠθικολόγοι, ὁ *Ἡσίοδος* ἐκ τῶν πρώτων, εἶνε θαυμασταὶ τῆς ἀγροτικῆς ἐργασίας, ὁ δὲ *Ξενοφῶν* ἐτι μᾶλλον ἀναλύει τὰ ἀγαθὰ τῆς γεωργικῆς τάξεως.¹ Ἐν Ρώμῃ ὁ *Κικέρων*² συνιστᾷ ἐπίσης τὴν γεωργίαν, ἥς τὰς

1 Τῆς γεωργίας οὐδ' οἱ πάνυ μακάριοι δύνανται ἀπέχεσθαι. . . Ἔοικε γὰρ ἡ ἐπιμέλεια αὐτῆς εἶναι ἅμα τε ἡδυπάθειά τις καὶ οἴκου αὔξησις καὶ σωματῶν ἀσκήσις εἰς τὸ δύνασθαι ὅσα ἄνδρι ἐλευθερίῳ προσήκει. . . ἐνδοξοτάτη πρὸς τῶν πόλεων αὕτη ἡ βιοτεία, ὅτι καὶ πολίτας ἀρίστους καὶ εὐνουστάτους παρέχεσθαι δεῖ τῷ κοινῷ. . . Ὅσον δ' ἂν ἀναγκασθῇ ἡ γῆ χερσεύειν, ἀποσβέννεται καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι σχεδὸν τι κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν. (Οἰκονομικὸς Β, 5'.)

3 Omnium rerum in quibus aliquid acquiritur, nihil est agricultura melius ; nihil uberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius (de Officiis I, 42).

ήδονικὰς ἀπολαύσεις ἐκθειάζει ἐν τῷ κρατίστῳ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ὁ Βεργίλιος.

Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἔτι μᾶλλον κατανοεῖται ἡ οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ σημασία τῆς γεωργίας· ὁ Sully¹ τὸ πρῶτον, εἶτα δὲ οἱ ἐν Γαλλίᾳ Φυσιοκρατικοὶ θεωροῦσιν αὐτὴν ὡς τὴν κατ' ἐξοχὴν τροφὸν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Ἐκ τῆς ἐπισκοπῆσεως τῶν χρονικῶν τῆς ἀνθρωπότητος μαρτυρεῖται, ὅτι ἡ γεωργία εἶνε ἀσφαλὴς κρηπίς τῆς κοινωνικῆς εὐημερίας. Σὺν τῇ ἐπίδοσει αὐτῆς ἐθεμελιώθησαν τὰ πρῶτα μόνιμα κέντρα τῶν ἀνθρώπων, ἀφετηρία εὐνομίας καὶ πολιτισμοῦ.

Πλέον ἢ ἄπαξ οἱ ἠθικολόγοι, οἱ πολιτικοί, οἱ οἰκονομολόγοι, λαμβάνοντες ὑπ' ὄψει τὰ κοινωνικὰ ἀποτελέσματα τῆς γεωργίας, ἔδωκαν ταύτῃ τὰ πρωτεῖα ἐν τῇ οἰκονομικῇ παραγωγῇ ἐπὶ ὀλιγορῆ τῆς κτηνοτροφίας, τῆς τεχνουργίας, τῆς ἐμπορίας. Ἄλλ' ἡ ἐλαχίστη ἔρευνα τῆς οἰκονομικῆς δράσεως τῶν λαῶν πιστοποιεῖ, ὅτι δὲν εἶνε ἡ γεωργία ἡ μόνη δύναμις τοῦ πλοῦτου, ὡς δὲν ἀποτελοῦσι τοῦτον ἀποκλειστικῶς ἡ κτηνοτροφία, ἡ τεχνουργία, ἡ ἐμπορία. Λαός, ἐξ ὀλοκλήρου γεωργικός, παραμελῶν τὰς λοιπὰς τέχνας καὶ ἐργασίας, δὲν δύναται νὰ παράσχη εἰς ἑαυτὸν σταθερὰν πηγὴν οἰκονομικῆς εὐεξίας. Καὶ κατὰ πνεῦμα καὶ κατὰ χαρακτῆρα ὑστερεῖ. Συντηρητικὸς τυγχάνων ἐν τῇ παραγωγικῇ λειτουργίᾳ, καθίσταται τοιοῦτος καὶ ἐν τῇ πνευματικῇ καὶ τῇ κοινωνικῇ.

Ἐξέλιξις τῆς Γεωργίας.

Μόλις ὁ ἄνθρωπος ἐμονιμοποιήθη ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, οἰκειωθείς πρὸς αὐτό, ἤρξατο καλλιεργῶν τὴν γῆν. Μεγάλῃ πρόοδος αἱ χρεῖαι αὐτοῦ ποικίλλουσιν, ἡ δὲ θεραπεία καθίσταται ἐπιτακτικωτέρα. Ὁ θηρευτικός, ὁ νομαδικὸς βίος εἶνε ποιὰ τις ἄρνησις τῆς κοινωνικῆς μονιμότητος. Ἐργάζεται μὲν ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐλάχιστα ἀποταμιεύει· ἤδη διὰ τῆς γεωργικῆς ἐργασίας τὸ πνεῦμα τῆς ἀποταμιεύσεως ἐκδηλοῦται καθολικώτερον.

¹ Labourage et paturage sont les deux mamelles de l'État. (Economies royales).

Ἄτελής εἶνε τὸ πρῶτον ἡ καλλιεργία τῆς γῆς· λαμβάνεται ὑπ' ὄψει ἡ ἔκτασις μᾶλλον καὶ ἡ γονιμότης· τῶν ἐργαλείων ἀτελῶν ὄντων, δὲν ἠδύνατο νὰ συμβῆ ἄλλως. Οὕτω κατὰ πρῶτον καλλιεργοῦνται αἱ γόνιμοι γαῖαι, αἱ εὐχερέστερον δυνάμεναι νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ καλλιεργητοῦ· ἀλλὰ καθ' ὅσον ὁ πληθυσμὸς πολλαπλασιάζεται, καταλαμβάνονται δ' ὀριστικῶς καὶ καθίστανται ἰδιωτικαὶ αἱ γόνιμοι γαῖαι, ἡ μηχανὴ χρησιμοποιοῖται μᾶλλον εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς γεωργίας. Οὕτως ἡ καλλιεργία λαμβάνει νέαν φάσιν· δὲν λαμβάνεται πλέον ὑπ' ὄψει ἡ ἔκτασις καὶ ἡ γονιμότης τοῦ ἐδάφους, ἀλλὰ καὶ ἡ μέθοδος τῆς καλλιεργίας, ἡ δύναμις, δι' ἧς αὕτη ἐξασκεῖται, ἡ ἔντασις.

Τὰς δύο ταύτας ἱστορικὰς καὶ κοινωνικὰς φάσεις τῆς γεωργίας ἐκπροσωπεῖ ἡ λεγομένη κατ' ἔκτασιν καὶ κατ' ἔντασιν καλλιεργία.)

Κατ' ἔκτασιν καλλιεργία.

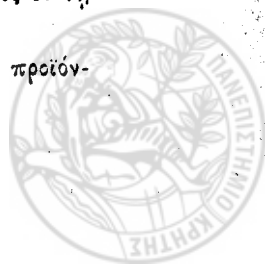
Κατ' ἔκτασιν καλλιεργία εἶνε ἐκείνη, καθ' ἣν ἡ δύναμις τῆς παραγωγῆς κεῖται ἐν τῇ ἐκτάσει τοῦ ἐδάφους. Ἡ φύσις μόνη παράγει, ἡ δὲ ἀνθρωπίνη ἐνέργεια, διὰ τῆς ἐργασίας καὶ τῶν κεφαλαίων ἐκδηλουμένη, ἐλάχιστον συντελεῖ εἰς τοῦτο. Πρωτίστη ἄρα μέριμνα τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ κατ' ἔκτασιν καλλιεργίᾳ εἶνε ἡ παραγωγή. Περὶ συντηρήσεως τοῦ ἐδάφους, περὶ μὴ ἐξαντλήσεως τῶν δυνάμεων αὐτοῦ, κρατεῖ πλήρης ἀγνοία καὶ ἀδιαφορία. Τοιοῦτος εἶνε ὁ γεωργικὸς χαρακτήρ τῶν πρώτων λαῶν.

Τὰ στοιχεῖα τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς εἶνε τρία—ἐδαφος, ἐργασία, κεφάλαιον. Ἐν τῇ κατ' ἔκτασιν καλλιεργίᾳ πρωτεύει ἡ φύσις, εἶτα δὲ ἡ ἐργασία καὶ ἐπὶ τέλος τὸ κεφάλαιον. Ὁ καλλιεργητὴς πρωτίστως λαμβάνει ὑπ' ὄψει τὸ ἄμεσον προϊόν, ἀδιαφορεῖ δὲ διὰ τὰ παρχωγικὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἐπερχομένου ἔτους.

Δικαιῶς ἐκλήθη τὸ εἶδος τοῦτο τῆς καλλιεργίας ληπτρικὸν ὑπὸ τοῦ μεγάλου χημικοῦ *Liebig* (*Raubcultur*).

Ὁ ἄγριος, κατὰ Μοντέσκιον, κόπτει ἀπὸ τῶν ριζῶν τὸ δένδρον πρὸς συλλογὴν τῶν καρπῶν. Τοιοῦτό·τι πράττει καὶ ὁ γεωργὸς ἐν τῇ κατ' ἔκτασιν καλλιεργίᾳ.

Ἀποτέλεσμα τῆς μεθόδου ταύτης ἔσται ἡ ἐλάττωσις τῶν προϊόν-

των, ἡ καταστροφή τοῦ ἐδάφους, μειουμένων τῶν παραγωγικῶν αὐτοῦ δυνάμεων. Πλείσται χῶραι, ἐκ φύσεως εὐφορώταται, παρουσιάζουσι τὸ φαινόμενον τῆς ἐξωλείας. Ἐἶνε τὸ ἀποτέλεσμα ἀστόχου, ἐγκληματικῆς καλλιεργίας, ἀπρονοησίας καὶ ἀδιαφορίας πρὸς ἀναζωογόνησιν τοῦ ἐδάφους. Δύναται τις δὲ νὰ πορισθῇ ἀσφαλεστάτην γνώμην περὶ τῆς κοινωνικῆς καὶ οικονομικῆς εὐφύιας λαοῦ τινος, περὶ τοῦ πολιτισμοῦ αὐτοῦ, ἀπὸ τοῦ τρόπου τῆς καλλιεργίας τοῦ ἐδάφους. Ἐἶνε τὸ δυναμόμετρον τοῦ ἠθικοῦ αὐτοῦ ὀργανισμοῦ.

Ἐποτέλεσμα ἡ πενία.

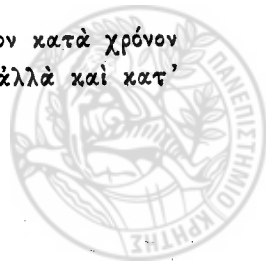
Κατ' ἔντασιν καλλιεργία.

Ἐν τῇ κατ' ἔντασιν καλλιεργίᾳ δύναμις τῆς παραγωγῆς δὲν εἶνε μόνον τὸ ἔδαφος, ἀλλ' ἐπίσης καὶ ἡ ἐργασία καὶ τὸ κεφάλαιον. Ἐκ τῆς μακρᾶς πείρας ἀποδείκνυται, ὅτι ἔδαφος γῆς, ὅσον καὶ ἂν ᾔνε γόνιμον, ἐξαντλεῖται προϊόντος τοῦ χρόνου, ἐλαττοῦνται δὲ τὰ προϊόντα αὐτοῦ. Ἄλλ' ἐν τῇ περιπτώσει ἤθελε μείνει ἐπὶ τινα χρόνον ἡρεμον, ἤθελεν ἀναλάβῃ νέας πρραγωγικὰς δυνάμεις. Ἐτι δὲ μᾶλλον αὐταὶ θὰ ἠύξάνοντο, καθ' ὅσον τὸ ἔδαφος ἤθελε καλλιεργηθῆ προσφορώτερον, τυγχάνον μείζονος θεραπείας—τροφῆς.

Εἰς τὴν θεραπείαν ταύτην συντελεῖ πρωτίστως τὸ κεφάλαιον. Δι' αὐτοῦ τὰ ἐργαλεῖα τῆς καλλιεργίας καθίστανται τελειότερα, τὸ ἔργον ἄρα αὐτῶν τελεσφορώτερον. Πᾶν τὸ συντελοῦν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων τοῦ ἐδάφους κατορθοῦται διὰ τῆς ἀφθονίας τῶν κεφαλαίων. Ἡ χρησιμοποίησις μείζονος ἀριθμοῦ ἐργατῶν, μηχανῶν, λιπασμάτων, ἢ ἄρδευσις τῆς γῆς, ἢ ἀροτρίωσις, ἢ κατὰ τὸ προσῆκον χρῆσις τῶν μέσων τῆς καλλιεργίας κατ' ἐπιστήμην καὶ τέχνην, πάντα ταῦτα εἶνε κύρια συστατικὰ τῆς κατ' ἔντασιν καλλιεργίας.

Ἡ κατ' ἔντασιν καλλιεργία προέρχεται ἰδίᾳ ἀπὸ τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ, τῶν κεφαλαίων καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἐπιστήμης. Ἄνευ τῶν συνθηκῶν τούτων ἡ τοιαύτη καλλιεργία δὲν δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ, εἶνε οικονομικῶς ἀσύμφορος.

Ἡ κατ' ἔντασιν καλλιεργία παραλλάσσει οὐ μόνον κατὰ χρόνον καὶ τόπον, ἔνεκα τῶν ἤδη μνημονευθέντων αἰτίων, ἀλλὰ καὶ κατ'

είδος παραγωγής. Είδη τινὰ προϊόντων απαιτοῦσι μείζονα κατ' ἔντασιν καλλιεργίαν ἄλλων, δυναμένων νὰ παραχθῶσιν ἀφθόνως καὶ ὑπὸ τὸ σύστημα τῆς κατ' ἔκτασιν καλλιεργίας.

Ἄλλὰ τοῦτο εἶνε ἀντικείμενον τῆς Ἀγρονομίας.

Μεγάλη καὶ μικρὰ Καλλιεργία.

Συναφές πρὸς τὰ ἤδη εἰρημένα τυγχάνει τὸ θέμα τῆς μεγάλης καὶ μικρᾶς καλλιεργίας. Διαφέρει οὐ μόνον τὴν ἀγρονομικὴν ἐπιστήμην καὶ τέχνην, ἀλλὰ καὶ τὴν οἰκονομικὴν καὶ αὐτὴν τὴν κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν τάξιν.

Ποῖον τῶν δύο τούτων συστημάτων τὸ κρεῖττον ;

Δυσχερῆς ἢ ἀπόκρισις.

Δὲν δύναται πάντοτε νὰ ὀρισθῇ ἐκ τῶν προτέρων, ἂν τοῦτο ἢ ἐκείνο τὸ σύστημα εἶνε τὸ κρεῖττον καὶ ὑπὸ ἀγρονομικὴν καὶ ὑπὸ οἰκονομικὴν ἔννοιαν. Πολλαὶ συνθῆκαι ἀπαιτοῦνται πρὸς τοῦτο. Καὶ πρῶτον ἡ φύσις τοῦ ἐδάφους. Ἐπὶ παραδείγματι· ἐν χώρᾳ ὀρεινῇ καὶ μὴ ἐνιαίᾳ ἡ μεγάλη καλλιεργία δὲν δύναται νὰ εὐδοκιμήσῃ· ἐπίσης αὕτη δὲν δύναται νὰ τεθῇ εἰς χρῆσιν ἐν τοῖς κήποις, ἐν οἷς ἀπαιτεῖται μείζων τέχνη. Προϊόντα τινὰ τοῦ ἐδάφους, καρποὶ, παρατιθέμενοι ἐν πολυτελέσι τραπέζαις, ἄνθη καὶ τοιαῦτα εἶδη πολυτελείας ἐπιβάλλουσιν ἐπισταμένην καθημερινὴν καλλιεργίαν, ταύτην δὲ δύναται νὰ ἐκτελέσῃ μόνον ἐργάτης ἐξησκημένος καὶ μείζων τῶν λοιπῶν ἀμειβόμενος. Ἡ κηπουρικὴ, ἡ ἀνθοκομία καθ' ὅλου ἀναγνωρίζονται σήμερον ὡς ἀπαιτοῦσαι πρωτίστως τεχνικὴν δεξιότητα ἐν τῷ πολλοπλασιασμῷ αὐτῶν καὶ τῇ ποιότητι.

Οἱ συνηγοροῦντες ὑπὲρ τοῦ συστήματος τῆς μεγάλης καλλιεργίας ἰσχυρίζονται, ὅτι δι' αὐτοῦ συνδυάζεται προσφύστερον ἡ λειτουργία τῶν κεφαλαίων καὶ ἡ ἐργασία τῶν ἀνθρώπων, κατορθουμένης φειδοῦς χρόνου καὶ ἐργασίας. Τοῦτο δὲ πρωτίστως ὀφείλεται εἰς τὴν χρῆσιν τῶν μηχανῶν.

Τὰ πλεονεκτήματα τῆς μεγάλης καλλιεργίας εἶνε ἐξοικονόμησις παραγωγικῶν δαπανῶν, οἰκοδομῶν, ἀποθηκῶν, κεφαλαίων, μηχανῶν, ἐργαλείων, διεύθυνσις κτλ. Πάντα ταῦτα βεβαίως αὐξάνουσι τὴν πίστιν τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἐτι δὲ μᾶλλον δεόν νὰ ἐξαρθῇ ἐν τῇ

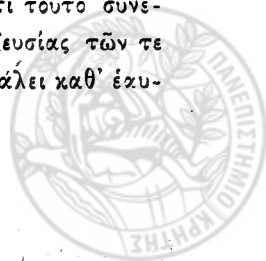
μεγάλη καλλιέργια ή επιστημονική και τεχνική μέθοδος, ἥς γίνεται χρῆσις καὶ ἥς ἀποτέλεσμα εἶνε ἢ τε βελτιώσεις τοῦ ἐδάφους καὶ ἢ ἐπὶ μακρὸν χρόνον συντήρησις αὐτοῦ. Παρατηρεῖται ἐν γένει, ὅτι ἐν τῇ καλλιέργιᾳ ταύτῃ, διευθυνομένη ὑπὸ ἐπιστήμονος, τίθεται εἰς ἐνέργειαν πᾶσα ἐπιστημονικὴ καὶ τεχνικὴ ἐφεύρεσις, ἥς ἕνεκα ἐπέ-
ρχεται ἐλάττωσις μὲν τῶν δαπανῶν, αὐξήσις δὲ τῶν προσόδων καὶ ἄλλαι βελτιώσεις.

Χαρακτήρ τῆς μεγάλης καλλιέργιας εἶνε ἐπίσης ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων. Ὡσαύτως ἡ ἀποταμίευσις τῶν προϊόντων ἐν ἡμέραις γεωργικῶν κρίσεων, προοδευτικαὶ ροπαί, αἵτινες σπανίως ἐκδηλοῦνται ἐν τῇ μικρᾷ, ἕνεκα τοῦ συνήθως, ἐκ τε φύσεως καὶ ἐξ ἀνατροφῆς, συντηρητικῶν χαρακτήρων τῶν χωρικῶν, σπανίως ἀπομακρυνομένων τῶν παραδόσεων τῶν προγόνων.

Audiat et altera pars. Οἱ συνήγοροι τοῦ συστήματος τῆς μικρᾶς καλλιέργιας ἰσχυρίζονται, ὅτι ὁ καλλιεργητής, ὅστις εἶνε ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ ἰδιοκτῆτης καὶ διευθυντὴς τῆς ἐπιχειρήσεως, τυγχάνει διηνεκῶς ἀφωσιωμένος μετὰ ζήλου εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ, ὑπ' οὐδενὸς προσκόμματος περισπώμενος· ὁ τοιοῦτος καλλιεργητὴς δεικνύει ἀμέριστον διαφέρον ὑπὲρ τῆς εὐδοκίμησεως τῆς ἐπιχειρήσεως, καλῶς γινώσκων, ὅτι ἐργάζεται ὑπὲρ ἑαυτοῦ μᾶλλον, εἴτε ὡς ἰδιοκτῆτης, εἴτε ὡς ἐκμισθωτής.

Πρὸς τούτῳ συμβαίνει ἐπίσης καὶ τὸ ἐξῆς ἐν τῇ μικρᾷ καλλιέργιᾳ. Ὡς γνωστόν, ἡ μεγάλη ἐκτελεῖται κατ' ἀνάγκην ἐπὶ ἀπεράντου ἐκτάσεως γαιῶν, ὅσον δὲ καὶ ἂν ᾗνε ἀκάματος καὶ πεπειραμένος ὁ διευθυντὴς τῆς ἐπιχειρήσεως, οἷανδὴποτε καὶ ἂν ἐξασκῇ ἐποπτεῖαν, δὲν κατορθοῖ τοῦτο ἐξ ὀλοκλήρου, ἐνῶ ὁ μικρὸς καλλιεργητὴς διηνεκῶς ἐπιβλέπει τὸ ἔργον αὐτοῦ καὶ εἶνε εἰς κατάστασιν νὰ πράττῃ τοῦτο.

Ὡς ἔλλειψις ἐν τῷ συστήματι τῆς μικρᾶς καλλιέργιας θεωρεῖται τὸ συντηρητικὸν τῶν φρονημάτων τῶν χωρικῶν, ἀπαρεσκομένων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τοὺς νεωτερισμοὺς καὶ τὰς καινοτομίας, μὴ ἀποδεχομένων δ' εὐχερῶς τὰς νέας τῆς ἐπιστήμης προόδους καὶ βελτιώσεις. Οἱ ὑπέρμαχοι τῆς μικρᾶς καλλιέργιας ἰσχυρίζονται, ὅτι τοῦτο συνέβαινε ἐν παλαιτέροις καιροῖς. ἐποχῇ γενικῆς ἀπαιδεύσεως τῶν τε πόλεων καὶ τῶν ἐξοχῶν, ὅποτε πᾶσα ἐφεύρεσις προὐκάλει καθ' ἐκυ-

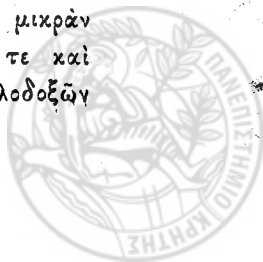
τῆς τὸ δυσμενὲς βλέμμα τῶν κατωτέρων τάξεων. Ἄλλὰ τοῦτο δὲν συμβαίνει σήμερον. Ὁ χωρικός δὲν στερεῖται ἤδη ποιᾶς τινος μορφώσεως. Ἡ δημοτικὴ ἐκπαίδευσις ἐπεξετάθη ἀπὸ τινος χρόνου καὶ ἐπὶ τῶν ἀγροτικῶν πληθυσμῶν διὰ τοῦ σχολείου, τοῦ ἡμερησίου τύπου, τῆς συγκοινωνίας, παντὸς μέσου, καταβαλλομένου ὑπὸ τῶν συγχρόνων πολιτειῶν πρὸς μόρφωσιν τοῦ λαοῦ. Ἡ μικρὰ καλλιέργειά, ἀποτέλεσμα οὕτα συνήθως τῆς μικρᾶς ἰδιοκτησίας, ἐμπνέει εἰς τὸν χωρικὸν αἰσθήματα τάξεως, προνοίας, ἀποταμιεύσεως. Ἐν τῇ μορφώσει αὐτοῦ δὲν ἀντιδρᾷ πρὸς τὰς βελτιώσεις τῆς κησείας του· ἡ γῆ καλλιεργεῖται ἐπιμελέστερον καὶ ἐπιστημονικώτερον. Ἐν τῇ μικρᾷ καλλιέργειᾳ δὲν ὑπάρχει βεβαίως ἡ εἰδικότης, ἀλλ' αὕτη καὶ δὲν εἶνε τοσοῦτον ἀναγκαία, προκειμένου περὶ γεωργίας.

Τὸ πρόβλημα τῆς μεγάλης ἢ μικρᾶς καλλιέργειας δὲν δύναται νὰ λυθῇ καθ' ὠρισμένον σύστημα· οὐδὲ δύναται τις νὰ συνηγορήσῃ μονομερῶς ὑπὲρ τούτου ἢ ἐκείνου. Ἀμφοτέρων ἡ πραγματώσις ἐξαρτᾶται, ὡς ὑπεδείχθη, ἐκ ποικίλων συνθηκῶν, φυσικῶν τε καὶ κοινωνικῶν.

Τὸ σύστημα τῆς μεγάλης καλλιέργειας κρατεῖ κατ' ἀνάγκην ἐν αἷς χώραις ὑπάρχουσι μεγάλαι ἰδιοκτησίαι. Τούναντίον, ὅπου ἡ ἰδιοκτησία εἶνε διηρημένη (μέση ἢ μικρὰ ἰδιοκτησία), ἐκεῖ ἀναπτύσσεται μᾶλλον τὸ σύστημα τῆς μικρᾶς καλλιέργειας. Ἄλλὰ δὲν εἶνε τοῦτο πάντοτε ἐπόμενον. Δυνατὸν πολλάκις τὸ σύστημα τῆς καλλιέργειας ταύτης νὰ συλλειτουργήσῃ τῇ μεγάλῃ. Οὕτως ἡ παραγωγή καθίσταται ποικιλωτέρα, ἀποσοβουμένων, εἰ δυνατόν, τῶν μειονεκτημάτων ἐκατέρου τῶν συστημάτων, ἀναπτυσσομένων δὲ μόνον τῶν πλεονεκτημάτων.

Ἐν τῷ συνδυασμῷ ἀμφοτέρων τῶν συστημάτων ἐπιτυγχάνεται οὐ μόνον ἐργασία, τεχνικωτέρα καὶ παραγωγικωτέρα, ἀλλ' ἐπίσης καὶ ἡ κοινωνικὴ τάξις ἐρείδεται ἐπὶ ἀσφαλεστέρων βάσεων. Ἡ μεγάλη καλλιέργεια δύναται νὰ ἐπωφεληθῇ πάσης νέας ἐπιστημονικῆς ἐφευρέσεως, ἀλλὰ καὶ ἡ παρ' αὐτῇ λειτουργοῦσα μικρὰ ἐπωφελεῖται τῶν ἐπιστημονικῶν διδαγμάτων.

Ἄλλ' ὅ τι δέον παρεμπιπτόντως νὰ παρατηρηθῇ ὡς ἄγαν σπουδαῖον εἶνε, ὅτι ἡ μικρὰ καλλιέργεια ἀναπτύσσει τὴν μέσσην καὶ μικρὰν ἰδιοκτησίαν. Αὕτη παρέχει πλεῖστα πλεονεκτήματα, ἠθικά τε καὶ κοινωνικά· ἀνάλογα δὲ καὶ οἰκονομικά. Ὁ ἰδιοκτήτης, ἢ ὁ φιλοδοξῶν

νά καταστή τοιοῦτος, ἀναπτύσσει μεγάλας ἀρετάς, καθίσταται φιλόπονος, ἀποταμιευτικός, οἰκονόμος, χρήσιμος ἐν γένει πολίτης.

Τοῦναντίον ὁ μέγας ἰδιοκτήτης εἶνε συνήθως νωθρός, ἐγωϊστής, φυγόπονος, σπάταλος· ἐνῶ ὁ καλλιεργητής, ἐστερημένος κτήσεως, καθίσταται δούλος, ἀλλ' ἐπίσης φυγόπονος, ἥκιστα διαφερόμενος ὑπὲρ τῆς παραγωγῆς, ἣν καταστρέφει μᾶλλον, μηδαμῶς σκεπτόμενος νά συντελέσῃ εἰς τὴν αὐξήσιν τοῦ τε ἰδιωτικοῦ καὶ τοῦ ἐθνικοῦ πλοῦτου.

Σχέσεις τῆς Γεωργίας πρὸς τὴν Κτηνοτροφίαν, τὴν Τεχνουργίαν καὶ τὴν Ἐμπορίαν.

1) *Γεωργία καὶ Κτηνοτροφία.* Ὁ Sully, συνδυάζων τὴν γεωργίαν πρὸς τὴν κτηνοτροφίαν καὶ ἀποκαλῶν ἀμφοτέρας τοὺς δύο μαστοὺς τῆς διατροφῆς τῶν λαῶν, ἀπήγγειλε μεγάλην ἀλήθειαν. Ἄλλ' ἄνευ κτηνοτροφίας ἡ γεωργία οὔτε νά ὑπάρξῃ, οὔτε νά εὐδοκιμήσῃ δύναται. Χῶραί τινες, οἷα ἡ Ἑλβετία, δὲν ἔχουσι μεγάλην ἀνάγκην τῆς γεωργίας, οὐχ ἤττον γεωργία εὐδοκιμοῦσα ὀφείλει κατ' ἀνάγκην νά στηριχθῇ ἐπὶ τῆς κτηνοτροφίας. Δι' αὐτῆς προμηθεύεται παντοειδῆ λιπάσματα, ὧν τοσοῦτον ἔχει χρεῖαν πρὸς ἐπίρρωσιν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων τοῦ ἐδάφους, ὅσον καὶ ἂν ἦνε τοῦτο ἰσχυρὸν καὶ δαψιλές. Δύναται τις δ' εἰπεῖν, ὅτι ἡ κτηνοτροφία ἀκμάζει πρωτίστως ἐν ταῖς γεωργικαῖς χώραις.

Δέον ἐν γένει ἀμφοτέροι οὔτοι οἱ κλάδοι τῆς παραγωγῆς ἐκάστοτε νά ἀλληλοβοηθῶνται· ἡ μὲν κτηνοτροφία νά θεραπεύηται ἐφ' ὅσον συμφέρει τοῦτο τῇ γεωργίᾳ· καὶ τ' ἀνάπαλιν. Ἐν ἐναντία περισταίσει ἡ οἰκονομικὴ παραγωγή ἤθελεν ἐλαττωθῆ ἐπὶ βλάβῃ ἀμφοτέρων.

2) *Γεωργία καὶ Τεχνουργία.* Ἡ γεωργία δὲν δύναται νά εὐδοκιμήσῃ ἐπίσης ἄνευ τῆς τεχνουργίας. Αὕτη ὑπῆρξεν ἰδίᾳ ἡ πρώτη ἐκείνης ἐπικούρος. Ἡ γῆ, καλλιεργουμένη διὰ τῶν ἀνθρωπίνων χειρῶν, θά ἦτό τι ἀνάξιον λόγου ὑπὸ οἰκονομικὴν ἔποψιν· ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης ἀπεκάλυψε τὴν παραγωγικὴν αὐτῆς ἰκανότητα. Αὗται ἐχορήγησαν εἰς τὸν ἀνθρωπὸν τὰ πρῶτα ἐργαλεῖα τῆς καλλιεργίας, τὴν δίκελλαν, τὸ ἄροτρον, τὴν ἀξίνην, προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τὴν ἀτμομηχανήν.

Ἡ βιομηχανία τρέφει καὶ συντηρεῖ τὴν γεωργίαν, καὶ αὕτη ἐκείνην. Εὐδοκιμεῖ κοινωνικῶς τε καὶ οικονομικῶς ἡ χώρα, ἐν ᾗ ἀμφοτέραι θεραπεύονται καὶ συνεργάζονται. Διὰ τῶν μηχανικῶν ἐργαλείων ἡ γῆ καλλιεργεῖται εὐχερέστερον, προσφυέστερον, οικονομικώτερον. Γεωργικὴ μηχανὴ ἀντικαθίστησι πολλῶν ἀνθρώπων χεῖρας, αὐξάνουσα τὴν δύναμιν καὶ παραγωγικότητα τοῦ ἐδάφους κατὰ ποσὸν καὶ ποιόν.

3) *Γεωργία καὶ Ἐμπορία.* Μεγίστην ἐπίσης παρέχει ὑπηρεσίαν τῇ γεωργίᾳ ἡ ἐμπορία. Τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς χώρας τινὸς οὐσῆς πλέον ἢ ἐπαρκoῦς, ἐπιβάλλεται ἡ ἀποστολὴ τοῦ πλεονάσματος εἰς ξένας ἀγοράς πρὸς κατανάλωσιν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ἐθνικὴ παραγωγή λαμβάνει μείζονα ἔντασιν ἢ ἂν περιωρίζοντο τὰ προϊόντα αὐτῆς εἰς τὰς ἀγοράς τῆς ἐσωτερικῆς καταναλώσεως. Τοιαύτην συνδρομὴν παρέχουσα ἡ ἐμπορία τῇ γεωργίᾳ, πολλαπλασιάζει τὰς πηγὰς τοῦ ἐθνικοῦ πλοῦτου, ἀνταλλάσσουσα δὲ τὰ προϊόντα ἄλλων χωρῶν πρὸς τὰ ἰθαγενῆ, μείζονα παρέχει συνδρομὴν εἰς τὴν ἐθνικὴν παραγωγὴν. Ἐκπαλαι μὲν, ἀλλ' ἰδίᾳ σήμερον, πολλαὶ χώραι τοῦ τε παλαιοῦ καὶ τοῦ νέου κόσμου ἐξάγουσι μεγίστας ποσότητας ἐθνικῶν προϊόντων, ἀνταλλάσσουσαι αὐτὰς πρὸς τὸ ἐξωτερικόν. Οὕτω δὲ πᾶσα ἐθνικὴ παραγωγή ἀμειβεται διὰ τῆς ἐμπορικῆς συναλλαγῆς. Ἄλλ' αὕτη δέον νὰ τελεῖται ὅσον τὸ δυνατόν ἐλευθέρως καὶ ἀκωλύτως. Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία ἀποδέχεται τὴν ἀρχὴν, ὅτι τὰ προϊόντα τῶν διαφόρων χωρῶν κατ' οὐσίαν εἶνε ἰθαγενῆ ἐκάστης τούτων προϊόντα, αἱ ἀπαγορευτικαὶ ἄρα εἰσαγωγῆς ἢ ἐξαγωγῆς αὐτῶν διατάξεις κατ' οὐσίαν παρὰ κωλύουσι μᾶλλον τὴν παραγωγὴν, ἐπιβλαβεστάτην δ' ἔχουσιν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς τῶν συναλλασσομένων χωρῶν, τῶν τε ἀπαγορευουσῶν καὶ τῶν ἀπαγορευομένων, εὐεξίας καὶ προόδου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Δασονομία.

Τὸ δάσος.

Ἐν τῇ κοινωνικῇ οἰκονομίᾳ λαοῦ τινος, ἥτις κατὰ πρῶτον ἐκπροσωπεῖται ὑπὸ τῆς παραγωγῆς τῆς γῆς, τὸ δάσος κέκτηται ἰδιαίτεράν σημασίαν, ἀξίαν ἐπίσης πολλοῦ λόγου. Ἐκπροσωπεῖ ἐιδικῆν σχέσιν καὶ ἐνέργειαν ἐν τε τῷ φυσικῷ καὶ τῷ οἰκονομικῷ ὀργανισμῷ πάσης χώρας. Δὲν εἶνε ἀδιάφορος ἐν τῷ βίῳ αὐτῆς παράγων· ἀποτελεῖ οὐσιῶδες στοιχεῖον φυσικῆς ζωῆς καὶ κοινωνικῆς λειτουργίας.

Οὕτως ἐκπαλαί ἀνεγνωρίσθη τὸ δάσος εὐεργετικώτατον στοιχεῖον καὶ παρ' αὐτῶν ἔτι τῶν ἐν ταπεινοτάτῃ κοινωνικῇ βαθμίδι διατελούντων λαῶν. Ἐθεοποιήθησαν πολλαχῶς αἱ ἐν αὐτῷ ἐκδηλούμεναι καὶ λειτουργοῦσαι φυσικαὶ δυνάμεις. Ἡ ζωὴ, ἡ ὑγίεια, ἡ εὐρωστία, ἥτις ἀπὸ τῶν ἀδύτων αὐτοῦ ἐξέρχεται, ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ ἐνεργήσῃ ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν πρώτων λαῶν, ἄνευ δυσχερείας κατανοησάντων τὰ εὐεργετικὰ αὐτοῦ ἀποτελέσματα καὶ τὴν συμβολήν, ἣν πολλαχῶς παρέχει εἰς τὴν ἀνθρωπίνην οἰκονομίαν.

Πιστοῦται ἐκ τῶν πραγμάτων, ὅτι ὁ χαρακτῆρ τῶν λαῶν, αἱ πρὸς τὸν πολιτισμὸν ροπὴ αὐτῶν μαρτυροῦνται πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ἐκ τῆς βασικῆς οἰκονομίας. ἐκ τῆς μερίμνης πρὸς καλλιέργειαν καὶ ἐκμετάλλευσιν τῶν δασῶν.

Διαφορὰ Γεωργίας καὶ Δασονομίας.

Εἰ καὶ συγγενὴς ἡ δασονομία τῇ γεωργίᾳ, παρὰλλάσσει ὑπὸ τινὰς ἐπόψεις. Ἄλλ' ἐν πολλοῖς συμπράττουσιν.

Διαφέρουσιν ἀλλήλων κατὰ τὰ ἐπόμενα.

Τὰ δασικά προϊόντα εἶνε κατ' ἐξοχὴν φυσικά· εἰς τὴν παραγωγὴν

ὁ αὐτῶν κατὰ δεύτερον λόγον συντελεῖ ἡ ἐργασία καὶ τὸ κεφάλαιον. Τοῦναντίον συμβαίνει διὰ τὰ γεωργικὰ προϊόντα. Πολλαχού πᾶσα δασική καλλιέργια ἀγνοεῖται· τὸ δάσος τρέφει τὸ δάσος. Ἐνιαχοῦ μάλιστα καταστρέφονται τὰ δάση χάριν ἐλαχίστου κέρδους (ἀποκοπῆς ξύλων ἐν οὐ δέοντι χρόνῳ, ἐξαγωγῆς ρητίνης, παραγωγῆς χόρτου διὰ τὴν κτηνοτροφίαν). Τοιαῦται πράξεις εἶνε ἀληθῶς βανδαλικαί· ἐπιφέρουσιν οὐ μόνον τὴν ἐλάττωσιν τῆς παραγωγῆς· ἀλλ' ἐπίσης καὶ τὴν ἐλάττωσιν τῶν βροχῶν, τὴν ἀταξίαν αὐτῶν, τὴν βλάβην τῆς υγιείας καὶ εὐεξίας τῶν κατοίκων, οἰκονομικὰς ζημίας.

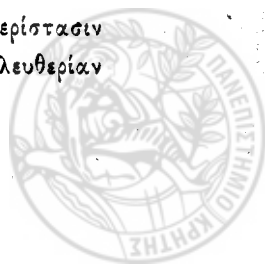
Διαφέρουσι συνήθως τὸ ἔδαφος τοῦ δάσους καὶ τὸ ἔδαφος, ἐφ' οὗ ἀναπτύσσεται ἡ γεωργία. Τὸ πρῶτον δύναται νὰ ᾔη καὶ ὄρεινόν. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καταστρέφονται τὰ δάση, τὰ ἐπὶ τοῦ εὐφόρου ἐδάφους κείμενα, ἀύξανόμενον τοῦ πληθυσμοῦ τῶν κατοίκων, ἵνα ἐπέλθῃ μείζων παραγωγή διὰ τῆς γεωργίας. Στρέμμα γῆς, καλλιεργούμενον πρὸς παραγωγὴν γεωργικῶν προϊόντων, τυγχάνει μᾶλλον προσοδοφόρον στρέμματος, ἐν τῇ αὐτῇ θέσει κειμένου καὶ κατεληγμένου ὑπὸ δάσους.

Ἡ γεωργικὴ παραγωγή ὑπερέχει τῆς δασικῆς, τούτου δ' ἔνεκα καὶ μᾶλλον ἐπιζητεῖται ἐν τῇ κοινωνικῇ οἰκονομίᾳ. Πρὸς τοῖς ἄλλοις τὰ δασικὰ προϊόντα ἀπαιτοῦσι πρὸς παραγωγὴν μείζονα τῶν γεωργικῶν χρόνον· τὸσαῦτα ἔτη διὰ τὰ πρῶτα, ὅσαι ἐβδομάδες διὰ τὰ δεύτερα.

Τὰ δασικὰ προϊόντα δὲν εἶνε πολλὰ καὶ ποικίλα· ἀλλὰ χρησιμεύουσιν εἰς πολλὰς οἰκονομικὰς καὶ βιομηχανικὰς χρήσεις. Ἡ καύσιμος ὕλη (ἄνθραξ), ἡ οἰκοδομήσιμος, ἡ ναυπηγήσιμος, αἱ παντοῖαι βαφικαὶ ὕλαι, πολυτίμος ξυλεία, πάντα ταῦτα ἀποτελοῦσιν οὐσιώδη στοιχεῖα ἐν τῇ οἰκονομικῇ ἐργασίᾳ καὶ παραγωγῇ τῶν λαῶν. Αἱ δὲ δι' αὐτῶν θεραπευόμεναι χρειᾶ εἶνε ἐπίσης ἐπιτακτικαί, ὅσον καὶ αἱ διὰ τῶν γεωργικῶν προϊόντων. Ἐν τε τῇ ἀπολιτίσῳ καὶ ἐν τῇ πεπολιτισμένῃ καταστάσει τοῦ ἀνθρώπου τὰ προϊόντα ταῦτα ὑπὸ πᾶσαν ἔοψιν παρέχουσι μεγάλην οἰκονομικὴν χρησιμότητα.

Κτήσις τοῦ δάσους, καλλιέργια.

Τὰ δάση εἶνε ἰδιωτικὰ ἢ δημόσια. Κατὰ τὴν πρώτην περίστασιν ὁ ἰδιοκτήτης δὲν δύναται νὰ ἐξασκήσῃ ἀπόλυτον ἐπ' αὐτῶν ἐλευθερίαν

ἐπὶ βλάβῃ τῆς ὑγείας ἢ τῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων τῆς χώρας.

Θεωρεῖται συστατικὸν πεπολιτισμένης πολιτείας ἡ ἐπιστημονικὴ καλλιέργια, συντήρησις καὶ ξύλευσις τοῦ δάσους. Ποικίλα συμφέροντα ἐξαρτῶνται ἐκ τούτου, δημοσίας ὑγείας, οἰκονομίας κτλ. Καταστρεφόμενων ἐκ κακουργίας ἢ ἐξ ἀβελτηρίας τῶν δασῶν, περιορίζεται ἡ ὑγρασία τοῦ τε ἐδάφους καὶ τῆς ἀτμοσφαιρας, ἡ βροχὴ δὲν πίπτει κανονικῶς, ἀλλὰ κατὰ περιόδους καὶ μετὰ βιαιότητος, παρασύρουσα ἀπὸ τῶν ὀρέων καὶ τῶν ὑψηλῶν τοποθεσιῶν, ἔνθα συνήθως κεῖνται τὰ δάση, τὸ χῶμα καὶ σὺν αὐτῷ τὴν γονιμότητα τοῦ ἐδάφους, σχηματίζει χειμάρρους, μεταφέροντας πᾶσαν γονιμοποιὸν ὕλην εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐν ταῖς τοιαύταις χώραις ὁ καύσων εἶνε μεγάλη-τερος ἢ ἐν ταῖς δεδασωμέναις. Δεδασωμένον ἔδαφος θερμαίνεται καὶ ψύχεται βραδύτερον ἢ ἀδάσωτον· ὡς πρὸς τὴν δημοσίαν δὲ ὑγίειαν τὸ δάσος παρέχει ὅσα καὶ ἡ θάλασσα πλεονεκτήματα.

Ὁ φυτεῶν δένδρον δημουργεῖ ζωὴν, ὁ καταστρέφων φονεύει. Τὰ πλείεστα τῶν θρησκευμάτων διδάσκουσι καὶ ἐπιβάλλουσι τὴν λατρειᾶν αὐτῶν καὶ τὴν φειδῶ.

Σήμερον ἀναγνωρίζεται πανδήμως ἡ τε ὑγιεινὴ καὶ ἡ οἰκονομικὴ αὐτῶν χρησιμότης.

Πᾶσαι αἱ πολιτεῖαι προνοοῦσι περὶ συντηρήσεως αὐτῶν καὶ βελτιώσεως, τιμωροῦσαι αὐστηρῶς τὰς κατ' αὐτῶν βλάβας. Ἄλλὰ δὲν ἀρκεῖ εἰς τοῦτο μόνη ἡ νομοθεσία· ἀπαιτεῖται πρωτίστως ἡ ἀνατροφή τοῦ λαοῦ, διδασκομένου, ὅτι ἡ βλάβη δένδρου τινὸς εἶνε αὐτοῦ τοῦ οὕτως κακουργοῦντος βλάβη. Τοῦτο πρέπει νὰ διδάσκηται ἐν τε τοῖς ναοῖς καὶ ἐν τοῖς σχολείοις, διὰ συγγραφῶν. Ἡ καθ' ἕκαστον θέρος ἐπαναλαμβανομένη ἐγκληματικὴ καταστροφή τῶν δασῶν, ἀληθὲς στίγμα οἰουδήποτε λαοῦ, εἶνε ἅμα ζημία ὑπὸ τὴν ἐποψιν τῶν οἰκονομικῶν αὐτοῦ συμφερόντων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

Βιομήχανος τέχνη ἢ κυρίως Βιομηχανία.

Περὶ τῆς τέχνης ἐν γένει.

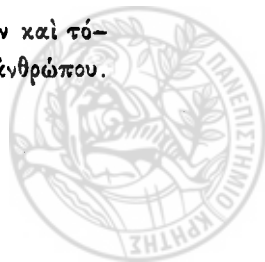
Ἐν τῇ οἰκονομικῇ τῶν λαῶν λειτουργίᾳ σπουδαιότατην ἑκπροσωπεῖ δύναμιν ἡ τέχνη. Αὕτη εἶνε ἡ κατ' ἐξοχὴν ἠθικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἐκδήλωσις τῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου, ῥέποντος πρὸς βελτίωσιν τῶν ἑαυτοῦ, πρὸς παραγωγὴν τῶν μέσων τῆς συντηρήσεως.

Ἡ τεχνικὴ ἐνέργεια ἐκδηλοῦται ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος, ζητοῦντος νὰ παράσχη εἰς τὸν πρώτιστον τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, τὴν γῆν, μείζονα παραγωγικότητα, ἢ εὐχερῶς νὰ πορισθῇ τὰ ποικίλα αὐτῆς προϊόντα. Ἐν τούτῳ ὁ ἄνθρωπος ἀληθῶς καθίσταται δημιουργικὸς παράγων, πολλαπλασιάζων τὰς ποικίλας ιδιότητας τῆς ἀψύχου ὕλης, τὴν ζῶην καὶ ἐνέργειαν, αἵτινες τῶς διετέλουν ἀδρανεῖς ἢ λανθάνουσαι.

Ἡ τέχνη, ἐν τῇ πρώτῃ αὐτῆς ἐμφανείᾳ, εἶνε ἡ μεγάλη δύναμις τοῦ ἀληθοῦς πλοῦτου, ἡ κατ' ἐξοχὴν δέσποινα τῆς οἰκονομικῆς παντὸς λαοῦ λειτουργίας. Ἡ ἀνάγκη τέχνας κατεργάζεται. Ὁ ἄνθρωπος, προσπαθῶν νὰ θεραπεύσῃ, ἑπαρκῶς κατὰ τὸ ἐνόν, τὰς πολλαπλασιαζομένης χρείας, ἐφευρίσκει τέχνας, τρόπους, ἵνα καταστήσῃ τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ παραγωγικωτέραν. Οὕτως ἡ τέχνη ἑκπροσωπεῖ ἑκπάλαι σημαντικὴν ἐν τῇ παραγωγῇ δυνάμιν ὡς τοιαύτη δὲ καθίσταται ἐκ τῶν σπουδαιότατων ἀντικειμένων τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης.

Ἐξέλιξις τῆς βιομηχανοῦ τέχνης.

Ἡ βιομήχανος τέχνη ἀναπτύσσεται ποικίλως κατὰ χρόνον καὶ τόπον· παρακολουθεῖ ἐν γένει τὴν ἱστορικὴν πρόοδον τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐν τῇ ἀρχηγόνῳ καταστάσει τῶν κοινωνιῶν εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ἀνθρώπος μετέρχεται διάφορα ἔργα. Πλείονες τῆς μιᾶς λειτουργίαι συγκεντροῦνται παρ' ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ προσώπῳ· ἄγνωστος εἶνε ἡ ἀνταλλαγὴ, ἐπίσης δὲ μόλις ὑφίσταται που ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων μεταξὺ τῶν μελῶν μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οἰκογενείας. Προσθετέον, ὅτι οὐσιώδης χαρακτῆρ τῆς ἀρχηγόπου ταύτης καταστάσεως εἶνε ἡ κοινότης τῶν κτήσεων.

Ἡ βιομηχανος τέχνη ἐκδηλοῦται τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἀλιευτικῇ καὶ τῇ θηρευτικῇ, βραδύτερον δὲ ἐν τῇ κτηνοτροφικῇ περιόδῳ τοῦ ἀνθρώπου γένους.

Ἡ πρωτόγονος φυλὴ συλλέγει τοὺς καρποὺς τῆς γῆς, ἢ ἐπιδίδεται εἰς τὴν θήραν καὶ τὴν ἀλιείαν τῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης θηρίων. Ἡ βιομηχανία αὐτῆς περιορίζεται εἰς ἐλάχιστα θηρευτικά, ἐπιθετικά ἢ ἀμυντικά, ἐργαλεῖα· ἐτι δὲ μᾶλλον ἀναπτύσσεται διὰ τῆς τεχνικῆς χρησιμοποίησεως τοῦ ἐρίου ζῶων τινῶν πρὸς ἐνδυμασίαν, ἢ τοῦ δέρματος πρὸς ὑπόδυσιν. Ἐἴτα ἐπέρχεται ἡ γεωργικὴ βιομηχανία διὰ τῆς καλλιέργειας τῆς γῆς. Τὰ προϊόντα τῶν ποικίλων τούτων ἐργασιῶν διανέμονται εἰς τὰ μέλη τῆς φυλῆς· ἀλλὰ δυνατόν τινα τούτων νὰ πλεονάζωσι· ταῦτα δ' ἀνταλλάσσονται τότε πρὸς προϊόντα ἄλλης φυλῆς. Ἐντεῦθεν ἡ ἐμπορικὴ βιομηχανία, ἀρρήκτως συνδεδεμένη καὶ λειτουργοῦσα μετὰ τῆς γεωργικῆς καὶ τῆς χειροτεχνικῆς.

Ἡ βιομηχανία ἀναπτύσσεται σὺν τῷ χρόνῳ, καθ' ὅσον ἀναπτύσσεται ἡ ἀνταλλαγὴ, ἐπιζητεῖται ἄρα ἡ κρείττων καὶ ἀνυσιμωτέρα κατασκευὴ τῶν προϊόντων. Ἐν τῇ ἐξελιξεί ταύτῃ τῆς βιομηχανίου τέχνης τὸ νόμισμα ἀντικαθίστησι τὴν εἰς εἶδος ἀνταλλαγὴν, ἣτις καθίσταται εὐχερεστέρα, ἢ δὲ παραγωγὴ μείζων. Ἡ ἐργασία διανέμεται· ἕκαστος δὲ ἀνθρώπος ἐκλέγει ἴδιον εἶδος, πρὸς ὃ φέρουσι αὐτὸν αἱ χρεῖαι, ἢ ἰκανότης, αἱ ροπαὶ, τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς.

Ἀποτέλεσμα τῆς διαιρέσεως ταύτης τῆς ἐργασίας εἶνε ἡ διάσπασις τῆς χειροτεχνικῆς βιομηχανίας, καθισταμένης ἐιδικοῦ κλάδου τῆς ἐργασίας, διαφόρου τῆς γεωργικῆς, μεθ' ἧς πρῶτερον ἦτο συνδεδεμένη. Ἀσήμαντος τὸ πρῶτον, καταλαμβάνει εἴτα ἐξέχουσαν δύναμιν ἐν τῷ ἀνθρώπινῳ βίῳ. Ἡ οικονομικὴ λειτουργία τῶν λαῶν εὐρύνεται κατὰ

τόπον. Πολλαπλασιάζεται δὲ ἡ παραγωγή διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν προϊόντων.

Ἡ βιομηχανος τέχνη εἶνε ἡ κατ' ἐξοχὴν ἐκδήλωσις καὶ πραγμάτωσις τῆς ἀτομικῆς ἐργασίας καὶ τῶν ὑπερέτερων πνευματικῶν καὶ κοινωνικῶν ροπῶν τῆς ἀνθρωπότητος. Πρότερον αὕτη περιώριζε τὴν δράσιν αὐτῶν ἐν περιορισμένῃ σφαίρᾳ. Ὁ ἄνθρωπος, ὡς ἄτομον, ἀνῆκε τὸ πρῶτον εἰς ἑαυτόν, εἶτα δὲ εἰς τὴν οἰκογένειαν καὶ τὴν φυλὴν. Ἀλλὰ βαθμηδὸν ὁ κύκλος τῆς ἐνεργείας, ἠθικῆς τε καὶ οικονομικῆς, εὐρύνεται. Διὰ τῆς ἐργασίας ἀνῆκει εἰς ὅλην τὴν ἀνθρωπίνην οἰκογένειαν. Ἀνυπέβλητα προσκόμματα παρεκώλυον πρότερον τὴν συναλλαγὴν, τὴν χρησιμοποίησιν τῆς ἐργασίας μεταξὺ δημοφύλων. Ἀλλὰ σήμερον τὰ πράγματα μετεβλήθησαν. Εὐρωπαϊοὶ καὶ Ἀσιάτις, Ἀμερικανὸς καὶ Αὐστραλός, συνεργάζονται ἐν διαφόροις τμήμασι τῆς ὑδρογείου σφαίρας ὡς μέλη μιᾶς οἰκογενείας, ἀνταλλάσσοντες τὰ προϊόντα αὐτῶν καὶ σὺν αὐτοῖς τὰς ἰδέας, τοὺς πόθους, τὰ αἰσθήματα, τὸν πολιτισμόν. Ἐκ τῆς συμπράξεως δὲ ταύτης ἐπέρχεται αὐξήσις τῶν οικονομικῶν δυνάμεων τῆς ἀνθρωπότητος οὐχὶ κατ' ἀριθμητικὴν, ἀλλὰ πάντως κατὰ γεωμετρικὴν πρόοδον. Οὕτω διὰ τῆς βιομηχανικῆς συνεργασίας ἡ δύναμις τοῦ ἀτόμου πολλαπλασιάζεται ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν.¹

Ὁ καθ' ἡμᾶς αἰὼν δικαίως ἐκλήθη βιομηχανικὸς αἰὼν. Ἐν ταῖς σχέσεσιν αὐτοῦ κρατεῖ κατ' ἐξοχὴν ἡ ἐργασία, ὁ οικονομικὸς συναγωνισμὸς τῶν ἀνθρώπων, ἡ κοινωνικὴ ἀλληλεγγύη. Τῷ ἡμετέρῳ ἀναπτυσσομένῳ πολιτισμῷ παρέπεται ἡ αὐξήσις τῶν ποικίλων χρειῶν, αἵτινες κατ' οὐδένα ἄλλον τρόπον δύνανται νὰ θεραπευθῶσι προσφύεστερον ἢ διὰ τῆς βιομηχανοῦ τέχνης.

Ἔτι δὲ μάλλον ἡ δράσις αὕτη βαίνει πρὸς εὐρύτερον μέλλον διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν δεδομένων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Ἡ μηχανικὴ, ἡ χημεία καὶ αἱ λοιπαὶ συμφυεῖς ἐπιστῆμαι μεγάλῃν ἐξασκοῦσιν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν βιομηχανῶν τεχνῶν, ὧν τὰ ἀποτελέσματα δὲν ἀφορῶσι μόνον εἰς τὴν οικονομικὴν πρόοδον, ἀλλὰ πρωτίστως εἰς τὴν κοινωνικὴν εὐεξίαν καὶ εὐημερίαν.

¹ L'Uomo è un' tal potenza, che unita al' altra non fa un eguale alla somma, ma al quadrato della somma (Genovesi κατὰ Roscher System der Volkswirtschaft).

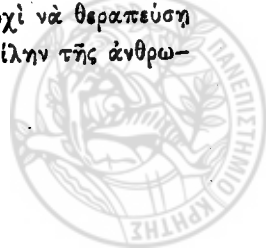
Ἐλευθερία ἐν τῇ Βιομηχανίᾳ.

Νόμος καὶ ἐγγύησις τῆς βιομηχανίας εἶνε ἡ ἐλευθερία. Οὐδεμία ἄρα κοινωνικὴ δύναμις, ὅφ' οἰανδήποτε μορφήν ἢ ἀποστολήν, δικαιούται νὰ παρακωλύσῃ τὴν ἐλευθέραν αὐτῆς πραγμάτωσιν. Ἡ βιομηχανοῦς τέχνη ἀναπτύσσεται κατ' ἐξοχὴν ὑπὸ τὸν νόμον τοῦ ἀνταγωνισμοῦ, τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως, ἄρα ὑπὸ τὸν νόμον τῆς ἐλευθερίας. Οὐχὶ κοινωνικὴ δύναμις, ἀλλ' ἡ ἀβίαστος ἐργασία, ἀποτέλεσμα τοῦ νοῦ, προῦκάλεσεν αὐτὴν καὶ σήμερον μόνον ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας δύναται νὰ εὐδοκιμήσῃ.

Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν προστατευτικῶν καὶ κοινωνιστικῶν δογμάτων ζητεῖται κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους ἡ παρέμβασις τῆς πολιτείας πρὸς διακανονισμὸν τῶν σχέσεων τῆς βιομηχανίας, τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς καταναλώσεως τῶν προϊόντων αὐτῆς. Ἄλλὰ τοῦτο ἤθελεν ἐπενέγκῃ παντελῆ καταστροφὴν, παρακωλύον τὴν ἐνίσχυσιν τῆς μεγάλης ταύτης οικονομικῆς δυνάμεως. Τοῦ ἀνταγωνισμοῦ, καταστέλλομένου ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῆς βιομηχανίας, ἐκλείπει τὸ ἰσχυρότατον τῶν ἐλατηρίων πρὸς ἀνάπτυξιν αὐτῆς. Ὁ ἀνταγωνισμὸς εἶνε ἡ ἐκδήλωσις τῆς ἐπιδιώξεως τοῦ προσωπικοῦ συμφέροντος, ὅπου δὲ τοῦτο δὲν λειτουργεῖ ἐπαρκῶς, ἐκλείπει τὸ πρῶτιστον τῶν κινήτρων τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας. Ὁ ὑπὸ τῆς πολιτείας ἐξασκούμενος ἔλεγχος ἤθελεν ἐκτραπῆ εἰς δυναστικὸν ἐξαναγκασμὸν. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιστάσει ἡ δικαιοσύνη ἤθελε παραβιασθῆ μᾶλλον ἢ λειτουργησῆ. Διότι δικαιοσύνη εἶνε ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἐκάστου αὐτονομίας καὶ ἐλευθερίας, ἐν τῇ οικονομικῇ δὲ τάξει ἡ ἐλευθερία τῆς ἐργασίας.

Κοινωνικὰ ἀποτελέσματα τῆς Βιομηχανίας.

Καὶ οἱ βάρβαροι δὲν στεροῦνται βιομηχανίας. Ἄλλ' αὕτη κατ' ἐξοχὴν εἶνε τὸ προσὸν τῶν πεπολιτισμένων λαῶν. Ὁ μὲν βάρβαρος, ἐξασκῶν ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν βιομηχανοῦς τέχνην, ἀποβλέπει μόνον πρὸς τὴν κατὰ τὸ ἐνὸν θεραπείαν τῶν χρειῶν. Τούναντίον δὲ ὁ πεπολιτισμένος ἀποβλέπει πρὸς ὑψηλότερον σκοπὸν: οὐχὶ νὰ θεραπεύσῃ στοιχειώδεις χρείας, ἀλλὰ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ποικίλην τῆς ἀνθρωπότητος ἐξημέρωσιν.

Ἐν τῇ συγχρόνῳ φάσει τῆς βιομηχανοῦ τέχνης, ὑπὸ τὴν συμβολὴν τῆς ἐπιστήμης, ἐπιζητεῖται τὸ καλὸν πρὸς τῷ χρησίμῳ. Οὐχὶ μόνον ἡ συντήρησις, ἀλλ' ἐπίσης καὶ ἡ εὐμάρεια. Πάντων δὲ τούτων τῶν ἀγαθῶν ἀπολαύει οὐχὶ διακεκριμένη κοινωνικὴ τάξις, ἀλλὰ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον πᾶς ἄνθρωπος.

Οὕτως ἡ βιομηχανία ἀποτέλεσμα ἔχει τὴν αὐξήσιν τῶν μέσων τῆς συντηρήσεως, τὴν πολλαπλὴν, ὕλικὴν καὶ ἠθικὴν εὐημερίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Εἶνε ἀποτέλεσμα καὶ αἴτιον τῆς ἀφθονίας τοῦ πλούτου, ἐπιζητουμένου δι' αὐτῆς τοῦ ἀγαθοῦ ἅμα, τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ χρησίμου. Ἄν ὁ πολιτισμὸς ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς βιομηχανίας, καὶ αὕτη ἀφ' ἑτέρου συντελεῖ εἰς τὴν προαγωγὴν τοῦ πολιτισμοῦ.

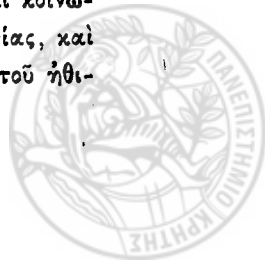
Ἀείποτε ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς κοινωνικῆς εὐημερίας ἐτίθησαν αἱ πολιτεῖαι, αἱ κατ' ἐξοχὴν θεραπεύσασαι τὴν βιομηχανίαν. Ἐν τε τῇ ἀρχαιότητι καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους αἱ χῶραι ἐκεῖναι ἠυδοκίμησαν, ἐπιζήσασαι μυρίων δοκιμασιῶν καὶ περιπετειῶν, ὅσαι θεράπευσαν τὴν ἐργασίαν καὶ τὰς συμφυεῖς τέχνας.

Ἐτι μᾶλλον ἡ βιομηχανοῦ τέχνη πρωτοστατεῖ σήμερον ἐν ταῖς τύχαις τῶν ἐθνῶν, ἰδίᾳ ἀπὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ἀτμοῦ καὶ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ. Τὰ παραγόμενα προϊόντα προσφέρονται ἀφθονώτατα. Ὅτι ἄλλοτε ἰθεωρεῖτο καὶ ἦτο χλιδὴ διὰ τοὺς ὀλίγους, σήμερον εἶνε κοινὴ ἀπόλαυσις. Ἡ βιομηχανία ἠύρυνε τοὺς πόθους ἡμῶν, παρασχούσα ἀφθονα τὰ μέσα τῆς ἀπολαύσεως. Καὶ ἂν δύναται νὰ καυχηθῇ διὰ τι ἡ σημερινὴ δημοκρατικὴ κοινωνία, εἶνε ὅτι ὀφείλει εἰς τὴν τέχνην τὴν αὐξήσιν καὶ τὴν ἐξίσωσιν τῶν χρειῶν καὶ τῶν ἀπολαύσεων.

Οἱ βιομηχανικοὶ ἐργάται ἐν παραβολῇ πρὸς τοὺς γεωργικοὺς.

Τὸ θέμα τοῦτο δὲν εἶνε ἀνάξιον συζητήσεως. Εἶνε οἰκονομικὸν ἅμα καὶ κοινωνικόν.

Πᾶσα πολιτεία δεόν νὰ συνδυάζῃ τὴν βιομηχανικὴν ἐργασίαν τῶν πόλεων πρὸς τὴν γεωργικὴν τῶν ἀγρῶν ἐκ τε οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς μερίμνης. Ὅλιγοῦρα τῆς γεωργίας χάριν τῆς βιομηχανίας, καὶ τάνάπαλιν, ἤθελεν ἐπενέγκῃ ὀλέθρια ἀποτελέσματα ἐπὶ τε τοῦ ἠθι-

κοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ βίου τῶν ἐργατῶν, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτυξέως καὶ εὐεξίας τοῦ λαοῦ.

Οἱ ἐργάται τῶν βιομηχανικῶν ἐργοστασίων, ἅτινα συνήθως κεῖνται καὶ λειτουργοῦσιν ἐντὸς τῶν μεγάλων τοῦ ἀνθρωπίνου πληθυσμοῦ κέντρων, παραβαλλόμενοι πρὸς τοὺς ἐν τοῖς ἀγροῖς, παρουσιάζουσι διάφορον χαρακτῆρα. Οἱ μὲν πρῶτοι εἶνε ζωηροί, ἀνήσυχτοι, νεω-
τεριστικοί· ἄρα στασιαστικώτεροι, παλίμβολοι, καθιστάμενοι εὐ-
χερῶς ὄργανα καὶ θύματα τοῦ πρώτου δημαγωγοῦ, ἔνεκα προσω-
πικῶν σκοπῶν καὶ συμφερόντων ἐκμεταλλευομένου τὸ ἀνήσυχον αὐτῶν
πνεῦμα. Ζῶντες ἐντὸς τῶν πόλεων, ὑφιστάμενοι καθ' ἑκάστην τὰς
ἐπιδράσεις καὶ τοὺς πειρασμοὺς βίου, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἤκιστα προσή-
κοντος αὐτοῖς, γαργαλιζόμενοι ὑπὸ ποικίλων πόνων, διαφθείρονται
πολλάκις ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ψυχοφθόρων δογμάτων, ἀτόπως πο-
λεμίων πρὸς τὸ κοινωνικὸν καθεστῶς. Ἐρχόμενοι εἰς τὰς πόλεις ἀπὸ
παιδικῆς ἡλικίας ἐκ τῶν ἀγροτικῶν ἐξοχῶν, στεροῦνται οἰκογενείας,
ἀγνοοῦσι τὰς τέρφεις αὐτῆς, τὰς ὑποχρεώσεις, τὰ ἐξ αὐτῆς ἀναπτυσ-
σόμενα αἰσθήματα, ἐν τοῖς πρώτοις δὲ τὴν νηφαλιότητα καὶ τὴν οἰ-
κονομίαν, ἣτις ἰδίᾳ εὐδοκιμεῖ ἐν ταῖς ἀγροτικαῖς κοινωνίαις. Ὁ ἐργά-
της τῶν πόλεων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ζῆ ἐλευθέρως μετὰ τινος παιδίσκης,
τεκνοποιῶν ἐξ αὐτῆς ἂν δὲν στέλλῃ τὰ τέκνα αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκθετοτρο-
φεῖον, τὰ φονεῖ. Ἐχει μείζονα βεβαίως νοημοσύνην ἐν παραβολῇ πρὸς
τὸν χωρικόν, ἀλλὰ τοῦτο οὐχὶ πάντοτε ἐπὶ κοινωνικῶν ἀγαθῶ. Εὐχε-
ρῶς καθίσταται θῦμα καὶ ὄργανον ἀνατρεπτικῶν ἰδεῶν. Ἡ οἰκονομικὴ
ἱστορία τῶν συγχρόνων λαῶν δεόν νὰ παράσχῃ διδάγματα διὰ τὴν ἐν
τῷ μέλλοντι ἰδρυσιν τῶν μεγάλων τεχνουργικῶν ἐργοστασίων, παρ'
οἷς ὑπηρετεῖ μέγας ἀριθμὸς ἐργατῶν. Αἱ πόλεις, αἱ πρωτεύουσαι συνή-
θως, ἐν αἷς συσσωρεύεται ὑπερμέτρως ὁ ἐργατικὸς πληθυσμὸς, ὑφίσταν-
ται εἰς ἐπικίνδυνον βαθμὸν τὰ ἐξ αὐτοῦ ἀποτελέσματα, ἅτινα σοβα-
ρῶς ὀφείλει νὰ ἐρευνήσῃ ἢ ἐπιστήμη.

Φυσικὴ ἐξέλιξις τῆς Βιομηχανίας.

Ἐν τῇ οἰκονομικῇ ἐξελίξει λαοῦ τινος δεόν ἢ βιομηχανία ν'
ἀναπτύσσεται *φυσιολογικῶς*, οὐχὶ δὲ τεχνητῶς διὰ προστατευτι-
κῶν τρόπων, ὅποτε εἶνε ἀδύνατον ν' ἀνταγωνισθῶσιν ἐπιτυχῶς τὰ

ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας παραγόμενα προϊόντα πρὸς τὰ τῶν ἄλλων ἐθνῶν, παρ' οἷς ἡ βιομηχανικὴ παραγωγή ἐξελίσσεται ὑπὸ κανονικωτέρας συνθήκας. Πρωτίστως δὲν πρέπει νὰ ἐπεμβαίη ἡ κυβέρνησις, ἧς σκοπὸς εἶνε μᾶλλον ἡ ἐξασφάλις τοῦ ἀτόμου, οὐχὶ δὲ ἡ ἀνάμιξις εἰς τὰ τῆς ἰδιωτικῆς ἐνεργείας. Βιομηχανία, στερούμεναι ἀφ' ἑαυτῶν τῶν πρὸς ὑπαρξίν μέσων, δυσχερῶς δύνανται νὰ εὐδοκμήσωσι, παρὰ τὴν προστασίαν τῶν κυβερνήσεων. Τὸ πολὺ, δύναται ἡ κυβέρνησις ἐπὶ τινὰ χρόνον νὰ παράσχη περιορισμένην προστασίαν, ἀτέλειαν δασμῶν καὶ ἄλλα ὠφελήματα, οὐχὶ ὅμως τοιαῦτα, ὧν ἄνευ νὰ ᾖ ἀδύνατος ἡ ὑπαρξίς τῆς βιομηχανίας.

Περὶ τῆς μεγάλης καὶ μικρᾶς παραγωγῆς ἐν τῇ Βιομηχανίᾳ.

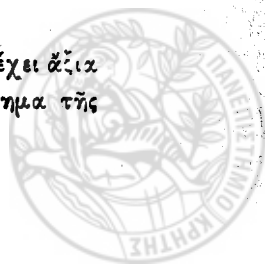
Ὡς ἐγνώσθη πρότερον, ἡ οἰκονομικὴ πρόοδος ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων καὶ τῶν μηχανῶν, ἡ δὲ παραγωγή ἐπολλαπλασιάσθη· οὕτω τὰ προϊόντα αὐτῆς προσφέρονται πρὸς κατάλωσιν ἐν μείζονι ἢ πρότερον μοίρᾳ.

Ἡ διὰ τῶν μηχανῶν διεξαγομένη ἐργασία διεξάγεται ἀπαύστως, ἡμέραν καὶ νύκτα. Διαρκῶς ἀποσυντίθενται καὶ συντίθενται ἐκ νέου κεφάλαια, ἡ δὲ παραγωγή οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν σταματᾷ. Ἡ τοιαύτη λειτουργία δὲν δύναται νὰ εὐδοκμήσῃ ἄνευ πλήρους καὶ προσφόρου ὀργανώσεως καὶ τάξεως.

Μέγα τεχνουργικὸν ἐργοστάσιον παρίστησι τὴν εἰκόνα μικροσκοπικῆς πολιτείας. Αὕτη δέον νὰ ᾖ ὀργανωμένη, νὰ λειτουργῇ προσηκόντως. Ἄλλ' ἡ λειτουργία αὕτη δέον νὰ ᾖ κατηρτισμένη ἐπὶ τὸ μοναρχικώτερον, εἴτε διὰ συνεταιρισμοῦ κατηρτίσθῃ τὸ ἐργοστάσιον, εἴτε διὰ τῶν κεφαλαίων ἐνὸς ἀνδρός. Οὕτως ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἐπιχειρήσεως δέον νὰ διατελῇ διευθυντής, ἐξασκῶν ἀπόλυτον κύρος, παρ' αὐτὸν δὲ καὶ ὑπ' αὐτὸν ἡ λοιπὴ τῶν ἐργατῶν ἱεραρχία κατὰ βαθμολογίαν. Τὰ καθήκοντα ἐκάστου τούτων δέον νὰ ᾖ διαγεγραμμένα πρὸς ἀποφυγὴν ἐνδεχομένων συγκρούσεων ἐκ τῆς ἰσότητος.

Ταῦτα ὡς πρὸς τὸ προσωπικόν.

Ὡς πρὸς τὸ οἰκονομικὸν δὲ μέρος ἡ μεγάλη βιομηχανία παρέχει ἄξια πολλοῦ λόγου πλεονεκτήματα. Ἐνῶ κατὰ τὸ παλαιὸν σύστημα τῆς

μικρᾶς βιομηχανίας ἢ νυκτερινῆ ἔργασία ἦτο πολυδάπανος, κατὰ τὸ νέον ἐπῆλθε κεφαλαίων οἰκονομία. Οὐδὲν ἀπόλλυται ἐν τῇ μεγίστῃ βιομηχανικῇ παραγωγῇ· πάντα χρησιμοποιοῦνται προσηκόντως, καὶ χρόνος, καὶ ἔργασία, καὶ κεφάλαιον.

Ὁ φωτισμός, ἰδίᾳ ὁ διὰ τοῦ ἀεριοφωτός ἢ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, μεταποιεῖ τὴν νύκτα εἰς ἡμέραν· ἡ ἔργασία διεξάγεται ὑπὸ ἀρίστας συνθήκας ταχύτητος, εὐθηνίας. Τοῦτο δ' ἔτι μᾶλλον ἐπιτυγχάνεται ἐν τοῖς ἐργοστάσις, ἐν οἷς ἡ αὐτὴ δύναμις συντελεῖ εἰς τε τὴν κίνησιν τῶν μηχανῶν καὶ εἰς τὸν φωτισμὸν τοῦ ἐργοστασίου διὰ τοῦ ἠλεκτρικοῦ φωτός.¹

Κρεῖττον ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν τεχνουργικὸν ἐργοστάσιον εἶνε τὸ παράγον ταχύτερον καὶ εὐθηνότερον τελειότερα προϊόντα. Ἡ δὲ εὐθηνία εἶνε ἀποτέλεσμα τοῦ περιορισμοῦ τῶν δαπανῶν τῆς παραγωγῆς ἕνεκα τῶν προμνησθέντων αἰτίων.

Ἐκ τῶν εἰρημένων συμπεραίνεται, ὅτι ὄροι ἀναπόδραστοι πρὸς λειτουργίαν μεγάλου τεχνουργείου εἶνε ἡ συγκέντρωσις κεφαλαίων καὶ ἡ εὑρεσις κέντρων ἐσωτερικῆς ἢ ἐξωτερικῆς καταναλώσεως τῶν προϊόντων, ταχύτης ἔργασίας καὶ εὐθηνία αὐτῆς διὰ τῶν μηχανῶν.

Ὅτι ἰδίᾳ συνηγορεῖ ὑπὲρ τοῦ συστήματος τῆς μεγάλης παραγωγῆς εἶνε ἡ εὐθηνὴ τιμὴ τῶν προϊόντων. Ταῦτα εἶνε προσιτὰ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις. Ἡ προσφορὰ καὶ ἡ ζήτησις συναμιλλῶνται. Ἡ κοινωνία ἐκδηλοῖ εὐρύτεραν τὴν οἰκονομικὴν αὐτῆς ἐνέργειαν, τὴν παραγωγικὴν δραστηριότητα, ἀλλ' ἅμα καὶ τὴν καταναλωτικὴν δράσιν. Ὁ πολιτισμὸς ἐξελίσσεται ποικιλώτερον, προάγονται τέχναι καὶ ἐπιστήμαι, ἡ κοινωνικὴ ἐν γένει εὐημερία.

¹ Βιομηχανικὸν ἐργοστάσιον ἀξίας ἐνὸς ἑκατομμυρίου δραχμῶν ἀπαιτεῖ δαπάνην 20 χιλιάδας δραχ. ἐτησίως. Ἡ δαπάνη, ἡ ἀπαιτουμένη πρὸς φωτισμὸν τοῦ καταστήματος δι' ἠλεκτρικοῦ φωτός, ἐν τῇ περιπτώσει ἢ κινήσει τῶν ἠλεκτρομηχανῶν δύναμις λαμβάνεται ἐξ αὐτῆς τῆς μεγάλης κινήσει τῆς μηχανῆς, εἶνε κατωτέρα καὶ τοῦ 1/20 τῆς ἀνωτέρω δαπάνης, ἦτοι ἀνέρχαιτε μόνις εἰς 1,600 δρ. κατ' ἀνώτατον ὅρον. Ἡ δαπάνη ἐπίσης πρὸς ἀνανέωσιν τῶν φθισομένων ἠλεκτρικῶν λαμπτήρων εἶνε κατωτέρα τῆς ἀπαιτουμένης διὰ πᾶν ἄλλο εἶδος φωτισμοῦ.

Παρατηρητέον, ὅτι ἐκ τῆς τοιαύτης παραγωγῆς ὠφελοῦνται ἰδίᾳ αἱ κατώτερα, αἱ ἀπορώτερα τάξεις.

Προϊόντα, ἅτινα ὑπὸ τὸ σύστημα τῆς μικρᾶς παραγωγῆς ἦσαν ἀπρόσιτα, διὰ τοῦ νέου συστήματος καθίστανται πάγκοινα· θεραπεύονται δι' αὐτῶν αἱ τε σωματικαὶ καὶ αἱ πνευματικαὶ χρεῖαι, ὡς καὶ αἱ ἀπολαυστικαὶ ροπαί.

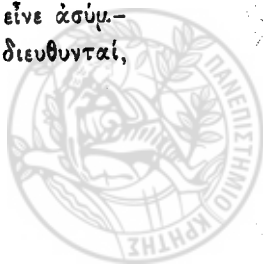
Ἐπιτεταῖ ἄρα, ὅτι τὰ ἀποτελέσματα τῆς μεγάλης βιομηχανίας, παραβαλλόμενα πρὸς τὰ τῆς μικρᾶς, εἶνε ἀπείρως ὑπέρτερα κατὰ ποσόν, κατὰ ποιὸν καὶ ἐπὶ τέλους κατὰ τὸ εὐαπόκτητον.

Ἡ μεγάλη βιομηχανία δὲν δύναται νὰ ἦνε πολεμία πρὸς τὴν μικράν· δύναται δὲ νὰ ἐξακολουθῇ συλλειτουργοῦσα. Ὑπάρχουσι ἔργα, ἀπαιτοῦντα πρὸς ἐκτέλεσιν φαντασίαν, τεχνικὸν αἶσθημα, λεπτότητα καὶ ἐπιμονὴν ἐπεξεργασίας, ἅτινα ἰδίᾳ ἐπιτυγχάνονται διὰ τῆς ἀνθρωπίνης χειρός, ἀδυνατεῖ δὲ νὰ ἐκτελέσῃ, παρὰ τὴν τελειότητα αὐτῆς, ἡ μηχανικὴ ἐργασία. Βεβαίως τὰ τοιαῦτα προϊόντα εἶνε ἀκριβώτερα, οὐχ ἦτον καταναλίσκονται, ἐπιζητούμενα ἰδίᾳ, ὡς ἀντικείμενα πολυτελείας καὶ ἐπιδείξεως, παρὰ τῶν εὐπορουσῶν τάξεων. Ὁ ἐθνικὸς πλοῦτος αὐξάνεται ἐκ τῆς τοιαύτης καλλιτεχνικῆς δεξιότητος, ἣν οὐδέποτε δικαιούται νὰ περιφρονῆσῃ σώφρων κοινωνικὴ οικονομία, γινώσκουσα νὰ χρησιμοποιοῖ προσηκόντως τό τε καλὸν καὶ τὸ χρήσιμον.

Σημασία τῆς Διευθύνσεως ἐν τῇ μεγάλῃ Βιομηχανίᾳ.

Ἄξια ἰδίας μνείας τυγχάνει ἐν τῇ μεγάλῃ βιομηχανίᾳ ἡ σημασία τῆς διευθύνσεως. Αὕτη δὲν εἶνε κοινὸν πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις χρῆμα, προσιδιάζουσα μόνον εἰς τινὰ ἐκλεκτὰ πρόσωπα, ὧν ἡ προσήκουσα ἐκλογή ἐγγυᾶται τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐπιχειρήσεως.

Ὁ διευθυντὴς εἶνε ὁ νοῦς τῆς ἐργασίας. Πειροκισμένος δι' ἀνωτέρων ψυχικῶν χαρακτηρισμάτων, τίθησιν αὐτὰ εἰς ἐνέργειαν ὑπὲρ τοῦ συμφέροντος τοῦ ἔργου, ὃ περ ἀνέλαθεν, εἴτε ὡς κεφαλαιούχος, ἐπὶ ἰδίῳ κινδύνῳ ἐνεργῶν, εἴτε κατ' ἐκλογὴν καὶ ἐμπιστοσύνην ἄλλων κεφαλαιούχων. Ἐξασκεῖ κατ' ἀνάγκην ἀπόλυτον κῦρος καὶ ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ἐν τῷ ἔργοστασίῳ ἐργαζομένων. Τὸ κοινοβουλευτικὸν πολίτευμα εἶνε ἀσυμφορον ἐν ταῖς τοιαύταις οικονομικαῖς ἐπιχειρήσεσιν. Οἱ ὑποδιευθνταί,

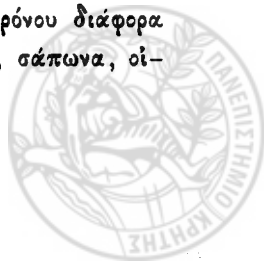

οί συμπράκτορες, οί ἐργάται δὲν δικαιοῦνται νὰ διεκδικῶσιν ἰδίαν γνώμην, πολλῶ δὲ μᾶλλον νὰ ἐπιβάλλωσιν αὐτήν. Ἡ τοιαύτη ἀποδοχὴ ἤθελε προκαλέσῃ τὴν ἀναρχίαν, τὴν καταστροφὴν τῆς ἐπιχειρήσεως. Τούναντίον, ἐν ἡ περιπτώσει ὁ διευθυντὴς σκέπτεται καὶ ἐνεργεῖ ἀποκλειστικῶς, ὑπέχει τὴν προσήκουσαν εὐθύνην, ἡ δὲ λειτουργία τῆς ἐπιχειρήσεως προσκόπτεται ἐπ' ἐλάχιστον. Οὗτος ἐπισκοπεῖ αὐτήν, χρῆται τοῖς προσήκουσι τρόποις τῆς κρείττονος διεξαγωγῆς, ἐκλέγει τὸ κατάλληλον προσωπικόν, παραγγέλλει τὸ ὑλικόν τῆς παραγωγῆς, πᾶν ἐν γένει τὸ ἀφορῶν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου. Ταῦτα ἀπαιτοῦσιν οὐ μόνον τὴν κτῆσιν θεωρητικῶν γνώσεων, ἀλλ' ἐπίσης καὶ πείρας, δραστηριότητος, φειδοῦς, τιμιότητος· δὲν εὐρίσκονται δ' εὐχερῶς παρ' ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ προσώπῳ. Δύναται τις εἰπεῖν, ὅτι ἐν τῇ προσωπικῇ ἐργασίᾳ τοῦ διευθυντοῦ συγκεντροῦται συλλήθδην ἡ ἐργασία καὶ ἡ δύναμις πολλῶν ἐργατῶν. Ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ἐπίσης λαμβάνει ἐκδήλωσιν ἡ δύναμις τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς ἐργασίας, ἀτινα ἄλλως θὰ εἶχον ἐλάσσονα παραγωγὴν, ἡδύναντο δὲ καὶ νὰ ματαιωθῶσι, κακῶς διευθυνόμενα παρὰ τοῦ τυχόντος.

Ἐν παλαιτέροις καιροῖς τὰ προσόντα ταῦτα συνεκεντροῦντο σπανιώτερον παρ' ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ προσώπῳ· ἀλλὰ σήμερον διὰ τῆς ἐπιδόσεως τῶν ἐφηρμοσμένων ἐπιστημῶν τοῦτο δὲν συμβαίνει πλέον. Ἡ εὕρεσις ἄρα καταλλήλων βιομηχανικῶν διευθυντῶν εἶνε εὐχερестέρα.

Ἐποπτεία τῆς Βιομηχανίας.

Κατ' ἀρχὴν ἡ βιομηχανία δέον νὰ ἐξασκῆται ἐλευθέρως. Ἄλλ' ὑπάρχουσι περιστάσεις, καθ' ἃς ἡ ἀκώλυτος ἐξάσκησις αὐτῆς δύναται νὰ ἐπιδράσῃ ἐπιβλαβῶς ἐπὶ τῆς δημοσίας ὑγείας καὶ ἀσφαλείας. Ἐν τοιαύτῃ περιστάσει δέον ἡ διοίκησις νὰ ἐποπτεύῃ τὰ κατὰ τὴν σύστασιν καὶ τὴν λειτουργίαν τῶν βιομηχανικῶν ἐργοστασίων. Ἀπομιμείται ὁ ἄνθρωπος σήμερον, ἐπὶ παραδειγματι, διάφορα φυσικὰ προϊόντα διὰ τῆς βιομηχανίας, παραγομένων παρομοίων, ἔχόντων τὸ φαινόμενον μόνον αὐτῶν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὰ οὐσιαστικὰ συστατικά. Ἡ τεχνικὴ χημεία παράγει ἀπὸ τινος χρόνου διάφορα εἶδη κατ' ἀπομίμησιν φυσικῶν τοιούτων (οἶνον, ἔλαιον, σάπωνα, οἰ-

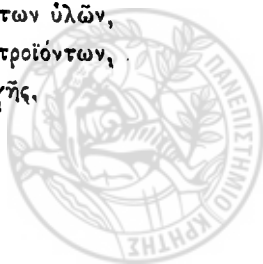

νόπνευμα, χρώματα, γάλα κτλ.). Καί καθ' ὅσον μὲν ταῦτα δὲν βλάπτουσι, ἔχει καλῶς· ἀλλ' ἐν ἐναντία περιστάσει δέον ἢ πολιτεία νὰ λημβάνη τὰ προσήκοντα νομοθετικὰ μέτρα πρὸς παρακώλυσιν παραγωγῆς, παραβλαπτούσης τὴν δημοσίαν ὑγίειαν.

Διὰ λόγους δημοσίου συμφέροντος καὶ ἀσφαλείας ἐπίσης αἱ μεταλλευτικαὶ ἐργασίαι δέον νὰ διεξάγωνται τῇ προηγουμένη γνώσει καὶ ἐγκρίσει τῆς διοικητικῆς ἀρχῆς. Πολλάκις ἐπιβάλλεται ἡ μακρὰν τῶν μεγάλων κοινωνικῶν κέντρων τοποθέτησις βιομηχανικῶν ἐργοστασίων, ἀφ' ὧν ἐκρίπτονται ἀκάθαρτοι ὕλοι, ἢ δύνανται νὰ ἐπενέγκωσι κίνδυνον καὶ νὰ προκαλῶσι διηνεκῆ θόρυβον καὶ ἀνησυχίαν ἐκ τῆς διηνεκοῦς λειτουργίας τῆς μηχανῆς. Ἡ ἀστυνομία δέον νὰ ᾔηνε προνοητικῆ, μὴ ἐπιτρέπουσα τὴν ἰδρυσιν τοιούτων ἐργοστασίων ἐν τόποις ἀκαταλλήλοις, μὴ προσβάλλοντος τούτου τὴν οἰκονομικὴν ἐλευθερίαν, ἃ τε τοῦ συμφέροντος τῆς κοινωνίας ὄντος μείζονος τοῦ τῶν ἀτόμων. Διὰ τὰ αὐτὰ αἴτια αἱ ἀποθῆκαι, ἐν αἷς ἀποταμιεύονται προϊόντα τοιούτων βιομηχανικῶν ἐργοστασίων, δέον νὰ εὐρίσκωνται μακρὰν τῶν πόλεων. (Ἀποθῆκαι ἐκρηκτικῶν ὑλῶν, πετρελαίου κτλ.).

✕ Προστατευτικὸν σύστημα καὶ ἐλευθέρᾳ Βιομηχανία.

Ἐν τῇ κυρίᾳ ἐννοίᾳ τῆς λέξεως προστασία δηλοῦται τὸ κοινωνικὸν ἐκεῖνο σύστημα, καθ' ὃ ἡ πολιτεία, ἐκ δημοσιονομικῶν ἢ κοινωνικῶν συμφερόντων, ἀναλαμβάνει τὴν ὑποχρέωσιν τῆς συνδρομῆς τῆς βιομηχανικῆς ἐργασίας καὶ τῶν οἰκονομικῶν ἐξ αὐτῆς συμφερόντων. Ἐν τῷ σκοπῷ τῆς πολιτείας ἡ ὑποχρέωσις αὕτη καὶ ἡ λειτουργία δὲν εἶνε ξένα. Ὅσον καὶ ἂν ᾔηνε χώρα τις ἠθικῶς καὶ πνευματικῶς ὑπέροχος, ὑπάρχουσι περιστάσεις, καθ' ἃς ἡ πολιτεία ὑποχρεοῦται, ἐξ ἀνωτέρων λόγων, νὰ μεριμνήσῃ περὶ τῶν οἰκονομικῶν αὐτῆς καὶ βιομηχανικῶν συμφερόντων. Ἐντεῦθεν ἡ ἀρχὴ τοῦ προστατευτικοῦ συστήματος, τοῦθ' ὃ περ σημαίνει ποιᾶν τινα κηδεμονευτικὴν ἐνέργειαν τῆς πολιτείας πρὸς προστασίαν τῆς ἐγχωρίου ἐργασίας διὰ τῆς ἀπαλλαγῆς αὐτῆς ἀπὸ παντὸς φορολογικοῦ τέλους, διὰ τῆς μὴ τελωνιακῆς ὁασμολογήσεως τῶν εἰς τὴν βιομηχανίαν χρησιμευουσῶν πρώτων ὑλῶν, τῆς ἐπιβαρύνσεως δὲ τῶν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰσαγομένων προϊόντων, μὴ δυναμένων ν' ἀμιλλῶνται πρὸς τὰ τῆς ἰθαγενοῦς παραγωγῆς.

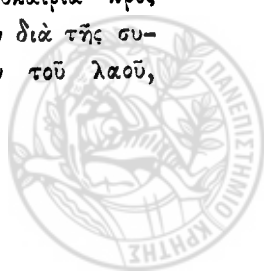

Τὸ ἀντικείμενον τοῦτο ἔκπαλαι ὑπῆρξε θέμα ἐρίδων καὶ συζητήσεων μεταξύ τῶν οικονομολόγων καὶ τῶν πολιτικῶν. Πολλοὶ τούτων ἰσχυρίσθησαν, ὅτι ἢ ὑπὸ τῆς πολιτείας παρεχομένη ἰσχυρὰ ὑποστήριξις τούτῳ ἢ ἐκείνῳ τῷ κλάδῳ τῆς βιομηχανοῦ τέχνης δύναται μόνη νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἐπίδοσιν αὐτῆς, ἄρα εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ ἐθνικοῦ πλοῦτου. Τοῦ συστήματος τούτου περιφανὴς ἀντιπρόσωπος κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ὑπῆρξε πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ Γάλλος ὑπουργὸς Κολβέρτος. Κατὰ τὸν δέκατον ἑνάτον αἰῶνα αἱ ἰδέαι τῆς βιομηχανικῆς ἐλευθερίας ἔσχον γενναίους ἀποστόλους. Οὐχ ἦττον ἀντίδρασις ἐπῆλθε κατ' αὐτῶν ἀπὸ τινος χρόνου πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς.

Ἐν γένει ἡ προστασία τῆς πολιτείας ἐν τοιαύταις περιστάσεσι δέον νὰ παρέχεται μετὰ πολλῆς ἐπιφυλακτικότητος καὶ περισκέψεως. Κλάδος βιομηχανίας, ὀφείλων τὴν ἐπίδοσιν αὐτοῦ μόνον τῇ ἀντιλήψει τῆς πολιτείας, καταστρέφεται ἅμα τῇ πρώτῃ ἐναντία περιπετεία. Ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπίνης ἐργασίας παρέχει πλείστα παραδείγματα ἀποτυχίας, ὀφειλόμενα κυρίως εἰς τὸ προστατευτικὸν σύστημα.

Βιομηχανικὴ Ἐκπαίδευσις.

Ἡ βιομηχανικὴ ἀνάπτυξις καὶ παραγωγή αἰουδήποτε λαοῦ συντελεῖ εἰς τε τὸν πολιτισμὸν αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν οικονομικὴν εὐεξίαν, τὸν πλοῦτον. Λαοὶ καὶ κυβερνήσεις δὲν δύνανται νὰ παρίδωσι τὴν ἀλήθειαν ταύτην. Ἡ τεχνουργικὴ βιομηχανία εἶνε ὁ μέγιστος τῶν οικονομικῶν παραγόντων· δι' αὐτῆς πραγματοῦται κατ' ἐξοχὴν ἡ οικονομικὴ δράσις τῶν λαῶν, τὸ ἐπιχειρηματικὸν αὐτῶν πνεῦμα, ἡ ἐργασία. Ἐντεῦθεν ἡ πολιτεία δέον νὰ μεριμνᾷ προσηκόντως περὶ τῆς βιομηχανικῆς παιδείσεως, ὅπως μεριμνᾷ καὶ περὶ τῆς καθόλου παιδείσεως τῶν τε ἀνωτέρων καὶ τῶν κατωτέρων τοῦ λαοῦ τάξεων διὰ τῆς συστάσεως καταλλήλων σχολῶν (βιομηχανῶν τεχνῶν, ἐπαγγελματικῶν, πρακτικῶν λυκείων κτλ.). Ἀλλὰ πρὸς τῇ κανονικῇ ταύτῃ ἐκπαιδεύσει δέον νὰ παρέχεται τῷ λαῷ παρά τε τῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς ἐπιστήμης πᾶν μέσον καὶ πᾶσα εὐκαιρία πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ ἐνίσχυσιν τῶν τεχνουργικῶν αὐτοῦ ροπῶν διὰ τῆς συστάσεως καὶ τῆς πρακτικῆς λειτουργίας σχολείων τοῦ λαοῦ,

έσπερινῶν ἢ κυριακῶν. Τούτου ἐπιτυγχανομένου, ὁ ἐργάτης ἐπωφελεῖται τῶν ὥρῶν τῆς ἀργίας, διαθέτων αὐτὰς κρεῖττον. Ἡ βιομηχανικὴ παιδείουσις δέον νὰ ἦνε ἐν γένει τὸ πρῶτιστον τῶν μελημάτων πάσης προοδευτικῆς κυβερνήσεως.

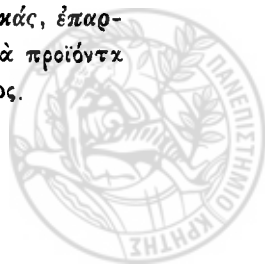
Βιομηχανικαὶ ἐταιρεῖαι.

Παραλλήλως τῇ ὑπὸ τῆς πολιτείας παρεχουμένη βιομηχανικῇ παιδείουσι δύνανται ἐπίσης νὰ ἐργάζονται ὑπὲρ αὐτῆς, καὶ ἐργάζονται ἀπὸ τινος χρόνου πολλαχοῦ, ἐταιρεῖαι σκοποῦσαι τὴν διάδοσιν τεχνουργικῶν γνώσεων εἰς τὰς κατωτέρας ἰδίαι, τὰς ἐργατικὰς τάξεις. Γινώσκουμεν ὑποκία δύναμις, ἠθικὴ καὶ οἰκονομικὴ, τυγχάνει ὁ συνεταιρισμός, σκοπῶν τὸ τε προσωπικὸν συμφέρον τῶν ἐταίρων καὶ τὸ τοῦ λαοῦ ἐν γένει. Διὰ τῶν τοιούτων ἐταιρειῶν, προσηκόντως λειτουργουσῶν, αἱ τεχνουργικαὶ γνώσεις δύνανται νὰ διαδοθῶσιν ἀνά τὰ εὐρύτατα κοινωνικὰ στρώματα ἀνεπαισθήτως σχεδὸν καὶ ἡρέμα διὰ τῆς συγγραφῆς βιβλίων, διὰ καταλλήλων περὶ τοῦ θέματος τούτου διαλέξεων τῶν εἰδημόνων, διὰ πάσης ἐν γένει προσφόρου διδασκαλίας. Εἶνε καθήκον τῶν λαῶν νὰ μὴ ἀναμένωσι τὰ πάντα ἀπὸ τῶν κυβερνήσεων, ἀλλὰ πρῶτιστως νὰ ἐμπιστεύονται τὴν τύχην αὐτῶν καὶ ἐπίδοσιν εἰς τὴν ἰδίαν ἰκανότητα καὶ πρωτοβουλίαν.

Βιομηχανικαὶ Ἐκθέσεις.

Καὶ αὗται ἀπεδείχθησαν ἐκ τῶν συντελεστικωτάτων μέσων πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ τεχνουργικοῦ πνεύματος καὶ τῆς οἰκονομικῆς προόδου τῶν νεωτέρων λαῶν. Εἶνε τὸ εὐρὺ καὶ γενναῖον στάδιον τῆς δράσεως καὶ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ αὐτῶν, εὐγενέστερον καὶ κοινωνικώτερον ἐπιδιώκουσαι σκοπὸν τοῦ τῶν ἀγῶνων τῆς ἀρχαιότητος. Οἱ ἀγῶνες τῆς βιομηχανίας εἶνε κατ' ἐξοχὴν οἱ ἀγῶνες τοῦ πρακτικοῦ πνεύματος τῶν λαῶν, στάδια τὸ μὲν ἀνταγωνισμοῦ εἰρηνικοῦ, τὸ δὲ οἰκονομικῆς συνθέσεως καὶ ἐνεργείας.

Αἱ Ἐκθέσεις διαιροῦνται συνήθως εἰς παγκοσμίους, ἐθνικὰς, ἐπαρχιακάς, μιᾶς πόλεως. Συγκεντροῦνται ἐν ἐκάστη τούτων τὰ προϊόντα τοῦ κόσμου ὁλοκλήρου, ἐνὸς ἔθνους, μιᾶς ἐπαρχίας ἢ πόλεως.

Πρώτη τοιαύτη Έκθεσις ἐγένετο ἐν Παρισίοις ἐν ἔτει 1798. Ταύτη δ' ἐπηκολούθησαν ἐν Γαλλίᾳ αἱ ἐν ἔτει 1802 καὶ 1803, μείζονα σχοῦσαι ἐπιτυχίαν. Ἄλλὰ μεγίστην ἔσχεν εὐδοκίμῃσιν, τὰ μάλιστα ἐπιδράσασαι ἐπὶ τῆς συγχρόνου βιομηχανικῆς προόδου, αἱ παγκόσμιοι Ἐκθέσεις τοῦ Λονδίνου (1851, 1862), αἱ τῶν Παρισίων (1867, 1878, 1889), αἱ τῆς Βιέννης (1874), ἡ τοῦ Σικάγου (1893). Πλεῖστοι ἄλλαι ἐπίσης, τοπικώτερον ἢ εἰδικώτερον ἔχουσαι χαρακτῆρα, ἐγένοντο ἐκθέσεις κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον. Καὶ ἐν Ἑλλάδι δέ, τῇ πρωτοβουλίᾳ μεγαθύμου ἀνδρός, παρασχόντος τὰ πρὸς τοῦτο μέσα, πλείονες τῆς μιᾶς ἐγένοντο ἀπὸ τοῦ 1859 Ἐκθέσεις, αἱ καλούμεναι τῶν Ὀλυμπίων.

Αἱ βιομηχανικαὶ Ἐκθέσεις τὸ μὲν εἶνε στάδια, ἐφ' ὧν παρελθύνει ἡ οικονομικὴ δύναμις καὶ τὸ ἐφευρετικὸν πνεῦμα τῶν νεωτέρων λαῶν, τὸ δὲ διδασκαλεῖα, ἐν οἷς συγκεντρῶνται ἡ πείρα καὶ αἱ γνώσεις αὐτῶν ἐν τοῖς διαφόροις κλάδοις τῆς τεχνουργικῆς ἐργασίας. Τὸ τοιοῦτο καθίσταται πολλαχῶς λυσιτελές καὶ εὐδόκιμον. Ἀναπτύσσει τὸν οικονομικὸν ἀνταγωνισμόν καὶ τὴν δραστηριότητα τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐπίσης καὶ τὸν πλοῦτον αὐτῶν. Χῶραι, γινώσκουσαι, ὡς ἡ Γαλλία, νὰ ἐκμεταλλεύωνται καὶ χρησιμοποιοῦσι τὰς οικονομικὰς αὐτῶν δυνάμεις, ἐν τῶν κυριωτάτων πρὸς τοῦτο μέσων ἔχουσι τὰς διεθνεῖς Ἐκθέσεις.

Σήμερον αἱ Ἐκθέσεις αὗται ἐπαναλαμβάνονται σχεδὸν κατ' ἔτος πανταχοῦ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου. Ἐν τούτοις, πρέπει νὰ καταβάλληται πρὸς τοῦτο ἡ προσήκουσα προσοχή. Πρέπει νὰ ᾔνη γνωστὸν ἐκ τῶν προτέρων, ἂν ἡ Ἐκθεσις ὑπότχεται εὐάρεστα διὰ τὸν τόπον ἀποτελέσματα· ἂν δύναται οὗτος νὰ ἐπιδείξῃ ἀληθεῖς προόδους ἐν τῇ βιομηχανίᾳ, νὰ συναγωνισθῇ εὐδοκίμως πρὸς τὴν τῶν ἄλλων χωρῶν. Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ἐπέρχονται μὲν πολλαὶ δαπάναι καὶ ἐντασις τῶν οικονομικῶν δυνάμεων, ἀλλ' οὐδὲν πρακτικὸν ἀποτέλεσμα.

Διεθνὴς προστασία τῆς Βιομηχανίας.

Αἱ ἀπομιμήσεις καὶ ἡ παραποίησης τῶν τεχνουργικῶν προϊόντων, κλοπὴ τις τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ιδιοκτησίας οὔσαι, δὲν πρέπει νὰ

καταδιώκονται μόνον ἐν τῇ χώρᾳ τῆς παραγωγῆς, ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς αὐτῆς. Ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς ἀνθρωπίνης ἐργασίας καὶ ἰδιοκτησίας δέον νὰ ὑπάρχῃ σύμπραξις οὐ μόνον μεταξὺ τῶν μελῶν ὠρισμένης πολιτείας, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν πολιτειῶν, διὰ κοινῶν σήμερον συνδεομένων ἰδεῶν καὶ συμφερόντων. Πρὸς τοῦτο δ' αὐταὶ ἐξασφαλίζουν ἀπὸ τινος χρόνου τὸ δίκαιον τῆς ἐργασίας καὶ τῆς βιομηχανικῆς ἰδιοκτησίας διὰ διεθνῶν συμβάσεων. Οὕτω τὰ βιομηχανικὰ δικαιώματα ἐξασφαλίζονται κατὰ πάσης ἀρπαγῆς καὶ δολίας παραποιήσεως. Τὰ σήματα τῶν βιομηχανικῶν ἐργοστασίων καὶ ἐφευρετῶν εἶνε ἰδιοκτησία αὐτῶν, δικαιοῦνται ἄρα οἱ βιομήχανοι νὰ διεκδικήσωσι διὰ τῶν προσηκόντων ἐνδίκων μέσων τὸν σεβασμὸν αὐτῶν καὶ τὴν ὑπὸ τῆς ὑφισταμένης νομίμου τάξεως ἀναγνώρισιν. Ἐν τῇ διεθνῇ προστασίᾳ τῆς βιομηχανίας ἡ ἐργασία τῶν νεωτέρων λαῶν ἔλαβε τεραστίαν ἐπίδοσιν. Οὕτως ἀναγνωρίζεται, ὅτι τὸ ἐργαζόμενον, τὸ παράγον, τὸ συντελοῦν εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ ἐθνικοῦ πλοῦτου ἄτομον, ἐργάζεται ἅμα πρὸς αὔξησιν τοῦ παγκοσμίου πλοῦτου. Ἡ ἐργασία ἄρα αὐτοῦ, αἱ ἐφευρέσεις, αἱ τέχναι, ἐφαρμογαί, βελτιώσεις καὶ χρησιμοποiehσεις εἶνε ἰδιοκτησία, καὶ ὡς τοιαύτη σεβαστὴ καὶ νόμιμος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

Ἐμπορικὴ Βιομηχανία.

Περὶ Ἐμπορίας ἐν γένει.

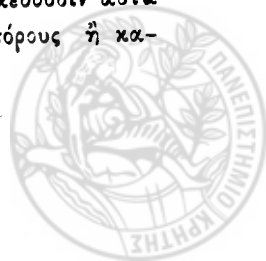
Ὡς ἡ γεωργία καὶ ἡ τεχνουργία, οὕτω καὶ ἡ ἐμπορία ἀποτελεῖ οὐσιώδη τῆς παραγωγῆς κλάδον, οὐδ' ἐκφράζει μόνον τὴν ἔννοιαν τῆς ἀπλῆς ἀνταλλαγῆς τῶν προϊόντων. Τοῦτου δ' ἕνεκα κατατάσσεται — καὶ δικαίως — εἰς τὴν κατηγορίαν τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς. Ἐν πᾶσι τοῖς κλάδοις τῆς βιομηχανίας, περὶ ὧν μέχρι τοῦδε ὁ λόγος, διεξάγονται ἀγοραπωλησίαι. Κατ' οὐσίαν ἄρα ὑφίσταται καὶ ἐμπορία ἄνευ ἐμπορῶν· ἀλλὰ τοῦτο ἐν στοιχειώδει ὑποστάσει, ἀτελῶς.

Κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν προσέγγισιν καὶ τὴν συνεργασίαν παραγωγῶν καὶ καταναλωτῶν συντελοῦσιν οἱ ἔμποροι. Οὗτοι διευκολύνουσιν αὐτήν. Σὺν τῷ χρόνῳ δὲ δημιουργεῖται ἰδίᾳ βιομηχανικὴ κατηγορία — ἡ ἐμπορικὴ, ἐξίσου πρὸς τὰς ἄλλας ἐπωφελῆς.

Ὁ ἄνθρωπος δεῖται πολλῶν πραγμάτων, ἅτινα ἀδυνατεῖ ἀπ' εὐθείας, νὰ προμηθευθῇ ἐκ τοῦ τόπου, ἐν ᾧ κατοικεῖ, ἔτι δὲ μᾶλλον ἐξ ἄλλων τόπων, ἕνεκα γεωγραφικῆς ἀποστάσεως καὶ ἄλλων φυσικῶν ἢ κοινωνικῶν αἰτίων. Τοῦτο πράττων, θὰ περιήγετο εἰς πλείστας δυσχερείας.

Ἐντεῦθεν ἡ ἀρχὴ τῆς ἐμπορίας.

Ἐκ τῆς πληθύσεως τῶν χρειῶν καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν συμφερόντων δημιουργεῖται τάξις ἀνθρώπων, καταλλήλων ἐξ ἰδιοφυίας νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰς τὴν ἐμπορίαν. Οὗτοι μεταβαίνουνσιν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ἀγοράζουσιν ἢ πωλοῦσι χρήσιμα πράγματα εἰς πωλητὰς ἢ εἰς ἀγοραστὰς, ἐπὶ τιμῇ συμφερούση κατὰ τὸ ἐνόν, ἀποθηκεύουσιν αὐτὰ ἐν τισι περιστάσει, μεταπωλοῦντες ἐνίοτε εἰς μικρεμποροὺς ἢ καταναλωτὰς πρὸς κατανάλωσιν ἢ ἀναπαραγωγὴν.

Οὕτω καθίσταται ἡ ἐμπορία λυσιτελεστάτη εἰς τὴν ἀνθρωπίνην παραγωγὴν, πυρὴν καὶ ἀφετηρίαν πολιτισμοῦ (Φοινίκη, Τύρος, Σιδῶν, Καρχηδῶν, Ἰωνικαὶ πόλεις, Σικελία, Ἰταλία, Ὀλλανδία, Μεγάλη Βρεττανία κτλ.).

Ἡ ἐμπορία ἐξασφαλίζει τὴν εἰρήνην, ἄρα τὰ ἀγαθὰ αὐτῆς, τὴν τάξιν, τὴν ἀσφάλειαν, τὴν ἐργασίαν, ἥτις εἶνε συντελεστικώτατον χρῆμα διὰ τὴν παραγωγὴν. Ἡ ἐμπορία εἶνε ὁ μέγιστος τοῦ πολέμου ἔχθρος. Εἰς τῶν τελευταίων προέδρων τῶν *Ἡνωμένων Πολιτειῶν*, ὁ *Garfield*, ἐχαρακτήριζε τὴν ἐμπορίαν, ὡς καθιστάσαν τὸ ἀνθρώπινον γένος μίαν οἰκογένειαν, ἐν ἣ ἡ εὐημερία τῶν μὲν ἐξαρτᾶται παρὰ τῆς τῶν ἄλλων.

Ὁ ἐμπόρος δὲν καταναλίσκει μόνον, ἀλλὰ καὶ παράγει. Γνωστοῦ καθισταμένου δι' αὐτοῦ, ὅτι προϊόντα ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς χώρας ἐπωφελῶς δύνανται νὰ καταναλωθῶσιν ἐν ἄλλῃ, ἡ παραγωγὴ θεραπύεται πολλαχῶς ἀναπτυσσομένη. Οὕτως ἡ οἰκονομικὴ αὐτῆς δύναμις βαίνει παραπλησίως.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

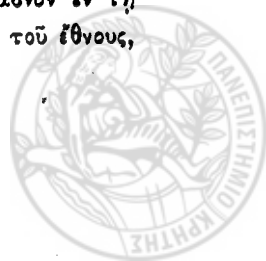
ΠΕΡΙ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΠΛΟΥΤΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑ ΕΝ ΓΕΝΕΙ

Ἡ παραγωγή δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὴν θεραπείαν τῶν χρειῶν τοῦ ἐργαζομένου καὶ παράγοντος ἀτόμου, τὸ πολὺ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ. Ὁ πλοῦτος, ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν ἀναπτυσσόμενος καὶ αὐξανόμενος διὰ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἀποταμιεύσεως, ἐπαρκῶν ἤδη εἰς τὸ ἀνθρώπινον ὄν, δύναται νὰ συντελέσῃ ἐπίσης καὶ εἰς τὴν θεραπείαν πλειόνων χρειῶν τῶν ἀνθρωπίνων ὁμάδων, νὰ κυκλοφορήσῃ ἄρα ἐντὸς εὐρυτέρων κοινωνικῶν στρωμάτων.

Καθ' ὃν τρόπον τὸ αἷμα κυκλοφορεῖ ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ ὀργανισμῷ, τρέφον αὐτὸν καὶ συντηροῦν, μεταδίδον τὴν ζωὴν καὶ τὴν εὐεξίαν καθ' ἅπαντα τὰ μέλη τοῦ σώματος, ἀναπτύσσον αὐτὰ καὶ διαπλάττον ποικιλοτρόπως, οὕτω καὶ ὁ πλοῦτος κυκλοφορεῖ ἐν τῷ καθολικῷ ὀργανισμῷ τῆς ἀνθρωπότητος, μεταδίδων εἰς αὐτὸν τὰ μέσα τῆς τροφῆς, τῆς συντηρήσεως, τῆς εὐεξίας. Διὰ τῆς κυκλοφορίας ταύτης ἡ παραγωγικὴ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου καθίσταται ζωηροτέρα καὶ θετικωτέρα. Τὰ διάφορα μέλη τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ, ἐν συνόλῳ ἢ ἐν μέρει, συνδέονται ἀλλήλοις, συμπράττουσι, διατελοῦσιν ἐν διηνεκεῖ συναφείᾳ. Ἐν τῇ κυκλοφορίᾳ τοῦ πλούτου συνοψίζεται κατ' ἐξοχὴν ἡ ἰδέα τῆς καθολικῆς εὐημερίας, ἥτις δὲν περιορίζεται μόνον ἐν τῇ εἰδικῇ σφαίρᾳ τοῦ ἀτόμου, τῆς οἰκογενείας, τῆς φυλῆς, τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ καὶ τοῦ συνόλου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Ὁ πλοῦτος κυκλοφορεῖ, μεταβάλλον μορφήν, ιδιότητας, τρόπον τῆς τῶν χρειῶν θεραπείας. Ἄλλα σὺν αὐτῷ κυκλοφορεῖ καὶ ἡ ἐργασία, ἧς οὗτος κατ' ἐξοχὴν εἶνε τὸ παραγόμενον, πραγματοῦται δὲ ἡ ἐνότῃς καὶ σύμπραξις τῶν ἀνθρώπων. Ἄνευ τῆς κυκλοφορίας ταύτης, τῶν ἐξ αὐτῆς ἀναπτυσσομένων ἀγαθῶν, ὁ πλοῦτος θὰ διετέλει περιορισμένος, εἰς ἐλάχιστα χρήσιμος· θὰ ἐξεδηλοῦτο εἰς τὰ προϊόντα τῆς γῆς, εἰς τὴν συντήρησιν τοῦ ἀγρίου. Ἄλλ' ἐν τῇ εὐρείᾳ κυκλοφορίᾳ ἀναπτύσσεται ἡ διανομὴ αὐτοῦ καὶ ἕμα ἡ παραγωγικὴ ἐπιμᾶλλον ἐνέργεια τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Περὶ Ἀνταλλαγῆς

Ἀνταλλαγὴ ἐν γένει.

Ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς κυκλοφορίας ἐξυπκκοῦεται ἡ τῆς ἀνταλλαγῆς, τῶν παικίλων τοῦ πλοῦτου μεταλλαγῶν καὶ μεταμορφώσεων. Ὡς εἶπεν ὁ Bastiat, «ἡ ἀνταλλαγὴ εἶνε αὐτὴ ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία, ἡ κοινωνία ὀλόκληρος. Ἀδύνατον νὰ κατανοηθῇ ἡ κοινωνία ἄνευ τῆς ἀνταλλαγῆς, ὡς ἐπίσης καὶ ἡ ἀνταλλαγὴ ἄνευ τῆς κοινωνίας». ¹⁾

Ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐπλάσθη αὐτάρκης, ἀλλὰ πολλῶν ἐνδεής. Τοῦτο δηλοῖ τὴν ἀτέλειαν αὐτοῦ, ἥτις ἐν τούτοις εἶνε ἡ ἀφετηρία τῆς κοινωνικῆς προόδου. Τί ἠδύνατο νὰ πράξῃ ὁ ἄνθρωπος, ἐστερημένος τῆς τοιαύτης ἀτελείας, ἐπαρκῶν ἀφ' ἑαυτοῦ πρὸς θεραπείαν τῶν πρωτίστων χρειῶν, μηδενὸς ἔχων ἀνάγκην; Ἡδύνατο ἴσως νὰ πλασθῇ ὑπὸ τῆς φύσεως τελειότερος, αὐταρκέστερος, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν θὰ ἦτο ἀτελής. Οὐδεὶς θὰ διεφέρετο ὑπὲρ αὐτοῦ, ὑπὲρ οὐδενὸς θὰ ὀιεφέρετο οὗτος. Ἐγωιστῆς καὶ ἀπρόσιτος θὰ ἐμερίμνα ὑπὲρ ἑαυτοῦ μόνον. Ἄλλ' ὁποία μέριμνα αὕτη! ἀπλῶς τῆς σωματικῆς συντηρήσεως, τῆς θεραπείας τῶν χρειῶν τοῦ σαρκίου.

Κατὰ τί διαφέρει τῶν θηρίων ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος; Κατὰ τοῦτο μόνον ἴσταται ὄρθιος; βαδίζει ἐπὶ τῶν ποδῶν; βλέπει πρὸς τὰ ἄνω σκέπτεται ὅπως δῆποτε; ἀλλὰ πᾶσα ἄλλη ἐνέργεια, πᾶσα ἐπίρρωσις τῶν σωματικῶν καὶ πνευματικῶν δυνάμεων θὰ ἦτο ἄγνωστος, τὸ πολὺ περιωρισμένη ἐν στενοτάτῃ δόξασεως σφαίρᾳ. Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει θὰ παρεῖχε διάφορον εἰκόνα ὁ ἀνθρώπινος βίος. Ἄλλ' ἀμφίβολον, ἂν αὕτη θὰ ἦτο πληρεστέρα καὶ εὐγενεστέρα τῆς σημερινῆς.

1) Harmonies Economiques.

Ὁ Ἀριστοτέλης εἰδασκεν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶνε ὄν κοινωνικόν· ὁ μὴ τοιοῦτος, ὁ ἀπολις, ἢ θηρίον, ἢ θεός. Πόσον ἀληθινὴ ἡ ἰδέα αὐτῆ τοῦ φιλοσόφου! Ὁ θεός, τὸ ὑπέρτατον ὄν, ἢ ἀπόλυτος τελειότης, δύναται νὰ διάγῃ μεμονωμένον βίον, αὐτὸς εἰς ἑαυτὸν ἐπαρκῶν. Ἀλλὰ τί θὰ ἦτο ὁ κόσμος οὗτος, ἂν πάντα τὰ ἔμψυχα, τὰ λογικὰ ὄντα, διετέλουν ἐν ἀπολύτῳ ἐρημίᾳ καὶ μονώσει; Οὐδεὶς τὸ ἐφαντάσθη, καθ' ὅσον γινώσκω, ἐκ τῶν μελετησάντων τὸ πρόβλημα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ εἰμαρμένης.

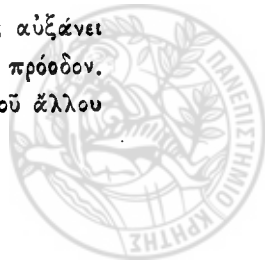
Ὁ κοινωνικὸς ἄνθρωπος εἶνε ὁ ἀνταλλάσων ἄνθρωπος· ἐκεῖνος ὅστις, παρέχων τὰς ὑπηρεσίας αὐτοῦ πρὸς θεραπείαν τῶν χρειῶν τῶν ὁμοίων, λαμβάνει ἅμα παρ' αὐτῶν ἄλλας ὑπηρεσίας χρησίμους. Ἐν τῇ τοιαύτῃ τῶν ὑπηρεσιῶν ἀνταλλαγῇ ἐκδηλοῦται ἡ ἀνθρωπίνη κοινοπραξία καὶ ἀλληλεγγύη, ἀλλὰ πρὸς ταύτη καὶ ἡ ἐξέλιξις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους εἰς ἐνιαίαν προσωπικότητα.

Ἐν τῇ πραγματικῇ αὐτοῦ καταστάσει ὁ ἄνθρωπος νομίζει ἑαυτὸν δυστυχῆ, ἅτε μὴ δυνάμενος νὰ εὐχαριστήσῃ μόνος ἑαυτὸν, νὰ θεραπεύσῃ τὰς χρείας τοῦ σώματος, νὰ πληρώσῃ τὰ ἰδεώδη τοῦ πνεύματος. Ἐν τούτοις, ὁπόση εὐδαιμονία λανθάνει ὀπισθεν τῆς τοιαύτης φαινομενικῆς δυστυχίας! Ὁ ἄνθρωπος, μὴ αὐτάρκης, καθίσταται τοιοῦτος διὰ τῆς τῶν ὁμοίων συμβολῆς. Ἐν τούτῳ κίται ἡ εὐδαιμονία αὐτοῦ. Ὁ ἄνθρωπος, στερούμενος, λαμβάνων χρείας τῶν ὁμοίων, ἀνταλλάσων μετ' αὐτῶν, ἄρα συγκοινωνῶν, καθίσταται μεγάλη δύναμις, μικρόκοσμος, ἐνέχων ἐν μικρῷ καὶ ἐκδηλῶν συλλήβδην πάσας τῶν ἀτόμων καὶ τῶν δμάδων τὰς μεμονωμένας δυνάμεις.

Οἱ ἄνθρωποι, ὡς ἄτομα καὶ ὡς σύνολον, δὲν γεννῶνται οἱ αὐτοί. Ἐν τῇ εὐρείᾳ ὑδρογείῳ σφαίρᾳ, τοσοῦτον παραλλασσοῦση κατὰ τόπους καὶ φυσικὰς ἰδιότητας, παραλλασσοῦσι κατὰ τε σῶμα καὶ πνεῦμα, κατὰ ποικίλιαν δυνάμεων. Αὐταὶ δὲ συνδυαζόμεναι ἀποτελοῦσι τὴν μεγάλην κοινωνικὴν ἐνότητα καὶ ἰσχὺν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἧς πρώτη μὲν ἀφετηρία εἶνε ἡ φύσις, δευτέρα δὲ ἡ συναφῆς ἀνατροφή, δι' ἧς πολλαπλασιάζεται κατὰ ποσὸν καὶ ποιὸν ἡ ἀρχέγονος δύναμις.

Αἱ ποικίλαι αὐταὶ δυνάμεις συναλασσομέναι ἀναπτύσσοι καταπληκτικὴν ἰσχύν, ἐν ἧ συγκεντροῦται ἡ μερικὴ ἰσχὺς, ἧτις αὐξάνει οὐχὶ κατ' ἀριθμητικὴν μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ γεωμετρικὴν πρόσδον.

Ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν ἰδίων ἐκάστου δυνάμεων πρὸς τὰς τοῦ ἄλλου

ἀποτελεῖ τὴν ἰσχὺν τοῦ ἀνθρώπου. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐξέρχεται οὗτος νικητὴς κατὰ πάντων τῶν προσκομμάτων.

Ἡ διαφορὰ καὶ ἡ ἀνομοιότης τῶν χωρῶν τῆς ὑδρογείου σφαίρας καὶ τῶν ἐπ' αὐτῆς ἀνθρώπων, διαφορὰ, προερχομένη ἀπὸ τε τῶν φυσικῶν καὶ τῶν κοινωνικῶν ἐπιδράσεων, προκαλεῖ κατ' ἀνάγκην τὸν καταμερισμὸν τῶν ἔργων. Μία χώρα, εἰς ἄνθρωπος ἀνταλλάσσει τὸ ὑπερβάλλον προϊόν τῆς ἐργασίας καὶ τῆς παραγωγῆς, τὸ πρᾶχθὲν πρὸς θερμπίαν τῶν χρειῶν αὐτῶν. Οὕτω διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς ἀλληλοθεραπεύονται αἱ ἀνθρώπιναι χρειᾶι.

Ἱστορικὴ ἐξέλιξις τῆς ἀνταλλαγῆς.

Ἡ ἀνταλλαγή ὑφίσταται μᾶλλον ἢ ἦττον ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, παρακολουθεῖ δ' αὐτὸ κατὰ χρόνον καὶ τόπον. Δύο χῶραι, δύο ἄνθρωποι, δύο παραγωγοί, μὴ ἐπαρκύσης τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀτομικῆς ἐργασίας, προσφέρουσι τὰ προϊόντα ἑαυτῶν πρὸς ἀντιπαροχὴν ἄλλων.

Ἐντεῦθεν προέρχεται ἡ πρώτη, ἡ ἀρχέγονος τῆς ἀνταλλαγῆς μορφή. Αὕτη δ' ἐκδηλοῦται διὰ τῆς εἰς εἶδος ἀνταλλαγῆς (ΤΥΟΣ).

Ἐἶμαι παραγωγὸς σίτου· δὲν δύναμαι ἀποκλειστικῶς δι' αὐτοῦ νὰ θεραπεύσω τὴν χρειάν τῆς τροφῆς· ἔχω ἀνάγκην οἴνου ἢ ἐλαίου· πρὸς τοῦτο παραχωρῶ τὸ ὑπερβάλλον τῆς παραγωγῆς μου, ἵνα λάβω παρ' ἄλλου τὸ ὑπερβάλλον αὐτῶ ἐκ τοῦ οἴνου ἢ τοῦ ἐλαίου. Οὕτω διὰ τῆς ἀντιπρόχῃς ταύτης θεραπεύονται χρειᾶι, ἢ πληροῦνται ἐπιθυμίαι δύο ἢ πλείονων προσώπων. Ἐκαστον τούτων παρέχει εἰς τὸ ἄλλο τὰ μέσα τῆς τε συντηρήσεως καὶ τῆς θεραπείας· χρειῶν καὶ πόθων.

Παρὰ τὰ πλεονεκτήματα αὐτῆς ἡ τοικυτὴ ἀνταλλαγή δὲν δύναται ἐξ ὀλοκλήρου νὰ πληρῶσῃ τὸν σκοπὸν τῆς κυκλοφορίας τοῦ πλούτου. Ἡ συναλλαγή διατελεῖ περιορισμένη, τὸ ἐμπόριον καὶ ἐν γένει ἡ τῶν ἀνθρώπων ἐπικοινωνία. Ἄλλ' ὁ ἄνθρωπος φύσει ρέπει πρὸς εὐρύτερον στάδιον ἐνεργείας, συγχρόνως δὲ αἶ τε χρειᾶι καὶ αἱ ἐπιθυμίαι αὐτοῦ αὐξάνονται. Τούτου γινομένου, τῆς δὲ παραγωγῆς παρακολουθούσης τὴν ἐνεργεῖαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἡ ἀνταλλαγή εὐρύνεται, μὴ περιοριζομένη πλέον μεταξύ τῶν ἐν ὄρισμένη γεωγραφικῇ περιφέρειᾳ διαβιούντων ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ εὐρυνομένη.

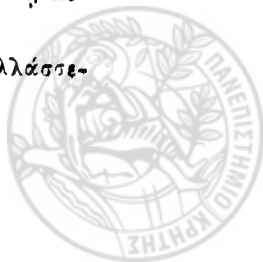
Ἡ ἀνταλλακτικὴ αὐτὴ κυκλοφορία δὲν διεξάγεται μεταξύ δύο μόνων, ὡς ἐρρήθη ἤδη, προσώπων, ἀλλὰ συνήθως πλειόνων, τοῦ ἐνὸς προσηρότερος εἰς τὸ ἄλλο τὸ ὑπερβάλλον. Ἐν τῇ ἀπεριορίστῳ ταύτῃ ἐργασίᾳ ἀναπτύσσεται σὺν τῷ χρόνῳ πολυπλοκώτατον σύστημα διηνεκοῦς δοῦναι καὶ λαβεῖν, ἐντὸς παραλλασσοῦσων κατὰ τόπον καὶ χρόνον συνθηκῶν, χρειῶν, ἐπιθυμιῶν, χρησιμότητος.

Ἡ τοιαύτη ἀνταλλακτικὴ λειτουργία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ὅσον καὶ ἂν ᾖ εὐεργετικὴ, δὲν εἶνε εὐχερὲς νὰ ἐξακολουθῇ πραγματουμένη. Καθ' ὅσον ὁ πληθυσμὸς αὐτοῦ αὐξάνεται, αἱ χρειῆαι πολλαπλασιάζονται, νέαι δ' ἐπιθυμίαι ἐκδηλοῦνται ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, ἀναπτύσσεται μὲν ἡ ἀνταλλαγή, ἀλλ' ἐπίσης καὶ καθίσταται δυσχερεστέρα. Δὲν εἶνε δυνατόν νὰ καθορισθῇ ἡ χρησιμότης καὶ ἡ ἀξία ἐκάστου ἀνταλλασσομένου εἶδους. Καθ' ἐκάστην ἀνταλλάσσει ὁ ἄνθρωπος προϊόν τι τῆς παραγωγῆς του πρὸς μῦρια ἀντικείμενα τῆς καθημερινῆς χρήσεως. Πόση δυσχέρεια ἐν τῇ ἐνεργείᾳ ταύτῃ!

Ἡ εἰς εἶδος ἀνταλλαγή εὐδοκιμεῖ μόνον ἐν τῇ περιστάσει ὁ ἄνθρωπος, ἐλαχίστας ἔχων χρειῆας, ἀνταλλάσσει δύο ἢ τρία ἀντικείμενα, ὧν ἔχει ἀνάγκην, ἡ δὲ πράξις αὕτη δὲν δύναται συνήθως νὰ διεξαχθῇ ἢ μεταξύ προσώπων, γινωσκόντων ἄλληλα καὶ ἔχόντων ἀμοιβαίαν ἐπι-
στοσύνην. Ἐν τῷ ἀρχεγονῷ βίῳ ἡ χρησιμότης τῶν πραγμάτων κανονίζεται συνήθως ὑπὸ τῆς χρειῆας, ἢν τοῦτο ἢ ἐκεῖνο προκαλεῖ, ὑπὸ τοῦ πρὸς κτῆσιν πόθου. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ὀρίζηται ἐκάστοτε, διηνεκῶς ἄλλοιουμένων τῶν περιστάσεων, μεταβαλλομένης δὲ τῆς σχέσεως τῶν πρὸς ἄλληλα πραγμάτων.

Ἐντεῦθεν ἡ ἀπὸ τῶν παλαιτάτων ἡμερῶν ἀνάγκη τοῦ καθορισμοῦ πράγματός τινος, οὗ ἡ κτῆσις καὶ ἡ χρησιμότης τὰ μάλα διαφέρει τὸν ἄνθρωπον, ὡς κατὰ συνθήκην μέτρου τῆς ἀξίας τῶν πραγμάτων. Τὸ μέτρον τοῦτο πρὸς ἀλλάσσει κατὰ τόπον, χρόνον καὶ πολιτισμόν. Καὶ ἐν πρώτοις μὲν εἶνε εἶδος τι καθημερινῆς χρησιμότητος, σῖτος, οἶνος, ἄλας, τέιον, βούς, πρόβατον, μετὰ ταῦτα δὲ μέταλλον, ὅσον τὸ δυνατόν πολυτίμον, στερεόν, δικρέστερον κτλ. Πρὸς ταῦτα κανονίζεται τὸ πρῶτον ἡ ἀξία τῶν πραγμάτων ἐν τῇ ἀνταλλακτικῇ αὐτῶν λειτουργίᾳ.

Ἐν τῇ τοιαύτῃ ἀνταλλαγῇ ἐκτιμᾶται συνήθως καὶ ἀνταλλάσσει-

τις ἢ θεραπεία δύο χρειῶν, ὧν ἀμφοτέρων στεροῦνται οἱ ἀνταλλάσσοντες. Ἄλλ' ἐν τῇ νέᾳ μεταμορφώσει, ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς ἀνταλλαγῆς, ἡ ἀξία τῶν πραγμάτων κανονίζεται οὐχὶ ἐκ τῆς ἀμοιβαίας χρησιμότητος, ἀλλὰ κατ' ἀντιπαράβολὴν πρὸς κοινόν τι πασῶν τῶν ἀξιῶν μέτρον, ὃ περ ἀναγνωρίζεται ἀνταλλακτικὸν αὐτῶν ὄργανον. Ἐν τῇ τοιαύτῃ μεταμορφώσει ἡ ἀντάλλαγή καθίσταται εὐχερεστέρα, ἰδίᾳ δὲ ἀπὸ τῆς εὐρέσεως τοῦ προσφορωτάτου τῶν ἀνταλλακτικῶν ὀργάνων, τοῦ μετάλλου. Τοῦτο υἰοθετεῖ σὺν τῷ χρόνῳ ἡ ἀνθρωπότης, συνδεομένη δι' αὐτοῦ ὑλικῶς τε καὶ ἠθικῶς, αὐξάνουσα μὲν τὰς χρείας, ἀφ' ἑτέρου δὲ εὐκολύνουσα τὰ πρὸς θεραπείαν μέσα διὰ τῆς χρήσεως τοῦ νομίσματος.

Ἡ τοιαύτη ἀντάλλαγή τῶν πραγμάτων εἶνε μία τῶν σημαντικωτάτων ἐκδηλώσεων τῆς ἀνθρωπίνης συνεργασίας. Μεταξὺ τῆς αὐξήσεως καὶ τῆς θεραπείας τῶν χρειῶν ὑπάρχει ἀναλογία. Καθ' ὅσον αὐταὶ αὐξάνονται, κατὰ τοσοῦτον καὶ ἡ θεραπεία αὐτῶν ἐπιζητεῖται μετὰ μείζονος ζήλου, ῥέπει δ' ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἀντάλλαγῆς ν' αὐξάνῃ τὰς ἐπιθυμίας του. Ἐν τῇ οἰκονομικῇ ταύτῃ λειτουργίᾳ τῆς κοινωνίας, ἥτις ἅμα εἶνε καὶ ἠθική, καταφθάνει οὗτος τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἐπολιτιστικῆς δράσεως· οἱ κοινωνικοὶ δεσμοὶ ἐπιρρῶννυνται οὐ μόνον ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ χώρᾳ, ἀλλὰ καὶ καθ' ἅπαν τὸ ἀνθρώπινον γένος.

Ἡ ἀντάλλαγή ἐν τῇ κοινωνικῇ αὐτῆς δράσει.

Ἐλαχίστη ἐξέτασις καὶ γνῶσις τοῦ καθ' ἡμᾶς βίου μαρτυρεῖ τὴν ὑπέροχον ἐν αὐτῷ σημασίαν τῆς ἀνταλλαγῆς. Πᾶς ἄνθρωπος, οἷον-δήποτε μετερχόμενος ἐπάγγελμα, εἰς εἰανδῆποτε κοινωνικὴν τάξιν ἀνήκων, ἐπωφελεῖται τῆς ἐργασίας καὶ τῆς παραγωγῆς ὀλοκλήρου τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Ἡ κοινωνία βραδίεται καὶ ἀναπτύσσεται ἐπὶ τοῦ ὑπερφυοῦς τούτου μηχανισμοῦ, ὃν ὀφείλει οὐχὶ εἰς τινα πρόνοιαν, οὐχὶ εἰς τινα ἀνωτάτην κοινωνικὴν δύναμιν, ἀλλ' εἰς αὐτὴν τὴν ἐνδύμυγον καὶ ἀκατάσχετον δύναμιν τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως καὶ ἐνεργείας, εἰς τὸν συνεταγισμὸν καὶ τὴν ἀλληλουχίαν ποικίλων δυνάμεων καὶ ἐνεργειῶν, ἀνταλλασσομένων κατὰ πᾶσαν στιγμὴν. Οὐδεὶς ἄνθρωπος δύναται νὰ καυχῆθῃ, ὅτι εἶνε αὐτάρκης, ὅτι δὲν ἔχει χρείαν

τοῦ ὁμοίου του. Ἄπαξ σκεπτόμενός τις τοῦτο, κατέρχεται εἰς τὴν ταπεινοτάτην βαθμίδα τῶν ὀργανικῶν ὄντων, χεῖρον ἔτι, διότι καὶ ταῦτα κατὰ πᾶσαν στιγμὴν ὑφίστανται τὴν ἐνέργειαν τῆς ἀνταλλαγῆς, παροχῆς τῶν ἰδίων ἐνεργειῶν, ἐπὶ ἀντιπαροχῆ, ἐπ' ἀνταλλαγῆ.

Κανόνες, καθ' οὓς ἐξελίσσεται ἡ ἀνταλλαγή.

Οἱ κανόνες, καθ' οὓς λειτουργεῖ ἡ ἀνταλλαγή, δὲν εἶνε αὐθαιρέτως θετιμένοι, κατὰ τὸ οἰκεῖον τῶν συναλλαστομένων συμφέρον, ἀλλὰ λειτουργοῦσι κατὰ γενικούς νόμους, φυσικούς.

Ὁ ἄνθρωπος ἀνταλλάσσει τὸ ὑπερβάλλον ἐν τῇ θεραπείᾳ τῶν χρειῶν αὐτοῦ. Ἐν τῇ ἀναπτύξει τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων αὐξανομένης τῆς δεξιότητος καὶ τῆς παραγωγικῆς δυνάμεως τῶν ἀνθρώπων, ἕκαστος αὐτῶν δὲν παράγει ὅσα μόνον ἀναγκαιοῦσιν, ἀλλ' ὅσα δύναται· τὰ λοιπὰ ἀνταλλάσσει πρὸς ἄλλα προϊόντα. Ἡ ἀνταλλαγή δ' αὕτη δὲν ἐκβιάζεται, ἀλλ' αὐθορμήτως καὶ ἐθελουσίως τελεῖται.

Ἡ ἐνέργεια αὕτη κανονίζεται ἐπὶ τῇ βῆσει τῶν ἀκολουθῶν κανόνων :

1) Ἐλευθερία. Θεμελιώδης κανὼν τῆς ἀνταλλαγῆς εἶνε ἡ ἐλευθερία ἐν τε τῷ δοῦναι καὶ τῷ λαβεῖν. Ἐρρήθη ἤδη, ὅτι ἐν πάσῃ ἀνθρωπίνῃ πράξει, ἄρα καὶ ἐν τῇ οικονομικῇ ἐνεργείᾳ, ἡ ἐλευθερία εἶνε ὁ πρῶτιστος τῶν παραγόντων καὶ ἡ ἰσχυροτάτη τῶν δυνάμεων. Ὁ ἄνθρωπος, ἐλευθέρως παράγων, ἐλευθέρως δικαιοῦται καὶ ν' ἀνταλλάσσει. Οὐδεμία σφῶρον κοινωνία διενεόθη ν' ἀρνηθῆ τὸ δίκαιον τοῦτο. Ὅσακις δὲ πολιτικόν τι καθεστὼς ἀπεπειράθη νομοθετικῶς νὰ κανονίσῃ, ἢ νὰ θέσῃ φραγμούς εἰς τὴν ἀνταλλακτικὴν ἐλευθερίαν τῶν μελῶν αὐτοῦ, οὐ μόνον δὲν ἐπιτεύχθη ὁ οικονομικὸς σκοπὸς τῆς κοινωνίας, ἀλλ' ἐπῆλθε τὸ ἀντίθετον ἀποτέλεσμα. Μόνον ἐν ἐκτάκτοις περιστάσεσι, πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον, δύναται νὰ τεθῶσιν ἐπίστε περιορισμοὶ τινες ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ ἐξελίξει τῆς ἀνταλλαγῆς· ἀλλ' ἐν γένει οὐδεμία κοινωνικὴ τάξις ἢ δύναμις δικαιοῦται ν' ἀμφισβητήσῃ τῷ ἐλευθέρῳ ἀτόμῳ τὸ ἀνταλλακτικὸν δικαίωμα τῶν περισσεύοντων αὐτῷ πραγμάτων πρὸς ἕτερα κατ' ἰδίαν βούλησιν.

Ἄμεσον ἀποτέλεσμα τῆς τοιαύτης ἀνταλλακτικῆς ἐλευθερίας εἶνε

ὁ ἐλεύθερος ἀνταγωνισμὸς ἐν τῇ κυκλοφορίᾳ καὶ ταῖς μεταμορφώσεσι τῶν ἀνταλλασσομένων πραγμάτων. Ἐκαστος τῶν παραγωγῶν πραγμάτων τινος ἔχει συμφέρον καὶ προσπαθεῖ κατὰ τε ποσὸν καὶ ποιὸν νὰ παράσχη τι τελειότερον. Ἐντεῦθεν ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ, διεξαγομένου ἐν τῇ ἀμίλλῃ τῆς μείζονος καὶ κρείττονος παραγωγῆς τῶν ἀνταλλασσομένων πραγμάτων εἶνε μία τῶν γονιμοτάτων ἀρχῶν καὶ δυνάμεων πάσης κοινωνικῆς οἰκονομίας. Λαοί, οἰκονομικᾶς ἀκμαῖοι, ὀφείλουσι τὴν ἀκμὴν αὐτῶν κατ' ἐξοχὴν εἰς τὸν ἐλεύθερον ἀνταγωνισμὸν, οὐχὶ δ' εἰς τὸ κανονιστικὸν πνεῦμα τοῦ κρατοῦντος πολιτικοῦ συστήματος· τοῦτο σημαίνει κηδεμονεῖαν, ἐπίσημον παρακώλυσιν τουτέστι τῆς ἐλευθέρως τοῦ ἀτόμου ἐνεργείας. Ὑπὸ τοιοῦτο καθεστῶς τὸ ἄτομον συντρίβεται μᾶλλον ἢ ἐξεγείρεται, ἀναμφίβολος δ' οἰκονομικὴ πτώσις συνεπάγεται τὴν παρὰ φύσιν ταύτην ἐκδηλουμένην ἐνεργεῖαν τῆς πολιτείας. Καὶ προκαλεῖται μὲν ἐνίοτε ἐκ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ ἀναστάσις ἐν τῇ οἰκονομικῇ λειτουργίᾳ τῶν ἀτόμων, συγκρούσεις, προβαίνουσαι μέχρι ρήξεων, ἀλλ' ἐν συνόλῳ οὗτος κρατύνει τὰς δυνάμεις αὐτῶν, ἐξευγενίζει τὸν χαρακτῆρα, ἐξεγείρει τὰς πρὸς τὴν δρᾶσιν ροπὰς. Οὕτως αὐξάνεται ἡ οἰκονομικὴ παραγωγή διὰ τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ.

Οἱ πλεῖστοι τῶν Οἰκονομολόγων ἀνεγνώρισαν τὸ δεδομένον τοῦτο τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, ἀλλ' ἐτι μᾶλλον ἐπιβεβαιουταὶ διαπρυσίως ὑπὸ τῆς ἱστορίας.¹ Ὁ ἀνταγωνισμὸς ἐν τῇ ἀνταλλαγῇ τῶν προϊόντων συντελεῖ μᾶλλον εἰς τὴν κατάπτωσιν τῆς ἀξίας αὐτῶν, ἢ εἰς τὴν εὐρυτέραν κατανάλωσιν καὶ θεραπείαν τῶν χρειῶν. Ἡ παραγωγή αὐξάνεται καὶ συν αὐτῇ ὁ δημόσιος πλοῦτος καὶ ἡ κοινωνικὴ εὐημερία. Ὁ μεταξὺ τῶν παραγωγῶν ἀνταγωνισμὸς προκαλεῖ ἀφθονωτέραν καὶ εὐθηνοτέραν παραγωγὴν. Ἄν τοῦτο δὲν συνέβαινε, οἱ παραγωγοὶ δὲν θὰ ἠμιλλῶντο, καταβάλλοντες τοσοῦτους κόπους πρὸς αὐξήσειν τῶν προϊόντων αὐτῶν ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τῆς ἐπιτυχίως εὐρυτέρων ἀγορῶν. Τὸ ἀνθρώπινον γένος, ὑπὸ τὸ σύστημα τοῦτο, ἀφθονα παράγον καὶ ἀφθονα καταναλίσκον, ἐκδηλοῖ μείζον τὰς

1) Roscher die Grundlagen der Nationalö Konomie ἐν ἐκτάσει.

παραγωγικὰς αὐτοῦ δυνάμεις ἢ ὑπὸ τὸ ἀντίθετον σύστημα τοῦ ἐπι-
στήμου διακανονισμοῦ τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς καταναλώσεως.

Ὁ κανονισμὸς τῶν σχέσεων τῆς ἀνταλλαγῆς κατ' ἀνάγκην θέλει
ἐπιδρᾶση ὀλεθρίως ἐπὶ τῆς παραγωγῆς τῶν προϊόντων. Ἡ παραγωγή
ἐν γένει δὲν ἐκδηλοῦται ἢ αὐτὴ πάντοτε. Ὡς ἐκ τῆς ἀφθονίας ἢ μὴ
αὐτῆς, ὑφίσταται διακυμάνσεις αὐξήσεως ἢ ἐλαττώσεως ὑπὸ τὴν ἐπί-
δρασιν ποικίλων, φυσικῶν καὶ ἐνίοτε κοινωνικῶν συνθηκῶν. Ἐντεῦθεν
ὁ νόμος τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως.

Ποικιλοῦσης τῆς παραγωγῆς, αὐξανομένης ἢ ἐλαττουμένης, ἢ
ἀνταλλαγῆς εὐρύνεται ἢ ἐλαττοῦται. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει διεξά-
γεται αὕτη οὐχὶ κατὰ κοινὸν μέτρον, ἀλλ' ἀναλόγως τῆς χρησιμότη-
τος πράγματός τινος. τῆς ζητήσεως αὐτοῦ ἢ τῆς προσφορᾶς.

Ἔχω χρεῖαν πράγματος, ὃ περ μέλλει νὰ θεραπεύσῃ πόθον μου.
τοῦτο κέκτηται δι' ἐμὲ χρησιμότητα, ἀξίαν· εἶμαι ἄρα πρόθυμος ν'
ἀνταλλάξω αὐτὸ ἀντὶ ἰδίων πραγμάτων ἢ προϊόντων, ἅτινα δύ-
ναμαι νὰ παραχωρήσω ἄνευ μεγάλων ἀξιώσεων.

Ὡς ἀλλαχοῦ παρετηρήθη, ἡ ἀρχὴ τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητή-
σεως εἶνε φυσικὸς νόμος, δὲν διατυποῦται δὲ οὐδ' ἐπιβάλλεται ὑπὸ
τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ κοινωνικοῦ καθεστώτος ἢ τοῦ οἰκονομικοῦ συστή-
ματος. Ὁ ἄνθρωπος ἐκπαλαὶ ἐχρήσατο αὐτῶ ἐν ταῖς μετὰ τῶν ἡμοίων
σχέσεσιν, ἐν τῇ προσφορᾷ τῶν ὑπηρεσιῶν. Αὐταὶ καθ' ὅσον ἐπιζη-
τοῦνται, κέκτονται μείζονα ἀνταλλακτικὴν ἀξίαν· καὶ τάνάπαλιν.

Ἐκ τῆς πραγματώσεως τοῦ νόμου τούτου ἐπέρχεται κατ' ἀνάγκην
ὁ οἰκονομικὸς ἀνταγωνισμὸς, ποικίλας λαμβάνων φάσεις καὶ μετα-
μορφώσεις κατὰ τόπον καὶ χρόνον. Ὁ ἐκ τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς
ζητήσεως ἀνταγωνισμὸς καθίσταται οὕτως ἡ ἀρχὴ τῆς παραγωγῆς,
ἀλλ' ἐν εὐρυτέρᾳ οἰκονομικῇ ἐννοίᾳ ἢ ἀφειρητρία καὶ τὸ ἐλαττήριον πά-
σης ἀνταλλαγῆς.

Ἡ ἀνταλλαγὴ παγκόσμιος δύναμις.

Μετὰ τὰ ἤδη εἰρημένα, ἡ ἀνάγκη τῆς ἀνταλλαγῆς ἐπεκτείνεται
διὰ τῆς προόδου τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἐπικοινωνίας τῶν ἀνθρώπων,
μὴ περιοριζομένη πλέον μεταξὺ ἀτόμων, διαβιούντων ἐν τινι ὠρισμένῳ
γεωγραφικῷ σημείῳ, ἀλλὰ μεταξὺ πάντων τῶν λαῶν τῆς ὑδρογείου

σφαίρας. Χώρα τις, παράγουσα ειδικά τινα προϊόντα εκ φύσεως, αναπτύσσει σὺν τῷ χρόνῳ καὶ ἐπεκτείνει τὴν τοιαύτην παραγωγὴν, ανταλλάσσουσα τὸ ὑπερβάλλον πρὸς τὰ προϊόντα ξένων χωρῶν, ὧν ἔχει ἀνάγκην. Οὕτως ἕκαστος ἄνθρωπος πολλαπλασιάζει τὰ μέσα τῆς συντηρήσεως, διαφέρειται ἄρα οὐ μόνον ὑπὲρ τῆς παραγωγῆς τῶν ἑαυτοῦ, ἢ τῶν τῆς χώρας, ἐν ἣ διαβιοῖ, προϊόντων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων χωρῶν. Ἐν τῇ ἀλληλεγγύῃ ταύτῃ τῶν συμφερόντων ἐκδηλοῦται ὁ κατ' ἐξοχὴν σκοπὸς τῆς ἀνθρωπότητος. Τὸ ὑλικὸν συμφέρον, τὸ ἐλαττήριον τῆς φυσικῆς συντηρήσεως, πρωτόγονος ροπή, μεταβάλλεται σὺν τῷ χρόνῳ εἰς ἠθικὸν διαφέρον ἀμοιβαιότητος καὶ συνεργασίας πάντων τῶν μελῶν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Ἡ ἀνταλλαγὴ ἐξάγει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς μονώσεως· τὸν συνδέει μετὰ τῶν ἑμοίων του· δημιουργεῖ μετὰ αὐτῶν κοινὰ συμφέροντα. Οὗτος ἐργάζεται ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἐργάζεται ἅμα ὑπὲρ τοῦ ἄλλου, ὃν οὐδὲ κατ' ὄψιν γινώσκει· ὁ γεωργὸς ὑπὲρ τοῦ κτηνοτρόφου, οὗτος ὑπὲρ τοῦ ἐμπόρου, ὁ βιομήχανος ὑπὲρ τοῦ ἐπιστήμονος κτλ. Ἐν τῇ εὐρείᾳ ἐξελίξει τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἀνταλλαγῆς προϊόντων, ὑψηλοῦν, φυσικῶν ἢ ἠθικῶν δυνάμεων, ἐξελίσσειται ἡ μεγάλη, ἡ ἀκντά-
παυστο:, ἡ αἰωνία οικονομικὴ καὶ ἠθικὴ ἱστορία τοῦ ἀνθρώπου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Περὶ τιμῆς.

Τιμὴ ἐν γένει.

Ἐν ταῖς οικονομικῶς ἀνεπτυγμέναις κοινωνίαις, ἐρρήθη ἤδη, ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν πραγμάτων δὲν διεξάγεται εἰς εἶδος, ἀλλὰ λαμβάνεται ὡς μέτρον χρήσιμόν τι πρᾶγμα, συνωδὰ τῷ ὅποιῳ κανονίζεται αὐτὴ. Ἐντεῦθεν ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ ἔννοια τῆς τιμῆς, τοῦθ' ὁ περ σημαίνει τὴν εἰς νόμισμα ἐκδήλωσιν τῆς ἀξίας.

Ἡ τιμὴ βάσιν ἔχει κυρίως καὶ ἀφειτηρίαν τὴν ἀξίαν, ἀλλὰ μεταξὺ ἀμφοτέρων σχέσις κανονικὴ δὲν ὑφίσταται. Ἡ τιμὴ πράγματός τινος δὲν παρακολουθεῖ πάντοτε τὴν ἀξίαν αὐτοῦ. Ὡς ἐγνώσθη ἤδη, ἡ ἀξία φέρει πολλάκις ὑποκειμενικὸν μᾶλλον, ἄρα ποικίλον καὶ παραλλάσσοντο, ἢ σταθερὸν καὶ μόνιμον χαρακτῆρα. Ἐπιθυμῶ ν' ἀποκτῆσω πρᾶγμα τι, οὐ ἔχω ἀνάγκην τοῦτο ἔχει ἀξίαν, ὅτε μὲν προσωπικὴν, ὅτε δὲ καθολικὴν. Ἡ ἀξία αὕτη ἐκφαίνεται, ἰδίᾳ ἐν τῇ ἀνταλλαγῇ, καθ' ἣν περίπτωσιν εἶνε ἐπιδεικτικὸν αὐτῆς τὸ πρᾶγμα.

Δεδομένου ὄντος, ὅτι ἡ ἀξία δὲν εἶνέ τι μόνιμον ἐν τῇ ἀνταλλακτικῇ λειτουργίᾳ τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ὅτι ἐκφράζει ψυχολογικὴν κίεσιν τῶν ἀνθρώπων ἐπ' αὐτῶν, δὲν δύναται αὕτη νὰ ὀρισθῇ συνωδὰ τῇ μεταβαλλομένῃ, ἕνεκα διαφόρων αἰτίων, ἀξία. Αὕτη ἐξαρτᾶται ἐξ ἄλλων λόγων, οἵτινες λαμβάνονται ὑπ' ὄψει ἐν τῇ ἀνταλλαγῇ παρά τε τοῦ ζητούντος καὶ τοῦ προσφέροντος.

Διὰ τῆς τιμῆς πραγματοποιεῖται ἡ ἀνταλλαγὴ. Τοῦτο συμβαίνει κατ' ἐξοχὴν ἐν ταῖς ὡς ἄριστα οικονομικῶς ὀργανωμέναις κοινωνίαις. Ἡ δὲ τιμὴ τότε μόνον λαμβάνει πλήρη ὑπόστασιν, ὅποτε ὁ ζητῶν, ὁ ἀγοραστής, καταβᾶλλει πρὸς κτήσιν τοῦ πράγματος τὸ ζητούμενον χρῆμα, τὸ νόμισμα. Οὗτος εἶνε ὁ ἀληθῶς καθορίζων τὴν ἀξίαν αὐτοῦ διὰ τοῦ προσφερομένου νομισματικοῦ ἀνταλλάγματος.

Πράγμα ἄρα, ὃ περ πρότερον εἶχεν ἀξίαν μόνον ἐν τῇ κατοχῇ τοῦ πωλητοῦ, ἤδη διὰ τῆς νομισματικῆς καταβολῆς τοῦ ἀγοραστοῦ λαμβάνει τιμὴν. Ἡ μὲν ἀξία λοιπὸν ὑφίσταται πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς, μετ' αὐτὴν δὲ ἡ τιμὴ.

Ἐκ τῶν εἰρημένων ἐξάγεται, ὅτι ἡ ἔννοια τῆς τιμῆς εἶνε μίᾳ τῶν πραγματικωτάτων ἐν τῇ οικονομικῇ ἐξελιξεί τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἥς ἄνευ ἢ ἀνταλλαγῆς δὲν δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ ἐν τῇ πλήρει αὐτῆς εὐχερείᾳ καὶ χρησιμότητι.

Ποικιλίαι ἐν τῷ καθορισμῷ τῶν τῆς τιμῆς πραγμάτων.

Ἡ τιμὴ πραγμάτων τινος δὲν εἶνε πικνοῦ καὶ πάντοτε ἡ αὐτῆ· ποικίλλει κατὰ χρόνον, τόπον, φυσικὰς καὶ κοινωνικὰς συνθήκας. Ἐν γένει δὲ τὰ κατ' αὐτὴν ἔχουσι ὡς ἀκολούθως :

1) Ἡ τιμὴ καὶ ὁ ἀνταγωνισμός. Ἐρρήθη ἐν τῷ πρόσθεν κεφαλαιῷ, ὅτι τὰ κατὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πραγμάτων κλονίζει πρωτίστως ὁ νόμος τῆς ζήτησεως καὶ προσφορᾶς. Πράγμα τι ἔχει ἀξίαν, ἄρα καὶ τιμὴν, ὅταν ὑπάρχη ζήτησις αὐτοῦ· τούναντίον, ὅταν προσφέρηται. Τοῦτο συμβαίνει συνήθως ἐν τῷ καθ' ἡμέραν βίῳ. Παρατηρεῖται, ὅτι ἐν ἡ περιπτώσει πρᾶγμα τι ζητεῖται, ὁ πωλητὴς ἐμμεταλλευόμενος τὴν χρεῖαν, τὸν πόθον πρὸς κτῆσιν τοῦ ζητουῦντος, τοῦ ἀγοραστοῦ, ἀπαιτεῖ μείζονας τιμὰς πρὸς παραδόσιν τοῦ εἰς αὐτὸν ἀνήκοντος πρᾶγματος. Καὶ τούναντίον, ἐν ἡ περιπτώσει κάτοχός τις πρᾶγματος ἀφθονοῦντος, μὴ ζητουμένου, δὲν εὐρίσκει ἀγοραστάς, προσφέρει αὐτὸ εἰς τιμὰς ἥττονας. Ταῦτα συμβαίνουσι κατὰ γενικὸν κανόνα. Δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ὁ πωλὼν εἰς μείζονας τιμὰς δὲν εἶνε ἐντιμὸς ἄνθρωπος, οὔτε ἐν ἡ περιπτώσει ὁ προσφέρων καταχρᾶται τὴν ἀνάγκην τοῦ κεκτημένου πολλά πρᾶγματα, ἀδυνατοῦντος δὲ ἔνεκα ἐλλείψεως ζήτησεως νὰ τὰ ἐκποιήσῃ.

Ἡ γενικὴ αὕτη ἀρχὴ εἶνε ἡ παραγωγικὴ δύναμις τῶν κοινωνιῶν. Πολλάκις ὑπὸ τινος ἐπόψεως δύναται νὰ γανῆ ἐπαχθὴς ὁ νόμος οὗτος τοῦ ἀνταλλακτικοῦ ἀνταγωνισμοῦ καὶ τῆς ζήτησεως καὶ προσφορᾶς. Ἄλλ' ὅπισθεν αὐτοῦ ἐνεργεῖ δραστηρίως καὶ εὐεργετικῶς ἡ ἐργασίη, ἡ ἀποταμίευσις, ἡ οἰκονομικὴ δραστηριότης καὶ τὰ παρεπόμενα.

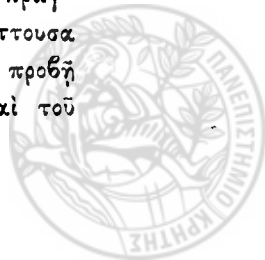

Κατὰ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ ἐν τῇ τιμῇ πολλοὶ τῶν συγχρόνων Οἰκονομολόγων ἐξεδήλωσαν ἀπέχθειαν· εὖρον ἐν αὐτῷ λειτουργοῦν τὸ συμφέρον ὑπὸ τὴν προσωπικωτάτην ἔννοιαν. Εἴτε ὁ πωλητὴς προσφέρει ἐνίοτε τὸ ἐμπόρευμά του, ἐπωφελοῦμενος τὰς ὑφισταμένας κοινωνικὰς χρείας, εἰς μείζονας τοῦ συνήθους καὶ τοῦ προσήκοντος τιμᾶς, εἴτε ὁ ἀγοραστὴς, ἐκμεταλλεόμενος τὴν στενοχωρίαν τοῦ πωλητοῦ, προσφέρει ἐλάσσονα τῆς ἀληθοῦς τιμῆς τοῦ πράγματος, δὲν ὀυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι πράττουσι τι ἀνήθικον. Ἄν ἀμφοτέροι ἐπραττον τοῦναντίον, ἠθικῶς θὰ ἦσαν ἴσως ἀξιόζηλοι, ἀλλὰ πάντως θὰ ἦσαν ἄχρηστοι οἰκονομικοὶ παράγοντες, ἀγνοοῦντες τοὺς νόμους καὶ τὰς συνθήκας, καθ' ἃς διεξάγεται ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν πραγμάτων.

2) Ἡ τιμὴ καὶ τὰ μονοπώλια Ἐντίθετον ὅλως φέρεי χαρακτῆρα ἢ περίστασις, καθ' ἣν ἡ τιμὴ ὀρίζεται ὑπὸ τοῦ μονοπωλίου.

Διὰ τοῦ μονοπωλίου, ἐπίσημον συνήθως φέροντος χαρακτῆρα, ἡ τιμὴ πραγμάτων τινος ὀρίζεται οὐχὶ ὑπὸ τῆς προσφορᾶς αὐτοῦ ἢ τῆς ζήτησεως, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἀρχῆς κατὰ τὸ ὀκοῦν μέτρον καὶ συμφέρον. Οὕτω τὸ ὀριζόμενον ἐμπορεύματός τινος τίμημα φέρει χαρακτῆρα ὅλως φορολογικόν. Ἡ πολιτεία ἔχει ἀνάγκη χρημάτων καὶ πρὸς τοῦτο ἀναλαμβάνει ἢ ἰδία τὴν πώλησιν πραγμάτων τινος, ἐφ' οὗ ἐπιβάλλει μείζονα τῆς συνήθους τιμῆν, ὑπερβαίνουσαν τὰς δαπάνας τῆς παραγωγῆς.

Τὸ τοιοῦτον φέρει ἀναμφιβόλως ταμειευτικόν, ἀλλ' ἦκιστα οἰκονομικόν χαρακτῆρα, εἶνε ἀποτέλεσμα δημοσίας ἀνάγκης, εἰς ἣν ὑπεβλήθησαν καὶ πάλαι μὲν, ἀλλ' ἰδία κατὰ τοὺς τελευταίους τοῦτους χρόνους, πολιτεῖαι τινες· δύναται δὲ νὰ ἐπιτραπῆ μόνον ἐν ἐκτάκτοις περιστάσεσι καὶ ἔνεκα ἀνωτέρων ἐθνικῶν ἀναγκῶν. Οὐχ ἦττον σώφρων οἰκονομικῶς πολιτεία δεῖν νὰ ἦνε προσεκτικὴ ἐν τῇ ἐπιβολῇ καὶ τῷ καθορισμῷ τῶν μονοπωλιακῶν τιμῶν. Παρατηρεῖται καθ' ἐκάστην ἐκ τῆς οἰκονομικῆς πείρας τῶν διαφόρων λαῶν, ὅτι ἐν ἡ περιπτώσει αἱ τιμαὶ τῶν μονοπωλίων εἶνε ὑψωμένα, αἱ δημόσιαι εἰσπράξεις μᾶλλον ἐλαττοῦνται, περιοριζομένων κατ' ἀνάγκη τῶν δαπανῶν καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν χρησιμωτάτων, τῶν πρώτης ἀνάγκης πραγμάτων. Ἡ πολιτεία ἄρα, ἢ ἐπιβάλλουσα μονοπώλιόν τι, διαπράττουσα ἐπομένως τὸ πρῶτον οἰκονομικόν παράπτωμα, ὀφείλει νὰ μὴ προβῇ περαιτέρω, ζητοῦσα νὰ εἰσπράξῃ πλείονα τοῦ δυνατοῦ καὶ τοῦ

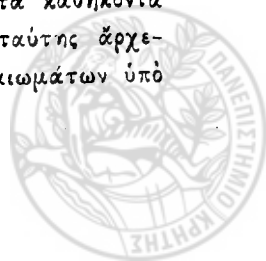

προσήκοντος. Καταπονεί ούτω τὰς οικονομικάς δυνάμεις τῆς κοινωνίας, μεταχειριζομένη πολιτικὴν ἐκμεταλλεύσεως καὶ ἀρπαγῆς. Ἡ πολιτικὴ αὕτη θέλει ἐπενέγκῃ ἀναμφιβόλως κατ' αὐτῆς ταύτης τὸ τελευταῖον, τὸ ὀδυνηρότατον τῶν τραυμάτων.

3) Ἡ τιμὴ καὶ ἡ δημοσία τάξις, ἢ τὸ κοινωνικὸν συμφέρον. Ἀνεζητήθησαν ἤδη τὰ αἴτια καὶ τὰ ἀποτελέσματα δύο κατηγοριῶν, ὅπως ἀντιθέτων, τῆς τιμῆς. Ἄλλ' ὑπάρχει πρὸς ταύταις καὶ ἑτέρα, τρίτη κατηγορία τῆς τιμῆς. Αἱ πλεῖσται τῶν πολιτειῶν, παλαι τε καὶ νῦν, εἴτε ἀποδεχόμεναι τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ, εἴτε ἐπιβάλλουσαι τὸ μονοπώλιον εἰς τινὰ εἶδη προϊόντων καὶ ἐμπορευμάτων, ἀρέσκονται ἐκ λόγων κοινωνικοῦ συμφέροντος, προστασίας τῶν πρώτων χρειῶν τοῦ λαοῦ, νὰ καθορίζωσι δι' οἰκείας ἀρχῆς, ἀγορανομικῆς, ἀστυνομικῆς, τὸ προσήκον, τὸ ἀναγκαῖον τίμημα ἐπὶ τινῶν ἀντικειμένων τῆς καταναλώσεως, ἢ ἄλλων κοινωνικῶν ὑπηρεσιῶν (τιμὴ ἄρτου, κρέατος, ἄλατος, μισθώματος ἀμάξης, ἀχθοφόρου κτλ.)

Τὸ δημόσιον συμφέρον τῆς κοινωνίας ἀπαιτεῖ ἴσως πολλάκις τὴν τοιαύτην ταξινομήσιν τῶν τιμῶν προϊόντων τινῶν τῆς πρώτης ἀνάγκης. Ἄλλ' ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη δὲν δύναται νὰ συνηγορήσῃ ἢ ἐν ἐκτάκτοις περιστάσεσιν ὑπὲρ τῆς τοιαύτης πολιτικῆς. Ἡ ὑπὸ τῆς δημοσίας ἀρχῆς ταξινομήσις καὶ ὁ καθορισμὸς τῶν τιμῶν πραγμάτων, εἴτε πρώτης ἀνάγκης, εἴτε δευτερευούσης σημασίας, δὲν δύναται νὰ λάβῃ εὐάρεστα οἰκονομικῶς ἀποτελέσματα. Τοῦτο συνάγεται ἐκ τῶν ἐπομένων.

Ἐν πρώτοις ἀποστολὴ τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς δὲν εἶνε ἡ ἐπέμβασις εἰς τὰς ἰδιωτικὰς, τὰς οικονομικάς σχέσεις τῶν πολιτῶν. Τοῦτο δύναται νὰ ἐπεκτείνῃ ὑπερμέτρως τὴν κηδεμονευτικὴν αὐτῆς ἐξουσίαν ἐπὶ βλάβῃ τῶν πολιτῶν καὶ ἐλαττώσει τῶν ἀτομικῶν αὐτῶν δικαίων, τῆς ἀναποδράστου ἐλευθέρου δράσεως καὶ λειτουργίας. Ἡ κυβέρνησις δικαιούται μόνον καὶ καθήκον ἔχει νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν δημοσίαν τάξιν, προλαμβάνουσα κατὰ τὸ ἐνὸν ἐνδεχομένην σύγκρουσιν τῶν κοινωνικῶν δυνάμεων πᾶσα δ' ἄλλη ἐνέργεια ὑπερβαίνει τὰ καθήκοντα τῆς ἐνεργείας αὐτῆς. Ἐξασκεῖ μόνον ἐποπτεῖαν πέρα ταύτης ἀρχεται ἡ αὐθαιρεσία καὶ ἡ δήμευσις τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων ὑπὸ οἰονδήποτε πολιτειακὸν σχῆμα.

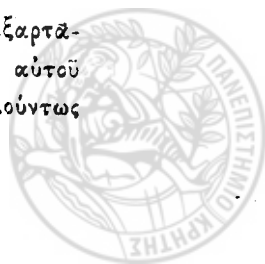
Πρὸς τούτοις ἡ ὑπὸ τῆς ἀρχῆς ταξινόμησις τῆς τιμῆς τῶν πραγμάτων, δυναμένη νὰ παραβλάψῃ τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῶν ποιότητα καὶ ἀξίαν, προκαλεῖ χεῖρονα, δυσάρεστα διὰ τὴν κοινωνικὴν τάξιν, τὸ δημόσιον συμφέρον, τὴν δημοσίαν ὑγίειαν. Ἐλλείποντος τοῦ ἀνταγωνισμοῦ, ὁ πωλητής, παρὰ τὴν οἰκείαν ἴσως αὐτῷ ἠθικότητα, δὲν θέλει διστάσῃ, ἐκ συμφέροντος ἢ ἐξ ἀνάγκης, νὰ νοθεύσῃ, νὰ παραποιήσῃ τὸ ἐμπόρευμα πρὸς μείζον κέρδος. Οὕτως ἡ πολιτεία, ἀναλαμβάνουσα νὰ προστατεύσῃ τὰ δημόσια συμφέροντα, παραβλάπτει μᾶλλον αὐτὰ διὰ τῆς τοιαύτης κηδεμονείας.

Παράγοντες τῆς τιμῆς.

Ἡ τιμὴ οἰουδήποτε πράγματος δὲν παρίστησι θετικόν τι, ὀριστικόν, διηγετικόν· παραλλάσσει κατὰ πᾶσαν τοῦ χρόνου στιγμὴν ἐκ διαφόρων αἰτίων. Οὐχ ἤττον ὑπάρχουσι γενικά τινὰ αἷτια, ἅτινα δεῖον νὰ ληφθῶσιν ὑπὸ ὄψει ἐν τῷ ἐκάστοτε καθορισμῷ αὐτῆς. Ταῦτα εἶνε πολλὰ, ποικίλλουσι δὲ κατὰ τόπον καὶ χρόνον, ἄλλας τε φυσικὰς καὶ κοινωνικὰς συνθήκας. Ἐκ τῶν κυριωτάτων εἶνε αἱ δαπάναι τῆς παραγωγῆς, τουτέστιν ἡ πρώτη ὕλη, ἡ ἐργασία, τὸ κεφάλαιον, πᾶν ὅ τι ἐν γένει συνετέλεσεν εἰς τὴν παραγωγὴν τοῦ καταναλισκομένου προϊόντος. Τῶν Οἰκονομολόγων τινὲς ἀποδίδουσι μείζονα ἢ ἐλάσσονα σημασίαν εἰς τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν παράγοντα τῆς παραγωγῆς, ἄρα καὶ τῆς τιμῆς τῶν πραγμάτων. Κατ' οὐσίαν τοῦτο δὲν διαφέρει, ἂν ἡ ἐργασία ἢ τὸ κεφάλαιον τυγχάνωσι σπουδαιότεροι συντελεσταί. Ὅτι τυγχάνει ἀληθὲς διὰ τὴν οικονομικὴν παραγωγὴν καὶ ἀνταλλαγὴν, εἶνε ὅτι οὐδὲν δύναται νὰ προέλθῃ ἐν πάσῃ κοινωνίᾳ, οικονομικῶς καὶ εὐκόσμως ὀργανωμένη, ἄνευ τῆς συμπραξείως τῶν δύο τῆς παραγωγῆς συντελεστῶν, τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς ἐργασίας.

Ἡ τιμὴ καὶ τὸ νόμισμα.

Πρὸς τοῖς ἄνω εἰρημένους αἰτίαις ἡ τιμὴ πράγματός τινος ἐξαρτᾶται καὶ ὑπολογίζεται ἐκ τοῦ προσφερομένου ἀνταλλακτικοῦ αὐτοῦ ὄργανου—τοῦ νομίσματος. Τὰ περὶ τούτου τυγχάνουσιν ἀρκούντως

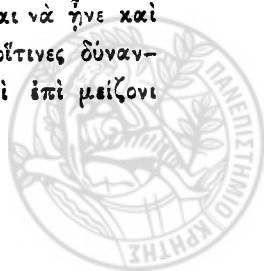

σκοτεινά καὶ δυσχερῆ. Ὅπως ἐπέρχονται ποικίλαι διακυμάνσεις ἐν ταῖς τιμαῖς τῶν πραγμάτων ἐκ τῆς μείζονος ἢ ἐλάσσονος αὐτῶν παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως, ἐκ τῆς χεῖροτε ποικιλοῦσης προσφορᾶς καὶ ζήτησεως, οὕτω καὶ ἐν τῇ τῶν μετάλλων, ἐξ ὧν ἀποτελεῖται τὸ ἐκάστοτε εἰς κυκλοφορίαν νόμισμα. Ἄν τοῦτο δὲν συνέβαινεν, ἡ τιμὴ τῶν πραγμάτων ἐν τῇ ὑψώσει ἢ τῇ καταπτώσει αὐτῆς θὰ ἐξηγεῖτο φυσικώτερον καὶ εὐχερέστερον· ἀλλὰ τοῦτο δὲν συμβαίνει· τὰ αὐτὰ δ' αἰτία, τὰ ἐπιδρῶντα ἐπὶ τῆς αὐξήσεως ἢ τῆς ἐλαττώσεως τῶν ἐμπορευμάτων, ἐπιδρῶσιν ἐπίσης ἐπὶ τῆς αὐξήσεως ἢ τῆς ἐλαττώσεως τῆς τιμῆς τοῦ νομίσματος. Τοῦτο μόνον παρατηρεῖται ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ περιστάσει, ὅτι ἡ ἀξομείωσις τῆς τιμῆς τοῦ νομίσματος δὲν ἐπέρχεται τοσοῦτον συχνή, ὅσον ἡ τῶν λοιπῶν φυσικῶν ἢ τεχνητῶν προϊόντων. Τοῦτο ἐπιστῶθη ἤδη πρὸ πολλοῦ, ἐντεῦθεν δὲ ἡ πάνδημος ἀποδοχὴ τοῦ μεταλλικοῦ νομίσματος ὡς μέτρου τῆς τιμῆς.

Δεδομένου ὄντος, ὅτι ἀξομειοῦται καὶ ἡ τιμὴ τοῦ μεταλλικοῦ νομίσματος, ἀδύνατον νὰ ὀρισθῇ ἀκριβῶς πότε ὑψοῦται καὶ πότε πίπτει ἡ τιμὴ πραγμάτων τινος. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτου παρατηρεῖται, ὅτι πολλάκις ὑψοῦται ἡ τιμὴ πραγματος καθ' ἣν περιστασιν ὑψώθη καὶ ἡ τιμὴ τοῦ νομίσματος, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ ἐπέλθῃ τὸ ἀντίθετον ἀποτέλεσμα, κανονικοῦ ὄντος, ἵνα ἡ σπάνις τοῦ νομίσματος αὐξάνῃ τὴν τιμὴν τῶν πραγμάτων καὶ τὰνάπαλιν.

Ἡ τιμὴ καὶ ἡ κερδοσκοπία.

Ἡ τιμὴ τῶν πραγμάτων δύναται ἐπίσης πολλάκις νὰ αὐξηθῇ ἢ νὰ ἐλαττωθῇ ἐξ ἄλλου αἰτίου, τῆς κερδοσκοπίας, πολλαχῶς καὶ πολυτρόπως ἐπιδρώσης ἐπὶ τῶν συναλλαγῶν. Ἡ κερδοσκοπία ἐν τῇ οικονομικῇ ἐννοίᾳ τῆς λέξεως δὲν φέρει ἐλαττωματικὸν χαρακτήρα. Ἐμπορὸς τις, ἐκ προνοίας ὠθούμενος, ἀποτίθησιν ἰδιαιτέρως ἐμπορευμά τι, προωρισμένον πρὸς κατανάλωσιν, ἐπαρχομένης δὲ ζήτησεως αὐτοῦ, ἀπαιτεῖ μείζονας τιμὰς. Τὸ τοιοῦτο δύναται νὰ ἦν ἐπιβλαβὲς ἐνίοτε εἰς τὰ δημόσια συμφέροντα, οὐχ ἥττον δύναται νὰ ἦν καὶ εὐεργετικόν. Ὁ κερδοσκόπος προνοεῖ ὑπὲρ τῶν πολλῶν, οἵτινες δύνανται νὰ εὐρωσι παρ' αὐτῷ χρήσιμον πρᾶγμα, ἔστω καὶ ἐπὶ μείζονι

τιμῆ. Οὐχ ἦττον καὶ ἡ πρόνοια αὕτη, χωρὶς νὰ ὠφελήσῃ τὸν κερδοσκόπον, δύναται νὰ ὠφελήσῃ τὸ εὐρὺ δημόσιον, μὴ ἐπιτευχθέντων τῶν προϋπολογισμῶν αὐτοῦ. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ τιμὴ τοῦ πράγματος θέλει ἐλαττωθῆ μάλλον ἢ αὐξηθῆ.

Ἡ κερδοσκοπία δὲν πρέπει νὰ καταδικασθῆ ὡς ἀσύμφορος τῇ κοινωνίᾳ. Εἶνε ἡ πληρεστέρα ἐξέλιξις τοῦ ἀποταμιευτικοῦ πνεύματος, οὐ ἄνευ δὲν δύναται νὰ εὐδοκιμήσῃ ἐν προσηκούσῃ οἰκονομικῇ λειτουργίᾳ ὁ ἄνθρωπος. Ὁ κερδοσκόπος, ὠθούμενος ὑπὸ τοῦ ἐλατηρίου τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος, ἐργάζεται κατὰ τὸ φαινόμενον ὑπὲρ τῶν ὁμοίων του. Ἐντὸς τοῦ πρέποντος ὠφελούμενος, προσφέρει ὑπηρεσίαν, ἀλλ' ὑπερβίνων τὰ ὅρια αὐτοῦ, προκαλεῖ ἀντίδρασιν, ἐκδηλουμένην δτε μὲν διὰ τῆς ἀποταμιεύσεως τῶν πολλῶν, ὅτε δὲ διὰ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν ὁμοτέχνων, ἐπίσης κερδοσκοπούντων ἐπὶ μελλούσῃ ὠφελείᾳ.

Πραγματικὴ, τρέχουσα, δικαίᾳ τιμῆ.

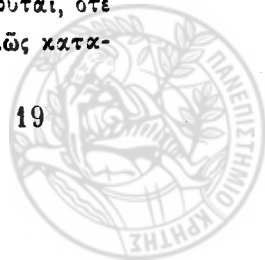
Ἡ τιμὴ τῶν πραγμάτων δύναται νὰ ἐξετασθῆ καὶ καθορισθῆ ὑπὸ ποικίλας ἐπόψεις. Ἄλλ' ἐν γένει δύναται νὰ θεωρηθῆ ὑπὸ τὴν τρίτην ταύτην διαιρέσιν: ὡς πραγματικὴ, ὡς τρέχουσα, ὡς δικαίᾳ τιμῆ.

1) *Πραγματικὴ τιμῆ.* Αὕτη βρσιζέται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς, καθ' ἣν καλύπτονται δι' αὐτῆς αἱ παραγωγικαὶ δαπάναι.

2) *Τρέχουσα τιμῆ.* Εἶνε ἐκείνη, ἣν πράγμα τι ἔχει ἐν τῇ ἀγοραίᾳ αὐτοῦ κυκλοφορίᾳ. Καλεῖται δ' αὕτη καὶ ἀγοραία τιμῆ.

Ἐν ἡ περιπτώσει ἡ ἀγοραία τιμὴ δὲν ἀπομακρύνεται τῆς πραγματικῆς, ἡ οἰκονομικὴ λειτουργία τῆς κοινωνίας εὐδαιτύεται, τοῦ τε παραγωγοῦ καὶ κερδοσκόπου, ὡς καὶ τοῦ καταναλωτοῦ, προσηκόντως εὐχαριστοῦμένων, τοῦ μὲν ἐν τῇ ἀμοιβῇ καὶ ἀποζημιώσει, τοῦ δὲ ἐν τῇ κτήσει καὶ τῇ ἀπολαύσει. Ἄλλ' ὅτε ἡ ἀγοραία τιμὴ τυγχάνῃ οὕσα ἀνωτέρα τῆς πραγματικῆς, ὁ παραγωγὸς ἀμείβεται δαψιλέστερον, οὐχ ἦττον σὺν τῷ χρόνῳ ἢ ζήτησις ἐλαττοῦται· καὶ τ' ἀνάπαλιν.

Ἐν γένει παρατηρητέον, ὅτι ἡ ἀγοραία τιμὴ ὅτε μὲν ὑψοῦται, ὅτε δὲ πίπτει ὑπὸ τὴν πραγματικὴν, ἀλλ' ἐν κανονικῇ οἰκονομικῶς καταστάσει ἡ πρώτη τιμὴ περιστρέφεται περὶ τὴν δευτέραν.

3) *Δικαία τιμή* Τὸ θέμα τοῦτο ἀνήκει μᾶλλον εἰς τὴν Ἑθικὴν ἢ εἰς τὴν Οἰκονομικὴν ἐπιστήμην.

Πολλάκις ἐγένετο καὶ γίνεται λόγος περὶ δικαίας τιμῆς τῶν πραγμάτων, λαμβανομένων ὑπ' ὄψει τῶν δαπανῶν τῆς παραγωγῆς, ἀλλὰ πρωτίστως τῶν δημοσίων χρεῶν καὶ τῆς φιλανθρωπίας.

Ἡ νομοθετικὴ κύρωσις τοιαύτης ἀρχῆς ἀπέχει ἀντικρυς πρὸς τὰς στοιχειωδέστατας τῶν ἀρχῶν τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης. Ἦθελεν ἐπέλθῃ ἐκ τῆς τοιαύτης ἀποδοχῆς ἀνατροπὴ τῶν οἰκονομικῶν βάσεων, ἀβεβαιότης ἐν οἰαδήποτε συναλλαγῇ, δυσπιστία ἐπὶ τέλους μεταξὺ τῶν συναλλασσομένων. Ὡς ἐρρήθη ἤδη, πᾶσα συναλλαγή ἀπορρέει ἀπὸ πολλῶν συνθηκῶν, τοῦ ἀνταγωνισμοῦ, τῆς προσφορᾶς καὶ ζητήσεως, τῶν ἐκάστοτε ἐκδηλουμένων κατ' αὔξησιν ἢ ἐλάττωσιν ἀτομικῶν ἢ κοινωνικῶν ἀναγκῶν. Ἄλλ' ἐὰν ἡ πολιτικὴ τάξις ἤθελεν ἀναγνωρίσῃ καὶ κυρῶσῃ τὴν ἀρχὴν δικαίας τιμῆς, πίπτει ἐκ βάθρων αὐτὴ ἡ ἀρχὴ τῆς οἰκονομικῆς ἐλευθερίας καὶ τὰ παρεπόμενα πλεονεκτήματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Περὶ νομίσματος

Ἐννοια τοῦ νομίσματος

Ὁ Ἀριστοτέλης, ἐρευνῶν τὴν ἀρχὴν τοῦ νομίσματος, λέγει :

« Ἐν τῇ πρώτῃ κοινωνίᾳ τοῦτο δ' ἐστὶν οἰκία. . . οἱ μὲν τῶν αὐτῶν ἰκοινώνουν πάντων, οἱ δέ, κεχωρισμένοι, πολλῶν πάλιν καὶ ἑτέρων, ὧν κατὰ τὰς δεήσεις ἀναγκαῖον ποιῆσθαι τὰς μεταδόσεις· καθάπερ ἔτι πολλὰ ποιεῖ καὶ τῶν βαρβαρικῶν ἔθνων κατὰ τὴν ἀλλαγὴν· αὐτὰ γὰρ τὰ χρήσιμα πρὸς αὐτὰ καταλλάττονται, ἐπιπλέον δ' οὐδέν, οἶον οἶνον πρὸς σῖτον διδόντες καὶ λαμβάνοντες καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων ἕκαστον. Ἡ μὲν οὖν τοιαύτη μεταβλητικὴ οὔτε παρὰ φύσιν, οὔτε χρηματιστικῆς ἐστὶν εἶδος οὐδέν· εἰς ἀναπλήρωσιν γὰρ τῆς κατὰ φύσιν αὐταρκειᾶς ἦν· ἐκ μὲν τοι κτύτης ἐγένετο ἐκείνη κατὰ λόγον· ξενικωτέρως γὰρ γινομένης τῆς βοηθίας τῷ εἰσάγεσθαι, ὧν ἐνδεεῖς, καὶ ἐκπέμπειν, ὧν ἐπλεόναζον, ἐξ ἀνάγκης ἢ τοῦ νομίσματος ἐπορίσθη χρήσις· οὐ γὰρ εὐβάστακτον ἕκαστον τῶν κατὰ φύσιν ἀναγκαίων. Διὸ πρὸς τὰς ἀλλαγὰς τοιούτον τι συνέθεντο πρὸς σφᾶς αὐτοὺς διδόναι καὶ λαμβάνειν, ὃ τῶν χρησίμων αὐτὸ ὃν εἶχε τὴν χρεῖαν εὐμεταχειρίστον πρὸς τὸ ζῆν, οἶον σίδηρος καὶ ἄργυρος· καὶν εἶτι τοιούτον ἕτερον, τὸ μὲν πρῶτον ἀπλῶς δρισθὲν μεγέθει καὶ σταθμῷ, τὸ δὲ τελευταῖον καὶ χαρακτηῖρα ἐπιβελόντων, ἵνα ἀπὸ λύσεως τῆς μετρήσεως αὐτοῦς· ὃ γὰρ χαρακτηρ ἐτέθη τοῦ ποσοῦ σημείον. . . Λῆρος εἶναι δοκεῖ τὸ νόμισμα καὶ εἰς νόμος παντάπασι, φύσει δ' οὐδέν, ὅτι μεταθεμένων τε τῶν χρωμένων, οὐδενὸς ἄξιον οὔτε χρήσιμον πρὸς οὐδὲν τῶν ἀναγκαίων ἐστὶ καὶ νομίσματος πλουτῶν πολλάκις ἀπορήσει τῆς ἀναγκαίας τροφῆς.»¹⁾

1) Πολιτ. Α. 3.

Ἐν τοῖς λόγοις τούτοις τοῦ φιλοσόφου εὔρηται ἡ περὶ τοῦ νομίματος πρώτη θεωρία. Ἐν πάσῃ ἀρχηγόνῳ κοινωνίᾳ αἱ χρεῖαι τῶν ἀνθρώπων, ἐν μονώσει καὶ κεχωρισμένως διαβιούντων, ἐκδηλοῦνται ἐλάχισται, θεραπεύονται δ' ἐκ τῶν ἐνότων. Ἡ παραγωγή μιᾶς οἰκογενείας ἐπαρκεῖ πρὸς τὴν θεραπείαν τῶν χρεῶν αὐτῆς, τούτου δ' ἕνεκα δὲν ζητεῖ ἀλλαγῆναι τὸν πορισμὸν τῶν πρὸς τὸν βίον ἐπιτηδείων. Ἡ ἀνταλλαγή τῶν προϊόντων διεξάγεται περιορισμένως, εὐκολος δ' εἶνε ἡ ἐκτίμησις τῆς ἀξίας αὐτῶν ἐν τῇ ἀντιπαροχῇ. Οὕτως ἡ αὐτάρκεια εἶνε ὁ χαρακτήρ τῆς ἀρχικῆς κοινωνίας.)

Ἄλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ ἀναπτυχθεῖσης τῆς ἀνθρωπίνης ἐπικοινωνίας, ἡ συναλλαγή ἐγένετο εὐρύτερα. Αἱ χρεῖαι ηἰξήθησαν. Ἰδιοφυῖα χωρῶν, ἀνθρώπων, ἀποτέλεσμα φυσικῶν καὶ κοινωνικῶν αἰτίων, ἐπήνεγκε τὸν τε φυσικὸν καὶ τὸν τεχνητὸν καταμερισμὸν τῶν ἔργων. Οὕτως ἡ παραγωγή ἔλαβε μείζονας διαστάσεις.

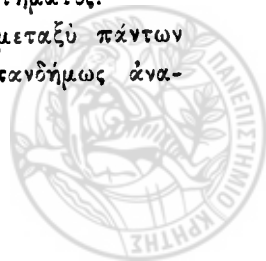
Διὰ τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων ἐκάστη χώρα, καὶ ἐν στενωτέρᾳ ἐννοίᾳ ἕκαστον ἄτομον παρῆγε μείζον ποσὸν προϊόντων, ὧν τὸ ὑπερβάλλον εἰς θεραπείαν τῶν χρεῶν τῆς κοινότητος ἀντηλλάσσειτο πρὸς ἄλλης χώρας καὶ κοινότητος προϊόντα. Καθ' ἐκάστην ἡ παραγωγή ἐπολλαπλασιαζέτο διὰ τῆς αὐξήσεως τῆς παραγωγικότητος, ἡ ἀνταλλαγή ἄρα διεξήγετο εὐρύτερον. Προϊόντα, ὑπηρεσίαι ἀνταλλάσσονται. Οὗτοι λαμβάνουσι ἀνάγκην ἐκείνων καὶ ἡ κοινωνία παρίσταται ὑπὸ πληρεστέραν ἐννοίαν καὶ μορφήν.

Ἡ ἀνταλλαγή διεξάγεται τὸ πρῶτον εἰς εἶδος (troc). Ἄλλὰ σὺν τῇ αὐξήσει τῶν χρεῶν, ἐπερχομένης τῆς ἀνάγκης εὐρύτερας ἀνταλλαγῆς, αὕτη τελεῖται δυσχερέστερον. Ὁ ἄνθρωπος δὲν εὐρίσκει εὐχερῶς ἕτερον, παρ' οὗ νὰ προμηθευθῇ πᾶν τὸ ἀναγκαῖον αὐτῷ. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτου, καὶ εὐρισκομένου τοῦ τοιούτου, δὲν ἐπέρχεται εὐχερῶς συνεννόησις. Ἐκαστος δίδει μείζονα σημασίαν εἰς τὸ ἐμπόρευμά του. Ἡ μεταφορὰ ἐπίσης τῶν προϊόντων δὲν εἶνε εὐχερῆς, ἔλλειπόντων τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας.

Μεταφέρει τις προϊόντα εἰς τινα χώραν πρὸς ἀνταλλαγὴν, ταῦτα δὲ δὲν γίνονται δεκτὰ ὡς ἐκ τῆς πλησμονῆς.

Πόσα ἄλλα ἄτοπα ἐκ τοῦ οἰκονομικοῦ τούτου συστήματος.

Τούτων πάντων ἕνεκα, οἱ ἄνθρωποι ἐκλέγουσι μεταξὺ πάντων τῶν πραγμάτων ἔν, τὸ κοινοτέρας χρήσεως, ὃ περ πανδημῶς ἀνα-

γνωρίζεται ὡς κοινὸν μέτρον τῶν ἀξιών. Ὑπὸ τὸ σύστημα δὲ τοῦτο ἢ ἀνταλλαγὴ διεξάγεται εὐχερέστερον.

Ἀναγνωρίζεται π. χ. κοινὸν μέτρον τὸ πρόβατον. Δύο ἄνθρωποι ἐπιθυμοῦσι ν' ἀνταλλάξωσι τὰ προϊόντα αὐτῶν. Τί θέλουσι πράξῃ; Ὁ μὲν ἔχει σίτον, ὁ δὲ ἔλαιον. Ἐκαστον τῶν ἐμπορευμάτων τούτων θὰ ἐκτιμηθῇ πρὸς τόσα πρόβατα: κοιλὸν σίτου πρὸς ἓν πρόβατον· λάγηνος ἐλαίου πρὸς δύο πρόβατα. Ἡ τοιαύτη διατίμησις δὲν εἶνε αὐθαίρετος· φέρει τὸ κῦρος τῆς κοινωνικῆς ἀναγνωρίσεως.

Ἄλλ' ἐνδεχόμενον ἐνίοτε τὸ ἕτερον τῶν ἐμπορευμάτων νὰ ᾖνε σπανιώτερον, ἄρα μᾶλλον ζητημένον, τιμιώτερον. Ἐν τοιαύτῃ περιστάσει κρατεῖ ὁ νόμος τῆς προσφοράς καὶ ζητήσεως.

Ἡ ἐφεύρεσις τοῦ νομίσματος δὲν ἀνταποκρίνεται μόνον εἰς τὴν χρεῖαν καὶ τὰς εὐκολίας τῆς συναλλαγῆς, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλον, εὐρύτερον καὶ κοινωφελέστερον σκοπὸν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Ὁ ἄνθρωπος ἐνωρὶς κτενόησε τὴν ἀνάγκην τῆς ἀποταμιεύσεως. Ἐργάζεται πρὸς τε θεραπείαν τῶν χρεῶν τῆς σήμερον καὶ προνοεῖ περὶ τῆς συντηρήσεως τοῦ μέλλοντος· ἀλλὰ τὰ ἀποταμιεύματα ὑπόκεινται εἰς φθοράν. Ἐν τούτοις διὰ τοῦ νομίσματος, πρὸς ὃ δύνανται ταῦτα ν' ἀνταλλαχθῶσι, καθίστανται μονιμώτερα. Τὸ νόμισμα, πανδημῶς ἀνεγνωρισμένον, ἀντιπροσωπεύει τὸ κεφάλαιον

Διὰ τοῦ νομίσματος ἢ ἀνταλλαγῆς εὐχερέστερον διεξάγεται. Ἐξέρχεται τοῦτο τῶν ὀρίων τῆς χώρας, ἀναγνωρίζεται δὲ καὶ ὑπὸ τῶν λοιπῶν λαῶν μᾶλλον ἢ ἡττον· λαμβάνει κοσμοπολιτικωτέραν ἀποστολήν· χρησιμοποιοεῖται· πληροῖ καθολικὰς χρεῖας, μὴ χρησιμεῖον μόνον ὡς ἀνταλλακτικὸν ὄργανον. Ἄλλὰ καὶ τι ἄλλο πλεονέκτημα παρουσιάζει, οὐ στερεῖται ἢ εἰς εἶδος ἀνταλλαγῆς.

Ἡ ἐκτέλεσις τῶν ἀναλαμβανομένων ὑποχρεώσεων δὲν εἶνε ἄμεσος, ὡς συμβαίνει ἐν τῇ εἰς εἶδος ἀνταλλαγῆς, διεξάγεται ἐπὶ μελλούσῃ παροχῇ, ἐπὶ προσδοκίᾳ. Οὕτω γεννᾶται ἡ πίστις, τὰ μάλα συντελοῦσα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν συναλλαγῶν διὰ τῆς παρεχομένης ταχύτητος καὶ εὐκολίας, εὐχερεστέρας δὲ προμηθείας τῶν χρειδῶν.

Τὸ νόμισμα ἐν τῇ ποικίλῃ αὐτοῦ χρήσει.

Πᾶν ἀντικείμενον, σπάνιον ἢ σύνθηες, δὲν δύναται νὰ καταστῇ

νόμισμα. Ἀπαιτοῦνται πρὸς τοῦτο προσόντα. Ταῦτα δ' εἶνε ἐν συντόμῳ τὰ ἐπόμενα :

1) Χρησιμότης. Ταύτης ὑφισταμένης, τὸ νόμισμα κέκτηται ἀξίαν, ἰδίᾳ ἀνταλλακτικὴν. Ἡ ἀξία δ' αὕτη δεόν νὰ ᾖ φυσικὴ καὶ οὐχὶ κατὰ σύμβασιν.

2) Ὁμογενὲς καὶ διαιρετόν. Τὸ νόμισμα, πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ἀνταλλαγῆς, δεόν νὰ ᾖ ὁμογενές, διαιρετόν, διατηροῦν τὴν πραγματικὴν ἀξίαν, χωρὶς νὰ παραβλάπη αὐτὸ ἢ διαιρέσει.

3) Εὐχέρεια μεταφορᾶς. Τὸ νόμισμα δεόν νὰ μεταφέρηται μετ' εὐκολίας, ἄνευ πολλῆς δαπάνης· ἐτι δὲ νὰ περικλείηται ἐν μικρῷ χώρῳ, ἵνα μὴ προσελκύη τὰς ἀρπακτικὰς διαθέσεις τῶν κακοποιῶν. Προσθετέον, νὰ ἔχη μεγάλην ἀξίαν, ἐκπροσωπούμενην διὰ μικροῦ βάρους.

4) Πάνδημος ἀναγνώρισις. Τὸ νόμισμα πληροῖ παγκόσμιον ἀνταλλακτικὴν ἀποστολήν. Οὕτω δεόν νὰ μὴ ἀμφισβητῆται ἡ ἀξία του ἢ δὲ ἐπ' αὐτῆς τιθεμένη ἐθνικὴ σφραγὶς ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς πολιτείας νὰ ᾖ ἀποδεδεγμένη, νὰ αἴρηται ἢ νὰ καθορίζεται.

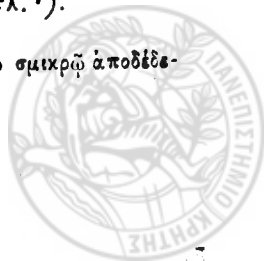
5) Πάνδημος ἐμπιστοσύνη. Τὸ νόμισμα δεόν νὰ κυκλοφορῇ πανταχοῦ, μὴ λαμβανομένης ὑπ' ὄψει τῆς ἀποστάσεως, εἰ δυνατὸν δὲ καὶ τῆς διαφορᾶς τοῦ ἔθνους καὶ τῆς πολιτείας.

Παραλλαγὰι τοῦ νομίσματος κατὰ χρόνον καὶ τόπον.

Τὰ ἤδη εἰρημένα πλεονεκτήματα δὲν κατενοήθησαν ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῶν ἀνθρώπων. Μέχρις οὗ ἐξευρεθῆ καὶ κατανοηθῆ ἡ σημασία τοῦ μετάλλου, ὡς ἀνταλλακτικοῦ ὄργανου, πολλὰ ἐχρησιμοποιήθησαν πράγματα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον.

Ἄξια μνείας εἶνε τὰ ἐπόμενα: Χῶραι τινὲς ἐχρῶντο ὡς νομισματικῷ ἄλατι· ἐν Σινικῇ νόμισμα ἐθεωρεῖτο τὸ τέτον· ἐν Μεξικῷ ὁ κόκκος τοῦ κακάου. Οἱ Ρωμαῖοι τῶν πρώτων χρόνων ἐχρῶντο τῷ χαλκῷ· ἐπὶ δὲ Διονυσίου τοῦ τυράννου οἱ Συρακοῦσιοι ἐκοπτον νομίσματα ἐκ κασσιτέρου. Ἐν ταῖς Μελδοίβαις νήσοις καὶ Ἰνδοῦ τῆς Ἰνδικῆς καὶ τῆς Ἀφρικῆς νόμισμα κρατοῦν εἶνε τὰ κογχύλια, ἐν δὲ Ρωσίᾳ μέχρι Πέτρου τοῦ Μεγάλου ἦτο ἡ βύρσα κτλ.¹⁾

1) Οἱ Καρχηδόνιοι νομισματικῶν χρῶνται τοιῶδε· ἐν δερματικῷ μικρῷ ἀποδέδε-

Παρά τοῖς Λακεδαιμονίοις, ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Λυκούργου ἐκρά-
τει ὁ σίδηρος ὡς νόμισμα· παρὰ δὲ τοῖς Ἀθηναίοις ἐπὶ τοῦ Τιμο-
θίου ὁ χαλκός.

Πάντα ταῦτα τὰ εἶδη δὲν ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσωσιν ἐπὶ μακρὸν
ὡς νόμισμα, ἅτε στερούμενα τῶν ἀπαραιτήτων, ἰδιοτήτων τῆς συναλ-
λακτικῆς λειτουργίας. Ἐντεῦθεν ἡ κατανόησις τῆς ἀνάγκης τοῦ χρυ-
σοῦ καὶ τοῦ ἀργύρου, ὡς ἀνταλλακτικῶν ὀργάνων τῶν ἀξιών, ἐκπρο-
σωπούντων τὰς ἰδιότητες τοῦ νομίσματος.

Χρυσὸς καὶ ἄργυρος ὡς ὄργανα ἀνταλλαγῆς.

Τὰ δύο ταῦτα μέταλλα κέκτηνται τὰ ἀκόλουθα πλεονεκτή-
ματα :

Ὁ μὲν χρυσὸς διατελεῖ ἀναλλοίωτος, οὐδ' ὑπόκειται εἰς ἐξωτερι-
κὰς ἐπιηρείας· δὲν φθείρεται, εἴτε ἐν τῇ συνήθει θερμοκρασίᾳ, εἴτε ἐν
ὑψηλῇ τριαύτῃ· οὔτε ἡ ξηρὰ, οὔτε ἡ ὑγρὰ ἀτμόσφαιρα ἐπιδρῶσιν
ἐπ' αὐτοῦ· δὲν ἀλλοιοῦται καὶ ἐντὸς τοῦ ὕδατος καὶ ἐντὸς τοῦ πυρός·
δὲν ἐλαττοῦται, ὅσον καὶ ἂν προσπαθήσῃ τις τοῦτο διὰ χημικῶν
ἐνεργειῶν.

Τὸ μέταλλον τοῦτο, τὸ πάντων πολυτιμότεον, χρησιμοποιεῖται
ἐκπαλαί ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου πρὸς κατασκευὴν κοσμημάτων, πολυτί-
μων ἀντικειμένων, ἀπεικονίσεων τεχνικῶν κτλ. Πρὸς ἐξόρυξιν αὐτοῦ
ἀπαιτεῖται μεγάλη δαπάνη· χρήσιμον ὂν εἰς ποικίλας τέχνας τοῦ
βίου, τιμᾶται ἐκπαλαί τὰ μέγιστα.

Ὁ ἄργυρος στερεῖται τῶν τοῦ χρυσοῦ ἰδιοτήτων, ὑπόκειται μαλ-
λον αὐτοῦ εἰς φθοράν· εὐχερέστερον δ' ἀλλοιοῦται ἐν γένει. Οὐχ
ἥττον καὶ τὸ μέταλλον τοῦτο χρησιμοποιεῖται πολυτρόπως ἐν ταῖς
βιομηχανοῖς τέχναϊς.

Ἐνεκα τῶν πλεονεκτημάτων τούτων ἐζητήθησαν καὶ ἐτιμήθησαν
καίποτε ὁ τε χρυσὸς καὶ ἄργυρος. Ἡ χρῆσις τοῦ χρυσοῦ ἐθεωρήθη τὸ

ταὶ ὅσον γε στατήρος τὸ μέγεθος μάλιστα· ὅτι δὲ ἐστὶ τὸ ἐναποδεδεμένον οὐ-
δεὶς γινώσκει, ἢ μὴ οἱ ποιοῦντες. . . Ἐν δὲ τῇ Αἰθιοπία λίθοις ἐγγεγλυμμέ-
νοις χρῶνται.» (Πλάτωνος Ἐρουξίας).

ἄκρον ἄωτον τῆς ἀνθρωπίνης εὐζωίας. Σὺν τῷ ἀργύρῳ δὲ ἐξακολουθεῖ μέχρι τῆς σήμερον, παρὰ τὰς χημικὰς ἀνακλύψεις καὶ βελτιώσεις ἐν τῇ τέχνῃ, νὰ κρατῇ τὰ σκῆπτρα ἐν τῇ χρησιμοποίησει τῶν πολυτίμων μετάλλων.

Πρὸς τῷ χρυσῷ καὶ τῷ ἀργύρῳ ἐγένετο τὸ πάλαι χρῆσις καὶ τοῦ ἠλέκτρου, τὸν παρελθόντα δ' αἰῶνα ἐχρησιμοποιήθη καὶ ἡ πλατίνα, κεκτημένη καὶ αὕτη τὰς αὐτὰς ιδιότητες, φυσικὰς τε καὶ χημικὰς. Εἶνε σπάνιον, ἀκριβώτερον δὲ τῶν δύο εἰρημίων μετάλλων. Ἐν ἔτει 1828 ἡ Ρωσία ἐτύπωσε τοιαῦτα νομίσματα, ἀλλὰ μὴ ἐκτελέσαντα τὸν προορισμὸν τῶν προσηκόντων, ἐγκατελείφθησαν, ἀπαγορευθέντα ἐν ἔτει 1845. Ἡ ἀξία τοῦ μετάλλου τούτου δὲν εἶνε σταθερά. Κατὰ πρῶτον μὲν ἡ τιμὴ τοῦ ἦτο ἴση τῇ τοῦ χρυσοῦ· εἶτα δ' ἐξέπεσεν ἐκ τῆς ἀφθονίας. Ἐνεκα τῶν τοιούτων διακυμάνσεων δὲν ἐκτῆσατο τὰ στοιχεῖα σταθεροῦ νομίσματος. Ἡ πλατίνα ἀπόλλυσι σὺν τῷ χρόνῳ τὴν ἀρχικὴν ἀξίαν, τοῦθ' ὁ περ δὲν συμβαίνει παρὰ τῷ χρυσῷ καὶ τῷ ἀργύρῳ.

Τὰ μέταλλα ταῦτα ἐκπροσωποῦσι τὴν ἀληθῆ φύσιν τοῦ νομίσματος. Ὁ συναλλασσόμενος εἰς εἶδος ἀναγκάζεται νὰ συζητῇ περὶ τῆς ἀξίας τῶν προσφερομένων πραγμάτων, ἵνα λάβῃ εἰς ἀντάλλαγμα τὸ αὐτῷ χρήσιμον. Ἡ δὲ συζήτησις πολλάκις ἀποβαίνει ματαία. Ἄλλ' αἱ δυσχέρειαὶ αὗται αἴρονται διὰ τῆς νομισματικῆς ἀνταλλαγῆς.

Χρῆσις τοῦ μετάλλου ἐν τῇ οἰκονομικῇ ἱστορίᾳ.

Δὲν εὐρέθη, οὐδ' ἀνεγνωρίσθη εὐχερῶς τὸ μέταλλον ὡς μέτρον τῆς ἀξίας τῶν πραγμάτων. Πολλὰ δυσχέρεια ἐπῆρχοντο ἐν τῇ ἀνταλλαγῇ, μέχρις οὐ κατενοήθη ἡ ἀνάγκη αὐτοῦ καὶ ἡ χρησιμότης. Ἄλλὰ καὶ ὅποτε ἀνεγνωρίσθη, δὲν ἐχρησιμοποιήθη ἀμέσως τὸ κρᾶτιστον, τὸ ἐκπροσωποῦν ἐν γένει τὰς ιδιότητας τοῦ νομίσματος.

Ἐκαστον μέταλλον καὶ νόμισμα ἐκπροσωπεῖ μᾶλλον ἢ ἦττον διάφορον πολιτισμοῦ κατάστασιν. Ὁ βᾶρυς χρῆται συνήθως τοῖς δυσὶν εὐτελεστάτοις τῶν μετάλλων, τῷ σιδήρῳ καὶ τῷ χαλκῷ. Μείζονα ἀνταλλακτικὴν σημασίαν λαμβάνει ἐν τῇ οἰκονομικῇ λει-

τουργία τῶν λαῶν, ἐν τῇ ἀναπτύξει τοῦ πλούτου αὐτῶν καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ἄργυρος καὶ ἐπὶ τέλους ὁ χρυσός. Τὸ κυκλοφοροῦν ἄρα ἐν τινι χώρᾳ μέταλλον εἶνε τὸ μέτρον τῆς πλουτολογικῆς αὐτῆς καὶ κοινωνικῆς δυνάμεως.

Τὸ σῆμα τοῦ νομίσματος.

Τὸ νόμισμα εἶνε κατασκευάσμα τοῦ νόμου. Ὡς τοιοῦτο δὲ δεῖον νὰ φέρῃ τὸν τύπον τῆς πολιτείας, ἧς τὰς συναλλακτικὰς σχέσεις κανονίζει. Τὸ μέταλλον κατὰ πρῶτον ἐχρησιμοποιεῖτο κατὰ τεμάχια, σταθμώμενον καὶ καθ' οἰονδήποτε τρόπον ἐξελεγχόμενον· ἀλλὰ τοῦτο ἦτο καὶ δυσχερές καὶ ὄχληρόν. Αἱ συναλλαγᾶι διεξήγουντο δυσκόλως, μέχρις οὐ ἐξακριβωθῆ ἡ γνησιότης καὶ ἡ ἀξία τοῦ μεταλλου, οὐ ἔνεκα ἐπήρχοντο συγκρούσεις τῶν συναλλασσομένων, ματαιουμένου πολλάκις τοῦ σκοποῦ.

Ἐντεῦθεν ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπισήμου ὑπὸ τῆς πολιτείας σημάσεως τοῦ νομίσματος, ἐνέχοντος ὠρισμένον βᾶρος καὶ ἀξίαν. Τοῦτο ἀπέτέλεσε μεγάλην ἐν τῇ οικονομικῇ ἱστορίᾳ πρόοδον.

Ἐν τῷ νομίσματι φέρονται τὰ ἐμβλήματα τῆς πολιτείας, ἐγυωμένης τὴν γνησιότητα αὐτοῦ καὶ τὴν ἀξίαν, ἡ τιμὴ, πᾶν σχετικόν.

Ἐπὶ τῆς μιᾶς ἀπόψεως αὐτοῦ ἄλλοτε μὲν φέρεται ἡ προτομὴ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς πολιτείας, ἄλλοτε δὲ σύμβολόν τι αὐτῆς. Πᾶσα πολιτεία ἐν τῷ ἱστορικῷ αὐτῆς σταδίῳ παρήλλαξε νομισματικούς τύπους, ἀναγνωριζομένους εὐκόλως. Τὸ νόμισμα φέρει ἴδιον ὄνομα ἐκ τινος κρατοῦντος παρ' αὐτῷ χαρακτῆρος, μορφῆς ἢ ἀξίας.

Ἀξία τοῦ νομίσματος.

Ἡ ἀξία τοῦ νομίσματος δεῖον νὰ ᾖ πρᾶγματικὴ, ἀνταπεκρινόμενη εἰς πραγματικὰς σχέσεις καὶ χρεῖας τῶν ἀνθρώπων. Οὕτω μόνον δύναται τοῦτο νὰ πληρώσῃ τὸν σκοπὸν αὐτοῦ.

Οὐχ ἦττον εὐρέθησαν πολιτεῖαι, ζητήσασαι διὰ τῆς νοθεύσεως τοῦ νομίσματος νὰ λύσωσι τὸ οικονομικὸν αὐτῶν πρόβλημα.

Κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα, ἐν τῇ ἀρχομένῃ πολιτικῇ καὶ οἰκονομικῇ προόδῳ τῶν νέων κοινωνιῶν, μονάρχει τινές ἐσκέφθησαν νὰ ἐλαττώσωσι τὸ βάρος τοῦ μετάλλου τῶν νομισμάτων. Ἡ ἄγνοια καὶ ἡ ἐξαχρείωσις ἡμιλλῶντο ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ.

Ἰπὸ τὸ κράτος ψευδῶν οἰκονομικῶν ἀρχῶν πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης, ἐν Τουρκίᾳ μέχρις ἐσχάτων, ἐκόπτοντο χρυσᾶ, ἀργυρᾶ καὶ ἄλλα νομίσματα, ἔχοντα τὴν μορφήν καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ μονάρχου, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸ προσήκον βάρος καὶ τὴν μεταλλικὴν ἀξίαν· ταῦτα ἐζυγίζον τὸ ἡμισυ ἢ τὰ τρία τέταρτα τοῦ ἀρχικοῦ βάρους τοῦ μετάλλου. Διὰ τῆς κίβδηλου ταύτης πράξεως πολλοὶ βασιλεῖς ἐνόμισαν, ὅτι ἠδύναντο νὰ πληρώσωσι τὰς ὑποχρεώσεις των, ἢ ν' ἀνταποκριθῶσιν εἰς ἄφρονας δαπάνας. Ἡ τοιαύτη κίβδηλεια ἀποτελεῖ περιέργον ψυχολογικὸν φαινόμενον καὶ κεφάλαιον τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς καταστάσεως τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν κρατουσῶν ἰδεῶν περὶ οἰκονομικῆς ἐπιστήμης.

Τὸ ψεῦδος ἐξελέγχει ἡ ἀμείλικτος πραγματικότης. Τὰ κίβδηλα νομίσματα κατ' ἐπίφασιν μόνον ἔφερον τὸ κύρος καὶ τὴν ἐγγύησιν τῆς πολιτείας· πράγματι ἰσπερὶ οὐντο τῆς ἐπιβεβλημένης ἀξίας. Οὕτω τὸ κοινόν, νοσημονέστερον πολλάκις καὶ πρακτικώτερον τῶν κυβερνήσεων του, παρὰ τὰς διατάξεις αὐτῶν καὶ τὰς ἀπειλάς, δὲν ἀπεδέχτο τὴν ἀξίαν τῶν νομισμάτων τούτων, ἀτινα ταχέως ἐξέπιπτον εἰς τὴν πραγματικὴν τιμὴν, ἐκπροσωποῦσαν τὸ ἐν τῷ νομίσματι περιεχόμενον ποσὸν τοῦ μετάλλου.

Ἡ ἄγνοια τῶν οἰκονομικῶν νόμων οὐ σμικρὸν συνετέλει εἰς τοῦτο. Ἄλλ' ἡ ἐπιστήμη, ἐμβριθέστερον σὺν τῷ χρόνῳ μελετήσασα καὶ ἀναλύσασα τὸ οἰκονομικὸν φαινόμενον τῆς κυκλοφορίας καὶ λειτουργίας τοῦ νομισματικοῦ συστήματος, κατέδειξε τὴν ἄτοπον ἐνέργειαν τῶν κυβερνήσεων, αὐθαιρέτως δημιουργουσῶν τὴν ἀξίαν τοῦ νομίσματος. Κατεδείχθη, ὅτι τὸ νόμισμα δεόν νὰ ἔχη πραγματικὴν ἀξίαν καὶ οὐ δυνατόν ἄλλως γενέσθαι· ὅτι εἶνε ἐμπόρευμα. Ἡ δ' ἀξία αὐτοῦ προέρχεται ἐκ τοῦ ἐμπεριεχομένου πολυτιμοῦ μετάλλου· τοῦτο τὸ προσδίδον τὴν ἀξίαν, οὐχὶ δὲ τὸ κυβερνητικὸν σῆμα. Τοῦτου μὴ ὄντος, οὐδεμίαν δύναται τὸ κοινόν νὰ παράσχη ἐμπιστοσύνην, εἰς κίβδηλον καὶ ἰσπερὶ οὐν τῆς σημαιομένης ἀξίας μέταλλον.

Τὰ νομισματικά κέρματα.

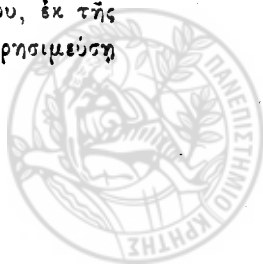
Πρὸς εὐκολίαν τῶν συναλλαγῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ τῇ πωλήσει πραγμάτων, μηδεμίαν κεκτημένων ἀξίαν, γίνεται χρῆσις συμπληρωτικῶν νομισμάτων. Ἡ κυκλοφορία αὐτῶν, καὶ περ πληροῦσα ἀνάγκας τῆς ἐμπορίας, δὲν δύναται νὰ ᾔηνε καταναγκαστὴ ἢ εἰς ἐλαχίστας πληρωμὰς καὶ ποσότητας. Νομισματικά κέρματα εἶνε συνήθως μικρὰ ἀργυρᾷ νομίσματα, χαλκᾷ, νικέλινα κτλ. Τὰ κερμάτια ταῦτα, ἰδίᾳ τὰ ἀργυρᾷ, 5, 2, 1, 50, 25 λ. περιέχουσι 835 χιλιοστά ἀργύρου, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ ᾔηνε 900 χιλιοστά, ἐν' ἀποτελῶσι πλήρη τὴν ἀξίαν τοῦ νομίσματος. Ἡ ἀξία ἄρα αὐτῶν εἶνε ἥττων τῆς ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζομένης. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τὰ χαλκᾷ καὶ νικέλινα, ἔχοντα συνήθως τὸ τρίτον τῆς νομίμου ἀξίας. Τούτου ἕνεκα οὐδεὶς ἀναγκάζεται, κατὰ τὴν οἰκονομικὴν ἐν γένει νομοθεσίαν τῶν πλείστων πολιτειῶν, νὰ δεχθῆ ποσὸν χρηματικῶν μείζον τῶν 5 δρ. ἐκ χαλκίων, ἢ πλέον τῶν 50 δρ. ἐξ ἀργυρῶν κερμάτων. Ταῦτα δὲν ἀποτελοῦσι κανονικόν, ἀλλ' ἐπικουρικόν νόμισμα μόνον.

Σχέσεις τοῦ χρυσοῦ πρὸς τὸν ἄργυρον·
ὑπεροχὴ τοῦ πρώτου.

Ἀπὸ ἀμνημονεύτου χρόνου ὁ πεπολιτισμένος κόσμος συναλλάσσεται κατ' ἐξοχὴν διὰ τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ ἀργύρου. Τὰ πλεονεκτήματα αὐτῶν εἶνε τοιαῦτα, ὥστε ἐπεβλήθησαν κατ' ἀνάγκην. Ἐν τούτοις διαφέρουσιν οὐσιωδῶς ὁ χρυσὸς ὑπερέχει τοῦ ἀργύρου, τούτου δ' ἕνεκα πλέον ἢ ἔπαξ συνεζητήθη, ἔτι δὲ μᾶλλον σήμερον, ἂν ὁ χρυσὸς εἶνε προτιμότερος τοῦ ἀργύρου.

Παραβληθήτωσαν ἀμφοτέρω.

Ὁ μὲν χρυσὸς εἶνε μᾶλλον εὐμετακόμιστος· ὡς ἐκ τοῦ σμικροῦ δὲ βάρους καταλληλότερος εἰς τὰς πληρωμὰς. Πρὸς τούτοις κέκτηται πλεονεκτήματα, ὧν στερεῖται ὁ ἄργυρος· εἶνε ὠραιότερος ἐν τῇ τεχνικῇ κατασκευῇ τῶν κοσμημάτων διὰ πολλὰς τοῦ κοινωνικοῦ βίου χρείας. Ὁ ἄργυρος ὑστερεῖ ἐν γένει. Οὐχ ἥττον, μὴ ὕφισταμένου, ἐκ τῆς σπανιότητος, πολλοῦ χρυσοῦ ἐν τινι χώρᾳ, δύναται νὰ χρησιμεύσῃ

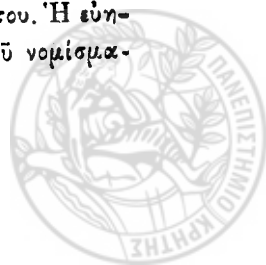
ἐν ταῖς συναλλαγαῖς. Ἄλλ' ἐν γένει μικτόν σύστημα θεωρεῖται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ κρεῖττον, ἐφ' ὅσον ἡ ἀφθονία τοῦ χρυσοῦ δὲν εἶνε τοιαύτη, ὥστε νὰ ἐπαρκῆ εἰς τὰς συναλλαγάς. Ἐν τοιαύτῃ περιστασίῃ δ' ἄργυρος δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἐπικουρικὸν νόμισμα.

Τὸ νόμισμα καὶ ὁ ἔθνικὸς πλοῦτος.

Τὰ τε ἄτομα καὶ τὰ ἔθνη διευκολύνονται ἐν ταῖς συναλλαγαῖς, θεραπεύουσι τὰς ἑαυτῶν χρείας ὅσον τὸ δυνατὸν ἐπαρκέστερον καὶ ἀδρότερον, ἐν κατοχῇ εὐρισκόμενα πολυτίμων μετάλλων. Ἄλλὰ δὲν ἐπέται, ὅτι τὸ πολυτίμον μέταλλον, ὡς νόμισμα, ἀποτελεῖ τὴν ἀληθῆ βάσιν τοῦ πλοῦτου χώρας τινός· πλοῦτος πραγματικὸς δὲν εἶνε. Πάνυ δικαίως ὁ Ἀδάμ Σμιθ παρέβαλε τὸ νόμισμα πρὸς ἄμαξαν, δι' ἧς μετακομίζονται τὰ χρειώδη. Ἄλλ' ἡ ἀφθονία τοῦ μεταλλικοῦ νομίσματος δὲν σημαίνει αὐξήσιν πλοῦτου. Δύναται νὰ διπλασιασθῆ τὸ νόμισμα, ἀλλὰ σὺν τούτῳ καὶ ἡ τιμὴ τῶν πραγμάτων, οὐχὶ δὲ ὁ πλοῦτος. Τοιοῦτό τι οἰκονομικὸν φαινόμενον παρατηρήθη ἰδίᾳ ἐν Εὐρώπῃ μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν μεταλλείων τῆς Ἀμερικῆς. Εἰσέρρουσε χρυσὸς καὶ ἄργυρος εἰς τὴν Εὐρώπην, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐπήνεγκε καὶ τὴν αὐξήσιν τοῦ πλοῦτου αὐτῆς, ὡς ὑπέθεσεν ἡ ἐμποροκρατικὴ Σχολή. Πλείστων χρειωδῶν τοῦ βίου ἡ ἀξία ἐπολλαπλασιάσθη· ἄρα οὐδὲν ὄφελος. Οὐχ ἦττον ἀνεπτύχθησαν αἱ συναλλαγαὶ καὶ τὸ διεθνὲς ἐμπόριον ἐκ τῆς εἰσροῆς τῶν πολυτίμων μετάλλων.

Ἄττομόν τι δύναται νὰ κατέχη ἑκατομύρια εἰς μεταλλικόν Λέγεται καὶ εἶνε πλούσιος. Ὡς τοιοῦτος δύναται νὰ παράσχη μεγάλαν ὑπηρεσίαν τῇ περὶ αὐτὸν κοινωνίᾳ, νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς οἰκονομικῆς προόδου. Ἄλλὰ τοῦτο δὲν συμβαίνει καὶ εἰς τὰ ἔθνη. Δύναται ταῦτα νὰ ἔχωσιν ἀφθονον νόμισμα, οὐχ ἦττον στεροῦνται τῶν κυριωτάτων πόρων τῆς παραγωγῆς—γεωργίας, κτηνοτροφίας, βιομηχανίας, ἐμπορίας. Σὺν τῷ χρόνῳ ὁ λαὸς οὗτος, αὐξανόμενων τῶν τιμῶν πάντων τῶν χρειωδῶν, θέλει περιπέσῃ εἰς πενίαν.

Τὸ πολυτίμον μέταλλον ἐν γένει εἶνε ἐμπόρευμα, κεκτημένον ἔξιαν, δὲν ἀποτελεῖ ὅμως τὴν σπουδαιωτάτην μερίδα τοῦ πλοῦτου. Ἡ εὐημερία ἔθνους τινός διευκολύνεται μόνον διὰ τοῦ μεταλλικοῦ νομίσματος—

τος. Ἄλλ' ὑπεράγαν πλησμονή εἶνε πολλάκις περιττός, ἀχρηστος, ἐνίοτε δ' ἐπιβλαβής πλοῦτος, κακῶς διατεθειμένος, μὴ χρησιμοποιοῦμενος προσηκόντως.

Ἐκ τῶν πραγμάτων ἀποδείκνυται, ὅτι οἱ πλουσιώτατοι λαοὶ δὲν εἶνε οἱ κεκτημένοι πλείονα μεταλλικὸν πλοῦτον. Ἀμέτρητος χρυσὸς καὶ ἄργυρος ἦτο ἐγκεκλεισμένοι ἐν τοῖς βασιλικαῖς θησαυροφυλακίαις παλαιῶν τινῶν μοναρχιῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλ' ἡ χώρα, παρὰ τὴν εὐφορίαν αὐτῆς καὶ γονιμότητα, μόλις ἐπῆρκει πρὸς θεραπείαν τῶν πρωτίστων χρειῶν. Σήμερον ἡ Ἀγγλία, τὸ βιομηχανικώτατον, ἄρα τὸ πλουσιώτατον τῶν ἐθνῶν, κέκτηται μόνον 3 χιλιεκατομμύρια καὶ 600 ἑκατομμύρια πολυτίμων μετάλλων, ἐξ ὧν 3 χιλιεκατομμύρια καὶ 100 ἑκατομμύρια εἰς χρυσόν, 500 δὲ ἑκατομμύρια εἰς ἄργυρον. Αἱ Ἠνωμένοι Πολιτεῖαι ὡσαύτως, καὶ αὗται πλουσιώταται, ἔχουσι μόνον 4 χιλιεκατομμύρια καὶ 500 ἑκατομ. εἰς χρυσόν καὶ εἰς ἄργυρον, ἧτοι 3 χιλιεκατομ. εἰς χρυσόν καὶ 1 χιλιεκτ. καὶ 400 ἑκατομμύρια εἰς ἄργυρον. Ἡ δὲ Γαλλία, μὴ ἔχουσα τὸν πληθυσμὸν καὶ τὸν πλοῦτον τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν, ὀλιγώτερον δὲ τῆς Ἀγγλίας οὕσα ἐμπορικῆ, κέκτηται πλεῖον νόμισμα, 8 χιλιεκατομμύρια περίπου, ὧν τὰ μὲν 5 εἰς χρυσόν, τὰ δὲ 3 εἰς ἄργυρον¹⁾. Οὐχ ἦττον καὶ αὕτη εἶνε πλουσία, ἅτε μετ' ἐπιτυχίας θεραπεύουσα τὴν βιομηχανίαν.

Ἡ τοιαύτη περίσσεια τοῦ πολυτίμου μετάλλου σημαίνει μὲν πλοῦτον, ἀλλὰ κακῶς διατεθειμένον, μὴ τοσοῦτον παραγωγικόν. Ὁ τόκος ἐλαττοῦται κατ' ἀνάγκην, μὴ ὑπαρχούσης ζήτησεως, ἄρα καὶ αἱ ἐθνικαὶ πρόσοδοι ἐν ᾧ τούναντίον συμβαίνει ἐν ταῖς χώραις, αἵτινες κέκτῃται μείζονα πλοῦτον γεωργικόν, βιομηχανικόν ἢ μεταλλικόν.

Ἡ νοθεία τοῦ νομίσματος.

Τὸ ἐπὶ τοῦ μετάλλου τιθέμενον σῆμα τῆς πολιτείας ὀηλοῖ μὲν τὴν ἀξίαν τοῦ νομίσματος, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὴν πραγματικὴν. Ἐν τούτοις Οἰκονομολόγοι τοῦ παρελθόντος, ἐν χρόνοις ἀγνοίας καὶ πλάνης, ὑπεστήριξαν τὴν ἀρχήν, ὅτι ἡ σφραγίς τοῦ νομίσματος,

1) L. Beaulieu Précis etc.

τὸ σῆμα, δύναται νὰ δηλώσῃ τὴν πραγματικὴν ἀξίαν τοῦ νομίσματος. Ἐκ τούτου καὶ ἡ δικχιολογία αὐτῶν περὶ ἀλλοιώσεως τῆς ἀρχικῆς αὐτοῦ ἀξίας. Πᾶσα ἐλάττωσις τοῦ ἀρχικοῦ βάρους τοῦ νομίσματος δύναται ἄρα νὰ ἐπιτραπῇ. Ἡ τοιαύτη λογικὴ, μᾶλλον ληστρική ἢ οἰκονομική, ἐγένετο πλέον ἢ ἀπαξ ὀλεθρία εἰς τὰ κοινὰ συμφέροντα. ἀλλ' ἐπὶ τέλους καὶ εἰς τὴν πίστιν τῆς πολιτείας. Τὸ νόμισμα κατ' ἀνάγκην ἐν ταῖς καθολικαῖς συναλλαγαῖς ἐστειρεῖτο τῆς ἐπίσημως σεσημασμένης ἀξίας, ὑψουμένων τῶν τιμῶν πάντων τῶν προϊόντων καὶ ἐμπορευμάτων. Ἡ πολιτεία ἐφρόνει, ὅτι κερδαίνει ἐκ τῆς τοιαύτης κιβδηλείας, ἀλλ' ἐζημιούτο καὶ κατεστρέφετο ἡ κοινωνία, ἧς αἱ πλεῖστοι τάξεις ποικίλως ἐφορολογοῦντο.

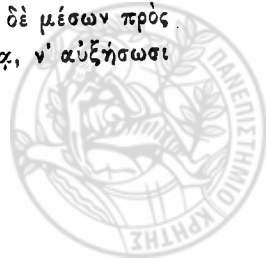
Περὶ Χαρτονομίσματος.

Συμφυῆ πρὸς τὰ ἤδη εἰρημένα εἶνε τὰ κατὰ τὸ χαρτονόμισμα, ὡς ἐπίσημον πολιτείας τινὸς νόμισμα, ἀναγκαστικὴν ἔχον κυκλοφορίαν.

Κατ' οὐσίαν ἐλαχίστη ὑπάρχει διαφορὰ μεταξὺ ἀμφοτέρων.

Ἐν τῷ κιβδηλῷ νομίσματι ἐμπεριέχεται τις ποσότης μετάλλου, ἀλλ' ἐν τῷ χαρτονομίσματι οὐδαμῶς. Κατὰ τὴν θεωρίαν, ὅτι ἡ νομισματικὴ ἀξία βάσιν ἔχει τὴν σφραγίδα τῆς πολιτείας, δύναται αὕτη νὰ παράσχη αὐθαιρέτως τοιαύτην ἐφ' οἴουδήποτε ἀντικειμένου, εἴτε χρυσοῦ, εἴτε ἀργυροῦ, εἴτε χαλκοῦ, εἴτε χαρτίνου. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει σμικρὰ μεταξὺ πάντων διαφορὰ.

Ἡ γνώμη αὕτη εἶνε ἀποτέλεσμα τεραστίας μωρίας. Ἄλλ' ἐν τῇ πραγματικῇ ἐκτελέσει αὐτῆς δὲν δύναται νὰ πλανήσῃ καὶ τοὺς ἠλιθιωτάτους, παρέχοντας ἀξίαν νομίσματος εἰς ἀπλοῦν χάρτην, φέροντα μόνον τὴν σφραγίδα τῆς πολιτείας. Τούτου ἕνεκα ἐζητήθη ἡ ἐξασφάλισις τοῦ χάρτου διὰ πραγματικῶν ἀξιῶν. Ἄλλὰ συμβαίνει ἐνίοτε ἀξιὸν μελέτης οἰκονομικὸν φαινόμενον. Πολιτεῖαι, εὐρισκόμεναι εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ χρησιμοποιοῦσιν τὸν χάρτην ὡς νόμισμα, διατελοῦσιν εἰς ἐκτάκτους οἰκονομικὰς καὶ κοινωνικὰς στενοχωρίας. Αἱ πρόσοδοι αὐτῶν δημέραι ἐλαττοῦνται. Ἐν ἀπορίᾳ δὲ μέσων πρὸς συντήρησιν δὲν δισταζοῦσιν, ἅμα τῇ πρώτῃ στενοχωρίᾳ, ν' αὐξήσωσι

τὸ χαρτονόμισμα αὐτῶν, χωρὶς τοῦτο ἂν ἀντιπροσωπεύη πραγματικὴν ἀξίαν, ἐνκαποτεθειμένην καὶ ἐξησφαλισμένην. Ἡ κυβέρνησις ἐκδίδει τοιοῦτο, ἀλλὰ τίνι τρόπῳ θέλει τὸ ἐξαργυρῶσθαι παρουσιαζόμενον;

Ἡ οικονομικὴ ἱστορία τῶν νεωτέρων λαῶν βρῖθαι τοιούτων παραδειγμάτων. Ἡ Ἀμερικὴ, κατὰ τοὺς χρόνους τῶν πολέμων τῆς Ἀνεξαρτησίας, περιῆλθεν εἰς οικονομικὰς δυσχερείας, ὥς ἐζήτησε νὰ θεραπεύσῃ διὰ τῆς ἐκδόσεως χαρτονομίσματος. Ἀλλὰ τοῦτο, μὴ ἀντιπροσωπεύον πραγματικὴν ἀξίαν, μὴδὲ δυνάμενον νὰ ἐξαργυρωθῆ, ἀπώλεσεν ἀμέσως πᾶσαν ἀξίαν.

Ἐν ἔτει 1777 ἑκατὸν πραγματικὰ φράγκα εἶχον ἀξίαν πεντακοσίων χαρτίνων, ἐν δὲ 1780 τὸ αὐτὸ ποσὸν εἶχεν ἀξίαν τετρακισχιλίων φρ. χαρτίνων. Μέλος τι τοῦ Συνοδίου εἶχε λαμβάνειν παρὰ τοῦ ἀμερικανικοῦ δημοσίου δι' ὑπηρεσίας αὐτοῦ 40 χιλιάδας λιρῶν στερλινῶν, κατὰ δὲ τὴν τρέχουσαν ἀξίαν τοῦ χαρτονομίσματος εἰς ἑκατομμύριον φρ. χαρτίνων. Ἐλάβεν ἀντὶ τῶν ἀξιώσεών του 22 χιλιάδας χρυσῶν φράγκων.

Ταῦτα ἐν Ἀμερικῇ. Ἀλλὰ τὸ ἐκπληκτικώτατον παράδειγμα τοῦ ἐξευτελισμοῦ τοῦ χαρτονομίσματος παρέχει ἡ Γαλλία κατὰ τὴν Ἐπανστάσιν. Πρὸς διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου ἡ τότε κυβέρνησις ἠνάγκασθη νὰ προβῆ εἰς τὴν ἐκδοσιν χαρτονομίσματος (assignats). Οὕτως ἐξεδόθη κατὰ πρῶτον τοιοῦτον ἀξίας τετρακοσίων ἑκατομμυρίων ἐπὶ ὑποθήκῃ τῶν ἰθνηκῶν κτημάτων. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἡ ἐκδοσις ἀνῆλθεν εἰς ἑν δισεκατομμύριον καὶ διακόσια ἑκατομμύρια· τοῦτο δὲ ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ 1795. Τελευτῶντος τοῦ ἔτους τούτου κατεσκευάσθησαν ὑπὲρ τὰ τεσσαράκοντα δισεκατομμύρια. Μετὰ ταῦτα ἦτο φυσικὴ ἡ ἐκπτώσις τῆς ἀξίας τοῦ χαρτονομίσματος, βασιζομένου ἐπὶ τῆς κυβερνητικῆς αὐθαρισίας, οὐχὶ δ' ἐπὶ τῆς πραγματικότητος. Ἐνῶ ἡ ἐκπτώσις τοῦ χαρτονομίσματος ἦτο 10)00 ἐν ἔτει 1791, ἐφθασεν εἰς 78)00 κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1794. Ἐπὶ τέλους ἀπώλεσε πᾶσαν ἀξίαν. Οὐδὲν δ' ἠδύνατό τις δι' αὐτοῦ ν' ἀγοράσῃ.

Οὕτως ἐξέπεσεν ἡ θεωρία, καθ' ἣν ἡ σφραγίς τῆς πολιτείας δημιουργεῖ τὸν πλοῦτον. Ἐπῆλθον καταστροφαί, καὶ ἐν τούτοις ὁ κόσμος δὲν ἐιδάχθη. Πλέον ἢ ἀπαξ δεσποτικαὶ ἢ ἐπαναστατικαί, ἐκτὸς τοῦ νόμου καὶ τῆς λογικῆς, κυβερνήσεις προέβησαν εἰς τοιαῦτα τολμήματα, ἀλλὰ δεινῶς ἐτιμωρήθησαν καὶ αὐταὶ καὶ ἡ κοινωνία,

ἥς ὀνόματι, πολλάκις δὲ καὶ κατ' ἐπίνευσιν, ἐθεσμοθέτησαν. Ἡ πενία, ἡ κοινωνικὴ δυστυχία, ἡ φυγὰς τοῦ πλούτου εἶνε τὰ πορίσματα τῆς τοιαύτης οἰκονομικῆς ἀκολασίας.¹⁾

Τὸ Νόμισμα καὶ ἡ Πολιτεία.

Τίνα τὰ ὄρια τῆς ἐνεργείας τῆς πολιτείας ἐν τῇ κυκλοφορίᾳ τοῦ νομίσματος;

Ἡ πολιτεία δὲν δύναται νὰ νομοθετήσῃ ἀθαίρητος, καθορίζουσα τὰ τῆς τιμῆς καὶ κυκλοφορίας τοῦ νομίσματος· οὐδὲ κκνονίζει τὴν αὐξήσιν ἢ τὴν ἐλάττωσιν τῆς ἀξίας αὐτοῦ, ἢ τῆς διατιμῆσεως· ὑποχρεῦται μόνον νὰ καταδιώκῃ πᾶσαν ἀπόπειραν καταχρήσεως ἐν τῇ νομισματικῇ κυκλοφορίᾳ, πᾶσαν νοθεύειν.

Καθῆκον ἄρα αὐτῆς εἶνε:

1) Ἡ κατασκευὴ τοῦ νομίσματος, ἢ ἡ ἐποπτεία τῆς ἐν τοῖς νομισματοκοπέοις αὐτῆς ἐκκοπῆς νομισμάτων ὑπὸ ἰδιωτῶν.

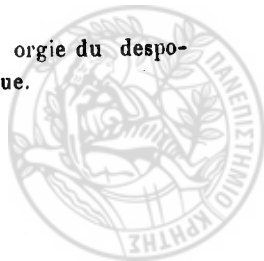
2) Ὁ καθορισμὸς τῆς νομίμου σχέσεως τῶν κυκλοφορούντων νομισμάτων, (χρυσοῦ καὶ ἀργύρου), λαμβανομένων ὑπ' ὄψει τῶν ἐκάστοτε ἐπισυμβαινουσῶν ἀνωμαλιῶν ἐν ταῖς σχέσεσι ταύταις ἐνεκα αὐξήσεως ἢ ἐλαττώσεως τῆς παραγωγῆς τοῦ ἐτέρου ἐξ αὐτῶν, καὶ ἐκλογῆ ὡς μετάλλου τοῦ μᾶλλον προσήκοντος εἰς τὴν οἰκονομικὴν αὐτῆς λειτουργίαν.

Ἐνιαία πολιτεία δεόν νὰ ἔχῃ ἐνιαῖον νόμισμα· ἄλλως, μεγάλαι δυσχέρειαι θὰ ἐπήρχοντο ἐν τῇ νομισματικῇ λειτουργίᾳ τῆς χώρας, μεγάλα δὲ θὰ παρεβλάπτοντο, οὐ μόνον οἰκονομικά, ἀλλὰ καὶ κοινωνικά καὶ πολιτικά συμφέροντα.

Νομισματικὸν σύστημα. Μονομεταλλισμὸς· Διμεταλλισμὸς.

Ἡ συναλλαγὴ διεξάγεται πολλαχῶς. Ἐκδηλοῦνται ἐν τῷ βίῳ χρεῖται μικραὶ καὶ μεγάλαι, πρὸς θεραπείαν τῶν ὁποίων γί-

1) Ὁ Mirabcau λέγει: «Tout papier-monnaie est une orgie du despotisme en délire» Baudrillart Manuel d'Économie politique.

νεται χρήσις διαφόρων νομισμάτων (χρυσού, ἀργύρου, χαλκοῦ νικελίου κτλ.),

• Πραγμάτων τινῶν ἡ τιμὴ εἶνε κατωτέρα ἐλαχίστου τμήματος χρυσοῦ, δυναμένου ἀσφαλῶς νὰ κυκλοφορήσῃ ἄλλων δὲ παλιν μεγάλη πρὸς ἀγορὰν τούτων θὰ ἦτο δυσχερὴς ἡ χρήσις μετάλλων, ἐχόντων κατωτέραν τοῦ χρυσοῦ ἀξίαν. Οὕτως ὁ χρυσὸς θὰ ἦτο ἀσύμφορον νὰ χρησιμοποιηθῇ εἰς εὐτελεῖς συναλλαγὰς, ἐπίσης δὲ ὁ ἀργυρὸς καὶ ὁ χαλκὸς εἰς τὰς μεγάλας.

Τούτου ἕνεκα ἀπὸ παλαιτάτου χρόνου ἐγένετο ἀποδεκτὸν μικτόν τι σύστημα ἐν τῇ νομισματικῇ κυκλοφορίᾳ.

Ἄλλὰ ποῖον δέον νὰ ἦνε τὸ ἐπίσημον μέταλλον, τὸ δυνάμενον νὰ χρησιμεύῃ ὡς βᾶσις τῶν συναλλασσομένων;

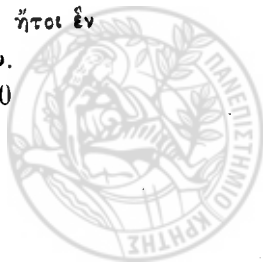
Ἐντεῦθεν τὸ μονομεταλλικὸν καὶ τὸ διμεταλλικὸν σύστημα.

Κατὰ τὸ πρῶτον, καθορίζεται ἐν μέταλλον πρὸς ἐξόφλησιν τῶν πληρωμῶν· τὰ λοιπὰ δὲ κέκτληται προαιρετικῆν σημασίαν· λαμβάνονται ἢ δίδονται πρὸς εὐχέρειαν τῆς συναλλαγῆς, ἀλλ' οὐχὶ καθ' ὑποχρέωσιν, καὶ μάλιστα ἂν ὑπερβαίνωσι χρηματικόν τι ποσόν.

Αἱ διάφοροι πολιτεῖαι ἐκάστοτε ἀπεδέξαντο τοῦτο ἢ ἐκείνο τὸ μέταλλον, τὸν χρυσὸν ἢ τὸν ἀργυρον, ὡς ἐπίσημον νόμισμα, ἀναλόγως τοῦ πλοῦτος αὐτῶν καὶ τῆς συναλλακτικῆς λειτουργίας. Καὶ ἐν τῇ μὲν χώρα ἐπίσημον κέκτληται κυκλοφορίαν ὁ χρυσός, αἱ χρηματικαὶ ληψοδοσίαι ἐνεργοῦνται διὰ τοῦ μετάλλου τούτου, ἐν τῇ δὲ ὁ ἀργυρὸς, δι' αὐτοῦ. Ὁ πιστωτὴς δὲν δικαιούται νὰ ζητήσῃ ἄλλο μέταλλον.

Κατὰ δὲ τὸ δευτέρον σύστημα, τὸ διμεταλλικόν, ἀμφοτέρα τὰ μέταλλα, ὅτε χρυσὸς καὶ ὁ ἀργυρὸς, χρησιμοποιοῦνται ἐξίσου. Οὕτω πᾶσα ὀφειλὴ ἀποτίνεται ἰσχυρῶς εἴτε διὰ χρυσοῦ, εἴτε δι' ἀργύρου, μὴ δικαιουμένου τοῦ λαμβάνοντος ν' ἀπαιτήσῃ τοῦτο ἢ ἐκείνο τὸ μέταλλον.

Πρὸς διευκόλυνσιν τῶν συναλλαγῶν ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις, ἐν αἷς ἰσχύει τὸ σύστημα τοῦτο, καθορίζεται ἡ ἀκριβὴς σχέσις τῆς ἀξίας χρυσοῦ καὶ ἀργύρου. Περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου πολλαὶ διεξήχθησαν συζητήσεις, διάφορα δὲ συστήματα ἐγένοντο ἀποδεκτά. Ἐν Γολλίᾳ, ἀρχομένου τοῦ αἰῶνος, διὰ τοῦ νόμου τοῦ ἔτους 1803 ὠρίσθη ἡ σχέσις χρυσοῦ καὶ ἀργύρου ὡς 1 πρὸς 15 1)2 : ἦτοι ἐν γραμμαρίον χρυσοῦ ἔχει ἀξίαν 15 1)2 γραμμαρίων ἀργύρου.

Ποῖον τὸ κρεῖττον ἐκ τῶν δύο συστημάτων; ὁπότερον βασιζέται ἐπὶ τῆς ἀληθείας;

Ἡ ἱστορία τοῦ ζητήματος εἶνε μακρὰ ἀπασχόλησε δ' ἀπ' αἰῶνων πλείστους τῶν Οἰκονομολόγων καὶ Πολιτικῶν.

Ἐν μὲν τῇ ἀρχαιότητι τὸ νομισματικὸν σύστημα ἐβασανίζετο συνήθως ἐπὶ τοῦ μονομεταλλισμοῦ. Ἐπίσης καὶ κατὰ τὴν πρώτην περιόδον τοῦ μέσου αἰῶνος ἐκράτει τὸ αὐτὸ σύστημα, λειτουργούντος τοῦ ἀργύρου ὡς νομισματικῆς μονάδος· ὁ δὲ χρυσὸς ἐχρησιμοποιεῖτο βραχύτερον σὺν τῷ ἀργύρῳ. Κατὰ τοὺς αἰῶνας ἐκείνους αἱ περὶ νομισματος ἰδέαι ἐσκοτίσθησαν ἐκ τε τῆς ἀγνοίας καὶ τῆς πλεονεξίας τῶν ἡγεμόνων, πολλῶν νομιζόντων, ὅτι καθίστανται πλούσιοι διὰ τῆς κιβδηλοποιίας.

Ἄλλ' ὀσημέραι ἀνεπτύσσοντο ὑγιέστεραι θεωρίαι καὶ περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου. Φιλόσοφοί τινες καὶ Κοινωνιολόγοι— ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ—ἀπεφάνησαν, ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ καθορισθῇ ἀκριβῶς ἡ σχέσις μεταξὺ τῶν δύο πολυτίμων μετάλλων, σχέσις διαρκῆς, τούτου δ' ἕνεκα ἕκαστος λαὸς δεῖν νὰ ἐκλέγῃ ἐν ἐκ τῶν δύο τούτων μετάλλων ὡς μέτρον τῶν ἀξιών.

Ὁ Ἀγγλος *Petty* λέγει :

«Ἡ σχέσις τῆς ἀξίας τοῦ χρυσοῦ πρὸς τὴν τοῦ ἀργύρου τροποποιεῖται, καθ' ὅσον τὰ σπλάγγχνα τῆς γῆς παρέχουσιν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην βιομηχανίαν τὸ ἐν μέταλλον μᾶλλον τοῦ ἄλλου. Ἐν μόνον δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς νόμισμα.»

Ὁ *Locke* ἐπίσης :

«Δύο μέταλλα δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ συγχρόνως ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ ὡς μέτρον ἐν ταῖς ἀνταλλαγαῖς, διότι πρέπει τοῦτο νὰ ἦνε διαρκῶς τὸ αὐτὸ καὶ νὰ ἔχῃ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν ἐν τῇ ἀξίᾳ.»

Ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἀργυρὸς εἶνε διακεκριμένα ἀπ' ἀλλήλων ἔμπορεύματα, ὧν ἡ τιμὴ αὐξάνεται ἢ ἐλαττοῦται ἀναλόγως τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως. Βεβαίως δὲν εἶνε ζένα ἀλλήλοις· ἀλλ' ὁ συνδεσμος παραλλάσσει κατὰ χρόνον καὶ τόπον.

Πιστοῦται τοῦτο ἀπὸ παλαιτάτου χρόνου. Ὅσακις δὲ πολιτεία τις ἠβουλήθη νὰ καταστήσῃ ἀμφοτέρα ταῦτα τὰ μέταλλα βάσεις τοῦ νομισματικοῦ αὐτῆς συστήματος καὶ νὰ καθορίσῃ τὴν σχέσιν αὐτῶν, αὕτη ἠλλοιώθη μετὰ βραχὺ ἕνεκα τῶν προειρημένων αἰτίων.

Συμβαίνει ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ὥστε τὸ μέταλλον, τὸ ἔχον μείζονα ἀξίαν τῆς ὑπὸ τοῦ νόμου ὀρισμένης, νὰ καταλίπη τὸν τόπον τῆς κυκλοφορίας πρὸς ἀνεύρεσιν ἄλλης ἀγορᾶς, ἐν ἣ θὰ ἐτύγχανε μείζονος ζητήσεως. Οὕτω, παρὰ τὴν βούλησιν τοῦ νομοθέτου, καθιερούται τὸ μονομεταλλικὸν σύστημα. Ἄλλ' ἐὰν μετὰ τινα χρόνον ἀντίθετος ἐπήρχετο μεταβολή, τὸ φυγαδευθὲν μέταλλον θὰ ἐπανήρχετο, φυγαδευμένου τοῦ ἀπομείναντος.

Ὁ Ἀριστοφάνης λέγει ἐν τοῖς *Βατράχοις*, ὅτι οἱ πονηροὶ πολῖται προτιμῶνται τῶν ἀγαθῶν, ὅπως καὶ τὸ κίβδηλον νόμισμα τοῦ γνησίου. 1) Τοιαῦτα εἶνε τὰ ἀποτελέσματα τοῦ διμεταλλισμοῦ.

Περίπυστος κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους εἶνε ἡ περὶ τούτου θεωρία τοῦ παρὰ τῇ αὐτῇ τῆς βασιλείσης τῆς Ἀγγλίας Ἐλισάβετ συμβούλου *Θωμᾶ Gresham*, ἣν ἠσπᾶσθη καὶ ὁ Νεύτων. Μετ' εὐκρινείας ἀπέδειξεν οὗτος ἐν ἔτει 1558, ὅτι τὸ ἥττονα ἀξίαν κεκτημένον νόμισμα ἀποδιώκει πάντας ἐκ τινος χώρας τὸ μείζονα κεκτημένον, μεταφερόμενον ἀλλαχοῦ, ἢ ἄλλως χρησιμοποιοούμενον.

Θεμελιώδης ἔλλειψις τοῦ διμεταλλικοῦ συστήματος εἶνε, ὅτι ἡ σχέσις τῆς ἀξίας τῶν δύο μετάλλων παραλλάσσει. Ἡ παραγωγὴ αὐτῶν αὐξομειοῦται συνεχῶς. Ὡς λέγει δὲ ὁ *L. Beauclerc*, ψηφίζων τις, ὅτι γραμμᾶριον χρυσοῦ θὰ ἔχη εἰς ἀεὶ τὴν ἀξίαν 15 1) 2) γραμμᾶριων ἀργύρου, εἶνε τὸ αὐτό, ὡσεὶ ἐψήφισεν, ὅτι ἐν ἑκατόλιτρον σίτου θὰ ἔχη εἰς ἀεὶ τὴν ἀξίαν δύο ἑκατολίτρων βρώμης, ἢ ὅτι λίτρα ἱρίου θ' ἀντηλλάσσετο διηνεκῶς πρὸς δύο λίτρας βᾶμβικκος. » 2

Ἐνεκα τῶν αἰτίων τούτων οἱ πλείστοι τῶν καθ' ἡμᾶς Οἰκονομολόγων ἀποφαίνονται γνώμην ὑπὲρ τοῦ μονομεταλλικοῦ συστήματος, ὡς κρεῖττον ἐξυπηρετοῦντος τὰς διεθνεῖς συναλλαγὰς· τὸ ἐμπόριον διευκολύνε-

1) «Πολλάκις γ' ἡμῖν ἔδοξεν ἡ πόλις πεπονθέναι ταυτὸν ἕξ τε τῶν πολιτῶν τοὺς καλοὺς τε κάγαθοὺς, ἕξ τε τᾶρχαῖον νόμισμα καὶ τὸ καινὸν χρυσιον. οὔτε γὰρ τούτοισιν οὔσιν οὐ κεκιδδηλευμένοι, καὶ μόνοις ὀρθῶς κοπέισι καὶ κεκωδωνισμένοι ἐν τε τοῖς Ἑλλησι καὶ τοῖς βαρβάροις πανταχοῦ, χρώμεθ' οὐδέν, ἀλλὰ τούτοις τοῖς πονηροῖς χαλκίσις, χθῆς τε καὶ πρῶν κοπέισι τῷ κακίστῳ κόμματι...» 717—726.

2) Précis d'Économie politique.

ται, υπάρχοντος ὀρισμένου νομίσματος, ἐνῶ ὑπὸ τὸ ἀντίθετον σύστημα οὐδεὶς γινώσκει, ἂν κατὰ πᾶσαν στιγμήν δύναται νὰ ἐξοικονομήσῃ τὸ ἀναγκαιῶν χρῆμα, ἢ πρὸς εὐρεσιν τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ μεταλλικοῦ νομίσματος θ' ἀναγκασθῇ νὰ καταβάλῃ πρόσθετα τέλη.

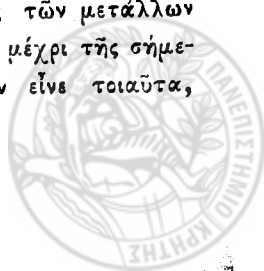
Αὐξομειώσεις τῆς ἀξίας τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ ἀργύρου.

Ὡς ἐρρήθη ἤδη, ἡ ἀξία τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ ἀργύρου κανονίζεται κατὰ τὴν παραγωγὴν αὐτῶν, δεσπόζει ἄρα ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ὁ νόμος τῆς ζητήσεως καὶ προσφορᾶς. Οὕτω τὸ μεταλλικὸν νόμισμα ὡς ἀνταλλακτικὸν μέτρον δὲν δύναται νὰ ᾖ ἀπολύτως ἀληθές, ὡς εἶνε ἄλλα τινὰ μέτρα καὶ σταθμά, οὐδέποτε ἀλλοιούμενα, ἢ κατ' ἐλάχιστον ἐπηρεαζόμενα ἐξωθεν.

Τὸ οἰκονομικὸν τοῦτο φαινόμενον τῆς τοιαύτης αὐξομειώσεως τῆς ἀξίας τῶν μετάλλων παρατηρεῖται ἐκπαλαι, ἀλλ' ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος, ἀπὸ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς Ἀμερικῆς. Ὁ τε ἄργυρος καὶ ὁ χρυσὸς ἐπανεληθμένως ἀνετιμῆθησαν ἢ ὑπετιμῆθησαν κατὰ τὴν ἐκάστοτε παραγωγὴν αὐτῶν. Κατὰ τὸν δέκατον ἔκτον αἰῶνα, ἀνεκαλυφθέντων ἀργυρείων ἐν Μεξικῷ καὶ Περού, ἠλαττώθη ἐπαισθητῶς ἡ τιμὴ τοῦ ἀργύρου. Ἐπίσης ἡ ἀνακάλυψις χρυσορυχείων μεγάλων ἐν Αὐστραλίᾳ καὶ Καλλιφρονίᾳ προῦκάλεσε τὴν ὑποτίμησιν τοῦ χρυσοῦ. Ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους 1871 ἐνεκὰ τοιούτων αἰτίων ὑπετιμῆθη τὰ μέγιστα ὁ ἄργυρος.

Οὐχ ἦττον αἱ αὐξομειώσεις αὗται δὲν εἶνε τοσοῦτον συνήθεις, ὅσον αἱ τῶν λοιπῶν προϊόντων τῆς παραγωγῆς. Οὕτως ἄνευ σημαντικῆς διὰ τὰς συναλλαγὰς ζημίας ἐξακολουθοῦσιν ἄετι νὰ χρησιμεύσιν ὡς νόμισμα. Ἐτι δὲ μᾶλλον συντελεῖ εἰς τὴν νομισματικὴν αὐτῶν σημασίαν, ὅτι τὰ μέταλλα ταῦτα δὲν καταστρέφονται, ὅπως τὰ λοιπὰ εἶδη τῆς παραγωγῆς. Αἱ ἀνθρώπιναι χρεῖαι αὐξάνονται ἐτησίως, ἀλλὰ σὺν αὐταῖς καὶ ἡ παραγωγή τῶν πολυτιμῶν μετάλλων, ἐκάστοτε χρησιμεποιομένων, ἀνταποκρινομένων ἄρα εἰς τὰς χρεῖας.

Βεβαίως ἐπέρχονται αὐξομειώσεις ἐν ταῖς τιμαῖς τῶν μετάλλων τούτων, ἀλλ' αὗται, καθὰ παρατηρεῖται τούλάχιστον μέχρι τῆς σήμερον, εἶνε ἀσήμαντοι. Τὰ δὲ πλεονεκτήματα αὐτῶν εἶνε τοιαῦτα,

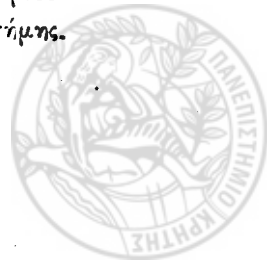
ὥστε δυσχερῶς δύναται νὰ ὑποτεθῆ, ὅτι θέλει χρησιμοποιηθῆ ἐν τῷ μέλλοντι ἄλλο τι πρᾶγμα ἐκτὸς τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ ἀργύρου, ὡς ἀνταλλακτικὸν ὄργανον τῶν ἀξιών.

Περὶ παγκοσμίου νομίσματος.

Τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη βαίνουνσι σήμερον πρὸς τινα ἐνότητα ἠθικὴν, κοινωνικὴν, πολιτικὴν, ἀνταλλακτικὴν. Αἱ δυνάμεις τοῦ ἀτμοῦ καὶ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ἡ χρησιμοποίησις αὐτῶν εἰς τὴν βιοτεχνίαν καὶ τὴν συγκοινωνίαν, διέρρηξεν τοὺς στενοὺς κύκλους, ἐντὸς τῶν ὁποίων διεξήγετο πρότερον ἡ ἐργασία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἡ μεταξὺ τῶν λαῶν συγκοινωνία, προελθοῦσα οὐ μόνον ἐξ ἠθικῶν αἰτίων, ἐξ ἀνάγκης κοινοπραξίας καὶ ἀνταλλαγῆς ἰδεῶν, ἀλλὰ καὶ ἐξ οικονομικῶν συμφερόντων, ἐπιβάλλει ἔτι μᾶλλον τὸν μεταξὺ αὐτῶν σύνδεσμον. Πᾶν ἄρα τὸ συντελοῦν εἰς τοῦτο καθίσταται ἀποδεκτόν.

Ἡ οικονομικὴ κοινοπραξία, ἣτις ἀείποτε ἀποτελεῖ ἐν τῶν οὐσιωδιστάτων ἐλατηρίων τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἐπιβάλλει σήμερον τὴν συνεννόησιν τῶν πεπολιτισμένων λαῶν πρὸς νομισματικὴν σύμπραξιν. Τὸ πρόβλημα ἐκεῖνο, ὃ περ ἐν χρόνοις κοινωνικῆς διαστάσεως ἐγένετο θέμξ προφητικῶν νόων, ἡ χίμαιρα, δεόν νὰ λυθῆ κατ' εὐχὴν καὶ καταστῆ πραγματικότης.

Κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ὁ Ἰταλὸς *Scaruffi* ἐξέφρασε τὴν ἰδέαν καθολικοῦ εὐρωπαϊκοῦ νομίσματος. Κατ' αὐτόν, πᾶσαι αἱ πολιτεῖαι ὄφελον ν' ἀποδεχθῶσιν ὁμοίομορφον κοινὴν βάσιν πρὸς κατασκευὴν νομισμάτων ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, συνεννοούμεναι πρὸς τοῦτο ἐν Συνόδῳ, καθορίζουσα τὸν τύπον, τὸ βάρος, τὸ μίγμα, τὸν τίτλον καὶ τὴν ἀξίαν τῶν διαφόρων εἰδῶν τῶν νομισμάτων. Οὐδεὶς, ἔλεγεν, ὃ μὴ ἐπειγόμενος ν' ἀποδεχθῆ τὴν νέαν ταύτην τάξιν, διότι ἡ νομισματικὴ ἀταξία ἀναπτύσσεται ἡσυχά, ἕκαστος δ' ἐπιθυμεῖ νὰ ἐπιτύχῃ ἐν εὐλόγῳ ποσότητι καθαροῦ μετάλλου τὴν πλήρη καὶ πραγματικὴν ἀπότισιν τῆς ὀφειλῆς. Τρεῖς αἰῶνες παρῆλθον ἔκτοτε, ἡ δὲ θεωρία μένει εὐχὴ. Ἐλπίζωμεν, ὅτι τοῦτο ἐπιτευχθήσεται ἐν προσεχῆι μέλλοντι κατὰ τὰς δικαίας ἐλπίδας τῆς οικονομικῆς ἐπιστήμης.

Λατινικὴ νομισματικὴ Ἐνωσις.

Ἀπὸ τοιούτων βεβαίως ιδεῶν ἰλαυνόμεναι πολιτεῖαι τινες τῆς Εὐρώπης προεκάλεσαν τὴν λεγομένην νομισματικὴν ἔνωσιν τῶν λατινικῶν λαῶν. Ἐν ἔτει 1855 ἡ Γαλλία, ἡ Ἰταλία, ἡ Βελγικὴ καὶ ἡ Ἑλβετία, προσχωρησασῶν βραδύτερον τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ρωμουνίας, ἀπετέλεσαν τὸν νομισματικὸν τοῦτον δεσμόν. Οὗτος δ' ἐρείδεται ἐπὶ τῶν ἀκολούθων :

Τὰ νομίσματα (χρυσᾶ, ἀργυρᾶ, χαλκᾶ) τῶν Δυνάμεων τούτων ἐξετυπώθησαν κατὰ τοὺς αὐτοὺς τύπους καὶ ἠδύναντο νὰ κυκλοφορῶσιν ἐν ταῖς συμβληθείσαις χώραις. Τοῦτο θὰ συνετέλει εἰς τὴν εὐχερεστέραν ἐμπορικὴν συναλλαγὴν.

Τὸ νομισματικὸν σύστημα τοῦ λατινικοῦ συνδέσμου ἐρείδεται ἐπὶ τοῦ διμεταλλισμοῦ. Ἡ μεταξὺ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου ἀναλογία ὠρίσθη ὡς 1 πρὸς 15 1)2. Τὰ ἀργυρᾶ νομίσματα δὲν εἶνε δεκτὰ ἐν πάσῃ πληρωμῇ ἢ μόνον μέχρι τῶν πεντήκοντα φράγκων. Ἀλλὰ μετὰ βραχὺ ἐπῆλθε τὸ ἄτοπον, τὸ ἐγκείμενον ἐν τῇ φύσει τοῦ συστήματος. Ἀπὸ τοῦ 1871 ἀρξάμενης τῆς ὑποτιμῆσεως τοῦ ἀργύρου, οἱ κερδοσκόποι ἐξετύπωσαν μεγάλας ποσότητας ἐν τοῖς νομισματοκοπείοις τῶν κρατῶν τοῦ Συνδέσμου, ἀντήλλασσον δὲ τὰ ἀργυρᾶ νομίσματα πρὸς χρυσᾶ, ἅτινα ἐξῆγον ἢ ἐχρησιμοποιοῦν εἰς ἄλλας χρεῖς. Οὕτως ἐπῆρχετο σπάνις χρυσῶν νομισμάτων ἐν ταῖς χώραις τοῦ Συνδέσμου καὶ δυσαναλογία ἐν τῇ μετὰ τῶν ἀργυρῶν κυκλοφορίᾳ. Ἔχουσαι ταῦτα ὑπ' ὄψει αἱ ἀρμοδίαι κυβερνήσεις συνῆλθον ἐπανελημμένως δι' ἀντιπροσώπων εἰς συνδιασκέψεις. Ἐν ἔτει 1874 ἀπεφασίσθη νὰ ὀρισθῇ ἡ ποσότης τῶν ἀργυρῶν νομισμάτων, ἅτινα ἰδικαιούτο νὰ ἐκτυπώσῃ ἕκαστον κράτος. Ἐπίσης τ' αὐτὰ ἐπανεληφθήσαν ἐν ἔτει 1875 Ἐπὶ τέλους θεραπείας μὴ ἐπερχομένης, ἀπηγορεύθη ὁμοφώνως ἡ ἐν ταῖς χώραις ταύταις ἐκτύπωσις οἰουδήποτε ἀργυροῦ νομίσματος. Οὕτω κατ' οὐσίαν ἀνεγνωρίζετο τὸ σύστημα τοῦ μονομεταλλισμοῦ. Ἄλλ' αἱ ιδέαι τοῦ διμεταλλισμοῦ ὁσημέραι ἐκπίπτουσι. Πολιτεῖαι τινες τοῦ λατινικοῦ Συνδέσμου, ἡ Βελγικὴ καὶ ἡ Ἑλβετία, ἀποκλίνουσι πρὸς τὸ ἀντίθετον σύστημα, τὸ ἐκ χρυσοῦ μονομεταλλικόν.¹⁾

1) L. Beaulieu Précis d' Economie politique.

Τὰ συμφέροντα τῶν λαῶν ἡμέραι καθίστανται κοινότερα. Εὐκταῖον δὲ καὶ ἠθικῶς καὶ οἰκονομικῶς ν' ἀποτελεσθῆ ἔν προσεχεῖ χρόνῳ σύνδεσμος τῶν πολιτειῶν οἰκονομικός. Ὁ λατινικός σύνδεσμος δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἀφετηρία τῆς λύσεως τοῦ μεγάλου τούτου τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν προβλήματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Περὶ Πίστεως

Ἐννοια τῆς πίστεως καὶ ἰδίᾳ τῆς οἰκονομικῆς.

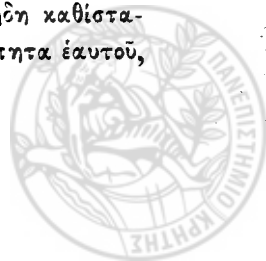
Οἱ ἄνθρωποι συμβιοῦσι γινώσκοντες, ὅτι ἔχουσι κοινὰ συμφέροντα καὶ ὅτι ἡ βλάβη τοῦ συμφέροντος τούτου συνεπάγεται τὴν ἐκείνου. Ἐν τῇ κοινοπραξίᾳ κεῖται ἡ ἔννοια τῆς κοινωνίας, αὕτη δὲ πρωτίστως ἀπορρέει ἀπὸ τῆς ἀμοιβαίας πίστεως.

Τοῦτο συμβαίνει καθ' ἅπαντα τὰ στάδια τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Ὁ ἔχων πίστιν ἐπὶ τὸν ἄλλον αἰσθάνεται μείζονα τὴν εἰς ἑαυτὸν πεποιθησιν, ἐργαζόμενος καὶ πονῶν μετὰ μείζονος ζήλου.

Πίστις ἄρα εἶνε κοινωνικότης, ἀλλ' ἅμα καὶ μείζων ἀτομικὴ ἐνέργεια.

Ἐν τῇ οἰκονομικῇ ἐργασίᾳ διὰ τῆς πίστεως ἐκφράζεται ἡ δύναμις, ἣν ἄνθρωπός τις ἔχει, ὥστε νὰ ζητήσῃ καὶ νὰ λάβῃ παρὰ τρίτου κεφάλαιον πρὸς παραγωγὴν, ὑποσχόμενος ἐκ τῶν προτέρων νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὸν τέως κάτοχον τὸ δὸθὲν κεφάλαιον αὐτούσιον ἢ ἰσοτιμῶν. Οὕτω νοουμένη ἡ οἰκονομικὴ πίστις εἶνε ὄργανον παραγωγῆς, μηδενὸς ζημιουμένου, μήτε τοῦ παρέχοντος, μήτε τοῦ λαμβάνοντος.

Ἡ πίστις δὲν εἶνε μόνον ἠθικὴ πράξις, ἀλλ' ἅμα καὶ οἰκονομικὴ λειτουργία. Τὸ ἐπὶ πίστει παρεχόμενον κεφάλαιον, ὃ περ ἄλλως θὰ ἠδύνατο νὰ συντελέσῃ πρὸς τινα παραγωγὴν, ἄρα πρὸς ὄφελος τοῦ κεφαλαιούχου, παρεχόμενον πρὸς τρίτον, λυμβάνει σὺν τῇ ἀποδόσει καὶ τινα μερίδα τοῦ προελευσομένου κέρδους. Τοῦτο καλεῖται τόκος. Ἐπέρχεται ἄρα διπλῆ ὠφέλεια ἐκ τῆς πράξεως ταύτης τῷ τε πιστωτῇ καὶ τῷ πιστουμένῳ. Ἄν τὸ κεφάλαιον δὲν ἐδανείζετο, ἔμενε δὲ ἀδρανὲς παρὰ τῷ πιστοῦντι, θὰ ἦτο στειρόν, ἀλλ' ἤδη καθίσταται παραγωγικὸν τῷ δανειζομένῳ, ἐξασκοῦντι τὴν ἰκανότητα ἑαυτοῦ,

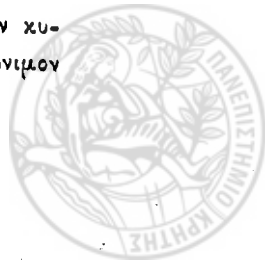
ἀλλ' ἐπίσης αὐξάνονται καὶ τὰς παραγωγικὰς δυνάμεις, τὸν πλοῦτον τῆς κοινωνίας. Οὕτως ἡ οἰκονομικὴ πίστις εἶνε εὐεργετικὴ τῷ πιστοῦντι, τῷ πιστομένῳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ.

Δικαίως ἔχαρακτηρίσθη ἡ πίστις ὡς μία τῶν ἰσχυροτάτων δυνάμεων τῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ζωῆς τῶν λαῶν. Δι' αὐτῆς ἡ ἐμπορία, ἡ βιομηχανία, ἡ παραγωγή ἐν γένει, ἐποίησαν ἄλλατα. Ἄνθρωποι, ἀπομεμακρυσμένοι ἀλλήλων, ἐν διαφόροις ἡπείροις οἰκοῦντες, συνδέονται διὰ τῆς πίστεως καὶ συνεργάζονται. Εἶνε ἡ πραγμάτωσις τοῦ μεταξὺ τῶν λαῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων συνδέσμου.

Ἡ πίστις ἐν σχέσει πρὸς τὴν Ἠθικὴν καὶ τὴν Κοινωνικὴν Οἰκονομίαν.

Ἐν αἷς κοινωνίαις αἱ συναλλαγαὶ διεξάγονται οὐχὶ ἀμέσως διὰ τοῦ νομίσματος, ἀλλὰ διὰ τῆς πίστεως, ὑφίσταται ἀμοιβαία ἐμπιστοσύνη· αὕτη δὲ ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς ἐνεργείας καὶ παραγωγῆς τῶν λαῶν. Ἡ πίστις διευκολύνει τὰς συναλλαγὰς, ἀναπτύσσει αὐτάς, συντελεῖ εἰς τὴν ἐξοικονόμησιν χρόνου καὶ κεφαλαίων. Ὁ ἐπὶ πιστώσει προμηθευόμενος, ἀποδόσει τουτέστι τοῦ τιμήματος μετὰ πάροδον χρόνου, κατορθοῖ διὰ τούτου νὰ παράσχη χρήσιμα πράγματα τῇ κοινωνίᾳ, νὰ ὠφελήσῃ αὐτήν, ἑαυτὸν καὶ τὸν πιστωτήν, ἐνῶ οὐδὲν τούτων θὰ συνέβαιεν ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει, καθ' ἣν θὰ ἠγόραζε τοῖς μετρητοῖς. Ἡ τοιαύτη οἰκονομικὴ λειτουργία, ἡ διὰ τῆς πίστεως κατορθουμένη, εἶνε μία τῶν τελειοτάτων καὶ πραγματικωτάτων ἐφευρέσεων τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Ἡ οἰκονομικὴ αὕτη πίστις ἐκδηλοῦται κατ' ἐξοχὴν παρὰ πληθυσμοῖς, κεκτημένοις ἠθικότητά, νηφαλίαις, ἐργατικοῖς, προοδευτικοῖς. Ἄλλὰ πρὸς τούτοις τὸ πολιτικὸν καθεστῶς οὐ σμικρὸν συντελεῖ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς. Ὅπου ἡ δημοσία ἀσφάλει, ἡ δικαιοσύνη, ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου εἶνε ἀνεγνωρισμένα δικαιώματα καὶ περιφρουροῦνται μετὰ ζήλου ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως, ἐκεῖ ἡ οἰκονομικὴ πίστις ἀκμάζει. Ἐν ταῖς χώραις ταύταις τὸ κεφάλαιον δὲν κρύπτεται, τούναντίον κυκλοφορεῖ μεταβιβαζόμενον ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα, καθιστάμενον γόνιμον

καὶ παραγωγικόν. Ἐν ταῖς βραβύροις χώρσις ὁ πλοῦσιος κρύπτει τὸν πλοῦτον αὐτοῦ ἐντὸς τῶν σπλάγγων τῆς γῆς, φοβούμενος μὴ οὗτος προκαλέσῃ τὰς φιλάρπαγας ὀρέξεις τοῦ ἄρχοντος ἢ τῶν ἀπὸ τῆς ἀρπαγῆς καὶ τῆς ἀνομίας ζώντων, ἀλλ' ἐν ταῖς εὐκόσμοις καὶ πεπολιτισμέναις ἢ πολιτικῇ τάξει ἐγγυᾶται τὴν ἀσφάλειαν τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, ὡς καὶ τῆς ἐλευθέρως αὐτῆς διαχειρίσεως. Ὑπὸ τοιαύτην ἔννοιαν ἡ πίστις ἐκδηλοῦται ἀφόβως καὶ ἐν ἐπιγνώσει τῶν ἀγαθοποιῶν αὐτῆς ἀποτελεσμάτων.

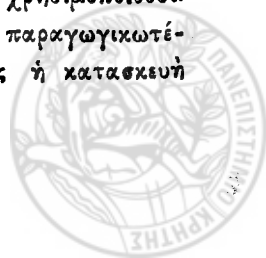
Πλεονεκτήματα τῆς πίστεως.

Χαρακτῆρ τῆς πίστεως εἶνε, ὅτι δι' αὐτῆς μεταβιάζονται καὶ κυκλοφοροῦσι κεφάλαια, ἄλλως δυνάμενα νὰ διατελῶσι νεκρά. Ἐν τῇ τοιαύτῃ περιστάσει ταῦτα καθίστανται χρήσιμα καὶ παραγωγικά τῷ τε πιστοῦντι καὶ τῷ πιστουμένῳ. Οὕτως ἡ κοινωνία, ἐν ἣ ἡ πίστις λειτουργεῖ καὶ εἶνε ἀνεγνωρισμένη ὑπὸ τε τοῦ νόμου καὶ τοῦ λαοῦ, καθίσταται φειδωλοτέρα, ἀποταμιευτικωτέρα, δημιουργικῇ νέων κεφαλαίων, ἄρα πλουσιωτέρα.

Διὰ τῆς πίστεως ἐπίσης χρησιμοποιοῦνται ἐν ταῖς συναλλαγαῖς μέσα μεταφορᾶς τῶν κεφαλαίων ταχύτερα ἢ ἢττον δαπανηρὰ τῆς ἀποστολῆς νομισμάτων, οὐ ἐλαχίστη γίνεται χρῆσις. Τοῦτο δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ μεταβιασθῇ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ὅ περ ἄλλως οὐ σμικρὰς θὰ συνεπήγετο δαπάνας, πολλάκις δὲ ζημίας καὶ βραδύτητα ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῆς οικονομικῆς ἐργασίας.

Οὕτως ἡ πίστις ἐνισχύει τὴν παραγωγικὴν ἐργασίαν. Ὁ γινώσκων, ὅτι δύναται νὰ προμηθευθῇ κεφάλαια, μὴ ἔχων δὲ τοιαῦτα, δανείζεται ταῦτα, παρέχων τὸ νόμιμον ὄφελος. Ἄλλ' ἐπίσης ὁ κεφαλαιούχος, ὁ μὴ δυνάμενος ἢ μὴ γινώσκων νὰ χρησιμοποιήσῃ τοῦτο, δανείζει εἰς τὸν δυνάμενον. Ἐκ τῆς τοιαύτης πράξεως ἐπέρχεται πολλὰ πλὴ ὠφέλεια, αἱ δὲ παραγωγικαὶ δυνάμεις αὐξάνονται.

Ἡ πίστις ἐνισχύει τὸ πνεῦμα τῆς ἀποταμιεύσεως, χρησιμοποιοῦσα τὸ κεφάλαιον εἰς χεῖρας τῶν δραστηριωτέρων καὶ τῶν παραγωγικωτέρων. Οὕτως ἐπιτυγχάνεται δι' αὐτῆς λίαν εὐχερῶς ἢ κατασκευῇ

τῶν μεγάλων δημοσίων ἔργων, συντελεστικῶν καὶ τούτων εἰς τὴν κυκλοφορίαν τῆς ἐργασίας.

Εἰς τὴν πίστιν ὀφείλει ὁ νέος κόσμος τὴν ποικίλην αὐτοῦ πρόοδον ἢ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἐπικοινωνία κατέστη συχνοτέρα, ἄρα καὶ ἡ συνεργασία. Ὡς δὲ εἶπεν ἔγκριτος Οἰκονομολόγος, διὰ τῆς δυνάμεως τῆς πίστεως· αἱ ἔρημοι τοῦ νέου κόσμου κατέστησαν μαγικαὶ ὁάσεις παραγωγῆς, πλοῦτου, πολιτισμοῦ· ὁ ἄνθρωπος καθυπέταξε τὴν ὕλην καὶ ἐξεμεταλλεύθη τὸν πλανήτην τοῦτον, ἐπίγειον καὶ ὑπόγειον.

Πολλαπλῆ πραγμάτωσις τῆς πίστεως. Προσωπικὴ καὶ πραγματικὴ. Παραγωγικὴ καὶ καταναλωτικὴ.

Ἡ πίστις ἐκδηλοῦται πολλαχῶς. Ὡς τοιαύτη καλεῖται προσωπικὴ μὲν, παρεχομένη εἰς τι πρόσωπον, πραγματικὴ δὲ ἐπὶ τῇ προσφορᾷ πράγματος. Καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιστάσει ἡ πίστις παρέχεται, λαμβανομένου ἐξ ὀλοκλήρου ὑπ' ὄψει τοῦ προσώπου, τῶν πλεονεκτημάτων, τῆς τιμῆς, τῆς ικανότητος, τῆς ἐξειδικιασμένης αὐτοῦ διαχειριστικῆς ἀρετῆς. Τοῦτο τυγχάνει ὠφέλιμον μὲν, ἀλλὰ καὶ πολλαχῶς ἐπικίνδυνον. Πρόσωπόν τι δυνατόν ἄλλοτε ν' ἀπέδειξε τὰς ἀρετάς ταύτας, οὐχ ἤττον ἀπώλεσεν αὐτάς σὺν τῷ χρόνῳ ἕνεκα ποικίλων αἰτίων.

Ἄλλ' ἐν ἡ περιπτώσει παρέχεται ἡ πίστις, λαμβανομένου ὑπ' ὄψει πράγματος, αὕτη λειτουργεῖ ἀσφαλέστερον. Τὸ δανεισθὲν κεφάλαιον δὲν εἶνε δυνατόν ν' ἀπολεσθῆ, καὶ ἂν ἡ ἐπιχείρησις ἤθελεν ἀποτύχει. Τὸ πρῶτον εἶδος τῆς πίστεως εἶνε σπανιώτερον, σὺνήθες δὲ τὸ δεύτερον.

Παραγωγικὴ δὲ εἶνε ἡ πίστις, ὅποτε δι' αὐτῆς αὐξάνεται ὁ δημόσιος πλοῦτος, ἐνῶ τὸναντίον συμβαίνει ἐπὶ τῆς καταναλωτικῆς πίστεως. Ἐν μὲν τῇ πρώτῃ (πρὸς ἐπιχειρήματα κεφαλαίων πρὸς γεωργικὴν, βιομηχανικὴν, ἐμπορικὴν κτλ. ἐπιχείρησιν) τὸ κεφάλαιον πολλαπλασιάζεται· ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ (πίστωσις παρεχομένη ἐν τῇ καταναλώσει πραγμάτων, εἴτε πρώτης ἀνάγκης, εἴτε πολυτελείας) τὰ κεφάλαια καταστρέφονται, εἰς μηδὲν χρησιμεύοντα ἢ εἰς πλήρωσιν χρειῶν καὶ πόθων, πολλάκις ἀξίων καταδίκης.

Ἡ πίστις καὶ ἡ ἀσωτία.

Κατεδείχθησαν ἐπαρκῶς τὰ πλεονεκτήματα τῆς πίστεως. Οὐχ ἦτον ἐκ τῆς ἀμέτρου χορηγίας αὐτῆς, μὴ λαμβανομένων ὑπ' ὄψει τῶν πλεονεκτημάτων τοῦ δανειζομένου, δύναται νὰ ἐπέλθωσιν ὀλίθρια ἀποτελέσματα. Ὁ δανειζόμενος, δυνατόν πολλάκις, ἀντὶ νὰ ποιήσῃ τὴν προσήκουσαν χρῆσιν τοῦ δανεισθέντος ποσοῦ πρὸς παραγωγικὰ ἔργα, νὰ δαπνήσῃ αὐτὸ ἀφειδῶς καὶ ἀφρόνως, ἄνευ τοιοῦτου σκοποῦ. Ἡ βλάβη εἶνε προφανής. Ἀπώλεια τοῦ κεφαλαίου· καταστροφή τοῦ τε πιστοῦντος καὶ τοῦ πιστουμένου· ἐλάττωσις τῆς παραγωγῆς· διευκολύνσις τῆς σπατάλης· παρακώλυσις τῆς ὑπ' ἄλλου προσώπου κρείττονος καὶ σκοπιμωτέρας διαχειρίσεως τῆς πίστεως.

Ἡ πίστις καὶ ἡ φιλανθρωπία.

Ἐν τῇ οικονομικῇ λειτουργίᾳ τῶν κοινωνιῶν δὲν κρατεῖ ἡ φιλανθρωπία ἀπολύτως. Αὕτη εἶνε μὲν ἠθικὴ ἀρετὴ, ἀξία παντὸς ἀνθρώπου, ἀλλ' οὐχὶ καὶ οικονομικὴ. Ἐκαστος ἀνθρώπος εἶνε ἀξίος ἀγάπης καὶ συμπαθείας· καὶ ὁ δυνάμενος ὀφείλει νὰ ἐλεήσῃ αὐτόν, μετριάζων τὴν δυστυχίαν. Ἀλλὰ πρὸς τὴν φιλανθρωπίαν ταύτην οὐδὲν ἔχει κοινὸν ἡ οικονομικὴ πίστις. Ἐν ἡ περιπτώσει ὁ δανειζόμενος στερεῖται τῶν πλεονεκτημάτων τῆς διαχειρίσεως, οὐδὲν ἀγαθὸν θέλει ἐπέλθῃ ἐκ τῆς πίστεως, τὸν κιντῖον δὲ ζημίαι εἶνε τὸ ἀναπόδραστον ἀποτέλεσμα. Ἡ πίστις δέον νὰ παρέχηται, ὅποταν ὑπάρχῃ βεβαιότης ἐκ τῶν προτέρων περὶ τῆς σκοπίμου αὐτῆς χρήσεως. Ἡ δ' ἐλευθεριότης, ἀρετὴ ἠθικῶς ἀξία, οικονομικῶς εἶνε ἀποκρουστέα.

Ὅργανα τῆς πίστεως.

Ταῦτα ἐπολλαπλασιάσθησαν κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους. Τὰ κυριώτερα δ' ἐξ αὐτῶν εἶνε :

- 1) Γραμμάτιον εἰς διαταγήν. Δι' αὐτοῦ ὑπόσχηται τις νὰ κατα-

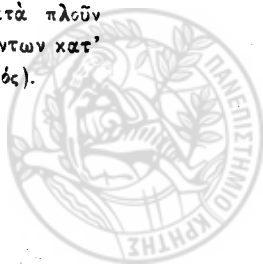
βζλη χρηματικὸν ποσὸν εἰς τινα πιστωτὴν, ἢ εἰς διαταγὴν αὐτοῦ ἐν ὠρισμένη προθεσμίᾳ.

2) *Συναλλαγματική*. Αὕτη προτομοιάζει τῷ εἰς διαταγὴν γραμματίῳ. Δι' αὐτῆς δ' ἐντέλλεται τις πρὸς τρίτον τὴν ἐν ὠρισμένῳ χρόνῳ καὶ τόπῳ καταβολὴν χρηματικοῦ ποσοῦ εἰς τι πρόσωπον ἢ εἰς τὸν ἐκδοχέα αὐτοῦ, ὡς ἀντάλλαγμα τοῦ παρ' αὐτοῦ ἢ παρὰ τρίτου ληφθέντος ἀντιτίμου εἰς χρήματα ἢ εἰς ἐμπορεύματα.

Ἡ Συναλλαγματική εἶνε ἐν τῶν οὐσιωδισταίων ὀργάνων τῆς οἰκονομικῆς πίστεως· ἀποτελεῖ ἰσχυρὸν στοιχεῖον ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῶν παγκοσμίων συναλλαγῶν. Ἄδηλον πότε ὀριστικῶς ἐφευρέθη. Πολλοὶ ἰσχυρίζονται, ὅτι δὲν ἦτο ἄγνωστος τῇ ἀπωτάτῃ ἀρχαιότητι. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα οἱ ἔμποροι τῆς Τύρου, τῆς Καρχηδόνας, τῶν Ἀθηναίων, τῆς Κορίνθου, τῶν Συρακουσῶν, τῆς Ἀλεξανδρείας δὲν ἠγνοοῦν τὸν μηχανισμόν καὶ τὴν χρησιμότητα αὐτῆς. Ἄλλ' ἂν στερούμεθα νομοθετικῶν μνημείων, μαρτυρούντων περὶ τῆς λειτουργίας τῆς Συναλλαγματικῆς ἐν ταῖς οἰκονομικαῖς συναλλαγαῖς τῶν τότε καιρῶν, οὐχ ἦττον ἔχομεν δεδομένα, ἐξ ὧν καταδείκνυται, ὅτι ἡ δι' ἐγγράφων ἀποστολὴ χρημάτων ἀπὸ τόπου εἰς τόπον δὲν ἦτο πάντῃ ἄγνωστος ἐν Ἑλλάδι ¹.)

Ἄλλ' ἰδίᾳ ἐλειτούργησε τὸ ὄργανον τοῦτο τῆς οἰκονομικῆς πίστεως ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις, εἰσαχθὲν εἰς τὰς ἐμπορικὰς συναλλαγὰς κατὰ τινας ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, οἵτινες ἐξωσθέντες ἐκ Γαλλίας καὶ καταφυγόντες εἰς Λομβαρδίαν, ἔθηκαν εἰς χρῆσιν τὰς συναλλαγματικὰς πρὸς ἀσφαλεστέραν ἐξαγωγὴν τῆς περιουσίας αὐτῶν. Οὕτως οἱ εἰς Γαλίαν μεταβαίνοντες ἔμποροι, μὴ ἐπιθυμοῦντες νὰ φέρωσι μεθ' ἑαυτῶν χρήματα, ἔνεκεν ἐλλείψεως ἀσφαλείας, ἐλάμβανον παρὰ τῶν ἐν Γαλίᾳ φίλων καὶ ἀνταποκριτῶν τῶν Ἰουδαίων τὰ ποσά, ὧν τὸ ἀντίτιμον εἶχον ἤδη καταλήπῃ ἐν Λομβαρδίᾳ.

1) «Ἐγὼ γάρ, ὧ ἄνδρες δικασταί, μέλλοντος Στρατοκλέους εἰσπλεῖν εἰς τὸν Πόντον, βουλόμενος ἐκείθεν ὡς πλείστα ἐκκομίσασθαι τῶν χρημάτων, ἐδεήθην Στρατοκλέους, τὸ μὲν αὐτοῦ χρυσίον ἐμοὶ καταλιπεῖν, ἐν δὲ τῷ Πόντῳ παρὰ τοῦ πατρὸς τοῦ μου κομίσασθαι, νομίζων μεγάλα κερδαίνειν, εἰ κατὰ πλοῦν μὴ κινδυνεύοι τὰ χρήματα, ἄλλως τε καὶ Λακεδαιμονίων ὑπαρχόντων κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον κυρίων τῆς θαλάσσης» (Ἰσοκράτους Ἀρεοπαγίτικὸς).

Ἄλλοι δ' ἀποδίδουσι τὴν ἐφεύρεσιν τῆς συναλλαγματικῆς εἰς πολίτας τῆς Φλωρεντίας, οἵτινες ἀποδιωχθέντες ἐκ τῆς πατρίδος ὑπὸ τοῦ ὑπερισχύσαντος ἀντιθέτου κόμματος, κατέφυγον εἰς Γαλίαν ἐνθα ἐχρήσαντο τῷ πιστωτικῷ τούτῳ ὄργάνῳ πρὸς ἐξαγωγήν ἐκ τῆς Φλωρεντίας τῆς περιουσίας των ἢ τῶν ἐξ αὐτῆς προσόδων.

Τρίτοι παραδέχονται, ὅτι ἡ Συναλλαγματικὴ πρέπει νὰ χρονολογηθῆ ἀπὸ τῶν Σταυροφοριῶν, ὅποτε ἐνεκαινίσθησαν ἐν Εὐρώπῃ αἱ μεγάλαι, σχεδὸν παγκόσμιοι ἐμπορικαὶ πανηγύρεις, καθ' ἃς διεξήγοντο, ὡς γνωστόν, αἱ σπουδαιόταται τῶν ἐμπορικῶν ὑποθέσεων. Τὰ μετακομιζόμενα εἰς τὸν τόπον τῆς πανηγύρεως ἐμπορεύματα ἐπωλοῦντο συνήθως τοῖς μετρητοῖς, ἀλλὰ μὴ ὑπαρχούσης ἀσφαλείας πρὸς μεταφορὰν χρημάτων, ἠναγκάζοντο οἱ ἔμποροι νὰ ζητῶσιν ἐντάλματα πληρωμῆς παρὰ τῶν ἐν ταῖς πόλεσι τῶν πανηγύρεων ἐγκατεστημένων ἀργυραμοιβῶν, πληρωτέα ἐν οἰκείῃσι ἐμπορικῇ πόλει.

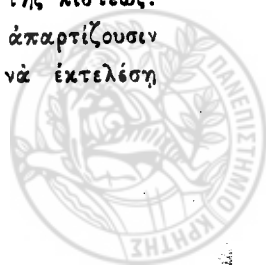
Τὸ μέγα πλεονέκτημα τῆς Συναλλαγματικῆς εἶνε, ὅτι δι' αὐτῆς κανονίζονται αἱ οικονομικαὶ σχέσεις καὶ ὁσοληψία δύο ἢ πλείονων ἐμπορικῶν κέντρων ἀνευ ἀποστολῆς νομίσματος. Ταχύτης, ἀσφάλεια, εὐκολία, πᾶν τὸ συντελεστικὸν εἰς τὴν οικονομικὴν πρόοδον ἐν γένει περιλαμβάνονται ἐν τῇ πράξει ταύτῃ.

3) Warrants (ἀποδεικτικὰ ἀποταμιεύσεως ἐμπορευμάτων.)

Ἐπάρχουσι σήμερον πανταχοῦ σχεδὸν τῆς Εὐρώπης· αἱ λεγόμεναι Γενικαὶ Ἀποθήκαι (magasins généraux, docks), ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐναποτίθενται ἐμπορεύματα, ἐργαζόμενα ὡς κεφάλαιον, κατὰ τὴν κρατοῦσαν φρασεολογίαν. Αἱ ἀποθήκαι αὗται εἶνε δημόσιαι ἢ ἰδιωτικαί. Οἱ ἐν αὐταῖς ἐναποθέτοντες τὰ ἐμπορεύματά των δύνανται ἐπὶ ἐγγυήσει αὐτῶν νὰ ζητήσωσι πίστωσιν παρὰ κεφαλαιούχων, ἀποζημιουμένων ἐν τῷ προσήκοντι χρόνῳ.

Δημοσία πίστις.

Ὡς ὁ ἰδιώτης, οὕτω καὶ ἡ πολιτεία ἔχει ἀνάγκην τῆς πίστεως. Αὕτη πρὸς πλήρωσιν τῶν χρειῶν τῶν μελῶν, ἅτινα ἀπαρτιζοῦσιν αὐτήν, ὑφίσταται δαπάνας, ταύτας δὲ δὲν δύναται νὰ ἐκτελέσῃ

ἄνευ χρηματικῶν μέσων. Δεῖ δὴ χρημάτων ὅτι συμβαίνει εἰς τὸν ἰδιώτην, τοῦτο καὶ εἰς τὸ σύνολον τῶν ἰδιωτῶν, τὴν πολιτείαν. Ἄλλ' ὅπως ὁ πρῶτος δὲν δύναται νὰ ἐξασλήσῃ τὴν οικονομικὴν αὐτοῦ δραστηριότητα ἄνευ τῆς πίστεως, οὕτω πολλάκις καὶ ἡ πολιτεία ἔνεκα ποικίλων αἰτίων, οικονομικῆς παραγωγῆς, στρατιωτικῆς ὀργανώσεως, βελτιώσεως τῆς συγκοινωνίας διὰ κατασκευῆς μεγάλων δημοσίων ἔργων, ἀποκρούσεως ἐχθρικῶν ἐπιδημιῶν, πραγματώσεως ἔθνικῆς ιδέας, ἀναγκάζεται, μὴ ἐπικρουσῶν τῶν κανονικῶν προσόδων, νὰ χρησιμοποίησῃ τὴν πίστιν αὐτῆς, προσφεύγουσα εἰς δάνεια καὶ παρέχουσα πρὸς ἀπότισιν αὐτῶν μέρος τῶν προσόδων.

Ἐντεῦθεν ἡ ἀρχὴ τῶν δημοσίων δανείων, τοσοῦτον συνήθων ἐν τῇ οικονομικῇ λειτουργίᾳ τῶν νεωτέρων χρόνων.

Δάνειον ἄρα δημόσιον εἶνε τὸ χρηματικὸν ποσόν, τὸ καταβαλλόμενον εἰς τι κράτος ἐπὶ ἀποδόσει, ὅτε μὲν διὰ καταβολῆς ἐν ὠρισμένῳ χρονικῷ διαστήματι, ὅτε δὲ διὰ χρεωλυσίου, ἢ δι' οἰονδήποτε ἄλλου ἐφικτοῦ τρόπου.

Τὰ δημόσια δάνεια διατελοῦσιν ἀπό τινος χρόνου ἐν τῇ ἡμερησίᾳ διατάξει τῆς παγκοσμίου πολιτικῆς. Βάρβαροι καὶ πεπολιτισμένοι κυβερνήσεις, πτωχοὶ καὶ πλούσιοι λαοί, διὰ πᾶσαν ὑλικὴν στενοχωρίαν, καταφεύγουσιν εἰς τὴν συνομολόγησιν δημοσίων δανείων. Ἡ δανειομανία αὕτη χαρακτηρίζει τὸν σύγχρονον κόσμον, τοὺς τε προοδευτικούς καὶ τοὺς στασίμους λαοὺς ὑφ' οἰονδήποτε πολιτειακὸν σχῆμα· παρίστησι δὲ περίεργον ψυχολογικὸν φαινόμενον ἐν τῇ οικονομικῇ λειτουργίᾳ τῶν νεωτέρων χρόνων.

Σημασία τῶν δημοσίων δανείων.

Ὅπως τὰ ἰδιωτικὰ δάνεια δύνανται ἐν τισι περιστάσεσι νὰ ᾔνε συντελεστικά εἰς τὸν οικονομικὸν σκοπὸν τῆς κοινωνίας, ὁπότε ἐπιζητεῖται δι' αὐτῶν ἡ ἀνάπτυξις τῆς παραγωγῆς, οὕτω καὶ τὰ δημόσια. Ἄλλ' ὁπότε ἐπιδιώκεται δι' αὐτῶν οὐχὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἔθνικοῦ πλούτου καὶ ἡ πραγμάτωσις ἔργων ὑπερέχου κοινωνικοῦ συμφέροντος, ἀλλ' εἶνε ἀποτελέσματα τῆς ματαιότητος τῶν κυβερνήσεων, ἀποβλεπουσῶν δι' αὐτῶν εἰς τὴν πραγμάτωσιν δυσσεκτελέστων

σκοπῶν, ἢ συστηματικῆς σπατάλης ἐκ κουφότητος καὶ ἀπρονοησίας, ἢ, ὃ περ τὸ χεῖρον, πρὸς πολιτικὴν ἐξαχρείωσιν, τότε τὰ δάνεια ἀναμφιβόλως συνεπάγονται οικονομικόν, εὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κοινωνικὸν καὶ πολιτικὸν ὄλεθρον. Ἡ συνομολόγησις ἄρα δημοσίου δανείου, μικροῦ ἢ μεγάλου, δεῖται ἐκάστοτε προσοχῆς, δικαιολογεῖται δὲ μόνον ἐν ἡ περιπτώσει εἶνε ἀνάγκη νὰ συντελεσθῇ δημόσιον ἔργον, δυνάμενον νὰ προαγάγῃ τὴν οικονομικὴν εὐρωστίαν τῆς χώρας. Ἀλλ' ἐν γένει τὰ δημόσια ἔργα δέον νὰ κατασκευάζωνται, παρακολουθούντα τὴν ἠθικὴν καὶ οικονομικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πληθυσμοῦ. Πολλάκις οὐχ ἦττον, ἂν δὲν παρίστανται παραγωγικὰ ἅμα τῇ ἐκτελέσει, δέον δι' αὐτῶν νὰ ἐπιδιώκηται προσεχῆς βελτίωσις τῶν οικονομικῶν σχέσεων.

Τρόποι συνομολογήσεως τῶν δημοσίων δανείων.

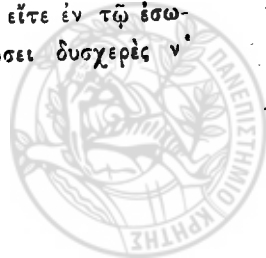
Τὰ δημόσια δάνεια συνομολογοῦνται, διὲ μὲν ἐκδιδομένων γραμματίων καὶ ὁμολογιῶν, πληρωτέων ἐν ὀρισμένῃ χρονικῇ προθεσμίᾳ, εἴτε ἅπαξ, εἴτε διὰ περιοδικῶν κληρώσεων καὶ ἀποσβέσεων· ὁ τρόπος οὗτος καλεῖται πληρωμὴ τοῦ δημοσίου χρέους διὰ χρεωλυσίου, χρεωλυτικὸν δάνειον. Ὅτι δὲ διὰ τῆς ἐκδόσεως δημοσίων χρεωγράφων, τίτλων οἰκνηκῶν προσόδων. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἡ πολιτεία δανείζεται, μὴ ὑποχρεουμένη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν δανειστὴν τὸ κεφάλαιον καθ' ὀρισμένον χρόνον, ἀλλὰ νὰ παρέχῃ μόνον τόκον. Εἶνε τὸ πᾶσιον δάνειον.

Τὸ πρῶτον σύστημα εἶνε ὀρθότερον καὶ σκοπιμώτερον, ἐξοφλουμένου σὺν τῷ χρόνῳ τοῦ ἀρχικοῦ δανείου· ἐνῶ κατὰ τὸ δεύτερον, τοῦτο μένει διηλεκτός, μεταβιβαζόμενον ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν.

Ἡ καταβολὴ τοῦ δημοσίου χρέους, εἴτε τῶν τέκων αὐτοῦ πρέπει νὰ τελῆται ἐκ τῶν προσόδων τοῦ τακτικοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ κράτους· ἄλλως, οὐδὲν ὄφελος, πολλάκις προφανῆς ζημία.

Ὑπεροχὴ τῶν ἐσωτερικῶν ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν δανείων

Τὰ δημόσια δάνεια δύνανται νὰ συνομολογηθῶσιν εἴτε ἐν τῷ ἐσωτερικῷ, εἴτε ἐν τῷ ἐξωτερικῷ. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δυσχερὲς ν'

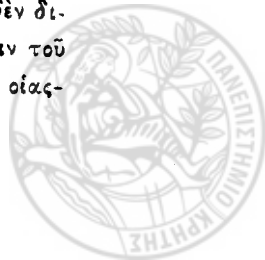

ἀποφανθῆ τις ποῖα εἶνε ὑπέρτερα, τὰ ἐσωτερικὰ ἢ τὰ ἐξωτερικά. Ἐνδεχόμενον ἐνίοτε ἐξωτερικόν τι δάνειον, ὑπὸ συμφέροντας ὄρους συνομολογούμενον, οὐ σμικρὸν νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς οἰκονομικῆς ἐργασίας καὶ τῶν παραγωγικῶν χώρας τινὸς δυνάμεων. Ἄλλὰ τὸ τοιοῦτο δέον νὰ τελεσθῆ ἐν μεγάλῃ προσοχῇ. Δυνατὸν νὰ συμβῆ, ὥστε τὰ οἰκονομικὰ ἀποτελέσματα τοῦ δανείου νὰ μὴ ἐκδηλωθῶσιν ἅμα τῇ συνομολογήσει. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ κράτος καθίσταται τόκου ἢ μᾶλλον φόρου ὑποτελὲς τοῖς ξένοις δανεισταῖς, ἀπορροφῶσιν ἐτησίως μέγα μέρος τῶν ἐθνικῶν προσόδων. Τὰ οὕτως ἐξερχόμενα ἰθαγενῆ χρήματα πλουτίζουν ἄλλους λαούς. Ἐν περιπτώσει δ' ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας τοῦ χαρτονομίσματος, ἐπέρχεται ἐκ τῶν εἰρημένων αἰτίων ἢ ὑποτίμησις αὐτοῦ, ἀποσυρομένου εἰς τὸ ἐξωτερικὸν παντὸς τοῦ μεταλλικοῦ νομίσματος. Ἀδύνατον δὲ νὰ μὴ ἐπέλθῃ ἐκ τῆς τοιαύτης δημοσιονομικῆς πολιτικῆς μεγάλη οἰκονομικὴ ζημία.

Ἐπέρτερα ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν θεωροῦνται τὰ ἐσωτερικά δάνεια· οἱ τόκοι αὐτῶν δὲν ἐξέρχονται, ἀλλὰ παραμένουσιν ἐν τῷ τόπῳ, χρησιμοποιούμενοι αὐθις πρὸς ἄλλας ἐπιχειρήσεις. Οὐχ ἦττον καὶ ταῦτα δύνανται νὰ ἐπενέγκωσιν ἐπίσης βλάβην εἰς τὴν κοινωνικὴν οἰκονομίαν, ὡσάκις οἱ δανεισταὶ ἀποβλέπουσι μόνον εἰς τὸ ὑπὸ τῆς πολιτείας παρεχόμενον αὐτοῖς τοκομερίδιον, ἀδιαφοροῦσι δὲ νὰ ἐπιδιώξωσι διὰ τῶν κεφαλαίων τῶν γενναίων τι καὶ μᾶλλον προσοδοφόρον οἰκονομικὸν ἔργον.

Κατὰχρησις τῆς δημοσίας πίστεως.

Τὸ δημόσιον χρεώγραφον εἶνε φοβερὰ ὄφειλή διὰ τι ἔθνος, διηνεκῆς ζημία τοῦ δημοσίου ταμείου, προεξόφλησις τοῦ οἰκονομικοῦ μέλλοντος τοῦ λαοῦ. Τὸ δημόσιον χρέος προκαλεῖ νέαν φορολογίαν, ἀπορρόφησιν τοῦ ἰδρώτος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ λαοῦ, καταπόνησιν τῶν τε οἰκονομικῶν καὶ τῶν ἠθικῶν δυνάμεων αὐτοῦ. Ἡ ἱστορία μαρτυρεῖ τοῦτο ἀπ' αἰῶνων. Ἐν τούτοις αἱ καθ' ἡμᾶς κυβερνήσεις δὲν διατάζουσι, μετὰ τὴν τεραστίαν κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἀξίησιν τοῦ πλοῦτου τῶν λαῶν, ἐν πρώτῃ στιγμῇ οἰκονομικῆς στενοχωρίας ἢ οἰας-

ὅποτε πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀνάγκης, νὰ προσφεύγωσιν εἰς τὴν συνωμολόγησιν δημοσίων δανείων. Μοναρχικαὶ τε καὶ κοινοβουλευτικαὶ κυβερνήσεις ὑποπίπτουσι καθ' ἑκάστην εἰς τὸ τοιοῦτον ἀμάρτημα. Λόγω στρατιωτικῶν ἐξοπλισμῶν ἢ ἄλλων κοινωνικῶν ἀναγκῶν, ἰδίᾳ δὲ πολέμων, συνωμολογήθησαν δάνεια, ἀπορροφῶντα μᾶλλον ἢ ἥττον τὸν προϋπολογισμὸν τῶν δημοσίων προσόδων. Τὸ τοιοῦτο προβαίνει ὀσημέραι. Αἱ πλεῖσται δὲ τῶν πολιτειῶν διατελοῦσιν ὑπὸ τὸ κράτος δεινῆς οικονομικῆς ἀνισότητος ἐν ταῖς προσόδοις αὐτῶν καὶ ταῖς δαπάναις.

Εὐτυχῶς ἀπὸ τινος χρόνου κυβερνήσεις τινὲς κατενόησαν τὸν κατήφορον, πρὸς ὃν κατέρχονται, διὰ ποικίλων δὲ οικονομικῶν συνδυασμῶν προσπαθοῦσι ν' ἀνακόψωσι τὸ ἀτίθασσον ρεῦμα τῆς πτωχεύσεως. Πρώτη ἡ Ἀμερικὴ, ἢ πρὸ τριακονταετίας συνωμολογήσασα κολοσσαῖα δάνεια ὑπὲρ καταργήσεως τῆς δουλείας, παρέσχεν ἀξιομίμητον παράδειγμα· διὰ σώφρονος οικονομικῆς διοικήσεως ἠλάττωσεν ἐν βραχεῖ χρόνῳ οὐ σμικρὸν τὸ δημόσιον αὐτῆς χρέος.

Δυστυχῶς ἐν τῷ παλαιῷ κόσμῳ ἐλαχίστους εὕρισκε μίμητάς ἢ οικονομικῆ αὐτῆ σωφροσύνη καὶ ὑποθήκη τοῦ Νέου κόσμου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Περὶ Τραπεζῶν

Φύσις καὶ σκοπὸς τῶν Τραπεζῶν.

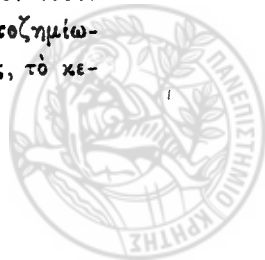
Τὸ σπουδαιότατον ὄργανον τῆς οἰκονομικῆς πίστεως καὶ συναλλαγῆς εἶνε αἱ τράπεζαι.

Ἡ ἐργασία ἐν γένει, ἡ ἐμπορία, ἡ βιομηχανία πᾶσαν αὐτῶν τὴν ἀνάπτυξιν κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας ὀφείλουσι πρωτίστως εἰς τὴν ἴδρυσιν καὶ τὴν λειτουργίαν τῶν τραπεζῶν. Δι' αὐτῶν διευκολύνονται αἱ σχέσεις τῶν τε ἀτόμων καὶ τῆς πολιτείας. Αἱ τράπεζαι προσέρχονται ἐπίκουροι εἰς τὰς χρείας τῆς γεωργίας, τῆς ἐμπορίας καὶ τῆς βιομηχανίας.

Σήμερον ἡ τραπεζικὴ κατέχει δικαίως σπουδαιότητα θέσιν ἐν τῇ οἰκονομικῇ τάξει τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν.

Ἡ τράπεζα εἶνε ἴδρυμα, σκοπὸν ἔχον παροχὴν καὶ χρησιμοποίησιν πίστεως. Ἐν τούτῳ καίται ἰδίᾳ ἡ μεγάλη αὐτῆς δυναμὶς. Παρὰ τῇ τραπεζῇ κατατίθενται κεφάλαια ἀτόμων, μὴ δυναμένων συνήθως νὰ χρησιμοποιήσωσιν αὐτὰ προσηκόντως, ἅτε στερουμένων τῶν πρὸς τοῦτο μέσων ἢ τῆς ἰκανότητος ταῦτα δὲ δανείζονται ἐπὶ τινι ὠφελείᾳ εἰς τοὺς στερουμένους, ἀλλὰ δυναμένους νὰ καταστήσωσι παραγωγικά. Οὕτω διὰ τῆς μεσολαβήσεως αὐτῆς χρησιμοποιοῦνται κεφάλαια, ἅτινα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα θὰ διετέλουν νεκρά, ἥδη δὲ τοποθετοῦνται ἐπωφελῶς.

Τὰ παρὰ τῇ τραπεζῇ κατατιθέμενα κεφάλαια καθίστανται εὐεργετικά τῷ τε κατατιθεμένῳ ταῦτα καὶ τῷ δανειζομένῳ, ἀλλ' ἰδίᾳ τῷ συνόλῳ τῆς κοινωνίας. Δὲν κατατίθεται ἀτόκως τὸ χρηματικὸν τοῦτο ποσόν, ἀπολαμβάνει τὸν προσήκοντα τόκον, ἱκανῆς πρὸς ἀποζημίωσιν τοῦ κεφαλαιούχου, ἀλλ' ὁ περ σπουδαιότατον οἰκονομικῶς, τὸ κε-

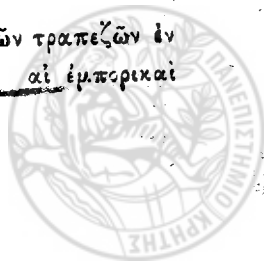
φάλαιον παρέχεται τῷ δανειζομένῳ, γεωργῷ, ἐμπόρῳ ἢ βιομηχάνῳ, ἀντὶ ἐλάσσονος μὲν τόκου, ἀλλ' ἱκανοῦ ν' ἀνταμείψῃ τὸν κατατιθέμενον τὸ κεφάλαιον καὶ τὴν τράπεζαν διὰ τὰς δαπάνας, ὅς κατ' ἀνάγκην ὑφίσταται ὡς μεσολαβητικὸν ἴδρυμα τῆς τοποθετήσεως τῶν κεφαλαίων καὶ ἐπὶ τέλους τὸν δανειζόμενον, τὸν μέλλοντα νὰ χρησιμοποίησιν εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις αὐτοῦ τὰ κεφάλαια ταῦτα. (Ἐν τῷ εὐρυτάτῳ παγκοσμίῳ συνεταιρισμῷ τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, ὡς παρατηρεῖ προσφυῶς συγγραφεὺς τις, ἡ τράπεζα πληροῖ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κρατοῦντος τὰ ἐμπορικὰ βιβλία, τοῦ ὑπολογίζοντος, κανονίζοντος καὶ ἐξισοῦντος τοὺς ἰδιαιτέρους λογαριασμοὺς τῶν συναλλασσομένων, πιστοποιοῦντος τὴν ἀκρίθειαν αὐτῶν καὶ διανεμόντος εἰς ἕκαστον τὸ ἀνήκον μέρος ἀναλόγως τῆς αὐξήσεως ἢ τῆς ἐλαττώσεως τοῦ χρυσοῦ ταλάντου, ὃ περ ἐνεπιστεύθησαν αὐτῷ.)

Κεφάλαιον, οἷος δῆποτε φύσεως, μὴ ἐργαζόμενον, καθίσταται ἄγονον, ὡς καθίσταται τοιοῦτος καὶ ὁ μὴ ἐργαζόμενος, στερούμενος πάσης ἀντιμισθίας καὶ ἀμοιβῆς. Ἄλλα διὰ τῆς τραπεζικῆς μεσολαβῆσεως οἰκονομῶντε χρηματὰ δύναται νὰ καταστῇ γόνιμον καὶ παραγωγικόν. Ἐντεῦθεν ἡ οἰκονομικὴ σπουδαιότης καὶ ἡ δύναμις τῶν τραπεζῶν, ὁσημέραι ἀναγνωριζομένων εὐρυτέρας πίστεως καὶ λειτουργίας ἰδρυμάτων. Δι' αὐτῶν ὁ οἰκονομικὸς συνεταιρισμὸς κατέστη σήμερον ἐν τῶν κυριωτάτων καὶ ἰσχυροτάτων ὀργάνων τῆς κοινωνικῆς προόδου.

Ἱστορικὴ ἀνάπτυξις τοῦ θεσμοῦ τῶν τραπεζῶν.

Ἡ τράπεζα, ὑπὸ τὴν σημερινὴν αὐτῆς ἔννοιαν καὶ λειτουργίαν, ἦτο ἄγνωστος κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, τὴν τε ἀνατολικὴν καὶ τὴν ἑλληνορωμαϊκὴν. Παρὰ τὴν ἐνιαχοῦ τῶν χωρῶν τούτων ἀνάπτυξιν τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν, ὁ θεσμὸς τῶν τραπεζῶν κατενόηθη ἀτελῶς. Ἐκ τινῶν ἀρχαιολογικῶν μνημείων πιστοποιεῖται μὲν ἡ ὑπαρξίς καὶ λειτουργία τραπεζῶν ἐν Βαβυλώνι καὶ ἐν Αἰγύπτῳ, ἀλλὰ πάντως ἐν ἐμβρωδῶδι καταστάσει.

Πολλὰ τὰ αἴτια τῆς μὴ ἀναπτύξεως τοῦ θεσμοῦ τῶν τραπεζῶν ἐν ταῖς χώραις ταύταις. Λίαν περιορισμέναι ἐτύγγανον αἱ ἐμπορικαί

συναλλαγῆι, ὃ δὲ τόκος ὑπεβλέπετο ὑπό τε τῶν ἠθῶν καὶ τῶν νόμων. Θρησκευτικαὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον καὶ στρατιωτικαὶ κοινωνίαι δὲν ἠδύναντο νὰ κατανοήσωσι τὴν μεγάλην σπουδαιότητα καὶ ἀποστολὴν τῆς οικονομικῆς ἐργασίας.

Ἄλλ' ἐν Ἑλλάδι ζωηροτέρα τὸν χαρακτῆρα καὶ ἐμπορικωτέρα τῆς Ἀνατολῆς, μάλλον ἐμελλε νὰ κατανοηθῆ ὁ θεσμὸς τῶν ἰδρυμάτων τούτων. Ὑπῆρχον πολλὰ τοιαῦτα καὶ ἐν Ἀθήναις καὶ ἀλλαχοῦ, ἀνταλλάσσοντα νομίσματα ἢ δεχόμενα κεφάλαια ἐπὶ τόκῳ καὶ ἀντὶ ἐνεχύρου, χρησιμοποιοῦντα δὲ τὰ κεφάλαια ταῦτα ἐπὶ τῇ προσηκούσῃ ἀμοιβῇ.

Αἱ τράπεζαι ἐδέχοντο χρήματα παρ' ἰδιωτῶν, ἅτινα ἐδάνειζον ἐπὶ ἐγγυήσει· διετηροῦντο παρ' αὐταῖς τακτικὰ βιβλία, ἐν οἷς ἐνεγράφοντο αἱ ληψοδοσίαι τῶν πελατῶν· ταῦτα δ' ἐκαλοῦντο γράμματα ¹⁾.

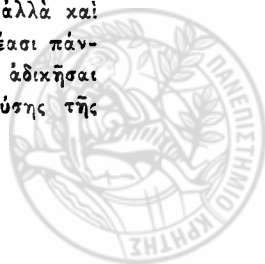
Τοιαύτην ἀποστολὴν ἐπλήρουσιν οὐ μόνον αἱ ἰδιωτικαὶ τράπεζαι, ἀλλὰ καὶ οἱ ναοί, παρ' οἷς κατετίθεντο πρὸς μείζονα ἀσφάλειαν χρήματα ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Θεοῦ. Πολλοὶ ἦσαν οἱ τοιοῦτοι ναοί, ὃ τῆς Ἐφέσου π. χ. ²⁾. Ἐν Δελφοῖς ἐκάστη πόλις· ἐκέκμητο ἴδιον θησαυρόν· ἐν δὲ τῇ Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν ὑπῆρχον ἐπίσης παρακαταθήκαι.

Τούτῃ ἐν Ἑλλάδι. Ἄλλ' ὀριστικῶς ὁ θεσμὸς τῶν τραπεζῶν κτενετήθη καὶ ἀνεπτύχθη κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους· καὶ πρῶτον ἐν Ἰταλίᾳ, ἐνθα ἰδρύθησαν αἱ τράπεζαι παρακαταθηκῶν.

Κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα λίαν πλημμυελῶς εἶχον τὰ τῶν νομισματικῶν σχέσεων. Πολλὰ καὶ ποικίλα ἐκυκλοφόρουσιν νομίσματα, κίβδηλα,

1) Ἀποδιδούς ἐμοὶ τὸ ἀργύριον, ὃ κατέλιπεν ὁ πατήρ ὀφείλοντα αὐτὸν ἐν τοῖς γράμμασιν. (Δημοσθ. ὑπὲρ Φορμίωνος.)

2) Περὶ τῆς παρακαταθήκης τοῦ ἐν Ἐφέσῳ ναοῦ γράφει ὁ Δ. Χρυσόστομος «Ἴστε ποῦ τοὺς Ἐφεσίους, ὅτι πολλὰ χρήματα παρ' αὐτοῖς ἔστι, τὰ μὲν ἰδιωτῶν ἀποκείμενα ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀρτέμιδος, οὐκ Ἐφεσίων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἠπορθῶν δῆποθεν ἀνθρώπων, τὰ δὲ καὶ δῆμων καὶ βασιλέων, τιθέασιν πάντες οἱ τίθεντες ἀσφαλείας χάριν, οὐδενὸς οὐδεπώποτε τολμήσαντος ἀδικῆσαι τὸν τόπον, καὶ τοὶ πολέμων ἤδη μυρίων γεγονότων καὶ πολλῆς ἀλούσης τῆς πόλεως.» (Orat. XXXI).

στερούμενα τοῦ προσήκοντος βάρους, καὶ τῆς ἀξίας ἄρα, ἐκ τε τῆς πολυχρονίου κυκλοφορίας καὶ τῆς πλεονεξίας τῶν ἐκτυπούντων ἡγεμόνων. Πρὸς δὲ οἱ ἰδιῶται δυσχερῶς ἠδύναντο νὰ ἐξασφαλίσωσι τὴν κινήτην αὐτῶν περιουσίαν.

Τοῦτο ἐπετεύχθη διὰ τῆς συστάσεως τῶν τραπεζῶν, ὧν πρώτη ἀποστολὴ ἦτο ἡ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συγκέντρωσις ἰδιωτικῶν κεφαλαίων.

Ἀρχαιοτέρα τῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἦτο ἡ τῆς Βενετίας. Εἶτα δὲ κατὰ τὸ πρότυπον αὐτῆς συνέστησαν αἱ τοῦ Ἀμβούργου, τῆς Νυρεμβέργης, τῆς Ροττερδάμης, τοῦ Ἀμστελδάμου, τῆς Στοκχόλμης, ἧτις ἐξέδιδε μάλιστα πιστοποιητικὰ καταθέσεως, κυκλοφοροῦντα ἀντὶ νομίσματος.

Τῶν τραπεζῶν τούτων τὸ πλημμελὲς καὶ οἰκονομικῶς ἀσύμφορον εἶνε ὅτι δὲν κατέβαλλον τόκους. Οὕτω μεγάλα χρηματικὰ ποσὰ ἔμενον νεκρά. Ἦσαν μᾶλλον ταμιευτήρια τῶν πλουσίων, ἐξέδιδον δὲ ἀποδεικτικὰ καταθέσεως, κυκλοφοροῦντα ἀντὶ νομίσματος καὶ ἐκπροσωποῦντα τὰ παρ' αὐταῖς κατατεθειμένα χρήματα, ἀλλ' οὐδαμῶς ἐδάνειζον.

Παρατηρητέον ἐπίσης, ὅτι αἱ τράπεζαι αὗται δὲν ἦσαν ἔργον ἰδιωτικῆς ἐπιχειρήσεως, ἀλλ' ἰδρύματα ἔθνικὰ καὶ δημοτικά, διευθυνόμενα καὶ συνήθως προικιζόμενα ὑπὸ τοῦ κράτους ἢ τῆς πόλεως, ἐν ᾗ ἐλειτούργουν. Παρεῖχοντο δ' αὐτοῖς ἐπίσης πολλὰ προνόμια καὶ μονοπώλια.

Αἱ τράπεζαι αὗται προσήνεγκον μεγάλας ὑπηρεσίας, ἐξησφαλίσθησαν ὅπως δῆποτε αἱ ἐμπορικαὶ συναλλαγαί, αἱ δὲ κεκτημέναι αὐτὰς πόλεις ἐκτήσαντο μεγάλην ἐμπορικὴν πίστιν. Τοῦτο παρεῖχεν οὐ σμικρὰς προσόδους 1.)

Ἡ πρώτη τῶν τραπεζῶν τούτων, ἡ τῆς Βενετίας, διήρκεσε μέχρι τοῦ ἔτους 1797, ὅποτε ὑπέκυψε μετὰ τῆς πολιτείας, καταλυθείσης ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος.

Ἀξία ἰδίας μνείας ἐκ τῶν πρώτων τούτων τραπεζῶν εἶνε ἡ τῆς Στοκχόλμης. Συγγραφεῖς τινες ἰσχυρίζονται, ὅτι αὕτη ἦτο εἶδος τι

1) A. Smith Wealth of Nations.

ιδρύματος, δανείζοντας ἐπὶ ὑποθήκῃ πολυτίμων ἀντικειμένων καὶ ἀκινήτων εἰς τὰ τρία τέταρτα τῆς ἀξίας. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ τράπεζα σὺν τῷ χρόνῳ ἠπέλκει νὰ καταστῇ ὁ ἀποκλειστικὸς ἰδιοκτῆτης τῆς Στοκχόλμης, ἀπεφασίσθη, ἵνα οἱ ὀφείλεται αὐτῆς ὑποχρεωθῶσι ν' ἀποτίνωσι κατ' ἔτος, ἐκτὸς τοῦ τόκου, καὶ ὠρισμένον χρηματικὸν τίμημα πρὸς ἀγορὰν τῶν ἀκινήτων αὐτῶν ἰδιοκτησιῶν.

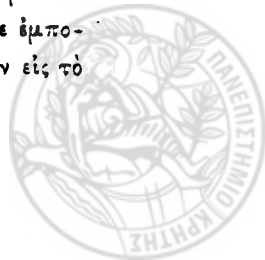
Σημαντικώτατον οικονομικὸν σκῆθμὸν ἐκπροσωπεῖ ἡ σύστασις τῶν τραπεζῶν Ἀγγλίας καὶ Σκωτίας.

Ἐν ἔτει 1614 ἰδρύθη ἡ ἐν Λονδίῳ ἐπὶ τῇ βάσει ὅλως νεωτεριστικῶν ἀρχῶν. Πρῶτῃ αὕτη ἔσχε τὸ δικαίωμα τῆς ἐκδόσεως γραμματίων κυκλοφορίας (au porteur, à vue), καταβολῆς δὲ χρηματικῶν ποσῶν εἰς τὸ ἐμπόριον ὑπὸ τὸν τύπον τῶν προεξοφλήσεων. Κατέστη συγχρόνως τράπεζα παρακαταθήκης, κυκλοφορίας καὶ προεξοφλήσεως, οὕτω δ' ἐνεκαίνισε νέαν περίοδον ἐν τῇ οικονομικῇ ἱστορίᾳ. Ὑπέστη περιπετείας τινὰς καὶ δοκιμασίας, ἀλλ' ἐξῆλθε νικηφόρος, ἡ δὲ μέχρι τοῦ νῦν ἀκμὴ καὶ δραστηριότης τοῦ πιστωτικοῦ τούτου ιδρύματος καθιστᾷσιν αὐτὸ ἐν τῶν δραστηριωτάτων ὀργάνων, οὐ μόνον τῆς ἀγγλικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς παγκοσμίου συναλλαγῆς.

Αἱ τράπεζαι τῆς Σκωτίας ἐπίσης ἰδρύθησαν πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς ἐμπορικῆς πίστεως καὶ λειτουργίας, μεγάλα καὶ αὐταὶ παρασχούσαι ὠφελήματα, ὡς καὶ αἱ κατὰ τὸ ἀγγλικὸν πρότυπον ἰδρυθεῖσαι τράπεζαι τῆς Ἰρλανδίας καὶ τῆς βορείου Ἀμερικῆς. Ἄπειρα κεφάλαια συγκεντροῦνται σήμερον ἐν ταῖς τελευταίαις ταύταις, αἵτινες ἀληθῶς διευθύνουσι τὴν οικονομικὴν λειτουργίαν τοῦ νέου κόσμου.

Ἡ τράπεζα τῆς Γαλλίας ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος, ἤρξατο δὲ τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς ἐν ἔτει 1800. Μετὰ τριετίαν ἀπῆλαυσε τοῦ δικαίωματος τῆς ἐκδόσεως γραμματίων, πληρωτέων τῷ κομιστῇ ἅμα τῇ ἐμφανίσει. Τοῦτο ἐν Παρισίοις μόνον. Κατὰ τὸ πρότυπον δ' αὐτῆς ἰδρύθησαν μετὰ ταῦτα καὶ ἄλλαι ἀλλαχοῦ τῆς Γαλλίας τράπεζαι, ἀλλ' ἐν ἔτει 1848 συνεχωνεύθησαν ἅπασαι μετὰ τῆς ἐν Παρισίοις, λαβούσης τὸ προνόμιον τῆς ἐκδόσεως γραμματίων δι' ἅπασαν τὴν χώραν.

Ἡ τράπεζα αὕτη εἶνε ἐν τῶν σπουδαιωτάτων πιστωτικῶν ἰδρυμάτων τῶν νεωτέρων χρόνων, πολλάκις δειχθεῖσα εὐεργετικωτάτῃ τῷ τε ἐμπορικῷ κόσμῳ καὶ τῷ γαλλικῷ δημοσίῳ. Ἐν ἔτει 1870 ἐδάνεισεν εἰς τὸ

κράτος 1,500 εκατομμύρια φράγκων, ἐν στιγμή δὲ κρίσεως προσήνεγκεν ἐπίσης εἰς τὴν ἀγγλικὴν τράπεζαν μέγα χρηματικὸν ποσόν, καταδειχθείσης οὕτως ἐμπράκτως τῆς οικονομικῆς ἀλληλεγγύης, ἥτις δεόν νὰ ὑφίσταται μεταξύ τῶν διαφόρων λαῶν.

Πανταχοῦ τοῦ κόσμου σήμερον τ' αὐτὰ κρατοῦσιν ἐν τῷ θεσμῷ τῶν τραπεζῶν. Ἀπασαί εἶνε ὀργανωμέναι κατὰ τὸ αὐτὸ περίπου σύστημα. Ἐκτός δὲ τῶν προνομιοῦχων ὑπάρχουσι καὶ πολλαὶ ἰδιωτικαί, παρέχουσαι εὐκολίας εἰς τὰς οικονομικὰς ἐπιχειρήσεις, αἵτινες ὁσημέραι πολλαπλασιαζόνται.

Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος.

Ἄμα τῇ ἰδρύσει τοῦ ἐλληνικοῦ βασιλείου τὸ ζήτημα τῆς οικονομικῆς αὐτοῦ πίστεως ἐτέθη κατ' ἀνάγκην ἐπὶ τοῦ τάπητος. Μετὰ πολλὰς δυσχερείας μόλις ἐν ἔτει 1843 συνέστη ἡ «Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος», ὡς ὑποθηκικὴ καὶ πρόσροφλητικὴ, λαβοῦσα τὸ ἀποκλειστικὸν δικαίωμα τῆς ἐκδόσεως γραμματίων, ἐξαργυρωτῶν ἅμα τῇ ἐμφανίσει καθ' ὅλον τὸ κράτος.

Ἡ ἐθνικὴ τραπεζα πρέσχεν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς οὐ μικρὰς ὑπηρεσίας τῷ τε δημοσίῳ καὶ τοῖς ἰδιώταις διὰ λελογισμένης διοικήσεως. Δυστυχῶς σήμερον ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τῆς τελευταίας οικονομικῆς κρίσεως· οὐχ ἥττον δύναται νὰ ἐξέλθῃ ἐξ αὐτῆς σθεναρὰ καὶ αὐθις δρῶσα ἐν τῇ οικονομικῇ ἐργασίᾳ τοῦ ἔθνους, εἰσερχομένη δὲ εἰς τὸ στάδιον νέων, ριζικῶν μεταρρυθμίσεων καὶ βελτιώσεων.

Παρατηρητέον ἐν παρόδῳ, ὅτι ἡ οικονομικὴ πίστις δὲν ἐλειτούργησεν ἐτι ὡς εἶδε παρ' ἡμῖν. Τοῦτο ὀφείλεται ἰδίᾳ εἰς τὴν παρεμέλειαν τῆς οικονομικῆς ἐργασίας, ἀλλ' ἐπίσης καὶ εἰς τὴν πλημμυρῆ ἀντίληψιν καὶ πραγμάτων τῶν ἀρχῶν τοῦ συνεταιρισμοῦ, ἡκιστα ἀποδείξαντος τὴν γενναίαν ἐκείνην ἐνέργειαν, εἰς ἣν τοσαῦται ὀφείλονται μεγάλα. καγακτήσεις ἐν τε τῷ οικονομικῷ καὶ τῷ ἠθικῷ βίῳ τοῦ νεωτέρου κόσμου.

Λειτουργία τῶν Τραπεζῶν.

(Δύναται τις εἰπεῖν, ὅτι σήμερον ὁ κύκλος τῶν τραπεζικῶν

ἐργασιῶν ἀπετελέσθη. Οἰαιδήποτε δὲ καὶ ἂν ἐπέλθωσι μεταβολαὶ ἐν τῇ οἰκονομικῇ τοῦ μέλλοντος ἐργασίᾳ, ἀδύνατον ν' ἄλλοιωθῶσιν αἱ βάσεις, ἐφ' ὧν στηρίζεται καὶ λειτουργεῖ τὸ τραπεζικὸν σύστημα.) Τὸ γε νῦν ἔχον ὁ κύκλος τῶν τραπεζικῶν ἐργασιῶν περιλαμβάνει τὰς ἀκολουθοῦσας κυρίας κατηγορίας :

1) Ἀποδοχὴ παρακαταθηκῶν. Κεφάλαια, μὴ προσηκόντως χρησιμοποιούμενα ἐξ ἀγνοίας ἢ ἐλλείψεως μέσων, κατατίθενται ἐπὶ μικρᾷ ὠφελείᾳ ἐν ταῖς τραπεzais, αἵτινες δανειζοῦσιν αὐτὰ τοῖς βουλομένοις ἐπὶ τῇ προσηκούσῃ ἀσφαλείᾳ καὶ ἐπὶ τόκῳ, ἐλάσσονι σχετικῶς τοῦ προσφερομένου ὑπ' ἄλλων κεφαλαιούχων ἢ πιστωτικῶν ἰδρυμάτων. Ἡ πράξις δ' αὕτη τυγχάνει ἐν τῶν χαρακτηριστικωτάτων γνωρισμάτων τῆς πιστωτικῆς τῶν τραπεζῶν ἐργασίας.

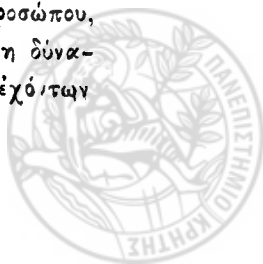
Ἐκ τῆς λειτουργίας ταύτης ἡ τράπεζα δὲν ζημιούται. Ὁφειλεῖται αὕτη τε, ὡς καὶ οἱ καταθέτοντες καὶ οἱ δανειζόμενοι. Ἡ κυκλοφορία τῶν κεφαλαίων διεξάγεται ἀρα εὐεργετικώτατα διὰ τὴν κοινωνικὴν οἰκονομίαν.

Αἱ τοιαῦται χρηματικαὶ καταθέσεις δύνανται ἐνίοτε νὰ θεωρηθῶσι καὶ ὡς σύμπτωχαι ἐλλείψεως ἐπιχειρηματικοῦ πνεύματος χωρῶν τινων, πρὸς αἷς οἱ ἰδιῶται καταθέτουσι κεφάλαια, ἀντὶ νὰ χρησιμοποιήσωσιν αὐτὰ εἰς ἐπωφελετέρας ἐργασίας. Ἐν τούτοις ἀφ' ἑτέρου παρέχουσιν εἰς τὴν τράπεζαν τὰ μέσα σκοπιμωτέρας χρησιμοποίησεως. Ἐπιχειρηματῆαι, προσφέροντες τὴν προσήκουσαν ἀσφάλειαν, δύνανται νὰ λάβωσιν αὐτὰ ἐπὶ μετρίῳ τόκῳ καὶ νὰ ἐνεργήσωσι μεγάλας παραγωγικὰς ἐργασίας.

Καταθέσεις ἐπίσης κεφαλαίων γίνονται παρὰ ταῖς τραπεzais ἐπ' ἀνοικτῶ λογαριασμῶ. Τοῦτο δὲ κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον.

Κεφαλαιούχοι, ἐξασκούντες γεωργικὰς, ἐμπορικὰς ἢ βιομηχανικὰς ἐπιχειρήσεις, καταθέτουσι χρηματικὰ ποσὰ παρὰ τινι τραπεzῇ, ἐν ταῖς βιβλίοις τῆς ὁποίας ὀρίζεται δι' αὐτοὺς ἰδιαιτέρα στήλη οὕτω πιστοχρεοῦνται. Καταθέτουσι χρήματα καὶ ἀντ' αὐτῶν ἐκδίδουσιν ἐπιταγὰς ἐπὶ τῆς τραπεζῆς, ὑποχρεουμένης νὰ ἐξοφλήσῃ αὐτὰς ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει, ἢ κατὰ προθεσίαν.

Ἄλλὰ τοῦτο δὲν συμβαίνει μόνον μεταξὺ τοῦ αὐτοῦ προσώπου, πιστοχρεουμένου ἐν ταῖς τραπεζικοῖς βιβλίοις. Ἡ πράξις αὕτη δύναται νὰ διεξαχθῇ καὶ μεταξὺ πλείονων προσώπων, πάντων ἐχόντων

ἴδιον ἀνοικτὸν λογαριασμὸν παρὰ τῇ αὐτῇ τραπεζῇ, ἐκάστου δ' αὐτῶν πιστοχρεουμένου ἐν τοῖς βιβλίοις αὐτῆς. Οὕτω κατορθοῦται εὐχερῶς ἢ μεταβίβασις χρηματικῶν ποσῶν διὰ τῆς ἀναγραφῆς καὶ διαγραφῆς πιστώσεων καὶ χρεώσεων ἐν ἐλαχίστῳ χρονικῷ διαστήματι, μεταβιβαζομένων ἐκάστοτε ἢ διαγραφομένων κατὰ τὰς ἀνάγκας τῆς συναλλαγῆς.

Τὴν τοιαύτην λειτουργίαν ἐκτελοῦσα ἡ τράπεζα ἐπιτρέπει τῷ βουλομένῳ, ἀξιοχρῆ κεφαλαιούχῳ, νὰ ζητήσῃ τὴν ἐγγραφήν ἐν τοῖς βιβλίοις αὐτῆς. Τοῦτο καλεῖται ἀνοικτὸς λογαριασμός, ὅστις ἔχει τὸ ἐνεργητικὸν καὶ τὸ παθητικὸν μέρος ἐν ἰδίᾳ στήλῃ. Καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ἀναγράφονται τὰ ἐκάστοτε κατατιθέμενα παρὰ τῇ τραπεζῇ χρηματικὰ ποσά, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ τὰ καταβαλλόμενα διὰ λογαριασμὸν εἰς τοὺς διαφόρους δικαιούχους καὶ πιστωτάς. Ἐννοεῖται, ὅτι πᾶσαι αὗται αἱ πράξεις ἐνεργοῦνται ἐντόκως.

2) Προεξοφλήσεις. Τὸ ἐμπόριον καὶ ἐν γένει οἰαδήποτε οἰκονομικῆ πράξις δὲν δύναται νὰ λειτουργήσῃσι ἐπιτυχῶς ἄνευ τῆς πίστεως καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς πρεχομένων εὐκολιῶν. Αἱ ἐμπορικαὶ συναλλαγαὶ δὲν διεξάγονται πάντοτε τοῖς μετρητοῖς. Ἀπαιτεῖται ἄρα εὐρεῖα οἰκονομικῆ τῶν συναλλασσομένων, πιστούντων τε καὶ πιστουμένων, πίστις. Πρὸς τοῦτο δ' οὐ μικρὸν συντελοῦσιν αἱ τράπεζαι.

Ἐμπορὸς τις ἐκποιεῖ τὰ ἐμπορεύματα αὐτοῦ οὐχὶ τοῖς μετρητοῖς, ἀλλ' ἐπὶ ὀρισμένη προθεσμίᾳ πληρωμῆς. Ὁ λαβὼν παρέχει εἰς αὐτὸν πιστωτικὸν τίτλον, γραμματίον εἰς διαταγήν, συναλλαγματικὴν κτλ. Ὁ πρῶτος, μὴ δυνάμενος ν' ἀναμένῃ τὸν χρόνον τῆς ἐξοφλήσεως τοῦ γραμματίου, προεξοφλεῖ αὐτὸ ἐν τινὶ τραπεζῇ, λαμβάνων τὸ ἀναγραφόμενον χρηματικὸν ποσόν, δι' οὗ θέλει ἐξοικονομῆσαι τὰς ὑποχρεώσεις του. Ἡ τράπεζα δὲν ἔχει ἀφορμὴν ν' ἀρνηθῇ τοῦτο ἐν ἡ περιπτώσει δὲν δυσπιστεῖ εἰς τὴν τιμιότητα καὶ τὰς οἰκονομικὰς δυνάμεις τοῦ τε ἐκδότη τοῦ γραμματίου καὶ τοῦ κατόχου, τοῦ ζητουμένου τὴν προεξοφλήσιν, ἀμφοτέρων εὐθυνομένων ἐπὶ τῇ ἐκπληρώσει τῶν ἐπιβαλλομένων ὑποχρεώσεων. Οὕτω προεξοφλεῖ τὸ γραμματίον, προαφαιρουμένου τοῦ τόκου τοῦ διαλαμβανομένου χρηματικοῦ ποσοῦ μέχρι λήξεως τῆς προθεσμίας. Ἐν ἡ περιπτώσει δὲ τὸ ἐν λόγῳ γραμματίον δὲν ἤθελεν ἐξοφληθῆ καθ' ὀρισμένον χρόνον, ἡ τράπεζα θέλει

προβή εις τὴν διαμαρτυρίαν αὐτοῦ, ἐπαρχομένων τῶν ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζομένων συνεπειῶν.

Ἡ λειτουργία αὕτη τῆς πίστεως εἶνε ἐν τῶν συντελεστικωτάτων μέσων τῆς ἀναπτύξεως τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς συναλλαγῆς ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις.

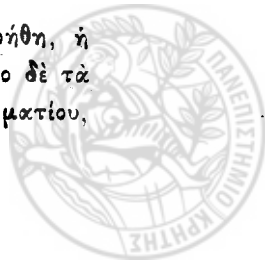
3) Ἐκδοσις τραπεζικῶν γραμματίων. Ἐν τῇ συγχρόνῳ οἰκονομικῇ λειτουργίᾳ ἐπιτηδεϊότατον ὄργανον τῶν συναλλαγῶν θεωρεῖται τὸ τραπεζικὸν γραμματίον.

Δὲν εἶνε τοῦτο ἐφευρέσις ἐξ ὀλοκλήρου τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Φαίνεται, ὅτι ἦτο ἀπὸ πολλῶν αἰῶνων γνωστὸν ἐν Σινικῇ· ἐπίσης παλαιότεραι τινες τράπεζαι, ἢ τῆς Βενετίας, ἢ τοῦ Ἀμστελοδάμου, ἢ τοῦ Ἀμβούργου, ἢ τῆς Ροττερδάμης κατενόησαν καὶ ἐχρησιμοποίησαν τὸν μηχανισμόν αὐτοῦ, ἀλλ' ἰδίᾳ ὀφείλεται εἰς τὴν μεγάλην οἰκονομικὴν ἐνέργειαν καὶ δραστηριότητα τοῦ νεωτέρου κόσμου. Δι' αὐτοῦ τράπεζά τις ὑπόσχεται νὰ καταβάλῃ εἰς τὸν κομιστὴν, οἰονδήποτε, τὸ ἀναγεγραμμένον χρηματικὸν ποσὸν ἅμα τῇ ἐμφανίσει τοῦ γραμματίου. Ἡ ἐξαργύρωσις δὲ τῶν τοιούτων γραμματίων εἶνε ὑποχρεωτικὴ ἐν οἰαδήποτε στιγμῇ καὶ ἅμα τῇ ἀπὸ τοῦ ταμείου τῆς τραπεζῆς ἐξαγωγῇ, χωρὶς ν' ἀμφισβητηθῇ τὸ παράπαν ἢ ὑποχρέωσις τῆς πληρωμῆς, εἰμὴ μόνον ἐν ὑποψία παραποιήσεως.

Αἱ τράπεζαι ἐκδόσεως λαμβάνουσι συνήθως ἐξαιρετικὰ ὑπὸ τῆς πολιτείας προνόμια, ἀλλ' ὡς ἐκ τούτου δεόν νὰ ὑφίστανται καὶ ἀντιστοίχους ὑποχρέωσις· ἢ δὲ λειτουργία αὐτῶν διεξάγεται ὡς ἀκολούθως :

Συνεπείᾳ τοῦ προνομίου ἐκδίδονται ὑπὸ τῆς τραπεζῆς γραμμάτια, ὑπογραφόμενα ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ αὐτῆς, τοῦ ταμίου καὶ τοῦ παρ' αὐτῇ ἐντεταλμένου ἀντιπροσώπου τῆς πολιτείας, μεταθιβάζονται δὲ καὶ κυκλοφοροῦσιν ἄνευ ἄλλης διατυπώσεως. Οἱ πρότεροι κάτοχοι δὲν εὐθύνονται ἐπ' αὐτοῖς. Ἐνῶ δὲ τὰ ἐμπορικὰ γραμμάτια δεόν νὰ ἐξοφλῶνται καθ' ὠρισμένην χρονικὴν προθεσμίαν, τὸ τραπεζικὸν ἐξοφλεῖται καὶ μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν, μὴ ὑποκείμενον, ὡς τὰ ἄλλα. εἰς παραγραφὴν.

Ὁ κατ' ἐξοχὴν χαρακτῆρ τῶν συναλλαγῶν εἶνε, ὡς ἔρρηθη, ἡ ταχύτης καὶ ἡ περὶ τὴν κυκλοφορίαν εὐχέρεια. Πρὸς τοῦτο δὲ τὰ ἀριθμητικὰ ποσά, τὰ δηλοῦντα τὴν τιμὴν ἐκάστου γραμματίου,

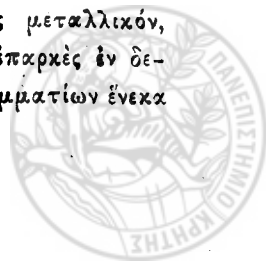
εἶνε τοιαῦτα, ὥστε νὰ μὴ παρέχῃσι δυσχέρειαν ἐν τῇ ἀριθμῆσει : 10, 25, 50, 100, 500 κτλ.

Τὸ φερέγγυον τῆς ἐκδοτικῆς τραπέζης εἶνε τὸ κατ' ἐξοχὴν προσδίδον μεγάλην σημασίαν καὶ δύναμιν εἰς τὰ τοιαῦτα γραμμάτια. Ἐν ἑναντία περιπτώσει, ἑλλειπούσης τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ δημοσίου, τὸ γραμματίον θέλει ὑπέτιμηθῆ κατ' ἀνάγκην. Πρὸς τούτοις, ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, ἡ πίστις αὕτη δέον νὰ ᾖ διεθνῆς. Ἡ οἰκονομικὴ δράσις τῶν λαῶν δὲν περιορίζεται σήμερον ἐντὸς μιᾶς μόνης ἐπικρατείας, εἶνε παγκόσμιος. Ἡ τράπεζα ἐπίσης δὲν δικαιούται νὰ παρεμβάλλῃ τὸ ἐλάχιστον πρόσκομμα περὶ τὴν ἐξαργύρωσιν τῶν γραμματίων αὐτῆς· τὸ δὲ νόμισμα, δι' οὗ ἀντὶλλάσσεται, δέον νὰ μὴ ἐπιβαρύνῃ τὸν λαμβάνοντα.

Τὸ ἐκ χάρτου ἀπλοῦν τοῦτο γραμματίον, καὶ περ ἑσθημένον πραγματικῆς ἀξίας, ἐπιζητεῖται ἐν αἰς χώραις διατελεῖ ἀκμαία ἢ πίστις τοῦ δημοσίου πρὸς τὴν λειτουργίαν τῶν τραπέζων. Προτιμᾶται τοῦ μεταλλικοῦ νομίσματος ἐν ταῖς συναλλαγαῖς· ἐνίοτε δὲ διατελεῖ ἢ τιμὴ αὐτοῦ ὑπὲρ τὸ ἄρτιον τοῦ ἀνταλλάσσομένου νομίσματος. Τὰ γραμμάτια πασῶν τῶν ἐπιτυχῶς ὀργανωμένων καὶ διευθυνημένων τραπέζων κέκτηνται τὸ πλεονέκτημα τοῦτο τῆς πανθῆμου ἀναγνωρίσεως. Στεροῦνται πραγματικῆς ἀξίας. Ἄλλ' ὅπισθεν αὐτῶν ὑφίσταται ἀσφαλὴς καὶ ἀκμαία ἢ πίστις τῆς ἐκδιδοῦσης τραπέζης.

Τὸ τε δημοσίον καὶ ἡ τράπεζα ἀρῶνται σπουδαία πλεονεκτήματα ἐκ τοῦ πίστωτικοῦ τούτου ὄργάνου : τὸ μὲν κοινόν, διότι τυγχάνει εὐμετακόμιστον, ἢ δὲ τράπεζα, διότι ἀπολαύουσα τῆς γενικῆς ἐμπιστοσύνης, δύναται νὰ κυκλοφορῇ μείζονα ἀριθμὸν γραμματίων, μηδαμῶς σπεύδοντος τοῦ κτῆτου αὐτῶν εἰς τὴν ταχεῖαν ἐξαργύρωσιν.

Ἡ τοιαύτη ἐκδοσις τῶν τραπέζικῶν γραμματίων δὲν εἶνε ἀπόλυτος. Ὡς πρὸς τοῦτο δὲ εἶνε νενομοθετημένοι κανόνες, οὓς οὐδέμια τράπεζα δικαιούται νὰ ὑπερβῇ ἐπὶ ποινῇ ἀπωλείας τῆς δημοσίας αὐτῆς πίστεως. Ἐντεῦθεν ἡ ὑποχρέωσις τῶν ἐκδοτικῶν τραπέζων νὰ ἐναποθέτωσιν ἐν τοῖς ταμείοις αὐτῶν ἢ τοῖς δημοσίοις μεταλλικόν, κατώτερον μὲν τῶν ἐν κυκλοφορίᾳ γραμματίων, ἀλλ' ἐπαρκῆς ἐν δεδομένῃ στιγμῇ εἰς ἐξόρλησιν τῶν πρὸςυαζομένων γραμματίων ἕνεκα ἀφινιδίας ζητήσεως μεταλλικοῦ νομίσματος.

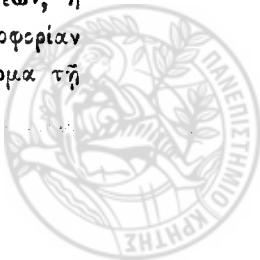
Ὅποσον πρέπει νὰ ἦνε τὸ παρὰ τῆ τραπέζῃ μεταλλικὸν ἀποταμίευμα ; Πρότερον ὠρίζετο εἰς τὸ ἐν τρίτερον τῶν κυκλοφορούντων γραμματίων, νῦν ὁμως, κατὰ γενικὸν κανόνα, ἐν ταῖς σπουδαιόταταις τῶν τραπέζων τὸ ἀποταμίευμα ἀντιπροσωπεύει τὸ ἥμισυ τῶν γραμματίων. Ὅπως ποτ' ἂν ἦ, ἐν πάσῃ χώρᾳ, ἐν ἣ ἡ κυκλοφορία τοῦ τραπέζικοῦ γραμματίου διεξάγεται κανονικῶς, ἐξοικονομεῖται οὐχὶ ἀξιοκαταφρόνητον μέταλλον.

Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο ἡ τράπεζα δύναται καὶ εἶνε εἰς κατάστασιν νὰ παρέχῃ δάνεια ἐπὶ εὐτελεστέρω τοῦ συνήθους τόκῳ καὶ νὰ ἐνισχύῃ τὴν οικονομικὴν ἐνέργειαν καὶ τὸ ἐπιχειρηματικὸν τοῦ λαοῦ πνεῦμα, προσερχομένη ἐπίκουρος πάσης δυσχερείας. Δύναται μάλιστα νὰ δευχθῆ τοιαύτη καὶ πρὸς ἄλλοθεν ἰστωτικὰ ἰδρύματα ἐν ἡμέραις κρίσεων. Οὕτως ἐπραξεν, ὡς ἐρρήθη, ἡ γαλλικὴ τράπεζα πρὸ τινων ἰτῶν, ἀποστείλασα τῇ ἀγγλικῇ οὐ μικρὸν νομισματικὸν ποσόν, πρὸς τῇ ἀγγλικῇ ἐνισχύσασα καὶ τὴν παγκόσμιον οικονομικὴν πίστιν.

Περὶ τῆς ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας.

Ἐρρήθη ἤδη, ὅτι τὰ τραπέζικὰ γραμματία δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίνωσι τοῦλάχιστον τὸ διπλοῦν τοῦ μεταλλικοῦ ἀποταμιεύματος. Παρὰ τῷ κοινῷ πρέπει νὰ τηρῆται ἰδραία ἡ πίστις, ὅτι ἡ τράπεζα ὀφείλει νὰ ἦνε εἰς κατάστασιν ἑκάστοτε νὰ ἐξοφλῆ ἅμα τῇ ἐμφανίσει τὸ πρὸς ἐξαργύρωσιν γραμματίων. Ἐκ τούτου συμπεραίνεται, ὅτι ἡ διοικητικὴ ἀρχὴ δεόν νὰ ἐποπτεύῃ τὴν ἀκριβῆ τήρησιν τοῦ κανόνος τούτου, ἵνα μὴ διαταραχθῆ ἡ νομισματικὴ τάξις, ἥτις δύναται νὰ ἐπενέγκῃ μεγάλην οικονομικὴν ἀταξίαν, τὸν πανικὸν πολλὰκις τοῦ δημοσίου, σπεύδοντος ἀθρόως νὰ ἐξαργυρώσῃ τὰ παρ' αὐτῷ γραμματία, τοῦθ' ὃ περ δύναται νὰ συνεπαγάγῃ τὸν κίνδυνον τοῦ τραπέζικοῦ ἰδρύματος, αὐτῆς τῆς πίστεως τῆς χώρας.

Ἐπάρχουσιν ἐν τούτοις περιστάσεις, καθ' ἃς ἕνεκα μεγάλων ἀναγκῶν τοῦ δημοσίου, ὀφείλοντος νὰ ἐκτελέσῃ δυσηναλόγους πρὸς τὰς οικονομικὰς αὐτοῦ δυνάμεις δαπάνας ἢ συνεπέα δεινῶν κρίσεων, ἡ πολιτεία ἀναγκάζεται νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἀναγκαστικὴν κυκλοφορίαν τοῦ τραπέζικοῦ γραμματίου. Πρὸς τοῦτο παρέχει τὸ δικαίωμα τῆ

ἐκδοτικῇ τραπέζῃ τῆς μὴ ἐξαργυρώσεως τῶν γραμματίων αὐτῆς ἅμα τῇ ἐμφανίσει. Τὸ τοιοῦτο οἰκτὸν ἔχει σκοπὸν: τὸ μὲν, ἐπιτρέπει εἰς τὸ δημόσιον νὰ δανεισθῇ παρὰ τῆς τραπέζης ποσὸν τι γραμματίων, ἀναγκαιοῦν αὐτῷ, ἀντὶ ἐλάσσονος τοῦ συνήθους τόκῳ, τὸ δὲ ἐξακολουθεῖ νὰ παρέχῃ τῇ τραπέζῃ τὰ μέσα τῆς διευκολύνσεως τῆς ἐμπορίας καὶ τῆς βιομηχανίας διὰ τῶν πιστώσεων αὐτῆς.

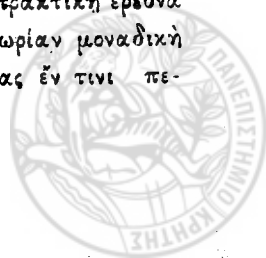
Τὰ ἔκτακτα, ἀλλὰ καὶ ἔσχατα ταῦτα μέτρα ὑπαγορεύονται ἐξ ὑπερτάτης κοινωνικῆς ἀνάγκης· ἔχουσιν ἄρα σχετικὴν δικαιολογίαν· οὐδ' ἐπιτρέπεται ὑπὸ τοῦ κοινῆς συμφέροντος νὰ παραταθῇ ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἢ τοιαύτη ἐκρυθμὸς οἰκονομικὴ κατάστασις. Τούτου συμβαίνοντος, τῆς δυσπιστίας τῶν ἰδιωτῶν σὺν τῷ χρόνῳ ἐπαυξανομένης, θέλει ἐπέλθῃ ἀναποδράστως ἢ ἐκπτώσις καὶ ὁ ἐξευτελισμὸς τῶν τραπεζικῶν γραμματίων, στερουμένων τῆς ὀνομαστικῆς αὐτῶν ἀξίας. Ἐπέρχεται ἀνισοροπία μεταξὺ τραπεζικοῦ γραμματίου καὶ μεταλλικοῦ νομίσματος, τοῦ πρώτου ὑποχωροῦντος εἰς τὸ δεύτερον ἐν ταῖς συναλλαγαῖς, ἕτε μὴ ἐκπροσωποῦντος πραγματικὴν ἀξίαν, οὐδ' ἐξασφαλιζομένου ἱπαρκῶς ὑπὸ τοῦ ἐν τῇ τραπέζῃ κατατεθειμένου μεταλλικοῦ ἀποταμιεύματος.

Τὸ ἐκρυθμον τοῦτο οἰκονομικὸν φαινόμενον παρεστάθη πολλάκις ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Οὐδ' ὑπάρχει ἀνάγκη μακρᾶς ἐπιστημονικῆς ἀναλύσεως, ἵνα καταδειχθῶσι τὰ ἐξ αὐτοῦ ὀλέθρια ἀποτελέσματα.

Περὶ τοῦ ἐνιαίου ἢ πολλαπλοῦ τῶν τραπεζῶν.

Τὸ θέμα τοῦτο ἀπασχόλησε πλέον ἢ ἅπαξ τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην.

Ἐν εὐκρινείᾳ δὲν δύναται νὰ λυθῇ εὐχερῶς. Συνδέεται πρὸς τὰς οἰκονομικὰς συνθήκας, ὑφ' ἃς διατελεῖ χώρῳ τις, πρὸς τὸ ἐμπορικὸν πνεῦμα τῶν κατοίκων, ἐν γένει πρὸς τὸν χαρακτῆρα αὐτῶν. Ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν θεμάτων ἐκείνων, ἅτινα δὲν δύνανται νὰ λυθῶσι διὰ τῆς θεωρίας μόνον, ἀλλ' ἀπαιτεῖται καὶ ἡ πρακτικὴ ἐρευνα συναφῶν ἄλλων οἰκονομικῶν ἀντικειμένων. Κατὰ θεωρίαν μοναδικὴ τράπεζα δύναται νὰ παράσχη πολυτίμους ὑπηρεσίας ἐν τινὶ πε-

μιόδω, οὐχ ἦπτον δύναται νὰ καταστῆ ἐπιβλαβὴς σὺν τῷ χρόνῳ, καταχρωμένη τὴν δύναμιν αὐτῆς, καθισταμένη συντηρητικὴ, ὀπισθοδρομικὴ μᾶλλον. Ἐξασκοῦσα μονοπώλιον ἀδιαφορεῖ πολλάκις περὶ τῶν πραγματικῶν ἀναγκῶν τῆς κοινωνίας, στερουμένης μάλιστα ἀρτίας οἰκονομικῆς ἀνατροφῆς. Τούναντίον ἡ ὕπαρξις καὶ ἡ λειτουργία πλειόνων τραπεζῶν δὲν εἶνε πολλάκις ἀσύμφορος. Ὁ ἐκ τούτου ἐπερχόμενος οἰκονομικὸς συναγωνισμὸς προκαλεῖ δραστηριωτέραν ἐνέργειαν, ἥτις ὠφελεῖ τὰ μάλιστα καὶ τοὺς ἰδιώτας καὶ τὰς τραπεζας, ἐνῶ ὑπὸ τὴν λειτουργίαν τοῦ προνομίου καὶ τοῦ μονοπωλίου δύναται νὰ ἐπέλθῃ ἡ στασιμότης καὶ ἡ ἀδράνεια.

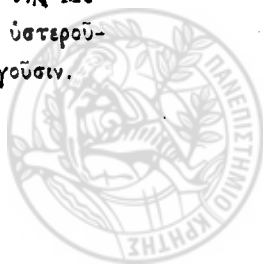
Συνωδὰ τοῖς εἰρημένοις, ἡ πίστις, αἱ συναλλαγαι, αἱ ἐμπορικαὶ εὐκολαὶ καὶ ἡ ἐξ αὐτῶν ἐπερχομένη ἀνάπτυξις τῆς δραστηριότητος καὶ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς λαοῦ τινος οὐ σμικρὸν ἐξαρτῶνται ἐκ τοῦ πολλαπλοῦ τῶν τραπεζῶν. Ἀλλὰ τούτο, λαμβανομένων καὶ τιθεμένων ἐν ἐνεργείᾳ τῶν προσηκόντων περιορισμῶν, ἰδίᾳ δ' ἐποπτευούσης τῆς πολιτείας, ἔνχ μὴ ἐκ τῆς ὑπεράγαν ἐλευθερίας ἐπέλθωσι καταχρήσεις.

Ἐλευθερία ἐν τῇ συστάσει τῶν τραπεζῶν.

Οἱ ἐπικαλούμενοι τὴν ἐλευθερίαν ἐν τῇ συστάσει τῶν τραπεζῶν ἰσχυρίζονται, ὅτι ἡ ἐπέμβασις τῆς κυβερνήσεως προσβάλλει τὰς ἀρχὰς τῆς ἀτομικῆς αὐτονομίας· τούναντίον δὲ οἱ ἀντίθετοι γνωματεύουσιν, ὅτι ἡ ἰδρυσις ἐνίκιας τραπεζῆς δημοσίας πίστεως, πρὸς ἣν συνδέοντα, μεγάλα κοινωνικὰ συμφέροντα, ἐπιβάλλεται εἰς πᾶσαν εὐκόσμως ὀργανωμένην καὶ λειτουργοῦσαν πολιτείαν.

Ἐν τῇ πρακτικῇ καὶ τὸ ζήτημα τούτο δὲν δύναται ἐπίσης νὰ λυθῇ καθ' ὄρισμένον κανόνα. Ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆς ἀνατροφῆς καὶ ἀναπτύξεως τοῦ λαοῦ, τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ, τῶν παραδόσεων, τῆς προσωπικῆς ἐνεργείας καὶ δραστηριότητος, δι' ἅτινα ἂν ἀδιαφορῇ ἐνίοτε ὁ θεωρητικὸς οἰκονομολόγος, δέον ὁ οἰκονομικὸς νομοθέτης νὰ μὴ παραβλέπῃ.

Ἡ προνομιοῦχος τράπεζα τῆς Γαλλίας ἀξίαν λόγου ἐπιτελεῖ οἰκονομικὴν λειτουργίαν ἐν τῷ τόπῳ· ἀλλὰ καὶ αἱ πολλαπλαῖ τῆς Μεγάλης Βρετανίας καὶ τῆς Ἀμερικανικῆς Συμπολιτείας δὲν ὑστεροῦσιν ἐν τῇ οἰκονομικῇ ἐνεργείᾳ τῶν χωρῶν, παρ' αἷς λειτουργοῦσιν.

Ἔτεροι κατηγορίαί τραπεζῶν κοινωνικῆς πίστεως.

Πρὸς ταῖς ἤδη μνημονευθεῖσαι προεξοφλητικαῖς καὶ ἐκδοτικαῖς τραπεζαῖς λειτουργοῦσι, κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἰδίᾳ, καὶ ἄλλαι παρεμφερῆ ἐπιδιώκουσαι σκοπὸν τράπεζαι, οὐ σμικρὸν δὲ συντελοῦσαι εἰς τὴν ἐπίρρωσιν καὶ βελτίωσιν τῶν οικονομικῶν σχέσεων. Ὁ ὄργανισμὸς αὐτῶν καὶ ἡ λειτουργία παραλλάσσουσι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον· ἀλλὰ κατ' οὐσίαν ἐπιδιώκουσι τὸν αὐτὸν σκοπὸν, τὴν χρησιμοποίησιν τῆς οικονομικῆς πίστεως. Τοιαῦται τράπεζαι, ἡ ἐταιρεῖαι κατὰ τινὰς Οἰκονομολόγους, ἰδρύθησαν οὐκ ὀλίγαι ἐν Εὐρώπῃ ἀπὸ ἐνὸς ἤδη καὶ πλέον αἰῶνος· ἀνόμολογεῖται δὲ παρὰ πάντων ἡ μεγάλη αὐτῶν χρησιμότης καὶ ἐπιτυχία.

Μεταξὺ τῶν τραπεζῶν τούτων ἡ ἐταιρειῶν ἀμφισβητοῦσι τὰ πρωτεῖα αἱ ἐπόμεναι :

1) *Ἐταιρεῖαι κτηματικῆς πίστεως.* Ἡ λειτουργία αὐτῶν διεξάγεται κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον.

Χαρακτῆρ τῶν προεξοφλητικῶν καὶ ἐκδοτικῶν τραπεζῶν εἶνε κατ' ἐξοχὴν ἡ ταχεῖα ἐνέργεια καὶ διεξαγωγή τῆς πίστεως καὶ τῶν συναλλαγῶν τῶν τε πιστούντων καὶ τῶν πιστουμένων. Ἄλλ' ὅμως ἀντίθετον φαινόμενον παρουσιάζουσι αἱ ἐταιρεῖαι τῆς κτηματικῆς πίστεως. Σκοπὸς αὐτῶν εἶνε ἡ ἐπὶ ὑποθήκῃ παροχὴ δανείων εἰς γαιοκτῆμονας διὰ μακρὰς προθεσμίας. Τὰ δάνεια ταῦτα παρέχονται ἀντὶ ἀσφαλοῦς ὑποθήκης καὶ ἐπὶ μετρίῳ τόκῳ· ἐξοφλοῦνται δὲ χρεωλυτικῶς κατὰ δόσεις. Οὕτω μετὰ παρέλευσιν χρονικοῦ τινος διαστήματος δύναται νὰ ἐπέλθῃ ἡ ἐξόφλησις, νὰ ἐλευθερωθῇ δὲ τὸ ἀκίνητον.

Τὰ πλεονεκτήματα τῆς τριαύτης μεθόδου εἶνε προφανῆ. Ἡ τε τράπεζα καὶ ὁ δανειζόμενος ἀρῶνται μεγάλα ὠφελήματα : αὕτη μὲν χορηγεῖ δάνειον, λαμβάνουσα πρὸς ἐξασφάλισιν ἀκίνητον, οὐ ἡ ἀξία καὶ ἡ τιμὴ διατελοῦσιν ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἀμετάβλητα, σπανίως ἄρα κινδυνεύει νὰ ὑπρστῇ ζημίας, ἐν ἡμέραις μόνον μεγάλων οικονομικῶν κρίσεων ἢ κοινωνικῶν ἀλλοιώσεων. Ὁ δὲ δανειζόμενος λαμβάνει τὸ ἀναγκαῖον αὐτῷ χρηματικὸν ποσόν, μὴ ὦν ὑπόχρεως νὰ καταβάλῃ αὐτό, ἀμα ζητηθῆ, ἀλλ' ἐν προθεσμίᾳ, ἣν ἐκ τῶν προτέρων γινώσκει, μακροῦ προθεσμία, μέχρι τῆς ἐλεύσεως τῆς ὁποίας δύναται νὰ

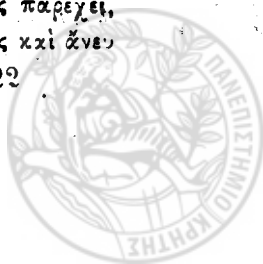

λάβη τὰ προσήκοντα οικονομικὰ μέτρα. Ἄλλ' ἔτι μάλλον ἄξιον λόγου τυγχάνει τὸ σύστημα τοῦτο, ἕνεκ τῆς χρεωλυτικῆς ἐξοφλήσεως τοῦ δανείου.

Τοιαῦται εἶνε αἱ ὑπηρεσίαι, ἃς προσφέρουσιν αἱ ἔταιρειᾶι τῆς κτηματικῆς πίστεως, λίαν εὐδοκίμως λειτουργοῦσαι ἐν Πολωνίᾳ καὶ πολλὰ τοῦ τῆς Γερμανίας, εἰσαχθεῖσαι δὲ σήμερον ἐν πάσῃ σχεδὸν τῇ Εὐρώπῃ. Ἡ λειτουργία αὐτῶν βασιζέται ἐπὶ τῆς ειδικότητος. Στεροῦνται τοῦ δικαιώματος τοῦ ἀναμίγνυσθαι εἰς ἄλλοτρίας ὑποθέσεις· τοῦτο δ' οὐ μικρὸν ἐγγυᾶται περὶ τῆς ἀσφαλείας αὐτῶν καὶ τῆς ἀναγκαιούσης δημοσίας ἐμπιστοσύνης, ἧς ἄνευ δὲν δύνανται νὰ ὀράσωσι μετ' ἐπιτυχίας καὶ χρησιμότητος.

Ἰδιᾶζων χαρακτῆρ τῶν κτηματικῶν τούτων ἔταιρειῶν εἶνε, ὅτι δὲν δικαιῶνται εἰς ἐκδοσιν τραπεζικῶν γραμματίων, οὔτε δέχονται παρακαταθήκας, ὡς πράττουσιν αἱ τε προεξοφλητικαὶ καὶ αἱ ἐκδοτικαὶ τράπεζαι. Ἐπειδὴ δὲ δανείζουσιν ὑπὸ μακρὰν προθεσίαν, δανείζονται ἐπίσης ὑπὸ τοιαύτην, ἐκδίδουσαι κτηματοῦγραφα ἢ ἐνυποθήκους ὁμολογίας κατὰ τὸ αὐτὸ χρεωλυτικὸν σύστημα. Οὕτω παρέχουσι καὶ λαμβάνουσι εὐκολίας, προσφέρουσαι ὑπηρεσίαν τῷ δανειζομένῳ, ἀλλ' ἐπίσης καὶ τῷ δανειστῇ, λαμβάνοντι τὰς ἀπαιτουμένας ἐγγυήσεις παρὰ τῆς τραπεζῆς καὶ μὴ ὑποχρεωμένῳ νὰ συνεννοῆται μετὰ τοῦ ὀφειλέτου, τοῦθ' ὁ περ ἤθελε παρέχῃ δυσχερείας εἰς τὴν χρησιμότητα τῆς πίστεως.

Σώφρων καὶ σκόπιμος διαχείρισις τῶν τραπεζῶν τούτων λύει οὐ μικρὸν τὸ πρόβλημα τῆς κτηματικῆς πίστεως. Ὁ τοκογλύφος δὲν δύναται καὶ κατ' ἐλάχιστον νὰ παρῆσέλθῃ, παραβλάπτων τὴν κανονικὴν διεξαγωγὴν τῶν συναλλαγῶν. Ἀσφαλῆ καὶ φερέγγυα ἰδρύματα, διατελοῦντα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν, τὴν ἐγγυήσιν οὕτως εἰπεῖν τῆς δημοσίας ἀρχῆς, μὴ ἀπεβλέποντα δ' εἰς ἐνοχὸν κερδοσκοπίαν ἢ ἐκμετάλλευσιν τῶν ἐν οικονομικαῖς στενοχωρίαις διατελούντων, παρέχουσι μεγάλας ὑπηρεσίας. Ὁ ἰδιοκτῆτης, οὗ αἱ πρόσοδοι τυγχάνουσι μικραὶ μὲν, ἀλλ' ἀσφαλεῖς καὶ κανονικαί, δὲν ρισκοκινδυνεύει τὴν κτῆσιν αὐτοῦ, εὐρίσκων ἀφθονώτερα χρήματα παρὰ κερδοσκόποις, ἐπιβουλεύουσι τὴν περιουσίαν αὐτοῦ λαμβάνει μὲν ὀλιγώτερα ποσά, ἀναλόγως τῶν ἐγγυήσεων, ἃς παρέχει, ἀλλὰ διὰ τῆς μεθόδου τῆς χρεωλυτικῆς ἐξοφλήσεως ἀνέτως καὶ ἄνευ

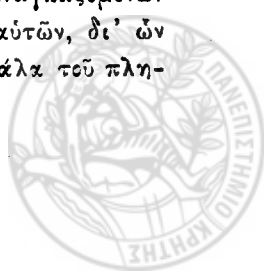

στενοχωρίας επιστρέφει αὐτὰ κατὰ μακρὰς ἐτησίας δόσεις. Ἄν δὲ παρανοῶν τὴν παρεχομένην εὐκολίαν, ἤθελε τολμήσῃ νὰ ζητήσῃ καὶ ἀλλαχοῦ δάνεια ἐπὶ τοῦ κτήματός του, ἢ τράπεζα οὐδαμῶς ἤθελε ζημιωθῇ, ἀπολαύουσα συνήθως ἰδιαιτέρων προνομίων, ἀναλόγων τῶν παρεχομένων ὑπηρεσιῶν.

Ἰσχυρίζονται τινες, ὅτι τὴν τοιαύτην πιστωτικὴν λειτουργίαν τῶν τραπεζῶν τούτων δύναται νὰ διεξαγάγῃ αὐτὴ ἡ πολιτεία· ἀλλ' ἡ ὀρθότερα καὶ πρακτικώτερα γνώμη εἶνε, ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς κτηματικῆς πίστεως δύναται νὰ λυθῇ μόνον διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ. Ἄνεπτύχθησαν ἀλλαχοῦ τὰ πλεονεκτήματα αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ πείρα καθ' ἑκάστην διδάσκει, ὅτι οὐδεμία ἄλλη δύναμις κατῴρθωσε μᾶλλον αὐτοῦ τὴν λύσιν τοῦ οἰκονομικοῦ προβλήματος τῶν κοινωνικῶν.

2) *Γεωργικαὶ τράπεζαι.* Καὶ ἡ ἴδρυσις τῶν τοιούτων τραπεζῶν εἶνε ἔργον τῶν νεωτέρων χρόνων. Εἰ καὶ δὲν ὀργανώθη δὲ ἐξ ὀλοκλήρου, οὐδ' ἐτελειοποιήθη προσηκόντως ὁ θεσμὸς οὗτος, οὐχ ἦττον ἀναγνωρίζεται παρὰ πάντων ὡς ἀντικείμενον πανδήμου ὠφελείας τῶν τε μεγάλων καὶ τῶν μικρῶν γαιοκτημόνων.

Ἡ οἰκονομικὴ πίστις καὶ αἱ δι' αὐτῆς παρεχόμεναι εὐκολίαι καὶ ὑπηρεσίαι οὐ σμικρὸν ἀνεπτύχθησαν καὶ ἐπεξετάθησαν κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους πανταχοῦ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, ὅπου ἡ ἀτομικὴ δράσις, τὸ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα καὶ τὰ παρομαρτοῦντα ἀποτελέσματα ἠλλοίωσαν ἐξ ὀλοκλήρου τὴν τέως λειτουργοῦσαν οἰκονομικὴν τάξιν τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν. Οἰαδῆποτε ἐμπορικὴ ἢ βιομηχανικὴ ἐπιχείρησις εὐρίσκει πάντα τὰ μέσα τῆς ὑποστηρίξεως καὶ τῆς προόδου. Κεφαλαιοῦχοι καὶ συνεταιρισμοὶ προσέρχονται ἐπίκουροι. Ἄλλὰ τοῦτο δὲν συμβαίνει ἐν ταῖς ἐξοχαῖς. Οἱ κάτοικοι αὐτῶν, ἐλλείψει ἐπαρκῶν κεφαλαίων, διατελοῦσιν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς τοκογλυφίας, κύπτοντες ἐπὶ τέλους καὶ καταστρεφόμενοι. Τὸ χρῆμα ἥμισυ προσέρχεται εἰς τοὺς ἀγρούς, μὴ εὐρίσκον στάδιον ἐνεργείας καὶ χρησιμοποίησεως. Ἀποτέλεσμα τῆς καταστάσεως ταύτης εἶνε, ὅτι ἡ μικρὰ ἀγροτικὴ ἰδιοκτησία, ἔξοντωθεῖσα ὑπὸ τῆς τοκογλυφίας, ἐκλείπει ἡμέρην ἐπὶ βλάβῃ αὐτῆς τῆς κοινωνικῆς τάξεως, ἀναγκαζομένη τῶν μικρογαιοκτημόνων νὰ ἐκποιῶσι τὰς ἰδιοκτησίας αὐτῶν, δι' ὧν πρότερον συνετηροῦντο, καὶ νὰ προσφεύγωσιν εἰς τὰ μεγάλα τοῦ πλη-

θυσμοῦ κέντρα, αὐξάνοντες οὕτω τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐργατῶν καὶ τῶν ἀποχειροδιώτων.

Τὸ κκκὸν τοῦτο ἀρκούντως δύναται ν' ἀποσοβῆθῃ διὰ τῆς συστάσεως γεωργικῶν τραπεζῶν καὶ συνεταιρισμῶν. Πρὸς τοῦτο δὲ καθήκον ἔχει ἐν τισὶ περιστάσεσι νὰ συνδράμῃ κατὰ τὸν προσήκοντα τρόπον καὶ ἡ πολιτεία, καταλείπουσα οὐχ ἥττον πλήρη τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν. Αἱ γεωργικαὶ τράπεζαι καθίστανται οὕτω πολύτιμα κοινωνικὰ καὶ οἰκονομικὰ ἰδρύματα.

Ἡ λειτουργία αὐτῶν διεξάγεται κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον.

Ὁ γεωργοκτηματίας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔχει ἀνάγκη κεφαλαίων ἐν βραχεῖ χρόνῳ διὰ τὰς ἀπαιτούμενας δαπάνας τῆς καλλιεργίας καὶ τῆς συγκομιδῆς μέχρι τῆς ὑπὸ συμφερούσας τιμᾶς ἐκποίησησεως τῶν προϊόντων. Τοῦτου δεδομένου, ἡ γεωργικὴ τράπεζα προκαταβάλλει αὐτῷ τὰ ἀπαιτούμενα κεφάλαια ἐπὶ ἐγγυήσει τῶν προσδοκωμένων καρπῶν τοῦ κτήματος, ὡσαύτως δὲ καὶ τῶν ἐργαλείων καὶ τῶν ποιμνίων.

Διὰ τοῦ τρόπου τούτου πατάσσεται ἡ τοκογλυφία, ἀπελευθεροῦται δὲ τῶν ὀνύχων αὐτῆς ἢ τε μικρὰ καὶ μεγάλη ἐγγεις κτησίς. Τὸ σύστημα τῶν τοιούτων γεωργικῶν τραπεζῶν δὲν ἔσχεν ἔτι πλήρη ἀνάπτυξιν· οὐχ ἥττον μεγάλοι πανταχοῦ καταβάλλονται προσπάθειαι πρὸς κρείττονα αὐτοῦ ὀργάνωσιν καὶ χρησιμοποίησιν τοῦ κεφαλαίου ὑπὲρ τῆς οἰκονομικῆς χειραφετήσεως τῆς γεωργίας. Τοῦτο δ' ἔσται ἐξόχως ἐπωφελές διὰ τὴν κοινωνικὴν πρόοδον τοῦ νεωτέρου κόσμου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

Περὶ Ἐμπορίας

Ἡ ἔμπορία ἐν γένει.

Ἡ ἀνθρωπίνη ἐπικοινωνία δὲν περιορίζεται ἐν μεμονωμένη δράσει. Τείνει νὰ περιλάβῃ ἐν τῇ ἐνεργείᾳ αὐτῆς εὐρύτερον ὄριζοντα, νὰ καταλάβῃ μεγαλύτερον στάδιον ἐργασίας, παραγωγῆς. Ὁ ἄνθρωπος ἐξέρχεται τοῦ στενοῦ κύκλου τῆς ἐπιτοπίου ἀνταλλαγῆς, ἐπιζητῶν συναλλαγὴν εὐρυτέραν, παγκόσμιον. Ἐν τούτῳ κείται ἡ ἐργασία αὐτοῦ καὶ ἡ ἀφειτηρία τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ ἐνέργεια αὕτη καλεῖται ἔμπορία. Χρονολογεῖται δ' ἀπὸ παλαιτάτου χρόνου, συμφυῆς οὖσα τῷ χαρακτῆρι καὶ ταῖς ροπαῖς τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐν τῇ κοινωνικῇ συνεργασίᾳ πρὸς θεραπείαν τῶν χρειῶν, αἵτινες ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ πολλαπλασιάζονται, ὠρισμένη τόπου τινὸς φυσικῆ ἢ τεχνητῆ παραγωγῇ δὲν ἐπαρκεῖ. Αὕτη ἢ ἐκείνη ἡ γεωγραφικὴ ζώνη ἐκδηλοῖ διάφορον ἐνέργειαν, καρποφορίαν, παραγωγὴν. Τῶν ποικίλων τούτων προϊόντων δεῖται ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει ἄρα νὰ μετακομίσῃ αὐτὰ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον καὶ νὰ τὰ χρησιμοποιήσῃ.

Οὕτως ἀναπτύσσεται ἡ ἔμπορία, ἀποτελοῦσα ἰσχυροτάτην δύναμιν ἐν τῇ παραγωγῇ οὐ μόνον ὠρισμένης χώρας, ἀλλὰ καὶ τοῦ κόσμου ὀλοκλήρου. Ἐντεῦθεν καθίσταται αὕτη οὐ μόνον πλουτολογικὸς, ἀλλὰ καὶ ἐκπολιτιστικὸς παράγων. Πολλῶν λαῶν ὁ πλοῦτος ἐπολλαπλασιάσθη διὰ τῆς ἔμπορίας. Αὕτη ἀποκαλύπτει πανταχοῦ τοῦ κόσμου τόπους καταναλώσεως, ἐξωτερικᾶς ἀγοράς. Οὕτω δὲ συντελεῖ οὐ μόνον εἰς τὴν ἐπιτόπιον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν παγκόσμιον παραγωγὴν καὶ κατανάλωσιν.

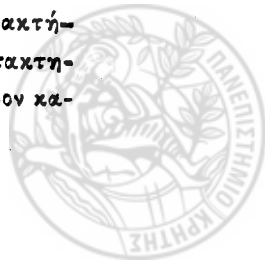
Ὁ Ἴταλὸς Verri ὠρίζε τὴν ἐμπορίαν ὡς τὴν «μεταφορὰν προϊόντων ἀπὸ τόπου εἰς τόπον.» Κατ' ἀρχὴν τοιαύτη ἀληθῶς εἶνε, ἀλλ' ἐν τῇ κοινωνικῇ αὐτῆς λειτουργίᾳ, ὅσῳ ὑπερέχει τοῦ ἀπλοῦ τούτου ὀρισμοῦ! Δὲν μεταφέρει μόνον πράγματα· συντελεῖ εἰς τὴν αὐξήσιν τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς καταναλώσεως πασῶν τῶν χωρῶν, εἰς τὴν εὐρείαν τῶν προϊόντων κυκλοφορίαν, εἰς τὴν μείζονα θεραπείαν τῶν χρειῶν, ἐπὶ τέλους εἰς τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν ἰδεῶν καὶ τὴν σύσφιγξιν τῶν κοινῶν ροπῶν καὶ αἰσθημάτων τοῦ ἀνθρώπινου γένους.

Ἡ ἐμπορία ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Οὐχὶ σύγγραμμα, ἀλλὰ βιβλιοθήκη ὀλόκληρος δύναται νὰ γραφῇ περὶ τῆς ἐμπορίας. Δι' αὐτῆς ἐτελέσθη ἡ πρώτη ἐκδήλωσις τῆς ἐμφύτου καὶ ἀκατασχέτου ροπῆς, ἣν συναισθάνεται ὁ ἀνθρώπος πρὸς τὸν ὁμοίον του ἀπὸ τοῦ ἀρχεγόνου ἱστορικοῦ λίκνου. Ἐν οἰαδήποτε ζῶνῃ τῆς ὑδρογείου σφαίρας, ἐν πάσῃ βαθμίδι πολιτισμοῦ, ὑφ' ἑκάστον κοινωνικὸν καὶ πολιτικὸν σύστημα, ἡ ἐμπορία ὑπῆρξεν ἢ ἀφετηρία τῆς παγκοσμίου ἐπικοινωνίας, ἀλλὰ καὶ τῆς αὐξήσεως τοῦ πλοῦτου. Ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν αὐτῆς τὸ ἀνθρώπινον γένος ἀνεπτύχθη κατὰ τε πνεῦμα καὶ ἦθος, ἐμορφώθησαν δὲ ἄρτι καὶ κοινωνικὰ καὶ πολιτικὰ συστήματα, ἐξασφάλισαν τὴν παραγωγὴν ἐπίζηλον θέσιν ἐν τῇ οἰκονομικῇ τάξει τῆς ἀνθρωπότητος.

Αἱ πλεῖσται τῶν ἀρχαίων νομοθεσιῶν, ἐκτὸς ἐξαιρέσεων, δυσμενῶς εἶχον πρὸς τὴν ἐμπορίαν, θεωροῦσαι αὐτὴν οὐχὶ ἀξίαν εὐπατριδῶν. Ἐξαιροῦνται χῶραι τινὲς τῆς Ἀνατολῆς, Φοινίκη, Καρχηδῶν κτλ. ἐν Ἑλλάδι αἱ ἰωνικαὶ πόλεις, αἱ σικελικαὶ ἢ Κόρινθος καὶ τινες ἄλλαι εὐάριθμοι. Αὐτὴ ἡ Ρώμη εἶχε παραγνωρίσῃ τὴν σημασίαν τῆς μεγάλης ταύτης οἰκονομικῆς δυνάμεως.

Ἡ ἐμπορία ἄρχεται ἰδίᾳ κατανοουμένη εὐρύτερον ἀπὸ τῶν Σταυροφοριῶν. Πολλαχῶς τῆς μεσημβρινῆς καὶ κεντρικῆς Εὐρώπης καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Βορείῳ διεξάγονται δι' αὐτῆς μεγάλαι εἰρηνικαὶ κατακτήσεις, ἀφ' ὧν μέλλει νὰ προέλθῃ ὁ νεώτερος πολιτισμὸς. Τὸ κατακτητικὸν πνεῦμα τῶν θρησκευτικῶν Σταυροφορῶν διαδέχεται ἕτερον κα-

τακτητικὸν πνεῦμα, τὸ τῶν εἰρηνικῶν σταυροφόρων. Ἀποτέλεσμα τῶν ροπῶν τούτων εἶνε αἱ μεγάλαι γεωγραφικαὶ ἀνακαλύψεις, ἰδίᾳ κατὰ τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα, αἵτινες παρέχουσι νέαν τροφήν καὶ ὄθησιν εἰς τὴν παγκόσμιον ἐμπορίαν. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ ταύτης χρονολογοῦνται αἱ μεγάλαι ἐμπορικαὶ δυνάμεις τῆς Εὐρώπης, ἡ Ὀλλάνδία, ἡ Μεγάλη Βρετανία, ἡ Γαλλία κτλ.

Σήμερον ἡ ἐμπορία ἀνεγνωρίσθη ὡς μία τῶν ὑψίστων δυνάμεων τῆς οἰκονομικῆς ὄρασεως τῶν λαῶν. Πλείονες τοῦ ἐνός ἠθικολόγοι καὶ φιλόσοφοι δυσμενῶς ἔκριναν ἄλλοτε τὰς ἐμπορικὰς συναλλαγὰς· ἄλλ' ἤδη οὐδεὶς ἀμφισβητεῖ τὴν εὐεργετικὴν αὐτῶν σημασίαν.

Ἡ εἰδικότης ἐν τῇ ἐμπορίᾳ.

Παρατηρεῖται καθ' ἐκάστην ἐκ τῶν δεδομένων τοῦ βίου, ὅτι πᾶσα ἐνέργεια, σχετικῆ πρὸς τὴν λειτουργίαν αὐτοῦ, δὲν διεξάγεται εὐχερῶς ὑπὸ παντός ἀνθρώπου. Ἐκαστος πρὸς ὃ πέφυκεν. Ἐντεῦθεν ἡ ἀρχὴ τῆς εἰδικότητος ἐν πάσῃ ἀνθρωπίνῃ ἐργασίᾳ, πνευματικῇ τε καὶ μὴ, καὶ δὴ καὶ ἐν τῇ ἐμπορίᾳ. Ὁ ἔμπορος ἐκπληροῖ σπουδαιότατην λειτουργίαν, δὲν ἔχει ἀποστολὴν νὰ πωλῇ μόνον ἢ ν' ἀγοράζῃ προϊόντα, μεταφέρων αὐτὰ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον. Δεῖται πρὸς τοῦτο εὐρυτάτων ἐγκυκλοπαιδικῶν τοῦ ἐπαγγέλματος αὐτοῦ γνώσεων. Ἐπὶ παραδείγματι· ὀρεῖται νὰ γινώσκῃ ἀκριβῶς τὰ περὶ τῆς παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως ἐκάστης χώρας, μεθ' ἧς συναλλάσσεται ἢ σκοπεῖ νὰ συναλλαγῇ· ἐν γένει τὰς παραγωγικὰς καὶ οἰκονομικὰς αὐτῆς δυνάμεις, τὴν εἰδικότητα ἐν τῇ παραγωγῇ, τὰς ἀγορὰς ἐν τῇ καταναλώσει. Δέον ἐπίσης νὰ γινώσκῃ εἰς ποῖον προϊόν, φυσικὸν ἢ τεχνητόν, εὐδοκιμεῖ οὗτος ἢ ἐκεῖνος ὁ τόπος κατὰ ποσὸν καὶ ποιὸν καὶ ποῦ δύναται τοῦτο νὰ καταναλωθῇ εὐχερέστερον καὶ ἐπωφελέστερον διὰ τε τὴν παραγωγὴν καὶ τὴν κατανάλωσιν. Ὑπὸ τὴν ιδιότητα δὲ ταύτην ὁ ἔμπορος καθίσταται σπουδαιότατος παράγων ἐν ταῖς οἰκονομικαῖς συναλλαγαῖς. Ὀρεῖται οὗτος ἐπίσης νὰ προβλέπῃ ἐκάστοτε, γινώσκων διὰ τῶν ἐκασταχοῦ ἀνταποκριτῶν, τὴν προσεχῆ παραγωγὴν ἐμπορεύματός τινος ἐν διαφόροις χώραις, τὴν πιθανὴν αὐτοῦ κατανάλωσιν, κανονίζων οὕτω τὰς τιμὰς τῆς ἀγορᾶς καὶ τῆς πωλήσεως. Ἐμβριθῆς ἐν ταῖς ἀποφάσεσιν αὐτοῦ δὲν

πρέπει ν' ἀποδειχθῆ ἢ νὰ τολμᾷ ἐν ταῖς ἐπιχειρήσεσιν ἄνευ λελογισμένου αἰτίου. Ἡ τοιαύτη δὲ δεξιότης δὲν εἶνε προσὸν ἐκάστου ἀνθρώπου, ὅσον οὗτος καὶ ἂν περικοσμηθῆι πολλάκις ὑπὸ πλεονεκτημάτων ἄλλης φύσεως. Οὕτως ἡ ἐμπορία, προϊόντος τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων, καθίσταται κατ' ἀνάγκην εἰδικὴ λειτουργία ὠρισμένης τάξεως ἀνθρώπων, ἐχόντων καὶ ἐκ φύσεως καὶ ἐξ ἀνατροφῆς τὰ πρὸς τοῦτο προσόντα. Τοῦτο, ὡς νοεῖται, ἐπιβάλλει αὐτὸ τὸ οικονομικὸν συμφέρον τῆς κοινωνίας.

Παρατηρητέον ὅτι, ὅπως ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι, κεκτημένοι δεξιότητα καὶ εἰδικότητα ἐν ταῖς ἐμπορικαῖς συναλλαγαῖς, οὕτως ὑπάρχουσι καὶ χῶραι καὶ λαοί, διὰ δεξιότητος πρὸς τὴν ἐμπορίαν πεποικισμένοι.

Ὁ ἀνταγωνισμὸς ἐν τῇ ἐμπορίᾳ.

Ἐν παλαιτέροις καιροῖς, ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν ἡ ὄρασις τῆς πολιτείας ἐν ταῖς ποικίλαις σχέσεσι τῶν ἀνθρώπων ἐξεδηλοῦτο αὐθεντικωτάτη, τὰ τῆς ἐμπορίας ἐκανονίζοντο συνήθως ὑπ' αὐτῆς κατὰ τρόπον αὐθαίρετον, ἥκιστα δὲ συντελεστικὸν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς πηραγωγῆς καὶ τῆς διευκύνσεως τῆς καταναλώσεως. Ἡ πολιτεία ἤξιον νὰ παρεμβαίη ἐν πάσῃ ἐμπορικῇ πράξει. Δὲν ἠδύνατο ὁ τυχών, καίπερ κεκτημένος τὰ κατάλληλα προσόντα, νὰ ἐξασκήσῃ τὴν ἐμπορίαν, ἀπηρτοῦντο μεγάλαι διατυπώσεις, ὧν ἕνεκα δυσχερὲς καθίστατο τοῦτο. Ἐπίσης ἡ δημοσία ἀρχὴ αὐθαίρετως ἀνελάμβανε νὰ διακανονίσῃ τὰ τῶν τιμῶν τῶν ἐμπορευμάτων. Ὁ ἀνταγωνισμὸς ἐν γένει οὐδαμῶς ἦτο ἐπιτετραμμένος. Ἀλλὰ σήμερον τὰ τοιαῦτα προσκόμματα ἤρθησαν ὅπως ὀήποτε, ἀνεγνωρίσθη δὲ ἡ ἀνάγκη καὶ ἡ χρησιμότης τοῦ ἐμπορικοῦ ἀνταγωνισμοῦ.

Ἀνεκτίμητα τυγχάνουσι τὰ ἐξ αὐτοῦ πλεονεκτῆματα. Ὁ ἰκνωτάτος, ὁ δραστηριώτατος ὀρέπει τὴν δάφνην τῆς ἐπιτυχίας, ὁ δυνάμενος νὰ πράσῃ εἰς τὸ κοινὸν ὑπὸ κρείττονας ὄρους τὰ προϊόντα τῶν διαφόρων χωρῶν. Ὀφελεῖται μὲν οὗτος, ἀλλὰ μετ' αὐτοῦ καὶ ἡ κοινωνία.

Ἀλλὰ τῆς γενναίας ταύτης ἀρχῆς τοῦ ἀνταγωνισμοῦ ἐκδηλοῦται πολλάκις ἡ ἀντίστροφος ὄψις. Πλέον ἢ ἅπαξ, ἐκ πνεύματος ὑπεράγαν

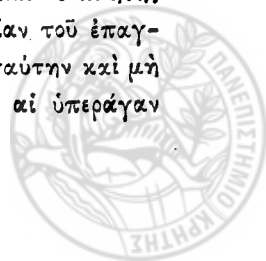
φιλοκερδοῦς, οἱ διαγωνιζόμενοι, καταπαύοντες τὸν πρὸς ἀλλήλους πόλεμον, συνεταιρίζονται πρὸς ἐπιβολὴν τῶν ἐμπορευμάτων αὐτῶν εἰς τὸ κοινὸν ἐπὶ μείζονι κέρδει. Ἐκ τούτου προκύπτουσιν αἱ λεγόμεναι ἐμπορικαὶ συστάσεις, κακοήθεις σύνδεσμοι τῶν διεξαγόντων ἐμπορικὰς ἢ βιομηχανικὰς ἐπιχειρήσεις. Οὕτω παραγωγοὶ τοῦ αὐτοῦ προϊόντος συνεννοοῦνται ἀλλήλοις, ἵνα ἐπιβάλωσιν αὐτὸ εἰς μείζονας τιμὰς. Ἐπίσης ἔμποροι τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ εἴδους, παντοπωλαί, ξενοδόχοι, σιδηροδρομικαὶ καὶ ἀτμοπλοικαὶ ὁμάδες κτλ. συνεννοοῦνται νὰ διατηρήσωσιν ὑψωμένας τὰς τιμὰς τῶν ἐμπορευμάτων, ἢ τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας. Κατ' οὐσίαν δὲν ὠφελοῦνται ἐκ τῆς ἐκδιαστικῆς ταύτης πολιτικῆς. Τὸ κοινόν, ἐπὶ τῇ κακοήθει συστάσει, περιορίζει κατὰ τὸ ἐνὸν τὰς δαπάνας αὐτοῦ. Οὕτως ἐπέρχεται θάττον ἢ βράδιον ζημία τοῖς συστασιώταις· ἰδίᾳ δὲ ὅποτε εἰς ἡ πλείονες ἐξ αὐτῶν ἀποχωρήσωσι τοῦ συνδέσμου, ἢ ἕτερος ἐπιχειρηματίας, προβλέπων τὰ προσπορισθησόμενα ὠφελήματα, ἀναλάβῃ τὴν αὐτὴν ἐπιχείρησιν, διεξάγων οὕτως ἀγῶνα κατὰ τῶν συστασιωτῶν.

Ταῦτα κατ' ἀρχὴν. Ἄλλ' ὅποτε ἐκ τῶν τοιούτων μακρῶν συστάσεων προφανῶς δύνανται νὰ βλαβῶσι τὰ δημόσια συμφέροντα, καθήκον καὶ δικαίωμα ἔχει ἡ πολιτεία νὰ ἐξασκήσῃ τὴν ἐξουσίαν αὐτῆς, παρεμβάινουσα προσηκόντως πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς προσβληθείσης ἠθικῆς καὶ οικονομικῆς τάξεως.

Ἡ ἐμπορία καὶ τὸ μείζον κέρδος.

Ὁ ἔμπορος μετέρχεται τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ πρὸς ἐπίτευξιν κέρδους. Εὐφύης ἄρα δύναται νὰ κληθῇ ἐκεῖνος, ὅστις ἤθελε κατορθώσῃ, εὐρύνων τὸν κύκλον τῶν ἐπιχειρήσεων αὐτοῦ, νὰ προσκομίσῃ μείζονα κέρδη. Πῶς τοῦτο ἐπιτευχθήσεται; Δὲν κατανοεῖται πάντοτε.

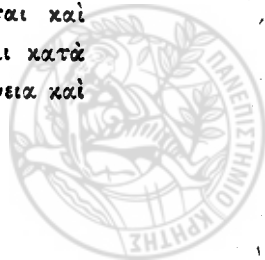
Πολλοὶ τῶν ἐμπόρων φρονοῦσιν, ὅτι πωλοῦντες τὰ προϊόντα αὐτῶν εἰς μεγάλας τιμὰς, κερδαίνουσιν εὐχερῶς καὶ ἀκόπως. Ἄλλ' ὁ ἀληθὴς ἔμπορος, ὁ γινώσκων κρείττον τὴν φύσιν καὶ τὴν λειτουργίαν τοῦ ἐπαγγέλματός του, δὲν δύναται νὰ παρδεχθῇ τὴν ἔωλον ταύτην καὶ μὴ ἐπὶ τῶν πραγμάτων ἐρειδομένην ἀρχὴν. Γινώσκει, ὅτι αἱ ὑπεράγαν

ἀξιώσεις ἀποδιώκουσι τὸν ἀγοραστήν· προσπαθεῖ ἄρα νὰ πωλήσῃ ὅσον τὸ δυνατόν πλείονα πράγματα ἀντὶ μικροῦ κέρδους.

Ἡ ἀρχὴ αὕτη, εἰς ἣν μεγάλα ὀφείλει κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἡ ἐμπορία, ὀφείλεται κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν ἑκτακτον παραγωγὴν καὶ κυκλοφορίαν, ἣν προὔκαλεσεν ἡ ἐν τῇ βιοτεχνικῇ ἐργασίᾳ χρῆσις τῶν μηχανῶν καὶ ὁ ἐξ αὐτῆς πολλαπλασιασμὸς τῶν προϊόντων. Ἀνεγνωρίσθη, ὅτι ἡ εὐρεῖα ἐμπορικὴ κυκλοφορία εἶνε τὸ κατ' ἐξοχὴν συμφέρον τοῦ ἐμπόρου· ἀλλὰ τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ ἄνευ τοῦ μικροῦ κέρδους. Τὰ εὐθηνὰ ἐμπορεύματα καθίστανται προσιτὰ εἰς ἅπαν τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἐν ἀφθονίᾳ δυνάμενα νὰ κυκλοφορῶσι πανταχοῦ· ἐνῶ τοῦτο δὲν δύναται νὰ συμβῇ προκειμένου περὶ τῶν ἐπὶ μεγάλῳ κέρδει πραγμάτων.

Πρὸς ἐπίτευξιν τούτου, τοῦ μεγάλου κέρδους ἐκ τῆς πωλήσεως πολλῶν εἰς πολλούς, δὲν ἐπαρκεῖ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ ὑφ' ἐνός ἀτόμου ἐξασκουμένη ἐμπορία. Οὔτε κεφάλαια μεγάλα δύναται νὰ διαθέσῃ συνήθως εἰς καὶ μόνος ἔμπορος, οὔτε παρακαταθήκας νὰ διατηρήσῃ ἐπὶ μακρὸν χρόνον, οὔτε προαγορὰς νὰ τελέσῃ, οὔτε νὰ διακινδυνεύσῃ χρηματικὰ ποσά, ἀποβλέπων εἰς ἀβέβαιον κέρδος. Τοῦτο κατωρθώθη ἀπὸ τινος χρόνου λίαν ἐπιτυχῶς διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ. Οὕτως ἰδρύθησαν πολλαχοῦ, ἰδίᾳ ἐν τοῖς πολυανθρώποις ἐμπορικοῖς κέντροις, εἰταιρεῖαι, διὰ τῆς καταθέσεως μικρῶν κεφαλαίων συγκεντρώσασαι μεγάλα κεφάλαια πρὸς τὴν σκοπὸν εὐρείας καταναλώσεως τῶν ἐμπορευμάτων. Ἡ ἀρχομένη αὕτη νέα τροπὴ τῆς ἐμπορικῆς ἐργασίας ὑπισχνεῖται μειζονας ὑπηρεσίαις ἐν τῷ μέλλοντι. Βεβαίως ζημιοῦνται ὡς ἐκ τούτου οἱ μικρέμποροι, οἱ ἀποβλέποντες κατ' ἐξοχὴν εἰς ἄφθονα κέρδη ἐκ τῆς ἐκποιήσεως ὀλίγων ἐμπορευμάτων· ἀλλὰ τὸ μέγα δημόσιον, τὸ ἐργαζόμενον πρὸς τὴν ὅσον ἔνεστι πληραστέραν ἀπόλαυσιν καὶ χρῆσιν τῶν παρχομένων ἀντικειμένων, δὲν δύναται ἢ νὰ ὠφελῆται ἐκ τούτου. Οἱ τέως πολλὰ κέρδη εἰσπράττοντες μικρέμποροι ἐμελλον νὰ κατεξαναστῶσι κατὰ τῆς τοιαύτης μετατροπῆς τῆς ἐμπορικῆς ἐργασίας, ἰσχυριζόμενοι, ὅτι τὸ μέγα κεφάλαιον καταβάλλει καὶ ὑποτάσσει ἐν τῷ ἐμπορικῷ ἀνταγωνισμῷ τὰ μικρά. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶνε ἀκριβές, ὡς δὲν εἶνε ἐπίσης, ἂν οἱ μικροὶ τραπέζιται καὶ τοκισταί, οἱ ἐπὶ ὑπερόγκῳ τόκῳ δανείζοντες, καταφέρωνται κατὰ τῶν μεγάλων πιστωτικῶν ἰδρυμάτων, τῶν παρεχόντων δάνεια καὶ

προεξοφλούντων γραμμάτια ἐπὶ εὐτελεῖ κέρδει. Βεβχίως διὰ τῆς ταυ-
αύτης ἐμπορικῆς ἐργασίας ζημιούται τὸ μικρέμποριον· ἀλλὰ λημ-
θάνει εὐκολίης ἢ εὐρυτάτη καὶ ὠφελιμοτάτη λαϊκὴ κατανάλωσις. Ἐ-
ξοικονομουμένων χώρου, χρόνου, ὑπηρεσιῶν, διευθύνσεως, πολλῶν ἄρα
κεφαλαίων, ἐπέρχεται ἡ εὐθηνή, ἐπὶ μικρῷ κέρδει, κατανάλωσις τῶν
ἐμπορευμάτων.

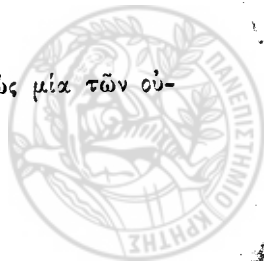
Ἡ ἐμπορία καὶ αἱ πιστώσεις.

Εἶνε βέβαιον, ὅτι διὰ τῆς πίστεως ἡ ἐμπορικὴ καὶ ἐν γένει ἡ οἰ-
κονομικὴ λειτουργία διεξάγεται σκοπιμώτερον καὶ ἐπωφελέστε-
ρον. Ἄλλ' ἡ χρῆσις τῆς πίστεως ἐν ἀπεριορίστῳ βαθμῷ κατὰ τὰς
ἐμπορικὰς συναλλαγὰς δὲν εἶνε χεῖροτε ἐπωφελής. Ἐκ τοῦ ὑφι-
σταμένου ἐμπορικῷ ἀνταγωνισμοῦ οἱ μικρέμποροι πωλοῦσι πολλάκις
ἐπὶ πιστῶσει πρὸς τοὺς ἑαυτῶν πελάτας· ἀλλὰ τοῦτο πράττουσιν οὐχὶ
ἐξ εὐαγγελικῆς φιλανθρωπίας· πωλοῦσιν, ἐκποιῶντες ἄχρηστα πολλά-
κις πράγματα εἰς μεγάλας τιμὰς, καταχρώμενοι δὲ τὴν ἀνέχειαν πε-
λατῶν, μὴ δυναμένων ν' ἀποτίσωσιν αὐθαρεῖ τὸ τίμημα τοῦ ἐμπο-
ρεύματος. Τὸ τοιοῦτο κακὸν ἀποσοβεῖται διὰ τῆς ἰδρύσεως μεγάλων
ἐμπορικῶν καταστημάτων, παρ' οἷς αἱ πληρωμαὶ γίνονται τοῖς με-
τρητοῖς. Τὸ κοινὸν δὲν ἀγρᾶζει ἐπὶ πιστῶσει, ἀντὶ προσωρινῆς εὐχα-
ριστήσεως προεξοφλοῦν τὴν ἐργασίαν, τὰς τέρψεις ἴσως, τοῦ μέλλοντος.
Ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ τὰ ἀποτελέσματα τοῦ μὴ ἐφικτοῦ τῆς
πίστεως εἶνε οὐ μόνον οἰκονομικά, ἀλλὰ καὶ ἠθικά. Ἐκαστος τῶν
καταναλωτῶν δαπανᾷ ἀναλόγως τῶν μέσων αὐτοῦ, οὐδ' ἀναγκάζε-
ται ν' ἀποτίσῃ βραχύτερον λίαν δυσχερῶς τὴν ἀπρονοησίαν καὶ τὰς
ἀπολαυστικὰς ὀρέξεις τοῦ παρελθόντος.

Ἰπὸ τοιαύτην ἐρευναν ὁ ἐμπορικὸς ἀνταγωνισμὸς ὠφελεῖ καὶ
βλάπτει· συντελεῖ μὲν ἐνίοτε εἰς τὴν εὐθηνίαν, ἀλλὰ πολλάκις ἐπέρ-
χεται τὸ ἐναντίον ἀποτέλεσμα.

Ἡ ἐμπορία καὶ ἡ κατ' αὐτὴν ἐνέργεια τῆς δημοσίας ἀρχῆς.

Ἡ ἐλευθέρη ἐμπορικὴ ἐργασία ἀνεγνωρίσθη ἤδη ὡς μία τῶν οὐ-

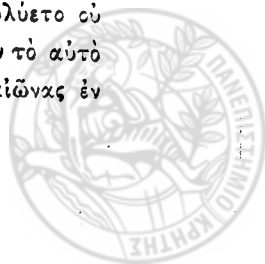

σιωδῶν συνθηκῶν τῆς οικονομικῆς ἐργασίας, ἐν τε τῇ παραγωγῇ καὶ τῇ καταναλώσει. Ἄλλ' ὑπάρχουσι περιστάσεις, καθ' ἃς τὸ δόγμα τοῦτο ἐν τῇ αὐστηρᾷ αὐτοῦ πραγματώσει δύναται νὰ προκαλέσῃ δυσάρεστα διὰ τὸν κοινωνικὸν διάκοσμον ἀποτελέσματα. Πολλάκις ὁ ἀνταγωνισμὸς καὶ ἡ ἀπόλυτος ἐλευθερία ἐν τῇ καταναλώσει ἐμπορευμάτων, καθ' ἐκάστην ἀναγκαιούτων πρὸς διατροφήν καὶ συντήρησιν τῶν ἀπόρων ἰδίᾳ τάξεων (σίτου, κρέατος, εἴνου, γάλακτος καὶ λοιπῶν πρώτων χρειῶδῶν) δύναται νὰ ᾔνε ἐν τισι περιστάσεσιν ἐπιβλαβῆς, ἀναγωνιζομένου ὑπὸ τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς τοῦ διαγωνισμοῦ. Διὰ τοῦ συστήματος τούτου δύναται νὰ ἐπέλθῃ κατάχρησις ὡς πρὸς τὸ ποιὸν τῶν ἐμπορευμάτων, ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς εὐθηνίας πωλουμένου τοῦ χειρίστου εἶδους αὐτῶν, ἐπιβλαβῶν καθισταμένων εἰς τὴν δημοσίαν ὑγίειαν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ δημοσία ἀρχὴ δὲν δύναται νὰ διατελῇ ἀδιάφορος, ὀφείλουσα νὰ λάβῃ τὰ προσήκοντα περιοριστικὰ μέτρα κατὰ τῶν παρεκτροπῶν τοῦ ἀνταγωνισμοῦ. Ἄλλ' ἡ παρέμβασις πρέπει νὰ διεξάγῃται ὅσον τὸ δυνατὸν περιορισμένης. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ διοίκησις εἶνε αὐθαίρετος, μεροληπτικὴ, ἰδίᾳ δὲ ἐν ταῖς σημεριναῖς, ταῖς διὰ τοῦ ἐκλογικοῦ συστήματος συντεταγμέναις πολιτείαις.

Ἐπιβάλλεται βεβαίως ἐν τισι περιστάσεσιν ἡ παρέμβασις τῆς ἀρχῆς· ἀλλὰ τοῦτο κατὰ τρόπον, μὴ προσβάλλοντα τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀτόμου, εὐεργετικὸν δὲ διὰ τὰς πολυπληθεστεράς, τὰς ἀπόρους λαϊκὰς τάξεις.

Ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ ἐμπορία.

Ἡ ἐμπορικὴ λειτουργία ὁτὲ μὲν διεξάγεται ἐντὸς τῶν γεωγραφικῶν ὁρίων πολιτείας τινός, ὁτὲ δὲ μεταξὺ διαφόρων πολιτειῶν. Ἐν τῇ πρώτῃ, περιστάσει παραγωγῇ διαμερίσματος τῆς χώρας, πλεονάζουσα ἀποστέλλεται πρὸς κατανάλωσιν εἰς ἄλλο διαμέρισμα, στερούμενον. Ἐν τῇ διεξαγωγῇ τῆς τοιαύτης ἀνταλλαγῆς ὑπῆρχον ἄλλοτε πολλοὶ περιορισμοὶ καὶ λεπτολόγοι διατυπώσεις, ὧν ἕνεκα παρεκωλύετο οὐ σμικρὸν ἢ ἐλευθέρᾳ ἐμπορικῇ συναλλαγῇ λαῶν, ἀποτελούντων τὸ αὐτὸ πολιτικὸν καθεστῶς. Τὰ ἐσωτερικὰ λεγόμενα τελωνεῖα ἐπὶ αἰῶνας ἐν

Ευρώπη εξεπροσώπουν σινικά τείχη κατά τῆς ἐμπορικῆς κυκλοφορίας. Εὐτυχῶς τὸ σύστημα τοῦτο κατέπεσε σήμερον ὑπὸ τὰς ιδέας τῆς οἰκονομικῆς ἐλευθερίας.

Ἡ ἐξωτερικὴ ἐμπορία σκοπεῖ γενναιοτάτην καὶ εὐρυτάτην ἐπίσης ἀποστολήν. Αἱ συναλλαγαὶ δὲν περιορίζονται ἀποκλειστικῶς μεταξὺ τῶν κατοίκων τῆς αὐτῆς χώρας, ὁ παραγωγὸς καὶ ὁ ἔμπορος ἀναζητοῦσι καὶ ἀλλοτρίας ἀγοράς, ἐν αἷς ἐπωφελέστερον δύνανται νὰ ἐκπονήσωσι τὰ ἐμπορεύματα τῆς ἰδίας χώρας. Συνήθως πᾶσαι αὗται παράγουσιν ὑπὲρ τὰς χρείας των. Τί πράττουσιν ἐν τοιαύτῃ περιστάσει; ἀνταλλάσσουσι τὰ πλεονάζοντα πρὸς τὰ ὑπολειπόμενα, ἐν τῇ τοιαύτῃ δὲ διεθνείᾳ συναλλαγῇ ἢ οἰκονομικῇ τῶν λαῶν ἐργασία λαμβάνει μείζονα ἔντασιν. Δύναται τις ἴσως εἰπεῖν, ὅτι τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ προϊόν δύναται νὰ παραχθῇ διὰ τῆς προσηκούσης καλλιέργειας καὶ ἐν ἄλλῃ χώρᾳ, ἀφυστέρᾳ πρὸς τοῦτο. Ἄλλ' ἀπαιτοῦνται πλείονες δαπάναι, παρομαρτοῦσι δὲ καὶ μεγάλοι κίνδυνοι. Ἐντεῦθεν κρεῖττον ἢ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ μεταφορᾶ, ἢ καλλιέργεια δὲ καὶ ἡ παραγωγὴ ἄλλου εἶδους προσφυστέρου.

Οὕτως ἀναπτύσσεται ἡ διεθνὴς ἐμπορικὴ συναλλαγή ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ζημίας, ἀλλ' ἐπίσης ἀναπτύσσεται καὶ βελτιοῦται ἡ καθ' ἕκαστον τόπον παραγωγή.

Εἶνε ἀναντίρρητον, ὑπὸ τῆς ἐμπορικῆς καὶ βιομηχανικῆς ἱστορίας τῶν λαῶν πιστούμενον, ὅτι τῇ φυσικῇ παραγωγῇ χώρας τινὸς παρέπεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν πεπολιτισμένῃ τοῦ λαοῦ καταστάσει καὶ ἡ τεχνικὴ καὶ βιομηχανικὴ αὐτοῦ ἐπίδοσις. Ἡ πορφύρα, τὸ πολύτιμον τεχνουργημα τῶν Φοινίκων, δὲν θὰ κατεσκευάζετο ἄνευ τῆς πολλαχοῦ τῆς Μεσογείου ὑπάρξεως καὶ ἀλυσίας τῶν παραγόντων αὐτὴν κογχυλιῶν ἢ καλλιτεχνία ἐν Ἑλλάδι ὀφείλει τὴν ἀκμὴν αὐτῆς οὐ σμικρὸν εἰς τὸ πάλλευκον μάρμαρον τῆς Πάρου καὶ τῆς Πεντέλης· αἱ ἄμπελοι τῆς Βουργουδίας καὶ τῆς Καμπανίας προὔκαλεσαν ἀναμφιβόλως τεχνικωτέραν κατασκευὴν τοῦ γαλλικοῦ οἴνου. Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει ἐπίσης διὰ τὴν Ἀγγλίαν καὶ Βελγικὴν, ἐν αἷς ὁ ἰθαγενὴς ἄνθραξ εἶνε ἡ κυριωτάτη τῶν ἀφορμῶν τῆς βιομηχανίας. Ἐν δὲ τῇ Ἑλβετίᾳ ἡ πρόσφορος βοσκὴ ἀνέπτυξε λίαν ἐπιτυχῶς τὴν κτηνοτροφίαν καὶ τὴν τυροκομίαν.

Ἴσα πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν συμβάλλει ἡ ἐξωτερικὴ ἐμπορία εἰς τὴν

οικονομικήν πρόοδον τῆς κοινωνίας. Δέον νὰ γινώσκωσι τοῦτο οἱ λαοί, αἱ δὲ κυβερνήσεις ὀφείλουσι νὰ μὴ παρεμβάλλωσι κατὰ τῆς ἀναπτύξεως αὐτῆς τὰ συνήθη προσκόμματα. Αὕτη εὐρύνει τοὺς ὀρίζοντας τοῦ λαοῦ, πνευματικούς, κοινωνικούς, πολιτικούς· ἀναπτύσσει ἐπὶ μᾶλλον τὴν ὑπνώττουςαν αὐτοῦ δραστηριότητα· περιορίζει τὴν ἀνησυχίαν τῶν πνευμάτων ἕνεκα οικονομικῶν δυσχερειῶν, ἀνοίγει ἐμπορικὰς διεξόδους, ἀγορὰς καταναλώσεως εἰς τὰ ἰθαγενῆ προϊόντα καὶ ἐμπορεύματα, ἀλλ' ἐπίσης προάγει τὴν οικονομικήν ἐνέργειαν τῶν κοινωνικῶν ἰκείνων ὁμάδων, αἵτινες στεροῦνται ἐργασίας ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ, εὐρίσκουσι δὲ τοιαύτην ἐν τῷ ἐξωτερικῷ, αὐξάνοντες οὕτω τὴν τε ὕλικήν καὶ τὴν ἠθικὴν δύναμιν τῆς πατρίδος.

Εἰσαγωγικὴ καὶ ἐξαγωγικὴ ἐμπορία. Λειτουργία αὐτῆς.

Ἡ ἐξωτερικὴ ἐμπορία ὑποδιαιρεῖται εἰς εἰσαγωγικὴν καὶ ἐξαγωγικὴν. Καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην κατηγορίαν ὑπάγονται τὰ εἰσαγόμενα ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορεύματα, εἰς δὲ τὴν δευτέραν τὰ ἐξαγόμενα. Ἐντεῦθεν ἐπεταὶ ὅτι χώρα τις, ἀγοράζουσα μὲν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰσάγει, πωλοῦσα δὲ ἐξάγει.

Ὑφίσταται στενὴ σχέσηις μεταξύ εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς. Αἱ χώραι ἅπασαι κατ' οὐσίαν ἀνταλλάσσουσιν, εἰσάγουσαι ἢ ἐξάγουσαι ἐμπορεύματα· οὐδὲ δύναται νὰ νοηθῇ οἰαδήποτε ἐξ αὐτῶν ὑπὸ τὴν μίαν μόνον ἔννοίαν. Βεβαίως πρὸς ἀγορὰν ἐμπορευμάτων ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ στέλλονται πολλάκις χρήματα, ἀλλὰ τοῦτο κατὰ τὸ φαινόμενον μόνον· πράγματι διεξάγεται ἀνταλλαγὴ προϊόντων, ἐμπορευμάτων. Οὐδ' εἶνε δυνατόν νὰ ἐξάγωσιν ἐπὶ μακρὸν χρόνον μέταλλον· ἤθελον ἐξαντληθῆ ὁικονομικῶς ἐπὶ τέλους.

Ἡ τοιαύτη ἐμπορικὴ συναλλαγὴ δὲν γίνεται δι' ἀπλῆς ἀποστολῆς ἐμπορευμάτων ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ἀλλὰ διὰ νομίσματος. Οὐχ ἦττον καὶ τοῦτο δὲν συμβαίνει διηλεκτικῶς κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους, ἢ ἐν σπάνει μόνον νομίσματος. Συνήθως ἐν ταῖς μεταξὺ τῶν διαφόρων χωρῶν συναλλαγαῖς ἢ ἀγορᾷ ἢ ἢ πώλησιν τῶν ἐμπορευμάτων διεξάγεται διὰ συναλλαγματικῶν, αἵτινες κατ' ἐξοχὴν λειτουρ-

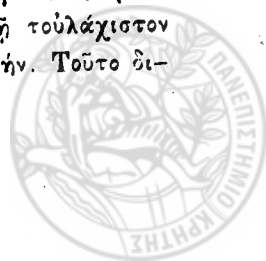
γοῦσιν, ἔκπαλαι μὲν, ἀλλ' ἰδίᾳ σήμερον, πρὸς θεραπείαν τῶν χρειῶν τῆς ἐξωτερικῆς ἐμπορίας.

Ἐν ἐκάστη χώρᾳ ἐκ τῆς πωλήσεως ἐμπορευμάτων εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ὑπάρχουσι διαθέσιμοι χρηματικαὶ ἐπιταγαὶ ἐπ' αὐτοῦ, συναλλαγματικαί, ὀφειλὰὶ τῶν ἐμπόρων τῆς πόλεως, εἰς ἣν ἐστάλησαν τὰ ἐμπορεύματα, πρὸς τοὺς συναδέλφους αὐτῶν τῆς πόλεως ἐκείνης, ἧς οἱ ἔμποροι εἶνε ὑποχρεωμένοι νὰ πέμψωσι χρήματα πρὸς πληρωμὴν γενομένων ἀγορῶν ἐμπορευμάτων. Ὁ ἔχων ἀνάγκην ν' ἀποστείλῃ χρηματικὸν ποσὸν εἰς τινα πόλιν, ἀντὶ νὰ προμηθευθῇ χρυσὸν ἢ ἄργυρον, κρεῖττον νομίζει ν' ἀγοράσῃ δι' ἰσοτίμου νομίσματος συναλλαγματικὴν. Οὕτως ἀποφεύγει μεγάλας δαπάνης καὶ κινδύνους ἀποστολῆς μετάλλων, ἅτινα ἀπομένουσι σταθερῶς ἐν τῷ ἐσωτερικῷ, μὴ ὑπαρχούσης ἀνάγκης, ἢ ἐκτάκτως μόνον, ἀπομακρύνσεως αὐτῶν.

Ἡ τοιαύτη συναλλακτικὴ ἐνέργεια ἐξακολουθεῖ ὑφισταμένη, καθ' ὅσον τὰ εἰσαγόμενα ἐκ τινος χώρας ἐμπορεύματα δὲν ὑπερβαίνουσι κατὰ τιμὴν τὰ ἐξαγόμενα, ὑπάρχει ἄρα συμφηρισμὸς μεταξὺ αὐτῶν ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει οἱ ἔμποροι ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς χώρας ἀναγκάζονται ν' ἀποστείλωσι μεταλλικὸν νόμισμα πρὸς ἀπότισιν τῶν ὀφειλῶν των.

Εἶνε ὑγιὴς καὶ εὐρωστος ἡ ἀγορὰ ἐκείνη, ἄρα καὶ ἡ χώρα, ἐν αἷς ὑπάρχει τοῦλάχιστον ἐξίσις μεταξὺ εἰσαγομένων καὶ ἐξαγομένων. Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ἐπέρχεται ἀνισορροπία μεταξὺ εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς, ἧς τὰ ἀποτελέσματα δὲν δύνανται ἢ νὰ καταστῶσι λίαν ἐπιβλαβῆ.

Πρὸς ἀποφυγὴν τῆς οικονομικῆς ταύτης δυσπραγίας ἐνὸς λαοῦ δύο τινὰ ἐπιβάλλονται. Πρῶτον, ἡ ἀνάπτυξις τῆς παραγωγῆς, γεωργικῆς, βιομηχανικῆς κτλ. εἰς τρόπον ὥστε ἡ ἐμπορικὴ αὐτοῦ εἰσαγωγὴ καὶ ἐξαγωγὴ νὰ διατελῶσιν ἐν τῇ προσηκούσῃ ἰσορροπίᾳ καὶ ἁρμονίᾳ. Τούτου μὴ ἐπιτυγχανομένου, ἐπιβάλλεται ὁ περιορισμὸς τῶν δαπανῶν ἀναλόγως τῶν μέσων τῆς ἰθαγενοῦς παραγωγῆς. Ὡς ὑπάρχει πολιτικὴ ὑποτέλεια λαοῦ τινος, οὕτως ὑπάρχει καὶ οικονομικὴ ὑποτέλεια. Αὕτη δὲ εἶνε ἐξίσου ὀλεθρία. Ἀποστολὴ ἄρα τῶν τε λαῶν καὶ τῶν κυβερνήσεων εἶνε ἡ διὰ προσφόρου ἐνεργείας ἐξεύρεσις τρόπων, δι' ὧν ἡ ἐσωτερικὴ παραγωγὴ θέλει ἐξισωθῆ τοῦλάχιστον πρὸς τὴν κατανάλωσιν, εἰ δυνατόν δὲ καὶ ὑπερβῆ αὐτήν. Τούτο δι-

δάσκει ἡ οἰκονομικὴ ἱστορία τῶν λαῶν. Ἐκεῖνοι ἠδαιμόνησαν ὑλικᾶ τε καὶ ἠθικῶς, ὅσοι ἔσχον τὴν πρόνοιαν νὰ καταστήσωσι τὴν παραγωγὴν αὐτῶν ἀνωτέραν τῆς ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ καταναλώσεως.

✓ Ἡ θεωρία τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσολογισμοῦ.

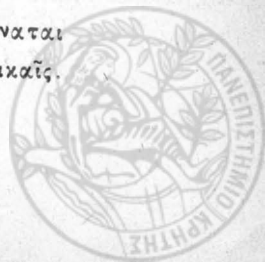
Τὸ θέμα τοῦτο ἀπασχόλησε καὶ ἀπασχολεῖ τούς τε πολιτικούς καὶ τοὺς οἰκονομολόγους, ἰδίᾳ δὲ κατὰ τοὺς δύο τελευταίους αἰῶνας.

Ἐρρήθη ἤδη, ὅτι ἡ εἰσαγωγὴ τῶν προϊόντων τοῦ ἐξωτερικοῦ δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίνει τὴν ἐξαγωγὴν. Ἀλλὰ τίνι τρόπῳ δύναται νὰ νοηθῆ καὶ κανονισθῆ ἡ σχέση αὕτη; Πολλὰ μέχρι τοῦδε ἐξηνέχθησαν γινῶμαι, ὧν ἡ ἀνάλυσις δὲν στερεῖται διαφέροντος.

Ὅποια πρέπει νὰ ᾖ ἡ ἀναλογία μεταξὺ εἰσαγωγικῆς καὶ ἐξαγωγικῆς ἐμπορίας; Κατὰ τὸ ἐμποροκρατικὸν σύστημα ἐπιστεύετο καὶ ἐπεζητεῖτο, ἵνα ἡ εἰσαγωγὴ καὶ ἡ ἐξαγωγὴ τῶν ἐμπορευμάτων διατελῶσιν ἐν ἰσοσταθμίᾳ, ἀλλ' ἰδίᾳ ἢ ~~καταναλωτῶν~~ ^{ἐξωτερικῶν} νὰ μὴ ὑπερβάλλῃ τὴν ~~εἰσαγωγὴν~~ ^{εξαγωγὴν}. Πάσης ἄρα πολιτείας ἡ πρώτη μέριμνα ἔπρεπε νὰ ᾖ τίνι τρόπῳ ἐπιτευχθῆσεται μείζων ἐξαγωγὴ τῶν ἰθαγενῶν προϊόντων, κατορθουμένης οὕτω τῆς εἰσαγωγῆς πλειόνων πολυτίμων μετᾶλλων. Ἐπιστεύετο ἔτι, κατὰ τὴν ἀρχέγονον ἐκείνην οἰκονομικὴν περίοδον τῶν εὐρωπαϊκῶν πολιτειῶν, ὅτι ὁ πλοῦτος χώρας τινὸς κεῖται ἐν τῇ πληθύνει τῶν πολυτίμων μετᾶλλων. Πᾶν δ' ὅτι συνετέλει εἰς τοῦτο, θερμῶς ὑπεστηρίζετο καὶ ἐπροστατεύετο παρὰ τῶν κυβερνώντων. Ἐντεῦθεν ἡ ἀρχὴ τοῦ προστατευτικοῦ συστήματος, τοσοῦτον φημισθέντος ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἀλαχοῦ τῆς Εὐρώπης. Οἱ Οἰκονομολόγοι ἐδίδασκον ὅτι χώρα τις, εἰσάγουσα πλείονα τῶν ἐξαγομένων ἐμπορευμάτων, δὲν δύναται ἢ νὰ καταστραφῆ οἰκονομικῶς σὺν τῷ χρόνῳ. Εἶνε ἄρα ὑποχρεωμένοι αἱ πολιτεῖαι νὰ ἐπιδιώκωσι τὴν ἰσορροπίαν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ καὶ τῇ ἐξαγωγῇ, εἰμὴ τὴν ὑπεροχὴν τῆς ἰδίᾳ παραγωγῆς.

Ἐν τοῖς εἰρημένοις τούτοις κεῖται ἡ θεωρία τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσολογισμοῦ.

Ἡ θεωρία αὕτη ἀπολύτως δὲν εἶνε ὀρθή· οὐχ ἦττον δὲν δύναται καὶ νὰ πολεμηθῆ ἐξ ὀλοκλήρου ἐν τισι περιστάσεσιν ἐξαιρετικαῖς.

ἀλλ' ἐν γένει δὲν ἀποδείκνυται ἐκ τῆς ἀκριβοῦς ἐκτιμήσεως τῶν πραγμάτων. Τοῦτο πιστοῦται ἐκ τῶν στατιστικῶν ὁδομένων καὶ ἀληθειῶν, εἰς οὐδεμίαν ἀμφισβήτησιν ὑποκειμένων.

Παρατηρητέον, ὅτι μέχρι τῆς σήμερον δύο κρατοῦσι θεωρίαι, ἡ τῶν πολεμιῶν τῆς θεωρίας τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσολογισμοῦ καὶ ἡ τῶν ὑπερμάχων αὐτῆς. Οἱ μὲν πρῶτοι ἰδίᾳ φέρουσι πρὸς τοῖς ἄλλοις παράδειγμα τὴν Ἀγγλίαν καὶ Γαλλίαν. Παρατηροῦσιν, ὅτι ἡ Ἀγγλία, τὸ κατὰ βιομηχανίαν καὶ πλοῦτον πρῶτιστον ἔθνος τοῦ κόσμου, δὲν παρουσιάζει ἐν τοῖς πίναξι τῆς ἐξωτερικῆς ἐμπορίας ἰσοσταθμίαν εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς· ἐν γένει δὲ ἡ εἰσαγωγή προϊόντος τοῦ χρόνου ἐλαττοῦται μᾶλλον ἢ αὐξάνεται. Ἄν ἡ θεωρία ἦτο ἀληθής, ἤθελεν ἀπολέσῃ σὺν τῷ χρόνῳ ἡ Ἀγγλία τὴν οἰκονομικὴν αὐτῆς δύναμιν καὶ τὸν πλοῦτον. Ἄλλ' ἐκ τῶν πραγμάτων ἀποδείκνυται, ὅτι τούναντίον μᾶλλον συμβαίνει.

Τοιοῦτό τι φαινόμενον παρατηρεῖται οὐ μόνον ἐν ταῖς οἰκονομικαῖς συναλλαγαῖς τῆς Μεγάλῃς Βρετανίας, ἀλλὰ καὶ τῆς Γαλλίας, πασῶν σχεδὸν τῶν εὐημερουσῶν πολιτειῶν τῆς Εὐρώπῃς καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Καὶ ἐν τούτοις ἡ θεωρία τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσολογισμοῦ, ἐξ ἐπιπολῆς ἐξεταζομένη, δὲν φαίνεται ὅλως ἀναληθής. Τί συμβαίνει; Αἱ ἐπόμεναι παρατηρήσεις λύουσιν ἐπαρκῶς τὸ ζήτημα.

Εἶνε γνωστόν, ὅτι ἡ ἀξία τῶν ἐξαγομένων ἐκ τινος χώρας ἐμπορευμάτων ὀρίζεται κατὰ τὴν τιμὴν τῆς παραγωγῆς αὐτῶν ἐκ τινος χώρας. Ἄλλ' ἐπίσης καὶ ἕτερόν τι συμβαίνει. Ἐν ταῖς μεγάλαις χώραις, ταῖς κεκτημέναις ἐθνικὴν ναυτιλίαν, ἡ μεταφορὰ τῶν ἐξαγομένων ἐμπορευμάτων γίνεται ἐπὶ πλοίου, ἀνήκοντος εἰς τὴν ἐκπέμπουσαν τὰ ἐμπορεύματα χώραν. Πάντα ταῦτα τὰ περιστατικὰ προδήλως μαρτυροῦσιν, ὅτι δὲν εἶνε δυνατόν νὰ καταστρωθῇ ἀκριβῆς ὁ πίναξ τῆς τιμῆς τῶν ἐξαγομένων ἐμπορευμάτων. Πολλαὶ ἄλλαι ἐπίσης περιπτώσεις τῆς αὐξήσεως τῶν τιμῶν τῶν ἐξαγομένων ἐμπορευμάτων παραλείπονται—ἡ τιμὴ τῆς μισθώσεως τοῦ πλοίου, ναυλώσεως, τὰ ἀσφάλιστρα, τὰ ὀφελήματα τῶν μεσολαβούντων μεσιτῶν καὶ ἐμπόρων κτλ. Ἄλλ' ὅλως τούναντίον λαμβάνεται συνήθως ὑπ' ὄψει, προκειμένου περὶ τῶν ἐξωθεν εἰσαγομένων ἐμπορευμάτων. Ταῦτα σημειοῦνται ἐν τοῖς τελωνειακοῖς πίναξι κατὰ τὴν τιμὴν, ἣν ἤδη ἔχουσιν, εἰσερχόμενα ἐντὸς τῶν λιμένων τῆς καταναλώσεως. Τὸ μείζον

μέρος τῶν δαπανῶν αὐτῶν εἶνε ἤδη καταβεβλημένον, ἐν δὲ τῇ τιμῇ τοῦ ἐμπορεύματος ἀντιπροσωπεύονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ τὰ κέρδη τοῦ πλοίου, τὰ τοῦ ἐμπόρου καὶ τοῦ ἀσφαλιστοῦ, οἵτινες ἐν ταῖς ἐμπορικαῖς χώραις εἶνε ἰθαγενεῖς. Οὕτω δὲν ὑφίσταται ἡ αὐτὴ ἀκρίβεια ἐν ταῖς τελωνιακαῖς σημειώσεσι τῶν εἰσαγομένων καὶ ἐξαγομένων. Ἡ ἐπίκλησις ἄρα τῶν ἐμπορικῶν πινάκων ἀποπλανᾷ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τοὺς ζητοῦντας ν' ἀρυσθῶσιν ἐξ αὐτῶν ἀναμφισβήτητα συμπεράσματα.

Ἄλλ' ἐπίσης καὶ ἄλλο τι συμβαίνει, οὗ ἕνεκα ἀμφισβητεῖται ἡ γνησιότης καὶ ἡ ἀκρίβεια τῶν σημειώσεων τῶν πινάκων τούτων. Ἐν πάσαις ταῖς χώραις, ταῖς κεκτημέναις μεγάλην ἐμπορικὴν καὶ βιομηχανικὴν κίνησιν καὶ ἐν αἷς διεξάγεται σημαντικὴ ἀνθρώπων καὶ πραγμάτων κυκλοφορία, οἱ ἐξερχόμενοι ἐξ αὐτῶν συναποφέρουσιν ἄπειρα, πολῦτιμα συνήθως, ἀντικείμενα, ἅτινα ὅτε μὲν λαθραίως ἐξάγουσιν, ὅτε δὲ δὲν ἐξετάζονται ὑπὸ τῶν τελωνιακῶν ἀρχῶν, εἰς οὐδένα ὑποβαλλόμενα δασμόν.

Ἐσαύτως κατὰ τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους καὶ ἄλλο τι αἴτιον διαψεύδει τὴν ἀκρίβειαν τῶν ἐμπορικῶν πινάκων. Ὡς γνωστόν, ἐν ταῖς βιομηχανικωτάταις καὶ πλουσιωτάταις τῶν σημερινῶν χωρῶν ὑπάρχουσι πλεῖστα ἀποταμιεύματα, ἅτινα δυσχερῶς δύνανται νὰ διατεθῶσι πρὸς χρησιμοποίησιν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ, τοποθετοῦνται δὲ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ὑπὸ κρείττονας καὶ ἐπωφελεστεροῦς ὄρους. Τὰ περισσεύματα ταῦτα διατίθενται ὡς δάνεια πρὸς ἀγορὰν δημοσίων χρεωγράφων καὶ μετοχὴν εἰς οἰκονομικὰς ἐπιχειρήσεις, σιδηροδρόμους κτλ. Τὰ δὲ ἐκ τῶν τοποθετήσεων τούτων ὠφελήματα, τὸ εἰσερχόμενον χρῆμα, δὲν εἶνε δυνατόν νὰ σημειωθῶσιν ἐν ταῖς στήλαις τῶν ἐμπορικῶν πινάκων.

Εἰς τὰς περιστάσεις ταύτας, τὰς ἄρδην ἀνατρεπούσας τὴν θεωρίαν τῆς ἐμπορικῆς ἰσορροπίας, προσθετέον καὶ ταύτην. Πλεῖσται σημεριναὶ πόλεις, κέντρα μεγάλων καὶ πλουσιῶν πολιτειῶν, εἴτε ἕνεκα τῶν καλλονῶν τῆς φύσεως, εἴτε ἕνεκα τῶν ἀριστουργημάτων τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης, ἅτινα ἐγκλείουσιν ἐν τοῖς μουσείοις, εἴτε ἕνεκα τῶν τοῦ βίου τέρψεων, ἃς παρέχουσι τοῖς ξένοις, προσελκύουσι καθ' ἑκάστην μέγαν πληθυσμὸν ξένων. Αἱ ἐκ τῶν ἐπισκέψεων τούτων πρόσοδοι εἶνε δυσυπολόγιστοι. Τινὲς μάλιστα τῶν τοιούτων πολιτειῶν,

ἡ Ἑλβετία ἐπὶ παραδείγματι, τὸ μείζον μέρος τῶν προσόδων αὐτῶν ἀρῶνται ἐκ τοιούτων πηγῶν.¹⁾

Μετὰ τὰ εἰρημένα, ἐξάγεται ὅτι ἡ θεωρία τῆς ἐμπορικῆς ἰσορροπίας δὲν εἶνε ἀκριβῆς ἀπολύτως· εἶνε τοιαύτη, προκειμένου μόνον περὶ τῶν μικρῶν καὶ ἰσχνῶν χωρῶν, αἵτινες στεροῦνται τῶν πλεονεκτημάτων τῶν μεγάλων ἐθνῶν, περὶ ὧν ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος²⁾.

✓ Ἐλευθέρα Ἐμπορία καὶ προστατευτικὸν σύστημα.

Δύο σχολαὶ ἀντίθετοι κρατοῦσι σήμερον ἐν τῇ οἰκονομικῇ ἐπιστήμῃ: Ἡ μὲν τούτων ἀσπάζεται τὴν ἀρχὴν τῆς ἐλευθέρας ἐμπορικῆς συναλλαγῆς, ἡ δὲ τὴν τῆς προστασίας. Οἱ Φυσικρατικοὶ ἀπεδέξαντο τὴν ἐλευθέραν συναλλαγὴν μετὰ πρωτοφανοῦς ζήλου, ὁ δὲ Ἄδὰμ Σμιθ καὶ ὁ Τυργκὼ ἐξήρτησαν τὴν οἰκονομικὴν δραστηριότητα καὶ εὐημερίαν τῶν λαῶν ἀπὸ τῆς πραγματώσεως τῆς ἐμπορικῆς ἐλευθερίας. Ἀληθῶς· τί φυσικώτερον τῆς ἐλευθέρας τῶν ἀνθρώπων, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ τόπου, συναλλαγῆς, καὶ τί ἀφυσικώτερον τῆς παρακωλύσεως ἢ τοῦ περιορισμοῦ τῆς συναλλαγῆς ταύτης;

Ἐντεῦθεν ἐπήγασαν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους δύο διακεκριμένα ἀπ' ἀλλήλων συστήματα ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἐλευθέρας ἢ μὴ

1) Ἡ Ἑλλάς δὲν διατελεῖ δυστυχῶς εἰς τὴν κατάστασιν τῶν ἄνω μνημονευομένων χωρῶν. Ἐχει μὲν τοὺς λεγομένους ἀθλόους πόρους (πρόσοδοι κτημάτων ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ· ἐπισκέψεις ξένων· ναυτιλία· σπογγαλεία κτλ.), ἀλλ' ὑφίσταται καὶ οὐ σμικρὰν εξαγωγὴν χρυσοῦ (κάτοχοι τοκομεριδίων ἐν τῷ ἐξωτερικῷ· μεγάλοι γαιοκτήμονες τῆς Θεσσαλίας, ἐν τῷ ἐξωτερικῷ διαμένοντες καὶ τὰς προσόδους αὐτῶν ἐξάγοντες· ὡσαύτως ἐργάται, ἐκ τῶν ὁμοίων ἐπαρχιῶν εἰς Θεσσαλίαν καὶ ἄλλοθεν εἰς Ἑλλάδα ἐρχόμενοι κτλ.)

Ἐν συνόλῳ ὁ πίναξ τῆς ἀναλογίας εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς δὲν εἶνε εὐμενῆς τῇ παραγωγικῇ ἐργασίᾳ (κτηνοτροφία, γεωργία, τεχνουργία) ἢ Ἑλλάς διατελεῖ φόρου ὑποτελῆς εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἔτι δὲ μᾶλλον, προστιθεμένων τῶν ἀποστελλομένων χρηματικῶν ποσῶν (τοκομεριδίων τῶν δανείων).

2) Ἀναλυτικώτερον καὶ πληρέστερον παρὰ *M. Block* les progrès de la Science Economique depuis *A. Smith*. *Beaulieu Précis* etc.

εισαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς τῶν ἐμπορικῶν προϊόντων, τὸ τῆς ἐλευθέρας ἐμπορίας καὶ τὸ τοῦ προστατευτικοῦ συστήματος.

Κατ' ἀρχήν, πᾶσα παρακώλυσις τῆς ἐλευθέρας τοῦ ἀνθρώπου ἐνεργείας εἶνε ἐν τῶν μεγίστων τολμημάτων κατὰ τῆς προσωπικότητος αὐτοῦ. Ὁ στερούμενος αὐτενεργείας ἀποβάλλει σὺν τῷ χρόνῳ τὴν ἀτομικότητα, τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ἰσχὺν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ χαρακτῆρος, ἅτινα ἀποτελοῦσι κυρίως τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀνθρώπου, ὡς πλήρους λογικοῦ καὶ ἠθικοῦ ὄντος. Τούναντίον ὁ ἐμπορούμενος πνεύματος αὐτοβουλίας καὶ αὐτενεργείας κέκτηται εἰς μείζονα βαθμὸν τὴν δύναμιν τῆς δράσεως, ἧς ἄνευ πᾶν ἄτομον καὶ πᾶσα ἐν γένει κοινωνία λιποψυχούσιν, ὑποχωροῦντα ἢ συντριβόμενα πρὸ τῆς πρώτης ἀντιθέτου δυνάμεως. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ἐκδηλοῦται μυριοτρόπως ἐν τε τῷ πνευματικῷ καὶ τῷ οἰκονομικῷ βίῳ.

Ταῦτα ἐν γένει.

Ἄλλ' ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα αἷτια, ὧν ἕνεκα ἡ παραδοχὴ τῆς ἐλευθέρας συναλλαγῆς ἐν τῇ ἐμπορίᾳ τὰ μάλα συντείνει εἰς τὴν ἀποδοχὴν τοῦ συστήματος τούτου.

Αἱ χῶραι, εἰς ἃς διαιρεῖται ἡ ὑδρόγειος σφαῖρα, δὲν κατέχουσι πᾶσι τὴν αὐτὴν ἰδιοφυῖαν, οὐδὲ κέκτῃνται τὰς αὐτὰς παραγωγικὰς ιδιότητες. Ἐκάστη τούτων διαπρέπει ἐπὶ παραγωγῇ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ εἶδους τῶν προϊόντων τῆς γῆς. Αὕτη παράγει σῖτον, ἐκείνη εἶνε ἐκ φύσεως ἀμπελοτρόφος, ἑτέρα ἐλαιοφόρος κτλ. Τούτου συμβαίνοντος, ἡ μία ἀνταλλάσσει πρὸς τὴν ἄλλην τὰ προϊόντα αὐτῆς, φυσικὰ ἢ τεχνητά. Ἄν τὸ ὑπερβάλλον παραγωγῆς τινος ἀπεστέλλετο ἀπὸ μᾶς χώρας εἰς ἄλλην, καὶ ἀνάπαλιν, ἐπ' ἀνταλλαγῇ, οὐδὲν φυσικώτερον καὶ λογικώτερον τούτου. Ἄλλ' ἐν ἡ περιπτώσει αὕτη ζητεῖ ν' ἀποκλείσῃ τὰ ἐμπορεύματα ἐκείνης ἀπὸ τῶν ἀγορῶν αὐτῆς διὰ περιοριστικῶν ἢ ἀπαγορευτικῶν διατάξεων, δασμῶν καὶ λοιπῶν τρόπων, παρακωλυόντων τὴν ἐλευθερὰν ἐξάσκησιν τῆς ἐμπορικῆς συναλλαγῆς, ἐπέρχεται ἐκ τούτου κοινὴ βλάβη ἀμφοτέροις τοῖς συναλασσομένοις, ἐκάστου ἀποδίδοντος τὰ ἀντίποινα. Ἡ φύσις δείκνυται ἀείποτε προνοητικώτερα τῶν ἀνθρώπων. Ἐπιβάλλεται ἄρα ὑπ' αὐτῶν τῶν δεδομένων αὐτῆς ἡ ἐλευθερὰ καὶ ἀκώλυτος ἐξέλιξις τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων ἐκάστης χώρας καὶ ἡ κἀνδημος τούτου ἀναγνώρισις. Πρὸς τούτοις παρατηρεῖται, ὅτι ὁ διεθνὴς ἀνταγωνισμὸς εἶνε χρήσιμος καὶ

ἀναγκαῖος, ἅτε ἐμπνέων τὸν ζῆλον πρὸς κρείττονα παραγωγὴν καὶ εὐθηνότεραν κατανάλωσιν. Τὰ προϊόντα χώρας τινός, πολλαπλασιαζόμενα μάλιστα διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς καλλιέργειας, δὲν εὐρίσκουσιν ἐπικερδῆ κατανάλωσιν ἐν ταῖς ἀγοραῖς αὐτῆς. Τοιαύτην δὲ δύνανται νὰ εὕρωσι μᾶλλον ἐν τῷ ἐξωτερικῷ. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν τελεῖται διὰ τοῦ προστατευτικοῦ συστήματος, ἀποκλείοντος τὴν εἰσαγωγὴν ξένων ἐμπορευμάτων, ὅτε μὲν δι' ἐπιβολῆς βαρυτάτων δασμῶν, ὅτε δὲ καὶ διὰ πλήρους ἀπαγορεύσεως.

Εἶνε τὸ σύστημα τῆς ἐμπορικῆς νάρκης, τῆς βιομηχανικῆς στασιμότητος.

Ἄλλ' ἐκτὸς τούτου καὶ ἕτερόν τι συμβαίνει ἐν τῇ ἀποδοχῇ τοῦ συστήματος τούτου.

Ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ διεθνoῦς ἀνταγωνισμοῦ τὰ ἐμπορεύματα, μετακομιζόμενα ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, πωλοῦνται εἰς μᾶλλον συμφερούσας τιμάς· ὁ λαὸς ἀγοράζει αὐτὰ εὐθηνότερον καὶ ἐπωφελέστερον, ἀλλὰ διὰ τῆς προστασίας, ἀπαγορευομένης τῆς εἰσαγωγῆς ἐξωθεν προϊόντων, ἕνεκα τῆς εὐθηνίας αὐτῶν προϊτῶν καθισταμένων παντὶ τῷ βουλομένῳ, ἡ πολιτεία μεριμνᾷ, χάριν δῆθεν τῆς ἐθνικῆς παραγωγῆς, ὑπὲρ εὐαρίθμου τάξεως γεωργῶν, κτηνοτρόφων ἢ βιομηχάνων, πλουτούντων ἀναλώμασι τῶν πολλῶν.

Τοιαύτη εἶνε ἐν τοῖς ἀποτελέσμασιν αὐτοῦ ἡ σημασία καὶ ἡ οἰκονομικὴ σκοπιμότης τοῦ λεγομένου προστατευτικοῦ συστήματος. Τούτου ἕνεκα τὸ σύστημα τῆς ἐλευθέρως συναλλαγῆς καὶ κατὰ θεωρίαν καὶ κατὰ πράξιν εἶνε ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν ὑπέρτερον.

Τὸ σύστημα τοῦτο ὑποστηρίζεται παρά τινων ἐπὶ τῷ λόγῳ, ὅτι προκαλεῖ κατ' ἀνάγκην τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐσωτερικῆς βιομηχανίας, δημιουργοῦν οἰκονομικὴν αὐτοτέλειαν τοῦ λαοῦ. Καθ' ὅσον λέγουσι κοινωνία τις εἶνε αὐτάρκης καὶ ἀνεξάρτητος ἀπὸ πάσης ἐξωτερικῆς οἰκονομικῆς προστασίας, κατὰ τοσοῦτον πρωτοστατεῖ ἐν τῷ παγκοσμίῳ ἀνταγωνισμῷ τῶν ὑλικῶν συμφερόντων. Δυσapidεικτον τοῦτο, ἢ μᾶλλον ἀυαπὸδεικτον τὸ ἀντίθετον σύστημα. Ἡ κοινωνικὴ οἰκονομία ἐν ταῖς καθολικαῖς αὐτῆς διακλαδώσεσι βασιζέται ἐπὶ τῆς παγκοσμίου φυσικῆς οἰκονομίας· εἶνε ἀποτέλεσμα αὐτῆς. Ἡ δὲ νομοθεσία ἐκείνη, ἡ ἐπιζητοῦσα παντὶ τρόπῳ νὰ παραβιάσῃ τὸν φυσικὸν τοῦτον νόμον, ἀντιμάχεται προφανῶς κατ' αὐτῆς τῆς ὑπάτης οἰκονο-

μικῆς τάξεως· κατὰ τῆς φυσικῆς ποικιλίας, ἣτις δημιουργεῖ τὸν κόσμον ἐν τε ταῖς κοινωνικαῖς καὶ ταῖς οικονομικαῖς σχέσεσιν.

Ἄλλη θεωρία, δικαιολογοῦσα τὸ προστατευτικὸν σύστημα, εἶνε ἡ ἐπομένη. Διὰ τῆς προσκαίρου ἐπιβολῆς παρά τινι λαῷ τῆς οικονομικῆς προστασίας δημιουργοῦνται κατ' ἀνάγκην εἰδικοὶ κλάδοι βιομηχανίας, μὴ δυνατοῦ ὄντος τούτου ὑπὸ τὸ σύστημα τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ. Τοῦτο ἴσως εἶνε ἀληθές ὑπὸ τινα ἐποψιν. Δυνατὸν βιομηχανία τις, κεκτημένη πάντα τὰ στοιχεῖα τῆς ἀναπτύξεως ἐν τινι χώρᾳ, ἔνεκα φυσικῶν αἰτίων δυσχερῶς νὰ εὐοδωθῇ, κρατοῦντος τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ, ἐν ταιαύτῃ δὲ περιπτώσει ἐπιβάλλεται τῇ πολιτείᾳ ἡ μέριμνα τῆς προσκαίρου προστασίας, οὕτως ὥστε ὁ προστατευόμενος νὰ καταστῇ μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἰκανὸς ν' ἀνταγωνισθῇ πρὸς τὴν ξένην βιομηχανίαν ἐπὶ ἐπωφελεστέροις ὄροις διὰ τὴν ἐσωτερικὴν κατανάλωσιν. Τοῦτο δύναται νὰ ᾔνη ἐνίοτε ἀληθές. Ἄλλὰ δέον ἡ ἀρχὴ αὕτη νὰ ἐφαρμόζηται μετὰ μεγάλης προσοχῆς. Συμβαίνει πολλάκις λαὸς τις, ἔθισθεις εἰς τὰς προνομίας τοῦ προστατευτικοῦ συστήματος καὶ τὰς ἐκ τούτων ὠφελείας, καταστάς δὲ ἀνίκανος πρὸς ἀνταγωνισμόν, νὰ μὴ θυνθῇ νὰ ὑποστῇ ἐν τῷ μέλλοντι τὸν ἐπελευσόμενον ἀνταγωνισμόν. Πολλάκις δὲ ἐκ τοῦ λειτουργήσαντος ἐπὶ τινα χρόνον προστατευτικοῦ συστήματος δημιουργεῖται τάξις βιομηχάνων, μὴ ἀνεχομένων τὴν μεταλλαγὴν αὐτοῦ, ἀφοῦ τοσοῦτων κερδῶν ἀπολαύουσιν. Οἱ κύριοι οὗτοι δὲν θέλουσιν ἐπιτρέψῃ οἰανδήποτε μεταβολήν, ἣτις κατ' ἀνάγκην ἤθελεν ἐπιβληθῆ ὑπὸ τῶν ἐναντίων κατόπιν μακρῶν πολιτικῶν ἀγώνων, κοινωνικῶν ἴσως συγκρούσεων, ἐν ταῖς ἐκλογικαῖς μάλιστα πολιτείαις τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων.

Κρατοῦντος ἐν τούτοις τοῦ προστατευτικοῦ συστήματος ἐν τινι χώρᾳ, δὲν εἶνε σκόπιμον νὰ ἐπέλθῃ αἰφνιδίᾳ μεταβολὴ καὶ νὰ ἀντικατασταθῇ διὰ τοῦ τῆς ἐλευθέρου συναλλαγῆς. Ὅσον καὶ ἂν οικονομικά τινα πλεονεκτήματα ὑπὲρ τινος εὐαριθμοῦ ὁμάδος καταφωρῶνται ἐπιβλαβῇ τῷ κοινωνικῷ συνόλῳ, ὅσον καὶ ἂν ἀποδοκιμάζονται ὑπὸ τῆς συγχρόνου γενεᾶς, δέον ταῦτα νὰ μὴ καταργῶνται ἄρδην. Οἱ τέως ἐπωφελοῦμενοι αὐτῶν ἐπωφελοῦντο ἀγαθῇ τῇ πίστει προσήνεγκον ἴσως ἄλλοτε μεγάλας ὑπηρεσίας· ἡ δὲ κοινωνία δέον νὰ προβῇ

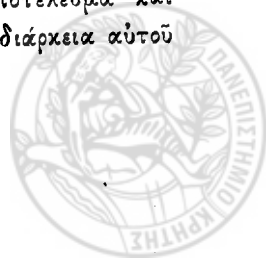

εἰς τὴν κατάργησιν αὐτῶν μετὰ περισκέψεως καὶ βαθμηδόν, χωρὶς νὰ ἐπέλθῃ ἡ ἐλαχίστη οἰκονομικὴ διατάραξις καὶ ἀδικία.

Ἐνεκα τῶν κρατησάντων δύο συστημάτων ἐν τῷ οἰκονομικῷ βίῳ τῶν ἔθνων, τὰ πλεῖστα τούτων ἀπετέλεσαν ἰδίους φυλετικούς τύπους συνωδᾶ τῇ καθόλου αὐτῶν ἔθνικῇ ἀνατροφῇ ἐκ τῶν μακρῶν ἱστορικῶν παραδόσεων τοῦ παρελθόντος. Κατὰ τὴν στιγμὴν ἀκόμη ταύτην, παρὰ τὰ ἀναμφισβήτητα διδάγματα καὶ πορίσματα τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, ἧτις ἀριθμῶσι τοὺς σπουδαιότατους τῶν Ἐλευθεροσυναλλακτικῶν ἐν Γαλλίᾳ, τὸ δόγμα τῆς προστασίας, ὅσον καὶ ἂν καταδικάζεται ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης, κέκτηται πλείστους ἀντιπροσώπους ἐν ταῖς βουλαῖς, παρὰ τῇ κυβερνήσει καὶ ἐν τῇ χώρᾳ. Τοῦτο ἀποδοτέον καὶ εἰς τὴν μακρὰν πολιτικὴν ἀνατροφὴν τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ, ὡς παρατηρεῖ συγγραφεὺς τις. Ἀληθῶς ἐν τῇ μεταξὺ ἀγγλικῆς καὶ γαλλικῆς χαρακτῆρος ἔθνολογικῇ παραβολῇ, ὁ μὲν Ἄγγλος καὶ ἐξ ἔθνικῆς ἰδιοφυΐας καὶ ἐξ ἀνατροφῆς ἔχει πεποιθήσιν εἰς ἑαυτόν, εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν δυνάμεών του· τούναντίον δ' ὁ Γάλλος προτιμᾷ ν' ἀναμένη συνήθως τὴν πραγματώσιν τῶν πόθων αὐτοῦ ἀπὸ τῆς πολιτείας. Ὅπότερον τῶν δύο ἔθνων μᾶλλον ἐμεγαλοῦργησε κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους αἰῶνας; Δὲν δύναται ν' ἀμφισβητηθῇ. Παρὰ τὴν οἰκονομικὴν καὶ τὴν ἰσχύϊν τοῦ γαλλικοῦ χαρακτῆρος, παρὰ τὰς μεγάλας αὐτοῦ καὶ παγκοσμίους ὑπηρεσίας, δὲν δύναται νὰ ἐπιδείξῃ τὸ ἔθνος τὰ μεγάλα κατορθώματα τῆς βρετανικῆς φυλῆς, ἧτις ὑπὸ πολλὰς ἐπιπτώσεις δεσπόζει σήμερον μεγίστου μέρους τῆς ὑφἑλίου.

Ἐμπορικὰ Συνθήκαι.

(Ὁ μεταξὺ τῶν ἔθνων διηνεκὴς ἀνταγωνισμὸς ἐπὶ βλάβῃ καὶ οὐχὶ προβλαστικῶν τῶν ἀμοιβαίων συμφερόντων εἶνε ὀλέθριος ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν. Ὁ τε νικῶν καὶ ὁ ἠττώμενος οὐδὲν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα θέλουσιν ἀρυσθῆ ὠφέλημα· ἐκατέρωθεν δ' ἡ νίκη ἔσται καὶ ἀμεία. Προστατευτικὴ ἢ ἀπαγορευτικὴ πολιτικὴ, ἐξ οἰωνδῆποτε καὶ ἂν αὕτη ἀπορρῆ αἰτίων, σπανίως ἐπιτυγχάνει τὸ ποθοῦμενον ἀποτέλεσμα· καὶ ἐν ἡ περιπτώσει δὲ τοῦτο ἐπέλθῃ, εἶνε ἀμφίβολος ἡ διάρκεια αὐτοῦ καὶ ἡ σκοπιμότης.

Ἐντεῦθεν ἡ ἀνάγκη τῶν πολιτειῶν, τῶν ἀποκρουουσῶν τὸ σύστημα τῆς ἐλευθέρως συναλλαγῆς, νὰ κανονίσωσι τὰς ἐμπορικὰς αὐτῶν σχέσεις καὶ δοσοληψίας δι' ἐμπορικῶν συνθηκῶν. Τοῦτο πράττουσαι, ὀρίζουσιν ἀπὸ κοινοῦ τοὺς δασμοὺς τῶν εἰσαγομένων ἐμπορευμάτων, προϊόντων τῆς ἰθαγενοῦς παραγωγῆς. Ἐκάστη χώρα διαφέρεται πρωτίστως ὑπὲρ τῆς προστασίας, ὑπὲρ τῆς εὐρυτέρας διαδόσεως καὶ καταναλώσεως τῶν προϊόντων τῆς γεωργικῆς ἢ τεχνουργικῆς αὐτῆς παραγωγῆς. Οὕτως ἐν τῷ δασμολογίῳ ἑκατέρας κατ' ἀμοιβαίότητά ἐλαττοῦται ὁ δασμὸς τοῦ προϊόντος, ὑπὲρ οὗ αὕτη διαφέρεται. Διὰ τῆς μεθόδου ταύτης εὐκολύνεται ἡ εἰσαγωγή καὶ ἐξαγωγή τῶν ἐμπορευμάτων τῶν συμβαλλομένων ἐπικρατειῶν, ἀναπτύσσεται δὲ σὺν τῷ χρόνῳ ἡ ποικίλη παραγωγή. Οἱ παραγωγοὶ καὶ οἱ ἐμποροὶ λαμβάνουσι μείζον θάρρος καὶ δύναμιν ἐκ τῆς οικονομικῆς ταύτης πολιτικῆς, ἣτις προάγει οὐ μόνον τὰ οικονομικά, ἀλλὰ καὶ τὰ πολιτικὰ καὶ τὰ ἔθνικα συμφέροντα τῶν συμβαλλομένων χωρῶν.

Τὸ τοιοῦτο παρέχει σημαντικωτάτας ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου. Ἡ ἐμπορικὴ συνθήκη ὀρίζεται μεταξὺ τῶν ἐπικρατειῶν, ὅτι θέλει διαρκέσῃ ὠρισμένην χρονικὴν περίοδον, δεκαετίαν, δεκαπενταετίαν κτλ. Τοῦτου δοθέντος, ἔπεται ὅτι ὁ παραγωγὸς εἶνε ἐξησφαλισμένος ἐπὶ τινα χρόνον ὡς πρὸς τὴν κατανάλωσιν τοῦ ἐμπορεύματος ἐν τινι χώρᾳ, ἀναλόγως δὲ κανονίζει τὰς ἐργασίας αὐτοῦ. Δὲν κατέχεται ὑπὸ τῆς ἀβεβαιότητος τοῦ προσεχοῦς μέλλοντος, ὃ περ ὀλεθρίαν δύναται νὰ ἔχῃ ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν οικονομικῶν αὐτοῦ συμφερόντων. Ἐκλείπουσιν αἱ διακυμάνσεις ἐκ τῆς ἐνδεχομένης ἐλαττώσεως ἢ αὐξήσεως τῶν δασμῶν, ἐξασφαλιζέται ἡ μονιμότης, ἐπέρχεται ἄρα ἡ ἐμπιστοσύνη, τοσοῦτον συντελεστικὴ εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῶν οικονομικῶν σχέσεων τῶν λαῶν.

Αἱ ἐμπορικαὶ συνθήκαι, αἵτινες ἀπὸ παλαιοῦ ἤδη καιροῦ ἐνοήθησαν καὶ ἐφηρμόσθησαν, κανονίζουσαι τὰς οικονομικὰς σχέσεις καὶ δοσοληψίας τῶν λαῶν, προσφέρουσι μεγάλας ὑπηρεσίας τῇ τε ἰθαγενεὶ καὶ τῇ ἀλλοδαπῇ παραγωγῇ.¹⁾ Ἐνεκα ταμειυτικῶν ἢ ἄλλων προστατευτικῶν λόγων τῆς ἐγχωρίου παραγωγῆς, μὴ ἐφικτῆς οὖσης

1) Roscher System der Volkswirtschaft.

τῆς καταργήσεως τῶν τελωνείων, ἐπιβάλλεται ὑπὸ τῶν πραγμάτων ὁ διακανονισμὸς τῶν ἐμπορικῶν σχέσεων καὶ τῆς οἰκονομικῆς συνεργασίας τῶν λαῶν διὰ τῆς συνομολογήσεως συνθηκῶν. Προστατευτικῆ, ἀπαγορευτικῆ, ταμιευτικῆ πολιτικῆ οὐδὲν κατορθοῖ ἢ τὴν ἀπομόνωσιν τῶν ἐθνῶν, πολλάκις ἐγκαινίζουσα μεταξὺ αὐτῶν τὴν ὑποψίαν καὶ τὴν ἀπομάκρυνσιν.

Παρατηρητέον ἐπὶ τέλους, ὅτι αἱ τοιαῦται συνθῆκαι πρέπει νὰ καταρτιζῶνται, λαμβανομένων ὑπ' ὄψει τῶν ἀρχῶν τῆς ἰσότητος καὶ τῆς ἀλληλεγγύης τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων. Πᾶσα ὑπέρβασις τῆς ἀρχῆς ὀηλοῖ ἀδικίαν, διαπραττομένην ὑπὸ τινος λαοῦ ἐναντίον ἄλλου. Δέον μεταξὺ τῶν λαῶν νὰ κρατῶσιν ἀρχαὶ ἰσότητος δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων. Τὸ ἐναντίον προκαλεῖ ἀδιάλλακτα μίση.

Τὸ οἰκονομικὸν ζήτημα εἶνε ζήτημα ζωῆς καὶ θανάτου διὰ τὰ ἔθνη, ὅπως καὶ διὰ τὰ ἄτομα. Τούτου τοῦ λόγου ἕνεκα αἱ ἐμπορικαὶ συνθῆκαι, αἱ τοσοῦτον ἐπιτυχῶς διευθετοῦσαι σήμερον τὰς διεθνεῖς συναλλαγὰς, δικαίως θεωροῦνται κοινωφελέστατον διὰ τοὺς λαοὺς ἐπιδιώκουσαι σκοπόν. Ἡ ἐξασφάλισις οἰκονομικῶν συμφερόντων μεταξὺ αὐτῶν εἶνε ἡ ἐξασφάλισις τῆς ἐν γένει εὐημερίας. Εἰς τοῦτο δὲ πάντες ἐξίσου πρέπει νὰ διαφέρωνται, κρατούσης τῆς ἀρχῆς, καθ' ἣν ἡ εὐημερία καὶ ἡ εὐκοσμος οἰκονομικῆ τάξις λαοῦ τινος ἐξασφαλίζεται ἀναγκαίως καὶ τὴν οἰκονομικὴν τοῦ ἐτέρου εὐκοσμίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

Περὶ ἐμπορικῶν κρίσεων

Κρίσις ἐν γένει

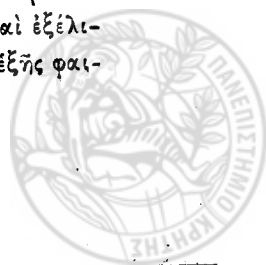
Οἰουδήποτε ὀργανισμοῦ, φυσικοῦ ἢ ἠθικοῦ, ἡ λειτουργία ὑφίσταται ἐνίοτε ποικίλας διακυμάνσεις, στενωχωρίας, διαταράξεις, προκαλούσας ἐπιβλαβῆ ἐπακόλουθα ἐν τῇ κανονικῇ λειτουργίᾳ. Ταῦτα τυγχάνουσιν ἀποτέλεσμα παθολογικῆς καταστάσεως. Ὅπως ὁ σωματικὸς ὀργανισμὸς τοῦ ἀνθρώπου, οὕτω καὶ ὁ κοινωνικὸς αὐτοῦ ὀργανισμὸς κατὰ πάσας τὰς σχέσεις ὑφίστανται ἐκ διαλειμμάτων τοιαύτας διαταράξεις, ἀνακοπτούσας πρὸς καιρὸν τὴν κανονικὴν καὶ εὐρυθμὸν λειτουργίαν. Ἡ ἐλάχιστη παρατήρησις μαρτυρεῖ τὸ φαινόμενον, τοῦτο, τὰ αἷτια καὶ τὰ ἀποτελέσματα.

Ἐμπορικαὶ κρίσεις.

Τὸ φαινόμενον τῶν ἐμπορικῶν κρίσεων ὑπάγεται εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν κοινωνικῶν κρίσεων.

Αἱ τοιαῦται κρίσεις δὲν τυγχάνουσι μοναδικαὶ ἐν τῷ οἰκονομικῷ βίῳ τῶν λαῶν. Πρὸς ταῖς ἐμπορικαῖς ἐκδηλοῦνται ἐπίσης καὶ ἕτεραι κρίσεις, γεωργικαί, βιομηχανικαί, χρηματιστικαί, οἰκονομικαί, τὸ μὲν συνδεόμεναι πρὸς τὰς ἐμπορικὰς, τὸ δὲ διαχωριζόμεναι μᾶλλον ἢ ἥττον.

Ταῖς τοιαύταις ἐμπορικαῖς κρίσεσι παρέπονται νομισματικαὶ διαταράξεις, ἀχρηματία, ἔλλειψις πίστεως καὶ ὅ τι ἄλλο συντελεῖ νὰ παρακωλύσῃ ἐπὶ μακρὸν ἢ βραχὺν χρόνον τὴν κανονικὴν λειτουργίαν καὶ ἐξέλθῃ ἐν τῇ ἐμπορίᾳ. Παρατηρεῖται ἐν τῇ τοιαύτῃ περιστάσει τὸ ἐξῆς φαι-

νόμενον. Ἐν ταῖς κρίσεσι ταύταις οἱ μὲν ἰσχυροὶ ἐπιζῶσιν, οἱ δὲ ἀσθενεῖς ὑποκύπτουσιν. Οὕτως, ἐπὶ παραδείγματι, ἔμπορικός τις οἶκος, ἐπιδειξίως καὶ προνοητικῶς διευθυνόμενος, δύναται νὰ παρακάμψῃ ἐπιτυχῶς τὸν σκόπελον τῆς ἔμπορικῆς κρίσεως. Αὕτη δὲν διαρκεῖ ἐπὶ μακρὸν χρόνον· ἀλλὰ δίκην τυφῶνος ἐν τῷ βραχεῖ τῆς ἐκδηλώσεως αὐτῆς διαστήματι συμπαρασύρει πᾶν τὸ προστυχόν, ὅ τι δὲν δύναται ν' ἀνθέξῃ κατὰ τῆς μανιώδους αὐτῆς ἐφόδου. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἢ τε οἰκονομικῇ καὶ ἢ ἔμπορικῇ λειτουργία τῆς χώρας σταματᾷ, ἵνα ἐπαναρχίση μετὰ τινα χρόνον ἐπὶ ἀσφαλεστέρων πολλὰκις βάσεων τὴν νέαν σταδιοδρομίαν.

Χαρακτηριστικὸν γνῶρισμα τῆς τοιαύτης νόσου τυγχάνει, ὅτι πᾶσαι αἱ ἔμπορικαὶ συναλλαγαὶ περιορίζονται ἢ καταπαύουσιν, τὰ ἔμπορεύματα στεροῦνται τῆς τιμῆς αὐτῶν, ἐν ἧ δὲ περιπτώσει διεξάγεται περιωρισμένη συναλλαγή, τοῦτο συμβαίνει κατ' ἀνάγκην ἐκ τῆς μὴ καταπαύσεως πάσης ἐργασίας. Ἐλλείποντος χρήματος ἢ φοβουμένου νὰ ἐξέλθῃ εἰς τὴν ἀγοράν, αἱ πληρωμαὶ δὲν ἐκτελοῦνται, ἐκάστου σκεπτομένου περὶ τῶν ἀναγκῶν τῆς ὑστεραίας. Οὕτω καθολικὸς πανικὸς καταλαμβάνει τὰ τε ἄτομα καὶ τὸ σύνολον.

Τοιοῦτον ἐν γένει ἐν τῇ ἐξωτερικεύσει αὐτοῦ τὸ φαινόμενον τῶν ἔμπορικῶν κρίσεων, τοσαύτην κεκτημένον ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς λειτουργίας τῆς κοινωνίας.

Αἷτια τῶν κρίσεων.

Πλεῖσται γινώμαι κρατοῦσιν ἐν τῇ οἰκονομικῇ ἐπιστήμῃ, καὶ ἐν τῇ ἔμπορίᾳ περὶ τῶν αἰτίων, ἅτινα προκαλοῦσι συνήθως τὰς ἔμπορικὰς κρίσεις. Δυσχερὲς καὶ ἐπικίνδυνον τὸ ἀποφανθῆναι ὑπὲρ ταύτης ἢ ὑπὲρ ἐκείνης. Ὅ τι δέον νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα, κυρίως χαρακτηριστικὸν τῆς ἐκδηλώσεως, τῆς ἐξελίξεως καὶ τῆς καταπαύσεως τῶν τοιούτων κρίσεων, εἶνε τὰ ἐπόμενα.

Μεγάλη ἔμπορικὴ ἐνέργεια καὶ δραστηριότης, ἀσυνήθης πρὸς τὴν ὑφισταμένην οἰκονομικὴν κατάστασιν καὶ τὰς δυνάμεις χώρας τινός, κατ' ἀνάγκην θέλει ἐπενέγκῃ ἔμπορικὴν κρίσιν. Παρατηρεῖται ἐν τοιαύταις περιστάσεσιν ἀφθονία κεφαλαίου, εὐχερῶς καὶ ἀντὶ μικροῦ

τόκου παρεχομένου· τούτου συμβαίνοντος, ἡ πίστις συντελεῖ εἰς τὴν μείζονα αὐτοῦ κυκλοφορίαν καὶ χρησιμοποίησιν. Δυνάμενοι καὶ μὴ δυνάμενοι ὀρμῶσι πρὸς τὴν διεξαγωγὴν ἐπιχειρήσεων, ὑπισχυμένων αὐτοῖς μεγάλα κέρδη. Ἔνεκα τῆς ἀφθονίας τῶν κεφαλαίων καὶ τῆς εὐθηνίας αὐτῶν τὰ ἐμπορεύματα ἐκποιῶνται εἰς ὑψηλὰς τιμὰς, ἐν γένει δὲ αἱ συναλλαγαὶ αὐξάνονται ὀσημέραι. Ἡ εὐπορία αὕτη ἐξακολουθεῖ ἐπὶ τινα χρόνον, εὐπορία τῶν τε κεφαλαιούχων καὶ τῶν ὑπ' αὐτῶν πιστουμένων, διαρκεῖ δὲ κατὰ τοὺς ἀκριβεστεροὺς ὑπολογισμοὺς ἀπὸ ἐπτὰ μέχρι δέκα ἐτῶν. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους ἐπέρχεται στασιμότης ἐν ταῖς ἐμπορικαῖς συναλλαγχαῖς· ὁ τῶς ἐκδηλούμενος πυρετώδης ζῆλος καταπαύει· τὰ ἐμπορεύματα διατηροῦσι μὲν ἐπὶ τινα ἔτι χρόνον τὰς μεγάλας αὐτῶν τιμὰς, ἀλλ' ἡ ζήτησις ἐλαττοῦται. Πρότερον, ἔνεκα τῆς ἀφθονίας καὶ τῆς εὐθηνίας τῶν κεφαλαίων, ἐχρησιμοποιήθησαν τχῦτα εἰς πολλὰς καὶ ποικίλας ἐπιχειρήσεις, ἥδη δὲ κατέστησαν σπανιώτερα. Ὁ τόκος τῆς προεξοφλήσεως, συνεπιεῖα τοῦ γεγονότος τούτου, ἀνεβιβάσθη. Τὰ ἐμπορεύματα μένουσιν ἐν ταῖς ἀποθήκαις ἀζήτητα, οὐδ' εἶνε δυνατόν πλέον νὰ ἐκποιηθῶσιν εἰς τὰς τιμὰς τῆς ἀξίας αὐτῶν. Ἐν τοιαύτῃ περιστάσει σημαίνεται ἡ ἔναρξις τῆς κρίσεως· ἀρκεῖ δὲ τὸ ἐλάχιστον γεγονός, πτώχευσις μεγάλου ἐμπορικοῦ οἴκου, ἢ ἄλλη τις μερικὴ καταστροφή, διὰ νὰ σαλεύσῃ ἐκ θεμελίων τὸ οἰκονομικὸν οἰκοδόμημα καὶ νὰ προκαλέσῃ γενικωτέραν καταστροφήν.¹⁾

Τοιαῦτα εἶνε τὰ συμπτώματα πάσης κρίσεως· ἔρχονται καὶ παρέρχονται κανονικῶς, κατὰ περιόδους, ὀρισμένως κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον, ὡς τὰ φυσικὰ φαινόμενα, οἷχως οἰαδῆποτε δύναμις νὰ κατορθώσῃ τὴν παρακώλυσιν τῆς ἐκδηλώσεως αὐτῶν καὶ τῆς ἐνεργείας.

Ἡ κρίσις, οἷα ἦδη διεγράφη, ἐκδηλοῦται καθ' ἀπάσας τὰς οἰκονομικὰς σχέσεις τῆς κοινωνίας. Εἶνε γεωργικὴ, ἐμπορικὴ, βιομηχανικὴ, καθ' ὅσον ἐπέρχεται διατάραξις ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῶν κατηγοριῶν τούτων τῆς οἰκονομικῆς ἐργασίας· εἶνε γεωργικὴ, καθ' ὅσον τὰ γεωργικὰ προϊόντα διατελοῦσιν ἀζήτητα· βιομηχανικὴ, καθ' ὅσον τὰ

1) *Clément Juglar* des Crises commerciales et de leur retour périodique en France, en Angleterre et aux États Unis.

προϊόντα τῆς βιομηχανίας παραμένουσιν ἐν ταῖς ἀποθήκαις, μὴ εὐρίσκοντα ἀγοραστάς. Ἄλλ' ὅπως ποτ' ἐν ἧ, ἐν ταῖς διαφόροις κατηγορίαις τῶν τοιούτων κρίσεων παρουσιάζεται τὸ αὐτὸ φαινόμενον. Μεγάλη ἀφθονία χρήματος, προϊόντων, ζήτησις αὐτῶν, εὐχέρεια τῶν συναλλαγῶν, δὲν δύνανται ἢ νὰ προκαλέσωσιν ἐπὶ τέλους τὴν ἐνσκηψιν τῆς κρίσεως, ἢν ἔτι μᾶλλον καθίστησιν ὀξυτέραν ἢ ἐξαφάνισις τοῦ χρήματος καὶ ὁ περιορισμὸς πάσης πίστεως.

Ὡς ἐρρήθη ἤδη, οἱ Οἰκονομολόγοι διαφωνοῦσιν οὐσιωδῶς ὡς πρὸς τὴν ἀρχήν, τὰ αἷτια καὶ τὸν χαρακτήρισμὸν τῶν κρίσεων. Οὗτος ἢ ἐκεῖνος ἀπέδωκεν αὐτάς εἰς διάφορα αἷτια : πληθῶραν ἐν τῇ ἐκδόσει τραπεζικῶν γραμματίων, κατάχρησιν τῆς πίστεως· ἔλλειψιν νομίσματος καὶ πίστεως. Ἐτερος ἐξηγεῖ τὰς κρίσεις, ὡς προερχομένας οὐχὶ ἐκ τῆς ἄγαν παραγωγῆς, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐλλείψεως μέσων πρὸς ἀγορὰν τῶν προϊόντων· ἕτερος ἀποδίδει τὸ φαινόμενον τοῦτο εἰς τὴν ἐξέλιξιν καὶ τὴν μεταμόρφωσιν τῶν οἰκονομικῶν συναλλαγῶν, οὗ ἔνεκα, καταβιβαζομένων τῶν τιμῶν τῶν ἐμπορευμάτων, ἐπέρχεται κρίσις, ἣτις διατηρεῖται ἐπὶ τινα χρόνον μέχρι τῆς εὐρέσεως νέων καταναλωτῶν, ἀθρόως σὺν τῷ χρόνῳ προσερχομένων ἔνεκα τῆς ἀφθονίας καὶ τῆς εὐθηνίας τῶν ἐμπορευμάτων. Ἐπέρχονται μὲν καταστροφαί, ζημίαι τῶν παραγωγῶν ἐπὶ τινα χρόνον, ἀλλὰ παρερχομένης τῆς κρίσεως, ἐπανερχεται μείζων ζήτησις, ὑφ' οὗνται δ' αὐτῆς αἱ τιμαὶ τῶν ἐμπορευμάτων.

Ἡ τελευταία αὕτη ἐξήγησις εἶνε ἀκριβῆς κατὰ τὸ φαινόμενον· ἀλλ' ἐν γένει δὲν δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ ἀπολύτως. Πᾶσα ὑπερπαραγωγή δὲν προκαλεῖ πάντοτε τὸν ἐξουτελισμὸν τοῦ προϊόντος. Ὁ ἄνθρωπος, καθ' ὅσον ἀναπτύσσεται καὶ βελτιοῦται, αὐξάνονται καὶ αἱ χρεῖαι αὐτοῦ· εἶνε ἄρα δυνατὸν τῇ αὐξήσει τῆς παραγωγῆς νὰ παρακολουθῇ καὶ ἡ αὐξήσις τῶν χρεῶν, οὕτως ὥστε νὰ μὴ ἐπέλθῃ ἀπορία καταναλωτῶν· ἐνδεχόμενον ἐν τούτοις ἐξ οἰωνδήποτε αἰτίων καὶ ἄνευ ὑπερπαραγωγῆς νὰ ἐπέλθῃ κρίσις, ἔνεκα τῆς δυσαναλογίας καὶ ἀνισότητος μεταξὺ ζήτησεως καὶ προσφορᾶς.

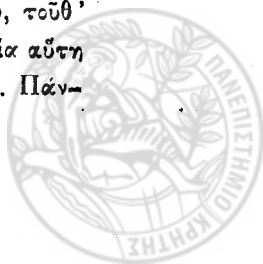
Αἱ ἤδη ἐκτεθεῖσαι θεωρίαι ἀπέβλεψαν εἰς τὴν μείζονα ἐκδήλωσιν ἐνὸς μόνου συμπτώματος. Ἄλλ' ἵνα κατανοηθῶσιν ἐν τῇ πλήρει αὐτῶν σημασίᾳ αἱ κρίσεις, δεόν νὰ ἐξετασθῶσι καὶ νὰ μελετηθῶσιν ἐν συνόλῳ τὰ διάφορα συμπτώματα, ὑφ' ἃ ἐμφανίζονται αἱ καταχρήσεις

ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῆς πίστεως, ἐν τῇ πραγματικῇ ἢ φαινομενικῇ αὐξήσει τῶν κεφαλαίων, ἢ ὡς ἐκ τούτου ἐπερχομένη καὶ πέρα τοῦ μέτρου ἀναπτυσσομένη κερδοσκοπία, αἱ αἰφνίδιαι πρόοδοι τῆς βιομηχανικῆς ἢ γεωργικῆς παραγωγῆς, ἢ αὐξήσεις τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας, ἢ χρησιμοποίησις τῶν εὐχερῶς καὶ εὐθηνῶς δανειζομένων κεφαλαίων εἰς μεγάλας ἐπιχειρήσεις καὶ ἄλλα ἔργα, μὴ ἔχοντα ἐλπίδας κέρδους καὶ ἀποζημιώσεως, δάνεια, ἐλαφρῶς συνομολογούμενα· πάντα ταῦτα θέλουσι κατ' ἀνάγκην συνεπαγάγη περιορισμὸν ἐν ταῖς συναλλαγαῖς, δυσπιστίαν, κρίσιν ἐπὶ τέλους.

Παρατηρητέον ἐν τέλει, ὅτι αἱ κρίσεις ἐκδηλοῦνται σπανιώτερον ἐν χώραις, ἔνθα αἱ συναλλαγαὶ διεξάγονται τοῖς μετρητοῖς, συνθηθέστερον δὲ ἐν ταῖς συναλλασσομέναις ἰδίᾳ διὰ τῆς πίστεως. Αὕτη θέλει προκαλέσῃ σὺν τῷ χρόνῳ ἐκ τῆς εὐχερείας, μεθ' ἧς παρέχεται, τὴν κατάχρησιν, τὴν πέρα τοῦ μέτρου ἀνάπτυξιν τῶν ἐπιχειρήσεων, τὴν ὑπερπαραγωγὴν καὶ τὰ παρεπόμενα. "Ὅπως ποτ' ἂν ἦ, ἡ ἐκδήλωσις αὕτη τῶν κρίσεων δὲν δύναται ἢ νὰ ἐξασκήσῃ ὀλέθρια ἀποτελέσματα ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς προόδου τῆς κοινωνίας.

Περιοδικότης τῶν Κρίσεων

Μεταξὺ τῶν διαφορῶν περὶ τῆς ἐκρήξεως τῶν κρίσεων θεωριῶν περίεργος εἶνε ἡ ἐξήγησις τοῦ Οἰκονομολόγου *Jevons*, ἀποδίδοντος τὸ φαινόμενον τοῦτο εἰς τὴν ἐπενέργειαν φυσικῶν αἰτίων. Κατ' αὐτόν, κρίσις τις δέον ν' ἀποδοθῇ πρωτίστως εἰς τὴν ἐκ τινος χώρας ἀφθονον, ὑπὲρ τὰς δυνάμεις αὐτῆς, ἐξαγωγὴν νομίσματος. Μὴ ἐπαρκούσης τῆς ἐντοπίου σιτοπαραγωγῆς, ἀναγκάζεται χώρα τις νὰ προμηθευθῇ σίτον ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ· ἀλλὰ τοῦ ἐν αὐτῇ κυκλοφοροῦντος νομίσματος μὴ ἐπαρκούντος, ἐπέρχεται ζήτησις αὐτοῦ, ἀνατίμησις τοῦ συναλλάγματος, δυσευρέτου καθισταμένου ἐπὶ τέλους· πάντα ταῦτα προκαλοῦσι τὴν κρίσιν. Αὕτη ἄρα ἐπέρχεται, κατὰ τὸν Ἄγγλον Μαθηματικὸν καὶ Οἰκονομολόγον, ἕνεκα δυσμενοῦς παραγωγῆς σίτου, τοῦθ' ὃ περ τυγχάνει ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἡλίου. Ἡ θεωρία αὕτη δὲν ἐγένετο ἀποδεκτὴ, διότι δὲν στηρίζεται ἐπὶ τῶν δεδομένων. Πάν-

τες οί μελετήσαντες τὸ φαινόμενον τοῦτο ὁμολογοῦσιν, ὅτι προέρχεται ἐκ διαφόρων οἰκονομικῶν αἰτίων, ὧν τινα ἀνωτέρω ἐμνημονεύθησαν.

Οὐχ ἦττον ἡ περιοδικότης αὕτη, καὶ ἂν δὲν ἔχῃ ἀφετηρίαν φυσικόν τι φαινόμενον καὶ αἴτιον, προέρχεται ἀναντιρρήτως ἐκ κοινωνικῶν αἰτίων, κατὰ περιόδους ἐμφανιζομένων ἀναγκαιῶς, ὡς ἐμφανίζονται τὰ φυσικὰ φαινόμενα. Ἡ ὑπεράγαν αὐξήσις ἢ ἐλάττωσις τῆς παραγωγῆς προκαλεῖ ἀνισορροπίαν ἐν ταῖς πρὸς τὴν κατανάλωσιν σχέσεσιν αὐτῆς, τοῦτο δ' εἶνε ἰδίᾳ τὸ αἴτιον τῆς κρίσεως. Ἡ περιοδικότης ἄρα αὕτη εἶνε κανονική· τὰ αὐτὰ αἴτια καὶ τὰ αὐτὰ φαινόμενα ἐρχονται καὶ παρέρχονται ἐν τάξει.

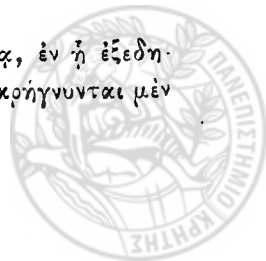
Κατηγορίαι τῶν κρίσεων.

Αἱ κρίσεις ἐμφανίζονται ὑπὸ διαφόρους μορφὰς καὶ φάσεις, ἡ δὲ ἐνέργεια αὐτῶν λαμβάνει καθολικώτερον ἢ μερικώτερον χαρακτῆρα. Οὕτω διακρίνομεν γεωργικὰς κρίσεις, βιομηχανικὰς, χρηματιστικὰς, νομισματικὰς καὶ ἐμπορικὰς· καὶ ἐπὶ τέλους τοπικὰς ἢ παγκοσμίους, μερικὰς ἢ καθολικὰς.

Περὶ τῶν τελευταίων τούτων παρατηρητέον τὰ ἐπόμενα.

Τοπική τις κρίσις ἔχει ἀφετηρίαν ἀνισορροπίαν ἐν τῇ παραγωγῇ καὶ τῇ καταναλώσει τῶν προϊόντων τῆς χώρας. Τοιοῦτό τι συνέβη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1860—1865, διαρκούντος τοῦ πρὸς κατάργησιν τῆς δουλείας πολέμου ἐν Ἀμερικῇ μεταξὺ Βορείων καὶ Νοτίων. Ἐν τῶν σπουδαιοτάτων προϊόντων τῆς χώρας ταύτης ἦτο ὁ βάρμβαξ, ἐξ οὗ συνετηρεῖτο ἡ ἐν Εὐρώπῃ βιομηχανία. Ἄλλ' ἕνεκα τοῦ ἀποκλεισμοῦ τὸ προϊόν τοῦτο δὲν ἠδύνατο ν' ἀποσταλῆ εἰς τὰ βιομηχανικὰ κέντρα τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς [εὐρωπαϊκῆς] Ἠπείρου, ἐν οἷς ἐχρησιμοποιεῖτο. Οὕτως ἐπῆλθον μεγάλαι καταστροφαὶ ἐν τῇ νηματουργικῇ βιομηχανίᾳ. Τὰ ἀρμόδια ἐργοστάσια ἠλάττωσαν τὴν παραγωγὴν αὐτῶν, ἀπέπεμψαν δὲ τοὺς ἐργάτας. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς τοιαύτης καταστάσεως ἦτο ἡ ὑπεράγαν αὐξήσις τῶν τιμῶν τῶν ἐκ βάρμβακος τεχνουργημάτων.

Αἱ τοπικαὶ κρίσεις περιορίζονται συνήθως ἐν τῇ χώρᾳ, ἐν ἣ ἐξεδηλώθησαν. Ἄλλ' αἱ μεγάλαι, αἱ παγκόσμιαι κρίσεις, ἐκρήγνυνται μὲν

ἐν τινι χώρᾳ, ἀλλ' ἐξερχόμενοι αὐτῆς, ἐνσκήπτουσι μετὰ τῆς αὐτῆς ἢ μείζονος δυνάμεως καὶ ἐπὶ ἄλλων χωρῶν, καὶ μάλιστα ἐν ἡ περιπτώσει εὐρίσκουσι πρόσφορον τὸ πρὸς τοῦτο ἔδαφος. Οὕτως ἐπιφέρουσιν ἀνατροπὴν εἰς τὰ οἰκονομικά, καθολικὴν δυσπραγίαν, ἐξ ἧς δὲν δύνανται νὰ ἐξέλθωσιν αἱ ὑπὸ τῆς κρίσεως προσβληθεῖσαι χώραι ἢ μετὰ πολλὰς περιπετείας.

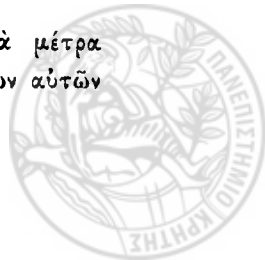
Ἐκ τούτων ἐπιταί, ὅτι αἱ καθολικαί, αἱ παγκόσμιαι κρίσεις προκαλοῦνται ἐκ παθολογικοῦ αἰτίου, ἐγκυμμένου ἐν τῇ φύσει τῶν πραγμάτων, ἀναποδράστου ἐν τῇ ἐξελίξει αὐτῶν, προερχομένου δ' ἰδίᾳ ἐκ τῶν καταχρήσεων περὶ τὴν χρῆσιν τῆς πίστεως. Ὡς ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτῶν δηλοῦται, αἱ τοιαῦται κρίσεις καθίστανται ἐπιδημικαί, ἐνσκήπτουσαι καὶ ἐπὶ ἄλλων χωρῶν, ὑπὸ τὰς αὐτὰς διατελουσῶν οἰκονομικὰς συνθήκας· τούναντίον αἱ ἐπιτόπιοι κρίσεις, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον προερχόμεναι ἐκ τινος τυχαίου μερικοῦ αἰτίου, ἐκδηλοῦνται συνήθως ἐν τῇ χώρᾳ, ἣτις παρέσχεν ἀφορμὴν εἰς τοῦτο, μετὰ ταῦτα δ' ἐκλείπουσιν ἐν μακρῷ ἢ βραχεῖ χρόνῳ, μὴ ἐξερχόμεναι, ἅτε μὴ εὐρίσκουσαι στάδιον ἐνεργείας ἀλλαχοῦ.

Παρατηρητέον περὶ τῶν παγκοσμίων κρίσεων, ὅτι αὐταί, ἐκρηγνόμεναι ἐν τινι χώρᾳ, δύνανται νὰ προσβάλωσι καὶ τὴν οἰκονομικὴν ὑγίειαν ἄλλης ὑπὸ συνθήκας ὑγιεινὰς διατελοῦσας, ἐν ἡ περιπτώσει ἡ δευτέρα αὕτη ἐξαρτᾶται μᾶλλον ἢ ἦττον ἀπὸ τῆς οἰκονομικῆς ὑπεροχῆς τῆς πρώτης.

Μέτρα κατὰ τῶν κρίσεων.

Αἱ κρίσεις τυγχάνουσιν ἔμφυτοι ἐν παντὶ κοινωνικῷ ὀργανισμῷ· εἶνε ἀναγκαῖα καὶ ἀναπόδραστα παθολογικὰ φαινόμενα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ λειτουργίας. Δὲν δύναται ἄρα νὰ δοθῇ κατ' αὐτῶν ἐπιτυχὲς καὶ δραστικὸν ἀντιφάρμακον, εἴτε πρὸ τῆς ἐκρήξεως, εἴτε μετὰ ταῦτα. Οἰαδῆποτε δ' ἀπόπειρα πρὸς παρακάλυψιν τῆς κρίσεως ἢ ἄμεσον αὐτῆς θεραπείαν ἐξελέγχεται φροῦδον ἐγχείρημα.

Οὐχ ἦττον, δύνανται νὰ ληφθῶσιν ἐν καιρῷ προληπτικὰ μέτρα κατὰ τῆς ἐκρήξεως τῶν τοιούτων κρίσεων ἢ τῶν ὑπερμέτρων αὐτῶν

ἀποτελεσμάτων. Ὅπως ὁ ἄνθρωπος, τηρῶν ὑγιᾶ τὸν ὄργανισμὸν αὐτοῦ, δύναται ἐπιτυχῶς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ν' ἀντεπεξέλθῃ κατὰ πάσης νοσηρᾶς ἐφόδου, οὕτω καὶ ἡ κοινωμία, διατηροῦσα ὑγιᾶ τὸν οἰκονομικὸν αὐτῆς ὄργανισμὸν, δύναται ἐρρωμένως νὰ καταπολεμήσῃ ὅπως δῆποτε πᾶσαν νοσηρὰν διατάραξιν. Παρατηρεῖται καθ' ἐκάστην ἐν ταῖς κοινωνίαις, συντεῶς ἢ ἀσυνέτως διαχειριζομέναις τὴν οἰκονομικὴν αὐτῶν λειτουργίαν, ὅτι ἄτομά τινα, γινώσκοντα νὰ ποιῶνται προσηκόντως τὴν ἐργασίαν αὐτῶν, κατορθοῦσι ν' ἀποφύγωσιν ἐπιτηδεῖως ἐνσκήπτουσαν κρίσιν. Τοῦτο εἶνε ἀποτέλεσμα τῆς κρατούσης ἐν τῷ οἰκονομικῷ αὐτῶν βίῳ τάξεως καὶ συνέσειας, τοῦθ' ὃ περ δύναται νὰ κληθῆ ἀποταμίευσις. Ὁ ἀποταμιεύων ἐξοικονομεῖ δυνάμεις καὶ τρόπους πρὸς καταπολέμησιν πάσης συναλλακτικῆς ἢ παραγωγικῆς δυσχερείας. Λαοὶ ἀποταμιευτικοὶ κατορθοῦσι νὰ ὑπερνικήσωσι τὰς ἐπερχομένας, εἴτε ἔσωθεν, εἴτε ἔξωθεν, κρίσεις. Ὁ παλαιὸς θρύλος τῶν παχειῶν καὶ τῶν ἰσχνῶν ἀγελάδων τῆς Αἰγύπτου ἔσται ἀληθῆς καὶ αἰώνιος, εὐδαίμονες δὲ οἱ προνοητικοί, οἱ γινώσκοντες νὰ ἐξοικονομήσωσι τὰς δυσχερείας τοῦ παρόντος διὰ τῶν ἀποταμιευμάτων τοῦ παρελθόντος.

Ἐπάρχουσιν ἀπανταχοῦ οἱ ἀξιούντες, ἵνα ἐν ἡμέραις μεγάλων κρίσεων ἐπέρχηται ἀρωγὸς καὶ ἐπικουρὸς ἡ πολιτεία, αὕτη καὶ μόνη δυναμένη ὡς ἐκ τῶν καθηκόντων αὐτῆς καὶ τῆς ἀποστολῆς νὰ μετριάσῃ ἢ ἀποσοβῆσῃ τὴν χαλεπότητα τῆς κρίσεως. Βεβαίως ἡ δρᾶσις τῆς κυβερνήσεως παντοῦ καὶ πάντοτε εἶνε εὐεργετικὴ· δύναται δ' ἐν πάσῃ κοινωρικῇ ἢ οἰκονομικῇ διαταράξει νὰ συντελέσῃ τὸ ἐπ' αὐτῇ εἰς τὴν ἐπανάληψιν τῆς προτέρας εὐρυθμίας καὶ τάξεως. Ἄλλὰ τοῦτο δύναται νὰ καταστῇ σὺν τῷ χρόνῳ ἐπικίνδυνον. Καὶ ἐν πρώτοις τῆς κυβερνήσεως ἡ δρᾶσις ὀέον κατ' ἀρχὴν νὰ περιορισθῇ ἐντὸς τῶν ὁρίων τῶν καθηκόντων αὐτῆς, εἴτα καὶ ἂν ἐπεζητεῖτο ἡ ἐπικουρία τῆς πολιτείας διὰ πᾶσαν κρίσιν, ἀποτέλεσμα οὖσαν πολλάκις οἰκονομικῶν παρεκτροπῶν ἢ παραβιάσεων τῶν κρατούντων ἐν τῇ οἰκονομικῇ τάξει φυσικῶν νόμων, ἢ κοινωνία, ἧτις ἐκάστοτε ἐν ταῖς διαφοροῖς αὐτῆς τμήμασι, καὶ τοῦτο συμβαίνει διηνεκῶς, ὑφίστατο ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν οἰκονομικὴν ταλαιπωρίαν, θὰ προσέφευγεν εἰς τὴν κυβερνητικὴν συνδρομὴν. Ἄλλὰ τοῦτο θὰ ἐδημιούργει σὺν τῷ χρόνῳ οἰκονομικὴν ἐξάρτησιν τοῦ λαοῦ, ὅστις γινώσκων, ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ

αυτοῦ δυσχερεία, μικρὰ ἢ μεγάλη, θὰ εὑρισκεν ἀρωγὸν τὴν κυβέρνησιν, θὰ ἀφίετο ἀχαλίνωτος εἰς τὰ πάθη αὐτοῦ, σπαταλῶν ἀντὶ τῆς ἀποταμειῆς, μεριμνῶν περὶ τῆς σήμερον μόνον, ἅτε γινώσκων ἤδη, ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ οἰκονομικῇ ἀμηχανίᾳ θὰ ἐσκορπίζετο ἐπ' αὐτοῦ τὸ ἀνεξάντλητον κέρασ τῆς Ἀμαλθείας.

Ὁ μὴ θαρεῖς οὐ παιδεύεται. Αἱ κυβερνήσεις ὀφείλουσι ν' ἀποβλέπωσιν ἰδίᾳ εἰς τὴν πλήρωσιν τοῦ σκοποῦ αὐτῶν, ὅστις ἐν τοῖς πρώτοις τυγχάνει ἢ μὴ ἀνάμιξις ἐν ταῖς οἰκονομικαῖς σχέσεσι τῶν ἀτόμων. Οἱ δὲ λαοί, διδασκόμενοι ἐκ τῶν παθημάτων τοῦ παρελθόντος, θέλουσι καταστῆ σωφρονέστεροι καὶ προνοητικώτεροι. Οὕτω τὰ ἀποτελέσματα τῶν κρίσεων, ὅσον ἂν ἐξεδηλώθησαν ὀλέθρια, δύναται νὰ καταστῶσιν εὐεργετικά, ἐπανερχόμενης αὐθις τῆς κοινωνικῆς γαλήνης καὶ ὑγείας, ἀρχομένων δ' ὑπὸ κρείττονας οἰωνοὺς τῶν οἰκονομικῶν ἐργασιῶν καὶ ἐπιχειρήσεων ὑπὸ τὰ διδάγματα τῆς πείρας τοῦ παρελθόντος.)

ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΠΕΡΙ ΔΙΑΝΟΜΗΣ ΤΟΥ ΠΛΟΥΤΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ

ΠΕΡΙ ΔΙΑΝΟΜΗΣ ΕΝ ΓΕΝΕΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

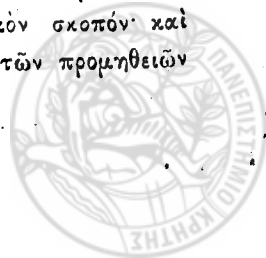
Φύσις καὶ ἔννοια τῆς Διανομῆς.

Ὡς ἐγνώσθη ἤδη, ἡ παραγωγή τοῦ πλούτου εἶνε ἀποτέλεσμα πολλῶν συντελεστῶν, ἀμοιβαίως συνεργούντων ἐν τῇ οἰκονομικῇ τοῦ ἀνθρώπου λειτουργίᾳ. Φύσις, ἐργασία, κεφάλαιον, αἱ τρεῖς αὗται δυνάμεις τῆς παραγωγῆς, συμπράττουσιν ἀπὸ κοινοῦ. Ἄνευ τούτου ὁ ἄνθρωπος ἤθελε περιορισθῆ εἰς παθητικὸν καὶ ἀδρανῆ βίον, ὃν διαγεί ἐν τῷ περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνι καὶ τὸ εὐτελέστατον τῶν ζῶων.

Τὸ ἐκ τῆς τριπλῆς ταύτης συμβολῆς προερχόμενον καλεῖται προϊόν, ἐπὶ τῆς μετοχῆς τοῦ ὁποίου δικαιοῦνται ἡ φύσις (ἡ γῆ), ἡ ἐργασία καὶ ἐν χρόνους μεταγενεστέροις τὸ κεφάλαιον.

Ἐξετασθήτωσαν τὰ δικαιώματα μιᾶς ἐκάστης τῶν δυνάμεων τούτων τῆς παραγωγῆς.

Ἡ πρώτη δύναμις, ἡ φύσις, ἐκπροσωπεῖ τὴν ὕλην καὶ τὰς ποικίλας αὐτῆς φυσικὰς καὶ χημικὰς ἐνεργείας, τὰς εὐρισκομένας ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, ἡ ἐγκρυστομένης ἐν τοῖς ἐγκάτοις αὐτοῦ, ἐξαγομένης δὲ καὶ χρησιμοποιουμένης ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου· ἡ ἐργασία ἐκπροσωπεῖ τὰς φυσικὰς καὶ ἠθικὰς αὐτοῦ δυνάμεις, ἐκδηλουμένης ἐπὶ τοῦ ὕλικου κόσμου πρὸς παραγωγικὸν σκοπὸν· καὶ ἐπὶ τέλους τὸ κεφάλαιον περιλαμβάνει τὸ σύνολον τῶν προμηθειῶν

καὶ τῶν ἀποταμιεύσεων, μηχανῶν, ἐργαλείων καὶ πάντων συλλήβδην τῶν ὀργάνων, οἷς χρῆται ὁ ἄνθρωπος, ἀποταμιεύων πρὸς παραγωγικὴν ἐργασίαν.

Δεδομένου ὄντος, ὅτι τρεῖς συνέπραξαν συντελεσταὶ ἐν τῇ παραγωγῇ, ἔπεται ὅτι καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι δικαιούνται εἰς τὴν διανομὴν, οἱ ἀντιπροσωπεύοντες τὴν γῆν, οἱ γαιοκτῆμονες, τὴν ἐργασίαν, οἱ ἐργάται, καὶ τὸ κεφάλαιον, οἱ κεφαλαιῶχοι.

Ἄλλὰ ποῖον τὸ μέρος τῆς μετοχῆς τῶν συντελεστῶν τούτων ; Δὲν εἶνε εὐχερὲς νὰ καθορισθῇ.

Ὡς προσφυῶς παρατηρεῖ ὁ *Mill* ¹⁾ ἐν πάσῃ παραγωγῇ τὸ μέρος τῆς φύσεως εἶνε ἀόριστον καὶ ἀκαταμέτρητον. Ἀδύνατον νὰ βεβαιωθῇ, τίς ἢ μείζων ἢ ἐλάττων ἐνέργεια τῆς φύσεως· ἀλλ' ὡσαύτως ἀδύνατον νὰ ὀρισθῇ ἀκριβῶς τὸ ἀνώτατον καὶ τὸ ἐλάχιστον τῆς ἀνθρωπίνης ἐργασίας. Πολλάκις συμβαίνει, ὥστε ἡ ἀπαιτούμενη, ἡ ἀναγκαία ἐργασία νὰ ᾔη ἐλάχιστη· ἀλλ' ἂν αὕτη ᾔη ἀναπόδραστος καὶ ἐπιζήτητος, τὸ ἀποτέλεσμα ἐξίσου ὀφείλεται εἰς τε τὴν φύσιν καὶ τὴν ἐργασίαν. Οὕτω δύο συνθηκῶν ὑφισταμένων, ἐξίσου ἀναγκαίων πρὸς τὴν ἐπίτευξιν ἀποτελέσματός τινος, ἐπιβάλλεται ἡ ἀναζήτησις τοῦ προσήκοντος ταύτῃ ἢ ἐκείνῃ μέρους.

Ἡ παραγωγικὴ δύναμις ἐκάστου τῶν τριῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς μεταβάλλεται κατὰ χρόνον καὶ τόπον. Τὸ ἔδαφος τῆς γῆς δὲν εἶνε παντοῦ καὶ πάντοτε τὸ αὐτό, παραλλάσσει ὑπὸ τὴν ἐπενέργειαν ποικίλων φυσικῶν αἰτίων, τῆς ἐργασίας, τῶν διατιθεμένων πρὸς καλλιέργειαν αὐτοῦ κεφαλαίων. Ἡ ἐργασία ἐπίσης παραλλάσσει ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν φυσικῶν τε καὶ κοινωνικῶν συνθηκῶν· κατὰ τὴν αὐτὴν δ' ἀναλογίαν καὶ τὸ κεφάλαιον ὅτε μὲν εἶνε παραγωγικώτερον, ὅτε δὲ οὐχί.

Τούτου δεδομένου, ἡ διανομὴ τῶν προϊόντων ἀκολουθεῖ κατ' ἀνάγκην τὴν παραγωγικὴν ἐκάστου τῶν συντελεστῶν συμβολήν. Ὁ μείζον παράγων δικαιούται ἅμα εἰς μείζονα ἀπόλαυσιν, ἥτις δέον νὰ τυγχάνῃ ἀντίστοιχος πρὸς τὴν καταβληθεῖσαν παραγωγικὴν προσπάθειαν.

Τοῦτο τυγχάνει ἐκπαλαι λίαν δυσχερὲς. Ἀδύνατον νὰ ἐξάκρι-

1) Principles of political economy.

βωθῆ καὶ νὰ καθορισθῆ μετ' εὐσυνειδησίας τὸ μέρος, τὸ προσῆκον ἐνὶ ἑκάστῳ τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, ἄρα καὶ τῆς διανομῆς. Ὡς ρέπει ὁ ἄνθρωπος πλείονα νὰ παραγάγῃ, οὕτω ρέπει ἐπίσης καὶ πλείονα νὰ ἀπολαύσῃ. Εἶνε μειονέκτημα ἴσως τοῦτο ὑπὸ τινα ἔποψιν τῆς φύσεως αὐτοῦ, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου τὸ τοιοῦτο μειονέκτημα συντελεῖ οὐ μικρὸν εἰς τὴν αὐξῆσιν τῆς καθ' ὅλου παραγωγικῆς συμβολῆς, τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς εὐημερίας. Ἐν τῇ μεγάλῃ παλαιστρα τῶν ἀνθρωπίνων ἐπιθυμιῶν καὶ συμφερόντων ἕκαστος τῶν ἀγωνιστῶν φρονεῖ, ὅτι εἰς αὐτὸν ἀνήκει ἡ μείζων μοῖρα τῆς παραγωγῆς, ἐπιζητεῖ ἄρα ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τὴν μείζονα διανομὴν.

Τὸ φαινόμενον τοῦτο εἶνε τὸ αἰώνιον θέμα τῆς ἱστορίας, ἡ ἀφετηρία τσοσούτων αἵματηρῶν συγκρούσεων καὶ ἐπαναστάσεων, ἀλλ' ἴσως ὑπὸ τινα ἔποψιν καὶ τὸ ἐλατῆριον πρὸς εὐρυτέραν κοινωνικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἐνέργειαν πρὸς πρόοδον. Ἐκ τῶν τοιούτων συγκρούσεων πληροῦνται τὰ χρονικά τῶν λαῶν ἐν πάσῃ τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῶν περιόδῳ. Εἶνε ἀδύνατον δὲ ἡ σύγκρουσις αὕτη νὰ ἐκλιπῇ τέλειον, ἐξευρισκομένων τῶν προσηκόντων τρόπων, δι' ὧν κανονισθῆσονται ἐπὶ ἀσφαλεστάτων βάσεων τὰ κατὰ τὴν διανομὴν τοῦ πλοῦτου.

Συμπεραίνεται ἐκ τούτων, ὅτι τὸ περὶ Διανομῆς τοῦ Πλοῦτου κενόφαλαιον εἶνε ἐπιστημονικῶς τε καὶ κοινωνικῶς τὸ δυσχερέστατον τῶν τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας ἐπιβάλλεται ἄρα ἐκ τῶν πραγμάτων ἡ προσήκουσα αὐτοῦ ἔρευνα.

Τοῦτο διαφέρει οὐ μόνον τὴν ἐπιστήμην, ἀλλὰ καὶ τὴν κοινωνίαν ἐν γένει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Περὶ τῆς ἀνίσου διανομῆς τῶν προϊόντων
ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Κατὰ γενικὸν κανόνα ἡ πρὸς παραγωγὴν συμβολὴ ἐκάστου τῶν συντελεστῶν αὐτῆς ἔδει νὰ ᾔηνε τὸ μέτρον τῆς διανομῆς. Ἡ γῆ, ἡ ἐργασία, τὸ κεφάλαιον ἔδει νὰ λαμβάνωσι κατ' ἀναλογίαν τῆς συμπράξεως αὐτῶν συμμετοχὴν εἰς τὰ προϊόντα. Ἄτυχῶς τοῦτο δὲν συνέβη. Ἐνεκα διαφορῶν αἰτίων, ἰδίᾳ ἔνεκα τῶν ἐπὶ αἰῶνας κρατησάντων κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν θεσμῶν, ἀπορρεόντων ἀπὸ τῆς ἀνισότητος καὶ τῆς ἐκ ταύτης διακρίσεως τῶν τάξεων, τὰ κατὰ τὴν παραγωγὴν καὶ διανομὴν τοῦ πλοῦτου δὲν ἐκανονίσθησαν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἰσότητος τῶν ἀνθρώπων. Πᾶσα ἡ ἀρχαιότης ἐν γένει διετέλεσεν ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ νόμου τούτου, τοῦ μὲν ἐξ ἀγνοίας, τοῦ δὲ ἐκ πονηρίας καὶ μοχθηρίας. Ἀπὸ τῶν μᾶλλον ἀπομεμακρυσμένων χρόνων τῆς ἱστορίας μέχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος ἡ διανομὴ τοῦ πλοῦτου ἐτελεῖτο ἀνισώτατα καὶ ἀδικώτατα. Ἐνιαχοῦ μὲν ἡ γῆ ἀντημέιβετο ὑπὲρ τὴν παραγωγικὴν αὐτῆς συμβολήν, ἤττον δὲ τὸ κεφάλαιον καὶ ἡ ἐργασία· ἀλλαχοῦ δ' ἐπίσης τὸ κεφάλαιον, ἐν τῇ εὐρείᾳ αὐτοῦ ἐννοίᾳ, ὀλιγώτερα μὲν παρῆγε, πλείονα δ' ἐνέμετο.

Ἄλλὰ κατ' ἐξοχὴν ἀδικὸς ἦτο ὁ κλῆρος τῆς ἐργασίας ἐν τῇ διανομῇ τῶν προϊόντων. Μεγάλῃ, ἡ πολυαριθμοτάτῃ ὁμᾶς ἀνθρωπίνων ὄντων ἐστερεῖτο ἐπὶ αἰῶνας παντὸς δικαίου· εἰργάζετο ἔν' ἀπολαμβάνωσιν εὐάριθμοι· ἐταλαιπωρεῖτο ἵνα διέρχωνται προνομιοῦχοι τινες τὸν βίον ἐν χλιδῇ καὶ ἀνέσει. Ἡ καταβοῶσα αὕτη ἀδικία δὲν ἦτο μόνον ἀρνησις πάσης τάξεως καὶ εὐνομίας, ἀλλ' ἐπέδρα ἐπίσης ὀλεθρίας ἐπὶ τῆς παραγωγῆς ὄντα, μὴδὲν δικαίωμα κεκτημένα, θεωρούμενα ὡς ὄργανα τῶν ἀπολαύσεων ὑπερφιάλων δεσποτῶν, ἦτο ἀδύνατον νὰ καταβάλωσι τὴν προσήκουσαν ἐργασίαν πρὸς αὐξήσειν τῆς παραγωγῆς.

Ἐλείπεν ἀπ' αὐτῶν τὸ διαφέρον. Ἐνῶ ἡ γῆ καὶ τὸ κεφάλαιον, ὁ γαιοκτήμων καὶ ὁ κεφαλαιοῦχος ἐλάμβανον τὴν μερίδα τοῦ λείοντος ἐν τῇ διανομῇ, ἡ ἐργασία προφανῶς ἠδικεῖτο. Καὶ ἐγένοντο μὲν πλέον ἢ ἀπαξ ἀπόπειραι πρὸς ἄρσιν τοῦ κακοῦ τούτου, ἀλλ' ἀπασαι ἤμιστα συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῶν ἐπὶ τῶν προϊόντων τῆς παραγωγῆς δικαιωμάτων τῶν ἐργατῶν.

Διὰ τῶν νεωτέρων θεσμῶν ἐλύθη τὸ πρόβλημα τῆς ἴσης διανομῆς; ἀμφίβολον.

Ἀπόκειται εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν συνείδησιν τῶν νέων λαῶν νὰ ἐξεύρωσι τὴν προσήκουσαν λύσιν τοῦ μεγάλου τούτου τῆς ἱστορίας προβλήματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

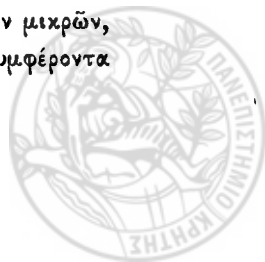
Περὶ τοῦ κατὰ χρόνον καὶ τόπον κανονισμοῦ τῆς
διανομῆς τῶν προϊόντων.

Ὡς ἐρρήθη, ἕκαστος τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς δικαιούται ἐν τῇ διανομῇ εἰς τὸ ἐπιβάλλον αὐτῷ μέρος ἀναλόγως τῆς καταβολῆς. Κατὰ τίνας κανόνας γενήσεται τοῦτο; Ποικίλα συστήματα ὑπῆρξαν καὶ ὑπάρχουσιν ἔτι. Τούτων τὰ κυριώτατα ἀναγράφονται.

Παρὰ τοῖς πρώτοις λαοῖς αἱ ιδιότητες τῶν ἀντιπροσώπων τῆς γῆς, τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ κεφαλαίου εὐρίσκονται συνήθως παρὰ τῶ αὐτῶ προσώπῳ. Τὸ τοιοῦτον εἶνε σημεῖον στοιχειώδους οἰκονομικοῦ βίου. Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην τὰ κατὰ τὴν διανομὴν δὲν παρουσιάζουσι πολλὰς δυσχερείας. Μὴ ὑπαρχούσης διακρίσεως μεταξύ τῶν παραγωγῶν, οὐδεμία διαφωνία ὑφίσταται ἐν τῇ διανομῇ. Γαιοκτήμων, κεφαλαιούχος καὶ ἐργάτης περιλαμβάνονται ἐν τῷ αὐτῷ προσώπῳ.

Τὸ οἰκονομικὸν τοῦτο σύστημα δύναται νὰ ἐκδηλωθῇ καὶ νὰ λειτουργήσῃ παρὰ κοινωνίας ἀμορφώτους ἔτι, παρ' αἷς ἡ κτηνοτροφία, ἡ γεωργία καὶ ἡ τεχνουργία ἐξασκοῦνται μονοουχὶ ἐν τῷ οἴκῳ. Ἐλάχισται τυγχάνουσιν αἱ χρεῖαι, ἡ δὲ αὐτάρκεια εἶνε ὁ κανὼν ἐκάστης οἰκογενείας. Ἄλλ' ἡ τάξις αὕτη δὲν δύναται νὰ διαρκήσῃ ἐπὶ μακρὸν χρόνον. Ἀναπτυσσομένου τοῦ πολιτισμοῦ, εἰδικεύεται ἡ ἐργασία διὰ τοῦ καταμερισμοῦ αὐτῆς μεταξύ διαφόρων προσώπων, ἐξασκούντων τὸ προσῆκον ἐκάστῳ ἔργον. Ἐπίσης αἱ ιδιότητες τῶν ἀντιπροσώπων τῆς γῆς, τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ κεφαλαίου περιέρχονται εἰς διάφορα πρόσωπα.

Τὸ ἤδη ρηθὲν σύστημα δὲν ἐξέλιπεν ἀπὸ τοῦ οἰκονομικοῦ βίου τῶν λαῶν· ὑφίσταται ἔτι καὶ οὐδέποτε θέλει ἐκλίπη ἀπὸ τῶν μικρῶν, στοιχειώδεις ἔχουσῶν χρεῖας καὶ ἐλάχιστα διεκδικουσῶν συμφέροντα κοινωνιῶν.

Ἐτερον σύστημα εἶνε ἐκεῖνο, καθ' ὃ εἰς τυγχάνει ὁ κύριος τῆς γῆς, τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ κεφαλαίου, πάντα ταῦτα διαθέτων κατὰ βούλησιν, νεμόμενος ἄρα αὐτὸς ἀποκλειστικῶς τὰ προϊόντα· τὸ σύστημα τοῦτο ἐκράτει ἄλλοτε ἐν αἰς χώραις ὑφίστατο ἢ δουλεία. Ὁ ἐργάτης, δίκην ὑποζυγίου, ἐργάζετο διὰ τὸν κύριον, αὐτὸς μηδὲν διεκδικῶν δικαίωμα ἐν τῇ διανομῇ.

Διάφορον καὶ ἀνθρωπινότερον εἶνε τὸ σύστημα ἐκεῖνο, καθ' ὃ τὸ προϊόν διανέμεται εἰς δύο μόνον κατηγορίας παραγωγῶν. Ἦδη τὰ κατὰ τὴν διανομὴν δυσχερέστερον δύνανται νὰ καθορισθῶσι. Ἐν τούτοις κρατοῦσι συνήθως ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ τὰ ἐπόμενα.

Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ αὐτὸ ἄτομον ἀντιπροσωπεύει τὴν γῆν καὶ τὸ κεφάλαιον· ἐν τοιαύτῃ περιστάσει συναλλάσσεται κατὰ τινὰ τρόπον πρὸς τὸν ἐργάτην, ἡ δὲ διανομὴ γίνεται ἐκ συμφώνου μεταξὺ ἀμφοτέρων, ἢ κατὰ τὰ κρατοῦντα ἔθιμα. Ἐνίοτε ἐπίσης ὁ ἐργάτης κατέχει τὸ κεφάλαιον καὶ τὰ πρὸς καλλιέργιαν τοῦ ἐδάφους ἐργαλεῖα, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὴν γῆν, ἣτις παρέχεται αὐτῷ ἐπὶ συμφωνίᾳ τινί, μακρᾶς ἢ βραχείας καλλιέργειας, ἐπὶ μείζονι ἢ ἐλάσσονι μοίρᾳ ἐν τῇ διανομῇ.

Ἀνεγράφησαν ὠδε τὰ κυριώτατα τῶν συστημάτων ἐν τῇ καλλιέργειᾳ τῆς γῆς καὶ τῇ διανομῇ τῶν προϊόντων. Πρὸς αὐτοῖς ἐν τούτοις ὑπάρχουσι καὶ πλεῖστα ἄλλα, παραλλάσσοντα συνωδᾶ τῇ φύσει τῆς χώρας, τοῖς θεσμοῖς, τῷ πολιτισμῷ, τῇ κρατούσῃ ἐν γένει οἰκονομικῇ ταξεί.

Ἐν τῇ τεχνουργικῇ βιομηχανίᾳ ποικίλα ἐπίσης ἐκράτησαν συστήματα καὶ κρατοῦσι μέχρι τῆς σήμερον. Συνήθως ἐν τῇ τεχνουργικῇ παραγωγῇ δύο ὑπάρχουσι παραγωγικαὶ τάξεις—ἡ τῶν κεφαλαιούχων καὶ ἡ τῶν ἐργατῶν. Καὶ κατὰ μὲν τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ἱστορίας, ὅποτε ὁ ἐργάτης ἦτο συνήθως κτῆμα τοῦ βιομηχάνου κεφαλαιούχου, τὰ κατὰ τὴν διανομὴν δὲν παρουσιάζουσι δυσχερείας. Ἀπαντὰ τὰ προϊόντα τῆς παραγωγῆς ἀνήκουσιν ἐξ ὀλίκληρου εἰς τὸν κεφαλαιούχον. Ἀλλὰ τοῦ συστήματος τούτου ἐκλείπτουτος, τὰ κατὰ τὴν τεχνουργικὴν παραγωγὴν λαμβάνουσι διάφορον φάσιν. Ὅτε μὲν ὁ ἐργάτης καὶ ὁ κεφαλαιούχος συμπίπτουσι παρὰ τῷ αὐτῷ προσώπῳ, καὶ τότε ἡ διανομὴ διεξάγεται λίαν εὐχερῶς· ὅτε δὲ αἱ κατηγορίαι τοῦ ἐργάτου καὶ τοῦ κεφαλαιούχου διαμερίζονται εἰς δύο πρόσωπα· ἐν τῇ περι-

στάσει ταύτη τὰ κατὰ τὴν διανομὴν κανονίζονται ἐλευθέρως μεταξὺ τῶν παραγωγῶν, ὁ κεφαλαιούχος καὶ ὁ ἐργάτης διχνέονται τὸ προϊόν, λαμβάνοντας ἐκάστου αὐτῶν προσυμπεφωνημένον ποσοστὸν, ὁπότε ἴσως ἐκδηλοῦται ὁ δικαιότερος καὶ λογικώτερος, ἀλλὰ δυσχερῶς πραγματοποιούμενος τρόπος τῆς διανομῆς· ἄλλοτε δὲ πάλιν ὁ ἐργάτης συμβάλλεται πρὸς τὸν κεφαλαιούχον ἐπὶ ὠρισμένη μεταξὺ ἀμφοτέρων ἀμοιβῇ. Τῷ συστήματι τούτῳ δύνανται νὰ παρέπονται πολλὰ ἀδικήματα περὶ τὴν διανομὴν, οὐχ ἥττον τυγχάνει τὸ ἀσφαλέστατον ἐν τῇ ἀμοιβῇ τοῦ ἐργάτου, μὴ δυναμένου ἐκ ποικίλων αἰτίων ν' ἀναμῆνη τὸν χρόνον, τὸ ὀποτέλεσμα τῆς παραγωγῆς καὶ τὴν διανομὴν τοῦ προϊόντος αὐτῆς.

Ἐκ τῶν εἰρημένων συμπεκρίνεται ἐναργῶς, ὅτι τὰ κατὰ τὴν διανομὴν δὲν δύνανται νὰ διεξαχθῶσι πάντοτε δικαίως καὶ εὐχερῶς. Δὲν ὀρίζεται ἀκόπως τὸ μέτρον τῶν δικαίων ἀξιώσεων τῶν διαφόρων τῆς παραγωγῆς συντελεστῶν. Ἰδίᾳ ἐν τῇ περιστάσει ἐκείνη, καθ' ἣν διάφορα τυγχάνουσι τὰ πρόσωπα, τὰ ἀντιπροσωπεύοντα τὰς δυνάμεις τῆς γῆς, τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ κεφαλαίου, δύνανται νὰ ἐπισυμβῶσιν ὀλέθρια ἀδικήματα, διαταράσσοντα τὸ κοινωνικὸν καθεστῶς. Ὁ μεταξὺ ἐργάτου καὶ κεφαλαιούχου ἀνταγωνισμὸς καθίσταται σὺν τῷ χρόνῳ ἀνταγωνισμὸς τοῦ πλουσίου καὶ τοῦ πένητος, τοῦ ἰσχύοντος καὶ τοῦ ἀνισχύρου.

Τὸ οἰκονομικὸν ζήτημα εἶνε ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ δυσχερέστατον τῶν κοινωνικῶν ζητημάτων, προελθὲν συνήθως ἐξ ἀδικιῶν τοῦ κεφαλαίου, δικαίων ἢ ὑπερβολικῶν ἀξιώσεων τῆς ἐργασίας. Σήμερον ἰδίᾳ τὸ πρόβλημα τῆς οἰκονομικῆς τάξεως καὶ ὀργανώσεως προβάλλεται μετὰ μείζονος δυνάμεως. Τί ποιητέον; ἰδοὺ τὸ ζήτημα.

Ἡ ἱστορικὴ ἐπισκόπησις τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῶν λαῶν μαρτυρεῖ, ὅτι πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς παραγωγῆς, ὃ περ σημαίνει καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν μέσων τῆς διανομῆς, δεόν νὰ κρατήσωσιν οἱ αὐτοὶ κανόνες. Ἐγνώσθη ἤδη τίνι τρόπῳ ἐκδηλοῦται ἡπραγωγικὴ δύναμις καὶ ἐνέργεια τοῦ τε ἀτόμου καὶ τῆς κοινωνίας. Ἀπαιτεῖται πλήρης ἐλευθερία ἐν τῇ καταβολῇ τῶν δυνάμεων αὐτῶν, οἰαδῆποτε δ' ἀνωτέρα ἐπέμβασις καὶ κανονισμὸς ἀπαγορεύονται. Ὅτι συμβαίνει ἐν τῇ παραγωγῇ, τοῦτο διὰ τὸν αὐτὸν λόγον θέλει ἐπι-

συμβῆ και διὰ τὴν διανομὴν τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς παραγωγῆς. Δέον ν' ἀφεθῆ και ἐν τῷ κανονισμῷ τῶν κατ' αὐτὴν ἢ αὐτῇ ἐλευθερία.

Ἄλλ' ἂν ἡ νομοθεσία ἤθελεν ἀποτολμῆσαι νὰ προσβάλλῃ ἢ περιορίσῃ τὴν ἐλευθερίαν ταύτην, ἀρνούμενη οὕτω τὸ κῦρος και τὴν σημασίαν ὑπερτάτων φυσικῶν νόμων, ὅτε μὲν ἤθελεν ἐπέλθῃ ὀλεθρία κοινωνική και οἰκονομική ἀκοσμία, ὅτε δὲ οἱ φυσικοὶ νόμοι κατ' ἀνάγκην ἤθελον ἐπανακτῆσαι τὸ πρότερον κῦρος αὐτῶν. Πολλάκις ἡ κανονιστικὴ μακρία νομοθετῶν, ἀδαῶν τῶν ἀληθῶν νόμων τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, οὐ μὴν ἀλλὰ και τῆς παρεπομένης ἐκ τῶν πορισμάτων αὐτῆς κοινωνικῆς τάξεως, ἀπειρεράθη νὰ καθορίσῃ τὰς σχέσεις μεταξὺ τῶν διαφόρων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, τὸ maximum και τὸ minimum τοῦ μισθοῦ τῆς ἐργασίας, τῆς τιμῆς τῶν προϊόντων, τοῦ τόκου τῶν κεφαλαίων, κτλ. ἀλλ' εἰς οὐδὲν συνέτελεσεν ὕγιες.

Οἱ φυσικοὶ νόμοι εἶνε ἀνώτεροι τῆς βουλήσεως, τῶν ροπῶν και τῶν συμφερόντων τοῦ νομοθέτου, ἢ τῆς τάξεως, ἢ τὰς γνώμας καθορίζει. Οὔτε οἱ ἀστικοὶ, οὔτε οἱ ποινικοὶ νόμοι κατῴρθωσαν νὰ παρακωλύσωσι τὸν τόκον, ὅστις ἀπορρέει ἐκ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων και τῆς οἰκονομικῆς ἀνάγκης τῶν κοινωνιῶν· ἐπεβλήθη αἰεποτε, παρὰ τὰ κατ' αὐτοῦ ἀνάθεμάτα τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν και τῶν ἠθικολόγων, παρὰ τοὺς ἀφοριστικούς κανονισμοὺς τῆς νομοθεσίας, κατὰ τύπους μὲν κανονιζούσης και διευθετούσης τὰς μεταξὺ κεφαλαίου και ἐργασίας σχέσεις, πράγματι ὅμως προσβαλλούσης τοὺς φυσικωτάτους νόμους τῆς ἐλευθερίας και τῆς αὐτονομίας τῶν ἀτόμων, ἀπογομνύσης τοὺς μὲν πρὸς χάριν τῶν δέ, δημιουργούσης πλημμελεῖς καθεστῶς. Ἄντὶ τοῦ κανονισμοῦ ἐπέρχεται ἡ ἀταξία· ἀντὶ τῆς δικαιοσύνης ἢ ἀδικία· ἀντὶ τοῦ ζήλου και τοῦ σθένους πρὸς ἐργασίαν και αὔξησιν τῆς παραγωγῆς ἡ ἀτονία και ἡ ἐλάττωσις αὐτῆς. Οὕτως ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ὑποστηρίξεως ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς τάξεως τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐπανερχεται εἰς τὴν πρωτόγονον κατάστασιν.

Τῆς νομοθεσίας ἄρα ἀποστολὴ εἶνε νὰ παρακολουθῆ τὸ ἔργον τῆς φύσεως, βελτιοῦσα αὐτό, οὐχὶ δὲ διαστρέφουσα. Ἄλλως ἐνεργοῦσα παρακωλύει τὴν φυσιολογικὴν ὄρασιν και ἐξέλιξιν τοῦ ἀνθρώπινου γένους.

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Περὶ τῆς συμμετοχῆς τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς
ἐν τῇ διανομῇ τοῦ πλοῦτου.

Ἐκαστος τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς δικαιούται νὰ λαμβάνῃ τὴν προσήκουσαν μερίδα ἐν τῇ διανομῇ τῶν προϊόντων. Ἄνευ τούτου ἡ παραγωγικὴ συνεργασία ἤθελε ματαιωθῆ, ἡ ἀδικία δὲ ἐπικρατήσῃ, ἐν ἣ περιπτώσει ἐπετρέπετο ἡ ἀνισότης ἐν τῇ διανομῇ, ὅτε μὲν ἐξίσου πάντων ἀμειβομένων, ὅτε δὲ τούτου μᾶλλον ἐκείνου.

Ἄμεσοι συντελεσταὶ τῆς παραγωγῆς εἶνε ἡ φύσις, ἡ ἐργασία καὶ τὸ κεφάλαιον. Ἡ διανομὴ ἄρα γενήσεται μεταξὺ τῆς φύσεως, ἐντεῦθεν ἡ ἐγγίσιος πρόσοδος· μεταξύ τῆς ἐργασίας, καὶ ἐντεῦθεν ὁ μισθὸς καὶ ἡ ἀμοιβή· καὶ τοῦ κεφαλαίου, εἰς ὃ ἀνήκει ὁ τόκος.

Ἄλλ' ὡς ἐρρήθη ἐν τῷ οἰκείῳ χώρῳ, ἐκτὸς τῶν τριῶν τούτων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, παραστατεῖ καὶ τέταρτος. Οὗτος εἶνε ἡ πολιτεία, ἣτις δικαιούται ἐπίσης νὰ λάβῃ τὸ προσήκον μέρος ἐν τῇ διανομῇ, λόγῳ τῶν ἐγγυήσεων καὶ τῆς ἀσφαλείας, ἣν παρέχει περὶ τὴν παραγωγικὴν ἐνέργειαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Ἡ μερὶς αὕτη τῆς πολιτείας καλεῖται φόρος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Περὶ τοῦ προϊόντος τῆς γῆς. — Ἡ ἔγγειος πρόσδοδος
καὶ τὸ μίσθωμα.

Ἐννοια τῆς ἐγγείου πρόσδοδος.

Ἡ γῆ, καλλιεργουμένη ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, παράγει προϊόντα, θεραπευτικὰ τῶν χρειῶν. Ταῦτα ἀνήκουσιν αὐτῷ ἐξ ὀλοκλήρου, ἀποτελοῦσι δὲ τὴν ἀμοιβὴν καὶ τὸ τίμημα τῶν καταβληθέντων κόπων πρὸς παραγωγὴν. Καὶ ἡ στοιχειωδεστάτη ἔννοια τοῦ δικαίου ἐπιβάλλει πάνδημον τῶν προϊόντων τούτων ἀναγνώρισιν εἰς τὸν κατορθώσαντα νὰ ἐξαγάγῃ αὐτὰ ἀπὸ τῶν κόλπων τῆς γῆς. Πάντες οἱ λαοί, καὶ ἐν τῇ βαρβαρωτάτῃ αὐτῶν καταστάσει, ἀνεγνώρισαν καὶ ἐξησφάλισαν τὸ δίκαιον τοῦτο, οὐ ἄνευ καὶ ἡ κοινωνικὴ εὐκοσμία καὶ ἡ οἰκονομικὴ πρραγωγὴ οὐδέποτε ἤθελον τύχη μονιμότητος καὶ ἀλληλεγγύης, ἀγαθῶν ἀπαιτουμένων πρὸς τὴν πρόδοον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

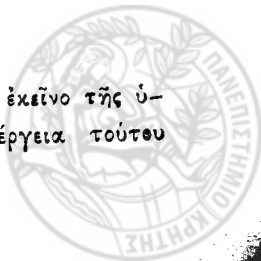
Εἶνε τὸ γέρας τῆς φιλοπονίας, ἣν καταβάλλει ὁ ἄνθρωπος, χρήσιμος καθιστάμενος ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ.

Ἄλλ' ἐν ἡ περιπτώσει ὑπερχρεῖ τὸ προϊόν πρὸς συντήρησιν τοῦ ἀνθρώπου, δύναται οὗτος νὰ διαθέσῃ αὐτὸ κατὰ βούλησιν, ἀνταλλάσσων, ἀποταμιεύων, δωρούμενος, καταστρέφων ἐπὶ τέλους; Τίς δύναται ν' ἀμφισβητήσῃ τὸ λογικὸν καὶ τὸ δίκαιον τῆς ἀρχῆς ταύτης;

Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν προϊόντων τῆς καλλιεργηθείσης γῆς, ὁ ἄνθρωπος κέκτηται μόνιμον ἐπ' αὐτῆς κυριότητα μετὰ τῶν παρομαρτούντων ἐξαρτημάτων. Εἶνε ἀνάγκη τοῦτο καὶ ἐκ λόγων δικαίου καὶ ἐκ λόγων συμφέροντος.

Ὡς πρὸς τὸ δίκαιον.

Οὐδεὶς δύναται ν' ἰφαιρέσῃ ἢ περιορίσῃ τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς ὑδρογείου σφαίρας, ἐφ' οὗ ἐξεδηλώθη ἡ παραγωγικὴ ἐνέργεια τούτου

ἢ ἐκείνου τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ κατεργασθεὶς αὐτό, ὁ χρησιμοποιοῦσας προσηκόντως τὰς παραγωγικὰς δυνάμεις τῆς φύσεως, δικαιούται νὰ ἐξασκήσῃ ἐπ' αὐτῆς πλήρη καὶ μόνιμον κυριότητα. Ἄν τοῦτο δὲν ἀνεγνωρίζετο ὑπὸ τοῦ καθεστῶτος, ἤθελεν ἐπέλθῃ πλήρης ἄρνησις καὶ παραγνώρισις τῆς καταβληθείσης ἐργασίας, τῶν κινδύνων πολλακίς, οὓς διέτρεξεν ὁ καλλιεργήσας τὸ ἔδαφος· ἡ πολιτεία ἤθελεν ἀδικήσῃ αὐτόν, παραβιάζουσα τὰς κοινοτάτας τῶν ὑποχρεώσεων.

Ἄλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς ἐπόψεως τοῦ κοινωνικοῦ συμφέροντος δέον τὸ ἔδαφος τοῦτο μετὰ τῶν ἐξαρτημάτων ν' ἀναγνωρισθῇ εἰς πλήρη καὶ μόνιμον κυριότητα τοῦ καλλιεργητοῦ. Ἄν μετεβιβάζετο εἰς τοῦτον ἢ ἐκείνον, διηνεκῶς μεταβάλλον κυριότητα, πληροῦν χρείας διαφόρων ἀτόμων, οὐδεὶς θὰ διεφέρετο ὑπὲρ τῆς καλλιεργίας καὶ βελτιώσεως τῆς παραγωγῆς ἐδάφους, ἀφ' οὗ οὐδὲν ἠδύνατο νὰ ἐλπίζῃ. Ἐκτὸς τοῦ ἀτόμου ἄρα συμφέρει καὶ τῇ κοινωνίᾳ νὰ ἐξασφαλίσῃ καὶ μονιμοποίησῃ τὴν ἀτομικὴν κτῆσιν τοῦ καλλιεργητοῦ. Δὲν ὠφελεῖται μόνον οὗτος, ἀλλὰ καὶ τὸ σύνολον τῶν συμβιούντων, ἀπολαούντων τῶν προϊόντων τῆς παραγωγικῆς ἐργασίας.

Τὸ ἐκ τῆς ἐγγείου κτήσεως προϊόν εἶνε ἀποτέλεσμα τῆς συνεργασίας τῆς φύσεως καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Τοῦτου δὲ ἡ ἐργασία, εὐφύεστερον ἐκδηλουμένη, ἔσται ἀναντιρρήτως καὶ παραγωγικωτέρα· δέον ἄρα ν' ἀμειφθῇ ἀφειδέστερον ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν.

Ἡ γῆ, καλλιεργουμένη καὶ μεταμορφουμένη ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀνθρώπου, καθίσταται ἀναπόσπαστον μέρος τῆς προσωπικότητος αὐτοῦ. Ἡ ἐργασία εἶνε ἡ ἐκδήλωσις τῶν σωματικῶν καὶ πνευματικῶν δυνάμεων· ὁ καλλιεργήσας ἄρα τὴν γῆν, ὁ ἐπιβαλὼν ἐπ' αὐτῆς τὴν σφραγίδα τῆς προσωπικῆς ἐργασίας, δικαιούται νὰ διεκδικήσῃ τὸ προϊόν τῆς ἐργασίας ταύτης. Πρότερον ἡ γῆ, ἀκαλλιεργητος οὖσα, οὐδένα εἶχε κύριον, ἀλλ' ἤδη ἔλαβεν ἄλλοίαν ὑπόστασιν, οὐσιωδῶς μεταβληθεῖσα. Πᾶσα ἄρα προσβολὴ κατὰ τοῦ ἐπ' αὐτῆς δικαίου τοῦ ἀνθρώπου εἶνε προσβολὴ τοῦ δικαίου τῆς προσωπικότητος αὐτοῦ· ἀναίρεσις τοῦ κοινωνικοῦ δικαίου, τοῦ ἐπισήμως ἀναγνωρίζοντος τὴν ἐλευθέραν ἐκάστου ἐνέργειαν, οὗ ἄνευ ἡ ἀνθρωπίνη τάξις καθίσταται προβληματική.

Ὁ διὰ τῆς χρήσεως τῶν ἑαυτοῦ δυνάμεων κτησάμενος τὸ δικαίον τῆς ἰδιοκτησίας τῆς τέως ἀδισπότου, χέρσου καὶ ἀκαλλιεργήτου γῆς

δικαιοῦται νὰ παραχωρήσῃ αὐτὴν εἰς ἕτερον καλλιεργητὴν ἐπὶ δικαίᾳ ἀμοιβῇ; Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιστάσει οὗτος ὑποχρεοῦται νὰ ἀποζημιώσῃ τὸν ἰδιοκτῆτην ἐπὶ τῇ γενομένῃ παροχῇ;

Τίς δύναται ν' ἀρνηθῇ τὴν λογικὴν καὶ τὴν νομιμότητα τῆς πράξεως ταύτης; Ἄν ἐξηκολούθει καλλιεργῶν τὴν γῆν ὁ ἰδιοκτῆτης, αὐτὴ θὰ ἰθεράπευε τὰς χρείας αὐτοῦ, καταλείπουσα ἅμα, γόνιμος οὖσα, καὶ πλεόνασμα διὰ τὸ μέλλον, διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς ἰδιοκτησίας, διὰ τὰς ἐνδεχομένας ζημίας κτλ. Ὁ καλλιεργητὴς ἄρα, εἰς ὃν ἐξεχωρήθη προσωρινῶς ἡ καλλιεργία καὶ ἡ ἐκμετάλλευσίς τοῦ ἐδάφους, ὑποχρεοῦται, ἀφαιρῶν πρότερον τὰς δαπάνας τῆς καλλιεργίας καὶ τῆς συντηρήσεως ἑαυτοῦ, νὰ παράσχη τὸ πλεόνασμα τοῦ προϊόντος εἰς τὸν ἰδιοκτῆτην.

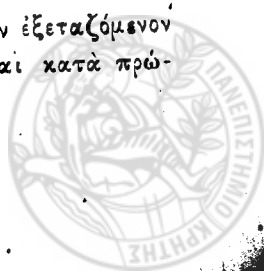
Τὸ χορηγούμενον τοῦτο μέροςμα ἐκ τοῦ παραχθέντος προϊόντος καλεῖται πρόσδοδος.

Βεβαίως, ἐν ὑπῆρχον ἀλλαγῇ γαίῃ ἀκαλλιεργῆτοι ἢ ἀδέσποτοι, ἡ δύνατο ὁ καλλιεργητὴς νὰ καταλάβῃ αὐτάς, χρησιμοποιοῦν. Ἄλλοτε συνέβαινε τοῦτο. Ἄλλ' ἐν τῇ καταλήψει πασῶν τῶν γαιῶν δὲν συμβαίνει πλέον. Αἱ τε γόνιμοι καὶ αἱ ἄγονοι γαῖαι ἐκαλλιεργήθησαν, ἀδιαφόρως πρὸς τὴν παραγωγικὴν αὐτῶν δύναμιν. Πολλάκις μάλιστα αἱ φύσει ἄγονοι διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ τεχνικῆς κατεργασίας κατέστησαν γονιμώτεροι πολλῶν φύσει γονιμῶν, παραμεληθεισῶν. Ὑποχρεοῦται ἄρα ὁ ἐργάτης, ἀναγκαζόμενος νὰ συντηρηθῇ, νὰ ζητήσῃ εἰς παραχώρησιν ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν ἔγγειον κτῆσιν παρὰ τοῦ κυρίου, ὅστις βεβαίως δὲν θὰ παράσχη αὐτὴν δωρεάν, ἀλλ' ἐπὶ ἀμοιβῇ, ἀποζημιώσει ἐκ τῆς ἀπωλείας, ἣν ὑφίσταται, ἄλλως δυνάμενος νὰ διαθέσῃ αὐτὴν. Ἡ ἀμοιβὴ αὕτη καλεῖται μίσθωμα.

Ἐκ τίνων συνθηκῶν, φυσικῶν ἢ κοινωνικῶν, ἐξαρτᾶται τὸ ἀνώτατον ἢ τὸ κατώτατον ὄριον τοῦ μισθώματος τοῦτου, ὃ περ ὁ καλλιεργητὴς ὑποχρεοῦται νὰ καταβάλῃ εἰς τὸν ἰδιοκτῆτην;

Ἀπὸ τῆς ἐπόψεως τῶν φυσικῶν συνθηκῶν ἐξεταζόμενον τὸ μίσθωμα σχετίζεται πρὸς τὴν φύσιν τοῦ ἐδάφους· τὸ μὲν γόνιμον δικαιοῦται εἰς μείζον μίσθωμα, τὸ δὲ μὴ τοιοῦτον εἰς ἔλασσον. Ἡ πρόσδοδος ἄρα παραλλάσσει συνωδᾶ τῇ φύσει τοῦ ἐδάφους.

Ἄλλ' ἀπὸ τῆς ἐπόψεως τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν ἐξεταζόμενον τὸ μίσθωμα καθίσταται πολυπλοκώτερον. Ἐξαρτᾶται κατὰ πρῶ-

τιστον λόγον ἐκ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ, τοῦ διεξαγομένου ὑπὸ τῶν ζητούντων τὴν μίσθωσιν καὶ τὴν καλλιεργίαν τοῦ ἐδάφους. Καθ' ὅσον οὗτοι ἐπιζητοῦσι τοῦτο, κατὰ τοσοῦτον αἱ ἀπαιτήσεις τοῦ ἰδιοκτῆτος εἶνε μείζονες.

Παραλλαγὰι τῆς προσόδου.

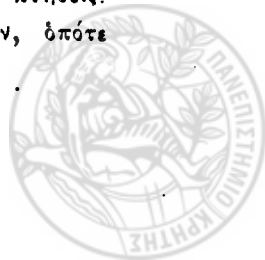
Αἱ τε φυσικαὶ καὶ αἱ κοινωνικαὶ συνθήκαι, ὑφ' ἃς διεξάγονται τὰ κατὰ τὴν ἐγγεῖον πρόσδοον, παραλλάσσουσι κατὰ χρόνον καὶ τόπον. Τὸ ἐδαφος ποικίλλει, εἴτε ἔνεκα φυσικῆς γονιμότητος, εἴτε ἔνεκα τεχνικωτέρας καλλιεργίας. Ἄλλὰ καὶ τούτου μὴ συμβαίνοντος, ὅτε μὲν ἐπιζητεῖται μᾶλλον ἔνεκα ποικίλων αἰτίων, ὅτε δὲ ἦσσαν. Ἡ ἀξία αὐτοῦ ἀυξομειοῦται κατὰ τὴν ἐκάστοτε ἐμφαινόμενῃ μείζονα ζήτησιν ἢ προσφορᾶν.

Πολλάκις συμβαίνει, ὥστε μέτρα τινὰ ἐδάφους νὰ ἔχωσι μείζονα ἀξίαν καὶ πρόσδοον, ἐν ᾗ περιπτώσει κείντχι ἐγγύς μεγάλων πληθυσμοῦ κέντρων· καὶ τάναπαλιν· ἐδαφος ἐν ἀποκέντρῳ τοποθεσίᾳ κείμενον, μακρὰν πάσης ἐπικοινωνίας ἀνθρώπων, δύναται νὰ ἔχη ἐλαχίστην πρόσδοον.

Ἡ περὶ τῆς ἐγγεῖου προσόδου θεωρία τοῦ Ρικάρδου.

Ὁ Ἄγγλος Οἰκονομολόγος Δαυὶδ Ρικάρδος διετύπωσεν ἰδίαν θεωρίαν περὶ ἐγγεῖου προσόδου, μεγάλην σχοῦσαν ἀπήχησιν καὶ ἐπίδρασιν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἀγγλίας. Αὕτη ἐν συντομίᾳ ἔχει ὡς ἀκολούθως:

Ἐν ταῖς πρώταις ἡμέραις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ὁπότε τοῦτο μόλις δύναται ν' ἀντιπαλαίση κατὰ τῆς φύσεως, πρὸ τῆς καταλήψεως ἐτι πασῶν τῶν γαιῶν, μὴ ὄντος πυκνοῦ τοῦ πληθυσμοῦ, καταλαμβάνονται τὸ πρῶτον αἱ γόνιμοι γαῖαι, ἅτε ἐλαχίστα προσκόμματα παρεμβάλλουσαι εἰς τὴν καλλιεργίαν. Ὁ γεωργὸς καλλιεργεῖ τὰς γαίας τῆς πρώτης ποιότητος, αἵτινες οὔσαι ἀδέσποτοι εἰς οὐδὲν ὑπόκεινται μίσθωμα. Ἄλλὰ σὺν τῇ αὐξήσει τοῦ πληθυσμοῦ πᾶσαι αἱ γόνιμοι γαῖαι, ὡς καὶ αἱ κεντρικαί, καθίστανται ἰδιωτικαὶ κτήσεις. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἐπέρχεται τὸ ἀκόλουθον φαινόμενον, ὁπότε ἐκδηλοῦται ἡ ἐννοια τῆς ἐγγεῖου προσόδου.

Γεωργοί, στερούμενοι κτήσεων, μὴ δυνάμενοι δὲ νὰ εὐρωσι γαίας γονίμους καὶ κεντρικάς, ἀναγκάζονται νὰ καταφύγωσιν ἀπώτερον καὶ νὰ καταλάβωσι γαίας ἥττον εὐφόρους, παρεχούσας ἐλάσσονας τῶν προειρημένων προσόδων. Οὕτω καταβάλλουσι μείζονα πόνον, χωρὶς νὰ ἔχωσι τοῦλάχιστον τὴν αὐτὴν πρόσοδον, παρὰ τὴν καταβαλλομένην παραγωγικὴν δαπάνην.

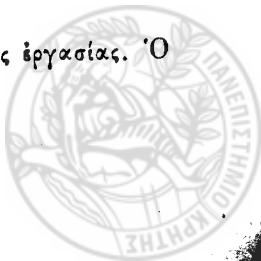
Τούτου ἕνεκα ὁ ἐργάτης, ἀπορῶν μέσων συντηρήσεως, μὴ δυνάμενος δὲ ν' ἀποζήσῃ ἐκ τῆς καλλιεργίας τοῦ ἀγόνου ἐδάφους, ἢ γαιῶν, μακρὰν τῶν κέντρων τοῦ πληθυσμοῦ κειμένων, ἀπευθύνεται κατ' ἀνάγκην πρὸς τοὺς κυρίους γονίμων γαιῶν ἐπὶ τῷ προσήκοντι μισθώματι. Δι' αὐτοῦ ἐπέρχεται ἐξίσωσις τῆς διαφορᾶς, ἣτις ὑφίσταται μεταξὺ τῆς φυσικῆς παραγωγικότητος τῶν γονίμων γαιῶν καὶ τῆς φυσικῆς παραγωγικότητος τῶν μὴ τοιούτων. Ἐξισοῦται ἐπίσης ἡ διαφορὰ τῶν δαπανῶν τῆς μεταφορᾶς τῶν προϊόντων γαιῶν, κειμένων μακρὰν ἢ ἐγγὺς τῶν κεντρικῶν ἀγορῶν.

Τὸ ὑπὸ τοῦ γαιοκτήμονος λαμβανόμενον μίσθωμα τῶν εὐφόρων γαιῶν εἶνε ἡ ἔργειος πρόσοδος.

Ἄλλ' αὐξανόμενου τοῦ πληθυσμοῦ, τῶν δὲ γονίμων γαιῶν μὴ ἐπαρκουσῶν πρὸς διατροφήν, οἱ καλλιεργηταὶ ἀναγκάζονται νὰ καλλιεργήσωσι τὰς ἁπώτερον κειμένας, ἀφήρους δ' ἐπίσης γαίας. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὑφῶνται τὸ μίσθωμα τῶν εὐφόρων, ἅτε ἀποφερουσῶν μείζονα πρόσοδον, διαμεριζομένην μεταξὺ κυρίου καὶ καλλιεργητοῦ. Ἡ πρόσοδος αὕτη αὐξάνεται ἀνεξαρτήτως τῆς βουλήσεως τοῦ ἰδιοκτῆτου· σὺν τῷ χρόνῳ δ' ἀπορροφᾷ τὴν μείζονα μερίδα τῆς ἐθνικῆς προσόδου. Πόρισμα τῆς καταστάσεως ταύτης εἶνε, ὅτι ἡ γῆ σὺν τῷ χρόνῳ δὲν θὰ ἦνε δυνατὸν νὰ καλλιεργηθῇ ὑπὸ τῶν στερούμενων ἐργασίας, οἵτινες θέλουσι κατ' ἀνάγκην περιέλθῃ εἰς δυσχερεστάτην οικονομικὴν κατάστασιν.

Τοιαύτη ἡ θεωρία τοῦ Ριχάρδου. Βεβχίως αὕτη δὲν στερεῖται ἀληθείας τινός· τὰ δεδομένα τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας πιστοῦσιν οὐ σμικρὸν τὴν ὁδὸν, ὅτι αἱ εὐφορώταται τῶν γαιῶν προτιμῶνται ὑπὸ τῶν καλλιεργητῶν, ἅτε ἀκοπώτερον καὶ εὐχερέστερον παρεχουσῶν τὸ ἐκ τῆς ἐργασίας ὄφελος· οὐχ ἥττον τὰ ἐκ τῆς θεωρίας ταύτης συμπεράσματα εἶνε ἀμφισβητήσιμα καὶ σήμερον ἔτι.

Ἡ οἰκονομικὴ ἱστορία τῶν λαῶν εἶνε ἡ ἐξέλιξις τῆς ἐργασίας. Ὁ

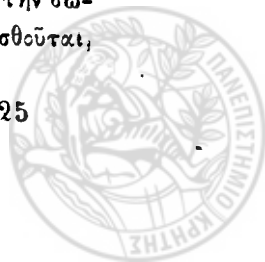

πλούτος εἶνε ἀμοιβὴ τῶν καταβαλλομένων σωματικῶν καὶ πνευματικῶν δυνάμεων πρὸς παραγωγὴν καὶ συντήρησιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ὁ τάναντία διδάσκων φερεται ἄγνοῶν τὰ κοινότατα τῶν στοιχείων τῆς ἱστορίας. Ὁ Κοινωνισμὸς ἐν τούτοις, ἐπιβούλως ἐρμηνεύων τὴν περὶ ἐγγείου προσόδου θεωρίαν τοῦ Ρικάρδου, ἐπιζητεῖ ἵνα, πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ ἐκτρόπου κοινωνικοῦ φαινομένου, καθ' ὃ ὀλίγοι ἀργοί, καλούμενοι ἰδιοκτῆται, λυμαίνονται περυσίαν, ἀνήκουσαν τῷ συνόλῳ, καταλάβῃ ἡ πολιτεία τὴν ἐγγεῖον κτῆσιν, ἀποζημιούσα ἢ μὴ τοὺς γαιοκτῆμανας καὶ ἐθνικοποίησῃ τὴν ἐγγεῖον ἰδιοκτησίαν, καθιστάσα αὐτὴν κοινὸν κτῆμα.

Ἄλλ' ἡ τοιαύτη προσβολὴ τοῦ δικαίου τῆς ἰδιοκτησίας ἐπὶ ἀποζημιώσει ἢ μὴ εἶνε ἄρνησις καὶ παραβίασις τοῦ δικαίου τῆς ἐργασίας ἐν τῷ παρελθόντι, ἀπογοήτευσίς δὲ διὰ τὸ μέλλον τῶν θελούντων νὰ ἐργασθῶσιν. Ἡ ἐγγεῖος κτῆσις ἐν τῇ σημερινῇ αὐτῆς μορφῇ, ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, εἶνε ἀποτέλεσμα καὶ ἀμοιβὴ καταβληθείσης ἐργασίας. Ἐν ἣ δὲ περιπτώσει ἡ πολιτεία ἤθελε διὰ τῆς βίας καταλάβῃ αὐτήν, ἤθελε προσβάλλῃ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐργασίας, ἣτις εἶνε ἅμα καὶ προσβολὴ τῆς ἰδιοκτησίας.

Βεβαίως ἡ γῆ ἐδόθη πρὸς κατοικίαν καὶ ἐκμετάλλευσιν εἰς ἅπαν τὸ ἀνθρώπινον γένος· ἀλλ' οἱ καρποὶ αὐτῆς δὲν παρέχονται δωρεάν· ἄνευ συντόνου ἐργασίας καὶ μόχθων ἐλάχιστα ἀναδίδει αὐτὴ καὶ ἐν ταῖς γονιμωτάταις τῶν γαιῶν. Δέον τις νὰ ἐργασθῇ, νὰ πονήσῃ, ἵνα παραγάγῃ, τὸ προϊόν δὲ τῆς ἐργασίας εἶνε ἡ καλουμένη ἐγγεῖος πρόσοδος, ἀνήκουσα ὅλως εἰς τὸν καλλιεργητὴν. Ἄλλὰ καὶ ἡ καλλιεργηθεῖσα γῆ, τὸ στάδιον τοῦτο τῆς ἀνθρωπίνης ἐργασίας, ἀνήκει κατ' ἀνάγκην εἰς τὸν καλλιεργητὴν, οὐ ἄνευ αὐτῆς οὐδὲν θὰ ἐσθμαίνειν ἐν τῇ παραγωγικῇ λειτουργίᾳ. Ὁ δὲ κάτοχος αὐτῆς εἶνε κύριος, δικαιοῦμενος εἰς τὴν πλήρη διάθεσιν, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης παρακωλύσεως ἢ ἐπεμβάσεως ταύτης ἢ ἐκείνης τῶν κοινωνικῶν δυνάμεων.

Δὲν ἔχει ἄρα ἄδικον ἴσως ὁ Bastiat, ἰσχυριζόμενος, ὅτι τὸ καταβαλλόμενον εἰς τὸν γαιοκτῆμονα μίσθωμα καταβάλλεται πρὸς ἀμοιβὴν τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ ἀποτόκου ταύτης τῇ συνδρομῇ τῆς φύσεως, τοῦ κεφαλαίου, ἀμφοτέρων λαμβανόντων ἐν τῷ ἰδάφει τὴν σωματοποίησιν αὐτῶν. Οὐχὶ ἡ φυσικὴ τῆς γῆς γονιμότης μισθοῦται, ἀλλ' ἡ ἐργασία, ἣτις κατέστησεν αὐτὴν παραγωγικὴν.

Πορίσματα ἐκ τῆς θεωρίας τοῦ Ρικάρδου· τὸ ἀναληθές αὐτῶν.

Ἄπαισιοδοξία κατέλαθεν ὁμάδα Οἰκονομολόγων ἐκ τῶν δριστικῶν πορισμάτων τῆς περὶ ἐγγείου προσόδου θεωρίας τοῦ Ρικάρδου. Ἡ ἐγγειος κτῆσις, παρὰ τὴν γενομένην κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον διανομὴν πολλαχοῦ τοῦ κόσμου, διατελεῖ οὐχ ἥττον περιορισμένη μεταξὺ εὐαριθμῶν, ἐκμισθούτων αὐτὴν ἐπὶ μεγάλη ἀμοιβῇ εἰς τοὺς ἀκτῆμονας, μόλις ἀποζῶντας ἐκ τῆς ἐργασίας αὐτῶν, πράγματι δὲ ταλαιπωρούμενους πρὸς ἄνετον συντήρησιν καὶ χλιδὴν τῶν μεγάλων γαιοκτημόνων. Μὴ ὑπαρχουσῶν πλέον ἀδεσπότην καλλιεργησίμων γαιῶν, ὁ ἑστερημένος τοιούτων ἐκ τυχαίου γεγονότος καθίσταται κατ' ἀνάγκην παρίας τῆς κοινωνικῆς ἀνισότητος.

Ἄστοχος ἡ ἀπαισιοδοξία αὕτη. Εἶνε εὐρὺς ἔτι ὁ κόσμος· μέγα δὲ μέρος αὐτοῦ ἀκατοίκητον· τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας βελτιοῦνται ὡς ἡμέραι, ἐπίσης δὲ τὰ τῆς τεχνικωτέρας καλλιεργίας καὶ παραγωγῆς, οὐ ἔνεκα αἱ τε εὐφοροὶ καὶ αἱ ἄφοροι γαῖαι μονονουχὶ ἐξομοιοῦνται.

Εἶνε ἀνυπόστατον ἄρα τὸ πόρισμα τοῦ Ρικάρδου, ὅτι σὺν τῷ χρόνῳ ἡ πρόσσδος τῶν ἀπὸ παλαιοῦ καιροῦ ἰδιοκτητῶν γαιῶν θέλει αὐξάνη ὡς ἡμέραι.

Τί γενήσεται μετὰ πάροδον αἰῶνων; Θὰ διπλασιασθῶσι, θὰ τριπλασιασθῶσι, θὰ πολλαπλασιασθῶσιν οἱ ἄνθρωποι. Ἄλλὰ τί θὰ κατόρθωσιν καὶ ἡ ἐπιστήμη; Ὅποσα, ἀπόρητα ἔτι, θ' ἀποκαλύψη, συντελεστικά εἰς τὴν εὐημερίαν τοῦ ἀνθρώπου γένους; Τέλματα, στέππαι, ἀμμόδεις καὶ χέρσοι γαῖαι, βράχοι μετεβλήθησαν εἰς εὐφρούς γαῖας, εἰς δάση καὶ λειμῶνας. Πόσας ἐκπλήξεις θέλει παρουσιάσῃ εἰς ἑαυτὸ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα διὰ τῆς ἐργασίας!

Ἐπάρχουσι μάλιστα οἱ ἰσχυριζόμενοι, ὅτι προκειμένου περὶ γεωργίας διὰ κρείττονος καὶ ἐπιτυχεστέρας μεθόδου τῆς σποράς, ὁ σίτος δύναται νὰ διπλασιασθῇ· καὶ τότε ἡ ἐγγειος πρόσσδος, ἀντὶ ν' αὐξάνηται, θὰ ἡλαττοῦτο, ἐλαττουμένης καὶ τῆς τιμῆς τοῦ σίτου.

Ὅσως ἡ θεωρία τοῦ Ρικάρδου δὲν δύναται νὰ ἔχῃ σημασίαν καὶ νῦν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι.

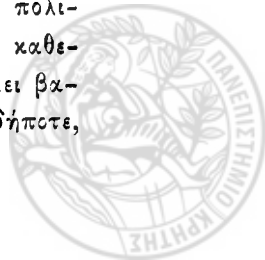
Ὁργάνωσις τῶν σχέσεων τῆς ἐγγείου προσόδου.

Τὰ κατὰ τὴν ἐγγεῖον πρόσοδον, τοσοῦτον φιλονεικούμενα κατὰ τοὺς τελευταίους καιροὺς, δὲν δύνανται νὰ κανονισθῶσιν αὐθαιρέτως ὑπὸ τῆς νομοθεσίας, κυπτούσης εἰς ταύτας ἢ ἐκείνας τὰς ὑπερκόμπους ἀξιώσεις.

Κατὰ λογικὴν ἀρχὴν ἀνήκει ἡ πρόσοδος εἰς τὸν γαιοκτῆμονα, ἀντιπροσωπεύοντα τὰ χρησιμοποιηθέντα τέως κεφάλαια καὶ τὴν ἐργασίαν πρὸς καλλιέργιαν αὐτῆς καὶ παραγωγὴν. Ταύτην δ' οὗτος δικαιούται νὰ ἐκμισθῶτῃ καθ' οἰονδήποτε τρόπον βούλεται, χωρὶς νὰ παραβιάσῃ τὸ ἐλάχιστον ἀτομικὸν ἢ κοινωνικὸν δίκαιον.

Ἡ ἐγγεῖος πρόσοδος εἶνε ἀποτέλεσμα τῆς ἐγγείου κτήσεως. Ὅπως δὲ ταύτην, οὕτω καὶ ἐκείνην οὐδεὶς δικαιούται ν' ἀμφισβητήσῃ, οὔτε αὐθαιρέτως νὰ διαθέσῃ. Τὸ ἐναντίον θὰ ἦτο προσβολὴ οὐ μόνον τῶν ἀτομικῶν δικαίων, ἀλλὰ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ συμφέροντος. Ἡ ἀπλουστερία, ἢ στοιχειωδιστάτη παρατήρησις διδάσκει, ὅτι τοῦ καλλιεργουμένου ἔδαφους τὸ προϊόν δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἀπὸ τῆς φύσεως αὐτοῦ, ἢ ἀπὸ τῶν πρὸς τοῦτο διατιθεμένων κεφαλαίων, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν ἀπὸ τοῦ τρόπου τῆς ἐργασίας. Ὑπάρχει ἐν τῇ παραγωγῇ μεγάλη διαφορὰ μεταξύ τῶν ἰδιοκτητῶν καὶ μὴ γαιῶν. Τὰ ἐκ τῶν πρώτων εἰσοδήματα εἶνε ὑπέρτερα κατὰ τε ποσὸν καὶ κατὰ ποιόν. Ἦττων δαπάνη, κρείττων οἰκονομικὴ διαχείρισις χαρακτηρίζουσιν ἐν γένει τὸ σύστημα τῆς ἰδιοκτησίας· ἡ παραγωγὴ ἄρα τυγχάνει ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν μεζῶν. Τούναντίον· μὴ διαφερομένου τινὸς ὡς ἰδιοκτήτου, τὸ ἔδαφος φθίρειται μᾶλλον ἢ βελτιοῦται, ἡ δὲ παραγωγὴ ἐλαττοῦται.

Τὸ ὑφιστάμενον καθεστὼς τῆς ἐγγείου κτήσεως πολλαχοῦ δὲν ἀπορρίβει βεβαίως ἐξ ἄκρας δικαιοσύνης. Πολλαὶ τῶν καθ' ἡμᾶς κτήσεων δὲν ἐσχηματίσθησαν κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Ρικάρδου· εἶνε ἀποτελέσματα ἀρπαγῆς, δημεύσεως, ἀναλόγων κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν γεγονότων. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν δικαιοῖ νόμιμον πολιτικὸν καθεστὼς νὰ ἄρῃ παλαιὸν κακὸν διὰ κακοῦ νέου. Τὸ ἐγκλημα θέλει βάρυνη ἐπὶ τῆς νέας ταύτης φάσεως τῶν πραγμάτων. Ἡ ὅπως δῆποτε,

θεμιτῶς ἢ ἀθεμιτῶς, εὐσχήμωσ ἢ ἐκτρόπωσ, κατάργησις ἢ δήμευσις τῆσ ἰδιοκτησιὰσ θὰ καταστῆ ἀφετηρία πολλῶν κακῶν· θέλει ἐκλίπη ἢ ἀμιλλα, ὁ κοινωνικὸσ ζῆλοσ, ἡ δραστηριότησ, τὰ πολυτιμότετα τῶν προσόντων παντὸσ λαοῦ.

Οὐχ ἦττον ἐπιβάλλεται ὑπὸ τῶν πραγμάτων καὶ τῆσ κοινωνικῆσ ἀνάγκησ ἡ διαρρῦθμισις ἐπὶ τὸ βέλτιον καὶ κοσμιώτερον τοῦ συστήματος τῆσ ἐγγείου προσόδου. Δὲν δύναται, οὐδὲ πρέπει νὰ ὑπάρξη ἀντίθεσις συμφερόντων μεταξὺ γαιοκτῆμονοσ, κεφαλαιούχου καὶ ἐργάτου. Ἀπαντεσ ἔχουσι ταῦτά συμφέροντα, ἐν τῇ συμπράξει δ' αὐτῶν θέλει πολλαπλασιασθῆ ὁ κοινωνικὸσ πλοῦτοσ. Ὁ γαιοκτῆμων, οὐ τὰ δικαιώματα οὐδεμία πολιτικῆ τάξισ ὀφείλει ν' ἀμφισβητήσῃ, δικαιούται ἐπὶ τῆσ ἐγγείου προσόδου, τοῦ δικαίου τοῦ ἐδάφουσ, νομίμως εἰσ αὐτὸν μεταδιβασθέντοσ, ὁ δὲ ἐργάτησ δικαιούται ἐπίσῃσ νὰ λάβῃ τὸ ἀνήκον μέρισμα, τὸ ἐπαρκοῦν πρὸσ ἀνθρώπινην συντήρησιν. Ὁ ἐργάτησ γεωργόσ, κρεῖττον ἀμειβόμενοσ, θέλει καταβάλλῃ μείζονα παραγωγικὴν ἐργασίαν· δὲν θὰ νομίζῃ ἑαυτὸν ξένον πρὸσ τὸ ἔδαφοσ, ἀλλὰ τοῦναντίον φίλον, κοινὰ ἔχοντα μετὰ τοῦ γαιοκτῆμονοσ τὰ συμφέροντα.

Πολλαχοῦ μέχρι τῆσ στιγμῆσ ταύτησ ὁ εἰσ τὸν ἐργάτην διδόμενοσ μισθὸσ δὲν ἐξαρκεῖ πρὸσ συντήρησιν αὐτοῦ. Φυσικῆ καὶ ἠθικῆ καταστροφῆ εἶνε τὸ ἐπακόλουθον τῆσ ἀδικίασ ταύτησ. Τοιοῦτό τι συμβαίνει κατ' αὐτάσ ἐν Σικελίᾳ, παραλειπομένων πλείστων ἄλλων χωρῶν. Οὕτωσ ὁ ἐργάτησ καθίσταται ἦττον εὐτυχῆσ τοῦ ἄλλοτε δούλου, τοῦ συντηρουμένου δαπάναισ τοῦ κυρίου, ἔχοντοσ ὑπέρτατον συμφέρον νὰ μεριμνήσῃ καὶ περὶ αὐτοῦ, ὅπωσ καὶ περὶ τοῦ ὑποζυγίου, περὶ τῆσ ὑγείασ, ἐπὶ παραδείγματι, οὐ μόνον ἐκ φιλανθρωπίασ, ἀλλὰ καὶ ἐξ οἰκονομικοῦ συμφέροντοσ.

Ἄλλ' ἡ ἐκρυβμοσ αὕτη καὶ ἀνώμαλοσ κατὰστασισ δέον νὰ ἀρθῆ διὰ τῆσ συνεννοήσεωσ τῶν διαφορομένων γαιοκτημόνων καὶ ἐργατῶν, οὐχὶ δὲ διὰ τῆσ πολιτείασ, ἐθνικοποιούσῃσ τὸ ἔδαφοσ, κατὰ τὰσ ἀξιώσεισ ἄλλων τε πολλῶν καὶ δὴ τοῦ Ἄμερ κανοῦ Ἑρρίκου Γεωργίου.¹⁾

Συμφέρει τῷ γαιοκτῆμονι, τῷ ἐργοδότη, νὰ προσενέγκῃ μείζονα μισθὸν τῷ ἐργάτῃ, καθ' ὅσον ἐννοεῖται ἐπιτρέπουσι τοῦτο αἱ συνθήκαι τῆσ

1) Progress and Poverty.

παρὰγωγῆς καὶ τῆς συντηρήσεως τοῦ κτήματος. Ἄλλ' ἐπίσης συμφέ-
ρει καὶ τῷ ἐργάτῃ νὰ μὴ ᾔνε ἀτεγχτος ἐν ταῖς ἀπαιτήσεσιν αὐτοῦ·
δέον νὰ κατανοήσῃ, ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἡ εὐημερία ἐξαρτᾶται
οὐχὶ ἐκ τοῦ μείζονος ἡμερομισθίου, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀποταμιεύσεως, τῆς
ἐργασίας καὶ τῆς οἰκονομίας, κοινῶν ἀρετῶν τοῖς τε πτωχοῖς καὶ
τοῖς πλουσίοις.

Τοιαύτη συνεννόησις, ἐρειδομένη ἐπὶ τῶν κοινῶν συμφερόντων γαιο-
κτημόνων καὶ ἐργατῶν, θέλει προαγάγῃ τὴν εὐημερίαν ἀμφοτέρων,
συντελοῦσα τὰ μέγιστα εἰς τὴν αὐξήσιν τοῦ πλοῦτου, οὗ ἡ πρώτη
βάσις καὶ ἀφετηρία ἐκπικλαί ὑπῆρξε τὸ γήινον ἔδαφος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἡ μερίς τοῦ Κεφαλαίου. Ὁ Τόκος.

Περὶ τόκου ἐν γένει.

Ὅπως ἡ γῆ, οὕτω καὶ τὸ κεφάλαιον συντελεῖ τὰ μέγιστα εἰς τὴν παραγωγὴν. Ἡ συνδρομὴ αὐτοῦ εἶνε ἀναπόδραστος ἐν πάσῃ οἰκονομικῇ λειτουργίᾳ. Ἄνευ αὐτοῦ ἢ τε γῆ καὶ ἡ ἐργασία ἐλάχιστα ἠδύναντο νὰ κατορθώσωσιν. Ἀνάγκη ἄρα, κοινωνικὴ καὶ οἰκονομική, νὰ τύχη καὶ τοῦτο τῆς προσηκούσης ἀμοιβῆς καὶ ἀποζημιώσεως.

Ἐντεῦθεν ὁ τόκος.

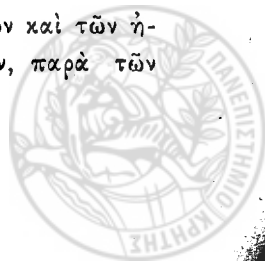
Οὐδεὶς ἴσως οἰκονομικὸς θεσμὸς ἔσχεν ἀπ' αἰώνων τοσούτους πολεμίους καὶ ἐπικριτάς, ὅσους ὁ τόκος. Ἡ ἔννοια αὐτοῦ, ἡ δύναμις, ἡ χρησιμότης παρενοήθησαν πάλαι καὶ νῦν. Ἐχθροὶ ἀπὸ παντοίων στρατοπέδων ἔβαλον κατ' αὐτοῦ τὰ βέλη. Θρησκευτικὰ συστήματα, φιλοσοφικά, νομοθετικά, ἡ ἠθολογία καὶ ἡ σάτυρα ἠμιλλήθησαν νὰ ἐπισωρεύσωσιν ἐπ' αὐτοῦ ἀνάθεμα ἐπὶ ἀναθέματος, μομφὴν ἐπὶ μομφῆς, χλεύην ἐπὶ χλεύης.

Ἦδη παρῆλθεν ἡ κατ' αὐτοῦ σταυροφορία, ἀλλ' αἱ προλήψεις οὐχί. Ὅτε μὲν ζητεῖται ὁ ἐπίσημος κανονισμὸς τοῦ τόκου, ὁ περιορισμὸς, δράκόντειοι κατὰ τῆς τοκογλυφίας διατάξεις· ὅτε δὲ ἡ παντελής αὐτοῦ κατάργησις διὰ τῆς καταργήσεως τοῦ κεφαλαίου, δημευομένου ὑπὸ τῆς πολιτείας.

Παρὰ τὴν τοιαύτην σταυροφορίαν ὁ τόκος ὑφίσταται ἐν ταῖς νεωτέραις κοινωνίαις, λειτουργῶν ἐπ' ἀγαθῶ τῶν οἰκονομικῶν αὐτῶν συμφερόντων. Ἡ δὲ ἐπιστήμη ἀνεγνώρισε τὴν σημασίαν αὐτοῦ καὶ τὴν παραγωγικὴν δύναμιν.

Ἱστορία τοῦ τόκου.

Ἐκπαλαὶ ὁ τόκος ἐπέσυρε τὴν ὄργην τῶν νομοθετῶν καὶ τῶν ἠθικολόγων. Οἱ ἀρχαῖοι λαοὶ μόλις ἠνέχθησαν αὐτόν, παρὰ τῶν

πλείστων κατεδιώχθη. Ἐν ταῖς παλαιαῖς κοινωνίαις τῆς Ἀνατολῆς, ἥκιστα κατανοησάσης τὴν σημασίαν οικονομικῆς ὀργανώσεως καὶ τάξεως, ὁ τόκος οὐδεμίαν ἔσχεν ἀναγνώρισιν. Μεταξὺ τῶν νομοθετῶν τῶν χωρῶν ἐκείνων ὁ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ διαρρηθὴν ἀποφαίνεται κατ' αὐτοῦ· οὐκ ἐκτοκίεις τῷ ἀδελφῷ σου τόκον ἀργυρίου.» Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ἀκμῇ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῇ παγκοσμίῳ αὐτῆς σταδιοδρομίᾳ, καθ' ἣν ἡ ἐμπορία τοσοῦτον ἠυδοκίμησεν, αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης, ὑπὸ τὸ παγκόσμιον κράτος τοῦ Ἀλεξάνδρου, καταδικάζει τὸν τόκον μετ' ἀσκητικῆς αὐστηρότητος. «Εὐλογώτατα, λέγει, μισεῖται ἡ ὀβολοστατικὴ διὰ τὸ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ νομίσματος εἶναι τὴν χρῆσιν καὶ οὐκ ἐφ' ὃ περ ἐπορίσθη· μεταβολῆς γὰρ ἐγένετο χάριν· ὁ δὲ τόκος αὐτὸ ποιεῖ πλέον· ὅθεν καὶ τούνομα τοῦτ' εἴληφεν· ὅμοια γὰρ τὰ τικτόμενα τοῖς γεννώσιν αὐτὰ ἐστίν· ὁ δὲ τόκος γίνεται νόμισμα νομίσματος· ὥστε καὶ μάλιστα παρὰ φύσιν οὗτος τῶν χρηματισμῶν ἐστίν.»

Οἱ Ῥωμαῖοι ἠθικολόγοι καταδικάζουσιν ἐπίσης αὐτόν, ἀλλ' ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τῆς νομοθεσίας.

Δριμύτερος ἐστὶ ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ τόκου ὁ Χριστιανισμὸς ἀπὸ τοῦ Παύλου. Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας δὲν διστάζουσι νὰ ἐξομοιωσωσι τὸν τοκιστὴν πρὸς τὸν ληστὴν. Τοῦτο δ' ἐξακολουθεῖ καὶ κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους. Θωμᾶς ὁ Ἀκυϊνάτης, ἐπόμενος τῷ Ἀριστοτέλει καὶ τοῖς δόγμασι τῆς Ἐκκλησίας, ἀποδοκιμάζει ἐπίσης τὸν τόκον, ὃν πλέον ἢ ἀπαξ ἀπεκήρυξαν καὶ κατεδίκασαν ἐκκλησιαστικαὶ τῆς Δύσεως. Σύνοδοι.

Κατὰ τῶν τοιούτων θεωριῶν ἀντεπεξῆλθεν αὐτῇ ἡ ἀνθρωπίνη λογικὴ καὶ συνειδήσις, τὸ κοινωνικὸν συμφέρον, ἡ ἐμπορικὴ ἀνάπτυξις τῶν λαῶν ἀπὸ τῶν Σταυροφοριῶν. Ὑποκύπτουσιν εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ νεωτέρου κόσμου οἱ τέως ἄκαμπτοι ἠθικολόγοι. Μεταξὺ δὲ τούτων διακρίνεται ὁ μεταρρυθμιστὴς Καλθίνος, διδάσκων, ὅτι ὁ τόκος δὲν εἶνε καταδικασίμος, ἀλλ' οὔτε ἐπιβλαβής, ἐκτὸς τῶν περιστάσεων ἐκείνων, καθ' ἃς καταφωρᾶται ὑπερβάλλον τὸ ἐξ αὐτοῦ ὄφελος.

Ἡ θεωρία τοῦ Καλθίνου ἔσχε πλήρη ἀπήχησιν καὶ ἀποδοχὴν. Πᾶσα ἡ Μεταρρύθμισις ἀποδέχεται τὸν θεσμόν τοῦ τόκου καὶ κατὰ θεωρίαν καὶ κατὰ πράξιν. Συγγραφεὺς τις, ἐξετάζων τὴν ὑπ' αὐτῆς ἀποδοχὴν τοῦ τόκου, ἰσχυρίζεται, ὅτι τοῦτο συνετέλεσε τὰ μάλιστα

εις τὴν οἰκονομικὴν ἐξέγερσιν καὶ πρόοδον τῶν νέων κοινωνιῶν. Ἀρχὴ τῆς μεταρρυθμίσεως ἦτο ἡ ἐλευθέρᾳ ἐνέργεια τοῦ ἀτόμου ἐν πάσαις ταῖς κοινωνικαῖς σχέσεσιν, ἄρα καὶ ταῖς οἰκονομικαῖς. Οὕτως ἀνεγνωρίσθη τὸ ἐλεύθερον συνάλλαγμα τοῦ τόκου ἐν ταῖς πλείσταις τῶν νεωτέρων νομοθεσιῶν, ἡ δὲ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη διὰ τῶν ἐξοχωτάτων αὐτῆς θεωρητικῶν ἐκήρυξε τὴν νομιμότητα, τὴν ἀνάγκην καὶ τὴν ἠθικότητα αὐτοῦ.

Ὁ Τουργκώ, ὁ Βένθαμ πρὸς τοῖς ἄλλοις δι' ἰσχυρῶν ἐπιχειρημάτων ἀπελογήθησαν ὑπὲρ τῆς νομιμότητος τοῦ τόκου. Τελευταῖος δὲ πάντων ὁ Herbert Spencer, συνηγορῶν ὑπὲρ αὐτοῦ λέγει, ὅτι ἐν τῷ μέλλοντι οἱ λαοὶ θ' ἀναγινώσκωσι τὰς κατὰ τῶν τοκιστῶν δίκας καὶ καταδικας, ὡς ἀναγινώσκομεν σήμερον τὰς κατὰ τῶν μάγων καὶ τῶν αἰρετικῶν δίκας τοῦ μέσου αἰῶνος.

Ἀπολογία τοῦ τόκου.

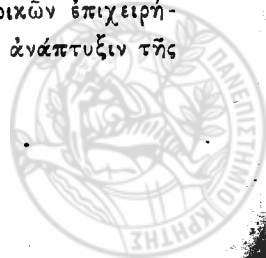
Ὁ Ἀριστοτέλης καὶ σὺν αὐτῷ πλείστοι τῶν ἠθικολόγων χαρακτηρίζουσι τὸν τόκον ὡς παρὰ φύσιν χρηματισμὸν. Ὁ χρυσὸς δὲν δύναται νὰ γεννήσῃ χρυσόν, οὐδὲ τὸ νόμισμα νόμισμα (Nummus non parit nummum).

Ἐχεται τοῦτο ἀληθείας; Τούναντίον.

Εἰνί τις κάτοχος νομισμάτων. Ἀλλὰ δὲν δύναται ἢ δὲν θέλει νὰ χρησιμοποίησῃ ταῦτα ἀμέσως εἰς ἐμπορικὴν, γεωργικὴν ἢ βιομηχανικὴν ἐργασίαν. Κρατεῖ ταῦτα ἄχρηστα καὶ ἀλυσιτελῆ, δίκην φιλαργύρου.

Οὐχ ἦπτον τὸ νόμισμα, ἐν δὲν δύναται νὰ παραγάγῃ τι ἀμέσως, πολλὰ δύναται διὰ τῆς προσφυοῦς αὐτοῦ χρήσεως νὰ κατορθώσῃ. Ἐθελουφλοῖ πρὸς τὰ πράγματα· τὰ δὲ νομίσματά του διατελοῦσιν ἄχρηστα.

Καὶ ἐν τούτοις πολλὰ ἠδύνατο νὰ πράξῃ· ἠδύνατο νὰ καταστήσῃ αὐτὰ παραγωγικὰ τῇ μεσολαβῆσει τρίτων, νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν παραγωγὴν γεωργικῶν, βιομηχανικῶν καὶ ἐμπορικῶν ἐπιχειρήσεων, εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ ἔθνικοῦ πλοῦτου, εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης.

Τὸ νεκρὸν δι' αὐτὸν νόμισμα δύναται νὰ καταστῆ εἰς ἄλλον χρησιμώτατον. Δὲν δύναται βεβαίως νὰ χορηγήσῃ αὐτὸ δωρεάν· οὔτε ἐπὶ ἀπλῇ ἐπιστροφῇ. Καὶ ἐν τούτοις δύναται νὰ δανείσῃ αὐτὸ πρὸς πρόσκαιρον χρῆσιν ἐπὶ ἐπιστροφῇ καὶ ἀμοιβῇ — ἀποζημιώσει. Εἶνε βέβαιον, ὅτι ὁ ζητῶν νὰ λάβῃ παρ' αὐτοῦ τὸ νόμισμα θέλει ὠφεληθῆν ἐκ τῆς χρήσεως, ἐν δὲ μέρος τοῦ κέρδους παράσχη καὶ εἰς αὐτόν. Κατὰ τί θέλει ζημιωθῆν, ἢ κατὰ τί θέλει προσβληθῆν ἢ κοινωνικῆ ἠθικότης;

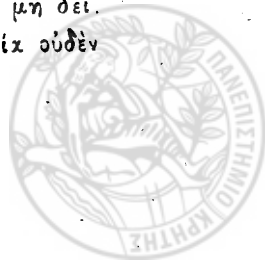
Ἐν τῇ πρώτῃ περιστάσει τὸ νόμισμα θὰ ἦτο ἀπλοῦν μέταλλον. Ἀλλὰ δανεισθὲν ἐπὶ τόκῳ, καθίσταται παραγωγικὸν καὶ ὠφέλιμον τῷ δανειστῇ, τῷ δανεισθέντι, τῇ κοινωνίᾳ.

Ὁ τόκος ἄρα δὲν εἶνε ἄξιος καταδίκης· τούναντίον εὐλογίης καὶ ἐκτιμήσεως. Τὸ νόμισμα, προσηκόντως διατιθέμενον, προκαλεῖ τὴν ἀνθρωπίνην ἐργασίαν, τὸν πλοῦτον καὶ τὴν εὐημερίαν· δὲν εἶνε ἄγονον μέταλλον, ἀλλὰ γόνιμον καὶ παραγωγικόν. Ὁ τόκος παρέχεται εἰς τὸν κεφαλαιούχον ὡς ἀντάλλαγμα τῆς ὑπὸ τοῦ χρήματος γενομένης παραγωγῆς.

Τὸ κεφάλαιον τελεῖ τὴν αὐτὴν λειτουργίαν, ἣν καὶ ὁ βραχίων τοῦ ἐργάτου, ὁ ἐγκέφαλος τοῦ ἐπιστήμονος, τὸ ἐργαλεῖον καὶ ἡ μηχανή. Ἄν καθηργεῖτο ὁ τόκος, ἐλαχίστην τούτο θὰ ἐξήσκει δύναμιν, τὸ δὲ νόμισμα θὰ διετελεῖ κατὰ μέγα μέρος ξένον πάσης οικονομικῆς κινήσεως καὶ λειτουργίας.

Ἀπαγορευθῆτω ὁ τόκος· θὰ ἐπέλθωσι χείρονα τὰ ἀποτελέσματα τῆς τοκογλυφίας. Ὁ τοκογλύφος τῆς βενετίας, ὁ Σάβυλων, θὰ καταστῆ τὸ ἰσχυρότατον, ἀλλὰ καὶ τὸ φρικωδέστατον ἐν τῇ κοινωνίᾳ πρόσωπον. Τότε θὰ ἐπέλθῃ πράγματι ὁ θρίαμβος τῆς τοκογλυφίας, ἀλλὰ σὺν αὐτῇ ἡ νέκρωσις πάσης ἐπιχειρήσεως καὶ ἐργασίας, ἡ ἀνθρωπίνη πενία καὶ πτώσις· καὶ ἐπὶ τέλους ἐκδικήτρια τιμωρῶς, ἡ Σεισάχθεια.

Ἀλλὰ καί τι ἄλλο συμβαίνει ἐκ τῆς καταδίκης τοῦ τόκου. Ὁ ἔχων χρήματα, γινώσκων, ὅτι δὲν δύναται νὰ διαθέσῃ αὐτὰ ἐπὶ εὐλόγῳ ἀμοιβῇ, δυοῖν ἕττερον, ἢ θέλει ἐγκλείσῃ αὐτὰ ἐν τοῖς ταμείοις ἄχρηστα καὶ ἀλυσιτελῆ, ἢ θέλει σπαταλήσῃ ἐφ' ἃ μὴ δεῖ. Καὶ ἐν ἀμφοτέροις ταῖς περιστάσεσιν ἡ κοινωνικὴ οἰκονομική οὐδὲν πορίζεται ὄφελος· τούναντίον δὲ ζημίαν καὶ διαφθοράν.

Ὁ τόκος ἔρα εἶνε ἀναγκαῖος. Ὁ δανεισθεὶς δὲν θὰ χρησιμοποίησιν τὰ αὐτῶ δανεισθέντα πρὸς ἀπόλαυσιν, σπατάλην, ψυχαγωγίαν, ἀλλὰ πρὸς παραγωγικὰς ἐπιχειρήσεις· νοήμων δ' ὢν καὶ δραστήριος δύναται, βοηθουσῶν τῶν περιστάσεων, ἐν βραχεῖ χρονικῷ διαστήματι, νὰ πολλαπλασιάσῃ τὸ αὐτῶ χορηγηθὲν κεφάλαιον. Ἀλλὰ τίνος λόγου ἔνεκα θέλει δυστροπήσῃ ν' ἀποδώσῃ τῷ δανειστῇ, τῷ εὐεργέτῃ αὐτοῦ, τὸ κεφάλαιον καὶ μέρος τοῦ κέρδους; Καὶ τίς ἐγγυᾶται, ὅτι διὰ τῆς παρελεύσεως τοῦ χρόνου, ἐξ ἀπροόπτων γεγονότων, δὲν ἠδύνατο ν' ἀπολεσθῇ τὸ κεφάλαιον, ἐπὶ ζημίᾳ τοῦ κεφαλαιούχου δανειστοῦ, ὅστις προβλέπων τοῦτο, κατ' οὐδένα τρόπον θὰ συγκατετίθετο νὰ δανείσῃ τὸ χρῆμα αὐτοῦ ἐπὶ τοιαύτῃ ἀβεβηχίῳ;

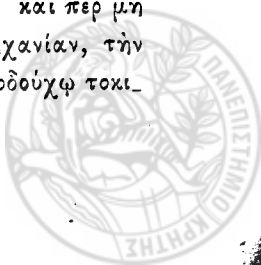
Ὁ τόκος καὶ ὁ δανειζόμενος.

Ἐκ τῶν εἰρημένων συμπεραίνεται, ὅτι ὁ τόκος ὠφελεῖ τὸν δανειζόμενον μᾶλλον ἢ τὸν δανείζοντα. Ὁ πρῶτος, μὴ δυνάμενος νὰ εὕρῃ κεφάλαιον πρὸς χρησιμοποίησιν τῆς οἰκείας ἰκανότητος, θὰ διετέλει ἐν διηνεκεῖ ἀργία, κατ' οὐδὲν λυσιτελής, εἴτε ἑαυτῷ, εἴτε τῇ κοινωσίᾳ.

Ἄλλ' ἐν ἡ περιπτώσει ἐλάμβανε τὸ κεφάλαιον ὁ δανειζόμενος ἄνευ ὑποχρέωσεως παροχῆς τόκου, ἐπὶ ἀπλῇ ἐπιστροφῇ μόνον, ἡ ἐργασία αὐτοῦ δὲν θὰ ἦτο σύντονος, οἰκονομικῆ, παραγωγικῆ. Θὰ διεχειρίζετο τὰ κεφάλαια ἀμελῶς, μὴ γινώσκων τὴν πλήρη αὐτῶν ἀξίαν. Οὕτω δὲ τὸ ἐκ τοῦ δανείου ὄφελος θὰ ἦτο μηδαμινόν, νωθρῶς διαχειριζομένου αὐτοῦ τοῦ δανεισθέντος.

Οἱ ἐχθροὶ τοῦ κεφαλαίου καὶ τοῦ τόκου μέμφονται ἀμφοτέρων, ὅτι διὰ τοῦ δευτέρου αὐξάνεται τὸ κεφάλαιον τῶν ἀέργων, τῶν πρὸς οὐδὲν χρησίμων, τῶν ἀσώτων, ὧν πολλαπλασιάζονται ἀδίκως αἱ πρόσδοι καὶ αἱ ἀπολαύσεις. Οἱ ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας προερχόμενοι τόκοι εἰς οὐδὲν καθίστανται συντελεστικοί.

Εἶνε ἀληθὲς τοῦτο, ἐξεταζόμενον ἀπὸ κοινωνικῆς ἐπόψεως· ἀλλ' ἄφ' ἑτέρου τὸ οὕτως ἀστόχως δαπανώμενον χρῆμα, καὶ περ μὴ παραγωγικόν, ἀναπτύσσει ὑπ' ἄλλην ἐποψίν τὴν βιομηχανίαν, τὴν τέχνην. Παρὰ τῷ ἀσκόπως καὶ ἀνέτως διαβιούντι προσδούχῳ τοκι-

στη συμβιωσιν επίσης πλείστοι ἐργατικοί. Ὅτι ἀφ' ἐνός φαίνεται κακόν, ἀφ' ἑτέρου καθίσταται χρήσιμον καὶ κοινωφελές.

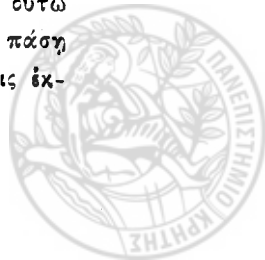
Ὅπως ποτ' ἂν ἦ, ἡ ἐλευθέρα διάθεσις τοῦ χρήματος εἶνε προσωπικόν δίκαιον ἀναφαίρετον. Οὐδείς δικαιούται ἄρα νὰ ἐξετάσῃ τὸν τρόπον, καθ' ὃν διατίθεται ἡ περιουσία ἐκάστου, εἴτε ἂν αὕτη παρέχεται ἐπὶ τόκῳ, εἴτε οὐχί.

Περὶ Τοκογλυφίας.

Λέγεται τοκογλυφία ἡ δι' αἰσχροῶν τρόπων, δι' ἑπάτης, δι' ἐκμεταλλεύσεως τῆς οικονομικῆς στενοχωρίας καὶ δυστυχίας τῶν ἀνθρώπων παροχὴ δανείων ἐπὶ ὑπερόγκῳ τόκῳ εἰς τὸ τρίτον, τὸ ἡμισυ τοῦ κεφαλαίου. Ἄσυνειδήτος τοκιστῆς δὲν διστάζει νὰ προβῆ καὶ εἰς ἐγκλημα πρὸς ἀπόληψιν κέρδους.

Τὸ ἐπὶ τοιούτοις ὅροις δανειζόμενον χρήμα ὅτε μὲν παρέχεται πρὸς διεξαγωγὴν παραγωγικῶν ἐπιχειρήσεων, ὅτε δὲ πρὸς ἄσκοπα ἔργα. Ἐν τῇ πρώτῃ περιστάσει παραγωγικὴ ἐπιχειρήσις, διεξαγομένη ἄνευ προσωπικῶν κεφαλαίων τοῦ ἐπιχειρηματίου, ἀναγκαζόμενου νὰ δανεισθῇ ἐπὶ ὑπερόγκῳ τόκῳ, κατ' ἀνάγκην καταστρέφεται ὁ τόκος κατὰβιβρώσκει τὸ κεφάλαιον μετὰ τοῦ δανειζομένου. Ἐν δὲ τῇ δευτέρῃ περιστάσει ὁ δανειζόμενος ἐπὶ ὑπερόγκῳ τόκῳ πρὸς σπατάλην τοῦ χρήματος πράττει τοῦτο ἄνευ συνειδήσεως τῶν ἀποτελεσμάτων. Δὲν δύναται ἢ νὰ καταστραφῇ ἐπὶ τέλους.

Τὸ φαινόμενον τῆς τοκογλυφίας δὲν χαρακτηρίζει μόνον ὁ βαρὺς τόκος, ἡ πέρα τῶν δυνάμεων τοῦ κεφαλαίου λήψις ὠφελείας ὑπὸ τοῦ δανειστοῦ, δὲν κανονίζεται ὑπὸ τοῦ νόμου τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως, ἀλλ' εἶνε ἡ ἐκμετάλλεσις ἀκανονίστου ψυχολογικῆς καὶ ἠθικῆς καταστάσεως, νόσου τοῦ δανειζομένου. Τοιαύτην κοινωνικὴν εἰκόνα παρέχουσιν ἄσωτος νεανίας, ἀναμένων τὸν θάνατον πατρὸς ἢ συγγενοῦς πλουσίου καὶ προεξοφλῶν τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ, πολλάκις ἐν κακίαις γεγηρακῶς οἰκογενειάρχης, πολλάκις ἔντιμος, ἀγαθὸς πολίτης, διατελῶν ἐξ ἀπροόπτων αἰτίων ἐν δεινῇ οικονομικῇ στενοχωρίᾳ. Πάντα ταῦτα ἐκμεταλλεύεται ἐπιτηδεῖως ὁ τοκογλύφος· οὕτω δὲ παρίστησιν ἰδίαν ψυχολογικὴν καὶ ἠθικὴν φυσιογνωμίαν ἐν πάσῃ κοινωνίᾳ, ἀπλοικῇ ἢ διεφθαρμένῃ, ὧν τὰς οικονομικὰς δυνάμεις ἐκ-

μεταλλεύεται, ἐκμυζᾷ τὸν μυελόν, ροκκνίζει τὰ ὄσπᾶ, ἀσεβεῖ πρὸς πάντα ἠθικὸν νόμον.

Κατ' ἀρχὴν ὁ νόμος δὲν δικαιούται νὰ παρεμβάλῃ ἐν ἐκάστη στιγμή, οὐχ ἦττον, ὡσάκισ γίνεται χρῆσις ἀνηθικῶν τρόπων πρὸς σαγήνευσιν τῶν ἀπλουστέρων, πρὸς ἀποπλάνησιν αὐτῶν, δέον ν' ἀναλαμβάνῃ τὴν προστασίαν τούτων ἢ ποινικὴ νομοθεσία.

Ὁριον τοῦ τόκου.

Ἀρχαῖκι καὶ νεώτεροι νομοθεσίαι ἀπεπειράθησαν νὰ κανονίσωσι τὰ τοῦ τόκου, ὀρίζουσαι τὸ ἀνώτατον καὶ τὸ κατώτατον αὐτοῦ ὄριον. Τὰ περὶ τούτου ἀνελύθησαν ἤδη κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς οἰκονομικῆς ἐλευθερίας, ἣτις δέον ν' ἀναγνωρισθῇ καὶ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ. Ὁ νόμος τῆς ζητήσεως καὶ προσφορᾶς, θεμελιώδης νόμος πάσης οἰκονομικῆς λειτουργίας, δέον νὰ λειτουργήσῃ καὶ ἐν ταῖς περὶ τόκου διατάξεσιν.

Ἐκ τούτου πορίζομεθα τὰ ἐξῆς συμπεράσματα.

Συνεπάγονται ἐλάττωσιν τοῦ τόκου :

1) Ἀφθονία τῶν κεφαλαίων, ἄρα ζήτησις αὐτῶν πρὸς τοποθέτησιν.

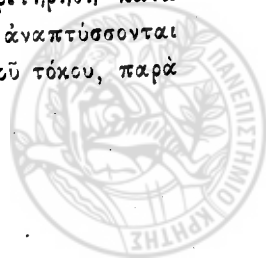
2) Οἰκονομικὴ πίστις. Ἐν ταῖς κοινωνίαις, ἐν αἷς ἕνεκα πολιτικῶν καὶ οἰκονομικῶν αἰτίων καὶ σχέσεων κρατεῖ ἀμοιβαία ἐμπιστοσύνη, ὁ τόκος ἐλαττοῦται, γνωστοῦ ὄντος ἐκ τῶν προτέρων, ὅτι δὲν δύναται νὰ ἐπέλθῃ ἡ ἐλαχίστη ἀπώλεια τῶν δανεισθέντων χρημάτων.

Τούναντίον ἐπιφέρουσιν αὐξήσιν τοῦ τόκου τὰ ἐπόμενα αἷτια :

1) Σπάνις κεφαλαίων· ἄρα ζήτησις αὐτῶν πρὸς οἰκονομικὰς ἐπιχειρήσεις.

2) Κίνδυνος ἀπωλείας τῶν κεφαλαίων, εἴτε ἕνεκα ἀναξιοχρέου τοῦ δανειζομένου, εἴτε ἕνεκα παρομαρτούσης ἐκρύθμου κοινωνικῆς καταστάσεως καὶ πολιτικῶν ἀνωμαλιῶν, εἴτε ἕνεκα κινδύνου, κειμένου ἐν τῇ φύσει τοῦ πρῆγματος (ναυτοδάνεια).

3) Ἀνάπτυξις παραγωγικῶν ἐπιχειρήσεων. Παρατηρήθη κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους, ὅτι ἐν αἷς χώραις ἀναπτύσσονται αἱ παραγωγικαὶ ἐπιχειρήσεις, ἐπέρχεται ἡ αὐξήσις τοῦ τόκου, παρὰ

τὴν ἀφθονίαν τῶν ἐν αὐταῖς κεφαλαίων. Μεγάλαι ἐπιχειρήσεις, γεωργικαί, ἐμπορικαί, βιομηχανικαί, καταλλήλως διευθυνόμεναι, δύνανται νὰ παράσχωσι μείζονα κέρδη ἢ ἡ ἀπλή ἐπὶ τόκῳ κατάθεσις κεφαλαίων. Εἰς τοῦτο δὲ προσθέτομεν καὶ τὴν οικονομικὴν καὶ κοινωνικὴν δραστηριότητα, ἣς δύναται νὰ εὐμοιρῇ ὁ λαὸς τῶν χωρῶν τούτων. Ὄντων βεβαίων τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐπιχειρήσεως, ὁ δανειζόμενος δὲν θέλει διστάσῃ νὰ προσενέγκῃ μείζονα τόκον, οὐ κατ' ἀνάγκην ἐπέρχεται ἡ αὕξησις.

Τὸ φαινόμενον τοῦτο παρατηρεῖται ἀπὸ τινος χρόνου ἰδίᾳ ἐν ταῖς ἄρτι εἰς τὸν πολιτισμὸν κατακτιθεῖσαις χώραις, παρ' αἷς ὁ τόκος εἶνε ἀνώτερος τοῦ ἐν ταῖς παλαιαῖς. Ἐπιζητήτων ὄντων τῶν κεφαλαίων, ὑψοῦται ὁ τόκος.

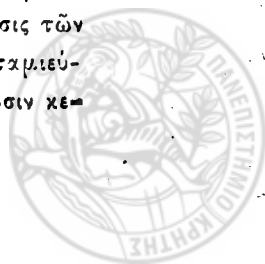
Τούτου τοῦ λόγου ἕνεκα αἱ κατὰ τὸν ἡμέτερον αἰῶνα γενόμεναι ἐπιστημονικαὶ ἀνακαλύψεις καὶ ἡ δι' αὐτῶν ἐπιτευχθεῖσα κατασκευὴ μεγάλων πανταχοῦ τοῦ κόσμου δημοσίων ἔργων προὐκάλεσαν ἐπὶ καιρὸν τὴν ζήτησιν τῶν κεφαλαίων καὶ τὴν αὕξησιν τοῦ τόκου, ἀλλ' ἤδη ἀπὸ τινος χρόνου ἐπέβηεν ὕψις τοῦ ἐπιχειρηματικῆς πυρετοῦ, ἰδίᾳ δὲ μετὰ τὰς μεγάλας καταστροφὰς οικονομικῶν τινῶν ἐπιχειρήσεων καὶ τὴν ἐκτέλεσιν πολλῶν ἐξ αὐτῶν, ὧν ἀναμφισβήτητος ἡ παγκόσμιος χρησιμότης.

Περὶ τῆς προϊούσης ἐλαττώσεως τοῦ τόκου.

Ἐκ τῶν εἰρημένων ἐξάγεται, ὅτι ἐν ταῖς πλουσίαις καὶ πεπολιτισμέναις χώραις τοῦ κόσμου ἐπαισθητῶς ἠλαττώθη ὁ τόκος. Δεικνύει δ' ὁσημέραι τάσεις πρὸς μείζονα ἔκπτωσιν.

Ἡ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἐπελθοῦσα μεγάλη οικονομικὴ κίνησις πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς, ἡ ἔκτακτος παραγωγὴ ἕνεκα τῶν τεχνικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν μεθόδων τοῦ νέου βίου ἐπήνεγκον τὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν κεφαλαίων.

Οὐδέποτε παρουσιάσθη τὸ φαινόμενον τοῦτο. Ἡ δημοσία τάξις, ἡ χειραρτίτης τῶν παραγωγικῶν τάξεων, ἡ ἐκτίμησις καὶ ἀνύψωσις τῆς ἐργασίας, τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας, ἡ ἀληθὴς κατανόησις τῶν ἀρχῶν τῆς κοινωνικῆς οικονομίας, πάντα τὰ μέσα τῆς ἀποταμιεύσεως καὶ τῆς χρησιμοποίησεως αὐτῆς, προὐκάλεσαν συγχέντρωσιν κε-

φαλαίων, ἄτινα τσαῦτα ἤδη ἔργα κατορθώσαντα, ζητοῦσι νέαν χρησιμοποίησιν. Ἄλλὰ τούτου μὴ εὐχερῶς κατορθουμένου, ἐπῆλθεν ἡ ἔκπτωσις τοῦ τόκου, προκαλοῦσα ἐνιαχοῦ τοῦ κόσμου, καὶ ἰδίᾳ ἐν Γαλλίᾳ, ἀνησυχίαν.

Ἐπὶ παραδείγματι. Κεφάλαιον ἐξηκοντακισχιλίων φράγκων ἀπέφερον ἄλλοτε εἰσόδημα τρισχιλίων φράγκων. Σήμερον δὲ διὰ τὸ ποσὸν τοῦτο ἀπαιτεῖται κεφάλαιον ἑκατοντακισχιλίων φράγκων.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, μέγα μέρος τῶν κεφαλαίων τῆς παραγωγικῆς δυνάμεως λαοῦ τινος καθίσταται σχεδὸν ἀπαράγωγον. Ἀδύνατον δὲ νὰ μὴ ἐπέλθῃ ἐκ τούτου σὺν τῷ χρόνῳ οἰκονομικὴ διατάραξις καὶ δυσχέρεια, αἵτινες δεόν νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψει.

Τρόποι ἄρσεως τοῦ ἐπαπειλουμένου τούτου κακοῦ εἶνε ἢ διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ κατασκευὴ μεγάλων κοινωφελῶν ἔργων καὶ ἡ ἀναδοχὴ καὶ ἐκτέλεσις ἀναλόγων ἐπιχειρήσεων, ὑπολειπομένων εἰσέτι ἐν ταῖς πεπολιτισμέναις καὶ ταῖς ἀπολιτίστοις χώραις. Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει, καθ' ἣν τὸ κεφάλαιον γινώσκει, ὅτι δὲν δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ εἰς τὴν παραγωγὴν, θὰ ἐπέλθῃ πού μὲν σπατάλη καὶ ἄστοχος αὐτοῦ χρήσις, πού δὲ ἀδράνεια περὶ τὴν διεξαγωγὴν τῶν ἐπιχειρήσεων, γνωστοῦ ὄντος ἐκ τῶν προτέρων, ὅτι τὸ χρῆμα, τὸ ἐκ τοῦ κέρδους παραχθησόμενον, εἰς οὐδὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ.

Ἄλλ' ἡ τοιαύτη ἔκπτωσις ἔχει καὶ τὸ ἀγαθὸν ἀποτέλεσμα. Τὸ κεφάλαιον, ἐκ τῆς ἐλαττώσεως τοῦ τόκου, θέλει καταστῆ μάλλον προσιτόν, ἐπιζητοῦν τοποθέτησιν, ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει δὲν δύναται νὰ διεκδικῇ τὰς σημερινὰς αὐτοῦ ἀξιώσεις. Ἡ κοινωνικὴ ἄρα ἀνισότης, ἀποτέλεσμα οὐσα τῆς οἰκονομικῆς ἀνισότητος, κατ' ἀνάγκην θέλει ἐλαττωθῆ ἐν τῷ μέλλοντι.

Ἐπ' αὐτὴν τὴν ἐποψιν ἡ προϊοῦσα ἐλάττωσις τοῦ τόκου σημειοῖ ἐποχὴν προόδου ἐν τῇ οἰκονομικῇ τῶν λαῶν ἱστορίᾳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Ἡ μερίς τοῦ Ἐργολάβου.

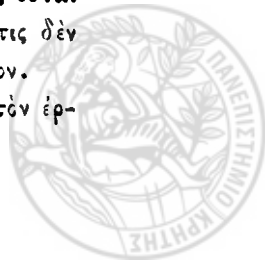
Ὁ ἐργολάβος ἐν ταῖς οἰκονομικαῖς ἐπιχειρήσεσιν.

Ἐν τῇ ἀναλύσει τῶν φαινομένων τοῦ οἰκονομικοῦ βίου ἢ ἐπιστήμῃ, ἐρευνῶσα τὸ κέρδος τοῦ κεφαλαίου, διαστέλλει αὐτὸ ἀπὸ τοῦ κέρδους τοῦ ἐργολάβου. Πρότερον ἀμφότεροι οὗτοι οἱ οἰκονομικοὶ παράγοντες ἦσαν δυσδιάκριτοι, κατετάσσοντο ἄρα εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ κεφαλαίου. Ἄλλὰ σήμερον, σὺν τῇ προόδῳ τῶν βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων, ἐπιτευχθέντος τούτου διὰ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ συνεταιρικοῦ πνεύματος, ὃ τε κεφαλαιοῦχος καὶ ὁ ἐργολάβος ἀντιπροσωπεύουσι διάφορα πρόσωπα.

Βεβαίως ὁ ἐργολάβος δὲν εἶνε δημιουργημα τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Καὶ κατὰ τὴν νηπιώδη ἔτι οἰκονομικὴν κατάστασιν τῶν κοινωνικῶν ἐργάζετο, ἰσπερήμενος πολλάκις κεφαλαίου, ἀποβλέπων εἰς τὰ ἴδια αὐτοῦ συμφέροντα ἐπὶ ἰδίῳ κινδύνῳ. Ἄλλ' ἡ οἰκονομικὴ αὐτοῦ σημασία εἶχε διεκφυγῆ ἐπὶ μακρὸν τὴν προσοχὴν τῆς ἐπιστήμης. Σήμερον, διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν οἰκονομικῶν ἐπιχειρήσεων, ἡ θέσις αὐτοῦ καὶ σημασία καθωρίσθησαν. Οὐδεμία ἐπιχειρήσις δύναται νὰ εὐδοκίμησῃ ἄνευ τοῦ τοιούτου προσώπου, συγκεντροῦντος πᾶσαν τὴν δύναμιν, τὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἔργου.

Ὁ ἐργολάβος οὗτος δὲν εἶνε ἀπλοῦς διευθυντῆς τοῦ ἔργου, ὑπ' ἄλλων τεταγμένος, ἐξαρτώμενος ἐξ αὐτῶν. Αὐτὸς συλλαμβάνει πρωτίστως τὴν ἐπιχείρησιν, κατανοῶν τὴν οἰκονομικὴν αὐτῆς σημασίαν καὶ τὰ ἀποτελέσματα, αὐτὸς ἄρα θέλει ὑποστῆ καθ' ὅλοκληρίαν τὰ ἀποτελέσματα καὶ τὰς εὐθύνas. Ὡς τοιοῦτος εἶνε σπουδαιοτάτη δύναμις ἐν πάσῃ ἐπιχειρήσει. Ἡ ἐκβασίς αὐτῆς ἐστὶ ἀποτέλεσμα τῆς νοημοσύνης καὶ τῆς δραστηριότητος αὐτοῦ, ἧτις δὲν εἶνε μόνον προἰὸν τῆς παιδείσεως, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἔμφυτον.

Ἄλλ' ὅπως ἡ ἐπιτυχία, οὕτω καὶ ἡ ἀποτυχία εὐθύνει τὸν ἐρ-

γολάβον. Ἐπιχειρήσεις κολοσσαία, ἀπαιτοῦσα μεγάλας χρηματικὰς δαπανὰς, δύναται νὰ καταστραφῇ ἐξ ἀπειρίας ἢ ἀνικανότητος αὐτοῦ. Δέον ἄρα νὰ καταβάλληται μεγάλη πρὸς εὐρεσιν τοιοῦτου φροντίς.

Κέρδος τοῦ ἐργολάβου.

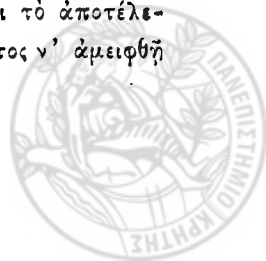
Ὁ ἐργολάβος, οἷος διεγράφη, δὲν δύναται ν' ἀμειψθῇ ὡς ἀπλῶς ὑπάλληλος τῆς ἐπιχειρήσεως. Ὁ νοῦς διοικεῖ τὸν ἀριθμὸν. Δέον ἄρα ἡ ἀμοιβὴ αὐτοῦ νὰ ᾔηνε μείζων τῆς τῶν λοιπῶν, ὁ ἀνώτατος μισθός, ὁ ἐπαξίως προσήκων τῇ διευθύνσει.

Ὁ ἐργολάβος εἶνε ἐπίσης ἐργάτης, ἀλλ' ὅποσον διαφέρει κατὰ τὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἀπλοῦ ἐργάτου, ὅσον καὶ ἂν ᾔηνε οὗτος πεφωτισμένος! Σκέψις αὐτοῦ, ἀπόφαισις, ἐνέργεια, δύναται νὰ ἐπενέγκῃ ἐπανάστασιν ἐν τῇ βιομηχανικῇ ἐπιχειρήσει, ἣν οὐδὲ νὰ κατανοήσῃ ἀμέσως ἴσως δύναται ἕτερος ἐπιστήμων μηχανικός.

Τίς δύναται ν' ἀμφισβητήσῃ τὸ δίκαιον καὶ τὸ συμφέρον τῆς κρείττονος ἀμοιβῆς τοῦ τοιοῦτου διευθυντοῦ τῆς ἐπιχειρήσεως; Μόνον ὁ ἀγνοῶν τὴν φύσιν τῆς λειτουργίας ταύτης.

Ἡ διαφορὰ περὶ τὴν ἀντιμισθίαν τοῦ ἐργολάβου καὶ τοῦ ἐργάτου, ἡ μείζων τοῦ πρώτου μοῖρα, δὲν περιορίζει, οὐδ' ἀφαιρεῖ τὸ ἡμερομίσθιον τοῦ δευτέρου. Ἡ μείζων ἀμοιβὴ ἐπιβάλλεται ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀνάγκης τῶν πραγμάτων. Ὁ πλείονα λαμβάνων ὑφίσταται καὶ μείζονας ὑποχρεώσεις καὶ θυσίας. Παρ' αὐτοῦ ἐξαρτᾶται κατ' ἐξοχὴν ἡ ἐπιτυχία τοῦ ἔργου. Ἄν τὰ κατ' αὐτὸ ἄλλως ἐκάνοντο, ὁ ἐργολάβος οὐδεμίαν ἢ ἐλαχίστην θὰ ἐξήσκει ἐποπτεῖαν ἐπὶ τῆς ἀγαθῆς διεκπεραιώσεως τοῦ ἔργου, τῆς παραγωγῆς· οὕτω δὲ διὰ τῆς τοιαύτης ἀδρανεῖας ζημία μᾶλλον ἢ κέρδος θὰ ἐπήρχετο.

Ὁ ἐργολάβος εἶνε πεπροικισμένος συνήθως δι' ἐπιστημονικῆς καὶ τεχνικῆς μορφώσεως. Ὑπὸ τὴν ιδιότητά του δὲ ταύτην εἶνε εἰς κατάστασιν νὰ ἐπενέγκῃ τροποποιήσεις καὶ βελτιώσεις ἐν τῷ μηχανικῷ συστήματι τῆς ἐργασίας, νὰ καταστήσῃ ἀπονωτέραν αὐτήν. Αὐξήσις τῶν προϊόντων κατὰ τε ποσὸν καὶ ποιὸν ἔσται τὸ ἀποτέλεσμα τῶν τοιούτων βελτιώσεων. Δικαιοῦται ἄρα ὁ τοιοῦτος ν' ἀμειψθῇ γενναϊότερον.

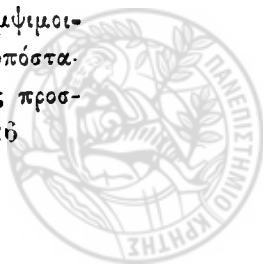
Τούτου δεδομένου, ὁ μείζονα μερίδα τῶν προϊόντων λαμβάνων ἐργολάβος δὲν λαμβάνει τὴν μερίδα τοῦ λίσοντος, ἀλλὰ τὴν διαφορὰν, τὴν προερχομένην ἐκ τῆς αὐξήσεως τοῦ κέρδους τῆς ἐπιχειρήσεως, τοῦθ' ὃ περ ὀφείλεται πρωτίστως εἰς τὴν οἰκονομικὴν αὐτοῦ ὄξυδερκειαν καὶ νοημοσύνην.

Ἐκ τούτου συμπεραίνεται, ὅτι ὁ ἐργολάβος ἀμειβεται μᾶλλον ἢ μισθοδοτεῖται. Τὰ τοῦ μισθοῦ διέπουνσι κανόνες, ἀμετάβλητοι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον. Ὁ ἐργάτης, ὁ ὑπάλληλος μισθοδοτοῦνται καθ' ἐκάστην ἡμέραν, καθ' ἑβδομάδα, κατὰ μῆνα. Τούναντίον ὁ ἐργολάβος ἀναμένει τὴν ἔκβασιν τῆς ἐπιχειρήσεως, ἧτις ἐνδεχόμενον πολ- λάκις καὶ ν' ἀποτύχη. Κινδυνεύει ν' ἀπολέσῃ τὰ πάντα ἐν περιπτώσει ἀποτυχίας τοῦ ἔργου, δικαιοῦται ἄρα ν' ἀμειφθῇ γενναίως ἐν τῇ ἐπιτυχίᾳ.

Οὐδεὶς δύναται νὰ χαρακτηρίσῃ ὡς ἀδικίαν ἐν τῇ διανομῇ τὴν τοιαύτην μείζονα ἀμοιβὴν τοῦ ἐργολάβου. Κατ' οὐσίαν οὐδεμία ἐπέρχεται βλάβη εἴτε τῷ ἐργάτῃ, εἴτε τῷ κεφαλαίῳ, οὔτε τῇ κοινω- νίᾳ. Ἡ ἀμοιβὴ τοῦ ἐργολάβου ἀναλύεται εἰς τὸ πλεόνασμα τῶν κερδῶν τῆς ἐπιχειρήσεως, ἅτινα κατ' ἐξοχὴν ὀφείλονται εἰς τὴν δεξιάν αὐτοῦ διεύθυνσιν.

Ἐν τῷ τοιοῦτῳ διακανονισμῷ τῆς γενναίας ἀμοιβῆς τοῦ ἐρ- γολάβου ἐκδηλοῦται οἰκονομικὴ δικαιοσύνη μᾶλλον ἢ ἀδικία καὶ ἀνισότης. Εἶνε νόμος τῆς φύσεως καὶ νόμος πάσης κοινωνικῆς τάξεως ἡ ἀμοιβὴ ἐκάστου ἀνθρώπου κατὰ τὴν παρεχομένην οἰκονο- μικὴν συμβολήν. Ὁ εὐφυέστερος, ὁ δραστηριώτερος, ὁ παραγω- γικώτερος ἀμειβονται μᾶλλον τῶν μὴ τοιοῦτων, συνωδὰ ταῖς παρε- χομέναις ὑπηρεσίαις. Ἄν τοῦτο δὲν ἀνεγνωρίζετο, ὁ ζῆλος καὶ ἡ ἀκατάσχετος πρὸς ἐργασίαν ροπὴ θὰ ἤλαττοῦντο. Πλείστα δύναμεις, μεγάλως εὐεργετήσασαι τὸ κοινωνικὸν σύνολον, θὰ διετελοῦν γωθραὶ καὶ ἀδρανεῖς. Ἄλλ' ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῆς ἐνεστώσης βιομηχανικῆς τάξεως τὸ τοιοῦτο δὲν εἶνε δυνατόν νὰ συμβῇ. Ἐκαστος λαμβάνει τὸ ὀφειλόμενον γέρας τῆς νοημοσύνης, τῆς δραστηριότητος, τῆς ἰκα- νότητος αὐτοῦ· οὐδεὶς ζημιοῦται.

Ἐκ τῶν εἰρημένων ἐξάγεται, ὅτι πᾶσα κατάκρισις ἢ μεμψιμοι- ρία κατὰ τῆς μείζονος ἀμοιβῆς τοῦ ἐργολάβου ἐλέγχεται ἀνυπόστα- τος. Ἐκαστος ἀμειβεται συνωδὰ τῇ ἐργασίᾳ αὐτοῦ καὶ ταῖς προσ-

ενεχθείσαις υπηρεσίαις. Ἡ δὲ ἀμοιβὴ αὕτη δὲν εἶνε γέρας εὐαρίθμων προνομιοῦχων προσώπων. Τούναντίον ἐν τῇ συγχρόνῳ οἰκονομικῇ καὶ τεχνικῇ παιδεύσει τῆς κοινωνίας τὸ στάδιον τοῦ ἐργολάβου παρέχεται παντὶ εὐχερῶς, ἐντιμον δὲ τυγχάνει, ἐν παραβολῇ πρὸς τὰς ιδέας τοῦ παρελθόντος. Οὐδεὶς ἀποκλείεται τῆς ἐξασκήσεως αὐτοῦ. Ἐκαστος δύναται ν' ἀγωνισθῇ τὸν ἴδιον ἀγῶνα, ὅστις εἶνε ἀγὼν οἰκονομικῆς δραστηριότητος καὶ προόδου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

**Ἡ μερίς τοῦ ἐργάτου ἐν τῇ διανομῇ τοῦ πλούτου. —
Μισθὸς καὶ αἱ διάφοροι αὐτοῦ κατηγορίαι.**

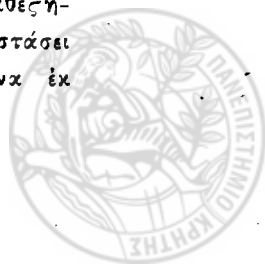
Περὶ τοῦ Ἐργάτου ἐν γένει.

Ὁ ἐργάτης, ἐν τῇ εἰδικῇ ἐννοίᾳ καὶ τῇ λειτουργίᾳ αὐτοῦ, ἀποτελεῖ τὴν μείζονα ὁμάδα, τὴν ἰσχυροτάτην τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Ὑπὸ τοιαύτην δ' ἔποψιν ἐξεταζόμενος, δὲν δύναται νὰ ὀλιγωρηθῇ ἡ ὄρασις αὐτοῦ τυγχάνει μεγάλη καὶ τελεσιουργός· εἶνε τὸ θεμέλιον τῆς πολιτικῆς τάξεως. Εὐημερῶν, παρέχει ἐγγύησιν δημοσίας ἀσφαλείας· δυστυχῶν, καθίσταται ὄργανον ἀταξίας, στάσεων, συγκρούσεων καὶ καταστροφῶν.

Δὲν δύναται ἄρα τὸ ζήτημα τοῦ ἐργάτου νὰ τεθῇ ἐν μοίρᾳ ἡσσονι ἄλλων ζητημάτων, κοινωνικῶν, πολιτικῶν, ἠθικῶν. Ἡ ἐπιστήμη, ἡ πολιτεία δὲν δικαιοῦνται ν' ἀδιαφορήσωσιν. Ὅτε κοινωνικόν τι καθεστὼς δὲν παρίστησι τὴν εἰκόνα τῆς ἐνότητος καὶ τῆς εὐκοσμίας, τοῦναντίον δὲ παρίσταται διηρημένον εἰς ἐχθρικά στρατόπεδα ἀλληλομαχοῦντα, ὑποβλεπόμενα, μισούμενα, Τετέλεσται! Ἡ σῆψις θάττον ἢ βραδύτερον θέλει καταβρῶσῃ τὸν ὀργανισμόν αὐτοῦ, προκαλοῦσα τὴν καταστροφὴν τοῦ ἔθνους.

Ἡ ἱστορία ἀναγράφει διδακτικώτατα παραδείγματα. Αἱ σπουδαιόταται τῶν ἐπαναστάσεων ὑπῆρξαν ἀποτελέσματα τοιαύτης ἀφορμῆς, διαστάσεων, ματαιώσεως ἐκ τούτου τῆς κοινωνικῆς ἐνότητος.

Τὰ ἑκατομμύρια τῶν ἐργατῶν, ἀφ' ὧν κατ' ἐξοχὴν ἐξαρτᾶται ἡ ἀνθρωπίνη εὐδαιμονία καὶ πρόοδος, εἶνε φιλικὰ μὲν πρὸς τὴν καθεσχυαίαν τάξιν, ἰσχυρὰ ἐν τῇ τοιαύτῃ αὐτῇ δράσει, ἐν ἣ περιστάσει διατελοῦσιν εὐημεροῦντα, ἐπαρκῶς καὶ ἄξιοπρεπῶς συντηρούμενα ἐκ

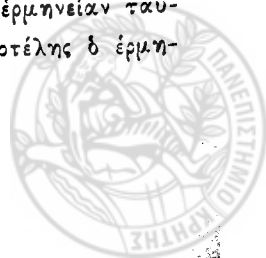
τῆς ἐργασίας, ἐχθρικά δὲ καὶ ἀνίσχυρα, ὅποτε βαρύνει ἐπ' αὐτῶν ὁ κλῆρος τῆς πενίας καὶ τῆς δυστυχίας.

Ὁ ἐργάτης, βλέπων τὸ φίλον αὐτῷ ὄν, καταβαλλόμενον ὑπὸ τῶν στερήσεων, οὐδαμοῦ εὐρίσκον ἀντίληψιν, καταλαμβανόμενος ἐξ ἀπελπισμοῦ πρὸ τῶν λιμοκτονούντων οἰκειῶν, ἀδύνατον νὰ μὴ συλλάβῃ ἀποστροφὴν καὶ μῖσος κατα τῆς κοινωνίας, ἐν ἣ διαβιοῖ. Ἀπόλλυσι τὸ λογικὸν αὐτοῦ, τὴν ἐκτίμησιν. Αὐτὸς στερεῖται, ἐνῶ ἄλλοι ἀπολαύουσι· τοῦτο καὶ μόνον ἀρκεῖ νὰ ἐξάψῃ τὴν φαντασίαν, νὰ πλανήσῃ τὴν κρίσιν, νὰ μεταβάλλῃ αὐτὸν εἰς ὄργανον ἀντιδράσεως, οὐχὶ δὲ εἰς χρήσιμον ἐργάτην καὶ παράγοντα.

Ὁ Ἐργάτης ἐν τῇ ἱστορίᾳ

Τὸ ζήτημα τοῦ ἐργάτου εἶνε παλαιὸν ὡς ὁ κόσμος. Ἐν οἰωδῆποτε πολιτισμῷ, ὑφ' οἰοδῆποτε κοινωνικὸν σύστημα, θεοκρατικόν, στρατιωτικόν, μοναρχικόν, ἀριστοκρατικόν, δημοκρατικόν, ὁ ἐργάτης ἠδικήθη· καὶ ἐν τῇ συνειδήσει τῆς ἀδικίας ταύτης δὲν εἰδίστασεν ἐκάστοτε νὰ ριπῆ κατὰ τῶν ἀδικούντων τὸν λίθον τοῦ ἀναθήματος. Εἶνε ἠθικὸς νόμος τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ἐν τῇ ταπεινοτάτῃ καταστάσει, ὑπὸ τὸν δουλικώτατον τῶν πολιτικῶν τύπων, ὅσον καὶ ἂν ᾔηνε ὁ ἄνθρωπος ἀνελεύθερος, δὲν δύναται ἢ νὰ ἔχῃ στιγμὰς συναισθήσεως τῆς καταστάσεως αὐτοῦ, τῆς δυστυχίας, νὰ μὴ μισήσῃ τὸν ὑπὲρ αὐτὸν ἰστάμενον.

Ὁ παρίας μισεῖ ἐπίσης καὶ βδελύσσεται τὸν βραχμᾶνα· ὁ δοῦλος τὸν ἐλεύθερον· ὁ δουλοπάροικος τὸν τιμαριώτην. Πῶς ἄλλως; ἔλαχεν αὐτοῖς ὁ κλῆρος τῆς ἐργασίας καὶ τῶν στερήσεων· τῷ προνομιοῦχῳ ἢ μείρα τῶν ἀπολαύσεων καὶ τῆς ὑπεροχῆς. Ἀδύνατον ὁ ἐλάχιστος, ὁ τελευταῖος τῶν ἀποκλήρων τοῦ κόσμου τούτου νὰ μὴ συνεκινήθῃ ἐκ τῆς καταστάσεώς του, νὰ μὴ ὠρκίσθῃ μῖσος κατὰ τῶν κρατούντων. Ἐρμηνεύθη εἰς αὐτὸν τὸ ἀπόρητον τῆς καταστάσεως ὡς ἐπελθὼν κατὰ θεῖαν βούλησιν, ὡς ἐκδηλούμενον ἕνεκα τῆς ἥττονος αὐτοῦ φύσεως. Ἦτο ἀδύνατον ν' ἀποδειχθῇ πράγματι τὴν ἐρμηνείαν ταύτην, εἴτε Μανοῦ ἔλεγεν· ἡ νομοθέτης, εἴτε Ἀριστοτέλης ὁ ἐρμηνευτής.

Ἐν τῷ ἀνταγωνισμῷ τούτῳ, σιωπηλῶ ἢ φανερῶ, ἐζήσαν καὶ ἀπέθανον αἱ ἀρχαῖαι κοινωνίαι. Ὁ χρόνος ἐκάλυψεν ὑπὸ τὰ εἰρήπια αὐτοῦ παικίλα κοινωνικά καὶ πολιτικά συστήματα, τὰ κατὰ τὸν βίον αὐτῶν ἐλησημονήθησαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, μετὰ μόχθου δὲ ὁ ἐρευνητὴς τοῦ παρελθόντος ἀνευρίσκει ἔγνη αὐτοῦ, τοῦ τόσον δυσνοήτου καὶ δυσερμηνεύτου. Ἄλλ' ἢ τραγικὴ φυσιογνωμία τοῦ ἐργάτου, τοῦ δούλου ἀποχειροβιώτου, ἐπιφαίνεται κατὰ πᾶσαν στιγμὴν. Μόνον δι' αὐτοῦ κατχνοεῖται τὸ ἀπόρρητον τῶν τεραστίων μνημείων τῆς Μπεναρῆς, τῆς Βαλβέκ, τῶν Θηβῶν, τῆς Μέμριδος, τῶν Πυραμίδων, τῆς Βαβυλῶνος, τῆς Νινευῆ, τοῦ Κολοσσαίου ἐπὶ τέλους. Οὗτος ἀποκαλύπτει τὰ μυστήρια τοῦ παρελθόντος ἐκείνου· οὗτος ἐξηγεῖ πόσα δάκρυα ἔρρευσαν, πόσαι ὑπάρξεις κατεστράφησαν πρὸς οἰκοδομὴν τῶν ἔργων ἐκείνων τῆς ἀνθρωπίνης ματαιότητος καὶ ἀδικίας.

Ὁ Ριχελιεύς ἐδίδασκεν, ὅτι ἡ διὰ τῆς παιδεύσεως χειραφέτησις τοῦ λαοῦ ἐξεί ἀνατρεπτικὰ ἀποτελέσματα. Δικαίως. Ὁ παλαιὸς ἐργάτης, ὅσον καὶ ἂν ἐκακοπάθει, δὲν ἐνόει ἐναργῶς τὴν κατάστασιν του, τὰ ἀνθρώπινα δικαῖά του. Κατενόει ὁ πολιτικὸς ἀνὴρ, ὅτι ἡ συναίσθησις τῶν δικαιωμάτων τούτων ἤθελε προκαλέσῃ ἐπανάστασιν ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἐργάτου, ἐξέγερσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ.

Τὰ πράγματα μετεβλήθησαν ἕκτοτε. Ἦδη ὁ ἐργάτης ἐπαιδεύθη, ἐχειραφετήθη. Ἡ χειραφέτησις δ' αὕτη ἐξεδηλώθη πρὸς οὐλομένην κοινωνικῶς, πολιτικῶς, οἰκονομικῶς.

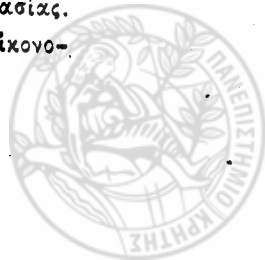
Τοιοῦτος εἶνε ὁ τελευταῖος σταθμὸς τῆς ἱστορικῆς ἐξελιξέως τοῦ ἐργάτου. Τὸ ζήτημα αὐτοῦ κατέστη ἐν τῶν μεγίστων ζητημάτων τοῦ αἰῶνος.

Ὁ *Lassalle* ἐκάλεσε τὴν νέαν ταύτην ἐποχὴν περίοδον τῶν ἐργατῶν. Πρῶτερον ἐκράτει τὸ προνόμιον, σήμερον τοῦτο ἐξέλιπεν ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῆς νέας τάξεως. Ὁ ἐργάτης ἔχει δικαίαν διεκδικεῖ ἀξιώσεις· ἀποτελεῖ οὐσιῶδες μέλος τῆς κοινωνίας, συντελῶν καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς πολιτείας.

Ὡς παράγων ἄρα τῆς νέας ταύτης τάξεως ἀξιοῖ νὰ κανονίσῃ τὰ κατ' αὐτὴν ἐπὶ τὸ δικαιότερον, ἀλλὰ κατὰ τὰ συμφέροντά του.

Ἐντεῦθεν ὁ διεξαγόμενος σήμερον ἀγὼν κεφαλαίου καὶ ἐργασίας.

Εἶνε τὸ πρόβλημα τοῦ μισθοῦ, τὸ δυσχερέστατον ἴσως τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης.

Ἔννοια τοῦ Μισθοῦ.

Πάντες οἱ συντελεστοὶ τῆς παραγωγῆς δεόν νὰ μετᾶσχῳσι τῆς διανομῆς τῶν προϊόντων. Ὁ ἐργάτης ἄρα δικαιούται νὰ λάβῃ τὸ εἰς αὐτὸν ἀνήκον ἐκ τῆς συμβολῆς μερίδιον.

Ὡς γνωστὸν, δυσχερὲς νὰ ὀρισθῇ τὸ τῆ ἐργασίᾳ ἀνήκον ἀκριβῶς μέρισμ. Ἐπίσης ἀδύνατος, ἐκ τῶν κρατουσῶν οικονομικῶν συνθηκῶν, ἢ ὑπὸ τοῦ ἐργάτου προσδοκία τοῦ κέρδους, τοῦ ἐκ τῆς παραγωγικῆς αὐτοῦ ἐνεργείας προελευσομένου.

Τούτου ἕνεκα ἔκπαλαι ὁ ἐργάτης μᾶλλον εὐχαριστεῖται, λαμβάνων συμπεφωνημένον μισθόν, ἅτε προσφωρότερον δυνάμενος νὰ θεραπεύσῃ τὰς χρεῖας αὐτοῦ διὰ τῆς κατ' ἡμέραν ἢ κατ' ἐβδομάδα καταβολῆς τῆς ἀμοιβῆς.

Ὁ μισθὸς δὲν παρέχεται παντοῦ καὶ πάντοτε ὁμοίως· παραλλάσσει κατὰ χρόνον καὶ τόπον, κατ' ὄρον τοῦ ἔτους, κατ' εἶδος τῆς ἐργασίας, κατ' ἡλικίαν, κατὰ φύλον, κατ' ἀριθμὸν τῶν ἐργασίμων ὥρων. Πολλάκις ἐπίσης ὁ ἐργάτης ἀναλαμβάνει κατ' ἀποκοπὴν τὴν διεξ-
γωγὴν ἔργου τινός· ἀλλὰ τοῦτο σπανιώτερον.

Ἐκαστος ἄνθρωπος εἶνε ἐργάτης. Ἐκαστος συναλλάσσεται πρὸς τοὺς ὁμοίους ἐπὶ παροχῇ ἔργου, οὐ εἰς ἢ πλείονες ἔχουσιν ἀνάγκην. Πᾶσα ἐργασία, ὑλικὴ ἢ πνευματικὴ, ὑψηλὴ ἢ ταπεινὴ, ἀμειβεται. Οὐδεὶς εἶνε ἀνώτερος, χρεῖων· ἐκτὸς ἐξαιρέσεων, πάντες ἐργάζονται πρὸς συντήρησιν ἑαυτῶν ἢ τῶν οἰκείων.

Ἡ ἀνάλυσις τοῦ μισθοῦ εἶνε ἅμα καὶ ἀνάλυσις τῆς ἐργασίας. Τὰ ἐπόμενα θέλουσι διασαφήσει τὸ ζήτημα.

Γαιοκτήμων ἐπιθυμεῖ νὰ καλλιεργήσῃ τὴν ἰδιοκτησίαν αὐτοῦ. Πῶς τοῦτο γενήσεται; διὰ τῶν μηχανῶν, τῶν ἐργαλείων, τῶν ἐργατῶν. Ποῦ θέλουσιν εὐρεθῆ οὗτοι;

Ἐπάρχουσιν ἄνθρωποι, ἐξησχημένοι εἰς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ εἶδος τῆς καλλιεργίας: δημητριακῶν καρπῶν, ἀμπέλου, ἐλαίας. Ὁ γαιοκτήμων θέλει ἀπευθυνθῆ πρὸς τούτους, μὴ διατεθειμένους βεβαίως νὰ παρᾶσχῳσι τὸ ἔργον αὐτῶν δωρεάν, ἄνευ ἀμοιβῆς. Ἀπειτοῦτι νὰ μετᾶσχῳσι τῆς διανομῆς τῶν προϊόντων, τῶν κερδῶν. Καὶ δίκαιον, καὶ λογικὸν τοῦτο. Ὁ γινώσκων, ὅτι θέλει ὠφεληθῆ, οὐ μόνον θέ-

λει παράσχη τὴν συνδρομὴν αὐτοῦ εὐχερῶς, ἀλλὰ καὶ μετὰ ζήλου.

Ἐν τοιαύτῃ περιστάσει, ἡ διανομὴ δέον νὰ διεξαχθῇ ἐν ἰσότητι καὶ δικαιοσύνῃ ἕκαστος πρέπει ν' ἀπολαύσῃ τοῦ ἀναλογοῦντος ἐκ τοῦ κέρδους μεριδίου, συμφώνως πρὸς τὴν κατὰ ποσὸν καὶ ποιὸν καταβληθεῖσαν ἐργασίαν.

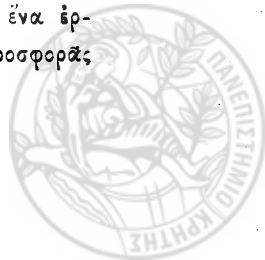
Ταῦτα ὡς πρὸς τὴν διανομὴν τῶν κερδῶν. Ἀλλὰ σοβαρὸν ἐγείρεται ζήτημα ὡς πρὸς τὸν χρόνον τῆς ἀμοιβῆς.

Κατ' ἀρχὴν, ὁ ἐργάτης ἔπρεπε ν' ἀναμένη τὴν ἐποχὴν τῆς συγκομιδῆς τῶν προϊόντων, τότε δὲ μόνον νὰ ἐπέλθῃ ἡ διανομὴ αὐτῶν μεταξύ τῶν διαφόρων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶνε εὐχερές. Ὁ ἐργάτης στερεῖται τῶν πρὸς ζωάρκειαν, δὲν δύναται ἄρα ν' ἀναμένη τὸν χρόνον τῆς συγκομιδῆς. Τοῦτου ἕνεκα ἀναγκάζεται νὰ λάβῃ τὴν ἀμοιβὴν πρὸ τοῦ πέρατος τοῦ ἔργου, καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἢ ἐβδομάδα. Ἐντεῦθεν ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ ἀνάγκη τοῦ ἡμερομισθίου, ἧτις ἐτι μᾶλλον ἐπιβάλλεται, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν ἐνδεχομένης καταστροφῆς τῆς συγκομιδῆς, ἢ βραδύτητος περὶ τὴν ἐκπίησιν, ὅποτε ὁ ἐργάτης ἤθελε περιέλθῃ εἰς ἄκραν πενίαν, εἰς τὸν ἐξ αἰτίας ἴσως θάνατον.

Τοῦτου ἕνεκα δὲν εἶνε δυνατόν, ὡς ἔχουσι νῦν τὰ πράγματα, νὰ διεξαχθῆται ἡ παραγωγικὴ ἐργασία διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ τῶν ἀτομικῶν δυνάμεων τῶν ἐργατῶν. Ἄν τοῦτο εὐχερῶς ἐπιτυχάνετο, τὰ τῆς παραγωγῆς καὶ διανομῆς τοῦ πλούτου θὰ διεξήγοντο προσφύστερον, θὰ ἐξέλειπον δὲ πολλαὶ ἀφορμαὶ ἐρίδων καὶ διχοστασιῶν. Τὸ κρατοῦν ἄρα σύστημα τῆς ἀντιμισθίας ἐπιβάλλεται ὑπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων, καταβαλλομένου τοῦ ἡμερομισθίου καθ' ὠρισμένον χρόνον, τὸ πολὺ ἐνίοτε κατ' ἀποκοπὴν.

Ἀνταγωνισμὸς ἐν τῇ μισθοδοσίᾳ — Ζήτσεις καὶ προσφορά.

Ὁ Ἄγγλος *Cobden* εἶπε : Δύο ἐργατῶν ζητούντων ἓνα ἐργοδότην, ὁ μισθὸς ἐλαττοῦται· τούναντίον δύο ἐργοδοτῶν, ζητούντων ἓνα ἐργάτην, ὁ μισθὸς αὐξάνεται. Ἐν τούτῳ κεῖται ὁ νόμος τῆς προσφοράς καὶ τῆς ζητήσεως.

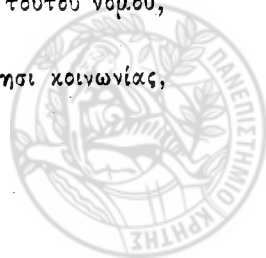
Ὁ οικονομικὸς ἀνταγωνισμὸς εἶνε συμφυῆς πάσῃ κοινωνίᾳ, ὀργῶς πρὸς αὐξήσιν τοῦ πλοῦτου αὐτῆς καὶ πρὸς πρόδοον. Ἄνευ τούτου ἡ παραγωγή τῶν προϊόντων χώρας τινὸς θὰ διετέλει στάσιμος, μόλις ἐπαρκούσα πρὸς τὴν θεραπείαν τῶν χρειῶν τῶν κατοίκων. Ἄλλ' ὁ ἄνθρωπος δὲν εὐχαριστεῖται εἰς τοῦτο· προσπαθεῖ ν' ἀπολαύσῃ καὶ τῶν προϊόντων τῆς ξένης παραγωγῆς, τούτο δὲ δὲν δύναται νὰ πράξῃ ἄλλως ἢ διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν ὑπ' αὐτοῦ παραχθέντων πραγμάτων· τούτου συμβαίνοντος, ἡ βιομηχανία διεξάγεται μετὰ μείζονος δραστηριότητος. Τὸ κεφάλαιον ἀφθονοῦν, αὐξανόμενον διηνεκῶς, ζητεῖ εὐρύτερον στάδιον ἐνεργείας διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει κατ' ἀνάγκην ἐπιζητεῖται ὁ ἐργάτης. Οὗτος, κατανεῶν τὴν παραγωγικὴν αὐτοῦ χρησιμότητα, ἀπαιτεῖ μείζονα ἀμοιβήν. Ἀλλὰ τούτο δὲν διαρκεῖ πολλάκις ἐπὶ μακρὸν χρόνον. Δυνατὸν νὰ προσέλθῃσιν καὶ ἄλλαχόθεν ἐργάται, ὅποτε ὁ κεφαλαιούχος ἐλαττοῖ τὸν μισθὸν τῶν τέως ἐργατῶν. Τὸ τοιοῦτο συμβαίνει ἰδίᾳ ἐν ταῖς μεγάλαις βιομηχανικαῖς κοινωνίαις.

Ἐκ τούτου ἐπέται, ὅτι τὰ τοῦ μισθοῦ δὲν δύναται νὰ κανονισθῶσι μονομερῶς· κατ' ἀνάγκην ἔρα διατελεῖ οὗτος εἰς αὐξομείωσιν. Ἐν τοιαύτῃ περιστάσει ὁ ἐργάτης, ἐστερημένος ἔργου, δύναται πολλάκις νὰ στερηθῇ καὶ τῶν πρὸς συντήρησιν χρειῶν.

Κανονισμὸς τῆς Μισθοδοσίας—τὸ ἔθιμον.

Ὁ ἀνταγωνισμὸς οὗτος εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν παραγωγικῶν ἔργων ἐν παλαιτέροις καιροῖς, ἐν τῇ ἐμβρυώδει καταστάσει τῆς βιομηχανίας, δὲν ὑφίστατο, κανονιζομένων τῶν τῆς μισθοδοσίας τῶν ἐργατῶν διὰ μακρᾶς συνθηλας — διὰ τοῦ ἐθίμου. Ὑπὸ τοιαύτην ἐποψιν ἡ ἐργασία διετέλει ἐξηρητημένη ἀπὸ τοῦ κρατοῦντος κοινωνικοῦ συστήματος, διατελοῦντος ἐπίσης ὑπὸ τὴν ἐξάρτησιν τοῦ κεφαλαίου. Οὕτως ὁ κληρὸς τοῦ ἐργάτου δὲν ἦτο κρείττων τοῦ καθ' ἡμᾶς. Ὁ ἰσχύων κεφαλαιούχος ἐκανόνιζεν αὐθαίρετως τὰ τοῦ σκληροῦ τούτου νόμου, τκληροτέρου πάντως τοῦ σημερινοῦ.

Ὁ διὰ τοῦ ἐθίμου κανονισμὸς τοῦ μισθοῦ προϋποτίθει κοινωνίας,

περιορισμένας έχουσας σχέσεις καὶ χρείας, ἀμοιβαϊκότητα μεταξύ κεφαλαιούχου καὶ ἐργάτου, μοιρότητα, πατριαρχικὴν ἐν γένει κατάστασιν. Ἡ οἰκονομικὴ λειτουργία διατελεῖ περιορισμένη, τὰ τῆς ἀνταλλαγῆς διεξάγονται ὑπὸ τὸ στενὸν πνεῦμα τῆς ἐν τῷ τόπῳ καταναλώσεως τῶν προϊόντων, σπάνια δὲ τυγχάνουσιν αἱ αὐξομειώσεις τῶν τιμῶν τῆς ἀγορᾶς, ἐν περιπτώσει μόνον δυσμενῶν εἰς τὴν παραγωγὴν προσόδων. Ἐν ταῖς τοιαύταις χώραις ὁ πληθυσμὸς διατελεῖ στάσιμος, μὴδ' αὐξανόμενος, μὴδ' ἐλαττούμενος. Ὑφίσταται ἰσορροπία μεταξύ παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως, ἡ δὲ μεγάλη βιομηχανία εἶνε μονοουχὶ ἄγνωστος. Πατριαρχικὴ εἶνε ἡ κοινωνία κατὰ τὴν ἐννοίαν τῆς οἰκογενείας· τὸ κεφάλαιον ἄρα καὶ ἡ ἐργασία διατελοῦσιν ἐν συνεννοήσει μᾶλλον ἢ ἐν ἀνταγωνισμῷ, ὅστις σπανιότατα διεξάγεται μεταξύ κεφαλαιούχου καὶ ἐργάτου.

Περὶ τῆς αὐξομειώσεως τῶν μισθῶν τῶν ἐργατῶν— Αἷτια τοῦ φαινομένου.

Ὑπάρχουσιν οἱ φρονούντες, ὅτι ἀκμαζούσης τῆς ἐμπορίας καὶ τῆς βιομηχανίας, ζωηρότατα διεξαγομένης τῆς οἰκονομικῆς λειτουργίας λαοῦ τινος, ἡ ἐργασία μᾶλλον ἐπιζητεῖται, ἐπέρχεται ἄρα αὐξήσις ἡμερομισθίου· τούναντίον δὲ συμβαίνει ἐν ἐναντίᾳ περιστάσει, ὅποτε ἡ ἐργασία διατελεῖ μᾶλλον ἐκ νεκρώσει, ἐλαχίστη δὲ γίνεται ἡ κυκλοφορία τῶν κεφαλαίων καὶ τῶν προϊόντων. Ἐν τοιαύτῃ περιστάσει οἱ ἐργάται ἀπολύονται, οἱ δ' ἀπολειπόμενοι ἀναγκάζονται νὰ δεχθῶσιν οἰοδῆποτε προσφερόμενον μισθόν, ἔστω καὶ ἂν οὗτος δὲν ἐπαρκῆ πρὸς ζωάρκειαν.

Ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις καὶ ἐν πολλαῖς περιστάσεσι τὸ φαινόμενον τοῦτο εἶνε ἀληθές. Μὴ ὑφισταμένης ζωηρᾶς ἐμπορικῆς κυκλοφορίας, μὴδ' ἐκποιουμένων τῶν προϊόντων τῆς παραγωγῆς, τὸ κεφάλαιον κατ' ἀνάγκην ἀπρακτεῖ, μὴ διατιθέμενον πρὸς παραγωγὴν προϊόντων, μὴ οὔσης βεβαίως τῆς ἐκποιήσεως αὐτῶν, ἄρα τοῦ δικαίου τῆς ἀζημίου τῶν ἐργατῶν μισθοδοσίας.

Τὸ τοιοῦτο τυγχάνει πρόσκαιρον. Ὁ κεφαλαιούχος βιομήχανος γι-

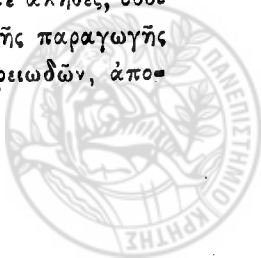

νώσκει, ὅτι μετὰ παρέλευσιν χρόνου θέλει ἐπέλθῃ μεταβολή. Ἡ κατανάλωσις τῶν προϊόντων θέλει ἀναλάβῃ τὴν προτέραν ζωηρότητα τότε δὲ τὸ κεφάλαιον ἀναλαμβάνει αὖθις τὴν προτέραν ἐνέργειαν, ζητοῦν χρησιμοποίησιν. Ἐν τοιαύτῃ μεταβολῇ ζητεῖ ἐργάτας, ὧν αἱ ἀξιώσεις αὐξάνονται κατὰ λόγον τῆς ζητήσεως καὶ τῆς παρουσιαζομένης ἀνάγκης. Δὲν ὀρίζονται ἄρα ἐκ τῶν προτέρων τὰ αἷτια τῆς αὐξήσεως καὶ τῆς ἐλαττώσεως τῶν μισθῶν, οὐδ' ἐξαρτᾶται τοῦτο ἀπὸ τῆς ἐκχοστοτε αὐξήσεως τῶν παραγωγικῶν κεφαλαίων.

Συμβαίνει ἐπίσης ἐνίοτε, ὥστε ἡ ὕψωσις τῶν τιμῶν τῶν προϊόντων νὰ ἐπιφέρῃ αὐξήσιν τῶν μισθῶν, ἅτε τοῦ ἐμπορίου καὶ τοῦ βιομηχανοῦ πωλούντων εἰς κρείττονας τιμὰς, δυναμένων ἄρα νὰ προσφέρωσιν ἀνωτέρους μισθοὺς. Καὶ τοῦτο δὲν εἶνε ἀκριβὲς πάντοτε, οὐδὲ πιστοῦται ὑπὸ τῶν οικονομικῶν δεδομένων. Ὑψουμένων τῶν τιμῶν, δὲν ἐπέρχεται αὐξήσις τῶν μισθῶν, εἰμὴ μόνον ἐν περιστάσεσι, καθ' ἃς οἱ ἔμποροι, κερδαίνοντες πλείονα, ἐξοικονομοῦσι καὶ αὐξάνουσι τὰ κεφάλαια αὐτῶν, ἄρα καὶ τὴν παραγωγικὴν δραστηριότητα. Τοῦτο ἐπιφέρει κατ' ἀνάγκην ζήτησιν τῶν ἐργατῶν, ὕψωσιν τοῦ μισθοῦ αὐτῶν, ἰδίᾳ ὅταν αἱ μισθοὶ οὗτοι ἀποτίνονται ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἐν ταῖς ἀγοραῖς τοῦ ὁποίου τελεῖται ἡ κατανάλωσις τῶν παραγομένων προϊόντων.

Πολλάκις ἐπίσης συμβαίνει, ὥστε ἡ ὕψωσις τοῦ μισθοῦ νὰ προέρχεται ἐκ τῆς προστασίας τῆς ἐθνικῆς παραγωγῆς, ὅποτε ἐπέρχεται αὖθις ἡ ζήτησις ἐργατικῶν χειρῶν. Ἄλλὰ καὶ τοῦτο δύναται νὰ ᾔηνε παροδικὸν μᾶλλον καὶ ἀθέβαιον. Θεωρεῖται ἡ μία μόνον ὄψις τοῦ φαινομένου, ὀλιγωρεῖται δὲ ἡ ἑτέρα. Καὶ ἐν ἡ περιπτώσει κλάδος τις τῆς ἐθνικῆς ἐργασίας προστατεύεται, καθ' ἣν περιστάσιν τυγχάνει τοῦτο βεβιασμένον καὶ μὴ ἐπὶ τῶν πραγμάτων ἐρειδόμενον, ἡ ὕψωσις τοῦ μισθοῦ εἶνε προσωρινή. Κερδαίνουσι βεβαίως οἱ βιομηχανοὶ, ἀλλὰ δὲν ἔπεται ἐκ τούτου, ὅτι καὶ διαθέτουσι μέρος ἐκ τῶν κερδῶν πρὸς ἀμοιβὴν τῆς ἐργασίας.

Ὑποτίθεται πολλάκις, ὅτι οἱ διὰ νομίσματος καταβαλλόμενοι μισθοὶ ὕψουνται, ὕψουμένων τῶν πρὸς ζωάρκειαν τιμῶν, ἐλαττοῦνται δὲ ἐν τῇ ἐλαττώσει αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο δὲν εἶνε πάντοτε ἀληθές, οὐδὲ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς κανὼν, διέπων τὰς σχέσεις τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς καταναλώσεως. Ἡ εὐθηνία ἢ ἡ ἀκρίβεια τῶν χρεωδῶν, ἀπο-

τέλεσμα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τῆς ἀφθονίας ἢ μὴ τῆς συγκομιδῆς, δὲν ἐπιδρᾷ ἐπὶ τοῦ μισθοῦ. Πολλάκις μάλιστα συμβαίνει καὶ τὸ ἀντίστροφον. Ἐν καιρῷ σιτοδείας ὁ ἐργάτης ἐργάζεται περισσότερο, οὕτω δὲ ἐνεκκ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ καταπίπτει μᾶλλον ἢ ὑψοῦται ὁ μισθός.

Ἐτέρα περίπτωσις τῆς τοιαύτης ἀνωμαλίας ἐν τῇ ἀύξομειώσει τῶν τιμῶν τῶν χρειωδῶν καὶ τῶν μισθῶν τῶν ἐργατῶν εἶνε αὕτη: Ἐνεκα γεωργικῶν βελτιώσεων ἐλαττοῦται ἡ τιμὴ τῶν πρὸς συντήρησιν ἀντικειμένων τοῦ ἐργάτου, δυναμένου νὰ ζῇ ἀνετώτερον διὰ τοῦ αὐτοῦ μισθοῦ, ὅστις ἐκπίπτει ἀμέσως ἐνίοτε μάλιστα καὶ ὑψοῦται: ἀλλ' ἐπὶ τέλος ἐπέρχεται ἡ ἐκπτώσις, ἐπερχομένου τοῦ ἀνταγωνισμοῦ, ἅτε παρουσιαζομένων πολλῶν ἐργατῶν ἐπὶ ἐπωφελεστέροις ὄροις.

Τοιαῦτα καὶ ἄλλα φαινόμενα καὶ περιστάσεις παρουσιάζονται ἐν τῇ ἀύξομειώσει τῶν τιμῶν τῶν χρειωδῶν καὶ τῶν μισθῶν. Ἐκ τούτου ἐπιτεταί, ὅτι δὲν δύναται νὰ τεθῶσι γενικοὶ κανόνες ὡς πρὸς τὰ αἷτια τῆς ἀυξήσεως ἢ τῆς ἐλαττώσεως αὐτῶν, ἅτε ποικίλων συνθηκῶν, φυσιολογικῶν τε καὶ κοινωνικῶν, ἐπιδρωσῶν ἐπὶ τῶν οικονομικῶν τούτων φαινομένων, χρηζόντων πολλῆς προσοχῆς καὶ μελέτης πρὸς κατανόησιν. Οὐχ ἦττον δύναται νὰ ρηθῇ, ὅτι ὁ μισθός ἐξαρτάται οὐ σμικρὸν ἐκ τῆς ὑφισταμένης σχέσεως μεταξὺ τοῦ ἐργατικοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῶν διατιθεμένων πρὸς ἐργασίαν κεφαλαίων. Ἡ τύχη ἄρα τῆς ἐργατικῆς τάξεως δύναται νὰ βελτιωθῇ μόνον ἐν τῇ προσφυεῖ διακανονισμῶ τῆς σχέσεως ταύτης, πᾶν δὲ πρόγραμμα αὐθαιρέτου βελτιώσεως δυσχερῶς πραγματοποιῆται, μὴ ἀπορρέον ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ταύτης.¹

Ἐνέργειαι πρὸς ἀπόκρουσιν τῆς ἐλαττώσεως
τῶν ἡμερομισθίων.

Καὶ ἠθικοί, καὶ κοινωνικοί, καὶ οικονομικοὶ λόγοι συνηγοροῦσιν ὑπὲρ τῆς ἐνεργείας πρὸς παρακώλυσιν τῆς ἐλαττώσεως τῶν μισθῶν

¹ Πληρέστερον καὶ ἀναλυτικώτερον παρὰ Mill Principles etc

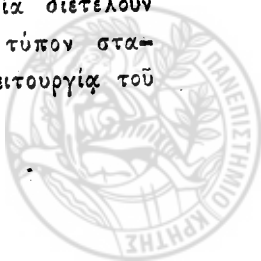
τῆς ἐργατικῆς τάξεως. Ἐἶνε τοῦτο ζήτημα ζωῆς καὶ θανάτου διὰ πᾶσαν μὲν κοινωνίαν, ἀλλ' ἰδίᾳ διὰ τὰς συγχρόνους, ἐν αἷς ὁ κοινωνικῶς καὶ πολιτικῶς χειρῶν κειμένη ἐργατικὴ, ὁ πολλαχοῦ διὰ τῆς ψήφου αὐτοῦ συντελῶν εἰς τὸν καθορισμὸν τοῦ πολιτικοῦ καθιστώτος. ἄρα κυρίαρχος καὶ δεσπότης καταστάς, ἀξιοῖ νὰ λύσῃ τὸ πρόβλημα τῆς οἰκονομικῆς λειτουργίας.

Ὅσον καὶ ἂν ἀμειβῆται σήμερον ἡ ἐργατικὴ τάξις ἐπαρκῶς ἐν σχέσει πρὸς τὸ παρελθόν, πρὸς τὰς χρεῖας τῶν ἐργατῶν καὶ πρὸς τὰ ὑφιστάμενα συντηρήσεως μέσα, ἐκδηλοῖ ῥοπὰς πρὸς βελτίωσιν τῆς καταστάσεώς της. Φυσικὸν καὶ λογικὸν τοῦτο. Φύσει ὁ ἄνθρωπος ἐπιζητεῖ βελτίωσιν τῶν κατ' αὐτόν. Ἐν οἰαδήποτε κοινωνικῇ βαθμίδι, καὶ τῇ ταπεινοτάτῃ, ζητεῖ τὴν αὐξήσιν τῶν μέσων, δι' ὧν θέλει συντηρηθῆ, αὐξήσιν τοῦ μισθοῦ. Ἐκάστη περίοδος ἀνωτέρου πολιτισμοῦ αὐξάνει μὲν τὰς χρεῖας, ἀλλ' ἐπίσης προκαλεῖ καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς αὐξήσεως τοῦ μισθοῦ.

Ἐγχεῖται ἄρα ἐν τῇ φύσει τῶν πραγμάτων ἡ ῥοπή πρὸς αὐξήσιν τοῦ μισθοῦ καὶ μείζονα ἀπόλαυσιν τῶν χρεωδῶν.

Ὁ πολιτισμὸς, ὁ διὰ τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης πολλαπλασιασμὸς πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τῶν μέσων τῆς εὐζωίας, ἡ παιδείσις καὶ ἀνάπτυξις τοῦ ἐργατικοῦ κόσμου καὶ ἡ ἐκ τούτου μείζων συναίσθησις τῆς ἀνθρωπίνης αὐτοῦ ἀξιοπρεπειᾶς, ἡ κοινωνικὴ ἐξίσωσις, ἣτις ἐπιζητεῖται ἀπὸ τινος χρόνου μεταξὺ τῶν τάξεων, πάντα ταῦτα σημαίνουσι τελείαν μεταβολὴν ἐν τῇ κατ' ἡμᾶς ἀνθρωπίνῃ συνειδήσει. Ἰσότης κοινωνικὴ ἄμεσον ἔξει ἀποτέλεσμα οἰκονομικὴν ἰσότητα, πλήρης πασῶν τῶν τάξεων δικαίωμα ἐπὶ τῶν ἀπολαύσεων. Ὁ ἐργατικὸς ἐπιζητεῖ παντὶ τρόπῳ τοῦτο, ἐπίσης δὲ καὶ τὴν αὐξήσιν τοῦ μισθοῦ.

Ἀλλὰ τοῦτο δεόν νὰ τελεσθῆ οὐχὶ ἐπὶ ἀνατροπῇ, ἀλλ' ἐπὶ κρείττονι ὀργανώσει τῆς οἰκονομικῆς λειτουργίας. Πρὸς τοῦτο δέ, καθὰ ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων ἐξάγεται, δὲν ἀπόκειται τῇ κοινωνικῇ ἢ τῇ πολιτικῇ τάξει ὁ κανονισμὸς τῶν μισθῶν, ὅπως καὶ ὁ τῶν ὠνίων. Ἄλλοτε συνέβαινε τοῦτο· ἀλλ' οὐδεμία τότε ὑφίστατο ἀξία λόγου οἰκονομικὴ τάξις. Γεωργία, ἐμπορία, βιομηχανία διετέλουν ἐν σπαργάνοις. Τὸ καθεστῶς τοῦτο ἔφερεν ἐξ ὀλοκλήρου τύπον στασιμότητος. Ἐλλειψίς ὀργανώσεως ἐν τῇ οἰκονομικῇ λειτουργίᾳ τοῦ

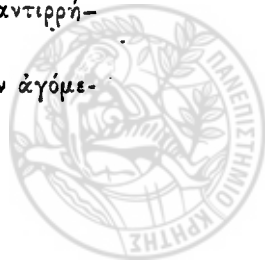
λαοῦ, ἄγνοια τοῦ νόμου τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως συνεπήγετο κατ' ἀνάγκην παραγωγικὴν στασιμότητα. Ἐκλείποντος τοῦ ἀνταγωνισμοῦ, συνεκλείπει ἡ ἐλευθερία καὶ τὰ αὐτῇ παρομαρτοῦντα ἀγαθὰ. Ἐν τούτοις, παρὰ τὸ ἀποτελέσματα τοῦ νόμου τούτου, οἱ θιασῶται τῆς οικονομικῆς μεταρρυθμίσεως προβάλλουσιν ἰκριβῶς ἀντίθετον τρόπον θεραπείας τοῦ ὑπὸ τῆς πείρας ἐνδοικνυμένου.

Καὶ ἐν πρώτοις ζητεῖται ὁ καθορισμὸς τοῦ μισθοῦ διὰ νόμου· τοῦτου δὲ καθοριζομένου ὑπὸ τῆς πολιτείας, θέλει ἐπέλθῃ συμβιβασμὸς μεταξὺ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας. Βεβαίως ἐν τῷ τοιοῦτῳ καθορισμῷ δὲν ἐννοεῖται, ὅτι ὁ μισθὸς θέλει μείνῃ ἀμετάβλητος· θέλει παραλλάσσειν ἐκάστοτε. Ἐν τούτοις δύναται νὰ ἐπενέγκῃ ἀγαθοποιὰ ἀποτελέσματα ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, ἐπὶ τῆς βελτιώσεως τῆς καταστάσεως τῶν ἐργατῶν; ἐπὶ τέλους εἶνε σύμφωνον τὸ σύστημα τοῦτο πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς ἰσότητος καὶ τῆς δικαιοσύνης; Ὁ μισθὸς σημαίνει διανομὴν τοῦ ἐκ τῆς παραγωγῆς κέρδους· ἀλλ' ἐν ἡ περιπτώσει τὸ κέρδος τοῦτο, ἕνεκα ποικίλων αἰτίων, φυσικῶν ἢ κοινωνικῶν, δὲν ἀντιπροσωπεύει πολλάκις καὶ τὸν μισθόν, πῶς δύναται νὰ εὐδοκιμήσῃ ἡ ἐπιχείρησις; Ἡ ἐργασία θὰ καταβροχθίσῃ τὸ κεφάλαιον καὶ σὺν αὐτῷ τὴν ἐπιχείρησιν.

Ἵποστηρίζεται παρὰ πολλῶν σήμερον, καὶ οὐχὶ ἄνευ λόγων καὶ ἐπιχειρημάτων, ὅτι αἱ ὑφιστάμεναι δυσαρίσκειαι καὶ συγκρούσεις μεταξὺ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας δύναται ν' ἀρθῶσιν, ἐν ἡ περιπτώσει ταχθῶσιν ἀντιπρόσωποι τῶν ἐργατικῶν ἑμάδων, ἀποτελεσθῶσι δ' οὕτω συνδικάτα, ἐπιτροπεῖαι, παρὰ τῇ ἐπιχειρήσει, τῶν ἐργατῶν, ὧν ἀποστολὴ ἔσται ὁ ἐπὶ τὸ φιλικώτερον καὶ εἰρηνικώτερον κανονισμὸς τοῦ μισθοῦ κατὰ τὰς ἐκάστοτε σχέσεις τῆς ἀγορᾶς καὶ τῆς χρείας τῶν ἐργατῶν. Οὕτω δὲ τὸ ἐκ τῆς ἐπιχειρήσεως κέρδος θὰ διενεμηθῆται λογικῶς καὶ δικαίως μεταξὺ ἐργάτου καὶ κεφαλαιούχου.

Ὁμολογουμένως ἡ πρότασις αὕτη δὲν στερεῖται σπουδαιότητος. Ἄλλ' ἡ πραγμάτωσις αὐτῆς δὲν εἶνε πάντοτε εὐχερῆς, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐπικίνδυνος. Δίαν ἐνδεχόμενον τυγχάνει ἐν τισὶ περιστάσεσι νὰ ἐπέλθῃσι διαφωναίαι περὶ τὴν διανομὴν μεταξὺ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ κεφαλαίου καὶ τῶν τῆς ἐργασίας. Ἡ ἀσυμφωνία δ' αὕτη ἀναντιρρήτως θέλει βλάβῃ τὴν ἐπιχείρησιν.

Πολλοὶ ἐπίσης ἐπιζητοῦσιν, ἀπὸ φιλανθρώπων αἰσθημάτων ἀγόμε-

νοι ὑπὲρ τῆς τύχης τῶν ἐργατικῶν τάξεων, τὴν ἐπέμβασιν τῆς πολιτείας ἐν τῷ συναλλάγματι τῆς ἐργασίας. Ἄλλ' εἶνε λίαν ἐπικίνδυνον τοῦτο. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐν ταῖς σημεριναῖς μάλιστα ἐκλογικαῖς πολιτεαῖς, καθ' ἃς ἡ ἀντιπροσωπεία τοῦ ἔθνους καὶ ἡ ἀπ' αὐτῆς ἀπορρέουσα κυβέρνησις ρυμουλκεῖται μᾶλλον ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἤκιστα ἐνεργεῖ μετὰ περισκέψεως ὑπὲρ τῶν ἀληθῶν συμφερόντων αὐτοῦ. Νόμος δὲ συντεταγμένος πρὸς τὸ συμφέρον τῆς τυχόν ἐν τῷ τόπῳ κρατούσης ὁμάδος ἢ πλειονοψηφίας τῶν κεφαλαιούχων ἢ τῶν ἐργατῶν, ἀντίθετα δυναμένων νὰ ἔχωσι συμφέροντα, οὐδὲν ἔξει ἀγαθὸν ἀποτέλεσμα. Καὶ κατὰ τὸ σύστημα ἄρα τοῦτο ἄστοχος ἔσται ἡ λύσις τοῦ ἐργατικοῦ ζητήματος.

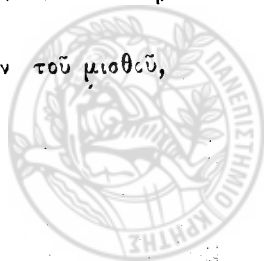
Ἔτεροι, φιλόανθρωποι ἐπίσης, οὐδὲν ἀγαθὸν ἀποδέχονται ἐκ τῆς παρεμβάσεως διὰ τοὺς ἄνω ἐκτεθειμένους λογους. Ὑποστηρίζουσιν ἄρα, ὅτι ὁ διακανονισμὸς τῶν σχέσεων κεφαλαίου καὶ ἐργασίας δέον νὰ ἐπιζητηθῇ διὰ τῆς ἠθικῆς ἀνατροπῆς τῶν ἀνθρώπων. Ὁ κεφαλαιούχος δέον νὰ παράσχη τὸν προσήκοντα, τὸν ἐπαρκῆ μισθὸν τῷ ἐργάτῃ. Καὶ φρονοῦσιν, ὅτι διὰ τοῦ τοιούτου τρόπου θέλει ἐπιέλθῃ ἡ λύσις τοῦ κοινωνικοῦ ζητήματος.

Πάντα ταῦτα τὰ σχέδια προέρχονται βεβαίως κατ' ἀρχὴν ἀπὸ ἀγαθῆς προαιρέσεως καὶ διαφέροντος ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως τῆς καταστάσεως τῶν ἐργατῶν. Ἄλλ' ὅπως ἔχουσι τὰ ἀνθρώπινα, εἶνε δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῶσι φυσικῶς καὶ λογικῶς αἱ τοιαῦται μεταρρυθμίσεις καὶ ν' ἀπολήξωσιν εἰς σωτήρια ἀποτελέσματα: Ὁ κόσμος ἐν τοιαύτῃ ὑποθέσει θὰ μετεβάλλετο εἰς ἀληθῆς *el dorado*.

Ἡ ἐργασία ἐξαρτᾶται οὐχὶ ἐκ τῆς βουλήσεως παροχῆς τοιαύτης ὑπὸ τῆς πολιτείας, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀνάγκης. Τοῦ κεφαλαιούχου, μὴ διακινδυνεύοντος τὸ χρῆμα αὐτοῦ, πῶς δύναται νὰ δικαιολογηθῇ ὁ ἐξαγχασμός;

Μόνον τὸ κέρδος ἤθελε δελεάσῃ αὐτὸν πρὸς τὴν ἐπιχείρησιν. Θέλει συναλλαχθῇ πρὸς τοὺς ἐργάτας. Ἐπὶ τίνι ἀμοιβῇ; βεβαίως τῇ κατὰ τὸ ἐνὸν ἐλαχίστῃ, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι, ὅτι αἱ δαπάναι τῆς ἐπιχειρήσεως δὲν θὰ ἦνε ὑπέρτεραι τῶν προσόδων. Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ὁ κεφαλαιούχος, ἀνταγωνιζόμενος πρὸς τοὺς ὁμοίους του, δὲν θὰ διστάσῃ ν' αὐξήσῃ κατ' ἀνάγκην τὸν μισθόν.

Ὁ ἀνταγωνισμὸς δὲν ἐπιφέρει μόνον τὴν ἐλάττωσιν τοῦ μισθοῦ,

ἀλλὰ καὶ τὴν ὕψωσιν. Ὑπαρχόντων ἔργατῶν ἄνευ ἔργου, οἱ μισθοὶ ἐλαττοῦνται· τούναντίον ὑψοῦνται. Ὑπὸ τὴν ἐποψιν δὲ ταύτην ὁ ἀνταγωνισμὸς εἶνε εὐεργετικὸς τῇ ἐργασίᾳ, οὐχ ἦττον πολλακίς καθίσταται ὀλέθριος τῷ κεφαλαίῳ.

Τῶν ἤδη προταθέντων συστημάτων ἐγένετο ἀπόπειρα πραγμάτων ἐν παλαιτέροις καιροῖς· ἀλλὰ τ' ἀποτελέσματα ἀπέδειχθησαν μηδαμινά. Οἱ δὲ καθ' ἡμᾶς κοινωνιολόγοι, ζητοῦντες καὶ θαυμάζοντες τὸ καθεστὼς τοῦτο, ἀγνοοῦσι τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, τοὺς νόμους τῆς οἰκονομικῆς λειτουργίας τῶν λαῶν, ἧτις δὲν δύναται νὰ νερθῇ ἄνευ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς αὐτενομίας, αἷς παρέπεται ἡ εὐθύνη, ὡθῶσα τὸ ἄτομον πρὸς τὴν κτῆσιν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ συμφέροντος καὶ τὴν ἀπόκρουσιν τοῦ κακοῦ, ἀποβαίνοντας αὐτῷ ἐπιβλαβούς καὶ ὀλεθρίου.

Πλεονεκτήματα τοῦ ἡμερομισθίου.

Τὸ ἡμερομισθιον, ὑπὸ τὴν σημερινὴν αὐτοῦ λειτουργίαν, ὑπῆρξε συνήθως, ἐκτὸς ἐξαιρέσεων, τὸ μετὰ τὸ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας συναλλαγμᾶ.

Πλεονεκτήματα τοῦ συστήματος τούτου εἶνε τὰ ἐπόμενα :

1) Ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῆς ἀβεβαιότητος περὶ τῆς ἐκβάσεως τῆς ἐργασίας.

2) Διευκόλυνσις τῆς καθ' ἐκάστην θεραπείας τῶν χρειῶν.

Ὁ μισθὸς καταβάλλεται συνήθως ἐν βραχεῖ χρονικῷ διαστήματι ἡμέρας, ἐβδομάδος, σπανιώτερον μηνός. Ἐν ἐναντίᾳ περιστάσει ὁ ἐργάτης θὰ ὑπεβάλλετο εἰς μεγάλας στερήσεις.

Τῷ συστήματι τούτῳ παρέπεται καὶ τὸ ἐπόμενον ἀγαθόν :

Ἐν πάσῃ ἐπιχειρήσει, πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτῆς, ἀναγκαῖα τυγχάνει ἡ αὐστηρὰ διεύθυνσις. Ἡ ὑπ' αὐτῆς ἐξασκουμένη πειθαρχία συντελεῖ τὰ μάλιστα εἰς τὴν κανονικὴν διεξαγωγὴν τοῦ ἔργου. Ὁ ἐργάτης, λαμβάνων τὸν μισθὸν αὐτοῦ, δὲν δικαιούται εἰς ἐπικρίσεις, ἂν δὲ τούναντίον συνθέβαιεν, ἀταξία καὶ ἐπὶ τέλους ἀναρχία ἤθελεν ἐπισκῆψῃ ἐν τῷ ἐργοστασίῳ.

Ὁ ἐργάτης δυσαρεστεῖται, ὡσάκις τὰ κέρδη τοῦ κεφαλαιούχου εἶνε μεγάλα· ποσάκις ἐν τούτοις δὲν συμβαίνει τὸ ἐναντίον!

Διὰ τοῦ ἡμερομισθίου ἀπαλλάσσεται ὁ ἐργάτης κερδῶν μεγάλων, ἀλλὰ καὶ ζημιῶν ἐνῶ συνεταιριζόμενος μετὰ τοῦ κεφαλαιούχου, ἠδύνατο νὰ ἐκτεθῆ εἰς κινδύνους.

Συστήματα μισθῶν

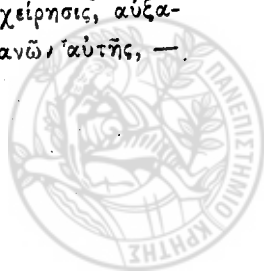
Τὸ ἡμερομισθιον, οἷον ἤδη ἐξετέθη, εἶνε τὸ ἀπλούστερον καὶ τὸ φυσικώτερον εἶδος τῆς ἀμοιβῆς τοῦ ἐργάτου. Ἄλλὰ τοῦτο δὲν ἐξασφαλίζει πάντοτε τὸν ἐργολάβον ἢ τὸν κεφαλαιούχον. Δυνατὸν ὁ ἐργάτης νὰ μὴ ἐκτελῇ μετ' εὐσυνειδήσιας τὸ καθήκον αὐτοῦ, διαλανθάνων τὴν προσοχὴν τῶν προϊσταμένων. Ἐντεῦθεν συμβαίνει, ὥστε νὰ μισθώνηται ἢ ὑπ' αὐτοῦ καταβαλλομένη ἐργασία κατὰ ποσὸν καὶ ποιόν. Πολλάκις ἐν τούτοις δὲν δύναται νὰ συντελεσθῆ τοῦτο, ἐν ἣ περιπτώσει τὸ ποιὸν τῆς ἐργασίας κέκτῃται μείζονα τοῦ κατὰ ποσὸν σπουδαιότητα.

Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο ὁ ἐργάτης ἀμείβεται κατὰ στρέμμα τῆς καλλιεργηθείσης γῆς, κατὰ μέτρον νήματος, ὑφάσματος κτλ. κατὰ ποσὸν γαιάνθρακος, σιδήρου κτλ. Τὸ σύστημα τοῦτο εἶνε δίκαιον, ἐκάστου ἀμειβομένου κατὰ τὴν παρεχομένην ἐργασίαν· ἐπίσης ἡ διευθύνσις δὲν ὑποχρεοῦται νὰ ἐποπτεύῃ ἐν τῇ ἐκτέλει, χρησιμοποιοῦσα πρὸς τοῦτο πολλοὺς ὑπαλλήλους. Ἄλλὰ τὸ προϋποτιθέμενον ἐν τῷ συστήματι τούτῳ εἶνε τὸ ὁμοειδές, διὰ τῆς αὐτῆς ἐργασίας παραγομένων τῶν αὐτῶν ἀντικειμένων.

Τὸ σύστημα τοῦτο εἶνε ἡ λεγομένη κατ' ἀποκοπὴν μισθοδοσία.

Κατ' ἄλλο σύστημα ἐπίσης, προκαλεῖται ἡ δι' ἐκτάκτου, προσθέτου ἀμοιβῆς, μείζων τοῦ ἐργάτου δραστηριότης. Φιλοτιμεῖται ὅμως, ἢ δ' ἐπιχειρήσεις ἀναπτύσσεται κατὰ ποσὸν καὶ κατὰ ποιόν.

Παρά τινων καλεῖται τὸ σύστημα προοδευτικὸς μισθός. Πρὸς τὴν ὠφελείαν, ἣν παρέχει τῷ ἐργάτῃ, ὠφελεῖται καὶ ἡ ἐπιχείρησις, αὐξανομένης τῆς παραγωγῆς, ἐλαττουμένων δὲ ἐνίων δαπανῶν αὐτῆς, — ἐνοικίου, ἐποπτείας, τόκου κεφαλαίων κτλ.

Ὁ ἐργάτης, ὅπως καὶ πᾶσα ἄλλη παραγωγικὴ δύναμις, δεῖται κέντρου καὶ συμφέροντος πρὸς ἐπίδειξιν μείζονος ζήλου. Τούτου μὴ συμβαινόντος, ἡ ἐργασία κατ' ἀνάγκην περιορίζεται, ἄρα καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς παραγωγή.

Ὁ Μισθὸς καὶ ἡ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας.

Ἡ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς αὐξήσις τῶν προϊόντων τῆς παραγωγῆς κατ' ἀνάγκην ἐπενεργεῖ ἐπὶ τοῦ μισθοῦ. Ἡ μείζων παραγωγή ἐνθαρρύνει τὸ κεφάλαιον καὶ προκαλεῖ τὸν ἀνταγωνισμόν. Ἐπαρκῶς ἀμειβομένου τοῦ κεφαλαιούχου, ἀναλόγως ἐπίσης θέλει ἀμειφθῆ καὶ ὁ ἐργάτης.

Ἀλλὰ καὶ τι ἄλλο ἀγαθὸν ἐκ τούτου προέρχεται. Αὐξανομένου τοῦ μερίσματος τοῦ κεφαλαιούχου, αὐξάνεται καὶ τὸ κεφάλαιον αὐτοῦ, οὕτω δ' ἐπέρχεται ἐλάττωσις τοῦ τόκου, ἄρα καὶ τῶν δαπανῶν τῆς παραγωγῆς. Ἐν τοιαύτῃ περιστάσει συμφέρει τῷ κεφαλαιούχῳ νὰ ἀνταμείψῃ κατὰ τὸ ἐνὸν γενναιότερον τὸν ἐργάτην.

Σχέσεις τοῦ Πληθυσμοῦ πρὸς τὸν μισθόν.

Ὡς γνωστὸν, μέχρι τῆς σήμερον τὰ τοῦ μισθοῦ κανονίζονται κατὰ τὸν νόμον τῆς προσφοράς καὶ τῆς ζήτησεως. Ἐν ἡ περιπτώσει ὑπάρχει ζήτησις ἐργατῶν, ὁ μισθὸς αὐτῶν κατ' ἀνάγκην αὐξάνεται· καὶ τούναντίον, ὑπαρχούσης ἀφθονίας τοιούτων, ὁ μισθὸς ἐλαττοῦται. Ἐκ τούτου δύναται νὰ ἐξαχθῆ τὸ ἐπόμενον συμπέρασμα: Αὐξανομένου τοῦ πληθυσμοῦ, ἄρα πολλαπλασιαζομένων τῶν ἐργατικῶν χειρῶν καὶ τῆς ἐκ τούτου ζήτησεως ἐργασίας, ὁ μισθὸς αὐξάνεται. Τούναντίον δέ, ἐλαττουμένου τοῦ πληθυσμοῦ, ὁ μισθὸς ἐλαττοῦται.

Τοῦτο δὲν δύναται νὰ ᾔηνε ἀληθές ἐν πάσῃ περιστάσει. Δύναται νὰ ἐπέλθῃ μόνον αὐξήσις τοῦ μισθοῦ, ἐν ἡ περιπτώσει πρὸς τῇ αὐξήσει τοῦ πληθυσμοῦ ἐπέρχεται συγχρόνως αὐξήσις κεφαλαίων καὶ παραγωγικῶν ἐπιχειρήσεων, ὑπερβάλλουσα τὴν αὐξήσιν τούτων. Πολλάκις συμβαίνει ἐπίσης, ὥστε νὰ ἐπέρχεται μὲν ἐν τινι χώρᾳ αὐξήσις κεφαλαίων, ἀλλ' οὐχὶ καὶ οἰκονομικῶν ἐπιχειρήσεων. Ἐν τοιαύτῃ περιστάσει, ζητουμένων ἐργατῶν, ὁ μισθὸς ὑψοῦται.

Περὶ φυσικοῦ ἢ δικαίου μισθοῦ.

Συνωδὰ τῇ φύσει καὶ τῇ ἐννοίᾳ τῆς παραγωγῆς, πάντες οἱ συντελεσταὶ αὐτῆς δέον ν' ἀμείβωνται κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ ᾔηνε δυνατὴ ἡ ἐξασφάλις αὐτῶν καὶ ἡ ἐν τῷ μέλλοντι ἐργασία. Ἄλλως ὁ σκοπὸς τῆς παραγωγῆς ἤθελεν ἀποτύχη εἰς ὀλοκλήρου.

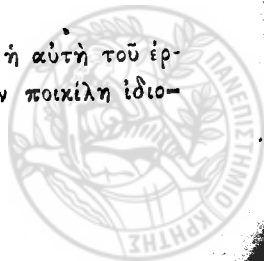
Τὸ πρόβλημα τοῦτο δὲν ἔχει μόνον ἐπιστημονικὴν, οἰκονομικὴν σημασίαν, ἀλλὰ πρωτίστως κοινωνικὴν. Ἡ γῆ, ἡ ἐργασία, τὸ κεφάλαιον εἶνε παράγοντες οἰκονομικοὶ καὶ κοινωνικοὶ, δέον ν' ἀμείβωνται ἄρα κατὰ τοιαύτην ἀναλογίαν, ὥστε νὰ μὴ διακυβεύηται ἡ παραγωγικὴ αὐτῶν δύναμις. Ἐὰν ἡ γῆ δὲν ἤθελε λαμβάνη τὸ ἐπαρκὲς πρὸς συντήρησιν αὐτῆς μέρος, ἤθελε παρεμεληθῆ, ἤθελεν ἴσως καταστῆ ἄχρηστος. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον τὸ κεφάλαιον καὶ ἡ ἐργασία πρέπει νὰ λαμβάνωσι τὴν προσήκουσαν ἀμοιβήν, τὴν μερίδα ἐκείνην, ἧς ἄνευ δὲν δύνανται νὰ χρησιμοποιοῦσιν τὴν παραγωγικὴν αὐτῶν δύναμιν.

Ὁ ἐργάτης ἄρα δικαιοῦται νὰ λαμβάνη τὴν ἀμοιβήν, τὴν ἀναγκαίουσαν αὐτῷ, ἵνα πορισθῆ τὰ πρὸς συντήρησιν. Οὐδεμία κοινωνικὴ τάξις ἢ οἰκονομικὴ ὀργάνωσις δικαιοῦνται ν' ἀρνηθῶσιν αὐτῷ τὸν προσήκοντα μισθόν.

Τοῦ δικαίου μισθοῦ, ἀναγνωριζομένου ὡς χρησίμου πρὸς παραγωγὴν ἐργασίας δυνάμεως, ἄνευ ἀντιρρήσεως δὲ παρεχομένου ὑπὸ τοῦ κεφαλαιούχου, ἡ ἐργασία ἐξελίσσεται ἐν ρυθμῷ, κανονικῶς, ἀβιάστως. Ὁ ἐργάτης, δυνάμενος διὰ τοῦ παρεχομένου αὐτῷ ἐπὶ τῇ τοῦ πόνου καταβολῇ ἀνταλλάγματος νὰ συντηρῆ ἑαυτὸν καὶ τὴν οἰογένειάν του, ἐργάζεται μετὰ μείζονος προθυμίας καὶ δραστηριότητος· παράγει ἄρα πλείονα. Ἀποτέλεσμα τούτου ἴσται, ὡς ἐκ τῆς εὐχαριστήσεως, μεθ' ἧς ἐργάζεται, ἡ ἀποχὴ ἀπὸ ἀλλοτρίων μεριμνῶν. Τοῦτο δὲ καθίσταται ἐπωφελὲς τῷ τε ἐργάτῃ καὶ τῷ κεφαλαιούχῳ.

Περὶ τοῦ κατ' ἐπάγγελμα μισθοῦ.

Πρὸς παραγωγὴν προϊόντος οἰουδήποτε δὲν ἀρκεῖ ἡ αὐτὴ τοῦ ἐργάτου δραστηριότης καὶ ικανότης. Ἀπαιτεῖται τὸ μὲν ποικίλη ἰδιο-

φυία, τὸ δὲ μακροχρόνιος παιδευσις, κίνδυνος, παρομαρτοῦντες τῇ διεξαγωγῇ τῆς ἐργασίας. Εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος ἀδυνατεῖ νὰ παραγάγῃ εὐτελές τε ἅμα καὶ περίτεχον προϊόν. Τούτου δεδομένου, ἡ ἀμοιβή, ὁ μισθός, ἔσονται ἀνάλογα πρὸς τὴν καταβληθεῖσαν εὐφυΐαν, πρὸς τὴν ἀπαιτηθεῖσαν παιδευσιν, πρὸς τοὺς κινδύνους, οὗς ὁ ἐργάτης διήλθεν.

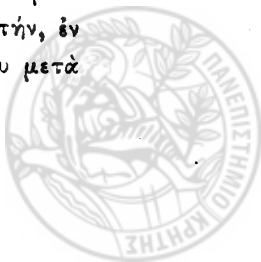
Ἡ τοιαύτη ποικιλία τοῦ μισθοῦ κατ' ἐπάγγελμα κέκτηται σπουδαίαν οικονομικὴν ἅμα καὶ παραγωγικὴν σημασίαν. Ὑπάρχουσι ποικίλαι ἐργασίαι, τὰ μάλιστα λυσιτελεῖς καὶ προσοδοφόροι ἐν τινὶ χώρᾳ, αἵτινες ἀπαιτοῦσι δεξιότητα, ἐπιμονὴν πρὸς ἐκμάθησιν, δαπάνας. Πάντες οἱ ἄνθρωποι ἐν τούτοις δὲν ἔχουσι τὸ θάρρος τῆς τοιαύτης ἐπιμονῆς, ἀναμένοντες γενναῖον μισθὸν ἐν ἀπωτέρῳ χρόνῳ. Διὰ τοῦ τοιούτου παραλλάσσοντος μισθοῦ δὲν ἀμείβεται μόνον ἡ καταβληθεῖσα ἡμερήσιος ἐργασία, ἀλλ' ἅμα καὶ ἡ δαπάνη, ἡ ἀπαιτηθεῖσα πρὸς παιδευσιν καὶ καταρτισμὸν τοῦ ἐργάτου, ὡς καὶ ἡ τελειοποιηθεῖσα αὐτοῦ δεξιότης.

Ἐκ τούτων ἐπιτεταί, ὅτι ἐν τοῖς ἐπαγγέλμασι, πρὸς διεξαγωγὴν τῶν ὀπείων ἀπαιτοῦνται μείζονα φυσικὰ καὶ ἠθικὰ προσόντα, ὁ μισθὸς παρέχεται γενναιότερον· τούναντίον δὲ συμβαίνει ἐν τοῖς ἐπαγγέλμασι, δι' ἃ δὲν ἀπαιτοῦνται ἰδιαίτερα προσόντα.

Ὁ μισθὸς τοῦ καλλιτέχνου χρυσοχοῦ, τοῦ χαράκτου κτλ. εἶνε ἀνώτερος τοῦ μισθοῦ τοῦ ὑποδηματοποιοῦ, τοῦ σκαφέως, τοῦ θριστοῦ· τούτων πάλιν μεγαλύτερος εἶνε ὁ μισθὸς τοῦ ἐν χημικοῖς ἐργαστασίοις καὶ μεταλλείοις ἐργάτου ἕνεκα τῶν παρομαρτούντων κινδύνων.

Περὶ συμμετοχῆς τοῦ ἐργάτου εἰς τὰ κέρδη τῆς ἐπιχειρήσεως.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων συμπεραίνεται, ὅτι συντελεστικώτατον τυγχάνει πρὸς τὴν μείζονα καὶ ἀρτιωτέραν παραγωγὴν ἡ προσήκουσα, ἡ δικαία ἀντιμισθία τοῦ ἐργάτου. Ὁ διεξάγων αὐτήν, ἐν ἡ περιπτώσει διατελεῖ ἠὲ χαριστημένος· πράττει τὸ καθῆκόν του μετὰ μείζονος προθυμίας καὶ δραστηριότητος.

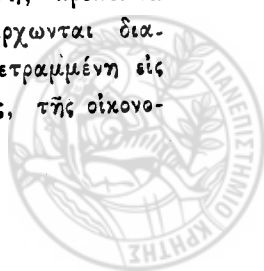
Ἐπιβάλλεται ἄρα εἰς πάντα ἀρτιμελῆ οἰκονομικὸν ὄργανισμὸν ἡ πρόνοια περὶ τοιαύτης διανομῆς τῶν προϊόντων τῆς παραγωγῆς, ὥστε ὁ ἐργάτης νὰ συμμετέχη κατὰ τὸ ἐνὸν εὐρύτερον τῶν ἐκ τῆς παραγωγῆς κερδῶν. Τοῦτου ἐπερχομένου, πάντως θέλουσιν ἀποσοβηθῆαι ἀφορμαὶ τῆς διαστάσεως μεταξὺ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας. Βεβαίως εἶνε ἀδύνατον ἡ διανομὴ νὰ συμβῆ κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ μὴ ὑποθάλπηται ἡ ἐλαχίστη σύγκρουσις μεταξὺ τῶν διαφόρων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς. Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτο δὲν εἶνε δυνατόν ν' ἀποσοβηθῆ ἀπολύτως. Οὐχ ἦττον ἐν κανονικῇ καταστάσει πραγμάτων δεόν νὰ ὑπάρχη ἰσορροπία καὶ ἀλληλεγγύη μεταξὺ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας. Βεβαίως συμβαίνει πολλάκις, ὥστε ν' ἀπολαύῃ ὁ κεφαλαιούχος πλειόνων τοῦ ἐργάτου ὠφελημάτων. Ποσάκις ἐν τούτοις δὲν συμβαίνει καὶ τὸ ἀντίθετον, ἀπολαυόντων μὲν τῶν ἐργατῶν, ἀδικουμένων δὲ καὶ καταστρεφόμενων τῶν κεφαλαιούχων, ἔνεκα τοῦ ἀνταγωνισμοῦ, ἐλλείψεως ἱερακοῦς καταναλώσεως, ὑπερβάλλοντος τόκου τῶν κεφαλαίων!

Ἐλαχίστη ἐρευνα τῶν σχέσεων κεφαλαίου καὶ ἐργασίας ἄγει ἡμᾶς εἰς τὸ πόρισμα τοῦτο. Ἡ ἐργασία, καθ' ἡμέραν ἢ ἐβδομάδα μισθουμένη, διατελεῖ ἐξησφαλισμένη, ἀλλὰ δὲν συμβαίνει τοῦτο καὶ διὰ τὸ κεφάλαιον.

Οὐχ ἦττον αἱ οἰκονομικαὶ σχέσεις τῆς κοινωνίας δεόν νὰ κανονισθῶσι κατὰ τρόπον, ὥστε ὁ ἐργάτης νὰ συμμετέχη τῶν κερδῶν τῆς ἐπιχειρήσεως, νὰ ᾔη δὲ πεπεισμένος περὶ τοῦτου, ἄρα νῦχαριστημένος. Οὕτω καθίσταται φιλοπονώτερος, δραστηριώτερος, παραγωγικώτερος, γινώσκων, ὅτι πρὸς τῇ κανονικῇ ἀντιμισθίᾳ δύναται νὰ λάβῃ καὶ τινα ποσοστὰ ἐπὶ τοῦ κέρδους.

Τὸ σύστημα τοῦτο εἶνε καὶ δίκαιον καὶ οἰκονομικῶς λυσιτελές. Γαλθανίζει ὑπὸ πᾶσαν ἐπιψιν τὸν ἐργάτην, καθίστησιν αὐτὸν δραστήριον παράγοντα· αἶρει δὲ πᾶσαν ἀφορμὴν ἐχθροπαθείας καὶ ἀντιδράσεως κατὰ τοῦ κεφαλαιούχου.

Τὸ πρόσθετον τοῦτο κέρδος τοῦ ἐργάτου, ὃ περ τῶ μισθῷ προστιθέμενον θέλει παρέχῃ αὐτῷ πάντα τὰ τοῦ βίου χρειώδη, πρέπει νὰ παρέχῃται κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ μὴ ἐπέρχωνται διαφοναὶ καὶ συγκρούσεις. Δὲν δύναται ἄρα νὰ ᾔη ἐπιτετραμμένη εἰς τὸν ἐργάτην ἡ ἐξέλεξις τῶν βιβλίων τῆς ἐπιχειρήσεως, τῆς οἰκονο-

μικῆς ἐν γένει διαχειρίσεως. Ἡ ἱεραρχία ἤθελεν ἐκλίπη, πλήρης δὲ ἐπέβη ἀναρχία. Οὐχ ἦττον καὶ τὸ μονομερές προνόμιον τοῦ κεφαλαιούχου τοῦ παρέχειν τῷ ἐργάτῃ τὸ πρόσθετον ἐκ τῶν κερδῶν ποσοστὸν τυγχάνει ἐπισφαλές. Δέον ἄρα τρίτον τι πρόσωπον, ἀπολαῦον τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ τε κεφαλαιούχου καὶ τῶν ἐργατῶν, νὰ λαμβάνῃ μέρος καὶ νὰ καθορίζῃ τὰ τῆς διανομῆς τῶν εἰς τοὺς ἐργάτας ἀνηκόντων κερδῶν τῆς ἐπιχειρήσεως.

Σκέψεις περὶ λύσεως τοῦ ἐργατικοῦ προβλήματος.

Πάντοτε μὲν, ἀλλ' ἰδίᾳ σήμερον, ἡ βελτίωσις τῆς καταστάσεως τῶν ἐργατικῶν τάξεων ἐπεζητήθη ὑπὸ τῶν φιλανθρωπῶν καὶ ἐν γένει τῶν κηδομένων τοῦ κοινωνικοῦ συμφέροντος. Θρησκευτικοὶ νομοθέται, κοινωνικοὶ φιλόσοφοι, πολιτικοὶ ἰδεολόγοι ἢ δημαγωγοὶ ἐρρηξάν κραυγὴν ὀδύνης ἐπὶ τῇ δυστυχίᾳ τῶν πτωχῶν, τῶν μόλις κατορθούντων ν' ἀποζῶσιν ἀπὸ τῆς καθημερινῆς ἐργασίας, περιερχομένων δ' εἰς ἀπελπιστικὴν ἀθλιότητα ἐπὶ τῇ πρώτῃ οικονομικῇ κρίσει ἢ δυσπραγίᾳ.

Βεβαίως αἱ μεταξὺ κεφαλαιῶν καὶ ἐργασίας σχέσεις δὲν διατελοῦσιν ἀπὸ τινος χρόνου εὐάρεστοι κοινωνικῶς. Παρτηρητέον οὐχ ἦττον, ὅτι ἡ μοῖρα τοῦ ἐργάτου τῆς σήμερον εἶνε ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις κρείττων τῇ τοῦ τῶν παλαιτέρων καιρῶν. Τὸ προνόμιον καὶ ἡ ἰσχύς τοῦ κεφαλαιῶν περιωρίσθησαν οὐ σμικρόν. Ὁ ἐργάτης δὲν εἶνε πλέον ὁ δούλος, ὁ δουλοπάροικος, τὸ ἔρμαιον αὐταρχικῶν βιομηχανικῶν κανονισμῶν, ὁ μυρίας ἐν γένει ὑφιστάμενος ὑποχρεώσεις, ἐστερημένος δὲ πάσης αὐτενεργείας. Συναλλάσσεται ἑλευθέρως πρὸς τὸν κεφαλαιούχον. Ἐν τούτῳ δὲ κεῖται οὐ μόνον πρόοδος, ἀλλὰ καὶ εὐημερία διὰ τὴν μείζονα ὁμάδα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τὴν τῶν ἐργατικῶν τάξεων.

Ἄλλ' εἶνε ἱπαρκῶς εὐτυχῆς ἡ τάξις αὕτη τῶν ἐργατῶν; Ὁ παρεχόμενος μισθὸς δύναται νὰ ἐξυπηρετήσῃ ἱπαρκῶς τὰς ποικίλας αὐτῶν χρείας, αἵτινες τοσοῦτον αὐξάνονται σὺν τῇ τοῦ πολιτισμοῦ ἀναπτύξει;

Ὡς ἔλεγεν ὁ Turgot, τὸ ἡμερομίσθιον τοῦ ἐργάτου πρέπει ν' ἀνταποκρίνηται εἰς τὰ πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ χρειώδη.

Ἄληθές τοῦτο, καὶ δεῖν νὰ δρισθῇ ἀναντιρρήτως ὡς ἡ βᾶσις τοῦ ἡμερομισθίου.

Ἄλλὰ πῶς θέλει κανονισθῆ ; Ἐν τούτῳ κείνται μεγάλοι δυσχέρεια καὶ κίνδυνοι, ἐπαπειλοῦντες ὁσημέραι βιαιότερον τὴν ἀνατροπὴν τοῦ κοινωνικοῦ καθεστῶτος.

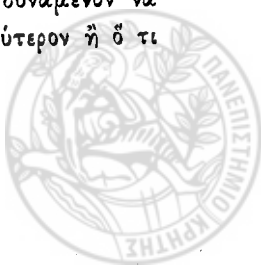
Οἱ ἀπόστολοι τοῦ ἐργατικοῦ κηρύγματος ἀπαιτοῦσι σήμερον κατὰ τὸ αὐτὸ μᾶλλον ἢ ἦτον πρόγραμμα ν' ἀναλάβῃ ἡ πολιτεία τὴν διεύθυνσιν τῆς οἰκονομικῆς, τῆς παραγωγικῆς ἐν γένει δραστηριότητος τῶν λαῶν, ὡς καὶ τῆς διανομῆς τῶν κερδῶν, ὑπ' αὐτῆς πάντων ἀμειβομένων ἐπὶ τῇ καταβληθείσῃ ἐργασίᾳ· ἢ διὰ νὰ ὀρίσω ἀκριβέστερον, ἡ παραγωγὴ νὰ καταστῇ συνεταιριστική, τῶν ὠφελμάτων διανεμομένων ἀνεξαιρέτως πάσῃ τῇ ἐργατικῇ κοινωνίᾳ.

Ἐγένετο πρὸς στιγμὴν τοῦτο. Εἶνε βέβαιοι οἱ κήρυκες οὗτοι τῆς νέας τάξεως, ὅτι οἱ πτωχοὶ θὰ καταστῶσιν αἰφνιδίως πλοῦσοι καὶ εὐτυχεῖς ; Ἐὰν ἀπεπειρώμεθα νὰ ἐξετάσωμεν ἀκριβέστερον τὰ πράγματα, ἐπὶ τῇ βᾶσει τῶν στατιστικῶν δεδομένων τοῦ καθ' ἡμᾶς πλοῦτου, οὗτος δὲν ἔπαρκεῖ νὰ καταστήσῃ πάντας τοὺς ἀνθρώπους εὐπόρους καὶ εὐδαίμονας. Οὐχὶ μόνον οἰκονομικὴ ἀνισότης, ἀλλ' ἡ ἐπαρκὴς ποσότης τοῦ πλοῦτου ἐπιφέρει ἐπίσης τὴν ὑφισταμένην ἀνεπάρκειαν αὐτοῦ πρὸς θεραπείαν τῶν χρειῶν.

Καὶ ὑπὸ τὸ νέον ἄρα τοῦτο σύστημα ἡ ἀνθρωπότης πράγματι δὲν θέλει καταστῆ εὐδαιμονοστετέρα. Τὸ μόνον ἄφευκτον ἀποτέλεσμα αὐτοῦ ἔσται ἡ ἐπίτασις τῆς προσωπικῆς ἀδρανείας τῶν ἀνθρώπων, μὴ ἐχόντων συμφέρον, ὡς ἐκ τῆς αὐθαιρέτου διανομῆς τοῦ πλοῦτου, νὰ ἐκδηλώσωσι μείζονα παραγωγικὴν δραστηριότητα, συντελεστικὴν εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ πλοῦτου, ἄρα τῶν χρησίμων τοῦ βίου ἀντικειμένων.

Ἡ οἰκονομικὴ ἰσότης ἄρα ἤκιστα ὑπόσχεται νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν οἰκονομικὴν εὐημερίαν.

Ἐπεταὶ ὅτι ἡ προσφευστέρα λύσις τοῦ ζητήματος, ἡ βελτίωσις τῆς καταστάσεως τῶν συγχρόνων ἐργατῶν, κείται ἐν τῇ προσηκούσῃ ὑποθάλλει τῆς παραγωγικῆς δραστηριότητος, τοῦ ἀποταμιευτικοῦ πνεύματος καὶ τῆς ὀργανώσεως αὐτῶν κατὰ τρόπον, δυνάμενον νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς ποικίλας χρείας, ὅσον τὸ δυνατόν εὐρύτερον ἢ ὅ τι μέχρι τοῦ νῦν συμβαίνει.

Ὡς ἐρρήθη ἤδη, ἡ κατάστασις τοῦ ἐργάτου βελτιοῦται ὁσημέραι. Αἱ δὲ τεχνουργικαὶ ἐφευρέσεις παρέχουσιν εἰς αὐτὸν πλείονα καὶ ἀφθονώτερα τὰ μέσα τῆς εὐζωίας. Βεβαίως δύναται νὰ πραγματοποιῶσι πλείονες ἔτι πόθοι, νὰ θεραπευθῶσι χρεῖαι. Ἄλλ' ὁ ἄνθρωπος ἀποστολὴν ἔχει νὰ βαίνη αἰεὶ πρὸς τὴν πρόοδον· οὐδεμίᾳ δ' ἀμφιβολία, ὅτι τὸ μέλλον τῶν ἐργατικῶν τάξεων βελτιωθήσεται ἔτι μᾶλλον, προϊόντος τοῦ χρόνου.

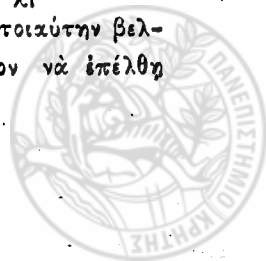
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

**Περὶ τῶν δυνατῶν καὶ ἀναγκαίων βελτιώσεων
τῆς καταστάσεως τῶν ἐργατικῶν τάξεων.
— Ὁ Συνεταιρισμὸς αὐτῶν.**

Βοήθει σαυτὸν.

(Ἡ κατάσταση τοῦ ἐργάτου, ὡς ἐρρήθη ἤδη, δὲν εἶνε εἰσέτι ὅλως εὐχάριστος. Πολλοὶ τυγχάνουσιν αἱ αὐξηθεῖσαι αὐτοῦ χρεῖαι, πάντως δὲ δὲν ἱκανεῖ νὰ θεραπεύσῃ αὐτὰς τέλεον τὸ ἡμερομίσθιον. Ἐν παλαιτέροις καιροῖς ὁ ἐργάτης δὲν ἦτο μὲν πύχαρισθημένος, ἀλλ' ὡς ἐκ τῶν λειτουργούντων κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν θεσμῶν, ἰδίᾳ δὲ ὡς ἐκ τῆς νοσητικῆς αὐτοῦ μορφώσεως, δὲν ἀντελαμβάνετο τῆς κακοδαιμονίας, ζητῶν βελτιώσεις νομίμως ἢ βιαίως. Καὶ ἐγένοντο μὲν στάσεις καὶ ἐπαναστάσεις τῶν πτωχῶν κατὰ τῶν πλουσίων, τῶν ἐργατῶν κατὰ τῶν κεφαλαιούχων, ἀλλ' αὐταὶ οὐδὲν ἐσχον ἀποτέλεσμα, ἅτε μὴ ἐκδηλοῦσαι πλήρη τὴν συνείδησιν τῶν ἐργατικῶν τάξεων. Ἦσαν μᾶλλον ἔργον ἀτόμων, ὅτε μὲν ἐμπνεομένων ἐξ αἰσθημάτων φιλανθρωπίας, ὅτε δὲ ἐκ φιλοδοξῶν σκοπῶν. Ὁ ἐργάτης συνήθως ἠνείχετο τὴν ἑαυτοῦ τύχην, ὡς ἀνέχεται αὐτὴν τὸ πρῶτον ὑποζύγιον.

Μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἐλάχιστα κατενόηθη ὁ τρόπος τῆς βελτιώσεως τῆς καταστάσεως τῶν γεωργικῶν τάξεων. Καὶ ᾤκειρον μὲν τὴν τύχην αὐτῶν ἐκ πεποιθήσεως ἢ ἐξ ἐπαγγέλματος φιλάνθρωποι, ἀλλ' ὀλίγιστοι ἐσκέφθησαν τίνι τρόπῳ δύναται νὰ βελτιωθῇ ἡ κοινωνικὴ αὐτῶν μοῖρα. Ἐν τούτοις ἀπὸ τινος χρόνου σπουδαῖαι καὶ ἐντιμοὶ καταβάλλονται ἐνέργειαι πρὸς τὴν τοιαύτην βελτίωσιν. Ἄν τινες φρονῶσιν, ὅτι ἡ βελτίωσις αὕτη δεόν νὰ ἐπέλθῃ

τῇ πρωτοβουλίᾳ τῆς πολιτείας, ἀναλαμβάνουσας τὴν κηδεμονίαν καὶ τὴν διεύθυνσιν τῶν ἀτόμων, ἄλλοι τὸναντίον ἐπιζητοῦσι τὴν δι' αὐτοῦ τοῦ ἔργατου βελτίωσιν.

Βοήθει σαυτόν. Τοιοῦτος εἶνε ὁ γενικός, ὁ αἰδιος τῆς ἀνθρωπότητος νόμος.

Βοήθει σαυτόν, καὶ ὁ θεὸς θὰ σὲ βοηθήσῃ. Ἐν τούτῳ κεῖται πλήρες σύστημα, πρὸ τῶν δεδομένων τοῦ ὁποίου οὐδεὶς δικαιοῦται ν' ἀδιαφορῇ ἢ νὰ τυφλώτῃ.

Ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ταύτης βασιζέται ἡ δύναμις τοῦ ἀτόμου. Ἡ αὐτοβοήθεια ἀναπτύσσει τὴν εἰς ἑαυτὸ πίστιν καὶ πεποίθησιν παντὸς λογικοῦ ὄντος, ἐξεγείρει ἐν αὐτῷ τὴν ροπὴν πρὸς ἐνέργειαν· ἐξωτερικεῖ τὰς ὑπνωττούσας δυνάμεις, πολλαπλασιάζει αὐτάς. Διὰ τῆς αὐτοβοηθείας ὁ ἀνθρώπος εἰς οὐδένα ὀφείλει τὴν σωτηρίαν ἑαυτοῦ, ἀλλ' εἰς ἑαυτὸν μόνον.

Ἐκ τῆς ἀρχῆς ταύτης ἀπορρέει ἡ μεγάλη κοινωνικὴ δύναμις τοῦ Συνεταιρισμοῦ.

Περὶ τοῦ ἐργατικοῦ Συνεταιρισμοῦ.

Διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ ἡ ἀτομικὴ δύναμις τοῦ ἑνὸς καθίσταται περιληπτικὴ τῶν πολλῶν. Ὁ χαρακτὴρ αὐτοῦ εἶνε θετικὸς—ἡ αὔξησις τῆς προσωπικῆς δυνάμειος καὶ ἐνεργείας τοῦ ἀτόμου, ἀλλ' ἐπίσης ἡ διευκόλυνσις καὶ ὁ πολλαπλασιασμός τῶν μέσων τῆς συντηρήσεως.

Ὁ ἐργατικὸς συνεταιρισμὸς δὲν χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς χθῆς. Πλέον ἢ ἀπαξ αἱ ἐργατικαὶ τάξεις ἀπεπειράθησαν νὰ λύσωσι μόναι τὸ ἑαυτῶν πρόβλημα. Τοῦτο μέχρι τῆς σήμερον δὲν ἐπιτεύχθη· οὐχ ἦττον αἱ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἀπόπειραι ἐστίφησαν ὑπὸ μείζονος ἐπιτυχίας.

Ἐν τῇ συγχρόνῳ αὐτοῦ φάσει ὁ συνεταιρισμὸς ἀπορρέει ἀπὸ τῆς πλήρους ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου, ἀνεγνωρίζεται δὲ ὡς κοινωνικὴν δόγμα παρὰ πάντων τῶν πολιτικῶν συναγμάτων.

Οἱ συνεργατικοὶ σύνδεσμοι τοῦ μέσου αἰῶνος.

Οἱ συνεργατικοὶ σύνδεσμοι, οἵτινες ἔτυχον ποίᾳς τινος λειτουργίας ἐν τε τῇ ἀρχαίᾳ Ἀνατολῇ καὶ τῇ Ἑλλάδι, τὰ μάλιστα καὶ λυσιτελέστατα ἀνεπτύχθησαν μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας καὶ τὴν μετανάστευσιν τῶν Βαρβάρων. Ἡ κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ κατάστασις τῶν χρόνων ἐκείνων εἶχεν ἐπιβάλη τὴν τοιαύτην σύμπραξιν τῶν ἐργατικῶν τάξεων, αἵτινες σὺν τῷ χρόνῳ ὀργανώθησαν εἰς πλήρη συστήματα. Τῆς πολιτείας μὴ δυναμένης νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ ἄτομον, οἱ σύνδεσμοι εἶχον σκοπὸν τὴν ἀλληλοβοήθειαν.

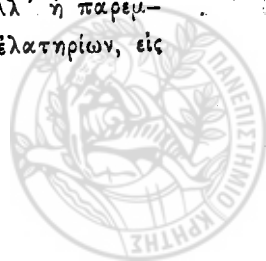
Οἱ συνεργατικοὶ σύνδεσμοι ἀπετελοῦντο ἐξ ἀτόμων ἑταίρων ἐντεῦθεν καὶ ἡ ὀνομασία *Συντεχνίαι*. Σὺν τῷ χρόνῳ δ' ἔλαβον πολλὰ προνόμια, χορηγηθέντα ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων. Πολλοὶ ἀπητοῦντο διατυπώσεις, ἵνα καταστῇ τις μέλος αὐτῶν μακροχρόνιος μαθητεία. Οἱ προϊστάμενοι ἐξελέγοντο ἀπὸ τῶν μελῶν, ἐξήσκουν δὲ δικτατορικὴν ἐξουσίαν.

Ἀποκλειστικὸν πνεῦμα διέκρινε τὰ σωματεῖα ταῦτα. Τεχνίται, ἐξασκοῦντες διάφορον ἐπάγγελμα, δὲν ἐγίνοντο δεκτοὶ ὡς μέλη συντεχνίας τινός. Δυσχερῶς ἐπίσης ἠδύνατό τις νὰ καταστῇ προϊστάμενος.

Τὸ ὀλιγαρχικὸν πνεῦμα τοῦ μέσου αἰῶνος ἐκράτησεν οὐ μικρὸν ἐν τῇ κατόπιν ὀργανώσει καὶ λειτουργίᾳ τῶν συντεχνιῶν. Τὰ τέκνα τῶν ἀρχηγῶν (*meisters, maîtres*) διεξεδείκνουν ἴδια προνόμια. Ἀνεπτύχθη ἐπίσης τὸ πνεῦμα τῆς παραδόσεως, τὸ τῆς τεχνουργικῆς στασιμότητος. Πᾶσα νέα εφεύρεσις ὑπεβλέπετο, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατεδίωκετο. Ὁ τι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἐπιστῆμῃ, τοῦτο καὶ ἐν τῇ βιομηχανίᾳ.

Ἐκάστη συντεχνία ἤξιον τὸ μονοπώλιον τῶν προϊόντων αὐτῆς· ἐντεῦθεν οἱ βιομηχανικοὶ τῶν συντεχνιῶν πόλεμοι, πλεόν ἢ ἅπαξ συνταραξάντες τὰ χρονικὰ τῶν αἰῶνων ἐκείνων.

Καὶ παρενέβαινε μὲν ἡ δημοσία ἀρχὴ πρὸς διακανονισμόν τῶν βιομηχανικῶν σχέσεων καὶ περιορισμόν τῶν προνομίων, ἀλλ' ἡ παρέμβασις αὕτη, ἀπορρέουσα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐκ πλαγίων ἐλατηρίων, εἰς οὐδὲν ἀγαθὸν συνετέλει.

Αἱ συντεχνίαι ἀπεμακρύνθησαν σὺν τῷ χρόνῳ τοῦ σκοποῦ, ὃν κατ' ἀρχὰς προϋτίθεντο. Συνέστησαν πρὸς ἀλληλοβοήθειαν, ἀλλὰ παραγνωρίσασαι τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἀπέβησαν ὄργανα κοινωνικῆς στασιμότητος, ἐνίοτε δὲ καὶ οἰκονομικῆς συγχύσεως καὶ ἀταξίας. Οἱ πολιτικοὶ τῆς ἐποχῆς κατείδον τὸν ἐκ τῆς παρατάσεως τῶν συντεχνιῶν κίνδυνον. Πανταχοῦ δ' ἀνεγνωρίζετο ἡ ἀνάγκη τῆς καταργήσεως ἢ τοῦ περιορισμοῦ αὐτῶν. Οὕτως ἐν Γαλλίᾳ (1776) ὁ ὑπουργὸς Turgot πρόεβη εἰς τὴν κατάργησιν τοῦ συστήματος τῶν συντεχνιῶν, ἅτε ἀπάδοντας πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς οἰκονομικῆς ἐλευθερίας, βλαπτούσης δὲ μᾶλλον ἢ ὠφελούσης τὴν βιομηχανικὴν παραγωγὴν.

Ἄλλ' ὀριστικὴν πτῶσιν ἔσχον αἱ συντεχνίαι μετὰ τὴν γαλλικὴν Ἐπανάστασιν.

Εἶδη ἐργατικῶν συνεταιρισμῶν.

Οἱ σύνδεσμοι οὗτοι διακρίνονται εἰς τρεῖς κατηγορίας: 1) παραγωγῆς, 2) καταναλώσεως, 3) ἀποταμιεύσεως. Τούτων δὲ πρῶτισται ἐκδηλώσεις εἶνε αἱ ἐπομέναι:

Σύνδεσμοι παραγωγῆς. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου τοῦ συνεταιρισμοῦ ἐργάζεται τῆς αὐτῆς βιομηχανικῆς κατηγορίας συνέρχονται ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ καταθέτουσι τὰ ἀποταμιεύματα αὐτῶν, προμηθεύμενοι τὰς ἀναγκαίουσας ὕλας. Ἐπίσης διὰ τῆς αὐτῆς μεθόδου προμηθεύονται τὰς εἰς τὴν βιομηχανικὴν ἐπιχείρησιν ἀπαιτουμένας μηχανὰς καὶ λοιπὰ ἐργαλεῖα.

Σύνδεσμοι καταναλώσεως. Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο οἱ ἐργάται συνεταιρίζονται καὶ ἀγοράζουσι χονδρικῶς καὶ εἰς μᾶλλον συμφερούσας τιμὰς ἀντικείμενα πρῶτης ἢ δευτέρας ἀνάγκης, προωρισμένα εἰς τὴν ἐν τῷ οἴκῳ συντήρησιν. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον μεγάλη προσγίγνεται εὐθηνία ἐν τῇ προμηθείᾳ τῶν πρώτων χρειδῶν.

Ταμεῖα ἀλληλοβοηθείας. Ταῦτα ἀποτελοῦνται κυρίως ἐκ τῶν περιοδικῶν καταθέσεων τῶν ἐργατικῶν τάξεων, ἀποταμιευοῦσῶν ἀσφαλῶς ἐν κοινῷ ταμείῳ τὰ περισσεύματα τῶν πρὸς συντήρησιν χρειδῶν. Τὰ τοιαῦτα ταμεῖα τυγχάνουσι τὰ μάλιστα λυσιτελῆ, ἐν

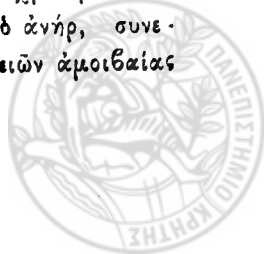
περιπτώσει ἀσθενείας τῶν μελῶν τοῦ συνδέσμου, ἐν περιπτώσει γήρωσ ἢ νόσου. Τὰ μέλη τοῦ συνδέσμου λαμβάνουσιν εἰς περιωρισμένας, εὐθηνὰς τιμὰς τὰς φροντίδας τοῦ ἱατροῦ, τὰ φάρμακα, πᾶν τὸ σχετικὸν πρὸς νοσηλείαν.

Λυϊκαὶ Τράπεζαι. Τὰ τοιαῦτα ἰδρύματα τοῦ ἐργατικοῦ συνεταιρισμοῦ ἀποτελοῦνται συνήθως ἐκ περιοδικῶν ἀποταμιευμάτων τῶν ἀπόρων τάξεων, καταθετουσῶν αὐτὰ πρὸς ἀπόληψιν κέρδους, ἅτε μὴ δυνατοῦ ὄντος νὰ χρησιμοποιηθῶσι προσηκόντως.

Ὁ ἐργάτης καὶ ἐν γένει πᾶν μέλος τῆς κοινωρίας, ἀσήμαντον καὶ ἀναξίαν λόγου κεκτημένον πρόσδοτον, δὲν δύναται νὰ χρησιμοποιήσῃ εὐχερῶς, καθιστὰς παραγωγικά, τὰ ἀποταμιεύματα αὐτοῦ. Ἄλλ' ἐπίσης οὐδεμίαν ἔχει πίστιν ἐν ταῖς οικονομικαῖς συναλλαγαῖς. Μόνον παρὰ τοῖς ἐκ τοῦ σύνεγγυς γινώσκουσιν αὐτὸν δύναται οὗτος νὰ εὐρη πίστωσησιν. Τούτου οὕτως ἔχοντος, ἡ ἐργατικὴ τάξις διατελεῖ ἀποκληρὸς πάσης οικονομικῆς ἐπικουρίας, ἧς δύναται ν' ἀπολαύσωσιν οἱ μείζονα κεφάλαια κεκτημένοι.

Τὸ πρόβλημα τῆς κατὰ τὸ ἐνὸν χρησιμοποιήσεως τῆς πίστεως καὶ διὰ τὰς ἀπόρους κοινωνικὰς τάξεις ἐλόθη εὐτυχῶς ἀπό τινος χρόνου μετὰ πολλῆς ἐπιτυχίας ἐν τε τῇ Εὐρώπῃ καὶ ἐν τῇ Ἀμερικῇ. Τὴν πρωτοβουλίαν τῆς μεγάλης ταύτης κοινωνικῆς ἐνεργείας ἔσχεν ἰδίᾳ ἡ Γερμανία, ταύτη δ' ἐπηκολούθησαν καὶ ἄλλαι χῶραι.

Ἐν Γερμανίᾳ, μετὰ τὰς κοινωνιστικὰς ἀποπείρας τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων τοῦ αἰῶνος τούτου, ὁ Schultze—Delitsch συνέλαβε τὴν εὐγενῆ ἰδέαν νὰ παράσχῃ ἀξίαν λόγου λύσιν εἰς τὸ πρόβλημα τῆς ἐργατικῆς τάξεως, ἀσκόπως καὶ ὀλεθρίως γαλβανιζομένης ὑπὸ τοῦ κοινωνιστικοῦ κηρύγματος τοῦ Marx καὶ τοῦ Lassalle. Ὡς γνωστόν, τὸ κήρυγμα τοῦτο ἐρείδεται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς, καθ' ἣν ὀφείλει ἡ πολιτεία, συντασσομένη ὑπὸ τῶν ἐργατῶν, ν' ἀναλάβῃ τὴν οικονομικὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς κοινωρίας. Οὕτως ἡ πενία θὰ ἐξηλείφето ἀμέσως κατὰ τὰς κοινωνιστικὰς ταύτας προτάσεις. Ὁ Schultze—Delitsch τὸναντίον εἰδίδαξεν, ὅτι ἡ πενία δύναται νὰ ἐκλήπῃ ὅπως δῆποτε ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων μόνον διὰ τῆς ἐργασίας, τῆς φειδοῦς καὶ τῆς ἀποταμιεύσεως, σκοπίμου δὲ διαχειρίσεως καὶ χρησιμοποιήσεως τῶν ἀποταμιευμάτων. Ταῦτα σκεπτόμενος ὁ ἀνὴρ, συνετέλεσε μεθ' ἱεραποστολικοῦ ζήλου εἰς τὴν ἵδρυσιν ἑταιρειῶν ἀμοιβαίας

πίστεως, καταρτιζομένων υπό τῶν ἐργατῶν. Τὸ κήρυγμα αὐτοῦ ἔσχε μεγάλην ἀπήχησιν. Σήμερον αἱ τράπεζαι αὐται τυγχάνουσιν ἐν τῇ ἡμερησίᾳ διατάξει πάντων τῶν λαῶν, τῶν προσπαθόντων νὰ λύσωσι τὸ οικονομικὸν αὐτῶν πρόβλημα διὰ τῆς ἀμοιβαίας συνδρομῆς, διὰ τῆς ἀλληλοβοηθείας.

Αἱ βάσεις τῶν ἐταιρειῶν τούτων καὶ τῶν παρεμφερῶν σκοπὸν ἐπιδιωκουσῶν εἶνε αὐστηρῶς κεκανονισμένοι, ἔχουσι δ' ὡς ἀκολούθως :

Πάντες οἱ ἑταῖροι, οἱ κταβάλλοντες ὀρισμένον χρηματικὸν ποσὸν εἰς τὸ ταμεῖον τῆς ἐτιρείας, ἀπολαύουσι πιστώσεως ἐπὶ τῶν κεφαλαίων αὐτῶν. Ἄλλὰ καὶ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ. Ζητῶν τις νὰ δανεισθῇ, ὀφείλει νὰ προσενέγκῃ ἐγγύησιν πρὸς τοῦτο καὶ ἄλλου ἑταίρου.

Ἐν ταῖς τοιαύταις γερμανικαῖς τραπεζαῖς τῆς ἀλληλοβοηθείας οἱ ἑταῖροι, δανειζόμενοι, θεωροῦνται ὑπεύθυνοι μεθ' ὅλης αὐτῶν τῆς παρουσίας.

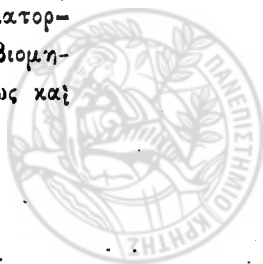
Αἱ ἐταιρεῖαι αὐται προσφέρουσι μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὰ ἀποταλῶντα αὐτὰς μέλη, ἐν γένει δὲ καὶ εἰς τὰς κοινωνίας, ἐν αἷς λειτουργοῦσιν.

Πολλὰ συστήματα τῶν τοιούτων ἐταιρειῶν ἀνεπτύχθησαν κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους καιροὺς, ὅσημέραι δὲ ἡ λειτουργία αὐτῶν ἐξελίσσεται σκοπιμώτερον καὶ κοινωφελέστερον. Αἱ λαϊκαὶ τράπεζαι ἐπολλαπλασιάσθησαν κατὰ τὰς διαφόρους κατηγορίας τῆς βιομηχανίας.

Σύνδεσμοι βιομηχανικῆς ἐκμεταλλεύσεως.

Διὰ τῶν συνδέσμων τούτων ἀναπτύσσεται ἡ τε παραγωγή καὶ ἡ κατανάλωσις τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων διὰ λογαριασμὸν τῆς ἐτιρείας καὶ ἐπὶ κινδύνῳ τῶν μετόχων.

Ἡ κατηγορία αὕτη θεωρεῖται σήμερον ὁ πληρέστερος καὶ ὁ τελειότερος τύπος τοῦ ἐργατικοῦ συνεταιρισμοῦ. Δι' αὐτοῦ κατορθοῦται ὅτι καὶ ἐν τῇ διὰ μεγάλων κεφαλαίων διεξαγομένη βιομηχανίᾳ, διδάσκονται δ' οἱ ἐργάται, ὅτι διὰ τῆς ἀποταμιεύσεως καὶ

τῆς συνεργασίας δύναται νὰ δημιουργήσῃσι μεγάλα βιομηχανικά ἔργοστάσια ἐπίσης. Οὐχ ἦττον, ἕνεκα τοῦ παγκοσμίου βιομηχανικοῦ ἀνταγωνισμοῦ, ἐπιβάλλεται τοῖς ἐργάταις σύνεσις καὶ πρόνοια ἐν τῇ ἰδρῦσει καὶ τῇ λειτουργίᾳ τῶν τοιούτων συνδέσμων. Ἄνευ βεβαίας ἐπιτυχίας δὲν πρέπει νὰ σπεύδωσιν εἰς σύστασιν τοιούτων ἐπιχειρήσεων, δυναμένων ἐν κρίσιμους οἰκονομικαῖς ἐποχαῖς νὰ ἐπενέγκωσι καταστροφὴν.

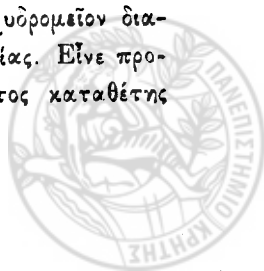
Ταμιευτήρια καὶ ἰδία ταχυδρομικά.

Παρεμφερῆ τοῖς εἰρημένοις σκοπὸν πληροῦσι καὶ τὰ ταμιευτήρια. Ταῦτα ἐπίσης ἀποτελοῦνται ἐκ τῶν περιοδικῶν καταθέσεων τῶν ἐργατικῶν τάξεων, αἵτινες ὡς ἐκ τῆς σμικρότητος αὐτῶν δὲν δύναται νὰ χρησιμοποιηθῶσιν ἐν μεγάλαις ἐπιχειρήσεσιν.

Τὸ ταμιευτήριον εἶνε φιλανθρωπικὸν ἅμα καὶ οἰκονομικὸν καθίδρυμα· ἀλλ' ἡ φιλανθρωπία ἐξασκεῖται δι' αὐτοῦ τούτου· ἕκαστον μέλος τοῦ ταμιευτηρίου εὐεργετῆ ἅμα καὶ εὐεργετῆται. Ὡς ἠθικὸν ἴδρυμα τὸ ταμιευτήριον διεγείρει παρὰ τῷ πένητι τὸν πόθον καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ἀποταμιεύσεως καὶ τῆς φειδοῦς. Ἡμερόβιος ἐργάτης ἐξοικονομῆ ἐκ τοῦ ἡμερομισθίου αὐτοῦ ἐλάχιστον χρηματικὸν ποσόν, τοῦτο κατατίθεται ἐν τῷ ταμιευτηρίῳ, τοκίζεται ἀρμοδίως, πολλαπλασιάζεται, ἐν στιγμαῖς ἀνάγκης ἢ νόσου χρησιμοποιοῖται ὑπὸ τοῦ καταθέτου ἐργάτου, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ μετὰ παρέλευσιν χρόνου αὐξανόμενον δύναται νὰ καταστήσῃ τὸν καταθέτοντα ἀπὸ ἀπλοῦ ἐργάτου κεφαλαιούχον καὶ ἐπιχειρηματίαν.

Τοιαῦτη ἐν γένει ἡ ἀποστολὴ καὶ ἡ λειτουργία τῶν ταμιευτηρίων ταῦτα διευθύνονται συνήθως ὑπ' αὐτῶν τῶν ἐταίρων, τῶν καταθετόντων τὰ ἀποταμιεύματα αὐτῶν. Ἄλλ' ἐπειδὴ εἶνε ἐνδεχόμενον νὰ προέλθωσι καὶ καταχρήσεις, ἐθεωρήθη σκοπιμώτερον αἰ τοιαῦται τῶν ἐργατῶν ἀποταμιεύσεις νὰ καταθέτωνται παρὰ τοῖς διαφόροις ταχυδρομικοῖς γραφεῖσις.

Ἐκ τῆς φύσεως καὶ τῆς λειτουργίας αὐτοῦ τὸ ταχυδρομεῖον διατελεῖ ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν καὶ τὴν διεύθυνσιν τῆς πολιτείας. Εἶνε προσιτὸν τῷ δημοσίῳ ἀπὸ πρωίας μέχρι νυκτός. Ἐκαστος καταθέτης

μεταβαίνει εἰς αὐτὸ πολλάκις· δύναται ἄρα νὰ καταθέτη τὰ πλεονάσματα αὐτοῦ ἄνευ δυσχερειῶν.

Τὰ τοιαῦτα ταχυδρομικὰ ταμειυτήρια λειτουργοῦσιν ἐπιτυχῶς ἀπὸ τινος χρόνου πανταχοῦ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου. Κανονίζεται δ' ἡ λειτουργία αὐτῶν ὡς ἀκολούθως :

Τὰ κατατιθέμενα χρήματα, ἀρχόμενα συνήθως ἀπὸ τῆς δραχμῆς, δύνανται ν' ἀνέλθωσι μέχρι τοῦ ποσοῦ τῶν χιλίων διὰ τὸ πρῶτον ἔτος καὶ τῶν δισχιλίων διὰ τὰ ἐπόμενα. Τὸ ἐπὶ πλέον κατατιθέμενον ποσὸν μένει ἄτοκον· μόνον δὲ οἱ τόκοι τῶν δύο χιλιάδων, προστιθέμενοι εἰς τὸ κεφάλαιον, ἀνατοκίζονται.

Τὰ κατατιθέμενα ποσὰ δύνανται νὰ παραδίδωνται ἐν οἰωδῆποτε ταχυδρομικῶ γραφεῖω ὑπὸ τὰς αὐτὰς τῆς ἐγγραφῆς ἐγγυήσεις καὶ διατυπώσεις.

Τὰ ταχυδρομικὰ γραφεῖα παρέχουσι βιβλιάρια ὀνομαστικά, φέροντα τὰς δεούσας ἐνδείξεις πρὸς εὐχερῆ ἀναγνώρισιν τοῦ κατόχου.

Ἀπαγορεύεται τοῖς ταχυδρομικοῖς ὑπαλλήλοις, ἐπὶ ποινῇ, ἡ χορηγία πληροφοριῶν, ζητουμένων παρὰ τρίτων περὶ τῶν ἐκδοθέντων βιβλιαρίων, πλὴν τῶν προϊσταμένων αὐτῶν : δὲν ἐπιτρέπεται δὲ ἡ κατάσχεσις καὶ ὑποθήκευσις τῶν βιβλιαρίων τούτων, εἰ μὴ μόνον ἐν περιπτώσει ἐκδοχῆς κληρονομιῶν κτλ.

Πρὸς τοῖς ὀνομαστικοῖς τούτοις βιβλιαρίοις ἐκδίδονται τοιαῦτα καὶ ἐπ' ὀνόματι διευθυντῶν σχολείων, ἢ λαϊκῶν ἐταιρειῶν, σημειουμένων ἐν αὐτοῖς ὀνομαστικῶν τῶν παρ' ἐκάστου μαθητοῦ ἢ ἐταίρου κατατιθέμενων ποσῶν, ἅτινα ἐν συνόλῳ δὲν δύνανται νὰ ὑπερβῶσι τὸ κεκαυνομισμένον ποσόν. Ὡς ἐλάχιστον ποσὸν τῆς καταθέσεως τοῦ μαθητοῦ ἢ τοῦ ἐταίρου δύναται νὰ ὕρισθῇ μέχρι πέντε λεπτῶν.

Τῇ αἰτήσει τοῦ καταθέτου τὸ ἀποταμίευμα δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ εἰς ἀγορὰν χρεωγράφων.

Ἡ ἀπόδοσις τοῦ κατατεθέντος ποσοῦ, ἢ μέρους αὐταῦ, γίνεται ἐπὶ τῇ προσαγωγῇ τοῦ βιβλιαρίου ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτῆτου, ἢ τοῦ νομίμου ἀντιπροσώπου.

Οἱ ἀνήλικοι δικαιοῦνται νὰ ἔχωσι βιβλιάρια ἄνευ τῆς παρεμβάσεως τοῦ νομίμου ἀντιπροσώπου. Δύνανται δὲ ν' ἀποσύρωσιν, ἄνευ τῆς παρεμβάσεως ταύτης, τὰ ἐπ' αὐτῶν ἐγγεγραμμένα ποσὰ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ δεκάτου ἔκτου ἔτους τῆς ἡλικίας.

Τὸ Δημόσιον, οἱ Δῆμοι, αἱ Κοινότητες, φιλανθρωπικὰ καὶ ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα δύναται νὰ συνεμολογήσῃσι δάνεια ἐπὶ τοῦ ταχυδρομικοῦ ταμιευτηρίου.

Τὸ Ταμιευτήριον δύναται νὰ δεχθῆ καὶ κληροδοτήματα ὡς καθίδρυμα δημοσίας εὐποιίας καὶ ὠφελείας.

Ὡς εἶπε συγγραφεὺς τις, τὸ ταμιευτήριον εἶνε τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος. Τὸ ἀποταμίευμα εἶνε ὁ καρπὸς τῆς ἐλευθερίας καὶ ἡ ἀπόδειξις τοῦ κράτους, ὃ ἐξασκεῖ τις ἐφ' ἑαυτοῦ. Πράγματι δὲ ἡ οικονομικὴ δύναμις τῆς κοινωνίας ἐξῆλθεν ἀπὸ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἀποταμιεύσεως.

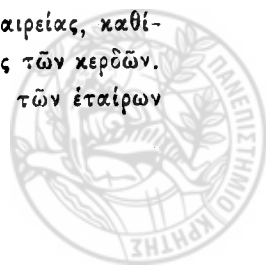
Κανονισμὸς τῶν ἑταιρειῶν τῆς ἀλληλοβοηθείας.

Πολλοὶ ἐργάται διαφόρων κλάδων ἐργασίας ἀποτελοῦσι σύνδεσμον. Καταβάλλει ἕκαστος ὠρισμένον χρηματικὸν ποσὸν καθ' ἑβδομάδα ἢ κατὰ μῆνα, ἀποταμίευμα. Καθίσταται ἄρα μέτοχος τοῦ συνδέσμου. Ὁ μὴ κχταβάλλων ἐπὶ τινα χρόνον, πρὸ τῆς συμπληρώσεως τῆς μετοχῆς του, ἀπόλλυσι πᾶν δικίωμα. Οἱ δ' ὑπολειπόμενοι ἑταῖροι δικαιοῦνται ἐπὶ τῆς εἰς τὰ κέρδη συμμετοχῆς διὰ δανείων, μὴ ὑπερβαινόντων τὴν κχτάθεισιν. Οὕτως ἕκαστος βοηθεῖ ἑαυτόν.

Οἱ μέτοχοι, ἄτε ἁμέσως διαφερόμενοι ὑπὲρ ἐπιτυχίας τοῦ συνδέσμου, προσπαθοῦσι παντὶ τρόπῳ νὰ συντελέσωσιν εἰς αὐτήν. Ὡς ἐκ τούτου λαμβάνουσι μέρος εἰς πᾶσαν πρᾶξιν, δι' ἧς δύναται νὰ προαχθῶσι τὰ συμφέροντα τοῦ συνδέσμου. Συζητοῦσιν ἐν εἰδικαῖς συνελεύσεσι περὶ τῶν πρὸς τοῦτο προσφόρων τρόπων· ἐκλέγουσι τὰ μέλη τοῦ συμβουλίου, ὀρίζουσι πολλάκις τὸν διευθυντήν, εἴτε ἐκ τοῦ μέσου αὐτῶν ἐκλεγόμενον, εἴτε ἐξωθεν λαμβανόμενον.

Οἱ σύνδεσμοι οὗτοι δὲν διέπονται ἐξ ἀποκλειστικοῦ πνεύματος. Οὐδαμῶς ἰσχύει παρ' αὐτοῖς τὸ προνόμιον. Τὰ κέρδη τῆς ἐπιχειρήσεως διανέμονται ἐνὶ ἑκάστῳ κατὰ τὴν καταβολὴν αὐτοῦ.

Ἐκαστος ἐργάτης, ἀναλαμβάνων νὰ καταθέσῃ χρηματικὸν τι ποσὸν κατὰ χρονικὸν διάστημα παρὰ τῷ ταμείῳ τῆς ἑταιρείας, καθίσταται μέλος τοῦ συνδέσμου, μετέχει ἄρα αὐτοδικαίως τῶν κερδῶν. Πιστοῦται μάλιστα ἐκ τῆς πρᾶξεως, ὅτι ὄπω ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑταίρων

εἶνε μέγας, κατὰ τοσοῦτον καὶ ἡ ἐπιτυχία τοῦ συνδέσμου τυγχάνει μᾶλλον ἐξησφαλισμένη.

Οἱ ἐργατικοὶ συνεταιρισμοὶ ἐν Ἀγγλίᾳ. — (Trades Unions).

Ἐν τῷ βιομηχανικωτάτῳ τῶν νεωτέρων ἐθνῶν, τῷ ἀγγλικῷ, ἦτο ἐπόμενον νὰ συστηθῶσι τὸ πρῶτον καὶ ὀργανωθῶσιν οἱ ἐργατικοὶ σύνδεσμοι. Συνετέλεσε πρὸς τοῦτο τὸ ἐλεύθερον πολίτευμα, ἀναγνωρίζον τὴν αὐτονομίαν τοῦ ἀτόμου καὶ ἐπιτρέπον τὸ δίκαιον τοῦ συνεταιρίζεσθαι.

Ἡ σύστασις τῶν τειούτων συνδέσμων ἐν τούτοις δὲν εἶχεν ἐπιτραπῆ ἀμέσως καὶ εὐχερῶς διεξήχθησαν πρὸς τοῦτο ἀγῶνες, στεφθέντες ἐπὶ τέλους διὰ τῆς ἐπιτυχίας.

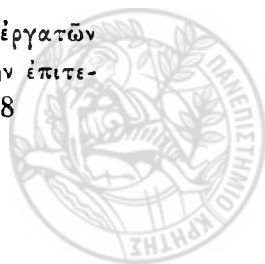
Σήμερον οἱ ἐν Ἀγγλίᾳ ἐργατικοὶ συνεταιρισμοὶ ὑπερβαίνουνσι κατὰ τὴν ὀργάνωσιν αὐτῶν, τὴν λειτουργίαν, τὴν ἐνέργειαν ἐπὶ περιστάσεων, διαφερουσῶν τὸν ἐργατικὸν κόσμον, τοὺς τειούτους συνδέσμους τῆς εὐρωπαϊκῆς ἡπείρου.

Οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ, ὅσον ἐν Μεγάλῃ Βρεττανίᾳ, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν ἐλευθέρων θεσμῶν, οἱ ἐργατικοὶ σύνδεσμοι ἐπέτυχον τοῦ σκοπούμενου διὰ τῆς συμπνοίας αὐτῶν καὶ τῆς μετὰ ζήλου ἐπιδιώξεως τοῦ κοινῆς συμφέροντος. Σήμερον δ' ἀποτελοῦσιν οὗτοι μεγάλην δύναμιν, οὐ μόνον οἰκονομικὴν, ἀλλὰ καὶ κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν. Ἡ ἐργασία, ἀγωνιζομένη πρὸς τὸ κεφάλαιον, ὑπερισχύει ἐπιβάλλουσα εἰς αὐτὸ τὸν νόμον αὐτῆς καὶ τὰ δίκαια.

Πλέον ἢ ἅπαξ ἐν τούτοις ὁ ἐργατικὸς συνεταιρισμὸς ἐν Ἀγγλίᾳ κατέστη ὄργανον ἀστόχων κοινωνικῶν ἐρίδων καὶ διαστάσεων. Αἱ «Trades-Unions» πολλάκις δὲν ἔλαβον ὑπ' ὄψει τὰ ἀληθῆ συμφέροντα τῆς ἐργασίας.)

Περὶ ἐργατικῶν Ἀπεργιῶν.

Κατὰ τὰς κρατούσας νομοθεσίας, ὁ συνεταιρισμὸς τῶν ἐργατῶν πρὸς ἐπιδιώξιν κοινῆς σκοποῦ καὶ συμφέροντος εἶνε κατ' ἀρχὴν ἐπιτε-

τραμμένος. Τὸ συνάλλαγμα τῆς ἐργασίας ἀπορρέει ἀπὸ τῆς ἐλευθέρου βουλήσεως τῶν συμβαλλομένων — ἐργατῶν καὶ κεφαλαιούχων· ἄρα καὶ ἡ ρῆξις αὐτοῦ ἐκατέρωθεν δὲν δύναται ν' ἀπαγορευθῆ.

Κατὰ τὴν ἀρχὴν ταύτην, ὁ μὲν κεφαλαιούχος δύναται ἐν πάσῃ στιγμήν νὰ διαρρήξῃ τὸ συνάλλαγμα, καταπαύων τὰς ἐργασίας αὐτοῦ καὶ τὰς ἐπιχειρήσεις, οἱ δὲ ἐργάται ἐπίσης δύνανται καὶ δικαιούνται ἐν κοινῇ συνεννοήσει ν' ἀπόσχῃσι πάσης ἐργασίας, χωρὶς νὰ δύνηται εἰς τοῦτο νὰ ἐκβιάσῃ αὐτοὺς ὁ νόμος.

Ἐκ τοῦ δικαιώματος τούτου ἀπορρέει ἡ ἀρχὴ τῶν Ἀπεργιῶν. Οὗτος δ' ὡς γνωστὸν ὑπῆρξε κατὰ πρῶτον ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ σκοπὸς τῆς συστάσεως τῶν «Trades-Unions», ὁ διὰ καταπαύσεως τῆς ἐργασίας ἐκβιασμὸς τῶν ἐργοδοτῶν εἰς αὔξησιν τοῦ τῶν ἐργατῶν μισθοῦ.

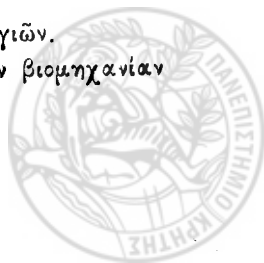
Αἱ τοιαῦται ἀπεργίαι ἀπηγορεύοντο ὑπὸ τῶν παλαιτέρων νομοθεσιῶν, αὐστηρῶς καταδικουσῶν καὶ τιμωρουσῶν πᾶσαν ἀπόπειραν. Ἄλλὰ σήμερον ἀνεγνωρίσθη πανδημῶς τὸ δίκαιον αὐτῶν. Ἐγκτεται τοῦτο ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἐλευθέρου συναλλαγῆς καὶ ἐργασίας.

Ταῦτα κατ' ἀρχὴν ὀρθὰ καὶ προσήκοντα. Ἐργάτης, ὑποχρεούμενος ὑπὸ τοῦ νόμου νὰ ἐξακολουθῇ παρέχων τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ τῷ κεφαλαιούχῳ, μὴ ἔχων δὲ τὸ δικαίωμα, ἐν συνεννοήσει μετ' ἄλλων ὁμοιοπαθῶν, ν' ἀπόσχῃ τῆς ἐργασίας, παραβιάζεται παρανόμως, καὶ ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ἡ ἀνθρωπίνη ἀξιοπρέπεια καὶ ἐλευθερία. Ἄλλ' ἐν τῇ πρακτικῇ ἐφαρμοζόμενον ἀπολύτως τὸ δικαίωμα τοῦτο δύναται νὰ προκαλέσῃ ὀλέθρια ἀποτελέσματα ἐπὶ βλάβῃ τῶν τε ἐργατῶν καὶ τῶν κεφαλαιούχων.

Διὰ τῆς ἀστόχου πραγματώσεως τῶν ἀπεργιῶν δύναται νὰ ἐπέλθῃ πολλάκις ἡ ἀπώλεια μεγάλων κεφαλαίων, διακοπτομένων τῶν ἐργασιῶν βιομηχανικῆς τινος ἐπιχειρήσεως. Καὶ αὐξάνεται μὲν δυναστικῶς ὁ μισθὸς τῶν ἐργατῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς τοιαύτης νίκης δὲν ἐξισούνται πρὸς τὰς ἐκ τῆς ἀπεργίας ζημίας. Οἱ ἐργατικοὶ σύνδεσμοι κέκτηνται κοινὰ ταμεῖα, ἅτινα ὀφείλουσιν ἐν περιπτώσει ἀπεργιῶν νὰ συνδράμωσι τοὺς ἐταίρους· ἂν δὲ αἱ ἀπεργίαι διαρκέσωσιν ἐπὶ μακρὸν χρόνον, ἡ ζημία τοῦ ταμείου τῶν συνδέσμων ἔσται μείζων τοῦ προελευσομένου κέρδους.

Ταῦτα διδάσκει ἡ Στατιστικὴ τῶν συγχρόνων ἀπεργιῶν.

Αἱ ἀπεργίαι προκαλοῦσι πολλάκις ζημίας εἰς τὴν βιομηχανίαν

χώρας τινός, ἐν ἀνταγωνισμῷ διατελοῦσαν πρὸς ξένην βιομηχανίαν. Ἐπέρχεται διακοπὴ τῶν ἐργασιῶν, μετανάστευσις τῶν κεφαλαίων, ἀπομάκρυνσις ἐργατῶν, ἥττα ἐν τῷ διεθνεί βιομηχανικῷ ἀνταγωνισμῷ οὐχ ἥττον συμβαίνει πολλάκις νὰ ἐπέλθῃ ἡ εἰσαγωγὴ νέων μηχανῶν, εὐχερῶς ἀντικαθιστασῶν ἐργάτας ἀνυποτάκτους.

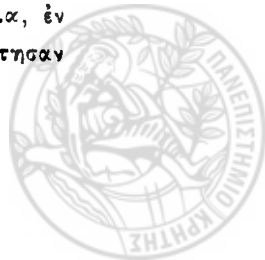
Παρὰ τῶν πλείστων ἀναγνωρίζεται σήμερον, ὅτι ἡ δημοσία ἀρχὴ δὲν δικαιούται νὰ παρεμβάλῃ εἰς τὰς μεταξὺ κεφαλαιούχων καὶ ἐργατῶν ἐριδας, εἰ μὴ μόνον ἐν περιπτώσει ἀποπειρας διαταράξεως τῆς δημοσίας τάξεως. Ἐν ταῖς συγκρούσεσι τούταις ἡ πολιτεία ὀφείλει νὰ παρακωλύῃ βιαιοπραγίας κατὰ φιλησύχων ἐργατῶν, μὴ συμμεριζομένων τὰς προθέσεις τῶν ἀπεργούντων συναδέλφων. Ἐν ὀνόματι τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς νομιμότητος δεόν νὰ καταστήσῃ σεβαστὴν τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀτόμου.

Δὲν εἶνε ἀνάξιον προσοχῆς τὸ ἐν τισὶ χώραις εἰσαχθὲν σύστημα τῆς διαιτησίας ἐν ταῖς μεταξὺ κεφαλαιούχων καὶ ἐργατῶν διαφοραῖς. Διὰ τοῦ συστήματος τούτου ἀμφότεροι οἱ διαφερόμενοι δεόν νὰ διατελώσιν ἐν ἴσῃ μείρῃ, χωρὶς νὰ ἦνε δυνατόν ἡ πλάστιγγὴ τῆς διαιτησίας νὰ κλίνῃ μεροληπτικῶς ὑπὲρ τούτου ἢ ἐκείνου τῶν συγκρουομένων.

Ἡ δύναμις καὶ ἡ ἀποστολὴ τοῦ συγχρόνου συνεταιρισμοῦ.

Ὁ συνεταιρισμὸς εἶνε τὸ μέγχα πρόβλημα τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν, ἀπὸ τῆς προσφυοῦς τοῦ ὁποίου λύσεως ἐξαρτᾶται τὸ μέλλον αὐτῶν. Μόνον δι' αὐτοῦ ἐπιτευχθήσεται ἡ σύμπραξις τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς ἐργασίας· ὁ πλοῦτος θὰ διαχυθῇ εἰς εὐρύτατα κοινωνικὰ στρώματα, ὁ δ' ἀνταγωνισμὸς τῶν πλουσίων καὶ τῶν πτωχῶν θέλει μετριασθῇ.

Ἡ ἄρσις τῆς πενίας καὶ τῆς θητείας δὲν δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ διὰ τῆς κακῶς νοουμένης φιλανθρωπίας, διὰ τῆς ἐλεημοσύνης. Τοῦτο ἤθελεν ἐξευτελίση τὸν ἄνθρωπον, συνειθίσῃ δ' αὐτὸν εἰς τὴν ἀργίαν καὶ τὴν ἐξωθεν προσδοκίαν τῆς συντηρήσεως αὐτοῦ. Λαοὶ καὶ ἄτομα, ἐν ἡ περιπτώσει ἐδίστασαν περὶ τῆς ἐαυτῶν δυνάμεως, κατέστησαν ὑποχείριοι τῶν ἰσχυροτέρων.

Βοήθει σαυτόν. Ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ταύτης βασιζέται ἡ ὀρθότερα, ἢ ἀληθῆς οικονομικὴ θεωρία. Εἶνε τὸ ἠθικὸν κήρυγμα τῆς ἀνθρωπότητος, ριπτοῦσης ὀπισθεν τὸ βλέμμα, ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς σταδιοδρομίας.

Ὁ ἄνθρωπος, βοηθῶν ἑαυτόν, δὲν ἔχει εὐνοῦστερον φίλον. Δὲν πρέπει ν' ἀναμένη τὴν σωτηρίαν ἑαυτοῦ ἀπὸ τῶν φιλανθρώπων, ἀπὸ τῆς πολιτείας. Κατ' οὐσίαν, ἐν τοῖς ἀποτελέσμασιν, ἔσονται οὗτοι ἔχθροὶ ἀντὶ φίλων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

Περὶ τῆς προσήκουσας καὶ δικαίας διανομῆς
τῆς ἐθνικῆς προσόδου.

Τὰ κατὰ τὴν προσήκουσαν διανομὴν τῆς ἐθνικῆς προσόδου, τοῦ πλοῦτου ἐν τῇ εὐρείᾳ αὐτοῦ ἐννοίᾳ, ἀπησχόλησαν ἑκπαλαί τοὺς τε νομοθέτας καὶ τοὺς πολιτειογράφους. Τίνι τρόπῳ ἡ παραγωγή χώρας τινὸς θέλει διατεθῆ κατὰ τὸ ἐνόν, ὥστε νὰ ἐκλίπη ἡ μεγάλη ἀνισότης ἐν τῇ διανομῇ τοῦ πλοῦτου, ἢ κυριολεκτικώτερον, τίνι τρόπῳ θὰ ἦτο δυνατόν πάντες οἱ ἄνθρωποι νὰ μετέχωσι, συνωδὰ ταῖς χρείαις αὐτῶν καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις, τῶν προϊόντων τῆς παραγωγῆς.

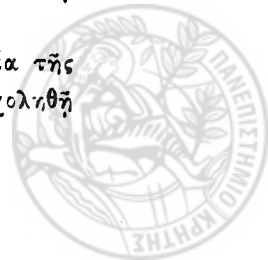
Τοιοῦτον εἶνε τὸ μέγα πρόβλημα τῆς ἀνθρωπότητος, τὸ οἰκονομικόν πρόβλημα τῶν λαῶν, ἀφ' ἧς στιγμῆς συνῆλθον εἰς κοινωνίαν.

Ὁ πλοῦτος καὶ ἡ πενία εἶνε κοινωνικὰ φαινόμενα, συμφοᾷ τῷ ἀνθρώπῳ. Ὁ ἐνεργητικώτερος, ὁ νοημονέστερος, ὁ ταμειυτικώτερος καταρτίζει περιουσίαν, ἀύξανομένην σὺν τῷ χρόνῳ διὰ σφόδρον διαχειρίσεως, καθισταμένην κοινωνικὴν δύναμιν. Οὕτως ἐπερχομένης τῆς κατακτήσεως καὶ τῆς ὑποταγῆς τῶν ἀσθενεστέρων εἰς τοὺς ἰσχυροτέρους ὀργανισμούς, ἐπαυξάνεται ἡ οἰκονομικὴ ἀνισότης, ἰδιοποιουμένων ὀλίγων τὴν περιουσίαν τῆς χώρας. Σὺν τῇ παρόδῳ δὲ τῶν αἰῶνων γεννῶνται δικαιώματα, ἅτινα ἡ ἰδρυθεῖσα πολιτικὴ τάξις δὲν διστάζει ν' ἀνακηρύξῃ καὶ ν' ἀναγνωρίσῃ.

Ἐντεῦθεν ἡ ἀρχὴ τῆς ἰδιοκτησίας, βασιζομένη ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς ἀνισότητος.

Ἡ διανομὴ ἄρα τῶν προϊόντων δὲν δύναται νὰ τελεσθῆ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀπολύτου ἰσότητος.

Ἄν τὸ ἀντίθετον συνέβαινεν, ἂν ἡ ἰσότης ἦτο ἡ ἀφετηρία τῆς διανομῆς, οὐδεὶς ἐκ τῶν ἀνθρώπων θὰ ἦτο διατεθειμένος ν' ἀσχοληθῆ

περί ὀχληρὰ ἔργα, ἀπαιτοῦντα μεγάλους σωματικούς καὶ πνευματικούς πόνους.

Ὁ σημερινὸς οἰκονομικὸς ὀργανισμὸς ἐρείδεται ἐπὶ τῆς ἀναγνώρισεως τῆς ἐκάστου ἰδιοφυίας. Ἐκ τούτου δὲ ἡ κατανομὴ τῶν ἔργων, ἡ ἀσχολία ἐκάστου τῶν ἀνθρώπων εἰς ἔργα προσφυᾶ.

Ἄλλ' εἰὰν καθιερούτο ἡ ἰσότης ἐν τῇ ἰδιοκτησίᾳ καὶ τῇ διανομῇ κατὰ κανόνας ἐπισήμους, ἢ ἀποταμίευσις, ἀρετὴ ἐξόχως προσωπικῇ, δὲν θὰ ἐπῆρχετο οὕτω δὲ ἡ παραγωγὴ μόλις θὰ ἐπῆρκει. Ὁ μὴ ἀποταμιεύων θὰ εἰργάζετο μόνον πρὸς θεραπείαν τῶν χρειῶν τῆς σήμερον, ὅσον δὲ καὶ ἂν ἦτο ἡ πολιτεία σώφρων καὶ ἀποταμιευτικῇ, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἀρετὴν τῆς ἀποταμιεύσεως, ἥτις εἶνε μᾶλλον προσωπικῇ ἀρετῇ.

Δύναται τις ν' ἀντείπῃ, ὅτι ἐκ τῆς οἰκονομικῆς ἀνισότητος ἐπέρχεται σὺν τῷ χρόνῳ καὶ τις κοινωνικὴ ἀνισότης. Ἄλλ' αὕτη εἶνε μᾶλλον φυσικῇ. Πάντες οἱ ἄνθρωποι δὲν γεννῶνται ἴσοι τοῦτο, ἀντὶ νὰ βλάβηται, ὠφελεῖ μᾶλλον. Ἐν τῇ φιλοτιμίᾳ, ἐν τῷ περὶ τῆς ὑπεροχῆς ζήλῳ παράγονται οἱ μεγάλοι χαρακτῆρες, οἱ ἐκάστοτε ἐπιβαλλόμενοι ἐν τῷ βίῳ τῆς ἀνθρωπότητος.

Πλοῦτος ἄρα καὶ πενία εἶνε κατ' ἀνάγκην κοινωνικὰ φαινόμενα, οὐδὲ δύναται νοσηθῆ πολιτικῇ τάξει ἄνευ αὐτῶν. Ὁ ἐργατικώτερος καθίσταται πλούσιος, κληρονομικῶ δίκαιῳ μεταβιβάζων τὰ δικαιώματά του εἰς τοὺς κληρονόμους.

Ἄλλ' ἡ κοινωνία δύναται ἢ ὀφείλει ν' ἀνορθώσῃ ἐν μέρει ἢ ἐξ ὀλοκλήρου τὴν τάξιν ταύτην; Ἴδου τὸ ζήτημα.

Ἐξ ὀλοκλήρου ἀδύνατον. Ἦθελον παραβιασθῆ αὐτὰ τὰ δικαιώματα τῆς φύσεως. Κοινωνικὸς ὀργανισμὸς, ἄρνησις τοῦ φυσικοῦ ὀργανισμοῦ, ἤθελε καταστῆ ἀνεπαρκῆς πρὸς πᾶσαν λειτουργίαν, μὴ ἀπορρέουσαν ἀπὸ τῶν καθολικῶν νόμων.

Δύναται ἐν μέρει μόνον.

Διὰ τοῦ προσήκοντος κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ δυνατόν νὰ ἐπανορθωθῶσιν ἐν μέτρῳ καὶ κατὰ τὸ ἐνὸν τὰ μὴ λυσιτελῆ. Πᾶν μέτρον ἄριστον. Μέτρον ἐν τῇ διανομῇ τοῦ πλοῦτου, οὐχὶ βιαίως καὶ κατὰ φύσιν θεμιμένον, ἀλλ' ἐντὸς τῶν ὄρων προσφυοῦς οἰκονομικῆς λειτουργίας, ἔσται τὸ ἰσχυρότατον θεμέλιον ἐν τῇ τάξει τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει μόνον νὰ ὑποβηθῆ τὴν φύσιν,

βελτιῶν καὶ κανονίζων αὐτήν, παρακωλύων τὰς ὑπερβολὰς καὶ τὰ ἄκρα. Ἐν τούτῳ κεῖται ἡ λύσις τοῦ οἰκονομικοῦ προβλήματος.

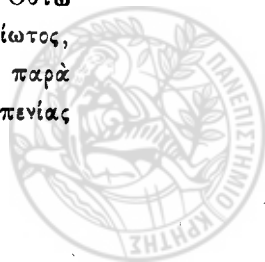
Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐλευθέρως ἐργασίας καὶ συναλλαγῆς δεόν νὰ μὴ ἀκυρωθῇ ὑφ' οἰουδῆποτε κοινωνικοῦ καθεστώτος. Οὐχ ἥττον προσφυῆς νομοθεσία δύναται ἐν τῇ προσηκούσῃ διανομῇ τοῦ πλοῦτου νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν κατὰ τὸ ἐνὸν ἐπέκτασιν αὐτοῦ. Πάντες δύνανται νὰ μετέχωσιν, οὐδεὶς νὰ στερηθῆται ἀπολύτως, τινῶν μόνον εἰς μέγαν βαθμὸν κεκτημένων. Πλοῦτος, ἐπισωρευθεὶς εἰς χεῖρας ὀλίγων, πενία, κληρὸς μεγάλης ἐθνικῆς πλειονότητος, παρουσιάζουσί τι τὸ ἀπκίσιον, ὃ περ πάντοτε κατεδίκασεν ἢ τε θρησκευτικῇ νομοθεσίᾳ καὶ ἡ φιλοσοφικῇ θεωρίᾳ.

Ὁ Πλάτων, ὁ Ἀριστοτέλης εὐρίσκουσι φθορὰν τῇ πόλει τὸν ἄκρον πλοῦτον καὶ τὴν ἄκραν πενίαν. Οὐχὶ ἡ ἀρετὴ, οὐχὶ ἡ εὐγένεια καὶ αἱ ἐξ αὐτῆς ὑποχρεώσεις εἶνε τὸ θεμέλιον τῆς κοινωνικῆς τάξεως, ἀλλ' ὁ πλοῦτος, τὸ ποσὸν τῶν πρὸς τισὶ σετωρευμένων χρημάτων—ἀδιάφορον τίνι τρόπῳ κτηθέντων.

Δὲν εἶνε ἀνάγκη ἐπικλήσεως τῆς ἱστορίας. Πλεῖστοι λαοὶ προώρως κατεστράφησαν, διότι ἀνεγνώρισαν τὸν πλοῦτον ὡς τὸν μοναδικὸν παράγοντα τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς αὐτῶν δυνάμεως.

Δυστυχῶς οἱ καθ' ἡμᾶς χρόνοι τοιοῦτό τι ἔκτροπον παρουσιάζουσι φαινόμενον. Ἡ ἐν τοῖς χρηματιστηρίοις συντελουμένη τιμαρτωτικὴ πλουτοκρατία, ἡ διαδεχθεῖσα τὴν παλαιὰν τῆς εὐγενείας, ὑστερεῖ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν, ἀπειλεῖ δὲ μεγάλην καταστροφὴν.

Ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη ἀνησύχως δεόν νὰ προσίδῃ τὸ φαινόμενον τοῦτο. Δὲν ἐπιδῶρξ ὀλεθρίως ἐπὶ τῶν κοινωνικῶν μόνον ἠθῶν, ἐπὶ τῆς πολιτικῆς ἀρετῆς καὶ ἀνεξαρτησίας, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς λειτουργίας καὶ παραγωγῆς τῶν λαῶν. Ἐκαστος ζητεῖ νὰ ἐπισωρεύσῃ χρήματα οὐχὶ διὰ τῆς ἐργασίας, ἀλλὰ διὰ τῆς κερδοσκοπίας, διὰ τῶν τυχηρῶν παιγνιδίων, διὰ πάσης ὑπάτης καὶ κακίας. Ἡ γεωργία, ἡ ἐμπορία, ἡ τεχνουργία ὀλιγορροῦνται ἢ καταφρονοῦνται, κρατοῦντων τοιούτων ἠθῶν. Σὺν τῷ χρόνῳ ἡ παραγωγή τοῦ πλοῦτου, ἡ ἐξάπλωσις αὐτοῦ ἀνὰ πάντα τὰ κοινωνικά στρώματα περιορίζεται. Οὕτω δύναται νὰ ἐξέλθῃ ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς σκηνῆς ὁ ἀποχειροβίωτος, ἑστερημένος ἐργασίας, ἀπόκληρος πάσης εὐημερίας, θῆς, πένης, παρὰ πάντων καταφρονούμενος. Τότε ἐγκαινίζεται ὁ ἀγὼν μεταξύ πενίας

καὶ πλούτου, ἐκρήγνυνται στάσεις, αἵτινες τάχιστα θέλουσι καταλήξῃ εἰς σύγκρουσιν.

Μόνον ἐν τῇ ἀναγνωρίσει τῆς ἀρχῆς τοῦ μέτρου, τῆς μεσότητος ἐν ταῖς κοινωνικαῖς ἀντιθέσεσι, δύναται νὰ ἐπέλθῃ σωτηρία. Ἡ μέση τάξις, ἐν τῇ εὐρείᾳ αὐτῆς ἐννοίᾳ, ἀποτελουμένη ἐκ τῶν στοιχείων τῆς ἐργασίας, μήτε πλουσία λίαν, μήτε πτωχή, εἶνε ἡ σώζουσα τὰς πόλεις καὶ ἐξασφαλίζουσα τὰ ἔθνη. Ἐξεληθῶσα ἀπὸ τῆς ἐργασίας, γινώσκει νὰ τιμᾷ αὐτήν· μετέχει πλούτου καὶ πενίας· οὕσα ἀνεξάρτητος ὑλικῶς, εἶνε καὶ ἠθικῶς τοιαύτη· καλῶς δ' ἀνατρεφομένη—ἐν φιλοτιμίᾳ καὶ φιλοπατρίᾳ, δύναται νὰ καταστῇ πανίσχυρος.

Διὰ τῆς τάξεως ταύτης ἀποκαθίσταται ἡ ἁρμονία τῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων. Ἐν τούτῳ κεῖται ἡ ἀνεξαρτησία καὶ ἡ αὐτονομία τοῦ πολίτου. Οὐδεὶς ἀγροᾶζεται· οὐδεὶς παρέχει ἑαυτὸν ὄργανον κοινωνικῶν σκοπῶν, ἢ πολιτικῶν συμφερόντων. Ὁ εἰς ἄκρον πτωχὸς δὲν δύναται νὰ ἐκπληρώσῃ ἐντίμως τὰς κοινωνικὰς καὶ πολιτικὰς ἑαυτοῦ λειτουργίας. Πάντα ταῦτα ἀπαιτοῦσιν ἀτομικὴν ἀνεξαρτησίαν. Ὅταν ὅμως ἡ τοιαύτη λειτουργία ἐξαγοράζῃται ὑπὸ τοῦ χρήματος, ἐκλείπει πᾶσα ἐγγύησις κοινωνικῆς τάξεως καὶ ἐλευθερίας.

Ὁ πλοῦτος ἀφ' ἑτέρου εἶνε ἀναγκαῖος καὶ χρήσιμος· ἀλλὰ μόνον ἐν τῇ ἐξυπηρετήσει τῶν κοινωνικῶν σκοπῶν. Ἐν ἐναντίᾳ περιστασει καθίσταται ὀλέθριος.

Ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη δὲν δικαιοῦται ν' ἀδιαφορήσῃ. Ὀφείλει νὰ ὑποδείξῃ διὰ τῶν διδαγμάτων αὐτῆς τὸν μέσον ὄρον, τὸ δίκαιον καὶ τὸ προσηκόν ἐν τῇ διανομῇ τοῦ πλούτου.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

**Ἡ μερίς τῆς Πολιτείας ἐν τῇ Διανομῇ. —
Ὁ Φόρος.**

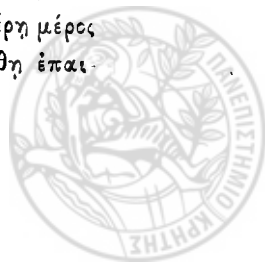
Ἐννοια καὶ ἀνάγκη τοῦ Φόρου.

Ἡ ἀνθρωπίνη κοινωνία δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ καὶ νὰ συντηρηθῇ εὐχερῶς. Πρὸς τὴν ἐνότητα αὐτῆς καὶ τὴν τάξιν, πρὸς τὴν πρόοδον ἐν γένει, ἀπαιτεῖται ὑπέροχος δύναμις, ἐποπτεύουσα καὶ διευθύνουσα καθ' ὅλας τὰς σχέσεις καὶ περιπετείας. Ἐν τῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου ὑπάρχει τι τὸ ἀτομικόν, τὸ ἀκανόνιστον, τὸ διασπαστικόν. Τοῦτο δύναται νὰ προκαλέσῃ πλείστας ἀνωμαλίας καὶ διαταράξεις, ἀντὶ τῆς συνθέσεως καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῆς ἐπερχομένης τῆς ρήξεως, τῶν ἐρίδων, τῆς διαλύσεως ἐπὶ τέλους τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ.

Ἐντεῦθεν ἡ ἀνάγκη δυνάμεως, προωρισμένης ν' ἀποκαθιστᾷ ἐκάστοτε τὴν διαταρασσομένην κοινωνικὴν τάξιν. Οὐδ' ὑπῆρξε ποτὲ ὁμὰς ἀνθρώπων συντεταγμένη, μὴ ἀναγνωρίσασα τῆς αὐτῆς δυνάμιν, ἧς τὸ κῦρος καὶ τὴν ἐνέργειαν νὰ μὴ παρακλουθῆσιν.

Ἐντεῦθεν ἡ ἀρχὴ τῆς πολιτείας.

Ὅσον καὶ ἂν ἀπαιτήσῃ τις περιορισμένην τὴν ὄρασιν τῆς δυνάμεως ταύτης, δὲν δύναται ν' ἀρνηθῇ, ὅτι πολλὰ καὶ μεγάλα καθήκοντα καὶ λειτουργίαι εἶνε ἀνχτεθειμέναι αὐτῇ. Ἀλλὰ ταῦτα δὲν δύναται νὰ τελεσθῶσιν ἄνευ δαπανῶν. Ἡ πολιτεία, πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἔργου αὐτῆς, ἔχει ἀνάγκην ὀργάνων, ἀνθρώπων, πραγμάτων, ὧν ἄνευ ἤθελεν ἀστοχῆσθαι. Ὑποχρεοῦνται ἄρα πάντες ἐκεῖνοι, ὧν τὰ συμφέροντα καὶ τὰς ἰδέας ἐκπροσωπεῖ καὶ προάγει, νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν συντήρησιν αὐτῆς. Πρὸς τοῦτο δ' ὀφείλει ἕκαστος νὰ συνεισφέρῃ μέρος τῶν ἐτησίων προσόδων αὐτοῦ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ μὴ ἐπέλθῃ ἐπαισθητὴ τῆς περικοπῆς βλάβη ἢ περιορισμός.

Ἄνευ τῆς τοιαύτης παροχῆς ἡ πολιτεία οὐδὲν θὰ ἠδύνατο ἀγαθὸν καὶ γενναῖον νὰ τελεσιουργήσῃ.

Ἡ πολιτεία παρίστησι τὴν ὑπερτάτην ἐκδήλωσιν τῆς κοινωνικῆς ἐνότητος καὶ δυνάμεως. Πάντες οἱ ἐν τινι γεωγραφικῇ περιφερείᾳ οἰκοῦντες, ἀλλήλοις δὲ συνδεόμενοι, ὑποτάσσονται εἰς αὐτήν, ἐξαιτούμενοι ἐν τισι περιστάσεσιν βοήθειαν καὶ προστασίαν. Ὡς τοιαύτη ἡ πολιτεία, ἐξασκεῖ ὑπέροχον δύναμιν, ἐπιβαλλομένη κατὰ παντός, τολμῶντος νὰ διαταράξῃ τὸ κοινωνικὸν καθεστῶς.

Καθήκοντα τῆς Πολιτείας.

Ταῦτα εἶνε πολλὰ καὶ ποικίλα· παραλλάσσουσι κατὰ χρόνον καὶ τόπον, κατὰ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐνθρώπων. Ἐν ταῖς πρώταις ἡμέραις τοῦ βίου αὐτῶν τὰ καθήκοντα τῆς πολιτείας εἶνε εὐρύτερα, μεγάλη δὲ ἡ δικαιοδοσία. Ἄλλ' ἐν τῇ ἀναπτύξει τῶν κοινωνιῶν καὶ τῇ πολιτικῇ αὐτῶν αὐτονομίᾳ τὸ μέγα κράτος αὐτῆς περιορίζεται.

Παρατηρητέον, ὅτι ἡ ἄκρα δύναμις τῆς πολιτείας εἶνε ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν ἀτομικὴν ἐλευθερίαν.

Ἐν γένει τὰ πρόωιστα τῶν καθηκόντων τῆς πολιτείας εἶνε τὰ ἀκόλουθα :

1) *Δημοσία ἀσφάλεια* καὶ τὰ αὐτῇ παρεπόμενα· στρατιωτικὴ κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν ὀργάνωσις καὶ ἀμυνα τοῦ τόπου. Προσῆκουσα ἄρα λειτουργία καὶ χρησιμοποίησις τῶν φυσικῶν δυνάμεων τοῦ ἔθνους.

2) *Δικαιοσύνη*. Ἡ πολιτεία ὀφείλει ν' ἀπονέμῃ ἐκάστῳ τὸ δίκαιον καὶ τὸ προσῆκον ἐν περιπτώσει διαταράξεως τῶν ἐννόμων σχέσιων τῶν κατοίκων, ἢ παραβάσεως τῆς ἀρχῆς τοῦ δικαίου.

3) *Θρησκευτικὴ ἐποπτεία*. Ἄλλ' ἐν τῇ κοινωνίᾳ δεόν νὰ ᾔηνε ἀνεγνωρισμένη ἡ ἀρχὴ τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας.

4) *Δημοσία ἐκπαίδευσις*. Πάντες οἱ πολῖται δικαιοῦνται εἰς τοῦτο.

5) *Οἰκονομικὴ λειτουργία*. Ἡ πολιτεία ὀφείλει νὰ παρέχῃ πάντα τὰ μέσα πρὸς οἰκονομικὴν βελτίωσιν τοῦ λαοῦ, ἐν ἣ περιπτώσει δὲν δύναται νὰ πράξῃ τοῦτο ἢ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία.

6) *Συγκοινωνία*. Τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας μὴ ἐπαρκoῦς οὖσης, ὀφείλει ἡ πολιτεία νὰ συντελῇ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς συγκοινωνίας διὰ τῆς κατασκευῆς ὁδῶν, σιδηροδρόμων, δημοσίων ἔργων καὶ διὰ τῆς ἐνισχύσεως τῆς ταχυδρομικῆς καὶ τηλεγραφικῆς ἐπικοινωνίας.

7) *Νομοθεσία*. Ἡ πολιτεία ὀφείλει νὰ κατασκευάζῃ τοὺς προσήκοντας πρὸς τὴν εὐημερίαν καὶ πρόοδον τῶν πολιτῶν νόμους.

8) *Ἐξωτερικὴ ἀντιπροσωπεία* τῶν σχέσεων καὶ τῶν συμφερόντων τῆς χώρας.

Πλεῖστα ἐπίσης ἄλλα, σπουδαιότερα ἢ μὴ καθήκοντα δικαιούται νὰ ἐξασκῇ ἡ πολιτεία.

Αἱ περὶ Φόρου θεωρίαι.

Πολλαχῶς ἡρμηνεύθη ἡ ἔννοια καὶ ἡ ἀνάγκη τοῦ φόρου. Περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἀνεπτύχθησαν πολλαὶ θεωρίαι, ὧν αἱ κυριώταται εἶνε αἱ ἀκόλουθοι :

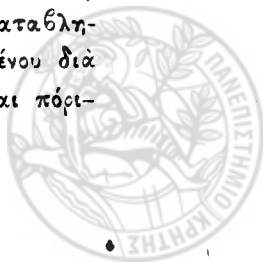
1) *Θυσία*, παρεχομένη τῇ πολιτεία ἐπὶ ταῖς ὑπηρεσίαις αὐτῆς·

2) *Ἀσφάλιστρον*·

3) *Κέντρον* τῆς οἰκονομίας καὶ φιλοπονίας τοῦ καταβάλλοντος πολίτου·

4) *Ἀντάλλαγμα*.

Κατὰ τὰς τρεῖς πρώτας θεωρίας οὔτε τὸ πρόβλημα τῆς πολιτείας λύεται, οὔτε τὸ τοῦ φόρου. Δὲν εἶνε οὗτος θυσία, τοῦθ' ὃ περ ἐμφαίνει ἐξωτερικὸν τινα καὶ ἐσωτερικὸν καταναγκασμὸν, μὴ ἀπορρέοντα ἀπὸ τῆς βουλήσεως, οὐδὲ ἀσφάλιστρον· ἡ πολιτεία οὔτε ἦτο, οὔτε ἔσται ἀσφαλιστικὸν ἴδρυμα, σκοποῦν μόνον τὴν ἐξασφάλισιν τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ δικαιώματος τοῦ πολίτου. Ἔτι μᾶλλον δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὁ φόρος ὡς κέντρον τῆς ἐργασίας καὶ τῆς δραστηριότητος τοῦ εἰσφέροντος. Ἡ ἐλαχίστη ἐξέτασις τῆς οἰκονομικῆς λειτουργίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀπὸ τῶν παλαιάτων χρόνων μαρτυρεῖ, ὅτι ἐν τῇ καταβολῇ τοῦ φόρου ἤκιστα σκοπεῖται ἡ ἀναπλήρωσις τοῦ καταβληθέντος μέρους τῆς περιουσίας δι' ἄλλου ποσοῦ, ἐπιτυγχανομένου διὰ καταναγκαστικῆς ἐργασίας. Τὸ ἀντίθετον μάλιστα ἐξάγεται πόρι-

σμα : ἡ ἐπιεικὴς φορολογία συντελεῖ εἰς τὴν παραγωγὴν μᾶλλον τῆς βαρείας.

Κρείττων εἶνε ἐν μέρει ἡ γνώμη, καθ' ἣν ὁ φόρος παρέχεται τῇ πολιτείᾳ ἀντὶ ἀνταλλάγματος τῶν ὑπηρεσιῶν αὐτῆς πρὸς τὴν παραγωγὴν. Εἰς τοῦτο συντελεῖ αὕτη ὑπὸ πᾶσιν ἐποψίν. Ἐξασφαλίζουσα τὸ ἄτομον ἐν τῇ οἰκονομικῇ αὐτοῦ λειτουργίᾳ, ἐκπαιθεύουσα, κατανέμουσα τὴν δικαιοσύνην, ἀναπτύσσουσα τὴν συγκοινωνίαν, συντελοῦσα ἄρα εἰς τὴν παραγωγὴν, δικαιούται ἐπὶ τινος μέρους τῶν προϊόντων. Ὡς λαμβάνει μέρος τι, τὸ αὐτῷ προσῆκον, ὁ κεφαλαιοῦχος καὶ ὁ ἐργάτης ἀντὶ τῆς παρασχεθείσης ὑπηρεσίας, οὕτω καὶ ἡ πολιτεία, ἕνεκα τῆς ἐμμέσου αὐτῆς εἰς τὴν παραγωγὴν συμβολῆς.

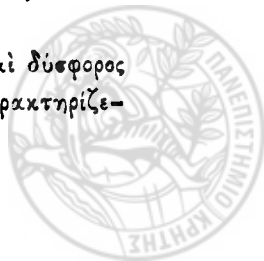
Τὸ ἀντάλλαγμα τοῦτο εἶνε ὁ φόρος, ἡ ἐκ τῆς ἰδιωτικῆς περιουσίας παρεχομένη εἰσφορὰ τῇ πολιτείᾳ πρὸς διεξαγωγὴν τῶν κοινωρικῶν αὐτῆς ἔργων.

Τὸ πάνδημον τοῦ Φόρου.

Πάντες οἱ ἐν τινι γεωγραφικῇ περιφερείᾳ βιοῦντες ἄνθρωποι, ἀπαρτίζοντες δ' ἔθνος καὶ πολιτείαν, ἀπολαύουσι τῶν εὐεργετημάτων τῶν ὑπ' αὐτῆς παρεχομένων πλεονεκτημάτων. Οὐδεὶς δύναται νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι ἐξαιρεῖται τούτων. Πλούσιοι καὶ πένητες μεγάλων τυγχάνουσιν ἀπολαυῶν ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς πολιτείας. Ὡς τὸ παλλάδιον τῶν ποιητικῶν θρύλων τοῦ παρελθόντος, ἡ εὐκοσμος πολιτεία εἶνε ἐγγύησις τάξεως, νομιμότητος, προόδου. Ἡ ἀσφάλεια, ἡ δικαιοσύνη, ἡ παιδείσις, ἡ συγκοινωνία εἶνε ἀγαθὰ, ἅτινα δὲν παρέχονται μόνον εἰς μίαν τάξιν ἀνθρώπων· πάντες μετέχουσιν αὐτῶν, μᾶλλον ἢ ἥττον.

Πάντες ἄρα οἱ πολῖται δεόν νὰ ὑπόκνηται εἰς τὰς φορολογικὰς ὑποχρεώσεις. Καὶ τοῦτο συμβαίνει κατ' ἀνάγκην. Δύναται μόνον νὰ ὑπάρξῃ, προκειμένου περὶ τινων κατηγοριῶν φόρων, ἐξαιρέσις ὡς πρὸς τὰ ἄτομα ἐκεῖνα, ἅτινα, καὶ περ ἀπολαύοντα τῶν ἐκ τῆς πολιτείας παρεχομένων ὑπηρεσιῶν, δὲν δύναται ἕνεκα μεγίστης ἐνδείας νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην.

Ἡ τοιαύτη φόρου καταβολὴ δὲν εἶνε μόνον καθῆκον καὶ δύσφορος ὑποχρέωσις, ὡς πολλακίς ἀτόπως ἐν τῇ κοινῇ σηνηθείᾳ χαρακτηρίζε-

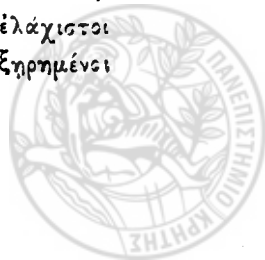
ται. Ἀτυχῆς καὶ ἄστοχος τυγχάνει ἡ ἔκφρασις φορολογικὰ βάρη. Ἐξαιρουμένων τῶν περιστάσεων, καθ' ἃς ἡ πολιτεία, παραγωνρίζουσα τὸν προορισμὸν αὐτῆς, ἐαπανᾷ ἀκολάστως ἐφ' ἃ μὴ δεῖ, ἐπιβαρύνει ἄρα πλεον τοῦ προσήκοντος τοὺς πολίτας, ἰδίᾳ ὅταν φορολογῇ βαρύτερον τάξεις τινὰς μόνον πολιτῶν πρὸς ὄφελος ἄλλων, κατὰ τὰς ἄλλας περιστάσεις ἡ φορολογία εἶνε δικαίωμα, πολιτικὴ λειτουργία, ἣν πᾶς φιλότιμος πολίτης δὲν πρέπει ν' ἀποστέργῃ, ἢ δυσχερῶς νὰ φέρῃ. Μόνος ὁ ἐγωιστὴς δύναται νὰ φρονῇ, ὅτι δικαιοῦται ν' ἀπολαύῃ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἄνευ ἀνταλλαγμάτων καὶ ὑποχρεώσεων.

Κρατεῖ παρά τισιν ἡ γνώμη, ὅτι οἱ ἐκ τῶν πολιτῶν ἄποροι, οἱ δυσχερῶς ἀποζῶντες ἐκ τοῦ ὀλίγου αὐτῶν μισθοῦ ἢ εἰσοδήματος, δὲν πρέπει νὰ φορολογῶνται. Ἄλλὰ τοῦτο δὲν εἶνε δίκαιον ἀπὸ τε πολιτικῆς καὶ οικονομικῆς ἐπόψεως. Ἡ πολιτεία παρέχει τὴν συνδρομὴν αὐτῆς τοῖς τε εὐπόροις καὶ τοῖς ἀπόροις, πάντες ἄρα ὀφείλουσι νὰ προσφέρωσιν οικονομικὴν συμβολὴν κατ' ἀναλογίαν τῶν παρεχομένων ἀγαθῶν ἐν τε τῇ κοινωνικῇ τάξει καὶ τῇ οικονομικῇ αὐτῆς παραγωγῇ. Οὐδεὶς δὲ τῶν πολιτῶν δεόν νὰ ᾔηνε τόσον ἀφιλότιμος, ὥστε ν' ἀρνῆται καταβολὴν φόρου, ἢ ν' ἀνέχεται τὴν διαγραφὴν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ βιβλίου τῶν φορολογικῶν ὑποχρεώσεων. Οὕτω φερόμενος, ἀποδέχεται ἑκουσίως τὴν τε κοινωνικὴν καὶ τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ καταδίκην.

Ἐν ταῖς νεωτέραις πολιτεαῖς κρατεῖ σήμερον ὁ κανὼν τῆς εἰς τὰ φορολογικὰ καθήκοντα συμμετοχῆς πάντων τῶν πολιτῶν, τῶν διὰ τῆς ψήφου αὐτῶν μετεχόντων εἰς τὴν σύνταξιν καὶ τὴν λειτουργίαν τῆς πολιτείας. Ἄλλ' ἐκεῖνος, ἀπὸ τῆς βουλήσεως καὶ τῆς ψήφου τοῦ ὁποίου ἐξαρτῶνται τσαῦτα συμφέροντα, δὲν δύναται νὰ κατανοήσῃ τὴν σημασίαν καὶ τὴν ἐνέργειαν τῆς ψήφου, ἂν δὲν ᾔηνε ὑπεβληθῆναι καὶ εἰς τινὰς ὑποχρεώσεις.

Δικαίως δὲ πᾶσαι σήμερον αἱ νομοθεσίαι ἀποδέχονται τὴν πάνδημον φορολογίαν ὡς ἀναγκαίαν συνέπειαν τῆς πανδήμου ψηφοφορίας. Ὁ ἀξιώων νὰ κυβερνᾷ ὑποχρεοῦται καὶ νὰ συνεισφέρῃ.

Ἡ δυσφορία πολλῶν κοινωνικῶν τάξεων κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας ἐν τῇ καταβολῇ τοῦ φόρου ἐδικαιολογεῖτό πως. Ἐλάχιστοι ἀπῆλαυον πράγματι ἐκ τῆς εὐεργετικῆς δράσεως τῆς πολιτείας· ἐλάχιστοι ἦσαν οἱ προνομιούχοι—οἱ πλουσιώτατοι, οἱ καὶ συνήθως ἐξηρημένοι

τῶν φορολογικῶν ὑποχρεώσεων. Ὑπὸ τοιοῦτον ἐκθεσμον καθεστῶς, ἡ φορολογία δὲν ἠδύνατο νὰ ᾖνε ἀσπαστὴ τῇ εὐρυτέρᾳ τάξει τῆς κοινωνίας, ἣτις καθήκοντα μόνον εἶχεν, ἐλάχιστα δὲ δικαιώματα.

Ἄλλ' ἐν τῇ νεωτέρᾳ κοινωνίᾳ δὲν ἐξελισσεται κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἡ ὄρασις τῆς πολιτείας. Ἐκαστος πολίτης κέκτηται τὰ συμφυᾶ αὐτῷ δικαιώματα. Ἡ πολιτεία δὲν εἶνε προνομιοῦχος μὲν διὰ τούτους, τυραννικὴ δὲ δι' ἐκείνους. Πάντες ἀπολαύουσιν ἰσονομίας καὶ ἰσηγορίας· ἡ πολιτεία παρέχει ὑπηρεσίας πᾶσι τοῖς πολίταις. Συγκοινωνία, παιδευσίς, ἄλλα ἀγαθὰ, ἐξίσου πολῦτιμα, ὀφείλονται πρωτίστως εἰς τὴν ἐνέργειαν αὐτῆς. Καὶ πάντα ταῦτα πρὸς τὸ συμφέρον τῶν τε εὐπόρων καὶ τῶν μὴ τοιούτων.

Ἐπειτα ἐκ τούτων, ὅτι ἡ φορολογία δέον νὰ ἐπιβαρύνῃ πάντας τοὺς πολίτας. Πῶς ἄλλως; Ὁ ἀξιῶν νὰ διοικήσῃ τὴν πολιτείαν, νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τὴν λειτουργίαν αὐτῆς τὰς ἰδέας του, τὰ συμφέροντά του, τὰ μίση καὶ τὰς ἀντιπαθείας, δὲν πρέπει νὰ θεωρῇ ἑαυτὸν ἀπηλλαγμένον ὑποχρεώσεων. Ἄνθρωποι ἄνευ εὐθύνης, ἄνευ συμφέροντος, θέλουσιν ὑποκύψῃ εἰς τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐνστίκτων, πωλοῦντες τὴν ψῆφον αὐτῶν ἀντὶ πινακίου φακῆς. Καὶ ἂν κατεστρέφετο ὁ τόπος, οὔτοι οὐδὲν ἤθελον ἀπολέσῃ.

Βεβαίως καὶ οἱ ἐνδέεστατοι θέλουσιν ὑποστῆ ἀμέσως ἢ ἐμμέσως τὰ ἀποτελέσματα πολιτικῆς τινος ἢ ἐθνικῆς καταστροφῆς· ἀλλ' εἶνε αὕτη τοσοῦτον μηδαμινὴ δι' αὐτούς, ὥστε ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ θέλει καταστῆ ἀνεπαίσθητος. Δικαίως δὲ σήμερον πάντες οἱ σωφρονοῦντες ἀπαιτοῦσι φόρον παρὰ τῶν μετεχόντων τῶν κοινῶν. Πᾶσα ἀτέλεια ἤθελεν ἀνατρέψῃ τοὺς ὄρους τῆς κοινωνικῆς τάξεως. Ἀντὶ τῶν παλαιῶν προνομιοῦχων τοῦ πλοῦτου ἤθελον δημιουργηθῆ οἱ τῆς πενίας.

Ταῦτα κατ' ἀρχήν. Ἐν τούτοις κατὰ πράξιν θὰ ᾖτο ἄδικον ἐνδεὴς ὄλως πολίτης, μόλις δυνάμενος νὰ ἐπαρκῆσῃ εἰς τὸν πορισμὸν τῶν πρώτων ἐπιτηδεῶν πρὸς συντήρησιν ἑαυτοῦ τε καὶ τῆς οἰκογενείας, νὰ ὑποβάλληται εἰς βαρῦτατα σχετικῶς φορολογικὰ τέλη. Ἐκ τούτου ὀρμώμενοι οἰκονομολόγοι τινὲς ἐγνωμάτευσαν, ὅτι πᾶς πολίτης δύναται ν' ἀπαλλάσσῃται τῆς φορολογίας «τοῦ ἐλαχίστου ὄρου τῶν πρὸς ζωάρκειαν χρειωδῶν.» Βεβαίως τοῦτο δύναται νὰ ᾖνε ὑπὸ τινὰς ἐπόψεις δίκαιον, προκειμένου περὶ ἀτόμων τῆς ἐσχάτης οἰκονομικῆς

ένδειας. Ἄλλ' οὐχ ἦττον δύναται νὰ καταστῇ ἐπικίνδυνον δόγμα ἡ τοιαύτη δημοκρατικαία.

Ἐν ταῖς νεωτέραις ἐκλογικαῖς πολιτεταῖς δέικνννται ἀπὸ τινος τοιαύται ἰδέαι ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῶν φορολογικῶν ὑποχρεώσεων τῶν ἄγαν πτωχῶν. Δὲν εἶνε τοῦτο ἄστοχον ἐξ ὀλοκλήρου. Ἄλλως τε καὶ ἂν ἀπηλλάσσοντο οὗτοι ἀμέσων φορολογικῶν τελῶν, ἡ ἔμμεσος φορολογία, ἡ τοσοῦτον ἐν χρήσει κατὰ τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους, καταθλίβει μετὰ τῶν πλουσίων καὶ τοὺς πένητας, ὑφισταμένους ἐπίσης κατ' ἀνάγκην αὐτήν, ἃ τε κατ' ἐξοχὴν πλήττουσαν τὰ ἀντικείμενα τῆς πρώτης ἀνάγκης. Οὐδεμία σχεδὸν τῶν καθ' ἡμᾶς πολιτειῶν εἶνε αὐτάρκης, πάντα, πτωχοὺς καὶ πλουσίους, δυναμένη νὰ θρέψῃ διὰ τῶν μέσων τῆς ἐσωτερικῆς παραγωγῆς. Πλείστα ἀντικείμενα πρώτης ἀνάγκης ἔρχονται ἐξῴθεν, ταῦτα δὲ συνήθως ὑποβάλλονται εἰς βαρυτάτους δασμοὺς, ὁσημέραι πολλαπλασιαζομένους ἔνεκα τῆς ἀσυνέτου οἰκονομικῆς διαχειρίσεως πλείστων τῶν καθ' ἡμᾶς κυβερνήσεων καὶ τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν, αἵτινες θὰ προκαλέσωσιν ἐπὶ τέλους εὐρωπαϊκὴν οἰκονομικὴν καταστροφὴν.

Φορολογικὰ συστήματα.

Θεωρία αὐτῶν καὶ δικαιολογία.

Δὲν δύναται ἡ ἐπιστήμη ν' ἀναγνωρίσῃ φορολογικὸν τι σύστημα καὶ τοῦτο ν' ἀνακηρύξῃ ὡς τὸ μόνον ὀρθὸν καὶ προσῆκον ἐν τῇ δημοσιονομικῇ λειτουργίᾳ τῆς πολιτείας. Πᾶσα φορολογία δὲν εἶνε ἀπόλυτος, ἐφαρμόσιμος κατὰ πάντα τόπον καὶ χρόνον· ἐρεῖδεται πρωτίστως ἐπὶ τῆς παραγωγικῆς δυνάμεως καὶ ἰδιοφυίας τῆς χώρας, ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς αὐτῆς προόδου, ἐπὶ τῆς δραστηριότητος τοῦ λαοῦ, ἐπὶ τοῦ πολιτεύματος, ἐπὶ πολλῶν ἄλλων αἰτίων, ἅτινα ὀφείλει ὁ νομοθέτης νὰ λαμβάνῃ ζείποτε ὑπ' ὄψει ἐν τῷ φορολογικῷ αὐτοῦ κανονισμῷ. Φαῦλον φορολογικὸν σύστημα, ἀντίθετον πρὸς τὰς οἰκονομικὰς δυνάμεις καὶ τὰ ἦθη τοῦ τόπου, δύναται ὀλεθρίως νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τε τῆς κοινωνικῆς καὶ τῆς οἰκονομικῆς δράσεως λαοῦ τινος. Οἱ τρόποι τῆς ἐπιβολῆς καὶ τῆς εἰσπραξέως τῶν φόρων σημαίνουσι λίαν ἐν τε τῷ κοινωνικῷ καὶ τῷ πολιτικῷ αὐτοῦ βίῳ. Ἀπαιτεῖται ἄρα ἐν τούτῳ μεγάλη πρόνοια.

Ἐν γένει τὸ φορολογικὸν σύστημα εἶνε εἰκὼν τῆς οἰκονομικῆς καὶ διοικητικῆς λαοῦ τινος καταστάσεως.

Τὰ κυριώτατα τῶν συγχρόνων φορολογικῶν συστημάτων εἶνε ἐν περιλήψει τὰ ἀκόλουθα :

1) *Φορολογία κατ' ἀναλογίαν.* Τὸ φορολογικὸν τοῦτο σύστημα εἶνε τὸ μᾶλλον κρατοῦν παρὰ ταῖς νεωτέρας κοινωνίας, εἰρίδεται δὲ ἐπὶ τῶν ἐξῆς ἀρχῶν.

Ἡ ἀνθρωπίνη κοινωνία δὲν ἐκπροσωπεῖ ὁμοίομορφον ἄθροισμα ἀνθρώπων. Ἄτομα ποικίλης ἐνεργείας καὶ δραστηριότητος, διάφοροι δυνάμεις καὶ ἰδιοφυαί ἀποτελοῦσι τὸ σύνολον αὐτῆς. Οἱ ἀνθρωποὶ δὲν ἐγεννήθησαν ὅμοιοι, δὲν εἶνε ἴσοι πρὸς ἀλλήλους· ἕκαστος παραλλάσσει κατὰ νοῦν, κατ' ἐνεργείαν, κατ' οἰκονομικὴν δύναμιν ἐπὶ τέλους. Ὑπὸ τοιαύτην πραγματικότητα τινὲς μὲν ἀπολαύουσι πλείονων πλεονεκτημάτων καὶ ὠφελειῶν, ἕτεροι δὲ ὀλιγωτέρων.

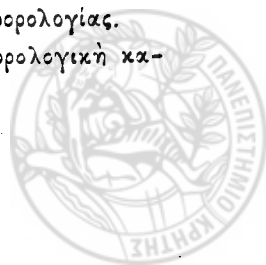
Τοῦτου δεδομένου, οἱ ἀπολαύοντες πλείονων ἔχουσι μείζονας ὑποχρεώσεις τῶν ἀπολαυόντων ἥττονα. Ἐν τῷ συνεταιρισμῷ τῆς πολιτείας, ὅστις εἶνε ἠθικὸς ἅμα καὶ οἰκονομικός, οἱ ἔχοντες μείζονας ὑλικὰς προσόδους ὑποχρεοῦνται καὶ εἰς μείζονας προσφοράς, ἅ τε μείζονα καρπούμενοι ὠφελήματα.

Τοῦτο εἶνε καὶ λογικὸν καὶ δίκαιον. Εὐλόγως δ' ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῶν πλείστων νομοθεσιῶν, τιμῶμενον καὶ ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης. Οὕτω τὸ ἑλληνικὸν Σύνταγμα (1864) ἀναγράφει ἐν τῷ 3ῳ αὐτοῦ ἀρθρῷ : «Οἱ Ἕλληνες συνεισφέρουσιν ἀδιακρίτως εἰς τὰ δημόσια βάρη ἀναλόγως τῆς περιουσίας των».

Βεβαίως ἐν τῷ κοινωνικῷ συνεταιρισμῷ, τῷ ὑπὸ τῆς πολιτείας κατ' ἐξοχὴν ἐκπροσωπούμενῳ, ἕκαστος πολίτης, ἀπολαύων ὠφελείας τινός, εἶδει νὰ προσφέρῃ εἰς ἀντάλλαγμα ἀμοιβὴν τινα. Ἀλλὰ τοῦτο θὰ προῦκάλει ἐκάστοτε σοβαρὰς δυσχερείας. Πάντες οἱ πολῖται ποικίλων καθ' ἐκάστην ἀπολαύουσιν ὠφελειῶν, δυσχερὲς δὲ θὰ ἦτο ὁ καθορισμὸς τοῦ ἀνταλλάγματος, ὃ περ ὀφείλουσι τῇ πολιτείᾳ. Τοῦτου τοῦ λόγου ἕνεκα, ὑφισταμένης μεταξὺ τῶν πολιτῶν κοινωνικῆς τε καὶ οἰκονομικῆς ἀλληλεγγύης, ἐθεωρήθη κρεῖττον καὶ σύμφορον νὰ εἰσφερῇ ἕκαστος τῇ πολιτείᾳ μερίδα, ἀντίστοιχον ταῖς προσόδοις αὐτοῦ.

Ἐν τούτῳ κεῖται τὸ σύστημα τῆς κατ' ἀναλογίαν φορολογίας.

2) *Προουδευτικὴ Φορολογία.* Αὕτη τυγχάνει ἰδία φορολογικὴ κα-

τηγορία, ἀποτελεῖ δὲ τὴν πλήρη ἀντίθεσιν τῆς κατ' ἀναλογίαν φορολογίας.

Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο, ὃ περ συζητεῖται μετὰ ζωηρότητος ἀπό τινος χρόνου, δὲν ἦτο ὁ ἄγνωστος καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίαις, αἱ ἐλάσσονες πρόσοδοι ἢ πρέπει νὰ ἐξαίρωνται πάσης φορολογίας, ἢ νὰ φορολογῶνται ὀλιγώτερον, κατ' ἀντίθεσιν δὲ αἱ μεγάλαι περιουσίαι καὶ πρόσοδοι δέον νὰ ὑπόκνηται εἰς μείζονα φορολογίαν, αὐξανομένην ἐτι μᾶλλον δυσαναλόγως.

Ἐπὶ παραδείγματι. Πρόσοδος ἑκατὸν δραχμῶν, χιλίων, δεκακισχιλίων, ἑκατοντακισχιλίων κτλ. κατὰ τὴν ἀναλογικὴν φορολογίαν ὑποβάλλεται εἰς τέλος πέντε, πενήκοντα, πεντακοσίων, πέντε χιλιάδων δρ. Ἐν τοιαύτῃ περιστάσει ἕκαστος πολίτης φορολογεῖται ἀναλόγως τῆς προσόδου του.

Τούναντίον, κατὰ τὸ σύστημα τῆς προοδευτικῆς φορολογίας δρίζεται, ὅτι ἡ ἔτησία πρόσοδος ὑποβάλλεται εἰς τέλος 2 0/0 ἐπὶ παραδείγματι μέχρι χιλίων δρ., 4 0/0 μέχρι δέκα χιλιάδων δρ., 8 0/0 μέχρι ἑκατὸν χιλιάδων καὶ οὕτω καθεξῆς κατὰ κλίμακα ἀνιούσαν. Ἄλλος τρόπος προοδευτικῆς φορολογίας εἶνε ἐπίσης ἐκεῖνος, καθ' ὃν πρόσοδος τις φορολογεῖται μὲν πρὸς πέντε 0/0, ἀλλ' οἱ ἔχοντες τοιαύτην μέχρι χιλίων δραχμῶν φορολογοῦνται διὰ τὸ 1/3 αὐτῆς, οἱ μέχρι δεκακισχιλίων διὰ τὰ 2/3, οἱ δὲ μέχρι ἑκατοντακισχιλίων διὰ τὸ ὅλον τῆς προσόδου.

Ἡ τοιαύτη φορολογία δὲν εἶνε θεσμὸς τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Ἐσχε τὴν πρώτην αὐτῆς ἐφαρμογὴν ἐν τῇ οἰκονομικῇ νομοθεσίᾳ τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ Σόλωνος, διαιρέσαντος τοὺς πολίτας εἰς τέσσαρας φορολογικὰς κατηγορίας, τὰς ἀκολούθους :

α) Πεντακοσιομεδίμνους, τοὺς ἔχοντας ἔτησίαν ἐγγειον πρόσοδον πεντακοσίων μεδίμνων καὶ ἐπέκεινα.

β) Τριακοσιομεδίμνους καὶ Ἴκπεις, τοὺς ἔχοντας πρόσοδον τριακοσίων μέχρι πεντακοσίων μεδίμνων.

γ) Ζευγίτας, τοὺς ἔχοντας πρόσοδον διακοσίων μέχρι τριακοσίων μεδίμνων.

δ) Θῆτας, τοὺς ἔχοντας πρόσοδον κατωτέραν τῶν ἑκατὸν πενήκοντα μεδίμνων. Οὗτοι δὲ ἦσαν ἀφορολόγητοι.

Μείζονα κατέβαλλον εισφοράν οί πρώτοι, άλλ' ούχι κατ' άναλογίαν τής περιουσίας αύτων και ούτω καθεξής.

Κατά τὸ σύστημα τούτο τής προοδευτικῆς φορολογίας, ἐπ'άγαθῶ τῶν πενήτων ἐγένετο και ἡ οικονομική ἐν Ρώμῃ μεταρρύθμισις ἐπὶ Σερβίου τοῦ Τυλλίου· ἐπίσης ἐν τισι τῶν εὐρωπαϊκῶν πολιτειῶν κατά τὸν μέσον αἰῶνα. Σήμερον δ' ἐπιζητεῖται ἡ ἀποδοχὴ τοῦ συστήματος τούτου παρὰ πλείστων πολιτικῶν και οικονομολόγων.

Σκοπὸς τοῦ Ἀθηναίου νομοθέτου, εἰσαγόντος τὸ σύστημα τής προοδευτικῆς φορολογίας, μετὰ τὴν πολυθρύλητον *Σεισάχθειαν*, ἦτο βεβαίως νὰ συντελέσῃ εἰς ποίαν τινα κοινωνικὴν ἐξίσωσιν τῶν πολιτῶν.¹ Δίκαιον ἦτο κατ' αὐτὸν νὰ λαμβάνῃ ἡ πολιτεία ἄφθονον μὲν μέρισμα παρὰ τῶν πλουσίων, ἐλάχιστον δὲ ἢ οὐδὲν παρὰ τῶν ἀπόρων και τῶν ἐνδιῶν. Ἐκαστον μέλος τοῦ κυριάρχου λαοῦ, ἕνα ζῆ ἀνεξαρτήτως, πράττον τὰ πολιτικά, ἔπρεπε νὰ ἔχῃ κατὰ πρώτον τὰ πρὸς συντήρησιν χρειῶδη. Διὰ τοῦ συστήματος τούτου ἐπήρχετο ἐξίσωσις ἐν ταῖς κοινωνικαῖς σχέσεσι τῶν πολιτῶν, πάντων δυναμένων νὰ ἔχωσιν οικονομικὴν τινα αὐτάρκειαν. Τοιαύτη εἶνε ἐπίσης και ἡ κατὰ ριζοσπαστικωτέραν ἔτι μέθοδον ἐπιζητούμενη σήμερον εἰσαγωγὴ τοῦ συστήματος τής προοδευτικῆς φορολογίας. Κατὰ τοὺς θεωρητικούς τοῦ συστήματος τούτου ἡ πολιτεία, πρὸς συντήρησιν ἐκυτῆς και κανονικὴν λειτουργίαν, ἐπιβάλλει τοῖς πολιταῖς θυσίας, ταύτας δὲ κατὰ δίκαιον λόγον δεόν νὰ ἀναλάβωσιν οἱ δυνάμενοι, οἱ κεκτημένοι μεγάλην ἢ ὅπως δῆποτε μετρίαν περιουσίαν.

Οὕτως ἔχει περίπου ἡ δικαιολογία τοῦ συστήματος τής προοδευτικῆς φορολογίας. Τὸ ζήτημα ἐν τούτοις εἶνε σπουδαῖον ὑπὸ πάσαν ἔποψιν. Ἡ φορολογία αὕτη ἀπορρέει κατὰ τὸ φαινόμενον ἀπὸ τής ἀρχῆς τής δικαιοσύνης και τής ὑπὲρ τῶν πενήτων μερίμνης· ἀλλὰ κατ' οὐσίαν ἡ ἀφετηρία αὐτῆς εἶνε δημοτικὴ, ἀρνήσις τῶν βάσεων τής ιδιοκτησίας, ἐπιζητοῦσα τὴν κατάργησιν αὐτῆς, ὀλέθρια δὲ δύναται νὰ προκαλέσῃ ἀποτελέσματα ἐν τῇ οικονομικῇ πράξει.²

Κατὰ πρώτον δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψει ἡ δικαιοσύνη ἐν τῇ τοιαύτῃ φορολογικῇ νομοθεσίᾳ.

1 Böckh's die Staatshaushaltung der Athener.

2 L. Beaulieu, la Science des Finances.

Κατὰ τὴν στοιχειωδεστάτην τοῦ δικαίου ἀρχὴν πᾶσα ἀμοιβὴ παρέχεται ἀναλόγως ταῖς προσφερομέναις ὑπηρεσίαις. Ἐν τῇ ἀμοιβῇ ἄρα, τῷ ἀνταλλάγματι, ὃ περ λαμβάνει ἡ πολιτεία ἐπὶ ταῖς ὑπ' αὐτῆς πᾶσι τοῖς πολίταις προσφερομέναις ὑπηρεσίαις, ὀφείλει νὰ λαμβάνη τὸ ἀναλογοῦν ἐκάστῳ μέρος. Ἄλλ' ἐν ταῖς καθ' ἡμᾶς δημοκρατικαῖς κοινωνίαις οὐδεὶς τῶν πολιτῶν στερεῖται τὸ παράπαν τῶν ὑπὸ τῆ πολιτείας παρεχομένων ὑπηρεσιῶν. Πάντες δὲ δικαιοῦνται, ἴσως λαγχάνοντες συνδρομῆς καὶ τῶν αὐτῶν ὠφελημάτων, νὰ προσφέρωσι τὸ ἐπ' αὐτοῖς.

Ἡ προδευτικὴ φορολογία ἄρα εἶνε κατ' ἀρχὴν ἀρνησις τῆς οικονομικῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ πρωτίστως δύναται νὰ προκαλέσῃ ἐπιβλαβὴ ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς τάξεως ἀποτελέσματα.

Ὡς ἐρρήθη πρότερον, οἱ μὴ φορολογούμενοι, ἢ εἰς ἐλαχίστας ὑποβαλλόμενοι πρὸς τὴν πολιτείαν ὑποχρεώσεις ἐκλογεῖς, προσκαλούμενοι νὰ ἐκπληρώσωσι τὸ πρῶτιστον τῶν πολιτικῶν δικαιῶν διὰ τῆς ψήφου αὐτῶν, ἥκιστα θέλουσι κατανοήσῃ τὴν σημασίαν τῆς λειτουργίας ταύτης. Δὲν θὰ διστάσωσι νὰ ἐπιβάλωσιν ἀσώτους ἢ ἀνικάνους ἄρχοντας. Τὰς δαπάνας δὲν θέλουσι καταβάλλῃ εἰς τοὺς, ἀλλ' οἱ κυρίως φορολογούμενοι. Οὗτοι θὰ εἶχον δικαιώματα μόνον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ὑποχρεώσεις.

Ὡς παρετηρήθη ἤδη ὑπὸ τῶν πολεμίων τῆς προδευτικῆς φορολογίας, ἐλάχισται τυγχάνουσιν αἱ μεγάλαι ἰδιωτικαὶ περιουσίαι, αἱ ἀποτελοῦσαι τὸν πλοῦτον ἔθνος τινός. Οὐδὲν ἄρα ἔξει πρακτικὸν ἀποτέλεσμα ἡ ὑπέρμετρος καὶ δυσανάλογος φορολογία αὐτῶν. Ἄλλ' ἤθελεν ἐπέλθῃ ἕτερον ἀποτέλεσμα, ὀλέθριον εἰς τὴν κοινωνικὴν οἰκονομίαν καὶ τὴν παραγωγικὴν πρόσodon τοῦ λαοῦ, ἢ ἐκ τῆς χώρας μετανάστευσις τῶν μεγάλων περιουσιῶν, κατὰ τοιοῦτον ἀμείλικτον τρόπον ἀποδιωκομένων.

Ἡ πείρα τῶν τελευταίων τούτων χρόνων ἐναργῶς ἀπέδειξεν, ὅτι ἡ προδευτικὴ φορολογία, ὅπου καὶ ἂν ἐθεσμοθετήθη, ἥκιστα ἐπλήρωσε τὸν σκοπὸν αὐτῆς. Ἐπῆλθεν ὀπισθοδρόμησις μᾶλλον ἢ οικονομικὴ πρόσδος. Ἀληθῶς εἶνε ἡ θλιβερωτάτη ἐκδήλωσις τῆς ἐπάρσεως τῆς πανδημίου ψήφου, ἐξασκούσης τὸ χερίστον εἶδος τῆς τυραννίας, τῆς οἰκονομικῆς.

Ἐνιαῖος καὶ πολλαπλοῦς φόρος.

Κανὼν πάσης φορολογικῆς νομοθεσίας δεόν νά ᾔηνε τὸ μὲν ὁ ἀκριβῆς καθορισμὸς τῶν πρὸς τὴν πολιτείαν ὑποχρεώσεων τοῦ πολίτου, τὸ δὲ ἡ εὐχερῆς καὶ ἐν τῷ προσήκοντι χρόνῳ εἰσπραξίς τοῦ φόρου. Τοῦτο διδομένου, τίθεται ὑπὸ ἔρευναν τὸ ἐπόμενον ζήτημα :

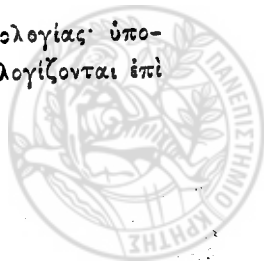
Τίνι τρόπῳ δεόν νά εἰσπράττηται ὁ φόρος: ἐφ' ὅλων τῶν κατηγοριῶν τῆς προσόδου καὶ ἐφ' ὅλων τῶν προϊόντων τῆς ἐργασίας; ἢ πρέπει νά ὀρισθῇ ἐνιαῖος;

Τὰ περὶ τούτου ποικίλως ἡρμηνεύθησαν καὶ συνεζητήθησαν.

Θιασῶται τινὲς τῆς ἀπλότητος καὶ τῶν εὐχερῶν αὐτῆς ἀποτελεσμάτων ἐγνωμοδότησαν ὅτι, ἀντὶ ἡ πολιτεία νά ἐπιβάλλῃ φόρον ἐπὶ ἐκάστης τῶν προσόδων τῶν πολιτῶν, δημιουργοῦσα ποικίλας κατηγορίας τοιούτων, σύγχυσις δ' ἐπιφέρουσα εἰς τὴν οικονομικὴν αὐτῆς τάξιν καὶ λειτουργίαν, κρεῖττον θά ᾔητο νά ὀρισθῇ μοναδικός τις φόρος ἐκάστου ἀτόμου, συνωδὰ τῇ περιουσίᾳ αὐτοῦ καὶ τῇ προσόδῳ. Οὕτω θά ἠπλοποιεῖτο ἡ οικονομικὴ ὑπηρεσία τῆς πολιτείας, δὲν θά ἐπῆρχοντο δὲ οἰαδήποτε ἄτοπα ἐκ τῆς μείζονος ἢ ἐλάττονος φορολογίας ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς προσόδου, τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἐπιτηδεύματος.

Ἡ φυσιοκρατικὴ Σχολὴ φρονούσα, ὅτι ὁ πλοῦτος ἀπορρέει ἀπὸ τῆς οικονομικῆς δυνάμεως τῆς γῆς, εἰδίδασκεν, ὅτι ὁ μόνος ἀληθὴς καὶ δίκαιος φόρος εἶνε ὁ τῆς ἐγγείου προτοδου. Ἄλλὰ τοῦτο τυγχάνει προφανῶς πεπλανημένον. Ἡ ἐλαχίστη γνῶσις τῶν συνθηκῶν τῆς οικονομικῆς λειτουργίας λαοῦ τινος διδάσκει, ὅτι ὁ πλοῦτος αὐτοῦ κεῖται πρωτίστως ἐν ταῖς ποικίλαις ἐμφανείαις καὶ διακλαδώσεσι τῆς ἐργασίας. Καὶ αὕτη ὀφείλει νά συνεισφέρῃ τὴν συμβολὴν αὐτῆς τῇ πολιτείᾳ. Δίκαιον ἄρα εἶνε καὶ οικονομικῶς σημαντικόν, ἵνα πάντες οἱ κλάδοι τῆς παραγωγῆς, τοῦ πλούτου, φορολογῶνται ἐξίσου, κατὰ τὰς προσόδους αὐτῶν καὶ τὴν ὑπὸ τῆς πολιτείας παρεχομένην προστασίαν.

Ἄλλ' ὑπάρχει καὶ ἄλλη, ἀπλουστέρα, μέθοδος φορολογίας ὑποτίθεται, ὅτι αἱ πρόσοδοι τῶν κατοίκων χώρας τινὸς ὑπολογίζονται ἐπὶ

παραδείγματι εἰς τὸ ποσὸν τῶν χιλίων ἑκατομμυρίων. Ἐκ τούτων δὲ ἡ πολιτεία, πρὸς συντήρησιν ἑαυτῆς, ὀφείλει νὰ εἰσπράξῃ ἑκατὸν ἑκατομμύρια. Δεδόσθω, ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων τῆς χώρας ταύτης συμποσοῦται εἰς τρία ἑκατομμύρια. Τούτου οὕτως ἔχοντος, ἡ πολιτεία δεόν νὰ ζητήσῃ εἰσφορὰν 10 0)0 ἐπὶ τῆς προσόδου ἑκάστου τῶν πολιτῶν, προσηκόντως ὀριζομένην.

Κατὰ θεωρίαν εἶνε εὐχέρές τὸ τοιοῦτο τῆς φορολογίας εἶδος, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐν τῇ πράξει. Ἀποσοβοῦνται μὲν λεπτομέρειαι τινες καὶ δυσχέρειαί ἐν τῇ φορολογικῇ ταξινομήσει τῶν διαφόρων κατηγοριῶν τῆς παραγωγῆς, ἀλλὰ προκύπτει ἀφ' ἐτέρου ἡ ἐπομένη οὐσιώδης δυσχέρεια. Δὲν εἶνε πάντοτε δυνατὸν νὰ γνωσθῇ ἀκριβῶς ἡ πρόσδοδος τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ πολίτου. Τὰ ὑπὸ τῆς δημοσίας ἀρχῆς ὀριζόμενα πρόσωπα, τὰ ἀποστολῆ ἔχοντα νὰ ἐκτιμῶσι αὐτήν, ἤθελον πολλάκις ἀστοχῆσαι ἐν τῇ ἐκτιμῆσει. Σπανίως ἐπίσης οἱ φορολογούμενοι δύνανται νὰ ἔχωσι τσαύτην εὐσυνειδησίαν, ὥστε νὰ δηλώσωσιν εἰλικρινῶς τὴν πρόσδοδον αὐτῶν. Πάντα ταῦτα πείθουσιν, ὅτι καὶ τὸ τοιοῦτον εἶδος τῆς φορολογίας εἶνε ἐπισηφαλές καὶ ἀσύμφορον, δυνάμενον νὰ προκαλέσῃ μεγάλην ἀδικίαν καὶ καταπιέσεις.

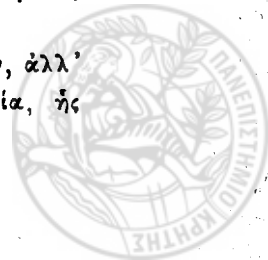
Οὕτως ἡ πολλαπλότης τῶν φόρων παρουσιάζει: ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν κρείττονα ἀποτελέσματα.

Περὶ τῆς φορολογίας τοῦ κεφαλαίου.

Μεῖζονα ἐπιστημονικὴν καὶ κοινωνικὴν δυσχέρειαν προκαλεῖ τὸ θέμα τῆς φορολογίας τοῦ κεφαλαίου, περὶ οὗ τσαῦτα ἐγράφησαν καὶ ἐρρήθησαν κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους ἐν ἐπιστημονικοῖς συγγράμμασι, ἐν τῷ περιοδικῷ καὶ ἡμερησίῳ τύπῳ καὶ ἀπὸ τοῦ βήματος τῶν κοινοβουλίων. Τὰ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἔχουσιν ὡς ἀκολούθως:

— Εἶνε συμφέρον καὶ δυνατὸν τὸ κεφάλαιον νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βάσις τῆς φορολογίας;

Τὸ ἀντικείμενον τοῦτο δὲν ἔχει μόνον ταμιευτικὴν σημασίαν, ἀλλ' ἐπίσης καὶ κατ' ἐξοχὴν κοινωνικὴν καὶ οἰκονομικὴν. Φορολογία, ἥς

ἀφειτηρία τυγχάνει οὐχὶ ἢ καλῶς νοουμένη ἰσότης καὶ δικαιοσύνη, ἀλλὰ πολιτικοὶ καὶ κοινωνικοὶ λόγοι, κρεῖττον εἰπεῖν κοινωνικὰ μίση καὶ ἀντιπάθειαι ἢ προλήψεις, δὲν δύναται νὰ κατορθώσῃ τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν. Οὐ μόνον θέλει ἀστοχῆτη οἰκονομικῶς καὶ παραγωγικῶς, ἀλλὰ καὶ θέλει ἐπενέγκῃ ἐπιβλαβῆ ἀποτελέσματα ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς λειτουργίας τῆς χώρας. Ἀληθῶς ἡ ὑπὸ τινων ἐπιδιωκομένη σήμερον φορολογία τοῦ κεφαλαίου δύναται νὰ καταστῇ πολλῶ ἐπιβλαβεστερά καὶ τῆς προοδευτικῆς φορολογίας σημαίνει δήμευσιν τῆς περιουσίας καὶ οὐχὶ συμβολὴν εἰς τὴν οἰκονομικὴν πρόοδον τῶν ποικίλων κοινωνικῶν τάξεων, ὧν ἡ ἐναρμόνιος καὶ μετ' εὐλικρινείας σύμπραξις ἀποτελεῖ τὴν μεγίστην τῶν δυνάμεων τῆς ἐθνικῆς δραστηριότητος καὶ εὐεξίας.

Ἐκ τε τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης καὶ ἐκ τῆς ἐννοίας τοῦ φόρου ὀρμώμενοι, συμπεραίνομεν, ὅτι ἀφειτηρία αὐτοῦ πρέπει νὰ ᾔνε ἢ πρόσοδος, οὐχὶ δὲ τὸ κεφάλαιον. Ἐν τῷ πρώτῳ κείται ἡ ἀρχὴ τῆς παραγωγῆς, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ.

Τὸ κεφάλαιον, ὡς οἰκονομικὴ δύναμις, τυγχάνει μὲν ἐπωφελὲς πολυτρόπως πάσῃ κοινωνίᾳ, ἀλλὰ δὲν εἶνε πάντοτε παραγωγικόν, ἢ ἔσται τοιοῦτο μετὰ παρέλευσιν πολλοῦ χρόνου, ἔνεκα διαφόρων αἰτιῶν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει φορολογούμενον, θέλει ἐξαντληθῆ πρό τῆς ὥρας, καθ' ἣν θὰ ᾔτο δυνατόν νὰ χρησιμοποιηθῇ. Οὕτως ἐπέρχεται ἀνευ λόγου καὶ οὐσιώδους συμφέροντος ἡ δήμευσις οἰκονομικῆς δυνάμεως, ἣτις κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡμέραν τινὰ θ' ἀπέβαινε χρησιμωτάτη.

Ἐτερον ἀτόπημα τῆς τοιαύτης φορολογίας. Τὸ κεφάλαιον ἐν πάσῃ κοινωνίᾳ τυγχάνει τὸ μὲν παραγωγικόν, τὸ δὲ μὴ τοιοῦτον. Ἐν τῇ ταξινομήσει καὶ φορολογίᾳ τῶν δύο τούτων κατηγοριῶν τίνι τρόπῳ ἐπιτευχθήσεται ἡ διάκρισις αὕτη; Πολλάκις τὰ μὴ παραγωγικὰ ἤθελον ταξινομηθῆ εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν παραγωγικῶν, καὶ τ' ἀνάπαλιν.

Πάντα τὰ κεφάλαια λαοῦ τινὸς δὲν εἶνε ἐναργῆ, ὑποκρύπτονται ἐκ συμφέροντος πρὸς ἀποφυγὴν φορολογίας. Πῶς θὰ ᾔτο δυνατόν, ἐν τῇ τοιαύτῃ ἀδίκῃ φορολογίᾳ, νὰ ὑπάρχωσι τοσοῦτον εὐσυνειδήτοι ἄνθρωποι, φανεροῦντες τὰ κεφάλαια αὐτῶν τῇ δημοσίᾳ ἀρχῇ πρὸς δήμευσιν; Μόνον μωρίαν τις ὀφλισκάνων, ἤθελεν ἀποτολμῆσαι καθ' ἑαυτοῦ τοιαύτην οἰκονομικὴν αὐτοκτονίαν.

Τὰ κεφάλαια διαιροῦνται εἰς κινητὰ καὶ ἀκίνητα. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα τυγχάνουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπόρρητα, ὄντος δυνατοῦ ν' ἀποκρυβῶσι ταῦτα ἀπὸ τῆς δημοσίας ἀρχῆς, τὸναντίον δὲ προφανῆ εἶνε τὰ δεύτερα, δυνάμενα νὰ ὑποβληθῶσιν εὐχερῶς εἰς τὴν ἐκτίμησιν τοῦ τυχόντος. Μεγίστη ἄρα ἀδικία θέλει ἐπέλθῃ ἐκ τῆς τοιαύτης διαφορᾶς, ἡ φορολογία τῶν ἀκινήτων κεφαλαίων καὶ ἡ μὴ τοιαύτη, ἢ ἡ ἐλαχίστη τῶν κινητῶν.

Ἐκ τῆς ἐννοίας τοῦ κεφαλαίου εἶνε γνωστόν, ὅτι τοῦτο ἔχει προορισμὸν νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐπίδοσιν τοῦ λαοῦ, εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ πλοῦτου. Τὸ κεφάλαιον ὑφίσταται ποικίλας μεταμορφώσεις. ἄλλ' ἐν τῇ τοιαύτῃ αὐτοῦ λειτουργίᾳ ὑφίσταται καὶ περιπετείας. Δὲν ὑπάρχει πάντοτε ἀσφάλεια ἐν ταῖς ἐπιχειρήσεσιν, ἐν αἷς πρωτεύουσαν δυνάμιν ἐξαπκεῖ τὸ κεφάλαιον. Μυρίοι κίνδυνοι παραμαρτοῦσιν, οὗς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑφίσταται. Ἄλλ' ὑπὸ τοιαύτην ἐννοίαν καὶ λειτουργίαν. ποία λογικὴ, ποῖον συμφέρον ἐπιτάσσοι τὴν φορολογίαν αὐτοῦ, μετ' ὀλίγον ἴσως ἐξαφανισθησόμενου ἐκ ταύτης ἡ ἐκείνης τῆς περιπετείας ;

Ἐν ταῖς καθ' ἡμᾶς κοινωνίαις, καὶ ἰδίᾳ ταῖς πεπολιτισμέναις καὶ πλουσίαις, ἐλάχιστα μὲν τυγχάνουσι τὰ κέρδη καὶ αἱ πρόσοδοι τῶν κεφαλαιούχων, τεράστια δὲ ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν τὰ κέρδη καὶ αἱ ἀμοιβαὶ πολλῶν ἐπαγγελματιῶν. Μηχανικοί, καλλιτέχναι, δικηγόροι, ἰατροί, συγγραφεῖς κερδαίνουσιν ἑκατομμύρια πολλάκις ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος αὐτῶν ἑτησίως. Ὑπὸ τίνα ιδιότητα θέλουσι φορολογηθῆ οὗτοι ; ἢ θὰ ἀναγνωρισθῇ ὡς κανὼν, ὅτι τὸ πνεῦμα δὲν φορολογεῖται ;

Ἄλλ' ἐροῖται ἤδη πρότερον, ὅτι πάντῃ δυσχερῆς τυγχάνει ἡ ἐξεύρεσις τοῦ κεφαλαίου ἐκάστου ἰδιώτου. Σπάνιοι εἶνε ἐκεῖνοι, οἵτινες δηλοῦσιν ἐν εὐλικρινείᾳ τὴν περιουσίαν αὐτῶν. Τούτου μὴ συμβαινόντος, δεόν ἡ δημοσία ἀρχὴ νὰ εἰσέρχεται ἐκάστοτε ἐντὸς τῶν οἰκιῶν, νὰ εἰσδῇ εἰς τὰ ἄδυτα αὐτῶν, προβαίνουσα μέχρι τῶν ἐσχάτων λεπτομερειῶν, νὰ ἐξετάζῃ καὶ νὰ διατιμᾷ πάντα τὰ ἐν τῷ εἴκῳ, πολυτιμὰ τε καὶ μὴ, αὐθαίρετως πολλάκις νὰ ἐνοχλῇ, νὰ ἀδικῇ, νὰ πολυπραγμονῇ ἀποπώτατα. Οὐδὲν δὲ δυσχερέστερον τῆς ἐκτιμήσεως τοιούτων ἀντικειμένων, εἰς ὃ δύνανται ν' ἀποτύχῃσι πολλάκις καὶ οἱ ἐμπειρότατοι τῶν πραγματογνωμόνων.

Ἄλλὰ δὲν συμβαίνει τὸ ἄτοπον καὶ ἐπισφαλές τοῦτο ἐπὶ τῶν κινητῶν μόνον κεφαλαίων· τὰ αὐτὰ δύνανται νὰ ἐπέλθωσιν ἄτοπα ἐπὶ τῶν ἀκινήτων. Πολλάκις ἡ ἀκριβὴς ἐκτίμησις ἀστικῆς ἢ ἀγροτικῆς οἰκοδομῆς παρέχει μείζονας δυσχερείας, παρ' ὅσας παρέχει ἡ ἐκτίμησις κοσμημάτων τινος, ἢ καλλιτεχνικοῦ ἀντικειμένου. Πολυτελεστάτη ἀγροτικὴ οἰκοδομὴ ἀποφέρει ἐλαχίστην πρόσοδον· τούναντιον δὲ συμβαίνει, προκειμένου περὶ ἀστικῆς οἰκοδομῆς, καὶ πάλιν ἐν κεντρικῇ ἢ ἀποκεντρῷ τοποθεσίᾳ κειμένης.

Ἐνεκα πάντων τούτων τῶν αἰτίων, πλείστων κακῶν ἐκδηλουμένων ἐν τῷ ζητήματι τῆς φορολογίας τῶν κεφαλαίων, παρὰ τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ διεξαγομένην ἀπὸ τινος χρόνου σταυροφορίαν, κρεῖττον εἶνε, ἵνα ὁ νομοθέτης φορολογήσῃ τὴν πρόσοδον, ἣτις εὐκολώτερον καὶ λυσιτελέστερον δύναται νὰ ἐκτιμηθῇ καὶ νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὴν προσήκουσαν φορολογίαν.

Βεβαίως καὶ ὡς πρὸς τὴν φορολογίαν τῆς προσόδου δύνανται νὰ ἐπέλθωσιν οὐ σμικραὶ δυσχερείαι καὶ ἄτοπα. Ὅπως δύνανται ν' ἀποκρυβῶσιν ἀπὸ τῆς δημοσίας ἀρχῆς κατηγορίαι τινὲς κεφαλαίων, οὕτω καὶ ἡ πρόσοδος αὐτῶν. Ἐντεῦθεν ἡ μὴ εἰσαγωγὴ τῆς ἀμέσου φορολογίας αὐτῆς ἐν τῇ οικονομικῇ νομοθεσίᾳ τῶν διαφόρων χωρῶν. Οὐχ ἦττον ἀπὸ τινος χρόνου καὶ ἡ πρόσοδος τοῦ κεφαλαίου κατωρθώθη ἐν τισὶ χώραις νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὴν προσήκουσαν φορολογίαν.

Ταῦτα κατ' ἀρχὴν ὡς πρὸς τὸ ἀνέφικτον καὶ οικονομικῶς ἀσύμφορον τῆς ἀμέσου φορολογίας τοῦ κεφαλαίου, ἐμμέσως φορολογουμένου πόλυειδῶς καὶ πολυτρόπως. Οὕτω τὰ κεφάλαια φορολογοῦνται σήμερον πανταχοῦ σχεδόν, καταβάλλοντα τέλη βαρύτερα ἐπὶ τινων εἰδικῶν περιπτώσεων, οἷον κληρονομικῆς αὐτῶν μεταβιβάσεως ἢ δωρεᾶς, πωλήσεως καὶ καθεζῆς. Τὰ ἐν τοιαύταις περιστάσεσι καταβαλλόμενα τέλη εἰς τὸ δημόσιον εἶνε ἰκανῶς μεγάλα· ἀληθῶς δ' εὐρὺ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἀνοίγεται στάδιον εἰς τὸν νομοθέτην, οὐ ἀποστολῇ τυγχάνει οὐχὶ ἡ ἀπλῆ φορολογία καὶ οἰονεὶ καταδιωξίς τοῦ πλούτου, ἀλλ' ἡ ἰσχυρὰ αὐτοῦ προστασία καὶ ὑποστήριξις, ὥστε νὰ ἐπιζητῇ στάδιον ἐργασίας καὶ παραγωγικῆς δράσεως. Ὅπου ἐκράτησε τὸ ἀντίθετον σύστημα, ἐπῆλθον ὀλέθρια οικονομικὰ καὶ κοινωνικὰ ἀποτελέσματα.

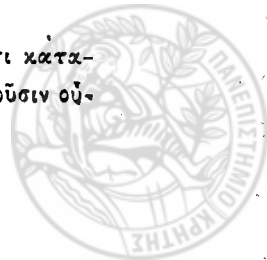
Περὶ τῆς φορολογίας τῶν ἀναγκαίων ἢ μὴ τοιούτων ἀντικειμένων.

Καὶ λόγοι δικαιοσύνης καὶ λόγοι πολιτικῆς τάξεως καὶ οἰκονομικοῦ συμφέροντος ἐπιβάλλουσι πάση πολιτείᾳ, διαφορομένη ὑπὲρ τῆς καθόλου εὐημερίας, τὴν φορολογίαν ἐπὶ τῶν περιττῶν μᾶλλον ἢ ἐπὶ τῶν ἀναγκαίων ἀντικειμένων. Κανῶν οἰκονομικὸς δέον νὰ ᾖ, ὅτι ἡ φορολογία οὐ μόνον δὲν πρέπει νὰ παρακωλύῃ τὴν οἰκονομικὴν ἐξέλιξιν λαοῦ τινος, ἀλλ' ἐτι μᾶλλον δὲν πρέπει νὰ περιορίζῃ τὰ μέσα τῆς συντηρήσεως αὐτοῦ. Ἐπεταὶ ἐκ τούτου, ὅτι δὲν πρέπει νὰ φορολογῶνται ἐξίσου τὰ τε περιττὰ καὶ τὰ ἀναγκαῖα πράγματα. Τοῦτο ἐκ κοινωνικοῦ συμφέροντος· μείζων ἀδικία δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ. Βεβαίως δὲν ἔπεται ἐκ τούτου, ὅτι πρέπει νὰ ἐξαιρεθῶσι πάσης φορολογίας τὰ ἀναγκαῖα καὶ χρήσιμα πρὸς θεραπείαν τῶν πρώτων χρειῶν πράγματα, οὐχ ἥτιον ἡ φορολογία αὐτῶν πρέπει νὰ ᾖ ἐπιεικεστέρα, νὰ ἐπιβαρύνονται δὲ μᾶλλον τὰ περιττὰ, τὰ δευτερεύουσαν καὶ τριτεύουσαν ἔχοντα σημασίαν ἀντικείμενα. Τῶν μὲν πρώτων οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων δύναται νὰ στερηθῇ· ἀλλὰ τῶν δευτέρων ἡ χρῆσις καὶ ἡ ἀπόλαυσις δύναται νὰ λείψῃ, δίχως τὸ παράπαν νὰ σαλευθῇ ἡ κοινωνικὴ τάξις καὶ εὐημερία. Ὁ δυνάμενος ἢ ἐπιθυμῶν νὰ δαπανήσῃ μέρος τῆς περιουσίας αὐτοῦ εἰς περιττὰ ἀντικείμενα, δὲν θέλει δυσφορήσῃ, καταβάλλων μείζον χρηματικὸν ποσὸν πρὸς κτῆσιν αὐτῶν.

✓ Ταξινόμησις τῶν φόρων.— Ἄμεσοι καὶ ἔμμεσοι.

Οἱ φόροι διαιροῦνται κυρίως εἰς δύο μεγάλας, ἀπ' ἀλλήλων διακρίμενας κατηγορίας, τὴν τῶν ἀμέσων καὶ τὴν τῶν ἔμμεσων, καθ' ὅσον τουτέστιν εἰσπράττονται ἀμέσως καὶ ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τῆς δημοσίας ἀρχῆς παρὰ τῶν πρὸς τοῦτο ὑποχρέων καὶ καθ' ὅσον καταβάλλονται ἔμμεσως.

1) Ἄμεσοι φόροι.— Χαρακτῆρ τῶν ἀμέσων φόρων εἶνε, ὅτι καταβάλλονται παρὰ τῶν πολιτῶν ἀμέσως, καθ' ἣν στιγμὴν διατελοῦσιν οὐ-

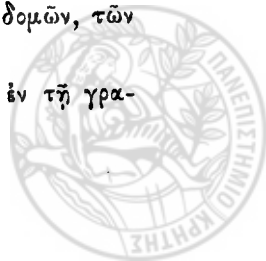
τοι ὑπὸ τὴν οἰκονομικὴν ἰδιότητα, ἣτις πρόκειται νὰ φορολογηθῆ ὑπὸ τοῦ δημοσίου. Οἱ ἄμεσοι φόροι ποικίλλουσι κατὰ χρόνον καὶ τόπον· δὲν ἐπιβάλλονται πανταχοῦ καὶ πάντοτε εἰς αὐτοὺς λαμβάνεται δὲ πρωτίστως ὑπ' ὄψει ἡ οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ κατάστασις τοῦ φορολογηθησομένου λαοῦ.

Κυριώτατοι τῶν ἀμέσων φόρων εἶνε ὁ ἔγγειος φόρος, ἐκ τῶν ἀρ-
χαιοτάτων, ὁ ἐπὶ τῶν ζώων, ὁ ἐπὶ τῶν οἰκοδομῶν, ὁ ἐπὶ τῶν ἐπι-
τηθευμάτων, ὁ ἐπὶ τῶν καθαρῶν κερδῶν τῶν ἀνωνύμων εταιρειῶν,
ὁ ἐπὶ τῶν ἀξιών ἢ προσόδων (τραπεζικῶν γραμματίων, τοκομεριδίων
καὶ τόκων ἰδιωτικῶν δανείων) καὶ πολλοὶ ἄλλοι, παραλλάσσοντες
κατὰ χώρας καὶ πολιτισμούς.

Κατ' ἀρχὴν οἱ φόροι οὗτοι εἶνε οἱ δικαιότεροι, ἀλλὰ δὲν εἶνε ἀνε-
κταί. Ὅσον καὶ ἂν κατανοῆ τις τὰ πρὸς τὴν πολιτείαν καθήκοντα,
ὅσον καὶ ἂν ἐκτιμᾷ τὰς ὑπ' αὐτῆς προσφερομένας ὑπηρεσίας πρὸς ἐπί-
τευξιν τοῦ κοινῆ σκοποῦ, ὅστις δὲν εἶνε ἠθικὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ οἰ-
κονομικός, μετὰ δυσχερείας φέρει τὴν μικρὰν ἢ μεγάλην ἀφαίρεσιν
μέρους τῆς περιουσίας αὐτοῦ. Καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς μᾶλλον εὐκόσμως
κυβερνωμέναις χώραις ὁ τρόπος τῆς φορολογίας καὶ τῆς εἰσπράξεως
τοῦ φόρου παρέχει συνήθως πολλὰς δυσχερείας, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον
δὲ καὶ ἀδικίας, ἐν γνώσει ἢ ἐν ἀγνοίᾳ ἐκτελουμένας. Δυσδιάκριτον τὸ
μέτρον τῆς παραγωγῆς τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ φορολογησίου κλάδου
αὐτῆς. Καὶ ἐντεῦθεν τὰ παράπονα καὶ αἱ διαμαρτυρίαι, αἱ καθ' ἑκά-
στην ποικιλοτρόπως ἐκτοξεύόμεναι κατὰ τῆς ἀμέσου ἐν γένει φορολο-
γίας.

Ὁ ἔγγειος φόρος, ὁ ἐπὶ τῶν οἰκοδομῶν, ὁ ἐπὶ τῶν ἐπιτηθευμάτων
ἤκιστα εὐχαριστοῦσι καὶ αὐτοὺς πολλάκις τοὺς προθύμους ἐκ τῶν πο-
λιτῶν περὶ τὴν πλήρωσιν τῶν φορολογικῶν αὐτῶν ὑποχρεώσεων. Δυσ-
χερὲς νὰ καθορισθῆ ἀκριβῶς ἡ πρόσοδος ἐγγείου κτήσεως, ὅσον καὶ
ἂν ᾖ αὕτη ἡ πάντων προφανεστάτη· τμήμα γῆς παράγει πολλά-
κις πρόσοδον, μεῖζονα τῆς προσόδου γειτονικῆς κτήσεως. Οὕτω δὲ
δυνατὸν νὰ συμβαίνει, ὥστε τοῦτο νὰ φορολογηται μᾶλλον ἐκείνου
κατ' ἀντίστροφον λόγον τῆς παραγωγῆς ἐκατέρων. Ταῦτά δὲ καὶ χεί-
ρονα εἶνε ἄτοπα ἐκδηλοῦνται καὶ ἐν τῇ φορολογίᾳ τῶν οἰκοδομῶν, τῶν
ἐπιτηθευμάτων καὶ καθεζῆς.

Ἐν τῷ ἀρχαίῳ πολιτικῷ συστήματι τῷ μοναρχικῷ, ἐν τῇ γρα-

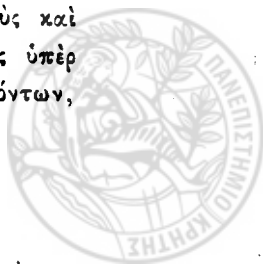
φειοκρατικῆ παντοδυναμίᾳ τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας, ἡ ἀκριβὴς ἐκτίμησις τῆς παραγωγικῆς δυνάμεως τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ κλάδου τῆς παραγωγῆς προσέκοπτε πολλάκις εἰς τὴν ἰδιαιτέραν εὐνοίαν, ἣτις ἐξεδηλοῦτο συνήθως ὑπὸ τῶν δημοσίων λειτουργῶν ὑπὲρ τούτου ἢ ἐκείνου τῶν φορολογουμένων, ἔνεκα ποικίλων αἰτίων· ἐπεφορτίζοντο ἰδίᾳ καὶ ὡς πρὸς τὴν φορολογίαν καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐξακριβῶσιν καὶ ἐκτίμησιν τοῦ καταβληθησομένου φόρου αἱ μὴ ἔχουσαι ἰσχυρὰν πολιτικὴν ὑπόστασιν κοινωνικαὶ ὁμάδες· αἱ δὲ λοιπαὶ ὑφίσταντο ἐλαφρότερον τὸ βᾶρος τῶν τοιούτων ὑποχρεώσεων. Ἄλλὰ καὶ ἐν ταῖς καθ' ἡμᾶς ἐκλογικαῖς πολιτείαις τὸ σύστημα τοῦτο δὲν ἐκδηλοῦται ἥττον καταθλιπτικόν. Ἡ πολιτικὴ εὐνοία ἔνεκα πολιτικῶν ἐλατηρίων καὶ συμφερόντων ἐκδηλοῦται οὐ σμικρὸν ἐν τῇ φορολογικῇ ἐξακριβώσει τῶν πολιτῶν· οὕτω δὲ ταῦτά καὶ ἐν τῷ συστήματι ἐκδηλοῦνται ἄτοπα.

Φροντὶς ἰδίᾳ τοῦ νομοθέτου ἔστω ἡ ἐλαφρὰ τοῦ φόρου ἐπιβολή. Ἐν τοιαύτῃ περιστάσει καταβάλλεται οὗτος εὐχερέστερον καὶ ἀγγύστως. Οὐδαμῶθεν ἐπέρχεται ἀδικία : οὔτε ἐκ τῶν ἐκτιμητῶν τοῦ φόρου, οὔτε ἐκ τῶν φορολογουμένων, προθύμως καταβαλλόντων τὴν εἰσφορὰν αὐτῶν.

Τοιούτων ἀτόπων προφανῶς παρομαρτούντων ἐν τε τῇ ἐπιβολῇ καὶ τῇ εἰσπράξει τῶν ἀμέσων φόρων, προσήκων κρίνεται σήμερον ὁ κατὰ τὸ ἐνὸν περιορισμὸς αὐτῶν καὶ ἡ ἀντικατάστασις διὰ τῶν ἐμμέσων. Οἱ ἄμεσοι φόροι προσβάλλουσι μᾶλλον καὶ καιριώτερον τὴν ἀνθρωπίνην προσωπικότητα, τὴν ἀτομικὴν ἐλευθερίαν, ἐκάστοτε παραβιαζομένην. Βεβαίως κατ' ἀρχὴν δύνανται νὰ κριθῶσιν, ὡς ἐρειθόμενοι ἐπὶ δικαιοτέρας καὶ λογικωτέρας βάσεως. Ἄλλ' ἐν τῇ πράξει δὲν ἐκδηλοῦται πάντοτε τοῦτο. Ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς δικαιοσύνης δύναται νὰ ἐκδηλωθῇ καὶ πραγματωθῇ ἡ ὑψίστη τῶν ἀδικιῶν.

2) Ἐμμεσοὶ φόροι. Οἱ φόροι οὗτοι θεωροῦνται παρὰ πολλῶν Δημοσιονόμων ὡς οἱ μᾶλλον προσήκοντες πεπολιτισμένοι λαοῖς, ἅτε ἥττον θίγοντες τὴν προσωπικὴν ἐλευθερίαν τοῦ πολίτου· τυγχάνουσι δὲ πολλοὶ καὶ ποικίλοι, καθ' ἐκάστην πολλαπλασιαζόμενοι. Τούτων κυριώτατοι εἶνε οἱ ἐπόμενοι :

Τελωνιακοὶ δασμοὶ, διακρινόμενοι εἰς δασμοὺς ταμειευτικοὺς καὶ προστατευτικούς, ἀφορῶντας τουτέστιν εἰς πορισμὸν χρήματος ὑπὲρ τοῦ δημοσίου ταμείου καὶ εἰς προστασίαν τῶν ἐγχωρίων προϊόντων,

γεωργικῶν ἢ τεχνουργικῶν. Ἐπίσης εἰς τοὺς φόρους τούτους καταλέγονται τὰ τέλη χαρτοσήμου ἐπὶ διαφόρων πράξεων τοῦ κοινωνικοῦ βίου, οἷον ἀγοραπωλησιῶν, ἀνταλλαγῶν, κληρονομιῶν, δωρεῶν, συμβολαίων καὶ λοιπῶν τοιούτων ἐμπορικῶν πράξεων· ἐπίσης φόροι ἐπὶ τῶν εἰσιτηρίων σιδηροδρόμων καὶ ἀτμοπλοίων κτλ.

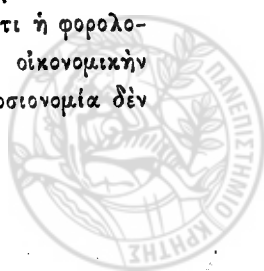
Οἱ φόροι οὗτοι, ἔνεκα τοῦ εὐχεροῦς τῆς εἰσπράξεως αὐτῶν, πολλαπλασιάζονται ἡμετέροι. Κηρυχθέντες ἄρα ὑπὸ τινος πολιτικοῦ ἀνδρὸς ὡς οἱ κατ' ἐξοχὴν προσήκοντες πεπολιτισμέναις κοινωνίαις, διατελοῦσιν αἰεὶποτε ἐν τῇ ἡμερησίᾳ φορολογικῇ διατάξει τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων.

Ἐν τῇ ἐμμέσῳ φορολογίᾳ πλείστων ἀντικειμένων τῆς πρώτης ἀνάγκης τοῦ ἀνθρώπου ὑποτίθεται, ὅτι οἱ ἐπ' αὐτῶν δασμοί, ἐμμέσως εἰσπραττόμενοι, ἐπιβαρύνουσι πάντας τοὺς πολίτας κατ' ἀναλογίαν τῶν οικονομικῶν αὐτῶν μέσων. Κατ' ἀρχὴν ὁ εὐπορος δαπανᾷ πλείονα τοῦ μὴ τοιούτου διὰ τε ἑαυτὸν καὶ διὰ τοὺς περὶ αὐτόν· ἀλλὰ τοῦτο δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς γενικὸς κανὼν. Ἐἴνε δυνατόν πολλακίς ἀντικειμένά τινα τῆς πρώτης ἀνάγκης νὰ καταναλίσκωνται σχεδὸν ἐξίσου παρὰ τε τῶν πτωχῶν καὶ τῶν πλουσίων.

Ἐν γένει σήμερον οἱ ἔμμεσοι φόροι προτιμῶνται τῶν ἀμέσων ἐν τῇ δημοσιονομικῇ πολιτικῇ τῶν κυβερνήσεων. Ἐνῶ οἱ τελευταῖοι προκαλοῦσι συνήθως ἐξεγέρσεις τοῦ δημοσίου, οἱ ἔμμεσοι φόροι καθίστανται ἀποδεκτοὶ μεθ' ἡττονος δυσφορίας. Ἡ δ' εὐχέρεια αὕτη κατέστησε τὰς συγχρόνους κυβερνήσεις τολμηροτέρας ἐν τῇ φορολογίᾳ, ἡμέραι ἐκδηλουμένη βραχυτέρᾳ καὶ ὀχληροτέρᾳ.

Ἰδιᾶζον πλεονέκτημα τῶν ἐμμέσων φόρων θεωρεῖται ἐπίσης, ὅτι οὗτοι παρακολουθοῦσιν αἰεὶποτε τὴν οικονομικὴν κατάστασιν τῆς κοινωνίας· πολλακίς δύναται μάλιστα νὰ θεωρηθῶσιν ὡς τὸ βαρόμετρον τῆς οικονομικῆς καταστάσεως λαοῦ τινος. Οὕτως ἐν χρόνοις εὐμερίας ἐπέρχεται αὐξήσεις τῶν ἐκ τῶν φόρων τούτων προσόδων τοῦ δημοσίου.

Τοιαῦτα τυγχάνουσι τὰ τε πλεονεκτήματα καὶ τὰ μειονεκτήματα τῶν ἀμέσων καὶ ἐμμέσων φόρων. Εὐσυνειδήτως οὐδεὶς δύναται ν' ἀποφανθῇ ὑπὲρ ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς κατηγορίας τῶν πρὸς τὴν πολιτείαν τούτων εἰσφορῶν. Ὅτι τυγχάνει βέβαιον εἶνε, ὅτι ἡ φορολογία πρέπει νὰ ᾔη σύμφωνος πρὸς τὴν κοινωνικὴν καὶ οικονομικὴν κατάστασιν τῆς χώρας. Ἀληθὴς δὲ καὶ σώφρων Δημοσιονομία δὲν

εἶνε ἢ ἀπὸ ὠρισμένης ἐκ τῶν προτέρων ἀρχῆς ἀπορρέουσα, ἀλλ' ἢ πρωτίστως λαμβάνουσα ὑπ' ὄψει τὰ οἰκονομικὰ καὶ κοινωνικὰ τῶν λαῶν δεδομένα. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πρέπει νὰ καταβάλληται ἢ προσήκουσα μέριμνα, ἵνα μὴ ἡ φορολογία καταστῇ ἐπαχθής, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἐνὸν ἐλαφρά, εὐαρέστως καταβαλλόντων τῶν πολιτῶν τὴν οἰκονομικὴν αὐτῶν συμβολὴν πρὸς λειτουργίαν τῆς πολιτείας.

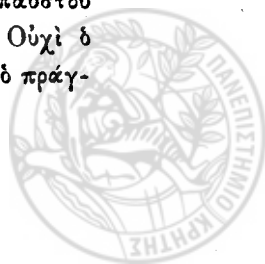
Ἐπίπτωσης τοῦ φόρου.

Ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε γενομένης ἐρεύνης τῶν διαφόρων κατηγοριῶν τῶν φόρων, εὐχερῶς δύναται νὰ νοηθῇ, ὅτι οὔτοι, ἔμμεσοί τε καὶ ἄμεσοι, κατ' οὐσίαν δὲν καταβάλλονται πάντοτε ὑπὸ τῶν κατὰ τὸ φαινόμενον φορολογουμένων, ἀλλὰ παρὰ τρίτων, πρὸς οὓς οὔτοι συναλλάσσονται. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄρα φόρος τις κατανέμεται εἰς μυριάς ὑποδικιρέσεις, ἐπιβαρυνούσας μέγαν ἀριθμὸν ἀνθρώπων ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς χώρας. Τὸ οἰκονομικὸν τοῦτο φαινόμενον καλεῖται ἐπίπτωσης τοῦ φόρου.

Ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ κοινωνίᾳ κρατεῖ διηνεκῆς ἠθικῆ καὶ οἰκονομικῆ ἀλληλεγγύη. Πάντες οἱ ἄνθρωποι συμπράττουσιν ἀλλήλοις, πάντες λαμβάνουσι καὶ δίδουσι τὸ ἐπιβαλλόμενον αὐτοῖς ἐκ τῆς ἀλληλεγγύης ταύτης μέρος. Δυσδιάκριτος δὲ τυγχάνει ὁ καθορισμὸς τοῦ ἐκάστῳ προσήκοντος.

Ἐν τῇ κοινωνικῇ φορολογίᾳ, τῇ πρὸς συντήρησιν τῆς πολιτείας διεξαγομένη, καταβάλλει τις τὸ ἐπιβεβλημένον τέλος· ἀλλ' ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει τοῦ φαινομένου τούτου εἶνε ἄρα αὐτὸς ὁ καταβάλλων πράγματι; Ὁ γεωργός, ὁ καταβάλλων εἰς τὸ δημόσιον τοὺς ἀμέσους φόρους, ὁ ἔμπορος, ὁ καταβάλλων ἐν τοῖς τελωνείοις τοὺς δασμοὺς τῶν εἰσερχομένων προϊόντων, ὁ βιομηχανός, ὁ ἀποτίνων τοὺς δασμοὺς τῶν ἀκατεργάστων ἢ τῶν κατεργασμένων ὑλῶν, πάντες οὔτοι εἶνε οἱ πράγματι ἐπιβαρυνόμενοι διὰ τῆς ποικίλης φορολογίας; Τίς δύναται μετὰ σοβαρότητος νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν πρότασιν ταύτην;

Ἐν τῇ ἀναλύσει τῆς οἰκονομικῆς κυκλοφορίας, τοῦ ἀκαταπαύστου δοῦναι καὶ λαβεῖν τῶν κοινωνιῶν, πιστοῦται τὸ ἐπόμενον. Οὐχὶ ὁ παραγωγός, ὁ ἀμέσως ὑπὸ τοῦ δημοσίου φορολογούμενος, εἶνε ὁ πράγ-

ματι καταβάλλων τὸν φόρον, ἀλλὰ τρίτα πρόσωπα, ὁ καταναλωτῆς τοῦ σίτου ἢ τοῦ οἴνου τοῦ γεωργοῦ, ὁ ἐκμισθωτῆς τῆς οἰκίας τοῦ ἰδιοκτῆτου, ὁ ἀγοραστῆς τῶν βιομηχανικῶν ἢ ἐμπορικῶν προϊόντων. Μέχρι τίνος σημείου δύναται νὰ προβῆ ἡ ἐπίπτωσης αὕτη τοῦ φόρου; Δύσκολον νὰ καθορισθῆ ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν.

Ἡ καταβολὴ τοῦ φόρου εἶνε ἐν γένει δυσάρεστος διὰ τὸν κατὰ πρῶτον ἐπιβαρυνόμενον. Ἀλλὰ πράγματι δὲν ζημιοῦται, ἢ ἐν ἐκτάκτοις περιστάσεσιν, ἐν περιπτώσει ἀσυζητησίας, περιορισμοῦ ἄρα τῶν δαπανῶν, ἕνεκα τῶν ὑπερβαλλόντων φορολογικῶν βαρῶν. Κατ' οὐσίαν καταβάλλει τὸν φόρον ὁ καταναλωτῆς, ἐφ' ὃν γίνεται ἡ ἐπίπτωσης τοῦ φόρου.

Περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐπιβολῆς καὶ τῆς εἰσπράξεως τοῦ φόρου.

Τὸ ἑλληνικὸν Σύνταγμα λέγει: «Οὐδεὶς φόρος ἐπιβάλλεται, οὐδ' εἰσπράττεται, ἐὰν προηγουμένως δὲν ψηφισθῆ παρὰ τῆς Βουλῆς καὶ κυρωθῆ παρὰ τοῦ Βασιλέως.»

Ἐρρήθη ἤδη, ὅτι πάντες οἱ ἐν τινι πολιτείᾳ βιοῦντες ὑποχρεοῦνται νὰ προσφέρωσι μέρος τῶν προσόδων εἰς ἀμοιβὴν τῶν παρεχομένων ὑπ' αὐτῆς ὑπηρεσιῶν. Ἐκ τούτου συμπεραίνεται, ὅτι ἡ φορολογία δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῆ βάρος, ἀλλ' ἐκούσια εἰσφορά.

Κατὰ τὸ γαλλικὸν Σύνταγμα τοῦ 1793 ἀναγράφεται: «Nul citoyen n'est dispensé de l'honorable obligation de contribuer aux charges publiques.» Τοιαύτη εἶνε ἡ νεωτέρα ἔννοια τοῦ φόρου. Πολίτης, ἀπολαύων πάντων, τῶν προσηκόντων τῇ φύσει αὐτοῦ δικαίων, εἰσφέρει ἐκούσιως ὃ τι δεῖ πρὸς συντήρησιν τῆς πολιτείας, οὐχὶ βάρος, ἀλλὰ κοινωνικὸν καθήκον θεωρῶν τοῦτο.

Ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις πολλαχοῦ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ὁ φόρος δὲν τίθεται ἀθαιρέτως ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως, ἀλλὰ τῇ ἐλευθερίᾳ τῶν πολιτῶν συγκαταθέσει ὑπὸ τῆς ἐπὶ τούτῳ τεταγμένης ἀντιπροσωπείας.

Ἐκ τῆς ἀρχῆς ταύτης πορίζομεθα τὰ ἀκόλουθα περὶ φορολογίας συμπεράσματα :

Πρῶτον στοιχεῖον δικαίου φόρου εἶνε ἡ ψήφισις αὐτοῦ ὑπὸ τῶν νομίμων τοῦ λαοῦ ἀντιπροσώπων.

Δεύτερον στοιχεῖον εἶνε, ὅτι ἡ εἰσφορὰ δεῖον νὰ ᾔηνε ὠρισμένη ἐκ τῶν προτέρων, ἐπὶ τῇ βάσει φορολογικῶν καταλόγων καὶ μὴ ὑποκειμένη εἰς τὴν αὐθαίρετον ταξινόμησιν τῶν δημοσίων λειτουργῶν.

Τρίτον. Ἡ εἰσπραξις τοῦ φόρου δὲν πρέπει νὰ καθίσταται ἐπαχθῆς τῶ καταβάλλοντι.

Τέταρτον. Ἡ ὑπὸ τῆς ἀρχῆς εἰσπραξις τῶν φόρων δὲν πρέπει νὰ ἐνεργῆται πολυδαπάνως, ἐλαττουμένων οὕτω τῶν προσόδων τῆς πολιτείας.

Πέμπτον. Οἱ φόροι πρέπει νὰ εἰσπράττωνται ἐντὸς τῆς ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζομένης προθεσμίας.

Τούτων πάντων τηρουμένων, μεγάλη ἐπέρχεται ὠφέλεια τῇ τε πολιτεία καὶ τῷ λαῷ.

Ἡ φορολογία κατὰ τὸν Ἀδάμ Σμιθ.

Ὁ θεμελιωτῆς τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης εἶθηκε τοὺς ἐπομένους κανόνας ὡς πρὸς τὴν ἐπιβολὴν καὶ τὴν εἰσπραξιν τῶν φόρων.

1) Ὁ φόρος πρέπει νὰ διανέμηται ὑπὸ τῆς πολιτείας κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ λαμβάνηται παρὰ τοῦ εἰσφέροντος ποσοστὸν, ἀνάλογον πρὸς τὸ σύνολον τῆς ἰδιωτικῆς αὐτοῦ προσόδου.

Ὡς παρατηρεῖ ὁ Baudrillart, ἐν τούτῳ κεῖται ἀρχὴ δικαιοσύνης ἅμα καὶ οἰκονομικῆς ἰσορροπίας τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων τῶν ἀτόμων. Τὸ ἀντίθετον ἤθελε προκαλέσῃ κοινωνικὴν διατάραξιν, ἐν ἣ περιπτώσει ἠναγκάζετο τις νὰ εἰσφέρῃ ὑπὲρ τὰς οἰκονομικὰς αὐτοῦ δυνάμεις. Οἱ μὲν ἤθελον καταστῆ πένητες, ἐνῶ ἕτεροι, ἦσσαν φορολογούμενοι, ἢ μηδαμῶς, ἤθελον παραμελήσῃ τὴν οἰκονομικὴν αὐτῶν ἐργασίαν καὶ παραγωγὴν.

2) Τὸ ποσοστὸν τοῦ παρὰ τῶν πολιτῶν εἰσπραττομένου φόρου, ὡς ἐπίσης ἡ ἐποχὴ καὶ ὁ τρόπος τῆς ἀποτίσεως, πρέπει νὰ ᾔηνε γνωστὰ τοῖς πᾶσι πρὸς ἀποφυγὴν ἀμφισβητήσεων.

3) Ὁ φόρος πρέπει νὰ εἰσπράττηται ἐν τῷ προσήκοντι χρόνῳ καὶ ἐν ἐποχῇ, προσφόρῳ διὰ τὸν φορολογούμενον.

4) Ὁ φόρος πρέπει νὰ εἰσπραχθῆ κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ ληφθῆ ὅσον τὸ ἐνὸν ὀλιγώτερον χρῆμα ἐκ τοῦ λαοῦ.

Εἰς τοὺς τέσσαρας τούτους κανόνας προσθέτει ὁ Σμιθ καὶ πέμπτον, καθ' ὃν ὁ φόρος δὲν πρέπει νὰ παρέχῃ τοῖς φορολογουμένοις τὴν ἐλπίδα τῆς ὑπεκφυγῆς τῆς πληρώσεως τῶν ὑποχρεώσεων αὐτῶν. Οὕτω προλαμβάνεται πᾶσα ἐνδεχομένη δυσαρέσκεια μεταξὺ λαοῦ καὶ κυβερνήσεως καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς ἐπακόλουθα.

Μέτρον ἐν τῇ φορολογίᾳ.

Τὸ μέτρον δέον νὰ ᾖνε μία τῶν βάσεων πάσης φορολογικῆς νομοθεσίας. Φόρος, πέρα τοῦ προσήκοντος τεθειμένος, πάντως θέλει καταστῆ ἐπιβλαβῆς καὶ ὀλέθριος. Αἱ οικονομικαὶ δυνάμεις τοῦ λαοῦ ἐξαντλοῦνται· ἐπέρχεται δὲ ἡ πτωχεία αὐτοῦ, ὁ ἐξευτελισμός. Οὐδὲν χειρίστον ἀρπακτικῆς καὶ φορομανοῦς κυβερνήσεως· ἐξασκεῖ τὴν φαυλοτάτην τῶν τυραννιῶν.

Πολλαχῶς καὶ πολυτρόπως συνεζητήθη τὸ θέμα τῆς προσηκούσης φορολογίας. Ἡ ἐπιστήμη πλέον ἢ ἀπαξ κατέδειξε τὰ ἄτοπα καὶ ἀλυσιτελῆ ἀποτελέσματα τῆς ὑπερμέτρου φορολογίας.

Ἄλλ' αἱ κυβερνήσεις ἤκιστα ἔλαβον ὑπ' ὄψει τὰς παραστάσεις αὐτῆς καὶ τὰς νοθεσίας. Ἡ σπατάλη κατεδείχθη τὸ κύριον γνώρισμα μοναρχικῶν τε καὶ ἐκλογικῶν κυβερνήσεων, ἀγνοουσῶν, ὅτι ὁ ἀληθὴς καὶ φιλόανθρωπος κυβερνήτης πρέπει νὰ φειδωλεύηται καὶ τοῦ ἐλαχίστου ἀργυροῦ κερματίου.

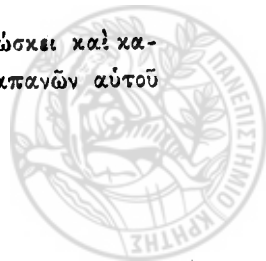
Ὡς εἶπεν ὁ Say, «ἡ καλλιτέρα Δημοσιονομία εἶνε ἡ φειδῶ.»

Τὸ θέαμα λαῶν, καταστραφέντων ἐκ τῆς μεγάλης φορολογίας, εἶνε ἐκ τῶν τραγικωτάτων τῆς ἱστορίας. Τῇ ὑπερβαλλούσῃ φορολογίᾳ ἐπιταὶ ἡ οικονομικὴ καταστροφή, ἡ πολιτικὴ καὶ ἐθνικὴ πτώσις.

Ἡ νομιμωτάτη τῶν ἐπαναστάσεων εἶνε ἡ οικονομικὴ κατ' ἀσώτων κυβερνήσεων, ἀλόγως φορολογουσῶν καὶ εἰς οὐδὲν τιθεμένων τὴν κατάστασιν τῶν λαῶν.

Περὶ τοῦ Προϋπολογισμοῦ.

Ἐκαστος τακτικὸς ἄνθρωπος, πένης ἢ πλούσιος, γινώσκει καὶ καθορίζει ἐκ τῶν προτέρων μᾶλλον ἢ ἥττον τὰ τῶν δαπανῶν αὐτοῦ

καὶ προσόδων. Οὕτω πράττων οὐδέποτε ἢ σπανίως κινδυνεύει νὰ ὑποπέσῃ εἰς ἔλλειμμα. Τοιοῦτό τι κατὰ μείζονα λόγον ὀφείλουσι νὰ πράττωσι καὶ αἱ κανονικῶς λειτουργοῦσαι πολιτεῖαι. Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει θὰ ἐπήρχετο κατ' αὐτῶν ὁ οἰκονομικός, ὁ πολιτικός, ὁ ἔθνικὸς ὄλεθρος.

Ἡ πολιτεία, ὅπως καὶ τὸ ἄτομον, ἔχει χρεῖας καὶ δαπάνας. Ἡ διοίκησις οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν δύναται νὰ παύσῃ λειτουργοῦσα. Ἀλλὰ πῶς δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ τοῦτο ἄνευ τῆς προσηκούσης δαπάνης; Οὕτως ἐπιβάλλεται πάση κυβερνήσει νὰ μεριμνήσῃ περὶ τῶν ἀναγκαιουσῶν αὐτῆς δαπανῶν.

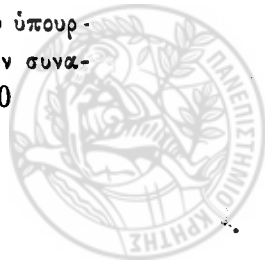
Ἐν τούτῳ κεῖται ἡ ἀνάγκη τοῦ Προϋπολογισμοῦ, προβλεπομένων καὶ ἀναγεγραμμένων τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τῆς πολιτείας καθ' ὠρισμένην χρονικὴν περίοδον.

Ἡ περίοδος αὕτη διαρκεῖ συνήθως ἐπὶ ἓν ἔτος, ἀλλ' ἐν παλαιτέροις καιροῖς διήρκει διετίαν. Τὸ νεώτερον σύστημα τυγχάνει κρεῖττον. Ὅσαυτὸς ταχύτερον μελετᾷ καὶ ἀναλύει τὰ κατὰ τὴν οἰκονομικὴν αὐτοῦ κατάστασιν, κατὰ τοσοῦτον καθίσταται προβλεπτικώτερος καὶ ταμειευτικώτερος.

Ὁ Προϋπολογισμὸς συντάσσεται ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως καὶ ὑποβάλλεται κατ' ἔτος (παρ' ἡμῖν τὴν 1 Νοεμβρίου) εἰς τὸ νομοθετικὸν σῶμα πρὸς ἀποδοχὴν. Ἡ κυβέρνησις δὲν ζητεῖ πρᾶξ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἔθνους ἀόριστον ποσὸν διὰ τὰς δαπάνας τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας· ὀφείλει νὰ καταστρώσῃ λεπτομερῆ πίνακα τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων, προτάσσουσα αὐτοῦ δικαιολογητικὴν ἔκθεσιν, πᾶσα δὲ δαπάνη πρέπει νὰ στηρίζεται ἐπὶ τοῦ σχετικοῦ νόμου καὶ νὰ ᾔνε ἀναγεγραμμένη ἐν εἰδικῷ τοῦ Προϋπολογισμοῦ κεφαλαίῳ. Εἴθισται, ἐν ταῖς συνταγματικαῖς ἰδίαις πολιτεῖαις, δαπάνη ψηφισθεῖσα ἐν ὠρισμένῳ κεφαλαίῳ νὰ μὴ δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ δι' ἄλλο κεφάλαιον. Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ἐπέρχεται κατάχρησις, ἣτις δὲν πρέπει νὰ μείνῃ ἀτιμώρητος.

Ἡ εἰδικότης αὕτη τῶν πιστώσεων τοῦ Προϋπολογισμοῦ παρέχει οὐ σμικρὰς ἐγγυήσεις πρὸς τὴν κανονικὴν διαχείρισιν τῶν δημοσίων προσόδων καὶ δαπανῶν.

Τοῦ Προϋπολογισμοῦ εἰσαγομένου εἰς τὴν Βουλὴν ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν οἰκονομικῶν κατ' ἐντολὴν καὶ ὑπ' εὐθύνην τῶν λοιπῶν συνα-

δέλφων αὐτοῦ, δέον νὰ ψηφισθῆ οὗτος ἐν τῷ προσήκοντι χρόνῳ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἐπομένου οἰκονομικοῦ ἔτους. Ἰπὸ τοιαύτην δ' ἐννοίαν δέον νὰ ᾔνε συντεταγμένος μετὰ πάσης τῆς δυνατῆς ἀκριβείας καὶ εὐκρινείας, λεπτομερῶς περιλαμβάνων τὰς προσόδους καὶ τὰς δαπάνας τῆς πολιτείας.

Ἀναπληρωτικά καὶ ἔκτακτοι πιστώσεις.

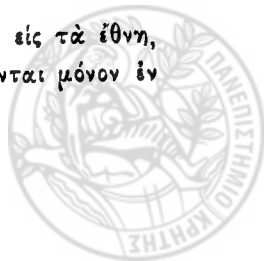
Ἡ ὑπὸ τῆς Βουλῆς ψήφισις τοῦ Προϋπολογισμοῦ γίνεται πρὸ τῆς ἐτησίας χρήσεως. Οὐχ ἥττον ἐν τῇ πραγματώσει αὐτοῦ δύνανται νὰ ἐπέλθωσι πολλάκις ἔκτακτα περιστατικά, δυστυχήματα ἀπρόοπτα, σεισμοί, πλήμμυραι καὶ λοιπαὶ θεομηνίαι, ἔνδεμα ν' ἀνατρέψωσι τὰς βάσεις αὐτοῦ διὰ τῆς ἀυξήσεως τῶν δαπανῶν καὶ τῆς ἐλαττώσεως τῶν προσόδων. Ἐντεῦθεν ἡ ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη, πρὸς τὸ συμφέρον τῆς χώρας, ἀναπληρωτικῶν πιστώσεων, σκοποῦσῶν τὴν θεραπείαν δημοσίας χρείας, κυρουμένων ἐν τῷ προσήκοντι χρόνῳ ὑπὸ τῆς Βουλῆς.

Τὸ σύστημα τοῦτο διευκολύνει οὐ σμικρὸν τὸ ἔργον τῶν κυβερνήσεων.

Δημόσια χρέη — Δάνεια.

Ὁ φόρος κατ' ἀρχὴν εἰσφέρεται πρὸς διεξαγωγὴν τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας, ἀποτινομένων δι' αὐτοῦ τῶν ὑπὲρ τῆς κοινωνικῆς προόδου δαπανῶν τῆς πολιτείας. Ἄλλ' ὑπάρχουσι πολλάκις ἔκτακτοι περιστάσεις, καθ' ἃς, ἔνεκα ποικίλων καὶ ἀπρόοπτων αἰτίων, ἢ ἔνεκα μωρᾶς καὶ ἀστόχου οἰκονομικῆς διαχειρίσεως, αἱ δημόσια πρόσοδοι δὲν ἐπαρκοῦσι πρὸς ἀπότισιν τῶν δημοσίων δαπανῶν. Ἐν τοιαύτῃ περιστάσει ἡ πολιτεία ὑποχρεῖται νὰ προσφύγῃ κατ' ἀνάγκην εἰς τὴν συνομολόγησιν δανείων πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν ὑποχρεώσεων αὐτῆς.

Περὶ αὐτῶν ἐγένετο ἀλλαχοῦ λόγος. Εἶνε ἐπιβλαβῆ εἰς τὰ ἔθνη, ὡς εἶνε καὶ εἰς τὰ ἄτομα. Πρέπει δὲ νὰ συνομολογῶνται μόνον ἐν

περιστάσεσι σπουδαίων καὶ ἐπειγουσῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ὑποχρεώσεων, δημοσίων ἔργων, πολέμου, ἐπιτασσομένου ὑπὲρ τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων.

Δυστυχῶς τοῦτο δὲν συμβαίνει πάντοτε, ἡ δὲ δανειομανία κατέστη ἀπό τινος χρόνου ὁ μέγιστος ἐπικουρος, ἀλλ' ἅμα καὶ πολέμιος τῶν πλείστων κυβερνήσεων.

Τὸ δημόσιον χρέος τῶν νεωτέρων πολιτειῶν ηὔξηθη τεραστίως κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον, ἀπὸ τῶν πολέμων τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Εἶνε ἄπειρα τὰ συνομολογηθέντα δάνεια, ἀλλ' ἐπίσης ἕνεκα τούτου καθ' ὑπερβολὴν ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ οἱ φόροι, οὐχὶ πλέον πρὸς συντήρησιν τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας, ὅσον πρὸς τὴν λεγομένην ὑπηρεσίαν τοῦ δημοσίου χρέους. Τούτου ἕνεκά τινες μὲν τῶν εὐρωπαϊκῶν καὶ ἀμερικανικῶν πολιτειῶν ἐπτώχευσαν, ἄλλας δὲ ἡ αὐτὴ τύχη θάπτει ἢ βραδύτερον ἀναμένει.

Ἀπόσβεσις τοῦ δημοσίου χρέους.

Τὸ δημόσιον χρέος τῶν ἐθνῶν πρέπει ν' ἀποσβενύηται, ἐκτὸς ἂν ταῦτα ἀδιαφορῶσι πρὸ τῶν ἐπικειμένων οἰκονομικῶν καταστροφῶν, ἢ, ὅπερ καὶ τὸ χεῖριστον, ἂν αἱ συνομολογοῦσαι αὐτὸ γενεαὶ ἤκιστα μεριμνῶσι περὶ τῶν ἐπομένων, κληροδοτοῦσαι αὐταῖς τὰς μωρίας, ἢ μᾶλλον τὰ ἐγκλήματα αὐτῶν.

Πρὸς ἀποσόθην τῶν ἐνδεχομένων τούτων καταστροφῶν δεόν νὰ καταβάλληται ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων πᾶσα προσπάθεια πρὸς ἀπόσβεσιν τοῦ χρέους.

Εἶνε ἐπιτακτικὸν καθήκον τιμῆς καὶ φιλοπατρίας τῶν λαῶν, σωτηρίας αὐτῶν.

Ἐν τῷ ἐτησίῳ Προϋπολογισμῷ πάσης χώρας δεόν νὰ ἐριθῆ μέρος τῶν προσόδων πρὸς κανονικὴν ἐξόφλησιν τοῦ δημοσίου χρέους. Οὐ σμικρὰν συμβολὴν εἰς τοῦτο δύνανται νὰ παράσχωσι καὶ τὰ χρεωλυτικὰ δάνεια.

Πολιτεῖαί τινες, πρωτοστατουσῶν τῆς Μεγάλῃς Βρετανίας καὶ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, παρέχουσιν ἀπὸ πολλοῦ τοιοῦτο παράδειγμα.

Ἡ τοιαύτη λύσις τοῦ οικονομικοῦ ζητήματος τῶν συγχρόνων πολιτειῶν ἐπιβάλλεται εἰς πάντα τὰ φιλότιμα ἔθνη.

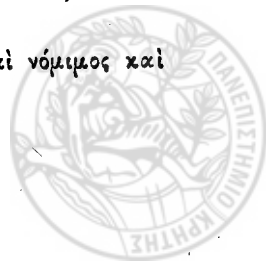
Μετατροπὴ τοῦ δημοσίου χρέους.

Αἱ πολιτεῖαι ὀφείλουσι νὰ μεριμνῶσι κατὰ πάντα τρόπον περὶ τῆς κατὰ τὸ ἐνὸν ἐλαττώσεως τοῦ δημοσίου αὐτῶν χρέους, τοῦθ' ὃ περ σημαίνει ἐλάττωσιν τῶν φορολογικῶν ὑποχρεώσεων τοῦ λαοῦ. Ὡς ἐρρήθη ἤδη ἀνωτέρω, τοῦτο οὐ σμικρὸν ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς χρεωλυτικῆς ἀποτίσεως τῶν συνομολογουμένων δανείων. Ἄλλ' ἐπίσης ὁ σκοπὸς εὗτος κατορθοῦται λίαν προσφυῶς καὶ διὰ τῆς ὑπὸ κρείττονας ὄρους συνομολογήσεως νέου δανείου πρὸς ἐξόφλησιν ἄλλου παλαιότερου.

Ὡς γνωστόν, ἐφ' ὅσον λαὸς τις εὐημερεῖ καὶ οικονομικῶς βξίνει ἐπὶ τὰ πρόσω, ἐφ' ὅσον τούτεστι τὸ χρῆμα αὐτοῦ πολλαπλασιάζεται, κατὰ τοσοῦτον ἐπέρχεται ἔκπτωσις τοῦ τόκου. Ἄλλ' ἐπίσης τυγχάνει γνωστόν, ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ δημόσια δάνεια συνομολογοῦνται ἐν χαλεποῖς διὰ τὴν κοινωνικὴν οἰκονομίαν καιροῖς. Ἐκτὸς τῶν περιπτώσεων ἐκείνων, καθ' ἃς ἄσωτοι κυβερνήσεις συνομολογοῦσι τοιαῦτα χάριν κομματικῆς ἰδιοφελείας, τὰ πλεῖστα τούτων συνάπτονται συνήθως ἐν κρίσιμοις ἔθνικαῖς ἡμέραις, οἷον ἔνεκα προπαρασκευῶν πρὸς διεξαγωγὴν πολέμων, ἐπιστρατεύσεων, πολεμικῶν ἀποζημιώσεων κ.τ.λ. ἐνίοτε ἐπίσης πρὸς ἐκτέλεσιν μεγάλων δημοσίων ἔργων, μὴ ὑπισχνουμένων ἄμεσα τὰ ὠφέλη.

Ἐνεκα τῶν αἰτίων τούτων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ τοιαῦτα δάνεια συνομολογοῦνται ὑπὸ βραεῖς τόκους, οὗς κατ' ἀνάγκην ὀφείλει ἐπὶ μακρὸν χρόνον νὰ ὑφίσταται ὁ τόπος. Ἐν τούτοις συνεταὶ καὶ προνοητικαὶ κυβερνήσεις ὀφείλουσιν, ἐπωφελοῦμεναι τῆς βραδύτερον ἐπερχομένης οικονομικῆς βελτιώσεως καὶ εὐημερίας τοῦ ἔθνους, ἔτι δὲ τῆς ἐκ τούτου ἀυξήσεως τῆς δημοσίας πίστεως καὶ τῆς ἐλαττώσεως τοῦ τόκου, νὰ συνομολογήσωσι νέον δάνειον, ἐξοφλητικὸν τοιοῦτου προηγουμένου, συνομολογηθέντος ὑπὸ βαρυτέρους ὄρους: ἀντὶ 6 ο)ο, 5, 4, 3 καὶ καθεξῆς.

Ἡ τοιαύτη ἐνέργεια τῶν κυβερνήσεων τυγχάνει καὶ νόμιμος καὶ

συμφέρουσα. Τὸ δημόσιον χρέος μετατρέπεται οὕτω, προσκαλουμένων τῶν δανειστῶν νὰ δηλώσωσι δυοῖν θᾶτερον : τὴν ἐξόφλησιν τοῦ χρέους ἢ τὴν ἐλάττωσιν τοῦ τόκου.

Ἄλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει αἱ κυβερνήσεις, αἱ ἐπιτυχάνουσαι διὰ τῆς εὐκόσμου ταύτης μεθόδου τὴν ἐλάττωσιν τοῦ χρέους, ὑποχρεοῦνται ἐπίσης, ἵνα τὴν ἐπερχομένην ἐκ τῆς ἐλαττώσεως τοῦ τόκου ἐλάττωσιν τῶν δημοσίων δαπανῶν χρησιμοποήσωσιν οὐχὶ δι' ἄλλας τεχνητὰς καὶ περιττὰς δαπάνας, ἀλλὰ πρωτίστως πρὸς ἐλάττωσιν τῶν φόρων.

Τούτου γινομένου, πληροῦται πάντως ὁ σκοπὸς συνετῆς καὶ φειδωλῆς κυβερνήσεως.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΠΕΡΙ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΠΛΟΥΤΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Περὶ Καταναλώσεως ἐν γένει.

Σκοπὸς τῆς παραγωγῆς εἶνε ἡ θεραπεία τῶν χρειῶν τοῦ ἀνθρώπου. Ἐντεῦθεν ἡ κατανάλωσις τῶν ἀγαθῶν, τῶν χρησίμων πραγμάτων, τῶν ὑπ' αὐτοῦ παραγομένων. Ἡ κατανάλωσις ἔρα τυγχάνει ἡ τελευταία ἐξέλιξις τῆς παραγωγῆς.

Ἐν τῇ γενικωτέρᾳ αὐτῆς ἐννοίᾳ ἡ κατανάλωσις σημαίνει τὴν καταστροφὴν χρησίμου πράγματος, ἐν τῇ εἰδικωτέρᾳ δὲ τὴν ἐκμηδένισιν ἢ τὴν ἐλάττωσιν ἀξίας τινός. ¹ Τὰ πλεῖστα τῶν ἀγαθῶν καταναλίσκονται μεταμορφούμενα. Ἐν τῇ λειτουργίᾳ δὲ ταύτῃ ὁ ἄνθρωπος ἐκτελεῖ τὴν οἰκονομικὴν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἀποστολὴν του.

Ἐν τισιν οἰκονομολογικοῖς συγγραμμάσιν ἡ κατανάλωσις τῶν ἀγαθῶν ὑπάγεται εἰς τὸ περὶ παραγωγῆς κεφάλαιον. Ἄλλ' ἡ διάταξις αὕτη μετετρέπη ἀπὸ τοῦ Σαίη, κατιδόντος, ὅτι τὸ φαινόμενον τῆς καταναλώσεως δὲν δύναται νὰ ὑπαχθῇ εἰς τὸ τῆς παραγωγῆς, ἅτε παρουσιάζον ἰδίαν, αὐτοτελῆ σχέσιν. Καὶ νῦν ἡ διάκρισις αὕτη ἐγένετο ἀποδεκτὴ ὑπὸ τῶν πλείστων.

Ἡ λέξις κατανάλωσις ἐπεκρίθη ὡς ὕλιστικὴ, ὑπομιμνήσκουσα τὴν φυσιολογικὴν κατανάλωσιν. Ἄλλ' ὡς παρατηρεῖ ὁ Baudrillart,² ἐν

1) Roscher System der Volkswirtschaft.

2) Manuel d' Economie politique.

τῆ Πολιτικῆ Οἰκονομίας προκειμένου περὶ καταναλώσεως τῶν ἀγαθῶν δὲν πρόκειται περὶ ὕλης, ἀλλὰ περὶ χρησιμότητος, καταναλισκομένης καὶ φθειρομένης. Βεβαίως ἡ καταστροφή ἐγκτεται ἐν τῇ καταναλώσει, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἡ ἐκμηδένισις· δι' αὐτῆς νοεῖται μόνον ἡ μεταμόρφωσις. Ὁ ἄνθρωπος, ὡς δὲν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ δημιουργήσῃ ἐκ τοῦ μηδενός, οὕτω δὲν δύναται καὶ νὰ καταστρέψῃ. Ἡ ἀληθὴς ἔννοια ἄρα τῆς καταναλώσεως δὲν εἶνε ἡ καταστροφή, ἀλλ' ἡ μετατροπὴ καὶ ἡ χρησιμοποίησις τῶν ἀγαθῶν. Ἐν τοιαύτῃ δ' ἐννοίᾳ ἡ καταναλώσις εἶνε κατ' οὐσίαν μεταμόρφωσις.

Ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ κοινωνικῇ καὶ οἰκονομικῇ αὐτοῦ λειτουργίᾳ δημιουργεῖ χρείας· πρὸς τοῦτο δὲ χρῆται τοῖς ἀγαθοῖς, ἅτινα καταναλίσκει· ἀλλ' ἐν τῇ καταναλώσει ταύτῃ παράγονται νέα ἀγαθά, αὗθις καταναλισκόμενα. Ἐν τούτῳ κεῖται ἡ διηνεκὴς οἰκονομικὴ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος. Ὡς ἐν τῇ φυσιολογικῇ λειτουργίᾳ τοῦ ἀτομικοῦ ὀργανισμοῦ ὑπάρχει διαρκὴς ἀλληλουχία μεταξὺ δημιουργίας καὶ καταναλώσεως, οὕτω συμβαίνει καὶ ἐν τῇ οἰκονομικῇ αὐτοῦ λειτουργίᾳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ποικίλαι ὄψεις τῆς Καταναλώσεως.

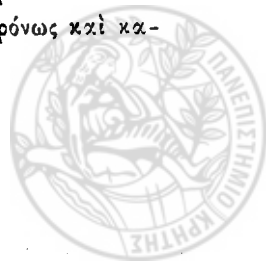
Ἡ ποικιλία ἐν τῇ καταναλώσει.

Ἡ κατανάλωσις τῶν ἀγαθῶν δεόν νά τελεῖται παντοῦ καί πάντοτε ὁμοιοτρόπως· εἰς τοῦτο δέ ποικίλαι συντελοῦσι φυσικαί τε καί κοινωνικαί συνθήκαι. Ἐπί παραδείγματι κατ' ἄλλον τρόπον διεξάγεται ἡ κατανάλωσις τῶν ἀγαθῶν ἐν ταῖς θερμαῖς χώραις καί κατ' ἄλλον ἐν ταῖς εὐκράτοις ἢ ἐν ταῖς ψυχραῖς. Ἐν γένει αὕτη παρακολουθεῖ τήν μείζονα ἢ ἐλάττονα ἐκδήλωσιν τῶν χρεῶν. Ἐν ἡ χώρᾳ ἐκδηλοῦνται πολλαί τοιαῦται, ἐκεῖ κατ' ἀνάγκην καί ἡ κατανάλωσις γίνεται μεγαλειτέρα.

Πρός ταῖς φυσικαῖς συνθήκας συντελοῦσιν ἐπίσης εἰς τήν μείζονα ἢ τήν ἐλάττονα κατανάλωσιν καί αἱ κοινωνικαί. Αἱ ἀνθρώπιναί χρεῖαι ἀυξάνονται ἢ ἐλαττοῦνται, συνωδᾶ τῷ πολιτισμῷ τοῦ λαοῦ. Οἱ πεπολιτισμένοι ἔχουσι χρεῖας πλείονας τῶν ἀπολιτιστῶν, καταναλίσκουσιν ἄρα καί πλείονα ἀγαθά.

Ἡ κατανάλωσις ποικίλλει κατὰ κοινωνικάς τάξεις, κατ' ἐπαγγέλματα, κατὰ πνευματικὴν μόρφωσιν, καθ' ὥρας τοῦ ἔτους. Ἄλλ' ὅ τι ἴδιον ἀποτελεῖ τήν πρωτίστην αὐτῆς δύναμιν εἶνε ὁ πλοῦτος. Πλείους λαοὶ καταναλίσκουσι πλείονα τῶν μὴ τοιούτων.

Ἡ κατανάλωσις ἐπίσης ἐπιβάλλεται πολλακίς ὑπὸ τῶν κοινωνικῶν ἠθῶν, ὑπὸ τῶν προλήψεων, ὑπὸ τῆς ματαιότητος ἢ κενοδοξίας, ὑπὸ τοῦ νεωτεριστικοῦ ἐπὶ τέλους χαρακτῆρος, ὅστις διακρίνει λαοὺς ἢ ἄτομα. Ἐντεῦθεν ἡ ἀρχὴ τῶν συρμῶν, τῶν νεωτερισμῶν ἐν ποικίλαις σχέσεσι τοῦ βίου, οὗ ἕνεκα ἐπέρχεται διαρκῆς μεταβολὴ καί μεταμορφώσεις ἐν ταῖς ὁρέξεσι λαοῦ τινός, ἀλλὰ συγχρόνως καί κατανάλωσις.

Ἐκ τῶν λαῶν τινες μὲν τυγχάνουσιν ἐπιρρεπέστεροι πρὸς τοὺς νεωτερισμούς, καὶ τοιοῦτοι εἶνε κατ' ἐξοχὴν ἔκπαλαι οἱ Γάλλοι, ἄλλοι δὲ εἶνε συντηρητικώτεροι, ὡς τυγχάνουσιν οἱ Ἀνατολικοὶ λαοί. Ἐτι δὲ μᾶλλον νεωτερίζει τὸ γυναικεῖον φῶλον.

Οἱ τοιοῦτοι νεωτερισμοὶ εἶνε βιομηχανικῶς ἀνγκαιῶι, ἀλλ' ἐν μέτρῳ. Ἀναπτύσσεται δι' αὐτῶν ἡ καλαισθησία, ἡ τέχνη, ἡ βιομηχανία, ἀλλ' ἐπίσης καὶ ἡ οἰκονομικὴ παραγωγή, ὁ πλοῦτος τῆς χώρας. Ἀπὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου μεγάλη πηγὴ τοῦ ἐθνικοῦ ἐν Γαλλίᾳ πλοῦτου εἶνε τὸ κεφάλαιον τῶν νεωτερισμῶν.

Ὁ ἄνθρωπος, καταναλίσκων, παράγει ἐπίσης. Μόνον δ' ὑπὸ τὸν ὄρον τοῦτον δικαιολογεῖται ἡ κατανάλωσις τῶν παραγομένων ἀγαθῶν. Ἐν τῷ συνδέσμῳ τούτῳ καὶ τῇ ἀλληλουχίᾳ μεταξὺ παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως περέρχεται ὁ ἀνθρώπινος βίος, ἡ δημιουργία καὶ ἡ μεταμόρφωσις χρησίμων ἀγαθῶν ἢ εὐαρέστων ἀντικειμένων — τοῦ πλοῦτου.

Παραγωγικὴ καὶ μὴ κατανάλωσις.

Κατ' ἀρχὴν ἡ κατανάλωσις ἐν τῇ οἰκονομικῇ αὐτῆς ἐννοίᾳ δέον νὰ ᾖνε παραγωγικὴ, τότε καὶ μόνον ἐπιτυγχάνουσα τοῦ ἀληθινοῦ αὐτῆς σκοποῦ· τὸ ἀποτέλεσμα ἄρα τῆς καταναλώσεως δέον ν' ἀποβλέπη κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν παραγωγὴν καὶ ἐν γένει εἰς τὴν ποικίλην θεραπείαν τῶν χρειῶν. Ἀληθῶς ἐν τῇ προσηκούσῃ αὐτῆς πραγματώσει ἡ οἰκονομικὴ αὐτῆ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπινου ὄντος προκαλεῖ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐργασίας, τῆς παραγωγῆς, τῶν κεφαλαίων καὶ ἐν γένει τῆς αὐξήσεως τῶν χρησίμων πραγμάτων. Σκοπὸς τῆς παραγωγικῆς καταναλώσεως εἶνε σὺν τοῖς ἄλλοις, πρὸς τῇ θεραπείᾳ τῶν χρειῶν, καὶ ἡ αὐξήσις τοῦ πλοῦτου.

Μὴ παραγωγικὴ δὲ κατανάλωσις εἶνε ἐκείνη, καθ' ἣν ἡ οἰκονομικὴ καταστροφὴ ἐκτελεῖται ἀπλῶς χάριν τῆς καταστροφῆς, ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει καταναλίσκονται τὰ ἀγαθὰ ἄνευ πιθανῆς ἀντικαταστάσεως.

Τὰ τε ἄτομα καὶ οἱ λαοὶ διακρίνονται ἐπὶ παραγωγικῇ καὶ μὴ καταναλώσει, εἶνε ἀποταμιευτικοὶ ἢ σπάταλοι.

Ἴσορροπία παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως.

Ἐπεται ἐκ τούτων, ὅτι ὅσον νὰ ὑπάρχη ἰσορροπία καὶ ἀλληλεγγύη μεταξύ παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως, ἡ μὲν παραγωγή ν' ἀποβλέπη πρὸς τὴν προσήκουσαν κατανάλωσιν, καὶ τάνάπαλιν, ἡ δὲ καταναλώσις νὰ ὑποβοηθῇ τὴν παραγωγὴν. Ἐν τῇ τοιαύτῃ οἰκονομικῇ ἁρμονίᾳ ὁ βίος καθίσταται κανονικώτερος καὶ ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν ἄξιος τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος.

Κατὰ κανόνα ἡ καταναλώσις δὲν δύναται, οὐδ' ὀφείλει νὰ ὑπερβῇ τὰ ὄρια τῆς δυνάμεως τῆς παραγωγῆς. Ἐν ἐναντία περιπτώσει ἤθελεν ἐπέλθῃ στάσις καὶ ἀνισορροπία ἐν τῷ οἰκονομικῷ ὀργανισμῷ τῶν λαῶν, κοινωνικαὶ νόσοι, κρίσεις.

Ἐνεκ τῆς ὑπερμέτρου καταναλώσεως αἱ παραγωγικαὶ τῶν ἀνθρώπων δυνάμεις ἤθελεν ἐξαντληθῆ πρῶιμώτατα, οὕτω δὲ περιοριζομένης τῆς παραγωγῆς, ἤθελεν ἐπίσης περιορισθῆ, ἐκλίπη σὺν τῷ χρόνῳ, καὶ ὁ πλοῦτος.

Πρωτίστη ἀποστολὴ τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης εἶνε ὁ καθορισμὸς τῶν σχέσεων μεταξύ παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως — ἡ ἰσορροπία αὐτῶν. Αἱ οἰκονομικαὶ καταστροφαί, αἵτινες πολλάκις παρηκολογήθησαν καὶ ὑπὸ ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν, προήλθον πλέον ἢ ἅπαξ ἐκ τῆς ἀνισορροπίας μεταξύ παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως. Αἱ ἄσκοποι καὶ ὑπὲρ τὸ μέτρον τῶν δυνάμεων ἀτόμων καὶ λαῶν δαπάναι προύκαλεσαν ἐσωτερικάς, κοινωνικάς καὶ πολιτικάς κρίσεις, ὧν πολ- λάκις ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ ἐθνικὴ πτώσις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Περὶ Ἀποταμιεύσεως

Περὶ Ἀποταμιεύσεως ἐν γένει.

Ἡ ἀποταμίευσις ἀνεγνωρίσθη ἔκπαλαι μία τῶν τιμιωτάτων ἀρετῶν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τοῦ βίου αὐτοῦ κατενόηθη, ὅτι ἡ ἄμεσος κατανάλωσις τῶν προϊόντων τῆς ἐργασίας ἤθελεν ἐπενέγκῃ τὴν στέρησιν διὰ τὴν αὔριον, τὴν καταστροφὴν ἐπὶ τέλους. Ἐνωρίτατα ἄρα ἐξεδηλώθη ὁ σκοπὸς καὶ ἡ ἀρετὴ τῆς ἀποταμιεύσεως. Πῶς ἄλλως; δὲν πρᾶττουσιν αὐτὸ τοῦτο τσαυτὰ ἄλλα ζῶα, ἐστερημένα λογικοῦ;

Ἐν τῇ ἀποταμιεύσει ἐκδηλοῦται κατ' ἐξοχὴν ὁ ἠθικὸς χαρακτήρ τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος. Ἀπὸ ὑποτελοῦς ὄργάνου τῶν φυσικῶν δυνάμεων μεταβάλλεται εἰς ὑπέροχον δύναμιν, αὐτοτελῆ, κεκτημένην τὴν συνείδησιν τῆς καταστάσεως ἑαυτῆς, τοῦ σκοποῦ, ὃν ἐπιδιώκει. Ὁ ἀποταμιεύων καθίσταται ἀληθῶς ἀκατάβλητος· πολλαπλασιάζει πολυτρόπως τὰς δυνάμεις ἑαυτοῦ, πρὸς δὲ καὶ τὰ μέσα τῆς οἰκονομικῆς λειτουργίας.

Ἡ ἀποταμίευσις εἶνε ἀρετὴ, παρακολουθοῦσα τὸν ἄνθρωπον ἐν παντὶ σταδίῳ τοῦ πολιτισμοῦ. Δι' αὐτῆς μεταβιάζονται ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν τὰ ἀγαθὰ, τὰ προϊόντα τῆς ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς ἐργασίας. Καὶ αὐτὸς ὁ ἄγριος κέκτηται συνείδησιν τῶν ἐπερχομένων χρειῶν, προνοῶν περὶ τῆς συντηρήσεως τῆς αὔριον.

Ἡ ἀποταμίευσις εἶνε πρόνοια. Ὅσῳ καὶ ἂν ᾗτο ὁ ἄνθρωπος ἐν ταῖς πρώταις ἡμέραις τοῦ βίου παρεμφερῆς τοῖς θηρίοις, εἶχεν ὅπως δῆποτε στιγμὰς διαλάμψεως, ἵνα κατανοήσῃ, ὅτι ἐπιβάλλονται αὐτῷ καθήκοντα προνοίας περὶ τοῦ μέλλοντος. Τὸ ἐνστικτὸν τῆς αὐτοσυντηρησίας, τὸ φίλτρον τῶν τέκνων καὶ τῶν οἰκειῶν ἐπέτασεν αὐτῷ τὴν μέριμναν περὶ τοῦ μέλλοντος.

Ἡ ἀποταμίευσις ἐν τῇ ἀναπτύξει τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἐκπολιτιζόμενος ὁ ἄνθρωπος, κατανοεῖ, ὅτι ἔχει μείζονας ὑποχρεώσεις πρὸς τε ἑαυτὸν καὶ πρὸς τοὺς ὁμοίους του. Αὐξοῦνται ὁσημέραι αἱ χρεῖαι· ἡ δὲ φροντίς περὶ τοῦ μέλλοντος ἐξεγείρει παρ' αὐτῷ τὸ πνεῦμα τῆς ἀποταμιεύσεως. Δι' προμήθειαι διὰ τὴν προσεχῆ συντήρησιν, τὸ ἐξ αὐτῶν ἀποτελούμενον πρὸς νέαν παραγωγὴν κεφάλαιον, πάντα ταῦτα ἀπασχολοῦσιν αὐτὸν πολυτρόπως. Οὕτω δὲ σὺν τῷ χρόνῳ καθίσταται ἀποταμιευτικώτερος, ἀλλὰ καὶ παραγωγικώτερος.

Τὸ φαινόμενον τοῦτο ἐμφανίζεται παντοιοτρόπως καθ' ἑκάστην, ἐν πάσῃ ἀνθρωπίνῳ πολιτισμῷ βαθμίδι. Οἱ βάρβαροι λαοὶ εἶνε ἤττον τῶν πεπολιτισμένων ἀποταμιευτικοί· ἐπίσης οἱ ἐν ταῖς θερμαῖς χώραις διαβιοῦντες ἤττον τῶν ἐν ψυχραῖς.

Ὁ ἀποταμιεύων δὲν ἐργάζεται ὑπὲρ ἑαυτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν συγχρόνων καὶ τῶν ἐπιγόνων· τὰ δ' ἀποτελέσματα τῆς πράξεως ταύτης εἶνε τεράστια. Διὰ τῆς ἀποταμιεύσεως ἐξασφαλίζεται οὐ μόνον ὁ ἐνεστώσ ἀτόμου καὶ κοινωνίας βίος, ἀλλὰ καὶ ἡ ὕπαρξις τοῦ μέλλοντος.

Ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἡ ἀποταμίευσις περιῆλθεν εἰς τὸ ἀκρότατον σημεῖον. Ἀνεγνωρίσθη αὕτη μίξ τῶν ὑπερτάτων ἀρετῶν. Πλείστων λαῶν ἡ οἰκονομικὴ ἀκμὴ καὶ ἰσχύς ὀφείλεται πρωτίστως εἰς τὸ ἀποταμιευτικὸν αὐτῶν πνεῦμα (Γάλλοι, Ὁλλανδοὶ κτλ.). Δι' αὐτοῦ ἀπετελέσθησαν τεράστια κεφάλαια, χρησιμοποιοθέντα οὐ μόνον πρὸς τὴν κατασκευὴν μεγάλων δημοσίων ἔργων ἐν ταῖς χώραις τοῦ καταρτισμοῦ αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ. Ἡ δὲ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐπελθούσα ἔκπτωσις τῶν τόκων ἐν τισὶ χώραις μαρτυρεῖ μὲν τὴν ἀφθονίαν τῶν κεραλαίων, ἀλλ' ἐπίσης καὶ τὸ ἀποταμιευτικὸν αὐτῶν πνεῦμα. Τοῦτο δ' ὀφείλεται πρωτίστως τὸ μὲν εἰς τὴν ἀποκατάστασιν μινύμου τάξεως, δικαιοσύνης καὶ ἐλευθερίας, ὧν πρότερον ἴστεροῦντο, τὸ δὲ εἰς τὴν κρείττονα κατανόησιν τῶν ἀρχῶν τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας.

Ἀμφισβητήσεις περὶ τῆς χρησιμότητος τῆς ἀποταμιεύσεως.

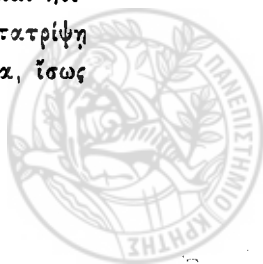
Ἀμφισβητεῖται πολλάκις ἡ ἠθικὴ ἀρχὴ καὶ τὰ οἰκονομικὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀποταμιεύσεως. Σχολαὶ τινες, ὁρμώμενοι ἀπὸ ὑλιστικῶν καὶ ἀπολαυστικῶν ἀρχῶν, διδάσκουσιν, ὅτι ἡ ἄμεσος ἀπόλαυσις τοῦ ἐργάτου ἐπιβάλλεται ὑπὸ τοῦ νόμου τῆς φύσεως. Ὁ ἐργάτης, καταδικαζόμενος εἰς φειδῶ, ἀποταμιεύων, καταδικάζεται εἰς στερήσεις. Τούναντίον δὲ ὁ κεφαλαιούχος ἀπολαύει ἀνετώτερον καὶ θαψιλέστερον, πολλάκις μὴ ἐργαζόμενος.

Ἐκ τῆς ἀρχῆς ταύτης ἐπέρχεται προφανὴς ἀδικία ἐν τῇ κοινωνίᾳ, διχαζόμενων τῶν μελῶν αὐτῆς εἰς καταναγκαστικῶς ἀποταμιεύοντα τὸν ἐπιούσιον ἄρτον καὶ εἰς ἕτερα ἀπολαύοντα. Ἐντεῦθεν κηρύσσεται παρά τινων κοινωνιολόγων τὸ δόγμα τῆς ἀποταμιεύσεως ἀνῆθικον.

Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν κοινωνιστικῶν τούτων ἀποστόλων ὑπάρχουσι καὶ θεωρητικοὶ τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, ἀμφισβητοῦντες τὴν ἀρετὴν καὶ τὰ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀποταμιεύσεως. Τὰ ἐπιχειρήματα αὐτῶν συνοψίζονται ἐν τοῖς ἐπομένοις :

Τοῦ ἐργάτου, ἢ τοῦ μικροκεφαλαιούχου καταναλισκόντων πλείονα, μὴ ἀποταμιεύοντων δὲ διὰ τὰς χρείας τοῦ μέλλοντος, ἐξεγείρεται παρ' αὐτοῖς κατ' ἀνάγκην ζωηρότερον τὸ κέντρον τῆς χρείας, ἄρχη καὶ τῆς παραγωγικῆς ἐργασίας. Οὕσης μείζονος τῆς καταναλώσεως, προκαλεῖται καὶ ἡ μείζων παραγωγή. Ἐκ τούτου ἐξεγείρεται παρὰ τοῖς μὴ λίαν ἀποταμιευτικοῖς λαοῖς τὸ ἐλαττήριον τῆς αὐτεβουλίας καὶ τῆς ἐργασίας, τῆς ἀκαταπόνου δραστηριότητος, κατορθοῦται δ' οὕτω μείζων ἢ παραγωγικὴ δύναμις αὐτῶν, ἀξιομένου τοῦ ἀληθοῦς πλοῦτου.

Διὰ τῆς ἀρχῆς ταύτης ὁ ἄνθρωπος ἐργάζεται ἅμα καὶ παράγει. Οὐδέποτε σταματᾷ ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ, ἢ τοιαύτη δὲ διηνεκὴς ἐνέργεια καὶ ἀπασχόλησις ὠφελεῖ αὐτὸν οὐ μόνον οἰκονομικῶς, ἀλλὰ καὶ ἠθικῶς καὶ πνευματικῶς. Ὁ ἐργαζόμενος στερεῖται χρόνου νὰ κατατρίψῃ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ καὶ τὰς δυνάμεις περὶ ἀντικείμενα ἀλλότρια, ἴσως

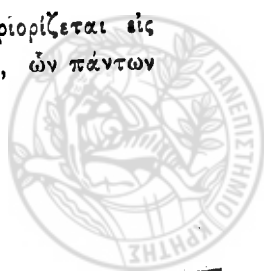
πολλάκις και ἐπιβλαβῆ. Παρομαρτεῖ ἄρα τῇ τοιαύτῃ καταστάσει οἰκονομικὴ ἄμα και ἠθικὴ εὐδαιμονία.

Τούναντίον ἡ ἀποταμίευσις παρίστησιν ὅπως διάφορον εἰκόνα. Ὁ ἀποταμιευτής, μετὰ παρέλευσιν χρόνου τινὸς ἐργασίας, ἐξασφαλίζων περιουσίαν, διακόπτει τὰς ἐργασίας ἑαυτοῦ, ἄρα τὴν παραγωγικότητα, ἀπὸ ἐργατικοῦ και δραστηρίου οἰκονομικοῦ παράγοντος καθίσταται ἀδρανὴς και ἀκηθὴς προσοδοφάγος, εἰς οὐδὲν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀγαθὸν συντελών. Φύσει ἡ εὐπορία προκαλεῖ τὴν ραστώνην μετὰ τῶν αὐτῆς ἀποτελεσμάτων.

Δύναται τις εἰπεῖν, ὅτι τοιαύτη εἶνε κατ' ἐξοχὴν ἡ οἰκονομικὴ θεωρία τοῦ ἀμερικανικοῦ λαοῦ. Τυχχάνει οὗτος πολυδᾶπανος, ἀπολαυστικός, ἀλλ' ἐπίσης και ἐργατικώτερος και παραγωγικώτερος ἄλλων λαῶν, ἐξαρτώντων τὸν ἑαυτῶν πλοῦτον μόνον ἀπὸ τῆς ἀποταμιεύσεως. Τὸ ἀνήσυχον αὐτοῦ πνεῦμα, οὐ ἔχομεν τοσαῦτα περιφανῆ δείγματα κατὰ τοὺς σημερινούς χρόνους, προκαλεῖ αὐτὸν εἰς ἀπόλαυσιν, ἀλλὰ και εἰς ἐργασίαν. Ἐφαρμόζει ἐν τῇ πλήρει ἐννοίᾳ τὸ ρητὸν—ὁ χρόνος χρῆμα, οὐδαμῶς δ' ἀπαυδοῖ ἐν οἰωδῆποτε ἔργῳ αὐτοῦ. Σκέπτεται νυχθημερόν, πονεῖ, ἀλλ' ἐπὶ τέλους και ἀπολαύει. Ἐμπιστεύεται εἰς τὸν φυσικὸν και πνευματικὸν ὀργανισμόν του, και δὲν ἀπατάται.

Ἄλλ' ἐν ταῖς καθαρῶς ἀποταμιευτικαῖς χώραις τῆς συγχρόνου Εὐρώπης δὲν συμβαίνει τὸ αὐτό. Τὰ ἀποταμιευτικὰ ἄτομα, οἱ προσοδοῦχοι οὗτοι τοῦ μέλλοντος, οἱ ἐπὶ τῶν δαφνῶν τῆς προτέρας ἐργασίας ἀναπαυόμενοι, περὶ παντὸς ἄλλου μεριμνῶσιν ἢ περὶ νέας ἐργασίας και παραγωγῆς. Ἐκ τούτου οἱ πολέμιοι τῆς ἀποταμιεύσεως θεωροῦσιν αὐτὴν μὴ παρέχουσαν τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα, ἅτινα παρέχει ἡ γενναία δαπάνη.

Ὄντων ἐκ συστήματος ἀποταμιευτικῶν τῶν ἀνθρώπων, ἐπέρχεται ἡ στασιμότης ἐν τε ταῖς οἰκονομικαῖς και ταῖς κοινωνικαῖς αὐτῶν σχέσεσιν. Ἡ φειδῶ ἐξέρχεται τῆς οἰκονομικῆς σφαίρας, ἵνα εἰσέλθῃ εἰς τὰς καθ' ὅλου σχέσεις τοῦ βίου. Καθίσταται φειδωλὸς ὁ ἄνθρωπος οὐ μόνον ἐν τῇ οἰκονομικῇ δαπάνῃ, ἀλλὰ και ἐν τῇ καταναλώσει τῶν γενετικῶν αὐτοῦ δυνάμεων. Ἡ τεκνοποιία, ἐλλειπόντων τῶν πρὸς ἀξιοπρεπῆ συντήρησιν τῆς οἰκογενεῖας μέσων, περιορίζεται εἰς ἐλάχιστον βαθμόν. Φειδῶ περὶ τὴν παραγωγὴν τέκνων, ὧν πάντων

δὲν εἶνε πιθανὴ ἢ θεωρουμένη κοινωνικὴ ἀξιοπρέπεια ἀποκαταστάσεως, ὡς τοῦτο παρατηρεῖται πολλαχοῦ σήμερον, ἰδίᾳ ἐν ταῖς μέσαις καὶ ἀνωτάταις τάξεσιν.

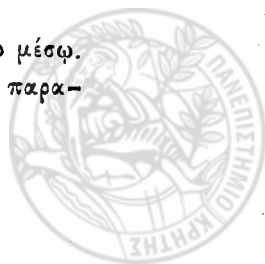
Ἄποτέλεσμα τῆς φειδούς ταύτης εἶνε ἐπίσης, ὅτι πολλοὶ παραγωγοί, δημιουργήσαντες περιουσίαν, δι' ἧς δύνανται νὰ ζήσωσιν ἀνέτως, ν' ἀναθρέψωσι καὶ ἀποκαταστήσωσιν ἀξιοπρεπῶς ὅσον ἔνεστι τὰ τέκνα αὐτῶν, ἀπέχουσι πάσης ἐργασίας, καθίστανται προσδοράγχι, ἄρα μὴ παραγωγικοί. Τοιοῦτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ ἰδανικόν τοῦ παλαιοῦ κόσμου. Πολλοὶ ἀπομακρύνονται τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν, στεροῦντες οὕτω τὴν ἐθνικὴν παραγωγὴν δεξιωτάτου καὶ ἰκνωτάτου συντελεστοῦ, ἐν ἣ στιγμῇ ἴσως αἱ ἐπιχειρήσεις αὐτῶν ἤθελον εἶτι μᾶλλον εὐδοκιμήσῃ.

Ἄλλὰ καὶ τι ἄλλο συμβαίνει ἐνιαχοῦ τοῦ παλαιοῦ κόσμου. Παρὰ τὰς κατακτήσεις τῶν νέων ἰδεῶν, οὐκ ὀλίγα παλαιὰ εἶθη διατηροῦνται ἐρριζωμένα ἐν τῇ συνειδήσει ἐνίων εὐρωπαϊκῶν λαῶν. Ἡ βιομηχανικὴ ἐργασία θεωρεῖται παρὰ πολλοῖς ἐτι εὐτελὲς ἐπιτήδευμα, ἀνάξιον εὐνήγμενου εὐπατρίδου.

Τούτου ἕνεκα πλεῖστοι οἰκογενειάρχαι ἀποταμιεύουσιν ἐπὶ τῇ μωρᾷ ἐλπίδι τῆς παροχῆς εἰς τὰ τέκνα αὐτῶν κοινωνικῆς θέσεως, μᾶλλον ἀνεξαρτήτου καὶ ἐπιφανοῦς καὶ τῆς ἀποκαταστάσεως εἰς δημίσια ἀξιώματα. Σήμερον δὲ τοῦτο εἶνε εὐχερέστερον ἢ ἄλλοτε διὰ τῆς χρήσεως τῶν λεγομένων πολιτικῶν μέσων καὶ ἐπιρροῶν. Οὕτω διδάσκονται τὰ τέκνα ἐξ ἀπαλῆς ἡλικίας εἰς τὴν περιφρόνησιν τῆς παραγωγικῆς ἐργασίας, εἰς τὴν ραθυμίαν καὶ τὴν ραστώνην. Ἐπιζητεῖται διὰ θεμιτῶν καὶ ἀθεμιτῶν τρόπων ἡ ἀποκατάστασις αὐτῶν, ἐν τοιαύταις ἰδέαις ἀνατραφέντων, ἐν δημοσίοις γραφείοις, ἐν τῷ στρατῷ καὶ τῷ ναυτικῷ, πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ μέλλοντος καὶ ἀποφυγὴν τῶν κινδύνων καὶ περιπετειῶν, τῶν παρορμαρτουσῶν ταῖς οἰκονομικαῖς ἐπιχειρήσεσιν.

Λαοί, οὕτω σκεπτόμενοι καὶ πράττοντες ἐν τῷ οἰκονομικῷ βίῳ, θέλουσιν ὀπισθοδρομήσῃ κατ' ἀνάγκην, καταστρέφοντες ἢ ἐλαττοῦντες τὴν παραγωγὴν αὐτῶν ὑπὸ τὴν ἵποψιν τῆς αὐξήσεως τοῦ τε πλοῦτου καὶ τοῦ πληθυσμοῦ.

Τὸ ζήτημα εἶνε λίαν λεπτόν. Ἄλλ' ἡ ἀλήθεια κεῖται ἐν τῷ μέσῳ. Ἡ πέρα τοῦ δέοντος ἀποταμίευσις, ἐν ἣ περιπτώσει δὲν εἶνε παρα-

γωγική, τυγχάνει άσκοπος και άλυσιτελής εἰς τε τὰ άτομικά και τὰ κοινωνικά συμφέροντα. Ἡ ἀποταμίευσις ἐν γένει πρέπει νά ᾖ λογική, ν' ἀποβλέπη πρωτίστως εἰς τήν θεραπείαν προφανῶν χρειῶν τοῦ μέλλοντος, ἀλλ' ἐπίσης και εἰς τήν εὐρυτέραν παραγωγὴν και οἰκονομικὴν πρόοδον.

Ἐκ τῶν εἰρημένων συμπεραίνεται, ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς ἀποταμίευσεως δὲν δύναται νά λυθῆ κατ' ἀπόλυτον τρόπον. Αὕτη τυγχάνει ἀναγκαία και μὴ. Ἀναγκαία, καθ' ὅσον ἐξασφαλίζεται δι' αὐτῆς ἡ συντήρησις τοῦ μέλλοντος και ἡ μείζων παραγωγὴ, προκαλεῖται δὲ ἡ νηφαλιότης και τὸ ἐργατικὸν κέντρον τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος· μὴ ἀναγκαία δέ, ἐν ἡ περιπτώσει δὲν ἐπιζητεῖται ἡ ἐξασφάλισις τοῦ μέλλοντος, ἀλλὰ μάλλον ἡ ἀποχὴ ἐν αὐτῷ ἀπὸ πάσης ἐργασίας και παραγωγῆς. Τὸ τοιοῦτο ἤθελεν ἀνακόψῃ μοιραίως τήν ποικίλην πρόοδον τῶν λαῶν, εὐχαριστουμένων εἰς τὰ ὀλίγα, εἰς τὰ ἀπολύτως χρειώδη, στερουμένων δὲ σὺν τῷ χρόνῳ τῆς γεννηίας ἐκείνης ὁρμῆς πρὸς σκέψιν και ὄρασιν, ἧτις εἶνε τὸ κατ' ἐξοχὴν ὄργανον και ἡ ἀφετηρία τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΗΕΜΠΤΟΝ

Περὶ πολυτελείας

Περὶ πολυτελείας ἐν γένει.

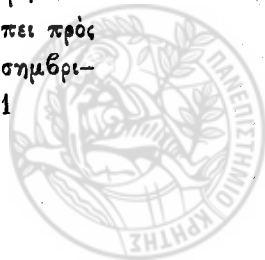
Πολυτέλεια λέγεται συνήθως ἡ πλεον τοῦ προσήκοντος κατανά-
λωσις τῶν οικονομικῶν ἀγαθῶν, τῶν πρὸς θεραπείαν τῶν ἀνθρωπί-
νων πόθων χρησιμευόντων.

Ὁ ἄνθρωπος ἔχει χρείας. Παράγει πρὸς θεραπείαν αὐτῶν. Καὶ
καθ' ὅσον μὲν ἡ παραγωγή καταναλίσκεται ἀναλόγως πρὸς τὰς χρείας,
ἐν μέτρῳ, οὐδὲν τὸ ἄτοπον· ἀλλ' ἐν ἡ περιπτώσει δὲν συμβαίνει
τοῦτο, ἡ δὲ κατανάλωσις εἶνε μείζων τῶν χρεϊῶν, ἐπέρχεται ἡ ὑπερ-
βολή, ἡ κατὰχρησις, ἡ πολυτέλεια.

Δυσχερὲς εἶνε νὰ κατανοηθῇ ἡ πολυτέλεια ἐν τῇ πλήρει αὐτῆς
σημασίᾳ. Ἡ ἐννοία αὐτῆς εἶνε σχετική. Ἐκαστον ἄτομον, ἐκάστη
κοινωνία, ἐκάστη ἐποχὴ διαφόρως διακρίνουσι καὶ πραγματοῦσι τὴν
πολυτέλειαν.

Ὁ ἄνθρωπος, ἔνεκα ποικίλων αἰτίων, ἐκ ματαιότητος, ἐκ μιμη-
σεως, ἐξ ἀνατροφῆς, ἐκ κοινωνικῶν προλήψεων, ρέπει ν' ἀπολαύη
ἀφθονώτερον, πολλάκις ὑπὲρ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ. Βάρβαροί τε καὶ
πεπολιτισμένοι ἐξίσου ἀμιλλῶνται ἐν ἀπολαυστικαῖς ροπαῖς ὡς πρὸς
τὴν τροφήν, τὴν κατοικίαν, τὴν ἐνδυμασίαν. Τὸ τοιοῦτο κεῖται ἐν
τῇ φύσει τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος, ἐπιζητοῦντος ἀείποτε εὐχαρίστως πᾶ-
σαν χλιδὴν καὶ θεραπείαν καὶ αὐτῶν πολλάκις τῶν ἐπουσιωδῶν
χρεϊῶν.

Ἡ τοιαύτη ροπή τοῦ ἀνθρωπίνου γένους παραλλάσσει συνήθως
κατὰ φύλον, καθ' ἡλικίαν, κατὰ τόπον καὶ χρόνον, κατὰ θρησκευ-
τικὰ συστήματα, κατὰ τὸ πολίτευμα πολλάκις. Μᾶλλον ρέπει πρὸς
τὴν πολυτέλειαν ὁ ἀνὴρ ἢ ἡ γυνή, ὁ νέος ἢ ὁ γέρων, ὁ μεσημβρι-

νός ἢ ὁ βόρειος, ὁ ἐν μοναρχικῇ ἢ ὁ ἐν δημοκρατικῇ πολιτείᾳ διαβίων, ὁ πεπολιτισμένος ἢ ὁ ἀπολίτιστος. Κοινωνία εὖρωστοι ἀποδέχονται τὴν πολυτέλειαν ἐντὸς ὁρίων· διεφθαρμένα, ἐξωθοῦσιν αὐτὴν εἰς τὸ ἔπακρον.

Τὸ πρόβλημα τῆς πολυτελείας ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Τὸ πρόβλημα τῆς πολυτελείας ἔκπαλαι ἀπησχόλησε τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν. Φιλόσοφοι τε καὶ ἠθικολόγοι δίστανται περὶ τῆς ἠθικότητος καὶ τῆς χρησιμότητος αὐτῆς. Οἱ μὲν ἐκηρύχθησαν κατ' αὐτῆς ἐκ συστήματος, ἕτεροι δὲ πάλιν συνηγόρησαν. Αἱ νομοθεσίαι ἐπίσης καὶ τὰ κοινωνικὰ καὶ θρησκευτικὰ συστήματα ἠνέχθησαν αὐτὴν ἢ κατεδίωξαν. Ἐν γένει τὰ κατὰ τὴν πολυτέλειαν ἔχουσιν ὡς ἀκολούθως ἐν τῇ μακρᾷ σειρᾷ τῶν αἰώνων.

Ἐν τοῖς προϊστορικοῖς χρόνοις, ὡς μέχρι τῆς σήμερον συμβαίνει μεταξὺ τῶν ἀγρίων καὶ τῶν βαρβάρων λαῶν, ἡ πολυτέλεια δὲν εἶνε ἄγνωστος.

Ἐκ τῶν μνημείων τοῦ παρελθόντος πληροφορούμεθα, ὅτι ἡ μετ' ἐκζητήσεως διακόσμησις τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος εἶνε χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν διαφόρων πρωτογόνων, ἢ ἐν ἱστορικῇ ἔτι ἀφρητρίᾳ διατελούντων λαῶν. Φιλαυτία, ματαιότης, ροπή πρὸς ὑπεροχὴν ἀναπτύσσουν τὸ αἶσθημα τῆς πολυτελείας καὶ παρ' αὐτοῖς τρεῖς ἥκιστα πεπολιτισμένοι. Ὁ πολυτελέστερον κοσμούμενος καὶ δικαιώμενος φρονεῖ ἑαυτὸν ἀνώτερον τῶν λοιπῶν ὁμοίων του, ἐναβρύνεται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ θαυμάζεται καὶ τιμᾶται.

Τοῦ πολιτισμοῦ προϊόντος, ὁ κλλωπισμὸς καὶ ἡ εὐμάρεια δὲν ἐλαττοῦνται· τὸναντίον αὐξάνονται. Ἡ πολυτέλεια εἰσδύει εἰς τὰ κοινωνικὰ ἦθη, κρατεῖ πολλάκις αὐτῶν, ἐκδηλουμένη ὑπὸ τὰς διαφορὰς σχέσεις τοῦ βίου, τὰς ἀτομικὰς, τὰς οἰκογενειακάς, τὰς θρησκευτικὰς, τὰς πολιτικὰς.

Ὁ ἰδιώτης ρέπει, ἐκ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ αἰτίου, νὰ διακριθῇ διὰ τῆς ἐξωτερικῆς μεγαλοπρεπείας. Πολλάκις τὴν ἀνθρωπίνην ταύτην ἀδυναμίαν ὑποβοηθεῖ ἡ θρησκεία καὶ ἡ πολιτεία. Οἱ λειτουργοὶ αὐτῶν δὲν διστάζουσι νὰ παραστῶσι πρὸ τοῦ ἀπλοικοῦ λαοῦ δι'

ἐξωτερικῆς κομψότητος καὶ μεγαλοπρεπειᾶς πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἐκθαμβώσεως αὐτοῦ· ἔτι δὲ μᾶλλον ὁ ὑπὸ τῆς δημοτικῆς εὐπιστίας θεοποιούμενος μονάρχης, ἀναλαμβάνων τὴν ἐξωτερικὴν παράστασιν ὑπερόχου μεγαλειότητος. Ἐκ τῶν τοιούτων πρὸς πικυτέλειαν ροπῶν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τοῦ ἰδιώτου, τῆς θρησκείας, τῆς πολιτείας, ἀναπτύσσεται ἡ τέχνη ἐν ταῖς ποικίλαις αὐτῆς ἐκδηλώσεσιν, ἐπιζητοῦσα τὴν ἀποθέωσιν τῶν προσώπων ἢ τῶν ἰδεῶν. Οὐδεμία θρησκεία, οὐδὲν πολιτικὸν σύστημα ἐδείχθησαν μέχρι τοῦδε ἀδιάφορα πρὸς τὴν μεγαλοπρέπειαν ἐξωτερικῆς παραστάσεως τῆς ἰδέας, ἣν ἀξιοῦσιν, ὅτι ἀντιπροσωπεύουσιν.

Ἡ πολυτέλεια ἐκδηλοῦται ὡς ἰδιωτικὴ καὶ δημοσία. Ὁ ἰδιώτης, οἰαδήποτε καὶ ἂν διαθέτῃ οικονομικὰ μέσα, ἐκ τινος πρὸς ὑπεροχὴν καὶ ἐπίδειξιν ἐμφύτου ροπῆς, δαπανᾷ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπέκεινα τοῦ προσήκοντος. Ἐν τῇ τροφῇ δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὰ ἀπολύτως χρειώδη τὴν κατοικίαν αὐτοῦ ἐπίσης προσπαθεῖ νὰ καταστήσῃ κατὰ τὸ ἐνὸν ἀνετωτέραν· δὲν δισταίνει δὲ τὴν ἀμφίεσιν νὰ παραστήσῃ πολυτελεστέραν, ἀποβλέπων οὐχὶ εἰς τὸ φυσικῶς, ἀλλ' εἰς τὸ τεχνητῶς καλόν.

Αἱ τοιαῦται ἔκτροποι πολλακίς ροπαὶ μεταδίδονται ἀπὸ τῶν ἰδιωτικῶν εἰς τὰς δημοσίας σχέσεις. Ἐν τε τῷ θρησκευτικῷ καὶ τῷ πολιτικῷ βίῳ ἡ ἐξωτερικὴ ἐπίδειξις καὶ ἡ πολυτέλεια θεωροῦνται στοιχεῖον ἀναπόφευκτον πρὸς κατίσχυσιν ἐπὶ τοῦ δημοσίου πνεύματος καὶ προσηλυτισμὸν αὐτοῦ. Οὕτως ἀνεπτύχθησαν ἐν τε τῷ ἀρχαίῳ καὶ τῷ νεωτέρῳ κόσμῳ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, ἡ γλυπτικὴ, ἡ ζωγραφία διὰ τῶν θαυμασιῶν αὐτῶν ἐκδηλώσεων, ἐν αἷς ἡ τέχνη ἀμιλλᾶται πρὸς τὴν μεγαλοπρέπειαν, τὸ καλὸν πρὸς τὸ πολυτελές. Ὁ φιλότεχνος κλίνει τὸ γόνυ πρὸ τῆς τοιαύτης ἐκδηλώσεως τοῦ καλοῦ, ἀλλ' ὁ πιστὸς καταλαμβάνεται ἐξ ἀρρήτου ἐκστάσεως πρὸ τῆς θαυμασίας παραστάσεως, γοητευόμενος ἰδίᾳ ὑπὸ τῆς περιβαλλούσης αὐτὸ ἐξωτερικῆς μεγαλοπρεπειᾶς.

Ἡ ἀρχαία Ἀνατολή, ἡ Ἑλλάς, ἡ Ρώμη, ὁ νεώτερος χριστιανικὸς κόσμος, παρὰ τὰς ἰδέας καὶ τὰ συστήματα, ὑφ' ὧν διαχωρίζονται, ἐθεράπευσαν τὴν πολυτέλειαν ἐν τε ταῖς θρησκευτικαῖς καὶ ταῖς κοινωνικαῖς σχέσεσιν. Εἰς δὲ τὰς τοιαύτας ροπάς θρησκευτικῶν καὶ πολιτικῶν ἀρχόντων ὀφείλει ἡ τέχνη οὐ μικρὸν τὴν θαυμασίαν αὐτῆς ἐπίδοσιν

κατά τε τούς παλαιτέρους καὶ τούς νεωτέρους καιρούς· ἀλλὰ πλέον ἢ ἅπαξ ἐκ τῶν ροπῶν τούτων, μεθ' ὑπερβάλλοντος κόμπου καὶ ἀπρονοησίας πραγματωθεισῶν, ἐπῆλθεν ἡ οἰκονομικὴ καταστροφή καὶ ἐστὶν ὅτε ἡ ἠθικὴ ἔκλυσις λαῶν τινῶν καὶ κυβερνήσεων.

Ἔστω τοῦτο τὸ αἰώνιον τῆς ἱστορίας μέμησο.

Κατάκρισις τῆς Πολυτελείας

Παρά τὴν ἀνάγκην καὶ ἐνίοτε τὴν κοινωνικὴν αὐτῆς χρησιμότητα, ἡ πολυτέλεια ἔσχεν ἔκπαλαι πλείστους κατηγορούς καὶ διώκτας.

Ἐκτός ἐξαιρέσεων, ἅπαντα σχεδὸν τὰ θρησκευτικὰ καὶ φιλοσοφικὰ συστήματα τῆς ἀρχαιότητος καταγγέλλουσι τὴν πολυτέλειαν ὡς κακὸν τῇ πολιτείᾳ, ἀφετηρίαν διαφθορᾶς τῶν τε ἰδιωτικῶν καὶ τῶν δημοσίων ἠθῶν. Οἱ ἰσοῶδεις, ἄσαρκοι καὶ ἄσπιλοι πολῖται τῶν μεταφυσικῶν πολιτειῶν, αἵτινες εὐχερῶς μὲν συλλαμβάνονται ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ ἰδιορρυθμίου πνεύματος, ζῶσι, κινοῦνται καὶ θνήσκουσι συνήθως ἐντὸς τοῦ σπουδαστηρίου, ἀποστολὴν ἔχουσι καὶ ὑποχρέωσιν τὴν καταφρόνησιν, τὴν τιμωρίαν εἰ δυνατόν, τοῦ σώματος καὶ τὴν ἀποθέωσιν τοῦ πνεύματος. Ὁ ὕλικός κόσμος διὰ τούς ἰσολόγους τούτους τοῦ βίου οὐδεμίαν ἔχει ἀξίαν, οὐδὲν δικαίωμα, εἶνε ἄρα ἄξιος περιφρονήσεως καὶ καταδίκης. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι, ἀπὸ τοῦ Σωκράτους καὶ τοῦ Πλάτωνος μέχρι τῶν στωικῶν, ἡ αὐτὴ σχεδὸν ἀντηχεῖ κραυγὴ μίσους καὶ καταδίκης κατὰ τῆς πολυτελείας. Αὕτη διαφθερίζει τὴν ἀρετὴν τῶν πολιτῶν, ἐκνευρίζει αὐτούς, διακυβεύει τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν. Ἐλάχιστοι ἀμύνονται ὑπὲρ αὐτῆς, ὡς ὁ ἀριστοτελικὸς Ἡρακλείδης, ὅστις εἰδίδασκεν, ὅτι ἡ πολυτέλεια ἐμπνέει εἰς τὸν ἄνθρωπον εὐγενῆ φρονήματα καὶ ἀρρενωπὸν ἦθος. Ἀντιθέτως πρὸς τὸν Ἀριστοφάνη ἰσχυρίζεται ὁ φιλόσοφος οὗτος, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι, ἐξευγενισθέντες διὰ τῆς πολυτελείας, ἐνίκησαν τοὺς Πέρσας ἐν Μαραθῶνι. Ἀλλὰ ταῦτα εἶνε μεμονωμέναι γνῶμαι τῶν φιλοσόφων τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος. Οἱ πλείστοι τούτων, οἱ ἐγκριτοί, προγράφουσι τὴν πολυτέλειαν, ἥτις ἐνιαχοῦ τῶν ἑλληνικῶν πολιτειῶν, καὶ ἰδίᾳ ἐν Σπάρτῃ, καὶ νομοθετικῶς καταδικάζεται.

Γνωστοὶ ἰδίᾳ πολέμιοι τῆς πολυτελείας εἶνε οἱ στωικοὶ καὶ οἱ κυνικοί, ἀρετὴν ὑπολαμβάνοντες τὴν πικρὴν τὴν ἐξύβρισιν καὶ καταφρόνησιν τοῦ σώματος, ἐν τούτῳ εὐρίσκοντες τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας.

Οἱ Ῥωμαῖοι Ἠθικολόγοι ἐπίσης, ὁ Σενέκας, ὁ Πλίνιος, ὁ Ἰουβενάλης, καταδικάζουσι τὴν πολυτέλειαν, ἣτις καὶ ἐτιμωρεῖτο αὐστηρότατα ὑπὸ πλείστων ρωμαϊκῶν νόμων.

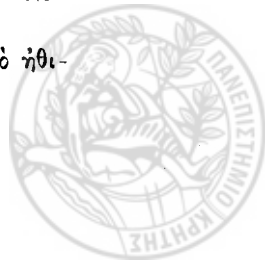
Ἐτι δὲ μᾶλλον ἐπιτίθεται κατὰ τῆς πολυτελείας ὁ χριστιανικὸς κόσμος, ἐλαυνόμενος συνήθως ἐξ ἀντικοινωνικῶν ἰδεῶν. Ἡ σὰρξ εἶνε ὁ μέγας ἐχθρὸς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐν τῷ θρησκευτικῷ τούτῳ συστήματι· ὁ ὕλικὸς κόσμος εἶνε ψευδής, ἀπατηλός. Μόνος δ' ὁ πνευματικὸς, ἡ ἄνω Ἱερουσαλήμ, ἡ ἐξω τῶν αἰσθήσεων πόλις, εἶνε ἄξιος τῆς μερίμνης καὶ ἀγάπης τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ καταβάλλων τὴν σάρκα εἶνε ὁ ἀληθὴς ἄνθρωπος. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ταύτην κατεστράφησαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὰ ἔγκριτα ἀριστουργήματα τῆς ἀρχαίας τέχνης. Τὸ καλὸν ἐμισεῖτο, ἅτε ἐγκρύπτον σατανικὴν παγίδα. Γυνὴ δυσειδής ἐστὶ μᾶλλον ἀξία τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἢ γυνὴ εὐειδής. Τοιαῦται εἶνε αἱ θεωρίαι καὶ τὰ διδάγματα τῶν πατέρων τοῦ Χριστιανισμοῦ μέχρι τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ τῆς Μεταρρυθμίσεως, ὁπότε ἡ φύσις κατανοεῖται πληρέστερον, ἡ δὲ σὰρξ ἄρχεται ἀποκαθισταμένη εἰς τὰ φυσικὰ δίκαιά της.

ὑπεράσπισις τῆς πολυτελείας

Ἀπὸ τῆς Μεταρρυθμίσεως, ἐπελθούσης τῆς φιλοσοφικῆς ἐξεγέρσεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, τὸ πρόβλημα τῆς πολυτελείας κατανοεῖται ἐν τῇ πλήρει αὐτοῦ ἐννοίᾳ.

Ὁ Μοντέσκιος διδάσκει, ὅτι ἡ πολυτέλεια διατελεῖ ἀείποτε ἐν ἀναλογία πρὸς τὴν ἀνισότητά τοῦ πλοῦτου. Ἐν ἡ πολιτεία οὗτος τυγχάνει διανεμημένος ἐξίσου μεταξὺ πάντων τῶν πολιτῶν, δὲν ὑπάρχει πολυτέλεια.

Ὁ Ἀδάμ Σμιθ ἐπίσης ἀναλύει μετὰ πολλῆς ἐμβριθείας τὸ ἠθικὸν καὶ οἰκονομικὸν φαινόμενον τῆς πολυτελείας.

Κατ' αὐτόν, τὰ πρὸς κατανάλωσιν προωρισμένα πράγματα ὅτε μὲν τυγχάνουσιν ἀντικείμενα ἀνάγκης, ὅτε δὲ πολυτελείας· καὶ ἀναγκαῖα μὲν εἶνε τὰ ὄνια, τὰ ἀναποφεύκτως πρὸς τὸν βίον χρειώδη, ἀλλ' ἐπίσης καὶ ἐκεῖνα τὰ πράγματα, ὧν οὐδεὶς ἄνθρωπος δύναται νὰ στερηθῇ, ἔστω καὶ ἂν ἀνήκη εἰς τὴν ἐσχάτην κοινωνικὴν βαθμίδα, μὴ ἀναγκαῖα δὲ ἐκεῖνα, ὧν ἄνευ πᾶς ἄνθρωπος δύναται νὰ διέλθῃ τὸν βίον αὐτοῦ ἐντίμως καὶ ἀξιοπρεπῶς.¹

Ἐκτὸς εὐαρίθμων ἐξαιρέσεων μετ' ἐπιδείξεως ἠθικολογούντων οἰκονομολόγων, οἱ πλεῖστοι τούτων τυγχάνουσι θερμοὶ συνήγοροι τῆς πολυτελείας. Κατ' οὐσίαν πολυτέλεια δὲν ὑπάρχει· εἶνε σχετικὴ ἔννοια, καὶ τοῦτο ὅποτε δαπάνη τις οἰαδήποτε ἐκδηλοῦται ἀνωτέρα τῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων τοῦ ἀτόμου. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὑπὸ τὴν ἀγαθὴν αὐτῆς χρῆσιν ἡ πολυτέλεια οὐ μικρὸν δύναται νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς τέχνης, τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς κοινωνικῆς εὐημερίας.

Οἰκονομικὴ ἐκτίμησις τῆς Πολυτελείας.

Ἡ πολυτέλεια εἶνε ἐν γένει σχετικὴ ἔννοια. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει δέον νὰ ἐκτιμηθῇ ποικίλως κατ' ἄτομα, κατὰ κλίματα, κατ' ἐποχάς. Κοινὸν ἄρα μέτρον οὔτε πρέπει, οὔτε δύναται νὰ ὑπάρξῃ. Τοῦτο δὲ κατανοεῖται σήμερον καὶ ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης καὶ ὑπὸ τῆς νομοθεσίας κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς θεωρίας τῶν παλαιτέρων καιρῶν.

Οἱ ἄνευ περιορισμοῦ ὑπέρμαχοι τῆς πολυτελείας ἰσχυρίζονται, ὅτι

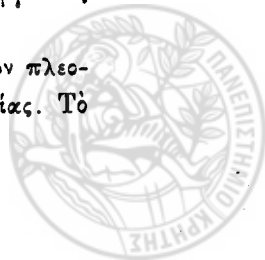
¹ Ἄλλοτε βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἐκέκτητο ἐν μόνον ὑποκάμισον, τούτου δ' ἔνεκα ἐδιόχετο ὑπὸ τῶν αὐλικῶν αὐτοῦ νὰ νυμφευθῇ. Εὐγενῆς δέσποινα τῆς Γαλλίας ἀπηλλοτρίωσε μέρος τοῦ κτήματος αὐτῆς πρὸς ἀγορὰν κατόπτρου. Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, παρ' οἷς δὲν ἦτο ἄγνωστος ἡ πολυτέλεια, ἠδύνατο νὰ ζῶσιν ἀξιοπρεπῶς καὶ ἄνευ τῆς χρήσεως ὑποκάμισου, τούναντίον δὲ σήμερον καὶ ἡμερόδος ἐργάτης αἰσχύνεται νὰ παρουσιασθῇ δημοσίᾳ, μὴ φέρων ὑποκάμισον. Κατόπτρου ἐπίσης γίνεται σήμερον χρῆσις καὶ παρὰ τοῖς πενεστάτοις τῶν ἐργατῶν. ("Ἴδε, Wealth of Nations).

διὰ τῆς μεγάλης καταναλώσεως χρησίμων πραγμάτων, ἄνευ μέτρου καὶ ὀρίων, ὁ ἄνθρωπος, αὐξανομένων τῶν χρειῶν αὐτοῦ, ἐξαναγκάζεται εἰς σθεναρωτέραν ἐργασίαν, εἰς μείζονα παραγωγὴν, τοῦθ' ὁ περ δηλοῖ αὐξήσιν τοῦ πλοῦτου καὶ τῶν παρεπομένων αὐτῷ, τέχνης καὶ ἐπιστήμης, προόδου. Ἄλλὰ τοῦτο τυγχάνει ἀληθές μέχρι σημείου τινός. Ἡ πρόοδος καὶ ὁ πολιτισμὸς λαοῦ τινος ἐπιτυγχάνονται οὐχὶ διὰ τῆς ὑπεράγαν, τῆς ἀσκόπου καταναλώσεως χρησίμων πραγμάτων, τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ διὰ τῆς προσηκούσης χρήσεως τῶν πλεοναζόντων, ὑπολειπομένων ἐκάστοτε νέων τοιούτων πρὸς παραγωγὴν καὶ περαιτέρω αὐξήσιν τοῦ πλοῦτου. Τοῦτου κατορθουμένου, ἐνισχύεται ἡ παραγωγικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἐνέργεια καὶ δραστηριότης τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος. Ὑπὸ τοιαύτην δ' ἔνοιαν ἡ πολυτέλεια τυγχάνει ἀγαθὸς παράγων ἐν τῇ αὐξήσει τοῦ πλοῦτου.

Τοῦτου δεδομένου, ἔπεται ὅτι ἡ πολυτέλεια εἶνε ἀναγκαία εἰς τε τὰ ἄτομα καὶ εἰς τοὺς λαοὺς, καθ' ὅσον μόνον διὰ τῆς ἀγαθῆς αὐτῆς χρήσεως δύναται νὰ ἐπέλθῃ ἡ ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας, τῆς ἔμπορίας, τῆς μείζονος ἐν γένει παραγωγῆς, ἐπίσης δὲ καὶ ἡ παραγωγὴ καὶ κτῆσις λυτιτελεστάτων πρὸς τὴν κοινωνικὴν πρόοδον καὶ εὐημερίαν ἀντικειμένων. Ἡ πολυτέλεια δύναται νὰ δικαιολογηθῇ, ἐν ἡ μόνον περιπτώσει συμβαδίζει μετὰ τῆς φειδοῦς καὶ τῆς ἀποταμιεύσεως, μηδαμῶς παρακωλύουσα τὸν σχηματισμὸν κεφαλαίων, ἀναγκαίων πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ πλοῦτου. Ὑπὸ τὴν ἐποψιν δὲ ταύτην εἶνε μαρτύριον οὐ μόνον τῆς εὐημερίας, ἀλλὰ καὶ τῶν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν πλεονεκτημάτων τῶν λαῶν. Ἄλλ' ἐν ἐναντίᾳ περιστάσει, ἐν ἡ αἱ χρεῖαι ἐπιζητοῦνται ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου παρὰ τὸ φύσει καὶ τὸ προσῆκον, ἡ δὲ πολυτέλεια καθίσταται τι τεχνητὸν καὶ βεβιασμένον, οὐδὲ συμβαδίζει μετὰ τῆς φειδοῦς καὶ τῆς ἀποταμιεύσεως, οὕσα ἀποτέλεσμα ἀκολάστων ροπῶν, ἐπιδειξιομανίας, ματαιότητος, εἴτε τῶν ἰδιωτῶν, εἴτε τῶν κυβερνήσεων, τότε σὺν τῇ ἐπερχομένῃ ραστώνῃ καὶ τῷ ἐκνευρισμῷ, τῇ ποικίλῃ διαφθορᾷ τῶν χαρακτήρων, παρακωλύεται καὶ ἡ παραγωγικὴ ἐργασία, ἔνεκα ἐλλείψεως τῶν πρὸς τοῦτο μέσων, κεφαλαίων σπαταλωμένων, ἐργασίας περιοριζομένης ἐκ τῆς διαφθορᾶς καὶ τῆς ραθυμίας.

Ἡ ἐν μέτρῳ ἄρα πολυτέλεια, ἡ σώφρων κατανάλωσις τῶν πλεονασμάτων τῆς παραγωγῆς εἶνε σημεῖον οἰκονομικῆς εὐημερίας. Τὸ

ὑπερβαῖνον τὰς δυνάμεις τῶν τε ἰδιωτῶν καὶ τῆς πολιτείας, τὸ παρακωλύον καὶ περιορίζον τὴν παραγωγὴν, εἶνε πολυτέλεια, ἀποτέλεσμα δ' αὐτοῦ ἡ πενία.

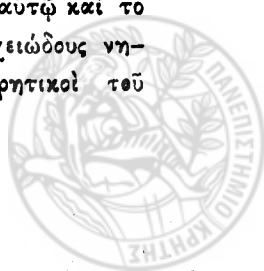
Ἡ φιλαργυρία εἶνε ἄρνησις πάσης οἰκονομικῆς ἀρχῆς· ἀλλ' ἡ ἔλευθέριος κατανάλωσις, δι' ἧς ἐνθαρρύνονται τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι, ἀποτελεῖ τὴν δημιουργικὴν δύναμιν τοῦ οἰκονομικοῦ βίου τῶν λαῶν. Τὸ ὑπερβάλλον εἶνε πολυτέλεια.

Ἡ πολυτέλεια καὶ ὁ πολιτισμός.

Πρὸς τοῖς ἤδη ἀναγραφείσιν οἰκονομικοῖς ἀποτελέσμασι τῆς πολυτελείας, ἧς ἔνεκα ἀναπτύσσεται κατ' ἀνάγκην ἡ τε φυσικὴ καὶ πνευματικὴ δραστηριότης τοῦ ἀνθρώπου καὶ παραγωγὴ, σπουδαῖον ἀποτέλεσμα τυγχάνει ἐπίσης αὐτῆς, ἐν μέτρῳ ἐξασκουμένης, ἡ ἀνάπτυξις τοῦ πολιτισμοῦ, ἡ ἐνίσχυσις τῶν ἐπιστημῶν, τῶν τεχνῶν καὶ τῶν γραμμάτων. Οἱ ἠθικολόγοι δύνανται νὰ κατεξανιστῶνται κατὰ πάσης ὑπερβάσεως ἐν ταῖς δαπάναις τῶν κοινωνικῶν ἑργῶν, ἀλλ' εἶνε ἀναμφισβήτητον, ὅτι αἱ δαπάναι αὗται ἔσονται συντελεστικαὶ πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἐν ἡ περιπτώσει ἤθελε περιορισθῆ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν θεραπείαν τῶν ἀπολύτως ἀναγκαίων αὐτῷ πραγμάτων, ἀρκούμενος μόνον εἰς τὴν συντήρησιν τοῦ σαρκίου διὰ τῆς στοιχειωδεστάτης τροφῆς, ἐνδυμασίας, οἰκῆσεως καὶ τῶν λοιπῶν ἀπολαύσεων τοῦ σώματος ἢ τοῦ πνεύματος, ὁ βίος αὐτοῦ θὰ διέρρεε γαλήνιος μὲν καὶ εἰδυλλιακός, ἀλλ' ἐστερημένος πάσης περιπετείας καὶ ἀνωτέρας δράσεως, ἐκείνων τῶν ψυχικῶν συγκινήσεων καὶ τέρψεων, αἵτινες χαρακτηρίζουσι κατ' ἐξοχὴν τὸ εὐγενὲς καὶ ὑπέροχον ὄν, εἰς ὃ ἐδόθη ἡ δεσποτεία καὶ ἡ ἀπόλαυσις τοῦ τε φυσικοῦ καὶ τοῦ ἠθικοῦ κόσμου. Ὅποια ἐργασία θὰ διεξήγετο ἄνευ τῆς ροπῆς ταύτης πρὸς ἀνώτερον καὶ εὐγενέστερον βίον;

Τούναντιον ὁ ἄνθρωπος ἀπολαμβάνει κατὰ τὸ ἐνὸν αὐτῷ καὶ τὸ προσῆκον, ἐξέρχεται ἐκ τῆς ταπεινῆς σφαίρας τῆς στοιχειώδους νηφαλιότητος, ἣν παρκαγγέλλουσιν οἱ περιωρισμένοι θεωρητικοὶ τοῦ

κοινωνικοῦ βίου, ἀλλ' αἶρεται: πολυπράγμων καὶ ρέκτης πρὸς τὰς αἰθριωτέρας σφαίρας τοῦ βίου. Ἐκ τῆς ροπῆς ταύτης πρὸς κτῆσιν καὶ ἀπόλαυσιν ἀντικειμένων οὐχὶ τῆς πρώτης ἀνάγκης, ἀλλὰ περισσείας καὶ πολυτελείας, λαμβάνουσιν ἰσχυρὰν ὄθησιν καὶ ἐπίδοσιν αἱ τέχναι, αἱ ἐπιστήμαι, τὰ γράμματα, ἡ ἠθικὴ ἐν γένει ἐκείνη καὶ πνευματικὴ ζωὴ καὶ δραστηριότης, ἧτις ἀναδείκνυσιν οὐ μόνον τὰς ὑπερόχους ἀτομικὰς φύσεις, ἀλλὰ καὶ τὰς ταύτας παραγούσας καὶ ἐνισχυούσας κοινωνίας.

Ἡ τέχνη ὑπὸ τὴν εὐρυτάτην αὐτῆς καὶ εὐγενεστάτην ἔννοιαν, ὡς ποίησις, ἀφοσιουμένη εἰς τὴν ἐξιδανίκευσιν καὶ οἰονεὶ ἀποθέωσιν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, ὡς μουσικὴ, σκοπὸν ἔχουσα νὰ ἐξεγείρῃ καὶ ν' ἀνυψώσῃ τὴν ψυχὴν ἡμῶν καὶ τὰς αἰσθήσεις πρὸς τὰς αἰθριωτάτας σφαίρας τοῦ ἰδεώδους, ὡς εἰκαστικὴ παράστασις καὶ ἀποτύπωσις τῶν μεγάλων σκηνῶν καὶ πράξεων τοῦ τε παρελθόντος καὶ τοῦ συγχρόνου βίου, ἢ τῶν ἐξόχων ἀντιπροσώπων τοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος, ὡς ἀρχιτεκτονικὴ, συμβολικῶς ἐκπροσωποῦσα τὸ ἀπόρρητον τῆς θεότητος καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς πολιτείας· ἡ ἐπιστήμη, ὡς ἡ ἔρευνα τοῦ ἀληθοῦς, ὡς ἡ μεγάλη δύναμις τῆς ἀνθρωπότητος, δι' ἧς ἀποκαλύπτεται τὸ ἀπόρρητον αὐτῆς, ἀλλ' ἅμα καὶ ἡ μέθοδος, ἡ ἄγουσα πρὸς τὴν ἐν γένει εὐδαιμονίαν καὶ ἐπίτευξιν παντὸς ἀγαθοῦ καὶ καλοῦ· ἀμφότεραι αὗται αἱ δυνάμεις ἐλαχίστης ἤθελον τύχη θεραπείας, ἐν δὲν ἐξεδήλου ἐκάστοτε ὁ ἄνθρωπος, ἐν πάσῃ ἱστορικῇ καὶ κοινωνικῇ περιόδῳ, ἀκαταπαύστους, ἀκαταβλήτους ροπὰς πρὸς ἀπόλαυσιν.

Ἐκ τῆς ἀνάγκης ταύτης ἀναπτύσσονται παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ ὑπερφυεῖς δυνάμεις καὶ ἐνέργειαι. Καθίσταται ὑπέροχος ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν, πνευματικῶς, ἠθικῶς, κοινωνικῶς, οικονομικῶς· πολλαπλασιάζεται ἡ παραγωγὴ αὐτοῦ, πνευματικὴ τε καὶ ὕλική. Προσπαθῶν νὰ θεραπεύσῃ ὡς κρεῖττον καὶ ἀνετώτερον τὰς ποικίλας χρεῖας, ἀναπτύσσει καὶ αὐξάνει τὰ πρὸς τοῦτο μέσα.

Ἐν τῇ διηνεκεῖ ταύτῃ ἐνεργείᾳ τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος κείται ἡ ἀφετηρία καὶ ἡ πραγμάτωσις τοῦ πολιτισμοῦ. Καταστροφὴν ἄρα αὐτοῦ ἤθελεν ἐπενέγκῃ ἡ ἔλλειψις πάσης πολυτελείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

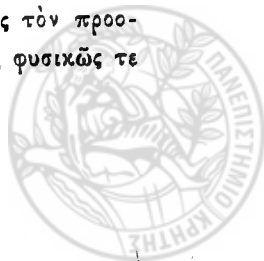
Περὶ τοῦ πληθυσμοῦ.

Τὸ ζήτημα ἐν γένει.

Ὁ Θεός, πλάττων τὸν κόσμον κατὰ τὴν Γραφήν, εἶπεν: *Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε*. Ἐν τῇ ὑποθήκῃ ταύτῃ κεῖται ἡ ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου πλανήτου ἐξέλιξις τοῦ ἀνθρώπου, ὁ πολλαπλασιασμός κατὰ χώρας, τὸ μέγιστον τῶν ἐλατηρίων αὐτοῦ, ὡς φυσικοῦ καὶ ἠθικοῦ ὄντος. Ὁ ἀνθρώπος, ῥέπων πρὸς αὐξήσιν τοῦ εἶδους, πρὸς διαιώνισιν αὐτοῦ, ἐπιτελεῖ ἀληθῶς ἐν τῶν ὑψίστων καθηκόντων τοῦ βίου. Ὑπερτάτη ἀποστολὴ τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ εἶνε ἡ αὐξήσις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Εἶνε θεία ἐντολὴ αὕτη οὐδεὶς δὲ ἀληθῆς πολιτισμός, οὐδεμία κοινωνία δύνανται, οὐδ' ὀφείλουσι νὰ παραγνωρίσωσι τὴν ἐντολὴν ταύτην.

Τοῦτο ἐπιδιώκων ὁ ἀνθρώπος, προσπαθεῖ ἅμα ν' αὐξήσῃ τὰ ἀπαιτούμενα μέσα, τὰ τρόφιμα, τὰ πρὸς συντήρησιν χρειώδη καὶ ὅ τι ἄλλο ἀπαιτεῖται πρὸς τὸν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ βίον. Ἐπεταὶ ἐκ τούτου, ὅτι ὑφίσταται μεγίστη σχέσις καὶ ἀναλογία μεταξὺ τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ ἀναγκαίων. Ἐλλειψὶς αὐτῶν, ἐλάττωσις ἤθελεν ἐπενέγκῃ κατ' ἀνάγκην καὶ τὴν ἐλάττωσιν τῆς ζωῆς.

Ἐναργῶς κατανοεῖται ἐκ τούτου, ὅτι ὁ πληθυσμός τῆς ὑδρογείου σφαίρας καθ' ὅλου, ἢ ὁ χώρας τινὸς αὐτῆς ἐν μέρει, εἶνε ἐν τῶν σημαντικωτάτων θεμελιῶν τῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς τάξεως. Ὑπέροχος ὢν κατὰ πρῶτον καὶ ποιόν, μαρτυρεῖ τὴν ὑπαρξίν λαοῦ ὑγιοῦς, εὐρώστου, ἰσχυροῦ, ἐπαξίως ἀνταποκρινομένου πρὸς τὸν προορισμὸν αὐτοῦ. Χώρα πολυἀριθμος, κεκτημένη πληθυσμὸν, φυσικῶς τε καὶ ἠθικῶς εὐεκτοῦντα, εἶνε ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν ἰσχυρά.

Ἡ ὑπαρξίς ἄρα, ἡ διατήρησις καὶ ἐνίσχυσις τοῦ πληθυσμοῦ εἶνε ἐν τῶν σπουδαιοτάτων μελημάτων πάσης κοινωνίας. Λαοὶ καὶ κυβερνήσεις ἐξ ἐνστίκτου καὶ ἐκ συμφέροντος ἐναμίλλως ἐργάζονται ἀπὸ αἰῶνων πρὸς τοῦτο.

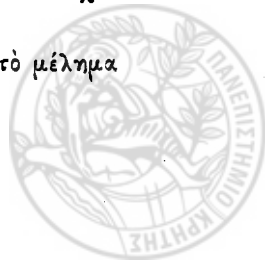
Ἐνῶ τὸ ἄτομον, ἀγωνιζόμενον τὸν περὶ τοῦ εἶναι ἀγῶνα, προσπαθοῦν ἐκάστοτε διὰ τῆς εὐστόχου χρήσεως παντός μέσου νὰ ἐνισχυθῆ φυσικῶς τε καὶ ἠθικῶς, ἄρα νὰ παρατείνῃ τὸν βίον, νὰ διαιωνίσῃ τὸ εἶδος, νομίζει ὅτι ἐπιτελεῖ γενναίαν ἀποστολήν, ἡ πολιτεία τὸ ἐπ' αὐτῇ, οὕσα ἡ ἀντιπρόσωπος τῶν κοινῶν συμφερόντων, ἐργάζεται νυχθημερόν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Ἡ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ, ἡ εὐημερία αὐτοῦ εἶνε ἐκ τῶν οὐσιωδῶν καθηκόντων τῆς ἐνεργείας τῆς πολιτείας.

Ἵπῆρξαν βεβαίως καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις νομοθεσίαι, αἵτινες τὴν αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ ἐθήκαν ἐν τοῖς πρώτοις μελήμασιν. Ἀμοιβαί ἐψηφίσθησαν ὑπὲρ τῶν γονέων ἐκείνων, οἵτινες διὰ τῆς πολυτεχνίας θὰ παρῆχον ἰσχὺν τῇ πολιτείᾳ. Ἀρχαῖοι τε δὲ καὶ νέοι κοινωνιολόγοι ἐπηυφήμησαν τὰς τοιαύτας νομοθετικὰς διατάξεις.

Ἡ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ ἔχει ποικίλην σημασίαν ἐν τινι κοινωνίᾳ. Χώρα, αὐξανόμενη ἐν πληθυσμῷ, μαρτυρεῖ φυσικὴν εὐεξίαν, ἠθικὴν, πνευματικὴν, οἰκονομικὴν.

Βεβαίως δὲν εἶνε τὸ ποσὸν μόνον τῶν κατοίκων χώρας τινός, τὸ μαρτυροῦν τὴν ἀκμὴν αὐτῆς καὶ δύναμιν. Ὀλίγοι κατ' ἀριθμὸν ἦσαν οἱ Ἕλληνες, οἱ κατατροπώσαντες τοὺς πολλῶ ὑπερέτους Ἀσιανούς. Πολλάκις τὸ ποῖον καταδείκνυται ἀνώτερον τοῦ ποσοῦ. Ἄλλ' ἐν γένει ἡ σημασία τούτου, τοῦ ἀριθμοῦ, ἐν ταῖς ποικίλαις σχέσεσι τῶν ἀνθρώπων τυγχάνει ἀείποτε ἀξία λόγου. Οἱ λαοὶ ἠύδοκίμησαν ἐν τῷ καθολικῷ ἀνταγωνισμῷ, ἔχοντες ὑπὲρ ἑαυτῶν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ ἀριθμοῦ. Τοῦτο δ' ἐμελλε νὰ προκαλέσῃ ἀείποτε τὴν μέριμναν αὐτῶν τε καὶ τῶν κυβερνήσεων. Ἐντεῦθεν ἡ λῆψις πάντων τῶν προσφῶν μέτρων φυσικῆς τε καὶ ἠθικῆς συντηρήσεως καὶ εὐεξίας, δι' ὧν ἐπιτυγχάνεται οὐ μόνον ἡ αὔξησις, ἀλλὰ καὶ ἡ ἠθικὴ ἐνίσχυσις τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας.

Εἶνε ἴδιον προνοητικῶν καὶ πεπολιτισμένων ἀνθρώπων τὸ μέλημα τοῦτο.

Υγιεινή τοῦ σώματος, ὑγιεινή τῆς ψυχῆς, ἐνίσχυσις τῶν φυσικῶν καὶ οικονομικῶν συνθηκῶν τῶν λαῶν, ἐν τούτῳ κεῖται ἡ ἀποστολὴ ἐνόμου καὶ προσφυῶς ὀργανωμένης πολιτείας.

Οἱ ἐκ τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ κίνδυνοι.

Ὁ πληθυσμὸς εἶνε ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις τὸ βαρόμετρον τῆς ἰσχύος κοινωνίας τινός. Πολυάριθμοι λαοὶ ἐπιβάλλονται ἠθικῶς τε καὶ ὑλικῶς διὰ τοῦ πληθυσμοῦ ἐν τῷ διεθνῇ ἀνταγωνισμῷ.

Ἄλλὰ δηλοῖ τοῦτο ζεῖποτε ἐθνικὴν ὑγίειν κοὶ εὐεξίαν;

Ἐκ τῆς ὑπεράγαν αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ ἐν τινι χώρᾳ δὲν παρμαρτοῦσιν ἅμα ποικίλαι δυσχέρειαι καὶ κίνδυνοι;

Τὸ φαινόμενον τοῦτο ἐμελλεν ἔκπαλαι νὰ προκαλέσῃ τὸ διαφέρειν καὶ τὴν μέριμναν τῶν τε ἀτόμων καὶ τῶν κυβερνήσεων.

Ἡ αὐξήσις τοῦ πληθυσμοῦ δέον νὰ προκαλέσῃ κατ' ἀνάγκην καὶ τὴν αὐξήσιν τῶν πρὸς συντήρησιν ἐπιτηδείων, κατ' ἐξοχὴν τῶν τροφίμων. Τούτων ἐπαρκῶν ὄντων, αὐξανομένων συνωδὰ τῇ αὐξήσει τοῦ πληθυσμοῦ, αἱ κοινωνικαὶ σχέσεις τῶν κατοίκων τῆς χώρας διατελοῦσιν ἐν ἁρμονίᾳ. Ἄλλ' ἐν ἡ περιπτώσει ἡ αὐξήσις τῶν τροφίμων δὲν παρακολουθεῖ τὴν τοῦ πληθυσμοῦ, ἀναντίρρητον ὅτι θὰ ἐπέλθῃ πενία καὶ αἱ ἐξ αὐτῆς ἀπορρέουσαι κοινωνικαὶ δυσχέρειαι καὶ συγκρούσεις. Καὶ κυβερνήσεις καὶ κοινωνιολόγοι, ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ἐμελέτησεν τὸ πρόβλημα τοῦτο, ποικίλαι δὲ προτάθησαν πρὸς λύσιν αὐτοῦ σκέψεις.

Αἱ μεταναστεύσεις, αἱ ἀποικίαι τῶν τε ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων λαῶν προῆλθον οὐ σμικρὸν ἐκ τῶν αἰτίων τούτων τῆς ὑπεράγαν αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ, ὁπότε τουτέστι τὰ πρὸς συντήρησιν μέσα δὲν ἐπῆρχουν, ἐν ἄλλαις λέξεσιν ὑπερεπλέοναζεν ἡ πενία. Βεβαίως ὑπῆρξαν καὶ ἄλλα αἷτια, πολιτικά, κοινωνικά, θρησκευτικά, ἅτινα προῦκάλεσαν μέχρι τοῦδε ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὰς μεγάλας λαϊκὰς μεταναστεύσεις καὶ τοὺς ἀποικισμούς. Ἄλλὰ τὸ σπουδαιότατον τῶν αἰτίων τῆς μεταναστεύσεως λαοῦ τινος εἶνε ἡ πενία, ἡ ἔλλειψις τῶν χρειωδῶν, ὧν ἔνευ δὲν δύναται ἢ νὰ ὑποκύψῃ καὶ ὁ ἰσχυρότατος καὶ ὁ ὀλιγαρχεστικός τῶν λαῶν.

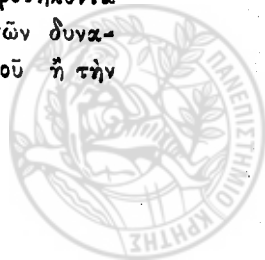

Ὅσον εἶνε ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν εὐάρεστα τὰ ἐκ τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ ἀποτελέσματα, προδήλως δὲ μαρτυρεῖται ἡ τε φυσικὴ καὶ ἡ ἠθικὴ χώρας τινὸς εὐρωπταία, παραγωγικότης καὶ ἰσχύς, ὑπάρχουσι περιστάσεις, καθ' ἃς ἡ ὑπεράγαν αὐξήσις αὐτοῦ, ἐλλειπόντων τῶν ἀναγκαίων τροφίμων, δυσχέριαν προκαλεῖ μάλλον. Ἐκ τούτου γεννᾶται ἡ πενία, ἀπορία μεγάλης τῶν πολιτῶν τάξεως πρὸς τὸ ἐπαρκῶς θεραπεῦσαι τὰς χρείας αὐτῶν.

Ὅποια τὰ ἀποτελέσματα τῆς πενίας, μαρτυρεῖται ἐκ τε τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νεωτέρας ἱστορίας. Ὁ ἄνθρωπος, ἀπορῶν πρὸς ἐξεύρεσιν τῶν τροφίμων καὶ λοιπῶν τῆς συντηρήσεως μέσων, μεταβάλλεται ἐκὼν ἄκων εἰς ἐχθρὸν τῆς κοινωνίας, τῶν ὁμοίων αὐτῷ ὄντων, μηδεμίαν αἰσθανόμενος πρὸς αὐτὰ στοργήν, ὑπὸ μίσους κατεχόμενος μόνον καὶ ἀποστροφῆς κατὰ τοῦ καθεστώτος. Εἶνε ἄρα συμφέρον τῶν τε κυβερνήσεων καὶ τῶν λαῶν, ἔνεκα ἠθικῶν, πολιτικῶν καὶ οἰκονομικῶν λόγων, αὐξανόμενου τοῦ πληθυσμοῦ, νὰ μεριμνῶσι περὶ πολλαπλασιασμοῦ τῶν πρὸς συντήρησιν μέσων. Λαὸς ἀπορῶν, στερούμενος ἐν γένει πάσης ἀνατροφῆς, ἥτις τυγχάνει κατ' ἐξοχὴν ἀποτέλεσμα ὑλικῆς εὐζωίας, κατ' ἀνάγκην ἀποθηριούται. Καθίσταται φυγόπονος, ἄτε μὴ δυνάμενος νὰ εὕρῃ ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐργασίαν, ἀλήτης, ἐστερνημένος ἠθικῆς καὶ τιμῆς, δοῦλος τῆς ἀθλιότητος αὐτοῦ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν. Παραδοθῆτω εἰς τοιαῦτα ὄντα πολιτικὴ ψῆφος καὶ ἐνέργεια κατὰ τὰ σύγχρονα ἐκλογικὰ συστήματα. Παρασκευάζεται ἡ δουλεία ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν.

Μέτρα καὶ φάρμακα κατὰ τῆς ὑπεράγαν αὐξήσεως
τοῦ πληθυσμοῦ. — Ἡ θεωρία τοῦ Μάλθου.

Ἐγκεῖται ἐν τῇ φύσει τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἡ πρόνοια. Πᾶν μέλος τῆς κοινωνίας, εἰς οἰανδήποτε αὐτῆς ταξιν καὶ ἐν ἀνήκῃ, ὑποχρεοῦται ὑπὸ τῆς λογικῆς φύσεως, ἐπιβαλλούσης αὐτῷ τὸ στοιχειῶδες τοῦτο καθήκον, νὰ λαμβάνῃ πάντα τὰ προσήκοντα καὶ τελειοφάρα μέτρα πρὸς ἄρσιν τῶν προσκομμάτων, τῶν δυναμένων νὰ παραβλάψωσι κατὰ τινὰ τρόπον τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ ἢ τὴν

ύλικήν κατάστασιν. Ἡ πρόνοια αὕτη εἶνε ὁ ἀγαθὸς δαίμων τοῦ ἀνθρώπου, παρακολουθῶν αὐτὸν κατὰ πᾶσαν στιγμὴν, δυνάμενος δὲ νὰ παράσχη μεγάλα ὠφελήματα, ἐν ἧ περιπτώσει συμπαραστατεῖ ἐγρηγορῶν ἐν τῇ ἐξελίξει τοῦ βίου.

Ὡς ἐρρήθη ἤδη, ἡ ὑπεράγαν αὐξήσις τοῦ πληθυσμοῦ, δυσαναλόγως πρὸς τὰ τῆς συντηρήσεως μέσα, δὲν δύναται ἢ νὰ προκαλέσῃ κατ' ἀνάγκην διατάραξιν τῆς κανονικῆς λειτουργίας τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας. Πρὸς ἀποσοβῆσιν δὲ τούτου ἀπαιτεῖται ἡ προσήκουσα πρόνοια τῶν τε ἀτόμων καὶ τῆς πολιτείας.

Τὸ ἀντικείμενον τοῦτο εὐρείας κοινωνικῆς οἰκονομίας καὶ τάξεως δὲν εἶνε σημερινόν, χρονολογεῖται ἀπὸ παλαιτάτου χρόνου, ἀλλ' ἐμελλε κατ' ἐξοχὴν ν' ἀπασχολήσῃ τὴν σκέψιν καὶ τὴν μέριμναν τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος.

Τίνοι τρόπῳ ὁ αὐξανόμενος πληθυσμὸς θέλει βαίνειν ἐκάστοτε παραλλήλως τῇ αὐξήσει τῶν μέσων τῆς συντηρήσεως, ἄρα ὑπὸ τινα ἔποψιν, τίνοι τρόπῳ θέλει ἀποσοβῆθῃ ἡ πενία καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς ὀδυνηρὰ διὰ τὴν κοινωνικὴν εὐημερίαν ἀποτελέσματα.

Τοιοῦτο ἦτο τὸ πρόβλημα, ὃ περ ἀρχομένου τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος ἀπησχόλησεν ἕνα τῶν ἰσχυροτάτων θεωρητικῶν τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, τὸν Μάθθον, ἐκβαλόντα κατὰ τῆς ἀποσοβήσεως τοῦ κακοῦ τούτου τὸν ἐπόμενον ἀφορισμόν.

Πρὸς ἀποφυγὴν τῶν κακῶν τῆς ὑπὲρ τὰς οἰκονομικὰς δυνάμεις τῶν ἀνθρώπων αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ δεόν νὰ ἐπέλθῃ καταναγκασμὸς κατὰ τῶν πρὸς τεκνοποιίαν ροπῶν.

Βεβαίως εἶνε τοῦτο κακὸν ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν. Ἄλλ' ἐπίσης εἶνε μεῖζον τὸ κακόν, καθ' οὐ τίθεται.

Ποῖον εἶνε τὸ πόρισμα τῆς θεωρίας τοῦ Μάθθου ; Ἀποχὴ ἀπὸ τοῦ γάμου. Συνοικέσιον, μὴ ἐξησφαλισμένον οἰκονομικῶς ἐκ τῶν προτέρων, θέλει καταλήξῃ εἰς ὀλέθρια ἀποτελέσματα. Ἐλλείψει τῶν πρὸς συντήρησιν μέσων, θέλει ἐπέλθῃ ἐν τῇ οὕτως ἀποτελουμένη οἰκογενεῖα πενία καὶ τὰ αὐτῇ παρακόλουθα — νόσοι, ἐγκλήματα ἐκ τῆς στέρησεως τῶν πρὸς τὸ ζῆν χρειωδῶν, ἠθικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἀταξία, καταστροφὴ ἴσως ἐπὶ τέλους.

Πρὸ τῆς στυγεραῆς ταύτης ἀλλ' ἀληθοῦς πραγματικότητος δὲν δύναται νὰ διστάσῃ καὶ ὁ κοινότατος τῶν ἀνθρώπων. Προσπαθεῖ νὰ

περιορίση κατά τὸ ἐνὸν πᾶσαν ὀρμὴν καὶ ἐπιθυμίαν, προνοῶν περὶ τοῦ μέλλοντος. Ὁ γάμος, ἡ ποικίλη αὐτὴ ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς βίῳ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς συμπλήρωσις, μὴ προσηκόντως τελούμενος, δύναται νὰ προκαλέσῃ ἀξιοθρήνητα ὑπὸ ἠθικὴν καὶ κοινωνικὴν ἐποψίαν ἀποτελέσματα. Ἐκ τίνος αἰτίου δύναται νὰ συνδεθῇ πρὸς τὸν κοινωνικὸν διάκοσμον ἄνθρωπος, δυστυχῆς γεννηθεὶς, ἅτε ἐστερημένος ἀρχῆθεν τῶν πρὸς τὴν κοινοτάτην συντήρησιν χρειωδῶν : Τινὲς τῶν περὶ αὐτὸν ζῶσι καὶ ἀγάλλονται εὐτυχεῖς καὶ ἀμέριμνοι ἐν τῷ συμποσίῳ τοῦ βίου, ἀλλ' ἐκεῖνος τυγχάνει ἀπόκληρος πάσης τέρψεως καὶ εὐημερίας. Εἶνε γεννημένος ἔχθρὸς τῆς κοινωνικῆς τάξεως, μηδὲν πρὸς αὐτὴν κοινὸν ἔχων, προθύμως ἀποδεχόμενος καὶ ἐκτελῶν κατὰ τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς καὶ τῆς εὐκόσμου λειτουργίας πᾶν ἀνατρεπτικὸν κήρυγμα, κατ' οὐσίαν ἄχρηστον καὶ σαπρὸν μέλος τοῦ κοινωνικοῦ ὄργανισμοῦ.

Τοιοῦτον ἔσται τὸ μοιραῖον ἀποτέλεσμα τῆς ὑπεράγαν ἀυξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ, δυσαναλόγως πρὸς τὰ μέσα τῆς συντηρήσεως, πρὸς τὸν ὑφιστάμενον καὶ χρησιμοποιούμενον κοινωνικὸν πλοῦτον. Τί δὲ τὸ ποιητέον πρὸς ἀποσόβησιν τοῦ μοιραίου τούτου κακοῦ; Τὸ εἶπεν ἤδη ὁ Μάλθος· ἀλλὰ τοιαύτη εἶνε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον καὶ ἡ νοουθεσία καὶ τὸ παράδειγμα παντὸς συνετοῦ ἀνθρώπου. Σωφροσύνη, ἀποχὴ ἀπὸ τοῦ γάμου, ἐφ' ὅσον τὰ πρὸς εὐτυχῆ πραγμάτων μέσα δὲν ἐπιτρέπουσιν αὐτόν. Ἐκαστον ἄτομον δέον νὰ ἔχη τὴν ὑποθήκην ταύτην ὡς κανόνα καὶ γνώμονα· ἡ ἐλαχίστη δὲ γνώσις τοῦ βίου μαρτυρεῖ τὰ τοιοῦτο.

Τὸ μέτρον τοῦτο εἶνε τὸ πάντων προσφορώτατον· εἶνε ἠθικὴ ἀμα καὶ κοινωνικὴ ἀνάγκη, καθ' ἧς εἰς οὐδένα ἐπιτρέπεται ν' ἀντιστρατευθῇ ἐπὶ βεβαίῳ κινδύνῳ προσωπικῆς ὑπάρξεως. Οὐδεὶς ὀφείλει νὰ προβῇ ἀσυνέτως καὶ ἐπιπολαίως εἰς σύστασιν οἰκογενείας πρὸ τῆς κατὰ τὸ ἐνὸν πιθανῆς ἐξασφαλίσεως αὐτῆς. Αἱ ἀνώταται καὶ αἱ μέσαι τάξεις ἀκολουθοῦσι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τὸν κανόνα τοῦτον, οὐ ἡ ἀναγνώρισις καὶ τήρησις ἐπιβάλλεται ἐπίσης εἰς τὰς ἐργατικὰς τάξεις, αἰτινες, ὡς πολυπληθέστεραι, μείζονα διατρέχουσι τὸν ἐκ τοῦ κοινωνικοῦ τούτου φαινομένου κίνδυνον.

Οὐχ ἥττον φέρεται καὶ ἡ πολιτεία εὐθύναι καὶ ὑποχρεώσεις πρὸς τὴν κατὰ τὸ ἐνὸν ἀποσόβησιν τοῦ μοιραίου τούτου κακοῦ, τοῦ ἐκά-

στοτε δυναμένου νὰ ἐπαπειλήσῃ τὴν ὑπαρξίν καὶ τὴν ἱστορικὴν πρό-
δον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· ἐπιβάλλεται ὑπὸ τινὰ ἐποψίν ἢ παρέμ-
βασιν αὐτῆς· τοῦτο δ' οὐχὶ ἀμέσως, ἀλλ' ἐμμέσως. Ἡ πολιτεία,
παρακολουθοῦσα καὶ ἐπικουρὸς καθισταμένη τῷ ἄτόμῳ, δὲν δικαιού-
ται βεβαίως νὰ ἐπεμβαίη εἰς τὰς ἐσωτερικὰς σχέσεις τοῦ βίου αὐτοῦ,
ἱερεξεταστικῶς ἐρευνῶσα καὶ ἐπιτρέπουσα ἢ μὴ τὴν ὑπ' αὐτοῦ δημι-
ουργίαν οἰκογενεῖας κατὰ τὰ πρὸς τοῦτο ὑπάρχοντα μέσα· τὸ τοιοῦτο
ἤθελε προσβάλλῃ τὰς θεμελιωδαστάτας τῆς ἐλευθερίας καὶ αὐτονομίας
τοῦ ἀνθρώπου βάσεις. Οὐχ ἦττον δύναται καὶ ὀφείλει ἐμμέσως καὶ
μετὰ στοργῆς νὰ μεριμνήσῃ, διὰ τῆς προσηκούσης ἐνισχύσεως τῆς
ἠθικῆς παιδεύσεως τῶν πολιτῶν, τῆς ὑποστηρίξεως τῆς παραγωγι-
κῆς αὐτῶν ἐργασίας καὶ δι' ἄλλων συναφῶν τρόπων, ἵνα ἡ ἀνάπτυ-
ξις τῶν μέσων τῆς συντηρήσεως τοῦ πληθυσμοῦ παρακολουθῇ τὴν ἐν
γένει ἀριθμητικὴν αὐτοῦ αὔξησιν. Ἐν τῇ ἐνεργείᾳ ταύτῃ κεῖται ἡ
ἀποστολὴ τῆς πολιτείας, ἐξασχούσης κατὰ τὸ ἐφικτὸν καὶ τὸ ἀνύσι-
μον τὸ θεῖον ἔργον τῆς προνοίας ἄνευ δεσποτικῆς παρεμβάσεως εἰς τὰς
σχέσεις τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, αἵτινες κατ' ἐξοχὴν ἀπαιτοῦσιν αὐτονο-
μίαν καὶ ἐλευθερίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

Περὶ μεταναστεύσεων

Ἐννοια αὐτῶν.

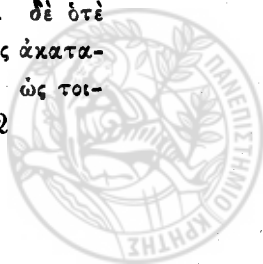
Ἡ παρὰ τὴν δύναμιν τῶν τροφίμων καὶ ἐν γένει τῶν πρὸς συντήρησιν μέσων αὐξήσις τοῦ πληθυσμοῦ καθίσταται ὀλεθρία ἐν πολλαῖς χώραις. Ἐν τοιαύτῃ περιστάσει ἐπιβάλλεται ὑπὸ τε τῶν κοινωνικῶν καὶ τῶν πολιτικῶν συμφερόντων τῶν λαῶν ἢ κατὰ τινα τρόπον ἀποσόβησις τοῦ κινδύνου. Μία τῶν ἀξιολόγων τούτων διεξόδων ἰθεωρήθη ἔκπαλαι καὶ ἡ ἀραίωσις τοῦ πληθυσμοῦ τῶν κατοικῶν χώρας τινὸς διὰ τῆς ἀποδημίας καὶ τῆς ἐγκαταστάσεως μέρους τῶν πλεοναζόντων κατοίκων ἐν ἄλλῃ χώρᾳ, φιλοξενωτέρα καὶ θαψιλέστερον παρεχούσῃ τὰ ἐπιτήδεια.

Οὕτως ἐπέρχονται αἱ μεταναστεύσεις καὶ ἡ ὀργάνωσις αὐτῶν διὰ τοῦ ἀποικιακοῦ συστήματος.

Ἐπισκόπησις τοῦ φαινομένου τῶν μεταναστεύσεων.

Τὸ φαινόμενον τῆς μεταναστεύσεως τῶν λαῶν μαρτυρεῖται ἀπὸ παλαιτάτου χρόνου ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Ἐν σκοτειναῖς ἐτι ἐποχαῖς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους λαοί, οἰκοῦντες ἀπόρους χώρας, ἀπέρχονται ἐν συνόλῳ ἢ κατὰ τμήματα εἰς ἄλλας, εὐχερέστερον παρεχούσας τὰ πρὸς συντήρησιν μέσα. Τὸ φαινόμενον τοῦτο τῶν μεταναστεύσεων εἶνε συνηθέστατον. Προέρχεται δὲ ὅτε μὲν, ὡς ἐρρήθη ἤδη, ἐξ οικονομικῶν αἰτίων, ὅτε δὲ καὶ ἐκ τινος ἀκατασκέτου ἰσωτερικῆς ὀρμῆς πρὸς κατάληψιν ἀγνώστων χωρῶν ὡς τοι-

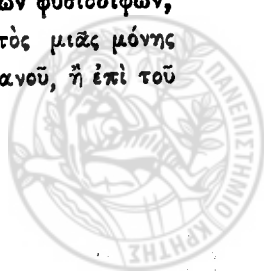

οὗτο τυγχάνει ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν θαυμάσιον ὄργανον ἐθνικῆς δραστηριότητος καὶ ἐκπολιτισμοῦ. Λαοί, ἐν στασιμότητι ἀπὸ αἰῶνων διατελοῦντες, ἐξηγέρθησαν φυσικῶς τε καὶ ἠθικῶς ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἀνεξηγήτου οἴστρου, ἐπηξάν ἐν μεμακρυσμέναις χώραις νέας κατοικίας καὶ ἐδημιούργησαν πολιτισμόν, ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν ἀπαράμιλλον. Ἡ μεταβολὴ τοῦ κλίματος ἐπέδρασεν ἐπὶ τοῦ ὀργανισμοῦ αὐτῶν ζωτικώτατα· ἡ δὲ μετὰ τῶν ἰθαγενῶν στοιχείων ἢ ἄλλων ἐξῶθεν προσελθόντων φυλετικὴ διασταύρωσις ἔτι μᾶλλον ἐνίσχυσεν αὐτούς, ἐν διαστήματι ὀλίγων γενεῶν ἀνελθόντας εἰς περιφανῆ ἱστορικὴν περιωπὴν, τοῦθ' ὃ περ δὲν θὰ συνέβαινε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐν τῇ πρώτῃ περιστάσει.

Ἡ τοιαύτη ἐναλλαγὴ τοῦ κλίματος ὑπῆρξεν εὐεργετικὴ πρὸς τὴν φυσικὴν καὶ ἠθικὴν ἐπίρρωσιν τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Ἡ ὑδρογειος σφαῖρα δὲν κατωκλήθη ἀμέσως καθ' ὅλα τὰ σημεῖα ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτοῦ ἐμφανείας. Ἐνεκα διαφόρων αἰτίων ὠρισμένα σημεῖα τοῦ γήινου πλανήτου ἠκίσθησαν πρότερον. Καθ' ὅσον δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων ἐπολλαπλασιαζέτο, ἐπήρχετο ἡ ἐξάπλωσις αὐτῶν εἰς χώρας, ἕγγυς κειμένας ἢ ἀπομεμακρυσμένας. Τοῦτο δὲ προήρχετο πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ἔνεκα ἐσωτερικῶν, θρησκευτικῶν, κοινωνικῶν ἢ πολιτικῶν συγκρούσεων.

Οὕτως ἤρξατο ὁ πληθυσμὸς τῆς γῆς πολλαπλασιαζόμενος· χώραι ἀκατοίκητοι ἠκίσθησαν, ἀναλόγως δ' ἠυξήθη καὶ ἡ τοῦ ἀνθρώπου δραστηριότης. Ἡ ἱστορία τοιαύτην ἀπ' αἰῶνων ἠκολούθησε πορείαν. Ἐκ τῶν συγκρούσεων, τῶν μεταναστεύσεων, τῶν ἀποδημιῶν ἠυρύνθη μὲν ὁ ὄριζον τοῦ ἀνθρώπου, ἐπέξετάθη δ' ὁ πολιτισμὸς σὺν τῷ χρόνῳ πολλαχοῦ τῆς ὑδρογειοῦ σφαίρας.

Ἐρειδόμενοι ἐπὶ τῶν δεδομένων τῆς ἱστορίας δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τοὺς γενικοὺς κανόνας τοῦ φαινομένου τῶν μεταναστεύσεων. Ὁ τε φυσικὸς καὶ ὁ ἠθικὸς κόσμος ρέπουσιν ἐξ ἐνοστίκτου πρὸς τὴν ἐξάπλωσιν, τὴν εὐρεσιν προσφορωτέρου ἐδάφους, συντελεστικοῦ τῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν. Ἐντεῦθεν αἱ διηνεκεῖς ἀποδημίαι καὶ μεταναστεύσεις τῶν φυτῶν, τῶν θηρίων, τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τέλος. Καὶ ἂν ὑποθετῆ, λέγει τις τῶν νεωτέρων φυσιοδιφῶν, ὅτι τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐξηφανίζετο ἐπὶ τῆς γῆς, ἐκτὸς μιᾶς μόνης οἰκογενείας, καὶ ἂν αὕτη ἦθελεν εὐρεθῆ ἐπὶ τοῦ ὠκεανοῦ, ἢ ἐπὶ τοῦ

νέου ἡμισφαιρίου, ἐν Αὐστραλίᾳ ἢ ἐν οἰωδῆποτε νησιδρίῳ τοῦ εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ, μετὰ παρέλευσιν γενεῶν οἱ ἀπόγονοι αὐτῆς ἤθελον κατακτήσῃ ὀλόκληρον τὴν γῆν.

Αἷτια τῶν μεταναστεύσεων.

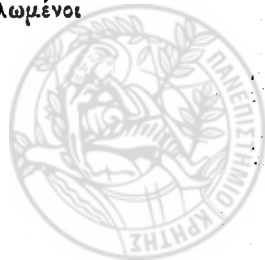
1) *Πυκνότης πληθυσμοῦ.* Καθ' ὅσον χώρα τις τυγχάνει πυκνῶς κατωκημένη, μὴ ἐπαρκοῦσα ἄρα συνήθως εἰς τὴν διατροφὴν τῶν κατοίκων αὐτῆς, ἐπέρχεται ἡ ἀνάγκη τῆς μεταναστεύσεως τῶν ἀπορωτέρων πρὸς εὐρεσιν κρείττονος ἀποκαταστάσεως.

2) *Πενία.* Δὲν παρέπεται ἐν τούτοις πάντοτε τῇ πυκνότητι τοῦ πληθυσμοῦ τὸ μὴ δυνατόν εὐρέσεως τῶν ἐπιτηδείων. Παράδειγμα ἡ Βελγικὴ, ἣτις εἶνε μία τῶν πυκνότατα κατωκημένων χωρῶν, ἐν ἣ ὁμως δὲν ὑφίσταται ἐν μεγάλῃ μοίρᾳ ἡ πενία. Οὐχ ἦττον καὶ αὕτη τυγχάνει μία τῶν κυριωτάτων ἀφορμῶν τῶν μεταναστεύσεων, μείζων ἢ ἡ πυκνότης τοῦ πληθυσμοῦ. Σήμερον τὸ φαινόμενον τοῦτο ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ ἡπειρῷ παρουσιάζουσιν ἰδίᾳ χῶραι, οἷαι ἡ Ἰρλανδία, ἡ Ἰταλία, ἡ Γερμανία κτλ.

3) *Πόθος κρείττονος ἀποκαταστάσεως.* Δυνατὸν χώρα τις νὰ μὴ ᾔηε πυκνῶς κατωκημένη, μηδὲ νὰ πένηται ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς· ἐν τούτοις ἐκάστοτε μέρος αὐτοῦ ἀποδημεῖ καὶ τοῦτο ἐκ τῆς πεποιθήσεως, ὅτι θέλει τύχη ἀλλαχοῦ κρείττονος ἀποκαταστάσεως.

4) *Θρησκευτικαί, κοινωνικαὶ καὶ πολιτικαὶ συγκρούσεις.* Δύναται ἐπίσης χώρα τις νὰ μὴ ᾔηε μὲν πυκνῶς κατωκημένη, μηδὲ νὰ πένηται, καὶ ἐν τούτοις τὸ ρεῦμα τῶν μεταναστεύσεων νὰ διατελῇ αἰεποτε ἐν ἐνεργείᾳ, ἕνεκα θρησκευτικῶν καὶ κοινωνικῶν διαφωνιῶν. Τοῦτο συνέβαινεν ἰδίᾳ ἐν παλαιτέροις καιροῖς μισαλλοδοξίας. Ἄλλὰ σήμερον εἶνε σπανιώτερον.

5) *Ἀποδημητικαὶ ροπα.* Ἰλαοὶ τινες ἀρέσκονται, ἐκ διαφόρων ἰλατηρίων ἰλαυνόμενοι, εἰς ἀποδημίαν, ὠθοῦνται ἐξ ἀκαταπαύστου πρὸς ἐνέργειαν ροπῆς. Ἔτεροι εἶνε μονιμώτεροι, στενῶς προσηλωμένοι εἰς τὸ πάτριον ἔδαφος.

Αἱ μεταναστεύσεις ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Αἱ μέχρι τοῦδε γινόμεναι μεταναστεύσεις τῶν ἀνθρωπίνων φύλων προήλθον μᾶλλον ἢ ἦπτον ἐκ τῶν εἰρημένων αἰτίων. Οὕτως ἐπῆλθον ἢ μᾶλλον ἀξιομνημόνευτος, ἢ μᾶλλον σχοῦσα τελεσιουργὰ ἀποτελέσματα ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ, ἢ τῶν Ἀρείων λαῶν, κατελθόντων ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν ὀρέων τῆς Ἀσίας καὶ ἀποκατασταθέντων πολλαχοῦ τῆς ἠπείρου ταύτης, εἶτα δὲ ἐν Εὐρώπῃ, ὀνομασθέντων Ζένδων, Πελασγῶν, Ἑλλήνων, Ἰταλῶν, Γαλατῶν, Γερμανῶν, Σλάβων κτλ. ἵνα περιορισθῶ εἰς τοὺς γνωστοτάτους τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ἀρείας φυλῆς. Ἀλλὰ τῆς κεντρικῆς ταύτης μεταναστεύσεως ἐγένοντο νέαι αὖθις μεταναστεύσεις καὶ διασταυρώσεις τῶν διαφόρων τούτων φυλετικῶν κλάδων ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ γενεαλογικοῦ κορμοῦ.

Τοιαῦται εἶνε αἱ ποικίλαι μεταναστεύσεις καὶ διασταυρώσεις καθ' ὅλην τὴν λεκάνην τῆς Μεσογείου τῶν ἐλληνικῶν φύλων, τῶν Κελτῶν πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης, τῶν Ρωμαίων ἐν Γαλατίᾳ καὶ μέχρι τῆς Μεγάλης Βρετανίας καὶ ἐπὶ τέλους τῆς μεγάλης κοσμοϊστορικῆς μεταναστεύσεως τῶν γερμανικῶν φύλων ἀπὸ βορρᾶ πρὸς μεσημβρίαν κατὰ τοὺς πρώτους τοῦ Χριστιανισμοῦ αἰῶνας.

Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐπίσης αἱ μεταναστεύσεις τῶν διαφόρων λαῶν, ἰδίᾳ δὲ τῶν εὐρωπαϊκῶν, ἠκολούθησαν ποικίλας διευθύνσεις. Ἡ μᾶλλον ἀξιομνημόνευτος ἐκ τούτων εἶνε ἡ ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος ἀρξαμένη, τοῦ αἰῶνος τῶν μεγάλων γεωγραφικῶν ἀνακαλύψεων, ἐξ Εὐρώπης εἰς Ἀμερικὴν, Αὐστραλίαν καὶ ἀλλαχοῦ τῆς ὕδρογειοῦ σφαίρας. Τὸ ρεῦμα τοῦτο ἐξακολοθεῖ μέχρι τῆς σήμερον, τὰ δ' ἀποτελέσματα αὐτοῦ πρόκεινται πασιφανῆ.

Πρώτιστοι μεταξὺ τῶν λαῶν, τῶν ἐκδηλούντων ἀποδημητικὰς ροπὰς, εἶνε οἱ Ἀγγλοσάξωνες, εἶτα οἱ Γερμανοί, οἱ Ἴρλανδοί, οἱ Ἰταλοί, οἱ Γάλλοι καὶ καθεξῆς.

Ἀποτελέσματα τῶν μεταναστεύσεων.

Ἐξ οἰωνδήποτε αἰτίων καὶ ἂν προέρχονται αἱ μεταναστεύσεις, ἐκδηλοῦσι συνήθως ζωτικότητα τοῦ κοινωνικοῦ ὄργανισμοῦ, ῥοπὰς πρὸς κτῆσιν κρείττονος βίου. Ἐντεῦθεν τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν, ἐπιτηδείως διευθυνομένων, ὑπῆρξαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἄριστα. Τὰ ἀποδημητικὰ πτηνά εὐρίσκουσι συνήθως φωλεὰν κρείττονα καὶ εὐεργετικωτέραν. Καταλείπουσιν οἱ ἀποδημοῦντες ὀπισθεν τὰς κοινωνικὰς αὐτῶν προλήψεις, τὰ μίση καὶ τὰ πάθη· εἰσέρχονται εἰς νέον κόσμον καὶ βίον, ἀγωνίζονται ἐπ' αὐτοῦ, ὡς ἐπὶ νέου σταδίου, μετὰ μείζονος ζήλου καὶ ζήσεως, ἄρχεται δ' ἄληθῶς νέα περίοδος ἠθικῆς δράσεως, κοινωνικῆς ἰσχύος, πολιτικῆς καὶ ἐθνικῆς προόδου.

Αἱ πλεῖσται τῶν τε ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων μεταναστεύσεων ἔσχον τοιαῦτα ἀποτελέσματα.

Ἐν τῇ ἐγκαταστάσει αὐτῶν οἱ μετανάσται ὅτε μὲν εὐρίσκουσιν ὄλως ἀκατοικήτους, παρθέτους ἔτι χώρας, ἃς καταλαμβάνουσι καὶ ὑποτάσσουσιν ἄνευ δυσχερείας, μὴ συναντῶντες ἄλλα ἢ τὰ φυσικὰ μόνον προσκόμματα· ἄλλοτε πάλιν συναντῶσι πληθυσμὸν ἥττονος πολιτισμοῦ, ὑποδεστέρων φυσικῶν καὶ πνευματικῶν προσόντων, ὅστις σὺν τῷ χρόνῳ ὑποκύπτει, ἐκλείπων ἐν τῷ περὶ τοῦ εἶναι ἀγῶνι. Ἐνίστε ὡσαύτως εὐρίσκουσι πληθυσμοὺς παραλλήλου πνευματικῆς φύσεως καὶ δυνάμεως, εἰ καὶ ἥττον πεπολιτισμένους, πρὸς οὓς ἀντιμάχονται κατὰ πρῶτον, ἀλλ' ἐπὶ τέλος συμφιλιοῦνται, ἐρχόμενοι εἰς ἐπιγαμίαν, οὕτω δὲ σὺν τῷ χρόνῳ, ἐκ τῆς ἐπιγενομένης διασταυρώσεως, ἀποτελεῖται νέα, πληρεστέρα καὶ τελειότερα φυλετικὴ σύνθεσις. Ἐπέρχεται φυσιολογικὸς σύνδεσμος δύο διαφόρων δυνάμεων, οὗ ἀποτέλεσμα ἔσται ἡ μείζων ἐπίρρωσις. Ἄλλ' ἐνίστε συμβαίνει ἡ διασταύρωσις αὕτη τῶν δύο φυλῶν νὰ μὴ πληροῖ τέλεον τὰς ἀπαιτουμένας πρὸς νέαν δημιουργίαν συνθήκας. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει διαφθείρεται τὸ αἷμα καὶ ὁ ὄργανισμὸς τῆς ὑπερόχου φυλῆς, ἥτις θάττον ἢ βραδύτερον ἐξαφανίζεται ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, πίπτουσα ἢ ἀλλοιουμένη ὑπὸ τὴν θανατηφόρον ἐνέργειαν τοῦ περιέχοντος, δυσμενοῦς αὐτῇ καὶ ἀλλοτρίου φυσιολογικῶς τυχόντος.

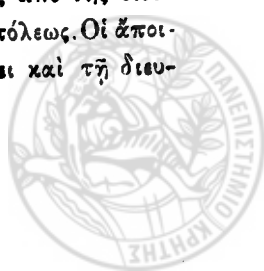
Οικονομικά ἀποτελέσματα τῶν μεταναστεύσεων.

Μεγάλα εἶνε τὰ οικονομικά ἀποτελέσματα τῶν μεταναστεύσεων. Πρῶτον, ἀραιουμένοι τοῦ πληθυσμοῦ χώρας τινός, ὁ ὑπολειπόμενος εὐρίσκει ἀφρονώτερα τὰ πρὸς συντήρησιν μέσα, ἐπέρχεται δ' ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἰσωτερικὴ ἡρεμία καὶ τάξις. Ἄλλὰ τὸ σπουδαιότερον ἀποτέλεσμα ἀφορᾷ εἰς τὴν Μητρόπολιν, εἰς ἣν ἀναπτύσσονται νέοι ὀρίζοντες ἔθνικῆς πολιτικῆς, ἀνοίγονται δὲ ποικίλαι διέξοδοι ἠθικῆς καὶ οικονομικῆς ἐνεργείας. Οἱ δυσηρεστημένοι, οἱ δυσπραγοῦντες ἐκ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ αἰτίου, ἀπέρχονται ἐκάστοτε παρὰ τοῖς ἀδελφοῖς αὐτῶν, εὐρίσκοντες περιθάλψιν, στάδιον ἐργασίας, ἰδιοκτησίαν ἐπίσης οἱ ἀκτῆμονες. Πρὸς τούτοις ἡ Μητρόπολις, διὰ τῆς ἀναπτύξεως νέων διεξόδων ἐμπορικῆς καταναλώσεως, ἐκποιεῖ τὰ προϊόντα αὐτῆς εὐθηνότερον καὶ λυσιτελέστερον. Ἡ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀποτελουμένη ἄρα ἀποικία καθίσταται ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις πηγὴ πλούτου καὶ εὐημερίας διὰ τὴν Μητρόπολιν.

Τό τε πάλαι καὶ νῦν αἱ πολιτεῖαι ἔλαβον ὑπὸ σοβαρὰν ἔποψιν τὸ θέμα τοῦ πληθυσμοῦ, ἄρα καὶ τὰς μεταναστεύσεις. Ἐντεῦθεν τὸ ἀποικιακὸν σύστημα ἀρχαίων καὶ νεωτέρων λαῶν.

Ἐκάστη πολιτεία δεόν νὰ διαφέρηται ὑπὲρ τε τῆς ἔθνικῆς καὶ τῆς οικονομικῆς αὐτῆς εὐημερίας καὶ προόδου, ἵνα τὸ πλεονάζον, ταλαιπωρούμενον ὡς ἐκ τούτου πολλάκις, μέρος τοῦ πληθυσμοῦ εὐρίσκη ἀλλαγῆς στάδιον ἐργασίας. Ἄλλ' ἵνα αἱ μεταναστεύσεις παρέχωσιν ὠφελήματα εἰς τὴν Μητρόπολιν, πρέπει δεξιῶς νὰ διευθύνηται τὸ μεταναστευτικὸν ρεῦμα ἀπὸ τοῦ κέντρου. Πρέπει νὰ καταβάλληται ἡ δέουσα προσοχή, ἵνα οἱ μεταναστεύοντες ὧσιν ἄνθρωποι, ἱκανοὶ νὰ πηξῶσι φωλεάν, νὰ εὐδοκιμήσωσιν ἐν τῇ ἀποικιακῇ αὐτῶν ἐργασίᾳ, οὐχὶ δὲ χυδαῖοι τυχοδιῶκται, πρὸς οὐδὲν κατάλληλοι, ἢ μόνον πρὸς ἀπλὴν ἐκμετάλλευσιν καὶ ἐρήμωσιν τῆς ἀποικισθείσης χώρας.

Ἐν τῇ ἀποικιακῇ τῶν λαῶν πολιτικῇ ἐπίσης δὲν πρέπει νὰ ἐξαρτῶνται αἱ μεταναστεύσεις καὶ νὰ διοικῶνται ἀυθαίρετως ἀπὸ τῆς διευθύνσεως καὶ τῶν συμφερόντων τοῦ κέντρου, τῆς Μητροπόλεως. Οἱ ἀποικιοὶ δεόν ν' ἀπολαύωσι πλείονος ἐλευθερίας ἐν τῇ ἰδρῶσει καὶ τῇ διευ-

θύνσει τῆς νέας πατρίδος. Κρεῖττον οἱ μετὰ τῆς Μητροπόλεως δεσμοὶ αὐτῶν νὰ ᾔνε ἠθικοὶ μᾶλλον καὶ ἐκούσιοι ἢ διοικητικοὶ καὶ καταναγκαστικοί. Ἴδιᾳ ἐπιβάλλεται τοῦτο ὑπὸ τοῦ συμφέροντος τῆς τε Μητροπόλεως καὶ τῆς ἀποικίας, ἐν ἣ περιπτώσει ἡ ἀποικιζομένη χώρα κατοικεῖται ἤδη ὑπὸ λαῶν, ἑκτετημένων κοινωνικῆν τινα καὶ πολιτικῆν ἐπίδοσιν. Ἡ ἀπορρόφησης δύναται νὰ προκαλέσῃ πεισματῶδη ἀντίδρασιν, ἧς ἀποτέλεσμα ἔσται ἡ καταστροφή μᾶλλον ἢ ἡ πρόοδος τῆς ἀποικίας.

Σώφρων καὶ φιλόνηρος ἀποικιακὴ πολιτικὴ, συνδυάζουσα τὰ αἰσθήματα τῆς φιλάνθρωπίας πρὸς τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα, δὲν δύναται ἢ κατ' ἀνάγκην νὰ βασισθῇ ἐπὶ τῶν κανόνων τούτων.

Ὁ ἀποικισμὸς παρέσχε μεγάλας ὑπηρεσίας τοῖς τε ἀρχαίοις καὶ τοῖς νεωτέροις λαοῖς, καὶ ἐν ἣ περιπτώσει τὰ θεμέλια αὐτοῦ δὲν ἦσαν ἀσφαλῆ. Τὸ ἀποικιακὸν σύστημα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἐγένετο ἀφετηρία μεγάλου καὶ ἰσχυροῦ πολιτισμοῦ, πλεον ἢ ἅπαξ ἀμφισβητήσαντος τὰ πρωτεῖα πρὸς τὸν τῆς Μητροπόλεως (Μικρὰ Ἀσία, Μεγάλῃ Ἑλλάδι, Αἴγυπτος κτλ.) ὡσαύτως τὸ ἀποικιακὸν σύστημα πολλῶν ἐκ τῶν νεωτέρων λαῶν προῦκάλεσεν ἄριστα ἀποτελέσματα (Βόρειος Ἀμερικὴ, Καναδάς, Αὐστραλία, Ἀλγερικὴ κτλ.). Διαπρέπει ἰδίᾳ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἡ ἀγγλοσαξωνικὴ φυλὴ ἐπὶ τῇ ἀποικιστικῇ αὐτῆς δεξιότητι. Αἱ λοιπαὶ εὐρωπαϊκαὶ χῶραι ὑπολείπονται.

Ἀποικιστικοὶ λαοὶ εἶνε οἱ ἰσχυρότεροι, οἱ ῥέποντες πρὸς κρεῖττονα καὶ ὑπέρτερον βίον. Διὰ τῶν τοιούτων εὖρεν ὁ πολιτισμὸς τοὺς θαυμασιωτάτους ἀγωγούς καὶ ἀποστόλους τῆς ἐξαπλώσεως αὐτοῦ ἀνὰ τὴν ὑδρόγειον σφαιρᾶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

Περὶ τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος τῆς πενίας
καὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀποσοδήσεως αὐτῆς.

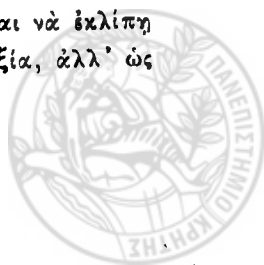
Περὶ τῆς πενίας.

Ὡς ἐρρήθη ἀλλαχοῦ, συμφυῆς πρὸς τὸ πρόβλημα τῆς διανομῆς τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς καταναλώσεως καὶ χρησιμοποίησεως τῶν ἀγαθῶν ἐν προσηκούσῃ μοίρᾳ παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἐκδηλοῦται τὸ πρόβλημα τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς πενίας. Ἐνεκα ποικίλων αἰτίων πάντες οἱ ἄνθρωποι δὲν μετέχουσι ἐξίσου ἐν τῇ διανομῇ τῶν ἀγαθῶν. Τινὲς μὲν αὐτῶν ἀπολαύουσι μᾶλλον, ἕτεροι δ' ἦσσαν. Οὕτως ἐπέρχεται κατ' ἀνάγκην πλοῦτος καὶ πενία.

Ὁ τε πλοῦτος ἄρα καὶ ἡ πενία εἶνε φαινόμενα ἀναπόδραστα ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἡ πενία ὑφίσταται ἀπὸ τῶν πρώτων σχεδὸν ἡμερῶν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἄνθρωποι, πεπρικοισμένοι ὑπὸ τῆς φύσεως διὰ τινων πλεονεκτημάτων, ἢ στερούμενοι τοιούτων, δὲν δύνανται νὰ παραγάγωσι ἐξίσου καὶ νὰ διαβιώσωσι κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὁμοίως ἀπολαύοντες καὶ εὐημεροῦντες. Κατ' ἀνάγκην ἄρα οἱ μὲν τυγχάνουσι πτωχοί, οἱ δὲ πλούσιοι ἔνεκα τῆς παρομαρτούσης ἀποταμιεύσεως, ἔνεκα τῆς κληρονομίας καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῆς ὁ πλοῦτος περιέρχεται νομίμως εἰς χεῖρας ὀλίγων· ἐπίσης ἔνεκα πολλῶν κοινωνικῶν αἰτίων ἢ διάκρισις μεταξὺ εὐπόρων καὶ ἀπόρων ἀναπτύσσεται σὺν τῷ χρόνῳ ἐπὶ μᾶλλον, οὕτω δὲ ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἀδικίας ἡ πενία καθίσταται καθεστώς.

Τοῦτου δεδομένου, ἡ πενία εἶνε φυσικὸν ἀποτέλεσμα τῆς οικονομικῆς λειτουργίας τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ, οὐδὲ δύναται νὰ ἐκλίπη τέλειον ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων. Εἶνε νόσος, φυσιολογικὴ ἀταξία, ἀλλ' ὡς

Ἐκ τῶν συγχρόνων στατιστικῶν δεδομένων βεβαιοῦται, ὅτι ἡ πενία ἡλαττώθη μᾶλλον ἢ ηὐξήθη, παρὰ τὴν ἕνεκα τῶν βιομηχανικῶν προόδων αὐξησιν τῆς ἀνισότητος τοῦ πλοῦτου. Βεβαίως, πρὸς καταπολέμησιν τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐλλείψεως τῶν πρὸς συντήρησιν μέσων, οὐκ ὀλίγα ἰδρύθησαν κατὰ τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους φιλανθρωπικὰ ἄσυλα ὑπὲρ τῶν ἀποκλήρων τοῦ πλοῦτου, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ πρὸς ἐξόντωσιν τοῦ ἐχθροῦ τούτου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Φυσικαὶ περιστάσεις, ἀναπόδραστοι ἀπὸ τοῦ βίου τῶν λαῶν, κοινωνικὰ αἷτια, ἠθικαὶ περιπέτειαι, ἀτομικαὶ παρεκτροπαὶ ἕνεκα φύσεως ἢ ἀνατροφῆς, πάντα ταῦτα ἔσονται ἐς αἰὲ γενεσιουργὰ αἷτια τῆς πενίας. Ὅπως ἡ νόσος καὶ ἡ συμφορὰ, οὕτω καὶ ἡ πενία δὲν δύναται νὰ ἐκλίπη ἀπὸ τοῦ καθ' ἡμᾶς βίου.

Πρὸς ἀποσόβησιν τοῦ κακοῦ τούτου ἐν μόνον δύναται νὰ τεθῆ εἰς χρῆσιν θεραπευτικὸν φάρμακον, ἡ κρείττων καὶ λογικωτέρα ἠθικὴ καὶ οικονομικὴ ὀργάνωσις τῆς κοινωνίας. Βεβαίως τὰ κατ' αὐτὴν οὔτε πάντα καλῶς ἔχουσι μέχρι τῆς σήμερον, οὔτε πάντα κοσμίως. Ἡ δὲ νομοθεσία τῶν λαῶν δὲν προέβη ἔτι εἰς τοιοῦτο σημεῖον τελειότητος, ὥστε εὐχερῶς νὰ ἐπιτυγχάνηται ἡ ἄρσις πολλῶν παρομαρτούντων κακῶν, ἐν οἷς καὶ τὸ τῆς πενίας.

Τίτι τρόπῳ ἐπιτευχθήσεται ἡ λύσις τοῦ μεγάλου τούτου κοινωνικοῦ προβλήματος, ὃ περ ἀπ' αἰῶνων συνταράσσει τὸν ἄνθρωπον; Δυσχερῆς ἡ ἀπόκρισις. Φιλάνθρωποι καὶ νομοθέται ἐργάζονται ἐκπαλαί μετὰ ζήλου· συστήματα ἐξεπονήθησαν πρὸς τοῦτο καὶ ἐκπονοῦνται καθ' ἐκάστην. Ἄλλ' ἔτι μακρὰν κεῖται ἡ ποθητὴ λύσις.

Ἡ διὰ τῆς πολιτείας ἄρσις τῆς πενίας.

Κατὰ τινες τῶν συγχρόνων κοινωνιολόγων ὀφείλει ἡ πολιτεία, ὡς ἡ ἀντιπρόσωπος τῆς κοινωνικῆς τάξεως, εὐκοσμία καὶ εὐημερία, ν' ἀναλάβῃ ἐφ' ἑαυτῆς τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τῆς πενίας, προνοοῦσα περὶ τῆς ἰδρύσεως φιλανθρωπικῶν ἀσύλων καὶ λοιπῶν εὐποιίας ἰδρυμάτων, ἐπίσης δὲ προσηκόντως νομοθετοῦσα πρὸς τὴν ἐξασφάλισιν τῶν πενήτων ἐν ἡμέραις νόσου, γήρωσ καὶ λοιπῶν ἐν τῇ βίῳ ταλαιπωριῶν.

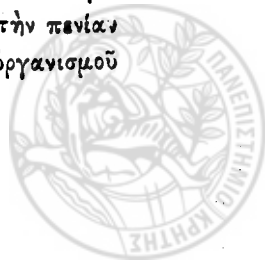

Κατ' ἀρχὴν ἡ τοιαύτη θεωρία συνάδει πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς φιλανθρωπίας καὶ τοῦ κοινωνικοῦ συμφέροντος, ὑπὲρ οὗ ὀφείλει νὰ μεριμνᾷ πᾶσα εὐκσμος πολιτεία. Ἄλλ' ἐν τοῖς ἀποτελέσμασι τοῦτο ἔσται ὀλέθριον. Ἄν ἀνατεθῇ τῇ πολιτείᾳ ἀποκλειστικῶς ἡ περὶ τῶν πενήτων μέριμνα, ἡ ὀργάνωσις τῆς φιλανθρωπίας καὶ τῆς ἀγαθοεργίας, πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, ἥκιστα μεριμνῶντες περὶ τῆς οικονομικῆς αὐτῶν συντηρήσεως καὶ εὐημερίας διὰ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἀποταμιεύσεως, θέλουσιν ἀναμένη τὴν διατροφήν αὐτῶν παρὰ τῆς πολιτείας, οὕτω δὲ θέλει ἀποτελεσθῆ ἐν πάσῃ κοινωνίᾳ τάξις φυγοπόνων καὶ ἀέργων κατὰ κληρονομίαν, πελατῶν τῆς εὐπορίας αὐτῆς. Πᾶσαι αἱ ἀρεταί, ἀτομικαί τε καὶ κοινωνικαί, ἐφ' ὧν ἐδράζεται καὶ δι' ὧν ἐξελίσσεται ἡ πολιτικὴ δύναμις τῶν ἀνθρώπων, αἵτινες συνοψίζονται διὰ τῆς ἐργασίας καθ' ὅλας αὐτῆς τὰς φάσεις καὶ ἐπόψεις, οὐδεμιᾶς θέλουσι τύχη θεραπείας. Ἀπὸ τῆς ἀργίας θέλουσιν ἐξέλθῃ ἡ φυγοπονία καὶ ἡ ἀφιλοτιμία, μεταβιβαζόμεναι καὶ κληροδοτούμεναι εἰς τινὰς τάξεις ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον πτωχοί, ὑπὸ τῆς πολιτείας διατρεφόμενοι, θέλουσι καταστῆ σὺν τῷ χρόνῳ τάξις προνομιούχος. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἡ παραγωγή θέλει ὑποστῆ προφανῆ ἐλάττωσιν, ἀλλὰ σὺν αὐτῇ καὶ ἡ κοινωνικὴ εὐημερία, ἐπὶ τέλους τὰ μέσα τῆς πολιτείας πρὸς διατροφήν τῶν πελατῶν αὐτῆς.

Δὲν δύναται ἄρα νὰ ἐπιβληθῇ τῇ πολιτείᾳ ἀπολύτως ἡ ὑποχρέωσις τῆς ἀγαθοεργίας καὶ τῆς ἐλεημοσύνης. Αὕτη ἐν τῇ ιδιότητι αὐτῆς διαφόρους ἔχει ὑποχρεώσεις.

Ἡ διὰ τῶν ἰδιωτῶν καταπολέμησις τῆς πενίας.

Δύναται νὰ ᾔνε ἀληθὲς τὸ εὐαγγελικὸν λόγιον, ὃ ἐλεῶν πτωχὸν δανείζει Θεῷ· ἀλλ' ἐν τῇ πραγματώσει αὐτοῦ ἔξει κατὰ τὸ μάλλον ἢ ἦττον τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα, οἷα καὶ ἡ ὑπὸ τῆς πολιτείας ἑνασκουμένη ἀγαθοεργία. Βεβαίως ἐπιβάλλεται παντὶ ἀνθρώπῳ, κερτημένῳ καὶ τὸ ἐλάχιστον συναίσθημα τῶν καθηκόντων ἑαυτοῦ πρὸς τὸν πλησίον, νὰ τεινῇ ἐκάστοτε ἀρωγὸν τὴν χεῖρα πρὸς τὴν πενίαν καὶ τὴν δυστυχίαν. Οὐδὲν τῶν μελῶν τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ

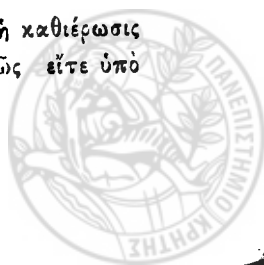

δύναται ν' ἀδιαφορήσῃ πρὸς τὴν περὶ αὐτὸ δυστυχίαν. Ἀλλά, τοῦτου συμβαίνοντος, δὲν δικαιούται ὁ πένης ν' ἀποβλέπῃ μόνον εἰς τὴν ἰδιωτικὴν ἐλεημοσύνην, ἐξ αὐτῆς προσδοκῶν σωτηρίαν ἐν περιπτώσει δυσχερείας.

Ἄν ἡ ἰδιωτικὴ ἐλεημοσύνη ἤθελεν ἀναλάβῃ ἀντὶ τῆς πολιτείας τὸ ἔργον τῆς κοινωνικῆς σωτηρίας διὰ τῆς προστασίας τῆς πενίας, ἤθελον ἐπέλθῃ ταῦτά σχεδὸν ἀποτελέσματα, οἷα καὶ ἐν τῇ προηγουμένῃ περιπτώσει τῆς ἐνεργείας τῆς πολιτείας. Καὶ αὖθις ἡ κοινωνικὴ δραστηριότης, ἡ διὰ τῶν ἐργατικῶν τάξεων κατ' ἐξοχὴν ἐνασκουμένη, ἤθελεν ὑποστῆ μεγάλην ἐλάττωσιν. Πᾶσα πόλις, πᾶσα κώμη ἤθελον πληρωθῆ ἰδρυμάτων εὐπορίας κατ' ἀρχὴν, ἀλλὰ πράγματι ἀσύλων καὶ καταφυγίων πάσης ὀκνηρίας καὶ ἀπρονοησίας. Βεβαίως δὲν δύναται, οὐδὲ πρέπει νὰ ἐκλίπῃσι τὰ τοιαῦτα ἄσυλα τῆς δυστυχίας ἀπὸ τῆς κοινωνίας. Ἄλλ' οἱ ζητοῦντες εἰσόδον ἐν αὐτοῖς ὑποχρεοῦνται νὰ φέρωσι τὰ προσήκοντα πιστοποιητικὰ πραγματικῆς δυστυχίας, ἀνιάτου καταστάσεως, ἐφ' ἣ δὲν εἶνε ὑπαίτιος ὁ ἐπικαλούμενος τὴν προστασίαν τοῦ ἀσύλου. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας καὶ προϋποθέσεις δύναται νὰ εὐδοκίμησῃ ἡ ἰδιωτικὴ ἀγαθοεργία, ἐξασκουμένη οὐχὶ μόνον χάριν ἑαυτῆς, ἀλλ' ἐπίσης καὶ χάριν τοῦ κοινωνικοῦ συμφέροντος, ὃ περ δὲν δύναται νὰ νοηθῆ ἐν τῇ πλήρει αὐτοῦ σημασίᾳ ἄνευ τῆς ἐργασίας, ἣτις καὶ μόνη αἰετοτε δύναται νὰ καταπολεμήσῃ, αἴρουσα τὴν πενίαν.

Ἡ ἀληθὴς λύσις τοῦ προβλήματος τῆς πενίας.

Βεβαίως καὶ ἡ πολιτεία καὶ αἱ εὐημεροῦσαι κοινωνικαὶ ὁμάδες ἐπιτακτικὰς ἔχουσιν ὑποχρεώσεις καὶ μεγάλα συμφέροντα πρὸς τὴν ὅσον ἐνεστι ἐλάττωσιν τῆς πενίας. Ἡ κοινωνικὴ εὐημερία κατ' ἐλάχιστον δύναται νὰ πραγματωθῆ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἄνευ τῆς κατὰ τὸ ἐνὸν εὐημερίας πάντων τῶν ἀνθρώπων. Ὅπου τοῦτο δὲν συμβαίνει, θέλει ἐπέλθῃ κατ' ἀνάγκην διάστασις πτωχῶν καὶ πλουσίων, μίση, ἔριδες, ἀνατροπαὶ πολλάκις, ἄμεσον ἔξουσαι ἀποτελέσμα τὴν ἀνακοπὴν τῆς κοινωνικῆς πρόδου. Ἐν τούτοις ἡ καθιέρωσις τῆς ἀρχῆς τῆς ἐλεημοσύνης, ἐξασκουμένης ἀποκλειστικῶς εἴτε ὑπὸ

τῆς πολιτείας, εἴτε ὑπὸ τῆς ἰδιωτικῆς ἀγαθοεργίας, ἤθελε κατ'ἀνάγκην δημιουργήσῃ καθεστῶς νόμιμον τῆς πενίας, διατελοῦν ὑπὸ τινα ἐποπτεῖαν καὶ κηδεμονίαν τῆς πολιτείας ἢ τῶν ἰδιωτῶν. Ἀποτελεσμα τοῦ ἐκτρώπου τούτου καθεστῶτος, προσβάλλοντος τὴν ἀνθρωπίνην αἰδῶ καὶ φιλοτιμίαν, θὰ ἦτο ἡ ἔκπτωσις τοῦ ἀνθρώπου, ἢ σὺν τῷ χρόνῳ ἀναγνώρισις τάξεως, χείρονος κατ' οὐσίαν καὶ τῆς τῶν παλαιῶν παριῶν τῆς Ἰνδικῆς. Ἄλλὰ τοιοῦτό τι οὐδεμία κοινωνία ἠδύνατο ν' ἀνεχθῆ, διαμαρτύρεται δ' ἐκ τῶν προτέρων ἡ ἀνθρωπίνη συνείδησις.

Πράγματι τὸ πρόβλημα τῆς πενίας δύναται νὰ λυθῆ ἐπιτυχῶς μόνον διὰ τῶν πενήτων. Ἐρρήθη ἤδη πλέον ἢ ἀπαξ πῶς εἶνε δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῆ τοῦτο. Ὁ ἐργάτης, ἀποταμιεύων, ἐπιμελῶς καὶ σωφρόνως διαχειριζόμενος τὰ ἀποταμιεύματά του πρὸς καταπολέμησιν τῶν οἰκονομικῶν δυσχερειῶν τοῦ μέλλοντος, αὐτὸς μόνος δύναται νὰ ἄρῃ αὐτάς καὶ νὰ ἐκμηδενίσῃ. Ἡ ἀποταμίευσις εἶνε ἡ ἀρχὴ πάσης οἰκονομικῆς δυνάμεως, πάσης ἐπιχειρήσεως δι' αὐτῆς ἀθροίζεται καὶ χρησιμοποιεῖται παντὶ τρόπῳ ὁ πλοῦτος. Ὁ ἀποταμιεύων, πτωχὸς ἢ πλούσιος, ἐλεεῖ ἑαυτόν, ἀλλὰ σύννεμα καὶ τὸ ἀνθρώπινον γένος. Ὁ ἐργάτης δύναται οὐ σμικρὸν νὰ λύσῃ τὸ πρόβλημα αὐτοῦ διὰ τῶν παρεχομένων σήμερον μέσων, ἐταιρειῶν ἀλληλοβοηθείας, ταμιευτηρίων καὶ λοιπῶν ὀργάνων τῆς ἀμοιβαίας κοινωνικῆς εὐπορίας. Τούτων δὲ μόνον μὴ ἐπαρκούντων ἐνίοτε, δύναται ἐν ἐκτάκτοις περιστάσεσι νὰ προσέλθῃ κατ' ἀνάγκην ἀρωγὸς ἡ πολιτεία, ἢ ἡ ἰδιωτικὴ εὐπορία.

Ὑπὸ τὴν τοιαύτην λύσιν τοῦ προβλήματος τῆς πενίας προλαμβάνεται ἡ ἐνδεια, περιοριζομένη ἢ ἐλαττωμένη κατὰ τὸ ἐνόν, ἀλλὰ δὲν καθιεροῦται ὡς κοινωνικὸς θεσμὸς ὑπὸ τῆς πολιτείας, τοῦθ' ὃ περ δύναται νὰ προκαλέσῃ ὀλέθρια ἀποτελέσματα, τὴν ἠθικὴν ἔκπτωσιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἀλλ' ἐπίσης καὶ τὴν σὺν τῷ χρόνῳ ἐλάττωσιν τῆς οἰκονομικῆς αὐτοῦ δραστηριότητος καὶ παραγωγῆς.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Εισαγωγή..... σελ. 3

ΓΕΝΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΒΙΒΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Περὶ τῆς ἐπιστήμης τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας ἐν γένει.

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ.

Θεμελιώδεις ἔννοιαι.

Κεφάλαιον Α' .— Ὀνομασία τῆς Ἐπιστήμης.....	σελ. 25
Κεφάλαιον Β' .— Ὅρισμός τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας....	» 30
Κεφάλαιον Γ' .— Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία ὡς ἐπιστήμη καὶ ὡς τέχνη.....	» 32
Κεφάλαιον Δ' .— Περὶ μεθόδου ἐν τῇ Πολιτικῇ Οἰκονομίᾳ. — Ἡ ἐξ Συναγωγῆς καὶ ἡ ἐξ Ἐπα- παγωγῆς μέθοδος.....	» 34
Κεφάλαιον Ε' .— Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία καὶ ἡ Ἠθική..	» 41
Κεφάλαιον Σ' .— Τὸ Ἄτομον καὶ ἡ Πολιτεία ἐν τῇ Πο- λιτικῇ Οἰκονομίᾳ.....	» 47
Κεφάλαιον Ζ' .— Παγκόσμιος χαρακτήρ τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας.....	» 49
Κεφάλαιον Η' .— Ταξινομήσεις τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας.	» 50

Κεφάλαιον Θ'. — Σχέσεις τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας καὶ τῶν συναφῶν ἐπιστημῶν	σελ. 52
Κεφάλαιον Γ'. — Οἱ Φυσικοὶ Νόμοι τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας	» 57
Κεφάλαιον ΙΑ'. — Ἀμφισβήτησις καὶ προλήψεις κατὰ τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας ὡς ἐπιστήμης.	» 60
Κεφάλαιον ΙΒ'. — Σημασία καὶ χρησιμότης τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας.	» 64

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

Ἐξέλιξις τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας.

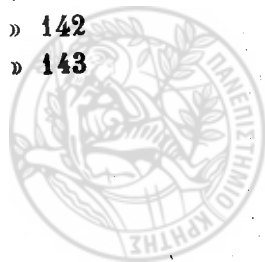
Κεφάλαιον Α'. — Οἰκονομικαὶ περίοδοι ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἀνθρώπινου γένους.	» 68
α'. Θηρευτικὴ περίοδος.	» 69
β'. Ποιμενικὴ ἢ νομαδικὴ περίοδος.	» 70
γ'. Γεωργικὴ περίοδος.	» 71
δ'. Ἐμποροβιομηχανικὴ περίοδος.	» 72
Κεφάλαιον Β'. — Ἡ Ἐπιστήμη τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτῆς ἐξελίξει.	» 75
Κεφάλαιον Γ'. — Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία ἐν Ἑλλάδι καὶ Ρώμῃ.	» 76
Κεφάλαιον Δ'. — Οἰκονομικαὶ θεωρίαι τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τῶν ἀπὸ τῆς Μεταναστεύσεως χρόνων μέχρι τῆς Μεταρρυθμίσεως.	» 81
Κεφάλαιον Ε'. — Αἱ ἀπαρχαὶ τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας ἐν Ἰταλίᾳ.	» 84
Κεφάλαιον Ϛ'. — Τὸ Ἐμποροκρατικὸν σύστημα.	» 86
Κεφάλαιον ϛ'. — Τὸ Φυσιοκρατικὸν σύστημα.	» 90
Κεφάλαιον Η'. — Ἡ Οἰκονομικὴ Ἐπιστήμη ἐν Ἀγγλίᾳ. — Ἀδάμ Σμιθ καὶ ἡ Σχολὴ αὐτοῦ.	» 96
Κεφάλαιον Θ'. — Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία ἐν Γαλλίᾳ.	» 102
Κεφάλαιον Ι'. — Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία ἐν Γερμανίᾳ.	» 110

Κεφάλαιον ΙΑ' — Οί νέοι ὀρίζοντες τῆς Πολιτικῆς Οἰ- κονομίας.	» 117
--	-------

ΤΜΗΜΑ ΤΡΙΤΟΝ.

Ὁ Ἄνθρωπος καὶ αἱ χρεῖαι αὐτοῦ.

Κεφάλαιον Α' .— Ὁ Ἄνθρωπος. — Ὁ ἄνθρωπος ἐν γένει.	» 120
Χαρακτῆρες τοῦ ἀνθρώπου.	» 122
Ἄτομικὴ ἰδιοφυία παρὰ τῷ ἄν- θρώπῳ.	» 123
Ὁ ἄνθρωπος ὡς οἰκονομικὸς πα- ράγων.	» 124
Κεφάλαιον Β' .— Χρεῖαι. — Ἐννοια τῶν χρεῶν. — Πολ- λαπλασιασμός τῶν χρεῶν.	» 125
Ποικιλία τῶν χρεῶν. — Διαίσεις τῶν χρεῶν.	» 126
Αἱ χρεῖαι ὑπὸ ἠθικὴν ἔποψιν.	» 128
Μέτρον τῶν χρεῶν.	» 129
Κεφάλαιον Γ' .— Οἰκονομικὰ ἀγαθὰ — Πλοῦτος — Περὶ τῶν ἀγαθῶν ἐν γένει.	» 130
Περὶ τῶν αὐτῶν ἀγαθῶν ἢ ὑπη- ρεσιῶν.	» 131
Περὶ τοῦ πλοῦτου ἐν γένει.	» 132
Χρησιμότης τοῦ πλοῦτου.	» 134
Κεφάλαιον Δ' .— Περὶ Ἀξίας. — Ἐννοια τῆς ἀξίας.	» 136
Στοιχεῖα τῆς ἀξίας — Χρησιμότης καὶ ἀνταλλαγῆ.	» 137
Παράγοντες τῆς ἀξίας.	» 138
Παραλλαγαὶ ἐν τῇ ἀξίᾳ ;	» 139
Ἑτεροὶ παραλλαγαὶ τῆς ἀξίας.	» 141
Χρησιμότης καὶ ἀξία.	» 142
Μέτρον τῆς ἀξίας.	» 143

ΒΙΒΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

Περὶ Παραγωγῆς τοῦ Πλούτου.

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ.

Περὶ παραγωγῆς ἐν γένει.

Κεφάλαιον Α' .— Φύσις καὶ ἔννοια τῆς παραγωγῆς	» 145
Κεφάλαιον Β' .— Δύναμις τῆς φύσεως ἐν τῇ παραγωγῇ — Φύσις ἐν γένει	» 147
Κεφάλαιον Γ' .— Κατηγορίαι τῆς παραγωγῆς. — Ὑλικὴ καὶ ἄυλος παραγωγὴ	« 149
Κεφάλαιον Δ' .— Συντελεσταὶ τῆς παραγωγῆς — Ἄμεσοι συντελεσταὶ	» 152
Ἐμμεσοὶ συντελεσταὶ	» 153

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

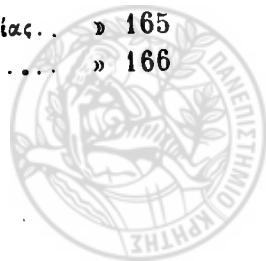
Ἡ Φύσις.

Κεφάλαιον Α' .— Οἰκονομικὴ ἔννοια τῆς φύσεως	» 155
Κεφάλαιον Β' .— Παραγωγικὴ δύναμις καὶ ποικιλία τῆς φύσεως	» 158
Κεφάλαιον Γ' .— Παραγωγικὴ ἀνισότης τῆς γῆς	» 161
Τοποθεσία γεωγραφικὴ. — Γεωλογικὴ σύστασις	» 163

ΤΜΗΜΑ ΤΡΙΤΟΝ.

Ἔργασια.

Κεφάλαιον Α' .— Θεωρία τῆς ἐργασίας. — Ἡ φύσις καὶ ὁ ἄνθρωπος. — Ἐννοια τῆς ἐργασίας	» 165
Ἔργασια καὶ ἡδονή	» 166

Κεφάλαιον Β' — Ἱστορικὴ ἐξέλιξις τῆς ἐργασίας.....	» 167
Κεφάλαιον Γ' — Φυσικοὶ καὶ ἠθικοὶ παράγοντες ἐν τῇ ἀνε- λίξει τῆς ἐργασίας — Φυσικοὶ πα- ράγοντες.....	» 169
ἠθικοὶ παράγοντες.....	» 170
Κεφάλαιον Δ — Ἐλευθερία τῆς ἐργασίας — Τὸ ζήτημα — Ἐρευνα τοῦ ζητήματος. — Ἐλευ- θεριάτης ἐργασίας — Πλεονεκτήματα.	» 173 ⁺
Κεφάλαιον Ε' — Περί Καταμερισμοῦ τῶν ἔργων — Ὁ καταμερισμὸς ἐν τῇ φύσει.....	» 177
Παλαιαὶ καὶ νέαι θεωρίαι περὶ τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων.....	» 178
Ἡ παρά τοῦ Ἀδάμ Σμιθ ἀνάλυσις τῆς ἀρχῆς τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων.	» 179
Ἀποτελέσματα τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων.....	» 180
Κοινωνικὴ σημασία τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων.....	» 182
Ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων κατὰ γεω- γραφικὴν χώραν.....	» 183
Ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων κατὰ κληρονομίαν.....	» 184
Ἀναγκαῖαι συνθήκαι πρὸς πραγμάτω- σιν τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων.	» 186
Ἐπικρίσεις κατὰ τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων.....	» 186
Πορίσματα — Δυνατὰ μεταρρυθμί- σεις καὶ βελτιώσεις.....	» 189

ΤΜΗΜΑ ΤΕΤΑΡΤΟΝ.

Τὸ Κεφάλαιον.

Κεφάλαιον Α' — Γένεσις τοῦ κεφαλαίου.....	» 190 ⁺
Παράγοντες τοῦ κεφαλαίου.....	» 191

	Τὸ κεφάλαιον ἐν ταῖς καθ' ἡμᾶς κοι- ωνίαις.....	» 193
Κεφάλαιον Β'.	— Περὶ τῶν στοιχείων τοῦ κεφαλαίου.....	» 194
Κεφάλαιον Γ'.	— Παραγωγικότης καὶ λειτουργία τοῦ κε- φαλαίου — Κατηγορίαι αὐτοῦ. — Ὑ- λικὰ καὶ ἄϋλα κεφάλαια. — Παραγω- γικότης — Λειτουργίαι τοῦ κεφαλαίου — Σταθερὰ καὶ κυκλοφοροῦντα κε- φάλαια.....	» 196
	Ἄϋλα κεφάλαια.....	» 197
Κεφάλαιον Δ'.	— Ἱστορικὴ ἐξέλιξις τοῦ κεφαλαίου. — Πρώτη περίοδος — Δευτέρα περίοδος	» 119
	Τρίτη περίοδος.....	» 200
Κεφάλαιον Ε'.	— Ὅργανώσεις τοῦ κεφαλαίου.....	» 201

ΤΜΗΜΑ ΠΕΜΠΤΟΝ.

Ἐξέλιξις τῆς Παραγωγῆς.

Κεφάλαιον Α'.	— Σύμπραξις κεφαλαίου καὶ ἐργασίας....	» 204
Κεφάλαιον Β'.	— Περὶ τῶν μηχανῶν καὶ τῆς ἐπιρροῆς αὐ- τῶν ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς παραγωγῆς. — Αἱ μηχαναὶ ἐν γένει.....	» 206
	Ἑπηρεσίαι τῶν μηχανῶν.....	» 208
	Ἀντίδρασις κατὰ τῶν μηχανῶν.....	» 210
	Ἡ Οἰκονομικὴ ἐπιστήμη καὶ αἱ μη- χαναί.....	» 211
	Πορίσματα.....	» 215
Κεφάλαιον Γ'.	— Περὶ τοῦ συνεταιρισμοῦ καὶ τῆς οἰκονο- μικῆς αὐτοῦ δυνάμεως. — Περὶ τοῦ συνεταιρισμοῦ ἐν γένει.....	» 216
	Ὁ συνεταιρισμὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ.....	» 218
	Ἡ ἐλευθερία ἐν τῶν συνεταιρισμῶν...	» 219
	Ἐξέλιξις τῆς ἐταιρείας.....	» 220

Ἄνωνυμος ἔταιρεία	» 221
Μειονεκτήματα τῆς ἄνωνύμου ἔταιρείας.	» 223
Βελτιώσεις τοῦ συστήματος τῶν ἄνω- μων ἔταιρειῶν	» 224
Κεφάλαιον Γ'. — Περὶ τῆς συγκοινωνίας καὶ τῆς οἰκονομι- κῆς αὐτῆς δυνάμεως. — Περὶ τῆς συγ- κοινωνίας ἐν γένει	» 226
Ἡ συγκοινωνία ἐν τῇ ἱστορίᾳ	» 228
Τρόποι τῆς συγκοινωνίας	» 229
Ἐπὶ τοῦ ὕδατος συγκοινωνία	» 234
Ταχυδρομικὴ καὶ τηλεγραφικὴ συγ- κινωνία	» 235

ΤΜΗΜΑ ΠΕΜΠΤΟΝ.

Κατηγορίαι τῆς ἀνθρωπίνης βιομηχανίας'

Κεφάλαιον Α'. — Ἡ ποικίλη πραγμάτωσις τῆς ἐργασίας. — Χρῆσις τῆς λέξεως βιομηχανία	» 237
Κεφάλαιον Β'. — Πρωτόγονος βιομηχανία (θήρα, ἀλεία, μεταλλευτικὴ	» 239
Κεφάλαιον Γ' — Κτηνοτροφία — Κτηνοτροφία ἐν γένει. — Ἡ κτηνοτροφία ὡς οἰκονομικὸς πα- ράγων	» 241
Κεφάλαιον Δ'. — Γεωργία — Γεωργία ἐν γένει	» 243
Ἐξέλιξις τῆς γεωργίας	» 244
Κατ' ἑκτασιν καλλιέργια	» 245
Κατ' ἑντασιν καλλιέργια	» 246
Μεγάλη καὶ μικρὰ καλλιέργια	» 247
Σχέσεις τῆς γεωργίας πρὸς τὴν κτη- νοτροφίαν, τὴν τεχνουργίαν καὶ τὴν ἐμπορίαν	» 250
Κεφάλαιον Ε'. — Δασονομία. — Τὸ δάσος. — Διαφορὰ γεωργίας καὶ δασονομίας	» 252

	Κτήσις τοῦ δάσους, καλλιέργια.....	» 253
Κεφάλαιον Σ'.	— Βιομήχανος τέχνη ἢ κυρίως βιομηχανία — Περὶ τῆς τέχνης ἐν γένει. Ἐξέλιξις τῆς βιομηχανοῦ τέχνης	» 255
	Ἐλευθερία ἐν τῇ βιομηχανίᾳ — Κοι- νωνικά ἀποτελέσματα τῆς βιομη- χανίας	» 258
	Οἱ βιομηχανικοὶ ἐργάται ἐν παραβολῇ πρὸς τοὺς γεωργικοὺς	» 259
	Φυσικὴ ἐξέλιξις τῆς βιομηχανίας. . .	» 260
	Περὶ τῆς μεγάλης καὶ μικρᾶς παρα- γωγῆς ἐν τῇ βιομηχανίᾳ.....	» 261
	Σημασία τῆς διευθύνσεως ἐν τῇ μεγά- λῃ βιομηχανίᾳ	» 263
	Ἐποπτεία τῆς βιομηχανίας.....	» 264
	Προστατευτικὸν σύστημα καὶ ἐλευθέρᾳ βιομηχανία	» 265
	Βιομηχανικὴ ἐκπαίδευσις.....	» 266
	Βιομηχανικαὶ ἐταιρεῖαι — Βιομηχανι- καὶ ἐκθέσεις.	» 267
	Διεθνὴς προστασία τῆς βιομηχανίας. . .	» 269
Κεφάλαιον Ζ'.	— Ἐμπορικὴ βιομηχανία — Περὶ ἐμπο- ρίας ἐν γένει.....	» 270

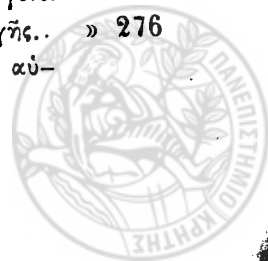
BIBLION TRITON

Περὶ κυκλοφορίας τοῦ πλοῦτου.

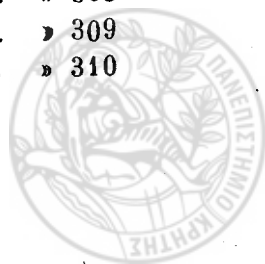
ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ

Κυκλοφορία ἐν γένει.

Κεφάλαιον Α'	— Περὶ Ἀνταλλαγῆς — Ἀνταλλαγή ἐν γένει	» 274
	Ἱστορικὴ ἐξέλιξις τῆς ἀνταλλαγῆς..	» 276
	Ἡ ἀνταλλαγή ἐν τῇ κοινωνικῇ αὐ-	

	τῆς δράσει.	» 278
	Κανόνες, καθ' οὓς ἐξελίσσεται ἡ ἀνταλ- λαγή.	» 279
	Ἡ ἀνταλλαγή παγκόσμιος δύναμις. . .	» 281
Κεφάλαιον Β'.	— Περὶ τιμῆς — Τιμὴ ἐν γένει.	» 283
	Ποικιλίαι ἐν τῷ καθορισμῷ τῶν τῆς τιμῆς πραγμάτων.	» 284
	Παράγοντες τῆς τιμῆς — Ἡ τιμὴ καὶ τὸ νόμισμα.	» 287
	Ἡ τιμὴ καὶ ἡ κερδοσκοπία.	» 288
	Πραγματικὴ, τρέχουσα, δικαία τιμὴ. . .	» 289
Κεφάλαιον Γ'.	— Περὶ τοῦ νομίσματος — Ἐννοια τοῦ νομίσματος.	» 291
	Τὸ νόμισμα ἐν τῇ ποικίλῃ αὐτοῦ χρήσει . . .	» 291
	Παραλλαγαὶ τοῦ νομίσματος κατὰ χρόνον καὶ τόπον.	» 294
	Χρυσὸς καὶ ἄργυρος ὡς ὄργανα ἀνταλ- λαγῆς.	» 295
	Χρήσις τοῦ μεταλλοῦ ἐν τῇ οἰκονομικῇ ἱστορίᾳ.	» 296
	Τὸ σῆμα τοῦ νομίσματος — Ἄξια τοῦ νομίσματος.	» 296
	Τὰ νομισματικὰ κέρματα. — Σχέσεις τοῦ χρυσοῦ πρὸς τὸν ἄργυρον· ὑπε- ροχὴ τοῦ πρώτου.	» 299
	Τὸ νόμισμα καὶ ὁ ἔθνικὸς πλοῦτος. . . .	» 300
	Ἡ νοθεία τοῦ νομίσματος.	» 301
	Περὶ χαρτονομίσματος.	» 302
	Τὸ Νόμισμα καὶ ἡ Πολιτεία. — Νο- μισματικὸν σύστημα· μονομεταλ- λισμὸς· διμεταλλισμὸς.	» 304
	Αὐξομειώσεις τῆς ἀξίας τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ ἀργύρου.	» 308
	Περὶ παγκοσμίου νομίσματος.	» 309
	Λατινικὴ νομισματικὴ ἔνωσις.	» 310

Κεφάλαιον Δ'. — Περὶ Πίστεως — Ἔννοια τῆς πίστεως	
καὶ ἰδίᾳ τῆς οἰκονομικῆς	» 312
Ἡ πίστις ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἠθικὴν	
καὶ τὴν κοινωνικὴν οἰκονομίαν	» 313
Πλεονεκτήματα τῆς πίστεως	» 314
Πολλαπλῆ πραγμάτων τῆς πίστεως.	
Προσωπικὴ καὶ πραγματικὴ πα-	
ραγωγικὴ καὶ καταναλωτικὴ	» 315
Ἡ πίστις καὶ ἡ ἀσωτία — Ἡ πίστις	
καὶ ἡ φιλανθρωπία — Ὅργανα τῆς	
πίστεως	» 316
Δημοσία πίστις	» 318
Σημασία τῶν δημοσίων δανείων	» 320
Τρόποι συνομολογήσεως τῶν δημοσίων	
δανείων	» 320
Κατάχρησις τῆς δημοσίας πίστεως	» 321
Κεφάλαιον Ε'. — Περὶ τραπεζῶν. Φύσις καὶ σκοπὸς τῶν	
τραπεζῶν	» 323
Ἱστορικὴ ἀνάπτυξις τοῦ θεσμοῦ τῶν	
τραπεζῶν	» 323
Ἐθνικὴ τράπεζα τῆς Ἑλλάδος —	
Λειτουργία τῶν τραπεζῶν	» 328
Περὶ τῆς ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας	» 333
Περὶ τοῦ ἐνιαίου ἢ πολλαπλοῦ τῶν	
τραπεζῶν	» 334
Ἐλευθερία ἐν τῇ συστάσει τῶν τρα-	
πεζῶν	» 335
Ἔτεροι κατηγορίαι τραπεζῶν κοινωνι-	
κῆς πίστεως	» 336
Κεφάλαιον Ϛ'. — Περὶ ἐμπορίας — Ἐμπορία ἐν γένει	» 340
Ἡ ἐμπορία ἐν τῇ ἱστορίᾳ	» 341
Ἡ εἰδικότες ἐν τῇ ἐμπορίᾳ	» 342
Ὁ ἀνταγωνισμὸς ἐν τῇ ἐμπορίᾳ	» 343
Ἡ ἐμπορία καὶ τὸ μείζον κέρδος	» 344
Ἡ ἐμπορία καὶ αἱ πιστώσεις — Ἡ	

ἔμπορία καὶ ἡ κατ' αὐτὴν ἐνέρ- γεια τῆς δημοσίας ἀρχῆς.....	» 346
Ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ ἔμπορία...	» 347
Εἰσαγωγικὴ καὶ ἐξαγωγικὴ ἔμπορία. Λειτουργία αὐτῆς	» 349
Ἡ θεωρία τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσολογισμοῦ.	» 351
Ἐλευθέρᾳ ἔμπορίᾳ καὶ προστατευ- τικὸν σύστημα.....	» 354
Ἐμπορικαὶ συνθήκαι.....	» 358
Κεφάλαιον Ζ'. — Περὶ ἐμπορικῶν κρίσεων — Κρίσις ἐν γένει — Ἐμπορικαὶ κρίσεις.	» 361
Αἷτια τῶν κρίσεων	» 362
Περιοδικότης τῶν κρίσεων.....	» 365
Κατηγορίαι τῶν κρίσεων.....	» 366
Μέτρα κατὰ τῶν κρίσεων.....	» 367

BIBLION TETARTON

Περὶ Διανομῆς τοῦ Πλούτου.

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ

Περὶ διανομῆς ἐν γένει.

Κεφάλαιον Α'. — Φύσις καὶ ἔννοια τῆς διανομῆς.....	» 370	†
» Β'. — Περὶ τῆς ἀνίσου διανομῆς τῶν προϊόν- των ἐν τῇ ἱστορίᾳ.....	» 370	
» Γ'. — Περὶ τοῦ κατὰ χρόνον καὶ τόπον κανο- νισμοῦ τῆς διανομῆς τῶν προϊόντων..	» 375	

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Περὶ τῆς συμμετοχῆς τῶν συντελε-
στῶν τῆς παραγωγῆς ἐν τῇ διανομῇ

	τοῦ πλούτου.....	» 379
Κεφάλαιον Α'.	— Περὶ τοῦ προϊόντος τῆς γῆς — Ἡ ἔγγειος πρόσδος καὶ τὸ μίσθωμα — Ἐννοια τῆς ἔγγειου προσόδου. .	» 380
	Παραλλαγαὶ τῆς προσόδου. — Ἡ περὶ τῆς ἔγγειου προσόδου θεωρία τοῦ Ρικάρδου.....	» 383
	Πορίσματα ἐκ τῆς θεωρίας τοῦ Ρικάρδου· τὸ ἀναληθές αὐτῶν.....	» 386
	Ἐργάνωσις τῶν σχέσεων τῆς ἔγγειου προσόδου.....	» 387
Κεφάλαιον Β'.	— Ἡ μερὶς τοῦ κεφαλαίου. Ὁ τόκος. — Περὶ τόκου ἐν γένει. — Ἱστορία τοῦ τόκου.....	» 390
	Ἀπολογία τοῦ τόκου.....	» 302
	Ὁ τόκος καὶ ὁ δανειζόμενος.....	» 394
	Περὶ τοκογλυφίας.....	» 395
	Ὁριον τοῦ τόκου.....	» 396
	Περὶ τῆς προϊούσης ἐλαττώσεως τοῦ τόκου.....	» 397
Κεφάλαιον Γ'.	— Ἡ μερὶς τοῦ ἔργολάβου. — Ὁ ἔργολάβος ἐν ταῖς οἰκονομικαῖς ἐπιχειρήσεσιν.....	» 399
	Κέρδος τοῦ ἔργολάβου.....	» 490
Κεφάλαιον Δ'.	— Ἡ μερὶς τοῦ ἐργάτου ἐν τῇ διανομῇ τοῦ πλούτου — μισθὸς καὶ αἱ διαφοροὶ αὐτοῦ κατηγορίαι — Περὶ τοῦ ἐργάτου ἐν γένει.....	» 403
	Ὁ ἐργάτης ἐν τῇ ἱστορίᾳ.....	» 405
	Ἐννοια τοῦ μισθοῦ.....	» 406
	Ἀνταγωνισμὸς ἐν τῇ μισθοδοσίᾳ — Ζήτησις καὶ προσφορά.....	» 407
	Κανονισμὸς τῆς μισθοδοσίας — τὸ ἔθιμον.....	» 408
	Περὶ τῆς ἀύξομαιώσεως τῶν μισθῶν	

τῶν ἐργατῶν — Αἷτια τοῦ φαινομένου.....	» 409
Ἐνέργειαι πρὸς ἀπόκρουσιν τῆς ἐλαττώσεως τῶν ἡμερομισθίων.....	» 411
Πλεονεκτήματα τοῦ ἡμερομισθίου. .	» 415
Συστήματα μισθῶν.....	» 416
Ὁ μισθὸς καὶ ἡ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας— Σχέσεις τοῦ πληθυσμοῦ πρὸς τὸν μισθόν.....	» 417
Περὶ φυσικοῦ καὶ δικαίου μισθοῦ— Περὶ τοῦ κατ' ἐπάγγελμα μισθοῦ.	» 418
Περὶ συμμετοχῆς τοῦ ἐργάτου εἰς τὰ κέρδη τῆς ἐπιχειρήσεως.....	» 419
Σκέψεις περὶ λύσεως τοῦ ἐργατικοῦ προβλήματος.....	» 421
Κεφάλαιον Ε'. — Περὶ τῶν δυνατῶν καὶ ἀναγκαίων βελτιώσεων τῆς καταστάσεως τῶν ἐργατικῶν τάξεων — Ὁ συνεταιρισμὸς αὐτῶν — Βοήθει σαυτόν..	» 424
Περὶ τοῦ ἐργατικοῦ συνεταιρισμοῦ...	» 425
Οἱ συνεργατικοὶ σύνδεσμοὶ τοῦ μέσου αἰῶνος.....	» 426
Εἶδη ἐργατικῶν συνεταιρισμῶν.....	» 427
Σύνδεσμοὶ βιομηχανικῆς ἐκμεταλλεύσεως.....	» 429
Ταμιευτήρια καὶ ἰδιά ταχυδρομικά..	» 430
Κανονισμὸς τῶν ἐταιρειῶν τῆς ἀλληλοβοηθείας.....	» 432
Οἱ ἐργατικοὶ συνεταιρισμοὶ ἐν Ἀγγλίᾳ—(Trades Unions)— Περὶ ἐργατικῶν ἀπεργιῶν.....	» 433
Ἡ δύναμις καὶ ἀποστολὴ τοῦ συγχρόνου συνεταιρισμοῦ... ..	» 435
Κεφάλαιον ΣΤ' — Περὶ τῆς προσηκούσης καὶ δικαίας διανομῆς τῆς ἐθνικῆς προσόδου...	» 437

χ Κεφάλαιον Ζ'. — Ἡ μερίς τῆς πολιτείας ἐν τῇ δια- νομῇ — Ὁ φόρος — Ἐννοια καὶ ἀνάγκη τοῦ φόρου.....	» 441
Καθήκοντα τῆς πολιτείας.....	» 442
Αἱ περὶ φόρου θεωρίαι.....	» 443
Τὸ πάνδημον τοῦ φόρου.....	» 444
Φορολογικὰ συστήματα. Θεωρία αὐ- τῶν καὶ δικαιολογία.....	» 447
Ἐνικίος καὶ πολυπλοῦς φόρος.....	» 453
Περὶ τῆς φορολογίας τοῦ κεφαλαίου.	» 453
Περὶ τῆς φορολογίας τῶν ἀναγκαίων ἢ μὴ τοιούτων ἀντικειμένων —	
χ Ταξιόμησις τῶν φόρων — Ἄμμε- σοι καὶ ἔμμεσοι.....	» 457
Ἐπίπτωσις τοῦ φόρου.....	» 461
Περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐπιβολῆς καὶ τῆς εἰσπράξεως τοῦ φόρου.....	» 462
Ἡ φορολογία κατὰ τὸν Ἀδάμ Σμιθ.	» 463
Μέτρον ἐν τῇ φορολογίᾳ — Περὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ.....	» 464
Ἀναπληρωτικαὶ καὶ ἔκτακτοι πιστώ- σεις — Δημόσια χρέη — Δάνεια...	» 466
Ἀπόσβεισις τοῦ δημοσίου χρέους.....	» 467
Μετατροπὴ τοῦ δημοσίου χρέους....	» 468

BIBLION ΠΕΜΤΟΝ

Περὶ Καταναλώσεως τοῦ πλοῦτου.

Κεφάλαιον Α'. — Περὶ καταναλώσεως ἐν γένει.....	» 470
» Β'. — Ποικίλαι ὄψεις τῆς καταναλώσεως — Ἡ ποικιλία ἐν τῇ καταναλώσει..	» 472
Παραγωγικὴ καὶ μὴ κατανάλωσις...	» 473
Ἴσορροπία παραγωγῆς καὶ κατανα-	

	λώσεως.....	» 474
Κεφάλαιον Γ'.	— Περί ἀποταμιεύσεως — Περί ἀποταμιεύσεως ἐν γένει.....	» 475
	Ἡ ἀποταμίευσις ἐν τῇ ἀναπτύξει τοῦ πολιτισμοῦ.....	» 476
	Ἀμφισβητήσεις περὶ τῆς χρησιμότητος τῆς ἀποταμιεύσεως.....	» 477
Κεφάλαιον Δ'.	— Περί πολυτελείας — Πολυτέλεια ἐν γένει.....	» 481
	Τὸ πρόβλημα τῆς πολυτελείας ἐν τῇ ἱστορίᾳ.....	» 482
	Κατάχρισις τῆς πολυτελείας.....	» 484
	Ὑπεράσπισις τῆς πολυτελείας.....	» 485
	Οἰκονομικὴ ἐκτίμησις τῆς πολυτελείας.....	» 486
	Ἡ πολυτέλεια καὶ ὁ πολιτισμὸς.....	» 488
Κεφάλαιον Ε'.	— Περί τοῦ πληθυσμοῦ.—Τὸ ζήτημα ἐν γένει.....	» 490
	Οἱ ἐκ τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ κίνδυνοι.....	» 492
	Μέτρα καὶ φάρμακα κατὰ τῆς ὑπεράγαν αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ — Ἡ θεωρία τοῦ Μάλθου.....	» 493
Κεφάλαιον ς'.	— Περί μεταναστεύσεων — Ἐννοια αὐτῶν — Ἐπισκόπησις τοῦ φαινομένου τῶν μεταναστεύσεων.....	» 497
	Αἷτια τῶν μεταναστεύσεων.....	» 499
	Αἱ μεταναστεύσεις ἐν τῇ ἱστορίᾳ.....	» 500
	Ἀποτελέσματα τῶν μεταναστεύσεων.....	» 501
	Οἰκονομικὰ ἀποτελέσματα τῶν μεταναστεύσεων.....	» 502
Κεφάλαιον Ζ'.	— Περί τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος τῆς πενίας καὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀποσοβήσεως αὐτῆς — Περί τῆς πενίας..	» 504
	Ἡ διὰ τῆς πολιτείας ἄρσις τῆς πενίας.....	» 506

Ἡ διὰ τῶν ἰδιωτῶν καταπολέμησις τῆς πενίας.....	» 507
Ἡ ἀληθῆς λύσις τοῦ προβλήματος τῆς πενίας	» 508
Πίναξ τῶν Περιεχομένων.....	» 511

ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ

Σελ.	115	στίχ.	12	προσθετέον, μαρτυρεῖ, ὅτι οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν, κτλ.
»	131	»	25	ἀντὶ περὶ παρά
»	131	»	34	ἀντὶ τοῦ πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν.
»	187	»	20	εἰ καὶ καὶ περ.
»	279	»	31	ἐν ἀρχῇ τῆς παραγράφου προσθετέον 2).
»	299	»	3	ἀντὶ μηδεμίαν ἐλαχίστην.
»	306	»	5	ἀντὶ ἐβασανίζετο ἐβασίζετο.
»	465	»	20	ἀντὶ κατ' ἔτος (παρ' ἡμῖν τὴν 1 Νοεμβρίου), ἐντὸς τῶν δύο πρώτων μηνῶν ἐκάστης βουλευτικῆς συνόδου.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ

ΑΝΕΣΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ

Κατὰ μῆνα Φεβρουάριον 1895.

